FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medvärkan af

C. G. ESTLANDER,
J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, B. ESTLANDER,
E. LAGUS, MIKAEL LYBECK, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN,
E. SCHYBERGSON, R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN,
EDV. WESTERMARCK, R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Förra halfåret 1893.

Tom. XXXIV.

HELSINGFORS,
J. SIMELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG, 1893.

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY

Finlands statsrättsliga ställning.

R. F. Hermanson: Finlands statsrättsliga ställning. 318 + 16 sid. 8:o. H:fors 1892; G. W. Edlund.

Under de åtta decennier, som förflutit sedan Finlands förening med det ryska riket, har det finska folket fortfarit att bygga på den grund, som 1809 lades, utan att störas af tvister om den plats, som i den statsrättsliga terminologin kunde tillerkännas dess politiska existens.

Men på senare tid har frågan om den statsrättsliga titulaturen trädt i förgrunden, och under den meningsolikhet, som därvid uppstått mellan finske och ryske författare, har man lupit fara att för namnet glömma själfva saken. Det finnes öfver hufvud icke bättre hjälpmedel för publicistiska konststycken än sådana begrepp, hvilka i doktrinen tillägges en betydelse, men af språkbruket en annan. Då härtill kommer att polemiken föres på olika språk, af hvilka det ena — ryskan — icke har skilda ord för begreppen rike och stat, är det lätt att inse hvilka ypperliga vapen därmed satts i händerna på de mot oss fientliga elementen inom den ryska publicistiken.

Vare härmed icke sagdt att grundorsaken till den ryska chauvinismens angrepp mot oss skulle få sökas endast häri. Den ligger nog djupare. Men rangfrågor spela dock sin roll äfven i nationernas lif, och redan af den anledningen ligger det vikt på att vi „söka göra det klart för oss hvilka föreställningar man i allmänhet förknippar vid de uttryck och vid de begrepp, af hvilka man betjänar sig då det gäller att klargöra rättsförhållanden på statsrättens och folkrättens område.“ Det inträffar nämligen ofta att „deklamationen träder i stället för utredningen, den svamlande, oklara frasen i stället för det skarpt utpräglade begreppet“.

Med sitt nyligen utgifna arbete „Om Finlands statsrättsliga ställning“ har statsrättens nuvarande målsman vid

vårt universitet, professorn Hermanson, sökt bringa reda i den oklarhet, som på detta område hittils varit rådande. Därvid kommer han i flere fall till resultat, afvikande från de hittils hos oss häfdvunna. Men han lägger dock hufvudvikten icke på terminologin, utan på den rättsliga innebörden af våra grundlagar; och om han än tämligen omildt rifver ned en del kärvordna föreställningar och begrepp, kan man dock om hans arbete säga hvad han själf yttrar om sin i tiden af en eller annan så strängt bedömda reservation till grundlagskomiténs betänkande, att nämligen äfven meningsolikheterna i sin mån äro egnade att bevittna det någon skiljaktighet icke eger rum i fråga om hälgden af vårt undangömda folks rätt, icke häller i fråga om de viktigaste konsekvenserna af bestämningarna i våra för det finska folket så dyrbara grundlagar.

Professor Hermansons forskningsmetod är framför alt grundlig och exakt. Han undviker intet spörsmål som kommer i hans väg, huru svårlöst det än kan förefalla. Han förringar icke betydelsen af ett aktstycke, äfven om dess innehåll kan falla sig olägligt för bevisningen. Själf främmande för det politiska lifvet och uteslutande hängifven sin vetenskap, går han utan förutfattade meningar till arbetet och meddelar resultaten däraf, äfven om de icke öfverensstämma med opinionerna för dagen.

Stilen är ställvis tung, och till följd af den lärda vetenskapliga apparat, som i arbetet kommit till användning, äfvensom de långt gående juridiska konstruktionerna kan boken icke, såsom dess innehåll i och för sig skulle påkalla, blifva en bok i hvarje politiskt intresserad medborgares hand. Däremot skulle den — i öfversättning och med någon omarbetning — lämpa sig väl till att för de utländska auktoriteterna på statsrättens område belysa vår säregna politiska ställning.

För en liten nation, som saknar yttre makt, ligger det framför alt vikt på att för nationen själf och andra klargöra hvad dess rätt är samt att, då denna hotas, stämpla yrkandet på sådan bragd med dess rätta namn.

Professor Hermanson har äfven förut under vår nuvarande politiska kris framträdt i offentligheten med uttalanden angående Finlands statsrättsliga ställning. På våren

1890 publicerade han en artikel, där han bl. a. betonade att hälgden af våra lagar fordrade att alla funktionärer vore dessa lagar underordnade. Frågan gälde då närmast postvärkets ställning till motsvarande institution i kejsaredömet. Några månader senare — på sommaren 1890 — ingick i den ryska tidskriften „Westnik Jevropi“ en längre uppsats af professor Hermanson, som däri redogjorde för innehållet af våra grundlagar och gendref den ryska prässens angrepp. Det vetenskapliga värk angående Finlands statsrättsliga ställning, som han nu publicerat, bär vittne om att dess författare äfven under de två år, som förgått utan att han tagit del i polemiken om våra politiska rättigheter, dock egnat frågan sitt varmaste intresse. Redan förteckningen på de källor han anlitat ådagalägger hvilken möda han gjort sig för att få arbetet fullständigt och bevisningen uttömmande. Däri torde man äfven få söka orsaken till att boken icke framträdt förut. Ett eller par år tidigare hade den varit än mer välkommen; men äfven nu skall den inregistreras icke blott bland det värdefullaste vår inhemska vetenskapliga literatur på länge haft att uppvisa, utan äfven såsom ett betydelsefullt bidrag till lösningen af de politiska frågor, hvilka för närvarande äro på dagordningen hos oss.

Meningsolikheten mellan ryske och finske författare angående betydelsen af de fakta, som grundlade Finlands förening med det ryska riket, karaktäriseras af professor Hermanson i korthet sålunda, att man å ena sidan ansett Finlands förening med Ryssland hafva kommit till stånd genom akterna på Borgå landtdag, medan å andra sidan det redan i krigets början emanerade manifestet af den 20 mars 1808 (resp. $\frac{5}{17}$ juni 1808), landets intagande och fredsfördraget af den 17 september 1809 anföras såsom de fakta, hvilka ensamt för sig skapat det rättsförhållande, i hvilket Finland står till Ryssland.

Förf. ansluter sig till ingendera af dessa uppfattningar. Han ser icke i akterna på Borgå landtdag en separatfred eller ett statsfördrag mellan Finland och Ryssland i dessa ords tekniska betydelse. En separatfred är nämligen, säger han, ett folkrättsligt ärende och förutsätter altså att

de som slutit fördraget kunna uppfattas såsom stater. Om finska folket skulle lösslitit sig från Sverge och på sina förra lagars grund genom sina till landtdag församlade representanter, hvilka i saknad af en monark tilsvidare kunnat utöfva den högsta makten, tagit sina öden i sin egen hand samt *därefter* med Rysslands kejsare träffat öfverenskommelse om att Finland skulle för framtiden varda förenadt med Ryssland, då hade en sådan uppgörelse möjligen kunnat betecknas såsom en separatfred äfven i teknisk mening. Men sådant var förhållandet icke.

Professor Hermanson förnekar dock icke Borgå landtdags betydelse, såsom å ena sidan afgörande för gestaltningen af landets statsskick, enär dess forna konstitution därvid stadfästes af den nye härskaren och besvors af landets representanter; å andra sidan grundläggande Rysslands makt gentemot Finland, hvilken dittils varit endast en faktisk makt, i afsaknad af det kriterium på varaktighet och det till följd däraf förpliktande moment, som dess erkännande genom finska folkets representanter innebar.

Fredsslutet i Fredrikshamn är åter för förf. i främsta rummet ett internationelt faktum, på hvilket Ryssland kan stöda sin rätt till Finland och afvisa hvarje främmande maktutöfning eller anspråk på Finland. Men därjämte framhåller förf. hurusom fredsfördrag allmänt tillerkännes retroaktiv kraft, [1]) till följd hvaraf den brist, som före fredsslutet formelt vidlådde åtgärderna beträffande Finland, numera icke hade någon rättslig betydelse, utan således de förfoganden, hvilka kejsaren före fredsslutet träffade om och med Finland, borde anses i allo giltiga äfven för framtiden, förutsatt att de icke på något sätt stredo mot innehållet i fredsfördraget. [2]) — Märkas bör att äfven ryska författare

[1]) Han anför därvid följande uttalande af E. Löning: „Wird dagegen im Frieden dem Occupanten die Souveränitet über das besetzte Gebiet abgetreten, so kann diese Erwerbung der Staatsgewalt eine rückwirkende Kraft auf alle von ihm während des Krieges vorgenommenen Akte und erlassenen Gesetze äussern.“

[2]) Fredsfördraget åberopar, som bekant, i punkt VI att landets inbyggare redan tillförsäkrats „fri utöfning af dess religion, egendomsrätt och privilegier;“ hvarigenom Hans Svenska Majestät såg sig „frikallad från den annars så heliga plikt, att i sådant afseende göra

erkänna fredstraktatens retroaktiva värkan, dock endast för att därmed vindicera giltighet åt de under kriget utfärdade ryska proklamationerna m. m.

Till stöd för sin uppfattning framhåller förf. att en faktisk makt öfver ett område icke kan anses för statsmakt öfver detsamma, därest icke afsikten att behålla makten och utöfva ett varaktigt herravälde blifvit för landets innevånare tillkännagifven — i detta afseende tillägger förf. de under kriget utfärdade proklamationerna afgörande betydelse. — Men detta är, säger förf., icke nog; emedan statsmakt är något mer än en faktisk makt, nämligen en makt med högre hälgd, så måste till den faktiska makten komma något ytterligare moment. Ett sådant är under vanliga förhållanden ett afslutadt fredsfördrag. Ett faktum af samma betydelse föreligger vidare, när den förra statsmakten öfver det ockuperade området blifvit helt och hållet tillintetgjord. Men, säger förf., en ny makt kan äfven anses såsom en förpliktande statsmakt, om den af befolkningen i värkligheten erkänts; hvilket i detta fall skedde genom det finska folkets representanter vid Borgå landtdag.

Såsom äfven af det ofvanstående framgår, afviker prof. Hermansons uppfattning af Borgå landtdags betydelse från den hos oss på senare tid antagna, men öfverensstämmer bättre än denna med den historiska situationen. Det är icke såsom fördragslutande makt man kan tänka sig folkrepresentationen i ett mot folkets vilja eröfradt land, men väl såsom en församling, hvilken fogar sig i sitt öde samt på basen af det skedda lägger grunden till en ny statsrättslig byggnad.

I en anmärkning berör förf. äfven spörsmålet huruvida det finska folkets representanter gjorde rätt i att på Borgå landtdag aflägga hyllningseden och vidare huruvida det finska folket kunde vara förpliktadt genom ständernas handling. Hans svar på denna fråga lyder att om än ständerna handlat orätt, alldenstund Finlands folk icke formli-

förbehåll till Dess fordna Undersåtares förmån". Förf. anför ordalydelsen såväl af denna punkt i fredsfördraget som af den på ryskt håll med förkärlek åberopade artikeln IV. Härvid nämner förf. att det i sistnämda punkt förekommande uttrycket „full eganderätt och öfverherrskap" ofta användes i fördrag af ifrågavarande beskaffenhet.

gen hade blifvit befriadt från sina förbindelser, så voro de dock det finska folkets representanter och måste anses hafva pröfvat hvad plikten och det finska folkets uppgifter i sakernas dåvarande läg e kräfde. Förf. framhåller i annat sammanhang hurusom en analog process föreligger, då *inom* en stat den förut lagligen berättigade innehafvaren af statsmakten med våld fördrifves och en ny dynastis välde eller en helt ny statsform grundas och varder gällande. Vår rättskänsla har naturligtvis svårt, säger han, att finna sig i sådant, men själfva sakförhållandet kunna vi icke förneka. Historien öfverflödar nämligen af exempel på fall, då en ny rättsordning uppkommit i strid mot förut gällande rätt och blifvit förpliktande utan något medgifvande af den, hvars rätt undanträngts. [1])

Beträffande den på ryskt håll omtvistade innebörden af Alexander I:s till ständerna vid Borgå landtdag öfverlämnade försäkran framhåller förf. i öfverensstämmelse med andra finska författare att kejsaren såsom lagar för det område han själf benämde storfurstendömet Finland, stadfäste de i 1772 års regeringsform samt 1789 års förenings- och säkerhetsakt [2]) förekommande bestämningarna angående monarkens och folkets rättsliga ställning till hvarandra, hvaraf följden blef att icke kejsaredömets regeringslagar, således icke häller lagen om själfhärskaremakten, blefvo lagar för Finland, utan att detta land tvärtom skulle styras efter sin förra konstitution.

---

[1]) I en till boken fogad bilaga yttrar förf. bl. a. följande: „Att det rätta mången gång kan *synas* komma att ligga under måste medges. Men *hela* sanningen är detta icke. Till och med hedningen upptäkte en *nemesis divina*, händelserna i väridshistorien bekräfta riktigheten af hedningens aning, och den gudomliga uppenbarelsen försäkrar oss, att makten tillhör Honom, som, om ock långmodig, „lämnar intet ostraffadt.“ Och skulle det än för mänskliga ögon synas, såsom om våldet och orättrådigheten mången gång behölle segern och triumferade, så veta vi att en dag blifvit faststäld, på hvilken världen skall dömas *med rättfärdighet*. Då skall det också för dem, som i tiden ej velat böja sig under sanningen, varda kännbart och uppenbart hvem makten och segern tillhöra.“

[2]) Detta för såvidt icke dessa författningar, såsom i fråga om tronföljden, monarkens skyldighet att bekänna sig till lutherska läran samt regeringens handhafvande under kejsarens minderårighet, till följd af föreningen med Ryssland måste anses hafva upphört att gälla.

Att Alexander I med sin stadfästelse afsett de nämda grundlagarna af 1772 och 1789 har redan af föregående författare på ett tillfyllestgörande sätt utredts. Professor Hermanson påpekar bl. a. gentemot den af Ordin m. fl. framhållna distinktionen mellan rotlagar och grundlagar att t. ex. kejsar Pauls tronföljdslag af den 5 april 1797, som obestridt är att betrakta såsom en rysk grundlag, i ryska handlingar betecknas med det ord, som af Ordin förmenas innebära någonting annat eller mindre än ordet grundlag. Med rätta framhåller förf. hela den ifrågavarande teorin om rotlagar, hvilken ännu för några år sedan var okänd, såsom saknande all grund. — Hvad sedan beträffar den likaledes af Ordin anmärkta omständigheten att ordet konstitution i den svenska texten af Alexanders försäkran förekommer i singularis, i den ryska i pluralis, anför förf. att man vid ifrågavarande tid använde pluralformen äfven af det franska „constitution“ såsom uttryck för begreppet statsförfattning, att det sannolikt är detta språkbruk som man följt i den kejserliga stadfästelseurkunden samt att anledningen till den plurala formens begagnande helt enkelt varit den, att den svenska statsförfattningen förekom i tvänne hufvudurkunder, nämligen 1772 års regeringsform och 1789 års förenings- och säkerhetsakt. Denna förmodan säger han sig hafva hört uttalas på två skilda håll, oberoende af hvarandra. Förf. åberopar äfven det af Danielson enligt en rysk samling af historiska urkunder publicerade sekreta kejserliga reskriptet till Finlands dåvarande generalguvernör af den $\frac{1}{2}\frac{4}{6}$ september 1810, där det uttryckligen heter att afsikten varit att gifva det finska folket politisk tillvaro samt att därför „icke allenast dess borgerliga, utan också dess politiska lagar bibehållits.“

Bevisen för att våra politiska grundlagar blifvit af Alexander I stadfästa äro i själfva värket så uttömmande, att de borde kunna öfvertyga äfven ryska författare. För finska läsare äro de öfverflödiga. Hos oss har nämligen något tvifvel i denna sak icke försports. [1]) — Hvilken var då

[1]) Äfven under vår mest reaktionära period, vid uppgörandet af programmet för den år 1835 tillsatta, i ett visst subordinationsförhållande till kodifikationsafdelningen i kejsaredömet stälda lagkom-

innebörden af de sålunda fastställda 1772 års regeringsform och 1789 års förenings- och säkerhetsakt?

Professor Hermanson framhåller att, om än konungamakten genom de nämda grundlagarna i flere afseenden utvidgades, de gamla grundsatserna om folkets rätt med hänsyn till lagstiftningen och beskattningen fortfarande blefvo gällande såsom hörnstenar i samhällsbyggnaden. Men ehuru konungamakten sålunda icke var en oinskränkt makt, utan inskränkt genom en lag, som tillerkände folket rätt till deltagande i lagstiftningen och således politisk frihet — om ock icke lika vidsträkt, som i åtskilliga moderna samhällen [1]) — så bestod folkets eller ständernas deltagande i lagstiftningen icke däruti, att de skulle jämte monarken, såsom koordinerade med honom, utöfvat statsmakten eller makten att bjuda och befalla i staten. Ständerna antaga lagen i egenskap af folkets representanter — och utan att den sålunda varder antagen kan den ej komma till stånd — men monarken ensam utöfvar därvid statsmakten, i det han i sanktionen påbjuder att den af ständerna antagna lagen skall lända till efterrättelse. Till stöd för denna uppfattning åberopar förf. äfven följande i regeringsformen förekommande, till det väsentligaste ur landslagen hämtade ord: „Vi (d. v. s. ständerna och folket) skola ock efter Vår trohets eds plikt och thenna Regeringsform Hans Kongl. Maj:t rätta lydno hålla, bud Thes fullkomma i allo thy försvarligit är för Gudi och Mannom, Honom att bjuda och Oss at göra, allan rätt hållnan, Hans och Våran, såsom trogne män och undersåter egnar och bör.“ De citerade orden innebära, enligt Hermansons tolkning, att den offentliga makten i staten ligger i monarkens hand; att rikets inbyggare, äfven ständerna, äro hans undersåtar, men att monarkens makt är inskränkt genom en lag, som tiller-

missionen, upptogs i främsta rummet på programmet: „Finlands offentliga författning“, innehållande 1:o grundlagarna (1772 års regeringsform, 1789 års säkerhetsakt, 1617 års riksdagsordning och 1626 års riddarhusordning); 2:o Adelns och prästerskapets privilegier o. s. v.

[1]) Förf. betonar att här icke existerade ett parlamentariskt styrelsesätt, som föreligger då den allmänna styrelsen handhafves genom ministrar, hvilka åtnjuta folkrepresentationens förtroende och äro ansvariga inför densamma.

känner äfven folket en oantastelig rätt; samt att både konungens och folkets rätt böra utöfvas, icke efter godtycke, utan med den högre världsordningens kraf för ögonen.

Ett samhälle, där förhållandet är sådant, fortsätter förf., säges hafva en konstitution, och dess samhällsskick är konstitutionelt monarkiskt. De politiska rättigheter, som tillkomma folket, kunna, altefter detaljbestämningarna i statsförfattningarna, vara vidsträktare eller inskränktare, utan att man för den skull kan frånkänna ett samhälle, där sagda grundprinciper gälla, karaktären af ett konstitutionelt monarkiskt sådant.

Den konstitution, hvaraf Finland sålunda vid skilsmässan från Sverge var i åtnjutande, stadfäste Alexander I i egenskap af hela rikets öfverhufvud samt med afvisande af tanken på att till storfurstendömet utsträcka kejsaredömets lag om själfhärskaremakten; och stadfästelseurkunden öfverlämnades åt det finska folkets representanter, hvilka genom dess mottagande, med hälgd äfven gentemot högsta makten, trädde i besittning af den rätt, som kejsaren tillerkände Finland och dess folk. Finland har på detta sätt icke allenast fått en viss rätt i politiskt afseende, utan ock en sådan rätt, som rättsligen icke kan detsamma fråntagas mot dess vilja. I detta hänseende åberopar förf. följande yttrande af Robert von Mohl: Die Ansicht, dass eine einseitig vom Fürsten gegebene Verfassung auch wieder, wenigstens leichter als eine vertragsmässig abgeschlossene, von ihm oder seinen Nachfolgern zurückgenommen werden könne, ist so ganz gegen alle Rechtsprincipen, dass darüber kein Wort zu verlieren ist. Men hvilken uppfattning man än må hysa om oktrojerade författningars giltighet, invärkar sådant, säger förf., icke på förevarande spörsmål; ty Finlands författning kan icke anses såsom en i vanlig ordning oktrojerad. Visserligen förlänade eller gaf kejsar Alexander I åt Finland dess statsförfattning; men stadfästelsen på konstitutionen öfverlämnades åt ständerna, och dessa besvuro samma författning.

På grund af denna sin konstitution betecknas Finland af förf. med epitetet stat, dock med tillägget: icke suverän (autonom). — Skilnaden mellan stater å den ena sidan och samhällen hvilka åtnjuta blott en rätt till själfstyrelse å den andra,

definieras af förf. sålunda, att ett samhälle, för att kunna anses såsom stat, måste hafva makt att självt gifva sig sin författning, d. v. s. stifta och ändra den lag, enligt hvilken dess organ utöfva offentlig makt öfver dess medlemmar. Dess makt är därjämte allmän, icke begränsad till enskilda angelägenheter. Ett samhälle med rätt till självstyrelse kan däremot icke ändra sin författning och har endast en till vissa i lag bestämda angelägenheter begränsad rätt att utöfva offentlig makt.[1])

Men ehuru Finland har sin egen konstitution och är att betraktas såsom en skild stat, är det dock med kejsaredömet förenadt till ett rike, i hvilket kejsaredömet är den öfverordnade makten. Emedan Finland sålunda har öfver sig en annan statsmakt, är det i afsaknad af suveränitet och betecknas därför af prof. Hermanson, såsom redan nämdes, med den sedan någon tid tillbaka hos oss kända och erkända termen: icke suverän (autonom) stat.

Såsom förf. framhåller, är det äfven uppenbart att Alexander I, då han för Finland fastställde en skild statsförfattning, icke förestälde sig att kejsaredömets suveräna makt skulle undergå någon minskning därigenom att Finland kom att utgöra en del af det ryska riket, utan, om vi rätt förstå förf:s tankegång, ville äfven till det nyförvärfvade området utsträcka kejsaredömets suveräna makt i oförminskadt mått, d. v. s. dess statsmakt i frågor angående utrikespolitiken äfvensom, såvidt de därmed hafva sammanhang, militära angelägenheter. Häraf kan man äfven utan tvekan draga den slutsatsen, att Finland icke kan göra något anspråk på att vara en medvärkande faktor vid bestämmandet af Rysslands utrikespolitik eller vid afgörandet af frågor rörande dess militära maktställning.

Hvad särskildt den militära maktställningen vidkommer, besticker sig det förnämsta värdet för Ryssland af Finlands besittning just däri, att Ryssland på Finlands jord kan

[1]) I anledning af en från ryskt håll framkastad jämförelse med Canada säger förf. att grundsatsen där är att engelsk lag bestämmer rättsförhållandet mellan monark och folk, medan detta förhållande i Finland är bestämdt genom de af Alexander I för Finland fastställda grundlagarna samt af de lagar, som i öfverensstämmelse med dessa stiftats eller framdeles stiftas.

utveckla sin militära makt. Också är rättigheten därtill, säger förf., en så naturlig följd af att ett land utgör del af ett suveränt rike, att motsatsen måste, äfven om det underordnade landet har sin egen konstitution, vara uttryckligen bestämd, för att det suveräna riket skall kunna beröfvas denna maktbefogenhet.

Häraf följer att Ryssland eger, efter hvad det pröfvar sina uppgifter och intressen kräfva, sända trupper till Finland; att dessa icke underlyda finsk lag eller finsk öfverhet, utan stå under kejsaredömets lagar och ryskt befäl, med ett ord under rysk statsmakt, samt att personer, tillhörande de ryska trupperna i landet, dömas af ryska krigsdomstolar.[1]) Att ryska trupper kunna förläggas till Finland innebär dock icke att de vore berättigade att utöfva något slags offentlig makt öfver landets inbyggare.

Sådana angelägenheter, som enligt det ofvanstående kunna hänföras till området för suveränitetsrättigheternas utöfvande, kallas af förf. „rikets angelägenheter“ — i motsats till kejsaredömets särskilda och storfurstendömets särskilda angelägenheter. — Sedan denna nya kategori är funnen, går förf. vidare i sin konstruktion och räknar till den ifrågavarande gruppen äfven sådana ärenden, af hvilka rikssuveräniteten i egentlig mening icke beröres, såsom afslutandet med främmande makt af fördrag, hvilka icke angå rikets maktställning, utan inre angelägenheter, handelsintressen m. m.

Såsom betecknande en grupp af ärenden, på hvilkas afgörande en del af riket, nämligen storfurstendömet, icke utöfvar något inflytande, är utrycket rikets angelägenheter icke väl valdt. Hvartill då denna nya hufvudkategori? Vore det icke sakenligare att, med bibehållande af kategorierna: kejsaredömets och storfurstendömets angelägenheter, indela de förstnämda i sådana, som hänföra sig till utöfvandet af suveränitetsrättigheterna och hvilka till sina värkningar sträcka sig äfven till storfurstendömet, och sådana hvilka afse kejsaredömets inre angelägenheter?

---

[1]) Det ryska telegrafvärkets och dess tjänstemäns undantagsställning finner förf. icke stridande mot den af honom uttalade uppfattningen, därest telegrafvärket hade bibehållit sin ursprungliga karaktär af blott en militär-institution.

För behörigt handhafvande af de angelägenheter, som af förf. betecknas såsom rikets, anser han Ryssland, som eger utöfva suveränitetsrättigheterna, kunna fordra att den offentliga makten i Finland utöfvas till vidtagande af åtgärder, som i sådant afseende erfordras och hvilka med rätt och billighet äro förenliga samt jämlikt i Finland gällande lag möjliga. I princip erkänner han sålunda det Ryssland kan ställa det anspråk på Finland, såsom en del af det ryska riket, att Finland tager andel i de bördor, som upprätthållandet af rikets maktställning gentemot främmande makter kräfver. Men Finland kan icke anses pliktigt att på samma sätt och i samma mån som hvarje annan del af det ryska riket taga del i dessa bördor.[1]) T. o. m. i en enhetlig stat ställas icke på alla dess delar samma fordringar. Men det väsentliga härvid är dock att Finlands folk, hvad nationalitet och kultur beträffar, är ett annat än det ryska och att detsamma under århundradens lopp danats till en skild enhet, hvilken därför har sina särskilda uppgifter af en högre makt sig förelagda. Att i utrikespolitiken enligt regeln Rysslands uppgifter och intressen måste varda de afgörande kan för det finska folket hafva de kännbaraste påföljder, utan att dess särskilda intressen därigenom blifvit på något sätt främjade. Med det rätta och beskaffenheten af Finlands ställning till Ryssland vore det därför icke förenligt, om Finland deltoge i bördorna i fråga på samma sätt som kejsaredömet.

Förf. begränsar uttryckligen sina ifrågavarande uttalanden till sådana angelägenheter, hvilka enligt den rättsordning, som 1809 grundlades, kunna anses för hela rikets. Således föreligger icke en rikets angelägenhet, säger förf., endast af den anledningen, att kejsaredömets och storfurstendömets intressen befinnas fordra att vissa frågor regleras på ett likformigt sätt i kejsaredömet och storfurstendömet. I sådana fall har monarken utvägen att, sedan han öfvervägt hvad de ömsesidiga intressena kräfva, utfärda lika lydande lagar för kejsaredömet och för storfur-

[1]) Denna åsikt framhåller förf. äfven i fråga om kostnaderna för inkvartering äfvensom för expropriation af mark för den ryska militärens behof.

stendömet, hvarvid han, då han utfärdar den lag som skall promulgeras i kejsaredömet, handlar såsom dess öfverhufvud, och, då han utfärdar lagen för Finland, i egenskap af detta lands storfurste och följaktligen enligt dess lagar — altså på föredragning af Finlands ministerstatssekreterare och under iakttagande af hvad i Finland gäller om ständernas rätt till deltagande i lagstiftningen. — Ännu mindre föreligger en rikets angelägenhet blott och bart för den skull, att det kunde synas ligga i kejsaredömets intresse att en viss anordning träffades. Annars skulle hvilken angelägenhet som hälst kunna få karaktären af en rikets angelägenhet, hvilket vore stridande icke blott mot Finlands konstitution, utan ock mot den uppfattning, som i värkligheten kan sägas hafva under åttio år gjort sig gällande.

Hvad slags politisk bildning utgör då föreningen mellan Ryssland och Finland, sådan den af förf. karaktäriserats?

Då förf. uppvisat att Finland är en stat, om ock utan suveränitet, har han därmed uteslutit inkorporations- eller provins-förhållandet. — Han eliminerar likaledes tanken på att föreningen vore en personal-union. Med sagda term betecknar han nämligen ett blott faktiskt förhållande mellan stater, hvilket inskränker sig därtill, att de råka hafva gemensam monark, altså ett sådant förhållande som det, hvilket existerade mellan England och Hannover intill år 1837, då drottning Victoria uppsteg på Englands tron, men icke kunde intaga Hannovers, emedan icke hon utan en hennes farbroder enligt Hannovers lag var berättigad till sistsagda lands tron. Emellertid har det någon gång händt att föreningen angifvits såsom personalunion, [1]) men, säger förf., vid slika dels om obekantskap med det värkliga förhållandet vittnande, dels på den sväfvande terminologin beroende uttalanden kan afseende icke fästas.

Från de statsbildningar som kallas förbundsstater skiljer sig föreningen mellan Finland och Ryssland därigenom

[1]) Det kan förtjäna nämnas att den franske förf. Demombine, hvars Dictionnaire utgjort „Novoje Wremjas“ hufvudsakliga källa i hithörande frågor, af prof. Hermanson icke ens ansetts värd att nämnas. Demombine hör, enligt Nov. Wr., till dem som i förhållandet mellan Finland och Ryssland se blott en personalunion.

att det är kejsaredömet ensamt som suveränitets-rättigheternas utöfvande tillkommer. Förf. anmärker att det knappast skulle varit nödigt att fästa afseende vid denna omständighet, om icke t. o. m. på juridiskt håll en böjelse framträdt att ur förhållanden i tyska riket, som är en förbundsstat, draga slutsatser äfven med hänsyn till Finland. Sålunda har den genom sitt deltagande i behandlingen af strafflagsfrågan bekante professorn Tagantseff framhållit att den första åtgärden i det förenade tyska riket var utfärdandet af en enda gemensam strafflag. Men skilnaden är redan i juridiskt hänseende stor. I Tyskland deltaga samtliga staters regeringar i utöfvandet af rikets makt, och samtliga staters befolkningar äro representerade i riksdagen. Icke kan man då ens i juridiskt hänseende jämföra det tyska riket med det ryska. Ännu större är naturligtvis skilnaden, om man afser beståndsdelarnas beskaffenhet i nationelt hänseende.

Genom att Rysslands kejsare tillika är Finlands storfurste, genom att Finland sålunda till sin monark har rikets öfverhufvud, afviker Finlands statsrättsliga ställning från sådana staters, som man benämt vasallstater.

Professor Hermanson anser slutligen äfven den statsrättsliga term, som vanligen användes om rättsförhållandet mellan Finland och Ryssland, eller epitetet realunion, icke vara därå tillämpligt, och han polemiserar mot dem som i denna del icke hylla samma uppfattning som han. Såvidt förf. i denna sin polemik bemöter den åsikten, att Finland vore med kejsaredömet koordineradt, behöfver han endast åberopa sig därpå, att Finland saknar suveränitet. Oafsedt de yttre och makt-synpunkterna, hvilka kunna betinga en faktisk, men icke en rättslig olikhet, synas nämligen en suverän och en icke suverän stat icke kunna betecknas såsom koordinerade, jämbördiga.

Men därmed är det ingalunda sagdt att icke begreppet realunion skulle kunna användas äfven om föreningar mellan stater som icke äro med hvarandra i rättsligt hänseende jämbördiga. Förf. medger själf att t. ex. Sverge i unionen med Norge har en företrädes-rättighet, „i kraft hvaraf det är Sverges utrikesminister som biträder jämväl Norges monark vid handläggningen af Norges utrikes-angelägenheter.“ Men han ser däri dock icke något hinder mot föreningens karak-

täriserande såsom en realunion, emedan Norge det oaktadt enligt förf:s, om också icke enligt norrmännens egen åsikt, åtnjuter suveränitet i oförminskadt mått; emedan Sverge, såsom förf. uttrycker det, „icke kan utöfva någon statsmakt öfver Norge.“

Utan att emellertid vilja uppställa några som hälst jämförelsepunkter mellan Finlands och Norges statsrättsliga ställning, kunna vi dock icke undertrycka den anmärkning, att då man, såsom prof. Hermanson, i realunionen lägger hufvudvikten på de däri ingående staternas suveränitet, själfva förenings- eller unionsmomentet därigenom får en mer underordnad betydelse, än realunionens karaktär af varaktighet och oupplöslighet synes betinga.

Det skulle föra oss för långt att följa förf. vidare i hans bevisföring, men vi tro oss dock böra fästa uppmärksamheten vid att den äldre doktrinen, enligt hvad professor Hermanson själf anför, kände till en „unio realis *inaeqvalis*“ i motsats till inkorporationen. Han omnämner detta till stöd för sin åsikt att Finland är en stat, ehuru utan suveränitet, och konsekvensen háde väl vid sådant förhållande bjudit att icke helt och hållet glömma bort detta af den gamla doktrinen omfattade uttryck, då det gälde att karaktärisera den icke suveräna statens rättsliga ställning inom unionen till den suveräna; isynnerhet som förf. själf framhåller att man med det nämda uttrycket „unio realis inæqvalis“ uppenbarligen ville beteckna en förening mellan stater, hvilka väl icke voro med hvarandra rättsligt jämbördiga, men af hvilka icke häller den ena uppgått i den andra och försvunnit såsom stat.

Ordet „inæqvalis“, som väl närmast betyder ojämn, torde i detta fall böra återgifvas med: icke jämlik, icke jämbördig, och är sålunda synnerligen betecknande för det mellan Finland och Ryssland rådande unionsförhållandet. Såsom statsrättslig term tar det sig emellertid icke väl ut i svensk dräkt. Men hvarför icke använda det latinska uttrycket? Då behöfde man åtminstone icke befara att en oriktig öfversättning skall vålla missförstånd.

Professor Hermanson föredrar att karaktärisera unionsförhållandet mellan Ryssland och Finland sålunda, att de

utgöra en sammansatt stat,[1]) där Ryssland är den öfverordnade och innehar suveräniteten.

Så säregen som Finlands statsrättsliga ställning är och icke minst sättet för dess uppkomst [2]), och så få jämförelsepunkter som i detta afseende erbjuda sig med andra länder, är det förklarligt att professor Hermanson icke åtnöjt sig med den vanliga terminologin, utan sökt på Finlands rättsförhållanden tillämpa en ny term. Uttrycket sammansatt stat är vid sådant förhållande icke illa funnet. Men vill man subsumera det konkreta fallet under gängse vetenskapliga termer — och så bör ju vetenskapen såvidt möjligt fatta sin uppgift i detta afseende — så synes uttrycket realunion vara det, som närmast är tillämpligt på Finlands statsrättsliga ställning, om än ett begränsande adjektiv härvid erfordras med samma skäl, som man till ordet stat beträffande Finland, för att icke blifva missförstådd, tillagt bestämningen: icke suverän (autonom). Men såsom vi redan antydde, äro våra statsrättsliga förhållanden så säregna, att de i vissa afseenden måhända få nöja sig utan namn; och detta är då i alla händelser bättre, än om man under tvisten om det rätta namnet träder själfva rättsförhållandet för när. Med tillfredsställelse kan det emellertid konstateras att i sak ingen väsentlig meningsolikhet förefinnes mellan professor Hermanson och andra inhemska författare på detta område. Äfven andra torde nämligen gärna instämma i professor Hermansons definition, enligt hvilken „Storfurstendömet Finland är såsom en stat med egen konstitution förenadt med kejsaredömet Ryssland till ett rike under Rysslands kejsares spira. Kejsaren tillkommer rättigheten att såsom Finlands storfurste styra detsamma enligt dess lagar.“ [3])

---

[1]) Till skilnad från „förbundsstat“, hvilken form, såsom ofvanföre framhållits, förutsätter de skilda delarnas likaberättigande.

[2]) Anmärkningsvärdt är i detta hänseende den ryska delegeradens vid fredsunderhandlingarna i Fredrikshamn, grefve Rumjantseffs, yttrande om „le peu d'analogie de toutes les acquisitions précédentes à celle que venait de faire Votre Majesté Impériale.“

[3]) Samma uppfattning formulerar förf. fullständigare på följande sätt: „Finland är såsom en autonom stat med egen statsförfattning (konstitution) förenadt med kejsaredömet till ett rike, som utgör en

I fråga slutligen om det sätt, på hvilket ändring kan åvägabringas i Finlands statsrättsliga ställning, sådan den 1809 kom till stånd, är professor Hermanson i allo ense med öfriga finska statsrättsliga författare och politiker.

Att denna rättsordning skall kunna ändras är, säger han, klart. Men den nödvändiga förutsättningen därför är en lag, tillkommen enligt Finlands konstitution. Ty för den del af riket, som utgöres af storfurstendömet, kan lag ej stiftas annorlunda än i öfverensstämmelse med dess konstitution. Gentemot denna grundsats kan icke själfhärskaremakten åberopas. Ty lagen om densamma gäller icke på Finlands jord, utan den rättsordningen, att monarkens rätt är inskränkt genom en lag, som tillerkänner folket rätt till medvärkan vid lagens stiftande; och då gäller icke på Finlands jord den lagen, att monarkens makt är en oinskränkt makt; ty på samma område kan icke på en gång gälla att monarkens makt är inskränkt och att den är oinskränkt.

Vid sådant förhållande komme ett yrkande, att lag dock borde stiftas för Finland i annan ordning än enligt dess lag, i själfva värket att hafva till innebörd att makt borde utöfvas öfver Finland utan stöd af någon lag eller rättsordning.

Man torde visserligen, säger förf., någon gång förmenat att det stora ryska rikets värdighet icke skulle tillstädja att dess öfverhufvuds makt vore inskränkt genom ett litet folks lag. Men en sådan uppfattning förbiser hvad lagens hälgd innebär.

Denna uppsats afsåg ursprungligen endast att utgöra en kort karaktäristik af professor Hermansons intressanta publikation. Men det har varit altför frestande att gifva plats åt hans egna uttalanden, hvilka därför — det ena efter det andra — ordagrant fått inflyta. Vi hoppas emellertid därmed hafva lämnat en, om ock bristfällig, miniaturbild af

sammansatt stat, i hvilken Rysslands kejsare är berättigad att utöfva suveränitetsrättigheterna i rikets angelägenheter, hvarutom honom tillkommer rättigheten att vara Finlands storfurste och i sådan egenskap innehafva högsta makten i detta land, sådan densamma gestaltar sig enligt dess lagar."

förf:s framställning, som är väl värd att blifva känd äfven af en större allmänhet än den, hvilken har tillfälle att stifta bekantskap med originalet.

Under normala politiska förhållanden skulle en publikation af den art, som professor Hermansons bok, ovilkorligen utöfva inflytande på de däri behandlade frågornas afgörande. Kunna vi äfven nu hoppas därpå?

E. Schybergson.

Vapensmeden af Viktor Rydberg.

Kärleken till tankefrihet och fördragsamhet utgör lika visst som begäret att finna sanning ett genomgående drag i Viktor Rydbergs hela diktning. Öfveralt där han gifvit dem form, dessa känslor, som gå ut på hänsyn för de små och förtrampade, som vilja skipa oväldig rätt där fördom och nedärfda åskådningssätt bröstat sig öfver egna ofelbara domslut, har Viktor Rydberg med säker intuition funnit medel att visa huru många onödiga offer världsutvecklingen kräft och kräfver bland dem, som bryta väg för de nya sanningarna. Som få har Viktor Rydberg genomskådat huru föga valet af medel fått betyda, där dock öfvertygelse från början stått mot redlig öfvertygelse. Med blick tillika för själslifvets heligaste och djupast dolda hemligheter har han skapat dessa gestalter, som, alltid blida och fridfärdiga, vandra sin väg fram genom anfäktelserna, utan att förargas, utan att sälja sin tro — det tystas martyrer, uppfattade med en finkänslighet, som nästan blifvit till ett karakteristikum för honom allena.

Det är helt säkert icke slumpen blott, som vid valet af de yttre framställningsmedlen oftast fört Rydberg från de ämnen våra dagar i så rikt mått skulle erbjuda, till flydda tider. Då han engång i „Den siste atenaren“ skulle slå sitt slag för upplysningens och framåtskridandets sak, ville han göra det fjärran från alla personliga känslor. Och det är klart att en stor brytningstid, med lifvets högsta frågor satta under debatt, framför andra skulle gifva honom det ämne han sökte. En representant för det bästa af det som med den döende antiken var dömdt till förintelse, står Krysanteus, medborgaren och tänkaren, i episk höghet midt ibland de larmande, hvarandra förtrampande kristna sekterna, hvilka endast öfverbjuda hvarandra i oädelt begär att tvinga sin lära på troende och icke troende. I hans personlighet fram-

står det tillika huru just de, som med brinnande sanningsträngtan spanat mot morgonen och tänka ädlast, huru just de i afgörandets stund ställa sig upp att värna det förflutna, med hvilket de känt sig förbundna genom tusen trådar. Den nya lösen, som de framstormande fylkingarna skrifvit på sina fanor, tyckes dem oviss och föga värd att skattas lika med det som de hota och förkättra. „Den siste atenaren är en tendensskrift", säger författaren själf, „ett spjut utslungadt mot de fiendtliga lederna, i krigarens lofliga uppsåt att såra och döda."

Mindre djärft syftande mot samtid och framtid, men icke mindre hänförd för sin sak, förflyttar sig Viktor Rydberg i „Vapensmeden" till inhemskt område. Ämnet är på sätt och vis detsamma som redan inspirerat Den siste atenarens författare. Det är dock mindre ett program han nedlagt i denna sin senaste skildring; det är snarare ett lifs erfarenhet som talar ur den. Med mästarhand, om än med mindre skarpa ljuseffekter än fordom, har han knutit berättelsens gång vid utredningen af reformationstidens stora konflikter i Sverge.

Bristen på literära uppteckningar från detta tidsskede, som dock engång såg det stora befrielseværket både på statens och på andens område fullbordas, har i många afseenden stält nutiden främmande gentemot mycket af det, som då rörde sig och tänktes i de djupa lederna. Denna tid är hvad personligheterna angår en sluten bok för eftervärlden. Så mycket högre måste man skatta den beundransvärda tidsfärg Viktor Rydberg, trots de till buds stående medlens torftighet, gifvit framställningen. Likasom hans konst vid skildringen af den helleniska forntidens sista, hopplösa kamp för lifvet tyckes i formskön, gripande värklighetstrohet befryndad med antikens mest harmoniska bilder, så bär äfven här hans diktning detta frändskapstycke med hvad den tid han skildrat engång sett, tänkt och frambragt.

Redan den första af de bilder han upprullar i Vapensmeden bär den färgmättade, halft naiva, halft symboliska prägel, som genast skall kännas igen i de fint penslade miniatyrerna i en af de gamla pärmeböckerna, hvilka, gömda och glömda på bibliotekens dammiga hyllor, så sällan finna en uttolkare. „Där låg framför honom Vetterdalen, en ljus,

ofantligt lång djupsträcka, norrut förenad med synranden och fyld, tykte han, med förtätad, kornblå, vattrad vårluft, hvarur i öster reste sig en förtonande strandremsa i skiftande, händöende kvällskimmer. Och där nere är Jönköping med den smärta kyrkspiran, det halfförfallna borgtornet, den trappformiga gafveln af franciskanerklostret med kapelltakkorsen, som fångat och kvarhålla litet af västerns guldsken öfver en hopträngd skara af mossgröna, här och där tegelröda tak". — „Till höger om vägen och tillräckligt långt från den för att ej besväras af vägdammet, ligger med loft, svalar och kålgårdstäppa det välansedda härbärget Talavid mellan björkar med späd grönska".

Denna vårsyn angifver tillika grundtonen i den stämning, som hela diktvärket igenom hvilar öfver naturskildringen och som utgör den bakgrund, mot hvilken skalden stält sin hufvudperson, mäster Gudmund Gudmundsson, vapensmeden och miniatyrmålaren.

Mäster Gudmund är Jönköpings förnämste och rikaste handtvärkare; han är den ende i Sverge, som förstår att i niello sira ett harnesk. „Han var högvuxen och borde sett ut som smed, eftersom han var det och var son, sonson och sonsonsson af smeder; men ändå såg han icke ut som smed, ty han hade en smal bröstkorg och saknade den där muskelställningen kring ögonvinklarna och munnen, som vanligen skönjes hos Valunds yrkesbröder". Medan han talade, ritade han med käppen på marken och såg stundom upp med en varnande, vemodig blick. Mäster var framför alt konstnär. Sina käraste stunder tillbragte han i sin målarestuga, där ur hans pensel flöto värk, som fjärran från den obekante mästaren byttes mot guld af dem som viste skatta konsten. Men han var en olärd man. Icke blott därför var det dock som han var så svag i sin motivering, när han skulle tyda sin ställning till tidens stora spörsmål. Först höll han ett varmt loftal öfver Martinus Luther, som ville rädda sin mänsklighet från papisteriets själsfördärfvande villfarelser; därefter kom han med en fördömelse öfver samme Luther, „som lämnat å sido den heliga skrifts och den allmänneliga kyrkans lära om mellantillståndet och därigenom gjort Gud till den förfärligaste tyrann."

Bättre besked i tidens frågor viste hans son, den evangelisk-lutherske magister Lars. Mellan dessa tvänne utspelas hufvudhandlingen. Hvardera har sin bundsförvant: Gudmund följes af sin dotter, den väna Margit, medan hans husfru icke hos honom finner den auktoritet hon behöfver för tro och lefverne, utan med sina bekymmer går till herr Lars. Och Lars viste med lagens hammare och evangelii svärd tysta all gensägelse mot den sanning, hvilken utgjorde den nödvändiga hörnstenen för alla hans syllogismer: Luther är den ofelbare tolken af den heliga skrift.

Lars börjar som tyrann mot småfåglar, husdjur och husfolk. Vi se honom senare återkomma från Wittenberg med bref på sin lärdom och dubbelt så tvärsäker som han varit förut. „Han, som ännu hyste groll mot sin fader, därför att denne sökt att med stryk drifva djurplågaren ur honom; han som i sin syster Margit såg en trälinna, som han skickade i ärenden och lönade med hugg, tils modren, hvars ynnest han icke ville undvara, förbjöd honom det — han hade i den gud, som dömer odöpta barn till ett evigt helvete, funnit en gud, som i förstoring var bildad efter hans eget beläte och hvars grymhet förlänade honom ett onämneligt majestät“. Hans slutledningskonst var nu ofelbar; han misstänkte den helige Franciscus för att ha varit half muhamedan, därför att Franciscus hade lofordat saracenernas allvarliga religiositet och sedliga vandel. Att erkänna någon dygd hos fiender var för Lars att föra afvog sköld i striden.

Hans reformationsvärk skred fram med nit i värk och lära. Hos honom fans endast „futurum“, intet „praeteritum“. Vi höra honom klaga öfver den vackra fädernegården vid Vettern, linden, det gamla vårdträdet, „eldhuset“, rest af hedningahänder; öfveralt stod något i vägen där han ville rödja rent. „Hvarhälst något här i gården behöfver lagas eller bör ersättas med nytt, kommer något af fars minnen och ställer sig i vägen för det!“ — En vacker dag stod herr Lars i klosterkyrkan, som var prydd med hans faders yppersta målarevärk. Han stod framför en trappställning, på hvilken en karl med ämbar och limborste steg upp. I ett hörn af kapellet satt en liten tunn gestalt i munkkappa hopkrupen. Han hostade ibland, och hostan ljöd ihålig. Det var broder Mathias, hans faders vän. Med ryggen

åt munken besvarade Lars dennes ödmjuka, bedjande fråga med orden: „Hela taket skall hvitlimmas och förblifva hvitt. Börja, karl!"

Magister Lars trodde sig fullt och fast vara kallad af Gud att sopa undan hvad som kunde påminna om den tid, då „djäfvulen och hans anhang regerade öfver Sverge".

Hans fader vek undan för honom, långsamt, med ett hjärtesår för hvarje steg. Han sökte sin tröst i målarestugan, tils herr Lars innästlade sig också där och for fram med sitt grofva artilleri. Mäster Gudmund ville till yttersta pris köpa frid. Vårdträdet föll; eldstugan föll; bödeln tog hand om „Hvita rosen", hans favorithäst. Gudmund stannade och slog sig för pannan: „nu är det för sent!"

Gudmund och hans dotter föregåfvo att de skulle besöka bisp Ingemar i Vexiö, då de hemligen gåfvo sig af från Jönköping. Med dem förflyttar sig handlingen till Smålands obygder, där Slatte, den gåtlike skogsbyggaren, upprättat sin sällsamma mönsterstat och nu bjuder dem välkomna. Härmed är berättelsen inne på en episod, som tillika skall utgöra dess afslutning och som till sin färg måhända är det mest rydbergska i hela boken, men som också onekligen för skildringen ur dess gängor. Konstvärket löper med den utom ramen. Ingen af de många nya uppträdande, som nu införas, kan i märkligare mån bidraga till den redan afslutade konfliktens slutliga utgång. Men med det intresse skildraren framkallat för diktens personligheter följer man honom utan protest och gripes helt af den nya stämning, som från och med nu är hans lösen.

Äfven nu föras vi in i ämnet genom en oöfverträfflig skildring af landskapet med skog och sjö. Slatte och hans manhaftiga dotter öfvertaga utvecklingen af den sagolika fortsättningen. Det hviskas i berättelsen att Slatte är hedning. Det är påtagligen de ännu långt senare spökande folksägnerna om Oden som lämnat Rydberg stoffet till denna sagans jättegestalt. Slatte, „Stigmans Oden", skipar sin järnhårda rätt öfver alla nidingsmän i vida näjder och regerar med gammalnordisk lagmannavishet i sitt skogomgärdade herradöme, där icke ens kung Gösta tyckes kunna göra honom makten stridig. Detta sagoäfventyr visar en sida af kampen mellan det gamla, som var dömdt att för-

svinna, och det nya, som engång för alla skall fram. Hela skildringen är här genomväfd med dessa lockande, trolska genljud från ödemark och från forntid tillika, som Rydberg, och endast han, vet att mana fram. Vi se huru huldrorna „vinka och nicka“, huru stjärnorna „blinka och blicka“ öfver hulten, och dragas med makt alt längre under dallrande reflexer inåt de hemlighetsfulla skogsdjupen, där aldrig en fot trampat stig. Denna episod är Vapensmedens fagraste, om ock dess svagaste punkt. För dess skönhet kan man glömma det brådstörtade, i krönikelik korthet affattade slutet.

Gudmund, fadern, och Lars, sonen, äro onekligen tecknade med yppersta konst. I synnerhet den förre, i hvars person skalden påtagligen gifver icke så litet af sitt eget jag. Mera oförklarlig eller rättare sagdt otrolig är herr Lars i all sin ofelbara konsekvens. Brytningen mellan de två går från den ena fint uppfattade situationen öfver i den andra. Särskildt äro de teologiska stridsfrågorna som vanligt behandlade med den öfverlägsna talang, bakom hvilken författarens rika vetande och ovanliga tankedjup framskymta. Öfver det hela hvilar detta vemodsdrag, som alt mera träder fram i Viktor Rydbergs tanke- och diktvärld. Det är mannen, som redan ser tillbaka på lifvet, fullt medveten om det kalla, obevekliga i dess lagar, lagar som taga så litet hänsyn till blida stämningar och hafva så litet realitet för de höga idealen. Då och då ser han sina syner, strålande som förr i solglittrets rikaste praktskalor; men han är redan skeptisk och vet att det endast är tåren i ögonvrån som framkallar den förvillande effekten.

Bland bipersonerna, som jag hittils förbigått, står främst den kringvandrande harpolekaren, doktor Svante af Reichenbach, som än träder upp med förklaringar öfver de kopernikanska stjärnvärldsteorierna, än går kung Göstas värf bland västgöta-allmogen, än sitter som Slattes gästvän bland „skogstjufvarna“ i Småland. Här möter åter det sagolika, oförklarliga. Han och hans son, den ljuslockige Gunnar, bilda ett af banden, som förena berättelsens senare del med den förra. Svante sjunger sina sånger, som, lösrykta ur sitt sammanhang, väl äro något blodlösa, men, såsom de här flätas in, gifva situationerna ej litet af deras stämning. Gunnar själf är intet annat än en matt spegelbild. Först på

bokens allra sista sidor får han ljud, och då är han med för att med Slattes dotter, den djärfva valkyrian, ingå ett äktenskap, där han påtagligen varder det bräckligare kärilet. — En egendomlig tidsbild är Fabbe, den vandrande gesällen, som med sitt oförargliga skämt slätar öfver, där konflikten farit skarpast fram, och som dör invid landsvägen med snö i locken; där blir han funnen af Birgit, kärestan, som han försummat att knyta till sig den vårdag tjugu år tidigare, då denna lycka första och enda gången stod honom till buds.

Alla dessa gestalter träda lefvande fram — till skick och later icke minst. Man tycker sig nästan se deras anletsdrag och klädedräkt, lika fullt som deras omgifning med bohag, som också ofta minutiöst nog beskrifves. Någon gång ter sig miliön altför storståtlig för dåtida svenska — särskildt Jönköpings — förhållanden. Flere historiska personligheter skymta förbi. Knipperdolling har sitt kapitel, något löst infogadt i sammanhanget. Ypperlig är nidvisan öfver den gamle rikshofmästaren-riksförrädaren Ture Jönsson „Tre — rosor", den gamle skälmen, som smög i sina olofliga ärenden kring jungfruburarna, lät trumma för sin värda person på Västerås riksdag och slutligen hittades utan hufvud på gatan i Konungahäll; typen är redan riksbekant genom Georg von Rosens tafla.

Viktor Rydberg har som förklarande titel på sin bok tecknat: „hägringar från reformationstiden". Dessa ord antyda, tyckes det, den sida, från hvilken han velat hafva sitt diktvärk tolkadt och bedömdt. Behandlingen af ämnet, med sådan finhet utförd i detaljerna, visar snarare en serie bilder än en jämt fortlöpande handling. Det är en samling sägner, från hvilkas sammanhang här och där, under tidernas lopp, någonting fallit bort. Man kan komma så in i denna föreställning, att det ett ögonblick synes som om diktarn helt enkelt kunnat tvärt klippa af sin skildring med den folklige berättarens naiva: så kom jag bort därifrån. Nu ger han oss i stället ett referat af hvad som skedde sedan den egentliga handlingen redan är slut. Han låter Slattebygden härjas af Nils Dacke och hans anhang. Mäster Gudmund är död och dottern Margit förenad med barndomsvännen, den gladlynte riddaren Arvid Nilsson. Sist gör han lutherdomen en onödig väntjänst, då han låter herr Lars „till ett godt slut" blifva katolik.

Det är alltid farligt att i ett diktvärk söka förklaringar utöfver dem som själfmant gifvas, att söka föreskrifva den diktade handlingen andra banor än dem, hvilka mästaren själf stakat ut.

Betraktaren finner „skilderierna symboliska och grubblar på deras tydning“, men däri gör han ofta orätt och föres lätt för vida. Skalden har tagit sagans hand och följer henne; ibland kan det behöfvas att kunna se med hennes ögon, att taga för godt alt det som är ädelt tänkt, som är skönt till formen! Och sällan har väl någon — ingen som skrifvit på svenskt språk — nedlagt så mycken poesi, så mycken högstämd konst redan i valet af ord, i rytmiskt klingande satser, som Viktor Rydberg.

George Granfelt.

Misströstan.

Ett brottstycke af **John Hedberg.**

Mörk och hög hvälfde sig kvällhimmeln öfver de snötyngda fälten, där sommarens gångna växtvärld låg djupt begrafven, med stelnade rötter och slumrande frön. Öfver den mörka hvälfningen tindrade stjärnorna skarpa och kalla, täflande med det bleka ljus, som utgick från månens nytända hvassa spetsar. Skogen kring fälten stod svart och tung, lik den stela fransen i ett kolossalt bårtäcke, omfattande hela den nattliga näjden, där snöns enformiga hvithet spridde en halfdager, mera villande än mörkret självt.

Mellan uppstaplade snövallar slingrade vägen fram, ett knappast märkbart band, i hvars djupa fåra någonting dunkelt rörde sig framåt, åtföljdt af ett svagt pinglande ljud: en häst med sin körsven, en i fällar och pälsar insvept resande.

Hästen sprang med korta, snabba steg, hvilka taktmässigt knarrade mot den frusna drifvan. Ur dess vidgade näsvingar flämtade andedräkten fram lik hvit rök, höljande

hals och bogar i rimfrost. Körsvennen satt kutryggig och nedböjd på sin bock. Han hade tömmarna hängande lösa öfver armen och händerna djupt ingräfda i ärmlinningens värmande skydd. Fötterna dinglade vårdslöst ut öfver slädkanten och slogo hastigt samman, för att genom rörelsen bibehålla blodomloppet i den skarpa kylan, som riste likt knifvar genom stöflarnas tjocka läder. Den resande hade pälskragen uppbunden kring öronen, blottande endast näsan och öfre delen af ett hvitt, fruset skägg. Han hade på länge ej gjort en rörelse, ej sagt ett ord: suttit där tyst och frånvarande, försjunken i tankar, hvilka gingo långt bortom den vintriga näjden, kallande fram halfförgätna minnen ur länge slutna gömmor.

Sedan tjugu långa år hade han ej sett den vän, hvars hem han nu nalkades. Femtedelen af ett sekel hade gått förbi, sedan de träffades sist. Och hela denna tid hade för honom gått under resor och släp i aflägsna länder, under oafbruten kamp för det oberoende, som först synts så lätt att ernå, men sedan vikit undan steg för steg, än närmande sig, än åter flyende undan, med den bedårande lockelsen af någonting man hvarje stund tror sig gripa med händerna utan att likväl lyckas däri.

Denna tröttande jakt hade skilt honom och vännen åt, gjort dem främmande för hvarandra som män, medan deras ungdom haft alt, tankar som sträfvanden, gemensamma. Ej ett ord, ej ett sammanträffande under alla dessa år. Den ene i hemlandet, den andre ute i världen; sysselsatta hvar på sitt håll — mellan dem afstånd i mil och förhållanden.

Och nu skulle de träffas åter, sedan lifvets middagshöjd för båda var öfverskriden. — Men huru?

Hvad kände han om denne vän, som, då de skildes åt, stått så lifskraftig och full af hopp bland den tidens unge män? Hurudan skulle han återse honom?

Bref från hemlandet och tidtals uppsnappade tidningar hade länge burit vännens namn högt med loford och erkännanden. Han hade gjort sig bemärkt bland det unga Finlands framåtsträfvande självständige män, räknats såsom en af landtdagarnas bästa krafter och skjutits fram öfveralt, där kunskap och dristigt mod kräfdes, aktats af vän och motståndare, sått omkring sig förhoppningar och lockats

af anbud om makt och inflytande, utan att dock låta binda sig af annat än den frie mannens plikter, oberoende som han var från barndomen med sin ärfda förmögenhet.

Länge hade han synts lik en af de män man möter vid en vägskilnad, på hvilkas skuldror ett folks framtid bäres upp, tils det nya fattar rot och kan värna sig självt.

Men sedan — vid hemkomsten hade där mött dunkelt tal och axelryckningar; halfutsagda ord om frivilligt tillbakaträdande, med afstående från kampen då den blef som mest ödesdiger; obegripliga ord, flytande omkring i dagskvallrets skum; beskyllningar för feg overksamhet, så illa stående samman med det gångna, att tanken reste sig upp mot dem, medan ett lättrördt sinne förleddes slunga dem tillbaka på belackaren.

Huru hade ej detta plågat den återvändande och tagit från honom hemkomstens glädje. Han hade högt vägrat tro ett ord af alt detta; — — — men ändå!

Många dagar hade ej gått, innan han fattat sitt beslut att se med egna ögon och satt sig i järnvägskupén; rest ifrån gamla och nyvunna vänner för att söka upp den borttappade och låta honom tala för sig själf. Nu närmade han sig målet och skulle inom kort, i den sena vinterkvällen, komma som oanad, knapt igenkänd gäst till kamraten. De skulle träffas åter för att ej vidare förlora hvarandra, nu då han själf för alltid slog sig ned i hemlandet med sitt slutligt förvärfvade oberoende, färdig att njuta frukterna af den långa kampen i lifvets oväder.

Den långa kampen! — Hård hade den varit, mången gång hopplöst tung, ett släp för den dag som gick utan plats för en tanke på den kommande. En själs- och kroppsstrid, med hvarje nerv spänd till det yttersta och öfvergifvenhetens mörka förtviflan stirrande framför, med ohjälplig undergång, om händerna för ett ögonblick löste sitt tag. Rullande fartygs kalla, vattendränkta skansar, nybyggarelifvets simplaste bostadsskjul och pöbelhålorna i världsstädernas uslaste kvarter hade mången gång varit vittnen till denna kamps mörkaste sidor. Men de voro förbi nu, dessa pröfningstider, hvilkas minne gick likt en frosskakning genom honom ännu år efteråt, i detta nu.

Och ogjordt ville han dock ej hafva detta förflutna. Ty huru hade det ej lärt honom känna sig själf, sin egen

kraft. Huru hade ej motgång och nöd framkallat energi hos den engång bortklemade, oerfarne ynglingen. Detta hade gifvit honom den självtillit, som ensam leder till målet. Och den lärdomen kunde ej köpas för dyrt. Den föder det mod, hvarmed man känner sig vuxen hvarje svårighet, fullt i harmoni med lifvets vedermödor. — Mjölkfingrar och pessimister, af lifsleda anfäktade stackare — hvad nytta hade världen af dem, hvad glädje de af lifvet. Ut i samma kamp borde de alla, för att återvinna mod och kraft, eller för att gå under, ju förr dess bättre, och lämna platsen fri åt handlingskraften, som ej vill veta af pjunk och — —

Skjutskarlen vände sig om, sträckande ut handen mot en aflägsen höjd med några hopgyttrade föremål och ljusglimtar.

— Där ligger gården rakt framför oss. Man är ännu vaken där, eftersom ljusen lysa.

En hunds grofva skall bröt i detsamma tystnaden, väckande ekot i den mörka skogen och bådande hemnärhet med lif i den döda vintern.

Släden vände in på en smalare sidoväg, där snön snuddade vid armen och slädmedarna skreko gält, som om de dragits genom sand. Hästen saktade farten i uppförbacken, drog tyngre i selen, men frustade och vrenskade belåtet; stannade slutligen framför en lång husläuga med dunkla konturer och några få svagt upplysta fönster.

Den resande kom mödosamt ur fällarna, fick skjutslegan klar, grep nattsäcken och steg på anvisning uppför trappan till det obekanta huset. Sköt så upp en oläst dörr och trädde in.

Där rådde halfmörker, med ett svagt sken snedt in från en sidodörr. Den inträdande ref hastigt af sin vida päls, och medan han ännu sysselsatte sig därmed, kom någon med en handlampa — en kvinlig domestik.

— Om herrn var hemma?

— Ja, han var så; frun med. — Var så god, den här vägen

— Erik, gamle gosse! — — —

En man reste sig långsamt ur sin bekväma hvilstol och såg frågande, med ett ansträngdt uttryck öfver ögonen, på den inträdande, som stod där högrest och kraftig, med framsträkta armar, en bild af hälsa och välbefinnande, där det

gråa stänket i hår och skägg syntes tillkommet mera på lek än för att markera lifvets öfverskridna middagshöjd. De frågande ögonen vidgades småningom och fingo lif. Det ansträngda utrycket jämnades, och de slapt nedhängande armarna höjdes.

— Men Artur — — — det är ju du!

Sammanträffandets första ögonblick blefvo varma och reflexionslösa, med en god del onödigt buller och meningslöst prat. Frågor hvilka ej kräfde svar. Svar hvilka ingen hörde på och ingenting inneburo. Skratt, upprepade handskakningar, ett gående hit och dit och en oro, så olik hvardagslifvets jämna, lugna vanor. De sökte båda tilltvinga sig lugn och fattning, utan att fullt lyckas däri. De ville taga fatt på ett fast uppslag till samtal utan att finna det. Klyftan, som skilde dem från sist, var för vid att öfverspringas i första anloppet. Slutligen slog man sig dock till ro. Värden fick tag i en ringklocka, den han nervöst skakade.

— Skaffa in någonting; vin, punsch — — — du vet! Och säg med samma åt frun att vi få fram hvad huset förmår till kvällen. — Rar gäst måste undfägnas på det bästa, vände han sig därpå till vännen med en varm blick.

Denne hade under tiden kastat granskande blickar kring det stora, komfortabla rummet, där egarens välstånd och utbildade smak gåfvo sig tillkänna i alt. Från rummet gingo blickarna öfver till egarens person, där den nu visade sig för honom i full belysning från den tända taklampan. Men ju längre de dröjde här, dess mera försvann deras glada, belåtna uttryck. En prägel af ohälsa och trötthet låg altför synbar öfver Eriks hela person, öfver hufvudets hållning, de slappnade dragen och rörelserna, för att ej observeras af ett deltagande öga. Återseendets första öfverraskning hade gjutit ett falskt skimmer öfver alt, men nu var detta till en del försvunnet. Nu låg han redan hopfallen mot stolens mjuka kuddar, i mycket lik en i förtid bruten man, hvars hållning och spänstighet voro borta.

— Du bor bra; charmant kunde man säga. En komplimang för din smak. Men — — —

— Tala ej därom; du, som gifvetvis sett mycket — —

— Men, ville jag fråga, huru är det fatt med dig själf? Din hälsa, är den god?

— Tala ej häller därom — efter omständigheterna. Du vet, jag har aldrig kunnat skryta af någon bärghälsa. Ansträngdt tankearbete, i förening med stadslifvets nattvak, främjar därtill ej en annars klen sundhet. Men jag har slagit mig till ro i landsbygden nu, för att se hvad den kan värka. — — — Men här ha vi någonting att värma dig vid efter kylan där ute. Hvilketdera? — Godt! — Ett glas då för alt hvad vi tillsamman genomlefvat, för alt som varit!

— För det och för nuet med framtiden!

— Bah! — Låt oss hålla fast vid det gångna. Börja du! — Jag känner ej mycket om dig, men det jag känner fordrar mera. Du måtte samlat en rik fond minnen under ditt rörliga lif där ute.

— Låt så vara; men värden först. — Min kännedom om dig och alt här hemma måste ju vara bristfällig. Nåväl, låt min vetgirighet på detta område mötas af dina öfverlägsna insikter. Antag att jag ämnar slå mig ned här hemma för framtiden och kommer till dig för att invigas i förhållandena.

— Du skämtar! — Ämnar slå dig ned här och kommer till mig för att — — — — Välj bättre i båda fallen.

— Prat! — Om du kände till det där kringirrande lifvet utan rot, skulle du förstå huru hemlandet drager med omotståndlig makt. Ej ett ögonblick har gått, hvarunder jag ej haft klart för mig att jag ville vända åter, så snart detta kunde ske med heder. — Muu maa mustikka, oma maa mansikka! Du ser, jag har ej glömt språket ens.

— Smultron och blåbär! Är det som folkskald du ströfvat omkring? — Men, taladt i bilder, vet du ej att våra skogars mörka blåbär äro rätta sinnebilden för den lycka här numera bjudes enhvar. Håll dig borta från det blåsvarta, då du så kan. — Se där mitt råd i få ord.

— Tack! Men du skakar ej af mig så lätt. Du hade andra tankar om detta fordom. Låt höra skälen till hvad du där sade. — From sounds to things. Man har tutat mig öronen fulla med huru du dragit dig tillbaka likt snäckan i sitt skal, lämnande alt det för vind och våg du förr bar upp. — Jag är van att tala rent ut. Gör du på samma sätt och gif skäl för hvad du säger, kamrat.

Där gled ett smärtfullt drag öfver Eriks ansikte, som mörknade till vid denna burdusa uppfordran. Munvinklarna rykte till. Ögonen förlorade sin glans. Han böjde sig ned öfver cigarren, vändande den mellan fingrarna, medan den andre hade sin blick uppmärksamt forskande fäst på honom. Där kom lång tystnad öfver rummet, medan vägguret knäpte sina mjuka, dämpade slag och taklampan sjöd med ett fint surrande ljud. Slutligen såg Erik upp.

— Kunna vi ej spara detta till framdeles?

— Nej!

— Hvarför?

— Emedan jag är din vän under alla vilkor och vill hafva dig klar för mig. Mellan oss båda inga halfva ord. Detta bör ej uppskjutas till morgondagen.

Erik reste sig långsamt upp, såg på sin gäst med ett mångtydigt ögonkast, öppnade läpparna par gånger, men slöt dem åter och gick öfver golfvet, fram och åter, med ojämna, dröjande steg, tils han åter handlöst kastade sig ned i stolen och strök med handen öfver ögonen.

— Känner du intet om vår nutid eller om det som öfvergår oss och drager sig samman dag för dag? Och vår inre split i språk och tankar! Den dådlösa fatalismen, för att ej säga någonting värre. Vet du någonting härom?

— Ja, jag vet! — Viker du undan från din gärning för detta, är du sannerligen ej den man jag förr kände som yngling. En man viker ej för någon svårighet utan kamp.

— Det är lätt att tala som du gör, om man ej känner realiteterna eller tager hänsyn till dem. — — — Tänk på vår ungdom: alla dessa löften, hvilka då lågo i luften och äggade oss, uppvaknandet efter halfsekellång dvala, upphöjandet de facto bland nationernas antal. — Runebergs diktning, hvilken då ännu låg ursprunglig och frisk öfver alla sinnen, Lönnrots forskning och Snellmans sträfva, men lifgifvande personlighet. Kommer du ihåg alt detta, huru det alstrade mod och förhoppningar? Låt vara ett nog dristigt mod, låt vara nog öfverspända förhoppningar. Tiden egnade sig förträffligt för framkallande af ideella och liberala idéströmningar.

— Vi voro barn af den tiden, trodde oss mäktiga storvärk, togo i med entusiasm och kraft och förde värkligen

folk och land ett godt stycke framåt i burgenhet och bildning. Ty viljan var enig och lösen densamma, på hvilket språk den sedan ljöd, och framför alt, vi trodde alla att lyckan låg i vår egen hand. Hvad vi varit, hvad vi voro i den stunden, syntes berättiga hoppet på själfständig utbildning i harmoni med våra egenartade förhållanden och egenskaper. Troende oss säkra utåt, hade vi blicken uteslutande riktad inåt och brötos snart skarpt mot hvarandra, så som partierna bryta sig endast hos ett själfständigt folk. Så länge där gälde detta, var jag med och tror mig kunna säga att jag för det allmänna gjort hvad man kan fordra af en oberoende man, som ej sträfvar för egen utkomst eller vinning. — Men nu!

— Nu gäller att hasta tillbaka alla de steg vi då togo framåt. Af den som nu vill invärka på händelserna fordras hänsyn till alt utom till sak. I få ord, vi få ej vara hvad vi äro, utan någonting annat, hvartill vi äro omöjliga. Afgörandet är ej vårt eget. Det kommer öfver oss som muhammedanens mäktiga kismet, öfver hvilket ingen rår. Och själfva veta vi ej mera hvad vi vilja. Där finnas de bland oss, hvilka tro att blomman af medborgerlig visdom och dygd ligger i att falla undan steg för steg, tils man befinner sig utom det egna huset och dörren slås igen. — Ville du vara med om detta?

— Icke med, men mot! till det yttersta. — Jag har ej glömt januari-utskottets tider och sextiotalets sköna drömmar. Men vågsvallet går upp och ned, som du vet. På hvarje bölja följer en vågdal. Hvarje framsteg möter snart kärr till höger och blöt mark till vänster. Då pröfvas halten. Där gäller att dristigt stiga ut i moraset, om man ej vill stanna på den strand, där svårigheterna möta. Och intet gungfly är sådant, att man ej kommer däröfver med tålamod och fast vilja.

— Men om vi nu ej tillåtas vada ut i moraset för att nå fast mark på andra stranden. Om svårigheterna äro sådana, att ingen får taga fatt med dem eller kringgå läget. Jag behöfver ju ej utbreda mig härom. — Hvad så?

— Ingen kan förbjuda människan hålla modet uppe och vända hvarje solglimt till sitt bästa, medan hon stärker sin kraft och bidar ny dag. Drag dig till minnes stora

ofredens dagar, hvilka våra förfäder genomgingo. De kommo öfver till andra stranden utan att förgås, skapande sig med otrolig seghet nya möjligheter. Medgif att folkets både andliga och materiella förkofran är annan nu än då.

— Det är så! — Och likväl ville jag byta ut vår tid mot sjuttonhundratalets mörkaste dagar. Där låg mera trängande nöd i dem, men äfven enklare utvägar, bättre sammanhållning och större klarhet. Till det förlamande trycket utifrån komma nu olyckliga inre förhållanden. Se dig omkring. Tjänstemännen, kärnan af den bildade klassen, hvad vill du af dem under nuvarande svårighet? Man offrar sitt lif i kampens stund, men ej sin dagliga utkomst under djupaste fred. Prästerskapet står ej vidare i första ledet för folkets sträfvanden, hänger blott som en död vikt vid utvecklingen. Och därtill disharmonin ända ut till de djupaste lagren, den konstigt uppdragna plantan af två folkstammar mot hvarandra på samma torfva, med frågan om bättre rätt till grunden emellan sig. — Tro mig, detta leder till undergång, långsamt men säkert, ty upplösningselementen äro för handen. I alt detta vill jag ej hafva min hand med.

— Ja väl! Vet lifvet ej värna om sig, är det dödsdömdt. Men den domen öfver dig själf vill du väl ej bekräfta med eget sköldemärke? — Är du från dina sinnen, eller hvad är där i vägen med dig, gamle kamrat? Sjung ut!

— Jag är trött och led vid altsamman. Det har tagit hälsa och krafter ifrån mig. För den som ej bär ödet i sin egen hand och ej ens ser att han spelar bort det äro alla utvägar stängda. Kismet må komma, jag kan blott svepa mig i togan och dö.

— Men detta är ju den blekaste lifsleda. Det är tiofaldt värre än jag kunnat ana. Har dylikt klenmod gripit omkring sig, måste där flere stormar till för att blåsa bort det. Och de skola komma, var säker därpå, innan självmordstankarna slå rot — — — Men detta är väl frun i huset, hvars bekantskap tidigare ej förunnats mig?

En medelålders, blond dam, väl konserverad och klädd med smakfull enkelhet, hade nästan ljudlöst glidit in i rummet och stod med en förbindlig bugning inför de båda vännerna, innan dessa, upptagna af samtalet, som gått i hastiga repliker, lagt märke till hennes inträde. Främlingen reste

sig därvid hastigt från sin plats, medan hans värd blott sträkte ut handen med en af sina trötta rörelser.

— Min vän, här ser du första gången Artur Walle, världsborgaren, du vet. — Jag säger ej mera.

Artur grep den mot honom sträkta späda handen mellan sina båda näfvar. — Förtjust, madame — min fru, ville jag säga. Då jag tänkt mig Eriks hustru, har hon föresväfvat mig just sådan ni nu står där. — Med er tillåtelse ämnar jag gästa här några dagar. Han där och jag hafva mycket att tala om.

— Så angenämt! — Erik är ensam nu för det mesta. Hans hälsa har ej varit god. Men det skall kännas skönt för honom att få behålla en gammal ungdomsvän hos sig.

De togo åter plats kring bordet alla tre. Frun fick en droppe vin i sitt glas och drack gästen till med en behagfull böjning på hufvudet. Denne tömde sitt efter en mera storartad än afrundad gest. Stälde det ifrån sig, lade bort cigarren och såg öfver till henne, djärft och forskande. Hon rodnade lätt, slog ned blicken inför detta pröfvande öga, men lyfte den åter förvånad vid hans tvära fråga.

— Har madame också gifvit alt förloradt?

Erik slog in med ett skratt, som ljöd något tvunget: — du är densamme som förr — och vände sig till hustrun i afsikt att förklara situationen. Men gästen bröt af och öfvertog själf detta.

— Ser ni, vi talade nyss, vid ert inträde, om huru er man numera låter förhållandena här utveckla sig bäst de gitta, utan att taga del i dem. — Är det med sin hustrus tillåtelse han gör så?

— Med min — — —? Jag vet ej om jag förstår er rätt. Men finner ni, som kommer utifrån, läget uppmuntrande till handling?

— Min nådiga, det var er jag frågade härom. Huru finner ni det?

— Hjälplöst — om där nödvändigt skall ett ord med af mig.

— Se, se! Jag har dock lärt mig anse ett förhållande hjälplöst först då, när hoppet sviker den det gäller. I mina ögon gäller nu blott att hvarje man lämnar sin skuldra till stöd under trycket.

— Du är härlig med dina fraser, föll Erik in. Men så säg då för en gång, hvar du vill placera din väldiga atlas-skuldra.

— Där den behöfs bäst, min vän. Men främst under trycket af det bärg, som heter klenmodig tveksamhet.

Eriks blick glimmade till, och hans bleka drag öfvergötos af en hastig rodnad, medan frun flyttade sin stol närmare honom och nervöst lekte med sitt glas. Efter en stund kom svaret med bitter skärpa öfver orden.

— Jag hade knapt trott dig vara den frasmakare du själf vill gifva dig sken af, minst då jag tänker på dina föregåenden och den skola du genomgått där borta. Medgif att du slukar upp idel allmänna talesätt, medan jag åtminstone ger antydning om reella förhållanden, hvilka du, utan att förneka dem, söker beröfva giltighet genom — jag behöfver väl ej upprepa ordet.

— Bravo! Gå på bara. Din blick säger mig att stöten träffat, ty man skyggar ej till så där inför en — — — det var ju fras du sade. — Om förlåtelse, min fru, ni behöfver ej det minsta vara orolig för oss båda. Vi hafva levererat hvarandra värre duster än så, och Erik känner huru jag blott till hälften är den grofhuggare jag ser ut för. — Men tillåt mig fråga just er, min fru, hvilken roll spelar folket i denna dådlösa pessimism man här rullar upp för mig. Jag afser bönderna och deras vederlikar. Hvad säga de till alt detta?

Hon såg en stund gästen i ögonen med en skymt af löje öfver det annars förbindliga ansiktet. Man såg huru hon knapt höll frågan värd det svar gästvänligheten ej kunde neka.

— Därom måste ni fråga er för på annat håll. Vi lefva här numera för oss själfva, utan beröring med andra, minst med dem ni talar om.

— Illa nog! Värst med afseende å det sista. Gemensam nöd borde framför alt alstra större sammanhörighet. — Man hör ju dock nu öfveralt talet om folkets höjande genom skolor och högskolor. Nåväl, tror man sig ensamt genom dem kunna fostra ett motståndskraftigt, enhetligt helt, med förmåga att bära upp stora, öfverväldigande olyckor? Tror man det, begås därmed ett beklagligt misstag. — Er

man säger mig att tjänstemännen och prästerna nu ej äro att lita till. Så frågar jag er, madame, om folket, och ni svarar mig med att säga er ingenting känna om dess tankar eller åskådning. Hvart skall detta bära hän?

— Tro mig, just där ligger dock tyngdpunkten i nuvarande läge. Folket har ingenting att vinna, men alt att förlora på dessa politiska vindkast. Genom underkastelse kan man på höjderna förskaffa sig personliga fördelar till en tid eller åtminstone rädda en del af det lilla man eger. Men af svek, korruption och systemförändringar har folket att skörda endast lidanden och sorg. Därför håller det segast vid hvad det eger och står trognast på sin post, om det blott känner den och hyser tilltro till sina naturliga ledare. Huru säger ni mig då, min fru, att ni ej känner edra bästa bundsförvanter eller vet hvad de vilja.

— Gå själf till dem. Bygg en brygga mellan er och dem, hvilka arbeta i dalens djup. Lär känna deras språk och tankar, hvilka nu äro er främmande, likasom deras sorger och förhoppningar. Lita ej på folkskolan. Den närmar ej klasserna till hvarandra, men det gör det dagliga lifvet. Gå själf för att väcka kamraten och öppna hans ögon för hvad han kanske ej nu ser klart. — Se där hvar vi skola taga vid, som Erik sade nyss.

— Tror du jag, vi alla, ej tänkt på detta, föll nu Erik in. Men man skapar ej nya förhållanden endast med god föresats eller med att en eller annan plötsligt kastar sig i breschen likt fantasterna bland våra östra grannar. Vi sträfva ju att jämna ut alla afstånd. Hela vår samhällsbyggnad går ut därpå. Men det är ett arbete för generationer, hvars slut ingen kan skönja.

— Hvarför så, min vän? — Jag har på främmande botten lefvat kamratlif med den finska arbetaren och sett honom undergå hastig metamorfos inför mina ögon, då förhållandena medgifvit det. Ryggen blir rakare, hållningen säkrare och blicken mera öppen där borta, endast därför att människovärdet är jämnare, möjligheterna större och en karl med goda näfvar värd hvad han går för. Om ni, min nådiga, själf erfarit detta, skulle ni gripas af lust att nivellera ut möjligheterna för honom äfven här hemma, tillföra massan af folket denna självständighetskänsla, hvilken ingenting sedan skall förmå borttaga.

Både Erik och hans hustru lyssnade med synbart intresse till detta. Det slog dem som en ny ton, den de förr ej hört ljuda så. Det nya låg mindre i orden, hvilka kommo konstlösa och utan synnerlig oratorisk skärpa, mera däremot i talarens hela person och det trygga, breda drag som låg däröfver, vittnande om rik erfarenhet och därpå grundad sund åskådning. Erik kunde dock ej afhålla sig från ett halft skämtande inlägg.

— Godt och väl! — Men ingen byter om lifsformer eller nedärfda vanor, som man skiftar om kostym eller lägger sig till en ny. Där är grund för hvad du säger, men tyvärr skapa förhållandena seden, och ej tvärtom.

— Ja väl! — En man skapar sig dock småningom de förhållanden han syftar till och rättar så seden efter dem. Din gård här var ej den samma, då du tog vid, som hon nu är. Du har omformat den efter dina syften och infört alt i de gängor du ansett nödvändiga för ett modernt jordbruk. Låt se, dina växtperioder omfatta tio år eller så. Du har behöft två perioder för att komma öfver i nya växtföljder. På tjugu, trettio år har du äfven en ny generation, i mycket olik den gångna, om du lägger an på människokultur jämte ditt jordbruk — klöfver i stället för starr. Jag säger ej att en svala gör sommaren, men den första följes af andra, och innan du vet därom, står midsommaren för dörren. — Har du lust för människokulturen?

Härtill kom ej svar. De sutto tysta en stund, tils frun lade sin hand på mannens arm och varmt såg honom i ögonen. — Men, Erik, detta är ju ej annat än hvad du själf offentligt uttalat; ehuru — — —

— Ehuru, bröt han af i bittert tonfall, ehuru jag är för sjuk och kraftlös nu, då jag ser och känner detta annorlunda än förr. Det var där vi borde tagit vid från början; då hade värket kanske stått färdigt nu. Men jag, vi alla från sextiotalet, sågo blott en sida af den nya tiden. Vi jagade besinningslöst efter en politisk utopi och uppförde vår byggnad utan grund. Hvad vi togo oss för blef halfgjordt värk, och nu stå vi där med oinbärgad gröda, då frosten kommer. Blinda voro vi på bägge ögonen, då vi förspilde arbetstiden på fantasier och improduktiva inre strider. — Hvem skänker oss tillbaka dessa förlorade trettio år!

Erik sjönk tillsamman mot stolens armstycken. Hans blick blef skum, hela gestalten föll ihop, och frun flyttade sig åter oroligt närmare honom, läggande handen mjukt öfver det nedböjda hufvudet. Artur reste sig dröjande från sin plats, såg bekymrad ned på vännen och strök sig osäkert öfver skägget. Gjorde så en tvär vändning mot bordet, fylde sitt glas och höjde det mot värdsfolket, med någonting som skulle föreställa en bugning för värdinnan.

— Den som ser sitt misstag, sade han lugnt, är med detsamma ifrån det. Med er tillåtelse dricka vi nu i detta värkligt goda vin en skål för — — — ny lösen. Erik, — min fru!

De klingade alla tre. Därmed slog tonen om. Samtalet drog från den ena världsdelen till den andra i spåren af Arturs reseminnen. Han visade sig vara en god berättare, full af lugn, godmodig humor. Då matbudet kom, voro de midt inne i detta och fortsatte så ännu ett stycke längre fram på kvällen. Erik tyktes få nytt lif. Värdinnan måste slutligen, synbart halft motvilligt, påminna om huru långt framskriden tiden var, innan de reste sig för att skiljas till natten. Erik tog ett ljus och följde sin gäst öfver till hans sofrum, där de ännu drogo ut talets tråd en stund. Då Erik redde sig att lämna rummet efter ett kraftigt handslag, vände han sig ännu i dörren om med handen på låset.

— Artur — sade han varmt — du får ej resa ifrån oss på länge. Jag har ej nyss känt mig så lätt som nu. Du måtte hafva detta med dig utifrån. Måhända kan du ännu blåsa glöd i min aska.

— Var lugn, kom Arturs svar, där han redan ref rock och väst af sig. — Jag rår ju om min tid nu. Starka lungor har jag äfven, om det gäller att blåsa upp en slocknande eld. Men du är ej utbrunnen ännu — — — God natt!

Artur Walle vaknade sent följande morgon, då vinterdagen redan lyste blek in genom den nedfälda gardinen. Han reste sig hastigt, fick det nödvändigaste öfver sig och gick fram till fönstret för att skaffa bättre ljus.

Där ute hade det grytt upp till klar vintermorgon med stilla luft, hög himmel och en skarp rodnad öfver skogen,

bådande solens snara uppgång. Att kölden var bitande såg man af iskristallerna öfver fönstrets nedre rutor. Men Arturs blickar dröjde ej vid dem. De sökte sig utåt för att fånga en första skymt af den näjd han i kvällsmörkret fått ingen fast bild af.

Närmast en jämn plan, med höga björkar, hvilkas fina nätvärk af mot marken hängande grenar täktes af glittrande rimfrost. Därpå en kort, brant stup eller terrass och bortom den det vida, hvita fältet, med snödagrar, skiftande i blått och svagt rödt från rodnaden vid horisonten. Ytterst en mörk, tunn skogsrand, likt en låg strandremsa, stängande för synranden, ett stycke innan himmel och jord löpte samman. Och öfver alt detta vintermorgonens skarpa dager och dödsstilla luft, ljudlös som i ett öfvergifvet högkor, där björkarnas orörligt hängande grenar bildade draperier, öppnande under sig bländande perspektiv öfver en hänsomnad värld, ett grifthvalf för längesedan tystade förhoppningar och sorger. Ro utan störande ljud, välgörande hvila för trötta sinnen och öfveransträngda hjärnor. Här vore lätt att hela de sår nederlag och förluster slagit eller resignera i dådlös overksamhet, glömmande tidens flykt och tanken på den vår, som dock en gång måste följa för alt hvad här hvilade i snö. Resignation och ro var det utmärkande draget i denna tysta, kalla natur, hvaröfver rodnaden nu lyste lika liflös som stjärnornas bleka skimmer under nattens timmar. Detta meddelade sig åt alt, åt gårdshunden, där han på ömmande fötter tyst smög undan till någon varm vrå; åt röken, som i sirliga svängningar sakta steg uppåt, tils den småningom bredde ut sig och förtonade i en sky utan bestämda gränser; åt de två domherrarne med sina lysande bröst där borta på det öfversnöade stengärdet. De sutto orörliga och tröga, äfven de, med uppburrade fjädrar och fötterna insjunkna i drifvan. Hvad väntade de? Morgonmålet skulle ej komma till dem, om de ej själfva sökte upp det. Ville de låta andra taga bort det, medan de sutto här ovärksamma för att ej gå miste om den värme de utspärrade fjädrarna gömde.

Orörlig och ljudlös föreföll äfven hela denna stora gård. Kreaturen lågo väl idislande i sina bås bakom den stora ladugårdens tillbommade dörrar. Karlarne, om de ti-

digare gått ut, hade måhända gifvit sig af långt bort åt skogen, därifrån de ej skulle återkomma förrän till kvällen. Där borta, där röken ringlade upp ur skorstenen, puttrade kanske en sotig gryta öfver elden utan att någon bekymrade sig därom, eller brann veden ned till ingen nytta, blott för att elden ej skulle slockna. Förbi detta fönster, där ej minsta stig upptrampats i den jämna drifvan, hade under hela vintern ingen människa rört sig. Ingen skulle på månader gå fram där. Och inomhus förnams ej ett ljud. Den som ej vaknade själf kunde fortsätta sömnen, hvem vet huru länge.

Stilla, försoffande ro och afskildhet öfver alt, tyngande ned tankar och handlingskraft under ett mjukt, lent täcke, hvars flik först den kommande våren skulle lyfta — när den slutligen kom.

Artur skakade detta ifrån sig med en energisk kastning och var snart färdig. Han gläntade på dörren och gick därpå öfver till det rum där de tillbragt föregående afton. Brasan brann här i ugnen. Alt var putsadt och fint. På bordet låg en hop obrutna bref och tidningar, troligen anlända nyss. Men ingen människa syntes till. Han tog upp eldtången och sköt ihop veden, längs hvars sidor muntra lågor dansade uppåt. Gick så fram till bokskåpet för att genom dess slutna glasdörrar granska innehållet, men vände om vid ett lätt buller i någon dörr.

Värdinnan kom hastigt in, upprörd och förgråten, kastade sig ned i närmaste stol, gömde ansiktet i händerna och skakades af konvulsivisk gråt. Artur stannade några ögonblick, öfverraskad af denna oväntade syn, men gick därpå sakta fram, läggande sin hand varsamt öfver hennes böjda skuldra.

— Hvad är det? frågade han deltagande; men svaret kom först om en stund, framprässadt i afbrutna satser.

— Ack, det är så sorgligt — — — Erik — — — haft en svår natt — — — Jag fruktar det värsta.

— Hvad säger ni, min fru! Ett plötsligt sjukdomsfall? — Då han lämnade mig, syntes han så — — — —

— Det är ingenting oväntadt. Ingen utom jag känner hurudan hans hälsa varit under senaste tid; den har gifvit oss anledning till ständig oro. Tilltagande nervsjuk-

dom och därtill ett årslångt hjärtlidande. Om de, hvilka klandrat hans senaste ovärksamhet, vetat huru han haft det, skulle de ej undrat däröfver. Vi ha lefvat här i ständig fruktan för en katastrof. Därtill denna gnagande sorg och misstämning, förorsakad af våra olyckliga yttre och inre förhållanden. Huru kunde detta sluta väl? Och nu öfverraskningen af er plötsliga ankomst, talet om alt detta i går, detta som tyngt ned honom mera än sjukdomen. Jag satt orolig under kvällen, men hade ej mod att bryta af, då han tyktes hafva godt af samtalet. — Ack, ni vet ej huru natten blef och hurudan han nu är.

— Jag vet ingenting, då ni låtit mig sofva utan en aning om hvad här föregick. — Men är hans tillstånd värkligen egnadt att väcka så bitter oro?

— Det är värre än så. — Bud har afgått till läkaren, men jag fruktar — jag är rädd ingenting står att hjälpa numera. Vill ni gå in till honom? Han har det litet lugnare för stunden.

— Om jag vill! Låt oss gå genast.

— Kom!

Erik satt i sängen, kringbäddad med kuddar och dynor. Vinterdagen lyste blek och kall in på denna sida. Hans drag hade på dessa korta timmar undergått en fruktansvärd förvandling. Kinderna syntes djupt infallna, håret låg i oordning, tillklibbadt af feberfuktighet, och blicken stirrade glasartadt stel. Förintelsen hade redan trykt sin omisskänneliga stämpel på honom. Då de kommo in, sträkte han matt ut handen till hälften, medan bröstet arbetade tungt, i ojämna drag, och ett bittert leende flög öfver den öppna munnen.

— Borup! — min vän, hviskade han ansträngdt, visande på en stol vid sängen. Artur gick fram och satte sig där, tagande den heta handen i sin, medan hustrun med tillkämpadt lugn stälde sig bakom, framlutad öfver sängkarmen.

— Du ser själf huru det är. — Sista glöden slocknar snart. — — För sent att blåsa upp den — — —

— Jag ser, det står illa till. Men skola vi därför uppgifva hoppet? Läkaren kommer snart.

— Läkaren, ja! På mig är hans konst bortkastad. — Hildur, min vän; vill du lämna oss båda på tu man hand för en stund. Se om någon dryck med detsamma. Jag känner behof af någonting läskande.

Hustrun höjde ett varnande finger mot Artur och smög tyst ur rummet efter att smekande hafva strukit sin hand öfver den sjukes tillklibbade hår. En stunds tystnad uppstod. Erik såg flere gånger upp och rörde på läpparna utan att där kom något ljud öfver dem. Han drog sin hand fri, förde den öfver pannan, där kallsvetten sipprade fram, såg på den och lät den tungt falla ned med en sjuk människas nyckfulla rörelser. Häftiga, spasmodiska ryckningar kommo och gingo, skakande hela hans kropp och framkallande korta, klagande ljud. Där låg en synbar oro öfver honom, någonting annat än sjukdomen, och Artur, som ville förhjälpa honom från detta, försökte ett uppmuntrande: — du ville säga mig någonting?

— Jag ville så, sade Erik med ansträngning och höll åter tvekande upp. — Ser du, med mig är det snart slut — säg ingenting, jag känner det själf bättre än någon annan. Så godt är det! — Jag kommer ju ifrån, innan stormen bryter lös och alt är förbi med våra drömmar om framtid och lycka för folket här. Du vet, östern har ingen framtid. Jag slipper nu se ödet lägga sig öfver oss med sin förkrossande tyngd. — — — Detta är dock själfviskhet. Klen tröst för en döende, som ännu ej frigjort sig från alla förbindelser med lifvet — — — Du vet, jag har en son, enda barnet, där borta i skolan. Huru skall det gå honom? Där har du det som pinar mig mera än de kroppsliga plågorna. Du kunde lyfta denna börda ifrån mig, om du ville. Jag har tänkt därpå i natt, då jag haft någon redig tanke.

— Egendomen är gäldfri, ekonomisk nöd finnes ej till. Men detta andra —. Han får ej krossas i undergången; får ej, hör du, bli en af dessa uslingar, färdiga att sälja sig själfva för ekonomiskt oberoende — ej en — — — Nog sagdt, rädda honom, du! Du är fri mera än någon annan jag känner. Vill du taga hand om alt här efter mig och om gossen, stackars gossen! Du kan göra en man af honom, en fri man, sådan du själf är. Försök alt det där med folket, du talade om, som jag dock ej vågar tro på. Gör hvad du kan. Men om — — — för då bort honom, ryck honom lös ur eländet och fostra upp honom, sak samma hvar, till människa på ärligt sätt. — Vill du det?

— Jag skall gärna försöka, om — — —

— Nej, svara mig kort, som du kunde taga det på din ed. Kom ihåg, jag är en döende man. Vill du taga gossen efter mig?

— Ja, jag vill.

— Godt! — Gif mig din hand därpå. Tack! Nu är jag klar för detta.

Artur höll hans hand kvar i sin, ansträngande sig att ej förlora lugnet till det yttre. Med dragen sammanpressade af smärta böjde han sig ned öfver ungdomsvännen och trykte sin kind mot hans fuktiga panna.

— Det är jag som blir dig tack skyldig för detta. Du har gifvit mig ett mål nu, utöfver det i grund själfviska jag hittils fullföljt, och det skall fyllas så långt min förmåga sträcker sig. En man skall han bli, gossen din; var lugn för det. Jag fattar fullt hvad du afser och skall i alt handla därefter. Men din son skall kanske se en ljusare tid här hemma än den som nu skymmer din blick. Vill du lita till mig i detta?

— Tack — ja! — — Hvilken lycka för mig att du kom just nu. — Med mig behöfver du ej hålla ut många dagar.

— Ej vidare därom — — —

Hustrun kom åter in med drycken för den sjuke. Han drack törstigt, tog därpå hennes hand och sade blott: han där blir ert stöd när jag är borta. Lita på honom, som jag gör det! — Den stackars kvinnan lät glaset falla och sjönk till golfvet, därifrån Artur varsamt tog henne i sina armar, bärande den afdånade ur sjukrummet.

Läkaren anlände snart och stannade kvar. Följande dag kom sonen till faderns dödsbädd. Kort därpå var alt slut.

Då Artur med varsam hand öfvertäkte den dödes stelnade drag, kom där öfver honom en önskan att under samma duk kunna gömma all den klenmodiga misströstan, som kort förut uttalats af den hvars lif här ändats, och som smugit sin skymning in i många andra hem. Ty för honom tedde sig framtiden ej ens i detta ögonblick hopplös. Dag randas efter dag, och den kommande vet ej mycket om den gångnas sorger och lidanden. Ur motgången växer tvärtom handlingskraft och ny framgång.

En kvinnas bön.

Mäktige Gud öfver lifvet och döden,
ångest tänder min slocknade tro.
Äger du makt öfver människoöden,
unna min själ de lyckligas ro!
Döden är skräckfull och lifvet vrångt —
älskande kvinnas blick ser långt.

Stolt öfver honom, som helt mig begärde,
gaf jag mig, ung och förtroendefull.
Hemmet, hemmet allena haft värde
alt sedan dess . . . för hans kärleks skull.
Rika gåfvor det gångna mig bragt,
därför har ångesten nu sådan makt.

Nya och djärfva idéer lysa
lugnet i bann ur hans rörliga själ.
Finner han ej att jag följer, så frysa
hjärtats varmaste känslor ihjäl.
Är jag ej längre hans kärlek värd?
Tynger min tystnad hans tankars färd?

Lär mig ej hata geniet, som äggar
ständigt till strid i de främstes led.
Lär mig att ömt inom hemmets väggar
visa hur helt i hans värld jag är med.
Ömheten vittnar ju, oåtspord,
ofta i tystnad om mer, än i ord.

Mäktige Gud öfver människoöden,
ångest har tändt min slocknade tro.
Saknar jag jordisk lycka, blir döden
aldrig för mig till din himmel en bro.
Alt det goda mig lifvet beskärt
utan hans kärlek är intet värdt.

Mikael Lybeck.

Ur Sångernas bok af Heine.

Öfvers. af

Emil v. Qvanten.

I.

Du är som en fager blomma,
så älsklig, ljuf och ren;
med andakt och vemod ser jag
din skönhets helgona-sken.

Mig tyckes som på ditt hufvud
jag lade min hand i bön,
att Gud dig måtte bevara
så ren, så from, så skön.

II.

På diktens skimrande vingar,
allerkärestan, följ med mig;
till Ganges ängder jag svingar
på blånande luftig stig.

Där ligger blommande stilla
en lustgård i månens sken,
där väntas du, ljufvaste lilla,
af lotussystrar alt ren.

Violerna hemligt hviska
med stjärnor, som tindra i ro;
rosorna, doftande friska,
sagor hvarandra förtro.

Klokt lyssnande, fromma gaseller
sig närmat med undrande håg,
och på afstånd klingande väller
den heliga flodens våg.

Där sänka vi ned oss, där sluta
vi färden i palmernas hus
och frid och kärlek njuta
och saliga drömmars rus.

III.

Alt under himmelens fäste,
där sitta stjärnor små;
mång' tusen år hos hvarandra
de redan suttit så.

De tala ett språk så stilla,
så skönt, så rikt ändå,
fast ingen af jordens lärde
det språket har lagt sig på.

Men jag det känner. Så ofta
jag ser i ditt ögas blå,
då läser jag stjärnespråket
och kan det genast förstå.

IV.

I drömmens skumma bildertåg
ditt hulda anlet nyss jag såg,
det var så skönt, så mildt, så vekt,
men ack, så blekt, så sorgset blekt.

Blott läppen syntes rosig än,
dock, snart af döden kysses den!
För evigt släckas skola då
de fromma stjärneögon två.

V.

Min älskling, sida vid sida
vi sitta i bräcklig slup;
i nattens stillhet vi glida
mot mörknande, ödsliga djup.

På afstånd skymtar fager,
halft dimmig, andarnes ö;
där dansas i månskensdager,
där svärma toner kring sjö.

De tonerna strömma så blida,
de nå vår bräckliga slup.
Men tröstlöst alt längre vi glida
mot mörknande, ödsliga djup.

VI.

Ur dimmigt fjärran sträcker
sig fram en snöhvit hand,
en hviskning längtan väcker
till åldrigt sagoland,

där aftonglöden härligt
kring näjden gjuter sig,
och stora blommor kärligt
som brudar se på dig;

där träden tala, sjunga,
en chor så välljudsrik,
där källorna ha tunga
och välla som musik;

där kärlekssånger ljuda
som förr ej hört du har,
och underbart dig bjuda
en lycka underbar!

O, finge dit jag ila,
från alla sorger fri,
o, finge där jag hvila
och saligt där förbli!

Men ack, blott nattens drömmar
det landet visa mig;
när morgonljuset strömmar,
i dunst det löser sig.

VII.

Allena står på klippan
en gran i högan nord.
Hon slumrar. Den hvita bädden
af snö och is är gjord.

Hon drömmer. Hon ser en palm, som
fjärran i österland
ensam, stum försmäktar
i öknens brännande sand.

VIII.

I hjärtat bära de kärlek,
de unna hvarann så väl;
men ord ej kunna de finna,
ej *ett*, att öppna sin själ.

De skiljas. De se hvarandra
blott stundom på drömmens haf.
De äro längesen döda,
men veta icke däraf.

I Bokhandeln.

Aug. Schauman: Från sex årtionden i Finland, h. 1—4. Helsingfors 1892, G. W. Edlund; 389 s. 8:o.

Det är ännu för tidigt att bedöma en skrift, hvaraf endast en del sett dagen, hvarför ref. endast vill göra läsaren uppmärksam på de många nya och intressanta upplysningar, hvilka ingå i förf:s skildringar och böra göra dem till en omtykt läsning för alla som vilja lära känna våra offentliga och privata förhållanden under åren 1830—90.

Förf. börjar med en anslående skildring af sitt barndomshem och gör oss därvid bekanta med en bildad ämbetsmannafamiljs lif i Helsingfors på 1830- och 1840-talen. Han uppsöker omsorgsfullt sina tidigaste barndomsminnen, men man frågar sig dock om alla de omdömen och iakttagelser från början af 1830-talet han meddelar värkligen höra till hans barndomsminnen eller om icke ofta hans egna eller andras reflexioner och intryck från en vida senare tid inblandat sig i skildringen. Kunde väl t. ex. den icke mera än sexårige gossen (f. 1826) bilda sig en föreställning om denna tids opinioner rörande Finlands ställning. „Man tänkte“, säger förf., „att Finland, det och intet annat, var ens fädernesland, och att detta nu var något eget för sig, som

icke mera kunde blifva svenskt och aldrig borde blifva ryskt. Man kände sig således såsom finnar, såsom en finsk nation, hvilken hade att gå fram sin egen väg.“ Har förf. värkligen funnit denna reflexion bland sitt „minnes aflägsnaste gömslen“? I andra fall har han hämtat en stor del upplysningar ur tidningsliteraturen, såsom då han redogör för Helsingfors' ångbåtsflottas första uppkomst, för teater-representationerna och konserterna i hufvudstaden, m. m. Dessa partier ha delvis förut ingått i de fria häften förf. sedan 1886 utgifvit med titeln „Nu och förr.“

Under berättelsens lopp blifva de personliga intrycken och hågkomsterna rikhaltigare, och därmed vinner skildringen ett ökadt intresse. Förf. började tidigt föra anteckningar öfver märkliga tilldragelser i sitt eget lif och inom universitetsvärlden, där han vid 16 års ålder gjorde sitt inträde. Universitetsfesten 1840 gjorde ett outplånligt intryck på hans unga sinne. Denna fest blef inledningen till uppvaknandet af det nationella och fosterländska lifvet, hvars härd universitetet förblef ända in på 1860-talet. Tillika fick studentlifvet en glad och uppsluppen färg, erinrande om Upsala-lifvet på Gluntarnas tid, men med en högre patriotisk grundton. I alt detta var förf. med såsom få, delande intryck och stämningar med de ledande inom studentkåren. Riktigt karaktäriserar han de finska språksträfvandena, som med alt större makt gjorde sig gällande i de unga kretsarna, då han säger: „Fennomani var visst icke ett obekant ord: men alla voro ungefär lika goda fennomaner. I fennomanin, sådan den då var, låg ännu ingenting fientligt emot svenskhet eller något annat.“ Om J. J. Nordströms ställning vid universitetet under hans sista professorsår och om hans afresa till Sverge meddelas upplysande dagboksanteckningar. Vi följa vidare förf. på en sommarfärd till Savolaks 1845, då han i Kuopio var gäst vid J. V. Snellmans muntra förlofningskalas, en episod, som ingår såsom ett litet bidrag till filosofen-publicistens biografi. Västfinnarnes föreningsfest d. 15 maj 1846, då åboensarena, borealerna och satakundensarena sammanslöto sig till en västfinsk afdelning, beskrifves här för första gången i lifliga färger. Leistenii unga skaldskap har sin särskilda afdelning. Slutet bilda den fosterländska majfesten 1848 och framträdandet af första delen af Fänrik Ståls sägner samma år den fosterländsk-literära rörelsen inträdde i ett mognare stadium.

Förf:s omdömen om de personer han omtalar äro fria från förut fattade meningar och i allmänhet välvilliga. I stilistiskt afseende kunde den populärt hållna framställningen delvis vara mera genomarbetad. — Vi skola återkomma till arbetet, sedan förf. skildrat vårt publicistiska lif på 1850- och 1860-talen, hvari han tog en värksam del och som han bör känna mera i deta än någon annan nu lefvande skriftställare.

M. G. S.

Kejsar Alexander I:s resa i Finland 1819, med Alexander I:s porträtt och 6 planscher. H:fors 1892, G. W. Edlund; 80 s. 8:o. 1 mk. 25.

Den har sitt intresse och sin lilla betydelse i våra tider, denna publikation af en bland våra literära veteraner, märket * * *. Vi återfinna här S. Gripenbergs berättelse, Sara Wacklins minnen och artiklar från Åbo allmänna tidning samt några smärre meddelanden, bland dem ett förut otrykt, af Z. T., alt rörande denna märkliga resa, af hvars moment utg. på det sista bladet gifvit en kronologisk sammanställning. Det mesta är mer eller mindre officielt; men den som har ögon till att se och hjärta till att känna med, skall icke blott läsa uppriktig trohet mellan de undersåtliga raderna, utan ock i denna resa se ett tecken på att den mäktige härskaren icke försmådde att med nya ynnestbevis vinna detta folk, som han tio år tidigare för alltid upphöjt bland nationernas antal och som han aldrig glömde att så anse.

F. G.

Rafaël Hertzberg: Barndomshemmet, bilder och stämningar H:fors 1892, O. Palander; 88 s. 8:o. 2 mk.

Rafael Hertzberg har såsom diktare alltid haft en stark dragning till det naiva och omedelbara. Därom vittna hans talrika bearbetningar af den finska folksången, hans värksamhet såsom berättare för barn och nu senast dessa hans poetiska skildringar från barnavärlden. Han har många beröringspunkter med våra älskligaste skalder, Franzén och Topelius. Stundom är likheten med den senare så utpräglad, att dikten lika väl hade kunnat vara författad af Topelius som af Hertzberg, t. ex. „Gossarne resa hem till jul“, „Barnen sjunga kring julgranen“, m. fl. Detta gäller stämningen, men äfven enskilda uttryck och vändningar i dessa stycken. Men granskar man uppmärksamt Hertzbergs nu föreliggande diktsamling, skall man ingalunda kunna frånkänna förf. en bestämd individualitet.

Hertzbergs diktion är i grund och botten enkel, och hans utbildade formtalang är altför bekant, för att behöfva närmare framhållas. Då han någongång låter mindre akseptabla rim passera, såsom „krets“ och „städs“, „rätt“ och „det“, har det helt visst icke skett därför, att han saknat öra för ett fulltonigt välljud. Versen flyter nästan alltid synnerligen lätt och tyckes, likasom hos Topelius, blott vänta på en melodi, då denna icke redan, såsom i „Midsommaraftonen“, „Barnen sjunga kring julgranen“, m. fl., sedan gammalt är gifven.

Såsom motto för samlingen har förf valt: „Hemmets·härd är guld värd“. Och i mer än en af dikterna framskymtar något barndomsminne, något värkligt upplefvadt, som ger dikten lif och

värme. Grundtonen i dem alla är den gammaldags enkla, fromma och trohjärtade. sådan den särskildt uppenbarar sig i ett prästhus på landet. Talrika äro de situationer förf. återgifvit i fina stämningsbilder, ända från lillans första steg till gossarnes vaknade patriotiska hänförelse. En måhända berättigad anmärkning gäller bristen på dikter hvilka skulle måla pojkarnas hurtiga lekar och deras lif i skog och mark samt bilda en lämplig öfvergång till de fosterländska dikterna.

Dikterna äro af betydligt olika värde. Så finnas bland dem några tämligen intetsägande, t. ex. „Vallflickan sjunger i skogen", „Sjuka bror kastar från fönstret ett äpple till en tiggarflicka", hvilka bättre hade försvarat sin plats såsom text i en bilderbok för barn. Också „Älsta bror hälsar Åbo slott" hade kunnat bortlämnas. I „Karins smultronland" synes oss, så välment poemet än är, den reflexion som uppbär det hela vara föga naturlig i ett barns mun. Den stämningsfulla första dikten, „Första stegen", hade vunnit i helgjutenhet, om den öfverflödiga, något sentimentala inledningsversen bortlämnats. I „Mormor berättar om den fattiga flickan" tyckas sista och första verserna icke riktigt passa ihop. När mormor talar om, att den Gud älskar lyckan får, gör hon det visst mycket vackert — isynnerhet är versen särdeles välljudande — men själfva den gamla satsen „den Gud älskar lyckan får" borde i denna oklara form utmönstras från barnabönen, då den nödvändigtvis ger anledning till missuppfattning hos barnen.

Äfven om vi ville vara stränga, tro vi oss icke kunna finna flere anmärkningar mot dikterna i „Barndomshemmet". Af de återstående äro visserligen en del icke synnerligen originella, men de smeka dock alltid örat och genomgås vanligen af en blid, enkel stämning, som efterlämnar ett godt intryck. Någon gång förmår förf. med de enklaste medel framkalla en gripande värkan, såsom i den af stämning mättade lilla dikten: „Lilla bror ligger sjuk". Sådana dikter, som „Mormor berättar en saga om älfvorna Rosenknopp och Rosenkrans", hvilken uthärdar en jämförelse med Topelii bästa, den oändligt täcka och målande „Barnabarnens menuett" och äfven „Gossarne resa hem till jul" äro värkliga pärlor i vår svenska diktning. Jämförda med dem, äro de fosterländska dikterna visserligen icke lika fullödiga, men den patriotism som besjälar dem ger dem dock icke ringa värde. Mest hafva vi anslagits af „Den gamla kanonen" med dess präktiga meter.

Det skulle hafva varit en god idé att låta denna diktsamling utkomma illustrerad. Ty likasom versformen är särskildt lämpad att förmäla sig med musiken, tyckes dikternas innehåll synnerligen egnadt att väcka den bildskapande fantasin. Måhända skola vi i framtiden kunna vänta en ny, illustrerad och förökad upplåga af „Barndomshemmet". Den skulle säkert bli välkommen i många hem.

r — R — r.

R. Mejborg: Nordiske Bøndergaarde i det XVI:de, XVII:de og XVIII:de Aarhundrade; Bind 1: Slesvig. Köpenhamn 1892. 220 s. st. 4:o.

Första delen är nu fullbordad af detta i hela norden så förhoppningsfullt mottagna värk, och förhoppningarna tyckas till fullo rättfärdigade. Förf. är lika skicklig uppteckenare som omtänksam och pålitlig forskare, och hans sätt att skildra och berätta kunde mången novellist önska sig; det är flärdlöst, åskådligt och med en försiktighet i afseende å generalisationer, som röjer den sannskyldige etnografen.

Man kunde tycka att allmogens byggnads- och lefnadssätt där borta i Schleswig näppeligen skulle intressera oss, och dock är hr Mejborgs praktvärk ett arbete som ej blott bör få plats i alla vetenskapliga fackboksamlingar, utan ock kan tillfredsställa hvarje vän af skandinavisk kultur. Må man betänka att bondens hus ihärdigt bevarar de gamla formerna och därför genom århundraden kan bära vittne om gammal stamförvantskap, om jordens och klimatets kraf, om seder och bruk. Det är också icke blott i det nuvarande, utan tre århundraden tillbaka i tiden förf. följer dessa former. Man ser huru vid Eider den tyska gafvelfasaden täflar med det gamla frisiska sättet att på den låga långväggen ha ingången till den märkvärdiga basilika-hall, kring hvilken bonden här förlägger bostäder och uthus under samma skyhöga halmtak. Man befinner sig i ett skoglöst hedland med mildt klimat, där något res- och korsvirke är alt som kan bestås och väggarna äro ifylda med feltorkade tegel samt kreatursspillning ofta är enda bränslet. I timmerskogarnas land skulle en sådan bondgård taga sig illa ut, men i dess inre finner man icke sällan kostbara möbler, väggarna beklädda med holländska kabel och en dito renlighet öfveralt.

Särdeles intressant är framställningen af bondens byggnads- och lefnadssätt i Nordfrisland med dess sandreflar, Romö, Sylt, Föhr, Nordstrand, denna Schleswigs kustremsa vid Nordsjön, hvars stormfloder alt emellanåt rifva lös stycken af stranden och föra med sig hela byalag i djupet. Här måste först uppkastas en jordkulle, warf, på hvilken gårdarna anläggas för att vara skyddade åtminstone mot det normala flodvattnet; och i kullen gräfves den stora cisternen för uppfångande af regnvattnet, hvaraf hvarje gård får till sin brunn sitt behof af dricksvatten, ty bristen därpå är ock en af de vedervärdigheter, med hvilka denna befolkning har att kämpa. Gripande är berättelsen om tvänne bröder på Nordstrand, hvilkas rika egendom med 50,000 kreatur och tvåtredjedelar af befolkningen slukades af hafvet vid den stora stormfloden 1634. Modigt fortsatte de kampen med nya dammar till mildtal, men stormflod följde på stormflod, aderton kyrksocknar bortspolades, och efter tjugo års fåfäng strid återstod föga mer än mangården på sin höga warf, där den öfverlefvande brodern vid sin död ej egde ens en säker grafstad. Mången har fått ett namn

i historien för en mindre storslagen kamp med undergången. „Hvarje flodvatten, säger förf., slukar alltid något bort af landet. Denna jämna förminskning är visserligen så ringa, att den icke kan varsnas dag för dag, men hvarje öfversvämning sätter ett tydligt märke, och hvart år drar sig kusten fyra fem steg baklänges. På öns västliga del ser man flere warfer, som stå öde sedan stormfloden 1825, då husen störtade samman och invånarne drunknade; en är ännu bebygd, men så utsatt, att den kan ödeläggas på ett dygn, en annan håller sig knappast mer än tio år, andra kunna kanske hålla stånd en trettio till femtio år. Vid ebbtid ser man ute på bottnen lämningar af gamla bostäder, pålsättningar efter cisterner, tegelstenar och murbruk. Man finner där ock torf med trästammar och grenar, rester af land som i längesedan försvunna tider blifvit hafvets byte. Gammalt folk pekade utåt hafvet för att visa mig hvar deras vagga stått: alla talade med vemod om hemmet, men ingen klagade, ty Halligboarna äro lika förtrogna med tanken på att landet förminskas och försvinner, som vi andra med tanken på att åldras och dö“.

Förf. håller sig till bostäderna, men när han beskrifver deras yttre anordning och inre utstyrsel, ger han oss inblickar äfven i lefnadssättet. I afseende å det etnografiska, som vore ett gränslöst fält, håller han en vis måtta: endast märkeligare alster af konstflit upptagas och afbildas. Elev af prof. Meldahl, är förf. tecknare själf, men har låtit sina bilder göras om af framstående tecknare, innan de reproducerats i fotografisk etsning hos Hendriksen. Med hänsyn till illustrationernas konstnärlighet och smak är detta ett värk af rang inom den nordiska typografin.

Närmast i ordningen följer väl Jutland, där förf. troligen har förarbeten gjorda; men skall han någonsin hinna Skandinaviska halfön, och skall han där kunna förvärfva sig samma sakkunskap som i hemlandet?

C. G. E.

Grefve Prozor: Adèle Mitrovitsch. Sthlm 1892, Hugo Geber; 169 s. 8:o. 2 kr.

Boken är lättläst och ställvis rätt underhållande. En diplomat, Belmonte, skildrar några galanterier ur sin omgifnings och sitt eget omväxlande lif; han grupperar dem kring en något allvarsammare, olycklig passion, hvilken till föremål har den unga och vackra hjältinnan. Händelsen, som hufvudsakligen är förlagd till San Marco, en klimatisk kurort på hinsidan Alperna, erbjuder föga eller ingenting nytt, i synnerhet som väsentliga partier äro tämligen schematiskt behandlade. Hvad som förmår hålla intresset uppe är en mängd små iakttagelser, elegant serverade, samt en ofta uddig och spirituell dialog. Några bifigurer ur den kosmopolitiska värld, hvari läsaren införes, äro raskt, säkert och trovärdigt tecknade. Öfversättningen till vårt språk är ganska vårdad. Författaren, fransman, är tidigare hos oss känd som Ibsen-öfversättare. **M. L.**

Anatole France: Sylvestre Bonnards brott; öfvers. af *E. Lundqvist*. Sthlm 1892, Alb. Bonnier; 272 s. 8:o. 2 kr. 50.

Anatole France är ett kändt författarenamn inom den samtida franska literaturen. På omslaget af hans bok „Sylvestre Bonnards brott“ står: prisbelönad af franska akademin, men äfven utan denna stämpel skulle hans i svensk dräkt omklädda roman vara egnad att väcka uppmärksamhet. Den är en sympatisk, finkänsligt skrifven bok. Af titeln kunde man tro den vara någon af dessa psykologiska brottmålshistorier, som åtskilliga af våra dagars romanförfattare sysselsätta sig med; men boken är alt annat än detta. Det är historien om en gammal lärd man, medlem af franska akademin, forskare och samlare af gamla manuskript, en man som tillbragt största delen af sitt lif i arkivens och bibliotekens dam. I form af dagboksanteckningar rullar han själf upp för läsaren historien om sitt på yttre tilldragelser fattiga lif, och medan han talar om det närvarande, inväfver han minnen och reminiscenser från det förflutna. Man beundrar lika mycket framställningssättet som förf:s uppfattning af Sylvestre Bonnard. Den biografiska dräkten erbjuder tillfälle att låta den gamle mannen framträda under den mest godmodiga form af självironi. Han står där bortkommen och tafatt i det dagliga lifvet och nutiden, men spränglärd och hemmastadd i förflutna tider, såsom han själf säger, när hans myndling Jeanne rådfrågar honom angående sin utstyrsel: „Jag förstod aldrig rätt hvad det var fråga om, ty jag kände ju inte våra dagars ordbok för linne- och sömnadstermer. Ah, om en fästmö från trettonhundratalet steg upp ur grafven och kom och talade med mig om sitt bjäfs, då skulle jag minsann förstå hvad hon sade“.

Dessa ord gifva oss i korthet hans karaktäristik. Därtill får ytterligare läggas att den gamle lärde herrn har det bästa, mest lättrörda hjärta i världen, hvilket narrar honom in i mången brydsam belägenhet. Den naivaste af hans godhjärtade, opraktiska handlingar är borträfvandet af den unga Jeanne Alexandre från klosterpensionen, där hon misshandlas. Jeanne är dottern till hans ungdoms älskade, hvars minne han bevarar i sin själ såsom „en halft utplånad pastell“. En lycklig tillfällighet gör att han icke behöfver bära följderna af denna olagliga handling, hvilka följder eljes kunnat vara allvarsamma nog. Han blir Jeannes förmyndare, och det blir äfven han som sörjer för hennes hemgift genom att sälja hela sitt dyrbara bibliotek och sin manuskriptsamling. Dock icke alt, ty under nattens tystnad smyger han som en tjuf in i sitt eget bibliotek för att taga undan några af sina mest älskade böcker. Det är häri hans brott består, det är hvad han kallar „att stjäla Jeannes hemgift“; brottet är sålunda af samma oskyldiga, naiva beskaffenhet som han själf.

Romanen bygges alldeles icke på någon enhetlig handling. Händelserna i den gamle enstöringens lif hafva i allmänhet en

fredlig karaktär och följa på hvarandra som hvardagslifvets enformiga vågor, utan häftiga böljeslag. Historien om det s. k. brottet är en så flyktigt tecknad episod, att jag icke kan se orsaken hvarför boken fått sitt namn häraf. Där finnes ingenting i denna bok som skulle frappera såsom något särskildt nytt — en gammal opraktisk lärd har ju blifvit tecknad otaliga gånger förut — men de individuella dragen hos denne gubbe äro observerade med en sällsynt fin och själfull uppfattning. Och under det förf. förträffligt tecknar detta sympatiska porträtt, flätar han i framställningen in tankar om lifvet själft, än dolda under fin ironi, än likasom förflyktigade, så att läsaren jämt snuddar vid dem och däraf försättes i den stämning förf. önskar, än åter kristalliserade i en fast form, som t. ex. denna: „alla förändringar, till och med de mest efterlängtade, ha sin melankoli, ty hvad vi lämna är en del af oss själfva; man måste dö från ett lif för att börja ett annat“.

Anatole Frances konst öfverraskar icke och tränger sig icke fram genom något ovanligt, som genast skulle falla i ögonen. Söker man göra sig reda för hvarpå det varaktiga intryck beror, som hans bok emellertid lämnar, så finnes orsaken i den känslans friskhet, som gör att intet af det skildrade kan blifva likgiltigt, och i den spirituella och intelligenta uppfattning, som låter oss se utöfver och bortom de närmaste yttre företeelserna.

H—a.

Öfversikt.

Samlingar af finska folksagor och trollkonster. All den rika folkdiktning, som af det finska folket klädts i poetisk dräkt, torde nu hafva blifvit tämligen fullständigt offentliggjord. Kalevala, som redan 1849 erhöll sin definitiva form, har sedermera utgifvits i alt flera upplagor, hvarvid såväl denna folkepopés tillgänglighet för folket som dess vetenskapliga utstyrande med förklaringar, illustrationer, namnförteckningar, register m. m. tillbörligen tillgodosetts. Kanteletar har äfven utkommit i en förökad och med ordförklaringar m. m. försedd upplaga. De finska trollsångerna utgåfvos 1880 i en så vidt möjligt fullständig samling. Det af den finska folkdiktningen, som ännu återstår outgifvet, hör till varianternas område, och om dessa för forskningen så viktiga produkters utgifvande har Finska Literatursällskapet redan gått i författning. Sålunda börja den finska folkdiktningens poetiska delar att småningom blifva tillgängliga, och det i för forskningen användbar form. Endast de finska ordspråken och gåtorna, hvilka ju äfven ofta hafva poetisk dräkt, erfordra ännu samlande och bearbetande för kommande fullständigare publikationer, ehuru också på detta område betydande samlingar skola på senare tider gjorts.

Men den finska folkdiktningens rikedomar äro härigenom icke på långt när uttömda. De delar däraf, hvilka icke erhållit poetisk form, men hvilka dock ofta äro uppfylda af en rik och sann poesi, hafva blifvit något efter. De hafva dock under de senaste åren dragit till sig förtjänstfulla bearbetare och af dem redan delvis utgifvits. Dessa publikationer omfatta delar af de finska folksagorna och trollkonsterna och förete mångt och mycket af allmänt intresse.

De finska *folksagorna* utgåfvos såsom bekant första gången på Finska Literatursällskapets förlag 1852—66 af Erik Rudbäck (Eero Salmelainen) under benämningen Suomen kansan satuja ja tarinoita. Rudbäcks förfarande hårvid var ungefär detsamma som Lönnrots vid sammanställandet af Kalevala. Han icke blott förändrade språket i sagorna (etymologiskt) i enlighet med skriftspråkets fordringar, utan han tog äfven af hvarje sagovariant det som däri var fullständigast, lade alt detta tillsammans, förkastade ett och annat öfverflödigt ställe o. s. v. Ja, han försökte, åtminstone i djursagorna, föra de sagor som syntes stå i något sammanhang med hvarandra till hopa i en sagocykel, hvarigenom något liknande ett sagoepos i prosaform uppkom. Huru mycket skäl han hade att göra detta skall väl framgå ur det följande.

Rudbäck ökade betydligt sina samlingars värde därigenom, att han undersökte äfven andra folks då tillgängliga sagosamlingar och hvar hälst han fann berättelser af samma slag jämförde dem med motsvarande finska sagor. Han fann ock snart att många sagor voro vidsträktare kända i världen och gemensamma för flere folk; men detta gaf honom icke anledning att betvifla de finska sagornas värkliga finskhet. Likheter funnos visst, men också för hvarje folk egendomliga olikheter: ämnet kunde vara gemensamt, men de skilda folken hade uppfattat det hvart på sitt egendomliga sätt och format det efter sin natur och sitt skaplynne. Flera likheter i närboende folkslags sagor kunde väl också lättast förklaras hafva uppkommit genom ömsesidig andlig beröring folken emellan; men då stora likheter ofta förekommo i sagorna hos från hvarandra vidt skilda folk (såsom finnarne och araberna eller vallacherna), så ansåg Rudbäck detta böra förklaras så, att världens olika folk från sitt första urhem bevarat några gemensamma minnen, hvilka de sedan under tidernas lopp återgifvit hvar på sitt något afvikande sätt [1]).

Sedan E. Rudbäcks tider har såsom bekant samlandet af finsk folklore fortgått med ökad ifver, och hvad folksagorna beträffar, ha däraf hopat sig nästan oöfverskådliga massor, hvilka under det senaste årtiondet nått den relativa fullständighet, att Finska Literatursällskapet, som alt ännu är medelpunkten äfven för dessa sträfvanden, kunnat draga försorg om deras sammanställande och utgifvande. Sällskapet har i dr Kaarle Krohn funnit en redaktör, som med poetisk takt behandlat dessa ömtåliga skapelser af finsk folkpoesi, men som också — och detta har varit publikationens hufvudsyfte — med vetenskaplig omsorg och noggrannhet ordnat och bearbetat det rika materialet. Äfven hr K. har sammanstält texten ur par tre af de bästa varianterna, så att sagorna blifvit fullständigare och mera afrundade; men där folkets eget förfarande icke gifvit anledning därtill, hafva icke flere sagor förenats till ett, utan hvarje saga har meddelats för sig. Då olika varianter begagnats i samma saga, har detta i texten noga framhållits, och i bokens slut är alla förefintliga varianters innehåll återgifvet i korthet, men med tydligt framhållande af det väsentliga i afvikelserna. Genom detta förfaringssätt synas de skilda sagorna ha vunnit i estetiskt hänseende, på samma gång som deras egenskap af material för vetenskapliga undersökningar bevarats.

I den tils dato publicerade första delen [2]) ingå endast djursagor. Men det som genast slår läsaren med häpnad är den storartade produktivitet, som det finska folket utvecklat äfven på

---

[1]) Jfr företalet till II delen af Satuja ja tarinoita, dateradt oktober 1853.

[2]) Suomalaisia kansansatuja. I osa. Eläinsatuja. Suomal. Kirjall. Seuran toimituksia, 67 osa. Helsingissä, 1886. 453 s. 8:o.

detta område, likasom samlingen tillika utgör ett vackert prof på den pietet, hvarmed alla andliga arf från förfädren hos oss tillvaratagas. För jämförelses skull nämna vi att i den Rudbäckska samlingen de motsvarande djursagorna upptaga 61 sidor spatiöst tryck; uti hr Krohns samling fylla djursagorna — utom varianterna — 346 sidor mycket tätare tryck. Det största utrymmet upptaga naturligtvis de egentliga djursagorna — främst de om räfvens slughet, i 105 sagor — äfvensom de finska berättelserna om olika djurs ursprung och skapande. Men härtill hafva äfven bilagts rätt intressanta efterhärmningar och förklaringar på djurens läten, som hos finnarne förekomma i stor mängd, samt slutligen en samling af namn och betecknande benämningar, som hos samma folk uppkommit om de flesta inhemska djur. Det som vi vid alt detta, men i synnerhet vi de sistnämda, måste beundra, äro det fina sinne för och den så att säga förtrolighet med naturen, som visa sig i dem alla och som redan af Runeberg anmärkts såsom ett af de mest utmärkande företrädena äfven i den episka delen af den finska folkdiktningen.

Kan man ur den nu publicerade fullständigare sagosamlingen vinna någon större klarhet i frågorna om de finska folksagornas uppkomst och natur? Huru stor del af dem är inhemsk, huru mycket är långods? Hade E. Rudbäck rätt, när han påstod att folksagorna äro arfgods, som af de invandrande förfädren hämtats till landet såsom ett minne från folkens gemensamma hemland, eller böra de förekommande likheterna betraktas såsom mellanfolkeligt mynt, hvilket antingen under handelsfärder o. m. d. eller genom literaturen spridts från det ena folket till det andra? Vid försöken att besvara dessa frågor hafva vi god ledning i hr Krohns ett år senare utgifna intressanta akademiska afhandling i dessa ämnen [1].

Hr K. ådagalägger i omfattande undersökningar af folkdjursagorna hos alla folk att exempel på alla de ofvan antydda uppkomstsätten förekomma. Men bland mängden af de finska sagorna synas de lånade vara de förhärskande. Under sina vandringar hafva sagorna noga följt kulturen åt, så att de måste jämföras icke i afseende å de olika språkens besläktade ord, utan i afseende å de lånade kulturord, som under handelsresor, krigståg och andra färder flyttat öfver från folk till folk. Men nu har kulturen såsom bekant kommit till finnarne från två olika håll: från de i väster boende skandinaverna och de i öster boende slaverna. Samma förhållande finna vi äfven i de finska sagorna. Man kan i de flesta fall tydligt urskilja en västfinsk gren bland varianterna, hvilka i detta fall förete större likheter med de skandinaviska sagorna, och en ostfinsk, där likheter med slavernas folksagor kunna iakttagas.

[1] Tutkimuksia suomalaisten kansansatujen alalta. I. Viekkaamman suhde väkevämpäänsä, ketunseikoissa kuvailtuna. H:fors 1887.

Hvad först dessa skandinaviska och slaviska folksagor beträffar, hafva de, enligt dr K:s undersökningar, så många och påtagliga gemensamma drag, och förete så många och väsentliga olikheter med de sydariska, särskildt de indiska och grekiska sagorna, att man måste antaga en självständig nordisk djursagovärld, som, att döma af några tecken, borde vara åtminstone 1000 år gammal.

Men då detta sagomaterial kom till finnarne i något olika form och från två olika håll, upptogs det af dem och omdanades i deras rika fantasi till en egendomlig finsk, omfattande och rikhaltig sagovärld, där element af olika ursprung sammansmultit till ett harmoniskt helt. Här finna vi en naturlig förklaring till det finska folkets rikedom på sagor.

Men beträffande några bland dessa sagor kunna vi uti folktraditionen förmärka en ännu längre gående sträfvan, nämligen den att sammanställa flere till ett område hörande sagor så att de bilda ett om ock löst sammanhängande helt. Här kunna vi således inom vårt lands område iakttaga en tendens hos folket i samma riktning som med afseende å de episka dikterna gjort sig gällande i ryska Karelens norra del. Sagorna hafva beklagligtvis icke utbredt sig öfver sistnämda landområde, hvarför äfven sammanfogningsarbetet med afseende å dem icke hunnit en sådan utveckling som med afseende å de episka runorna. I följd häraf synes åstadkommandet af ett hjälte-epos varit fullt berättigadt, medan djursagornas ännu rätt lösa sammanhang icke synes fullt motivera Rudbäcks försök att utarbeta ett djurepos.

Men kunna vi icke finna något svar på frågan huru dessa djursagor först uppkommit, hvar deras ursprung står att finna? Hr Krohn har äfven i denna riktning gjort några utredningsförsök, hvilka ingalunda sakna intresse. Såsom vi redan angifvit, behandlar han i sin disputation, — hvilken väl förtjänat att offentliggöras på ett allmännare kändt europeiskt språk — särskildt de bekanta sagorna om huru räfven narrar björnen att med svansen meta fisk från en vak, som därunder tillfryser, m. fl. dithörande berättelser, och han kommer genom några rätt sannolika jämförelser — t. ex. med sagorna om huru Matti (den finske bondens vanliga namn) bedrog "Paha poika" (den onde) — till den förmodan, att berättelsens personer småningom förvandlats till sagans djur (zoomorphiserats), men att de ursprungligen varit människor på olika kulturståndpunkt. Sålunda skulle konflikten mellan den sluge räfven och den starke, men dumme björnen ursprungligen utkämpats mellan en sten- (och guld) vapen begagnande äldre och en järnvapen begagnande yngre tidsålder i norden. Ehuru man här ännu vandrar på rätt osäker mark, synes detta antagande af flere skäl vara rätt tilltalande, bl a. af det, att konflikten i de nordiska hjältesagorna, och särskildt den mellan Kalevala och Pohjola, torde böra hänföras till samma ursprung. Härigenom få äfven några äldre forskare (Castrén, Ahlqvist o. a.) stöd för sin åsikt att en stor del af innehållet i den forn-

finska folkdiktningen har till grund händelser som utspelats på inhemsk botten. Ty likasom t. ex. Castrén anmärker att seden att taga sig hustru från en annan stam eller släkt, hvilken sed ligger till grund för konflikterna i förra delen af Kalevala (frierirunorna), är genuint finskugrisk och icke lånad från de indogermaniska folken, likaså kunde konflikten i den senare delen af samma dikt, den mellan folken i Kalevala och i Pohjola (Lappi), hafva till ursprung en strid, som i Finland utkämpats mellan tvänne folk på olika kulturståndpunkt.

I alla fall kunna dessa och dylika frågor erhålla mycken belysning genom fortsatta vetenskapliga publikationer af de finska folksagorna[1]) samt vidare undersökningar af dem. Det vore mycket att beklaga, om detta med sådan framgång nyupptagna fält finge åter gå i linda.

Men äfven en annan och nästan helt och hållet ny del af den finska folkdiktningen på prosa har under de sista åren fåtts så fullständigt samlad, att man kunnat börja bearbeta och utgifva den. Vi afse de finska *trollkonsterna* [2]) eller beskrifningarna om huru finnarne i forna dagar — och mångt och mycket däraf håller först i våra dagar på att vika för en stigande folkupplysning — utöfvade sin trolldom och annan vidskepelse. Dessa samlingar hafva ock ett stort intresse, särskildt i etnografiskt afseende.

Redan från hednatiden hafva finnarne varit berömda för sin skicklighet i att trolla, och att de haråt egnat stort intresse och en stor del af sin poetiska förmåga framgår af den mängd trollrunor som de uttänkt för att användas vid trollandet och för att öka den psykiska värkan af de magiska manipulationerna. Lönnrots samling af sådana trollrunor är ju redan till yttre omfattning lika stor som hans samlingar af finska episka och lyriska dikter i Kalevala och Kanteletar, och trollsångerna uppvisa fullt ut lika stor djuptankthet och poetisk inspiration som de sistnämda diktslagen. Men dessa trollrunor gifva ännu ingalunda någon fullt klar bild af trollförfarandet, ty de innehålla ju såsom sagdt blott de poetiska orden vid dessa operationer — och på ordets makt stödde ju sig fornfinnarnes schamanska tro till en stor del. Men minst lika stor vikt måste under trollandet fästas därvid, att de använda handgreppen voro de riktiga, trollmedlen voro de kraftigaste och de andra föremålen jämte platsen, tidpunkten m. m. voro de lämpligaste. Ty blott om alla dessa medel riktigt användes trodde man sig kunna ernå det åsyftade resultatet. Och det är klart att man först sedan alla dessa trollkonster bragts i

---

[1]) Numera har ett nytt häfte utkommit: Kuninkaallisia satuja, 1, populär upplaga utan varianter.

[2]) Suomen kansan muinaisia taikoja. I. Metsästystaikoja; II. Kalastustaikoja. Suomal. Kirjall. Seuran toimituksia 16 osa. Helsingissä 1891 ja 1892. 261 ja 124 s.

dagen, kunnat få en tydlig och fullständig bild af förfarandet vid denna hos fornfinnarne så djupt inrotade magi.

Alt sedan Porthans tider har man visserligen haft öga för båda dessa sidor af det finska trollförfarandet; men naturligt var att de mera i ögonen fallande runorna skulle draga till sig förnämsta intresset. Porthan skref själf en akademisk dissertation „De fama magiae Fennis attributae“ (resp. Rosenbom, 1789), hvilken dock innehåller blott filosofiska reflexioner om vidskepelsen hos finnarne, men inga beskrifningar på deras trollkonster. Likvisst voro Porthans samlingar äfven på detta håll betydande, och det var såsom kändt med stöd af dem som Ganander skref sin finska mytologi och Lencqvist sitt bekanta akademiska specimen, De superstitione veterum Fennorum theoretica et practica. Särskildt sistnämda skarpsinniga arbete innehåller en mängd hithörande omständigheter så noggrant och åskådligt skildrade, att Porthans ledning vid arbetets utförande tydligt framlyser. Senare behandlade äfven Lönnrot frågan i sin medicinedoktors afhandling „Om Finnarnes magiska medicin“, hvilken dock utgör endast ett prof på förf:s förmåga att systematiskt framställa ett ämne. Sedermera har finnarnes magi alt emellanåt beaktats i uppsatser och tidningsartiklar, men något allmännare samlande af hithörande material har ej skett förr än under senaste år. Bland dem som ifrat härför är främst att märka en man ur folkets led, smeden och folklifsskildraren Henrik Meriläinen från Kajanatrakten, hvilken i likhet med Lönnrot ströfvat omkring öfveralt i dessa näjder och särskildt i ryska Karelen, ifrigt hopsamlande rika skördar trollkonster o. a., hvilket alt han sedan insändt till Finska literatursällskapet. Mycket synes äfven dr K. Krohn ha hopbragt; men angående de andra arbetarne på detta fält lämnas den intresserade läsaren i okunnighet, ty det måste anmärkas såsom en kännbar brist uti den nu af mag. Matti Varonen utförda slutliga redaktionen af dessa trollkonster, att där medelats så litet om huru de samlingar som legat till grund för arbetet hopkommit samt om alla de personer, hvilka bidragit till dessa samlingars hopbringande. Man får visserligen uppgifter om hvar dessa trollkonster, vidskepelser och magiska handgrepp upptecknats, men blott med svårighet får man reda på antecknarnes namn, och man erfar alls intet om tiden för och omfattningen af deras resor och arbeten, liksom om huru vidsträkt hvarje trollkonst är spridd, när den upptecknats, efter hvilka personers diktamen detta skett o. s. v., hvilket alt är af stor vikt, då det gäller att belägga materialet med vetenskaplig forskning. Härvid hade hr J. Krohns första häfte Kalevala-varianter och hr K. Krohns edition af de finska folksagorna kunnat tjäna såsom goda förebilder.

Men frånsedt detta, gifva de hittils utkomna samlingarna af finnarnes trollförfaranden vid jakt och fiske en egendomlig och ofta ytterst intressant inblick i detta så rikt utrustade folks före-

ställningar och lefnadssätt. Det var nämligen med dessa två näringsfång större delen af folket i äldre tider sysselsatte sig. Fiske synas de hufvudsakligen idkat medan vattnen voro öppna; den del af året då dessa voro betäkta af is, var åter lämpligaste tiden för jakten. Och att fornfinnarne med hängifvenhet och omsorg egnat sig åt dessa näringsfång framgår ur den stora mängden hithörande trollkonster, ordspråk och äfven runor. Ty om vi nogare betrakta innehållet i dessa sistnämda, syftar äfven det hufvudsakligen på jakten och fisket, medan t. ex. åkerbruket sällan beröres. Det är högst eget att se huru stor vikt man lade på förebud och trollerier, huruledes man trodde att de voro nödvändiga vilkor för ernående af lycka och afvärjande af olycka. Om jägaren eller fiskaren icke omsorgsfullt förberedt sig till sitt förehafvande, om han ej så väl före som under utöfvandet af sitt yrke genom vidlyftiga manipulationer, trollsånger, böner, offer m. m. gjorde skogens och sjöns mäktiga härskare (haltijat) sig bevågna samt säkerstälde sig och sina redskap mot alla afundsmäns och illasinnades fördärfliga inflytande, så tjänade det till rakt intet att ens begifva sig ut på fångst. Främst hade fångstmannen vid sina förberedelser att iakttaga all möjlig renlighet: han måste flera dagar förut bada sin kropp och t. ex. afhålla sig från all beröring med kvinnor; då först kunde han vara säker på att äfven haltijat skulle uppträda rena och klädda i snygga kläder, *antipaidat,* hvilka voro ett osvikligt tecken på att dessa skogens skyddsgudomligheter voro bevågna och gifmilda. Sedan måste alla fångstredskap, särskildt bössan samt nätet och kroken, vara förfärdigade af lämpligt material, på lämpligt sätt och med iakttagande af alla nödvändiga konster, samt på samma sätt hvar gång behörigen iordningställas. Äfven var den första fångsten under året af särskild vikt, o. s. v.

Man träffar i en dylik samling på mången rå vidskeplighet och månget vederstyggligt trolleri. Det ser i allmänhet så ut, som om man ansett nödigt att något rysligt eller något hemligt brott mot den härskande religionen borde vara med i spelet. Så användes t. ex. med förkärlek det rep, hvarmed en människa hängt sig, ormhufvuden, de dödas skallar, ben, kläder, hufvudhår o. dyl. Mycket allmänt tog man äfven nattvards-oblaten ur munnen för att begagna den vid sin svartkonst; med ett från kyrkan hemligen taget julljus beströk man fångstredskapen. Sina krokar o. a. höll man under kyrkans tröskel eller ännu hällre instuckna i altarduken m. m.

Några få af dessa vidskepelser synas vara gemensamma för andra folk, såsom t. ex. den kända, äfven af Lencqvist berörda vantron att om jägaren eller fiskaren, då han beger sig på fångst, möter en gammal kvinna, han förlorar all lycka och gör bäst i att vända om. Eljes synas finnarne icke skytt att använda kvinnan till medhjälparinna i sin svartkonst, och då något

vederstyggligt gärna togs med i spelet, så användes härvid hälst en mindre väl känd kvinsperson.

Den som vill vinna en fullständigare inblick i huru djupt dessa schamanska föreställningar om trolleriets nödvändighet trängt in uti alla förrättningar som finnarne fordom utförde, han må läsa t. ex. berättelsen om de många trollkonster som iakttogos vid uppsökandet, ringandet, fångandet och hemförandet af en björn. Alt detta jämte festandet och sjungandet efter väl fullbordad jakt ansågs vara alldeles nödvändigt för att man ej skulle stöta sig med skogens mäktiga haltijat — hvilkas „käraste boskap“ (lempikarja) björnen var — ej häller med björnen själf, då ju denne ansågs vara släkt med människan och lika så väl af gudomligt ursprung som hon. Ja, man trodde att också björnen var mäktig i trollkonster, så att han förmådde bringa all ens trollmakt om intet, om han en gång blef vred på allvar. Man förstår huru mycket annat än trollrunor det behöfdes vid trollandet och den stora vördnad, som bl. a. dref människan att tilltala björnen och de flesta andra andra djur blott med eufemistiska, smekande omskrifvande uttryck. Om man broderligt tilltalade dem med deras vanliga namn, så kunde de eller kanske rättare deras haltijat förtörnas och bringa ofärd öfver den ovarsamme jägaren. Endast vargen ansågs liksom hunden icke förtörnas af att höra sig direkt nämnas vid namn.

Liksom man ur dessa samlingar kan vinna en föreställning om en egendomlig sida i fornfinnarnas seder och tänkesätt, finner man där äfven många andra underrättelser om deras forntida förhållanden. Särskildt får man ofta lifliga bilder af det sätt hvarpå de olika djuren fångades, hvilka djur voro de förnämsta föremålen för *fångst,* hvilka redskap därvid användes i äldre, hvilka i nyare tider, o. s. v. Härvid äro de korta inledande öfversikter, som utgifvaren tillagt i början af flere afdelningar, af stort intresse, och oaktadt sin knapphändighet bidraga de till att höja arbetets värde såsom uppslagsbok.

Om man vidare frågar efter den tid, under hvilken dessa trollkonster kunna anses hafva uppkommit, så måste man säga att om ock flere numera erhållit en efter nyare tider och redskap lämpad form, så finnas dock många som bestämdt visa tillbaka på hedniska föreställningar och bruk. För att blott taga ett exempel, så se vi att korstecknet endast sparsamt användes, medan man däremot mycket ofta ser det kända femhörniga tecken, som i finskan benämnes *viisikanta* och som redan af Lencqvist omnämnes såsom vanligt (nodorum quaedam formatio). Detta blef af några utbildadt till niohörnigt. Från romersk-katolska tiden har ref. funnit färre spår, och från grekisk-katolska religionen synas i ryska Karelen blott några signerier tillkommit till de gamla trollkonsterna, t. ex. det att man vid några tillfällen korsade sig. Men att folket i dessa trakter högre vördade sina gamla gudomligheter se vi t. ex. däraf, att fågeljägaren för

att kunna skjuta hela svärmar utan att någon fågel undkom åt skogsguden Metsähiisi offrade en grekisk gudabild, naturligtvis i förening med åtskilliga svartkonster. Att detta dock ansågs såsom synd synes af tillägget att man inom tre år måste bekänna saken inför prästen. Från senare, lutherska tider härstammar t. ex. det ofvan nämda vidskepliga användandet af nattvardsbrödet. Eget är ock att alla konster vid jakten hänföra sig till skjutande med bössa, ehuru såsom kändt båge och pilar ännu i början af detta sekel rätt allmänt användes. Här hafva naturligtvis de gamla trollkonsterna förändrats och tillämpats på det nya redskapet; men det som förvånar är just att detta skett så hastigt och fullständigt. Huru allmänt bössans användande blifvit se vi kanske bäst däraf, att t. o. m. ekorren numera tyckes öfveralt skjutas med bössa; och dock känner man att ett särskildt slags pil användts vid detta bågskytte. Men om bågskyttet på ekorren finnas blott obetydliga antydningar bland trollkonsterna; de flesta syfta såsom sagdt på att ekorren nedgjordes med bössa.

Om orterna för dessa trollkonster hade man erhållit de bästa upplysningar ur en öfversikt af uppsamlarnes resor och samlingar; men då nu en sådan beklagligtvis icke förefinnes, har ref., för att åtminstone komma till ett ungefärligt resultat, gjort en statistisk sammanställning af de nu utgifna trollkonsternas uppteckningsorter. Häraf har framgått att inalles 885 (74 %) upptecknats från följande landsdelar: ryska och finska Karelens norra delar, finska Karelens östra del, norra Savolaks, norra Tavastland och östra delarna af Österbotten (Kajana län). Det är således i inre och östra delarna af vårt land trollkonsterna bäst bevarats till vår tid. Likväl torde flere trakter vara oundersökta, t. ex. södra delen af Karelen, där ju mycket gammalt, såsom stenredskap o. a., bevarats, hvilket antyder att trollerier där förekommit och väl ej ännu försvunnit.

De trollkonster som hämtats från norra delen af ryska Karelen äro särskildt märkvärdiga i ett afseende. De äro ofta förenade af flere sådana konster, hvilka inom vårt land användas skildt för sig och t. o. m. för olika ändamål. Då, såsom i det föregående angifvits, samma sträfvan att förena skilda element förmärkts i denna landsdel äfven med afseende å de episka runorna, måste man anse att runosången och trollandet här kommit till en högre utveckling, till en så s. k. cyklisk tendens. Häraf se vi ock att Lönnrot af folkets eget exempel berättigades att i Kalevala sammanställa äfven trollrunor så, att de gåfvo en enhetlig bild af förfarandet vid de skilda slagen af trolldom.

Gärna hade vi sett att de nu utkomna trollkonsternas samband med de egentliga trollrunorna nogare angifvits i hr Varonens samling. Någon gång, när uppteckningarna innehållit trollrunor, hafva sådana influtit i denna samling, och detta gäller förnämligast de från ryska Karelen erhållna bidragen. Men dessa runor äro vanligen rätt sammanträngda och ofullständiga, och många

bättre och fullständigare kunna lätt påträffas i „Loitsurunoja". Emellanåt synas berättarne citerat den använda trollsångens första rader, tilläggande ett „o. s. v." Hvar en dylik eller motsvarande sång förekommer i „Loitsurunoja" hade, synes det oss, bort antydas. Finnes det andra områden, inom hvilka det finska folket användt trollkonster, och är icke någon fortsättning af de nu utgifna att förvänta? Hr Varonen upplyser icke något härom. Säkert är likväl att trollkonster utöfvats på flere andra områden än jaktens och fiskets. Inom åkerbrukets gebit torde sådana mindre förekommit, då detta, enligt hvad man kan sluta till af bristen på hit hörande runor, synes ha mindre idkats i forna tider. Ref. har dock t. ex. i sin hemtrakt varit vittne till huru man vid svedjebränning sökt medels hvisslande o. a. väcka upp starkare vind o. dyl. Äfven Lencqvist berättar att man sökte förbättra de rior, som af afundsmän blifvit så fördärfvade, att tröskningen ej gaf godt resultat. Han anför vidare på flere ställen sådana magiska konster och medel, som man använde vid bekämpande af sjukdomar, och å ett ställe skildrar han utförligt den badstugukur, som en trollkarl använde. Ännu oftare skildrar han de konster, som förekommo bland kvinnorna vid boskapens skötsel hemma och på betet, vid smörberedning o. s. v. Besynnerligt vore det ju ock om vidskepelse och trollkonster skulle förekommit endast bland män och alls icke bland kvinnor; hällre hade man skäl att vänta motsatsen. Lencqvist yttrar sig i denna fråga på följande sätt, p. 76: „Med ett ord, intet förehafvande af något större vikt kan nämnas, därvid (hos finnarne) vidskepelse icke användts i afsikt att öka förehafvandets framgång." Då alt skäl finnes att tro detta yttrande vara fullt motiveradt, böra vi äfven här uppmana till fortsatta sträfvanden, på det en totalbild måtte erhållas af denna rikt utvecklade del af den finska folklore, som kastar ett så klart och egendomligt ljus öfver finnarnes gamla föreställningar och lefnadssätt.

O. G.

Konst. Våra konstnärers insats för lindrande af den nöd som hemsöker vårt land är värkligen storartad. Till förmån för de nödlidande försäljer hr W. Runeberg ett betydande skulpturarbete, B. Lindholm har skänkt ett vackert kustlandskap, och herrar A. Edelfelt och E. Järnefelt lämna inkomsten af de utställningar de nu senast arrangerat för samma behjärtansvärda ändamål. De belopp som konstnärerna sålunda skänka bort representera betydande summor; hr A. Edelfelts utställning af taflan „Björneborgarenas marsch" inbragte omkring sjuhundra mark. Därtill komma alla de många gåfvor i form af taflor, eskisser, utkast i gips och lera, som pryda så godt som alla våra utställningar för välgörande och fosterländska ändamål. Detta är ett glädjande faktum, ett vackert bevis på den varma patriotism, som

besjälar de finska konstnärerna, desto mera värd vår aktning och vårt erkännande, som de själfva mera än andra känna bördan och trycket af de hårda tiderna.

Björneborgarenas marsch, så kallar Edelfelt den akvarell som han i början af förliden december utstälde i Ateneums stora sal. Tvänne trumslagare i den kära, kända uniformen från 1808 tåga i spetsen för en knappast skönjbar kolonn ut till den batalj som kämpas ut i dess närhet. De tvänne trumslagarena, som slå an den tyrteiska marschen, äro ypperliga typer för den fräjdade finska kåren från 1808; och hvad som bättre är, något af den hänförelsens eld, af den djupa och varma känsla, som uppbär den välbekanta sången, har äfven berört konstnärens själ, och det har icke behöfts mera, för att af den i vissa delar flyktigt utarbetade målningen göra en historietafla, ett stycke monumental konst, tils dato det bästa och det enda som värdigt ansluter sig till den berömda sångcykeln. Annorlunda ha minnena från detta krig, som så betydligt förändrade det nordliga Europas öden, omfattats i Ryssland. Tvänne rymliga salar i vinterpalatset innehålla delvis ypperliga batalj- och genremålningar från kriget 1808. Vi se där flere af Rysslands främsta nu lefvande konstnärer representerade, såsom Begroff, Bagoljuboff, Klever, den ytlige men granne Aivasoffski m. fl. Låt vara att en del af dessa taflor ha mera en kejserlig befallning än konstnärlig inspiration att tacka för sin tillvaro, så finnas dock bland den kolossala mängden flere värk som vittna „härligt om mod och bragder, om vårt lands försvar“.

Hr Edelfelts tafla har emottagits med det varmaste intresse. Den har i en bister och sorglig period kommit som ett ord i sinom tid, en hälsning från den vigde skalden, en påminnelse om att „än fins en flik med Finlands gamla färger kvar“. Vi behöfva icke närmare beskrifva „Björneborgarenas marsch“. Hr W. Söderström har på sitt förlag spridt den populära taflan i tusendetal exemplar ut i vårt land. Det är den första finska kromotypi som utgått ur finsk officin och gör all heder åt firman, F. Tilgmann.

Jesus går på hafvet är det originella ämne hr E. Järnefelt valt för den altartafla som af Jyväskylä församling bestälts för stadens kyrka. Det sedvanliga ämnet för en altartafla i en finsk kyrka är Kristi försoningsdöd, hans uppståndelse eller himmelsfärd och stundom, ehuru mycket sällan, nattvardens instiftande. Hr Järnefelts altartafla försvarar hvad innehållet beträffar sin plats. Enligt Matteus utropar den i vågorna sjunkande Petrus: „Herre, hjälp mig, ty jag förgås“, och som en påminnelse om den stora hjälparen, som både kan och vill hjälpa den som är beträngd och i nöd, lämpar sig ämnet till en altartafla, på samma gång det ger en välkommen omväxling i den fåtaliga serie motiv, som vanligen erbjudes våra framställare af altartaflor. Att hr Järnefelt gått utom den engång angifna

idékretsen för denna art af målningar har han dyrt fått plikta för — hans altartafla har nämligen förvägrats plats i stadens kyrka. Väl ha vederbörande för detta sitt egendomliga förfarande uppgifvit andra skäl: taflan skulle enligt deras åsikt vara för mörk; men då detta är, som enhvar kunnat öfvertyga sig om, grundfalskt, så torde man komma sanningen närmast i fall man söker skälen för denna åtgärd i motivet. Som konstvärk lider arbetet af en del svagheter; så är t. ex. dräkten som frälsaren bär för litet detaljerad, den döljer så fullständigt kroppen, att någon muskulatur, någon anatomisk underbyggnad icke kan skönjas. Apostelns arm kan vara nog korrekt tecknad, i fall man i tanken följer konturen, sådan den kan vara under hans fiskaredräkt, men detta hade då kunnat tydligare anges i ärmens teckning; bifiguren i farkosten är enligt vår åsikt olämplig. Men frånsedt dessa brister, bäres taflan upp af så stora förtjänster, att församlingens förfarande är fast obegripligt. Hufvudsumman af värket, det som bör komma fram och som konstnären velat understryka, nämligen Kristi mäktiga personlighet, som dämpande och lugnande vandrar öfver de vikande böljorna, Petri ångest och oro, men äfven hans innerliga tro och hängifvenhet för sin mästare då han utbrister „Herre, hjälp mig", är återgifvet tillochmed med en viss grandios patos, som mäktigt tilltalar åskådaren. Natursceneriet är, som man kan vänta af hr Järnefelt, framställdt med mycken styrka och skönhet: de drifvande molnen och det upprörda hafvet äro särskildt vid horisonten af mycken värkan.

Det religiösa måleriet hos oss är vanlottadt. Det är först och främst inskränkt till en och annan altartafla. Vågar konstnären där gå sina egna vägar och i valet af ämne eller i tekniken följa sina egna intentioner, blir han behandlad som hr Järnefelt. Därtill kommer att priset är omåttligt nedtrykt, högst några tusen mark för en tafla om tre meters höjd, en tafla där utgiften för duk, färger och modeller, ifall taflan skall utarbetas omsorgsfullt, kan gå till ungefär samma belopp som hela inkomsten. Att under sådana förhållanden beklaga sig öfver det religiösa måleriets låga ståndpunkt hos oss kan väl vara berättigadt, men klagan och klandret träffa då i främsta rummet beställarne och icke konstnärerna. I förevarande fall gäller detta omdöme i hela sin kraft.

Jac. Ahrenberg.

Teater. Efter afslutandet af vår senaste teaterrevy har Svenska teatern bjudit på en särdeles rikhaltig repertoar, icke mindre än sex nya pjeser, af dem tre inhemska.

Lilla Slarfvan af Th. Barrière står farsen så nära som möjligt: tokroliga situationer, misstag och förväxlingar, som styckets hufvudfigur genom sin glömska och sitt fjäsk ger anledning till. Härtill kommer att så godt som enhvar af styckets personer är

hållen i en chargerad eller karrikerad lustspelsstil. Det skrattades visst rätt friskt, särskildt vid den andra aktens många befängdheter, men pjesen förmådde icke fylla salongen. Stycket måste förty ganska snart nedläggas, trots en anmärkningsvärdt god ensemble i det raska spelet.

Octave Feuillets *Chamillac* är en typisk salongskomedi, hvars intresse redan från början knyter sig vid hufvudpersonen, Chamillac, om ock denne först i andra akten gör sin entré. Men luften är mättad med denne Chamillac. Man talar i hela Paris om intet annat än den intressante Chamillac, den omätligt rike Chamillac, som plötsligt uppenbarat sig ofvan societetens horisont, kall, förnäm, sluten, exentrisk: han använder i sin tjänst uteslutande afstraffade brottslingar och står nu i begrepp att ingå äktenskap med en f. d. dansös, som han tidigare räddat ur moraliskt och fysiskt elände och hvilken han beredt tillfälle till en vårdad uppfostran. Omgifven af denna mystiska nimbus, låter förf. styckets hjälte, öfverlägsen och ridderlig, stundom skenbart hård, i stolt tillbakadragenhet vandra sin väg fram, aldrig förfelande att göra ett djupt intryck på sin omgifning, ända tils gåtan i sista aktens sista, värkningsfulla scen får sin lösning, då Chamillac för fru Jeanne de Tryas, general de la Bartheries dotter, som han i själfva värket älskar utan att våga närma sig henne, yppar sitt lifs stora hemlighet och därvid fullgör den tyngsta plikt som hans botgörelse ålägger honom för det ungdomsbrott han begått. Den ärligt afgifna bekännelsen erhåller sin fulla belöning, då Jeanne de Tryas räcker Chamillac sin hand och hennes fader, Chamillacs forne chef och den ende som känt till hans hemlighet, skänker de unga tu sin välsignelse.

Chamillacs roll utfördes naturligtvis af hr Svennberg, hvars fint afvägda, nobla och ridderliga spel utvisade huru väl rollen stämde öfverens med hans konstnärstemperament. Och lika naturligt var att Jeanne de Tryas, den fint bildade kvinnan med det ädla hjärtat och det förnämt reserverade känslolifvet, skulle spelas af fru Håkanson och spelas väl. Bland roller som gjorde sig mer gällande må ännu nämnas general de la Bartherie, som i hr Malmström fick en värdig och imposant tolk, målaren Hugonnet, som spelades af hr Wahlbom, och Robert d' Illiers, återgifven af hr Castegrén, samt bland damrollerna Sophie Ledieux, Chamillacs skyddsling, som på ett öfverhufvudtaget förtjänstfullt sätt framställdes af fru Riégo, äfvensom den koketterande världsdamen fru de la Bartherie, en roll som fick sin lämpligaste representant i fru Bruno.

Gerhard Hauptmanns skådespel „*Professor Crampton*“ har näst Giacosas „Stulen lycka“ ur literär synpunkt varit höstens intressantaste novitet. Förf:s rykte som en af det unga Tysklands mest bekanta dramatiska skriftställare har redan i och för sig varit ett tillräckligt skäl för hans införande på vår svenska scen, till hvars traditioner det ju hört att hålla sin publik au

courant med det mest karaktäristiska af utlandets dramatiska diktning. Vill man tillämpa de traditionella anspråken på Professor Crampton, skall stycket lämna mycket öfrigt att önska. Framför alt skall man sakna handling, och grundmotivet skall förefalla väl torftigt. Den ursprungligen högt begåfvade och ansedde målaren Crampton, som småningom under trycket af den omgifvande kälkborgerligheten råkat i djupt förfall och därunder förlorat förmågan att arbeta, erhåller för sitt oordentliga lefnadssätt afsked från sin befattning som lärare vid en konstakademi — denna händelse, som strängt taget är den första som värksamt ingriper i handlingens gång, eger rum först i slutet af andra akten —; Crampton drager sig tillbaka från alla sina forna umgängesvänner och äfven från sin familj samt bosätter sig hos en krögare, där han är nära att helt duka under. Emellertid uppsökes han här af sin älsklingslärjunge och hängifna beundrare, som aldrig tviflat på sin lärares förmåga att åter resa sig. Den unge mannen, som under professorns frivilliga förvisningstid lärt närmare känna dennes unga dotter och känner en varm böjelse för henne, har åt sin blifvande svärfar inredt en atelier, så troget som möjligt en kopia af den han under sina välmaktsdagar förfogade öfver vid akademien; här skall han bo under samma tak som det unga paret. Professorn öfvertager ateliern under en fast föresats att begynna ett nytt lif — och så slutar det hela godt och väl, såsom det ju bör sluta för att göra skäl för benämningen komedi.

Detta tema behandlar nu Hauptmann fem akter igenom — eller rättare fyra akter, ty den tredje bildar en episod för sig. Och förf. har tvifvelsutan i fullt medveten afsikt undvikit att späcka sitt stycke med konflikter och dramatiska aksessoarer, som visserligen kunnat förläna mera lif åt det hela, men i stället dragit uppmärksamheten från det förf. tagit till sin uppgift, teckningen af hufvudpersonens karaktär. Han har velat teckna den i den miliö, som var för densamma den naturligaste, och har ej velat betjäna sig af enkom konstruerade situationer. Styckets förtjänster ligga i dess talrika, fint observerade och genomförda detaljer, som aflösa hvarandra och hvar för sig bidraga till karaktäristiken. Det är naturligtvis icke en vanlig drinkaretyp förf. velat skildra; han har förstått hos åskådaren suggerera den öfvertygelsen, att den försupne målaren värkligen haft ett geni att göra af med och att det ligger någon sanning till grund för det storståtliga skryt han i sitt ständiga halfrus för på läpparna. Och man känner för honom en sympati som är något förmer än vanlig medömkan. Man vill därför så gärna tro på varaktigheten hos hans goda föresatser, om man ock icke kan värja sig för starka tvifvel i detta afseende.

Professor Crampton kräfver ett framstående spel för att kunna göra sig gällande, och hr Svennberg kan trygt sägas hafva motsvarat äfven högt stegrade fordringar. I maskering, hållning, gester och röstbehandling gaf han en illusorisk bild af det förkomna

geniet, hos hvilket den ena stämningen aflöste den andra, med fina, nästan omärkliga öfvergångar, som just lagom starkt pointerades. Särskildt framstående var hr Svennbergs spel i fjärde akten, hos krögaren. — Samtliga medspelande bidrogo till det goda totalintrycket; särskildt förtjäna att omnämnas hr Riégo, med sin på roliga detaljer rika framställning af stadsbudet Löffler, Cramptons factotum, äfvensom frk. Holmlund, hvars debyt vi tidigare omtalat och som här innehade sin andra mer betydande roll.

Bland de utländska repriserna kommer först i ordningen George Ohnets kända skådespel *Herr Derblays giftermål*, som icke förfelade att slå an, i synnerhet då hufvudrollerna uppburos af fru Håkanson och hr Svennberg. Samma konstnärers framstående och distinguerade spel skänkte naturligtvis ökad dragningskraft åt reprisen af Edv. Brandes' fina skådespel *Ett besök*, under det att återupptagandet af Benzons spirituella pjes *En skandal* främst motiverades af hr K. Wetzers debyt i Arthur Hansens roll.

Det är länge sedan en inhemsk man debuterat på vår svenska scen, och därför var ock hr Wetzers uppträdande af så mycket större intresse. Den roll han valt är väl ytterst tacksam, men den ställer tillika stora anspråk på sin framställare. Hr W. rörde sig mycket ledigt på scenen; replikerna fingo en korrekt betoning, ehuru de talrika „vittighederna“ framsades med nog stark aksent, liksom hade debutanten varit rädd för att deras udd eljes skulle gå förlorad. Öfverhufvudtaget kan anmärkas att rollen fick ett något för tungt återgifvande. Replikerna blefvo bitande och hånande i stället för raljerande, lätt gäckande. Hr W:s röst har en något dof klang, men är tydlig. En omständighet för hvilken man måste hålla hr W. räkning var den genuint helsingforsiska språkaksent som karaktäriserade debutantens uttal; ingen af våra inhemska debutanter har såsom hr Wetzer förmått värja sig för sina lärares inflytande i detta afseende.

Till antalet af fint spelade stycken hör äfven Shaksperes *Mycket väsen för ingenting*, som senast uppfördes för femton år sedan. Stycket gafs i en scenisk bearbetning, som bland annat reducerat scenförändringarnas antal till sex, utan att dock något väsentligt af den shakspereska andan gick förlorad. Hufvudpersonerna i de två kärlekshistorier, hvilkas parallela fortgång bildar styckets innehåll, återgåfves af hrr Berlin (Claudio) och Svennberg (Benedict) samt fruar Bruno (Hero) och Håkanson (Beatrice).

Med hr Alexander Slottes femaktsskådespel *En svag stackare* öppnades raden af de förebådade inhemska styckena. Titeln anger redan att vi hafva att göra med en af dessa bortkomna individer, hvilkas själslif det blifvit en älsklingsuppgift för den moderna diktningen att fördjupa sig i och analysera. Pastor Ramstedt har under sina glada student- och M. M:ist-dagar varit nära att duka under, men räddas af en kvinna som länge följt honom

med mer än vanligt deltagande och sköter honom under hans sjukdom. Genom giftermålet med henne ser han sin framtid betryggad. Hennes mellankomst när nöden var som svårast uppfattar han som ett direkt svar på den bön, som han i sin ångest tog sin tillflykt till; han blir troende kristén och egnar sig åt det prästerliga kallet. Alt detta berättar oss pastorn själf. Uppslaget till dramat inträffar då pastorns förra fästmö, Gabrielle Lindvall, kommer med sin syster Bertha för att anförtro hennes konfirmationsundervisning åt pastorn. Bertha är redan en fullt utvecklad kvinna, energisk och passionerad, och inom kort, förvånansvärdt kort tid, spirar kärleken mellan henne och hennes lärare upp. Pastorn har emellertid icke karaktärsstyrka nog att bannlysa denna känsla, ej häller har han mod att helt hänge sig åt densamma. Och han skulle utan tvifvel af pur svaghet återsjunka i hvardaglighetens jämna resignation, om icke Bertha, djupt öfvertygad om den ömsesidiga kärlekens obetingade rätt, eldade hans mod. Gabrielle vill på alt sätt rädda sin syster, och då en vädjan till henne visar sig fruktlös, tar hon det förtviflade steget att inför menigheten, som på hennes rop skyndar till sakristian, förklara att själaherden missbrukat sin ställning och inledt ett kärleksförhållande med sitt skriftebarn. Bertha, som kommer in under tiden, tager visserligen all skulden på sig, men följden är naturligtvis en stor skandal, pastorn förlorar alt fotfäste, hans kristna tro sviker honom fullständigt, och därmed förfalla alla betänkligheter. Han vill öfverge sitt kall och lefva för njutningen, i främsta rummet sådan den i Berthas orubbade kärlek erbjudes honom. Bertha tyckes emellertid icke hafva alldeles samma uppfattning af denna njutning som pastorn, hvilken förgäfves sökt göra sin mer konkreta uppfattning däraf gällande hos henne, och han förhindras från vidare experiment i samma riktning genom det olycksfall, som störtar honom i den förbi scenen frambrusande mäktiga Kallingeforsen. Denna kräfver dessutom ett annat offer, Gabrielle, som i sin förtviflan öfver att hafva misslyckats i sitt försök att rädda systern frivilligt söker sin död i densamma.

Såsom dramatisk studie på grundvalen af det ofvan refererade kärleksmotivet, hvars konflikter naturligtvis i hög grad tillspetsas genom hufvudpersonens ställning som präst och skriftefader, saknar hr Slottes pjes icke förtjänster. Dessa framträda särskildt i en anmärkningsvärd förmåga att beräkna de sceniska värkningarna, i en lätt flytande och naturlig dialog samt en väl afvägd gruppering af styckets personager. Förf. har i en tidningsartikel, publicerad några dagar efter styckets första uppförande, velat gifva en norm för styckets bedömande. Han säger sig „haft för afsikt att skildra tros- och hälgelsekampen hos en nyomvänd rationalist“. Denna sin afsikt kan han emellertid icke sägas hafva lyckats fullfölja. Pastor Ramstedts personlighet, sådan densamma framstår i hr Slottes skådespel, är altför

flack för att kunna utgöra skådeplatsen för en värkligt djup religiös kamp. Också är själfva brytningspunkten mellan pastorns tidigare världsåskådning och den han nu bekänner sig till förlagd till pjesens förhistoria, och den skildras i dialogen mellan pastorn och hans vän på ett sätt, som inger åskådaren den uppfattningen, att pastorns kristendom är af väl ytlig beskaffenhet. Icke håller framstår kärleken mellan pastorn och Bertha i den skära dager, som förf. i sin artikel vill låta påskina. I själfva värket förefaller den plumpa form den i skådespelet antager att vara naturligt motiverad af pastorns föregåenden, likasom den äfven bevisar att hans personlighet ingalunda under inflytande af den kristna världsåskådningen blifvit luttrad från „den gamla Adams slagg“. Öfverhufvud måste anmärkas att förf. ofta låter de djupare själskonflikterna utspelas utom scenen och att han slösar med sitt material för att genom särskilda, för detta ändamål inflikade repliker karaktärisera sina personer, utan att denna del af dialogen har direkt samband med det hela. Den psykologiska analysen är tämligen grundgående, men den saknar icke väl observerade detaljer, hvilka emellertid äro tagna från personernas mest utåtvända sidor.

Pastor Ramstedts roll utfördes med säkerhet och till fromma för stycket af hr Berlin. Såsom Bertha hade fru Riégo en roll som utföll särdeles väl. Däremot kan frk. Loenbom, som i Gabrielles roll hade sin andra debyt, icke sägas hafva visat sig till sin fördel. Då emellertid frk. L. torde hafva instuderat rollen under särskildt ogynnsamma förhållanden, är det fullkomligt oberättigadt att på grund af denna prestation draga några slutsatser om frk. L:s dramatiska begåfning.

Under hösten kommo ytterligare tvänne inhemska stycken till uppförande, hvartdera af sina resp. förf. hänfördt till proverbens klass. Det ena, en enaktare af pseudonymen Rolf Häger, bar namnet Intermezzo och var förlagdt till en maskeradbal i Helsingfors, där han och hon för ett ögonblick draga sig tillbaka från stojet och vimlet för att talas vid om gamla minnen från den tiden de två voro något för hvarandra. Det var en lek med stämningar, ömsom lätt gäckande, ömsom med en allvarligare färgton, en något idealiseradt spirituell balkonversation, ur hvars lätta hölje en djupare känsla då och då fick skymta fram. Det väl hopspunna proverbet utfördes elegant af fru Håkanson och hr Svennberg. Det andra proverbet, benämndt Kontraktet, af general A. Tavaststjerna, kunde kanske lämpligare ha betecknats som dramatisering än som originalskådespel.

Finska Teatern har icke att uppvisa en lika omväxlande repertoar, men de stycken där uppförts hafva icke dess mindre varit af gedigen beskaffenhet. Sålunda hafva Schillers Wilhelm Tell, Shaksperes Köpmannen i Venedig, Vildanden af Ibsen stått på spellistan, under det att ett inhemskt stycke af den betydenhet

som Uramo torp af K. A. Tavaststjerna på denna scen bragts till uppförande och där upplefvat ett stort antal representationer.

Uramon torppa är något mer än en blott dramatisering af en episod ur förf:s roman Hårda tider; olikheterna mellan de två diktvärken äro icke betingade uteslutande af diktarten. Uramo torp gör intet anspråk på att skildra de tider af nöd och försakelse, som vårt folk för 25 år sedan hade att genomgå, och det hvarken vill eller kan draga någon tendensiös parallell mellan den fattiga befolkningens försakelser och den burgna klassens vällefnad. De hårda tiderna spela här ingen annan roll än den, att de utgöra en nödvändig förutsättning för vissa undantagsförhållanden som värksamt bidraga till de händelser hvilka bilda styckets kärna.

Uramo torp är så godt som genomgående ett folkskådespel, och dess samtliga mer värksamt ingripande karaktärer äro hämtade ur de djupa lagren. Och förf. visar i sitt skådespel med än större éclat än i romanen hvilken djup förmåga han besitter att fatta och återgifva vår finska bondes sätt att tänka, känna och handla. Tvänne sådana typer som den något blödsinta, sentimentala, lätt ledda, men i grund och botten godhjärtade Lehtimaa och den stormodiga, sluga österbottningen Pihl hafva ej många motstycken i vår literatur. Handlingen fortgår i tvänne afdelningar, hvilka icke helt organiskt öfvergå i hvarandra. Under det nämligen de tre första akterna stå i ett mönstergilt förhållande till hvarandra, gör den fjärde intryck af en epilog till det hela, hvarest rättvisa skipas och det som är brutet skall försonas. Ur synpunkten af dramatisk enhet måste väl detta betraktas såsom en brist, men för öfrigt är dramats struktur förträfflig.

Uramo torp blef på finska teatern inöfvadt af dubbel rollbesättning, hvaraf den ena gjort turnéer i landsbygden samt tillika någon gång uppträdt i Helsingfors. Af den för hufvudstaden bestämda personalen gjorde sig isynnerhet Lehtimaas framställare, hr H. Kallio, bemärkt genom sitt realistiska och tillika sympatiska spel. Icke mycket efter honom kom hr Leino såsom Pihl, medan frk. Sainio på ett mycket tillfredsställande sätt utförde Anna Melliläs roll. Johanna, Pihls förskjutna hustru, återgafs af fru Järnefelt, som gaf ett karaktäristiskt uttryck åt hennes dofva smärta och stilla resignation samt åt de häftiga utbrotten under feberyrseln i sista akten. Bland medlemmarne i landsortsturnén förtjäna att framhållas hr O. Närhi, hvars framställning af Lehtimaa utvisade särdeles genuina drag, men som icke förrådde samma djupa uppfattning som hr Kallio, äfvensom fru O. Salo, en från Aspegrénska truppen nyengagerad skådespelerska, som debuterade under hösten i Helsingfors i en repris af Kivis Lea. Fru S. inlade rätt mycken förtjänst i sin framställning af Johanna Pihl.

J. N. R.

Veckorna närmast efter jul äro teaterns sötebrödsdagar. Då fylles salongen ofta kväll efter kväll till bräddarna med en åskådarkrets, hvars gladlynthet och fryntlighet bjärt sticka af mot den blaserade liknöjdhet och förnämt kyliga kriticism, som utmärka teaterns publik i hvardagslag. Och vid denna tid om någonsin träder det klart fram hvilket betydelsefullt kulturkraf teatern fyller äfven inom samhällets djupare lager. Svenska teatern har icke låtit de goda konjunkturerna under hälgen gå sig ur händerna. Det har varit ett riktigt parforce-spel. Inom 14 dagar ha inalles gifvits 11 representationer, hvilket måste betraktas såsom ett för våra förhållanden ganska vackert rekord. Naturligtvis har repertoarens hufvudkontingent under denna tid utgjorts dels af pjeser hvilka ända sedan premiären hållits under sakta eld för att när som hälst kunna värmas upp igen, såsom t. ex. Stulen lycka, Professor Crampton, Storstadsluft, dels äfven af tidigare uppförda folkskådespel, hvilka instuderats på nytt, såsom Kumlander, uppfriskad med några nya kupletter, Strandbyfolk, hvari fru Håkanson och hr Svennberg framstälde två af hufvudpersonerna, och Lifvet på landet, som denna gång fått tjäna som annandag-jul- och nyårsdagspjes, vid det senare tillfället föregången af en med bifall mottagen prolog af Rafaël Hertzberg. I Drachmanns af många duktiga partier uppburna skådespel uppträdde en ung inhemsk konstnärsadept, fröken Loenbom, i sin andra roll under denna säsong. Fröken L., hvars utpräglade anlag för det tragiska anvisa henne plats i det högre dramat, gaf Tok- Karin, den drunknade sjömannens vansinniga brud, med karaktäristisk kolorit.

Teaterns senaste program har utgjorts af en inhemsk novitet, *På Ålands skär*, folkskådespel med sång och dans i 3 akter af Rafaël Sandström, telegraftjänsteman i Tammerfors. Hufvudpersonen i stycket är en ung åländsk bondedotter, hvars fägring i förening med åtskilliga substantiellare dygder lockar talrika giljare. Svårast betagen är en rik bonde, Nestor Nygård, hvilken förf. skildrat som en ovanligt naiv ung man. Han lånar sig med god smak till gäck åt en illmarig teologiestudent, som själf slår sina lofvar kring den snutfagra Hanna och begagnar sig af sin rivals godtrogenhet för att lura pengar af honom under löfte att genom hypnotism mjuka upp den skönas hjärta. En spjufver till sjöman roar sig ytterligare på den älskogskranke Nestors bekostnad genom att arrangera en fantastisk midsommarnattssyn, hvari skogsrået och diverse poetiskt anlagda spöken uppenbara sig för den förskrämde ålänningen, som märkvärdigt nog fåfängt griper efter de lockande drömbilderna, trots den starkt materialiserade form, hvari de uppträda. Ridån går ned, i det en af andarna strör blommor öfver den stackars Nestor, som förkrossad sjunkit till jorden. I sista akten gör den ränkfulle teologiestudenten Lindahl ett ytterst klumpigt försök att med tillhjälp af ett falskt telegram, som plötsligt förvandlar Hanna till ett mindre eftersträfvansvärdt parti, spela på baisse. Emellertid har Hannas fulltrogna

vän, kapten Henrik Wik, som i flere år seglat på de stora hafven, löpt i hamn med sin amerikanska tremastare, och så slutar det hela med förlofningar längs hela linjen. Hvar tar sin, och icke ens den arglistiga teologen — som bekänt sin skuld, fått absolution och nu är färdig att varda en nitälskande själasörjare — blir utan.

Hr Sandströms dramatiska förstlingsförsök har icke krönts med någon solidare framgång. Att hr S., såsom varande nybörjare, icke behärskar tekniken, att pjesen saknar koncentration och att dialogen tynges af onödiga, triviala betraktelser hade haft mindre att betyda, om man blott i arbetet hade spårat allvarligare ansatser till en värklighetstrogen folklifsskildring, som skulle burit prägeln af att vara en friskt och raskt gjord friluftsmålning och icke en kammarstudie. Ödesdiger för stycket blir isynnerhet den omständigheten, att förf. sökt krydda den magra och skematiska handlingen med en mängd osannolika drag, hvilka fördärfva illusionen och trycka ned skådespelet till nivån af folkpjes i den utnötta, gammal-romantiska sångspelsgenren.

Förnekas kan emellertid icke att vissa partier af stycket tilltala och roa åskådaren, speciellt den mindre kritiske, tack vare en del skämtsamma repliker, en i sin grundstämning anslående, om ock föga ursprunglig teckning af ett par figurer och de talrika visorna, af hvilka dock en och annan är icke så litet godtyckligt inpassad i sammanhanget.

Hvad den sceniska framställningen vidkommer, så var densamma, som helhet tagen, hvarken i fråga om uppsättning eller spel mera än stycket själft ägnad att gifva illusion af en åländsk folklifsbild. Styckets titel är och förblir en löst påklistrad etikett. Bland de uppträdande förtjäna nämnas fru Castegren, som behagligt utförde den kvinliga hufvudrollen, och hr Riégo, som af Nestor Nygård obestridligen hade gjort styckets bästa bondtyp.

Arv. af S.

Finska teaterns jul- och nyårsrepertoar har hufvudsakligen omfattat repriser, såsom af Schillers Wilhelm Tell, som gafs annandag jul, Kuopion takana, Uramon torppa och Nummisuutarit, som med anledning af Alexis Kivis dödsdag uppfördes den 1 januari. Ett godt fynd tyckes teatern ha gjort i Topelius' sagospel Prinsessa Ruusunen (Prinsessan Törnrosa), som särskildt i den yngsta teaterpubliken haft en lika intresserad som applådfrisk åskådarkrets. Som förpjes till denna har gifvits Laulu-lintunen (Lilla sångfågeln), hvari fru Anni Kaslin utfört hufvudpartiet.

Prozor om Ibsen. Författaren till „La bohème diplomatique" („Adèle Mitrovitsch") har vunnit ett namn icke genom denna spirituella roman, utan främst genom sina öfverflyttningar till franska språket af Ibsens dramatiska arbeten. GrefveProzor lägger förnär-

varande sista handen vid öfversättningen af skaldens senaste skådespel „Bygmester Solness.“

Det var i oktober månad 1892. Ångbåten lade till vid Hangö ståtliga mölja, och sedan tullen visiterat båten, som kom direkt från Stockholm, slapp jag ombord. Kaptenen presenterade mig för en resande, hvars namn halkade förbi mig, medan hans personlighet ådrog sig mitt lifligaste intresse. — Konversationen rörde sig kring olikartade ämnen och hamnade slutligen vid literaturens nyaste nyhet, Ibsens nya pjes. — „Nåväl, af den kan jag visa Eder första akten i manuskript —.“ Den resande gick in i sin hytt och återkom efter en stund med ett litet häfte, som han förelade mig, sägande: „se här, detta är den första akten till Ibsens namnlösa nya stycke. Jag har i Stockholm emottagit detta ifrån Ibsens förläggare, den Gyldendalska bokhandeln i Köpenhamn, och jag har redan begynt öfversätta manuskriptets innehåll.“ Grefve Prozor, ty det var han, berättade för mig att Ibsen alltid numera arbetar sålunda. Efter att hafva skrifvit en akt, afsänder han den till Gyldendalska bokhandeln, som i sin tur tar afskrifter och sänder dessa till de af Ibsen befullmäktigade öfversättarne i utlandet. I följd af detta arrangement kan Ibsens arbete utkomma nära nog samtidigt i olika land på olika språk.

„Säg mig“ sade jag, hvilka af Ibsens pjeser har Ni öfversatt“? — „Nästan alla“, svarade han, „i synnerhet dem jag tykt om“—. „Nåväl, det vore intressant att få veta hvilken pjes Ni ställer högst af alla de arbeten Ni öfversatt.— „Utan gensaga Brand; där synes mig Ibsens snille sökt sig det rätta uttrycket, rörande, sublimt och idealiskt upphöjdt. Jag tänker mig Brand som en tolkning af ideer, hvilka Leo Tolstoj, hvilka flere polska personligheter utan namn och utan ställning dragit i fält för. Jag beundrar Ibsen, och jag älskar Brand. Mina öfversättningar utaf Nora och Hedda Gabler ha i sin tur öfverflyttats till italienskan; det är Nora som utgör signora Duses favoritroll, och hon gör den enligt mina åsikt mästerligt. Jag tror dock ej att Ibsen uppfattas af italienarne.“ — „Nå, men fransmännen, grefve Prozor“, inföll jag „säg mig, hvad är Eder tanke om dem; hvilken ställning anser Ni en fransysk publik intaga gentemot Ibsens arbeten, tror Ni öfverhufvudtaget på möjligheten för Ibsen att blifva förstådd af parisarne?“ — „Till en del, ja“, svarade han, „det tror jag visst. Man har visat ett mycket stort intresse i världens hufvudstad för den norske skaldens arbeten. Jules Lemaitre har i Théâtre Vaudeville hållit tre föreläsningar om Ibsen; kort därefter spelade man Hedda Gabler, och dessa matinéer — ty det var formen för föreställningarna — rönte afgjort succès. Hör på, för att belysa uppfattningen hos publiken vill jag berätta för Eder hvad grefve B—, måg till ryske ministern i Paris och mycket bevandrad inom såväl den mondäna som den literära pariservärlden, meddelat mig angående sina intryck ifrån dessa matinéer.

Jag satt, berättade B—, i Théâtre Vaudeville bredvid Paul de Jardin. Den spirituelle journalisten var förtjust, han har icke häller underlåtit att offentligt intyga det. En hop andra literära personager, specielt medarbetarne i de små boulevardbladen, voro däremot tydligen tvehågsna om hvad parti de skulle taga. De vände och vredo sig, sögo på sina käppknoppar och sågo djupsinniga ut — efter hvart aktslut tittade de på hvarann och skakade på hufvudet. Efter pjesens slut hörde jag dem säga: Men min Gud, denne norrman, denne M:r Ibsen, det är ju omöjligt att komma på det klara med honom. Publiken däremot, den genuina pariserpubliken, var förtjust: jag såg rodnande kinder, tindrande ögon, och om uppriktigheten af deras applåder var jag öfvertygad. Det var något nytt för parisarne; att diskutera, detta erbjöd dem nya synpunkter."

Prozor tillade: „Jacques S:t Cère har i le Figaro yttrat sin åsikt om Hedda Gabler, Francisque Sarcey i le Temps. Ibsens förläggare i Paris, Savine, har afslutat kontrakt om förlagsrätt till alla Ibsens arbeten, och literaturhistorikern professor Erhard i Clermont har skrifvit och utgifvit en bok om Ibsen. Som Ni häraf kan finna, intresserar man sig mycket för den norske diktaren, och medan öfverhufvudtaget knappast något som icke är franskt går i Frankrike, har Ibsen dock eröfrat sig en position säkrare än att den skulle kunna rubbas af några efemära demonstrationer."

Detta är i korthet innehållet af vårt samtal om Ibsen.

Axel Felix Lindberg.

Galileo Galilei.

Föredrag, hållet i Universitetets solennitetssal den 6 december 1892.

Den åldriga högskolan i Padua firar i dessa dagar med stora högtidligheter minnet af den celebraste lärare som föreläst i dess salar. Namnet Galileo Galilei manar äfven till vördnad, och öfveralt där mänsklig kultur finnes och vetenskapligt arbete utföres, torde under dessa festdagar en beundrande hågkomst egnas denne berömde naturforskare. Må det därför tillåtas mig att söka lämna en om ock svag bild af den märkliga epok i fysikens och den mänskliga kulturens historia, som bildas af hans lif och värk.

Då efter tusenårig hvila bildningsarbetet i den kristna världen i elfte och tolfte århundradena begynte visa de första tecknen till ett nyvaknande lif, var det, åtminstone på naturvetenskapernas område, hos araberna man hade att söka hvad gamla tidens kultur och den grekiska filosofin, förnämligast Aristoteles, lämnat oss i arf. Denna kultur var emellertid så rik, den filosofiska byggnaden, äfven den hvartill de naturvetenskapliga fenomenen lämnat materialet, var så konstrikt uppförd, att studiet af detta vetenskapliga system icke var någon lätt sak. Och då det egna tänkandet var så outveckladt, då någon självständig vetenskaplighet ännu icke fans till, är det kanske icke så mycket att förvåna sig öfver, om man blef fångad af detta fullfärdiga, med öfverlägsen skicklighet framstälda system. I stället för naturen själf studerade man denna färdiga naturfilosofi, och hvad värre var, man hittade slutligen ej mera vägen från boken till naturen.

Riktningen af Aristoteles' naturlära gaf icke häller anledning till vidare utforskning af naturen själf. Från beskrifningen af de ofta med stor noggrannhet observerade alldagliga naturfenomenen höjde den sig hastigt till fria

filosofiska spekulationer och hypoteser öfver den naturliga världsordningen. Möjligheten af att de framstälda teorierna och slutsatserna i ringaste mån kunde påvärkas af resultaten af en mera omfattande utforskning af naturen finnes knappast antydd.

Medeltidens skolastiker voro blott altför benägna att fortgå i samma riktning. Tankarnas värld var så ofantligt mycket högre än den sinliga, materiella världen. En vacker filosofisk sats behöfde ingalunda fullkomligen öfverensstämma med erfarenheten för att förklaras sann, och en den tidens naturfilosof höll det rent af under sin värdighet att som en handtvärkare bråka med simpla försök, utan berömde sig af att röra sig i tankarnas, idéernas värld. Vid de älsta högskolorna, i Bologna, Salerno, Padua, Paris, Oxford, Cambridge m. fl., bestod därför lärdomsprofvet i naturvetenskaperna i en tillfredsställande kännedom af Aristoteles, och föreläsningarna förty i lärda utläggningar och tolkningar af hans naturfilosofi, i någon mån äfven med beaktande af öfriga grekiska författare.

Ett hinder mot denna hedniska filosofi hade väl till en början kyrkan velat ställa, men snart insåg man att det ofruktbara, bokligt lärda Aristoteles-studiet ej erbjöd någon fara; vida farligare vore en fri naturforskning utan försyn för någon auktoritet. Sålänge man däremot med den grekiska naturfilosofin kunde mätta det mänskliga kunskapsbegäret, fans ej skäl till fruktan, och med rörande endräkt finna vi äfven kyrkan och den tidens lärde, skolastikerna, vaka öfver och nedslå hvarje kättersk opposition, vare sig mot kyrkoläran eller mot Aristoteles. Vi erinra här blott om händelserna med Roger Bacon och Ramus.

Under sådana förhållanden är det icke att undra öfver om den goda staden Pisa och närmast universitetsvärlden i densamma på våren 1589 råkade i liflig uppståndelse, då en af de akademiska lärarena själfva, visserligen den yngste, en af lärarne i matematik, offentligt framträdde och opponerade sig mot några satser af Aristoteles.

Det var Galilei, som, efter att noga hafva begrundat det fenomen hvarom han talade, säker på sin sak, uppstälde sina teser. Det gälde en ganska hvardaglig företeelse: kroppars fria fall. Aristoteles lärde att en tyngre kropp fal-

ler hastigare än en mindre tung. Galilei åter påstod att, frånsedt inflytandet af luftens motstånd, alla kroppar falla lika hastigt. Redan som 19-årig yngling hade han iakttagit några kronors svängningar i dômen i Pisa, mätande svängningstiden efter slagen af sin puls — pendeluret var ju ej än upptäkt. Härvid, liksom vid därefter anstälda särskilda försök, fann han att lika långa pendlar svänga med lika hastighet, oberoende af kulornas tyngd. Detta ledde honom in på rörelseläran samt närmast till antagandet att olika tunga kroppar äfven vid fritt fall falla med samma hastighet.

Enligt en annan slutledning kommer man till samma resultat. Två fullkomligen lika kroppar falla naturligtvis med lika hastighet. Bringar man dem tätt intill hvarandra, falla de återigen med samma hastighet. Ingenting väsentligt förändras nu, om man tänker sig dem intimt förenade till *en* kropp; denna faller naturligtvis med samma hastighet som de bägge delarna i förra fallet. Ja, äfven om man tänker sig denna massa sammanprässad till sin halfva volym, förblifva kraften som sätter den i rörelse (tyngdkraften) och massans tröghet, som måste öfvervinnas — grundbegrepp som Galilei till först klart uppfattade — fortsättningsvis oförändrade och fallets hastighet sålunda densamma som förut. Men Galilei nöjde sig icke med dessa sitt eget förnufts slutsatser. Han störtade upp i det lutande tornet i Pisa och fälde därifrån ner olika stora järnkulor äfvensom trä-, marmor- och blykulor. Alla dessa pjeser föllo i det närmaste lika hastigt; en stor järnkula t. ex. kom till marken endast en handbredd förr än en helt liten sådan. Galilei anförde alla dessa olika bevis för sin sak, men man lyssnade icke till dem. Det var helt enkelt otänkbart att han kunde hafva rätt gentemot Aristoteles. Det var endast förmätenhet och oppositionslystnad som dref honom till denna protest. Att någon af de akademiska fäderna själfva skulle besvärat sig upp i det lutande tornet för att göra några försök, kom icke i fråga. De fordrade blott kategoriskt att Galilei skulle återtaga sina satser och afstå från all vidare opposition mot Aristoteles. Galilei gjorde det icke. Krisen blef härigenom alt svårare och slutade med att Galilei fick lof att lämna både universitetet och Pisa. Dock

skulle det kanske icke lyckats, åtminstone icke så lätt, att drifva saken därhän, om han icke samtidigt stött sig med det mediceiska hofvet i Florens. En af prinsarne hade gjort upp ett förslag till en muddermaskin. Förslaget lämnades till Galileis bedömande, och Galilei gaf det utlåtande, att maskinen icke kunde uppfylla sitt ändamål. Det stöd han eljes kunnat räkna på från det upplysta mediceiska hofvet, där han för öfrigt hade mäktiga förespråkare, var nu ganska svagt, och hans motståndare lyckades därför genomdrifva sina planer.

Galilei stod nu med två toma händer, och det var fara värdt att han skulle blifva tvungen att lämna vetenskapen för att söka sin utkomst på annat håll. Galilei var född af en gammal adlig florentinsk familj, men utan förmögenhet. Fadren, Vincentio Galilei, en högt bildad musiker som äfven bedrifvit matematiska studier — han har utgifvit några arbeten öfver musik — hade tänkt att älste sonen, Galileo, född i Pisa den 15 februari 1564, skulle egna sig åt ett inbringande praktiskt yrke för att blifva ett stöd för den öfriga familjen. Uti en klosterskola, som gossen fick besöka, visade han emellertid en sådan begåfning, att munkarne ville vinna honom för kyrkan. Fadern gick ej in härpå, men fägnande sig öfver sonens ovanliga talanger, lät han honom dock fortsätta i latinskolan för att sedan utbilda sig till läkare, ett ansedt yrke och på samma gång ganska inbringande, då som nu. År 1581 inskrefs Galilei som medicine studerande vid högskolan i Pisa, men visade här mera fallenhet för matematik och mekanik, med hvilka vetenskaper han nu först gjorde bekantskap, än för medicinen, så att fadern slutligen lät honom följa sin böjelse och helt egna sig åt dessa studier. Genom sin själfständighet och opposition mot de gamla auktoriteterna gick han emellertid miste om ett stipendium, som fadern hade fått löfte om för honom. Det var sålunda ganska klent med hans utkomst, men genom några själfständiga uppsatser öfver teorin om fasta kroppars tyngdpunkt hade han dock ådragit sig uppmärksamhet bland andra af den skicklige matematikern abboten Ricci och isynnerhet af den ädle marchesen Guido Ubaldi del Monte, själf en framstående mekaniker, hvilken varmt intresserade sig för den lofvande unge forskaren. Det var

äfven marchese del Monte som 1589 skaffade Galilei matematikläraréplatsen i Pisa.

Denna bana var emellertid nu afbruten, och genom de ofvannämda händelserna voro hans utsikter äfven vid öfriga universitet ganska små. Då trädde åter del Monte räddande emellan och åtog sig hans sak. Genom sitt stora inflytande lyckades han hos den Venetianska republiken förskaffa åt Galilei en ledigblifven matematiklärareplats i Padua. I september 1592 flyttade Galilei dit, och den 7 december samma år höll han sin första föreläsning därstädes.

Dessa föreläsningar skulle gestalta sig till en storartad framgång. Medan hans äldre kolleger sågo sina auditorier glesna vid de redan enformiga utläggningarna af Aristoteles, växte Galileis rykte och auditorium dag för dag. Tvänne gånger fick han lof att flytta sina föreläsningar till ett större auditorium, och slutligen, efter hans astronomiska upptäkter, fans det ej i hela Padua en sal, nog stor att rymma alla de skaror, som strömmade till denna ymnigt flödande visdomskälla. Hans auditorium skall ofta uppgått till tvåtusen personer, och äfven beskaffenheten af detsamma var utmärkt. Det var icke blott unga studenter som här sökte vetande; de förnämsta personer från staden och kringliggande orter, venetianska ädlingar och furstliga personer, lyssnade till honom. Där sågos härtigar från Italien och Tyskland, härtigen af Elsass och själfve ärkehärtig Ferdinand af Österrike [1]).

Men så har man äfven skäl att antaga att dessa föreläsningar voro lika utmärkta genom föredragets liffullhet och elegans som genom innehållets gedigenhet. Ty det var icke

[1]) Särskilde författares uppgift att äfven Gustaf II Adolf som kronprins hösten 1609 skulle åhört Galilei torde däremot bero på någon förväxling. Hallenberg säger härom i „Svea Rikes Historia under Gustaf Adolf, Stockholm 1790“: „af Svenska Handlingar och jämväl af många hans egenhändiga underskrifter inhämtas ostridligt att han som prins beständigt varit hemma i landet och icke företagit någon annan utländsk resa än ett kort besök i Danmark. Kanske tvänne andre Svenske Prinsar med namnet Gustaf, nämligen antingen Erik XIV:s son eller Johan III:s systerson, som vid denna tiden gjorde en resa till Italien, torde hafva gifvit anledning till berättelsen om Gustaf Adolfs studerande i Padua.“

mera de uttuggade naturfilosofiska satserna och systemen som utlades och kommenterades; det var den lefvande vetenskapen som här förkunnades. Under denna tid var det ju som Galilei gjorde de försök och upptäkter, hvarigenom han blifvit helt enkelt — den moderna fysikens grundläggare.

Archimedes hade lagt en säker matematisk grund för statiken, den del af mekaniken som behandlar läran om kroppars jämvikt och hvila. Därutöfver gick han icke. Redan tidigare hade dock den grekiska filosofin och isynnerhet Aristoteles sysselsatt sig med läran om kroppars rörelse, dynamiken. Men medan Archimedes såsom en värdig representant för den exaktaste bland vetenskaperna, matematiken, hade rätt i hvarje af sina satser, hade Aristoteles orätt i nästan hvarje af sina. Detta bör dock icke förleda oss att utan vidare underkänna den sistnämdes storhet, ty det ligger i sakens natur att filosofin icke kan lösa dessa naturvetenskapliga frågor. Och Aristoteles var och förblef filosof, ehuru han tog äfven naturen till föremål för sina betraktelser. Det bör sålunda icke läggas så mycket honom själf till last, om han ej kunde göra det för en person omöjliga, skapa en färdig naturlära, som fastmer eftervärlden att den ännu nära tvåtusen år efter honom tog denna filosofi för värklig naturkunskap.

Några satser af Aristoteles' naturlära måste här beröras. Enligt denna antogos fyra grundämnen på vår jord, nämligen jord, vatten, luft och eld. Jorden var tung och elden var lätt, vattnet och luften voro tunga relativt elden, men lätta relativt jorden. Men utom dessa fyra jordiska ämnen fans det ännu ett femte, himmeln, etern, „qvinta essentia", som med öfversvinnelig hastighet i evigt oföränderlig bana hvälfde sig kring vår jord, dragande stjärnorna med sig. All rörelse åter var af tre slag: den fullkomliga eller en i sig själf återgående, oföränderlig, cirkelformig rörelse, sådan som himmelens; den naturliga, som var af två slag, eldens rörelse uppåt och jordämnenas nedåt, mot jordens medelpunkt — att jorden var ett klot visste redan de grekiske lärde — och slutligen den våldsamma rörelsen, såsom t. ex. den hos en slungad kropp eller ett seglande fartyg. Den fullkomliga och den naturliga rörelsen voro gifna, inneboende egenskaper hos de olika grundämnena, hvilkas orsa-

ker ej vidare kunde utforskas. Den våldsamma åter hade sitt upphof i en yttre anledning, kraft. Men på samma sätt som värmen utstrålar från en upphettad kropp, utstrålade den t. ex. genom en stöt åt en kropp meddelade rörelsen ganska hastigt från denna, och kroppen kom i hvila — cessante causa cessat effectus. Att en slungad kropp dock fortsatte sin väg något stycke efter det den rörelsevärkande kraften upphört berodde på luften. Då kroppen trängde genom luften, bildade sig nämligen ett luftförtunnadt rum bakom den. Luften störtade dit och stötte mot kroppen, på hvilken den sålunda värkade framåtdrifvande. Medan man sålunda abstraherade från luftens motstånd, resonnerade man sig i stället till denna egendomliga framåtdrifvande värkan hos densamma.

En säkrare bas för uppfattningen af rörelseläran lade Galilei. Här skildes för det första ej mellan olika slag af rörelse, inneboende hos olika ämnen. Om en kropp befann sig i hvila, så förblef den i hvila, tils någon kraft värkade på den. Denna sats är ju ganska naturlig, och hvar och en är med om densamma, men vida djupare ligger den andra delen af den s. k. tröghetslagen, hvilken Galilei efter långt begrundande uttalade, nämligen att en i rörelse varande kropp icke förändrar denna sin rörelse, vare sig till riktning eller storlek, utan att någon kraft invärkar på densamma; att sålunda, om en kropp erhållit en viss hastighet och den värkande kraften upphört, kroppen fortsätter denna sin rörelse evigt oförändradt, om icke något hinder möter eller någon ny kraft länkar den från dess bana.

Om däremot en kraft fortsättningsvis värkar på en kropp, antag i rörelsens riktning, så ökas altjämt dess hastighet, såsom t. ex. hos en fritt fallande kropp under inflytandet af tyngdkraften. Äfven Aristoteles visste att hastigheten hos en fallande kropp ökas, men detta antogs bero på den tidigare omnämda framåtdrifvande värkan hos luften, som påskyndar denna jordämnenas naturliga rörelse nedåt. Äfven antogs hastigheten proportionell med den tillryggalagda vägen, förutom, såsom förut anförts, med kroppens tyngd, medan den enligt Galilei blir proportionell med tiden. Galilei antog nämligen att en kraft på lika tider värkar en lika tillökning i hastighet, oberoende af om krop-

pen befinner sig i hvila eller i rörelse. Af denna sats om „krafters oberoende värkan“ följer nu omedelbart att hastighetens tillväxt blir proportionell med tiden. Men det gälde att se om detta resultat stod i öfverensstämmelse med erfarenheten. I denna form var emellertid saken svår att utreda. En matematiskt nödvändig konsekvens af denna hastighetslag är dock att de på olika tider tillryggalagda vägarna förhålla sig till hvarandra som kvadraterna på tiderna, att t. ex. fallsträckorna på 1, 2, 3 o. s. v. sekunder förhålla sig som talen 1, 4, 9 o. s. v. Äfven detta förhållande var svårt att direkte konstatera på grund af den ganska stora hastigheten hos en fritt fallande kropp; men Galilei härledde att en efter ett lutande plan rullande kropp måste hafva en likartad rörelse som en fritt fallande kropp, endast att hastigheten blir mindre i den mån planet blir mera horisontalt. På en tolf alnar lång bana, „Galileis ränna“, hvars ena ända stäldes 1 aln högre än den andra, gjorde han sina berömda försök och fann sina teorier fullständigt bekräftade af värkligheten.

Genom studiet af rörelsen i det lutande planet hade Galilei emellertid kommit in på frågan om krafters sammansättning och fördelning, frågan t. ex. om huru rörelsen gestaltar sig, om tvänne krafter värka på en kropp. Det skulle föra oss för långt att här ingå på dessa arbeten. Vare det endast sagdt att liksom för en fritt fallande kropp Galilei utredde rörelselagen för en i horisontell riktning slungad kropp, hvars bana blir den s. k. kastparabeln. Likaledes härledde han flere lagar för den viktiga pendelrörelsen, liksom han äfven uppstälde begreppet virtuel hastighet.

På värmelärans område konstruerade Galilei den första termometern, bestående af en glasflaska, fyld med luft, i hvars till ett smalt rör utdragna hals en spärrvätska, en liten vattenkolonn, höjde och sänkte sig med den inneslutna luftens temperatur och dess däraf beroende utvidgning och sammandragning. Likväl är den afspärrade luftmassans volym beroende, förutom af temperaturen, äfven af det yttre lufttrycket, hvarigenom dess temperaturangifvelser blifva osäkra. Inom akustiken upptäkte Galilei de enkla förhållandena mellan svängningstalen för harmonierande toner, liksom be-

träffande svängande strängar svängningstalets beroende af strängens längd och spänning.

Med hållfasthetsläran sysslade Galilei mycket. Flere viktiga förhållanden utreddes äfven fullt riktigt, men hans grunduppfattning förblef ganska egendomlig. För denna enda gång upptog han en sats af Aristoteles, nämligen dennes lära om naturens afsky för tomrum, „horror vacui.“ I hvarje kropp antog Galilei finnas en ofantlig mängd alldeles små tomrum mellan kroppens partiklar. På grund af „horror vacui“ drogos de sistnämda starkt mot dessa tomrum, men hindrades genom sin form att fullt utfylla desamma. Denna partiklarnas dragning mot mellanliggande rum bildade den sammanhållande kraften. Ju flere jämnare fördelade tomrum i ett ämne, dess större hållfasthet. Om åter luft eller något annat ämne fick intränga i dem, var hållfastheten med detsamma skadad. Beträffande „horror vacui“ gjorde Galilei för öfrigt en märkelig observation. Han fann att naturens afsky för tomrummet — för att begagna samma terminologi — icke var obegränsad, att t. ex. vattnet i en pump icke steg högre än 33 fot, om äfven kolfven höjdes huru högt som hälst. För vår uppfattning tyckes det nu hafva bort ligga ganska nära att antaga att det var det yttre lufttrycket som till denna höjd prässade vattnet upp i pumpröret då luften där förtunnades. Utredningen af denna fråga och upptäkten af barometern blef dock som bekant förbehållen Galileis lärjunge Evangelista Torricelli och Pascal.

Galileis lifsgärning var emellertid stor nog, och detta icke blott genom de fundamentala resultat hans forskning frambragt, utan lika mycket genom de metoder han infört i naturforskningen. Hans upptäkter inom dynamiken skapade denna grundläggande del af fysiken. Betydelsen häraf inses väl, om man betänker att äfven ljud, ljus och värme sist och slutligen intet annat äro än rörelse, rörelse hos luften, rörelse hos etern och rörelse hos kropparnas minsta delar. Men utan en klar och full uppfattning af tröghetsbegreppet, af kraft, af krafternas oberoende värkan, krafters sammansättning o. s. v. kan man i rörelseläran icke komma någon vart. På den säkra grund som Galilei lade har däremot vetenskapen framgångsrikt bygt vidare. Och

denna byggnad är icke ett skimrande luftslott, såsom Aristoteles naturlära, vackert måhända på afstånd betraktadt, men upplösande sig i ett töcken då man träder det närmare; utan en fast byggnad, visserligen icke oföränderlig, utan tvärtom stadd i ständig utveckling, tillväxt och fullkomning. Och äfven för detta vidare byggnadsarbete angaf Galilei metoden.

I öfversvallet af snillekraft hade de grekiska filosoferna sökt att med ett tag finna förklaringen till världsaltets sammanhang. Men så lätt skulle det icke gå. Med filosofi och matematik kan man ännu icke göra naturvetenskap; därtill fordras något mera — att rådfråga naturen själf. Och med ödmjukhet, med tålamod, med outtröttligt arbete måste detta ske. Medan Aristoteles mera genom metafysisk spekulation än genom fysisk forskning ville utreda tingens yttersta orsaker, höll sig Galilei inom naturforskningens gränser och lade sålunda grunden till den exakta forskning, som, hållande sig till det utredbara, söker småningom utvidga vår kunskap om tingen. Och härvid gick Galilei till naturen själf, vädjade till dess utslag, böjde sig för dess dom. Galilei införde, kort sagdt, experimentet i vetenskapen. Och genom en intim förening af logisk slutledning, matematisk beräkning och experimentell undersökning är det som den moderna vetenskapen vunnit sina lysande resultat, och någon väsentligare förändring i detta arbetssätt torde väl icke vara att förutse.

Mer än genom sina fysiska arbeten vann Galilei emellertid sin samtids beundran genom de astronomiska upptäkter han gjorde. Under en resa till Venedig i juni 1609 hörde han talas om den i Holland nyss förut af Lippershey i Middelburg uppfunna kikaren. Återkommen till Padua, gaf han sig ingen ro, innan äfven han konstruerat ett liknande instrument och ett vida bättre, ty Galileis kikare förstorar 30 gånger, medan de holländska förstorade endast 5. Då han förevisade detta instrument för de venetianska senatorerna och dessa redan vid den aflägsna synranden kunde tydligt urskilja sina präktiga skepp, blefvo de till den grad förtjusta, att Galilei utnämdes till professor för lifstiden -- hans kontrakt hade dittils enligt tidens sed upp-

gjorts för sex år i sänder — med betydligt ökade förmåner i lön och tjänstgöring.

Men Galilei ej endast upptäkte sitt instrument, han förstod äfven att använda detsamma. Han riktade det mot himmelen. Här observerade han bärgen och fördjupningarna på månens yta, såg alla delar af vintergatan upplösa sig i otaliga stjärnor, planeterna genom storlek och ljus skilja sig från fixstjärnorna o. s. v., och i januari 1610 gjorde han den märkliga upptäkten af Jupiters fyra månar. Det är svårt att nu för tiden fatta hvilket oerhördt uppseende detta väkte. Måhända var det en känsla af att jorden icke var ett ensamstående centrum i världsrymden, kring hvilket alt hvälfde sig, att det fans himlakroppar som liknade densamma; nog af, redogörelsen härför öfversattes och aftryktes i alla Europas hufvudstäder och förde Galileis namn och rykte till civilisationens yttersta gränser.

Denna upptäkt begagnade Galilei själf på ett egendomligt sätt. Så lysande hans lärarevärksamhet än hade gestaltat sig i Padua, var det dock nära att hans vetenskapliga upptäkter härigenom skulle gått förlorade för eftervärlden, ty mycket få af sina resultat hade han hittils publicerat. Sysselsatt med ständigt nya rön och med sin tjänst, hvars åligganden visserligen 1609 blefvo mycket minskade, fann han ej det nödiga lugnet för att sammanfatta och publicera sina resultat. Han längtade efter en friare plats. För att försona sitt förra furstehus och därigenom möjligen vinna en sådan ställning uppkallade han Jupiters månar efter det mediceiska huset „sidera medicaea.“ Detta hade åsyftad värkan. Cosimo II i Florens, hvilken som barn åtnjutit Galileis undervisning, kallade honom tillbaka och utnämde honom under titel af härtiglig filosof till förste matematikprofessor i Pisa med en storartad lön och utan skyldighet att sköta sin tjänst eller ens uppehålla sig i Pisa — i sanning en ganska behaglig befattning. Men så torde det icke häller vara utan sitt behag att se sitt namn upphöjdt till stjärnorna. Ett bevis därpå utgör den anhållan som Henrik IV af Frankrike riktade till Galilei, däri denne enträget uppmanades att upptäcka en stjärna äfven för hans räkning. Dock träffades Henrik af Ravaillacs dolk, innan Galilei hade upptäkt hans stjärna.

Nu begynte Galileis mest lysande tid. Firad af alla och främst af sin furste, flyttade han från den ena härtigliga villan till den andra, fritt egnande sig åt sin vetenskap. Ännu samma år, 1610, gjorde han äfven särskilda betydande upptäkter beträffande Saturnus och Venus och innan årets slut den viktiga upptäkten af solfläckarna, något innan Fabricius och pater Scheiner, som äfven gjorde anspråk på samma upptäkt, hade observerat dem.

Men denna ostörda medgång skulle icke räcka länge, och Galilei fick bitter anledning att ångra det han mot sina vänners råd lämnat den fria venetianska republikens område för en tjänst hos Mediceerna, inom hvilkas land kyrkans makt var obruten. Efter den första häpenheten öfver Galileis upptäkter på himlahvalfvet begynte afunden bland de gamla peripatetikerna som en skärande ton i den allmänna entusiasmen åter framträda, så mycket mer som Galileis mot Aristoteles' stridande läror nu begynte utkomma äfven i skrift. Äfven kyrkan begynte känna sig oroad, särskildt öfver de omstörtande upptäkterna på himlahvalfvet, och då Galilei, som nu slutligen trodde sig mäktig att med hopp om framgång våga försöket, öppet tog parti för den coppernikanska läran, bröt stormen lös. Och så begynte denna strid, som gifvit upphof till en hel historisk literatur, mellan å ena sidan Galilei, understödd i början af framstående personer bland kyrkans egna män, samt å andra sidan kyrklig inskränkthet, vetenskaplig ofördragsamhet och personlig afund.

Redan år 1507 var det som Coppernicus, för att kunna förklara planeternas rörelser, leddes till den mäktiga tanken att sätta hela vår tunga jord jämte öfriga planeter i rotation kring solen och vidare, för att förklara samtliga himlakroppars skenbara dagliga rörelser på fästet, dessutom i rotation kring sin axel, hvilken under den årliga rörelsen kring solen bibehåller sin riktning oförändrad. Efter att i 23 år hafva burit på denna tanke, meddelade han den år 1530 åt några intima vänner, på hvilkas enträgna uppmaningar han 1536 beslöt att publicera sitt arbete. På sin dödsbädd, 1543, fick han se de första färdiga arken af sin bok, men undgick genom sin död att bevittna först den

likgiltighet, med hvilken hans arbete emottogs, och sedan den förföljelse som kom hans anhängare till del.

Genom Mästlin, Keplers förste lärare, blef Galilei bekant med det coppernikanska systemet och skrifver 1597 till Kepler, sin store, något yngre samtida, att han funnit vidare stöd för detta system och lyckats vederlägga några anmärkningar mot detsamma, framstälda af bland andra Tycho Brahe. Dessa anmärkningar voro för dåvarande ståndpunkt delvis befogade och hindrade, tillsamman dock med religiösa betänkligheter, t. ex. Tycho Brahe att ansluta sig till det coppernikanska systemet, men visade sig efter Galileis upptäkter på dynamikens område, särskildt af tröghetsbegreppet, såsom ohållbara.

År 1604 uppträdde plötsligt en klart lysande ny stjärna i Ophiucus, som efter 18 månaders tid åter försvann. Denna observerades noga af Galilei, som i särskilda föredrag häri påvisade ett slående argument mot Ptolemaei system och Aristoteles' lära om himmelns fullkomlighet och eviga oföränderlighet. Från de uppretade peripatetikernas sida svarades i flere häftiga skrifter, men saken förblef därvid. På Keplers fråga hvarför Galilei ej nu offentligt uppträdde till coppernikanska systemets försvar, svarade denne att han ännu ville bida sin tid. Och detta var icke att undra öfver, då kättarebålet ännu nästan rykte efter Giordano Bruno, den käcke filosofen, som orädd framträdt och predikat mot Aristoteles och skolastikerna och äfven uppträdt som ifrig anhängare af det coppernikanska systemet.

Det tyckes som om Galilei genom öfvertygelsens makt velat vinna kyrkan för större tolerans. Han försökte särskildt intressera framstående andliga personer för sina astronomiska upptäkter. Från Florens skrifver han till en vän att han visat Jupiters månar och solfläckarna åt alla i staden vistande och äfven åt alla genomresande jesuiter, att dessa samtligen varit intresserade och att flere af dem på hans uppmaning gjort fortsatta observationer för bestämmande af månarnas omloppstid. På en resa till Rom 1611 lyckades han likaledes i synnerlig grad intressera de högsta kyrkliga personer för sina upptäkter. Galilei var en uppriktig kristen och god katolik och ville icke sätta sig upp emot kyrkan. Och det är icke omöjligt att han genom sitt utom-

ordentliga inflytande kunnat förmå kyrkan att erkänna det coppernikanska systemet, såsom den fick göra något århundrade senare — officielt dock först 1835 — om icke det fanatiska partiet inom kyrkan funnit ett så godt stöd hos Galileis vetenskaplige motståndare. Scheiner var hans oförsonlige fiende alt sedan prioritetsstriden om upptäkten af solfläckarna. De gamla peripatetikerna förbittrades mer än någonsin, då han 1612 första gången i skrift uppträdde mot Aristoteles och, stödande sig på både experiment och deduktion, visade att det beror af en kropps specifika vikt huruvida den flyter eller sjunker i vatten, icke af dess form, såsom Aristoteles lärde. Något senare fick han en farlig fiende i jesuiten Grassi, med hvilken han polemiserade om tre kometer, som visade sig 1618.

Då Galilei 1613 i en afhandling om solfläckarna tydligt uttalat sig till förmån för det coppernikanska systemet, blef detta en utmärkt angreppspunkt för hans fiender och ett tillfälle att få honom misstänkt hos kyrkan. Flere af kyrkans egna mest framstående män uppträdde visserligen till Galileis försvar och förmenade att coppernikanska läran hvarken strede mot bibeln eller hade något med bibeln att skaffa; men då Galilei tvärtemot ett råd af kardinal Barberini äfven själf vid yttranden i samma riktning blandade in bibeln i den uppkomna polemiken och i ett enskildt bref till den upplyste pater Castelli, hvilket tyvärr blef bekant, protesterade mot teologernas rätt att blanda sig i vetenskapliga spörsmål och med fullt erkännande af bibelns ofelbarhet likväl drog ofelbarheten hos en del af dess tolkare i starkt tvifvel, blef situationen betydligt förvärrad.

Några dominikanermunkar begynte angreppet, och i advent 1614 höll pater Caccini en väldig predikan mot otron och den nya, förmätna, af djäfvulen ingifna forskningen om himmelen, inledande sin predikan med det kända bibelspråket: I Galileiske män, hvad stån I och skåden mot himlen. Härför erhöll han visserligen en allvarlig tillrättavisning, och hans förmän ursäktade sig hos Galilei, men i alla fall blef situationen så svår, att Galilei själf måste resa till Rom (september 1615). Han försökte framhålla och förklara att kyrkan skulle ådraga sig evig skam och endast undergräfva sitt anseende och sin makt, om hon opå-

kalladt motsatte sig en naturvetenskaplig lära, som hade alla skäl för sig att vara sann. Men dessa föreställningar hjälpte ej vidare. Efter den försiggångna polemiken kunde kyrkan ej mera gifva efter. Galilei bemöttes visserligen med stor utmärkelse, och påfven Paul V gjorde honom t. o. m. sin visit, men i sak förblef man desto obevekligare. Den 5 mars 1616 emanerade indexkongregationens beslut, däri den coppernikanska läran förklarades stridande mot bibeln och dess förkunnande eller försannhållande förty förbjöds. Särskilda uppgifna böcker såsom Coppernicus' värk dels förbjödos, dels suspenderades, tils de farliga ställena blifvit därifrån borttagna. Något tidigare, den 26 februari, underrättades Galilei på påfvens befallning genom kardinal Bellarmino om dessa förestående åtgärder och uppmanades att öfvergifva den coppernikanska läran. Galilei fogade sig i detta förbud.

I händelse Galilei icke skulle lyda, hade påfven (den 25 februari) förordnat att han af inkvisitionskommissarien i närvaro af en notarie och vittnen skulle anbefallas att fullkomligt afstå från bemälda lära och för framtiden i ingen form vare sig hylla, lära eller försvara densamma, hvarken i tal eller i skrift; i annat fall skulle mot honom förfaras inför heliga Officium. Om han icke häller nu ville underkasta sig, skulle han fängslas [1]). Dessa åtgärder blefvo dock, såsom af ofvanstående framgår, icke nödvändiga. De l'Epinois [2]) har emellertid funnit ett oundertecknadt protokoll från inkvisitionsdomstolen den 26 februari beträffande utförandet af denna order, hvari nämnes att Galilei fördes till kardinal Bellarmino och af honom i närvaro af inkvisitionskommissarien Lauda på det önskade sättet förmanades, hvarefter den ofvannämda stränga befallningen af kommissarien i närvaro af notarie och vittnen meddelades. Denna befallning underkastade sig Galilei och lofvade lyda. Frågan om detta sistnämda aktstycke är därför af vikt, att man vid Galileis process och dom 1633 hufvudsakligen på detta stränga förbud af inkvisitionen base-

[1]) Se Wohlwill: Der Inqvisitionsprocess des Galileo Galilei. Berlin 1870, p. 92.

[2]) Galilei, son procès, sa condamnation d'après des documents inédits, Paris 1867.

rade sina anklagelser emot honom. Emellertid strider däri omnämda förfarande emot den påfliga ordern, enligt hvilken Galilei icke omedelbart efter kardinal Bellarminos meddelande, utan endast i fall af vägran att lyda, skulle underkastas den stränga åtgärden af en offentlig skarp förmaning af inkvisitionen. De l'Epinois' notis strider äfven mot inkvisitionsprotokollet af den 3 mars, upptäkt af Gherardi [1]), hvari omnämnes att Galilei efter kardinal Bellarminos budskap underkastat sig, men hvari icke ett ord nämnes om vidare förmaningar af inkvisitionskommissarien, ehuru sådant i detta sammanhang ovilkorligen bort nämnas. Ett dokument af kardinal Bellarmino talar äfven i samma riktning. För att förödmjuka Galilei utspridde nämligen hans motståndare ryktet att han i Rom fått afsvära den coppernikanska läran och göra bot inför inkvisitionen. På Galileis anhållan lämnade då kardinal Bellarmino ett intyg att Galilei hvarken afsvurit någon lära eller erhållit något straff, utan att endast kongregationens beslut och förbud mot den coppernikanska läran blifvit honom delgifna. Slutligen tala särskilda bref af Galilei, liksom hela hans uppträdande och kyrkans uppträdande mot honom, såsom af Wohlwills citerade arbete och långa polemik med Friedlein [2]) framgår, tydligt emot att han utöfver det, som dekretet af d. 5 mars bestämmer, af inkvisitionen skulle blifvit förbjuden att i någon form behandla det coppernikanska systemet.

Af ofvannämda skäl anse Gherardi och Wohlwill, liksom andra de förnämsta författare, det af de l'Epinois publicerade dokumentet vara förfalskadt. Huru, när och i hvilken afsikt det tillkommit är däremot obevisadt, men antagligt är att detta skett år 1632.

Behandlingen af det coppernikanska systemet såsom blott vetenskaplig hypotes synes icke hafva blifvit direkt förbjuden, ehuru det naturligtvis måste blifva ganska vanskligt att i detta hänseende bestämma arten af ett arbete.

Galilei afreste från Rom i juni och hängaf sig helt åt sina mekaniska och fysikaliska undersökningar och deras

---

[1]) Gherardi: Il processo Galileo riveduto sopra documenti di nuova fonte, Rivista europea, anno 1, Vol. III, Firenze 1870, n:o 6.

[2]) Zeitschrift für Matematik und Physik, årg. 17, sid. 9, 41, 81 och 112.

redigering. Sedan emellertid Paul V och likaså hans efterträdare på Petri stol gått hädan och kardinal Barberini, en varm vän till Galilei, som äfven skrifvit några sonnetter till hans ära med anledning af upptäkten af solfläckarna, år 1623 bestigit den lediga stolen under namn af Urban VIII, hoppades Galilei att större tolerans äfven mot det coppernikanska systemet skulle göra sig gällande. Åren 1624 och 1627 gjorde han tvänne resor till Rom för att söka få förbudet af den 5 mars 1616 upphäfdt, men utan framgång. Dock torde påfven icke varit obenägen för en uppsats i ämnet, däri frågan skulle behandlas såsom en ren matematisk hypotes. Sålunda utkom efter många omgångar 1632 i Florens Galileis berömda dialog öfver de två förnämsta världssystemen, vederbörligen censurerad både i Rom och i Florens. Arbetet framträdde i form af en diskussion mellan tre personer, af hvilka en, Salviati, försvarar det coppernikanska systemet, Simplicio åter det ptolemaeiska, medan Sagredo utgör den frågande parten, som önskar upplysningar, men dock äfven tager parti för det coppernikanska systemet. Salviati och Sagredo voro namn på tvänne Galileis lärjungar och vänner från Paduatiden, bägge aflidna då ofvannämda arbete utkom; Simplicio åter var namnet på en den tiden mycket känd kommentator af Aristoteles. Af den briljant skrifna dialogen framgår med bindande nödvändighet det coppernikanska systemets öfverlägsenhet, ehuru Salviati hvarje gång han framstält ett afgörande bevis försonande tillägger att hvarken fysik, matematik eller logik, utan endast en „högre insikt“ kan gifva full visshet i dessa frågor.

Denna bok blef af den fördomsfria världen emottagen med den lifligaste beundran, men väkte hos reaktionen en lika stark förbittring. Att Galileis fiender icke skulle lämna tillfället obegagnadt är klart, och både Scheiner och Grassi satte i Rom alla häfstänger i rörelse för att skada honom, liksom bland peripatetikerna t. ex. Chiaramonte, professor i filosofi i Pisa, på det häftigaste angrep honom.

„Dialogo“ inledes af ett företal, författadt af en elev och vän till Galilei, Riccardi, påflig palatsmästare, som föredrog saken för censurkomitén. Här förmenas att boken vore skrifven i ptolemaeisk anda. Detta företal var nödvändigt, skref Riccardi till Galilei, för att erhålla det önskade „imprima-

tur.“ Möjligt och t. o. m. troligt är att påfven själf ej var främmande för detsamma, ty senare sade Riccardi sig hafva konfererat därom med påfvens handsekreterare Ciampoli, som åter uppgaf sig handla efter instruktioner från högre instans. För dessa ogrannlaga afslöjanden fingo visserligen Riccardi och Ciampoli plikta med tjänstens förlust, men oriktigheten af deras påståenden var icke därmed bevisad.

För Galileis fiender gälde det framföralt att få påfven omstämd och fientligt sinnad emot honom. Man lyckades äfven intala påfven att Galilei i Simplicios person velat förlöjliga honom. Och sant är att Simplicio, öfverbevisad i sak, till slut använder ett argument som påfven själf framstält: att det vore att vilja begränsa Guds allmakt, om man påstode att en sak nödvändigt sker på det eller det bestämda sättet, ty Gud kan på hvilket sätt honom bäst behagar åstadkomma de värkningar vi skönja. Äfven förefaller Simplicios ampla erkännande af det sinnrika i denna sats rätt ironiskt, men i betraktande af den tid och de förhållanden under hvilka boken skrefs, var det nog meningen att gälla enligt ordens betydelse som ett erkännande.

Emellertid lyckades man uppreta påfven till en utomordentlig vrede, men det förblef i alla fall svårt att finna tillräckliga skäl till inskridande mot Galilei, ty i „Dialogo“ behandlades det coppernikanska systemet med största konsekvens endast som en vetenskaplig hypotes, egnad att underlätta förklaringen och beräkningen af företeelserna på himlahvalfvet, och dessutom var ju boken vederbörligen censurerad. Då hittades plötsligt det tidigare nämda protokollet af den 26 februari 1616, där inkvisitionen skulle förbjudit Galilei att på något sätt behandla det coppernikanska systemet. Förutom för partiskhet till förmån för detta system samt andra mindre saker anklagade man honom nu för att hafva brutit mot ofvannämda förbud, om hvars tillvaro han ej häller underrättat censorerna vid framlämnandet af sitt arbete. Det tillsattes en särskild domstol af tio personer, alla fiender till Galilei, bland andra Scheiner, Grassi och Chiaramonte, hvilken sistnämde från Pisa begaf sig till Rom på ett halft år för att deltaga i detta ärofulla värf. I november 1632 kallades Galilei till Rom, men uppgaf sig af hälsoskäl icke kunna efterkomma denna kallelse. Genom de nattliga

astronomiska observationerna hade han ådragit sig en svår reumatism, som tidtals ansatte honom mycket hårdt, liksom äfven hans ögon och öron blifvit svårt angripna. Efter att af samma skäl icke hafva kunnat efterkomma en andra kallelse, erhöll han i januari 1633 en påflig befallning att, trots alt, ofördröjligen infinna sig i Rom, vid hot att eljes släpas dit i järn. Dock finge resan på grund af hans ålder — han var vid denna tid 69 år — och dåliga hälsotillstånd värkställas i mindre dagsmarscher. Då nu äfven den unge, under kyrkans inflytande stående härtig Ferdinand förklarade sig ej kunna göra annat för honom än ställa sitt eget ekipage till hans förfogande, fick Galilei den 20 januari anträda den besvärliga resan vintertid genom pestsmittadt område med åtföljande karantäner, till Rom och anlände dit den 13 februari. På grund af sin svaga hälsa kunde Galilei endast för någon kortare tid under april månad hållas i inkvisitionsfängelset, men fick för öfrigt under bevakning bo hos den toscanska gesandten i Rom Niccolini. Denne ädle man var den ende som under denna långa bedröfvelsens tid troget stod Galilei bi i råd och dåd, utan att dock förmå ändra sakernas gång.[1]) För att få ett slut på processen underkastade sig Galilei på Niccolinis öfvertygande uppmaningar alt hvad man bestämde samt förklarade att han på intet sätt velat dekretera den coppernikanska läran såsom riktig

[1]) Förloppet af den följande processen, liksom af händelserna 1616, är ej än fullt utredt. Hithörande akter fördes 1798 af fransmännen till Paris, där de en lång tid voro eller uppgåfvos vara förkomna, tils de år 1845 återfunnos och återlämnades till Rom mot löfte att de skulle publiceras. Så skedde äfven genom Marinis „Galileo e l'inqvisizione, Roma 1850“, som dock visat sig vara både defekt och onoggrann, för att ej säga något värre. Den sedan 1840 med ifver pågående Galilei-forskningen har sålunda alt vidare fortgått äfven beträffande dessa händelser. Härvid böra särskildt nämnas Gherardis forskningar. Under den kortvariga romerska republiken 1848—49 begagnade han tillfället såsom undervisningsminister att i inkvisitionsbiblioteket genomgå och delvis afskrifva en mängd hithörande dokument. Sedan han efteråt på ouppgifvet sätt erhållit afskrift af andra dokument, som han då endast hann genomögna, publicerade han dem uti: Il processo Galileo etc. Firenze 1870 samt i andra uppsatser. År 1867 erhöll de l'Epinois tillåtelse att genomgå och publicera de sedan 1850 i påfvens hemliga arkiv förvarade officiella akterna från Galileiprocesserna 1616 och 1633. Denna publikation (se sid 95) liksom en senare af Berti, från 1876, är dock ej fullt exakt. Följande år utkommo fullständiga publikationer af dessa akter, af både de l'Epinois och Gebler. Dessa

framom den ptolemaeiska. Likväl protesterade han bestämdt mot påståendet att han år 1616 skulle af inkvisitionen emottagit ett förbud att behandla den coppernikanska läran. Långsamt skred processen mot sitt slut, och den 21 juni kallades han åter för inkvisitionen för att emottaga sin dom. Hvad här försiggick blir måhända aldrig med säkerhet utredt. Så mycket vet man, att han under hot om tortyr uppfordrades att öppet bekänna afsikten med sin bok, att Galilei i smärtsammaste ångest åter och återigen förklarat att han bekänt alt, att han aldrig velat sätta sig upp mot kyrkan och att han aldrig försvarat den coppernikanska läran sedan kyrkan förbjudit densamma; att han från sessionssalen affördes till tortyrrummet för att tvingas till bekännelse; att han följande dag, den 22 juni 1633, viljelös, tillintetgjord, från inkvisitionspalatset släpades till kyrkan S:ta Maria sopra la Minerva, där han i närvaro af alla kardinaler och den heliga kongregationen knäböjande, i botgörardräkt — blotta linnet — måste förneka, afsvära och förbanna den mot bibeln stridande läran om jordens rörelse, liksom hvarje annan villomening och mot den heliga kyrkan stridande åsikt. „Äfven vill jag — så slutade eden — för detta heliga officium, eller inkvisitionen eller biskopen å den ort där jag befinner mig, angifva hvarje kättare eller för kätteri misstänkt person som jag anträffar. Och skulle det, hvad Gud förbjude, inträffa att jag någonsin komme att handla mot dessa mina löften och eder, så vill jag underkasta mig alla de straff som de heliga kanoniska böckerna och andra kyrkans codices

---

aktstycken äro naturligtvis af synnerlig vikt, men lämna dock ej tillräcklig klarhet beträffande de behandlade händelserna. Förutom Geblers arbete: Die Acten des Galilei'schen Processes, Stuttgart 1877, hafva i ofvanstående framställning beaktats densammes: Galileo Galilei und die Römische Curie, Stuttgart 1876, Wohlwill: Ist Galilei gefoltert worden? Leipzig 1877, samt uppsatser och kritiker af Cantor, Gherardi, Favaro och Wohlwill uti Zeitschrift für Mathematik und Physik, årgång 9, 13, 16, 17, 21, 24, 25 och 28. Genom Gherardis och Wohlwills undersökningar synes ådagalagdt att ändringar och öfverkorsningar uti de Galileiska akterna uti senare tider blifvit gjorda, hvarigenom utredningen af de beträffande frågorna försvåras. Då den för närvarande utkommande storartade nationalupplagan af Galileis arbeten, redigerad af Favaro, hvartill italienska staten anslagit 100,000 lire, skall afslutas med en biografi öfver Galilei, vågar man antaga att alt tillgängligt material härvid skall begagnas och en möjligast fullständig och objektiv framställning äfven af Galilei-processen erhållas.

för sådana fall föreskrifvit, så sant mig Gud hjälpe och de heliga evangelierna, som jag med bägge mina händer omfattar."

Det gifves som bekant en tradition, enligt hvilken Galilei, sedan han svurit denna förfärliga ed, skulle, stampande foten i marken, för sig själf hafva tillagt: „E pur si muove" men hon rör sig ändock. Denna tradition är ej sann — men till dem, som förmätet tro sig kunna hindra vetenskapens fria utveckling, ropar historien själf, vid täljandet af denna hädiska akt, sitt varnande: „E pur si muove!"

Galilei dömdes till fängelsestraff, men mot edligt löfte att aldrig ett ord skulle gå öfver hans läppar beträffande det som försiggått i Rom inför inkvisitionsdomstolen förbyttes detta straff på Niccolinis föreställningar till arrest, först hos Niccolini och ärkebiskop Piccolomini i Siena, en lärjunge och vän till Galilei, sedan, från november 1634, å hans egen villa i Arcetri nära Florens, där han tillbragte återstoden af sitt lif. Dock var han ständigt under uppsikt af inkvisitionen, som öfvervakade såväl hans umgänge som hans arbeten. Ej häller tilläts det honom hafva några musikaliska sammankomster, hvilka dock tidigare skänkt honom mycken njutning. Äfven måste han tåligt fördraga den mängd spott och hån, som hans fiender nu fritt kunde kasta öfver den till tystnad bragta gubben. Dock fann han tröst, måste man hoppas, under sina andliga och kroppsliga plågor, i slutförandet af sina stora fysikaliska arbeten. Med snart sagdt outtömliga själskrafter arbetade den öfver 70-årige skröplige gubben på fullbordandet af sitt lifs värk. År 1634 utkom en mekanik samt år 1638 hans förnämsta arbete: Discorsi e dimostrazioni matematiche, innehållande alla hans uppsatser inom dynamiken och hållfasthetsläran. Inom Italien kunde dessa arbeten emellertid icke publiceras. Det första utgafs i Paris i fransk öfversättning af Mersenne. Det andra tryktes hos Elzevirerna i Leyden.

Men nu voro äfven hans krafter brutna. Genom de trägna astronomiska observationerna hade hans ögon redan tidigare tagit skada. Men ännu med endast det vänstra skadade ögat i behåll gjorde han sin sista upptäkt på himlahvalfvet, nämligen af månens libration. Månen vänder ju ständigt samma sida mot oss, men en helt liten, af och an skeende svängning, libration, upptäktes dock år 1637 af Galilei. Innan årets slut blef han emellertid blind på bägge

ögonen. Dock samlade han ännu sina krafter för att bemöta några närgångna motståndare i tvänne svarsskrifter, hvilka hvad logisk skärpa och stilens elegans beträffar för alla tider kunna utgöra mönster af polemiskt skriftställeri. Men hans sjukdom och plågor blefvo alt svårare, och slutligen finna vi honom äfven fullkomligt döf. Hans hjärna arbetade dock oupphörligt; det var ingen ringare sak än upptäkten af penduluret som till det sista, dag och natt, under vaka och plågor oaflåtligt sysselsatte hans tankar, utan att dock finna sin fulla lösning. — Slutligen, den 8 januari 1642, fick hans rastlösa ande ro, och han utandades sin sista suck i armarna på sina berömda lärjungar Torricelli och Viviani.

Bör det väl nämnas att ännu två personer närvoro vid detta dödsläger — två representanter för den heliga inkvisitionen. Liksom man förföljt honom under hans lif, ville man öfvervaka honom äfven då han lämnade detta jordiska. Ja, ännu efter döden följde honom kyrkans hat. Hans stoft fick ej jordfästas i familjegriften i kyrkan Santa Croce, utan i ett sidokapell därsammastädes. Ingen procession fick följa honom till det sista hvilorummet. Ingen sång vid jordfästningen. Ej en sten, ej en krans fick utmärka platsen där han hvilade. En påbörjad insamling för ett monument måste inställas.

Men hans värk har kyrkan ej kunnat tillintetgöra, ej häller hindra hans läror att segrande utbreda sig öfver världen, samlande massor och nya massor till strid för sanningen. — I ständigt nya och fullständigare upplagor hafva hans arbeten utgifvits, och för närvarande utkommer en praktfull nationalupplaga, storartadt bekostad af italienska staten. Med stolthet kan äfven det fria Italien fira minnet af denne sin ädle son, en af mänsklighetens store. Och i sanning! I tider af nöd och betryck, då hatet jäser och folken äggas mot hvarandra, folkklasser mot folkklasser, ger det tro på något bättre att skåda en ande, mäktig att trots alt kämpa för det rätta och föra det till seger. — Galileis lif var en kamp, en oafbruten kamp för sanningen. Hans mänskliga krafter togo slut i denna strid; han blef döf, han blef blind, men det ljus hans ande skådat var mäktigt att bryta sig fram och låta en ny tid af forskning och frihet gå upp öfver världen.

Th. Homén.

Bygmester Solness af Ibsen.

Såväl hos kritik som hos publik har yppat sig en viss benägenhet att i Ibsens senare dramer från den löjliga sidan skärskåda partier, som mästaren icke precis afsett för komisk värkan. Jag tänker härvid icke på att Vildanden blef utskrattad i Rom. Hos en publik, fullkomligt obekant med den nordiska skaldens svårtydda symbolik, var detta icke så märkvärdigt, och för resten skall en rå, okultiverad uppfattning alltid stå med öppen mun eller ett medlidsamt löje inför själslifvets finaste, mest tragiska förvecklingar. Men äfven de som förstå och ära den ibsenska diktningen vilja gärna skämta en smula med de hvita hästarna på Rosmersholm, med den hyperromantiska exaltationen i „Frun från hafvet“ och synnerligast med Hedda Gablers barocka infall. Gränsen mellan det sublima och det löjliga är en lätt förskjutbar våglinje, och för den som oafbrutet håller sin blick spänd på de ideala krafven kan det lätt hända att det senare gör landvinningar på det förras territorium. Då Heddas lifsleda ej ger henne någon ro, då hon gripes af förstörelselust, af begär att „sveda håret“ af den blonda Thea och skickar den stackars Eilert Lövborg till dryckeslaget, där hon vet att han åter skall ta sitt första steg på det sluttande planet, ter sig hennes upphetsning, hennes feberfulla väntan på den hemlighetsfulla glädje han skall hämta med sig åt henne väl konstgjord, och den deklamatoriska patos som visar sig i hennes ofta uttalade önskan att få se honom „med vinlöf i håret“ har ingalunda halkat förbi skämtarena. Den som har sinne för det komiska kunde äfven haka sig fast vid Heddas nedslagenhet då hon får höra att skottet träffat Lövborg i underlifvet. — Han dog altså icke „i skönhet“. „Å, det latterlige og det lave, det lægger sig som en forbandelse over alt det jeg bare rörer ved.“

Det är icke en alldeles otacksam uppgift att leta efter sådana små stötestenar äfven i Ibsens senaste skådespel. I själfva värket visa de sig här vara så placerade, att den varsammaste granskning ej kan undgå att stupa på dem.

Byggmästar Halvard Solness är en self-made man, har från intet arbetat sig fram till den förste på sitt område, till stadens mest eftersökte byggmästare; arkitekt låter han icke kalla sig, ty han har icke studerat grundligt nog — det han kan, har han för det mesta själf „gåt og fundet på.“ Genom gifte har han blifvit ägare till ett stort, gammaldags hus med vidsträkt trädgård, en värdefull tomtplats. I hemlighet går han och önskar att det gamla rucklet skall brinna ned, sätter in hela sin vilja i denna önskan, och en vacker dag brinner det ganska riktigt. Nu styckar han platsen i villatomter, får fritt fält för sina arkitektoniska ideer och skapar sig en förmögenhet på gruset af den gamla byggningen. Kort förrän eldsvådan timade, har emellertid hans hustru nedkommit med tvillingar; af förskräckelsen får hon feber, som slår sig på mjölken, och de små dö inom kort. Sorgen häröfver liksom saknaden efter det gamla hemmet öfvervinner hon aldrig. Solness' ekonomiska ställning, hans rykte som arkitekt, med ett ord hela hans position är således på sätt och vis betald med priset af hennes lefnadslycka. Detta är dramats förhistoria.

Vid läsarens första bekantskap med Solness visar sig denne nedtrykt af medvetandet om denna ofrivilliga skuld till hustrun. I sitt innersta känner han att det är hans önskan, hans vilja som orsakat branden. Han har begynt skönja en dold kraft hos denna vilja; det har gått honom för väl i hand för att alt skulle kunna förklaras på naturligt sätt. Han rädes för sin egen lycka; en hemlig bäfvan säger honom att vedergällningen en dag skall klappa på, att lyckan endast är ett lån, som till sista styfvern måste återbetalas, och han förtror husläkaren sin ängslan. Samvetssjukdomar ge sig emellertid Aesculapii söner icke i färd med, ej häller äro de benägna att tro på under; doktorn svarar naturligtvis också förargad att han ej begriper „det guds skabte ord“ af hvad Solness säger.

Nu uppträder fröken Hilde Wangel. Tindrande glad räcker hon Solness handen och frågar om han ej känner igen henne. Nej, ursäkta, han har ej den äran. Han minnes kanske icke häller hvad han lofvat henne, hvad han sagt henne, hvad han för tio år sedan gjort henne? Nej — men kanske hon ville uppfriska hans minne. Fröken är

högligen förvånad och förgrymmad öfver en sådan glömska, men låter dock beveka sig att berätta huru Solness för tio år sedan — hon var, då skolflicka — bygt en kyrka i hennes fädernestad, hur han, då tornet blifvit färdigt, varit bjuden till hennes föräldrahem och där kallat den växande flickan prinsessa, kyst henne och lofvat att efter tio år komma och hämta henne till sitt kungarike. Då han ej hörts af, är hon nu här för att påminna honom om hans löfte: „ryk ned med kongeriget mit, bygmester!“ Det är ej värdt att mucka, han har lofvat henne det, och hon skall visa att han måste infria sitt löfte, och därmed punkt. Solness häpnar till en början öfver denna fordran och bestrider på det bestämdaste att han kyst henne — det måtte hon visst ha drömt? Förtrytelse från frökens sida. Hon står en stund som en bildstod. Solness funderar: ja, så måtte där ligga något djupare under då. Han måtte visst ha velat göra det, önskat det, haft lust därtill. — Altså erkände han att han gjort det? Nå ja, på sätt och vis har han ju då gjort det. Och när han rätt tänker efter, så finner han att han i långa år gått och pinat sig själf med att komma på något „sådan *oplevet,*“ han har aldrig fått tag i hvad det kunnat vara. Ja, hennes fordran var visst när alt gick omkring inte så orimlig ändå, i själfva värket är hon ju den som han „sårest har savnet!“ Belåtenhet å ömse sidor, och Hilde installeras i huset trots fru Solness' en smula sneda blickar.

Följande dag — andra akten — talas byggmästaren och Hilde närmare vid. De stämma öfverens i många ting, finna att de invärtes hafva det på samma sätt i flere afseenden. Förr i tiden läste de hvardera en hel mängd böcker, men Hilde kan numera ej få sammanhang i hvad hon läser, och byggmästaren svarar att „det er just slig med ham også.“ Hilde kan ej begripa att byggmästaren är så dum och lär sin konst åt flere; ingen annan än han skulle ha lof att bygga. Solness studsar: det är ju samma tanke han oaflåtligt „i stilhed og ensomhed har tumlet med.“ Hilde tycker att han borde bygga kyrktorn äfven öfver privata hus — öfver hemmen — och Solness finner vid närmare betänkande att det just är det han alltid velat göra. Så frågar han om Hilde aldrig märkt att det „umulige“ lockat och ropat på henne? Joo, hon hade det ackurat på samma sätt. Vidare

äro de ense om att det finnes „trold“ hos dem hvardera. Solness upptäcker dessutom både ljushåriga och svarthåriga djäflar hos sig och så en skara hjälpare och tjänare, som se till att hans vilja sker. Hvilka dessa äro? Ja, det finge hon veta en annan gång. En annan gång är dock vanligen en skälm, och så äfven här. Solness förtror Hilde sina samvetsbetänkligheter angående branden, och hon förmodar att han blifvit född med ett altför ömtåligt samvete. Att han trykt ned en mängd människor för att komma fram, att han systematiskt håller sin forne principals talangfulle son, Ragnar Brovik, i skuggan, för att denne ej skall fördunkla hans eget rykte, på samma gång han kurtiserar hans fästmö för att behålla paret kvar i sin tjänst, det oroar ej i minsta mån detta ömtåliga samvete. Äfven förtror han henne att vedergällningen skall komma, att han känner den vara nära. Hon håller sig för öronen: vill han då taga lifvet af henne? Eller det som är mera än lifvet. — Hvad då? — Att se honom stor, se honom med en krans i handen. Högt, högt uppe på ett kyrktorn, så som hon sett honom för tio år sedan. — Solness har bygt ett nytt boningshus åt sig och sin hustru. Samma kväll skall det invigas, och nu blir det Hildes högsta önskan att få se byggmästaren själf fästa kransen på tornspiran. Att han kunde få svindel, som han säges ha fallenhet för, det abstraherar hon fullkomligt ifrån; i alla händelser vore denna möjlighet en bagatell i jämförelse med den oerhörda skammen att ej våga stiga så högt som han själf bygger.

I tredje akten har Hilde ett förtroligt samtal med fru Solness. Däraf framgår att det nu i själfva värket inte just var de små barnen som frun saknade så förskräckligt. „Nej, dem skal vi bare være glade for. De ha det så godt nu.“ Men det värsta var att alla de gamla småsakerna i hemmet brunno upp och i synnerhet nio dockor. Ja, det var det värsta. Det kunde fru Solness aldrig glömma. — Efter detta samtal säger Hilde åt byggmästaren att nu vill hon resa bort. Hvarför det? Jo, det var inte svårt att förutse hur det skulle sluta dem emellan, och hon kunde inte bedraga någon som hon kände. En främmande, det var nu något helt annat, men en som man blifvit förtrolig med — Isch! „Å, det er så tosset alltsammen! At en ikke tör gribe efter

sin egen lykke.“ Ja, den som hade vikingatrots och ett robust samvete — men vi äro nu alla kältringar i det afseendet.

Fru Solness och doktorn göra alt sitt till för att få byggmästaren från infallet att stiga upp på de högsta ställningarna, men Hilde bearbetar honom i hemlighet: „Jeg vil det, jeg vil det. Gör det umulige, bygmester. Bare en eneste gang til!“ Och hon segrar. På kvällen, i närvaro af en ofantlig människomassa, stiger Solness upp i tornet. Hilde hör en väldig sång i luften, svänger i hänryckning en hvit sjal och skriker till då han hunnit till högsta punkten. I detsamma faller Solness ner och dör naturligtvis på fläcken. Hilde stirrar fortfarande uppåt, kataleptiskt stel: „*min* bygmester!“ Då hon får höra att hans hufvud krossats, svänger hon sin hvita sjal i „vild inderlighed“: *min, min* bygmester!

Redan länge har Ibsen haft benägenhet att gifva charader i stället för skådespel, symboler i stället för fakta, och då mänskligheten är villig att tyda dem, är han ju i sin fulla rätt. Produktionen betingas af efterfrågan. Man har på Ibsen tillämpat den machiavelliska satsen att orden äro till för att dölja tankarna. I självfva värket börja mästarens dramer småningom likna de moderna kappseglingsjakterna: deras undervattenskropp är oformlig i förhållande till det ofvan vattenlinjen synliga skrofvet. Äfven denna sista tragedi har en djupgående del, så djupgående att den förlorar sig i nervpatologins mystiska regioner. Styckets grundidé baserar sig på viljans makt, på den mentala suggestionen, det direkta öfverförandet af ideer, känslor från den ena hjärnan till den andra, utan anlitande af ordets eller handlingens hjälp, utan afseende på tid och rum — detta hemlighetsfulla gebit, som hypnotismen och telepatin bemöda sig att afslöja. Men under det hypnotisören måste vara klart medveten om sin afsikt och koncentrera hela sin inre energi på en enda punkt, ifall han skall lyckas i sitt förehafvande, får Solness sina önskningar uppfylda innan han ens hunnit göra sig reda för dem. Det är lyckligare ställdt för honom än för själfve Aladdin eller för innehafvaren af féns ring. Solness behöfver knappast vrida på ringen. Han vill fästa Broviks fästmö, Kaja Fosli, vid sig, och hon känner det som om de redan mellan sig aftalat att hon har en plats på hans kontor. På hans halft omedvetna önskan kommer

Hilde till honom; han har invärtes ropat på en tröstarinna, och hon lyder hans kallelse. Det allmänna åskådningssättet skjuter med märkbar motvilja alla dylika dunkla problem ifrån sig; det vill i lifvet, som i dikten, endast se hvad vetenskapens klara ljus redan bestrålat och hälst förneka hvad det ej förstår. Men den mentala suggestionen är ett bevisadt, om än oförklaradt faktum, likaså de telepatiska sinnesförnimmelserna.

Det som bevisligen existerar, om än höljdt i dunkel, outredt, det måste äfven skalden hafva rättighet att upptaga som motiv. Att Kaja och Hilde äro suggestibla låter således ännu tänka sig, likaså att, omvändt, Hildes vilja tar makten af byggmästarens, då hans blifvit försvagad af tvifvel. Men där gifvas ännu mörkare punkter. „Tror De ikke, Hilde,“ säger byggmästaren, „at der gives enkelte, udkårne mennesker, som fåt evne til at önske något, ville något så ihærdigt, så ubönhörligt, at de må få det tilslut?“ Hans vilja invärkar altså på händelsernas gång: han vill att den gamla byggningen skall brinna, och den brinner. Och då Ibsen härvid nämner de ljusa och de mörka djäflarna, hjälparne och tjänarne, hvilka Solness ropat på och som utföra hans vilja, är detta knappast bildlikt tal. Likaså erinrar uttrycket trollet inuti honom, som Vår Herre gifvit lof att „rumstere slig, som det selv vilde“, misstänkligt om en djäfvulslära, som man kunde ha skäl tro vara skrinlagd. — Idén om det robusta och det skrala, ömtåliga samvetet har en annan norsk diktare utvecklat lyckligare: Jonas Lie i Onda makter. Solness har ett starkt tycke af direktör Bratt. Liksom denne slår han alt under sig som träder i hans väg; han har lycka med sig, d. v. s. en okuflig vilja, men under det Bratt förmår bära upp sin ställning, dukar Solness under för tärande tvifvel. Man kunde fråga hvarför icke dessa besvärat honom under kampen, hvarför de endast uppträda efteråt som samvetskval öfver en enda gärning, då andra, värre, icke plåga honom, och härpå ger Ibsen icke något nöjaktigt svar. Lie har gifvit en klar, skön realistisk bild; Ibsen förlorar sig i fatalistisk-mystiska irrgångar, dit allra minst åskådaren i teatern förmår följa honom.

Äfven symboliken grasserar här värre än någonsin. Kungariket, som Hilde jämt bär på läpparna, är ändå icke

det illfundigaste. Det torde väl vara uttydt: „den Fryd som kan blomstre mellem Kvinde og Mand“, som en dansk skald säger. „Kirketårnen over hjemmene som pege frit tilvejrs“ äro naturligtvis lyftning, adel, skönhet i inbyggarnes sinnen och i deras inbördes samlif. Det „umulige“ tyckes vara tillgodoseendet af det ideala krafvet. Här har pessimisten åter tagit ett steg framåt. — Men icke allenast orden äro symboler. Liksom i Nora, En folkefiende, Vildanden, Rosmersholm, äro äfven handlingarna, synnerligast den sista, stora offerhandlingen, symboliska. Hvarför emellertid byggmästaren måste klifva upp i tornet för att språka med Vår Herre, som han säger sig ha något otaldt med, hvarför han behöfver blygas för att inleda ett samtal med honom nere på marken, då han ändå är så viss på att det är Han som regerar där också, med andra ord, hvarför den fysiologiska dispositionen för svindel identifieras med den moraliska fegheten, rädslan för vedergällningen — därpå torde förklaringen få sökas bland det umulige.

Sådana gnistrande troper som ensamt för sig kunde göra dialogen i Hedda Gabler till en hög intellektuell njutning, såsom „kamratskap i lifsbegäret“, „bryta upp från lifsgillet“, „trekantigt förhållande“ m. m., äro icke att finna i Bygmester Solness. Att replikerna äro utformade med mästerskap säger sig själft i ett ibsenskt stycke. I karaktärsteckningen ingår, frånsedt Solness önske-förmåga, icke något för Ibsen absolut nytt element. Man befinner sig här bland gamla bekanta. Trollen ha länge spökat i den ibsenska diktningen. Redan som motto till en tysk öfversättning af sina lyriska dikter skref han:

At leve er krig med trolde
I hjertets og hjernens hvælv.

Här är ordet dock endast en älskvärd poetisk omskrifning och har långtifrån samma betydelse som i „Bygmester Solness.“ Dennes karaktär är ej häller något nytt motiv för tviflets skald. Må man blott tänka på Skule jarl. Hilde är en något mera hänsynsfull Rebecka West, i enstaka punkter en annan Hedda Gabler, dock långt ifrån så reell som denna fullblodsegoist.

Leopold.

Till Augusta Lundahls minne.

Det händer ju ofta att solen går klar och strålande upp och ger oss en morgon, som lofvar härlig och ljus dag. Sedan stiger ett moln upp vid horisonten, utbreder sig till ett täckelse öfver hela fästet och gömmer solen. Men hon finnes dock där bakom molnet och ger oss dager och värme och går osedd och lugn fram sin bana, tils hon fullbordat sitt lopp och sjunker ned bakom horisonten, vid hvars rand hon lämnar ett skimmer efter sig, som purprar skyn och väcker ett minne af morgonens klara sol.

Så skrider äfven mänget människolif fram genom beundran och kärlek och glömska, och först vid den lugna, grönskande grafkullen stannar minnet för en stund och ser med en varm och tårhöljd blick tillbaka på det rika och ädla och ödmjuka lif, som här nått ett slut.

En sådan sen men vacker aftonrodnad, ett sådant ädelt minne lämnade ock fru *Augusta Wallenius* efter sig, då hon, åttioårig, den 14 juni 1892 slumrade in i döden, begråten af sina kära, men glömd i det rastlöst frambrusande lifvet. Då grafven reddes, såg minnet tankfullt tillbaka. Augusta Wallenius? Det var ju den forna *Augusta Lundahl,* enda dottern i det förmögna, fint bildade, fosterländska Lundahlska hemmet i Tammerfors, den ovanligt rikt begåfvade, kunskapstörstande, anspråkslösa flickan, hvars steg leddes af oskuld och behag; det var ju den ädla jungfrun, på hvars panna poesins genius lätt trykt sin kyss och som gömde denna himmelska hälsning i sitt hjärta; det var ju den milda, pröfvade, tänkande, kärleksfulla och ödmjuka kvinnan, som stilla och lugn vandrade pliktens väg.

Ja väl, det var hon. Augusta Lundahl var dotter af en tid då kvinnan, isynnerhet hos oss, såg sig omkring i världen med andra blickar än nu, och då kvinnans uppfostran och undervisning ej gingo ut på att gagna mänskligheten. Till och med i det kärleksrika hem hon var lyck-

lig att ega och där man gärna såg att hon öfverlämnade sig åt sina studier och diktförsök, där hon egde sitt bibliotek, sitt museum, funnos dock osynliga band, som bundo henne vid hemmets härd om de ock voro henne lätta att bära. Huru hade denna kvinna med sitt klara hufvud, sin för alt stort och ädelt öppna själ burit dessa band, om hon skådat dagen sextio år senare? Hvad hade hon då blifvit och värkat? Hvad hade hennes långa lefnad, hvars lugna flod drog sig år för år alt längre in i ödemarkens tystnad och frid, hvad hade den då haft att förtälja vid grafvens rand? Frågor utan svar. Jo — de som kände henne i lifvet, de som haft lyckan att lära känna henne efter döden, kunna svara: hon hade ej ända in i ålderdomen kunnat se lifvet med renare, klarare, varmare blick än den, som slocknade i den åttiårigas dödsminut.

Ehuru jag från min tidigaste barndom i hemmet hörde hennes namn nämnas med en ton, som lät ana något af det ljufvaste, ädlaste på jorden, var det dock först ur hennes vänners bref och deras omdömen om henne jag rätt lärt känna Augusta Lundahl, som var en älskling för sina bästa samtida. Hennes själ, hennes ande kunde tjusa och förädla äldre och yngre. Hvari låg denna hennes underbara makt? I hennes rena, fria, ödmjuka blick mot ljuset, i hennes förmåga att väcka det slumrande goda, det ädla till lif hos dem, med hvilka hon kom i beröring. Också sade Atterbom en gång vackert, djupt och träffande om den unga finska flickan att hon var en *skyddsande* [1]).

Då namnet Augusta Lundahl kan antagas vara så godt som obekant för de flesta läsare, hvilkas blickar falla på dessa blad, har jag trott denna långa inledning vara af nöden till det lätta innehåll som följer, på det att den måtte skänka något intresse åt de utdrag jag går att lämna ur

---

[1]) Jag vill begagna mig af tillfället att rätta en uppgift i „Biografinen nimikirja", som därifrån insmugit sig i nekrologerna öfver Augusta Wallenius, nämligen den, att hon vid 20 års ålder skulle ha utgifvit poemet: „*Minne och hopp till Finlands ynglingar*. Ord af en finsk medborgarinna". Notisen torde härleda sig från en oriktig anteckning i universitetsbibliotekets exemplar af denna lilla skrift, med hvars författande Augusta Lundahl ingenting haft att skaffa, efter hvad jag kan försäkra. Broskyren lär ha skrifvits af Fredrique Blum.

Augusta Lundahls *minnesböcker,* som härstamma från hennes ungdom, från hennes fjortonde år till hennes sista år som ogift, eller från 1825 till 1843, då hon var 32 år gammal. Därefter förekommer ingen anteckning i samlingen, som då i allo tillhörde *minnet.*

Låtom oss då med varsam hand bläddra igenom dessa blad, vid hvilka sekundens dallrande vattenpärlor fäst sig, stundom genom snillets trollmakt omgifna af ett rikare färgskimmer.

Dessa minnesblad äro fördelade i två särskilda grupper, den ena från Augusta Lundahls vår, den andra från hennes sommar.

Den förra samlingen af minnesblad är förvarad i en aflång ask, något mindre till ytan än fotografier i vanligt kabinettsformat, och påbörjades redan 1825, då Augusta Lundahl som fjortonårig flicka vistades i Åbo i den mycket omtykta danska lärarinnan fru Salmbergs pension, hufvudsakligast för att förkofra sig i moderna språk, i främsta rummet franskan. Denna samling bär äfven spår af pensionsåren, då fransk konversation och beskrifning på franska hörde till tidens saliggörande medel för unga damer. Väninnorna skydde ej att här debutera med franska minnesverser på mer eller mindre korrekt språk, troligen efter mall i mormödrarnas minnesböcker, ömma och konventionella altigenom.

I en annan tonart och på ett annat, förtroligare språk hviskar en 18-årig flicka till minnesbokens 14-åriga egarinna: det är *Fredrika Tengström,* sedermera Joh. Ludv. Runebergs maka, som den 29 april 1825 tecknade dessa, något styfva, men med allvar i hjärtat skrifna rader inom en på minnesbladet fäst flätad krans af hennes bruna hår, kring hvilken hon målat rosor och förgätmigej:

O måtte snart vi se hvarannan åter!
Må denna krans ett heligt vittne bli
Att ej af skilsmässan åtskildes vi,
Att minnet ej förvissnar, fast det gråter.

En mångårig förtrogen brefväxling och en innerlig vänskap ända till grafvens rand var svaret på denna önskan, delad af två unga, själfulla tärnor. Ofta, mycket ofta, gingo tankarna i det Runebergska hemmet till Augusta Lundahl, hvars värde skalden och hans maka till fullo uppskattade.

Jag vill ej uppehålla mig vid blomstermålningar och teckningar, några rätt skickligt utförda af utländska vänner och beundrare, af hvilka den unga flickan egde många. En och annan rad berättar till och med om outplånligare känslor; så denna af en otydd signatur: *G. Sbrg,* från 1829, som utbrister:

Du! bist das wahre und süsse Minnelied meiner
goldenen Zeit —
Du! bist die schöne und seelige Bezauberung
meines ganzen Lebens.

Jag vill blott ännu anföra två, tre blad, som kunna vara af allmännare intresse, då minnet af *J. J. Nervander* som ung och som skald är med dem förenadt. Man finner nämligen att den i hans „Skrifter" under titeln: *I en minnesbok* intagna, märkeliga själsbekännelsen ursprungligen är skrifven på ett blad i Augusta Lundahls album, ehuru ej undertecknad och ej dagtecknad af honom. Den trykta dikten är något förändrad, delvis mera konstnärligt utförd, hvad det dystra slutet beträffar.

Dock, lämnom de smärtor som fått ro i grafven, och låtom oss förflytta oss till en dag i det Lundahlska huset i Tammerfors, där Nervander var informator för de unga sönerna, äfven de rikt utrustade på hufvudets och hjärtats vägnar. Han stod sålunda äfven i dagligt umgänge med den unga systern, i hvars album skotten *R. S. Finlayson* den 3 april 1827 skrifvit följande rader:

To miss Augusta Lundahl.

Boast no more, O! ye South! a pre-eminence over
The lands of the North in the fruits of your clime.
For the North owns a Flower *I would* cherish much dearer
Than the fairest that's found on the banks of the Rhine.

Ah! Finland! within thy bleak bosom reposes
A gem of more worth than Golconda displays,
May Heaven still protect *it*, may Angels watch o'er *it*,
Its ardent admirer most *angiously* prays

R. S. Finlayson.

Då Nervander, som vid denna tid ännu ej kände engelska språket, fick se denna strof, frågade han af Augusta Lundahl — som var kunnig i franska, engelska, tyska, italienska, spanska, ryska och finska språken jämte latin —

hvad dikten innehöll, hvilken fråga hon slog bort med det lätta svaret: endast grannlåter. Då bad Nervander att få taga detta minnesblad på en stund upp på sitt rum, där han med lexikon till hjälp satte sig så fullkomligt in i dikten, att han kort därpå kunde öfverbringa henne följande improviserade öfversättning af densamma:

Så stolt ej öfver dina blomsters prakt, o! Söder,
Du blicke mera emot Nordens land.
En blomma Norden har. — För mig mer kär den vore
Än som den skönsta, Rhen! uppå din strand.

Ack, Finland! Du intill ditt kulna sköte sluter
En pärla, mer än Indiens ren och skön!
Må alla dina änglar, Himmel, henne skydda!
Jag hänrykt stamma kan blott *denna* bön.

Jag nämde Nervanders elever i Lundahlska huset. Den ene af dem, Karl, blef läkare och en ytterst intresserad zoolog. Den andre, Gösta, slutade som astronomie professor vid det finska universitetet, efter att före sin tidiga bortgång vid trettio års ålder hafva gjort sitt namn kändt och aktadt bland Europas astronomer genom säkra bestämningar af polstjärnans afstånd från solen, hvilka af en sådan auktoritet som Arago åberopades i dennes *Astronomie populaire*. Framför mig ligger ett kärt minne, en svensk öfversättning af Oehlenschlägers „Hakon Jarl", som åt Gösta Lundahl i tiden skänktes af hans unge informator, hvilken vid titelbladet fäst en dikt, tillegnad den redan då mycket framstående eleven. Som en episod står ju detta minnesblad ej altför aflägset från ämnet, och vill jag här meddela detta hittils okända tillfällighetspoem af Nervander, hvilket lyder:

Till Gösta.

Lifvets timme snabt försvinner,
Snart förgår dess glada vår,
Hösten snabt din sommar hinner —
Vintern följer hennes spår.

Blott det goda, som du ville,
Blott det ädla, som du gjort,
Och blott strålen af ditt snille,
Hvad du tänkte sant och stort;

Blott de trotsa ödets skiften,
Växa undan tidens lopp,
— Lika blommor, som ur griften
Höja sig i dagen opp.

Fråga fädrens sago-minne,
Och det högt skall svara dig:
Fritt det vanskliga försvinne,
Anden, yngling, räddar sig.

Mossa täcker rune-skriften,
Kämpens svärd förrostat har;
Men det höga, men bedriften
Lefver ung och evig kvar!

Bland Augusta Lundahls efterlämnade papper finnas många otrykta dikter af Nervander, hvilka äro „minnesblad“ från hennes ungdom, om också icke skrifna på papper af samma format som de öfriga. Så skref han till henne verser på hennes sjuttonde födelsedag, den 21 september 1828, samt likaledes till firande af samma högtidsdag det följande året. Utrymmet medger kanske att här meddela den förra, som bär titeln:

Önskan.

Den 21 september 1828.

Må ständigt din lefnad som källan så klar,
Som bäcken så stilla försvinna,
Bland blommor i dalen väl omärkt hon far,
Men lugnt hennes böljor dock rinna.
Och lik denna ros, som vi strö på din stig,
Må Hoppet försköna din bana,
Och slutligen alt, hvad det lofvar åt dig,
Dock Värklighet sköuare dana.

Det värde som ingen ålder förstör,
Som tidernas skiften ej hinna,
Den oskuld, som mera än skönheten rör,
Ett älskande hjärta skall finna!
Och sluten intill det, må ljuft du och lätt
Sen vandra mot kommande öden
Och trött utaf sällhet, på njutningar mätt,
Bortslumra, lik barnet, i döden.

En annan liten dikt af honom och till henne är ursprungligen icke ens skrifven på papper. Bland den åttioårigas

för världen gömda ungdomsminnen anträffade man en liten sko, en förtjusande balsko af ljusbrunt saffian, som en gång omslutit den sjuttonårigas lilla, vackra fot, och på hvars hvita foder Nervander, sannolikt på anmodan af kommerserådinnan Lundahl, skrifvit en julklappsvers. Fullständig bär dikten öfverskriften: „I Augustas sko;“ och hviskar sångaren åt den lilla skon:

Gladt och lätt du städse haste
Blott mot fröjd och ro,
Ingen sorg ditt steg belaste,
Lilla, nätta sko!

Ofta du i dansens runder
Luftig sväfva må!
Ungdomens och nöjets stunder
Fly så snabt ändå.

När engång mot älskarns möte
Du dig vingad rör,
Mot ett varmt och troget sköte
Egarinnan för!

Må den känslas rena flamma,
Som då lyst din stig,
Städse brinna klar, densamma —
Aldrig släcka sig.

Och då re'n du mer ej finnes
Och då redan dig
Egarinnan mer ej minnes
Och ej mera mig;

Må hon städse lika hasta
Än mot glädje då,
Ingen sorg dess steg belasta,
Smärtan dem ej nå.

Men det är tid på att låta Augusta Lundahl själf teckna en vers på ett minnesblad, och må här då meddelas de vackra rader hon, den älsta i den lilla syskonkretsen, skref till sin älskade broder Gösta, stjärnforskaren, hvars födelsedag, den 5 januari, senare blef hennes egen bröllopsdag. Dikten lyder:[1])

[1]) Såsom längre fram berättas, plägade man stundom hafva minnesbladen skurna i form af kors eller stjärnor, och vill det synas som om dikten till brodern varit skrifven på en sådan „stjärna“.

Höj din blick! Du skådar gärna
Världarne i nattens famn!
Men försmå dock ej en stjärna
Utan glans och utan namn,
Som af jordiskt ursprung stammar,
Hoppets aningsfulla bild,
Ej af himlastrålar flammar,
Men på djupet gömmer mild
Rosor för din lefnads sommar,
Rosor för din lefnads höst,
Som ännu föryngrad blommar,
Om du följer stjärnans röst:
„Vandra ej din stig allena.
Frosten härjar lifvets strand;
Sök ett hjärta, som kan rena,
Som kan värma ditt ibland!"

* * *

Den andra minnesboken, eller kanske rättare sagdt albumet, utgöres af en i form af ett malteserkors gjord prydlig liten ask med lock, i hvilken i samma form skurna pappersblad äro inlagda. Dessa „kors" eller „stjärnor", såsom de kallades, gåfvos åt eller sändes någon gång till vänner för att påtecknas med namn, någon minnesvers eller någon sentens, alt efter emottagarens håg, hvarefter albumets egarinna erhöll dem för att förvaras i samlingen. Augusta Lundahls album af detta slag innesluter minnesblad från åren 1837—1843, då hon blef förlofvad med kyrkoherden Gabriel Wallenius i Birkala.

Bland här anträffade kända namn utan vidare anteckningar må nämnas: *P. D. A. Atterbom* och hans maka *Ebba Fredr. Atterbom; Fab. Collan* (7 juli 1843); rektorn vid universitetet i S:t Petersburg *Pierre Pletneff* („le 3 d'Août 1841 Tammerforsen"); de af en omfattande vetenskaplig forskningsresa i de arktiska regionerna under åren 1834—1840 upptagne franske naturforskarne, expeditionens celebre ledare *Paul Gaimard* och deltagare grefve *Raoul Anglès („viator Hyperboræus"* såsom han kallar sig) samt *Charles Giraud*, hvilka år 1837 besökte Tammerfors; vidare den på sin tid kände violoncellisten och kompositören *Carl Felix Gredener*, en förtrogen vän till F. Pacius, o. s. v. Den europeiskt bekante pianisten *Theodor Stein* har jämte sitt namn tecknat

tre rader notskrift, utgörande början till en af honom komponerad fuga, som kanske särskildt anslagit den synnerligen musikaliska Augusta Lundahl. — Vår landsman, novellförfattaren *G. H. Melin* skref den 30 augusti 1837 på ett af bladen invid sitt namn orden: „Lied bricht Leid,“ och fem dagar tidigare hade skalden *Karl Aug. Nicander* ristat ett kors på ett af dessa i korsform skurna minnesblad samt där under tecknat:

På lifvets klippor och i tidens fors
Jag ock, som andra, dragit kors.
En del var tung, och några kändes lätta,
Men intet var så lätt som detta.
Ack, detta kors ej tillhör mig,
Och därföre dess åsyn gjort mig yngre.
Så rent och lätt det låntes mig af dig.
Nu är det fult — och kanske tyngre.

Äfven *Zachris Topelius*, som vid 24 års ålder blef bekant med Augusta Lundahl, har tecknat en vers på ett af dessa lätta, hvita kors. Han skref nämligen den 15 september 1842 i Tammerfors åt henne följande rader:

Mig din sång var kär,
Ofta den mig rört,
Dubbelt skön den är,
Sen dig själf jag hört.

Ännu kunde åtskilliga, icke alldeles obekanta namnteckningar och rim framletas ur den lilla samlingen. Dock antecknas här slutligen blott följande af Finlands hederlige ryske vän *Jacob Grot* vid 24 års ålder på det för honom då ännu främmande svenska språket skrifna rader:

Blickande på detta kors,
Minns, att jag var i Tammerfors
Den $\frac{\text{5 Sept.}}{\text{24 Aug.}}$ 1838.

Såsom läsaren finner, saknas åtskilliga namnteckningar hvilka man kanske väntat sig, så till exempel J. L. Runebergs, Fredr. Cygnæus', J. V. Snellmans, den Tengströmska familjens i Helsingfors, Fr. Pacius' och många andra bemärkta landsmän, af hvilka den unga, poetiska och ovanligt älskvärda Augusta Lundahl högt värderades. Anledningen var väl den, att hennes minnesblad ej fyldes systematiskt,

utan hällre tillfälligtvis, af mera framstående personer som besökte det gästfria Lundahlska hemmet i Tammerfors.

Må man hoppas att Augusta Wallenius på sin höga ålderdom kunde på sig i rikt mått tillämpa hvad hennes gamle, synnerligen gode vän, assessoren doktor *Nils Lönnrot* skref till henne den 21 september 1827, då hon fylde sexton år:

Tillfreds med timmarne som farit,
Du dröjer kvar på lifvets flod
Nog länge, om du lycklig varit,
Nog lycklig, om du varit god.

E. Nervander.

Leonardo da Vinci i ny belysning.

I den stora diskussionen om idealismen och realismen, striden utan början och slut, har en yngre fransk vetenskapsman, *Gabriel Séailles,* docent vid universitetet i Paris, nyligen gjort ett inlägg, som vunnit en plats bland dagens mera bemärkta literära tilldragelser. Hans arbete är hvarken polemiskt eller poetiskt, snarare historiskt, men det hör till de dugligaste och intressantaste som på långa tider framträdt. Det är om *Leonardo da Vinci* Séailles har skrifvit ett arbete,[1]) fullt af nya fakta och nya synpunkter, där ett glödande intresse för ämnet går hand i hand med ett fullständigt välde öfver detsamma.

Man har redan i några år sysselsatt sig mycket med Leonardo da Vinci. Man viste att den store målarn icke varit monoteist, att han dyrkat vetenskapen fullt ut lika mycket som konsten, och att han efterlämnat talrika manuskript, hvilka emellertid genom sin från höger till vänster lutande, svårläsliga handstil varit så godt som otillgängliga. Endast några fragment ha dechiffrerats och öfversatts af Venturi i slutet af förra århundradet. Men

[1]) *Léonard de Vinci,* l'artiste et le savant, Essai de biographie psychologique par *Gabriel Séailles,* maitre de conférences à la faculté des lettres de Paris. Paris, Perrin & Comp. 1892. 545 pag.

vår tid läser saker som äro svårare att tyda. År 1883 utgaf Jean-Paul Richter två tjocka band, utdrag ur de manuskript han studerat i engelska, franska och italienska bibliotek, och redan de läto ana en bild med ännu mer genialiska drag än den man hittils haft af Giocondas målare. Det märkvärdiga hos renaissancens store män är deras allmänmänsklighet. De kände icke till den arbetets fördelning, som nuförtiden drifver till och med de lifskraftigaste andar in i en eller annan trång specialitet. De hade tusen intressen och sträfvanden, de mest olika sysselsättningar fängslade dem i lika hög grad. Och bland den tidens fruktsammaste idébärare har också Leonardo da Vinci kommit att stå, ju närmare kunskap man fått om honom. Alla slag af begåfning synas förenade hos honom. Han når högre än mänskligheten i allmänhet, emedan han fyller fullt alla dess mått.

Han är skön som endast få män varit det. Han förenar styrka med behag och elegans. Den oförliknelige målarn är musiker och skald, på samma gång som han är den mest fulländade sällskapsmänniska och ridderliga kavaljer. Och han visar sig som något ännu mer. Man lär känna honom som en stor lärd, med djup personlig syn på alla ting. I denna komplicerade ande äro konsten och vetenskapen endast två yttringar af samma värksamhet, som plockar åtskils naturens värk blott för att genomtränga dess hemlighet och föra forskningen vidare i hvarje riktning. Han är en dristig tänkare under en tid då tanken ej är fri, och handlingen lockar honom i alla dess former.

Hvad konstnären angår, har alt som kan sägas redan för länge sedan blifvit sagdt. Däremot träda den lärde och tänkarn mer och mer i förgrunden och bli föremål för förvåning och beundran, ju mera offentliggörandet af hans manuskript närmar sig sin fullbordan. En outtröttlig samlare, Charles Ravaisson, har efter tio års biblioteksstudier så godt som slutfört detta kolossala arbete. — Af Leonardo da Vincis hand finnas spridda på olika håll några och fyratio manuskript öfver de mest olika ämnen, och den revyartikel man anmodat Séailles att skrifva om dessa tolf band har vuxit ut och blifvit den bok, hvarmed han rest sig ett monument inom sitt lands literatur. Ämnet har hän-

fört honom. Han har som psykolog förtrollats af detta mäktiga geni, hos hvilket alla själslifvets former uppenbara sig. Studiet af vansläktade, idioter och galna har, säger han, blifvit ett af de viktigaste undervisningsmedlen för nutidens psykologer, och han beklagar det icke. Det är förträffligt att veta huru djupt den mänskliga naturen kan sjunka, men endast under den förutsättning, att man samtidigt lär sig huru högt den kan stiga. Att visa detta är den uppgift han förelagt sig, då han upprullar bilden af en människa för hvilken intet mänskligt var främmande och som på alla områden nådde så högt som en människa kan nå.

Leonardo da Vinci skildras af Séailles som själfva fadern för den moderna vetenskapen. I England är man enig om att Bacon är dess grundläggare, i Frankrike brukar man tillskrifva Descartes äran däraf. Leonardos manuskript visa att han i själfva värket stod den moderna läran närmare. Bacon har sagt och återupprepat att vetenskapens slutliga mål är att tillförsäkra människorna herradömet öfver världen, och att experimentet är den rätta metoden. Men för öfrigt har han kanske mera gemensamt med alkemisterna och de gamla skolastikerna än med våra dagars vetenskapsmän. Descartes står trots alt sitt geni så fjärran från dem, att han till och med förebrår Galilei att vara blott en lärd och följa den långsamma progressiva väg, som leder från sanning till sanning och skjuter systemet, som förbinder dessa, alt längre bort. Leonardo däremot har långt före dem gått den experimentala vetenskapens vägar, alldeles på samma sätt som de vandras nuförtiden. Slutande från praxis till teori, stiger han från ingeniörens konst till vetenskaperna. Uppfinningen af maskiner leder honom till upptäkt af mekanikens lagar, dem han finner hundra år före Galilei, måleriet för honom till perspektivet, optiken, anatomin och botaniken. Vid utgräfvandet af en kanal lär han sig jordens historia af de på hvarandra liggande jordlagren samt några hafsskaldjur, och så skapar han geologin. Han har observatorns spända uppmärksamhet och analytikerns genomträngande skarpa blick. Men bakom vetenskapsmannen sticker konstnären dock ständigt fram och bibringar honom denna plötsliga syn

på sammanhanget hos det hela, som gifver den vetenskapliga upptäkten geniets skapande befruktning. På alla områden bryter han med gammal öfvertro och gamla förvillelser. I astronomin skiljer han icke längre jorden från den öfriga världen, utan ställer den på dess anspråkslösa plats i solsystemet. I fysiologin tillämpar han redan hela blodomloppets teori.

Då han, några och trettio år gammal, lämnar sin födelsestad Florens för att begifva sig till Lodovico Sforzas hof i Milano och ställa sitt geni i den mäktige kondottierens tjänst i hopp om att dennes makt skall gifva vingar åt hans snille, introducerar han sig hos härtigen medelst ett bref, hvari han i tolf paragrafer uppräknar den mångsidiga nytta han kan göra som brobyggare, ingeniör, arkitekt, konstruktör af kanoner och andra krigsredskap; och om någon af de saker han omtalar skulle förefalla den höge herren omöjlig eller opraktisk, erbjuder han sig att i handling bevisa dess möjlighet, när och hvar härtigen önskar det. Han lofvade då i självfva värket intet, som han ej utfört under de sexton år han var milaneserhofvets förste arkitekt och ingeniör, samtidigt som dess öfverceremonimästare, festarrangör, förste kavaljer och brännpunkten inom konstens strålkrans. Den hundrafaldiga användning han gifver sina matematiska och mekaniska kunskaper gör honom till renaissancens mest förvånande uppfinnare. Alla hans förslag hafva blifvit återupptagna i våra dagar, liksom alt hvad han tagit i hop med. Han när de dristigaste drömmar — under hela sitt lif spekulerar han öfver möjligheten att kunna lyfta sig genom luften som fåglarna — och människans anspråkslösaste behof äro ej för ringa att fängsla hans uppmärksamhet. I hans handskrifter talas såväl om ett automatiskt stekspett som om „sättet att gå på vattnet". Han uppfinner maskiner för att borra kanaler och torka upp sumpmarker. Hela Lombardiets fruktbringande kanalsystem är hans värk. Han anar ångans drifkraft; han angifver hvad som bör blifva framtidsartilleriets uppgift; bland hans manuskript finner man till och med teckningen till en stor bakladdningskanon. Han uppställer fallskärmens teori och sysselsätter sig med drifkraftens användande på afstånd. Han konstruerar instrument

för att mäta den väg ett skepp tillryggalägger på hafvet; han bygger väfmaskiner; alla tidens industrier intressera honom, och på alla områden gör han upptäkter. Han är banbrytare på alla punkter. Idéerna födas i hans hufvud för hvar gång hans genomträngande blick fästes på världen rundt omkring.

Göthe var den moderna världens universalgeni och människoideal. Séailles gör Leonardo da Vinci till detsamma, men erkänner att hans bild i konstens och mänsklighetens historia gör ett visst melankoliskt intryck, samma intryck man också får af hans anletsdrag. Det är hufvudet af en gammal örn, som blifvit van vid att flyga i de vida rymderna och tröttnat af att altför ofta blicka in i solen. Leonardos melankoli är de stora förhoppningarnas och de djupgående tankarnas melankoli. Michel Angelo och Rafael voro män af sin tid. Det är full jämvikt mellan deras geni och den omgifvande miliön. De äro erkända, beundrade och beprisade. Deras värk äro begränsade och stå i förhållande till deras krafter, de känna den gode arbetarns glädje, då han ser sin gärning fullgjord. Leonardo däremot är banbrytarn för en tid som ännu icke existerar. Hans dröm är att genom den i konstens tjänst använda vetenskapen gifva människan herraväldet öfver världen. Afståndet, som skiljer honom från hans dröm, blir större ju mer han skrider fram; vi hafva ej ännu tillryggalagt det. Därför ligger det öfver denne man, som lefvat så mycket bland andra, furstarnes och de höga damernas favorit, mästarn som älskats så lidelsefullt af sina elever, en prägel af den isolerade människan. Inom sig bär han bilden af en ny värld, han är Moses vid det förlofvade landet, som han betraktar på afstånd, utan att själf få inträda i detsamma. Men bildens storhet förminskas icke därigenom, och icke häller den andliga släktskap vi moderna människor måste känna med honom. Tvärtom höjde han det banér, under hvilket våra dagars ungdom ånyo strömmar samman. Denne store drömmares realism försonar anden med naturen. Han sönderrifver icke de otaliga band, hvilka sammanbinda människan med den öfriga världen. Det är hos naturen själf han söker medlen att höja sig öfver naturen. För honom lig-

ger icke idealet utanför värkligheten, tvärtom har det sitt ursprung däri, fortsätter densamma och är dess blomma. Vetenskapen begränsar våra önskningar och fördubblar vår makt, den gör oss resignerade och starka. Att äga vetande nog för att kunna akseptera det omöjliga som omöjligt och för att vilja det som bör vara, det är visdomens och lyckans hemlighet. Leonardo egde naturalismens resignation, som genom medvetandet om det nödvändiga besparar människan omöjliga sträfvanden och grundlös klagan, men därjämte den intellektuella optimism, som det skapande geniet eger, hvilket åt alla håll ser möjlighetens fält öppnadt för sin värksamhet. Anekdoten om Medusas sköld från hans tidigaste ungdom visar hvilken föreställning han redan från början hade om konstens roll och dess makt. Den angifver bandet, som hos honom förenade den samvetsgrannaste efterbildning af naturen med det djärfvaste uppfinnande af nya former. En bonde hade i ett fikonträ utskurit ett slags sköld, som han hämtade till Leonardos fader med anhållan om att denne ville måla någon sinnebild på den. Ser Piero anförtrodde arbetet åt sin son. Denne, som „tykte om allting fulländadt", gaf trästycket åt en svarfvare för att få det jämnadt och poleradt och beslöt sedan att måla därpå en figur, hvilken ingåfve samma skräck och frambragte samma värkan, som sagan tillskrifver medusahufvudet. I ett rum, dit han ensam hade tillträde, samlade han ödlor, ormar, fjärilar, gräshoppor, flädermöss samt andra sällsamma djurformer, och genom att skickligt sammansätta dessa olika djur skapade han ett, som var förfärligt och skräckinjagande att se, som utspydde eld och lågor och var insvept i en glödande atmosfär. Någon tid därefter kom fadern för att se hvad han gjort. Sonen lät honom vänta, ställde skölden i den rätta belysningen och öppnade plötsligt dörren. I det fadern fick syn på bilden, vek han tillbaka med alla tecken till förfäran. „Tag den, det var just denna värkan jag ville åstadkomma", sade Leonardo. Ser Piero skyndade sig att köpa en plumpt ornerad sköld åt bonden och sålde sonens värk för 300 dukater åt härtigen af Milano.

Sådan är Leonardos realism; han litar ej på sin fantasi då han vill skapa ett monstrum. Den skulle blott alstrat

ett helt ytligt och dekorativt väsen. Han vill att det skall vara värkligt och därför möjligt, sannolikt, sammansatt som en lefvande skapelse af sammanhängande delar, hvilka inbördes betinga hvarandra. Och för att frambringa ett sådant lefvande väsen vänder han sig till naturen, som förstår sig på sådana saker. Han iakttager gräshoppor, ödlor, flädermöss, ormar och alla dessa obehagliga djur, som instinktmässigt ingifva människan skräck. I uppfinnandet af en form som icke finnes till efterliknar han ännu naturen.

Under hela sitt lif vände han sig först till henne, såväl i sin konst som i sin vetenskap. Men den materiella sanningen är för honom dock blott ett medel att gifva den moraliska sanningen mera relief. I sitt måleri sträfvar han att likna den genialiske dramatiske författaren, som låter lefvande människor handla och icke blott sätter dockor i rörelse. För honom är tanken den stora mänskliga värkligheten. I naturen ser han själen skapa kroppen, som uppenbarar henne, och på samma sätt vill han att i konsten formen blott skall vara andens bild. Det är denna sträfvan att återgifva det inre lifvet i all dess rikedom och skiftning, att gripa hvarje den finaste yttring af själslif hos kroppen, denna psykologiska realism, som så länge fängslar Leonardo vid hvarje målning han utför. Det gäller för honom en värklig skapelse; han kan väl icke återgifva själfva tillvaron, men han vill åtminstone framställa sanna människor, som, för att använda Fra Pacciolis ord, endast sakna andedräkt. Sådan är hans Judas-figur i Nattvarden. De gamle målarne isolerade Judas och placerade honom borta vid ena ändan af bordet för att undvika beklagliga misstag. Leonardo däremot sätter honom midt ibland hans kamrater; han vill att hans ansikte och hållning skola förråda honom. Medan de andre vid Kristi ord böja sig framåt, likasom blottande sina hjärtan, drar han sig tillbaka och sluter sig inom sig själf med det på samma gång oroliga och beslutsamma uttrycket hos ett vildt djur, hvilket försvarar sig. Denna Judasfigur fördröjde mycket målningens färdigblifvande, och till slut blef föreståndaren för klostret, som beställt taflan, otålig och beklagade sig för härtigen. Det återstod blott ett hufvud, sade han, men i öfver ett års

tid hade Leonardo icke rört målningen, ja icke ens en enda gång kommit och sett på den. Förargad lät härtigen kalla konstnären. „Hvad förstå sig munkar på målning“, svarade Leonardo, „de hafva rätt i att det är länge sedan jag satt min fot i deras kloster, men de hafva orätt då de säga att jag icke använder minst två timmar hvarje dag på detta arbete.“ — „Huru går det till, eftersom du ej besöker klostret“? — „Ers excellens vet ju att det är Judashufvudet som saknas, den store ärkeskurkens, som vi ju alla känna. Jag måste försöka att finna en fysionomi, som motsvarar så mycken uselhet. För detta ändamål har jag nu i ett år eller kanske mera hvarje dag, afton och morgon gått till Borghetton, där, som Ers excellens nog vet, hufvudstadens slödder bor; men jag har ej lyckats finna ett förbrytaransikte, som skulle tillfredsstält min idé om Judas utseende. När detta ansikte engång är funnet, skall taflan vara slutförd på en dag. Skulle emellertid mina efterspaningar visa sig fåfänga, skall jag taga dragen af priorn, som hos ers excellens beklagat sig öfver mig och som för resten passar fullständigt. Jag har endast tvekat att göra honom löjlig i hans eget kloster“.

För Leonardo är måleriet ett fönster, som plötsligt öppnas och genom hvilket vi osynliga öfvervara scenen utanför. Men han menar därför ingalunda att konsten blott består i att drag för drag kopiera hvad man ser, att återgifva hvad naturen redan producerat. Om detta vore konstens mål, så kunde man helt enkelt nöja sig med de mekaniska procedyrer, som sätta en i stånd att kalkera förebilden. Att efterlikna naturen är icke att göra om igen hvad den redan gjort, utan att upptäcka och tillegna sig dess framställningssätt för att göra annat och bättre. Leonardo nöjer sig ej blott med det som är; han vill att fantasin skall fortsätta naturen och uppfinna nya former. Genom vetenskapen, genom noggrann kunskap om den ande och de lagar, som uppenbara sig i tingen omkring oss, skola dessa drömda uppenbarelser få samma intensitet som värkligheten. I naturens fotspår vill Leonardo gå längre än hon, det är en Prometheus' äregirighet, som icke förnärmar Jupiter, men studerar hans värk för att locka ur honom deras hemlighet.

Förstå för att skapa, så lyder Leonardo da Vincis valspråk. Han böjer sig vördnadsfullt för vetenskapen, den är ett nödvändigt moment i framåtskridandet, en af de stora fruktbringande sociala drifkrafterna. Han har steg för steg mera än någon annan människa offrat sitt lif åt vetenskapen. Men den är icke slutmålet; dess betydelse är att den gifver människan makt, att den sporrar till handling och gör handlingen möjlig. Han är „erfarenhetens discipel;" han har själf kallat sig så, men han är också naturens rival. Den skapande värksamhet, till hvilken människans håg främst bör stå, är dubbel. Den består icke blott i att låna de konster, som finnas i världen, och kombinera dem med praktiska ändamål för ögonen. Industrin är helt säkert en sorts konst, men endast ett uttryck för våra behof och som bär vittne om vår träldom, just då den frigör oss från densamma. Människan är först och främst människa, när hon fritt och oegennyttigt arbetar för själens rena glädje. Det är endast konstnären som öfverträffar naturen, då han efterliknar den, emedan han till former, „hvilka utgöra världens skönhet och prydnad", lägger nya former, hvilka gifva uttryck åt en ande, som har ett klarnadt medvetande om de gudomliga harmonierna.

En sådan mäktig människoskepnad, en sådan öfverlägsen, klar och sammanhängande lifsåskådning stiger fram ur den skildring, som Leonardo da Vincis nye „psykologiske biograf" gjort af den store natur-konstnären. Som bevis för skildringens sanning låter han sida efter sida åtföljas af fakta och citat ur Leonardos egna manuskript, och bilden, som han frammanar, blir därigenom blott mera lefvande och fängslande. Det är intet tvifvel om att den skall värka djupt gripande på den unga krets, som i vår yngsta nutid famlande sträfvar längs samma väg, på hvilken renaissancens berömde mästare numera skall vara vägvisaren.

Richard Kaufmann.

Lilla Sofi.

Blott jag hör detta namn, är det som om mitt öra uppfångade ett skratt, jublande friskt och öfverdådigt sorglöst, likt bofinkens drill en tidig vårmorgon. Och jag ser framför mig ett täkt barna-ansikte med ett par spelande, skälmska — o, så skälmska! — bruna ögon under en låg, bred panna. Hur glittrande glad hon var, lilla Sofi! Hon kunde ej möta en människas blick utan att hennes ansikte blef ett enda strålande leende, och när hon talade, drunknade hennes ord i ett häjdlöst framporlande skratt. Och tystnade skrattet någon gång, var det blott för att lämna rum för sången, en sång, som väjlde fram ren och konstlös ur det af glädje öfverfulla, unga hjärtats djup.

Det föreföll som ett under att en dylik solskensvarelse kunnat växa upp i ett ensligt ödemarkstorp, där nöden varit den trägnaste gästen. Men Sofi var sina föräldrars enda barn och ögonsten, och hon behöfde blott kärlek omkring sig för att intet skulle fattas henne. Det var som om smärtan aldrig rätt kunnat få makt med detta spänstiga sinne. Hon kunde sörja häjdlöst och intensivt i motgångens första ögonblick, men i nästa minut gled sorgen af henne lätt och snabt och spårlöst, likt vattnet från fiskmåsens vinge.

Hon var just fylda sexton år, då hon som tjänarinna gjorde sitt inträde i mitt hem på den stora prästgården. Hon kom med de vackra bruna ögonen ännu rödgråtna efter det första afskedet från föräldrarna, men på samma gång nyfiket och väntansfullt blickande in i den nya värld, som öppnade sig för henne. Lifvet var för henne ännu som en stor sagobok, där hvarje bokstaf gömde ett under. Den första tiden af hennes vistelse i prästgården blef emellertid alt annat än en dans på rosor. Hon var en slarfva utan like, yr och tanklös och glömsk som ett barn, och hennes ständiga försummelser inbringade henne många hårda ord och stränga förmaningar. Då hängde lilla Sofi med sitt täcka hufvud eller brast i den mest förtviflade gråt, men i nästa

ögonblick var hennes skratt lika ystert, hennes sång lika sorglös och hennes försumlighet lika stor.

Hur det var, dröjde det emellertid ej länge, innan Sofi blef en stor favorit både hos herrskap och hos tjänstefolk. Detta naiva, hjärtegoda naturbarn med det lätta sinnet och den öfversvallande glädtigheten hade hos sig något fängslande, som ingen kunde emotstå. Och så vande man sig småningom att betrakta den unga flickan som en undantagsvarelse, af hvilken man ej kunde fordra detsamma som af vanliga dödliga. Själfva gamla pappa log så godt, när lilla Sofi som en stormil hördes flyga upp för trapporna till vinden för att däruppe gifva sitt hjärtas glädje luft i en hel kaskad af lefnadslustiga toner. „Hon är då en riktig lärka“, sade han och tog helt uppfriskad åter itu med sina teologiska arbeten. Men för min del kände jag mig på min gunstlings vägnar nästan förnärmad öfver hans jämförelse: hon var väl vida förmer än en lärka, hon, som drillade både vinter och sommar, i regn och i solsken.

Sofi och jag voro nära nog jämnåriga; vi hade som barn mer än en gång lekt tillsamman, och under den dagliga samvaron blefvo vi snart förtroliga vänner. Hon blickade med naiv beundran upp till mig, där jag tronade på min sjuttonåriga frökenvärdighets höjder, men detta hindrade henne ej från att i förhållandet till mig bevara sin naturs hela okonstlade öppenhet. Och mången vinterafton, då jag satt uppe på den lilla vindskammaren lutad öfver mina böcker, kom hon stormande upp för trappan och in till mig, och efter att för syns skull hafva gjort några omotiverade utfall mot vedträna i den brinnande brasan slog hon sig helt ogeneradt ned framför den på golfvet med händerna knäpta öfver knäet. Och nu följde en pratstund, under hvilken lilla Sofis dristiga fantasi stälde horoskopet för såväl min som sin egen framtid. Mer än engång hade hon just gjort mig till härskarinna i det praktfulla, hvita marmorslottet vid det blå Medelhafvet, dit hon skulle följa mig, då plötsligt min moders myndiga röst i trappuppgången återkallade henne till värkligheten och till bobinapparaten, som väntade på henne nere i jungfrukammaren.

Men åren gingo, och lifvet kastade snart Sofi och mig åt skilda håll. Jag gifte mig och flyttade långt bort

från min hemort. Någon tid därefter fick jag underrättelse om att min ungdomsvän lämnat sin tjänst i mina föräldrars hus för att, trotsande alla råd och förmaningar, gifta sig med en för sitt vilda lif beryktad ung handtvärkare, som länge gjort sin kur för den täcka och glada flickan. Jag beklagade henne och så — glömde jag henne.

En midsommar tre år efter mitt giftermål besökte jag för första gången åter mitt barndomshem. I de gamla omgifningarna lefde bleknade minnen och sympatier upp med ny kraft, och en af mina första frågor, då vi efter välkomsthälsningarnas glada rörelse slagit oss ned vid tebordet, gälde lilla Sofi.

Det flög en skugga öfver min mors nyss så strålande ansikte.

„Lilla Sofi!“ svarade hon dröjande. „Ja, du vet ju att hon ändå till sist tog Kaapinen. De bo hos Miettinens i grindstugan nu. Två barn hafva de redan“.

„Nå, hurudan är mannen?“

„Han dricker förstås, och får man höra talas om ett slagsmål i socknen, så nóg kan man vara viss om att Kaapinen varit med. .Oftast är det Sofi som får arbeta för dem alla. Hon har nog inte tid att sjunga nu mera.

„Åh, stackars Sofi! Mamma, vi måste gå och hälsa på henne snart“.

„Ja, du får nog se henne vid „kokkon“ i morgon. Den stackarn, hon är så förändrad, att du väl knappast kommer att känna igen henne“.

Det var midsommarkvällen. Vid min mans arm och med min lilla gosses hand sluten i min stod jag uppe på kullen nära prästgården och följde med blicken midsommarbålets fladdrande eldtungor och det brokiga lif, som rörde sig i den glödande belysningen. Då kom min mor plötsligt fram till mig. „Sofi är här, ifall du vill hälsa på henne“, sade hon och drog mig bort med sig.

I nästa ögonblick stodo vi framför en liten, hopsjunken kvinna, som neg djupt och skygt sträkte fram sin hand mot mig. Hon bar ett spädt barn på armen, under det en liten parfvel på två år höll sig gömd i hennes kjolar. Och hela hennes utseende vittnade blott altför tydligt om att hon snart åter skulle blifva moder.

Min blick gled i hjälplös bestörtning från hennes ansikte till mammas. Var detta Sofi, vår lilla Sofi? Denna kvinna, vissnad och gul och sammansjunken som en fyrtioåring, var det väl Sofi, solskensbarnet, sångfågeln, vår jublande lilla lärka? Och dessa ögon, som mötte mina med en blick så trött och tung och tom, hade de väl något gemensamt med de strålande bruna, som jag mindes så väl, och i hvilka till och med på den mulnaste dag ett helt knippe af ystra solstrålar tyktes hafva gömt sig? O, denna blick, denna blick — den skar mig in i själen! Slö och liknöjd, stirrade den in i lifvet, som om detta ej mer haft något att bjuda på — vare sig sorg eller glädje. Och hon var dock endast 23 år! Denna förvandling, denna förfärande, oerhörda, omöjliga förvandling hade egt rum inom en tid af blott trenne år. Hvilken oändlighet af lidande, andligt och kroppsligt, hade då ej varit sammanträngdt inom denna korta period!

Jag tilltalade henne och försökte anslå den gamla tonen från våra flickdagar, men den väkte ingen genklang hos henne. Det låg en hel värld emellan oss numera. Jag var för henne endast öfverklasskvinnan, till hvilken hon från sitt eländes djup blickade upp med skygg underdånighet.

Blott när jag förde talet på hennes barn, kom det för ett ögonblick lif i det uttryckslösa ansiktet. Denna stackars utpinade varelse kunde sålunda ännu känna åtminstone en skymt af modersglädje. Hon drog fram det motspänstiga, lilla klädbylte, som med förtviflans styrka sökte hålla sig kvar i sitt trygga gömställe, och visade mig med en viss stolthet den hjulbente lille stackaren, riktigt ett armodets barn med ett gråblekt, pussigt ansikte och ett par små, insjunkna, variga ögon, hvilkas skygga blick tyktes tälja om en lidandets historia, altför lång och innehållsrik för gossens späda ålder.

Det hade kommit en underlig stämning öfver mig. Det var med en sällsam, oklar känsla af blygsel, af förkrossande skuld och skam, som jag stod inför denna unga hustru, jämnårig med mig, men redan vissnad och bruten, en gammal kvinna, innan ännu hennes lif nått sin fulla mognad. Jag blygdes öfver mig själf, öfver min egen sunda och lifskraftiga ungdom, öfver att blodet pulserade så fullt och starkt

genom mina ådror, öfver att framtiden låg så ljus och rik på löften framför mig. Och när jag återvände till de mina, när min man med en orolig blick på mitt bleka ansikte skyndade emot mig och med beskyddande ömhet lade min arm i sin, blef denna oförklarliga känsla af blygsel och skuld ännu starkare. Och när min gosse slutligen, yr och varm af dans och lekar, kom springande emot mig med armarna utsträkta, grep mig denna stämning så våldsamt, att det var mig som om jag kunnat önska att hans kinder varit mindre rosiga, hans ögon mindre klara, hans blick mindre sorglöst lycklig och barnsligt förtroendefull. Min midsommarglädje var försvunnen.

„Men, mamma, huru har Sofi kunnat blifva sådan?“ frågade jag, då min mor och jag en stund därefter längs den smala skogsstigen vandrade åter mot hemmet.

„Åh, kära barn, inte är det första gången man ser sådant!“ Rösten darrade lätt, och jag spårade i den liksom en reflex af min egen stämning. „Tänk på alt hvad hon fått genomgå och huru hon får släpa och streta! Och så de många barnen! Det är ju inte ett år mellan de här två, och nu väntar hon ju snart det tredje. Åh, ett sådant elände det var, när det sista barnet föddes; det gaf henne riktigt knäcken. De bodde då redan hos Miettinens, och deras stuga är ju en värklig myrstack. Där låg hon sjuk, under det alla sprungo ut och in och helt obesväradt skötte sina vanliga sysslor rundt omkring henne. Inte underligt, minsann, att hon fick barnsängsfeber och var nära att stryka med. Och under tiden lågo hennes egna små och skreko bredvid henne, utan att någon egentligen tog vård om dem. Jag var just då hos dig, och här hemma visste man ej af hela saken. Jag förstår inte ännu i dag hur hon kunde öfverlefva det“.

„Och hurudan är mannen mot henne?“

„Ja, jag frågade henne därom en gång, och vet du hvad hon svarade? Jo: „nog är han snäll; inte slår han mig“. Hon sade det utan all bitterhet, riktigt med tacksamhet, som om det varit en större lycka än hvad hon haft rätt att vänta. Ja, stackars Sofi! Och det bittraste af alt är att hennes historia i det stora hela är så vanlig, fastän hon kanske är af litet ömtåligare material än det stora flertalet“.

Lilla Sofi, min barndoms lekkamrat, min ungdomsvän, du vårt solskensbarn med det lätta sinnet, nu vid 23 års ålder en bruten, gammal kvinna, hvars hjärta ej ens eger kraft att lida mera! När jag sluter ögonen, ser jag framför mig ditt härda ansikte med den tunga, toma blicken. Och bakom detta ansikte spårar jag en hel rad af andra ansikten, fårade och gulbleka liksom ditt och med ögon slöa och glanslösa liksom dina. De tillhöra dina systrar i lidandet, alla dessa allmogekvinnor, som i unga år vissna och åldras, sjunkande tillhopa under tyngden af det ok, som råhet och okunnighet, nöd och last bundit samman för deras skuldror. Och alla dessa ansikten äro vända mot mig liksom en hel följd af stumma och skakande anklagelser. Och den känsla af blygsel och tyngande skuld, som grep mig inför din böjda gestalt, lilla Sofi, strömmar åter in öfver mig, våldsam och mäktig. Men i dag ser jag ej däri blott en omotiverad stämning; jag har nu lärt mig tyda denna känslas dunkla grund och vet att den borde gifva färg och form åt hela mitt lif.

Eam.

I Bokhandeln.

D o m e n i c o   C o m p a r e t t i: Der Kalevala oder die traditionelle Poesie der Finnen. Halle 1892, Max Niemeyer; 327 s. stor 8:o.

Detta i flere afseenden märkeliga arbete är egnadt att väcka uppmärksamhet ej blott af den orsak, att förf., en främling, behandlar ett så specifikt finskt eller kanske rättare nordiskt ämne, utan äfven emedan många af förf:s uttalanden förtjäna beaktas, om ock flere bland dem icke kunna obetingadt godkännas.

Förf. besitter en rent af förvånansvärd kännedom af alt som i vårt land och andra länder skrifvits om den finska folkpoesin, och egentligen klassik filolog, behärskar han den mytologiska, etnografiska och framför alt folklore-literaturen hos de mest olika folk. Då arbetet är utgifvet på italienska, tyska och engelska, skall det i vida kretsar sprida bekantskapen med forskningen angående den finska folkdiktningen. Från denna synpunkt sedt, kan man icke altför strängt bedöma arbetets brister, såsom att en och annan detalj är oriktig och att förf. icke förmått tränga tillräckligt in i det finska folkets och dess forndiktnings natur och väsen, ej häller förmått frigöra sig från flere gamla fördomar angående folkdiktningens uppkomst och natur öfver hufvud.

Comparetti nöjer sig nämligen ingalunda med att blott referera. I nästan hvarje fråga på dessa vidsträkta forskningsområden anser han sig böra hafva ett eget uttalande, och detta framträder ofta med stor bestämdhet, om ock icke alltid med tillräcklig sakkännedom och fördomsfrihet. I andra fall åter yttrar förf. sig så vagt, vidlyftigt och abstrakt resonnerande samt med så betydande medgifvanden åt motsatta åsikter, att han förfaller i oklarhet och motsägelser, hvilket alt betydligt förringar vikten af hans uttalanden. Vi bedja att här få framföra våra förnämsta anmärkningar i sak.

På huru osäker grund förf. står vid bedömandet af etymologiskt-lingvistiska frågor se vi af de hypoteser han anser sig böra framkasta angående orden *Kave, Sampo* och *Osmo,* hvilka äro så svåra att förklara, att det åtminstone för en icke finsk filolog blir tämligen omöjligt att ge en enkel utredning af dem. Vi anföra blott hr C:s uttalanden om det mångomtvistade Sampo. Detta är enligt honom en talisman, det i ett fantastiskt föremål förkroppsligade begreppet af välstånd och rikedom; det är idealet af gemensam hushållning i enkla, elementära sociala förhållanden, sådana som finnarnes voro i äldre tider; det sammanfat-

tar i sig välfärden och den gemensamma egendomen hos en hel grupp och uttrycker sålunda detsamma som det engelska *commonwealth* i dess ursprungliga betydelse. Nu är visserligen en djup symbolik icke en sådan poesis sak, men om en abstrakt idé, förarbetad af ett annat folk, träder öfver till denna poesi, så omsätter den sig lätt i personifikationer och bilder (sid. 231 ff.). Och hvarifrån lånade finnarne denna idé så väl bearbetad? Jo, idén om Sampokvarnen ficks naturligtvis från skandinavernas „Grottekvarn“, men idén om att den äfven mal salt och mjöl funno finnarne redan på förhand utbildad(? vorgebildet) hos ryssarne med deras salt och bröd, som symboliserar det husliga *penus*. Och självfva ordet Sampo? Nå, det kommer ju tydligen från de skandinaviska orden *sam* och *bo* (jfr uttrycken: *sätta bo tillsammans, sambo* etc). Således en del af idén lånad från de slaviska folken, den väsentligaste delen jämte namnet från de germanska, hos hvilka sist nämda idén och namnet finnas blott i den abstraktaste form och såsom sådana aldrig parats tillsamman med det mytiska föremålet, som värkligen lånats till finnarne!

Ett af hr C:s hufvudpåståenden är att uti den finska folkdiktningen trollrunorna varit de älsta och viktigaste, samt att ur dessa utvecklat sig såväl de genuint finska myterna som ock alla de episka sånger, som nu öfverhufvud finnas bland den finska folklorens alster. Visserligen måste man från teoretisk synpunkt tänka sig saken så, att ett folk som börjat uttrycka sina känslor i poetisk form först ger luft åt de enklaste stämningar. Ref. anser emellertid det vara en af arbetets förnämsta förtjänster att däri noggrant utredes det icke förut tillräckligt beaktade förhållandet att flere af de finska episka runorna utgått från trollrunorna, hvilket beror på den hos finnarne så tidigt och så högt utvecklade schamanismen. Så hafva flere mytiska begrepp och sägner uppenbarligen uppkommit vid trolleri; Pakkanen (kölden) är Puhuris (den kalla blåstens) och humlan Remunens (des lustigen Lärmens) son; hela den i Kalevalas 48:nde runa upptagna sången om eldens återbringande till Kalevala, hvartill det förnämsta materialet erhölls från skandinaverna, har af fornfinnarne uteslutande användts i magiskt syfte. Men då hr C. anser att alla de finska myter och episka sånger, hvilkas ämnen icke erhållits genom lån från andra håll eller ur nyare ballader, vore uppkomna ur trollsånger, samt att den berättande och heroiska runan står fjärran från historien (s. 57), så går han helt säkert för långt och misskänner helt och hållet folkdiktens natur. Han påminner om att i Kalevala intet nämnes om skandinavers och slavers ofta upprepade ströftåg på finsk botten, intet om jämernas och karelarnes inbördes strider, intet om desse sistnämdes ströftåg till Sverge, att intet finnes nämdt om lokalen för de skildrade händelserna, ingen bestämd uppgift om hvilka de folk voro, som utkämpade de i Kalevala återgifna striderna o. s. v., alt är så obestämdt och allmänt hållet, så ytligt och osammanhängande äro

alla de förhållanden skildrade, i hvilka hjältarna lefva, att dylikt kan förekomma endast i barnsagornas värld (anf. st.). Detta är dock att ställa alldeles för höga fordringar på dessa skapelser af en naivt diktande folkande. Finna vi väl dylika exakta lokal- och personnotiser t. ex. i Iliaden. Finna vi här några häntydningar på de egyptiska och orientaliska invandringarna, genom hvilka de första kulturfröen kommo till Grekland, liksom genom skandinavers, slavers och — vi tillägga det — tyskars intåg dyliga utsåddes bland finnarne? Och beträffande de i Iliaden så härligt besjungna stridande folken kan man äfven med skäl fråga: hvad voro egentligen trojanerna för ett folk, barbarer eller greker af annan stam än deras fiender? Och lokalen, är den klart och bestämdt skildrad? Och dock voro ju förhållandena kring Egeiska hafvet på trojanska krigets tid mycket mera utvecklade än de motsvarande i Finland under Kalevalatiden, och det grekiska folkets förmåga att skildra plastiskt åskådligt var mycket större än de inåtvända, i fantasins värld mera fritt diktande finnarnes. De sydgermanska folkhjältedikterna gifva ej häller tydliga notiser om platsen för händelserna och om alla dessa hjältar, som folket där sammanfört från olika folk, länder och århundraden.

Å andra sidan hafva finnarne icke endast under utöfvandet af sina trollerier framfantiserat alla dessa episka berättelser, i hvilka enligt hr C. inga andra historiska minnesmärken förefinnas från folkets forntida lif, än just dessa magiska förfaranden och skildringar. Skulle dessa hjältar, en Wäinämöinen, Ilmarinen o. a., ej hafva haft någon motsvarighet i värkligheten, och skulle dessa förvecklingar mellan Kalevala och Pohjola sakna alt historiskt ursprung? Vi böra minnas att likasom trollförfarandet, så äro äfven andra folkseder och äfven sociala strider mellan olika folkstammar fullgiltiga fakta. Och ett sådant är t. ex hufvudtråden i den förra delen af Kalevala, frierierna, och särskildt seden att taga sig hustru från annan stam samt att mandomsprof måste fullgöras för hennes ernående, hvilket alt redan Castrén framhöll såsom bevis på att frierirunorna stå på historisk och genuint finsk grund. Och den först fredliga beröringen, sedan fientliga konflikten mellan de tvänne rivaliserande folken i Kalevaladikten är, hvad man än må säga om skildringens oklarhet och obestämdhet, så till uppkomst som utförande, såsom äfvenledes Castrén framhållit, baserad på en odisputerbar grund af strider mellan tvänne på olika kultur stående folk eller kanske rättare stammar. Då det var mera en kulturstrid med andliga medel än med svärd och skjutvapen, så torde man hafva största skäl att tänka på lapparnes undanträngande mot norden genom finnarne eller kanske rättare karelarne. Åt samma håll synes, i förbigående sagdt, äfven innehållet i finska folkets djursagor syfta, hvilka sålunda kunna sammanställas med den metriskt-episka delen af vår folklore. Hr C. har ansträngt sig att förringa äfven ifrågavarande teori om det etnografiska grundlaget i Kalevala, främst med påståen-

det att lapparnes rikedom aldrig funnits till; men härvid har han icke tagit i betraktande att under de tider, som i fornrunorna skildras, det icke gälde guld- eller silfverskatter, eller åkerbruksprodukter och handelsvaror, utan att den egentliga rikedomen då för tiden bestod i öfverflöd på villebråd, boskap och fisk (se härom närmare Finsk tidskrift tom. XIII sid. 347 ff.); häraf ägde lapparne då för tiden, såsom de ursprungligare herrarne i landet, äldre och större förråd än de inflyttande finnarne. Dessa minnen från finnarnes strider med lapparne hade kanske redan hunnit utvecklas till fasta mytiska skildringar, innan stridigheterna med skandinaver och slaver började? För finnarne, som alltid mera intresserat sig för inre, husliga sociala värf, framstod väl den strid, som aktivt och långa tider igenom utkämpades med lapparna, såsom viktigare än de sporadiska anfall, under hvilka de hade att afvärja sina västra och östra grannars härsklystnad. Alt nog, minnena ifrån en kamp af det förstnämnda slaget bevarade de i friskt minne länge efter det stridens dagar försvunnit, dem utvecklade och idealiserade de med fantasins tillhjälp alt mera, ju längre tillbaka tiden för de värkliga händelserna försvann; de hjältar, som där utmärkt sig, skildrade de efter sitt sinne, såsom stora icke i svärdets, utan i ordets bruk, såsom kämpar icke inom våldets, utan andens rike, och sålunda utbildade de sig en idealiserad värld, som de snart skildrade såväl i sagoform som i episk dikt. Detta är blott hypoteser, men hypoteser som synas mycket mera förenliga med folklorens natur, det diktande finska folkets lynne och de historiska förhållandena på de tider, som sågo dessa dikters uppkomst.

Hr C. saknar bl. a. hvarje etiskt motiv i Kalevalahjältarnes frieritäflan. Kärlekslidelse och ridderliga känslor äro icke för handen, om ock patos och känslosamhet ingalunda saknas, säger han (sid. 227). Och friarena hade bort känna rivalitet sinemellan. Förf glömmer därvid bl. a. att uti hans egna homeriska ideal flere tiotal friare till Penelopeia i allsköns vänskap och gemytlighet långa tider fråssa på den frånvarande Odysseus' förmögenhet.

Ett bland grundfelen i hr C:s resonnemang synes vara att han på förhand fattat en alldeles för hög och i värkligheten oupphinnelig tanke om den episka folkdiktningen. Ett folkepos bör enligt hans åsikt hafva sträng konsekvens, enhet och sammanhang (s. 312), hufvudtråden får ej förflyktigas; ett folkepos måste vara ett värkligt konstvärk med sträng poetisk enhet (s. 320), en det hela behärskande idé (s. 305), det måste vara till sin byggnad väl proportioneradt (s. 326), det bör vara af folket så utbildadt, att till dess hopsättande behöfves blott ett mekaniskt sammankittande af själfständiga sånger (s. 311), o. s. v. Att många af dessa teoretiska fordringar icke uppfyllas ens af de homeriska dikterna, hafva vi antydt och skulle kunna anföra flere bevis härpå, om ej detta låge på sidan af frågan; om dessa dikters konstvärde har dock förf. en så hög tanke, att han utlåter sig (sid. 303):

Wenn von jenen Dichtungen als Natur- und Volkspoesie in Gegensatse zur Kunstpoesie gesprochen wird, wie von Vielen geschieht, begeht man damit einen höchst ungereimten sprachlichen Missbrauch.

I jämförelse med detta uppkonstruerade ideal och dessa i idealiseradt ljus skådade homeriska förebilder, har den finska episka folkdikten knapt något värde, hälst förf., såsom vi i det föregående sett, icke på långt när förmått rätt uppfatta dennas egendomliga skaplynne. Här finnes intet sammanhang, planen för det hela fans blott „im Geiste des Sammlers, nicht im Stoffe selber“ (s. 319); de sakna „jede an epischer Wirkung fruchtbare Verwicklung“ (s. 317); deras form uppvisar „jene Periode der Verworrenheit welche das Versiegen des schon sinkenden Lebens jener Lieder begleitet, und ihrem nicht fernen Erlöschen und Verschwinden inmitten des sichverändernden nationalen Daseins vorangeht“ (s. 311), o. s. v. De finska folkhjältedikterna ställas därför ock i jämbredd med sådana som slavernas och serbernas.

Men frånsedt frågan om de finska folkdikternas värde, synes det oss naturligast, om hr C., som dock med sin historisk-kritiska studie afsett frågan om de stora nationella epopéernas ursprung, stält densamma så: hvad kan man af det kända sättet för den finska folkepopéns uppkomst sluta till med afseende å andra folkepopéers uppkomst? Skulle hr C. betraktat frågan från denna synpunkt, utan förutfattade idéer och med noga beaktande af de olika folkens skaplynne, så hade han med sin stora beläsenhet bort kunna åstadkomma vackra resultat. Nu måste betydelsen af hans arbete inskränkas därtill, att trollrunornas betydelse inom den finska folkpoesin erhållit ett rättvisare beaktande än hittils samt att frågorna om den finska folkdiktningen förts in på den internationella diskussionens område.

O. G.

Georg Nordensvan: Svensk konst och svenska konstnärer i nittonde århundradet. Sthlm 1892, Alb. Bonniers förlag; 718 s. 8:o, m. 375 illustrationer; 15 häften à 90 öre.

I Sverge tyckes numera ingen bok kunna „gå“ utan „artistiskt“ omslag som lockbete, och utminuteringen häftevis har blifvit ett conditio sine qua non för större arbeten. — Ofvanskrifna värk utgör intet undantag från regeln, och hvad dess inre utstyrsel beträffar, så tyckes den räkna på den stora publikens smak för bilder i massa utan synnerlig hänsyn till deras förträfflighet. I sådant syfte erbjuder ju den moderna sinkotypin förläggaren ett billigt medel till illustrerande af godtköpspublikationer.

Förf. åter är känd såsom spirituell novellist och rutinerad tidningsman och har väl som alla andra fått lära sig att au courant de la plume skrifva ihop lättläst lektyr för stunden. Det hade troligtvis icke varit svårt för honom, som sedan länge följt

med den nordiska konsten, att utan bråk och besvär fylla volymer med sina rika intryck och erfarenheter, och de flesta läsare skulle sannolikt i sådant fall hafva följt den vane ciceronen med samma nöje. Men han har icke nöjt sig med en så lätt vunnen seger. Han har velat skapa något af beståndande värde, något motsvarande uppgiftens allvar och betydelse. För dess lösande har han ej skytt den vetenskapliga källforskningens långa möda, han har studerat mycket, samlat uppgifter, genomgått såväl trykt som otrykt, t. ex. konstakademins protokoll och handlingar, vidlyftiga brefsamlingar, manuskript m. m. En mycket omfattande kännedom om den svenska konstens monument får man antaga för gifven, liksom personlig bekantskap med ett stort antal lefvande svenska konstnärer.

Så rustad, har förf. gått till sitt arbete, härvid ledd af uppfattningen af den svenska konsten såsom en filial af den utländska. Fri från chauvinism, har han ej velat göra henne till mer än hon är, skänka henne rangen af en nationell skola, ej gifva henne karaktären af ett uttryck för det svenska folkets lynne och lifsåskådning. Kanhända går han till och med för långt i denna aktningsvärda självförnekelse på den svenska konstens vägnar. Ty hon är väl dock ej en så löst påfäst grannlåt på den svenska bildningen, att ej det *svenska* skulle klinga igenom det kosmopolitiska likt en genomgående ton, ett djupt liggande tycke — ett gemensamt släktdrag, som kan vara märkbart nog, om än ofta svårt att definiera.

Men väl har förf. i denna princip vunnit en vida säkrare grundval än de patriotiska spekulationerna hade kunnat gifva. I de mäktiga strömningarna ute i Europas moderna konsthärdar finner han osökt förklaringen till fenomenen där hemma. Akademin i Stockholm spelar ännu långt ifrån den roll af den svenska konstens ledarinna, hvilken kunde väntas af en sådan centralanstalt. Klagan öfver hennes skröplighet är en gammal visa bland de svenska konstnärerna. Det är ute, i Paris, Düsseldorf, München och Rom, de fått sin egentliga uppfostran och sina bestämmande impulser. Många af dem, såsom t. ex. Byström och Egron Lundgren, hafva stannat borta för största delen af sitt lif, och de som efter läroåren fastnat hemma slappas småningom i den oartistiska atmosfären och af brist på täflan och stimulerande intresse hos omgifningen.

Men författarens metod skänker dessutom skildringen en enhet, ett sammanhang, hvarförutan den vore blott en lösligt hopsatt mosaik af enskilda konstnärsbiografier. Det är gammal häfd att de skandinaviska konstnärerna på utländsk botten hålla sig tillsamman, än i sämja och gemytlighet, än under föga uppfriskande tvister. Häraf uppkommer ett gemensamt lif i de skilda kolonierna, hvilket med fördel låter sig öfverskådligt behandlas. Dessa kapitel, liksom skildringen af de allmänna konstförhållandena i Sverge, höra vanligen till de mest lifliga och intresse-

väckande bitarna af hr Nordensvans bok. Med stor skicklighet begagnar sig förf. af skriftkällorna, för att genom samtida vittnesbörd gifva ej allenast tillförlitlighet, utan äfven färg och omväxling åt sin skildring.

Det är sällan roligt att läsa om en konst som man icke har för ögonen. Det är som att höra om rätterna vid en middag, där man ej fick vara med. Förf. är också altför van publicist för att ej akta sig att trötta läsaren genom långa beskrifningar, hvilka dock aldrig lämna en åskådlig bild. Han koncentrerar sina krafter på att söka skildra konstnärernas skaplynne, och detta gör han mången gång mera genom att meddela drag ur deras lif än genom analys af deras konst.

Förf. vill själf vara den första att påpeka sin framställnings ojämnheter, och han anför såsom förmildrande omständighet vid bedömandet af hans arbete dess egenskap att i flere afseenden utgöra ett första försök. Väl har förf. föresatt sig den strängaste opartiskhet, den lugnaste objektivitet — han söker mera beskrifva än bedöma, han vill vara iakttagare och vittne, icke domare. Men det har ju ej kunnat undgås att skildringen fått mera utrymme, färg och relief i mån af författarens personliga intresse för ämnet. Och så alldeles utan kritiska omdömen kan häller ingen konsthistoria skrifvas. Ref. har blott i enskilda fall kunnat genom jämförelse med egna intryck pröfva skärpan af författarens estetiska blick. Men hvad som framför annat gladt oss vid genomläsningen af hr Nordensvans arbete är den sympati för människan, som besjälar många af de biografiska skizzerna. Förf. är tillräckligt konstnär själf för att rätta tonen i sin skildring efter ämnet, och många af den svenska konstens män träda i boken så lefvande fram, att de måste väcka vårt deltagande. Då förf. berättar oss om lyckobarnet Egron Lundgren, så påminner redan stilen om konstnärens egen lätta, lekande penna; storskräflargeniet Marcus Larsson framstormar sin bana förbi oss; rörande är den korta sagan om Blommérs konstnärslif och snabba dröm om lyckan; och huru den fattige konstnären svälter och blir ett skinntort original, därpå är genremålaren Hertzberg ett medkänsla väckande exempel.

Det är med alt detta tydligt att förf. vänder sig till den stora konstintresserade allmänheten. Han döljer därför den lärda apparaten, betungar oss icke med många noter, årtal och onödiga namn. Hans ton är kåsörens, men hvad han säger låter ändå välbetänkt och innehåller mycket sundt och nyttigt. Äfven åt den finska läsaren kan boken med skäl rekommenderas. Genom besök i Stockholm eller genom illustrerade tidskrifter och kalendrar veta vi ett och annat om den svenska konsten, liksom vi känna dess främsta namn; en finne var det också som till först skref den svenska konstens historia (C. G. Estlander). Men just i följd af dessa förutsättningar måste det intressera mången finne att läsa en sammanhängande, väl hållen och liflig skildring af

svensk man om svensk konst. Och han har kanske slutligen rätt i att föredraga de många sinkotypierna framför några illustrationer af bättre sort, ty de skänka honom likväl en med texten jämlöpande åskådning, han får åtminstone smaka af de flesta anrättningar förf. omtalar.

J. J. T.

L. Dietrichson: De norske stavkirker, Studier over deres System, Oprindelse og historiske Udvikling. Kristiania 1892, Alb. Cammermeyer.

Den norska trästilen är den enda värkligen originella form, i hvilken de nordiska byggnadskonstnärerna engång i tiden vetat att gifva uttryck åt sin skapareförmåga. Hvarje annan byggnadsform, vare sig det gäller den engelsk-gotiska arkitekturen i Trondhjems kyrka, den tyskromanska i Lunds, den franskt-gotiska i Upsala, eller de holländsk-tyska renässansslotten från Wasa-konungarnes period, är långods, som, färdigt utveckladt till form som färg, inkommit från utlandet. Icke en list, icke ett ornament finnes i dessa byggnader, som icke med bestämdhet kan bevisas härstamma från rikare näjder, mera praktfulla och mera formfulländade alster af arkitekturens allvarliga konst. I nordens land bära endast Norges stavkirker originalitetens prägel; denna prägel, den kristna kulturboningens formtradition, den genialiska konstruktionens lagbundna frihet, berättiga dem till det stolta namnet — tempel i fornnordisk stil. Ja väl, stafkyrkan är ett tempel, ett kristet tempel, under och i hvars skenbart nyckfulla och sällsamma byggmassa, i hvilken den flygande fantasin tror sig fånga en reflex af indernas pagoder, vi icke utan förvåning skola återfinna alla de drag, som känneteckna Frankrikes och Rhendalens stolta hälgedomar — de romaniska basilikorna under 10:de och 12:te seklen. Och detta alt i ett stoff, som icke böjes af egen drift under lagar, dem söderns konstnärer föreskrefvo för sand- och kalk-stenen. Nej, innan de romanska formerna, innan den romanska arkaden och kolonnen, dess triforium och dess kampaniler från stenens språk så att säga öfversattes i träets, har där försiggått en akt af ombildning och nybildning, som berättigar oss att säga att det som „nordens gissuga folk“ här skapat och skänkt oss är icke blott nytt i deras land — det är deras eget.

Med enkla medel ha de ur fjällens fura timrat upp dessa underlag, hörnstolpar och remstycken, sprängt och bilat — ty sågen kände de ej — bjälken så, att från hvarje fullmogen stam erhållits tvänne, blott tvänne plankor, och dessa plankor ha de falsat in i väggarna, dubbat in i golfvet och stäfvat upp mot tak och torn utan järn och utan järnspik — så att de stått där i sekel och stå där än, trots snöskred, stormar och fukt.

Huru de gamla förfarit vid uppförandet af dessa minnesmärken af nordiskt konstförstånd och sinnrik eftertanke har ofta

tolkats. Först har I. C. Dahl tagit sig talan i denna sak, och väl har han lagt sitt tal i det ålderdomliga arbete, som under titeln „Denckmale einer sehr Ausgebildeten Holzbaukunst“ finnes i alla fackbibliotek; så nämnas Nicolaysen och Minutoli samt några tyska sammelskrifvare. Nu sist och för allan tid främst har L. Dietrichson i den bok, hvars titel nämts här ofvan, undersökt stafkyrkans stilart. Af 322 stafkyrkor, dem urkunderna nämna, finnas fyra och tjugu i behåll. När den sista af dessa tjugufyra, krossad af snöskred, härjad af eld eller tärd af mask, betalat sin gärd åt förgängelsen, då kunna vi med L. Dietrichsons bok i handen på pricken säga huru en stafkyrka såg ut. Och finnes där i nordens skogar ännu furor med två meters omkrets, som hörnstolpen i Urnes kyrka, då kunna vi mer än så, vi kunna åter uppföra dem.

L. Dietrichson visar oss huru stafkyrkan, till skilnad från våra hus af liggande bjälk, var bygd af resvirke, inneslutet i ramar, konstrikt hopfogade till ett helt. Han beskrifver för oss hvarje del i stafkyrkan, dess betydelse konstruktivt och historiskt, visande bort till dess motsvarande del i den romaniska stenbasilikan.

Så täljer han hvad sagan minnes och letar upp historiens älsta urkunder om den norska kyrkan. Sagan säger att huldran själf med jättars och alfers hjälp timrat upp dessa hus. Historien åter för deras ättartal till kristendomens första ljusning i Norges land, och följden af dessa tvänne vittnens utsago blir enligt förf. den, att Norges stafkyrkor stamma från brytningstiden mellan Odin den gamle och hvite Krist. „Då sprang den upp i dagen, denna nordens unga konst, under trycket af en öfvermäktig ideal rörelse, då föddes den i segerruset för den nya tron, och när den stora striden härjat ut, var dess blomstring all“. Då kom gotiken som en annan alt eröfrande Alexander in och lade från Norge till Mailand, från Polen till Portugal alt under sin segrande spira. Den nordiska trästilen dog i digerdöden.

Hvem förde de första fröna af denna konst till Norges land, hvem lät dess folk först veta huru en romanisk basilika skulle se ut? De äldre konsthistorikerna peka bort mot österväg, till Miklagård, där nordens tappre söner stredo för fega grekers guld.

Förf. bryter med denna lära. Vid sachsaren Ethelstans hof fostrades Norges första kristna kung, och från Västerväg kom den första insikten om hvad den kristna kulten behöfde för sina mässor, sina bot[illegible]fastedagar. Än mer, på samma väg, om ock från Erins g[illegible]en kan b[illegible]m den ornamentik, som, konstfull som en nordisk drapa, [illegible]m eller [illegible] och originell som den, breder sina mångbuktade slingor [illegible]ch a[illegible]r portar, halfcirkelbågar, kammar och tak-ryttare. Ty Erin, „denna sorgens förtrampade ö, som nu kvider öfver ett folks sköflade lycka“ var som kändt en gång i medeltidens natt ett klart skinande ljus ibland Europas folk. Fritt drog mannen från Erins ö omkring i Europa för att lära en

beundrande samtid icke blott religionens sanningar och vitter idrott, utan äfven alt hvad till lifvets behag hörde. De bygde bland annat tempel, och under namn af Opus scotorum voro dessa byggnader kända öfveralt.

Förf. har farit vida omkring, studerat det slaviska såväl som det germanska och galliska Europas träbyggnadskonst, utan att någonstädes ha funnit motstycken till Norges byggnadskonst. Men i anglosachsarnes land, i England, i Greenstadskyrkans väggbildning, där fann han samma tanke, som sedan i det norska staftemplet funnit sitt mest sinnrika och genomarbetade uttryck. Om Norges stafkyrka således har ett ursprung, som bör sökas utom den skandinaviska världen, så pekar alt hän mot väster, icke öster, som de lärde förut enständigt antagit och velat bevisa. Detta är det nyaste inlägget i denna fråga, som på ett otvetydigt sätt frambragts af L. Dietrichson.

Ett läsvärdt kapitel är sist och slutligen det som täljer om huru stafkyrkorna försvunno. Det är samma sak som vi lefvat upp hos oss själfva. Elementernas makt har förhärjat en del af dem, men mer än dessa är vandalismen skuld till att så få af de ålderdomliga kyrkorna finnas i behåll.

I vår tid, då nationerna söka att koncentrera sig, hämta ny kraft ur sitt eget inre, föryngrade och renade från alt, som hör en främmande kultur till, visa sin egen karaktär, sitt folks kynne, bör nu ifrågavarande bok vara af stor betydelse, icke blott för den norska byggnadskonsten. Utan tvifvel har nämligen denna stil, som nu kallas norsk, i tidernas natt varit i sina väsentligaste delar utbredd bland alla skandinaviska folk. Likasom formerna för de runristade stenarna, de drakprydda smyckena, de utsmidda svärden, voro alla de tre nordiska folkens gemensamma skatt, så torde väl äfven i byggnadskonsten det mesta och det bästa varit gemensamt, ehuru Danmark och Sverge, tidigare rykta in i de mellaneuropeiska händelsernas gång, tidigt förlorat doften af sin originalitet, sin ursprunglighets kännemärken. Hvad Norge bevarat genom århundraden bär det nu åter fram i brödraskaran, och många tecken tyda på att den gamla konsten än en gång skall lefva upp på nytt och måhända gå en ny utveckling till mötes. Om så lyckligt är, att Skandinaviens folk återfinna en del af sig själfva — återbilda sin egen stil och byggnadskonst, stå de i tacksamhetsskuld bland andra till den man och det arbete, hvilkas namn läsas här ofvan.

Och dock, huru vidt förf. än fattat sitt program, ännu är där ett blad oskrifvet i frågan om de norska stafkyrkorna. Huru förhålla de sig till de hedniska templen, till de hedniska drottarnas bostad; användes samma system, samma former i nordens land allaredan innan kyrkorna uppfördes? Hvad säga Eddas sånger och de irländska sägnerna om dessa byggnader. Finnes icke i dessa dikter någon strof, något ord, som skulle nu, sedan vi känna

Dietrichsons arbete, kasta ljus öfver vida perspektiv, gifva nyckeln till den ännu olösta gåtan, den hedniska nordens byggnadskonst? Se där en uppgift, värd någon af våra mångfrestande filologers möda.

Jac. Ahrenberg.

Anatole France: Thaïs, en omvändelsehistoria från det gamla Egypten; öfvers. af H. A. Ring. Sthlm 1891, Adolf Johnson. 225 s. 8:o; 2 kr.

Anatole France har redan i tidigare arbeten filosoferat öfver kristendom och hedendom. Hans dramatiskt hållna „Noces Corinthiennes", som skildra konflikten mellan den ljusa, leende antiken och kristendomens dystra läror, utkom 1876. I „Thaïs" framställes samma tid, men intresset är här främst af psykologisk art.

Den helige Paphnutius är en mycket ansedd eremit i den egyptiska öknen. Om natten i månskenet sitta sju små schakaler framför hans cell, alla orörliga, tysta och lyssnande. Det var sju dämoner, som munken höll kvar på tröskeln genom sin dygd och sin helighet. Men i hans helighet blandar sig en god portion egennytta. Han öfvar ej det goda för det godas skull. Han späker sig och gör bot för att vinna belöning i himlen. Han funne det löjligt att försaka denna världens njutningar, om man ej därigenom skulle tillförsäkra sig mångdubbla njutningar efter döden. Emellertid begynner djäfvulen med sina frestelser. Thaïs, den firade kurtisanen i Alexandria, som Paphnutius sett i sina unga år, då han ännu lefde i världens frestelser, har blifvit föremål för den fromma eremitens tankar under hans ensliga botöfningar och böner. Djäfvulens list är stor. Han inger Paphnutius tanken att rädda Thaïs från hennes synder och ger honom sålunda förevändning att sysselsätta sin fantasi med hennes bild. Slutligen ger sig den helige mannen i sin tagelskjorta i väg till Alexandria. Genom sin ungdomsvän Nikias, den välvilliga och eleganta skeptikern, erhåller han en tunika och penningar. Han ser Thaïs på teatern i pantomimen och uppsöker den ryktbara kvinnan i hennes hem.

Thaïs är väl karaktäriserad. Den sköna, litet enfaldiga hetären har redan hunnit den ålder, då hon finner tomheten i hyllningarna, njutningarna och rikedomarna och tröttnat vid brutaliteten och egoismen hos de män, med hvilka hon kommit i beröring. Oron för ålderdomen och en vidskeplig tro på munkens trollkunnighet förhöja hos Thaïs intrycket af Paphnutius' vältalighet. Med fin ironi låter förf. bakom dennes heliga ifver framskymta de jordiska känslor, som behärska och förvirra det stackars hälgonet. Ett välfunnet drag är Paphnutius' af svartsjuka dikterade hat mot Nikias. För Thaïs, som är föga inkommen i psykologins hemligheter, är Paphnutius framför alt det mäktiga hälgonet, som lofvar henne en himmelsk ersättning, om hon af-

står från sitt jordiska lif. Paphnutius, som ej ett ögonblick lämnar Thaïs ur sikte, följer henne till det gästabud, hvartill hon på kvällen är inbjuden af prefekten för flottan, Lucius Cotta. Han bevittnar med föraktfull tystnad det filosofiska samtalet mellan gästerna, som uttömma antikens alla världsliga förklaringssystem. På morgonen förmår han Thaïs att på ett stort bål uppbränna sina dyrbarheter och egodelar och för henne genom öknen efter ett dygns vandring till det nunnekloster, där Albina, Caesarernas dotter, är abbedissa. Här inneslutes Thaïs i en cell, lugn och lycklig, medan den helige Paphnutius återgår till sin öken.

Men nu komma frestelserna. Thaïs' närhet, händelserna under färden hade tils vidare sysselsatt och upprätthållit honom. Kanske är det en svaghet i den psykologiska motiveringen att ej hans lidelse kom till något utbrott under deras vandring till Albinas kloster. Först i ensligheten låter förf. begäret vakna till medvetande hos Paphnutius. Han finner sin cell och sina forna sysselsättningar otillfredsställande. Thaïs' bild sysselsätter honom natt och dag, och hennes skönhet blir alt farligare. De små schakalerna öfverskrida tröskeln, föröka sig och fylla cellen. Men nu visar sig ihåligheten af Paphnutius' religion. I stället för att söka en hälsosam sysselsättning för sina tankar, låter han af fåfänglig högfärd förleda sig till att genom nya och ovanliga botgöringar söka förvåna djäfvulen. Han blir det första pelarhälgonet, och en hel stad af fromma eller nyfikna beundrare växer upp omkring honom. Men djäfvulen låter ej förvåna sig, utan frestar honom alt värre. Paphnutius lämnar slutligen pelaren och hamnar i de dödas stad invid Thebe. Till begärets plågor kommer nu tviflet; den hedniska filosofi, som han med afsky hört under gästabudet, väcker hans eftertanke, och eftertanken väcker tviflet på asketismens beräkningar. Väggmålningarna i grafkammaren få lif, bilden af en ung teorbspelerska förefaller honom som en inkarnation af Thaïs, stiger ner från väggen och frestar den helige mannen med sina förledande tal. Om ej den jordiska kärleken är förbjuden, säger hon, hvilken dårskap att då plåga sig? Förvirrad och utmattad, sjunker Paphnutius slutligen i vanmakt.

I detta läge anträffas han af munkarne, som samlats för att i öknen mottaga den ålderstigne Antonius' sista välsignelse. Enhvar bland dessa fromma skaror får sin del i välsignelsen. Blott den helige Paphnutius anför förgäfves till sin förmån att han lefvat på en pelare och bott i grafvar. Han får sin dom på grund af tre dödssynder: högfärd, otukt och tvifvel. Men han hör det icke, ty han har samtidigt fått veta att Thaïs håller på att dö i sitt kloster. Denna underrättelse förfärar honom. Hvad var för honom Gud, själens frälsning, det eviga lifvet, emot Thaïs? Hvad kunde de erbjuda, som skulle uppvägt en kyss, en omfamning af henne? Han förbannar sin dårskap, då han försakat lyckan för ett fantom, och beger sig till Thaïs' kloster, dit han hinner tids nog för att se henne dö och inför Albina och de fromma systrarna

röja sitt raseri, sitt begär och sin kärlek. Förbannad af Albina, flyr han bort med anletsdragen förvridna till en vampyrs.

En jämförelse mellan Thaïs och de tyska romanerna af Ernst Eckstein eller Felix Dahn erbjuder sig självmant. Äfven Anatole France gör förträffliga bilder ur det antika lifvet: pantomimen på teatern i Alexandria, gästabudet hos Cotta, historien om den helige Theodorus, den kristne nubiske slafven, som blef en martyr för sin sak, m. fl. Men dessa yttre former af det antika lifvet äro ej en hufvudsak för Anatole France. Han är ej arkaiserande, som de tyska författarne. De personer han skildrar äro ej allmänna typer, utan individualiserade människor: den gamle Cotta, som var så nöjd med sin dag, då han afslutat ett kapitel i sin kartaginiensiska historia och inspekterat en af statens galerer; den helige brodern Palaemon, som förhärligar Gud i sina gurkor och pumpor, för att ej nämna hufvudpersonerna, Paphnutius och Thaïs. Det är tidens själslif som för den franska författarn utgör hufvudintresset, ehuru det ej kan nekas att hans filosofiska utläggningar, huru troget de än återge den tidens färg och form, dock röja sin moderna härstamning. Härtill kommer att dessa utläggningar delvis falla utanför hufvudhändelsens gång och därför, ehuru upplysande för det inre sammanhanget, ej undgå att förtynga berättelsen. Det fantastiska och öfverspända, som ligger i tidsriktningen, får nog mycket öfverhand i slutet af berättelsen, särskildt vid den helige Antonius' generalmönstring i öknen samt i Thaïs' visioner vid hennes död och Paphnutius förvandling till en vampyr.

Framställningen andas en vänlig, deltagande humor, som ofta öfvergår till kvick och fin ironi. Stundom är ironin så fördold, att läsaren stannar i villrådighet om förf:s egen ståndpunkt. Förf:s språk är rikt och poetiskt. Öfverhufvud är „Thaïs" ett altför själfullt arbete för att förses med en så plump och opassande titelvignett, som den svenska upplagans. Öfversättningen är ledigt och sorgfälligt gjord.

B. E.

Conrad Ferdinand Meyer: Angela Borgia, historisk novell, öfvers. från tyskan af *Tom Wilson;* Sthlm 1892, Looström & komp.; 203 s. 8:o 2 kr. 25.

En dålig öfversättning är en stor orätt mot författaren af arbetet. Det finaste, det mest egendomliga i stilen går väl alltid till någon del genom öfversättning förloradt; men en tolkare, som låter sig binda mera af andan än af bokstafven, ger oss i alla fall det väsentliga, det karaktäristiska af framställningssättet. I ofvan antecknade öfversättning af C. F. Meyers arbete får läsaren väl ett intryck af att förf. måste ega en synnerligen kraftfull, egendomlig stil; men egendomligheterna bli i öfversättningen till en plåga, emedan de tyska satskonstruktionerna blifvit använda på ett sätt, som djärft trotsar svenskt språkbruk och ibland gör

meningarna fullkomligt obegripliga. En sådan öfversättning är så mycket mera klandervärd, då det gäller att för svenska läsare presentera en för dem hittils okänd framstående författare. Lyckas man emellertid komma öfver det obehag öfversättningen förorsakar, ryckes man trots dennas uselhet med af själfva berättelsen.

Conrad Ferdinand Meyer är en tysk schweizare. Likasom på Paul Heyse och på en stor mängd tyska bildande konstnärer tyckes Italien på honom öfvat sin underbara tjuskraft och kommit honom att härifrån hämta stoffet till sin novell. Hans framställning gäller ett af de mest lysande tidsskedena i Italiens historia. Han skildrar lifvet och sederna vid hofvet i Ferrara under furstarne af Este och bygger sin teckning på renässanstidens underbara motsättning mellan hög andlig och konstnärlig förfining och odling samt den moraliska slapphet, som gjorde att lönnmord, svek och nidingsdåd af alla slag under denna högt upplysta tid frodades i maktens hägn. Angela Borgia är en ung, högsinnad flicka, som lefver vid hofvet i Ferrara såsom hofdam hos sin ryktbara släkting Lucrezia Borgia, sedan denna förmält sig med Alfonso af Este. Kanske ännu mera än den vackra bilden af Angela intresserar den bild förf. vid sidan af hennes framstält af Lucrezia. Han tolkar det lastbara hos denna gåtfulla karaktär, hvilken så ofta varit föremål för konstnärlig behandling, såsom en produkt af de omständigheter under hvilka Lucrezia uppvuxit; i och med detsamma hon lösryckes från denna omgifning, kommer också det goda hon är mäktig af att framträda. Om denna bild är fullkomligt historiskt riktig kan ref. icke afgöra, men i konstnärligt afseende visar den en utomordentlig förmåga hos förf. att teckna människonaturens underbara blandning af godt och ondt, likasom hela novellen på ett kraftfullt konstnärligt vis skildrar renässanstidens skarpa motsättningar. Om, såsom i den svenska anmälan utlofvas — hvilket äfven är att önska — andra arbeten af denne intressante förf. skola öfverflyttas till svenska, måste man uttala det hopp att tolkningen blir författaren värdig.

H—a.

Marie: Ett manuskript; bemyndigad öfversättning af *Emilie Kullman;* Sthlm 1892, Fahlcrantz & C:o. 249 s. 8:o; 2 kr. 50.

Ofvanstående öfversättning, som på originalspråket, norskan, utgifvits under pseudonymen Holger Birch, tyckes icke utan grund ha rönt erkännande och sympati i förf:s hemland. Hela romanen genomgås af den stilla melankoli, som hos personer med rikt själslif plägar efterfölja andliga stormar. Redan bokens början med sin fina stämning är mycket anslående. Det var en lyckad idé af förf. att för kontrastens skull låta en ung, tjuguårig man stifta bekantskap med sin moders väninna, den gamla fröken Lund, för hvilken han fattar ett varmt intresse. Det manuskript den unge mannen efter hennes död finner skall, därom äro vi öfvertygade, läsaren med deltagande följa ända till slutet.

Romanens hjältinna, Thora Lund, såsom ung, „sångfogeln“ med sin poetiska natur, utgör en fullkomlig motsats till sin praktiska syster Malla, som liksom myran är ett nyttigt ting, men ej i minsta mån kan höja sig öfver det hvardagligas nivå. Det oaktadt blir den prosaiska flickan förälskad, och hon vinner sitt mål.

Men då doktor Holm, hennes fästman, under en utrikes resa gör bekantskap med den yngre systern, Thora, som ej vet af hans förbindelse, uppvaknar också hos Thora en känsla för den blifvande svågern. Den blir den romanen genomgående röda tråden, Holms och Thoras hemliga kärlek, som., ju mer behärskad å ömse sidor den är, fattar dess mera stadig rot. Förf. har ansett det vara en moralisk nödvändighet att låta de båda älskande uppoffra sin sällhet för den praktiska systern, som lefver lycklig i sin illusion.

Förf. begagnar sig icke af det moderna, korta uttryckssättet, men stilen förefaller dock icke tung. Berättelsen framskrider lugnt och jämt, utan några öfverdrifter och utan att grundstämningen brytes. I Thora Lunds dagbok från badorten framställes dock en psykologisk abnormitet, den af list och koketteri sammansatta fröken Krogh, men äfven hos henne finnes någonting godt, då hon kämpar mot frestelsen i form af ett nesligt anbud från excellensen-rouén. Manuskriptets slut inger likväl en känsla af harm, emedan man där får en klar inblick i den småsinta karaktär, för hvilken de båda älskande uppoffrat sig. Det är årsdagen af doktor Holms död. Thora Lund har under stark snöyra gjordt en utfärd till sin döde svågers graf. Då hon återkommer, hör hon i tamburen ett muntert fnittrande jämte ljudet af kyssar. Systern, enkan, har på årsdagen af sin mans död, ingått förlofning med den narraktige apotekaren, som sminkar sig och bär peruk och hvars största förtjänst ligger i hans stora förmögenhet.

Om bipersonerna kan man säga att de allesamman förtjäna loford såsom naturtrogna genrebilder. Förf. har uteslutande hållit sig till det naturliga och sanna i skildringen, under det att det hela dock belyses af ett poetiskt skimmer. Öfversättningen är gjord med omsorg.

L. B.

I. Bang: Om korpulence og dens behandling; en allmenfattelig fremstillet diætetisk studie; Kristiania og Kjöbenhavn 1892, Alb. Cammermeyer; 137 s. stor 8:o.

Föreliggande lilla arbete utgör en synnerligen intressant, klart och lifligt hållen, på rent vetenskapliga grunder bygd framställning af läran om ämnesomsättningen inom den mänskliga organismen.

Boken är indelad i tretton kapitel, af hvilka egentligen blott det näst sista, „huru man blir af med öfverflödigt fett“, sysselsätter sig med korpulensens kurmässiga behandling och redogör

för de olika metoder, hvilka därvid kommit till användning, jämför och kritiserar dessa och lämnar antydningar om under hvilka omständigheter någon viss bland dem kan vara att föredraga.

Utgående från erfarenheten att det under en sådan kur är till utmärkt hjälp för både läkaren och patienten att denne sistnämde såvidt möjligt har noggrann kunskap om meningen med de förändringar i kost och öfriga förhållanden, hvilka han bör underkasta sig, egnar förf. större delen af sitt arbete åt en utläggning af de olikartade födoämnenas viktigaste beståndsdelar och dessas tillgodogörande och omsättning i kroppen, efter det han förutskickat ett kapitel om „människans kemiska sammansättning". I särskilda kapitel behandlas därefter orsakerna till öfverdrifven fetma, följderna af densamma och medlen att förekomma dess inträdande, hvarvid uppmärksamhet egnas åt de inflytanden, som bad, sport, klimat samt fysiskt och andligt arbete kunna utöfva på ämneomsättningen, och åt den roll, som dessa och andra faktorer spela vid afmagringskuren, hvarjämte ytterligare redogöres för de möjliga faror, hvilka kunna vara förbundna med dylika kurer.

Angående födoämnenas tillredning, lämpliga kombination, temperatur m. m. lämnas korta, men värdefulla anvisningar, och därtill fogas några praktiska tabeller öfver deras procenthalt af närande beståndsdelar och deras pris i förhållande till näringsvärdet, samt förslag till matsedlar vid afmagringskurer.

Oaktadt bokens knappa stil, tack vare hvilken förf. lyckats inom dess begränsade omfång få rum för ett tämligen rikt och gediget innehåll, är, som antydts, framställningen synnerligen ledig, ställvis hållen i en lätt humoristisk ton, och bör med intresse kunna läsas såväl af läkare som af hvarje bildad människa, som önskar vinna någon insikt i en af de viktigaste delarna af läran om den personliga hygienen.

Jarl Hagelstam.

Öfversikt.

Bref från Sverge. Förberedelserna till den svenska konstens representerande på Chicagoutställningen medförde för en tid en rätt hetsig och i den nuvarande stiltjen onekligen uppiggande liten strid, Återstår nu att se hur lifligt deltagandet i utställningen blir från konstnärernas sida och huru tillmötesgående museistyrelserna äro i att låna ut representativa konstvärk till en resa öfver Atlanten.

Till kommissarie för utställningens svenska konstafdelning är Anders Zorn utsedd; den svenska utställningsbyggnaden uppföres

af Gustaf Wickman, en ung framtidsman bland våra arkitekter. Byggnaden — med motiv från gamla svenska träkyrkor, liksom från renässansslotten — är mycket originell och utgör ett af de samtida yngre arkitekternas många uppslag till byggnadsstilar med anor från det vårt land äger af inhemsk byggnadskonst.

Zorn är för öfrigt den bland våra konstnärer, som nu i vinterrusket beredt stockholmaren den mest upplifvande konstnjutning de haft att tillgå. Han föranstaltade kort före jul en liten utställning af sina nyaste arbeten. Dylika utställningar har han också anordnat ett par gånger förut, och hvar gång har han visat fram någon ny sida af sin frodiga och på utvecklingsmöjligheter öfverraskande rika talang. Denna gång kom han med ett par porträtt, som höra till det bästa han gjort. Största uppseende väkte den för Idun målade interiören från sällskapets sammanträden. Det är framemot morgonsidan, och belyst af morgonsolen står bibliotekarien Harald Wieselgren — med glaset i handen, löjet på läpparna och skalken i ögat — och är midt inne i ett tal — och hans gemytligt satiriska uttryck är fångadt så på pricken och med så enkla medel, att det måste öfverraska, till och med hos Zorn. Bakom talaren synas i ett inre rum i gasbelysning Iduns öfriga styresmän, professorerna Key och Nordenskiöld, riksantikvarien Hildebrand och doktor Zander, alla lifligt och karaktärsfullt skizzerade i få drag. Hela taflan är spirituell och genialisk och öfverlägsen i behandlingen — en lek med svårigheterna, sådan ingen annan svensk målare kan göra maken till.

Bland porträtten var för öfrigt ett ytterst enkelt, med tre, fyra färger måladt, men förtjusande friskt flickporträtt och en praktmålning, framställande en dam i pälsvärk med en japansk skärm som bakgrund. Dessutom hade Zorn hemma i Dalarne målat en stor genretafla, en marknadsscen från Mora med några för marknadslifvet karaktäristiska hufvudfigurer: en dödfull bonde liggande i gräset och hans hustru eller fästemö sittande bredvid den fallne med ett harmset och föraktligt uttryck på sitt grofva, men hederliga ansikte.

Jämte oljemålningarna utstälde konstnären en liten byst, snidad i trä — i ett vanligt björkvedsträ — och framställande hans gamla mormor i dalkostym. Utförd med den yttersta pietet och den största omsorg, bildar den präktiga miniatyrbysten, som endast är några tum hög, en utsökt motvikt till de med bred och summarisk pensel målade porträtt, med hvilka Zorn på de senare åren roat — och ibland förargat — publiken.

Han visar ock en rad etsningar. Han har i Paris vunnit anseende äfven genom sina raderingar. Franska staten inköpte för Luxembourgmuseet det porträtt han etsat af Ernest Renan — något som jag så mycket hällre berättar, som jag ej i någon svensk tidning sett någon notis därom. Det själfulla och monumentalt karaktäristiska porträttet, som framställer den gamle

forskaren i tankar, nedsjunken i sin arbetsstol, visar Renan i en helt annan dager än den hvari Bonn at målat honom i sitt bekanta porträtt, hvilket visar oss Renans mäktigt omfångsrika kropp, men föga af hans märkliga personlighet. Den franska målaren har en gång förut i täflan med en nordisk konstnär fått lämna främsta platsen åt denne — det var då såväl han som Albert Edelfelt målade Pasteurs porträtt till salongen 1886. — Zorns lilla radering ger en vida mer representativ framställning af Renan än hvad Bonnats fotografiskt hållna målning kan gifva.

Af de monumentala konstvärk jag omnämt i mitt förra bref härifrån ha vi nu fått se ett par. Sedan den 9 december sitter *Schéele* på Floras kulle i Humlegården, med kalott af snö på sitt tankfulla hufvud, snöbräm öfver axlar och rygg och snö samladt i glödpannan, som han sitter och vaktar öfver. Det är inte fråga om att inte statyn är vacker, äfven om man finner dess hufvud väl stort — Börjeson är svag för stora hufvuden — och sockeln altför låg. Likväl torde det vara ett faktum att den framstående skulptörens monumentalvärk visa sig allra bäst till sin fördel, då de, skizzerade, framträda i liten skala. Så var enligt min åsikt fallet med såväl Holberg som Geijer och Axel Oxenstjerna — den första skizzen, den där han stödde sig på svärdet — och så är äfven fallet med Schéele.

Baron *Cederströms* stora målning „Magnus Stenbock i Malmö den 27 september 1709" — utförd på beställning af Malmö stad för att pryda högtidssalen i dess gamla rådhus — har, återkommen från utställningen i Malmö, en kort tid varit att se här i Stockholm i hr Blanchs nyaste konstsalong. Taflan är lifligt och friskt komponerad; hvad den saknar är monumental hållning, något som ett monumentalt arbete strängt taget ej bör sakna.

Ett annat prof på skåningarnes konstintresse eller på deras fosterländskhet är den inbjudan de nyligen utfärdat till landets skulptörer att täfla med skizzer till en ryttarstaty öfver Karl den tionde Gustaf. *Th. Lundberg* har nyligen utfört en skizz till staty öfver Olaus Petri; skizzen är afbildad i professor H. Schücks lilla bok, som utgafs på femhundraårsdagen af den svenska reformatorns födelse. Tanken att på Stockholms Stortorg resa en ärestod åt en af den svenska renässansens vägbrytare är tvifvelsutan god — i synnerhet om hans uppträdande på Stortorget kunde bidraga till den minnesrika platsens försättande i ett mera värdigt och mera stilfullt skick än det nuvarande. Alt detta är likväl ännu ingenting annat än en framtidstanke. För ett par årtionden tillbaka agiterades lifligt för en minnesvård öfver Sten Sture den den äldre. Kanske går det med mäster Olof som med gamle herr Sten — agitationen för dennes staty hade åtminstone till följd uppkomsten af ett förtjänstfullt konstvärk, Börjesons utkast till Sturemonument.

En konstnär — en af de gamle — har nyligen öfvergått från lifvet till historien. Det är *Lars Theodor Billing,* den på

sin tid mycket populäre landskapsmålaren. Till de stora talangerna hörde han ej, och det släkte som nu är ungt fälde en tämligen skoningslös dom öfver hans alster.

Billing, född 1817, hörde till ett äldre skede i vår konstutveckling och var på sin tid med bland målsmännen för det nya och ungdomsdjärfva. Han hörde till 1840-talets akademi-elever, till den generation som räknade bland sig så förhoppningsfulla ungdomar som Boklund, Nils Andersson, Bengt Nordenberg, L. A. Lindholm, Blommér, Marcus Larsson m. fl. Billing blef en trägen utställare i konstföreningen och på de akademiska expositionerna, hans taflor omtalades på den tiden af kritiken som täkt och samvetsgrant utförda, med god uppfattning af naturstämningen, och hans teckningar äro omsorgsfullt och ganska friskt gjorda. i ett maner, som påminner om C. J. Billmarks äldre arbeten. Han utbildade sig mest på egen hand under långvariga resor och var en tid bortåt jämte G. W. Palm och J. M. Stäck den mest bemärkte bland de unga landskapsmålarne. Men han arbetade sig ej till den tekniska färdighet, som blef frukten af de båda rivalernas fleråriga studier på främmande botten. Hans arbeten förblefvo „nätta“ och „behagliga“, de blefvo också under ganska lång tid både omtykta och lätt sålda. Men så gick utvecklingen förbi den ståndpunkt där Billing stannat, och jämförda med de nya riktningarnas landskapsmålningar — med Edvard Berghs, Gustaf Rydbergs, Alfred Wahlbergs arbeten — kunde Billings dukar ej se annat än fadda och matta ut. På de senare åren såg man sällan till några af den gamle målarens små, omsorgsfullt utpenslade landskap. I konstnärslifvet var Billing i sin krafts dagar en omtykt kamrat; konstnärsklubbens handlingar förvara en mängd humoristiska tal och visor af hans hand från klubbens första tid, slutet af 1850- och början af 1860-talet.

Den stockholmska *teatersäsongen* har hittils varit af ovanligt litet intresse. Dramatiska teatern har alt sedan den förra våren, då efter den sensationella godtköpsdramen „Bröllopet på Valeni“ följde den tyska farsen „Krig i fred“, bjudit på tämligen dålig vara. Det strängt taget enda bland de svenska originalstyckena vi ha skäl att behålla i minnet är K. A. Melins lilla „dramatiska episod“ *Vid Breitenfeld*. Ett annat svenskt originalstycke, som föreligger färdigt, men som ej lär komma upp på dramatiska teatern, för hvilken det är skrifvet, bär titeln Det stora förslaget och har till författare hr Per Staaff. Stycket är en stockholmsinteriör med ämne från det politiska lifvet, från riksdagen och rikdagskretsar, och det är endast och allenast ämnet som afhåller dramatiska teatern från att uppföra det, ty dess literära förtjänster sägas vara mycket stora. Stockholmaren väntar att få se det i sommar, uppfördt af hr Albert Ranfts sällskap. På dramatiska teatern väntas nu ett originalstycke, „Löndörren“ af Anna Wahlenberg. Frans Hedberg har ock ett helaftonstycke

färdigt, Ernst Lundqvist likaledes en fyra-akterspjes. Medan vi vänta på dem, få vi förarga oss öfver att teatern nu senast införlifvat med sin spellista en sådan dussinprodukt som Georges Ohnets *Grefvinnan Sarah.*

Inte häller småteatrarna ha haft mycket af intresse att bjuda på. Ett spanskt lustspel, *Domarens hatt,* var det enda värkligt roliga Södra teatern under hela hösten framvisade. Nu gästar hr Holmqvist uppe på söder i sin gamla glansroll i *Niniche,* och Niniche hör till de stycken som aldrig bli gamla i Stockholm.

Vasateatern, som blifvit helt och hållet ombygd och nu strålar af guld och glada färger, lefde under fjolårets sista månader uteslutande på Anna Pettersson-Norrie, som uppträdde i tre af sina gamla roller. Goda hus äfven i december, och naturligtvis jubel. Fru Petterssons prestationer i „Pariserlif" och „Lilla hälgonet" mottogos med det gamla varma bifallet, och i den stora publikens ögon har operettdivan ingenting förlorat. Med henne försvann Vasateaterns lycka. En dum originalnyårspjes gick endast några få gånger, och en idiotisk tysk fars, *Underdoktorn,* kunde ej spelas mer än en enda gång — något rent af oerhördt i Stockholm, där publiken i allmänhet är så anmärkningsvärdt beskedlig och kritiken så barmhärtig.

Till sist några ord om de senaste månadernas jubileer. I mitt novemberbref omnämde jag Svante Hedins afsked från publiken. Han följdes snart af en annan gammal komiker, hr *Georg Norrby,* som drog sig tillbaka efter en teaterbana, längre än de flestes. Hr Norrby har varit skådespelare alt sedan år 1834 och spelat i Stockholm sedan 1842, så nog har publiken blifvit van att se honom. Om han också blef entonig någon gång, så uppehöllos likväl många af hans gamla och nya roller — äfven de från senare år — af en segrande frisk och originell humor. I sin ungdom var han med om att kreera August Blanches lustspelstyper på dåvarande Mindre teatern (nuvarande dramatiska) — bland hans nyare främsta roller är att påminna om gamle Ekdal i „Vildanden", om den våldsamt komiske klockaren i „Ambrosius", den gamle korrekturläsaren Persson i „Sveas fana", Jeppe Berg i „Erasmus Montanus".

Direktör *Gustaf Fredriksons* 30-års jubileum som skådespelare firades med en representation, som återkallade i minnet förgångna tiders sceniska konst. Hr Fredrikson hade ej valt att den dagen visa sig i någon af de karaktärsroller han varit ypperlig uti på senare år, utan det var som ung pariserelegant han uppträdde — i sin gamla roll i „Klädeshandlarn och hans måg". Gubben Poirier spelades för denna enda gången af hr Knut Almlöf, Verdelet af hr Lagerqvist och kocken af hr Norrby. Det gamla gardet befans alls ej ha legat af sig — tyvärr kan det unga garde, som för närvarande träffas på dramatiska teaterns scen, ej mäta sig med de ålderstigne. Det behöfdes en tillförsel af ungt, friskt blod; och det fins, detta friska blod, det behöfves endast god vilja att fånga det. G—g N.

Finland i den utländska prässen. Den utländska tidnings- och tidskriftsliteraturen har vid sin behandling af Finland och dess nuvarande politiska ställning lämnat prof på publicistiska alster af den mest olikartade beskaffenhet. [1]) Fantastiska beskrifningar om Finland såsom alla politiska, moraliska och sociala dygders förlofvade land hafva växlat om med uppsatser af bestående värde.

De kanske mest utpräglade representanterna för bägge riktningarna har den engelska prässen haft att uppvisa. „Från de tusen sjöars land" hette en i Daily Telegraph i slutet af 1890 införd uppsats, hvilken andades en nästan entusiastisk välvilja för vårt land. Författaren, som tecknade sig E. W. Lanin, hade af sin stämning låtit förleda sig till att teckna endast dagrar och lämna bort skuggorna; bilden hade därför, om än detaljerna i allmänhet voro riktiga, blifvit altför ljus, icke minst i fråga om våra inre förhållanden. Detsamma kan, om ock i mindre grad, sägas angående en af samme förf. i januari 1891 i Fortnightly Review publicerad essay om Finland, hvilken sedermera med loford omnämdes och delvis refererades i Review of reviews, den bekante engelske publicisten Steads tidskrift. Bägge dessa uppsatser, af hvilka utdrag funnits intagna äfven i våra dagliga tidningar, utmärkte sig genom en liflig, kåserande stil, som tillika med den välvilliga tonen måste bidraga till att hos läsaren väcka sympati för ämnet.

Från den jämförelsevis lätta art af skriftställeri, hvartill Lanins uppsatser äro att hänföra, är steget långt till ett arbete med det sammanträngda och innehållsdigra, men vältaliga och intressanta skrifsätt, som den engelska historikern professor E. A. Freemans uppsats angående den nuvarande politiska situationen i Finland, publicerad i Macmillan's Magazine (mars 1892). Ett utdrag ur den märkliga uppsatsen fans kort därpå intaget i en af våra dagliga tidningar. Men den hade dock sedermera antagligen hos flertalet läsare hunnit råka i glömska. Det var därför ett referat af uppsatsen intogs i novemberhäftet af denna tidskrift. Då ännu var det icke bekant att uppsatsen i dess helhet, såsom kort därpå inträffade, skulle utgifvas på svenska och sålunda blifva tillgänglig för en större allmänhet. — Önskligt vore att äfven en publikation på finska af den värdefulla broskyren komme till stånd. I sak innehåller den visserligen icke någonting nytt; men förf:s uttalanden om vår samhällsutveckling och hans jämförelser med förhållandena annorstädes erbjuda det största intresse. Och om än några misstag i detaljer insmugit sig, kan man dock ställa professor Freemans arbete vid sidan af det

[1]) Det vore önskligt att tidningsredaktioner och enskilda personer skulle till universitetsbiblioteket eller statsarkivet öfverlämna de publikationer af ifrågavarande art, som de fått emottaga. På sådant sätt kunde en, om också icke fullständig, kollektion häraf fås till stånd.

bästa som af inhemska män skrifvits om vår politiska ställning. — Under rubriken „Ett försvar för Finland“ refererades äfven professor Freemans uppsats, liksom tidigare Lanins, i Review of reviews.

I jämförelse med de nämda publikationerna, äro öfriga uttalanden om Finland i den engelska tidningspressen af underordnad betydelse. Dock förtjänar det nämnas att Manchester Guardian på våren 1891 innehöll några väl skrifna artiklar om våra förhållanden af furst Krapotkin, som under besök härstädes i naturvetenskapligt syfte gjort sig förtrogen äfven med vår politiska ställning och utvecklingen af våra samhällsinstitutioner. En af dessa artiklar bar öfverskriften: en undertrykt adress (a suppressed address) och redogör för det äfven i ett svenskt blad återgifna förslag till adress, som afsågs att inlämnas vid 1891 års landtdag, men emellertid icke kom till stånd.

Till uttalanden om Finland i engelska blad torde äfven böra räknas deras referat af ett af Gladstones politiska tal (på hösten 1890), däri denne med sympati yttrade sig om Finland och den home-rule, som här med så stor framgång genomförts.

Slutligen må äfven nämnas den ryska politiska emissarienskriftställarinnan madame Novikoffs uppträdande i Times med meddelanden om Finland, hvilka inbringade sin författarinna applåder af Novoje Wremja och Moskovskia Wedomosti.

Af tidningar på franskt språk har det i Brüssel utgifna, af ryska utrikesministerium subventionerade bladet Le Nord uttalat sig i samma riktning för hvilken madame Novikoff uppträdt såsom representant i England. I dubbel mening bedröflig är den bild af våra förhållanden som i öfrigt på franskt språk lämnats af tidningar, sådana som Matin m. fl. Undantag gjorde endast en i Nouvelle Revue på vårsommaren 1890 införd artikel, som dock ytligt berörde de brännande frågorna för dagen. Sedan dess har den franska prässen, såvidt oss är bekant, förutom några sakliga beriktiganden af finsk man, icke innehållit för Finland gynnsamma meddelanden. De stora politiska organen och tidskrifterna hafva i regeln tigit ihjäl den finska frågan och konsekvent tillbakavisat de försök att bryta tystnaden, som någon gång gjorts från finskt håll, och då de undantagsvis uttalat sig om våra förhållanden, hafva de hämtat sina uppgifter från grumlig källa.

Så var till en början förhållandet äfven med den tyska prässen. Bl. a. innehöll Berliner Tageblatt (1890 på sommaren) en korrespondens, som i mycket påminte om det som senare stått att läsa i franska blad. Men kort därpå ingick i bladet en fullständig vederläggning af korrespondensen och ett beklagande öfver att den fått inflyta. Sedermera har tonen i den tyska prässen i allmänhet varit sympatisk för Finland. Antagligen ha därtill medvärkat den lifligare beröringen med Finland och den däraf framkallade större kännedomen om våra förhållanden. Men

Moskovskia Wedomosti har sökt göra' gällande att den tyska prässens uttalanden i frågor angående Finland äro af finskt ursprung. Huru härmed i vårkligheten förhåller sig är svårt att afgöra. Hvad man emellertid tror sig veta är att uppsatser, som härifrån afsändts till några tyska blad, omarbetats nästan till oigenkännelighet eller alls icke blifvit intagna. Anledningen ligger äfven i öppen dag. Vi sakna nämligen här de nödiga förutsättningarna för att kunna bedöma hvad som lämpar sig för publiken i annat land, hvad icke. De utländska tidningsredaktionerna måste förbehålla sig och de af dem anstälda korrespondenterna och medarbetarne att göra urvalet och värkställa bearbetningen. Svårigheterna att härifrån träda i korrespondens med utländska tidningar hafva nogsamt gjort sig gällande äfven tidigare, då lust icke saknats att på detta sätt sprida kännedom om våra förhållanden, men detta önskningsmål dock icke realiserats. Att man emellertid numera i den utländska, särskildt den tyska prässen sysselsätter sig med våra förhållanden, torde få tillskrifvas det ökade intresse för vårt land, som de senaste årens politiska tilldragelser varit egnade att väcka.

Någon regelbundenhet har för öfrigt icke kunnat iakttagas i den tyska prässens uttalanden om Finland. Då krisen tillspetsat sig, hafva de förekommit oftare, men under mellantiderna ha de stannat af. De hafva sålunda följt de vanliga lagarna för publicistiken, där det aktuella intresset är det afgörande. Mer än andra synes emellertid Kölnische Zeitung hafva egnat uppmärksamhet åt våra förhållanden. Nämda blad gjorde början därmed på hösten 1891 i en af Moskovskia Wedomosti och därefter äfven af härvarande tidningar återgifven artikel, där vår nya prässregim omnämdes och den tyska prässen uppmanades att öppna sina spalter för sådana meddelanden från Finland, som icke där tillätos se dagen. De uttalanden angående våra förhållanden, som sedermera tid efter annan funnos införda i Köln. Zeitung, tydde äfven på att denna uppmaning blifvit uppmärksammad i Finland. Prof på missuppfattning och oriktigheter saknas visserligen icke i de ifrågavarande uppsatserna, men åtminstone materialet har synbarligen härrört från personer som varit väl initierade i förhållandena. Några af artiklarna i Köln. Zeitung voro i formelt afseende förträffliga. Äfven Moskovskia Wedomosti hade, om dess ögon fallit t. ex. på den af dessa uppsatser, som handlade om öfversättningen till svenska af det under 1891 års landtdag aflåtna kejserliga reskriptet, svårligen kunnat undgå att såsom fullkomligen grundlösa erkänna de af det värda Moskvabladet mot den första öfversättningen framstälda beskyllningarna för förfalskning m. m.

I vissa delar påminnande om korrespondenserna i Kölnische Zeitung är en i Münchener (f. d. Augsburger) Allgemeine Zeitung införd artikelserie angående 1891 års landtdag, som i öfvertryck tillsändts äfven denna tidskrift. Den innehåller icke

något nytt för finska läsare; men väl måste man lägga märke till förf:s pietet vid återgifvandet på tyska af de viktigaste delarna af ständernas svarsskrifvelser i de politiska frågorna, landtmarskalkens och talmannens för bondeståndet tal vid landtdagens öppnande m. m. I en andra kompletterad upplaga af denna publikation, som bär namnet Finlands Kampf um sein Recht, ingår äfven en redogörelse för den Ordinska agitationen mot Finland.

Bland tysk literatur om våra förhållanden bör äfven nämnas en i tidskriften Unsere Zeit (1891 på sommaren) intagen artikel: Russland und Finland, som exakt redogör för gången af landtdagens förhandlingar i de politiska frågorna. Vidare må påpekas att den såsom öfversättare och anmälare af skandinavisk historisk literatur kände tyske historikern F. Arnheim i tyska blad anmält Danielsons m. fl:s arbeten i den finska frågan.

Denna öfversikt af hvad man i de stora kulturländerna på senaste tid haft att förtälja om oss kan naturligtvis icke göra anspråk på fullständighet, redan af den anledning, att många, måhända flertalet, af de i engelska, franska och tyska blad införda korrespondenserna angående Finland icke blifvit kända härstädes samt därför icke ens i notisform omtalats i våra tidningar. Men det synes dock kunna vara till någon nytta att, så länge minnet däraf ännu icke hunnit förblekna, påminna åtminstone om det som här på detta område blifvit bekant.

Af det som i den skandinaviska prässen stått att läsas om våra förhållanden torde uppsatserna i den danska tidningen Politiken böra nämnas främst med afseende å den sakkännedom, den varma sympati för våra förhållanden och den förträffliga stil, som utmärkt dem. Förf., som hos oss är känd genom korrespondenser till ett härvarande blad, signerade med: D:r Judaeus, borde i broskyrform publicera ett urval af dessa sina uppsatser. De äro altför väl skrifna för att glömmas med det tidningsblad, i hvilket de ingått.

En säregen ställning bland den literatur som här är i fråga intaga de i svenska Aftonbladet under förlidet år införda korrespondenserna af signaturen Nestor. Det är icke innehållet i dessa artiklar som ådragit dem särskild uppmärksamhet. I det afseendet skilja de sig icke i nämnvärd mån från andra korrespondenser, som nu eller förut varit införda i svenska blad. Dock är skilnaden stor, om man t. ex. vill uppdraga en gräns mellan dem och signaturen Alvars bekanta korrespondenser i Göteborgs handels- och sjöfartstidning. Men det är, som sagdt, icke uteslutande innehållet som är det karaktäristiska för dessa korrespondenser, utan därjämte deras egenskap af hvad man kallar „literära kontraband“. De hafva nämligen utspridts i öfvertryck och sedermera utkommit i broskyrform samt därigenom väkt större uppmärksamhet, än annars hade kommit dem till del.

De korrespondenser af enahanda art, som i slutet af 1850-talet likaledes funnos införda i Aftonbladet, voro då föremål för ett uttalande i Litteraturbladet, med rubriken: Den finska emigrationen i Sverige. I denna uppsats konstaterar Snellman visserligen att samma företeelse visat sig äfven annorstädes, i det att Frankrikes förhållanden på den tid, då Napoleon III lade alt hårdare bojor på prässen därstädes, blefvo föremål för uttalanden i utländska tidningar, i hvilka äfven franska pennor togo del. De individer, som egna sig häråt, hafva, säger Snellman, att med sitt samvete afgöra hvad som berättigar dem att eludera sitt lands lagar, att lefva under en lag, skrifva under en annan. Men, tillägger han, säkert synes också att sanning i uppgifter och ett insiktsfullt och värdigt bedömande utgöra ett nödvändigt vilkor för det möjliga gagnet af detta slags skriftställeri.

Med sistanförda uttalande har Snellman, enligt hvad det synes oss, träffat det rätta. Den olofliga literaturen är, såsom den förbjudna frukten öfver hufvud, mer begärlig för den stora allmänheten än hvad som bjudes denna allmänhet öppet och utan omvägar. Då den tillika är så godt som fritagen från kritik och polemik, kan den lätteligen komma att utöfva en oberättigad terrorism mot olika tänkande. Dylika korrespondenser urarta därför lätt till värktyg i partisyften, i stället för att deras berättigande är att söka i en sträfvan att hålla den allmänna opinionen vid lif under perioder då denna eljes skulle förkväfvas.

I ett land där man, såsom hos oss, icke på tiotal år haft begrepp om oloflig literatur, äro brefven i Aftonbladet en företeelse som bättre än annat illustrerar de nuvarande prässförhållandena. Huru föga benägen man i allmänhet hos oss är för annat än öppna och lojala medel framgår äfven däraf, att signaturen Nestor själf i ett af sina bref på tal om de nämda korrespondenserna från slutet af 1850-talet, hvilka sågo dagen under de sista åren af grefve Bergs generalguvernörskap, framhåller att brefven sedan, när statsärendena åter kunde behandlas i öppen dag, föllo i glömska; och om någon erinrade sig dem, skedde det med en viss ovilja öfver dessa minnen från en förtryckets och de politiska osedernas tid, som gudskelof var öfverstånden. Nu äro tiderna i Finland, fortsätter sign. Nestor, åter sådana. Censuren föder åter sina bittra och bäska frukter. Äfven ett här utkommande blad, som skarpt kritiserade de ifrågavarande brefvens innehåll, framhöll dock att onaturliga förhållanden föda onaturliga frukter. Det är sålunda endast en mening om att hufvudansvaret för det afsteg från normal publicistisk värksamhet, som dessa korrespondenser, frånsedt deras innehåll, måste anses innebära, faller på den rådande regimen.

Det är med prässlagstiftningen som med andra politistadganden. Så länge de hållas inom vissa gränser, kunna de möjligen leda till hvad man med dem åsyftar. Men om gränsen öfverskrides, framkalla de öfverträdelser af vida värksammare art

än det förmenta onda man velat förekomma. Härvid bör äfven märkas att förhållandena i ett litet land, som vårt, äro gynnsammare för „literära kontraband“ än annorstädes. Ett flygblad i några hundra exemplar — trykta eller handskrifna — är nämligen nog för att sprida kännedomen om en sak öfver hela landet.

För den ryska prässens uttalanden angående Finland, hvilka i motsats till nyssnämda slag af tidningsliteratur för sig uteslutande tagit i anspråk låglighetens hallstämpel, behöfva vi icke i detta sammanhang redogöra. Allmänheten har redan genom de dagliga tidningarna tillräckligt, ja altför mycket, erinrats om dem. Dessutom har den tidning, som ensam presterat mer i den vägen än alla andra ryska tidningar tillsammans, nämligen Moskovskia Wedomosti, själf vidtagit åtgärd om att undan glömskan rädda sina artiklar i den finska frågan genom att utgifva en samling däraf, omfattande 635 pag. i stort dubbelspaltig oktavformat, hvilken publikation, enligt hvad bladet i företalet utlofvar, i sinom tid skall fortsättas. Men ett undantag måste vi dock göra, nämligen för den artikel som ingick i det ryska utrikesministeriets officiella organ Journal de S:t Pétersbourg i medlet af december sistlidet år. Den handlade, som bekant, om en nyligen i S:t Petersburg från trycket utgifven, af ryske prästmannen Jakuboff värkstäld bearbetning och öfversättning till finskan af den broskyr, benämd „Den nutida finska frågan“, som på våren 1891 publicerades af en viss Jeleneff. Detta literära alster rönte då tillbörlig behandling af tidningsprässen härstädes och framför alt af W. Golovin i dennes af G. Fraser utgifna „Blad ur Finlands nutid och förtid“. I ryska tidningar förbigicks däremot arbetet med tystnad. Förf., hvilken dittils icke gjort sig känd på literaturens område i annan egenskap än såsom högt uppsatt censurfunktionär, hade sålunda misslyckats vid sin debut. Men boken ansågs dock duga till att „lura bönder“. Det var därför man kom på tanken att utgifva den på finska; och då härvarande tryckerier icke lära varit benägna att åtaga sig tryckningen, skedde denna i Petersburg. Nu har arbetet, enligt hvad tidningarna meddelat, lämnats i distribution till ryska landthandlande i Finland. Boken är — vilja vi tro — tämligen oskadlig och hade gärna kunnat få se dagen äfven härstädes, isynnerhet som de finskspråkiga tidningarna, redan då originalet för två år tillbaka utkom, meddelade sina läsare utdrag därur. Men sättet för den finska upplagans tillkomst och spridning är dock altför märkligt och påminner för mycket om den Tagantseffska broskyrens öfversättning till svenska och finska samt utdelning till ständerna. Nyssnämda broskyr åtföljde som bekant våra officiella blad. Den Jakuboffska har man åter beredt äran af en reklam i Peterburgskia Wedomosti och Journal de S:t Pétersbourg.

Sistnämda tidning intar, såsom redan antyddes, en officiell ställning och innehåller förnämligast endast officiella publikatio-

ner, annonser och utrikes politik. Förekommer där ett uttalande i inrikes angelägenheter, är det därför egnadt att väcka uppmärksamhet, äfven om det, såsom i förevarande fall, sker under formen af ett referat af hvad ett annat ryskt blad innehållit. Det var därför en lycklig tanke af senatorn L. Mechelin att i ett „öppet bref“ [1]) till tidningens redaktör upptaga artikeln till bemötande.

Det ligger icke inom planen för denna uppsats att närmare redogöra för den intressanta publikationen, hvilken, om den också icke i sak innehåller någonting nytt utöfver det som förf. själf samt hrr Danielson och Hermanson tidigare anfört, dock på grund af framställningssättet och den klara bevisföringen måste betecknas såsom ett synnerligen välkommet tillskott till literaturen på detta område. Det bör för öfrigt märkas att Mechelin i sin broskyr uttryckligen förutsätter att förf. till den artikel, mot hvilken han polemiserar, icke befinner sig bland tidningens redaktionspersonal eller bland funktionärerna i det ministerium, hvars erkända organ bladet är, utan att uppsatsen insmugglats i dess spalter. [2]) Förf. har dock, säger han, icke kunnat adressera sig till någon annan än tidningens ansvarige redaktör, äfven om han måste antaga att denne icke ens läst ifrågavarande bok. Men — säger han — hvarför göra sig mödan att själf undersöka saken, hvarför icke hällre „jurare in verba magistri“, då det ändock endast är frågan om Finland?

Huru riktig nämda förutsättning i själfva värket var visade sig däraf, att Journal de S:t Petersbourg fritog sig från alt ansvar för artikeln. Bladets redaktion kunde äfven hafva anledning till ett sådant svar, då artikeln, såsom ofvan nämdes, utgjorde ett referat af en annan rysk tidnings uttalanden samt förekom under den för sådana referat afsedda rubriken: Les journaux russes. Men Journal de S:t Pétersbourg beledsagade referatet med reflexioner, hvilka inneburo ett godkännande af innehållet, och bladet kunde därför med skäl göras ansvarigt äfven för detta. Emellertid har det nu, tack vare hr Mechelins uppträdande, blifvit klart att den skyldige står att sökas på annat håll samt att uttalandet i Journal de S:t Pétersbourg icke haft den betydelse, som man till en början trodde sig böra tillägga detsamma.

S. o.

---

[1]) *L. Mechelin;* La question finlandaise. Lettre ouverte á M. le rédacteur responsable du Journal de S:t Pétersbourg. Helsingfors, Centraltryckeriet, 1893. 44 sid. 8:o.

[2]) „on a glissé dans les colonnes de votre feuille le malheureux article“.

Petri Evangelium och Petri Uppenbarelse.

Egypten häfdar sitt gamla rykte att vara ett undrens och visdomens land. Sedan man i början af detta århundrade lyckats finna nyckeln till den förr så gåtfulla hieroglyfskriften, har mänsklighetens historia år efter år riktats med de intressantaste data från kulturens uråldriga hemvist vid Nilens stränder. Men ej blott egyptologen gör rikliga fynd i denna jordmån. Då den helleniska kulturen tog orientens länder i besittning, blef Alexander den stores stad en af hellenismens förnämsta härdar. Egypten har ock därför skänkt den klassiska fornforskningen oskattbara gåfvor på konstens och literaturens områden. Aristoteles' berömda skrift om Atens statsförfattning är den sista betydelsefulla upptäkten.

Men den helleniska bildningen gick under för en ny kulturströmning, den kristna, eller gick upp i densamma, och åter blef Alexandria en af metropolerna. Egyptens betydelse för den äldre kristna kyrkans bildning och dess literära lif är därför stor och anmärkningsvärd. En nyligen skedd upptäkt på detta område torde vara förtjent af läsarens uppmärksamhet.

I en koptisk munks graf har Franska arkeologiska missionen i Kairo påträffat en pergamentcodex, innehållande tre grekiska skriftstycken, hänförande sig till döden, domen och uppståndelsen: en lämplig lektyr på den sista färden. Dessa texter utgöra ett fragment af Petri evangelium, ett fragment af Petri uppenbarelse och två större brottstycken af Henochs uppenbarelse. I slutet af fjolåret publicerades dessa texter af en medlem af den franska missionen, men utan någon ingående vetenskaplig bearbetning af desamma. Utgifvaren ville öfverlämna en sådan åt fackmännen på detta område. Och nu, för en kort tid sedan, ha de under Petrus,

namn gående delarna blifvit publicerade af vår tids förnämsta forskare inom den gammalkristliga literaturens område, professor Adolf Harnack i Berlin[1]), som därvid understödts af flere framstående filologer och teologer. Ehuru åsikterna i åtskilliga punkter ännu ej äro stadgade och man säkert aldrig skall kunna komma till full endräkt i alla de frågor, som anknyta sig till det gjorda fyndet, kan man dock på grund af det sammanstälda materialet numera få en lätt inblick i skriftstyckenas väsen.

Härröra således dessa fragment från aposteln Petrus? Man kan besvara denna fråga med att göra en motfråga: härröra alla de skrifter, som finnas i vårt Nya Testamente, från de personer under hvilkas namn de gå? Detta är, som kändt, en ej ens inom ortodoxt läger afgjordt medgifven sak. Men dessa skrifter voro åtminstone tidigt erkända af den kristna kyrkan.

Hvad *Petrus-evangeliet* beträffar, omtalas det af biskop Eusebius i Cæsarea († 340), men såsom oäkta; Origenes († 254) har läst det, men något omdöme därom finna vi ej i hans skrifter. Biskop Serapion i Antiochia, som lefde omkr. år 200, kände till att ett sådant evangelium under Petri namn existerade och att det lästes i en till hans stift hörande församling, Rhossus i Cilicien. Då det gaf anledning till meningsstrider, skaffade sig biskopen ett exemplar af boken genom personer tillhörande den doketiska riktningen, inom hvilken evangeliet flitigt användes och hvars läror det återgaf. Sedan han genomgått evangeliet, afgaf han det utlåtande, att han funnit det mesta vara frälsarens riktiga lära, men att ett och annat blifvit tillfogadt.

Men vi kunna gå ännu längre tillbaka i tiden. Harnack uppvisar med stor sannolikhet att Justinus Martyr († 166) på flere ställen citerar detta evangelium såsom en autentisk religionsurkund, och använder därvid ett namn, som vi — synes det mig — kunde återge med uttrycket „Petri memoarer". Altså måste evangeliet ha blifvit skriftligen affattadt under förra hälften af det andra århundradet.

---

[1]) Arbetets titel är: Bruchstücke des Evangeliums und der Apokalypse des Petrus. Leipzig, J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung 1893. — Redan litet tidigare utgåfvos dessa texter af J. A. Robinson och M. R. James (London).

Vi ha sålunda i Petri evangelium en viktig källskrift för den evangeliska historien. Man finner visserligen några ordagranna öfverensstämmelser med Markus-evangeliet och vissa mindre likheter med de andra evangelierna, men de äro dock, så vidt jag kunnat finna, af den beskaffenhet, att man hällre bör antaga gemensam, delvis skriftligt fixerad tradition, än att de kanoniska evangelierna skulle förelegat Petrus-evangeliets författare. Harnack vill ej häller förneka möjligheten af ett sådant förhållande.

Den del af evangeliet, som nu föreligger oss, omfattar Kristi lidandes och uppståndelses historia. Fragmentet meddelas här i sin helhet i svensk öfversättning. Vid återgifvandet har den vanliga bibelstilen i viss mån bibehållits, dock så, att afsikten varit att låta det egendomliga i tanken komma så noggrant som möjligt till uttryck.[1])

Men af judarne tvådde ingen sina händer, icke häller Herodes eller någon af hans domare; ty då de ville två sig, uppsteg Pilatus. Och då befaller konung Herodes att de skulle taga Herren, sägande till dem: det jag befalt eder att göra honom, det gören. Men där var Josef, Pilatus' och Herrens vän, och då han visste att de ärnade korsfästa honom, gick han till Pilatus och bad om Herrens kropp till begrafning. Och Pilatus sände till Herodes och bad om hans kropp, och Herodes sade: äfven om ingen hade bedt om honom, skulle vi hafva begrafvit honom, eftersom äfven sabbaten inbryter, ty det är skrifvet i lagen: solen må icke gå ned öfver en dödad [före den första dagen af deras sötebrödshögtid].

Och de togo Herren, och löpande stötte de honom och sade: låtom oss misshandla Guds son, då vi fått makt öfver honom. Och de klädde honom i en purpurmantel och satte honom på domsätet, sägande: döm rättvist, du Israels konung. Och en af dem hämtade en törnekrans och satte den på Herrens hufvud. Och andra stodo och spottade honom i ansiktet, och andra kindpustade honom, andra stucko honom med ett rör och några gisslade honom sägande: så hafva vi hedrat Guds son.

Och de hämtade tvänne missgärningsmän och korsfäste emellan dem Herren, men han teg, såsom hade han ingen vedermöda. Och då de upprest korset, skrefvo de därpå: denne är Israels konung. Och de lade hans kläder framför honom och delade dem och kastade lott om dem. Men en af missgärningsmännen förebrådde dem och sade: vi lida detta för det onda vi

[1]) På åtskilliga ställen har jag trott mig böra afvika från den tolkning Harnack gifvit. På några ställen förutsätter jag äfven en litet annan lydelse i originaltexten.

föröfvat, men denne, som varit en människornas frälsare, hvad orätt har han gjort eder? Och de vredgades på honom och befalde att hans ben ej skulle krossas, för att han skulle dö under marter.

Men det var middag, och mörker intog hela Judeen, och de voro förvirrade och oroliga att solen gått ned, eftersom han ännu lefde; ty det är dem skrifvet: solen må icke gå ned öfver en dödad. Och en af dem sade: låten honom dricka galla med ättika, och de blandade och läto honom dricka. Och de uppfylde alt och fullbordade öfver sitt hufvud synderna. Och många gingo omkring med lyktor, troende att det var natt, och de snafvade. Och Herren ropade med hög röst: min kraft, min kraft har öfvergifvit mig; och sedan han sagt detta, blef han upptagen.

Och i samma stund remnade förlåten i Jerusalems tempel i två stycken; och nu utdrogo de spikarna från Herrens händer och lade honom på jorden, och hela jorden bäfvade och en stor fruktan uppkom. Nu lyste solen, och det befans vara den nionde timmen. Men judarne blefvo glada och gåfvo åt Josef hans kropp, för att han skulle begrafva den [eftersom han hade sett huru mycket godt han hade gjort]. Och han tog Herren och tvådde honom och höljde honom i linne och förde honom i sin egen graf, kallad Josefs trädgård. Då nu judarna och de älste och prästerna sågo hvad ondt de gjort sig själfva, begynte de klaga och säga: ve, våra synder, domen och Jerusalems ände har nalkats.

Men jag jämte mina stallbröder sörjde, och sårade i vårt sinne, höllo vi oss dolda; ty vi eftersöktes af dem såsom missgärningsmän och såsom de där ville antända templet. Och till alt detta fastade vi och sutto sörjande och gråtande natt och dag intill sabbaten.

Och de skriftlärde och fariséerna och de älste samlade sig till hvarandra, och då de hörde att hela folket knotar och slår sina bröst, sägande: om vid hans död dessa de största tecken skedde, sen, huru rättrådig han är, fruktade de älste och gingo till Pilatus, bådo honom och sade: gif åt oss soldater att vi må vakta hans graf under tre dagar, att icke hans lärjungar må komma och stjäla honom och folket antaga att han uppstått från de döda och göra oss ondt. Och Pilatus gaf åt dem centurionen Petronius jämte soldater att bevaka grafven, och med dem gingo de älste och skriftlärde till grafven. Och de vältrade en stor sten, de jämte centurionen och soldaterna, alla tillsamman som voro där, och lade den för grafvens dörr och ströko därpå sju sigill och uppslogo där ett tält och vaktade. Och tidigt då sabbaten inbröt, kom en folkhop från Jerusalem och omnäjden för att se grafven förseglad.

Men under den natt, då söndagen inbröt, medan soldaterna två i sänder höllo vakt på sin post, skedde en mäktig röst i himmelen, och de sågo att himlarna öppnades och två män kommo

ned dädan i ett rikt ljus och närmade sig grafven. Och stenen, som blifvit ställd för dörren, vältrades af sig själf och vek bort till en del, och grafven öppnades, och de båda unga männen gingo in. Då nu soldaterna sågo detta, uppväkte de centurionen och de älste — ty äfven dessa voro tillstädes för att hålla vakt — och medan de berätta hvad de sett, se de åter att tre män komma ut ifrån grafven och de två stödja den ena och ett kors följa dem och de tvännes hufvuden gå ända till himmelen, men hans, som leddes af dem, öfverstiga himlarna. Och de hörde en röst från himlarna säga: har du predikat de sofvande lydnad? och från korset hördes: ja. De rådgjorde nu med hvarandra om att gå bort och tillkännagifva detta för Pilatus. Och medan de ännu tänka härpå, syntes himlarna åter öppnade och en man nedkomma och gå in i grafven.

Då centurionen och de som voro med honom sågo detta, skyndade de under natten till Pilatus, lämnande grafven, som de bevakade, och berättade alt som de sett, högeligen oroliga och sägande: sannerligen var han Guds son. Pilatus svarade och sade: jag är ren från Guds sons blod, men I hafven velat detta. Sedan gingo alla till och bådo honom och uppmanade honom att befalla centurionen och soldaterna att säga intet af det de sett. Ty det är oss bättre att göra oss skyldiga till den största synd inför Gud än att falla i händerna på judarnes folk och blifva stenade. Pilatus befalde således centurionen och soldaterna att intet säga.

Men på morgonen af söndagen tog Maria Magdalena, Herrens lärjunge — af fruktan för judarne, ty de brunno af vrede, hade hon icke vid Herrens graf gjort det som kvinnorna plägade göra åt de aflidne och af dem älskade — med sig sina väninnor och gick till grafven, där han var lagd. Och de [fruktade att judarne skulle se dem och] sade: äfven om vi icke den dagen, då han korsfästes, kunde gråta och klaga, så vilja vi nu vid hans graf göra detta. Men hvem skall åt oss vältra bort stenen, som blifvit lagd för grafvens dörr, för att vi må gå in och sätta oss vid honom och göra det oss bör? Ty stenen var stor och vi frukta att någon ser oss. Och om vi icke kunna det, så vilja vi vid dörren nedlägga det som vi bringa till hans minne och gråta och klaga, till dess vi gå till vårt hus. Och de gingo bort och funno grafven öppnad, och de gingo fram och lutade sig ned där och se där en ung man sittande midt i grafven, skön och iklädd en glänsande dräkt, och han sade till dem: hvarför hafven I kommit hit? hvem söken I? dock icke den korsfäste? Han har uppstått och gått bort. Men om I icke tron, luten eder ned och sen stället, där han var lagd, att han icke är där, ty han har uppstått och gått dit, hvarifrån han är sänd. Då blefvo kvinnorna förfärade och flydde.

Och det var sista dagen af sötebrödshögtiden, och ganska många gingo ut (af staden) och återvände till sina hus, då festen

var till ända. Och vi, Herrens tolf lärjungar, gräto och sörjde, och hvar och en drog, sörjande öfver det som händt, bort till sitt hus. Och jag Simon Petrus och Andreas, min broder, togo våra nät och gingo bort till hafvet, och med oss var Levis, Alphaeus' son, som Herren[1])...

Det är rätt betydande afvikelser från de kanoniska evangelierna och flere i dessa ej förekommande drag vi finna i ofvanstående framställning. Korsfästelsen är skildrad helt kort och sålunda, att det mänskliga hos frälsaren är svagt betonadt; uppståndelsen åter är, utöfver våra fyra evangeliers framställning, på ett legendariskt sätt utsmyckad till det väldiga och underbara. Någon uppenbarelse af den uppståndne frälsaren på påskdagen känner evangeliet ej till; ej häller synes det veta af någon skild himmelsfärd. Detta är afvikelserna i hufvudsak. I enskildheter äro olikheterna äfven rätt stora. Blott några kunna här påpekas:

Herodes fungerar såsom domare öfver Jesus och har att förfoga öfver hans döda kropp. — Josef är en vän till Pilatus och anhåller om Jesu lik redan före hans korsfästelse. — Vid korsfästelsen yttrar Jesus blott orden: „min kraft, min kraft har öfvergifvit mig“[2]). — Den ene af missgärningsmännen förebrår soldaterna, hvaröfver dessa vredgas så att de icke krossa hans ben, för att han må plågas längre (hos Joh. säges att det var med Jesus som detta ej skedde). — Jesus blef omedelbart vid sin död upptagen (till himmelen — de andra evangelierna säga blott att han uppgaf andan). — Jorden bäfvade, då den berördes af Jesu kropp (förlåtens remnande i templet sättes däremot ej, såsom hos Matth., i samband med jordbäfningen). — Judarna veklagade öfver sina synder och väntade Jerusalems ände. — Lär-

[1]) Måhända bör enligt Markus 2, 14 suppleras: hade kallat, där han satt vid tullen.

[2]) Detta kan uppfattas som en doketisk tolkning af det hebreiska el (gud, kraft). Enligt doketernas lära var Jesu lidande endast skenbart, emedan han ej hade en värklig kropp. Dock synes uttrycket: „min gud, min gud, hvi har du öfvergifvit mig“, som finnes hos Mattheus, lika gärna kunna fattas så, att den gudomliga kraften lämnat kroppen. Hällre skulle då anmärkningen: „han teg, såsom hade han ingen vedermöda“ kunna anses stå i sammanhang med nämda uppfattning af Jesu person.

jungarne höllo sig dolda och efterspanades. — Centurionen hette Petronius. — Äfven de älste deltogo i grafvens bevakande.

Vid uppståndelsen öppnades himmelen, två män stego ned, stenen vältrades bort af sig själf, de två männen stödde och ledde en tredje, ett kors följde dem, en stämma frågade „har du predikat de sofvande lydnad“, och korset svarade: ja; himmeln öppnades åter och en man steg ned i grafven. — Maria Magdalena och de andra kvinnorna flydde från grafven utan att ha sett den uppståndne; lärjungarne begåfvo sig en vecka efter uppståndelsen till sina hem, ännu sörjande och utan att Jesus då ännu uppenbarat sig; det var synbarligen först i Galileen en sådan uppenbarelse enligt evangeliet inträffade.

Hvad nu dessa afvikelser från våra evangelier beträffar, må blott framhållas att äfven dessa just i fråga om korsfästelsen, uppståndelsen och uppenbarelserna förete ganska stor olikhet inbördes.

Slutligen förtjänar ännu påpekas att orden: „har du predikat de sofvande lydnad“ hafva en märkvärdig parallel i Petri 1:sta epistel, kap. 3, 19, där det heter om Kristus: „till köttet dödad, men lefvande gjord till anden, i hvilken han ock gick och predikade för andarna i fängelset, som en gång icke hade lydt.“ — En gammalkristlig skrift (Didascalia) citerar — med största sannolikhet ur den för oss förlorade delen af Petrus-evangeliet — såsom ett yttrande af Herren: kärleken öfverskyler många synder. Samma yttrande återfinnes 1 Pet. 4, 8. — Dessutom har jag funnit ett par egendomligare uttryck gemensamma för episteln och evangeliet. I hvilket förhållande står således epistelns författare till evangeliets?

Att man i den gamla kyrkan kände till en *Petri Uppenbarelse* framgår af Eusebii kyrkohistoria B. III, kap. 3 och 25. Eusebius räknar detta arbete, jämte åtskilliga andra, till vår tid bevarade, bland de oäkta skrifter, som ej ägde kyrklig tradition för sig. Men han tillerkänner ej häller Johannes' uppenbarelse obetingadt kyrkligt anseende; han säger att denna skrift erkändes af några, men förkastades af andra.

Petri uppenbarelse lästes ännu 440 i några församlingar i Palestina. De tidigaste underrättelserna därom finna vi omkring år 200 hos Clemens Alexandrinus, som tyckes räkna skriften bland de heliga. Samme kyrkofader citerar ur denna uppenbarelse trenne ställen, af hvilka ett tydligen sammanfaller med en mening i vårt fragment. Altså intet tvifvel, att en del — enligt beräkning inemot hälften — af den uti den gamla kyrkan under namnet Petri uppenbarelse kända skriften åter trädt i dagsljuset.

Vi ha här en skildring af annan art än i den Johanneiska apokalypsen. Det är de rättfärdiges vistelseort och syndarenas rysliga straff som utmålas med en drastisk kraft, hvilken endast i Dantes Divina comedia har sitt motstycke.

Många af dem skola vara falska profeter och skola lära fördärfvets vägar och skiftande läror. Men dessa skola blifva fördärfvets söner. Och då skall Gud komma till mina trogna, som hungra och törsta och beträngas och i detta lifvet pröfva sina själar, och skall döma laglöshetens söner.

Och Herren tillade och sade: låtom oss gå upp på bärget, låtom oss bedja. Och under det vi gingo bort med honom, vi tolf apostlar, anhöllo vi att han skulle visa oss en af våra bröder, de rättfärdiga, som utgått af världen, för att vi skulle se hurudana de äro till sin gestalt, och fatta mod och intala de människor, som höra oss, mod. Och medan vi bedja, synas plötsligen tvänne män stående inför Herren, men vi förmådde icke se på dem, ty från deras ansikte utgick en stråle, såsom af solen, och lysande var deras klädnad, sådan aldrig en människas öga sett; och icke kan en mun framställa eller ett hjärta känna den härlighet de voro iklädde och den skönhet som utgick från deras anlete. Och då vi sågo dem, häpnade vi, ty deras kroppar voro hvitare än hvarje snö och rödare än hvarje ros; och det röda hos dem var sammanmängdt med det hvita. Och jag kan helt enkelt ej framställa deras skönhet; ty deras hår var lockigt och rikt och passande till deras ansikte och skuldror, såsom en krans flätad af nardusax och skiftande blommor eller såsom regnbågen i luften.

Då vi nu sågo deras skönhet, blefvo vi häpna vid dem, efter de visade sig plötsligen. Och jag gick fram till Herren och sade: hvilka äro dessa, säg mig. — Dessa äro edra bröder, de rättfärdiga, hvilkas gestalter I villen se. — Och jag sade till honom: och hvar äro alla de rättfärdiga, eller hurudan är den ort, i hvilken de äro i besittning af denna härlighet?

Och Herren visade mig ett stort område utom denna värld, öfvermåttan strålande af ljus, och luften där belyst af solens strålar och jorden själf blomstrande af oförvissneliga blommor och

af vällukter full och af skönt blomstrande och oförgängliga och välsignad frukt bärande växter. Och så stor var blomstringen, att den därifrån trängde äfven till oss. Och de som bebodde denna ort voro klädda i skinande änglars klädnad, och deras klädnad var lik deras land. Och änglar omlupo dem där. Lika var deras härlighet som där bodde, och med en röst lofprisade de Herren Gud, fröjdande sig på denna ort. Säger Herren åt oss: denna ort är edra öfversteprästers, de rättfärdiga människornas.

Men jag såg äfven en annan ort gentemot denna, en ofruktbar, och det var en straffort, och de som straffades där och de straffande änglarne hade sin klädnad mörk i öfverensstämmelse med ortens luft. — Och några hängde där vid tungan, och dessa voro de som smäda rättfärdighetens väg, och under dem fans en eld som brann och straffadedem. Och där fans ett stort träsk, uppfyldt af brinnande gytja, i hvilken några människor voro, som förvände rättrådigheten, och öfver dem voro tillsatta änglar såsom pinare. Och där funnos äfven andra, nämligen kvinnor fästade vid flätorna ofvanom den uppsprutande gytjan, och dessa voro de som smyckat sig till äktenskapsbrott; och de som beblandat sig med deras äktenskapsbrotts befläckelse voro upphängda vid fötterna och hade sina hufvuden i denna gytja; och de sade: vi trodde icke att vi skulle komma till denna ort. — Och jag såg mördarne och deras medbrottslingar kastade på en ort, beträngd och uppfyld af onda kräldjur, och huru de betos af dessa djur och sålunda vredo sig i detta straff; och öfver dem voro tillsatta maskar likasom moln af mörker. Och de mördades själar stodo och sågo på dessa mördares straff och sade: o Gud, rättvis är din dom. — Och nära denna trakt såg jag en annan beträngd trakt, i hvilken de bestraffades blodsvatten och stank nedflöt; och liksom ett träsk uppstod där, och där sutto kvinnor med blodvattnet ända till halsarna, och midt emot dem sutto många barn och greto, hvilka — — —

Det nu i öfversättning återgifna utgör ungefär två tredjedelar af hela fragmentet. Det anförda kan vara nog. Den återstående tredjedelen är af samma art: skildringar af olika syndares förfärliga straff.

Hela denna krets af föreställningar har gamla literära anor. Redan hos Homeros (visserligen i ett yngre parti) läsa vi huru Tantalos i underjorden står i ett träsk, där vattnet slår honom mot hakan, och dock måste han ständigt törsta; huru Sisyfos vältrar till bärgets spets den ständigt nedrullande stenen — samma straff omtalas i Petri uppenbarelse. — Pindaros sjunger (Ol. II) om de sällas ö, som omsusas af hafsvindar, och där guldblommor stråla. På

tvänne ställen (Polit. 614, Gorgias 523) finner man hos Platon till en viss grad liknande skildringar af den dom och de straff, som vänta efter döden. Dessa och andra element har Vergilius, såsom bekant, bearbetat till en konstnärligt klar och åskådlig skildring af skuggornas dystra rike, kvalens boningar, glädjens fält och sälla lunder. Huruvida Petri apokalyps står i något literärt sammanhang med dessa skrifter, är dock mycket osäkert, knapt troligt. Hällre kan man antaga att de orfiska mysterierna — af grekiskt-orientaliskt ursprung — utgjort källan, hvarur dessa föreställningar flödat till både helleniska och judiska författare.

Att nämligen vår apokalyps är gammaltestamentligt-judiskt färgad sluter Harnack af åtskilliga uttryck, sådana som „de rättfärdiga", „rättfärdighetens väg", „fördärfvets söner", däraf att Kristus ej talar om sin återkomst till domen, utan det heter, såsom i gamla testamentet: då skal Gud komma och döma. — Yngre drag framträda dock äfven, såsom i talet om irrläror och om dem som förföljt och förrådt de rättfärdiga.

Förvantskap med apokalypsen visa flere af den älsta kyrkans apokryfiska skrifter och hälgonlegender, vare sig apokalypsen utgör deras förebild eller de utgått från gemensam källa eller utgöra ett uttryck för den tidens inom kyrkan rådande eskatologiska betraktelsesätt och literära smak.

Af de i vårt Nya Testamente upptagna skrifterna visar Petri 2:dra epistel i en stor mängd uttryck likhet med denna uppenbarelse[1]). De stå otvifvelaktigt i ett literärt sammanhang. Äfven i Petri 1:sta epistel har jag funnit rätt slående paralleler[2]). Här erbjuda sig många nya spörsmål, ej mindre än i fråga om evangeliet.

Petri evangelium och Petri uppenbarelse äro otvifvelaktigt århundradets intressantaste fynd inom den gammalkristliga literaturens område.

I. A. Heikel.

[1]) Till det af Harnack anförda kunde ännu ett och annat tilläggas.

[2]) Jfr Petr. 1 Ep. kap. 3, v. 10; kap. 4, v. 3—4, v. 13—15.

I djurskyddssaken.

I.

I hvarje sundt och lifskraftigt samhälle är rättsmedvetandet ständigt stadt i utveckling. Hvarje större framsteg i odling, hvarje ny samhällsinrättning, hvarje ny lifsåsikt invärkar på rättsmedvetandet, ger detsamma nytt innehåll, nya uppgifter att lösa. Närdt sålunda från olika håll, rycker rättsmedvetandet än i ett, än i ett annat afseende framom den skrifna lagen.

Förhållandet är lika naturligt som gagneligt. Ty först när ett visst rättsmedvetande utvecklat sig, kan lag stadgas, och endast därigenom att rättsmedvetandet fortskrider kunna lagarna bättras och fullkomnas.

Men detta förhållande kan ock medföra ett missförhållande. Det kan nämligen hända, och det har mera än engång händt, att rättsföreskrifterna ej följa rättsmedvetandet nog tätt i spåren. Då uppkommer en farlig motsägelse mellan lag och rättsmedvetande. Den förra förlorar i hälgd, det senare känner sig kränkt och värnlöst i det praktiska lifvet. Det humana fortskridandet råkar mer eller mindre i stockning.

Ett sådant förhållande råder, såsom oss synes, för närvarande på djurskyddets och djurskyddslagstiftningens område.

Man har, såsom bekant är, under långliga tider antagit att djuren äro „oskäliga", d. v. s. utan förstånd och känsla, utan medvetande, lefvande maskiner så att säga, inrättade till praktiskt gagn åt människan. Man har velat förklara djurens lifsyttringar dels som ren mekanism, dels som en hos dem nedlagd s. k. instinkt, en blind naturdrift, som oföränderligt behärskar deras handlingar.

Men denna uppfattning är numera rubbad, ja, man kan säga fullkomligt undergräfd, i följd af de storslagna undersökningar vetenskapen på senare tider egnat djurvärlden och de upptäkter, till hvilka dessa undersökningar hafva ledt. Resultatet är visserligen ej ännu i hvarje detalj fullt färdigt, men dock otvetydigt af sådan beskaffenhet, att hvarje sundt omdöme måste förkasta den gamla föreställningen att djuret är utestängdt från all medveten intelligens och utvecklingsförmåga.

Man har genom noggranna, planmässiga undersökningar öfverbevisats om att djuren ega fattningsgåfva, minne, förstånd, omdöme. De kunna föresätta sig mål, hvilkas uppnående kräfver värksamhet af kombinerade intellektuella egenskaper. De kunna välja mellan olika medel att nå sina mål. Såväl de stora som de små inom djurvärlden, insekterna såväl som ryggradsdjuren, ha lämnat intyg därpå: hunden, hästen, katten, räfven, elefanten, svalan, korpen, kajan, tranan, myran, biet, spindeln, sälen, hvalen o. fl.

Det har äfven blifvit styrkt att djuren ega moraliska egenskaper. De hata och älska. De ega plikt- och rättskänsla. De visa tillfredsställelse öfver riktiga, blygsel öfver otillåtliga handlingar. De hämnas oförrätter och ådagalägga tacksamhet för välgärningar. Deras tillgifvenhet och trohet, såväl inbördes som mot människan, kunna trotsa döden. Att deras tillgifvenhet kan vara en fri sympati, icke blott yttringen af en artsamhörighet, bevisas såväl däraf, att djur af samma slag kunna bli dödliga fiender, som af att djur af olika slag kunna sluta vänskapsförbund med hvarandra, t. ex. hund och häst, häst och gumse, oxe och trana, ja i trots af ordspråket, hund och katt.

Man har ansett att djuren ej kunna vare sig tala eller gråta och skratta och anfört detta såsom ett hufvudbevis uppå att djuren sakna medvetande, intelligens och känsla. Men djuren kunna tala. De ega ett språk i sin blick, i sina åtbörder, i mer eller mindre artikulerade ljud. De kunna meddela sig med hvarandra, hota, locka, varna o. s. v. Deras språk är, jämfördt med människans, fattigt och ofullkomligt, men icke dess mindre ändamalsenligt.

När vakten i en bikupa ser en fara nalkas, ger han detta strax tillkänna, med den påföljd, att hela kupan inom

kort är i uppståndelse. När elefanthjordens ledare undersökt vattendammen och funnit platsen fri från fiender, låter han höra ett lockljud, som genast fattas och hörsammas af den öfriga hjorden.

Om skratt och gråt äro uttryck af glädje och sorg, så skratta och gråta utan tvifvel äfven djuren, ehuru icke på samma sätt som människan. Hos djuret frambryter ofta glädjen lika häjdlöst som dess sorg yttrar sig gränslöst. Ligger det kanske icke grat och snyftningar i hundens ynkliga tjut, skratt i hästens uppsluppna gnäggningar? Höres ej tröstlös klagan i den lilla fågelhonans pip, då boet plundrats och maken dödats? Klingar ej oändlig sällhet i lärkans sång? Hvar och en, som utan förutfattade meningar lånar ett uppmärksamt öga och öra åt djurvärlden, skall tydligt förnimma huru den talar, skrattar, gråter, jublar och klagar.

Slutligen hafva forskning och iakttagelse intygat att djuren kunna utveckla och fullkomna sig. Detta ådagalägges dagligen af våra husdjurs mottaglighet för uppfostran och bekräftas af deras olikhet med sina vilda stamfäder, en olikhet som icke kunnat uppkomma utan en lång följd af förändringar. Att dessa förändringar åstadkommits genom människans inflytelse minskar icke deras beviskraft, ty de kunde alls icke inträffa, om ej djuren själfva egde fullkomningsanlag och utvecklingsförmåga. Men icke häller de vilda djuren kvarstanna på samma ståndpunkt. Äfven de äro inbegripna i den rörelse framåt, som styr hela världen. Man har funnit att de kunna lämpa sig efter nya förhållanden, i hvilka de råkat eller hvilka de själfva uppsökt. Man har funnit att de kunna införa förbättringar i sina bostäder, anlita nya näringsmedel, utveckla nya fallenheter och däremot svarande nya organ. Geologin, som upplätit jordens fornhäfder, har i dem läst att hela djurvärlden varit sedan oberäkneliga tider stadd i ett oafbrutet fortskridande till högre former, ädlare släkten.

Alla dessa sakförhållanden hafva ledt till en ny uppfattning af djurets väsen. Mekanismen är fullkomligt öfvergifven. Äfven instinkten i den bemärkelse hvari man hittils fattat detta ord är en omöjlighet. Djuret styres icke af en blind kraft. Instinkten hos djuret är ingenting annat än

det omedelbara lif, som vi vanligen kalla en varelses natur, bestående af nedärfda anlag och vanor. Dessa gifna anlag och vanor begränsa men utestänga icke medvetet lif och fri utveckling. Tvärtom. De förra förutsätta och betinga de senare. Djurets omedelbara natur är ett arf af egenskaper, dem föregående släktled dels ärft, dels förvärfvat sig, och ju ädlare arfvet är, dess högre kan sedan individen utveckla sig i sin ordning.

Samma förhållande råder äfven hos människan, med den skilnaden, att hos henne det medvetna elementet är relativt mycket större.

Och nu: hvilket är det enande bandet mellan de moraliska och intellektuella förmögenheter man upptäkt hos djuret? Hvad gör att det fattar, tänker, dömer, handlar, känner, älskar, fröjdas och lider? Hvad gör att det kan till ärfda anlag och vanor foga nya, förvärfvade egenskaper? Att det utvecklar och fullkomnar sig? Det kan icke vara annat än en själ? Endast en själ kan begripa. Endast en själ kan vara kärleksfull, trogen, uppoffrande. Endast en själ kan sammanhålla länkarne i den kedja af olika lifsyttringar och inflytelser, som bilda djurets tillvaro. Icke ens fysiskt kroppsväl och fysisk kroppsskada kunde förnimmas som behag eller smärta, om icke i kroppen bodde en själ, hvilken kände honom såsom sin. Djuret eger en själ, detta är en af den moderna vetenskapens stora upptäkter.

Följande yttrande anträffas i ett bekant fackarbete: „En fransk filosof, som på sin tid bröt stafven öfver skolasticismens kammarteorier och värksamt bidrog att införa empirin (erfarenhetsinsikten) äfven i den filosofiska vetenskapen, säger på ett ställe i sina skrifter, vid tal om djurens handlingar, att de kunna härledas ur endast tre principer, antingen ur ren mekanism eller såsom i följd af en blind drift eller ur något som jämför, dömer och vet. Vi finna här återgifna de tre olika uppfattningar af djursjälen, hvilka aflöst hvarandra i det mänskliga föreställningssättet: den af nästan hvarje tänkande längesedan öfvergifna cartesianska, som i djuren såg endast rent mekaniska automater; det därefter och ännu i våra dagar, isynnerhet af den stora allmänheten, omfattade åskådningssättet, hvilket i djurens värksamhet ser endast resultaten af en vid ska-

pelsen nedlagd oemotståndlig naturdrift, hvilken man kallat instinkt; samt slutligen den numera af de flesta vetenskapsmän uppburna åsikten att djursjälen är till sin grundtyp likartad med vår egen, ehuru representerande ett lägre utvecklingsstadium.“ [1])

De olika uppfattningarna af djurets väsen motsvaras naturligen af olika sätt att behandla djuren.

Den som i djuret ser endast en mekanisk automat förfar därefter. En mekanisk automat är hvarken i sin helhet eller i sina delar ett kännande väsen. Det är för mekanismen själf alldeles likgiltigt, om den skyddas eller förstöres, om ingrepp göres däri, om den plockas sönder bit för bit. Mekanismens ändamål ligger utom densamma, i andras afsikter, andras gagn därmed. Det kan därför ej förvåna, om den som anser djuret som „ren mekanism“ icke tager någon hänsyn till djuret självt. Man endast förvånar sig öfver huru en så onaturlig teori någonsin kunnat vinna insteg.

I den populära åsikten att djuret ledes af blinda naturimpulser är mekanismen utbytt mot organismen. Djuret erkännes som ett lefvande väsen, dock endast med instinktiv drift. Det kan fullkomnas genom dressyr, men oföränderligt endast i en gifven riktning. Det har nerver, mottagliga för skadliga och gynnsamma inflytelser, men är i sin helhet likgiltigt för det ena som det andra. Det saknar känslans koncentration, medvetandets ljus. Dess lif är som en dröm, hvilken slutar utan uppvaknande. I praktiskt hänseende blir dess ställning föga ändrad. Det blindt värkande är främmande för människans väsen. Det medvetslösa erfar ej självt och meddelar därför ej åt andra sorg eller glädje. Det uppväcker ej vår medkänsla. I sättet att behandla djuren tages fortfarande hänsyn endast till gagn eller skada för människan.

Med den stora upptäkten att djuret eger en själ intager djurvärlden en helt ny ställning. Djuret är ej längre till endast för människans nytta eller nöje. Det själbegåfvade har ett ändamål omedelbart i sin tillvaro. Djurets

[1]) Ur vår tids forskning. 34. De lägre djurens själslif. Af O. M. Reuter. Förra afdelningen, sid. 3. Stockholm 1886.

eget lif och egen utveckling äro dess närmaste bestämmelse. Djuret har en självständig värld af förnimmelser, syften, sträfvanden. Och denna värld är ej främmande för människan. Själens yttringar kunna till sin art ej vara andra hos djuret än hos människan. Djurets själ och människans själ ega samma hufvudegenskaper. Djursjälen är „till sin grundtyp likartad med vår egen.“ Olikheten består blott däruti, att den förra representerar ett lägre stadium. Det lägre kan visserligen endast på ett begränsadt sätt fatta och närma sig det högre. Men det högre stadiet omfattar och uppfattar äfven det lägre. Så snart vi insett att djurvarelsen är likartad med vår egen, kunna vi äfven förstå honom. Vi finna att han eger känslor, förhoppningar, önskningar, såsom vi själfva. Vi bevittna huru han kämpar, älskar, fröjdas, lider, utvecklar sig, alldeles såsom vi själfva. Det med oss likartade framkallar naturligen vår sympati, vårt deltagande. Mellan oss och djuren uppkommer ett nytt, ett andligt och sedligt förhållande.

Härigenom förändras ändtligen äfven vår egen ställning till djuren. Den godtycklighet och hänsynslöshet, som följde med åsikten att djuret är ren mekanism eller behärskadt af en blind instinkt, bli hädanefter omöjliga. Jämte det vi fortfarande tillgodogöra oss djuren som existens- och kulturmedel, bjuder oss nu vårt samvete att göra afseende äfven på deras eget tillstånd, deras välbefinnande och tillfredsställelse. Likasom mellan oss inbördes, känna vi oss moraliskt förpliktade äfven gentemot djuren till undseende, barmhärtighet och godhet.

Men icke nog härmed.

Likasom vi finna det nödigt att befästa våra egna inbördes förhållanden genom rättsliga bestämmelser, erfara vi nu äfven en maning att stadga åt djuret ett rättsligt skydd i dess nya förhållande till oss. Denna maning kännes så mycket kraftigare och oeftergifligare, som det föremål den gäller sedan gammalt står värnlöst gentemot vår makt, våra intressen, våra lidelser. Dess stämma kan för den skull, efter att hafva höjts, ej bringas till tystnad, innan vi uppfylt hennes bud. Hon behärskar de djurskyddssträfvanden vår tid upptagit i sitt humanitetsarbete. Hon ropar alt högre: „rättvisa åt alla, rättvisa åt den ringaste, rättvisa äfven åt djuren!“

I Runebergs antika tragedi „Kungarne på Salamis" upprullas följande sublima syn:

En stadgad ordning öfveralt, en lag jag såg,
Orubblig, helig, stor i litet som i stort.
Sin bana kände stjärnan, fästet sänkte sig
Ej krossande på jorden ned, af jordens törst
Ej sväljdes svala hafvet, hafvets hunger slök
Ej jorden upp; men vid den strand, där vågen steg
Mot skyn, stod blomman, synlig knapt, och växte trygg.
Så ordnar Zevs sitt välde, grundar ytterst alt
På rätt, på aktning äfven för den svages rätt.
Och därför, sträng, allvarlig, vördnadsbjudande,
Står vid hans sida, närmast bland de himmelska,
Hans dotter Dike [1]), och på henne fästs hans blick.

Mäktig, upphöjd som en gud inför djuren, vill ock nu människan inrymma dem en rättslig ställning inom den världsordning hon grundat. Detta fordrar lika mycket deras som hennes eget väsens beskaffenhet.

Så har i våra dagar en vetenskaplig upptäkt gifvit ett nytt innehåll åt vårt rättsmedvetande, en ny uppgift åt lagstiftningsarbetet.

Men här yppar sig, tyckes det, en svårighet, då det gäller att närmare bestämma beskaffenheten af den rättighet, som tillkommer djuret.

Oaktadt alla sina gåfvor, sin intelligens, sin själ, sitt eget lifsändamål, är dock djuret faktiskt människans tillhörighet. Vi låta det tjäna, kläda, föda oss, och när det tjänat ut, taga vi dess lif för att dess kropp må nära eller på annat sätt gagna oss. Djuret har ingen egendom, det eger ej sig självt, icke ens i sitt vilda tillstånd; ty öfveralt, dit människan framtränger, på land eller haf, gör hon sin härskarrätt mot djuren gällande. Och denna rätt beror icke endast därpå, att människan nu engång förvärfvat sig den och att djuren aldrig mer kunna undandraga sig den, utan den följer äfven däraf, att djurvärlden i sin helhet stannat på utvecklingens bana så långt bakom människan, att den förras självständighet, ja, blotta tillvaro i vissa fall numera strider mot civilisationens kraf.

---

[1]) Rättvisans gudinna.

Men den som icke eger, ej någonsin kan komma att ega sig själf, tyckes sakna hvarje egenskap, för hvilken något slags rättighet kan göras gällande.

Våra strafflagars bestämningar mot misshandel grunda sig hufvudsakligen på människans eganderätt till sin kropp, och i samband därmed på den större eller mindre skada den misshandlade fått vidkännas. Denna rättsgrund kan icke — det är klart — åberopas för djurets räkning. Lagen kan icke tillerkänna djuret en rättighet, som det icke kan ega.

Men våra lagar erkänna äfven andra grunder för misshandels straffbarhet. De stadga straff för åbragt värk och sveda, d. v. s. för det lidande, som misshandel tillskyndat. I detta fall är det icke längre fråga om den rent kroppsliga eganderätten, den materiella förlusten eller skadan. Lidandet är en inre förnimmelse. Det oss genom misshandel påförda lidandet är ett ingrepp i vårt väsendes naturliga harmoni. Lagen erkänner således äfven vår varelses hemfrid som en dyrbar egendom, hvilken rättsligen tillkommer en hvar och ej får honom af någon godtyckligt beröfvas.

Här framträder, såsom oss synes, en rättsnorm, som är tillämplig äfven på djurets anspråkslösa tillvaro. Djuret eger förmåga att förnimma väl och ve, njutning och lidande. Denna förnimmelse-förmåga kan djuret icke i någon form öfverlåta på någon annan, kan människan icke bemäktiga sig, icke förstöra, så länge djuret är till under normala förhållanden. Äfven djuret eger sålunda af naturen en dyrbar egendom i sin medfödda relativa väsensharmoni och lifslust. Djuret är i detta afseende likstäldt med människan. Och för så vidt den positiva rätten har sin rot i naturrätten, så bör i förevarande fall den förra tillämpas äfven till förmån för djuret. Då lagen anser misshandel för brottslig när det gäller en människa, bör den konsekvent anse misshandel lika, äfven när den riktas mot ett djur. Själfva handlingen är i hvartdera fallet i och för sig densamma och följden — lidandet — sammaledes. Det är en erkänd allmän rättsprincip att i lika fall alla böra vara lika inför lag, fattig och rik, hög och låg, mäktig och ringa.

Bland de otaliga rättsbestämmelser, som i våra lagar regelbinda människornas handlingar, finnes det sålunda en.

blott en enda, hvarpå äfven djuret kan göra räkning. Djuret tillkommer, på grund af dess väsens beskaffenhet, rättigheten att ej bli misshandladt, ej så länge det får lefva, ej när det skall dö. Denna rättighet synes lika enkel och tydlig som innerligt öfverensstämmande med moral och sedlighet.

II.

Det gifves två slags jakt: yrkesjakt och sport- eller amatörjakt.

Jakten omstrålas af en poetisk gloria. Otaliga sånger hafva uppstämts till jaktens lof. Föreningar hafva bildats, hvilka utöfva jakten som en ädel sport, ett ypperligt nöje. Bland medlemmarna i dessa föreningar träffas många af samhällets mest bildade och högst uppsatta personer.

Däremot har ingen „strängat sin lyra“ till slaktens lof. Inga föreningar ha bildats för slaktens utöfning som en sport, ett nöje.

Hvaraf denna olikhet, ehuru både jakt och slakt gå ut på djurs dödande?

Tydligen af de olika omständigheter, under hvilka dödandet eger rum. När det gäller att i enrum nedslakta ett värnlöst kreatur, omges icke dödandet af någon poetisk nimbus. Där råder blott den prosaiska nödvändigheten att anskaffa näringsmedel. Men vid jakten tillkommer det fria lifvet i skog och mark, möjligheten för djuret att försvara eller rädda sig, jägarens ansträngningar och större eller mindre skicklighet. Alt detta ställer jaktens byte i ett annat ljus än slaktrummets.

Men innebär ej detta i värkligheten ett själfbedrägeri? Är icke inflytandet af rörelsen i skog och mark, är icke anblicken af naturens växlande taflor lika stärkande, lika upplyftande, ja, ännu mera, utan jakten, hvilken riktar sinnet ensidigt på spaning efter byte? Smakar ej en måltid i trädens skugga, vid bäckens rand eller på den gröna ängen lika bra, äfven om ej krut blifvit spildt och gräset blodats? Är icke, när alt kommer kring, jaktens ridderliga karaktär blott en villa? Är icke jaktföreningsmedlemmens, likasom yrkesjägarens, öfverlägsenhet så stor, att i regeln djuret måste förr eller senare duka under? Och att en stackars

förskrämd hare slutligen stupar för skottet, sedan han, förföljd af ett koppel hundar, förgäfves användt sina små volter för att frälsa sitt lif, hvilken triumf är väl detta, hvilken märkvärdig skicklighet ligger däri? Eller att smyga sig på tjädern, då denna blind och döf lockar i trädet, eller att på en klappjakt stå eller kanske i allsköns lugn sitta och, under det gevären laddas af andra, sända kula efter kula i en skock sammanföstа, skälfvande rådjur, hvilken manlig bragd är väl detta, hvilken konst ligger däri?

En medlem af Upsala universitets medicinska fakultet har i anledning af jakten yttrat: „människans glada mod och lefnadslust“ äro „tillräckligt eftersträfvansvärda ändamål för att man skall känna sig i sin fulla rätt, då man söker vinna dem äfven på bekostnad af djurens lidande och död“ [1]. Detta är ett mycket uppriktigt språk. Men också, hvilket stötande öfvermod! Hvilken upprörande hjärteköld! Huru är det möjligt att en bildad, tänkande människa kan finna glädjens mod och lifvets lust i andra varelsers lidande och undergång? Ty märk, här är icke fråga om jaktens praktiska gagn. Yttrandet gäller uteslutande jaktens nöje, lusten att döda. Huru är väl sådant möjligt i våra dagar?

Det ges dock en förklaring.

Det fans en tid — för längesedan — då vårt släkte icke nådde högre upp på odlingens bana än till jägarlifvets ståndpunkt. Urskogen med sina vilda djur slöt en trång krets kring den lilla hyddan. Jakten var hufvudnäringen, kampen för tillvaron. Jaktbytet egde då ett oskattbart värde. Det var lifvet, det var frigörelsen ur djurvärldens famntag. Man förstår den glädje, den stolthet jägaren då måste känna, när han nedlagt ett matnyttigt vildt, ett farligt rofdjur, som belägrat skogens stigar.

Därefter följde herdelifvet, åkerbruket, staden, som gjorde oss allt mera oberoende och stadgade vårt herravälde öfver djuren. Men äfven sedan detta vunnits, och långt efteråt, väkte jakten känslor af stolthet och glädje. Detta berodde dock icke längre blott på jaktbytets materiella värde, på modet och skickligheten för tillfället. Med jakten för-

[1]) Upsala läkareförenings handlingar, 17:de b., 2:dra och 3:dje h., sid. 153, 169.

bundo sig nu traditionerna af hela vår långa, lyckosamma täflingskamp med djurvärlden. Det blodiga jaktbytet var underpanten, symbolen på att vi ändtligen segrat, att det som mänskligt är fått fritt utrymme, att vi äro jordens herrar.

Men äfven dessa tider äro förbi. Odlingen har gifvit jorden ett nytt utseende, lifvet en ny prägel. De stora vilda djuren ha i kulturländerna utrotats eller trängts till skogsområdenas utmarker, och deras fullständiga försvinnande är endast en tidsfråga. De för odlingen nyttiga, i det fria lefvande djuren ha däremot tagits i hägn. Men deras vikt för oss som näringsmedel är numera ojämförligt mindre än husdjursafvelns. Ändå mera. Vi icke blott utvälja de djurarter vi önska må kvarlefva med oss; vi gifva dem äfven — likasom åt växterna — genom ytterligare urval och en ändamålsenlig kultur ny utveckling, nya former, lämpade efter våra afsikter. Och på samma gång vi sålunda lägga beslag på både växt- och djurvärlden, ha vi begynt taga i vår tjänst de stora kosmiska krafterna, ljuset, värmet, elektriciteten, magnetismen, och styra med deras tillhjälp ut på banor, dem djuren aldrig kunna nå, än mindre hämma. Intygen om vår nuvarande maktställning äro vetandets högsta problem, tillämpade på det praktiska lifvet. *De* ingifva oss nu vår förtröstan på framtiden; de äro, jämte det sedliga, rätta och sköna, de rena källorna till vårt släktes mod och lefnadslust. Under dessa förhållanden har jakten mist äfven sin representativa egenskap och nedsjunkit till den underordnade betydelsen såsom ett speciellt näringsfång af endast relativ vikt. Men historiska traditioner äro, såsom bekant, mycket seglifvade. De värka ofta fortfarande, oaktadt det faktum, från hvilket de utgått, längesedan omvandlats. Så här. Amatör-jägaren i våra dagar hör ännu i sin bössas skott en återklang från de dagar, då jakten var mannens hufvudsysselsättning, hans hjältebragd. Däraf hans höga tillfredsställelse, hans „glada mod och lefnadslust“ när han sårar och dödar. Men dessa stämningar äro icke längre berättigade. De öfverensstämma ej med den nya ställning djurvärlden erhållit till oss, ej med de nya insikter vi erhållit om djurvärlden. De strida mot vår tids hela kulturkaraktär.

Franska djurskyddslagen af år 1850 stadgar straff äfven för den som af elakhet eller häftighet dödar ett husdjur.

En öfverilad gärning är visserligen klandervärd, enär det höfves en människa att tänka först och handla sedan. Men i en handling som begås i „hastigt mod“ ligger ofta ingen ond afsikt, och ångern följer vanligen hastigt efter. Den är icke ursäktlig, men kan dock tilldömas „mildrande omständigheter.“

Annorlunda, när någon dödar ett husdjur af elakhet. Detta är en öfverlagd gärning, som tydligen vittnar om ett „rått och omänskligt sinne.“

Men lika förkastligt måste det anses att döda ett husdjur endast för nöjes skull. Äfven i detta fall råder full öfverläggning, fullkomlig likgiltighet för andras lidanden och undergång. Ja, man kan ifrågasätta om icke den, som fröjdas af att döda, är ändå grymmare än den simpelt elake. Vore det då icke konsekvent att straffa äfven den förre såsom den senare? Sak samma med den som af elakhet eller af nöje dödar ett vildt djur, enär djurets egenskap att vara vildt eller hemtamdt icke förändrar sinnesstämningens grundbeskaffenhet hos den som dödar. Enligt de synpunkter, som bestämt den franska djurskyddslagstiftningen, borde altså äfven sportjägaren vara hemfallen under laga straff.

Det invändes att bytets materiella värde dock alltid kan rättfärdiga jägarens tillfredsställelse. Men för sport- eller amatörjägaren — och det är om honom vi nu här tala — för storgodsegaren, dignitären, miljonären, prinsen, är detta af ringa eller alls ingen betydelse. Vidare erinras måhända att om bytet är skadedjur, tillfredsställelsen motiveras af det gagn, som göres det allmänna. Men äfven detta motiv felas vanligen sportsmannen. När t. ex. ett jaktsällskap köpt rättigheten att fälla en inringad björn, sker detta ingalunda därför, att björnen i annat fall ej blefve dödad. Nej, för sportsmannen består i regeln jaktens betydelse endast i nöjet att döda. Från denna synpunkt måste hans gärning bedömas. Den franska lagstiftningen har altså i själfva värket icke tagit steget fullt ut, då den stadgat straff för dem som af häftighet eller elakhet döda ett husdjur, men icke för dem som af samma orsaker döda ett

vildt djur eller som endast för nöjes skull döda vare sig ett hemtamdt eller ett vildt djur.

Det är likväl tvifvelaktigt huruvida den franska lagstiftningen härvidlag slagit in på en riktig väg. Man måste skilja mellan moral och rätt. Den förra bestämmes af det enskilda samvetet och de offentliga sederna, en ständigt rörlig värld af nya motiv och däraf betingade lifsformer. Den senare bestämmer hvilka handlingar äro positivt bindande, tillåtna eller förbjudna. En handling kan vara rättsligt giltig, men moraliskt förkastlig, likasom omvändt rättsligt straffbar, men moraliskt rättfärdigad. Moralen och rätten fullständiga hvarandra, men ega på samma gång skilda domsområden. I vissa fall kan en förmedling ega rum.

Ett sådant system har tillämpats i brottmålslagstiftningen. Brottets befintlighet och straffvärdhet afgöras på rättsliga grunder. Graden af brottsligheten och däremot svarande straff bestämmas på grund af de motiv, som ledt till brottet. En person, som öfverbevisats om att ha dödat en annan, dömes till strängare eller mildare straff, alt efter som gärningen utöfvats i argt uppsåt, i hastigt mod eller af vållande. I länder med jurydomstol sker den moraliska afvägningen ändå mera ingående. Den kan i vissa fall gå så långt, att den helt och hållet upphäfver straff för gärning som, rent juridiskt bedömd, kan medföra högsta straff.

Detta alt i brottmål.

Men annorlunda då det gäller handlingar hvilka äro enligt lag medgifna som en rättighet eller påbjudna som en skyldighet. Att här låta motivet återvärka på gärningsmannen och gärningen synes oss bringa en betänklig oreda i lagstiftning och lagskipning. Ett enda exempel. En minister i en konstitutionell stat vägrar, i öfverensstämmelse med grundlagens bud, att kontrasignera en grundlagsstridig regeringshandling. Han har utöfvat en honom på engång tillkommande rättighet och skyldighet. Men det upptäckes att han icke gjort detta af rättsinthet och fosterlandskärlek, utan endast af låga, moraliskt fördömliga motiv. Bör han nu lagligen straffas, under det hans handling eger laga bestånd; eller bör den senare äfven upprifvas och statsförvaltningen drifvas i en återvändsgränd? Orimligheten af hvartdera alternativet tyckes påtaglig. På lika sätt vid utöfningen

af öfriga laga rättigheter och skyldigheter. I alla dessa fall måste — vill man icke införa odräglig inkvisition af allmän osäkerhet — de objektiva rättshandlingarna gälla, de subjektiva motiven öfverlämnas till samvetenas och sedernas dom. Här komplettera rätt och moral hvarandra på ett självständigt sätt.

Till de positiva rättigheter vi tillagt oss hör äfven den att förfoga öfver djurens lif och död. Rättigheten att döda eller låta döda ett djur tillkommer enhvar på tvänne vilkor: att han innehar eganderätten till djuret och att — enligt nutida rättsbegrepp — dödandet sker utan onödig plåga för djuret. Båda dessa vilkor äro rent rättsliga. Det ena är grundadt i eganderättsförhållandena människorna emellan, det andra i djurets rättighet att ej varda plågadt. Orsakerna eller motiven, hvarför dödandet eger rum, falla däremot utom rättens område. Följaktligen har, såsom oss synes, franska djurskyddslagstiftningen så till vida gjort ett felgrepp, att hon i ty fall bestraffar en fullt laga handling. Det kommer ej domstol vid, om någon, som, under iakttagande af alla rättsvilkor, dödat ett husdjur eller ett vildt djur, drifvits därtill af häftighet eller elakhet. Lika litet om han gjort det för nöjes skull. Å andra sidan innebär detta ej något frikännande af hans sinnesstämning. Att utan behof döda om ock det minsta djur måste tvärtom alltid anses moraliskt förkastligt; ty lifvets gåfva är ju utvecklingens höga kallelse, för djuret likasom för människan.

I rättsligt afseende måste altså sportjägaren — och det var dit vi ville komma — lämnas i okvald utöfning af sitt nöje att döda; men ur moralisk och sedlig synpunkt bör man kunna hoppas att det icke dröjer länge innan den reformerande kulturen och de humanitära inflytelserna komma honom att frivilligt afstå därifrån, öfverlämnande jakten åt dem hvilka utöfva den som ett lofligt yrke. Han skall kunna göra detta så mycket hällre, som han därvid ingalunda går miste om tillfällen att förskaffa sig kvikt öga, säker hand, härdad kropp och hurtigt sinne. Vår tid har dragit sig till minnes det gamla valspråket: en frisk själ i en frisk kropp. Hon låter kroppsöfningar systematiskt ingå i den offentliga folkuppfostran, de allmänna sederna. Vi ha ypperliga gymnastiska öfningar, vi ha skjut- och andra

vapenöfningar, vi ha rid-, sim-, hjul-, rodd-, seglings-, skridsko- och skidlöpningssport, vi ha båll- och klotspel af olika slag, m. m. Vi kunna genom dem utveckla kroppens hälsa i full harmoni med själens, utan att göra en varelse på jorden ett grand för när.

Det ges emellertid två slags jaktsporter, hvilka äro så beskaffade, att de måste anses absolut förkastliga och otillåtliga. Den ena är jakten på tama djur, den andra parforcejakten. Af den förra är isynnerhet dufsporten bekant. Den senare förekommer företrädesvis i England vid räfjakt.

Dufskjutningen är mycket luxuös, fin-fin och glädtig. Man samlas som till fest i eleganta toaletter. De sköna damerna, hvilka som åskådarinnor deltaga i denna egendomliga sport, placera sig helt bekvämt och taga fram sina fickplån för att i dem anteckna dagens bragder. Dufbehållarna öppnas plötsligt, och de intet ondt anande fåglarna svärma behagfullt i rymden, under det att skott på skott knallar och den ena efter den andra af ömhetens symboler dignar liflös till jorden eller vingskjuten och blodig flackar kring dem för hvilka deras död är endast ett ögonblicks förströelse. Den kalla grymheten i denna jakt på varelser hvilka slutit sig till människan som tillgifna och förtroendefulla vänner, behöfver icke påvisas. Men det är icke detta som gör den rättsligen otillåtlig. Vi hafva nyss ådagalagt att rättigheten att döda ett husdjur — det må ske af hvilket motiv som hälst, behof, öfverilning, elakhet eller nöje — tillkommer egaren, blott med vilkor att dödandet försiggår utan onödig plåga för djuret. Dufsportens rättsliga straffbarhet ligger däruti, att just detta vilkor icke uppfylles. Vi förfoga nämligen öfver husdjuren på ett helt annat sätt än öfver de vilda. För att kunna döda eller bemäktiga oss de senare måste vi jaga eller fånga dem, hvilket ofta gör dem stor pina. Husdjuren och de tama djuren ega vi däremot redan på förhand i vårt våld och kunna, när vi vilja, döda dem genom slakt, som medför minsta möjliga plåga. Vi kunna altså bespara husdjuren och de tama djuren jaktens skräck och plåga. Djurens rättighet, deras enda rättighet gentemot människan, är den att icke misshandlas så länge de få lefva, icke, när de skola dö, pinas mera än dem är nödvändigt för att kunna dö. Denna rättsgrundsats skall na-

turligtvis, såsom hvarje annan, gälla i hvarje tillämpligt fall. Vårt förhållande till husdjuren, i motsats till vår ställning gent emot de vilda djuren, bestämmer här tillämpningen. Husdjuren få dödas endast genom slakt. Att jaga husdjur eller tamt djur, af hvad slag det vara må, måste ovilkorligt anses som straffbart djurplågeri.

I mera än ett afseende förvånande är den engelska parforce-jakten. Man sätter sig upp till häst, och så bär det af i yrande fart genom skogar och moras, öfver blommande ängar och grönskande sädesfält, öfver häckar och diken, stockar och stenar. Föremålet för jakten, för denna gränslösa äflan, är en liten stackare, ett fint, klokt djur, som uppbjuder hela sin intelligens för att rädda sig undan sina förföljare. Där skymtar hans röda päls fram genom löfvärket! Där ilar han i solskenet öfver brinken! Nu kan han träffas af det bevingade lodet. Men icke ett skott lossas. Åh, det vore en altför simpel seger! Nej, han skall drifvas ur det ena smyghålet efter det andra, han skall spåras tils hans sista hopp om räddning förloras, hans sista krafter uttömmas! Så fortgår den vilda jakten. Hästar, hundar, ryttare, alla anstränga sig till det yttersta. Hundarna tjuta af mordlust, en och annan häst stupar, en och annan gentleman kullrar öfver ända och bryter rygg och ben. Men hvad mer? Slutligen uppnås dock målet. Räfven kan ej längre släpa sig fram. Han anträffas flämtande, med brusten blick, sprängda lungor och blodfradga kring nosen. Triumf!

Man vet icke riktigt hvad man mest skall förundra sig öfver, antingen den omständigheten, att personer hvilka tillhöra de bildade samhällsklasserna, hvilka måhända äro medlemmar af parlament och regering, åt hvilka vården af folk och riken blifvit anförtrodd, sätta lif och hälsa på spel för att täfla i slughet och snabbhet med ett fattigt litet djur, eller däröfver att personer som den ena dagen alldeles i onödan steg för steg pina ihjäl ett djur, kanske dagen därpå uppträda som offentliga målsmän för barmhärtighet och rättvisa, bildning och humanitet! Visst är i hvarje fall att parforce-jakten på det afgjordaste strider mot djurskyddsrättens grundprinciper. Likasom vi äro skyldiga att slakta husdjuren på det för dem minst pinsamma sätt, och lika-

som husdjuren böra, när de måste dö, endast slaktas, icke jagas, så bör äfven å sin sida jakten på de vilda djuren bedrifvas på sätt som är minst pinsamt för dem. Vi ega ingen rättighet att förlänga något djurs lidanden.

Dufsporten blef för ej längesedan i England förbjuden; men parforce-jakten fortsättes, oaktadt i parlamentet yttrats att hon demoraliserar den engelska gentlemannakaraktären. Hos oss i norden har hvarken jakten på tama djur eller parforce-jakten vunnit någon utbredning. En och annan tillstymmelse därtill har dock, om vi ej missminna oss, visat sig på senaste tider, men också genast framkallat ogillande.

Vi hafva härmed angifvit några allmänna synpunkter i djurskyddsfrågan. En detaljerad utredning vore måhända icke på sin plats i Finsk tidskrift.

Emil v. Qvanten.

Bjelinski.

En literaturhistorisk studie.

I.

Det nittonde århundradet hade inträdt, och Ryssland begynte andas ut efter den letargi, hvari det bragts under kejsar Pauls korta, men genom sin uniformsnörda stränghet ödesdigra regering; befrielsekampen mot Napoleon och Alexander I:s i början milda och liberala system väkte nya idéer till lif, och den sköna literaturen, som hittils mestadels varit en efterklang af fransk pseudoklassicitet, slog in på nya banor. Den tyska romantiken gjorde sitt inträde i Ryssland i och med Schukovski, hvarpå den nationella och den oppositionella romantiken under Byrons inflytande (Puschkin och Lermontov) inledde en guldåder för den ryska vitterheten, hvartill icke många länder haft ett motstycke.

Dessa skönliterära företeelser, hvilka alla — om ock mer eller mindre indirekt — kunna härledas från Puschkin såsom utgångspunkt, äro genom talrika öfversättningar till de västerländska kulturspråken allmänt kända, och de ryska romanförfattarne hafva genom sällsynt fina alster beredt sig ett framstående rum inom världsliteraturen. Men under det att en Gogol, Turgenjev, Dostojevski m. fl. rönt uppmärksamhet och erkännande inom hela den bildade världen, har man utom Rysslands gränser vetat föga eller intet om en person, hvilken dock haft ett utomordentligt inflytande på den andliga utvecklingen genom sin eminenta kritiska begåfning — en man som äfven i sitt eget hemland icke ännu blifvit så uppskattad som han förtjänat.

För dem hvilka icke förut hört namnet *Bjelinski* torde det i förväg vara tillfylles upplysande, då det säges att Bjelinski var Rysslands Lessing, eller, om en jämförelse från vår egen tid kan vågas, att han i ryska literaturens utveckling på det viktiga 40-talet spelat samma ledande roll

som Brandes under det sista årtiondet för Skandinavien. Ett särskildt intresse för finska läsare torde ligga däri, att Bjelinski föddes på en välbekant plats utanför Helsingfors vid en för Finland viktig tidpunkt.

Vissarion Grigorjevitsch Bjelinski föddes på fästningen Sveaborg år 1810. Namnet hade släkten tagit sig af byn Bjelina i guvernementet Pensa, där farfadern, Nikofor, var präst och såsom sådan lämnat efter sig ett aktadt namn. Dennes son Grigorij fick genomgå en kurs i Petersburgs medicinska akademi och vardt anstäld såsom läkare vid flottan. Han gifte sig i Kronstadt år 1809, och i februari följande år föddes älste sonen Vissarion på Sveaborg, där fadren för tillfället var stationerad. [1])

År 1816 flyttade fadern till den lilla staden Tschembar i guvernementet Pensa såsom distriktsläkare, och här fick Vissarion jämte två bröder och en syster sin första uppfostran. Grigorij Nikoforovitsch hade visserligen ett litet eget hus, men som tjänstfolket bestod af „bara" sju lifegna, voro de ekonomiska förhållandena icke synnerligt glänsande, och den fördomsfrie, upplyste läkaren vardt för sin „voltairianism" utsatt för mycket obehag från det kälkborgerliga samhällets sida, så att han icke ens vågade sig på bjudningar af fruktan att bli „ihjälslagen" eller åtminstone förolämpad och förfördelad för sitt fria språk. Alt mer isolerad och förföljd i detta „krutogorska" samhälle, värdigt en Saltykov-Schtschedrins satiriska penna, tog han sin tillflykt till den vanliga trösten: förföll i dryckenskap och försummade både sin tjänst och sina faderliga plikter. Hans hustru, Maria Ivanovna, skildras såsom en god och enkel, ordentlig kvinna, men kunde knapt mer än läsa innantill och „tänkte endast på mat och kläder".

Det var sålunda under föga gynnsamma förhållanden Vissarion uppväxte i föräldrahemmet, och faderns olyckliga

---

[1]) Födelsedagen känner man ej. — Här må genast anmärkas att det är uteslutande ryska källor som ligga till grund för denna framställning. Förutom vanliga literaturhistoriska handböcker hafva följande skrifter användts: Bjelinskis samlade arbeten; *A. Pypin:* Bjelinskis lif och brefväxling, i Vjestnik Jevropi 1874 och 1875; *P. Annenkov:* Ett märkligt årtionde, i Vjestn. Jevr. 1880; *A. Panajev:* Literära memoarer (Petersb. 1876).

böjelse tyktes gå i arf till de båda andra sönerna: den äldre, Konstantin, blef en obetydlig, afsigkommen tschinovnik, och den yngre, Nikanor, bortskämd och självsvåldig, vardt familjens olycksfågel. Bjelinski skref längre fram i ett bref till sin vän Botkin bland annat följande, som sprider ett dystert ljus öfver hans föräldrahem:

„— — — Att hafva haft far och mor endast för att anse deras död[1]) som en befrielse, följaktligen icke såsom en förlust, utan snarare vinst, af sorglig art, att ega bror och syster (Alexandra) utan att förstå hvarför och i hvad afseende de äro syskon, samt därtill en bror, med hvilken man är förenad blott genom en känsla af medlidande — alt detta är i sanning föga hugnesamt“.

Emellertid kunde faderns ofta skarpsinniga och kvicka samtal ej undgå att utöfva ett väckande inflytande på den lille Vissarions egen omdömesförmåga, ty gossen höll sig gärna till fadern och lyssnade noga till hans ord, äfven om han då icke kunde fatta mycket däraf. Sedan han fått den första undervisningen af en privatlärarinna, sattes han i distriktsskolan, där uppfostringsmetoden, såsom på andra ställen, delades mellan „patriarkalisk“ stränghet och självsvåldig frihet. Då direktören för guvernementets skolväsen, prof. Lasetschnikov,[2]) år 1823 inspekterade skolan i Tschembar, fäste han sig särskildt vid kretsläkarens tolfårige son för dennes klara och säkra svar, kyste honom på pannan och gaf honom en bok såsom belöning.

Sommaren 1825 kom den unge, begåfvade Bjelinski, hvilken med sin reflekterande natur förstått att draga största möjliga nytta af kretsskolans torftiga kunskapsmått, in på gymnasiet i Pensa, om hvilket självfva den nämde Lasetschnikov yttrade att det hade en „alldeles omöjlig karaktär.“ Det första L. fick se på gymnasiet var huru skolpojkarna lekte „katten begrafves af råttorna“ — en lek som bestod däri, att lärjungarne på sina axlar buro ut ur klassrummet den dödfulle läraren i rysk literatur, och då L. vågade göra en anmärkning öfver denna egendomliga undervisning, tog rektorn, D. T. Ivanov, mycket illa vid sig

[1]) Modern dog i aug. 1834, fadern i juli 1835.

[2]) Äfven skriftställare. Han har bland annat skrifvit ett drama „Kristian II och Gustaf Wasa“.

och försäkrade att gymnasiet i Pensa alls inte var sämre än andra gymnasier i ryska riket — något som han väl icke häller hade så orätt i.

Detta enda exempel angifver tillräckligt arten af den tidens „patriarkaliska“ uppfostringsmetod, och om någon af eleverna värkligen förkofrade sig i vetande och vett, så var detta mer hans egen än lärarens förtjänst. Den unge Bjelinski, för hvilken det gälde mera hvad och huru än huru mycket, begynte efterhand försumma de tankeförslöande lektionerna och blef därför utesluten ur gymnasiet efter tre och ett halft års studier. Och dock var denna tid ej alldeles onyttigt förspild. Betydligt äldre än de öfriga „råttorna“, hade han föga lust för barnsliga upptåg, och hans goda minne och jämförelsevis stora kunskaper i vissa ämnen gåfvo honom tid öfver för egen del. Han samlade sina krafter för lifvets skola och hade dessutom den lyckan att finna åtminstone en bland „kattorna“, med hvilken han kunde sympatisera och utbyta åsikter, och hvilken afgjordt ledde Bjelinski in på den literära vägen. Denne lärare hette M. M. Popov; han undervisade visserligen i naturlära, men lektionerna bestodo oftast däri, att han från dagens läxa om däggdjur och växter öfvergick till att tala om Humboldt och Newton och slöt med — Shakespeare och Schiller, Schukovski och Puschkin. Bjelinski entusiasmerades af dessa föredrag, och efter timmens slut fortsattes meningsutbytet mellan lärare och lärjunge i den förres hem.

Utan att sålunda hafva nöjaktigt genomgått gymnasiet, begaf sig Bjelinski i slutet af 1829 till det efterlängtade målet — universitetet i Moskva, och efter en lindrig inträdesexamen blef han antagen såsom „kasenni“-student (stipendiat), hvarigenom han befriades från alla materiella bekymmer. I sina första bref till hemmet ger han också luft åt sin förtjusning att vara student och kan ej nog prisa förhållandena. „Våra rum — heter det i ett af dessa bref — äro utmärkt bra: måladt golf, stora fönster och ovanligt snygt. Matborden äro alltid betäkta med duk, och hvar student har eget kuvert. *Och hvad friheten beträffar, hafva vi det mycket bra*“.

Men det skulle ej dröja länge, förrän den liflige Bjelinski skulle inse att han gjort sin första stora missräkning

i lifvet. Universitetslifvets „frihet“ böťjade snart betänkligt krympa ihop, och redan ett år senare skref han hem till föräldrarna: „Nu befinner jag mig i sådana omständigheter, att jag hällre skulle vilja tjäna såsom vaktmästare vid rådhusrätten i Tschembar än lefva i detta fängelse, på denna fördömda kost. Hade jag förut vetat hur det var här, skulle jag ej tvekat att hällre söka mig plats såsom lakej eller skoborstare än att lefva här“.

Hade Bjelinski förut sett sakerna altför ljust, såg han dem nu kanske i för mörka färger. Emellertid intyga alla sagesmän från denna tid att studentreglementet var mycket strängt, naturligtvis i främsta rummet för statsstipendiaterna („kasennie“). Universitetskanslern *(popetschitel)* furst Galitsyn hade rest utrikes och anförtrott uppsikten öfver studenterna åt sin närmaste man, Golochvostov, en mycket sträng herre, för hvilken student-pensionen var liktydig med kasernlif. „Man riskerade — yttrade Bjelinski senare — att bli relegerad eller disciplinärt straffad för minsta oförsiktiga ord eller handling. För att lefva utan risk måste man smickra alla, ända ned från underofficern, krypa och fjäska för alla“.

Så kom kolera-året 1830. Lektionerna afstannade till en god del, och „kasennie“-studenterna förbjödos att aflägsna sig utom universitetets murar. Ofta hände det att inspektorn nattetid gjorde en rund i salarna för att öfvertyga sig om att alt var i vederbörlig ordning. Om någon student var borta om natten (hvilket nog hände äfven i Moskva), brukade kamraterna stoppa upp en figur af kläder i hans bädd, eller om detta knep ej medhans, smög sig någon omärkligt och fort från det ena rummet till det andra, så att den numerära bristen ej skulle märkas. En student måste för ett viktigt ärende lämna staden, och då permission förvägrades honom, reste han på eget bevåg, sedan kamraterna enhälligt beslutit att de skulle göra hans sak till sin egen. Då han återkom, fördes han genast i karcer. Studenterna sände en deputation med anhållan att kamraten skulle befrias; i annat fall ville de dela hans öde. Då detta lämnades utan afseende, samlade Bjelinski studenterna i en sal, där de började ropa på inspektorn, tils denne fann för godt att infinna sig och ansåg det lämpligast att sätta

den fångne på fri fot. Det var samma år som en ung student vid namn Alexander Herzen måste slita karcer därför att han stält sig i spetsen för ett skandalöst upptåg mot prof. Malov (prof. i romersk rätt), känd för brutalitet och grälsjuka; men på samma gång hade han den tillfredsställelsen, att professorn blef entledigad.

Ännu ett exempel från denna tids studentlif! En gång hörde inspektorn ett högljudt larm från Bjelinskis rum. Han trädde häftigt in och fann B. jämte dennes fyra rumkamrater sittande på bordet med fötterna på stolar. „Hvad är det ni orerar om på edra tribuner?“ sporde han barskt. „Om Byron och andra viktiga ämnen“, svarade Bjelinski lugnt, och inspektorn drog sig åter tillbaka, skenbart nöjd med detta något sväfvande svar.

Med självfva undervisningen var det föga bättre beståldt, ty universitetet i Moskva var den tiden blott en fortsättning af gymnasiet i Pensa, äfven i inre mening. Funnos där icke „katt och råttor“, fans där dock tillräckligt med anledningar till upptåg och drift. En gång t. ex., då professorn i literatur (Pobjedonostsev) trädde in i salen för att hålla sin aftonföreläsning, hade studenterna svept in sig i kappor, gömt sig i alla vrår — icke häller upplysningen från lamporna var stor den tiden — och hälsade honom med en sång: „Si brudgummen kommer vid midnattstid!“ En annan gång hade de fångat sparfvar, som de vid lektionens början släpte lösa, och sedan åtgick hela timmen till att under stoj och bråk fånga flygfäet. Då samma prof. P. en gång fann Bjelinski ouppmärksam, afbröt han sitt föredrag och sade: „du, B., sitter så oroligt som på nålar. Upprepa nu för mig de ord, där jag stannade!“ — „Ni stannade med orden: sitter som på nålar“, svarade Bjelinski med orubbligt lugn. Det var ock samma professor, hvilken med anledning af loford öfver en ung lärare, som nyligen återvändt från utlandet, fälde det dråpliga yttrandet: „nå nå! beröm inte i förtid! Får han bara lefva här en tid, hinner han nog slöa till“. . . .

Bjelinskis studier vid universitetet fingo emellertid ett lika snöpligt slut som hans kurs vid gymnasiet: han vardt nämligen år 1832 relegerad *sa nesposobnostj* („wegen Unfähigkeit“). Då universitetsstudierna ej gåfvo tillräcklig näring åt hans kunskapstörstande ande, hade han jämte fem

likatänkande kamrater bildat en literär klubb, som sammanträdde en gång i veckan; där upplästes literära alster, som medlemmarne författat, och där diskuterades frågor af estetisk art. Detta jämte Bjelinskis frimodighet och självständighet i öfrigt hade nästan från första stund ådragit honom rektors misshag, och denne — det var efter 1830 Schtschepkin — hade vid ett tillfälle skrikit att B. borde köras bort, tilläggande: „ha ögonen på den där pojken! Vid första tillfälle måste han relegeras!“ . . . .

Och ett sådant tillfälle lät ej länge vänta på sig. Under intryck af Schillers och Lermontovs oppositionella romantik hade Bjelinski i kamratkretsen författat ett drama (B. älskade teatern lidelsefullt). Tyvärr finnes det ej kvar, men af dåtida vittnesbörd kan man ungefär sluta till innehållet i detta omogna dramatiska försök.

„Vladimir och Sofia älskade hvarandra, men Sofias mor ville ej veta af deras förening, emedan Vladimir ej hade någon framstående social ställning; hon söker i stället få till måg en rik furste, betydligt inskränkt på förståndets vägnar. På en bal kommer Vladimir i tvist med Sofias bror och dödar honom därpå i duell. Vladimir fängslas och dömes till fästning. Fursten blir alt enträgnare i sitt frieri, och modern bestormar den förtviflade Sofia med böner att gifva honom sitt ja. Vladimir lyckas emellertid öfverlista fångvaktarn och visar sig för Sofia med sina bojor. Hon berättar då om sitt hopplösa läge och besvär honom att döda först henne och så sig själf. Efter lång tvekan ger han efter för hennes böner, dödar henne med sin dolk och står just i begrepp att taga sig själf af daga, då han får ett bref, som Sofias far skrifvit i lifstiden. Det upplyser honom om att han är — Sofias oäkta broder, hvilken uppfostrats bland lifegne. Vladimir skyndar då att döda arftagaren efter Sofias far, enär han anser att denne med flit velat förödmjuka honom genom att först nu upplysa om det rätta sammanhanget“.

Af de fragmentariska antydningar, som nu föreligga, är det svårt att finna rätta sammanhanget i detta stycke, för hvilket Schiller utan tvifvel stått som förebild. Något större konstnärligt värde kunde det i alla händelser ej ha haft, men det är literaturhistoriskt ganska märkligt, enär

tendensen riktar sin spets mot en sak, som då ännu ansågs för ett *noli tangere* — lifegenskapen, detta sociala missförhållande, hvars upphäfvande prof. Arsenjev i Petersburg redan vågat offentligt förorda från katedern, och mot hvilket onda Bjelinskis blifvande vän Turgenjev och hans lärjunge och kritiska själsfrände Dobroljubov ett tjugutal år senare skulle draga i härnad. Det fins i behåll några härpå syftande repliker i Bjelinskis drama. Så t. ex. låter förf. en gammal tjänare klaga öfver böndernas ställning efter egendomsegarens död:

„Så fort *barin* var död, började *barinja* (husfrun) tyrannisera oss så, att vi inte skulle önska ett sådant lif ens åt den lede tataren hvarken här på jorden eller i en annan värld. Hon slog oss som hundar, gjorde oss till soldater, tog ifrån oss bröd, boskap, kläder och penningar, slog sönder bikorgarna, och om någon gjort det minsta, skickades han långt bort till ett annat gods. Ja, det kan icke beskrifvas, och det vore bättre att lefva i fånggrufvor än att tjäna frun“.

Och på ett ställe låter Rysslands unge Lessing sin hjälte utbrista:

„Äro dessa människor endast till för att lyda nycker af dem, hvilkas likar de dock äro? Hvem har gifvit denna fördärfliga rättighet åt somliga att med sin makt förtrycka andras vilja, hvilka dock äro dem lika, och att beröfva dem frihetens heliga skatt? Hvem har tillåtit dem att förhåna naturens och mänsklighetens rättigheter? En herreman kan för nöjes och förströelses skull hudflå sin träl, han kan sälja honom såsom fänad, byta bort honom mot en hund, häst eller ko och för hela lifvet slita honom från fader, moder, syster och broder och från alt som är honom kärt och dyrbart! Barmhärtige Gud, människornas fader, svara mig, är det din hand som hvilar öfver denna värld af ormar, dessa krokodiler och tigrar, som nära sig af medmänniskors kött och ben och såsom vatten dricka deras blod och tårar?“

Med ungdomlig entusiasm hade Bjelinski arbetat på detta stycke [1]), och med ungdomlig naivitet förestälde han

---

[1]) Då Bjelinski endast en gång sedan uppträdt såsom dramatisk författare, må hans andra stycke här nämnas i förbigående. Det hette „*Den femtioåriga farfadren eller den underliga sjukdomen*“. Det tryktes

sig lifligt huru hans tragedi icke blott skulle blifva trykt, utan ock inbringa berömmelse och pengar åt dess författare. Han var alldeles viss på att arvodet skulle blifva 6,000 (!) rubel, och med denna vinst skulle han i främsta rummet laga att han slapp ifrån det olidliga „kasern“-lifvet. Hvarken hans vänner i Moskva eller i Tschembar kunde dämpa hans segervisshet. „Mitt värk kan ju icke såra den renaste sedlighets känslor, och dess syfte är ju det mest sedliga — jag lämnar in det till censuren“. Men censuren var ej af samma mening: stycket icke blott förbjöds, utan vardt äfven anledningen — direkt eller indirekt — till att Bjelinski några månader efteråt aflägsnades från lärosätet — „wegen Unfähigkeit.“

Detta var Bjelinskis andra stora missräkning i lifvet och kampen mot vidriga öden. Men utan att låta modet falla, skref han till sina föräldrar följande vackra och manliga självbekännelse:

„Aldrig och ingenstädes skall jag gå förlorad, trots alla vedervärdigheter. Ett rent samvete, öfvertygelsen om oförtjänt motgång, en viss intelligens, tillräcklig fond af erfarenhet och framför alt en viss fasthet i karaktären — alt detta gör att jag ej kan gå under. Långt ifrån att klaga öfver mitt missöde, gläder jag mig däråt, ty jag har nu af egen erfarenhet lärt att motgångens skola är den allra bästa. För framtiden bäfvar jag ej. Jag ändrar nu mitt lif, och ehuru jag med en viss känsla af sorg ser att jag ej uträttat något godt, något framstående, kan jag å andra sidan ej häller förebrå mig något lågt, något uselt, någon dålig handling, som kunnat vålla min nästas ofärd“.

Sålunda hade Bjelinski två gånger sett sin studiebana

---

i tidskriften „Nabljudatel“ och uppfördes den 27 jan. 1839 vid en recett för den stora skådespelaren Schtschepkin. Femaktaren fick ett godt omnämnande i tidningarna (förmodligen för det goda spelet), men spelades sedan blott en gång. Handlingen var tunn, tråkig och sentimental, och kompositionen röjde den sceniske nybörjaren.

Bjelinski skämdes själf sedan för detta dramatiska alster och sökte efter bästa förmåga tiga ihjäl det. Då han några år senare presenterades för en filolog, professorn Sresnevski, sade denne på fullt allvar att han icke kunde gilla B:s kritiska värksamhet, men att han funnit hans komedi genial. B. kunde sedan icke utan fasa erinra sig detta „beröm“.

stängd. Han stod nu vid 22 års ålder utkastad i lifvet, utan pappersmeriter, utan penningemedel, och de kunskaper han förvärfvat voro ej synnerligt stora efter nutida anspråk. Så t. ex. kände han knapt något främmande språk. Därtill kom att hans hälsa redan af naturen var svag (bröstlidande). Men hvad som tröt i fysiska krafter ersattes genom energi och brinnande tro på egen förmåga, och hvad som brast kvantitativt i vetande uppvägdes till fullo kvalitativt af tankedjup och själfständig omdömesförmåga.

Hans första bostad i Moskva, sedan universitetets port stängts för honom, var ett uselt kyffe, dit en smutsig trappa ledde. Panajev skildrar i sina memoarer huru eländigt han hade det. Betjäning hade han ej råd att hålla; under honom var smedvärkstad, och vägg i vägg med hans bostad låg en tvättstuga — ett bullersamt grannskap, som icke kunde värka fördelaktigt på hans tysta arbete vid skrifbordet.

En kort tid var han visserligen informator i ett förnämt hus, där han hade alt hvad han kunde önska sig af denna världens goda. Men en vacker dag var han försvunnen såsom han gick och stod. Orsaken till denna frivilliga rymning känner man ej riktigt, men sannolikt hade hans egna demokratiska åsikter kommit i kollision med den förnäme husbondens, och hans ärlighet förbjöd honom nu likasom alltid framdeles att för yttre förmåner sälja sin öfvertygelse. Något senare under året 1834 hade hans vänner skaffat honom en ny lärarekondition. Men Bjelinski var dålig informator och skolkade ofta. Hans elev har sedan berättat huru han blef mäkta bestört och förvånad, då hans lärare Bjelinski en gång under en lektion förtrodde honom att Katarina II alls icke var så stor och fläckfri, som historieskrifvarne utmålat henne.

Det var icke skollärarens kall som lockade den unge Bjelinski, utan skriftställarens. Redan tidigt började han söka arbete i prässen (i början såsom öfversättare af följetong o. d.), och det var på denna väg han inom kort skulle svinga sig upp till anseendet af Rysslands främste literatör — icke blott för sin samtid, utan ock för eftervärlden. Början skedde i Nadjesdins „Teleskop“ samt i dess bilaga „Molva“ (Ryktet), som innehöll bibliografiska och literära notiser,

teaterrevyer o. d. Här offentliggjorde han sina *Literära fantasier, Elegier i prosa* (1834), hvilka genom sin filosofiska analys och sin förkrossande dom öfver hela den ryska literaturen före 1800 väkte ett ofantligt uppseende och blefvo epokgörande för den ryska estetiken. Det var ock samma år som „Teleskop" offentliggjorde en artikel öfver Hoffmann af märket Iskander — den pseudonym, under hvilken Alexander Herzen första gången framträdde.

Moskva var då medelpunkten för märkliga literära sträfvanden. Det var hufvudsakligen två grupper af intelligenta studenter, som hvar på sin väg sökte nå det gemensamma idealet: Rysslands andliga frigörelse. På den ena sidan stodo Herzen och hans vänner, de s. k. „frondörerna" eller „fransmännen"; deras filosofiska program hade en stark politisk bismak, och de svärmade för de franska socialisterna (Saint Simon och Fouriêr), likasom de i poesin hyllade Hugo, Sand och Schiller. Det andra partiet åter, „tyskarne" eller „sentimentalisterna," såsom motståndarne kallade dem, slöto sig kring den unge Stankjevitsch, hvilken var hemmastadd i den Schelling-Hegelska atmosfären och på god tro omplanterade den tyska filosofin på rysk jordmån utan att närmare göra sig reda för de historiska betingelserna för en sådan öfverflyttnings möjlighet och framgång. „Den förnuftiga världsidén" föresväfvade dem alla, men detta något sväfvande program gjorde att här samlades element, som i självfva värket hade få beröringspunkter med hvarandra och som därför måste falla i sär, då deras abstrakta teorier skulle tillämpas i värkligheten. Här stodo ursprungligen Konstantin Aksakov och Homjakov, hvilka snart nog såsom slavofilernas banérförare skulle stå i diametral motsats mot Bjelinski; här var den unge M. Katkov, hvars senare utveckling är allmänt bekant; vidare syntes i kretsen den fint bildade, men såsom politisk karaktär föga framstående köpmanssonen W. Botkin († 1869), och här märktes slutligen en ung f. d. artilleriofficer från ett fritt, gästfritt och älskvärdt hem i guvernementet Tver, i hvars intelligenta sällskapskrets äfven damer togo del och gåfvo umgänget en urbanare ton än eljes — det var den sedan såsom de europeiske revolutionärernas „enfant terrible" ryktbare Bakunin.

Det var till detta senare parti Bjelinski slöt sig med ungdomlig entusiasm. Hans för spekulation böjda själ omfattade med värma idén om det „absoluta“, och hans skönhetssinne underskref utan betänkande den Kant-Hegelska satsen om konsten såsom självändamål. Poesin borde förkasta all subjektivitet och tendens. Schiller, som han i sin tidigare ungdom dyrkat såsom „mänsklighetens föresyn“, fann ej längre nåd för hans ögon („Orleanska jungfrun är blott ett tutande med trumpeter“), utan måste rymma fältet för Homeros, Shakspeare och Goethe. Den „förnuftiga världsidén“ genomträngde alt; utan mörker funnes ej ljus — båda vore de yttringar af samma eviga idé — och Puschkin lika väl som lifegenskapen vore blott olika facetter af ett och samma prisma o. s. v. Alla företeelser i lifvet voro blott konkreta uttryck för den absoluta idén, och då denna idé var förnuftet självt, måste ju alla dess „emanationer“, d. v. s. alt värkligt, också vara förnuftigt. Korteligen: hur Bjelinski resonnerade och spekulerade, kom han till det glädjande resultatet, att alt i Ryssland, till och med lifegenskapen, var förnuftigt och förträffligt, och att man därför borde följa den goda satsen: *quieta non movere* . . . Med andra ord, utan att själf veta af det, hade Bjelinski, humanitetens och upplysningens förkämpe, omärkligt snärjt sig i ett nät af filosofiska spetsfundigheter, som, därest han ej i tid blifvit räddad, ovilkorligt måst binda honom i den katkovska konservatismens band.

Ur hans enskilda bref tillåta vi oss anföra följande utdrag, som intygar riktigheten af det ofvan sagda och på samma gång visar af hvilken ärlig, human kraft Bjelinskis sanningssökande var buret:

— — — Det fins bland människorna ett brödraskap, hvarom Kristus profeterat; det fins bland dem en släktskap, grundad på kärleken och sträfvandet till Gud, hvilken är kärlek och sanning.

Gud är ej något från världen afskildt, utan Gud är i världen, emedan han är allestädes. Ingen hafver skådat honom, såsom Johannes sade, men han är i hvarje ädel trängtan hos människan, i hvarje ljus tanke, i hvarje helig rörelse i människans hjärta. Världen är hans tempel, och människans själ och hjärta eller, bättre sagdt, hennes inre jag är hans altare, hans tron och allra heligaste. Sök därför icke Gud i tempel, som bygts af människor, utan i ditt eget hjärta, i din kärlek! Dyk

ned, uppgå i vetande och i konst! Lär dig älska vetande och konst, älska dem såsom ditt lifs mål och kraf, men icke såsom medel för bildning och yttre framgång i världen — och du skall varda salig. Och den, som ernått salighet, bär Gud inom sig. Gud är sanning; följaktligen: den som tjänar sanningen, tjänar ock Gud; den som har vetande, har ock kärlek. Gud är både sanning och kärlek och förnuft och känsla, likasom solen är både ljus och värme.

— — — Framför alt, lämna politiken och frukta hvarje politiskt inflytande på din tankevärksamhet! Politiken hos oss i Ryssland har ingen mening, och därmed kunna endast „tomma“ (*pustija*) hufvuden befatta sig. Alska det goda, och du skall blifva till gagn för ditt fosterland, utan att du särskildt sträfvar därefter eller har för afsikt ens att vara till gagn! Om alla individer, som tillsammans bilda Ryssland, fullkomnade sig på kärlekens väg, skulle Ryssland utan all politik bli det lyckligaste land i världen. Upplysning — se där vägen till lycka!

— — — Ryssland utvecklar icke af sig självt sin civilisation och sin frihet, utan får både det ena och det andra af sina tsarer. Det är sant att vi icke ännu hafva några rättigheter, och att vi blott äro slafvar; men detta kommer sig däraf att vi ännu måste vara slafvar (!). Ryssland är ett barn, som behöfver en amma i hvars bröst det klappar ett hjärta, fullt af kärlek till sitt dibarn, och som i sin hand har ett ris, färdigt att aga för självsvåld. Att gifva ett barn full frihet vore att fördärfva det; att gifva Ryssland under nuvarande förhållanden en konstitution vore att fördärfva det. Enligt folkets begrepp är frihet självsvåld och självsvåldet fräckhet. Ett befriadt ryskt folk skulle icke skynda till parlamentet, utan springa till krogen för att dricka brännvin, slå sönder glas och hänga alla adelsmän, som raka sitt skägg och gå i öfverrock i stället för i bondkaftan, äfven om större delen af desse adelsmän för resten knapt kan läsa och skrifva eller har en kopek i fickan. Rysslands hela hopp står till upplysningen och icke till omhvälfningar, vare sig revolution eller konstitution. Frankrike har haft två revolutioner, och hvad är resultatet af dess konstitution? I det konstitutionella Frankrike fins det vida mindre tankefrihet än i det självhärskande Preussen, och detta därför att den konstitutionella friheten är blott en vilkorlig, hvaremot den värkliga, absoluta friheten finnes i ett rike med upplysningens framgångar, grundad på en spekulativ, icke empirisk filosofi, det rena förnuftet. Den medborgerliga friheten måste vara frukten af en inre frihet hos hvarje individ i Ryssland, och den inre friheten ernås genom medvetandet. På just denna härliga väg skall vårt Ryssland få sin frihet; vi skola tro heligt och orubbligt att alt sker till det bästa, att det finnes ett godt, och att det onda är ett negativt begrepp, som existerar blott för det godas skull . . .

Då man läser dessa rader, som Bjelinski i slutet af 30-talet skref till sin vän Botkin, tycker man sig ju nästan se huru professor Katkov stiger upp i katedern för att hålla en „liberal“ filosofisk föreläsning för den akademiska ungdomen.

Men hade Bjelinski varit ärlig och modig på denna väg, var han det icke mindre, då det gälde att draga de yttersta konsekvenserna af de filosofiska teorierna samt att tillämpa dem på det praktiska lifvet och särskildt på de dåvarande förhållandena i Ryssland. Hans sanningssökande, ärliga ande kunde i längden icke nöja sig med en lärobyggnad som ej lämnade rum för folkliga och personliga rättigheter, och han började få klart för sig att hans förnuftssystem var blott en vacker hägring af fraser utan fotfäste på värklighetens mark, att hans absoluta inom filosofin på ett betänkligt sätt slöt sig till det „absoluta“ i Ryssland och att hans filosofiska program i själfva värket blef liktydigt med stillaståendets och försoffningens.

Året 1840 kan betecknas såsom vändpunkten i Bjelinskis inre lif, och hans utvecklingshistoria, i viss mån raka motsatsen till Katkovs, slöt med att han återvände till sina första ungdomsideal. Ännu i sina båda stora afhandlingar om Glinkas „Framställning af slaget vid Borodino“ och om „Menzel, Goethekritikern“ hade han gifvit ett slags filosofisk bekräftelse på riktigheten af status quo ante i Rysslands politiska lif, men efter ofvannämda år öfvergaf han denna metod och lämnade konstens aristokratiska själfändamål i dess historiska värde för att i stället söka anknytningar mellan konsten och den politisk-sociala utvecklingen. „Bjelinski har — skref Botkin med anledning af Bjelinskis „affall“ — dyrt fått plikta för sitt förakt mot fransmännen — ett ödesdigert felsteg. Han hade hos dem funnit hvarken konstnärlig eller „ren“ produktivitet och visade dem därför oförsonlig fiendskap. Men utan kännedom om deras *politiska* värksamhet får man ej bedöma dem.“

Frågar man efter orsaken till Bjelinskis frontförändring, är den i främsta rummet att söka i hans egen sanningsträngtande natur. Han var entusiast, men på samma gång klarseende, och han hade det personliga mod, som utan hänsyn går framåt på den väg, som tros leda till det rätta målet.

Vidare kunde Gogols ypperliga prosaarbeten: „Aftnar på hemmanet vid Dikonjka“ och „Mirgorod“ samt de förträffliga karaktäris tikerna från Petersburgs kansli- och gatulif icke undgå att rikta Bjelinskis uppmärksamhet på realismens betydelse inom konsten och på en mängd skenbart obetydliga företeelser inom lifvet, dem hans förnäma filosofiska världsåskådning förut förbisett. Man kan väl säga att utan Gogols banbrytande värksamhet Bjelinski ej hade blifvit hvad han nu är för ryska literaturen. Men lika säkert torde ock vara att utan Bjelinski den unga skola, som i Gogols fotspår växte upp på 40-talet, knapt hade varit möjlig. Slutligen vardt Bjelinskis flyttning till Petersburg ej utan välgörande inflytande: han kom ut ur den jämförelsevis trånga Moskva-kretsen och fick nya intryck, vidgade vyer.

År 1835 hade Nadjesdin rest till utlandet och öfverlämnat ledningen af „Teleskop“ åt Bjelinski, hvilken året därpå — det var samma år som Gogols odödliga komedi Revisorn för första gången gick öfver kejserlig rysk scen — i tidskriften offentliggjorde det ryktbara „filosofiska brefvet“ af öfverste P. J. Tschadajev, hvari det Nikolaiska systemet kritiserades på ett hittils oerhördt sätt. Genom något „misstag“ passerade artikeln oskadd genom censurens såll. Men gömdt var ej glömdt; året därpå (1837) blef „Teleskop“ förbjudet, och Nadjesdin själf förvisades till guvernementet Vologda. Bjelinski, därigenom beröfvad medel till utkomst, stod nu åter lika blottad, som då han började sin literära bana. Först förtjänade han ett ytterst knapt uppehälle såsom medarbetare i den af Krajevski år 1837 öfvertagna „Literaturnija Pribavlenija“ och blef sedan redaktör för „Moskovskij Nabljudatel“ [1]. Men han kunde icke finna sig i denna obetydliga och förmodligen äfven osjälfständiga ställning; han liknade sig själf vid den fängslade Prometeus; tidningsföretaget var klippan och Krajevski — gamen. Han längtade efter efter ett nytt, något vidsträktare

[1]) Såsom exempel på huru nitiskt censuren då vakade öfver den sköna literaturen må följande fall anföras. „Nabljudatel“ innehöll bland andra poetiska öfversättningar äfven Goethes härliga ballad „Guden och bajaderen“. Men censuren fann denna titel olämplig och ändrade den till „Magadeva och bajaderen“.

fält och sökte komma till Petersburg. Äntligen realiserades denna plan år 1839.

Till universitetet i Moskva hade Bjelinski kommit med förhoppningar, som altför snart blefvo gäckade, och på samma sätt gick det honom i Petersburg. För den ringa lönen af ett tusen rubel årligen hade han att sköta hela den kritiska afdelningen i *Otetschestvennija Sapiski*, som Krajevski grundat samma år, och hans svaga hälsa kunde ej i längden stå ut med det jäktande tidningsarbetet. Opraktisk och bortkommen i umgängeslifvet [1]), hade han svårt att vänja sig vid Petersburgs mer moderna förhållanden, och hans självständighet såsom kritiker gjorde hans sociala ställning ganska obehaglig och skaffade honom få vänner, men dess flere fiender. Emot sig fick han icke blott de ultra-reaktionäre, den beryktade Bulgarin och hans stallbröder, utan äfven en del universitetsskriftställare, Pogodin, Schevyrev m. fl., samt till och med medlemmar af den Puschkinska kretsen, som, likgiltig för filosofi och estetiserande med Arzamas-traditioner [2]), självbelåtet afhöll sig från all kamp och stötte sig på Bjelinskis stränga, auktoritetsfria kritik. Redan i sina första bref från „Piter" (Petersburg) klagar han öfver att han ej mer hoppas på lycka och att han är skygg för världen. Några utdrag ur brefven må anföras:

Den förfärliga overksamheten i Ryssland prässar mig. Mina landsmän äro israeliter, som irra kring i öknen utan att få skåda det förlofvade landet.

Min kärlek till min hembygd, till Ryssland, har börjat blifva af sorgsen art. Det är ej längre sublim entusiasm, utan en lidande känsla. Alt substantielt hos vårt folk är stort, oomfattligt, men dess yttringar äro afskyvärda, smutsiga, usla.

Det finns intet afskyvärdare, intet orenare än „Piter", och dock har jag därigenom ej gått förlorad, utan känner djupare och förstår bättre. Det har blifvit mer inre och andligt hos mig.

Våra lärda professorer äro pedanter, samhällets ruttenhet. Låt mig värka fritt för samhället tio år, och jag skall kanske inom tre år återvinna min förlorade ungdom, åter älska arbetet och finna viljestyrka igen.

---

[1]) En gång, vid en bjudning, hade han råkat slå omkull ett bord med vin på och blef däröfver så bestört, att han själf ramlade ned från stolen. Denna löjliga episod gjorde B:s namn bekant äfven i kretsar som eljes togo föga notis om honom.

[2]) Arzamas var vid århundradets början en literär „fosforistisk" klubb. Dess sist intagne medlem var Puschkin.

Hans missmod, som dock hade det goda med sig, att det småningom skingrade de metafysiska dimfigurerna och teorin om det absolutas förträfflighet, stegrades dels genom bekymmersam ekonomi [1]), dels genom förlusten af flere framstående män, vid hvilka B. varmt fästat sig, och för att mörda tiden sysselsatte han sig en tid från morgon till kväll med — préférance-spel, spelade illa och tappade beständigt . . . .

Puschkins bortgång [2]) (1837) följdes snart af flere märkliga dödsfall. År 1840, natten till den 25 juni, dog i Novi i Italien Bjelinskis ungdomsvän, den 27:årige Stankjevitsch. Vid underrättelsen härom skref B. till Botkin:

Jag hade hittils trott att sorg och lidande beskärts människan, för att hon skulle bättre förstå glädje och sällhet; men nu, sedan erfarenheten kommit mig att se djupare på lifvet, finner jag att glädjen och lyckan äro till blott för att människan skall lida så mycket starkare, plågas så mycket värre. Ve den som i lifvet söker icke minuter af lycka, utan en varaktig sådan! Ve den som ser i lifvet icke en rad bivuaker, utan ett fast hus med filiströsa nattmössor (!?)! Ännu fins det någon mening i lifvet, om människan känner inom sig en ädel beslutsamhet och gudomlig förmåga att bli „filister“ (bracka) i detta ords hela betydelse, d. v. s. helt och hållet förfäas. Men om hon icke är i stånd att försvara sig med lifvets prosa och att nöja sig med vanligt vatten, utspädt med några droppar vin — då skall hon aldrig finna lycka på jorden, äfven om hon mer än någon annan både önskar denna lycka, eftersträfvar henne och är värdig densamma.

Året därpå (1841) förlorade B. genom döden både en väninna, vid hvilken han varmt fäst sig, och den „demoniske“ skalden Lermontov, hvilken B. med rätta satte mycket högt, och med hvilken han haft ett fyra timmar långt literärt samtal våren 1840 [3]), då Lermontov efter sin första

---

[1]) B. delade med mången skriftställare den svagheten att vara dålig hushållare. Panajev berättar huru B. en gång gaf ut 30 rubel för att tillfredsställa sin smak för krukväxter och blommor, ehuru han icke hade mat för följande dag.

[2]) B:s ord: „Arme Puschkin! Så skulle hans lefnadsbana ända! Lenskis död i „Eugen Onegin“ var ett omen. *En* värklig skald fans i Ryssland, och icke ens han fick fullfölja sin kallelse. Illa vardt han förstådd i lifvet — skall han nu bli det bättre?“

[3]) I ett bref till Botkin skildrar Bjelinski med vanlig liflighet detta samtal med Lermontov och säger bland annat däri: „Huru sant såg han ej på konsten! Hvilken djup och rent omedelbar smak för det

duell (med franska sändebudet Barante's son) blifvit häktad och för andra gången skulle skickas till Kavkasien. Och år 1842 afled en skald, hvilken stod i största tacksamhetsskuld till Bjelinski för dennes förädlande och väckande inflytande — det var Koltsov, den såsom folklyriker mycket älsklige, men för öfrigt totalt obildade boskapshandlanden i Voronesch.

Men å andra sidan mottog Bjelinski själf flere väckande impulser, hvilka påskyndade hans egen utveckling i afgjordt liberal riktning. Gogols epokgörande „Döda själar“ (1842) gjorde att hans ungdomliga entusiasm flammade upp igen. Hans husliga förhållanden hade ljusnat något, sedan han 1843 gift sig med en lärarinna från Moskva, med hvilken han blifvit bekant under ett af sina besök i denna stad. De hyrde sig en liten våning i hörnet af Nevski prospekt och Anitschkin-bron, där B. kunde arbeta mer ostördt. Ungefär samtidigt med bröllopet gjorde han bekantskap med en ung skriftställare, hvars välgörande inflytande på B. är omisskänneligt — likasom ock vice versa. Det var *Ivan Turgenjev,* hvilken nyligen återkommit från universitetsstudier i Berlin och förde med sig en frisk fläkt från västern. Det kan vara af allmännare intresse att erfara huru dessa båda män skildrat sitt första möte i slutet af 1842.

„Jag såg — skrifver Turgenjev om B. i sina memoarer — framför mig en man, ej stor till växten, något framåtlutad, med oregelbundet, men originelt och intressant ansikte, med ljusa hårtestar i pannan och med detta något dystra och oroliga uttryck, som man ofta finner hos enstöringar. Under det han talade, hostade han och kramade en snusdosa i handen. Han var klädd i en gammal, men snygg frisrock. Ju mer han talade, dess lifligare glänste ögonen, och ett leende spelade på läpparna.“

Bjelinski å sin sida gifver i ett bref till Botkin luft åt sin förtjusning öfver bekantskapen med Turgenjev i följande ordalag: „T. är en bra karl, och jag hade lätt att närma mig honom. Han har både hvass och elak tunga,

sköna hos denna underliga natur! . . . Och det var glädjande att i hans kritiskt kalla och elaka „Onegin“-blick på lifvet och människorna dock se spår af en djup tro på både det enas och det andras värde“. — — —

förstår Moskva grundligt och piggar upp mig så, att jag blef nästan tokig af glädje. Han är något „tysk“, men hvilken natur! Vi äro alla strunt i förhållande till honom.“

Men mest af alt blefvo 1840-talets politiska strömningar i Ryssland afgörande för Bjelinskis utveckling. Den unge Granovskis föreläsningar [1]) i Moskva om medeltidens historia i England och Frankrike utsådde många fruktbärande tankefrön, och 30-talets jämförelsevis harmlösa dispyter om Schiller och Goethe, om Hegel och Ruge, hade öfverflyttats på politikens fält. De national-konservativa i Moskva hade grundat ett partiorgan, „Moskvitjanin“, år 1841, och mot „Moskvitjanin“ upptog Bjelinski i Otetschestv. Sapiski“ en kamp, som än i denna dag är långt ifrån afslutad och kanske aldrig blir det: kampen mellan västern och östern, mellan Petersburg och Moskva, mellan sapadniker och slavofiler, mellan europeisk progress och rysk-bysantinska traditioner. [2])

Bjelinski kastade sig visserligen icke direkt in i den politiska kampen, men genom den förändring hans åskådning undergått fingo hans literära kritiker alt mer och mer en social och tendensiös prägel. Med Hegel var det för alltid slut. „Jag tackar er, Jegor Fedorovitsch (Hegel) — skrifver han på ett ställe — och jag bugar mig för er filosofiska nattmössa. Men med all den aktning, som tillkommer ert filo-

[1]) Då Granovski vid slutet af en föreläsning framhöll i hvilken omätlig tacksamhetsskuld Ryssland stod till det öfriga Europa, hvaraf det „till skänks fått civilisationens och den mänskliga tillvarons goda, som ernåtts genom blodiga mödor och bittra erfarenheter“ — då hälsades han af döfvande applåder, och studenterna buro honom hem.

[2]) Ett försök till försoning gjordes visserligen genom en festmiddag i Moskva 1844, där koryfeerna räkte hvarandra handen och lofvade att förenas genom vetenskapens gemensamma band. „Men — säger Annenkov — nästan vid den sista skålen stodo alla på sin gamla post i full rustning.“ Striden, som icke alltid fördes med de finaste vapen — epigrammen voro å ömse sidor ofta mycket grofva — började först 1846 lägga sig något.

Jämför den sarkastiska teckningen i Turgenjevs „Rök“: „Vårt klimat är sannolikt kallt, därför att fransmännen påstå det; våra skogar lida af trädbrist, emedan engelsmännen föra oss bakom ljuset; i våra rum frysa vi, därför att tyskarne stoppat oss fulla med sin fysik, och de kanoner, som gjutas i Ryssland, duga icke, emedan Peter den store gaf sina artillerister utländska uniformer.“

sofiska filisteri har jag äran meddela er att om jag också klättrade upp på utvecklingens högsta trappsteg, skulle jag äfven där affordra er räkenskap för alla historiens och lifvets offer, för alla vidskepelsens, inkvisitionens och Filip II:s offer, eller i annat fall kasta mig ner hufvudstupa. Jag vill ej hafva lyckan till skänks, om jag icke känner mig lugn för hvar och en af mina köttsliga bröder“ . . . Schiller tog han åter till nåder; genom George Sand fick han ögonen öppna för kvinnans sociala ställning i Europa, hvilken han ansåg lika förtrykt som i Turkiet och Persien, och då motpartiet skref mottot „våra slaviske bröders befrielse!“ på sin fana, tvekade han ej att rent ut finna denna panslavism absurd och löjlig, så länge ännu det ryska folket självt tyngdes af lifegenskapens ok.

„Slavofilismen — skrifver han på ett ställe — förtjänar såsom teori full aktning, äfven i de fall då man ej kan gå in därpå. Mycket kan sägas till förmån för slavofilismen med hänsyn till dess orsaker; men vid närmare undersökning skall man dock finna att denna literära kategoris väsen och värde äro blott rent negativa, och att den är framkallad och existerar icke för sin egen skull, utan för att rättfärdiga och stärka just den idé, till kamp mot hvilken den vigt sig. Den negativa sidan af slavofilismen förtjänar mest uppmärksamhet, icke därför att den opponerar sig mot den „ruttnande“ västern (slavofilerna förstå ej västern, därför att de mäta den efter österländsk måttstock), utan därför att den opponerar sig mot den ryska europeismen. I detta hänseende påstå slavofilerna mycket positivt, som man ej till hälften kan gå in på.“

Alfred Jensen.

Jac. Ahrenbergs „Stockjunkarn.“

En bok är ett system af föreställningar — och i föreställningarnas värld är hvarje begrepp, hvarje benämning en planet, med sin särskilda luftregion omkring sig. När man då under en författares ledning föres öfver från den ena till den andra, blir man naturligtvis utsatt för de mest varierande intryck. Och jag befarar att det första man i förevarande fall träffar på, nämligen titeln „Stockjunkarn“, för många är medelpunkten i en föreställningssfär, som ingalunda lockar oemotståndligt. Detta beror måhända på en tillfällighet, en oberättigad tillfällighet, hvilken emellertid i början gör ett opåräknadt motstånd. Men därför behöfver detta motstånd icke undvikas, endast besegras.

Man har velat påstå att hr Ahrenbergs senaste skildring från Karelen har en bestämd tendens, d. v. s. ett annat syfte än det rent literära. Besynnerligt! Låt vara att kyrkoherdens tal om naturens själfhämd, ifall proportionen mellan skog och oodlad skoglös mark blir rubbad — att hans yrkande på förbud för den enskilde att hugga i egen skog efter behag i visst afseende bildar en sammanfattning, ett slags kläm, så förbiser dock ett sådant tendenspåstående den omständigheten, att en konstnärlig behandling af ämnet utgör den ledande principen, en hufvudsträfvan i förevarande arbete, så visst som att detta bör ur endast literär synpunkt bedömas.

Som bekant, tager berättelsen sin början i Viborg. „Dynastin“ Blumes sista manliga ättling, herr Emil, återvänder som firmans chef hem till faderns begrafning, efter nära fem års vistelse i Hamburg. De efterlefvande karaktäriseras i viss mån genom sitt sätt att sörja — en sorg, som stänges inne i det gammaldags huset vid Svartbrödramunkarnes gata — och stiga likasom fram ur skuggan kring den aflidnes kista. Herr Emil är mycket tydligt tecknad: en ung man, som lefvat fort, mycket fort, och nu stimu-

lerar resterna af sin personlighet med morfin. Icke ett spår af handlingskraft tycker man sig kunna upptäcka. Men alt eftersom minnena vakna, väkta af den omgifning, som inramat barndomens oskuld och förhoppningar, mognar inom honom ett vanmäktigt beslut att pröfva det opröfvade, arbetet. Ur denna sena föresats öppnar sig ett lätt anadt perspektiv af framtiden. — De tvänne öfriga af familjen, modern och systern, draga sig tillbaka i det obekanta för att icke mera förekomma. Häri känner sig läsaren på sätt och vis besviken; båda hade redan väkt hans intresse.

Nu kryper, formligen kryper, hufvudpersonen Veikkolin in i berättelsen. Sättet för presentationen är ypperligt. Pråmen Vellamo, med Kiiskilä-Matti som befälhafvare, ligger förtöjd vid den inre kajen i Viborg. Man hör en röst, energisk och klangfull som en hornsignal. Och ur däcksluckan sticker först upp ett hufvud — ett hufvud, som måste tilldraga sig uppmärksamhet — sedan följer det öfriga af mannen med all önskvärd tydlighet. „Han var klädd som en herreman så när som på mössan, som var af landtlig snitt, och benkläderna, hvilka voro instuckna i långskaftade stöflar. Eljes hade han stärkt krage och svart halsduk, klocka, paraply och galoscher.“ Ansiktet har skarpt markerade drag, infallna kinder och en kraftigt utvecklad haka. „När därtill kom att ögonen voro stora, men af vana höllos kisande, gjorde personen i fråga ett intryck af en inåtvänd, försiktig och sluten natur.“

Icke desto mindre omtalar han, så godt som utan anmodan, för „kumpanen“ hela sin „sorgliga saga“ — omtalar alt, sitt giftermål, sin Amerika-resa, sin återkomst, efter den förmodade förlusten af både hustru och son, med en öppenhjärtighet, som icke tillåter någon tro på slug beräkning bakom orden, men däremot väl skarpt kontrasterar mot den slutenhet, hvilken just förut framhållits såsom kännetecknande för mannen. Den nödiga förkunskapen om det förflutna borde mera karaktärsenligt och konsekvent kunnat bibringas läsaren.

I sammanhang härmed vill jag påpeka ett annat drag, som tyckes mig felaktigt, låt vara af delvis mindre betydenhet. Af Kiiskilä-Matti får man genast, enligt författarens önskan, den uppfattningen, att han är en genomärlig,

men föga eller intet reflekterande „jätte“, som med den vid all tankeansträngning ovanes foglighet lyder den starkare, den intellektuelt starkare. Någon kombinationsförmåga väntar man icke. Emellertid väcker vid besöket hos Blumes, trots den söfvande solhettan, en tydligen allegoriskt menad bagatell hans lifligaste intresse. En korsspindel har spunnit sitt nät öfver hans hufvud. Noga passar den på sitt byte, en mager harkrank, rusar fram i det rätta ögonblicket, slår en fin tråd här, en ögla där, och först när motståndaren är riktigt snörd och bunden, ger den nådestöten åt sitt offer. — Ligger karaktäristiken däri, att inga reflexioner på grund af denna varsel (?) göra sig gällande, så är den både förfelad och öfverflödig, ty hvarje tillstymmelse till idé-association i Mattis hjärna måste härvidlag anses otrolig. Men hvaraf då hans lifliga intresse? Jag tror förklaringen ligger däri, att spindelscenen såsom natur-iakttagelse lockat *författaren,* icke Matti Kiiskilä — och det är en egenhet hos den förre att han nu och då visar sig icke ha hjärta att tillräckligt kvista det träd han planterat. I följd häraf påträffar man ofta sidogrenar, stundom visserligen mycket vackra i och för sig, hvilka, trots alt, störa *åtminstone* formens harmoni. Jag vill anföra exempel. Mot slutet af boken säger hr Ahrenberg med afseende å Ellis och Kaarlos bröllop att historien härom icke hör till den om en stockjunkare. Detta är, strängt taget, alldeles riktigt, men i alla fall kunde dess förekomst lättare förklaras än intagandet af åtskilligt annat, som fått rymlig plats i berättelsen. Icke nog med Atchineserna i vattnen kring Surabaja, vi få dessutom höra talas om tonkinesiska pirater — ja, äfven lord Randolph Churchill kallas ut ur Englands underhus för att med sitt namn rikta den öfriga samlingen. De båda sagorna — „Den skenheliga skräddarn“ och „Bojaren i Uuguniemi“ — äro så väl berättade, att man gärna lämnar åsido frågan om deras berättigande i detta sammanhang.

Matti skall förestå det stora skogshygget i Pallasvaara och Naulamaa ödemarker, hvarför han och Veikkolin begifva sig till Kiiskilä. „Tidtals fick man varpa sig fram, segla, ro eller ligga stilla.“ Det är höstetid, och då det mörknar mot kvällarna, agerar Matti lots åt ångaren, med

ledning af de eldar, som rundt omkring upptändts af fiskare. „När då stormen vräker, när naturen är dödssjuk, gammal, trött, då vaknar kärleksdriften hos mujkan, Pielisjärvis rikedom, då drifves den till lek i de tunga, grå vågorna vid de skummande stränderna. Och då lämna fiskarena sina hem för att dygn efter dygn ligga ute på öde holmar och skär, lägga ut sina bragder och salta in sin fångst.“

Vid framkomsten möta vi Hultila, den förolyckade bondestudenten, som en gång velat bli präst — en bifigur af särdeles drastisk värkan. För uppkomlingen Veikkolin, som sträfvar att höja sig öfver sitt stånd, blir han ett varnande exempel. Ånyo en inskjuten lefvernesbeskrifning, som dessutom icke är trovärdig; i så måtto nämligen, att uttryckssätten i den försupne Hultilas mun förefalla onaturliga. Jag fäster mig särskildt vid inledningen: „Ser ni, hur falaskan faller ned öfver glöden, först lätt som fjun, så tyngre och tyngre, tils kolen, som ännu gnistra och flamma till då och då, nästan betäckas af det fjuniga grå täcket; ser ni, det är en bild af mig själf. Jag har också en gång sprakat och flammat. Det var muntra lågor, som stego högt upp, ville både värma och lysa. Men sen bytte jag bort alt det där, som jag nu sagt att man inte får byta bort, och sen dess slocknar jag alt mer och mer, falaskan faller öfver mig alt tyngre och tyngre.“ — Detta synes mig röja en inre förfining i uppfattningen, ett slags „högre patos“, som hos Hultila knappast mera är tänkbar, om den ens någonsin funnits. Hultilas lefnadshistoria har för resten i visst afseende ett tycke af Veikkolins — ehuru den ena berättaren vid sin återblick stirrar dystert i eld, den andra i vatten.

Jag förutsätter — hvilket redan torde framgått af ofvanstående — att hr Ahrenbergs bok för F. T:s läsare är så bekant, att en följdriktig redogörelse för händelsernas gång icke är af nöden. Emellertid vill jag här i korthet sammanfatta skildringen af stockjunkarns personlighet, hans karaktärsutveckling, sådan denna oskymd visar sig på de öppna ställena i berättelsen — jag anser detta uttryck berättigadt.

Israel Veikkolin har redan från tidigaste år varit hänvisad till sig själf. Han får plats hos Blumes, först i Vi-

borg, sedan i Trångsund. Där gifter han sig med bokhållarens dotter — strax därefter blir det barnsöl, och den nyfödde är identisk med fattighuspojken Kaarlo eller Karl Oskar. När inkomsterna i hemlandet minskas, reser Veikkolin till Amerika; insjuknar där vid framkomsten. Först efter ett halft års förlopp är han i stånd att sända penninghjälp till de hemmavarande, men då är det för sent. Enligt hvad han ryktesvis får erfara, ha både hustru och barn omkommit i elände. Han återvänder „hårdnad i lifvets skola“, släktlös, vänlös, utan att äga någon som skulle taga hans mödas lön i arf. Att höja sig upp till herremannaklassen, till makt genom rikedom, har varit hans mål — och förblir det, ehuru numera endast „på trots.“ Efter firman Blumes konkurs och hr Emils självmord krönes hans sträfvan med framgång, men medlen ha varit sådana, att de hämna sig: framgången blir för honom af ringa värde. De lager, hvilka han sökt skaka ifrån sig, sedan han beröfvat dem hem och existensmedel, draga åter till sig den återfunne och nyss återkomne arfvingen, sonen — och Veikkolin är lika ensam som förut.

Den sjukdom, som vid ankomsten till nya världen tvingar honom till overksamhet, ger, ehuru den ju måste betraktas som en tillfällighet, genom sina följder riktning åt hans egentliga anlag. Efter olyckan bitter och misstänksam, uppgår han snart i en egoism, som i början tveksamt, men sedan alt mera hänsynslöst utvecklar sig. „Han hade, då han stod där nere bland de tusende obemärkta, trott att alt var vunnet, om han blott hunne dit upp till den höjd, som låg honom närmast. Nu hade han nått den, och där såg han framför sig vida perspektiv, andra höjder att bestiga. Och han pröfvade på att bestiga äfven dessa, det vill säga att han tvangs därtill. Han var icke mera sin egen herre. De krafter han uppväkt till rörelse och lif lyftade honom omotståndligt med sig.“ Först uppoffras motståndarnes intressen, sedan motståndarne själfva. Men alt detta sker likasom omedvetet och ofrivilligt, han har genom öfning lärt sig att i hvarje afgörande ögonblick låta något utomstående, som han dock själf förutsatt och förberedt, inskrida för att inför hans samvetes anklagelser bära ansvaret. Penningen, som i början var medel, är numera mål.

De otaliga motsatta skiftningar i lynne och tankegång, som vid stockjunkarns själfgranskning och självförsvar jaga hvarandra, samt de beräkningar och aftal, som föregå och efterfölja det första skogsköpet, äro oftast synnerligen väl observerade och äfven väl återgifna. Och huru naturligt motiveras icke Veikkolins växande beundran för Mattis hustru, Maria, huru klar framstår ej dennas karaktär redan vid fattighuspojkens upptagande i gården! Besvärjelse-scenen, där Mattis farmors mor för ordet, är värkningsfull, äfven den — dessutom på förhand, jämte annat, bekant för F. T:s läsare. Likaså är stockhuggningen i den djupa skogen skildrad med öfvertygande säkerhet och utmärkt talang. Man tycker sig höra huru furorna fällas, kvistas och släpas till stapelplatsen vid åstranden — känna huru vintersnön yr, huru tröttheten kommer med skymningen — se huru kvällens mörker sänker sig lägre och lägre öfver riskojorna, tils eldarna tändas och arbetarne gå till hvila ... och hvilken hvila! — Endast ställvis har denna författarens framställning en smula tycke af „referat“, han gör afvikelser (t. o. m. ända till grekernas „tragiska öde“), kort sagdt: stilen är icke alltid episkt berättande, men den repar sig åter, gör präktiga uppsving, och man ryckes med i den allmänna ifvern, brådskan och trängseln, när vintern är förbi, när alla bäckar svälla öfver, när åarna byta om natur och bli ilande strömmar, som i svindlande fart rycka stockarna med sig.

Ryktet om firman Blumes obestånd vinner i styrka. „Att sågen arbetade för half maskin, det märktes nog på de unga. Där stod mellan 6 × 1 tums staplarna en gammal, ärrig och sårig hägg, nästan en stubbe. Den hade dock fjäskat med att pryda sig i blad och knoppar, för att än en gång, innan dess dagar voro räknade, fira den unga vårens lekar. I dess grenar hvisslade ett rödstjärtpar, och man behöfde icke, som kalifen i Bagdad, i sju år ha studerat fåglarnas språk för att förstå att det var den lyckliga kärlekens språk de tu kvittrade. Vid häggens fot sutto en ung flicka och en ung man. Hvad rödstjärten sjöng i allegro, det talade han i adagio — ack, intet arbete på sågen, intet eget hem och intet giftermål! Blyga drömmar om ny lycka och ung kärlek dränktes i tårar och kväfdes af suckar.“

Detta låter kanske väl formkänsligt och sentimentalt, med hänsyn till dem det gäller, men intrycket utplånas af det följande, som ovilkorligt är bokens bästa ställe: „Det märktes bland de gamla. Stabbläggaren Mäkelä stod i kvarteret där 3 × 9 tums togo vid, med armarna i kors öfver bröstet. Midt emot gatan med det finaste kvarteret, där 3 × 12 tums voro lagrade, satt kolportören Johansson och höll på att med andans ifver och trons makt skaffa sig och nykterheten en proselyt. Med sin breda, blida, gudihängifna min gick han på med sitt salighetshopp och med lifsens krona. — 'Herran hatar de mäktiga, Israels förstar och dem, som förhäfva sig, han hatar de högmodiga, och de högfärdiga fresta hans vrede'. — — Och Anders Mäkelä blickade dystert framför sig in i 3 × 12 tums stapeln och hvälfde dunkla, oklara tankar om alltings förgänglighet och obeständighet. När nu icke Blume, icke ens den rike Blume, som han tjänat i hela sitt lif, var att bygga på, utan lämnade arbetarne obetalade i fjorton dagar, då kunde man småningom söka sig ett stöd utom firman, och Johansson kunde ha rätt: bränvinet och herrarnes högfärd hade misshagat Gud.“ — Man känner sig frestad att citera äfven resten af denna skildring, men detta må vara nog.

Veikkolins begär — kärlek kan det knappast kallas — efter Maria, Mattis hustru, iakttages „med en underlig, nästan hemsk klarsynthet“ af dennas dotter Elli. Jag vill här påminna om den bild, hvarmed författaren i få drag åskådliggör detta brådmogna barn. „Likasom dunörten på sveden badar sin välbildade röda blomkrona i solljuset, medan den del af stjälk och blad, som tränger sig upp och fram mellan svartbrända stubbar och sten, är gul, sjuklig och vissnad, så hade Ellis späda, sjukliga, illa vuxna kropp ett behagligt, själfullt anlete med stora, beslöjade ögon, hvilkas varma, medvetna och kloka uttryck stammade från modern. I sin barndom hon legat flera år till sängs. Sjukdom, läsning, fantasier och drömmar, samtal med äldre personer, främst den runokunniga farmorsmodern, hade tidigt latit hennes förstand mogna, och ehuru endast femtonårig, viste och förstod hon långt mera än alla bygdens unga flickor.“ — Hvad man med skäl mot ofvanstående kan anmärka, trots dess förtjänst i öfrigt, är öfverfyllnad och upp-

repning af epitet, samt misstaget på släktled — bör väl vara: den runokunniga farfars mormodern (!)? Ännu ett exempel på uraktlåtenhet att efterse detaljerna må antecknas. Den gamle Blumes likkista hade plats i förmaket, där äfven den sörjande familjen var församlad, och likväl uppmanar modern sin son, vid dennes häftiga utbrott af sorg, att „stiga in i förmaket“ för att lugna sig. Detta är en vårdslöshet i småsaker, som lätt kan hämna sig i de större.

Hr Ahrenberg skildrar lifligt och målande, hvarpå jag redan anfört prof tillräckligt; flera kunde med lätthet utväljas, t. ex. scenen med tataren, insjöstormen o. a. Svampplockningen före skogsbranden är tecknad med naturhistorisk omständlighet och dock så vackert, att man ovilkorligen erinrar sig Ragni och blommorna (i Björnsons „Paa Guds veje“). Årstidernas växling framställes med förkärlek genom motiv ur fågelvärlden, genom lärkor, ärlor, svalor, rödstjärtar, kråkor — ett sätt, som Gogol inom den ryska literaturen och Kielland inom den norska användt synnerligen effektfullt. *Färg* och *fart* äro väl det mest typiska för skildringen. Och likväl vinner denna icke genast och utan ansträngning läsarens sympati; men den vinner den dock. Terräng efter terräng eröfras, och detalj-iakttagelsernas skärpa och åskådliga återgifvande göra boken till ett nytt bevis på författarens erkända talang och rika tillgång på ämnen, låt vara att större omsorg vid utarbetandet varit önskvärd. Språket lämnas altför ofta utan tillsyn, får trassla in sig och taga skada efter behag — en anmärkning, som i vårt land blifvit mycket vanlig. Ibland är satsställningen ytterst invecklad, oratio-directa-beteckningen knapp och vilseledande, och samma mera betydande ord upprepas oupphörligt, ehuru nödig omväxling skulle vunnits genom synonymer. Enskilda uttryck, som icke äro riktiga, finnas i mängd: plankän*dor;* hak*en* (i st. f. hakan); dott*ren;* slå fel*t;* åka *åt* hemmet; långt *bort* höjde sig; drunkna *bort* i; *fira* lekar; *flagor* af maskinolja; *plötsligt* . . . *med ens;* det var *med ett ord* . . . och sedan följer en hel mening. Ordet *föna* är, tror jag, för de flesta främmande o. s. v. — Äfven korrekturläsningen borde varit mera noggrann.

Det förefaller mig som om författaren på ett ställe ville antyda möjligheten af en fortsättning af historien om

„Stockjunkarn“ — eller rättare: en fortsättning, hvari Elli och Kaarlo skulle spela hufvudrollerna. Uppslaget vore ju förträffligt, och dess snara fullföljande skulle för visso hälsas med glädje, just på grund af de stora förtjänsterna hos förevarande arbete. — Anmärkningar betyda mindre, när deras motvikt är ett så öfvervägande och så berättigadt erkännande.

Mikael Lybeck.

I Bokhandeln.

Anna Carlotta Leffler, D:ssa di Cajanello: Sonja Kovalevsky. Sthlm 1892, Alb. Bonnier; 194 s. 8:o, med fyra porträtt; 3 kr. 50 öre.

Sonja Kovalevsky: Vera Vorontzoff, berättelse ur ryska lifvet. Sthlm 1892, Alb. Bonnier; 252 s. 8:o; 3 kr. 75 öre.

För den som med lifligt intresse följt den svenska literaturens utveckling under senaste decennium, hafva dessa två böcker något djupt melankoliskt med sig. Det är icke många år sedan Sonja Kovalevsky först framträdde som skönliterär författarinna, men hon stod fullfärdig med ens och lofvade att i konstnärlig dräkt omkläda en sällsynt växlande lefnads, en rik intelligens' och ett varmt hjärtas erfarenheter. Emellertid blir hennes andra, nu utkomna bok, Vera Vorontzoff, äfven den sista literaturen får emottaga af hennes hand. Hon har visserligen efterlämnat en rik literär kvarlåtenskap, men den är helt och hållet fragmentarisk. Äfven ur fru Lefflers hand har döden rykt pennan, i samma stund hennes egendomligt fängslande bild af Sonja Kovalevsky var fullbordad. Hennes bok betecknar således, också den, afslutningen af en rik och kraftig alstring, som haft ingripande betydelse för åttiotalets svenska skönliteratur.

Biografin öfver Sonja Kovalevsky visar ett lif, lika rikt på ovanliga händelser, som personligheten är rik på utpräglade karaktärsdrag. Den berömda kvinnan var i hög grad ett barn af den tid och det folk hon tillhörde. Redan vid sjutton års ålder påverkades hon djupt af den lifliga rörelse, som vid denna tidpunkt rådde bland den intelligenta ungdomen i Ryssland. Det var ett kraf efter kunskaper och andlig utveckling, som kom hundratals unga flickor af de bästa familjer att gifva sig ut till främmande universitet för att studera. Då familjen vanligtvis representerade det konservativa elementet gentemot dessa studier och sträfvan-

den, hade de unga flickorna uppfunnit en för tidpunkten karaktäristisk taktik för att undgå föräldramyndigheten: de ingingo ett slags skenäktenskap med unge män, som voro lifvade af samma ideer som de, och hvilka följde dem till universitetet för att sedan lämna dem ensamma och fria efter ömsesidig öfverenskommelse. I oktober 1868 ingick Sonja Krukovsky vid aderton års ålder ett sådant äktenskap med Waldemar Kovalevsky, en ung vetenskapsman. Därefter studerade de båda vid universitetet i Heidelberg, och hon fortsatte sina matematiska studier i Berlin under Weierstrass' ledning. För en tid afbrötos emellertid studierna, då hon jämte mannen 1871 gjorde en i hög grad äfventyrlig resa till Paris just vid tiden för kommunens första utbrott. De reste för att uppsöka Sonjas äldre syster Anjuta, som utan föräldrarnas tillstånd begifvit sig till Paris i afsikt att där utbilda sig till författarinna, och som där knutit en förbindelse med en ung fransman, hvilken blef en af de ledande under kommunen. Då emellertid Anjuta beslutit att kvarstanna i Paris och dela farorna med den man hon älskade, lämnade Kovalevskys Paris för att dock strax återvända, nu i sällskap med Sonjas föräldrar, som på Anjutas bön om hjälp skyndade dit. Efter kommunens undertryckande hade nämligen den unge fransmannen blifvit dömd till döden och undgick detta öde endast genom general Krukovskys relationer till Thiers.

Efter ihärdigt arbete promoverades Sonja Kovalevsky till doktor i Göttingen 1874. Nu följde några års vistelse i Ryssland, under hvilken tid hon värkligen förenades med sin man. Men af skäl, som icke rätt klart framgå ur lefnadsteckningen, brusto åter de konstigt hopfogade banden mellan makarna, och hon beslöt att på egen hand skapa en framtid för sig och sin lilla dotter. Efter en ny studietid i utlandet och i Ryssland kom hon 1883 genom professor Mittag-Lefflers förmedling till Stockholm, vid hvars högskola hon först höll en privat föreläsningskurs och därefter anstäldes som professor.

Hennes vetenskapliga framgångar kulminerade i emottagandet vid franska vetenskapsakademins sammankomst julaftonen 1888 af det Bordinska priset, hvilket innebar den högsta utmärkelse, som någonsin tillfallit en kvinna, samt är en af de största någon man kan eftersträfva. Så kommo skönliterära arbeten, genom hvilka den berömda matematikern med ens stod som fullt utbildad konstnär. Men hvarken dessa framgångar eller de ofta företagna resorna till utlandet och Ryssland kunde tillfredsställa den högt begåfvade kvinnans djupa kraf på lifvet, hvilket kraf, såsom hennes biograf säger, var så stort, att „det mänskliga lifvets egen art och specielt hennes egen karaktärsart“ omöjliggjorde dess uppnående. Öfver alla de inre strider och konflikter, som söndersleto henne, medan hon för världen stod såsom den beundrade och firade fru Kovalevsky, drog döden sitt gåtfulla kors, när den plötsligt klipte af detta betydelsefulla lif midt under dess kraftigaste alstringstid.

Sådana äro de yttersta konturerna af Sonja Kovalevskys lif, mellan hvilka fru Leffler väft in sin egentliga bild: skildringen af den rikt utrustade och rikt utbildade personligheten. Från början reserverar hon sig för läsarens anspråk på en objektiv bild, i det hon kallar sin bok: „Sonja Kovalevskys egen dikt om sig själf, sedd genom författarinnans personliga syn på henne“.

Denna subjektivitet ger boken en hög grad af lif, och detta förfarande är äkta konstnärligt, för så vidt hvarje konstnär just söker uttryck för sin subjektiva uppfattning. Fru Leffler återger Sonja Kovalevskys bild, likasom konstnären återger den modell han stält i någon viss belysning; han tecknar då hvarje detalj sådan den därvid framträder, oberoende af att andra möjligen kunna se den från någon annan sida eller uppfatta den annorlunda. Man bör under läsningen af boken fasthålla denna utgångspunkt för att förstå skildringen. Den bild här ges af Sonja Kovalevsky är rik på utpräglade, ofta hvarandra motsägande karaktärsdrag, och det har fordrats en stor talang för att samla alla dessa drag till ett lefvande helt. I boken finnas väl åtskilliga dunkla ställen, och ett och annat blir oförklaradt, men detta beror närmast på att skildringen är bygd på muntliga meddelanden, som icke alltid varit fullständiga, och man kan endast beklaga att så är fallet, emedan dylika antydningar kunna missförstås.

Den centrala punkten, i hvilken skildringens alla spridda trådar sammanlöpa, är den af fru Leffler med stor kraft framhållna disharmoni, som splittrade den berömda kvinnans lif. Trots all begåfning, trots alla inre och yttre betingelser Sonja Kovalevsky tyktes ega att uppnå det, som borde göra en människa lycklig, slets hon ut och förstördes genom en egendomlig disharmoni mellan intelligensens och hjärtats kraf. Hon var en på samma gång i hög grad reflekterande och intensivt kännande personlighet: hennes ande fordrade den absoluta klarheten, den absoluta sanningen, jämte det hennes hjärta fordrade den absoluta kärleken och fullkomliga samhörigheten; men hon kunde aldrig i lifvet finna det sammanhang och den enhet hon åtrådde. Det som ger fru Lefflers bild den storslagna karaktär den eger är författarinnans förmåga att vid skildringen af den djupa inre konflikten i den berömda kvinnans lif tillika visa oss den såsom en konflikt, hvilken till en viss grad måste drabba alla kvinnor som egna sig åt individuell produktiv värksamhet, och därjämte såsom en bit af det mänskliga lifvets egen underbara tragik: den att vi, trots all intelligens, blott kunna se styckevis och förstå styckevis.

I biografin hafva blifvit inflätade flere i hög grad liffulla, älskvärda små episoder ur Sonja Kovalevskys lif, hvilka föra oss närmare henne som människa, och här saknas ej roliga, kvicka, skämtsamma drag af hennes små egenheter och svagheter. När framställningen däremot gält detta egendomligt invecklade själslif, har det någon gång händt att den blifvit okänslig. Orsaken

härtill är, skulle jag tro, samma kärfva rättframhet, som man ibland återfinner i fru Lefflers öfriga arbeten, och hvilken har sin grund i ett omutligt sanningskraf, som glömmer att det inom känslans värld ges saker, ömtåligare än fjärilsvingen, och att de måste behandlas enligt sin egenart för att ej förlora färgen och stoftet. Måhända samvärkar också härtill den omständigheten, att personen ännu står oss så nära: tiden har ännu icke hunnit lägga sin dämpade ton öfver tankar, känslor och lidelser, som hvarje individ vill gömma inom sig själf och anse som sin uteslutande tillhörighet.

Men hvilken mening man än kan hysa om enskildheter, framstår Sonja Kovalevskys bild, sådan den här blifvit gifven, för oss som ett betydande konstvärk, en i hög grad intresseväckande skapelse. Och något vackrare har fru Leffler säkert aldrig skrifvit än de af vänskapen och saknaden ingifna ord, med hvilka hennes bok slutar: „Men med det mål jag föresatt mig, att söka skildra henne så, som jag vet att hon önskade blifva känd och förstådd, har det varit mig af största vikt att framhålla de allmänt mänskliga drag i hennes bild, som komma henne att likasom rycka närmare andra kvinnor, blifva en af dem, icke ett undantag utan ett bekräftande af regeln, att hjärtelifvet är det väsentliga icke blott i den kvinliga men i den mänskliga naturen, och att den i andligt afseende högst och den lägst begåfvade alltid kunna mötas på detta centrala område för alt mänskligt lif".

Sonja Kovalevsky skrifver själf i ett bref: „Ämnen till romaner ha hittils aldrig felats mig, gudskelof, men för närvarande formligt jäser mitt hufvud däraf". Hon hade uppkastat planer till åtskilliga berättelser och romaner, af hvilka dock endast Vera Vorontzoff hann fullbordas; de smärre uppsatser som äro sammanförda inom samma band med denna novell, äro af tidigare datum. Vera Vorontzoff är historien om en ung rysk flicka, som växer upp på ett stort adligt gods. Upphäfvandet af lifegenskapen, som med ett slag väsentligt förändrade den ryske godsegarens vilkor, omgestaltade äfven Veras föräldrahem. I stället för det forna öfverflödet kommo nu fattigdom och ruinerade affärer, och ättlingen af den förnäma familjen får växa upp i samma landtliga okunnighet som barnen i byn, till dess hon kommer i beröring med en af dessa politiska svärmare, Vasiltscheff, som blifvit såsom en för regeringen misstänkt person förvisad till sitt landtgods, hvilket gränsar till det Vorontzoffska. Bekantskapen med honom omgestaltar hela Veras lif. Han berättar henne om dessa stora nutida martyrer och frihetshjältar, som uppoffra både sitt lif och sin personliga lycka i kampen för frihet. När Vasiltscheff emellertid såsom en för den allmänna säkerheten mycket farlig person blifvit sänd till gränsen af det europeiska Ryssland, där han snart aflider, står hans frihets-ideal för Vera såsom den stora tanken, hvilken hon skall förvärkliga i lifvet. Hennes far aflider, hennes mor går i kloster, hon beger sig då till Peters-

burg, där hon ändtligen finner det stora mål hon drömt om. Hon lär vid en nihilist-process känna en politisk förbrytare, Pavlenkoff, och emedan man vid domars afkunnande tar viss hänsyn i händelse fången är gift, låter hon viga sig vid Pavlenkoff för att förmildra hans öde och följer honom sedan till Sibirien, där den stora uppgiften hägrar för henne, att bistå de landsförviste, trösta dem, tjäna dem och ombesörja deras bref till hembygden.

Man behöfver icke i företalet läsa att denna berättelse till alla sina hufvuddrag är värklig för att med lifligaste medkänsla följa t. ex. den gripande skildringen af nihilistprocessen eller taga del i den entusiastiska Veras naivt rörande sträfvan att nå det stora målet. Som skönliterärt arbete eger Vera Vorontzoff betydande förtjänster: den är intelligent berättad, och stilen är i sin enkla kraft karaktäristisk. Om i Sonja Kovalevskys diktning forskaren på något vis framträder, så förefaller det mig att vara just i stilen, hvilken icke eger några spår af det pittoreska element, som kännetecknar en stor del moderna författare och som direkt härstammar från den moderna målarens palett.

Det mest fängslande draget i Vera Vorontzoff, likasom i hela Sonja Kovalevskys diktning, är dock dess starka prägel af en personlighet. Vi återfinna denna rika personlighet äfven i de smärre berättelser, som blifvit utgifna tillsammans med Vera Vorontzoff: i „Ett barndomsminne från polska uppresningen“, i „Mina minnen af George Eliot“ och i studien öfver Saltykoff, samt slutligen mest utpräglad i „Vae victis“, som väl endast är inledningen till en aldrig skrifven berättelse, men där den rastlösa anden spanande söker tränga in i lifvets mysterium och därvid svingar sig upp till en hög poetisk skönhet, samtidigt med det grunden till den allegoriska berättelsen likasom tyckes murad på exakt vetande. „Vae victis“ är på få blad en af de mest storartade dikter som blifvit skrifna om lifvets gåta. Under intrycket af denna storartade naturskildring beklagar man än djupare det hårda öde, som gjorde stycket endast till ett fragment och Sonja Kovalevskys diktning endast till en rik början.

Helena Westermarck.

Hans Larsson: Intuition, några ord om diktning och vetenskap. Sthlm 1892, Alb. Bonnier; 81 s. 12:o. 1 kr.

Ett ord i sinom tid! Medan våra dagars vetenskap och konst hålla på att gå upp i idel detaljer och analys af dem, medan kritiken blåser upp sin torra sand och vill tvinga folk att storkna af den i stället för att i fullt mått njuta det lilla goda som ännu alstras, tager dock känslan ut sin rätt. Än är det mysticismen som vill leda det af ett ensidigt ljus bländade släktet på sina dunkla stigar, än kommer en äkta skald och kastar romantikens milda skimmer öfver den s. k. värklighetsdiktningens skarpa skuggor. På vetenskapens område höras mindre ofta röster mot den

gängse metoden. Så mycket välkomnare är därför denna lilla skrift, som häfdar det intuitiva, åskådande vetandets betydelse.

Förf. betonar att känslan, den nu i synnerhet ringaktade känslan, har sin största styrka icke endast vid den lägsta, utan ock vid den högsta polen af mänsklig utveckling. I det lägsta stadiet är tanken omhöljd och omtöcknad af känslor; det nästa steget är tankens isolering, abstraktion, men därpå skall tanken med bibehållande af sin själfständighet och utrustad med en fri öfverblick af tingen, tilltaga i fyllighet och konkretion, åter vara hemma och fyllas på nytt af de gamla känslorna. Känslan ingår åter i vårt totallif, framför alt som ästetisk stämning. Den poetiska skapelsen t. ex. är en tankeprodukt af hög ordning, men en produkt af intuitionen, som förmår på en gång fasthålla en rikedom af föreställningar i medvetandet och likaså framkalla en ström af sådana hos andra. Den sanna värkligheten i dess kristalliniskt ordnade, klara form — eller hällre, menar ref., i dess organiska, lefvande fullhet — kunna vi fasthålla endast i ögonblick af större andlig spänstighet och högre lif; analyserandet, kopierandet ger oss icke denna förmåga. Träffande jämför förf. olika slag af historieskrifning: materialsamlandet, kritiken och slutligen den konkreta öfverskådligheten i framställandet af kausalsammanhanget. Ännu mer uppehåller sig förf. vid filosofin och den nutida rusningen till samlande af större massor på ytan liggande fakta och till hårfina begreppsbestämningar.

Mindre än man af titeln kunnat vänta yttrar sig förf. om diktningen. Men hvad han säger om vetenskapen kan med en lätt ändring sägas om konsten: var icke för bröstgänges med dina definitioner. Du vill hafva sanningen i handen; godt och väl — om du kan! Lifvets hemlighet är som en fågel i skogen. Håll dig icke bland dem som rusa fram oskickligt och vilja ha honom lefvande eller död. Du skall nalkas försiktigt och hålla dig stilla — så får du höra honom sjunga. — Och fullt instämma vi i hans yrkan på högre enhet i vetandet, på syntes i diktning, i vetenskap, i uppfostran. Endast i det intuitiva lifvets tystnad och ro och stämning, slutar förf., är det som själen förnimmer skarpt nog för att utforska det fördolda. Endast där lefver hon helt, med alla sina krafter i innerlig enhet.

F. G.

O. W. Ålund: Amerika, dess upptäckt, eröfring och fyrahundraåriga utveckling. Sthlm 1892, Alb. Bonnier; 373 s. 8.

Minnesfesten i Amerika har nu mer än annars riktat Europas blickar på världsdelen där bortom Atlanten, på den utveckling dess folk genomlupit och det lif där nu lefves. Hr Ålunds bok har till uppgift att gifva den svenska allmänheten en kortfattad och populär framställning af Nya världens historia, af de händelser och den daningsprocess, som frambragt våra dagars Amerika.

Hr Ålund går i sitt arbete så långt tillbaka i tiden som möjligt. Han börjar med Amerikas förhistoriska tid och redogör i korthet för det viktigaste man känner om de folk, som där lefvat och dött och, långt förrän européerna styrde dit, skapat den säregna kultur, hvars märkliga saga ännu i dag mångenstädes täljes af väldiga minnesmärken i jord och sten. Förf:s framställning af isländarnes äfventyrliga Vinlandsfärder är tvifvelsutan ganska intressant, stödd som den är på prof. Storms noggranna undersökningar på detta område, men måste i förhållande till arbetets plan och i betraktande af dessa upptäktsresors ringa resultat anses vara onödigt detaljerad. Vid skildringen af Columbi lefnadsöden och hans epokgörande sjöresor har förf. med rätta uteslutande begagnat sig af Harrisses på kritisk källforskning bygda arbete om den store genuesaren och sålunda undgått att belasta sin bok med den massa legendariskt sagostoff, som hittils ofta vidlådt biografier öfver Amerikas upptäckare. Bland den mängd viktiga sjöfärder och härnadståg, som inom en jämförelsevis kort tid öppnade nästan hela den nya världsdelen för européerna, berör förf. utförligast upptäkten af Mexiko och Peru, hvarvid han ger en god bild af det inre tillståndet i dessa länder vid tiden för eröfringen. Som en väsentlig brist i förf:s framställning af Sydamerikas underkufvande måste det dock framhållas att han så uteslutande håller sig till de politiska händelserna, till den första eröfringens yttre konturer, och knappast med en rad förtäljer huru förhållandena gestaltade sig i de nyvunna landen, sedan annekteringens värsta stormar lagt sig. Spanjorernas och portugisernas behandling af dessa sina transatlantiska provinser hör visserligen till historiens bedröfligaste skådespel, men hade dock varit värd någon uppmärksamhet. Ty just den härskande rasens systematiska grymheter mot de besegrade och dess försök att till sista unset utprässa den alsterrika världsdelens håfvor voro de förnämsta orsakerna till dessa koloniers brytning med moderlanden och till den andliga stagnation, som ännu i denna dag kvarhåller Sydamerikas folk i en politisk slyngelålder.

Vid det franska Amerikas öden dröjer förf. ej länge. Det tynande lif kolonin ständigt förde, dess tröstlösa kamp mot yttre fiender och moderlandets svaga försök att hålla den uppe erbjuda i själfva värket ett föga uppbyggligt skådespel. Men då förf. kommer till skildringen af det engelska Amerika, antar hans framställningssätt en betydligt större utförlighet än förut. Och i hela senare delen af arbetet, hvari förf. uteslutande sysselsätter sig med Förenta staterna och deras historia från den tid, då de första engelska kolonisterna slogo sig ned på Virginiens kust, ända till den dag som är, kan man öfveralt spåra hr Ålunds varma sympati och beundran för det folk, hvars aldrig sinande lifskraft och arbetsförmåga skapat vår tids Nordamerika. Dock lämnar förf:s sätt att behandla detta ämne

mångenstädes rum för ganska vägande anmärkningar. Så t. ex. skildrar han huru odlingen trängde alt längre och längre åt väster, huru bygd bröts i vildmarken och huru den ena staden efter den andra växte upp i världsdelens inre eller vid Stilla hafvets kust, utan att med ett ord beröra den omständigheten, att Nordamerikas talrika urbefolkning steg för steg vek undan från skådeplatsen för den hvita rasens hårdhända civilisationsarbete; förf. har ej ett ord till förklaring af de orsaker, som inom mindre än ett sekel reducerade dessa fordom blomstrande folkslag till några lätträknade horder, hvilka nu som nådehjon bebo en flik af de marker, hvilka deras stolta fäder för par mansåldrar sedan som obestridda härskare trampat. Det sätt, hvarpå denna märkliga omgestaltning af Nordamerikas etnografiska förhållanden med styrkan af en naturlag fullbordats inom en tidrymd, som i ett folks lif måste anses försvinnande kort, hade dock vid en skildring af denna världsdels kulturutveckling förtjänat något beaktande. I detta afseende hade också en jämförelse med Sydamerika, där ju den underkufvade rasen ännu i dag utgör befolkningens hufvudstomme, varit både intressant och lärorik. Men på dylika omständigheter spiller förf. ej många ord, under det han med en pinsam noggrannhet förtäljer hvarje skärmytsling under krigen. Tillståndet i de unga samhällen, som sålunda inom kort uppstodo i den fjärran västern, bakom den civiliserade världens gränsmarker, framställes af förf. i en något idealiserad dager. Dessa odlingens förtrupper, som timrade de första blockhusen och öppnade den första krogen i nybygget, utgjordes mestadels af vilda äfventyrare och urspårade individer, hvilkas lif i den nya kolonin med pistolen och dolken som högsta instans i alla tvister säkert företedde äfven andra sidor än blott „kärnfrisk kraft“. Därmed förnekas naturligtvis icke frukterna af deras arbete; de voro ju i alla fall kulturens pionierer i ödemarken.

I slutkapitlet, som behandlar Amerika i våra dagar, ger förf. en bild af den exempellösa ekonomiska utveckling Nya världen under de senaste årtiondena bevittnat, men hans beundran för alt amerikanskt gör honom nästan blind för de tämligen allvarliga slagskuggor halfbildning och korruption ännu i dag kasta öfver den glänsande ytan.

I alla fall är hr Ålunds arbete i hög grad läsvärdt. Det lämnar, trots antydda brister, en klar och redig öfversikt af Amerikas historia, och detta på ett ovanligt ledigt och träffande språk. Boken är dessutom rikt försedd med illustrationer, bland hvilka specielt porträtten af Nya världens märkvärdigaste personligheter i allmänhet äro ganska lyckade. Kartorna äro däremot af anspråkslösaste slag.

Torsten Hartman.

Öfversikt.

Från den nyaste literaturen i Norge och Danmark. Rodan länge har man i den skandinaviska norden vant sig att från Norge erhålla de lifskraftigaste och originellaste arbetena inom den literatur som hittils kallats den sköna. Att detta namn ej längre täcker begreppet, att det säger för litet, torde alla de vara ense om, som inse att i skaldekonsten såväl som i musiken och de bildade konsterna i våra dagar det formelt sköna starkt fått träda tillbaka för det karaktäristiska. Den som fördomsfritt studerat den moderna vitterheten skall ej häller sörja däröfver, utan måste tvärtom erkänna, att rikare, mera mångskiftande ha aldrig människoandens strålar brutits genom poesins prisma. Man säger att vår tid är en brytningstid, full af oro och sökande. Ha då icke alla tider sökt, sträfvat framåt? Sanningsbegäret blir blott intensivare, mera himmelsstormande, ju mera fullvuxen mänskligheten blir, och äfven i detta fall är literaturen exponent för tidehvarfvet. Att poesin icke försvinner, att endast hennes former växla, att hon själf blir mera förandligad, icke så lätt förnimbar för den grofvare iakttagelsen, det kunna endast de andligen närsynta förneka. Blott pedanter gräma sig öfver att deras småaktiga vanor rubbas.

Om norrmännen tillföra den skandinaviska literaturen det största måttet af energi, äro danskarnes arbeten i allmänhet så materielt som formelt finare, vackrare polerade. Äfven på den literära kritikens gebit står Danmark högst. Utan att nämna ett sekularsnille som Georg Brandes, finner man i namnen Erik Skram (förf. till Gertrude Coldbjörnsen), Valdemar Vedel m. fl. tillräckligt stöd för detta påstående. De kritiker desse och deras kolleger under de senare åren offentliggjort äro till formen höjda öfver hvarje beröm, genomandade af begär att förstå, att ärligt fylla uppgiften att tolka, fria från den fåfänga som söker draga blickarna till medlarens person.

Äfven i Norge har i år ett intressant kritiskt, egentligen literaturhistoriskt arbete utkommit. För fyra år sedan utgaf *Henrik Jæger* den första af norsk hand tecknade biografin öfver Henrik Ibsen. Tidigare hade literära karaktäristiker öfver den berömda skalden skrifvits i Finland — af dr. V. Vasenius — i Danmark och Tyskland. I år ger Jæger ut ett nytt arbete: *Henrik Ibsen og hans Værker,* egnadt att supplera det föregående, hvarmed förf. främst afsåg att samla en del literaturhistoriskt stoff, som ej varit hans föregångare tillgängligt Det senare arbetet öfver-

blickar skaldens hela produktion och uppehåller sig särskildt vid Ibsens senaste dramer samt utgör tillika ett försök att precisera hans ställning i tidehvarfvet. Om det ock är för tidigt att afge ett slutgiltigt omdöme i denna sak, då man otvifvelaktigt kan säga att mästarens inflytande på hans konstform, dramat, skall sträcka sig in i nästa århundrade, har hans diktarevärksamhet likväl redan afsatt så djupa märken i snart sagdt hela Europas literära lif, att en granskning däraf är af högsta intresse. Jægers bok har icke något stort omfång — 230 sidor — och likväl kan det sägas att han på ett omfattande sätt behandlar sitt ämne. Det är ett godt arbete, så genom sin klara, knappa stil som genom förf:s förmåga att träffa hjärtpunkten i de diktvärk han analyserar. Ibsens värk äro redan altför kända för att en detaljgranskning hade varit af nöden; det gälde att söka rätt på de orsaker, hvilkas tryck drifvit dessa värk fram i världen, att finna de idéströmningar som genomgå dem och utgöra länkarna mellan de spridda delarna, att med ett ord psykologiskt förklara deras ursprung och inbördes sammanhang, därtill att klargöra deras betydelse i formelt afseende. Det är detta Jæger gjort. Att han lyckats så väl beror till en del på att materialet redan förut varit så upparbetadt samt att Ibsen själf gifvit honom nyckeln till flere rum i sin andes skattkammare. Eftervärldens dom skall väl angående några punkter i mästarens senare dramer utfalla något annorlunda. Men enligt förf:s uppfattning af kritikens väsen är dess uppgift är att förstå, dess konst att förklara, intet vidaär Från denna synpunkt är äfven hans eget arbete mästerligt. Af stort intresse är det sista kapitlet, som behandlar Ibsens förhållande till hemlandet, med dess betydelsefulla brottstycken från skaldens lyriska dikter.

En annan af Ibsens landsmän, *Kristian Winterhjelm*, har utgifv en broskyr, *Den sceniske Kunst*, i akt och mening att uppvisa hvilken ohjälplig skada realismen, „denna isande pust, som i vårt århundrades senare hälft farit öfver världen“, tillfogat främst den sceniska konsten. Den har utträngt den „stora“ repertoaren för att i stället sätta det borgerliga dramat, som bygts upp blott och bart på de „s. k. samfundsproblemen“ eller „triviala hvardagssynder“. Denna klagan tar sig värkligen bra ut i Ibsens hemland. Och hvilket mod att smäda realismen just nu, när den nye eröfrarens fanor synas vid horisonten! Det är endast förstockad blindhet att ej vilja se huru realismen varit liktydig med ett uppsving på konstens alla områden, en förblomstring, må vara, en förberedelse på hvad komma skall, men en konstepok, alstringskraftig utan like. Har icke hvarje stil drifvits till ytterlighet och därigenom framkallat reaktion? Är det ett kriterium på realismens värde som stilart att enstaka skribenter tillegnat sig den tekniska färdigheten utan att förmå ingjuta en lefvande ande däri? Parasiter ha i alla tider funnits inom konsten; de bilda den oumbärliga infattningen kring de stora andarna. — Realismen har altså

fördärfvat repertoar, iscensättning och skådespelarkonst. Den sistnämda har brutit med traditionen, i hvilken all teknisk färdighet har sin bas och sitt ursprung, för att gå ut i lifvet och studera mänskorna. Här spiller förf. sin vältalighet på en sak som alla äro ense om. Det kan väl icke falla någon in att vilja se autodidakter på scenen; elementerna af den tekniska färdigheten, deklamation, plastik, måste skådespelaren likaväl som hvarje annan konstnär inhämta af traditionen i en lärares gestalt. Det enda förnuftiga denna broskyr innehåller angår iscensättningen, aksessoarerna. Realismen har inrymt dem en altför viktig plats, det är sant.

Ibsens vackra ballad *Terje Vijen* har i år utgifvits i praktupplaga med 20 teckningar af Kristian Krogh. Motivet till denna sång har synnerligen väl lämpat sig för det ibsenska skaldekynnet: denne djärfve lots, som ensam i en liten farkost trotsar öppna hafvet, i hvars sinne så hat som kärlek rufvar oförändradt under en hel lifstid, men hvars ädla sinne försmår att fullfölja den hämd han under långa tider åtrått; denna trofasthet i godt som vredt har funnit genklang djupt i skaldens själ och gestaltat dikten till en af hans mest harmoniska. De stundom något tunga rytmerna illustrera väl skildringen af det hårda lifvet och de djupa känslorna. Äfven Kroghs teckningar sluta sig nära till texten. Lotsens porträtt och Terje ombord på lordens jakt kunde framhäfvas såsom goda karaktärsbilder.

Af *Björnstjerne Björnson* ha endast tvänne smärre literära arbeten varit synliga: den lilla berättelsen *Mors Hænder* i Nyt Tidskrift, hvilken skalden jämte dr. Sigurd Ibsen m. fl. åter begynt utgifva, samt texten till ett oratorium, benämdt *Fred!* Då man läser Mors Hænder, kan man ej undertrycka en känsla af glädje vid tanken på att den ifriga politikern åter skall egna sig åt literaturen. Det är en rik berättelse, strålande af lif och tankar. Början, militärparaden för den unga fröken, med sin lätta, muntra ton och de epigrammatiskt tillspetsade replikerna, smakar af sydländsk glädtighet, något likt de Amicis, under det „mors“ tal är äkta björnsonskt, innerligt, djupt, kraftfullt, lägger beslag på åhöraren till lif och själ. — Äfven den skenbart anspråkslösa dikten Fred! är stort tänkt och väcker i flere punkter beundran. Dess hufvuddrag må här i korthet antydas. En glad barnskara tumlar om i skog och mark och uppstämmer en sång till värens pris och för det fria lifvet i naturen. Då höras dunkla rykten, leken stannar, alla skingras; rundt i landet göras förberedelser till krig. Valkyrior höja sitt stridsrop, arfsröster susa genom luften, härförare och soldater mötas i entusiasm för fäderneslandets försvar, för mod och mandom, prästerna slösa med välsignelse och folket samlas jublande. Då kommer det första budet om att blod blifvit spildt, en förpost har skjutits ned: „han var en ænkes søn“. I moderns förtviflan, hennes anklagelser, samlas alt det dofva hat mot kriget, som lefvat gömdt hos kvinnorna, och hennes verop

är af stor poetisk värkan: „Mödre, mödre, klager med mig, klager at vort livs frugt vender de fra os, klager over mans-viljen! Den öder vårt værk, den tramper os selv ned. Klager over sejers-törsten, den vil kun sig selv, dens kraft er ond — —„ “Vi klager med denne kvinne. Vore hjem, vor gerning, alt har de væltet for os! — Det er ikke livet alene I myrder, men det tusentrådede spin bakenom, alle dets muligheder. Ikke denne ene ædle, men alt det som fæster ved og alt det ufödte av ham. De beste, de beste myrder I, slægt efter slægt, ti de beste var de modigste. I hærger fædrelannet mens I værger det.“ — Mödrarna kalla på fredsfursten, reformatorer föra hans banér mot bägge härarne: „fanen skal ikke vristes av vor hånd, ordet icke dö i vor levedag!“ Män och kvinnor enas i fredsönskan, i arbete för fredssaken:

Ned med våbnen! Fra hverandre,
Vrede dårer! kom med bröd,
Hjælp hverandres folkenöd,
Hjælp hverandre til at ælske!

Som afslutning höres åter den ljusa kören af glada barnröster.

Samma titel som Björnsons oratorium bär ett annat nyligen utkommet norskt arbete: på det ljusa omslaget kring *Arne Garborgs* nya berättelse står med stora svarta typer ordet *Fred.* Läsaren är böjd att taga dessa som ett ondt omen, och det visar sig snart att han ej har orätt. Det är en mörk bok, en förfärlig bok, som icke enhvar har godt af att taga i hand. Däri gapar en af lifvets stora nattsidor, och man måste föra mycket ljus med sig för att ej förvilla sig däri. Det gäller icke här nedläggandet af vapnen, det är fråga om inre fred, fred med Gud, d. ä. fred med sig själf. „Trætte Mænd“ var boken om en man som njutit alt hvad vår tid bjuder af andlig spis, som ransakat vetenskapens storartade framsteg och dragit konsekvenserna af de nyaste upptäkterna och som dock i sin själ kände en tomhet lik hungerns kval och, drifven af namnlös oro, jäktade ur den ena ytterligheten i den andra. Till döden trött, kastar han sig slutligen i kyrkans famn, och i kristendomens milda sköte får han ändtligen ro. „Vårt hjärta var fredlöst innan det funnit hvila i Dig“.

Kortsynt folk, som icke kan förstå att diktaren ställer sig utom och öfver sitt stoff, tog denna bok för ett tidens tecken och trodde att nu hade Garborg gått till Canossa. Skalden svarade på de direkta frågorna genom att hänvisa till sin nästa bok. De som vilja, kunna nu se att det ej var Garborg, utan Gabriel Gram som gick till prästen.

„Fred“ är boken om en man som i all sin dar vandrat på de rättfärdiges stig, som förnekar sig själf till det yttersta ör att vara Gud i lag, hvars hela andliga lif är en enda lågandej bn om hälgelse — och som efter en förtviflad kamp får frid först i

en själfvald död. Ännu aldrig har Garborgs berättelsekonst nått en sådan fulländning. På de 350 sidorna finnes ej ett ord att taga bort eller sätta till, ej en tanke som ej fått klar och fast form. Alt har organiskt sammanhang, hvarje stycke är fastvuxet vid hufvudmotivet, i hvarje rad pulserar blod från hjärtat. Ett helgjutet konstvärk. Blott ett är skada: motivet är utslitet. Och dessutom är det öfverflödsgärning att hugga hufvudet af pietismen; denna hydra är redan bränd öfveralt — utom måhända just i Norge. Men detta är af underordnad betydelse. Så som här har det religiösa grubbleriet likväl aldrig förr blifvit behandladt i dikten.

Det är tydligen Garborgs fädernebygd Jæderen, på Norges sydvästspets, som här skildras. „Utanfor, i Vest, bryt Have paa mot ei lang, laag Sandstrond. Det er sjölve Have. Nordhave breidt og fritt, uklöyot og uböygt, endelaust. Svartgrön og salt kjem det i veldig Rulling veltande inn, köyrande sine fakskvite Brimhestar fram or Havsskodda, so Skumskaalen stend, durande sin djupe, evige Orgetone fraa dei ytste Avgrunnar. — Upp fraa den laage Sandstronda töygjer seg eit armt, graatt Land med lyngbrune Bakkar og bleike Myrar, trelaust og berrt; avstengt mot Aust av ein lang, laag Fjellgaard. — Her bur eit sterkt, tungt Folk, som grev seg gjenom Live med Grubling og Slit, putlar med Jorda og granskar i Skrifta, trur paa Skillingen og tröyster seg til Gud.“

I bonden Enok Haave har Garborg nog gifvit mycket af sin egen fars dystra själsutveckling. Denne är en annan Brand; endast den fullkomliga försakelsen af världen, det yttersta fullgörandet af Guds vilja är honom nog. Länge vandrar han i yttersta mörker, kämpar med Gud som Jakob innan han får nådetecknet. Då reser han sig ur sin djupa förnedring, fråssar i salig hänryckning och stannar länge „på Tabor“, i Jesu förklarade närhet. Under denna tid späker han sitt kött, blir en olidlig förtryckare i sitt hus — som husfader är han ansvarig för alla — och i det sälla umgänget med Gud märker han ej att han stöter sina egnas hjärtan för alltid ifrån sig. Snart vakna dock åter tviflen, djäfvulen anfäktar honom så hårdt, att han tum för tum måste ge vika, och nu bär det utföre på allvar. Icke hustruns sansade råd, icke prästens milda förmaningar och bemödanden att ge hans tankar annan riktning, icke de gamla vännernas tröstande ord, icke arbetet på det fäderneärfda hemmanet, som han älskat som sin afgud, intet kan mera draga hans håg från den hopplösa striden för hans själs frälsning. I sin djupa nöd, förkrossad, upprifven ända till hjärteroten, ropar han stundligen till Herren om hjälp, än stormande, full af tillit, än kvidande som ett misshandladt barn. Hela sitt inre lägger han bart för den Allsvåldige, hvarje fiber i sin varelse ger han i Hans hand. Förgäfves, förgäfves. Om där finnes en Gud, är han åtminstone fullkomligt döf för hans böner. Med hjärtat sönderslitet, plågadt

till döds, öfverlämnar han sig slutligen åt en fix idé: han har ovärdigt begått nattvarden: „han skyldig er i Jesu Mord; hans Blod er paa hans Hoved“, och han slutar som fullständig monoman. Äfven i det timliga går alt honom emot, och slutligen uthärdar han ej längre lifvets kval: han dränker sig. Sig själf har han ödelagt, alt det blomstrande lifvet inom hemmet likaså. Och skulle man leta efter orsaken: endast de ädlaste, renaste afsikter. Man skall säga att han kunnat lösgöra sig, om han velat eller om kraftig hjälp kommit emellan. Men det är just saken att han ej kunde det. Tron var för honom den planka som bar honom genom lifvet; brast den, så sjönk han. Och det är de starkaste, de bästa som sålunda sätta alt in på ett kort. Om där någonsin kan bli tal om „documents humains“ i ett konstvärk så är det här. Detta är lifvet, det gagnar ej att neka eller komma med sofismer.

Jonas Lie ger åter ut „en Tylft Eventyr“, en samling *Trold,* friska och intagande som de från i fjol, bedårande hemska, så det löper kalla kårar längs ryggen på en, där man sitter och läser dem i kakelugnsvrån. Där följa luftdrag med från fjäll och haf, äkta norska vindilar, som sopa bort alt pjunk och kvalm och föra fantasin med sig långt bort till en vild natur, där troll och gastar sedan den grå forntiden haft lof att husera. Nutilldags, då dessa blifvit så djärfva, att de tränga sig in i de mest civiliserade förhållanden, kännes det som en riktig lisa att åter för en stund få förpassa dem bort till Ofoten. Om ock dessa äfventyr långt ifrån kunna ställas vid sidan af Lies senaste stora romaner, äro de likväl sådana som endast en värklig skald förmår frambringa. Där är något vildt i konceptionen, som omisskännligen härleder sig från den skräckinjagande natur, i hvilken sägnerna upprunnit, och äkta folklig humor lurar ur de hiskliga skildringarna. — En af berättelserna i senare samlingen — Duen kan jag ej underlåta att särskildt påpeka. Mystiken smyger nuförtiden på alla håll in i literaturen, glider som en reptil oförmärkt genom de klaraste hjärnor. Det gäller här ett lyckligt hem, hvars frid rubbas genom hemsökelse af en skogsdufvas själ. Mannen har gifvit henne nådestöten, då hon låg i dödsryckningar efter ett skott, och inom natt och år efter denna stund plågar hans hustru honom oafbrutet med den galnaste, mest grundlösa svartsjuka. Såsnart fristen för fågelns själ tilländalupit, blir alt ånyo som förr. — En stor diktare, som skurit sina lagrar på alldeles annan mark, skulle hålla sig för god till dylikt pjosk.

I Eventyrland heter en längre berättelse af en brorson till skalden, jur. kand *Bernt Lie.* Ehuru i många afseenden famlande, omogen, röjer den likväl en omisskännlig talang, som visserligen rönt direkt påvärkan af farbroderns, men dock företer så mycken själfständighet, att boken långt ifrån är en efterbildning. Fastmer kan sägas att äfven förf:s begåfning är släkt med Jonas Lies. — Det är en berättelse från det nordligaste Norge, icke

i sagoform, dock med insprängda romantiska motiv. Särskildt är återgifvandet af denna trakts storslaget hemska natur af poetisk värkan, äfvenså framställningen af dess inflytande på mänskosinnet. Det barbariska element kvänerna i dessa näjder införa har förf. äfven dragit nytta af. Fina, varma stämningar lysa ofta upp skildringen, utflöden af en något vek, men innerlig känsla, och flere af de dikter som ingå äro värdefulla. (Forts.)

I. L—d.

Teater. Förutom några repriser af förut gifna stycken, såsom Holger Drachmanns sedan julveckan på programmet stående skådespel Strandby folk, G. Heibergs skådespel Kung Midas samt Kärlekens komedi af Ibsen har *Svenska teaterns* repertoar sedan nyåret varit sammansatt af fyra nya stycken, bland dem tvänne så betydande som *Sylvi* af fru Minna Canth och Ibsens senaste skådespel, Byggmästar Solness.

De yttre konturerna i Minna Canths skådespel hafva altför omisskännliga likheter med ett sorgligt ryktbart giftmordsdrama. Det har dock ingalunda varit ett spekulativt begär att draga växel på en nästan aktuell sensationsprocess som förmått förf. att välja detta ämne, om man ock måste antaga att hon häraf emottagit impulsen till sin dikt. Det har synbarligen intresserat förf. att söka lösa den svåra uppgiften att psykologiskt motivera ett så ohyggligt brott, som giftmord på en öm och uppmärksam make innebär, utan att brottets föröfverska går miste om åskådarens sympatier. Dylika uppgifter äro ju i den samtida literaturen ingalunda sällsynta, och de sammanhänga med de på senare tider så ifrigt diskuterade frågorna om individens ansvarighet och „miliöns" delaktighet häri. Hos Sylvi har förf. sökt minska skulden genom att göra henne så ovetande och oerfaren, så obetänkamt impulsiv, till ett outveckladt barn, som, utan att hon själf gör sig fullt reda därför, genom sitt äktenskap blifvit ställdt på en plats som tillkommer endast den fullt utbildade kvinnan. Det är hos Sylvi något af en Noras förutsättningar, ehuru fru Canth icke såsom Ibsen skjuter skulden på en missriktad uppfostran. Däremot framstår Sylvis make, Axel, icke utan skuld, då han begagnar sig af sin myndlings oerfarenhet och gör henne till sin hustru, i själfvisk bekymmerslöshet därom, att den unga flickan i sitt opröfvade känslolif icke innehar förutsättningarna för att fritt kunna bestämma öfver sig själf. En icke ringa del af skuldbördan drabbar naturligtvis Sylvis barndomsvän, arkitekten Hoving, på hvilken hennes hela kärlekstrångtan, genom återseendet väkt till lif, nu koncenterar sig. Att den unga mannen under Sylvis starkt suggererande inflytande låter förleda sig till en kärleksförklaring är emellertid icke det minst sympatiska draget hos denna

fru Canths representant för det osjälfständiga och lumpna hos det manliga släktet. Hela hans osäkra uppträdande, den genomytliga arten af hans kärlek, som intet annat är än en häftigt uppsvallande sinnenas berusning, står i den skarpaste kontrast till Sylvis omedelbara, djupa, alt uppslukande lidelse, som icke har någon tanke för annat än för sin kärlek och som är beredd att uppoffra alt.

Med alt detta har förf. tillförsäkrat sin hjältinna allmänhetens medkänsla, men hon har näppeligen lyckats motivera mordet å mannen, om hon ock gjort alt sitt att i särskilda detaljer förbereda denna katastrof. Att Sylvi tog lifvet af sin man var emellertid ingalunda en nödvändig konsekvens af de gifna förutsättningarna, utan framstår såsom en ren tillfällighet, om hvilken man på sin höjd kan medgifva att den ej saknar all möjlighet, en tillfällighet hvars införande i dramat naturligtvis beror på den förebild i värkligheten som föresväfvat fru Canth. Och man dömer Sylvi som offer för en dylik tillfällighet, för att sålunda slippa att döma henne svårare.

Det är naturligt att i ett skådespel som detta förf:s konst måste koncentreras på utmäjslandet af hufvudpersonens karaktär. Och det måste erkännas att fru Canth gjort ett duktigt stycke arbete i sin teckning af Sylvi. Väl kan man tycka att öfvergången från den naiva, friska ingénuen till den lidelsefullt älskande kvinnan sker något brådstörtadt, men handlingens gång kräfver att alt sker i ett så hastigt tempo som möjligt, så att det icke blir tid för öfvervägande. Fru Canth torde knappast någonsin tillförene hafva skapat en så i detalj utarbetad karaktär. Öfriga personer träda väl mycket i bakgrunden. Klarast i konturerna är väl Sylvis man, Axel Vahl, äfvensom Alma Hoving. Svårare är det att göra sig en riktigt klar föreställning af arkitekten. Hela figuren förefaller att vara litet indignationsmässigt tillskuren.

Till sin struktur har dramat att uppvisa en mängd förträffliga partier. Särskildt var första akten duktigt gjord; äfven den svåra tredje akten var i dramatiskt hänseende mycket värkningsfull, om ock herrar medicinare antagligen hafva sina anmärkningar att göra mot sättet att servera stryknin. Dialogen var särdeles förtjänstfullt utarbetad, på sina ställen mästerligt genomförd. Hvilken glöd hade icke förf. t. ex. förmått inlägga i Sylvis repliker i andra och tredje akterna. Språkbehandlingen lämnar intet rum för anmärkningar, oaktadt detta är fru Canths debytarbete på svenska. Fru C. har mycket väl träffat den svenska samtalstonen i Finland.

Sylvis maktpåliggande parti gestaltade sig till en af fru Håkansons glansroller. De vidt skilda känslor och stämningar, som rollen omfattar, kommo tack vare fru Håkansons rikedom på fina nyanser i sina uttrycksmedel till sin fulla rätt, vare sig det gälde den barnsliga ysterheten, den glödande innerligheten eller

den dofva smärtan. Att hr Svennbergs framställning af Hovings roll icke blef synnerligen klar och skarp i konturen berodde på rollens egen beskaffenhet. Hr Svedberg gaf en god och naturlig karaktäristik af Axel, Sylvis hederliga men i känslolifvets djupare mysterier föga inkomna man; Alma Hoving, arkitektens korrekta syster, återgafs rätt förtjänstfullt, om ock något torrare än nödigt hade varit, af frk. Loenbom. Öfriga roller sköttes förtjänstfullt af fru Riégo, frk. Lihr etc.

Byggmästar Solness har, likasom hvarje Ibsens skådespel, väkt en liflig diskussion och har äfven i nästföregående häfte af denna tidskrift varit föremål för en särskild artikel. Vi vilja därför i denna korta öfversikt icke göra något försök att ännu en gång taga stycket i dess helhet till tals och uppträda med något slags kommentarier, utan inskränka oss till några synpunkter, som stå i sammanhang med det sceniska återgifvandet.

Ibsen har i sin diktning mer än en gång hänvisat till de hemlighetsfulla makter, hvilka utöfva ett mer eller mindre ingripande inflytande på människornas själslif och deras öden, utan att de låta sig kontrolleras af den mänskliga kunskapen till buds stående medel. I Peer Gynt t. ex. har Ibsen på scenen infört dessa makter iklädda den kroppslighet och försedda med de personliga attribut, som en riktskapande folkfantasi tilldelat dem, och hela framställningen har i öfverensstämmelse därmed draperats i sagospelets fantastiska veck. Helt annorlunda är nu förhållandet med Byggmästar Solness, hvarest de mystiska motiven spela en långt större roll än de spridda drag som förekomma i Ibsens öfriga skådespel från senare tid. Här fortlefva sagans gestalter på sin höjd endast till namnet. För öfrigt hafva de afklädts all personlighet, de framstå som oförklarbara rester i den moderna vetenskapens nyktra förståndsanalys. Härigenom förlora de emellertid intet af sin mystiska gåtfullhet. Dessa mystiska krafter, okroppsliga och abstrakta som de äro, kunna emellertid ej åskådliggöras annorlunda än genom de värkningar som de utöfva på de människors tänkande, viljande och handlande, inom hvilka de tagit sin bostad. Sådana bostäder åt dessa det oförklarligas „troll" har Ibsen, som ju är en duktig byggmästare, upptimrat i Solness' samt i Hilde Vangels personer. För öfrigt skola dessa personer, hvilka ju i Ibsens skådespel röra sig i hvardagslifvets miliö, vara vanliga människor af kött och blod, sådana vi när som hälst kunna anträffa i lifvet. Denna förening af realistiskt tecknade karaktärer, med allmänt mänskliga och hvarje kontroll uthärdande drag samt detta hemlighetsfulla något, hvilket här icke förmildras genom någon sagolik trolsk belysning, utan tvärtom ställes i den moderna värkligheten elektriska ljus, denna egendomliga förening förlänar åt skådespelets personer en fantastisk prägel, som utan tvifvel stöter det nyktra förståndet för dess klartänkta hufvud, men som vädjar till fantasins „troll" hos enhvar, som ej helt och hållet bannlysa detsamma. — Denna dubbelnatur hos de

två hufvudpersonerna bör nu i spelet komma till sin rätt. Och hvad hr Svennbergs framställning af titelrollen beträffar, kan han sägas ha på ett tillfredsställande sätt löst den svåra uppgift, som den långa rollen ställer på sin man. Det gafs ögonblick, då hr Svennbergs byggmästare icke var helt sig själf, då han var under tydligt inflytande af dessa makter, hvilka han anade till, men som han ej kunde rätt begripa och som han ej kan råda på, utan att han för den skull förlorade prägeln af lif och värklighet. En mindre omfattande, men icke mindre viktig och svår roll var den, som fru Håkanson hade sig anförtrodd. Hilde Vangels karaktär är i skådespelet långt mindre utarbetad, här lämnas ett betydligt större svängrum för fantasin och den individuella uppfattningen. Fru H. hade främst lagt an på att göra sin roll rätt åskådlig för det förståndsmässiga betraktandet, och hennes Hilde blef en käck och företagsam flicka från fjällen med något excentriska tilltag och yrkanden, hvilka hon lätt och lekande framstälde för sin byggmästare. Naturligtvis fingo rollens allvarligare sidor äfvenledes sin belysning, men hvad vi saknade var ett bestämdare uttryck för den elementära kraft, som behärskade Hilde, som gjorde henne till en vild roffågel. Det var, kort sagdt, de mystiska makterna som i fru H:s uteslutande realistiska framställning blefvo för svagt framhållna och hvilkas förhandenvaro ensam kan försona en med besynnerligheterna i Hildes karaktär. — Frk. Loenboms uppfattning af fru Solness torde i det stora hela taget hafva varit riktig nog, ehuru hon ej alltid lyckades få ett fullt uttryck för densamma. Sålunda föreföll hennes framställning att vara något för mycket ynklig, hvarjämte bristen på skola esomoftast gjorde sig märkbar. Fru Réigo spelade blygt och fint Kaja Foslis parti, medan doktorn, gamla Brovik och hans son Knut förtjänstfullt återgåfvos af hrr Riégo, Vahlbom och Berlin.

De två öfriga nyheterna hafva tillhört den lätta genren. Frans Hedbergs lustspel *Familjens fästman* innehöll särskilda motiv, som slogo öfver på farsens område; sålunda kan den för intrigens utveckling viktiga svartsjukan, hvarmed fästmannen behedrar sin gamla onkel från landet, endast ursäktas af farshumöret. Detta humör gjorde sig bäst gällande i andra akten, som äfven var betydligt roligare än de öfriga akterna. Utförandet var i allmänhet godt; dock hade kanske en större liflighet i spelet varit önskvärd. Fästmannens roll återgafs med känd komisk förmåga af hr Castegrén, hr Riégo var ypperlig som den pigge onkeln från landet, och hr Vahlbom hade i fabrikör Lund skapat en mycket rolig typ, medan hr Svedberg hade en del förträffliga poänger i revisorns parti. Bland damerna må framhållas frk. Holmlund, som var en täck fästmö, samt fru Vahlbom, hvars revisorska var af god komik värkan.

Ett Silfverbröllop af Emma Gad utgör ett inlägg i den diskussion, hvars mest typiska företeelse utgöres af Björnsons *En handske*. Stycket har numera förlorat den bakgrund af

aktualitetens intresse, som utan tvifvel i hög grad bidrog till dess framgång. Här hos oss rönte det ett tämligen kyligt mottagande. Dess tendens är ett förlöjligande af den moraliska indignationens blinda ifver, och stycket skulle utan tvifvel värka mer dramatiskt, om det ej vore späckadt med debatter, visserligen travesteringar af 80-talets problempjeser, men icke dess mindre tämligen långtrådga. Vid uppförandet här hade en del strykningar företagits, heltisäkert till fromma för det hela.

Stycket af emellertid tillfälle för fru Vahlbom att i den förkroppsligade indignationens, fröken Knudsgårds roll skapa en dråplig typ, af hvilken hon har all heder. Afven för öfrigt var spelet vårdadt. Vi inskränka oss här till att omnämna endast hr K. Wetzer, som i Hoter Fransens roll alternerade med hr Ljungberg. Sedan sin debyt i En skandal har hr L. innehaft endast en obetydlig roll i Familjens fästman, hvadan Hoter är att betrakta som hans andra mer betydande uppgift. Hr W:s spel var utan tvifvel mer afrundadt än i den första rollen, men det var för kallt, det föreföll som om han vore besvärad af publiken, han lyckades ej helt öfverlämna sig åt sin uppgift. Sådant kan väl arbetas bort med tiden och med mer vana.

Af de ofvannämda repriserna vill jag här ännu framhålla Kung Midas och Kärlekens Komedi, i hvilka pjeser fru Håkanson och hr Svennberg hade hvar sin roll. I det förra stycket kom fru H:s fina och behärskade spelsätt rätt till heders, medan hr Svennberg i Kärlekens komedi behandlade versformen särdeles ledigt och naturligt. Mot fru Håkansons deklamation ville vi anmärka, att den togs i något för hastigt tempo. Af öfriga rollinnehafvare förtjänar hr Malmström som grosshandlar Guldstad ett särskildt omnämnande.

Finska teatern har under våren haft på sin repertoar, utom en utländsk premiär, Karl Gutzkows kända drama Uriel Acosta, icke mindre än fyra nya inhemska stycken. Raden af dessa inleddes d. 18 januari, då aftonens program bjöd på icke mindre än tvänne inhemska premiärer. Med den förra, ett treaktsskådespel benämdt *Berta Brander*, debuterade en ny författare, hr K. Aho, en yngre broder till vår kände novellist.

Handlingen spelar bland eleverna i ett handelsinstitut, i hvilkas krets Berta Brander genom sin begåfning, sitt glada, vinnande väsen och sin fria hurtighet spelar en stor roll. Hennes manliga kamrater beundra henne utan undantag, och särskildt hyser en af dem varma känslor för henne, och han visar sin trogna hängifvenhet bl. a. genom att med små penningelån förhjälpa henne ur de förlägenheter i hvilka hon genom sitt lättsinniga slöseri störtat sig. Och dessa tjänster fortfar hon att emottaga äfven sedan en nyanländ kamrat vunnit hennes hjärta. Detta slöseri bringar henne slutligen därhän, att hon vid ett tillfälle för att tillfredsställa en efterhängsen fordringsegare, som hotar med skandal, tillgriper en penningesumma, som en af hennes väninnor

kvarlämnat i hennes rum. Hon måste slutligen efter många mindre hedrande undflykter tillstå sin skuld, och kunskapen härom faller förkrossande på hennes fästman. Det hela slutar med en uppgörelse mellan de tu: de skola skiljas för att pröfvas i lifvet. och först efter genomgången pröfningstid kan en återförening komma till stånd.

De ungdomliga karaktärerna i skådespelet föra, såsom naturligt är. ett barnsligt och braskande språk. och man väntar smått en humoristisk behandling af det hela. Emellertid äro motiverna allvarliga nog och särskildt är slutet rama allvaret, något i samma stil som uppgörelsen i Et Dukkehjem, hvilket alt emellertid står i en något egendomlig kontrast till de många puerila replikerna. Intrycket af det hela blir därför något naivt. Emellertid besitter förf. utan tvifvel en ganska säker karaktäriseringsförmåga samt blick för dramatiska effekter.

Såsom efterpjes till Berta Brander gafs *Pappilan tuvassa,* en enaktare af Martti Vuori, som hösten 1891 debuterade med ett skådespel Ihmisten tähden. Det nya stycket var en folklifsbild från östra Finland, på hvars dialekt dialogen var skrifven, och behandlade på ett genuint och underhållande sätt de förvecklingar som uppstå, då enkemannen Olli Muhonens inleder frieri underhandlingar på två särskilda håll. En annan enaktspjes var G. v. Numers' *Uusi Pirtti* (Nystugudansen), hvari handlingen är förlagd till Björneborgstrakten, hvarför äfven öfversättningen till finska värkstälts på denna orts bygdemål. Intrigen är här tämligen banal, bygd som den är på små missförstånd, men dialogen är förträfflig och allmogens betraktelsesätt äro synnerligen träffande återgifna.

Säsongens stora evenemang har varit J. H. Erkkos dramatiska dikt *Aino.* Detta skådespel kommer att af annan person behandlats i literaturafdelningen i denna tidskrift. och vi vilja här endast yttra oss om uppförandet på scenen.

Hvad först iscensättningen beträffar, har särskild uppmärksamhet egnats åstadkommandet af största möjliga etnografiska trohet, och som karaktäriserande för de ansträngningar som i detta hänseende gjorts kan anföras att i interiören från Joukolafolkets pörte förekommo en mängd veritabla husgerådsartiklar af högt etnografiskt värde, delvis enkom anskaffade från långt aflägsna trakter, ända från Lappland. I denna del hade teatern dessutom tillförsäkrat sig biträde af särskilda fackmän. Att alt detta bidrog till illusionens förfullständigande faller af sig själft.

Mindre lyckligt förefaller oss det krassa sätt hvarpå besvärjelseenviget mellan Väino och den unga Jouko framstäldes. I stället för att låta Jouko bokstafligen sjunka ned i dyn, d. v. s. i luckan i scenens golf, för att åter stiga upp med lerig klädnad, hade det helt säkert varit mer öfverensstämmande med styckets karaktär att fatta Joukos nederlag som en moralisk tillintetgörelse, så att han inför Väinös mäktiga besvärjelse skulle

dignat ned och känt sig djupt förkrossad i sitt innersta väsen. Den melodramatiska värkan, som slutscenen i sista akten gör, då menigheten helt oväntadt dyker upp från alla håll och kanter för att emottaga Väinös budskap till folket, är förnämligast att tillskrifva det mindre lyckade slutet i själfva pjesen.

De viktigaste rollerna innehades af fru Poppius, som vekt och innerligt, men med något för litet friskhet återgaf Ainos parti, hr Halme, hvars Jouko var en duktig typ för den obändiga styrkan och trotset, samt hr Leino, som gaf en vacker bild af den evärdelige siaren, om ock den osökta värdigheten icke sällan fick vika för teatralisk grandezza.

J. N. R.

Literatur i språkundervisning. Efter vår senaste öfversikt i detta ämne (tom. XXXII sid. 69) har åter ett antal nya literaturalster på språkundervisningens ifrigt bearbetade fält sändts till anmälan i tidskriften. Främst drages vårt intresse denna gång till ett af lärarinnan *E. Baranius* numera offentliggjordt försök till en elementarkurs i tyska språket utan tillhjälp af modersmålet och utan tillhjälp af bok eller skrifning (Ein Beispiel für mündliche Erteilung neusprachlichen Unterrichts etc. Berlin 1892, L. Oehmigke; 56 sidor). Efter det förf. i Helsingfors genom proflektioner riktat uppmärksamheten på sin metod och här bedömts väl — så berättar hon i företalet — erhöll hon genom höga vederbörandes förmedling tillstånd att i Dorpat hålla en profkurs i tyska med ryska och estniska folkskoleelever. Det gälde att genom uteslutande muntlig undervisning i tyska på detta språk bibringa eleverna dess elementer så, att därpå läs- och skriföfningar i detsamma kunna påbegynnas på samma sätt som i modersmålet. De bedömanden vi sett offentliggjorda, bl. a. af professor Baudouin de Courtenay i Neue dörptsche Zeitung 1891 n. 283, och ett genomgående af den tämligen fullständigt upptecknade kursen kunna ej annat än stärka oss i den öfvertygelsen, att förf. med denna metod för språkundervisningens början, som har en så afgörande betydelse för hela dess art och framgång, inslagit den rätta vägen. På ett naturligt sätt blifva det nya språkets ljud och en god del af dess ordförråd jämte åtskilliga ordformer säkert befästade hos eleverna, och därmed bildas en god grund för fortsatta öfningar i tal äfvensom i läsning, skrifning och grammatisering. Det bör märkas att ifrågavarande kurs omfattade endast 66 lektioner (6 timmar i veckan) och att eleverna till stor del voro odisciplinerade samt att undervisningsmaterialet var ganska primitivt. De få elever, som kunde tyska, visade sig icke vara de bästa, men de annars klena följde väl med. Till en början, då blott ett ringa antal saker och handlingar kunde göras till föremål för åskådning och undervisning, tyktes metoden trötta eleverna; men snart vaknade deras intresse och fortfor till kursens slut, med undantag af de fall, då lärarinnan själf var mindre disponerad — något som

vid alla metoder starkt återvärkar på lektionernas framgång, i synnerhet på lägre klasser.

Metodens resultat kunna naturligtvis ej bedömas efter ett individuelt försök, men i intet fall borde det stå efter de vanliga frukterna af det gängse undervisningssättet, sådana de te sig efter ett lika stort antal lektioner. Denna metod skall tydligen vinna på vidare utveckling, och den enskilda läraren behöfver ej känna sig bunden af förf:s lärogång i detalj — vi skulle t. ex. framföra räkneorden 1—10 långt före 7:de och 12:te lektionerna. Icke häller bör metoden bedömas blott på grund af det nu föreliggande torra protokollet öfver dess utförande, då ju en väsentlig del utfylles af elevernas olika individualitet och själfva talandet, själfva arbetet inför och tillsammans med de små. Det vore i hög grad önskligt att frk. Baranius, åtminstone numera, äfven hos oss genom vederbörandes försorg sattes i tillfälle att gifva en profkurs för blifvande lärare och lärarinnor i såväl tyska som andra språk. Men oberoende häraf anbefalla vi hennes lilla broskyr i alla språklärares åtanke.

Synnerlig vikt på muntlig undervisning lägges äfven i den tyska språkkurs, för hvilken *Hj. Hjorth* och *A. Lindhagen* nyligen utgifvit (på W. Billes förlag i Stockholm) fyra olika böcker med den gemensamma titeln: Den imitativa metoden. Så innehåller „Tilläggshäfte till kort lärobok i tyska språket för yngre nybörjare“ en serie samtal, hvilka något likna de ofvan anmälda, men i mindre grad än dessa baseras på utförandet af handlingar och annan åskådning. I det hela skall emellertid hvarje lärare utan tvifvel äfven i dessa samtal hafva god ledning vid anställandet af tyska samtal på klass, oberoende af metoden för öfrigt. På den ståndpunkt där vi stå, kunna vi däremot icke förorda deras läsning af eleverna; om samtalen ej genom åskådning göras lefvande för 8 à 9-åringar eller äldre elever, om de ej muntligen inöfvas och, såsom alt läromaterial på ett lägre stadium, flitigt upprepas, skall elevernas minne icke mycket upphjälpas med „åskådningen af ljudbilderna“, hvarmed förf. menar läsningen af l j u d t e c k n e n, ehuru endast mun och öra kunna gifva en b i l d af ljuden och förmedla en tillräcklig åskådning af de värkliga psykiska ljud- och ordbilderna, för att begagna „bild“ och „åskådning“ i vidsträktare, pestalozziansk bemärkelse. — Hvad själfva den korta läroboken beträffar, förtjänar den alt erkännande för en mängd lyckade och anslående sammanhängande stycken, såsom 1, 2. 4, 8, 9, 10, 15, 20, 25, 27, 28, 29, 32 och det sista, 34. Ordlistans ortografi afviker från den vanliga blott genom kvantitets- och aksenttecken, som tillagts där deras utsättande befunnits nödigt. De bifogade grammatiska öfningarna inskränka sig till 26 mönstersatser med variationer efter verbalpersonen eller pronomen. Hvartdera häftet bär dessutom med sig bilden af en turnare med tyska namn på kroppens delar.

Vid undervisningen håller förf. på textläsning genast vid början af kursen, men beto ar starkt att eleverna böra få läsa ett

stycke först då, när detsamma inlärts muntligt och eleverna fullkomligt behärska det. Häri ligger åtminstone en möjlighet att vinna ett godt uttal och språk-öra trots det tidiga bruket af bok. Äfven i andra hänseenden beteckna förff:s metodiska anvisningar ett framsteg, och deras „Extra häfte till Praktisk lärobok i tyska språket“ bör därför icke saknas hos de lärare, som vilja veta af något annat än blott sin egen metod. Häftet afslutas med en god samling „skolspråk,“ egnad att göra god tjänst åt alla dem, som använda tyskan som undervisningsspråk. Äfven förff:s „Praktiska lärobok i tyska språket för skolans lägre klasser“ innehåller, i likhet med den nyss nämda elementarkursen, flere anslående stycken (t. ex. i början 2, 6, 7, 10, 14, 15, 17, 18), bland dem äfven deskriptiva framställningar, som utfallit synnerligen väl, såsom 24, 26, 51, 52, 58, 60. Flere specifikt tyska förhållanden hade väl kunnat skildras. Dock ingå afbildningar af de tyska mynten och ett tyskt „Landgut“ m. m. Förutom ordlista innehåller denna bok en formlära, delvis med ny, praktisk uppställning. Också genom den skall boken förvärfva sig ett framstående rum bland sina medtäflare.

Professorskan *E. Freudenthal* har som särtryck ur vår pedagogiska tidskrift utgifvit en beskrifning af sin undervisningmetod i tyska och särskildt motiverat nödvändigheten af att på det första stadiet uteslutande använda det främmande tungomålet samt i högre grad anlita elevernas minne och imitationsförmåga än reflexionen. Tillika har hon i ny upplaga utgifvit sina af oss förut omnämda Tyska skriföfningar jämte våra tyska maturitetsprof för åren 1869—1891. — En tysk handelskorrespondens har den kände *J. A Afzelius* utsändt, till det mesta bestående af originalbref och försedd med rikliga förklaringar, delvis också med svensk öfversättning.

Det som i vårt land hittils presterats eller användts som tysk lektyr efter elementarkursens afslutande, har enligt vår mening vida öfverträffats af *Deutsches Lesebuch*, under det förgångna året utgifven af flere lärare och lärarinnor på G. W. Edlunds förlag. Här erbjudes ett rikt urval, däribland en mängd förträffliga stycken, några äfven af nyare, om också ej de nyaste författare. Den första afdelningen, som består af sagor, parabler m. m., hade kunnat tåla en betydlig utgallring, och för öfrigt hade innehållet vunnit på en starkare koncentrering kring tyska förhållanden, möjligen också en strängare gruppering efter denna princip med särskild beteckning af lättare stycken. Den nya läsebokens användbarhet skulle i väsentlig mån ökas, om den åtföljdes af ordlistor till ett större antal stycken, då eleverna vid den tidpunkt då de taga itu med denna läsebok ännu icke kunna utan större tidsförlust begagna vanliga handlexika eller dessas föga lönande surrogat, alfabetiska ordförteckningar.

På detta gebit hafva vi vidare att anteckna en samling af nyare tysk literatur för skolornas behof, utkommen på förlag af

W. Bille och till största delen utgifven af Hj. Hjorth och A. Lindhagen; det första häftet har annan utgifvare, E. Planck, som tillfogat förklarande anmärkningar på svenska, medan i de öfriga häftena förklaringarna äro affattade på tyska språket. Alla dessa, tilsvidare fyra, häften föra de unga läsarne in i tyska förhållanden under vidt skilda tidehvarf och af ganska olika art. Främst ville vi ställa „Drei Novellen“ von *W. H. Riehl* (Abendfrieden, Jörg Muckenhuber, Der Stadtpfeifer), hvilkas något svårare läsning dock måste anses i hög grad löna sig. „Aus demselben Holze“ af *C. W. Müller* är en spännande och rörande berättelse, med arbetarefrågan s.m bakgrund; „Zwei Erzählungen“ af samma förf. (Der falsche Zuave, Der alte Meinhardt) behandla det i Tyskland omtykta temat: fransmän och tyskar. „Fritz auf dem Lande“ af Hans Arnold (Fru B. v. Bülow-Eberty), kallar sig „eine lustige Geschichte„ och är det ock på sina ställen. — Af samlingen „Für Schule und Haus“ med svenska anmärkningar af *E. G. Calwagen* och *K. A. Melin* he vi två nya häften att anteckna: H. Hoffmanns „Das Antikenkabinett“ och Seidels humoristiska skildringar af „Leberecht Hühnchen“. — Senare har denna figur inkommit äfven i föregående samling jämte samme författares Trilpetritsch. Hj. Hjorth och A. Lindhagen hafva därtill begynt utgifva en ny samling, „Kleine Schüler-Bibliothek“, tilsvidare 3 små häften med helt korta, för yngre elever afsedda, något knapphändigt kommenterade berättelser af Julius Sturm, Reinick o. a. Altså i denna bransch en värklig embarras de richesse.

Ett betydande inhemskt arbete är Fransk språklära af *W. Söderhjelm* och *N. Tötterman*, som utkommit på våra båda språk, (Otavas förlag). På ett jämförelsevis ringa sidtal bjuder denna bok på en utförlig ljud- och uttalslära, en stor mängd synnerligen väl valda eller funna och öfversiktligt grupperade grammatikexempel med god öfversättning samt e f t e r hvarje grupp exempel dithörande regler, koncist affattade och i allmänhet åskådligt hållna. I många fall ha förff. bemödat sig om att subsumera enskilda regler under allmänna synpunkter, därvid stödande sig på logiska konstruktioner, icke på historisk grund, hvilket senare ej häller hade varit förenligt med bokens praktiska syftemål. I ett fall synes oss detta generaliserande hafva lyckats öfver förväntan väl, nämligen i reglerna angående adjektivets plats som attribut. Vi våga hoppas att denna i värklig mening nya grammatik skall i praktiken te sig lika förträfflig som den förekommit oss vid genomläsningen. — Fransk elementarbok af *E. Edström* stöder sig förnämligast på Knudsen och Wallen och innehåller några för den allra första undervisningen afsedda, grammatiskt ordnade öfningsstycken, mer eller mindre väl träffade och för det mesta sammanhängande; en ordlista till styckena och ett mindre antal svenska retroversionsöfningar komplettera det lilla, väl trykta häftet.

För engelska språkläror skall i denna öfversikt särskildt

redogöras. Vi nämna här blott *Hanna Andersins* lilla samling engelsk poesi med finsk och svensk ordlista — de svenska ordens genomgående likhet med de engelska hade måhända kunnat föranleda deras placerande före de finska. Samlingen innehåller flere gedigna och anslående poem af de bästa författare samt i början af häftet några få stycken af anspråkslösare art. — Vidkommande undervisningen i ryska språket hafva vi att anteckna Venäläis-suomalainen käsi-sanakirja af en grundlig språkkännare och pedagog, *C. F. Nordlund.*

På de klassiska språkens område hälsa vi med tillfredsställelse J. Paulsons och K. Wintzells samling, Latinska skalder i urval med förklaringar. Visserligen måste vi anse en något mindre poetisk antologi vara mera förenlig med skolans intresse, som enligt vår mening bäst tillgodoses genom rikligare lektyr af historiskt innehåll; men där ett större timantal står till buds och ferieläsning förekommer, skall denna samling vara mycket välkommen. I synnerhet ha vi anslagits af *J. Paulsons* urval ur Phaedrus och ur Catullus jämte Tibullus, Propertius och Martialis, liksom af hans sätt att förklara sina auktorer; till Phaedrus har dessutom *P. Rödström* (på samma förlag, Hj. Möller, Lund) utgifvit en ordlista. Däremot befara vi att *K. Wintzells* kommentar till ett rikt urval af Horatii oder, epoder, satirer och epistlar är något vidlyftig för skolans behof; så mycket mer synes den egna sig för yngre studenter till repetition och fördjupande af skolkursen. — Af anspråkslösare beskaffenhet är *J. Bergmans* urval af Horatii oder med korta, förnämligast sakliga förklaringar.

På modersmålsundervisningens område anteckna vi främst „Poetisk läsebok för skolans lägre klasser", af *A. Lönnbeck.* Det har lyckats utgifvaren att hopsamla en hel mängd nya stycken jämte sådana, som finnas i andra inhemska läseböcker. Bland de nya märkas särskildt poesier af Z. Topelius, W. Nordström och Jon. Reuter, af hvilka dock blott få enligt vår tanke äro så omedelbara eller så haltfulla i poetiskt hänseende, att de fullt försvara sin plats i en skolbok för barn om 9 till 14 år. Mera hafva vi anslagits af några nyupptagna stycken, som återfinnas i Whitlock & Keys poetiska läsebok; då många af dem äro bearbetningar, hade källan bort angifvas, likasom vid styckena ur Kanteletar [1]). Hvad angår dessa och några i sig förträffliga poem af Runeberg (t. ex. Svanen och Vårmorgonen), Stagnelius (Necken), Tegnér (Nyårsbön under kriget), ja äfven vissa af Franzén och Choraeus samt de flesta fabler, måste vi för vår del betvifla deras lämplighet för den afsedda åldern. Men då vi tro att denna vår åsikt i allmänhet icke delas af våra lärare och lärarinnor, isynnerhet icke af dem i flickskolorna, antaga vi att den billiga samlingen finner sin väg till flere skolor och hem, för att på bästa sätt tillgodogö-

[1]) Vi tillåta oss hänvisa till citationssättet i „Svensk läsebok för barn", „Fosterländsk läsebok" samt „Saga och historia".

ras jämte Fänrik Ståls Sägner och annan väl vald lektyr. Må man blott iakttaga att endast det lämnas till utanläsning, som barnet visar sig känna med uti och åtminstone i hufvudsak uppfatta; ty annars kan den i sig oskyldiga, om också i många fall enligt vår mening föga uppfostrande versläsningen blifva skadlig, bli en befordrare af löshet i tanke och osanning i känsla. — Af samma hand och på samma förlag (K. E. Holm) har numera utgifvits en poetisk läsebok äfven för skolans högre klasser. Dess speciella förtjänst är ett godt urval ur Sverges lyriska poesi; sådana namn som von Dalin, Bellman, Lenngren, Wallin, Tegnér, Bernh. Elis Malmström, Rydberg, Snoilsky böra ju lätt kunna bli vår ungdom kära. Icke mindre erkännande förtjäna de bilagda prof-ven på äldre svenska samt på norsk och dansk diktning, samt utg:s förklaringar af svårare ställen i denna samling.

Ett vackert urval af „Fosterländska sånger“ har *P. Nordmann* utgifvit i tredje häftet af det förtjänstfulla „Lilla Folkhögskolebiblioteket“. Sångerna, som beröra äfven andra nordiska länder än det vi kalla vårt, äro i enlighet med sin bestämmelse väl lämpade efter folkskolans och isynnerhet folkhögskolans behof. Priset är blott 60 penni. Af samma art äro „Sånger och sånglekar för lägre folkskolor och hemmet“, utg. af Svenska folkskolans vänner. — Ann:. billigare ställer sig *K. Werkkos* „Valittuja runokappaleita kans kouluja varten“ men tyvärr på bekostnad af papper och tryck, hvilkas beskaffenhet gör oss tveksamma angående användbarheten af denna samling, oaktadt de många förträffliga stycken som besjunga fosterlandet, dess minnen och dess natur samt till en mindre del röra sig kring människolifvet i allmänhet (afdelningen „Ihmis-elämän alalta“). — Till finska språkundervisningens bästa borde äfven *Elias Lönnrots* samling af finska ordspråk jämte förklaringar, „Suomalaisia sananlaskuja“, kunna användas, nämligen på de högsta klasserna som ferielektyr. Utgifvaren, sign. A. V. F—n, har med varsamhet bearbetat det hela för nutida behof. Den enda anmärkning vi ville göra mot det lilla häftet, som hör till samlingen „Tuhansille kodeille“, är — omslaget, hvilket lika ändamålslöst som utan smak belamrats med afbildningar af två 10- och två 25-penni stycken, häftets pris — fördubbladt. — Synnerligen omväxlande är innehållet i *Alli Nissinens* Valmistavan koulun lukukirja toista osastoa varten. För öfning i innanläsning har *V. Vasenius* utgifvit en berättelsebok, till god del efter Z. Topelius.

Samma text bildar med tillagda förklaringar och ordlistor senare delen af Ruotsinkielen alkeiskurssi; i dess företal betonar förf. bl. a. vikten af att ordens betydelse och härledning vid språkundervisningen uppmärksammas i högre grad än analys af böjningsformer och satser. I detta sammanhang nämna vi en ny omarbetad upplaga af andra delen af *V. R. Kockströms* Lärobok i finska språket, det är den åttonde. För den finska språkundervisningen på högre stadier har *E. N. Setälä* utgifvit en svensk

upplaga af sin redan tidigare i svenska skolor använda satslära, och af *Aug. Ahlqvists* Uusi suomalainen lukemisto har en ny fjärde upplaga utkommit.

Vi återgå till några arbeten, afsedda för undervisningen i svenska som modersmål, och nämna främst „Svensk språklära för folkskolan“ af *J. J. Dalström*, bland hvars företräden vi här framhålla, förutom det goda trycket, ett stort antal naturliga och delvis sammanhängande rättskrifningsöfningar samt en grammatik, som är jämförelsevis enkel och kort. I det väl valda materialet ville vi dock företaga ännu en och annan uteslutning, såsom termerna „utbildad sats“, „subjektsdel“ och „predikatsdel“ o. a., i stället för hvilka det är nog att elevera „hufvudord“ och „bestämning“. Angående vissa termers definition m. m. tillåta vi oss hänvisa till den af Nyfilologiska föreningen i Helsingfors utgifna „Granskning af den s. k. grammatik komiténs betänkande“. Rörande fördelningen af lärokursen ha vi förut uttalat oss, såvidt det gäller rättskrifningen; i afseende å satsläran kan ett visst spelrum lämnas åt lärarens fria skön, men numerus och person hos verbet måste enligt vår åsikt inläras genast i sammanhang med predikatet; åtminstone bör det icke ske så sent som i den ordning förf. följer. — En rikhaltig, pålitlig lärobok för den traditionella undervisningen i modersmålet är *E. Lagerblads* Svensk språklära för lyceer och fruntimmersskolor, hvaraf vissa delar äro särskildt trykta för folkskolor och till och med för småskolor. Redan i den sistnämnda ha vi räknat 69 grammatikaliska termer; i divisioner och definitioner tyckes förf. con amore och fullständigt följa vår grammatikkomité, så att t. ex. i satsen „hans uppförande gjorde honom misstänkt“ den objektiva predikatsfyllnaden kallas apposition.

F. G.

På den **engelska** språkundervisningens område hafva vi främst att anteckna införlifvandet med vår svenska och finska läroboksliteratur af norrmannen *K. Brekkes* lärobok i engelska för nybörjare. Efter dess genomgående bör en elev ha väl lärt sig så mycket, att en vanlig modern engelsk prosatext icke bereder honom några grammatikaliska svårigheter, och han har dessutom en fond af genuint engelska talesätt och konstruktioner, som skall sätta honom i stånd att med nödig öfning i språket föra en försvarlig konversation. Naturligtvis utesluter Brekkes lärobok icke önskvärdheten eller ens nödvändigheten af ett mer detaljeradt grammatikaliskt såväl som lexikaliskt vetande för den som vill gå längre i engelsk språkkunskap, men för den grundläggande språkkännedomen måste boken anses ovanligt väl fylla sin plats. Hr Brekke har praktiskt genomfört de metoder, som på senare tider alt mer begynt göra sig gällande i språkundervisningen. De grammatikaliska reglerna inläras sålunda på fullkomligt praktisk väg, genom korta öfningssatser, som icke blott innehålla de former som skola exemplifieras, utan därjämte bilda sammanhängande dialoger, hvarvid tillbörlig hänsyn tages till

idiomatiken samt till de vändningar och förkortningar som förekomma i talspråket. Det åligger naturligtvis läraren att på grund af öfningsexemplen formulera regeln, hvilken för resten i en del fall finnes i största korthet angifven i den bifogade korta grammatiken med hänvisningar till paragraferna i denna. I andra fall innehåller grammatiken endast systematiskt anordnade exempel, paradigmer o. s. v. För textläsning är dessutom sörjdt genom längre berättelser, som till sitt innehåll väl torde lämpa sig för yngre elever. Lämpliga repetitionsöfningar finnas i de svenska öfningsstyckena, hvilkas ordförråd och grammatikaliska stoff ansluta sig till motsvarande engelska stycken.

Förf. begagnar i sina ordförteckningar genomgående jämte det vanliga stafsättet fonetisk transkription, i hufvudsak enligt Sweets system. Metoden att hos unga elever inlära särskild ljudskrift torde icke i pedagogiska kretsar hafva vunnit allmänt erkännande; i alla fall lämnar Brekkes bok valet fritt. Äfven i den fonetiska inledningen har förf. förfarit med pedagogisk takt vid valet af detaljer och i ref:s tycke lyckligt klarerat Scylla och Charybdis med afseende å för mycket och för litet. Uttalsbeteckningarna hänföra sig till det bildade engelska talspråket. Den svenska bearbetningen, värkställd af hr *Emil Rodhe,* utmärker sig genom ett ledigt återgifvande af de engelska samtalsöfningarna. Endast undantagsvis vore man frestad till en anmäkning. — Man kan icke annat än vara frk. *Hanna Andersin* tack skyldig för att hon åtagit sig det ingalunda lätta värfvet att aptera hr Brekkes bok för finsktalande elever. Ett själfständigt arbete har hon nödgats nedlägga för att få de engelska samtalsöfningarna väl återgifna på finska, hvarjämte uttalsläran i en del punkter omarbetats samt en del beteckningar i ljudskriften utbytts mot nya, i ref:s tycke icke obetingadt till fördel för boken. Sålunda äro *o* som beteckning för vokalljudet i *fox* samt *oo* för vokalen i *call* egnade att uppamma ett oriktigt uttal, som lättare undvikes, om ett tecken väljes, vid hvilket eleven icke är van att förknippa något för honom vanligt ljud. Det hade därför måhända varit klokare att bibehålla Brekkes (och Sweets) tecken, likaledes det som motsvarar öfversättarinnans *ö.* Vid beskrifningen af diftongerna i *nome, go,* hade, såsom fallet är i den svenska upplagan, längden hos diftongernas första komponent bort framhållas, såvida man nämligen är angelägen om att inlära det bildade engelska uttalet.

Öfversättarinnan har efter grammatiken bifogat ett tillägg, en kortfattad syntax, som ej finnes i originalet då den ej ansetts ligga i arbetets plan. I en finsk upplaga är emellertig till följd af bristen på läroböcker den lilla syntaxen synnerligen påkallad. Frk. A. tyckes öfverhufvudtaget på ett lyckligt sätt ha skilt ut det väsentligaste från massan af detaljer på syntaxens område.

För inlärandet af de finare skiftningarna i den engelska syntaxen och idiomatiken är ett häfte af den kände läroboksförfatta-

ren *J. A. Afzelius*, Öfningar i Engelsk syntax, en förträfflig hjälpreda. Hr Afzelius håller sig förnämligast till samtalsspråket, och hans öfningsexempel, till ett antal af 420 kortare och längre stycken, alltid bildande ett helt för sig, utmärka sig genom ett särdeles ledigt språk, här och där kryddadt med litet 'slang'. Bokens andra afdelning innehåller samma öfningsstycken i svensk öfversättning, hvarvid förf. vinnlagt sig om ett naturligt språk; stundom har förf. tillåtit sig för stor frihet i öfversättningen, såsom då uttrycket *only just round the corner* (st. 84) återgifves med: „alldeles här i närheten".

Samma år, 1891, som frk. Andersins öfversättning af Brekkes lärobok, utkom äfven en annan engelsk språklära på finska, Englannin kieli-oppi ja harjoituskirja, utarbetad af *C. G. Swan*. Denna digra språklära sönderfaller i tvänne afdelningar, af hvilka den ena omfattar en 144 ss. stark grammatik, medan den andra afdelningen utgöres af en läsebok, som med sina bihang (brefställare, formulär och mallar specielt för kommersiella och nautiska ändamål m. m.) upptaga ett utrymme af 329 ss. Grammatiken torde hafva förtjänsten af att vara den fullständigaste engelska språklära på finska. Och det ser ut som om förf. till hufvudsakligt ögnamärke just haft utförligheten, hvaremot de pedagogiska fordringarna i mycket ringa grad tillgodosetts. Det skall vara en väl rutinerad lärare för att vid undervisningen ur hr Swans bok utgallra det nödvändigaste. Men det lär väl icke häller hafva varit förf:s mening att hans bok skulle användas vid elementarundervisningen. För ett längre framskridet stadium, såsom en grammatikalisk Thesaurus, är den emellertid ingalunda utan förtjänst. Förf:s uttalsbeteckning är något invecklad, utan att därför tillgodose alla ljudnyanser. Sålunda erkänner förf. ingen diftong i ord sådana som *fate, note* (i förf:s transkription feet, noot); *nude* omskrifves med niuud o. s. v. Indelningen i vokalernas „perustus-äänet" och „sivu-äänet" är föga motiverad, vare sig ur språkvetenskaplig eller ur pedagogisk synpunkt.

I läseboken äro de öfningsstycken, som innehålla exempel till de särskilda reglerna i grammatiken, mer än lofligt torra, sammanstälda som de äro af meningar utan det ringaste sammanhang med hvarandra. Samtalsöfningarna äro tvungna och utgöra icke några prof på „colloquial English". Utstyrseln är något vanlottad och korrekturet ingalunda felfritt.

J. N. R.

Rättelse. Sid. 69 r. 6 uppifrån står: Tvänne; läs: Trenne.

Fredr. Cygnæus' Samlade arbeten.

Historiska arbeten: b. I, 323 s., 1892; b. II, 382 s., 1883.
Literaturhistoriska och blandade arbeten: b. I, 395 s., 1883; b. II, 414 s., 1884; b. III, 581 s., 1887; b. IV, 651 s., 1889.
Poetiska arbeten: b. I, 291 s., 1884; b. II, 247 s., 1884; b. III, 335 s., 1885; b. IV, 434 s., 1889.
Minne af Fredr. Cygnæus, anteckningar af E. Nervander, med porträtt, 361 s., 1892.
Helsingfors, G. W. Edlunds förlag; 8:o; pris 65 mk.

Med Cygnæi samlade arbeten och den därtill anknutna minnesteckningen är ett långvarigt, mer än tioårigt värk afslutadt till den fosterländska literaturens båtnad och heder. Ännu samma år som den varmhjärtade patrioten bortgick, 1881, utkom första häftet, och med prisvärd uthållighet hafva förläggaren och utgifvaren bekämpat allmänhetens likgiltighet och slutfört företaget, som består, utom supplementbandet med minnesteckningen, af tio band om tillsammans 4000 oktavsidor.

Då Cygnæus begynte beställa om sitt hus och inredde åt sig den bekanta grafvården, kallade han till sig utgifvaren och skänkte honom sin literära kvarlåtenskap jämte uppdraget att ordna och utge hans samlade arbeten; af kommerserådet Edlund hade han tagit löftet att förlägga det hela. Det var sin vän Nervanders son mot hvilken han öfvade denna frikostighet, men på samma gång hade han icke kunnat träffa en lyckligare anordning för åstadkommandet af ett fullständigt och kostbart monumentum ære perennius. Med säker ekonomisk förlust för den ene, och utan tillräcklig godtgörelse för den andre, af tillgifvenhet för den bortgångnes person och för det patriotiska i företaget, har hans plan blifvit förvärkligad, så bra han någonsin kunde önska sig det. Hans stora konst att sätta andra att utföra ideer dem han själf var ur stånd att förvärkliga, nöjd om han för sin del fick äran, svek honom icke häller

i detta, och äfven denna gång kan man af de gjorda uppoffringarna se huru djup tillgifvenhet Cygnæus förstod att väcka hos andra.

Då utgifvaren öfvertog Cygnæi literära kvarlåtenskap, bestod den, utom en ansenlig samling afskrifter ur arkiv i utlandet, af fragmentariska manuskript till hans såväl i tryck utgifna som opublicerade skrifter på vers och prosa, af anteckningar till föreläsningar i literaturhistoria, vidare af bref till honom alt från studentåren, till ett antal af mer än 1800, samt slutligen af en mängd i koncept affattade bref af honom själf jämte en massa anteckningar i diverse ämnen — alt detta i det mest oordnade skick. Med hans vana att lägga alt i bevar till kommande bruk i förening med hans frihet från all systematik, kan man tänka hvilken röra småningom uppstått vid en mängd lokalombyten, dem han vanligen satte någon vän eller vaktmästare att besörja. Därtill kom att han hos sig förvarade äfven andras manuskriptsamlingar, tagna ur Sarflax' i Åbo domkyrka förvarade arkiv, eller gjorda för hans räkning af general O. Furuhjelm, med afseende å framtida arbeten, som någongång skulle utföras. Att härur utgallra först det, som jämte de trykta skrifterna borde ingå bland de samlade arbetena, och därnäst det, som kunde ingå i hans lefnadsteckning, blef utgifvarens uppgift. Lika samvetsgrann och hängifven som anspråkslös, yttrar utgifvaren om handskrifterna: „Själf var Cygnæus ej lämplig att ordna dem till en samlad upplaga, men det var honom kärt att tänka att planen efter hans bortgång skulle förvärkligas. . . . Det utomordentligt förvirrade skick, hvari det under mer än 50 år i Cygnæi gömmor hopade, af tiotusental papperslappar bestående materialet befann sig, försvårade arbetets snabba gång."

En större pietet kan en utgifvare icke lägga i dagen än magister Nervander vid detta värf. Man skall som han lärt sig försaka alla världsliga förmåner till fromma för ideella och patriotiska syften för att utföra något dylikt. För hvarje längre eller kortare stycke som trykts finnas vid titeln eller ock bland anmärkningar i bandets slut upplysningar, om och hvar det tidigare publicerats samt hvad utgifvaren för öfrigt har sig därom bekant; i anmärkningarna ingå dessutom fragment och småstycken af personligare art

samt några öfversättningar till andra språk, hvarjämte i minnesteckningen finnas ungdomsdikter, utkast och bref i riklig mängd, så att det hela ger intryck af att materialet blifvit på det fullständigaste användt, delvis kanske för slösaktigt, med fara att öfvermåttan förtynga och fördyra värket.

Denna anmärkning gäller dock mindre biografin, som är i sitt slag ett förträffligt arbete, utmärkt genom sakkunskap, noggrannhet och sanningskärlek. Förf. har icke lagt an på konstnärlig disposition, stilen är ojämn och kunde vara mera vårdad. Han vill också ha sitt arbete helt anspråkslöst bedömdt som anteckningar, tilltagna i bredaste skala: åt släkten Cygnæus egnar han första kapitlet, om 30 sidor ganska detaljerade specialbiografier, och på de första 80 sidorna får han sin hjälte ännu icke fram till kandidatexamen — som Cygnæus tog 1832 vid 25 års ålder — hvarför ock förläggaren nödgat honom att härefter påskynda gången. Men med alt detta är hans arbete lätt läst, och genom alla de långa utdragen och aftrycken får man en bild af mannen, som blir, hvad det lider, alt tydligare och lifligare. Förf. spar icke berömmet i de punkter där han beundrar sitt föremål, och om han gör läsarn stundom något benägen att pruta, då data icke tyckas betinga så starka uttryck, så måste man dock medge att det berömvärda hör till karaktärens och lifsgärningens hufvudstycken. Men förf. fördöljer ingen af Cygnæi egenheter och svagheter, såvidt han fått öga på dem, äfven med risk att meddela läsarn ett oförmånligt intryck. Han gör oss uppmärksamma på Cygnæi affekterade klädedräkt, som har sin motsvarighet i den affektation, hvarmed han framstälde sina tankar, „en onatur, som hos honom blef en andra natur;“ hans brist på öga för naturens företeelser och ringaktning för dess studium, hans flegmatiska temperament, paradt med ett slutet, svårmodigt lynne, saknaden af friska och hurtiga kroppsöfningar i barndomen, hvarmed sammanhängde en brist på fysiskt mod, röjd bland annat i det melankoliska testamente Cygnæus engång uppgjorde för en öfverresa från Sverge till hemlandet, en märkelig kontrast till det stora moraliska mod han egde, när hälst det gälde att stå för sina öfvertygelser; hans benägenhet att inslå på hvad man i

senare tid kallat petersburgska vägar, de suppliker och de anspråk han för egen räkning riktade åt detta håll; hans dåliga ordningssinne i handhafvandet af allmänna och egna affärer och hans förmåga att vid alt sitt mæcenatskap dock skydda sig mot förluster — alla dessa små drag framgå ur skildringen bland de stora egenskaper som tillförsäkrat Cygnæus en plats ej blott i hans vänners hjärtan, utan ock i fäderneslandets häfder: hans goda, vänfasta hjärtelag, friheten från all afund, hans sinne för det upphöjda i lifvet och historien och däraf följande rikedom på stora tankar och högsinnade känslor, hans redan i hemmet grundlagda fosterlandskärlek, hans alltid ungdomliga förtröstan på fosterlandets framtid och höga uppskattning af dess företräden, hans oaflåtliga sträfvan att befrämja dess bästa.

Hvad beträffar indelningen af alstren från denna betydande lifsgärning, har den gifvit sig ganska lätt. De dela sig i poetiska, historiska och kritiska, till hvilka senare naturligen ansluter sig ett antal uppsatser i dagens frågor. Till de sistnämda har utgifvaren hänfört äfven Cygnæi tal, hvarigenom denna afdelning blifvit den ojämförligt digraste. Talen hade ock kunnat bilda en afdelning för sig, då alla afdelningarna blifvit ungefär lika långa. Men mellan talen och uppsatserna finnes ett inre samband, som kan motivera utgifvarens förfarande. De större talen, t. ex. de vid Nervanders, Muncks, Franzéns minnesfester, äro sedan utkomna som böcker, där endast vissa stycken ge sig tillkänna som talade. Skilnaden mellan den ena och andra sorten är värkligen icke stor: samma aterhållna, rufvande patos, som gärna uttrycker sig ironiskt, samma lugna, vidtskådande öga, som omfattar och indrar i framställningen äfven fjärran liggande saker, samma invecklade, anspelande, ofta dunkla, stundom sökta ordasätt finner man i det ena som i det andra slaget. Och i själfva värket äro äfven hans s. k. historiska arbeten af samma sort, meditationer öfver ett tema, endast att betraktelsen är längre utspunnen, mera omfattande, medan temat i och för sig kunnat på sin höjd ge uppslag till en mindre afhandling.

Sorteringen af de historiska, kritiska och oratoriska beståndsdelarna, som således icke kunde grundas på inre kriterier, var därför icke häller så maktpåliggande. Mera disku-

tabel är utgifvarens anordning inom afdelningarna. I stället för att upptaga styckena i ordning efter deras uppkomsttid, möjligen med iakttagande af några större underafdelningar, t. ex. inom poesin lyriska och dramatiska, har utgifvaren gjort sig mödan att gruppera dem efter innehållet. Att uppmärksamt genomläsa hvad Cygnæus skrifvit är i och för sig ett drygt arbete, att uttyda och sortera det är icke blott mödosamt, utan i flere fall ytterst vanskligt. Utgifvaren har därmed velat underlätta arbetet för dem, som till hans karaktäriserande ville åtskilja hvad Cygnæus sjungit ur den ena sorts stämningen och ur den andra, hvad han tänkt, talat och skrifvit vid minnesfester och grafvar, vid konstföreningsmöten och i teaterangelägenheter. En annan uppgift hade däremot tillgodosetts, om utgifvaren hufvudsakligen vidhållit en kronologisk ordning och sålunda satt den läsande i tillfälle att omedelbart följa hans utveckling. Till största delen äro Cygnæi skrifter barn af omständigheterna, uttryck för tidsförhållanden som manat honom att gripa till pennan, och äfven därför hade säkerligen varit riktigast att det samtidiga stått tillsammans. I minnesteckningen har utgifvaren sökt godtgöra äfven detta genom att anteckna för hvarje skede de viktigaste alstren.

Ogärna vill man göra anmärkningar vid ett värf, som utförts med så mycken möda och uppoffring. Redigeringen kunde vara konsekventare; än äro Cygnæi egna noter satta under texten, hvilket är det riktiga, än finnas de bland utgifvarens anmärkningar; band I har tryckningsåret 1892, band II 1883, bandens genomgående nummer användes i rubriken på deras innehållsförteckningar, så att när man uppslår t. ex. första bandets af de poetiska arbetena innehållsförteckning, står där „sjunde bandets innehåll“; många stycken intaga en plats som man icke skulle väntat enligt det uppstälda systemet, med andra mindre konfusioner; och tryckfelen äro mycket flere än de å listan upptagna, så att Cygnæi Samlade arbeten nog också i det afseendet fått en fosterländsk prägel.

I.

Cygnæus som poet.

Cygnæus skref vers i mer än femtio år, och ehuru kritiken tidigare nog skarpt uttalade sin mening, fortsatte han oförtrutet att kläda sina känslor och tankar i bundet språk. Det är 289 lyriska stycken, flere ganska långa, som nu utgifvits samlade, förutom ett par tiotal införda i anmärkningarna och minnesteckningen. Det var hans käraste hopp att engång tillerkännas plats som framstående skald i fosterlandets vitterhet, och som han tog viljan för värket och dömde sina alster efter den stora lust, den lefvande stämning, den allvarliga intention han förde med till värket, ansåg han sig, vännerna och kritiken till trots, som en stor skald, hvari han ock kunde blifvit bestyrkt af den aktningsfulla tystnad de iakttogo under senare delen af hans skriftställarbana. Jag hade vid något tillfälle om Runeberg användt uttrycket „vår store skald", och detta framkallade af Cygnæus en förebråelse i vänlig ton och på tumanhand. „Kalla honom gärna vår största skald, däraf kan ingen känna sig kränkt, men tillegna honom icke ensam epitetet stor." Jag bör också erkänna att det var mindre benämningen stor än själfva skaldenamnet, som i afseende å Cygnæus kunde ifrågasättas.

Han led af brist på några väsentliga betingelser för lyrisk diktkonst: hans gehör för versens rytm och välljud var mycket svagt, hans tankegång altför invecklad för att foga sig i en lyrisk strofbyggnad, hans natursinne så klent, så föga uppöfvadt genom iakttagelser på naturen, att liknelser och metaforer, med hvilka han dock slösade, sällan äro träffande, oftare bortblanda och förtynga ämnet än förtydliga och förklara det; och då hans själfkänsla var större än hans själfkritik, förmådde han icke arbeta på dessa bristers aflägsnande. Nervander slöt sitt famösa försvar af Höstispiggarne, där han *öfversatte* ett af poemen, med en vädjan till framtiden, som ensam kunde afgöra om Cygnæus skulle nå en mera fulländad form, och framtiden medförde sedan blott osäkra framsteg.

Ju mera dikten är rent lyrisk, desto mer är en god verskonst den omedelbara och självskrifna förutsättningen

för en god dikt. Gäller det allmänt mänskliga eller intima ämnen, äro de varmaste, mest gripande intentioner förlorade, om de icke uttryckas i en klar diktion, en säker och välljudande versform. När man på vacklande vers söker. genom tvungna, otympliga satser, släpande, olämpliga liknelser, nå fram till ämnet, har den högpoetiska, hos Cygnæus vanligen melankoliska stämningen flyktat, och man har i behåll blott en prosaisk tanke, som diktaren skulle kunnat ge oss bättre i obundet tal. Och under denna kamp med formen stegrades den benägenhet att förstora allting, som låg i Cygnæi skaplynne: uttryckets öfverdrift fick ersätta uttryckets sanning. Af hans hithörande dikter, dem utgifvaren samlat i band I af de poetiska arbetena, är knapt någon i stanser utförd som skulle skänka den njutning man har rätt att fordra af en lyrisk dikt emot tillerkännandet af skaldenamnet; det vore då „Afsked från ungdomen“, „Eolsharpan“ och „Världsspråket“, hvilken senare väl hör hit och icke till andra bandet. Lättare gick det för Cygnæus i orimmad vers, den femfotade jamben („Vemodet“) och den af Runeberg införda femfotade trokén („Tvänne vägar“), hvilka versmått han vanligen väljer för betraktelsen, och om begränsningen härvid blef än mindre, så kräfver icke häller betraktelsen samma koncentration. Med alt detta kan man tänka att Cygnæus minst af alt egnade sig till öfversättare, och det tyckes som om utgifvaren saklöst kunnat bortlämna hithörande material.

I band II af de poetiska arbetena äro upptagna de dikter som upprunnit dels ur studium af världshistorien, dels ur intryck under den långa utrikesresan 1843 – 47. Ännu på äldre dar älskade Cygnæus att på sitt rika bildspråk affatta tankar som händelserna ute ingåfvo honom, under kriget mellan Tyskland och Frankrike, vid nedläggandet af den transatlantiska kabeln o. s. v. Det är som om det objektiva i dessa uppslag skulle gett dikten en större tydlighet och äfven mera sammanhållning, än fallet var på den subjektiva lyrikens område. Under tiden öfvergick han ock från Lamartines vemodiga till Victor Hugos stormodiga föredöme. Genom dikten „Kejsaren“ går en äkta lyrisk fläkt, som hinner till att bevinga jämväl verserna. Det är icke blott de väldiga gestalterna, hälst när deras

öden äro tragiska, Napoleons, Cæsars, Alexanders, Hannibals, som anslå honom, utan ock självuppoffringen för friheten hos talaren Demosthenes, för fosterlandet hos Carnot. Romarnes och engelsmännens ordnande och beräknande statsklokhet, med den praktiska nyttan som mål, har mindre hans sympati än det djärfva, äfventyrliga och tjusande lättsinnet hos Alcibiades eller Gustaf Mauritz Armfelt. Det är redan från 1840-talets början märkbart att af alla föremål fosterlandet blir det yppersta i hans diktning. Äfven ute anslås han af bragder där fosterlandet ingår som motiv. Ehuru tungt omspunnen af diktarns reseminnen och allehanda reflexioner, uppbär „Främlingen på egen strand“, — venetianaren, som, förtviflad öfver sin fädernestads förfall, lefvat i frivillig landsflykt och återkommer sedan Venedig gått under, för att bli vittne till Silvio Pellicos schavottering och därpå — dö alla fosterlandskärlekens rörelser, stoltheten öfver dess forna glans, sorgen öfver dess undergång, saknaden efter det och hänförelsen öfver dess skönhet.

Och denna fosterlandskänsla, närmast som kärlek till Finlands folk, men äfven som vördnad för dess historia, deltagande för dess väl och ve, hopp om dess framtid, är den ledande känsla som ingett honom större och bästa delen af hans diktning, den hvilken fyller band III af de poetiska arbetena. Äfven de stora dramatiska dikterna i fjärde bandet äro ingenting annat än omfattande hägringar, dem hans fosterlandskärlek reflekterat in i en förgången tid.

Det är troligt nog att för en främling dessa delar af Cygnæi poetiska arbeten icke skulle ega stort mera poetiskt värde än det öfriga. Det hyperboliska, dunkla, ohållbara och till formen otympliga i hans stora promotionspoem (1840, 1850, 1864), i „Fågelnästet“, „Erik Slange“, „De sjuttio vid Demmin“, „Adlercreutz“, kan ju icke häller här förnekas, men för oss hafva de ock ett annat värde än det poetiska: de buro i dagen och bragte till medvetande samma patriotism, hvaraf Runeberg gaf så fulländade bilder och som af Snellman väktes på det praktiska lifvets områden. Sant nog att Cygnæus sagt samma saker som i nämda poem bättre och värksammare på prosa, i tal och skrift, men då honom väsentligen tillkommer förtjänsten att från slutet af trettio- och början af fyratiotalet inom uni-

versitetet och särskildt hos den studerande ungdomen hafva antändt lågan, så bör ej förbises att hans eldade håg meddelade sig jämväl genom poemen, hvars bilder från Kalevala, från Klas Flemings, Pehr Brahes och Porthans tider, huru öfverspända, dunkla och oskickliga de än kunna förefalla, den tiden voro någonting nytt och i alla händelser dikterats af en tändande entusiasm. Den retoriska ståt, som i många af hans öfriga dikter lämnar en så otillfredsstäld, kännes icke här på samma sätt, åtminstone icke för oss, hvad hälst än främlingen må tänka om amplifikationen. När det i dikten Erik Slange heter:

För tidig var dock Austrias vilda fröjd,

däröfver att Slange förlorat en arm, kunde en och annan tycka att det var väl starkt, men mången började ock anse att just öfverdriften var det poetiska i saken, inseglet på den patriotiska känslans styrka.

I alla fall är märkbart att med tiden den patriotiska ingifvelsen mer än något annat slag af inspiration lät honom lyckas då och då, äfven i rent lyriska utgjutelser. Bland dikterna i det tredje bandet finner man stans-byggnader där formen ansluter sig klar och ledig kring en lyrisk tanke. En sådan dikt är „God morgon!“, som han skref 1842 med anledning af den finska bibelöfversättningens tvåhundraårs minne; äfvenså de böner, med hvilka han afslöt två disputationsakter, den vackra, ur nationens hjärta diktade hälsningen till Finlands storfurste i juli 1863, hyllningen åt Z. Topelius då han fylde 50 år, och vid Werner Holmbergs minnesfest. Anmärkningsvärda äro ock styckena från nödåret 1867, „En svanesång“, „Dödsdomen öfver en sångfågel“, „Vårt hasardspel“, där han med satirens gissel, det han eljes hade så svårt för att svänga i bundet språk, kämpar manligt och bra för upprätthållande af de „andliga stöden“, dem man var altför benägen att kasta åt sidan under nödåren. Och slutligen några af de dikter i hvilka han berör sitt eget och sin diktnings förhållande till sitt folk, främst den inspirerade „Jag tackar dig“, en ödmjuk, innerlig och rent lyrisk, ehuru icke i stanser utförd tacksägelsesång till fosterlandet, den vemodiga „Efterskörd“ och slutsången „Till de efterlefvande“, däri han ber att hans dikt

må dömas så mildt och skonsamt som han gått till doms med andras.

Ack, jag befarar att af de efterlefvande det blir ganska få som komma att bedöma hans poesi. Då han på midten af sin bana stannade med förtviflan i sin håg, för att göra sig en fråga, frågan hvarför hans sång icke förstods, om han alltid skulle gå

> en främling oförstådd på fädrens jord

och spörjer Finlands ädla folk

> skall du väl städse bli den allra sista,
> som fullt förstår din egen trogna tolk,

ser han skulden därtill i språket, „hvari hans sång sig band", och han hoppas att när stunden är inne att folket stiger fram ur dalens kvalm, det då skall höra

> hvad ur din själ jag sjöng och det förstå.

Men oafsedt idiomet, behöfver man blott kasta en blick på den finska folkdikten, så enkel och klar till formen, för att finna att Cygnæus aldrig kan blifva populär, i denna mening så litet som i någon annan. Det var hvad hans vänner, främst Snellman, med klart sakförstånd och djup medkänsla, sade honom med anledning af vandringsbilderna: han skulle som skald förfela sitt mål genom bristande konstnärlig självbehärskning. På sätt och vis delar utgifvaren detta omdöme, då han säger: „Cygnæus var ett stort poetiskt snille, men han var ej konstnär;" men utgifvaren håller dock före att Cygnæus „fick gjuta ut sitt ädla hjärtas guld i hvilken bristfällig form som hälst, sak samma om gjutmassan rann öfver." Utan *konst*närlighet består emellertid ingen skalde-*konst*, och Cygnæi lyrik är särdeles egnad att visa huru utan konstens rätta formel alkemistens gyllne drömmar, trots all vedermöda, lämna som resultat i degeln ej guld, men allehanda beståndsdelar.

Men om ock Cygnæi sångmö röjer sin ofärdighet i största delen af de lyriska styckena, så var han dock lyriskt anlagd. En mäktig personlighet, som tar ämnena i full besittning, upplöser deras eget sammanhang för att i stället

sätta sin eldade känslas förknippningar, skulle han med en motsvarande formell begåfning blifvit en elegiker och odediktare af hög rang, men med detsamma var han väl dess mindre i stånd att på det dramatiska området betrygga åt sig skaldenamnet. Den osceniska uttänjningen i hans stora dramatiska dikter, „Claes Flemings tider“ och „Hertig Johans ungdomsdrömmar“, är härvid det mindre; men Cygnæus har icke förmått skapa någon gestalt som skulle lefva sitt eget objektiva lif i handlingens värld; det vore då Sabelfana i den senare dikten. Men äfven denne, ehuru tillhörande en viss tid i historien, drar icke sin lifskraft ur denna tid, utan ur författarns egen tid eller snarare ur den patriotiska känslovärld han bar hos sig: det är därifrån Sabelfana får en viss konsistens. Klas Fleming däremot, som i alt sitt tal är en inkarnation af den monarkiska legitimitetsprincipen, blir, så snart han handlar, hållningslös ända till omöjlighet, än omänskligt vild, än öfvermåttan sentimental: han, som låtit koka en liten flicka i en kittel för att straffa hennes mor, upptar Mathilda, en okänd ungmö, som hans knektar hämtat till sina vakteldar, uti sitt slott och behandlar henne som eget barn, utan att han kan veta hvem hon är; och han, som lik den äldre Brutus, skickar sin son och dennes vän i fängelse blott för det att sonen tuktat en okänd bof, emottar sonen, sedan en upprorisk folkhop brutit upp hans fängelse, utan vidare admonitioner, med de pjunkiga orden att han skall få ett trängre fängelse i Mathildas armar. Ett motiv för mildheten emot Mathilda fans väl i författarens medvetande: hon ansågs vara dotter till en herr Gustaf, en riddare som kämpat med bönderna, och Klas Fleming ville nu försoning med dem; men det är först efteråt han får veta hennes förmenta börd. Cygnæus kunde ej ens så mycket objektivera sina gestalter, att han skulle klart åtskilt mellan dem och sitt eget medvetande. Därtill kom hans besynnerliga motvilja att säga sakerna rent ut; för idel omskrifningar, närmare eller fjärmare idéassociationer, metaforer och liknelser, blir saken osagd, hvarför också, oaktadt diktens enorma längd, sakläget förblir så otydligt, att den som ej från annat håll kände klubbekriget och Klas Fleming, skulle befinna sig som i ett töcken, där blott här och hvar skugg-gestalter framskymtade.

Och detsamma gäller personernas förhållande till handlingen. Bonden Bengt är kommen från någon onämd landsort i norden i en mission, man vet ej så noga hvilken, och efter att hafva talat åtskilligt och skakat hand med Klas Fleming försvinner han. Häxan har då visst gjort och lidit mycket före styckets början; det var hennes dotter som koktes och hon som uppfostrat Mathilda, men i stycket har hon alls ingen dramatisk uppgift. Konung Eriks banemän, Filip Kern och den vilde Stenbock, som skymta på diktens utkanter och af hvilka man kunnat vänta något, göra häller ingenting till saken, än mindre Daniel Hjort, den öfverflödigaste af alla dessa talföra personager. I diktarns intention tyckes visserligen ligga att en utveckling skall försiggå med Klas Fleming, i det han mer och mer ställer sitt försvar för kungamakten på inhemsk grund, genom en försoning med folket, men då motiven till förändringen äro blott af sådan art som samspråket med bonden Bengt, kan man säga att den dramatiska handlingen inskränker sig till hvad härtig Karls så kallade sändebud uträttar. Detta märkvärdiga sändebud kommer, utrustadt med både gift och dolk, och då Fleming icke antar härtig Karls anbud, intalar sändebudet Mathilda att förgifta honom med ett pulver, som skall ega kraft att göra honom osårbar. Af alla de gamla romantiska teatereffekter här äro införda, förkomna barn, häxor, månskensnätter, onda andar, tärnor bortsläpade af knektar, är väl denna förgiftningshistoria den betänkligaste ur estetisk såväl som historisk synpunkt. Icke desto mindre göra slutscenerna, där Klas Fleming tömmer giftbägaren, medan han för folket förkunnar sin sons trolofning med Mathilda som ett insegel på försoningen, och därefter dör jämte henne, som kredensat bägarn, en stor och sant dramatisk värkan.

En bättre dramatisk uppfinning och något mera sammanhållning röjer „Hertig Johans ungdomsdrömmar“, ett känslodrama visserligen, men med en värklig utveckling. Det är de tre, som svärmat för Finlands självständiggörelse, härtig Johan, Sabelfana och Karin Hansdotter, hvilka brytas af logiken och handlingskraften i Klas Flemings orubbliga konungshat. Hos dem, liksom hos den förslagne Petrosa, finnas elementer till dramatiska karaktärer, hopdragna ur

tidshistoriens källor och de där med en annan behandling kunnat få lif och konsistens. Det tyckes icke omöjligt att någon annan hand, genom att bortlämna öfverflödigheter, obehöfliga scener och personager såväl som massan af meditationer, genom att i stället för dunkla anspelningar insätta sakliga bevekelsegrunder samt genom att utföra motiv som troligen lågo i Cygnæi intention, ehuru de blifvit outtrykta, kunde göra dikten till ett drama fullt af lif och intresse, och därvid skulle den praktfulla scen, där Petrosa tolkar för Katarina Jagellonica Johans tal till menigheten, knappast behöfva mycken ansning.

Cygnæi dramatiska dikt är mödosam att läsa liksom hans lyriska, men med all dess brist på klarhet och dess måttlöshet, är det dock något välgörande att stå i beröring med en ande, så rik på stora tankar och upphöjda känslor som hans. Om Cygnæi dikt öfverhufvud kan sägas att bristen på kritisk sofring ger den mera omedelbarhet och gör umgänget med författaren mera intimt och oförställdt. Rörelserna i hans inre ligga blottade för en, och det lönar dock mödan att göra bekantskap med denna ovanliga natur, så enslig och tillbakadragen och dock så öppen för alt det stora och ideella i lifvet och historien. I början behärskas han af vemod och dröjer gärna vid skuggorna i lifvet, men utan bitterhet; också de intimare förhållandena, familjelifvets känslor, vänskapen, mera sällan kärleken, söker han måla med sina tunga hyperboler. Med tiden förtränges melankolin mer och mer af en ädel humanitet, det är mänsklighetens stora intressen, friheten och ljuset, men också historiens speciellare ideer, lojaliteten, äran, ridderligheten, folkfriheten och fosterlandet, de snillen och hjältar som kämpat och lidit för dem, alt detta sysselsätter hans ande och blir grunden för hans omdömen, hans sympatier och antipatier. Men bland dessa föremål tränga sig slutligen det egna fosterlandet och dess folk i förgrunden, och i deras forntida, samtida och framtida förhållanden återfinnas nu de stora tankarna och känslorna. Ljuset och friheten ha ingenstädes egt en fastare riddarvakt, lojaliteten och särskildt konungskheten ingenstädes ett orubbligare värn. Var mänsklighetskänslan någonstädes bofast, så var det här; stora individer, snillen och hjältar fann han här hvart han såg,

så att om vi varit benägna att blott altför mycket underskatta oss själfva, mötte vi i denna diktvärld en uppskattning af helt annat slag. Och i hans prosa-arbeten har man åter samma stora tankar och känslor, men i en mera otvungen och därför mera tilltalande form.

C. G. Estlander.

Decentralisation inom vårt bankväsende.

Den grad af ekonomisk utveckling till hvilken vi numera hunnit uppfattas i allmänhet såsom de tre senaste decenniernas värk. Denna uppfattning synes äfven kunna sig till stöd åberopa handels- och bankstatistiken, hvars siffror från förra hälften af detta sekel icke tåla någon jämförelse med motsvarande siffror från närvarande tid. Men liksom man icke kan och icke vill förneka att 1840- och 1850-talen utgjort vår guldålder på literaturens och vetenskapens område, liksom man måste medgifva att äfven den politiska väckelsen stammar från denna tid och dess vaknande, uppoffrande patriotism, medan den sedermera under yrkespolitikens inflytande degenererat; likaså bör man äfven värja sig för att på det ekonomiska området förbise hvad föregående generationer uträttat, värja sig för att räkna all framgång uteslutande det nuvarande släktet till berömmelse.

Ett särskildt intresse i detta afseende erbjuder Lars Gabriel von Haartmans för våra förhållanden storslagna personlighet, icke minst därför, att han hör till dem som af en senare tids politiska storheter med kanske större samstämmighet än andra fått sin stränga — det kan med skäl tilläggas, altför stränga dom. Han lät visserligen icke i sin statsmannavärksamhet leda sig af politiska framtidsperspektiv. Sådant öfverensstämde icke med tidsriktningen, måhända icke häller med von Haartmans värksamma, praktiska lynne. Men på de områden som företrädesvis voro

hans, nämligen det ekonomiska och det finansiella, var hans sträfvan oaflåtligen riktad på att lägga en fast och bestående grund för landets framåtskridande. På dessa områden var han äfven, trots sin långvariga vistelse i den ryska kejsarstaden och sin benägenhet för autokratiska principer, en utpräglad vän af självständig fosterländsk utveckling. I en särskild, för våra ekonomiska förhållanden afpassad tulltariff såg han ett af hufvudvilkoren för landets ekonomiska framsteg, och med ömtålighet sökte han skydda våra finanser från hvarje främmande inflytande. Hans mest bekanta värk, myntrealisationen, synes visserligen stå i strid med denna uppfattning, då reformen, om den ock i främsta rummet åsyftade att bringa reda i penningeväsendet, tillika medförde enhet med det i kejsaredömet härskande myntsystemet. Men von Haartman kunde väl icke ana hvilka offer landet skulle få vidkännas till följd af detta afsteg från autonomins princip. Han kunde väl knappast tänka sig att den samtidigt i kejsaredömet genomförda öfvergången till metalliskt mynt skulle blifva af endast ringa varaktighet och därmed äfven Finland ånyo utsättas för påföljderna af tvångskurssystemet. Men det bör därvid icke förglömmas att om ock myntenheten blef densamma som i kejsaredömet, det gängse bytesmedlet, som därförinnan till hufvudsaklig del bestått i svenska och ryska sedlar, numera kom att nästan uteslutande utgöras af landets egna, af Finlands Bank eller, såsom den då benämdes, „finska banken“, utgifna sedlar.

Det är i själfva värket från denna tid som Finlands bank gör skäl för denna sin rang och värdighet. Därförinnan hade dess sedelutgifning ringa betydelse, inskränkt som den var till små valörer, medan det hufvudsakliga bytesmedlet i större delen af landet utgjordes af svenska, i de östra delarna af ryska sedlar. Genom myntrealisationen trängdes nu dessa ut ur rörelsen af den finska bankens „depositionssedlar.“ Dittils hade banken varit ett penningeinstitut — utan pengar. Äfven dess obetydliga grundkapital, som endast långsamt ökades, var nämligen utgifvet i form af stående lån. Nu fick den rörelsemedel i sin för dåvarande förhållanden icke obetydliga sedelemission, och bankens kapital ökades efterhand genom räntevinsten därpå.

Statsbanken har sedan dess undergått många och betydande omgestaltningar, och man vore måhända benägen att anse dess förändrade organisation, bankfullmäktiges öfvertagande af bankens „styrelse“, den utvecklade banktekniken med däraf följande utvidgning af affären, inrättandet af nya kontor, tillsättandet vid dessa af diskontkomiteer m. m. såsom moment i bankens utveckling, i jämförelse med hvilka dess tidigare utvecklingsskeden äro af ringa betydelse. Men då bankens historia i sinom tid kommer att skrifvas, skola dessa åtgärder från de senaste decennierna, om de ock delvis komma att betecknas såsom gagneliga, dock i andra hänseenden måhända bli föremål för en allvarlig kritik; och i hvarje händelse skola de förblekna i bredd med den reform af statsbanken som egde rum i sammanhang med 1840 års myntrealisation.

Men Lars Gabriel von Haartman förbisåg häller icke hvad den privata värksamheten, det privata initiativet på bankväsendets område hade att betyda, huru mån han än i öfrigt var om regeringens prerogativ, huru patriarkaliskt han än fattade regeringens ställning jämväl till det ekonomiska utvecklingsarbetet. Det är icke utan öfverraskning man i ett komitébetänkande, hvilket uppsatts af honom själf såsom ordförande i en år 1834 tillsatt komité för uppgörande af förslag till upphjälpande af landets handel och näringar, [1]) påträffar ett yttrande om att „enskilda kreditanstalter vid tilltagande välmåga och civilisation af sig själf framstå i bredd med statens och göra dessa antingen obehöfliga eller förvandla dem till deltagare i sina omsättningar.“ Han var i detta afseende framom sin tid, liksom äfven då han i samma komitébetänkande påyrkade inrättandet af ett efter Finlands industriella behof lämpadt teknologiskt institut, eller då han — i denna del ensam om sin åsikt — påyrkade husbehofsbränningens definitiva upphörande.

Kort efter det von Haartman afträdt från den politiska skådeplatsen, förvärkligades tanken på en privatbank. Detta företag hade dock icke sitt upphof hos den åldrige stats-

[1]) Samma komité, hvars märkliga uttalande i tullfrågan finnes omnämdt i Finsk tidskrift, julihäftet 1892.

mannen från Nikolais skola. Tiden hade nu i sin tur gått honom förbi; yngre krafter hade fattat i rodret, och reformförslag, som tre decennier tidigare icke varit honom främmande, skredo nu mot sitt förvärkligande, snarare trots hans motstånd än till följd af hans medvärkan.

Det var år 1862 den första privatbanken, Föreningsbanken i Finland, började sin värksamhet. Bolaget konstituerades visserligen redan året förut, men stadfästelse på stadgarna meddelades 1862, den 21 maj. — Vid sidan af år 1840, eller det år från hvilket de i landet cirkulerande sedlarna varit af inhemskt ursprung, är året 1862, då vår första privatbank vidtog med sin värksamhet, det betydelsefullaste vårt bankväsendes utveckling har att uppvisa.

Sedan dess har, isynnerhet på senaste tid, mycket på detta område uträttats; men liksom de nya företagen icke alltid framsprungit ur en lika ren och klar källa som den första privatbanken, likaså hafva äfven resultaten i flera fall varit mindre uppbyggliga. De senaste årens banktrassel hafva sannerligen hört till de företeelser i vårt land, som skänkt föga tillfredsställelse, för att icke tala om det ekonomiska resultatet, som äfvenledes varit vacklande och delvis dåligt.

Ett utmärkande drag för vårt bankväsen är att någon arbetsfördelning mellan de skilda bankerna icke egt rum, utan att de samtligen utsträcka sin värksamhet öfver alt och till alla. Det är icke blott om affärsmän och kapitalister som bankerna sålunda täfla, utan om jordbrukare, tjänstemän, magistrar m. fl. Icke ens statsbanken gör ett undantag i detta afseende. Privatväxlar på små belopp torde nämligen äfven där vara en vanlig företeelse. Men icke nog härmed. Bankerna bedrifva denna konkurrens icke blott i hufvudstaden eller på några andra större orter, utan litet hvarstädes.

Konkurrensen är visserligen i allmänhet en god sak, om icke för konkurrenterna själfva, så åtminstone för den stora allmänheten. Men konkurrensen mellan bankinstitut skiljer sig till sina värkningar från annan konkurrens. Bankerna hålla nämligen icke sin vara till salu — då skulle kunderna endast hafva fördel af att den till följd af konkurrensen fås till lågt pris — utan de låna ut den på kort

tid, efter hvars förlopp den skall återställas. Är då priset — räntan — vid förfallotiden högre och kunna pengarna icke lösgöras från den affär i hvilken de insatts, återstår icke annan utväg än att underkasta sig de förhöjda vilkoren; och detta kan hafva de mest ödesdigra påföljder, om nämligen affären är kalkylerad under förutsättning af lägre räntesatser. Teoretiskt kan det visserligen hafva sin riktighet att affärsmannen bör vara tacksam för att åtminstone någon kortare tid hafva njutit fördelen af en räntenedsättning; och i de stora affärscentra, där affärer uppgöras och afvecklas inom jämförelsevis kort tid, kan sådant äfven vara till värklig nytta. Men hos oss, där detta icke är förhållandet, är stabilitet i räntesatserna framför alt önskvärd. En räntenedsättning, som icke framkallas af naturliga orsaker och icke erbjuder garantier för varaktighet, är däremot till skada, icke till gagn. Den har till följd icke blott en återgång till det gamla, utan en stegring af räntesatserna vida utöfver det som bankvärlden, än mindre då de enskilda affärsmännen, ens kunnat föreställa sig.

Men oafsedt detta, oafsedt den öfverdrifna spekulation, som låga räntesatser hafva benägenhet att framkalla på alla områden, har den långt drifna konkurrensen mellan bankerna till följd en långt mer ödesdiger företeelse, nämligen kreditens utsträckning utöfver normala gränser. Den enskilda affärsidkarens eller tjänstemannens kredit i hvarje skild bank, tagen för sig, kan vara måttlig nog. Men då kreditbeloppet från olika banker och olika orter sammanräknas — exempel saknas icke på att samma person drifver sina kreditoperationer på flere skilda orter — då kommer man till rent af häpnadsväckande belopp.

Det är väl icke mer än en mening därom, att detta system är till skada lika väl för bankerna, hvilka förlora öfverblicken öfver ställningen, som för affärsvärlden, hvilken därigenom kommer att räkna med de mest osäkra faktorer. Men huru skola vi komma från detta inrotade onda? Genom lifligare kommunikation mellan bankerna, säger man. Men låter det väl tänka sig att bankförvaltningarna framdeles mer än hittils skola vara villiga att låta hvarandra blicka in i sina kort? Måhända för en kortare öfvergångstid, t. ex. under en kris; men då denna är till

ända, skall med säkerhet äfven benägenheten för samarbete vara förbi.

Vid sådant förhållande återstår icke annat än arbetets fördelning, och denna grundsats borde i främsta rummet tillämpas i fråga om det territoriella område, öfver hvilket bankerna utsträcka sin värksamhet.

I detta afseende har man hittils sökt plantera sin fana litet hvarstädes, sökt eröfra alt större och större områden för sina operationer. Då Föreningsbanken var det enda privata bankinstitutet i landet, innebar denna utbredning af bankens värksamhetsfält detsamma som att bryta ny bygd på bankväsendets område. Hvarje nytt kontor, som banken såg sig i tillfälle att inrätta, måste betecknas såsom ett framsteg, såsom en vinning för såväl banken som den stora allmänheten, hvilken därmed fick icke så mycket tillfälle till kredit — i den vägen torde de mindre kontoren i regeln hållits tämligen strängt — som icke snarare möjlighet att på säkert sätt placera sina besparingar. Bankens efterhand stegrade depositionssiffra talar i detta hänseende ett otvetydigt språk.

I längden visade det sig dock icke hälsosamt att Föreningsbanken var ensam på marknaden. Klagomålen blefvo alt allmännare öfver att banken förfördelade landsortens intressen, att den endast uppsamlade depositioner, men icke tillgodosåg kreditbehofvet samt att krediten i landsorten hölls icke blott för knapp, utan framför alt mycket för dyr. Det var under sådana förhållanden välbetänkt att statsbanken upptog konkurrensen och tillerkände sina kontor ökad maktbefogenhet jämte det diskontkomiteerna inrättades. Finlands bank hade visserligen kontor endast i de större städerna, men det var också där ett värkligt behof af bankkonkurrens gjorde sig mest gällande.

I början af 1870-talet gjorde emellertid en ny bank, Nordiska aktiebanken, sin storartade entrée inom vår kommersiella horisont. Afsikten var visserligen icke ursprungligen att lyckliggöra Finland med de stora materiella ressurser, hvaröfver det nya företaget skulle komma att förfoga. Det var den ryska marknaden man ville exploatera, på samma gång man dock genom att förlägga banken till finskt område sökte kringgå de svårigheter, som ställa sig i

vägen för nya bankföretag i kejsaredömet, måhända äfven undgå den betydande beskattning, som bankerna där äro underkastade. Vi behöfva icke upprepa denna banks bedröfliga förhistoria. Det kan vara nog att anteckna att aktiekapitalet, som i de år 1872 emanerade stadgarna fastställdes till 7 ½ miljon metalliska rubel eller 30 miljoner mark, redan året därpå nedsattes till 12 miljoner samt 1877, i anledning af den sedermera indragna komanditens i Petersburg förluster, till 8 miljoner. Af den ursprungligen afsedda ytterligare emissionen af aktier, af hvilka bankens grundläggare förbehöllo sig att al pari öfvertaga hälften, blef naturligtvis intet. Men med sitt äfven efter dess reduktion betydande aktiekapital uppträdde Nordiska aktiebanken nu på den inhemska marknaden och inrättade inom kort afdelningskontor på ett flertal orter.

Efter att tio år tidigare hafva haft endast en bank, statsbanken, hade landet nu utom denna två andra banker, af hvilka äfven den sist tillkomna icke åtnöjde sig med en del af landet till fält för sina operationer, utan inom kort utsträkte sin värksamhet öfver det hela.

En afvikelse från detta system innebar grundläggandet af Wasa aktiebank år 1879. Aktiekapitalet utgjorde endast 1 ½ miljon mark, och afsikten var att banken skulle blifva af hufvudsakligen provinsiell natur. Den nya banken erbjöd sig äfven att kostnadsfritt ombesörja de öfriga privatbankernas affärer på platsen samt att icke inrätta kontor i Helsingfors, därest de andra å sin sida drogo in sina filialer inom Wasa län. Detta förslag afsåg en naturlig fördelning af arbetet och operationsfältet. Hade förslaget förvärkligats, så hade sannolikt alla parter vunnit därpå, och det måste därför beklagas att förslaget icke lyckades vinna afseende samt att äfven Wasa aktiebank efterhand inslagit samma system som de öfriga och, utom sin ursprungliga rayon, inrättat filialer icke blott i Helsingfors och Åbo, utan senast äfven i Björneborg.

Af de nya banker som på senare år tillkommit, nämligen Nylands aktiebank (1887), Helsingfors folkbank (1888) och Kansallis-osakepankki (1889), har Folkbanken icke utsträkt sin värksamhet till annan ort. Men Nylands aktiebank, som dock i likhet med Folkbanken har endast ett

ringa aktiekapital (600,000 mark), har redan inrättat filialer på flere orter, och Kansallis-osakepankki, som från början icke drog i betänkande att på alt sätt utvidga sitt värksamhetsfält, synes stå i beråd att yttermera inrätta nya filialkontor. Städer med mindre än 10,000 personer komma till följd däraf att lyckliggöras med ända till fem banker.

Under alt detta har vid statsbankens ledning en liknande utvidgningsmani gjort sig gällande. Medan antalet af bankens kontor tidigare höll sig tämligen stabilt samt under 1870-talet endast den förändring egde rum, att agenturen i Tammerfors ombildades till ett kontor med samma personal och befogenhet som bankens öfriga filialer inom landet, hade 1880-talet att uppvisa inrättandet af nya afdelningskontor i Joensuu, Jyväskylä, S:t Michel, Sordavala och Kotka. Att yrkanden på åtgärder i sådant afseende framträdt, att landtdagsmän från de resp. orterna gjort sig till språkrör för slika önskningsmål, att deputationer afsändts till vederbörande i hufvudstaden är i och för sig mindre förvånande. Det förhåller sig härmed som med järnvägspetitionerna, i hvilka lokalintresset kommer till oförställdt uttryck. Men att vederbörande myndigheter lånat dessa yrkanden ett så villigt öra har varit egnadt att väcka uppmärksamhet. Man borde dock hafva betänkt hvilka kostnader dessa nya kontor förorsaka, utan att medföra motsvarande gagn. Ty banken har därmed endast på en mängd skilda håll bundit sina tillgångar, som, koncentrerade på några få hufvudorter, kunnat göra bättre gagn. Banken har därigenom vidare försvårat sin administration och åhvälft den högsta ledningen mer bekymmer än nödigt varit. Men framför alt har banken därmed bidragit till den ofvan framhållna öfverdrifna bankkonkurrensen och det därmed följande osunda kreditsystemet.

Denna sakernas utveckling bör icke tillskrifvas någon enskild person eller institution. Samtliga banker, statsbanken liksom de privata, och i afseende å den förstnämda samtliga vederbörande: ständer, bankfullmäktige och bankdirektion, hafva medvärkat därtill och kunnat till stöd för sig åberopa den stora allmänheten, som på bankväsendets område icke vet någonting bättre än obegränsad kredit med starkt begränsade räntesatser. Men nu gäller det att komma ifrån det osunda system, hvari bankerna

sålunda efterhand råkat; och för sådant ändamål synes det vara nödvändigt att upptaga förslaget om bildandet af provinsialbanker med jämförelsevis begränsadt operationsfält. Genomförandet af en sådan reform skulle visserligen stöta på stora svårigheter efter den utveckling i motsatt riktning, som under de senaste decennierna egt rum. Men på samma gång denna liksom hvarje annan reform borde genomföras med nödig försiktighet, finnes dock en utväg att i någon mån förena de olika intressena, den nämligen att på de hufvudorter, t. ex. Åbo, där sådana provinsialbanker lämpligen kunde uppstå, en eller flere af de därstädes förut opererande bankerna skulle ingå såsom aktionärer eller komanditärer i det nya företaget, under stipulationer hvilka vore egnade att säkerställa deras intressen på platsen samt tillika medföra en ersättning för det understöd, som kommit den nya banken till del, såväl omedelbart genom det tecknade aktiebeloppet, som indirekt, genom upphörandet af en konkurrerande affär. På sådant sätt skulle provinsialbankerna komma i ett visst beroende af, men tillika i åtnjutande af stöd hos de större bankerna, på samma gång ortsintresset blefve representeradt genom aktionärer bland kapitalisterna på platsen.

Det ofvan framkastade förslaget torde i detta sammanhang icke kunna eller behöfva blifva föremål för en utläggning i detalj, isynnerhet som någon gemensam typ för de föreslagna provinsialbankerna svårligen låter tänka sig, utan dessas gestaltning måste blifva beroende af ortsförhållandena. Men på en tid, då de ogynnsamma följderna af det hittils följda banksystemet gjort sig i hög grad kännbara, har det synts vara anledning att framhålla önskvärdheten af en decentralisation, en arbetets fördelning på bankväsendets område, samt att antyda möjligheten af en öfvergång från det hittils följda, vidt utgrenade filial-systemet, som visserligen har sina fördelar, men i flertalet fall dock medför öfvervägande olägenheter.

E. Schybergson.

Bjelinski.

En literaturhistorisk studie.

II.

Bjelinskis inflytande såsom literär kritiker blef oerhördt, och att redogöra för innehållet af hans tidskriftsartiklar, hvilka fylla ett dussin band, vore liktydigt med att skrifva ryska literaturens historia till 1848. Utan föregångare att bygga på och med detta stora fält framför sig, utgick Bjelinski från den radikala utgångspunkten, att det före Puschkin ej funnits någon rysk literatur i egentlig mening, men att man just däri hade en borgen för den nationella vitterhetens uppblomstring. I åttonde bandet af Bjelinskis samlade skrifter (1863 års upplaga) lämnas från 92:dra ända till 705:te sidan en uttömmande literär karaktäristik af Puschkins skaldeyärksamhet, hvari B. fastslog Puschkins epokgörande betydelse såsom den förste *konstnärlige* skalden i Ryssland, den där öste både ur naturens och ur lifvets poetiska källa. Men på samma gång rensade han bort det omotiverade beröm, som från vissa „patriotiska" håll östs öfver skaldefursten. „Puschkins personlighet — skrifver han på ett ställe — var hög och ädel, men hans uppfattning af konstnärens kall, likasom ock hans brist på modern europeisk bildning, vållade emellertid att den entusiasm, som framkallat hans första alster, efterhand afsvalnade. . . . Puschkins poesi låg helt och hållet i hans poetiska världsåskådning; och då den erkände de dåvarande tidsförhållandena såsom obetingadt nödvändiga och förnuftiga, om också icke alltid hugnesamma, fick hans poesi en mer kontemplativ än reflekterande karaktär. Altigenom mänsklig, led hans sångmö djupt af motsägelserna och disharmonin i lifvet, men hon såg ändå på lifvet med en viss resignation, som om hon er-

känt dess fatala oundviklighet och ej haft något annat ideal af en bättre värklighet än tron på blotta möjligheten af detta förvärkligande. . . . Skalden bör långt ifrån vara någon moralpredikant; men man har rätt att af poesin fordra det hon antingen gifver svar på tidens frågor eller åtminstone själf är fyld af dessa svåra, olösliga spörsmål. Den som bara sjunger om sig själf och för sig själf löper till sist fara att bli den ende läsaren af sina dikter.“ [1])

Bjelinskis ekonomiska förhållanden och den publicistiska arten af hans författarskap invärkade onekligen ofördelaktigt på detsamma. Genomläser man nu hans samlade skrifter, skall man finna många omtuggningar och en viss uttänjdhet i stilen, som i våra dagar värkar tröttande. Särskildt karaktäriseras hans kompositionssätt genom ovanligt långa inledningar, innan han hinner fram till själfva ämnet. Att han i sin digra afhandling om Puschkin egnar icke mindre än 200 sidor, d. v. s. nära tredjedelen, åt literaturen före P., kan förklaras, och det ursäktas så mycket hällre, som denna inledande öfverblick är ett mästervärk af kritisk framställningskonst. Svårfattligare är onekligen huru han i sin kritik af Rysslands första karaktärskomedi, Gribojedovs „Gore ot uma“, (tom. III, sid. 341—438) behandlar själfva komedin endast på 28 sidor.

Men oafsedt att Bjelinski hade en mästerlig stil med klar, ren form, må ej förbises att det för B. ej betydde så mycket hvad en Puschkin, en Lermontov skrifvit i och för sig, utan i hvad för samband detta stod med hela den kulturella utvecklingen och hvad eftervärlden hade att lära däraf. Vitterhet och kritik drogos ned från sin förnäma, rent estetiska olymp och ställdes i samband med de sociala företeelserna. Mästerlig i analysen, förstod han icke mindre skarpsinnigt att komplettera och kommentera författarne, framställa deras stundom oklara tankar i tydlig form och att draga konsekvenserna däraf. Poesin och all bildning öfverhufvud skulle vara demokratisk, populär, och han uppvisade eller, rättare sagdt, skapade en faktor som förut ej

---

[1]) Syftar närmast på det suveräna aristokratiska förakt, som framlyser i Puschkins dikt Tschernj (pöbeln — profanum vulgus.) Jfr. Alex. v. Reinholdts studie af Bjelinski i Baltische Monatsschrift (XXX).

funnits i Ryssland, men som både regering och censur hädanefter ändå måste räkna med — samhället, opinionen.

Ty det var just samhället själft som speglade sig i Gogols ofta omedvetet frambragta satiriska bilder, och Bjelinski töfvade ej att framhålla Gogols förtjänster om den ryska literaturen, dels därigenom att denne låtit prosan komma till heders inom poesin — en uppfattning som Leo Tolstoj orubbligt delat — dels därigenom att Gogol med sina lefvande typer „dödat den satiriska didaktiken med dess abstrakta figurer och den på styltor stående idealism, som svingar ett svärd af papper, såsom en sminkad aktör.“ Skonlöst afslöjande de versmakare, hvilka tillegnat sig Puschkins och Lermontovs manér, utan att hafva något värkligt innehåll, bröt Bjelinski väg för den nya, realistiska skolan, och från denna stund var hans anseende såsom literär domare stadgadt. De unge författarne blickade med vördnad och fruktan upp till den bleke, allvarsamme literatören, hvars förträffliga literära årsrevyer i „Otetschestvennia Sapiski“ under 1840-talet sedan icke öfverträffats inom ryska literaturen — undantagandes möjligen af Dobroljubovs och Tschernischevskis kritiska essays. Han konstaterade den nya riktningens hufvudsakliga förtjänst därutinnan, att den „vände sig från den mänskliga naturens och lifvets forna ideal till den s. k. *massan* (folket), uteslutande utsåg henne till sin hjälte, studerade henne med djup uppmärksamhet och gjorde henne bekant med sig själf.“ [1]) Dess uppgift måste vara att utrota det falska, det lögnaktiga, det onaturliga, och först då kunde literaturen blifva fullt nationell, rysk, originell och själfständig, blifva ett uttryck och en spegel för det ryska samhället och lifvas af nationella intressen.

Och värkningarna af Bjelinskis väckande kritik uteblefvo icke: 1840-talets årgångar af „Otetschestvennia Sapiski“ samt af „Sovremennik“, Panajevs och skalden Nekrasovs 1847 omdanade tidskrift (ursprungligen grundad af Puschkin), hvari Bjelinski blef medarbetare, innehöllo en literär grodd, som snart skulle slå ut i yppig blom. År 1846 offentliggjordes Grigorovitsch's realistiska folkliga novell „Byn“ och Dostojevskis första värk „Arma människor“ (Fattigt

[1]) B:s saml. skrifter X, 283.

folk), och året därpå var det fruktbaraste och betydelsefullaste i ryska, man vore färdig att skrifva: europeiska vitterhetens historia. Då tryktes nämligen i Bjelinskis tidskrift Drusinins psykologiskt fina äktenskapsnovell „Poljinka Sachs“, Gontscharovs berättelse „En vanlig historia“, Ivan Turgenjevs „Horj och Kalinitsch“ (uppslaget till „En jägares anteckningar“), Saltykov-Schtschedrins „Motsägelser“ samt dikter af märket W. Krestovski (fru N. Hvoschtschinskaja). Alt detta inom loppet af två år! Så som „Sovremennik“ har väl sällan en skönliterär tidskrift startat. Återstår endast Leo Tolstoj, hvilken vid det laget studerade vid Kasans universitet, och man har hela den berömda ryska „plejaden“ framför sig.

Här må särskildt nämnas huru Dostojevski „upptäktes“. Den då 25-årige D. hade lämnat manuskriptet till „Fattigt folk“ åt Grigorovitsch, hvilken i sin ordning gaf det åt Nekrasov. Denne blef genast så förtjust, att han midt i natten skyndade till Bjelinski och väkte honom med orden: „vi ha fått en ny Gogol!“ — „Sådana skjuta upp som svampar nu för tiden“, menade B. något misstroget, men ändrade genast mening vid läsningen af de första arken. Bjelinski gaf D. vackra loford vid deras första möte, men höll sig ganska reserverad, då han fick höra att D. själf redan ansåg sig för ett snille: „Hvilken olycka! Otvifvelaktigt fins det talang hos Dostojevski, men om han, i stället för att arbeta på dess utveckling, redan inbillar sig vara ett geni, skall han ej gå framåt. Han måste ovilkorligt bli frisk, ty alt kommer sig blott af hans förstörda nerver. Lifvet måtte hafva slagit honom svårt, den arme! Vi lefva i en tid, då man måste hafva nerver som en oxe för att uthärda det nuvarande tillståndet. Kommer ej ljus snart, måste alla blifva psykiskt sjuka“.

Bjelinskis kunskapsmått var ej synnerligt stort, och denna brist på djupare vetenskaplig bildning gjorde honom någon gång ensidig i sina omdömen, t. ex. i fråga om folkpoesin, som B. föraktade — därför att han ej närmare kände till dess väsen. Emellertid följde han efter bästa förmåga med de literära företeelserna i Europa, ehuru han i de flesta fall endast kunde döma efter öfversättningar. Sålunda ger han t. ex. ett varmt erkännande åt Frithiofs Saga,

som på 1830-talet införlifvades med ryska literaturen i Grots präktiga öfversättning, och i en annan anmälan granskar han Fredrika Bremers „Familjen eller Hemmets fröjder och lidanden“ i rysk dräkt af år 1842. „Man läser — heter det hos honom — denna roman ej utan nöje, ty förf. saknar ej begåfning. Men likasom alla alster, skrifna skematiskt under inflytande af en ensidig idé, kan man ej länge läsa den utan att göra uppehåll, och den är förfärligt tråkig på sina ställen. Förf. saknar ej kvinnans egenskap att berätta bra och ledigt och med en viss framgång i karaktärsteckningen. Grundtanken, att lyckan består blott i familjelifvet och att människan af naturen är danad företrädesvis för familjelifvet, är ej utan sanning, men tämligen ensidig och därtill ej alldeles ny, redan framställd af A. Lafontaine, salig i åminnelse“.

I sin sista årsrevy sammanfattar Bjelinski sin åsikt om den konstnärliga friheten och konstens uppgift i följande ord: „Den konstnärliga friheten enar sig lätt med tjänande för samtiden. Härför behöfver man ej tvinga sig att skrifva skematiskt och kufva fantasin; härtill kräfves blott att vara medborgare, en son af sitt land och sitt tidehvarf, tillegna sig dess intressen och låta sina egna tendenser sammanfalla med tidens; härför kräfves sympati, kärlek och sund, praktisk känsla för sanningen, som ej skiljer öfvertygelsen från handlingen, diktningen från lifvet.“

Trots tilltagande bröstlidande — redan år 1843 måste Bjelinski använda respirator i fria luften — arbetade han med febril hast och var outtröttlig i lidelsefulla, häftiga dispyter inom den trängre vänkretsen. Såsom bevis på hans entusiastiska lynne må följande episod anföras. Turgenjev var en gång hos honom, och då samtalet aldrig tyktes vilja taga slut, skyndade T. att med glädje antaga fru Bjelinskis inbjudan till den enkla måltiden. „Huru, Ivan Sergejevitsch“, utbrast Bjelinski, glömsk af värdskapets plikter, „kan Ni värkligen ha lust att sätta er till bords, innan vi hunnit afgöra frågan om Guds existens!“ . . . Hans hustru sökte också aflägsna gästerna så tidigt som möjligt om kvällarna, för att icke hennes man skulle bli altför angripen af det lifliga meningsutbytet.

Hälsan blef emellertid alt svagare, och sedan han 1846 företagit en rekreationsresa till södra Ryssland utan resultat,

satte honom hans vänner i stånd att resa till utlandet. Men det onda hade då redan gjort för stora framsteg, och Bjelinski lärde för första gången känna västerlandet såsom en lefnadstrött och tämligen likgiltig sjukling. På hemvägen besökte han Paris, där han återknöt vänskapen med sin forne motståndare Herzen och där Turgenjev var en lika förträfflig som trofast ciceron. Men icke ens världsstaden med dess historiska minnen förmådde rycka upp honom, och han längtade bara tillbaka till Ryssland. Då han t. ex. fick se Place de la Concorde, frågade han Turgenjev: „Det här är ju det vackraste torg i världen?“ Då Turgenjev lifligt bekräftade detta, sade han likgiltigt: „bra att jag fick veta det! Nog!“, och så begynte han tala om Gogol. Då Turgenjev talade om för honom att det var på denna plats som Ludvig XVI:s hufvud föll under guillotinen, kom B. härvid att erinra sig scenen i Gogols klassiska berättelse „Taras Bulba“, då sonen Ostap afrättas.

Bjelinskis ständiga tanke på Gogol hade också en ganska djupt liggande grund och torde i sin mån hafva bidragit att göra hans utländska resa så gagnlös både för kropp och själ. Bjelinskis ställning till Gogol hade alltid varit tämligen vansklig. B. var den förste att erkänna Gogols oskattbara betydelse för den ryska literaturen, men då slavofilerna sökte göra Gogol till ett slags reklam för sina reaktionära sträfvanden och utbasunerade att Gogol var en Homer, „Dickens äldre broder“ o. d., blef det Bjelinskis viktiga uppgift att återföra dessa loford inom måttlighetens och riktighetens gränser. Emellertid såg han alt fortfarande i Gogol „naturalismens“ främste man, och så mycket djupare blef därför hans sorg och harm öfver Gogols öfvergång till reaktionen i dess mest obskuranta form.

Det är nämligen bekant hurusom Gogol, Rysslands främste humorist, på midten af 40-talet alt mer hängaf sig åt reaktionär mysticism, och huru han i sina „Utvalda bref“ (1846) öppet hånade civilisationen och framåtskridandet öfverhufvud. Bjelinski hade genast skyndat på sin post, med sin skarpa blick dragit de absurda konsekvenserna af Gogols klerikala medeltidsromantik och skrifvit en skarp artikel däremot. Gogol, redan nu sjuklig och halft sinnessvag, hade härpå svarat i ett enskildt bref, hvari han beklagade

sig öfver Bjelinskis „otacksamhet“ och orättvisa och i skenbart ödmjuka ordalag insvepte sig i sitt andliga högmod — ett hos Gogol skarpt framträdande karaktärsdrag. Det ligger utom ramen för denna uppsats att söka närmelsevis antyda arten af och upphofvet till denna egendomliga själsprocess. Vare det nog sagdt att det är ett specielt ryskt drag, som alls icke står enstaka. Sjuttonhundratalets främste komediförfattare i Ryssland, von Wizin, företer alldeles samma utvecklingsgång som Gogol; vi spåra det ganska märkbart både hos Nekrasov och hos Dostojevski, kanske till och med hos Turgenjev, och det lider näppeligen tvifvel, att Leo Tolstoj skulle slagit in på samma betänkliga väg, om han ej räddat sig i en sund praktisk värksamhet såsom folkpedagog.

Gogols bref, hvilket nådde Bjelinski i Salzbrunn (Schlesien), där B. genomgick sin kur, försatte honom i det mest upprörda tillstånd. Tre hela dagar arbetade Bjelinski på konceptet till sitt svar åt Gogol, och då Annenkov, hvilken ledsagade Bjelinski i Tyskland, sökte dämpa svarets häftiga ton med hänsyn till de båda parternas svaga hälsa, svarade Bjelinski tvärt nej: „man måste med alla till buds stående medel rädda mänskligheten från en galning, och det är Gogol nu“. Ett utdrag ur Bjelinskis ädla, ljungande svar till G. förtjänar väl att anföras:

— — — Ni har blott delvis rätt, då Ni i min artikel ser en uppretad man: detta epitet är alldeles för svagt och mildt för att uttrycka det tillstånd, hvari läsningen af er sista bok försatte mig. Och Ni har alls icke rätt, då Ni tillskrifver detta edra i sanning alls icke smickrande omdömen om beundrarne af er talang. Här är orsaken mycket viktigare. Den sårade egenkärleken skulle kunna sätta sig öfver och tiga ihjäl denna sak, om det blott rört sig härom. Men det är omöjligt att tiga, då det predikas lögn och osedlighet såsom sant och godt. Jag har älskat er med hela min lidelse, så högt som en man, med lif och blod förenad med sitt land, kan älska dess hopp, ära och stolthet, såsom en af dess store ledare på självmedvetandets, utvecklingens och framåtskridandets väg. Och Ni har i sanning grundlig orsak att genast bringas ur ert själslugn, då Ni förvärkat rättigheten till denna kärlek.

Jag tror att Ni djupt känner Ryssland endast såsom konstnär, icke såsom tänkare, hvars roll Ni så olyckligt åtagit er i er fantastiska bok; detta icke som om Ni ej vore en tänkande män-

niska, utan därför att Ni så många år betraktat Ryssland från ert vackra fjärran (Rom). Därför har Ni ej märkt att Ryssland ser sin räddning — icke i mysticism eller pietism, utan i civilisationens, upplysningens och humanitetens framsteg, i väckelsen hos folket af känslan af mänsklig värdighet, som så många århundraden varit förtrampad i smuts och dy. Ryssland behöfver rätt och lagar i öfverensstämmelse med det sunda förståndet och rättvisan samt ett så noggrannt tillämpande af dessa lagar som möjligt.

De mest brännande frågorna för dagen äro: lifegenskapens upphäfvande, afskaffande af kroppsstraffet samt sträng tillämpning af de lagar som redan finnas. Se där frågor som Ryssland måste sysselsätta sig med för att ryckas upp ur sin apatiska dvala! Och då framträder i dessa dagar en stor skriftställare, som genom sina härliga och djuptänkta konstnärliga skapelser så mäktigt medvärkat till Rysslands själfmedvetenhet och som gifvit det möjlighet att se sig själft som i en spegel — han framträder nu med en bok, som lär den barbariske jordegaren att rikta sig ännu mer på böndernas bekostnad och hånar dem för deras „otvättade trynen“! Ja, om Ni försökt ett anslag mot mitt eget lif, skulle jag ej kunnat hata er mer än för dessa skymfande rader. Nej, om Ni värkligen inträngt i kärlekens ande, kunde Ni icke skrifva så till er adept bland jordegarne! Ni skulle då ha skrifvit till honom att eftersom bönderna äro hans bröder i Kristo, och enär hans broder ej kan vara sin broders slaf, så måste han gifva honom friheten eller åtminstone söka lätta hans mödor så mycket som möjligt samt inom sig erkänna medvetandet af det falska i hans ställning . . . . En sådan bok skulle vara frukten af en mödosam inre process, af hög utveckling? Nej, det är omöjligt! Knutens predikare, okunnighetens apostel, obskurantismens och mörkrets försvarare, tatariska rättens panegyrist — hvad gör Ni? Se då framför edra fötter! Ni står ju vid afgrundens rand. Hör mitt sista, ovilkorliga ord: om Ni haft den olyckan att med stolt ödmjukhet afstå från edra sant höga alster, måste Ni nu också med uppriktig ödmjukhet afsäga eder denna sista bok och lösköpa synden af dess utgifvande med nya skapelser, som erinra om edra föregående! — [1])

För tillfället stärkt till hälsan, återvände Bjelinski till sin kära värksamhet i Petersburg och hälsade med glädje den falang af unge män, som bröt nya banor för literaturen. Men hans sista och svåraste missräkning återstod ännu:

[1]) I viss mån erbjuder detta bref en parallel med det som Turgenjev på dödsbädden skref till L. Tolstoj och hvari Tolstoj besvärjes att återvända till sin skönliterära värksamhet från de socialpedagogiska experimenten.

inom kort band lungsoten honom vid sjukbädden, och de rika frukter för utvecklingen, som han väntat sig af den löftesrika skönliteraturen, uteblefvo. Fastmer kastade vinden om; 1848 års rörelser i Europa och Petraschevski-processen i Petersburg blefvo en anledning eller förevändning för de administrativa myndigheterna att draga till banden vida hårdare än förut. Under denna reaktionära störtflod lyckades det ändtligen det moskovitiska partiet att stämpla Bjelinski såsom samhällsvådlig. Omöjligt är ej att han skulle delat Dostojevskis öde, därest ej döden befriat honom från hans lidande: Vissarion Bjelinski, Sveaborgs son, dog den 26 maj 1848.

Enkan flyttade med dottern Olga — en son hade dött i späd ålder — till Moskva, där hon fick anställning vid den läroanstalt där hon förut tjänat. Då ryska literaturfonden stiftades 20 år senare, var hon den första som blef ihågkommen och hedrad med pension. Hon dog år 1890.

Bjelinski hvilar på Volkov-kyrkogården i Petersburg. I omedelbar närhet af hans graf samlades med tiden stoftet af flere framstående skriftställare: Bjelinskis värdigaste och ädlaste arftagare såsom kritiker, Dobroljubov (1861), Pisarev, den ungryska realismens hänsynslöse kritiske ledare (omkommen genom drunkning 1868), samt Nadson, den fine, veke lyrikern (1887).

Bjelinskis begrafning skedde i största tysthet; endast ett par tidningar fingo eller vågade meddela en flyktig notis om det märkliga frånfället, och det dröjde åtta år, innan hans namn fick nämnas i prässen. Men då kom en ny liberal aera efter det gamla systemets förkrossande nederlag vid Sevastopol, och den bekante Tschernischevski var den förste som just i „Sovremennik“ med en serie förträffliga artiklar gaf Bjelinskis återuppståndna namn en lysande upprättelse.

Men Granovski, sapadnikernas målsman, hvilken ej hann upplefva den nya tiden — han dog 1855 — yttrade en gång: „Hvilken lycka för Bjelinski, att han fick dö i rätt tid! Starka män äro hemfallna åt förtviflan och betrakta med stum likgiltighet hvad som försiggår omkring dem. När skall denna värld störta in? Ett doft knot förnimmes från alla håll, men hvar är kraften? Huru tung är ej lifvets börda!“

Ivan Turgenjev, hvilken i sina literära memoarer lämnat några korta, men träffande karaktäristiker af författare med hvilka han stått i personlig beröring, sammanfattar sitt omdöme om Bjelinski i följande ord:

„Bjelinski egde utan tvifvel hufvudegenskaperna hos en kritiker. Om han i fråga om vetande och kunskaper någon gång måste låna af kamrater och taga deras ord på god tro, frågade han dock ej någon annan till råds, då det gälde kritik. Tvärtom: andra lyssnade till honom. Hans estetiska väderkorn var nästan osvikligt; hans blick trängde djupt och stannade aldrig i töcken. Han lät ej förvilla sig af ytan, af omhöljet, och böjde sig ej för yttre inflytanden och vindfläktar. Han särskilde genast det sköna och det fula, det sanna och det falska, och sade sitt omdöme helt, med öppen djärfhet, häftigt och kraftigt, med öfvertygelsens häjdlösa säkerhet. Att nu icke tala om de artiklar, där han lämnar tillbörligt rum åt föregående författare, har ingen bättre än han förstått att uttala det riktiga omdömet, det afgörande ordet, då det framträdt nya förmågor, nya romaner, dikter och berättelser. Såsom literär kritiker var Bjelinski, såsom engelsmannen säger, *rätte mannen på rätta platsen.*"

Alfred Jensen.

En modern social reformator.

Ju mera århundradet nalkas sitt slut, desto oftare och bestämdare framträder en allmän öfvertygelse, att genomgripande omgestaltningar förestå på den andliga utvecklingens gebit. Literaturen, tidsandans känsliga barometer, har länge angifvit stridande strömningar inom atmosfären, och i det krisen synes nalkas, hopa sig de förebådande tecknen talrikare och öfver ett vidare område.

Ehuru medvetandet om något stundande nytt uppfyller sinnena, har likväl reformationsarbetet hittils burit en företrädesvis destruktiv prägel. Man har excellerat i att utmåla det usla, det ruttna och föråldrade i nutidens samhälle, men i viss mån hafva de kämpande glömt att anvisa medel till nåendet af det idealtillstånd som föresväfvat dem. Läkarena hafva faststält sjukdomens tillvaro och natur, men de ha icke enats om botemedlet.

En af dessa samhällsreformatorer — för närvarande måhända en af de mest bemärkta — är M. Paul Desjardins, medarbetare i Journal des Débats och känd såsom författare och föredragare. Hans tidigare sträfvanden hafva förnämligast inskränkt sig till önskningarnas och de formlösa förhoppningarnas sfär, men i sitt senaste arbete, Le Devoir présent, som utkom i Paris i början af år 1892 [1]), söker han klargöra sin ställning på samma gång han utvecklar ett värkligt program för en social reform. Hans åsikter erbjuda ett säreget intresse därigenom, att han icke likt Tolstoi predikar en fullkomlig brytning med all kultur, utan vill i dess jordmån nedlägga fröet till en framtida skörd.

Det efterföljande utgör ett referat såväl af ofvannämda broskyr som af de kritiker, hvilka egnats densamma i författarens hemland.

---

[1]) Boken har under nämda års förlopp trykts åtminstone i fyra upplagor.

M. Desjardins börjar med att förklara att han icke hör till dem hvilka äro i stånd att med likgiltighet åse samhällets växande elände; han sysselsätter sig mindre med det som är än med det som är af nöden. Denna sinnesstämning har föranledt hans publikation.

Inom vårt samhälle, fortsätter han, pågår en strid, däri alla måste taga parti. Har världsutvecklingen ett mål, har mänskligheten ett ideal, har individen en plikt? Eller äro vi endast marionetter i händerna på någon ironisk demon, måhända rätt och slätt den stora Pan? Om dessa motsatta åskådningar föres kampen, och den berör viktigare frågor än den om Kristi gudom, ja t. o. m. om existensen af en personlig gud. Den ställer under debatt det mest ingripande spörsmål, ty alt efter som vi lösa problemet i den ena eller i den andra riktningen, förnimma vi dess värkningar i vårt dagliga handlingssätt.

M. Desjardins omfattar den förra åsikten. Visserligen är mänsklighetens mål något som ännu icke finnes till, något vardande, något som vårt medvetande endast tillåter oss att ana såsom genom en dröm; men åtminstone tidtals se vi i dess ljus den väg vi böra vandra, och alla, om än så ringa, hafva vi ett medel att nå visshet om dess värklighet. Vi hafva den goda viljan, „detta enda värktyg, som står alla till buds.“ Det är allenast genom handling, icke i ord, vi närma oss vårt mål.

Många, särskildt de unga, luta, om än tvekande, till denna mening. Deras uppfostran, „denna artificiella grecoromaniska uppfostran“, som de ännu icke kastat öfver bord, håller dem tillbaka. Men kristendomen, som ännu är i deras kött och blod, drifver dem, måhända dem själfva ovetande, åt detta håll.

I det andra lägret ses däremot medvetna och afgjorda motståndare. Det är en antagonism mellan „negativa andar“ och „positiva andar“ [1]), mellan dem hvilka sträfva att rifva ned och dem som vilja återuppbygga.

Liksom Rydberg i sin dikt „Grubblaren“, framför M. Desjardins tvänne ombudsmän, en för hvardera åskådningen. Till först Renan: „Vi sätta vår stolthet i att ståndaktigt be-

[1]) D. adopterar härvid de benämningar, hvilka Edouard Rod använder i sin bok „Les Idées morales du temps présent.“ Paris, Perrin. 1891.

jaka pliktens tillvaro; vi göra rätt däri, man måste hålla därpå, äfven mot all evidens, men det är nästan lika stor sannolikhet för att just motsatsen skall vara sann.“ Vare sig man tager dessa ord på allvar eller icke, undergräfva de lika fullt den öfvertygelse, som är vår enda ledning under sträfvandet att lefva lifvet som förnuftiga varelser. Renan förnekar icke uttryckligen alt moraliskt medvetande, han betviflar endast möjligheten af en visshet i detta hänseende. Men plikten är ett absolut jakande, den tål icke skuggan af ett tvifvel.

Därefter Tolstoi: „Människans lif är en sträfvan till det goda; hennes mål är gifvet: ett lif, som icke kan vara död, ett godt, som icke kan vara ett ondt.“

Hvar och en måste optera för eller mot, ej allenast den hvilken uppträder offentligen i tal eller skrift, utan ock den som aldrig ens tänkt på denna fråga; hans gärningar tala för honom, och de tala tydligt nog.

Vid första påseendet kan det tyckas som om „de negativa“ vore de öfvervägande. Till dem äro att räkna, förutom „les charmants incertains“, Renan och hans lärjungar, äfven „dystra buddhaister och nihilister“, såsom t. ex. M. Leconte de Lisle, som lånat sin klingande malm åt deras åsikter, hvilka i lifvet endast skåda „tomma fantomer“ eller eländigt „marionettspel“; „skeptiska logiker“, som Edmond Schérer, empiriker och positivister, såsom bland vetenskapsmän Darwin, bland filosofer Taine, bland konstnärer Zola, hvilka endast hafva för ögat fysiska krafter och naturlagar. Sist och slutligen alla de, hvilka blott groft eller till hälften uppfattat mästarenas läror, men hvilka likväl skilja sig från dessa blott genom måttet af intelligens och bildning, „hvilka betrakta himlen med liknöjdt lugn“.

Och hvilka äro då „de positiva“? Först och främst alla sanna bekännare af vare sig kristen tro eller judendom; därefter alla filosofer eller skalder, neo-platoniker och neo-kantianer, sådana som M. Ch. Secrétan och Sully Prudhomme, eller konstnärer, såsom Puvis de Chavannes, hvilka bekänna och förhärliga ett ideal. Ändtligen alla dessa, kända eller obemärkta, hvilkas lif, oberoende af all filosofi, utgör ett enda, fortvarande bevis på möjligheten och tillräckligheten af det goda.

Alla dessa bilda såsom en och samma församling, där skalder och filosofer äro lärarena, pliktens hjältar åter de trogna.

Under de tio senaste åren har man allmänt trott sig märka att de positivas antal tillväxer; ja, denna tro har redan förvandlats till öfvertygelse.

I det följande anger M. Desjardins några af de idéströmningar, hvilka antyda detta framsteg. De synas icke på ytan. Ingen bör dömas efter sina handlingar ensamt, utan fastmer efter sina sträfvanden, efter det han värkligen gillar och vill. Lifvet, sådant det ter sig i sina yttre drag, är icke hela lifvet. — Men å andra sidan, hvilken fysisk och moralisk degradation öfveralt, och hvilken skamlig undergifvenhet för detta elände! De bästa samveten förlora sin fullödiga klang. Vi skämta öfver lågheten. Ja, än mer, hederligt folk skiljer sig icke längre från den moraliska pöbeln genom sina principer, utan blott genom uppfostran, smak, elegans, d. v. s. genom en viss estetisk afsky för det simpla och grofva i njutningen. Ty njutningslystnaden bor inom hvar och en. Den visar sig nederst på den sociala rangskalan i sina lägsta och brutalaste former, högre upp i mera förfinade, högst uppe i form af ett raffineradt intellektuelt feinschmeckeri, en njutningsfull lek med idéer, känslor och fantasier. Öfveralt endast sensationer och gröfre eller finare nerver.

Men intet är mer oförenligt med känslan af moralisk förpliktelse än denna jakt efter sinnesintryck. Ty därmed följer ett åsidosättande af andras rätt, af alt ansvar, en upplösning af personligheten, en viljelös passivitet. Därmed följer väl äfven en viss likgiltig frisinthet; men ej dess mindre innebär arbetet på att utbilda den passiva sidan af sin natur och egensinnet att däri vilja se ett tecken på andlig förnämhet en utveckling i tillbakagående riktning, en degeneration. Så långt hafva vi kommit!

Men, såsom sagdt, människan är bättre än hennes handlingar. De flesta ha anat hvad ett af vår tids känsligaste samveten på följande sätt uttrycker: „Hvad stort jag älskar kan jag ej förvärkliga; det ringa jag utför kan jag icke älska.“ För att uppskatta denna skilnad mellan vilja och

värklighet behöfva vi blott mäta vårt eget lidande, ett missnöje med oss själfva, hvilket gränsar till förtviflan.

I detta tillstånd af oro, af missnöje och afsmak ligger frälsningen. Hvad oss göres behof af är enhet och frid inom oss själfva, en hel, odelad sträfvan, som icke vinnes utan offer. Må vi göra oss förtrogna med nödvändigheten af att renas genom lidanden och försakelser, må vi afsvära den låga väntan på en lycka utan egen förskyllan, tron på vetenskapens allmakt och lycksaligheten af en rent materiell civilisation. Bort med all klenmodig halfhet! Desjardins citerar här Ibsen, Rosmersholm, akt IV, scen 2. „Det rosmerske livssyn adler, men det draeber lycken.“ Ingen dagtingan; vi måste välja antingen att fullständigt afskudda oss alla moraliska band eller att sträfva till en absolut dygd. Välja vi den förra utvägen, skall likväl minnet af att vi dock engång sökt något högre störa vår njutning. Vi veta det, och därför vandra vi den senare stigen, huru svår den än må vara.

Naturalismens skildringar äro för den skull vrångbilder. Ty då våra handlingar vägas, bör i vågskålen kastas icke blott det onda som vi gjort, utan jämväl det som vi lidit. Det skall då visa sig att medvetandet om ett sedligt ideal icke är slocknadt hos samtiden. Men detta medvetande, såsom det bör fattas, är icke ett tankens vetande, lika oförmöget af inflytande på vårt lif som någon lärd teori om jordklotets rörelse. Den formella moralen är i vår tid väsentligen densamma som i alla tider. Skilnaden består i den energi hvarmed denna moral omfattas. De andliga strömningarna äro framför alt krafter, eller rättare en enda kraft, den hvilken drifver oss att efter vårt ideal forma oss själfva. I fråga om den yttre sedeläran skulle helt visst både Tolstoi och Darwin lämnat alldeles samma föreskrifter. Men i anseende till denna själens innersta drifvande kraft skilja sig dessa två himmelsvidt ifrån hvarandra. Hvad denna kraft är, hvari hon består, tilltror sig författaren icke kunna uttala. Vårt inre lif är ett mysterium. Men, säger han, hvarje människa har erfarit hvad denna kraft vill säga. Hvar och en har i sitt lif upplefvat stunder, då han känt sig höjd öfver sig själf, oförmögen af ondt, men mäktig af uppoffring och försakelse. Å andra

sidan har det äfven gifvits tider, då vi oklanderligt iakttagit sedlighetens bud, men kallt och utan hänförelse. Endast det förra tillståndet förtjänar namn af värklig moralitet.

Samhället är en individ i stort, och om dess utveckling gäller hvad här ofvan är sagdt angående den enskilde. I historien spåras växlande perioder af uppflammande och slocknande andlig kraft. Korstågen, de gotiska katedralernas och riddarepopéernas tid, Jeanne d'Arcs tidehvarf, den stora revolutionen och romantiken hafva utmärkt lika många segrar öfver egoismen som ögonblick af lågande hänförelse. Kunna vi för framtiden vänta något liknande? Är detfrå n folket, från de af kulturen oberörda — om sådana finnas — som räddningen skall komma? Det bästa skäl, säger M. Desjardins, för att denna nydaning skall försiggå är det, att den „moraliskt och logiskt är nödvändig." — „Aldrig har man talat så mycket om ungdomen, om framtiden, om det stundande århundradet; man börjar se äfven tingens goda sidor, alt efter som de taga form af oss åliggande plikter, och förunderligt nog, i och med att pröfningarna nalkas, försvinner all tvekan. Öfver hela linjen bryter man upp till frammarsch."

Känslan af solidaritet är det tecken hvari framtiden skall segra. Alt ondt härrör af egoismen. Leda vid att ständigt syssla blott med oss själfva, skola vi hälga oss till värktyg för ett högre mål, för ett samarbete. Formen för detta samarbete finner M. Desjardins i demokratin. Denna är på en gång „le droit et le fait", rättvisa och handgriplig värklighet. Den befinner sig ännu i sin barndom, men inom densamma skall det moraliska idealet förvärkligas. Men blott under ett vilkor: att den stora massan genomtränges af en sedlig anda. Häri ligger samhällets enda räddning. Och den är viss, helt enkelt därför, att det gifves „en kraft som vill att världen skall bestå." M. Desjardins hänvisar i detta sammanhang till förhållandena i Amerika, där, efter inre strider, buret af en djupgående religiös rörelse, uppväxer ett nytt folk.

Det är visserligen sant att det ges en annan lösning af tidsproblemet, den nämligen att världen nalkas en slutlig undergång, men ingen förutsätter med gladt mod en sådan möjlighet, och i grunden tror ingen därpå.

Sedan M. Desjardins sålunda redogjort för det som är för handen, öfvergår han till hvad som är att göra. — Vi indraga här jämväl en artikel ur tidskriften „La Revue Bleue“ för den 13 aug. 1891, där han i ett slags sändebref framlägger planen för en framtida värksamhet. — Morgondagen är en eröfring att göra; den blir sådan som vi gestalta den. Låtom oss därför stifta en „union för moralisk värksamhet“, en „inre mission“, ett „de heligas samfund“ till stärkande af det sociala band, hvilket består i gemensamma intressen, i känslan af medmänniskors rättigheter, i respekt för lag och hängifvenhet för det allmänna bästa. Må alla de sluta sig till hvarandra, hvilka genom sitt förnuft förmå höja sig till medvetandet af en högre lag, hvars idé bor i deras inre, hvars återsken fyller den omgifvande världen; hvilken de icke själfva gifvit sig, men som de kunna fatta; alla de, hvilka af sin vilja göra icke en slaf, men en organiserande princip och en ledsagare på den väg som leder uppåt.

M. Desjardins polemiserar mot M. Rod[1]), hvilken finner hans åsikter altför klart leda till katolicism. Den lära jag omfattar, menar D., är endast hvad som måste vara gemensamt för alla, kristna eller ej, hvilka erkänna allmängiltiga plikter. Intet slafvande under dogmer, ingen fanatism. Vi tro endast att det ges ett framåtskridande mot ett mål, detta må då kallas „evolution“ eller „Guds rikes tillkommelse.“ Vi bekänna blott att vi hafva en plikt, den må heta „lydnad för Gud“ eller „Kristi efterföljelse“ eller hvad som hälst. Alla trosbekännelser äro oss lika giltiga, blott de i socialt hänseende visa sig i samma gärningar och samma kärlek. Hvar och en må fritt behålla sin innersta tro, ja, den kan icke utan fara att profaneras uttalas i ord.

Vår lära är en morallära, ty moralen är religionens grund. Den invändningen skall måhända göras, att denna vår lära med tiden nödvändigtvis skall formulera sig i dogmer. Såväl auktoritet som fakta och förnuft motsäga likväl detta påstående. De bästa kristna hafva ansett möjlig en kristendom i anda och sanning, gemensam för alla. I Amerika hafva uppstått samfund sådana som t. ex. „Free Re-

[1]) Les idées morales du temps présent.

ligious Association“ och „Society for ethical culture“. Slutligen visa de hvarandra ständigt undanträngande formerna för det religiösa tänkandet att problemet bör lösas icke på spekulativ, utan på praktisk grund.

Ett filantropiskt sällskap altså? — Om välgörenhet består uteslutande i en förbättring af materiella existensvilkor, är densamma stridande mot våra grundsatser. Vi fördöma den allmosa som gifves för gifvarens skull, icke för tagarens, den undervisning som meddelas gratis och mottages passivt, de välgärningar som kyrkan påtvingar samvetena, den hjälpsamhet som befriar från eget arbete. Vår värksamhet skall icke vara anonym, utan göras af person till person, den skall vara så genomträngd af kärlek, att den ej mera är en gåfva. Icke sökande egen vinning eller ära, ihågkommande att den enas öfverflöd är till en stor del taget från den andras nödtorft, skola vi försaka för att kunna gifva. Hvad vi själfva behålla skola vi använda till att omkring oss skapa de nödvändiga materiella vilkoren för ett dygdigt lif.

Vår hjälpsamhet skall till en början sträcka sig till vår närmaste krets. „Att vinna andras kärlek genom egen offervillighet och att lära andra att älska så, däri ligger alt.“ Rättvisan skall vara en förevändning för utöfvandet af barmhärtighet. Behofvet af ömsesidigt bistånd är det af naturen själf knutna föreningsbandet mellan människorna, en utstakad väg till folkets hjärta. Vi stifta därför i skötet af det yttre samhället, bygdt på egoism, konkurrens och lagens rättvisa, vårt inre samfund, grundadt på kärlek, frid och barmhärtighet, en stridande lekmanna-orden, en lefvande kärna för ett blifvande samhälle. — Författaren vederlägger här ett inkast, som han förutser. Alt det där är godt och väl, skall man säga, men huru skola yttre medel åstadkomma en värkan, som bör hafva sitt upphof inifrån? Hvilken makt ges väl öfver viljorna? — „Jag tror“, svarar M. Desjardins, “att ordet, ehuru i sig själft af föga värde, är det pappersmynt förmedels hvilket viljan cirkulerar i världen.“ Och genom exempel af öfverseende då det gäller andras skyldigheter, af stränghet när det är fråga om våra egna plikter, skola vi fortplanta medvetandet om den värkliga friheten, som är ansvar.

Frälsningen skall icke påtrugas någon; den skall bida tils den åkallas.

Det närmaste medlet är sålunda ett bearbetande af opinionen, en kamp mot det onda som literaturen sedan ett halft sekel utsått, en vederläggning af vulgärfilosofins läror, de må framträda som falsk optimism eller som negation af det öfversinliga, som skepticism och ironi, hvilka endast innebära en feg förevändning att skjuta från sig bjudande plikter. Den moderna smutsliteraturen skall utrotas. En kritik, hvilken icke fruktar att om hvarje fall säga sanningen, som icke tager hänsyn endast till en tom estetiks fordringar eller dömer uteslutande efter subjektiva intryck af behag eller olust, skall vägleda allmänhetens omdöme. Därför behöfver literaturen dock icke predika moral; det är nog att författarena besjälas af en sedlig sträfvan, deras värk skola „genom en naturlig nåd“ bära dess prägel och utöfva önskligt inflytande.

På det att värket må föras till ett godt slut, är det af nöden att den enskilde i hvarje nu känner inom sig styrkan af allas sympatier. Till den ändan skola helt visst talangfulla män enas om att i tal och skrift visa hurusom „viljan är ett af trons förnämsta värktyg“ [1]) samt att tron intet annat är än det belönande medvetandet om moraliskt framåtskridande. Därjämte skola de påvisa i det hvardagliga lifvet samma företeelser, som kristendomen betecknat med uttrycken: synd, återlösning, bönhörelse, den heliga andes utgjutelse, den inre friden o. s. v. Detta arbete skall stärka den kristne i hans tro och för de utom religionen stående uppenbara frukterna af aderton seklers beundransvärda moraliska erfarenhet.

I enlighet med våra principer anse vi föga stå att uträttas medels lagar och reglementen. Emellertid ställa vi oss under nuvarande förhållanden i den liberala demokratins led. Vi bekämpa all protektionism och statssocialism, som i likhet med anarkin endast värka förslafvande. Vi yrka däremot frihet för det enskilda initiativet, afskaffandet af alt disciplinstvång i skola och armé. En rik ersättning skall

[1]) Pascal: Pensées, ed. Havet, Art. III. Kant, Kritik der praktischen Vernunft.

lämnas af den uppspirande gemensamhetskänslan. Med tiden bör statens ledning af undervisningsväsendet upphöra. Det andliga lifvets decentralisation genom skapandet af flere universitet synes oss önskvärd. Förenings- och församlingsfriheten bör på det sorgfälligaste skyddas. Stat och kyrka böra i en framtid skiljas åt.

Arbetarefrågan, den sociala frågan par préférence, af hvars utgång framtiden beror, kan icke lösas genom lagstiftningsåtgärder eller genom en filantropi, som ger till skänks hvad som endast då har värde, när det köpes med svett och möda. Föreningar, framsprungna ur folkets initiativ och stående under folkets egen ledning, till underhåll af läsesalar och folkhem äro det enda medlet.

Alt detta till en början. Men ju längre arbetet fortskrider, ju fastare insikten om dess nödvändighet rotar sig i sinnena, desto vidsträktare öppna sig nya fält för värksamheten. I slutet af sin broskyr lyfter M. Desjardins, om ock blott för ett ögonblick, framtidens förlåt. Sällskap skola bilda sig efter mönstret af de amerikanska och engelska „societies“ i New York, Philadelphia och London. [1]) De skola utgifva skrifter, underhålla egna tidningar, föranstalta om föredrag. Men deras inflytande skall grunda sig enbart på den mest oangripliga stränghet och rättvisa. Upptäktsresande och missionärer skola tillföra dem ständigt nya arbetsområden. En moralisk sjukvård skall inrättas för alla dem hvilka lida af dessa dolda själssjukdomar, som tära på vår tid; man skall anvisa dem uppgifter och arbete inom samhället. Undervisningen skall stå under dessa sällskaps inseende. Seminarier skola sörja för blifvande folklärares utbildning. I stället för att såsom förr sända sina söner på resor i främmande länder skall det blifva sed att skicka dem till arbetarkvarteren att där göra sina lärospån för lifvet . . . . . .

Dock, må vi icke altför mycket forska i framtiden! Låtom oss vörda dess mystère. En tid skall komma, då det som synes en utopi för de dådlösa i dag skall varda lekande lätt för morgondagens dådkraftiga släkte. Att vilja veta

---

[1]) Se „La Religion basée sur la morale; — Choix de discours publiés par les Sociétés pour la culture morale.“ Trad. p. P. Hoffmann; Paris, Fischbacher, 1891.

innan vi gripa värket an är vår onda frestelse. Må vi undfly den och hällre instämma i den gamla bönen: tillkomme ditt rike! —

Det inses lätt att M. Desjardins lära, förkunnad i nutidens kulturcentrum, var egnad att väcka uppseende såväl för dess upphofsmans talangs och renommés skull, som ock till följd af försökets originalitet. Men samtidigt kan man godt tänka sig att det stora flertalets hållning icke varit utan en viss reserverad ironi. „M. Desjardins", menade man, „vet icke hvad han vill, men han vill så mycket mer energiskt."

Den framstående kritikern Emile Faguet egnar i „La Revue Bleue" för den 30 jan. 1892 en artikel åt en utförförlig granskning af „Le Devoir présent", dess innebörd och möjliga framgång.

Han framhåller det „puerila" i distinktionen mellan „positiva" och „negativa" personligheter. M. Desjardins, säger han, förblandar det sanna erkännandet af ett ideal, hvilket söker sitt uttryck i en non-egoistisk vandel, med det yttre, ofta skenheliga proklamerandet af ideala tänkesätt. Många af dessa pessimister, positivister eller skeptiker (Zola, Taine, Renan) måste såsom personer räknas bland de mest uppoffrande kämpar för det goda. Och dessa skola alla vara bannlysta från det nya riket.

Men därefter blir M. Desjardins med ens ytterst förstående och förlåtande. Han kallar till sig alla, som blott hafva en god vilja. Han har härvid råkat ut för samma svårighet, som mött alla religionsstiftare. Skola de uppgifva det stränga krafvet på fasta dogmer och blott vara betänkta på att samla mycket folk? Eller skola de ställa sina fordringar högt och förvärfva få, men trosvarma anhängare? De väldigaste profeter hafva valt det senare alternativet; M. Desjardins tvekar. Däraf hans inkonsekvens. Slutligen nöjer han sig med ett ytterst allmänt credo: Plikt och Framåtskridande. — Hvem vill ej vara med om att inom literaturen, skolan, ja på alla områden värka för ett så godt ändamål? Att stifta en ny religion är däremot icke nödigt, än mindre möjligt, då ju all mysticism, alt öfversinligt skall vara bannlyst från densamma. Att grunda en troslära uteslutande på moral är ogörligt. „Fordom", säger M. Faguet,

„var människan ett religiöst djur, och jag tror icke att hon mycket förändrat sig.“ Sinnet för det öfvernaturliga har i vår tid sjunkit jämt och nätt så mycket, att de gamla religionerna med deras mysticism förlorat sitt inflytande och att ingen ny religion kan uppstå. Å andra sidan är det religiösa sinnet ännu altför vaket, för att en ren moral-religion ensam skulle tillfredsställa det andliga behofvet. Stoicismen i forntiden var väl en religion, men blott en aristokratins, en fåtalets; och M. Desjardins vill ju kalla alt folket till gemensam dyrkan.

De enda han har utsikt att vinna äro de hvilka känna längtan efter något nytt, hvilka äro „kristna utan mysticism och teologi“, hvilka icke tro på Kristi gudom, som måhända tveka angående gudomen själf, men som anse kristendomen för den skönaste moral som förkunnats, ja som någonsin skall förkunnas på jorden.

M. Desjardins vill tillämpa „en inre kristendom“; hans lära växlar, under sträfvan till universalitet, från stoicism till rationalism och katolicism. Hans känsliga sinne anslås efterhand af alt det förädlade, som troslära efter troslära, system efter system, från Indiens heliga böcker ända till den nyaste symbolistiska roman, innehållit.

Försöket är intressant, och författarens mod värdt all aktning, så mycket mer som hans uppriktighet är höjd öfver hvarje tvifvel. Det innebär intet mindre än en sträfvan att i tidsandan ingjuta en ny princip, skapa en „andlig makt“ i stället för kyrkans, som tyckes vara i sjunkande, samt i opposition mot statens timliga makt, hvars altför synliga tendens är att i likhet med antikens statsmakt usurpera äfven det andliga området. Det går ut på att uppbygga en ny kyrka, frigjord från alla rester af teologi och mystik, harmonierande med tidens kraf, en kyrklig makt „fin du siècle“ eller måhända „fin du christianisme.“ Om man betänker huru många sådana andliga stater i våra dagar existera, skall man lätt inse att M. Desjardins icke skall lyckas sammansmälta dem alla eller inordna dem under en högre enhet. Hans försök skall lykta med att framkalla ännu en liten andlig stat, liksom samhällsreformatorernas drömmar ofta fordom slutade med grundläggandet af en „civitas solis“ i någon aflägsen utmark.

Och detta, menar M. Faguet, är i själfva värket det lyckligaste; må religionen blifva hvar människas ensak och hvarje människa hafva sin egendomliga religion.

M. Faguet slutar sin kritik med att fresta den själfvalda aposteln att återvända till de egyptiska köttgrytorna; han visar huru mycket denne i sitt nya kall måste försaka: den finá ironin, det pikanta skämtet, ett visst förakt för profanum volgus etc.

Något senare, den 13 febr. 1892, ingår i samma revy ett genmäle till M. Faguet. Dess författare, M. Adrien Remacle, efter hvad det synes en af M. Desjardins' själsfränder och adepter, tager här sin mästares försvar.

Det handlar, skrifver han, alls icke om stiftandet af en ny religion. Det är fråga om att med de krafter hvilka finnas inneslutna inom mänskligheten reformera dess andliga lif, att förbättra sig själf genom att förbättra andra. M. Desjardins förtjänst är att hafva angifvit vår tids moraliska onda, en förtjänst lika stor som trots någon upptäkt på bakteriologins område. De tankar åt hvilka han gifvit uttryck hafva rört sig i månget sinne. En strömning af medlidande går genom tiden. Den står icke i samband med de liberala socialistiska idéerna från 48, hvilka åsyftade uteslutande materiell förbättring, ej häller med kristendomen, hvilken blott varit en förberedelse till något högre. Denna strömning är ny, född inom samtiden, den sysselsätter sig icke främst med reform af skola eller stat, den vill återväcka lifsmodet, i det den visar människan såsom uppgift att bispringa sin likalottade nästa; den vill „återupprätta lefvande själar.“

Vid valet af medel begår emellertid M. Desjardins ett stort fel. Han frånser, ja föraktar konstens förädlande invärkan. Själf en utmärkt artist, kastar han liksom Tolstoi konst och skönhet i sopvrån; därvid handlande fullkomligt i kristendomens anda, men glömmande att detta varit och är en af orsakerna till den kristna lärans aftagande inflytande.

M. Remacle beklagar att M. Faguet skattat åt en af de sorgligaste nödvändigheter som den moderna smaken pålägger oss, den att nödgas offentligen göra narr af det som vi innerst beundra och högakta; att, ehuru i själ och hjärta

af samma mening som M. Desjardins, likväl skämtande hafva behandlat en allvarlig sak.

Om M. Remacle entusiastiskt sluter sig till det nya baneret, M. Faguet åter tror sin kunna spå hela rörelsen föga framgång, intager M. Jules Lemaitre, den kände medarbetaren i Journal des Débats, en afvaktande hållning.[1]) Han befinner sig, såsom han själf säger, i det tillstånd af „voluptuös intellektuell nyfikenhet“, hvilket M. Desjardins så skarpt fördömer. Han ser i dennes apostoliska värksamhet en kuriös företeelse, värd att studeras. M. Desjardins synes honom tillhöra en ny generation, som till utgångspunkt valt hvad den föregående betraktat såsom sitt slutmål. Men, tillägger han, fullständigt har det icke lyckats. M. Desjardins säger sig förakta literaturen, och själf kan han icke värja sig för att skrifva förträffligt, utsökt, med en subtilitet, som icke kan vara omedveten. Han sätter sin högsta önskan i en sublim godhet, men hans kritik är icke alltid öfverseende. Han svärmar för askes och andlig fattigdom, och det oaktadt har han en viss svaghet för aristokratiskt frimureri. Han brukar förträffligt ironins och dialektikens modernaste vapen. Hans stil svär mot hans tanke; han förkunnar sitt evangelium med ordalag som påminna om Renan.

Men han gör öppet bot för sina svagheter; och såsom förhärskande drag framträda alt tydligare hos honom den mystiska innerligheten och en brinnande törst efter kärlek, renhet och andlig pånyttfödelse.

Måhända, slutar M. Lemaitre, har han framtiden för sig. Hvem vet? Om hundra tusen år!

Det har säkert icke undgått läsaren hvilka skiftande, ofta stridiga element M. Desjardins' framtidslära innehåller. Motsatserna träda äfven skarpare i dagen uti referatets sammanträngda form, medan känslans fina öfvergångar och tankens mångsidiga skiftningar icke kunnat återgifvas. Ett djupt misstroende till vetenskapens förmåga att ordna framtiden; ett rousseauskt yrkande på känslans hegemoni; en af Tolstoi påvärkad, ur ett lifligt medvetande om samtidens

[1]) Impressions de Théatre. Sixième série, Paris 1892.

elände framsprungen fornkristlig sträfvan till enkelhet, fattigdom, kärleksfull broderlighet, nästan kommunism; idén om kärleken såsom lagens fullbordan, se där några af dess karaktäriska drag.

Men här finnes ingen kult, inga dogmer, ingen yttre religion, utan ett försök att grunda en praktiskt värksam moral, uppburet af en nästan mystisk tro på framåtskridandet, på människosläktets perfektibilitet. Det hela är pietistisk ateism.

Det karaktäristiska hos M. Paul Desjardins såsom föredragare syntes denna artikels författare, som under vistelse i Genève hösten 1891 var i tillfälle att åhöra tvänne af hans konferenser, vara en blandning af esprit och sentimentalitet i innehållet, en sällsynt elegans i sättet att föredraga, ett fulländadt mästerskap i formen samt en egendomlig, fängslande värme i uttrycket.

Ernst Estlander.

Han ville experimentera.

Min vän berättade:

Vi hade varit gifta ett år ungefär; nå, det första året är lärdomens tid — mästerskapet kommer först senare.

Jag var ju en glad gosse under min ungkarlstid, mycket glad, men efter bröllopet satt jag troget hemma nästan hvarje afton, månad efter månad, och var jag borta från boet någon gång, kunde icke ens *hon* påstå att jag varit för länge.

Så hände det slutligen — i maj månad att natten gick under skämt och glam därnere vid hamnkafeet, det var vid en af våra sammankomster, oskyldiga i och för sig.

Det var mulet där hemma hos oss följande dag, solen vägrade att göra tjänst, och regn saknades icke. Efter nederbörden kommo vårvindarna åter: vi stälde om himmelens skyar för den gången. Det var den första.

Tror du att det dröjde länge förrän nästa gång kom? Våren var så förförisk, det gick lätt att resonnera logik den tiden, och klockan har sina egenheter emellanåt.

Nu var det värre att få debet och kredit att gå ihop; något saldo mig till godo kunde åtminstone icke jag tillskrifva mig.

Jag satt halfklädd senare på morgonen vid nattduksbordet och genomögnade tidningen; nu och då blickade jag förstulet upp till min hustru, som sysslade vid toaletten. Insvept i den lätta morgonklädningen, rörde hon sig afmätt och långsammare än vanligt — våra blickar möttes liksom i förbifarten i spegelglaset; då vände hon sig om. Det lät entonigt och nästan frånvarande hvad hon sade.

— Nästa gång det sker, Valter, reser jag hem till pappa och mamma.

Jag såg på henne litet förvånad. De fina kinderna skälfde af sinnesrörelse, hela den veka gestalten darrade.

— Nå, tag det icke så häftigt, kära vän, svarade jag godmodigt. Ser du, det går så lätt så här på vårsidan, men jag skall taga bättre vara på mig framdeles.

— Du skall, säger du: så blir det alltid. Jag kan ej uthärda dessa nätter, jag far hem, om det sker en gång till.

— Skämta ej nu vidare så där fult med din stackars lilla gubbe, sade jag leende och gick fram till henne. Du säger hvad du ej menar.

Jag ville stryka med handen öfver de hvita spetsarna på morgondräkten, men hon drog sig långsamt undan.

— Jag trodde att jag funnit sanning i vår samvaro, framstötte hon under snyftningar. Det har ändå alt varit bara toma drömbilder —

Naturligtvis kunde jag icke låta tillfället gå förloradt; jag sade ögonblickligen hvad som rann mig i sinnet.

— Åh, „Nora“ nu inte, lilla barn. Ibsen var ej den som diktade ihop vårt äktenskap. Har jag felat, så vill jag godtgöra det, och vår lycka skall väl ej smälta bort under en enda natt.

— En enda! Ja, du talar om Nora — det fins mer än en som kunde ha skäl att göra som hon. Jag reser, reser bestämdt, om du upprepar ditt handlingssätt.

Jag började känna mig retad.

— Barnsligheter, mumlade jag och klädde mig hastigt. Samtalet afstannade, och jag ilade till mitt ämbetsrum.

Jag hoppades att alt skulle lägga sig till middagstimmen, men till att börja med hade jag själf svårt att slita mig lös från tankarna på den omtalade resan. Skulle hon värkligen kunna göra det? Nej; därom var jag öfvertygad. Men att hon ändå kunde hysa sådana tankar, att hon kunde gå och fundera på att lämna mig efter de första snedsprången — detta väkte underliga föreställningar i mitt inre. Voro hennes känslor för mig icke fastare än så? När alt gick omkring, hade hon ändå delvis rätt i att det saknades sanning i vår samvaro. Ungefär någonting sådant föresväfvade mig under pauserna mellan arbetet.

När jag kom hem, slog jag mig genast ned vid skrifbordet; hon följde efter. Naturligtvis var jag ytterst intresserad af pappersbuntarna framför mig och rörde mig icke.

— Valter, du hälsar ej på din hustru, lät det från tröskeln.

— Jaså, du är där? Jag trodde att du var där ute. Nå, goddag, lilla vän, svarade jag och steg upp. Är sorgen förbi?

— Låt oss bli vänner, Valter, fastän du gjort mig så obeskrifligt ledsen, sade hon och slöt sig till mig.

— Ja, det är nog det bästa att vi glömma den historien. Och min egen lilla gumma tänker ju ej vidare på några resor — icke sant.

Hon blickade upp till mig, dröjande, litet förläget kanske, men ändå med någonting som påminde om ett fattadt beslut.

— Jag vet ej hvad jag kunde göra, jag vet det icke —

Middagen förflöt så godt som under tystnad.

Minnet af hennes ord ville ej lämna mig. En kärlek som intet kan lida, som intet hoppas, som ej tror sig ega förmåga att upprätta och segra öfver förvillelserna, en kärlek utan lifvets värmande gnista — var hennes sådan? Hon fordrade att min hängifvenhet, min kärlek skulle ega kraft att motstå de första angreppen på min äktenskapliga pliktkänsla; hon fordrade, men hade intet i gengäld. Så stodo vi ju då där lika fattiga båda två, rika på ord, men med svaghet i hjärtat. Jag satt den kvällen, såsom så ofta förut,

med min bok i handen vid hennes sybord, jag öfverfor med blicken de fina linjerna i hennes anlete, hela hennes figur, och det klarnade för mig att en kris måste inträffa. Här måste någonting försökas, experimentet var ogjordt; hade det blott engång gått af stapeln, skulle förklaringarna och sedan lugnet, hjärtelugnet, följa på omhvälfningen.

Vi män äro stora experimentörer emellanåt.

Altså!

Följande afton var jag borta från hemmet och infann mig icke där, förrän dagkarlarna gingo till arbetet och fabrikens morgonhvissling ekade öfver näjden.

När jag vaknade, var sängen bredvid mig tom. Jag gick ut i matsalen: där stod min hustru framför ett par öppna koffertar i fullt bestyr.

— Hvad nu? Hvad är det fråga om? framkastade jag tämligen häftigt.

— Det frågar du, svarade hon kort. Och jag tror att du ser riktigt förtörnad ut. Jag tänkte att saken kunde vara dig likgiltig; jag reser till pappa och mamma med aftontåget.

Jag tillstår att jag ej fann ord den gången.

— Du tänker väl ej hindra mig? fortsatte hon nästan utmanande.

Hon kände att öfvertaget var på hennes sida.

— Nej, det tänker jag visst icke, svarade jag och gick ut för att skaffa mig ledigt för den dagen.

— Kanske jag kan hjälpa dig med någonting, liksom undföll det mig, sedan jag kommit hem.

— Nå ja, det är genast färdigt och det är för öfrigt ej så mycket.

Det gick omkring i mitt hufvud. Kunde det möjligen vara en krigslist altsammans? Väntade hon att jag skulle falla samman som den förlorade sonen och besvära henne att ej resa? Nej — det skulle jag ej göra, aldrig efter hvad jag sett! Jag hade vågat experimentet, jag ville stå för det, trots alt hvad världen kunde ha att kommentera och gissa sig till efter katastrofen. Nå, världens inlägg i frågan föreföll mig nu som det enda viktiga — det öfriga var ju dödt, förloradt — möjligen var det därför jag frågade:

— Huru länge dröjer du?

— Det få vi se — jag vet icke.

Timme efter timme gick, jag vandrade oroligt af och an, stannade nu och då och betraktade min hustru, när hon sysslade i sina lådor och askar. Jag visste ej om jag var lefvande eller död — men jag beslöt att vänta till kvällen.

— Du måste väl underrätta dem om att du kommer, sade jag vid middagen.

— Jag gjorde det redan tidigt i morgse, svarade hon otvunget. Det låg öfver hela hennes väsen någonting kyligt, som jag ej förut anat. Så gingo vi där och förskansade oss emot hvarandra, medan vapnen smiddes på båda sidor.

Jag bestälde häst, och vi åkte tysta ned till stationen. Biljetter köptes, bagaget stufvades in och vi stodo på perrongen. Endast få resande följde med tåget, där var tomt och stillsamt; efter några minuter skulle signalen ljuda.

— Skola vi skrifva till hvarandra? frågade jag sakta.

— Ja, lät det ångestfullt.

Våra blickar möttes.

— Det är väl bäst att jag stiger på i tid, sade hon och fattade min hand. Farväl, Valter!

— Farväl!

Jag kyste henne på kinden, och hon hindrade mig icke.

Där stod hon nu på tågets platform, hög och rak i sin prydliga sommarkappa; parasollen skuggade litet för ögonen.

Konduktören hade ej ännu hvisslat, men sekunderna gingo — skulle jag? Nej; jag nickade ännu engång och vände mig om: jag ville ej se henne försvinna.

Så vandrade jag långsamt fram genom väntsalen, vandrade som genom en ödemark utan den vägledande hyddan i fjärran.

Jag stannade i ett utsprång af den yttre väntsalen, där ingen rörde sig för tillfället, och tände en cigarr utan att veta hvarför. Då lades en hand på min axel.

Det var hon.

— Och du reste icke, stammade jag. Det kändes som om bröstet ville sprängas.

Hon låg redan med armen om min hals.

— Valter, hviskade hon, jag har råd att kasta bort en oanvänd järnvägsbiljett — men jag har ej råd att förlora dig; vi måste förbarma oss öfver hvarandra.

Konduktören tittade in.

— Skulle ej frun med? frågade han förvånad.

— Nej, svarade jag, vi hade båda glömt en viktig sak, som ej kunde lämnas ogjord.

— Hm, besynnerligt, mumlade järnvägsmannen och stängde dörren.

Och lokomotivet började sin färd med en uppsluppen, fulltonig hvissling.

Min vän hade talat sig varm, nu såg han på klockan och steg upp.

— Nej, timmarna gå snabt, och hon väntar mig där hemma; jag lofvade att komma tidigt.

Eliel Vest.

Stycken af Sapfo.

Öfvers. af **Emil v. Qvanten.**

I.

Jag kan, o ljufva moder,
jag kan min väf ej väfva;
mig bryr en elak gosse,
den sköne Eros bryr mig.

II.

Härliga afton! Alt
bringar du, bringar vin
och glam åt vänner;
skänker modern en älskling —
hvad ger du mig?

III.

Sin kos är månen,
sjustjärnan hunnit sjunka.
Ren midnatt — mötesstunden
förbi. Och dock jag arma
är ensam än!

IV.

Kom, o Kypris, kom, du gyllne,
och den fulla nektarskålen
skänk åt denna hulda yngling,
min — och din vän äfven.

Ur grekiska antologin.

Öfvers. af **Emil v. Qvanten.**

Människa, döden du skyr och vinner dock lif uti döden,
bäfvar för skuggors här och bär dock skuggan beständigt
med dig uti din kropp! Ur skuggans fängsel befriad,
jublande svingar din själ bland de odödliga sig!

I dryckeslaget.

Efter **Horatius** carm. I 27
af **F. G.**

Till glädje föddes glaset,
det föddes ej till strid.
Så stören ej kalaset,
ty Bacchus älskar frid.

Bort, bort med dragen värja
från lampors ljus och vin,
och hören opp att svärja,
och gömmen bister min!

Du bjuder mig att dricka.
Tack! — på ett vilkor dock:
du nämna skall din flicka
och lämna hot och pock.

Hvad nu, du tveksam dröjer:
då går jag strax min väg.
Se så, din flamma röjer
du lugnt, i örat säg!

Aha! Där har du hamnat
vid farlig Scyllas bröst;
och henne har du famnat,
och hon, hon är din tröst.

Visst var du, stackars gosse,
en bättre låga värd —.
Dig himlen nu förlosse
från glödhet kärlekshärd!

I Bokhandeln.

H. Råbergh: *Herdabref till Borgå stifts presterskap.* H:fors 1893, Söderström & C:o. 36 s. 8:o; pris 60 p.

Biskop Råberghs hälsning till prästerskapet i hans stift har väkt en icke ringa uppmärksamhet, såsom man kunnat vänta af en skrift, hvars författare icke blott innehar en betydande ställning inom kyrkan, utan också i sin akademiska värksamhet och i sitt teologiska skriftställeri representerar kanske det högsta vi på länge uppnått. Denne mans program, om ett så profant uttryck tillåtes oss, synes därför hafva den betydelse, att ett särskildt referat däraf är på sin plats i tidskriften.

Efter några inledande ord betonar förf. den gudomliga nåden som ett vilkor för andligt lif och prästerlig värksamhet, hvaremot självviskhet och självförtröstan hindra den gudomliga nådens värk i människan. En frukt af nåden är frid, och detta böra förkunnarena af fridens evangelium beakta isynnerhet i denna tid, då så mycken tvedräkt härskar på det religiösa och politiska området och gifver, äfven i bästa fall, åt den enskildas hela utveckling en ensidig och skef riktning. Men det är sanning och kärlek som skola gifva de kristnes lif dess rätta innehåll och utmärka kristendomsöfningen. De andliga lärarne varnas särskildt för högmod, härsklystnad, anspråksfull ofelbarhet och självförhäfvelse, som förtaga all värklig förmåga, om än den beror på de största naturliga gåfvor och de djupaste studier, och som kunna göra prästens värksamhet till en blott yttre vana, dödande alt andligt lif. Prästen skall vara ett föredöme för församlingen, icke minst i sitt hemlif.

Med hänseende till prästens många uppgifter af politisk och social art varnas för intrigernas, särskildt de demagogiserande valintrigernas, och partilidelsernas virrvarr. Eftergifter för världsväsendet kunna ej vinna fördelar för Guds rike, som mången föreger, glömmande att ändamålet icke hälgar medlen. I förhållande till det religiösa tviflet bör prästens öfvertygelse ej bero af okunnighet om otrons inkast, utan af personlig erfarenhet; och kampen bör mindre bestå i teoretisk polemik än i personligt tillmötesgående i kärlek, dock utan undfallenhet. Gentemot skilda konfessioner ställes icke union, men konfederation, och en särskild betydelse tillmätes fortfarande den augsburgiska bekännelsen och Formula concordiae, äfven som ett föreningsband med den evangelisk-luterska kyrkan i andra länder.

Också många kyrkliga seder och inrättningar, som man velat afskaffa, tagas i försvar, särskildt husförhören, rätt fattade. Skriftskolans betydelse framhålles, och i sammanhang härmed föreslår förf. att valda skriftskoleelever fostras till lärare i söndagsskolan samt, sedan de vunnit större mognad, till ledare af bibelsamtal och andaktsstunder i byalagen, dock alltid under pastors fortsatta inseende. Prästerskapet bör äfven med deltagande följa folkskolans värksamhet och söka befordra och leda den på rätt bana. Den ambulatoriska skolans ordnande på ett efter folkbildningens behof afpassadt sätt framställes som en af kyrkans viktigaste uppgifter.

Halfbildningens fara hotar icke egentligen från folkets djupa leder, som med misstro vända sig från de af halfsanning kännetecknade kulturföreteelserna, utan fastmer från de öfriga samhällslagren med deras på populariserande vetenskap, på dagsliteratur, isynnerhet af den realistiska riktningen, samt på dagsprässens ofelbarhet baserade åskådningssätt.

Såsom synes, är hufvudriktningen i herdabrefvet konservativ, och i slutet inskärpes det som prästerskapets plikt att väl taga vara på och använda det goda vår kyrka eger. Men denna konservatism undanskymmer egentligen icke kyrkans ideella mål, och den synes i väsentliga punkter skilja sig från den stormodiga tvärsäkerhet man icke sällan funnit kyrkans män ställa gentemot vår tids kulturella spörsmål.

F. G.

John Hedberg och K. Werkko: Nylands landskommuner. Kalender och uppslagsbok för alla. Ekenäs 1892, utgifvarnes förlag; 1 mk.

Att med en öfversikt af denna art så att säga fira kommunalförfattningens på landet kvartsekel-jubileum var en lycklig tanke. De svårigheter utgifvarne haft att öfvervinna hafva icke varit få. De till kommunerna utsända frågeformulären hafva svårligen kunnat lämna rum för alla ortsegendomligheter, och kommunernas funktionärer, öfversvämmade af statistiska spörsmål,

hafva synbarligen ställvis egnat företaget ett nog ljumt intresse — ja i en kommun, Esbo, har man enligt utgifvarnes uppgift icke ens vårdat sig om att ifylla de flerfaldigt ditsända formulären. Det är att hoppas att vederbörande i nämda kommun kunna nöjaktigt förklara ett så stötande missförhållande; men händelsen innebär emellertid en efter min uppfattning icke oviktig fingervisning för framtiden. Det är icke genom de förhatliga byråkratiska frågeformulären som kalenderns material bör samlas; det är på de resp. platserna, af utgifvarne eller deras medarbetare personligen. Sålunda skola misstag säkrast undvikas, luckor lättast fyllas; och endast sålunda skola utgifvarne komma därhän, att de fullt behärska sitt rika material. Att äfven kommunerna skulle draga nytta af en sådan beröring och växelvärkan ligger för öppen dag.

Den i arbetet ingående, delvis ganska uttömmande sifferstatistiken har jag saknat tillfälle att i detalj, eller ens medels stickprof, granska; men ett fel delar den med en stor del officiell och nästan all enskild statistik i närvarande stund: den är genom användningen af gammalt mått, mål och vikt från början i många stycken antikverad och blir det än mera vid framtida årgångars utgifvande, då ju all direkt statistisk jämförelse genom metersystemet förr eller senare måste afklippas. Denna olägenhet hade endast genom en omarbetning, en kvasi-öfversättning af de äldre siffrorna till meterspråk, kunnat undvikas; men af egen erfarenhet [1]) vet jag hvilket både drygt och tidsödande arbete detta är.

Några enskilda anmärkningar, närmast hämtade från området för min värksamhet, utber jag mig att få göra.

I fråga om sparbanksväsendet hafva utgifvarne, som alldeles riktigt uppskattat Borgå stads sparbanks betydelse för den omgifvande landsorten, icke erinrat sig att sparbanken i Lovisa stad fyller samma uppgift i länets ostligaste socknar.

I kapitlet om den kommunala drätseln meddelas de olika inkomstbelopp ett mantal jord i 23 särskilda kommuner enligt där gällande öressättning anses motsvara — växlande emellan 1,200 och 9,600 Fmk per mantal; och, säga utgifvarne, „vill någon t. ex. enligt 3 % ränta kapitalisera dessa uppskattade inkomstbelopp pr mantal, skall det blifva dagsklart att i ingen enda kommun i all synnerhet de små mantalsdelarna bekommit sig en uppskattning i öretal, som ens närmelsevis kan sägas motsvara kända försäljningsvärden“. Detta är mer än en öfverdrift; ty sanningen torde fastmer ligga på den motsatta sidan. Eller finnes det ens undantagsbevis på att jord sålts t. ex. i Thusby för 320,000 Fmk, i Sibbo för 133,000 Fmk, i Iittis för 160,000 Fmk, i Tenala för 157,000 Fmk, i Borgnäs för 200,000 Fmk, o. s. v.,

[1]) Jag har nämligen i vinter i sådant syfte fullständigt omfört alla hufvudsiffror af en större landtegendoms omfattande bokföring för de senaste 15 åren.

alt per mantal? Man måste antaga att här föreligger någon missräkning i kalendern. Snarare kan man påstå att jorden i landskommunerna är jämförelsevis tungt beskattad, hälst i regeln något afdrag för ränta å skulder ej eger rum.

I en uppsats „om föreningar och möten på det kommunala området“ föreslås bildandet af mindre diskussionsföreningar inom kommunerna, särskildt såsom förskolor till kommunalstämmorna. Härom är icke annat än godt att säga; men må man härvid blott icke taga exempel från senare tiders förhållanden vid landtdagarna, så att hufvudvikten faller på parti- och föreningslifvet, medan de offentliga förhandlingarna göra intrycket af generalrepetitioner med ringa plats för individens öfvertygelse och ett värkligt sanningssökande. — I förbigående kan äfven nämnas att 1890 års allmänna kommunalmöte i östra Nyland, likasom äfven det i år hållna, faktiskt stod öppet för allmänt deltagande och ingalunda behandlade „endast denna landsdels angelägenheter“, såsom utgifvarne säga. Fastmer voro alla frågor på en när af allmänt intresse, ehuruväl naturligtvis de utbytta erfarenheterna till det mesta voro från dessa trakter.

Afdelningen „Nylands och Tavastehus läns landtbrukssällskap“ hade riktigare bort heta: Landtbruks-sällskap och gillen, fackskolor, jordbrukstidskrifter m. m. — Emot ordningsföljden för uppgifterna under hvarje enskild kommun kan anmärkas att efter de geografiska uppgifterna kommunens allmänna funktionärer bort upptagas, därefter folkundervisningen och måhända till sist allehanda privata föreningar, såsom syföreningar, sångsällskap m. fl., hvilka efemära sammanslutningar nu figurera framför den kommunala självstyrelsens främsta organer.

Att, såsom flerstädes skett, bland kommunens fonder upptaga kyrko-, vinsäds- och prästgårdsbyggnadskassor, är oegentligt. Bättre hade varit att taga steget fullt ut och under särskild rubrik meddela såväl dessa onekligen viktiga uppgifter som äfven den kyrkliga självstyrelsens funktionärer m. m.

För att icke nämna några smärre förbiseenden och tryckfel påminna vi slutligen om att i Elimä finnas kommunalfullmäktige, hvilket i Nyland — kanske hela landet — allenastående förhållande hade bort angifvas. —

Trots nu antydda brister och de andra anmärkningar som otvifvelaktigt från hvar kommun kunna göras, måste det härmed anmälda arbetet af länets landskommuner emottagas med tacksamhet. Det skall tjäna dem vid många tillfällen, likasom det redan vid det allmänna kommunalmötet i Borgå den 11 sistl. februari visade sig i flere frågor nästan oumbärligt. Måtte företagets framgång göra det för utgifvarne möjligt att om ett år eller par fullkomna sitt betydelsefulla värk. —

Att de oblida öden som hota det stora samhället, såsom utgg. säga, göra det ännu nödvändigare att taga vara på de små samhällena, är riktigt, och betydelsen af den sociala friheten och

utvecklingen under politiskt svåra tider betonades redan vid det ryktbara plenum plenorum under 1885 års landtdag af den som skrifver dessa rader. Utan att på något sätt nu, då förut oanade vidrigheter hafva mött oss och tilliten till svurna eder för evärdeliga tider ohjälpligt rubbats i vårt land, vilja desavouera denna tanke, tillåter jag mig dock uttala den förhoppning, att det kommunala arbete, som mångenstädes florerar och hvari äfven jag för min ringa del funnit en vederkvickelse, icke måtte skymma blicken för den bjudande fosterländska plikten och nödvändigheten att, framför alt annat, med alla lagliga medel till det sista andetaget värna det stora samhället, under hvars skydd allena de små kunna lefva ett högre lif. **V. M. v. B.**

Lilly Londén: En misstanke. Fredrikshamn 1892, Wentzel Hagelstam. 230 s. 8:o; 2 mk. 75.

Det är svårt att säga hvarför nästan alla våra nyare allmogeframställningar i ord och bild lida af en sådan genomgående oförmåga att intressera. En orsak torde väl vara den, att de flesta af våra konstnärer betrakta bonden de haut en bas; däraf uppkommer än ett medvetet — eller omedvetet — ironiskt drag, som från början dräper intresset för det skildrade, än ett affekteradt deltagande för hvarje detalj af landtbefolkningens sysselsättningar, än en slickad konventionalism i karaktäristiken. Våra främsta skriftställare, som i så uttrycksfulla nyanser skildra herremannaklassen i dess högre och lägre skikt, ha endast grådaskiga färger då det gäller allmogen. Det är sant att det grå är vadmalets färg, att inga lysande toner kunna framlockas därur; dock torde ljuseffekterna äfven här kunna blifva olika. Endast den som lefvat de djupa ledens lif, som i det han skildrar ger en del af sina känslor, sitt arbete, sina tankar, endast han kan ha lust och förmåga att bringa detta lif i dagen på ett sådant sätt, att äfven hans publik värmes och intresseras däraf. De af våra skriftställare som utgått ur folket ha hittils haft för trång synkrets eller för obetydlig talang att göra sig gällande. Måleriet, som är den mest avancerade konstgrenen i vårt land, står äfven hvad allmogeskildringen beträffar betydligt framom literaturen; dock synes ännu ingen ha förmått upptaga Jansons pensel.

Då våra främsta författare mestadels lysa som rent negativa förtjänster på bondenovellens område och knappast uppfylla det första vilkor man ställer på enhvar konstnärlig produktion: att icke vara altför tråkig, är det ej att undra öfver om en nybörjarinna ej kan väcka så synnerligt intresse på detta gebit. Öfver någon betydande talang förfogar frk. L. icke. Grundidén i hennes bok: att omgifningens brist på förtroende och dofva misstankar kunna snedvrida en människas moraliska ryggrad och slutligen alldeles knäcka den, är emellertid utvecklad på ett tilltalande sätt, fullt sannolikt och konsekvent. Detta är bokens hufvudsakliga förtjänst.

Berättelsen rör sig kring sonen af en zigenare och en finsk flicka. Redan i barndomen, då gossen med sin mor släpas som fattighjon från gård till gård, röner han för sin härkomsts skull i dubbelt mått förakt och misstroende. Senare, då han blifvit upptagen som fosterson hos en förmögen bonde, domnar väl oviljan bort till en tid, men endast för att flamma starkare upp; och då hans fosterbror drunknar, antar den formen af en bestämd, om ock ej öppet uttalad misstanke. Öfveralt där han visar sig möta honom dolda hänsyftningar. Då det dunkla ryktet vinner insteg äfven hos hans närmaste, fosterföräldrarna och hustrun, öfverlämnar han sig åt förtviflan, går från hemmet och slår sig samman med en lönnbrännare, som lefver sitt ljusskygga lif i skogarne. Då länsmannen kommer öfver honom där och gör en antydning mot hans förflutna, mäktar han ej längre behärska sig, utan skickar en kula i honom. Han häktas, men hans hustru, som fått veta om hans oskuld, besluter följa honom. I hennes förtroende glimmar hoppet åter upp för honom — om tre år, då han blir fri, skall den raske, präktige karlen begynna lifvet på nytt.

I denna historia äro inflätade några mycket illa gjorda karrikatyrer af prostfamiljen i socknen. Det är ett stort misstag att tro att karrikerandet består blott i ett meningslöst förvrängande. Att rita karrikatyrer så, att folk kan ha roligt af dem, eller så, att folk blyges för dem, är en stor konst, och endast den som har humorns gåfva skulle befatta sig därmed. Då andra göra det, blir resultatet endast vidrigt. Med undantag af dessa intermesson löper berättelsen ganska jämt och angenämt, utan luckor och utan svagheter, men äfven utan egentliga ljuspunkter. Någon utpräglad originalitet i temperament eller stil visar sig icke.

Hvad språket beträffar, är det mycket ledigt och flytande, ehuru stundom något för nonchalant behandladt. Utom en och annan danism förekomma från finskan lånade ordvändningar. På sina ställen — de äro dock mycket få — har förf. skattat åt det Adolf-Paulska maneret (jag kallar det efter dess mest utpräglade representant hos oss) att med punkter försöka få långa och tunga satser att löpa lättare och sålunda skilja hufvudsats från bisats, attributet från dess hufvudord (sid. 8), och att börja meningarna med konjunktioner.

I. L—d.

G. E. v. Alfthan; En afrikansk resa. H:fors 1892, P. H. Beijer i distribution; 211 s. 8:o.

De flesta skola väl vid öppnandet af förf:s bok vänta sig ett återupprepande af den uppsluppna stämning, som härskade då förf. i sina allom bekanta föredrag roade andra på sin bekostnad. Denna förhoppning blir dock till stor del besviken. På sitt originella, extravaganta sätt berättar förf. oss om sina utståndna vedermödor. Man måste visserligen blunda för en del historier à la Jules Verne, men å andra sidan äro förf:s naturskildringar

stundom så troget och detaljeradt återgifna, att hans värsta belackare måste anse dem vara äkta. Förf:s ärlighet i skildringen af sin egen person är likaså för våra förhållanden ovanlig.

Hela förf:s resa synes väl mången bra nog Don Quixotemässig. Hvem vet dock om ej emigrantströmmen från vårt land inom kort vänder sig till dessa delar af Afrika, och då kan nog det förf. upplefvat vara mången till vägledning. Några större anspråk kan man icke ställa på dessa af allehanda historier och digressioner afbrutna förtäljningar, och förf. är själf den siste att göra det, väl förstående att hans trankila landsmän icke alltid kunna förstå dessa utgjutelser eller snarare motiven hos denna bizarra natur. Själf gör han upprepade gånger bot för några försyndelser mot sedvanligt skrifsätt och en del intryck, för hvilka han har att tacka sin lifliga fantasi.

En underström af vemod öfver människonaturens uselhet, vänskapens och vissa stora frasers intighet, hvaraf förf. med sitt varma och känsliga lynne mer än mången annan tyckes hafva fått lida, bryter alt emellanåt fram i skildringarna och bidrager till att skänka honom läsarens medkänsla. Öfverst breder han med tjock pensel vits på vits, några rätt välgjorda och framför alt af eget fabrikat, samt diverse anspelningar på finska förhållanden. Förf. vinnlägger sig särdeles om att synas vara en god patriot.

Den slarfvigt utkastade och fragmentariska redogörelsen för Afrikas allmänna geografi hade gärna kunnat vara borta, synnerligast beträffande den största delen af världsdelen, hvilken förf. aldrig sett. Materialet kunde också ställvis hafva blifvit bättre ordnadt.

J. E. R.

Öfversikt.

Från den nyaste literaturen i Norge och Danmark. (Forts.) I september förlidet år miste Norge en af sina ädlaste författarepersonligheter. 41 år gammal, dog *Kristofer Kristofersen* efter det sjukdom och nöd länge tärt på hans lifskraft. Dessförinnan hann han fullborda ett arbete, som ej blott är det mest fulländade han skrifvit, men som äfven höjer hans namn i jämbredd med de bästa i hans lands literatur. — Född i en familj som hyllade de mest utpräglade högeråsikter, synes Kristofersen ha måst undvara alt materielt understöd hemifrån, sedan han som ung student i Kristiania gifvit sig in bland de radikale, på hvilkas program „Maalstrævet,“ sträfvandet för självständigt språk för

Norge, den tiden stod öfverst. Maalstræver, fritänkare, republikan voro de värsta öknamn 70-talets norska ungdom kunde ådraga sig, och den som tillhörde någon af dessa kategorier mottogs icke bland „skikkeligt Folk.“ Det är en del af det unga Norges strider på den tiden Kristofersen skildrat i sitt sista arbete *Paa Forpost.* Själf råkade han i stort ekonomiskt betryck och synes i slutet af 70-talet ha begifvit sig öfver till Nya världen. Ännu vid trettio års ålder var han måleriarbetare i Chicago. I början af 80-talet återvände han till hemlandet, blef journalist och reste under vetokampen omkring i landet som politisk föredragare. De strider han under denna tid utkämpade lade hos honom grunden till ett obotligt nervlidande.

Under de senare sju åren af sitt lif var han mycket produktiv på literärt område. 1885 debuterade han med „Fra Strand og Gade“, 1886 följde „Vaardise“, en idealistisk framställning af folkhögskolearbetet, ännu altför starkt tendensiös, men full af intressanta uppslag, 1887 dess fortsättning „Lövsprætt“. Kristofersens sångmö är det sociala reformarbetet, främst folkupplysningen. En objektiv berättarkonst kan det endast sällan i hans arbeten vara tal om; den eldige partigängaren sticker fram öfveralt. Men han förfogar öfver konstnärliga medel: strömmande vältalighet, fin satir och en icke vanlig förmåga att karaktärisera. Redan från denna tid finnes en berättelse af honom som kan ställas bland det bästa vår tid eger af allmogehistorier: „Rydningsmænd“. Hans behof att teckna ideala gestalter, hans djupa, allvarliga syn på lifvet har här tagit den mest tilltalande form, på samma gång hans berättarkonst aldrig nått högre. Vidare har han utgifvit „Kjelbotten sanatorium“, “Ravnekrogsbilleder“, „Verdens Herre“, en skildring af penningens makt, och „Pram“, historisk roman, tillegnad prof. E. Sars. Detta försök att frammana gångna tider utföll icke lyckligt: Pram är säkert det minst originella K. skrifvit. Skildringen är omständlig och konventionell, något i stil med de Freytag-Eberska etnografiska romanerna.

Annan vind blåser det i framställningarna från nutiden, från de drabbningar han själf varit med om att utkämpa. *Paa Forpost* är så att säga ett biografiskt arbete, en minnesvård åt hans 1878 aflidne ungdomsvän Olav Fjärtoft, som under åren 1869—73 lärer spelat en betydande agitatorisk roll bland den studentungdom som nu styr Norge. Äfven sin egen skol- och studenttid skildrar K. här. Där är en egendomlig kraft i detta arbete, en hel generations ungdomsentusiasm ligger här koncentrerad: en kostbar dryck. Och så energiskt har K. skjutit vännen i förgrunden, att man knapt lägger märke till den oansenliga gestalten vid hans sida. Porträttet af Olav Fjärtoft hör till dem på hvilka man ser likheten utan att känna originalet, så fullt af spelande lif är det i hvarje enskildhet, så äkta mänskligt och tillika så ideelt. — I några förträffligt tecknade episoder visas den tidigt utvecklade ynglingens ställning i skolan, där han redan råkar på

tvären och visar ett värkligt dödsförakt för rådande opinion. Då samtliga elever hylla konungen på hans födelsedag, drar han sig på i ögonen fallande sätt undan; han stiftar en förening bland kamraterna, i hvars organ samhällsnivellerande tendenser ingå, och till fasa för vederbörande skrifver han vid fritt val af ämne en kria som gäller intet mindre än skandinavismen! Dessa „utsväfningar", som rektor kallar dem, detta tilltag att draga „dygnets grumliga partigängeri in till skolans fridlysta härd" måste exemplariter bestraffas. Han hade härefter att åhöra undervisningen från en särskild bänk nere vid dörren. Toft, som han här kallas, samlar sina böcker och går — ut genom dörren för att aldrig återvända. En radikal, en demagog, ett varnande exempel! Endast matematikläraren smyger hemligen senare på dagen till hans bostad för att höra efter sin bäste elev. Redan i denna lilla stad har han dragit allas blickar till sig; det har utgjort kamraternas stolthet att spatsera med honom, som redan skrifvit en bok om räknekonsten, diktat en smädevisa om en aktad borgare, läste högre matematik och disputerade med vuxet folk om norskhet. T. o. m. tjänsteflickorna hade sin egen mening om honom: han var frimurare, sade de, och en sådan var förbjuden att ha med kvinfolk att göra; undrande sågo de efter „denne Unggut, som ikke var Menneske". Ett ögonblick, sedan han lämnat skolan och går ledig omkring, känner han något liknande en mänsklig svaghet. Nej — tillbaka till Pythagoras och Arkimedes och Arago och Abel! — det var tankar för en man. Och han reser med första fiskarskuta ut till hemmet, bondstugan i skärgården.

I bokens andra afdelning återfinner man honom som student i Kristiania. Här spänner örnen sina vingar. I studentkretsen introducerar han sig med en hagelskur af vreda ord för att de unges själfständighet dött under tio års tvång, för att de kommo dignande under rektorfraser, för att de voro förtorkade och gamla innan de blifvit unga! — och han höjes till skyarna af kamraterna. Men lika kall för beundran som för tadel, går han sin egen väg, endast betänkt på att angripa och omstörta hvad han anser ruttet, och han lägger i dagen en uppviglande kraft utan like. Ifrig maalstræver, bondevän, fanatiker för den nationella själfständigheten, fritänkare af djupaste öfvertygelse, samlar han hemma hos sig, på kafeet, i studentersamfundet, ikring sig ett kompani, som tyckes vilja följa honom i döden. Skicklig matematiker, drifver han propaganda med de elever som söka honom af denna anledning. Det är han som är själen i hvisselkonserten för De Unges Forbund; Ibsen har förnärmat ungdomen, det är en fosterländsk demonstration, för hvilken inga estetiska ursäkter gälla. Öfveralt där intelligensen sammansluter sig för ljus och framåtskridande mot obskurantismen är Toft med, och hans rena, stränga åskådning tjänstgör som regulator, öfveralt finner han vänner och fiender; där han går, strömmar lifvet om honom. „Dagens unge gud är stor", heter det. Här förekomma

intressanta skildringar från studentersamfundet den tid Björnson presiderade där, och stormiga interiörer från olika föreningar. Det slår eld ut från dessa blad, flammorna från ett temperament som stack sina jämnårigas sinnen i brand. — Men en så skarp kontroll generar. Toft blir obekväm, och man ser sig om efter medel att undanrödja honom. De yppa sig snart. En socialistisk rörelse begynner i Kristiania. Toft ser däri en utväg till förbättrande af arbetarnes ställning, slår sig hop med ledarne, uppträder på deras möten; i sitt förakt för yttre hänsyn visar han sig offentligt tillsamman med en känd kommunard, själf uselt klädd. Han uteslutes från forna kretsar, kränkning hopar sig på kränkning, och hans svaga kropp, som mest lefvat af den inneboende viljan, sjunker snart ihop.

Men hans biograf har förmått samla de spridda dragen från hans lif till en sällsynt klar bild, i släkt med antikens renaste gestalter — en ung folktribun, en Gajus Gracchus. — Sällsammast äro hans kamraters vittnesbörd. I ett anfall af uppbrusande häftighet har han visat en af dem på dörren. Denne har länge varit sjuk till lynnet och är nu djupt nedstämd. „Tar du dig hans nycker så nära“? frågar hans följeslagare. „Tofts nycker äro ej som andras, svarar den tillfrågade. 'De er Udslag av modnet Forstaaelse'. Den han pekar ut som öfverflödig, han *är* öfverflödig“. Och han dränker sig samma natt. — Då alla redan öfvergifvit honom, anmärker någon en gång att han slutat i rännstenen. En af hans gamla vänner svarar: Hvar och en af oss har närmare bekantskap med rännstenen än Toft. — „Underligt blir det dog at han aldrig har haft Længsel efter Kjærlighed“, säger en af hans sista trogna. „Man skulde dog trodd, at en saa sensibel og fint bygget Personlighed ikke kunde gaat den störste Lidenskab forbi. Men hans Saga er ren og fri for Kvinder“. „Ja, det vilde hos en anden været en kjedelig Abnormitet“, svarar hans interlokutör. „Men hos Toft — ja, det er ham og ingen anden som kan gjennemföre en slik Askese. For Askese er det og ikke Goldhed. Han har vistnok forstaaet at han ved at gi sig over en eneste Gang vilde tabt Herredömet over sig, netop fordi han er saa sensibel en Natur; som Elsker vilde han blet umaadelig, slig som han er, naar han bryter lös i en lidenskabelig Disput“. „Jeg har aldrig kjendt Religion og aldrig Elskov“, säger han själf innan han dör.

På den förbittring som sjuder hos Norges själfständigaste andar märker man huru pietismen ridit landet som en mara. Kielland, Garborg, Kristofersen o. många flere ha knapt ord nog starka för sitt hat.

För två år sedan utkom i Köpenhamn en bok som väkte stor uppmärksamhet i literära kretsar. Författaren, *Knut Hamsun*, var norrman och hade tidigare gjort sig känd genom skildringar „fra det moderne Amerikas Aandsliv“, enligt Brandes „en overmaade velskreven Bog“. Detta debutarbete synes dock icke

varit egnadt att väcka förväntningar på ett sådant mästervärk som nyssnämda bok. Dess namn var *Sult*. Titeln är icke symbolisk; boken skildrar den rent lekamliga hungerns sveda, dess invärkan på tankelifvet: yrseln, raseriet, hallucinationerna, slappheten, dess invärkan på karaktären: den gradvisa moraliska förnedringen, och skildrar på ett sätt som är nytt, äggande, utmanande. „Den vågar det i vår spaka literatur okända“, säger Erik Skram. Det ges skrifsätt som bringa fantasin i rörelse, af hvilka man mottar andens väckelser, som af ett personligt umgänge med snillrika människor, och till dessa hör Knut Hamsuns. „Sult“ torde ännu vara tämligen okänd hos oss, hvarför jag omnämner den i detta sammanhang. Den bok Hamsun i år gifvit ut, en 500 sidor diger roman, *Mysterier*, kommer icke, som helhet betraktad, upp emot den. Likafullt är den ett öfvermåttan rikt arbete, en god exponent af förf:s vidunderliga berättartalang. Hamsun har tillegnat sig amerikanarnes dråpliga humor, och han uppnår resultat för hvilka en Mark Twain ej behöfde blygas. Å andra sidan har han böjelse för den finaste själsanalys — man vore frestad att kalla den psykologisk histologi — sådan man finner den hos en Tschernyscheffski, en Dostojeffski, ibland förenad med en dragning mot det mystiska. Liksom hos dem ser man ibland geniet hos honom stå på vansinnets gräns.

I Mysterier skildras äfven ett slags svält: hjärtats. Sult var en jag-roman, och äfven här uppnår föredraget den största lifligbet, såsnart hjälten, Nagel, tar ordet. Han fyller arktal med ett outtömligt ordsvall, fantastiska äfventyr, satiriska sidohugg, tankens clownsprång, som våga det oerhörda utan att förfela sitt mål, en dialektisk konst utan like, ett vattenfall af motiv, som hotar dränka alt sammanhang.

Denne Nagel dimper ned i en småstad, där han snart blir centralfigur genom sina galna påfund, förälskar sig i prästens dotter, som redan är förlofvad med en annan, lider hela boken igenom en olycklig kärleks kval, som slutligen drifva honom till självmord. Dessutom plågas han af tvänne andra manier: att ransaka sin nästas inre och att dölja sitt eget. Han spinner in sig i ett nät af lögner, och han lyckas så bra, att det ännu vid slutet af boken är omöjligt för läsaren att ana hvad han kan finna på. Han tyckes ha den lyslevende Fan i kroppen såsnart det gäller att i ord eller gärning dra sina medmänniskor vid näsan — vanligtvis till deras egen fördel. Hvad som för denne Nagel, en fint bildad, mångberest man till detta främmande Kråkvinkel — det angår ingen. Så tycker åtminstone Hamsun. Sina personers antecedentia tar han med fullkomlig sorglöshet, likaså deras vidare öden, sedan han släpt sitt tag i dem; de äro som vädret i bibeln: man vet ej hvadan det kommer eller hvart det far. Nagel är en tankens flanör, en vandrande gesäll, som lefver för att iakttaga och har sin fröjd i att återgifva.

Kunde man mäta prosans hastighet, liksom versens, genom

att skandera efter pendelslag, så skulle förvisso Hamsuns prosa motsvara de lättaste jamberna, d. ä. den allra snabbaste takten. Den formligen dansar fram. Och ett märkvärdigt fint öra har han för språkets välljud.

Det vore skada om Hamsun hängåfve sig åt den böjelse för mystik som i denna bok alldeles fördunklar slutet.

Från Hamsun till *Johan Vibe* är ett språng ur den finaste, mest själfulla konst rakt in i skandalkrönikan, här framstäld med en råhet utan like. Redan första kapitlet af hans bok *For livet eller paa opsigelse* är så beskaffadt, att man måste hålla sig för näsan. „Vaarstemningen“ hos Vibe blir en skildring af kloakvatten, komposter och ruttnande kadaver, och hans hjälte introducerar sig i all denna vämjelighet med „at kaste op den frokost han nylig havde spist“. För hvarje blad blir stanken outhärdligare: de gröfsta cynismer så i uttryck som i situation hagla öfver läsaren. Likvisst äro dessa rena bagateller mot all den moraliska uselhet man bringas i beröring med. Detta är „realism“ i den mening hvari pöbeln tar ordet, d. ä. ett begär att vältra sig i det gemena. Att kärleken för en dylik uppfattning icke är annat än bestialitet kan man veta på förhand; också kulminerar styggelsen i denna tanke på „uppsägning“, som utgör bokens kärna och består i att den af makarne, som tröttnat vid samlifvet, utsätter en viss dag, då detta skall upphöra och han eller hon sluta sig till en annan. Under „uppsägningstiden“ lefva de emellertid tillsamman som om intet passerat. Den fria kärlekens förkämpar kunde, hvad Vibe beträffar, be Gud bevara sig för sina vänner — eller huru de i dylik afsikt skulle yttra sig. Det märkvärdiga är att intet spår af talang skyler denna afskrädeshög i bokform.

En värklig konstnär möter man däremot åter i *Thomas Krag*. Likt Hamsun har han öra för prosans rytmer, och hans bok *Ensomme Mennesker* är i språkligt afseende något af det vackraste man kan finna. Melankoliker af temperament, förmår Krag i sin stil ingjuta något af det fina vemod som gör Pierre Lotis arbeten så oändligt intagande. Lätta, eteriska stämningar uppstiga likt dimmor ur dessa mjukt böljande satser. Bl. a. ingå här fragment ur skärgårdsbefolkningens lif, tecknade med en enkelhet som kunde kallas raffinerad, emedan den gömmer den finaste smak, om den ej tillika vore så andaktsfull och omedelbar, influerad af hafvets storstilade poesi.

Den tid borde snart vara i antåg, tycker man, då äfven kvinnor skulle blygas att låta trycka så skrala saker som *Elisabeth Schöyens Menneskehjerter*. Boken är som ett urblekt lapptäcke: ingen samhörighet, hvarken i form eller i färg. En fadd sentimentalitet är det enda som tråcklat hop de särskilda bitarna.

Fyra berättelser af den för några år sedan aflidne ryske skriftställaren *Vsevolod Garschin* ha nyligen af *K. Fosse* ut-

gifvits på norska jämte en kort biografi öfver den geniala förförfattaren. Samma noveller finnas äfven i svensk öfversättning.

Från Danmark föreligger en omfångsrik historisk roman af *Sophus Schandorph: Poet og Junker*. Den handlar om de sista ättlingarna af huset Stuart, prins Karl Edvard, som 1745 landsteg i Skottland för att eröfra sina fäders rike, men efter ett misslyckadt fälttåg irrade omkring i olika länder, tils han slutligen fick slå sig ned i Florens, och hans bror, härtigen af York, kardinal i Rom, samt isynnerhet om förhållandet mellan den förres gemål och den berömda skalden grefve Vittorio Alfieri. Förf. har nedlagt stor omsorg och mycken konst och kulturhistorisk lärdom på denna skildring, därtill pietet för ämnet och aktningsvärda bemödanden att i dialogen rekonstruera personligheterna. Också har resultatet blifvit godt. Väl tyngas några partier af altför mycket estetiserande, dialogen skrider stundom på väl hög koturn — särskildt afhasplar Alfieri otroliga tirader — och första hälften af boken företer egentligen inga konstnärliga ljuspunkter. Man erinras om ett yttrande i Tilskueren att Schandorph skrifver „naar Dampen ikke mera er oppe“. Men ju längre handlingen skrider, desto varmare blir författaren, och bokens senare del är förträfflig, äfven i psykologiskt hänseende, ett monument på diktkonstens mark öfver en af de mest rörande kärlekssagor.

Prinsessan Louise af Stolberg har blifvit förmäld med Karl Edvard, kring hvars hufvud ännu strålar hjälteglorian från 1745. Vid denna tidpunkt (1772) är han en medelålders man, bruten af sitt olyckliga öde, en förstörd drinkare, som blott skryter med sin ungdoms bedrifter, hon en ung, skön kvinna med förfinad smak, dilettant på flere af konstens områden. I deras palats i Florens samlar hon literater af den aristokratiska societeten ikring sig, och en af Alfieris vänner, som vill gifva skalden en musa, för honom till henne. Inom kort är han af societeten erkänd cavaliere servente hos „Englands legitima drottning“, och den gamla florentinska adeln öppnar på grund af detta förhållande sina dörrar för den piemontesiske grefven. Alfieris diktkonst blomstrar upp i lyckans atmosfär. Men Karl Edvard är svartsjuk och han misshandlar snart sin gemål så brutalt, att hon måste söka skydd i ett kloster. Alfieri utvärkar åt henne storhärtigens af Toscana beskydd, och af sin svåger kardinalen föres hon till Rom, där påfven ger sitt samtycke till skilsmässa mellan makarne, sedan Alfieri uppvaktat alla kardinalerna. De heliga fäderna respektera hennes halfofficiella ställning som älskarinna åt den man som snart skall utgöra Italiens stolthet, som skall återupprätta de stora traditionerna inom skaldekonsten, och hon behandlas mycket mildt från kyrkans sida, ser sig ändock snart i stånd att hålla en salong i sin svågers hus, där hon vid sin väns sida strålar för Roms förnäma värld. Intriger omöjlig-

göra dock snart deras vistelse där, och nu börjar ett vandringslif för diktaren och hans tillbedda dam.

Grefvinnan af Albany (ex-drottningens titel) har köpt en villa i Elsass, och här slår paret sig ned för några år, han sysselsatt med sin konst och sina hästar, hon småningom gifvande vika för inflytandet från Frankrike, trädande i korrespondens med tidens literära storheter, börjande intressera sig för matematik och naturvetenskap — alt förhatliga ting för Alfieri. Då han en dag finner henne sysselsatt med att lösa ett geometriskt problem, anmärker han misslynt att hennes vackra händer äro fulla med krita och uraktlåter för första gången att kyssa dem, och då han i detsamma finner på hennes bord en bok af Germaine Necker, bryter hans ursinne lös; endast en stormridt kan afkyla honom. Hon gråter så som hon gråtit i Rom, då han glömde henne för den eldiga härtiginnan af Zaparola, så som hon gråtit så mången gång för hans despotiska andes nycker. Men så stor är hans ömhet för l'adorata donna, att han följande dag föreslår henne en resa till Paris. Äfven här jämnar hon hans väg, alla hufvuden böja sig beundrande för honom, alla tända den rökelse han ej mera kan undvara. Hans själ har mörknat altmer. Egoist af böjelse och vana, går han småningom upp i fixa ideer rörande sitt skaldskap och sina studier. Från ungdomen hänsynslös och våldsam, ett Vesuvius af heta tankar, tål han numera endast dem som smickra honom. Hans antipatier ha alltid varit starka; nu kan den lättaste antydning försätta honom i raseri. Som afledare fungera hans hästar; strängt taget äro de det enda han aldrig ledsnar vid. Han älskar dem, han är aldrig grym mot dem; det är endast sina tjänare han pryglar. Häst- och kvinnobetvingaren är hans ungdoms binamn.

1792 måste han och grefvinnan fly från Paris, och då Karl Edvard dött under tiden, slå de sig åter ned i Florens, där de stanna till Alfieris död. Skaldens manier tilltaga under hans senaste år. Mörk, sluten, lämnar han henne ibland för långa tider och söker tillflykt i vilda orgier. Hon hänger sig i förtviflan åt en ung fransk målare. Utom sig, säger hon engång till honom om Alfieri: „Han har lyft mig högre upp och stött mig djupare ned än jag har kunnat tåla“. Men i sina bättre stunder knäfaller Alfieri för hennes porträtt, och hans död drabbar henne som den smärtsammaste förlust. Och så ringa skattar hon de kval hon genomkämpat vid hans sida i jämbredd med denna stora tomhet, att hon förmår yttra i bref till en vän: „Han har aldrig vållat mig ett ögonblicks sorg“. 26 år har deras samlif varat, ett äktenskap så godt som något af präst eller borgmästare beségladt. Under hela sitt återstående lif egnar hon honom en gränslös hängifvenhet, arbetar på att göra hans minne äradt. Båda hvila de i Santa Croce, Florens' Panteon, och i resehandboken står vid Alfieris vackra, af Canova utförda monument: „rest på grefvinnan Albany-Stolbergs bekostnad“. På hennes graf-

vård står inskriptionen: „Oförliknelig till gestalt och karaktär, härlig i själsrenhet“.

Vilhelm Östergaard har utgifvit ett band historiska noveller: *Danske Sagn og Historier,* med motiv ur folktraditionen. Förf. är dock knappast mannen att konstnärligt förarbeta detta stoff. De sägner som hvila på historisk grund ha här fått en altför matt färg för att kunna göra sig gällande. Isynnerhet är detta märkbart vid de motiv som förut behandlats i dikt, såsom historien om den rügenska jungfru Tove, som Waldemar Atterdags drottning brände i sin badstuga, hvilken Ingemann upptagit som episod i sin roman „Prins Otto af Danmark“. Ej häller har förf. förmått gjuta lif i de stora Waldemarernas gestalter; det är endast väldiga, toma rustningar som här stirra emot en. Bättre har behandlingen af folktraditionen lyckats: „Ellelille“ och „Skatten paa Fur“ äro rätt trefliga spökhistorier.

För någon tid sedan utkom af *Henrik Pontoppidan* en större nutidsroman, *Muld,* hvars innehåll synes ha tilldragit sig allmänhetens uppmärksamhet, då inom kort en andra upplaga blef nödvändig. I år har fortsättningen af denna bok blifvit synlig under titeln *Det forjættede Land,* den vidare utvecklingen af grundidén i „Muld“. De båda böckernas utmärkta typografiska utstyrsel är fullkomligt likartad, stilfull, man vore frestad kalla den stämningsfull, för så vidt redan den yttre anblicken ger en aning om den fina konst, det aristokratiskt behärskade föredrag, som präglar berättelsen.

Ingen som läst Pontoppidans Ung Elskov, Mimoser, Isbjörnen och hvad de alt heta, dessa läckra novelletter, som förena så mycket djup i åskådningen med en så utsökt form, har kunnat undgå att fatta det lifligaste intresse för deras författare. Med spänd väntan öppnar man detta hans senaste stora arbete. Det är en bred skildring af rent episk art, en storslagen tidsmålning från kampen för bondefrigörelsen i det nutida Danmark, en del af den väldiga strömning, hvars vågor ända sedan år 48 rullat öfver Europa. Danmark är måhända det land där arbetet för folkupplysningen och de undre lagrens politiska själfständighet tagit den starkaste farten; stundom har det antagit sådana dimensioner, att ett bakslag med nödvändighet inträdt. Det är denna varma nitälskan för nästans rättigheter, ur hvilken folkhögskolearbetet framsprungit, det stundom öfverspända svärmeriet för naturtillståndet hos bonden, som en tid var högsta modet, samt den därefter inträdande reaktionen, hvilken främst tog sig uttryck i upphäfvandet af den allmänna valrätten, som Pontoppidan här belyser.

I hans roman koncentrerar sig intresset kring en ung präst, son till en af Danmarks högt uppsatte män, som fattar det beslut som karaktäriserar de ädlaste af vårt släkte: att gå ut och tjäna sina medmänniskor. I en aflägsen landsförsamling, där han värkar som själasörjare, realiserar han sina ideer. Utan annan

ersättning än inkomsten från prästbolet sköter han sitt kall, lefver kroppsarbetarens, för det vekliga stadsbarnet hårda lif, gifter sig med en bondflicka, upplåter sitt hem till samlingsplats för sockenborna, delar ljuft och ledt med den ringaste af sin församling. Det har varit hans dröm att finna det trolldomsord som skulle öppna „mullhögarne“ för honom, att vinna nya lager af befolkningen för bildningsarbetet, att plöja upp ny, närande mull, i hvilken en lifskraftig framtid kunde gro. „Jag träder aldrig öfver tröskeln till den uslaste fattigmanskoja“, säger han, „utan att hjärtat klappar af helig andakt i mitt bröst. Jag har en förnimmelse af att jag borde draga af mina skor, — att jag beträder en hälgedom, hvarest de mänskliga känslorna ännu äro bevarade i hela sin sköna, ädla ursprunglighet, så som vår herre i tidernas morgon nedlagt dem hos människorna.“

Men under vistelsen i „det förlofvade landet“ vakna småningom frätande tvifvel hos homom. Hans gärning bär icke de frukter han väntat; i själfva värket är afståndet mellan hans ståndpunkt och hans församlingsmedlemmars altför stort; måhända saknar han äfven den „andliga hårdhändthet som så många ädla och uppoffrande naturer vore i behof af“ — och slutligen är han oförsiktig nog att offentligt förebrå folkpartiet dess öfvermod och själftillräcklighet. Härefter blir hans ställning ohållbar på orten. Öfveröst med hån, lämnar han den trakt för hvars innevånare han i åtta långa år offrat lif och själ.

Hela denna skildring är så strängt objektiv, att man stannar i tvifvel om diktarens egen åsikt, ja, det förefaller stundom som om alls ingen personlighet funnes där bakom. Om äfven denna självbehärskning måste väcka hög beundran, gifvas dock ställen där man ville finna en man bakom orden. Den unge prästens hänförelse, hans intensiva arbete, hans tro, hans kärlek, hans fruktansvärda inre kamp, förrän han med blödande själ måste draga sig tillbaka, alt är i någon punkt tangeradt af en fin ironi, en aldrig söfd skepsis. Blott en enda gestalts andliga fysionomi vanställes icke af förf: slätta sting: den unga bondkvinna som blifvit prästens hustru. Häri får man kanske söka en motvikt. Bondens tysta, sega motståndskraft mot lidandet är hos henne utvecklad till hjältemod. Lik den spartanske gossen, ändrar hon ej en min, medan hela hennes inre uppfrätes. För att ej mannen och i en framtid barnen skola nödgas blygas öfver henne inför sina förnäma släktingar, drar hon sig undan till en enslig fiskarkoloni, påtar sig frivilligt den största skymf en ung mor kan tillfogas: att afstå från sina barn.

Gustaf Esmanns Magdalene är ett väl bygdt skådespel, dramatiskt effektfullt, med raskt tecknade, i storstadslifvet lätt igenkänliga typer. Utan att i någon mån tryckas af tendens, är stycket dock tydligen skrifvet i polemisk afsikt. Det utgör en vältalig protest mot polismaktens öfverskridande af sin befogenhet, i ett fall där det kan gestalta sig till ett ödesdigert ingrepp

i en kvinnas lif. — „Magdalena“ är en ung flicka af den lägre borgarklassen, som, gripen af den längtan efter skönhet och förfining, som ingalunda alltid är ett privilegium för de högre samhällslagren, höjer sin blick till en ung herreman, hvilken i rikt mått återgäldar hennes känslor. Då han emellertid om någon tid jagar sig en kula för pannan till följd af misslyckade börsspekulationer, står hon ensam, ej blott med sin förtviflade sorg, men äfven med en angifvelse hos polisen, mot hvilken hon ej är i stånd att värja sig. Men i det ögonblick hon står i begrepp att följa lagens väktare träder en strålkrönt gestalt i deras väg med orden: „Släpp henne, hon lyder icke under eder lag! I villen dräpa hennes själ, men här talar folkets hjärta och dömer lagen död. Var trygg och följ mig. Bland dem som arbeta gifver jag dig fred!“ — I personförteckningen kallas han endast „En vän“. Framträdandet af denna symboliska gestalt är af utomordentlig dramatisk värkan, och så fint har förf. förberedt åskådaren på denna företeelse, att intet störande däraf förmärkes midt i den eljes fullt realistiskt hållna pjesen.

I. L–d.

Vasa musikaliska förenings konserter. För jämt fyra år sedan läste Finsk Tidskrifts publik uti ett „Musikbref från Vasa“ följande rader såsom afslutning af en redogörelse för musikaliska föreningens värksamhet: „En plan, som tils vidare blott omtalats af ryktet, och hvars realiserande ju af många skäl måste anses vanskligt, går ut på ett konsertbesök af Vasa musikaliska förening i Helsingfors. Den ekonomiska framgången af ett sådant företag vore kanske oviss, men ur annan synpunkt kunde det trygt påtänkas“.

Planen, som då i själfva värket tedde sig såsom ett tomt hugskott, blef dock tre år därefter på lysande sätt förvärkligad, och nyss har Vasa musikaliska förening för andra gången inför öfverfulla hus, under tre dagar å rad — ett i vår konserthistoria alldeles allena stående fenomen — beredt hufvudstadspubliken högtidsstunder af konstnjutning och emottagit yttringarna af dess oförbehållsamma erkännande.

Uti det hänförda bifallet vid fjolårets två konserter ingick utan tvifvel utöfver den rent objektiva uppskattningen af hvad som presterades åtskilligt som omedelbart uttrykte glad förvåning öfver *att* sådant värkligen kunnat åstadkommas med en liten stads ressurser. Då besöket nu upprepades, fans det ringa utsikt för de exekverande till att med prestationerna kunna väcka förvåning. Publiken väntade sig helt enkelt det bästa, och då under sådana förhållanden de tre konserterna i år omfattats med ett intresse, som i prässen med rätta betecknats såsom exempellöst, så har vår musikälskande allmänhet därmed i saken afgifvit ett omdöme, hvaröfver kören och dess ledare ha alt skäl att vara stolta.

Föreningens i hufvudstaden framförda repertoar har varit synnerligen väl vald. Den inhemska musiken kunde knappast bättre representerats än genom Faltins „Promotionskantat 1890“, detta ur många synpunkter så märkeliga och därjämte så tacksamma värk. Valet inom vår egen kantatliteratur erbjöd visserligen också icke något öfverflödets bryderi. Hvad som utom Promotionskantaten kunnat komma i fråga är v. Schantz' „Ynglingens drömmar“ och Wegelii Runebergskantat, knappast någonting annat. Båda skulle förvisso af publiken gärna återhörts, men ingendera hade, så vidt jag nu mins dem, i samma grad lämpat sig för körens medel och intentioner. Cherubinis C-moll Requiem, såsom reproduktion det bästa föreningen presterat och den uppgift, hvaråt största arbete egnats, är såsom konstvärk en af den andliga musikens sublimaste skapelser, ett mästervärk utan vank. Lyckligare kunde valet icke träffas, då det vid begynnelsen af föreningens värksamhet gälde att besluta inöfvandet af ett för landsortsstadens musikaliskt oerfarna publik jämförelsevis lätt begripligt värk, som tillika hade utsikt att vid upprepade repriser icke förlora, utan blott ytterligare vinna i intresse. Af hufvudstadsborna, hvilka bevarat Cherubinis Requiem i kärt minne från „Sångföreningens“, ja, i enskilda fall, ända från Pacius tider, emotsågs dess utförande med oblandad tillfredsställelse. Mendelssohns Athalia-musik, af föreningen nästan lika länge inöfvad och lika ofta uppförd, var med sina effektfulla körer och ljufliga soloställen ett ändå populärare och tillika i allo lämpligt nummer. „Skapelsen“ och „Paradiset och Perin“ på årets program erbjödo äfvenledes en, visserligen ganska lindrig, men väl värkande, motsats mellan klassicitet och romantik. Innehållet af hvad Musikaliska Föreningen vid sina konserter hade att bjuda på var således förträffligt och gaf tvifvelsutan god grund till förhoppningar om framgång. På utförandet berodde dock, naturligtvis, i väsentlig mån kompositionernas värkan och, framför alt, publikens intryck af de exekverandes förmåga. Härom har allmänheten tillkännagifvit sin mening *in amplissima forma* och den dagliga prässen afgifvit omdömen, hvilkas utförlighet och, synnerligast hvad den senaste konsertserien vidkommer, mångskiftande beskaffenhet nästan utesluta möjligheten af att komma fram med något nytt. Jag har betecknat tolkningen af „Requiem“ såsom Vasakörens största bragd. Enskilda ställen i Athalie gåfvos väl måhända med ännu större fulländning; såsom helhet betraktad framstod dödsmässan dock mera till sin fördel. Härmed afses likväl egentligen 1892 års konsert i solennitetssalen. I brandkårshuset nu senast befann sig tydligen hvarken kör, dirigent eller publik i den rätta sinnesstämningen, och det härliga värket undgick icke intrycket däraf.

Hvad som vid alla dessa konserter framför alt frapperat är, såsom en granskare träffande uttrykt sig, det „dannede“ uti körens sång. I uppfattning och i sångsätt, ja, i själfva tonbildnin-

gen röjde sig ett slags urbanitet, som väl närmast meddelat sig från ledarens person, men som tillika här, såsom oftast i dylika fall, röjer de afgjorda företrädena hos en kör af bildade amatörer. Amatörsångens å andra sidan så vanliga tekniska svagheter i jämförelse med den yrkesmässigt utöfvade konsten voro i detta fall genom strängt arbete och utmärkt disciplin lyckligen öfvervunna.

Hvad de medvärkande solisterna vidkommer, så är om dem ej annat än godt att säga. Den mest betrodde bland dem, tenoren hr Trautermann, hvars efter nordiska begrepp något för mörka röst särskildt förfelade att anslå vår publik, som vant sig vid att uti den hos oss allhärskande kvartettsången nästan uteslutande höra tenorfalsetter i stället för tenorer, fylde, enligt min tanke, sin uppgift väl, om än utan egentlig inspiration. Fröken Tia Kretma är en utilitet som med åren bör kunna blifva något ännu mera. Hennes Peri utplånar väl ej minnet af Alma Fohströms lysande debyt i detta parti, men hade dock förtjänat mera direkt uppmuntran. Hr Freys väl skolade, sammetslena baryton tog sig särskildt uti „Paradies und Peri", där inga detonationer läto sig förnimmas, förträfflig ut, och soloställena i sista delen gjordes rent af mästerligt. Fröken Ahngers distingerade föredrag och egendomligt vackra röst voro af utmärkt värkan, likasom också ställvis fröken Hirvinens blonda sopran, hvilken dock i år ej hade sig så lyckliga uppgifter förelagda som under fjolårets konserter.

Det är uppenbart och har för öfrigt altför ofta framhållits, för att ytterligare behöfva konstateras, att hufvudförtjänsten af denna landsortskörs unika framgångar tillkommer dess skapare och ledare. Kapten Stenius har tillfredsställelsen att för sitt hängifna, intelligenta och samvetsgranna arbete hafva inhöstat bifall och erkännande vida utöfver hvad som i regeln kan komma en amatör till del. Han har ock bevisat sig ej blott genom förmågan att under åratal sammanhålla och intressera alla till buds stående krafter, utan jämväl specielt såsom inöfvare och ledare vara i besittning af alldeles ovanliga egenskaper. De utförda prestationerna, i sin helhet betraktade såväl som i en mängd enskilda detaljer, vittna till fullo därom, och om jag än icke skall på hans andel i dessa resultat af Musikaliska föreningens arbete tillämpa ordet „genialisk" — ett ord som för öfrigt i vår nutida musikkritiska terminologi, särskildt i fråga om inhemska produktioner, är på väg att genom altför stor användning förlora sin rätta valör — så tror jag mig dock kunna uttala såsom en allmänt omfattad mening att kapten Stenius i och genom Vasakörens konserter personligen utfört en konstnärlig gärning af bestående värde ej blott för hemorten, utan ock för landet i dess helhet.

Hemorten tillkommer dock naturligtvis af hvad som sålunda fåtts till stånd i främsta rummet nyttan såväl som hedern. Samhället till heder länder den yttring af äkta österbottnisk frimodig-

het och energi, som röjt sig i fullföljandet af de nu så vackert realiserade och dock på många håll med tvekan, misstro, ja afvoghet mötta konstplanerna. Nyttan för en landsort, där ju i regeln lifvets ideella makter jämförelsevis litet dyrkas, af att äga en frivillig, väl skolad kärntrupp af sångare och en med upplyst frikostighet underhållen orkester, sådana Musikaliska föreningen nu förfogar öfver, kan väl ej bokföras i kommunens räkenskaper, men kommer otvifvelaktigt förr eller senare tydligt i dagen.

Jag vågar härvid förutsätta att föreningen städse skall såsom sitt syfte framför alt betrakta upprätthållandet af hemortens musiklif. Alt hvad därtill hör har tils vidare på bästa vis befordrats genom konserterna i hufvudstaden. Men hvad genom dem för musiklifvet i hemorten kunde ernås: erkännande, berättigadt självförtroende och total förintelse af vedersakarnes argument emot sträfvandet till så höga mål, är nu vunnet. Jag dristar för den skull, utan fara att anses otacksam för det goda hufvudstaden åtnjutit genom föreningens besök, hålla före att för Vasa musikaliska förening konsertresornas period nu tils vidare skall vara afslutad. Detta är enligt min öfvertygelse ett oeftergifligt vilkor för det nu så lifskraftiga sällskapets fortbestånd. Resor taga för mycken tid och uppoffring i anspråk, för att icke i längden från delaktighet uti föreningens värksamhet aflägsna krafter, som annars naturligen stode henne till buds; och, hvad mera är, den förening som genom det forcerade medel utsikten till en resa innebär, sporrar sina medlemmars intresse, råkar till slut ofelbart ut för faran att, då resor ej längre stå i utsikt, se intresset slappadt och förintadt.

Teorin för detta resonnemang är tydlig och klar, och den praktiska tillämpningen står på många håll i vårt land att hämtas ur liknande korporationers erfarenhet.

Det sagda skall, därom är jag förvissad, af dem som vederbör uppfattas såsom dikteradt af uppriktigt intresse för föreningens bästa. I det mänskliga lifvet finnes det ingen mera trolös vän än framgången, och det lysande resultatet af de båda konsertresorna kunde möjligen komma en eller annan att tilltro Vasa musikaliska förening en alldeles särskild konstnärlig mission, den där i främsta rummet borde fullföljas genom resor. En sådan uppfattning vore dock, enligt min bestämda öfvertygelse, lika oriktig som fördärflig. Föreningens naturliga uppgift, att utgöra ett stöd och en medelpunkt för hemortens alla musikaliska krafter och sträfvanden, komme därmed att skjutas åt sidan, och upplösningens frön skulle icke dröja att gro ur reaktionen efter resornas spänning och öfveransträngning. Må Vasa Musikaliska förening, glad öfver att hafva tillvunnit sig ett så vackert och öfveralt med så mycken liberalitet gifvet erkännande, framdeles, där icke särskild anledning till afvikelse förekommer, inskränka sig till det hedrande värfvet att mot konstens höga mål föra vidare de ideella intressena på den hemort föreningen nu genom sitt arbete tillvunnit en så smickrande uppmärksamhet.

Det kan ju därutöfver lända föreningen till rättmätig tillfredsställelse, att, utgående från en aflägsen landsbygd, hafva uti hufvudstäderna ej blott vunnit bifall, men också efterlämnat nyttiga väckelser till efterföljd. Jag tillåter mig i detta afseende och med hänvisande till den sångförening som efter fjolårets Vasakonserter konstituerade sig i Helsingfors under R. Kajanus' ledning, här anföra fortsättningen af ofvanintagna citat ur 1889 års musikbref från Vasa:

„Exemplet af så vackra resultat, uppnådda med så små medel, skall måhända värka upplifvande på våra egna krafter och mana till nybildande af den Faltinska sångföreningen, hvars förtidiga bortgång musikvännerna i hufvudstaden ej skola upphöra att beklaga, innan den återuppstår från de döda".

R. F. v. Willebrand.

Bref från Sverge. Det var en tid — det är ej särdeles länge sedan dess — då den svenska eller närmare bestämdt den stockholmska konstkritiken utmärkte sig genom sin utpräglade konservatism, då det moderna, det nya i uppslagen, försöken till utveckling enligt andra grundsatser än de gamla, gillade och faststälda, voro den en styggelse, då famlandet, den trefvande osäkerheten, som *måste* finnas i det nya och ofullfärdiga, uttyddes som bevis på det ohållbara, det flacka, okonstnärliga i de moderna påhitten, och då hrr kritici kunde affärda konstvärk med ett par rader, som omtalade att motiven ej syntes dem smakliga, att modellen ej var vacker, att formatet var för stort, koloriten för kall och penselföringen för hafsig. Där ej ett berömdt namn - som t. ex. Alfred Wahlbergs — nödgade till vördnad eller åtminstone till saktmod, fick den då för tiden unga pariserriktningen en mycket omild behandling, och detta fast de svenska parisarne alls ej sällade sig till ytterlighetsmännen bland de franske, utan tvärtom togo intryck af de stillsamma, af centern i *la grande armée de l'art.*

Sedan dess har ett tiotal af år — kanske något flera — rullat jorden en hårsmån längre fram. Och nu blåser här hemma en helt annan vind. Den konstriktning som då var ny och omtvistad och som sågs öfver axlarna af allmänheten — för hvilken düsseldorfs- och münchener-konst var bra nog — den har nu längesedan slagit sig igenom också här hemma, efter att där ute ha vunnit sina sporrar.

Och den har utvecklat sig vidare från den ståndpunkt den för tio, tolf år sedan intog, tagit nya tag, vändt sitt intresse till nya uppgifter och vunnit ny mark. Allmänhetens — åtminstone de på allvar konstintresserades och någon smula konstbildades — synpunkter ha undergått en märkbar frontförändring, och kritiken har följt med. Huruvida denna kritik i allmänhet taget är mera kunnig nu än då torde vara tvifvel underkastadt — det fins ännu i dag de som anse att några förstudier ej äro nödvändiga för att sköta konstafdelningen i en tidning — men det som är uppen-

bart är att den är modern, att den ställer sig på de framsträfvandes sida och ej — som förr hände — vågar affärda det som är nytt och som kanske kan förefalla både granskaren och åskådaren mindre begripligt med en axelryckning och ett öfverlägset förringande uttryck. Kritiken ansågs förr af konstnärerna som ett ondt, en skadlig parasit på konstens träd, och dess ton emot artisterna kunde bli sådan, som vore det i dess ögon öfverhufvudtaget en missgärning att utöfva konst.

Nu står kritiken afgjordt på artisternas sida och för deras talan, ibland med en ifver och en öfvertygelse, som ej kunde vara större, om det vore artisterna själfva som förde pennan. Nu förbiser den ofta nog beredvilligt det mindre lyckade, som fins i konstvärken, nu kan det hända — och händer värkligen — att det som är afgjordt missteckuadt blir omtaladt som tekniskt fulländadt, men det förtjänstfulla blir oftast framhållet med all önsklig medkänsla och styrka i orden.

Och det är icke fråga om att inte *det* sättet är att föredraga framför det som förbiser förtjänsterna för bristernas skull. Eftervärlden kommer i alla händelser att säga *sitt* ord, tämligen opåvärkad af dagskritiken.

Det är den nyligen stängda utställningen af *Ernst Josephsons* samlade arbeten som kommit mig att tänka på den märkliga skilnaden mellan förr och nu, det häftiga omslaget i vindriktningen. Gentemot mer än en af de målningar som förekommit på denna utställning är denna omkastning så radikal, att det som var svart för ett decennium sedan nu är hvitt som snö och utan fläck och lyte. Nu öfverskattas Josephson lika mycket som han förr blef underskattad. Han hör till de konstnärer hvilkas arbeten framkalla ytterligheter i bedömandet.

Man har med all rätt sett skilnaden mellan det mottagande som *nu* kommit Josephson till del och det han förr fått nöja sig med däri, att han som målare uppträdde ett tiotal år för tidigt. Nu mötas hans värk med ett förstående som ej fans 1880 — och detta ej blott från den bildade allmänheten utan äfven från konstnärerna själfva. För tio år sedan såg man mera på konstvärkets yttre än på dess inre. Man har nu fått ögonen mera öppna för det personliga i konsten, det personligt kända och sedda, det personligt uttrykta — och personligt *vågade*, hvilket alt man visade en viss böjelse för att förbise på den tid, då den objektiva naturafbildningen var konstens ej högsta men närmaste uppgift. Att man nu ser Josephsons arbeten samlade och kan följa hans utveckling och se hvad han velat och *hur* han sökt, bidrager naturligtvis också betydligt till den ökade medkänsla hvarmed man lefver sig in i hans egen värld.

Josephson var ej modernt anlagd på samma sätt som hans kamrater och jämnåriga, och hans utveckling gick ej jämsides med deras. Han täflade om akademiens kungliga medalj på samma gång som Carl Larsson, och de båda erhöllo den på en och samma dag. Han var under sin utländska studietid kamrat

med Larsson, Hugo Birger, Skånberg, Cederström, Borg, Törnå, Pauli, Hagborg. Ingen af dem studerade på samma sätt som han, och han målade ej på samma sätt som någon af de andra. Det var ej den *unga* konsten som tog honom fången, ej den som för tillfället kämpade ute på de stora valplatserna. Han, liksom kamraterna, kom „ut" tämligen osjälfständig, utan att rätt veta hvad han ville. Grunden för sitt vetande sökte han i studiet af de gamla mästarne, han började med att kopiera dem och göra skizzer efter dem, och han visade genom dessa utmärkta kopior — de förnämsta voro ett porträtt af Raphael i Firenze och Rembrandts „Syndici för klädesväfvarskrået i Amsterdam" — hur väl han ej blott kunde sätta sig in i de gamlas teknik, utan också hur väl han förstod dem.

I sin uppfattning var han öfver hufvud lika mycket skald som målare. Känslan är det första och det sista i hans egna arbeten, liksom i hans uppfattning af andras.

Hur djupt han sett in i de gamles konst visa också hans egna målningar från hans äldre skede, från 1870-talet, mindre dock den tveksamt genomförda „David spelar för Saul" — målad 1878 — den första originalmålning han sände hem efter sin utresa — än den lilla behagfulla „Faun och nymf", påtagligen påvärkad af venetianarna, och ett par af hans porträtt: det af hans kamrater 'Allan Österlind och Hugo Birger i 1600-tals kostym, båda utstälda på salongen i Paris 1880. Österlinds porträtt är kanske den mest *ståtliga* af hans målningar, åtminstone den mest monumentalt anlagda och den i färgvärkningen kraftigaste. Men det som karaktäriserar den är mindre målarens egen naturuppfattning än hans förmåga att måla i gamla mästares anda. Porträttet påminner om Frans Hals och om Lenbach — det är för öfrigt skarpt i karaktäristiken, flott och saftigt i behandlingen. På ett helt annat sätt individuelt var det stora porträtt han målade af literatören G. Renholm — i svart och hvitt, modellen i svart dräkt och hvit väst, det runda, rödlätta ansiktet mot en hvit fond. Skånbergs porträtt — den lilla sprättiga puckelryggen stående framför en gammal gobelin — visar en öfvergång från den äldre riktningen till den moderna.

Sedan Josephson 1879 utbytt Italien — där han studerat i två år — mot Paris, hade han småningom blifvit dragen in i det samtida konststräfvandet. Han behöfde tid för att lära sig se med sina egna ögon, se på sitt eget sätt, och det var sin egen väg han gick, äfven då han upptog ämnen af samma slag som de då för tiden mest gouterade.

I ännu högre grad än porträtten typiska för hans käckhet, för hans böjelse att se och karaktärisera i stort, bredt och summariskt, blef taflan „Smederna" — målad under ett besök i Spanien — två rödbruna cykloper och en vidunderligt ful käring, stående i rad framför en hvit vägg, grinande i solskenet och tämligen aplika. Här fans hvarken realism i teckningen, som var grofhuggen och alt annat än ofelbar, eller spår till finhet i färg-

behandlingen; det hela var tillyxadt och brutalt, men humör och karaktär var det i figurerna. Att taflan två hela gånger blef refuserad på salongen i Paris är i själfva värket mindre att undra på; af en modellmålning, som denna var — figurerna i naturlig storlek — kunde man ha rätt att fordra naturstudium, ej blott ett angifvande i ett par summariska drag af det allra mest i ögonen fallande hos typen.

Han målade ock några smärre genrebilder från Sevilla och Paris, och de möttes med gillande, genomarbetade som de voro, om ock Josephsons pensel aldrig var rätt hemmastadd med sådana motiv som fordra ett elegant behandlingssätt. Säkert är att hans eget jag var mindre med i dessa taflor: „Den 14 juli", „Spansk danserska", „Vandrande gatumusikanter" m. fl.

Hans teknik växlade betydligt med de olika motiven. Ständigt sökande nya uttrycksformer för nya känslor, var han ej den som slog sig till ro med det han vunnit och som upprepade sig själf. Efter de första försöken i italienska stilarter följde de af Frans Hals påvärkade porträtten, hållna i mustiga färger, i bred och saftig penselföring. Därpå de smärre genrebilderna, som visade en viss torrhet — det förefaller som hade Josephson haft svårt att se de finare färgskiftningarna, särskildt i skuggan, som gärna fick en entonig, brungrå färg — och vid sidan af dem de få stora försöken, som blefvo refuserade på utställningarna i Paris och utskrattade i Stockholm. Till dessa hör förutom Smederna „Strömkarlen" — en tafla hvars svagheter vi år 1885 hade lättare att se än dess styrka.

Att nu återse Josephsons arbeten och se dem samlade, belysande hvarandra, har varit en lektion af egendomligt slag. Mer än en af de målningar som vi för ett tiotal år sedan ansågo helt slarfvigt hopsåsade utan teckning och utan modellering, finna vi nu med häpnad vara mera noggrant utförda än vi på senare tid blifvit vana vid hos moderna målningar. Detta gäller *ej* Smederna, men väl Skånbergs och Birgers porträtt m. fl.

Och hos en och annan af de bilder, som man då underkände därför att modellstudiet lämnade ett och annat öfrigt att önska, finner man nu förtjänster, som man alls ej såg på den tiden — förtjänster som likväl ej hindra att bristerna i teckning, i naturstudium äro och förbli brister.

Af „Strömkarlen" finnas två exemplar, det tidigare en illa medfaren och delvis öfversuddad studie, det senare utställningens största duk, Rembrandtskopian undantagen.

Det tidigare exemplaret visar Strömkarlen, en ung smärt gestalt med sjögräs viradt om hufvudet, i sittande ställning, spelande på sin fiol invid en älf, som kommer brusande genom ett landskap i svagt månljus. Ett vemodigt, sorgset uttryck hvilar öfver ynglingens ansikte, hans tag med stråken utgör ett värkligt mästerdrag af målaren, det är musik i linjerna, i rörelsen, liksom det är något genomgående känsligt och poetiskt i hela stämningen, ej mindre än i kompositionen.

Det senare exemplaret af samma motiv visar samma strömkarl, men nu spelar han i fullt dagsljus, i stickande solsken, som omger honom med de skarpaste, mest brutala färger — hans bleka kropp, som aldrig tyckes blifvit berörd af vind och väder, mot en intensivt blå slagskugga, vattenfallets sjudande hvita skum rundt omkring — och det är numera ej vemod i strömkarlens spel, det är vild förtviflan, han blundar och skriker med gapande mun, och det är med rasande kraft han sliter med gullstråken öfver gullfiolens strängar.

Det är denna målning som nu af en och annan blifvit framhållen som den stora segern i Josephsons konstnärslif. Som uppslag, som grepp, som utslag af hans skaplynne är den kanske det mest sägande af utställningens alla numror. Men som målning är det hela endast halft, konstnären har ej rådt med sin uppgift. *En* af orsakerna till att det äldre exemplaret gör ett så mycket mera helt intryck är att denna målning är hållen så dämpad och att den är ofullbordad, färgerna här och hvar öfversuddade, så att de smält tillsamman med hvarandra. Man tänker inför denna studie, som är mera en fantastisk drömbild än en värklighetsbild, ej på det tekniska, medan man inför den stora strömkarlen ej kan undgå att se såväl det karaktärslösa i figurens kropp och det uttryckslösa i hans ansikte — som *borde* vara själfullt — som äfven svagheterna i teckning och modellering. Och det är frågan, huruvida en målning med en naken figur i naturlig storlek *kan* vara ett fullgodt konstvärk, då teckningen af denna figur ej är behärskad.

Att Josephson ej var stark tecknare visar han för öfrigt i mer än en af sina målningar — och hur genialisk och idérik än en konstnär må vara, hur långt „före sin tid", så är och blir han ingen stor konstnär, om han ej är skicklig i handtvärket. I snart sagdt alla Josephsons målningar fattas det något, och det som fattas, det är jämvikten mellan form och innehåll.

Men detta hindrar alls ej att utställningen har ett ovanligt intresse genom den inblick den gifver i ett egendomligt, blodfullt och starkt konstnärstemperament, rikt på känsla liksom på vilja. Josephson hörde till de konstnärer som aldrig kunna finna sig i att stanna på en redan vunnen ståndpunkt och som aldrig blifva nöjda med sitt arbete. Han hörde till dem hvilkas värksamhet visar framåt, utgör ett led i utvecklingen. Han hörde till de sökande, till dem som just genom sin sträfvan efter nya uttrycksformer för sin naturuppfattning och sina drömmar ha rätt till ett vida större intresse än hvad konstens konservativa kunna påräkna. Från att själf ha bygt sitt konstnärsskap på andras hade han arbetat sig fram till själfständighet — äfven om det alltid förblef något ofullständigt i hans arbeten, äfven om han ej fick säga sitt sista ord och sätta punkt efter det.

Den konstnärliga frihetens talan förde han vid hvarje tillfälle; den konstnär, som ej på sitt eget sätt uppfångar och återspeglar det värkliga eller har *egna* konstnärsdrömmar att virka

omkring det han ser eller känner, den är för honom ej värd namnet konstnär. Nästan sjukligt rädd om sin frihet, kom han i harnesk, först mot målarakademien, hvars stipendiat han varit, senare, då han blifvit en af oppositionsrörelsens ledande män, också mot denna rörelse. Han blef isolerad, fastän han var omtykt som kamrat och långt ifrån underskattad som konstnär. Han drog sig undan till landsbygden i Frankrike, målade några duktiga motiv därifrån — „Byskvaller", scen från en bygata i gråväder, „Spinnerskan", en gammal gumma in Lebensgrösse, belyst bakifrån af elden i en öppen spis — en underlig, nästan trolsk färgeffekt — „Höstsol", en mildt vemodig framställning af en gammal kvinna, som, stödd på sin käpp, kommit ut i sin dörr för att vederkvicka sig af solskenet en klar, stilla höstdag. På världsutställningen i Paris 1889 förekomma flera af hans senare arbeten. Redan då hade sjuklighet rykt penseln ur hans hand. Från de senaste åren har utställningen att uppvisa en samling pennteckningar, i hvilka han närmar sig de moderna franska symbolisterna.

Utställningen, som blifvit föremål för ett lifligare intresse än hvad flertalet separatutställningar i Stockholm ha att påräkna. har varit en upprättelse för konstnären i så måtto, som den öfversikt man här varit i tillfälle att taga af hans produktion, alt ifrån hans elevarbeten från akademitiden och till hans sista symbolistiska stadium, måste väcka en mera förstående uppfattning än den de vid slika tillfällen förut utstälda enskilda konstvärken ernått. Af dessa har i dagarne ett — Österlinds porträtt — blifvit af sin ägare deponeradt i nationalmuseum, dit äfven Rembrandts kopian blifvit skänkt af sin köpare. Prins Eugen har köpt Strömkarlen, de bland de öfriga taflorna som voro till salu ha snart sagdt alla funnit köpare.

* *
*

Teatersäsongen i Stockholm blir alt lifligare, ju mera våren närmar sig.

Det må antecknas som något glädjande att på „vår främsta scen", Dramatiska teatern, de svenska originalstyckena dominerat under hela spelterminen hittils. Men huruvida de åstadkommit någon uppsjö i teaterkassan blir en annan fråga. Det har nämligen sällan varit en sådan omsättning på teaterns program som i vinter. Oupphörligt nytt, det ena stycket efter det andra. De enda stycken som visat benägenhet att bli bofasta på scenen ha varit „Kära släkten" och „Ett ungkarlshem".

Nu senast ha Frans Hedbergs „Familjens fästman" och fru Kjerrmans (Anna Wahlenbergs) „Löndörren" kommit och farit. „Fästmannen" är uppförd i Helsingfors, innan stockholmarne fingo göra hans bekantskap. Jag behöfver således här ej yttra mig om styckets innehåll eller om dess dramatiska egenskaper. Vår publik skrattade, men kände sig på samma gång något tveksam — särskildt de många godtköpsvitsarna ville ej bli sente-

rade. Det hela var förstadsteaters-dramatik, och det skulle nog ha lyckats på en scen dit man går med mindre anspråk än till kungliga dramatiska teatern.

„Löndörren“ är en dram om en odräglig professor, som pinar ihjäl sin lilla fru därför att han gjort den märkliga upptäkten att hon ej talat om för honom alt hon varit med om före deras bröllop. I självfva värket är det alls intet farligt lilla frun varit med om — hon hade en gång *ämnat* resa bort med en herre som var olyckligt gift, och de båda hade värkligen haft sällskap på järnvägen till Kjöbenhavn, men af förbindelsen dem emellan blef ingenting, och hennes kärlek till honom var ingen stark kärlek och gick snart öfver. Nu har hon emellertid fått en misstänksam man, och han ger sig inte förrän han fått veta hela sanningen. Och frun talar ej om mera än hon är tvungen till, hvilket gör honom alt mera misstänksam och oresonlig, hvilket i sin ordning gör henne utpinad och till slut lägger henne ned på sjukbädden. Knappast räddad till lifvet, finner hon sin herre och man färdig att ånyo börja sina inkvisitoriska förhör. Då kan hon inte hålla ut längre; bragt till förtviflan, ställer hon sig i ett öppet fönster i den råkalla-vinterluften — och nu, med döden omedelbart för ögonen, svär hon att hon aldrig tillhört någon annan man än den odrägliga professorn.

Han är genomtråkig, och det är föga intresse med *henne* — att stycket under dylika förhållanden ej kan bli synnerligen lifvande säger sig själft. Hufvudpersonerna spelades förträffligt af hr Hillberg och fröken Seelig.

Mellan de svenska styckena stack man in ett franskt, och det var ingenting mindre än en Molière: „Scapins skälmstycken“. Molière har på senare tider lyckats mycket bra i Stockholm — detta försök aflopp äfven lyckligt. Hr Personne gjorde en uppsluppen, liflig och lagom stiliserad Scapin — en af vintersäsongens förnämsta prestationer på våra scener — och han sekunderades godt af hrr Gründer och Envall i de båda fädernas roller, bröderna Coquelins roller på Théâtre Français.

Nu väntas ett annat Molièrestycke: „Den girige“, där hr Knut Almlöf kommer att åter uppträda i sin gamla glansroll. Hr Almlöf har i mars månad gladt sin gamla trogna publik med ett gästuppträdande, som hittils omfattat „Klädeshandlaren och hans måg“ och „Sparlakansläxor.“ Harpagon blir nu hans nästa roll.

På Södra teatern spelar hr Holmqvist „Kumlander“, där hans gedigna konst lockar till både löjen och tårar. Dessemellan gästar fru Anna Lundberg i „Yngste löjtnantens“ uniform. På Vasateatern tjusar Anna Petterson oss som „Sköna Galatea“, och balettpantomimen „Dockféen“ smeker ögat med granna scenerier, grupperingar, danser och trollerier.

G—g N.

Fredr. Cygnæus' Samlade arbeten.

II.

Cygnæus som talare.

Med rätta säger utgifvaren: „på talarstolen var Cygnæus en värklig konstnär“. Han hade här en självbehärskning, hvilken väl icke yttrade sig som självbegränsning, men som en full medvetenhet af hvad han ville och kunde. Däraf ett inre lugn, hvilken flykt han än medgaf sin fantasi, hvilka känslorörelser han än ville inlägga i talet. Hans ovanliga minne, som förvissade honom om att besitta texten i alla dess detaljer, bidrog till denna känsla af säkerhet och lugn.

Cygnæus skall tidigare hafva egt en stark och uttrycksfull stämma och väl förstått att begagna detta medel. Så länge jag hörde honom tala, var rösten låg och entonig; den skall hafva blifvit sprängd vid det stora talet 1848, och sedan var han hänvisad mest blott till sina andliga medel. Dessa voro ock så stora, att man snart glömde rösten, liksom man glömde den sällsamma, undersätsiga figuren, med det stora hufvudet, de buktiga benen, det yfviga håret och kindskägget, de buskiga ögonbrynen och de tjocka läpparna. Hållningen, som han gaf sin gestalt, var värdig, gesterna få; hälst uppträdde han draperad i slängkappa.

Talarens språkkonst är icke så samlad och laggrann som lyrikerns; inga förargliga versfötter och rimord afbryta här tankarnas ström. För lyrikern är versifikationen som de öppningar, genom hvilka fontänens vatten stötvis framspringer; talaren öppnar damluckorna och låter det rinna, snabbare eller långsammare efter sitt behag; om han blott känner sig vara herre öfver sitt publikum, kan han ge sig tid och rum. Och Cygnæus gaf sig rundligt af hvardera, han

talade långsamt och utförde på bredden. Perioderna voro långa och ofta nog inveckladе till följd af de många anspelningar, som trängde sig fram i bisatser, dem han ej hade hjärta att stryka, men han var säker på att finna orden han behöfde och att i sinom tid hinna till punkt. Välljudande kunde man icke kalla språket i hans tal, men det var flytande och ingaf en viss känsla af välbehaglighet.

Cygnæus hade ett eget sätt att rufva öfver sina ämnen, dem han genomskådade, mera än genomtänkte, och därunder växte hos honom detta alt förstorande patos, som i talen hade sitt rätta svängrum. Hyperbolerna äro hemma i retoriken, de tilldraga sig åhörarns uppmärksamhet utan att han hinner pröfva deras hållbarhet, och det var hvad Cygnæus behöfde. Anspelningarna kunde vara sökta på långt håll, liknelserna voro icke alltid lyckade, metaforerna icke sällan dunkla och tvungna, men hur han målade och målade, uppkom hos åhörarn en stämning, och ur denna framträdde, som strimmor af ljus, de några drag, med hvilka han sökte karaktärisera talets föremål. I detta poetiska ljusdunkel höll han åhörarn fångslad, utan att denne ens märkte de många onödigheterna och obehörigheterna, medan talaren bibragte honom några få väsentliga, visserligen ock stundom diskutabla intryck af det tema han behandlade. Men därutöfver hade man i behåll denna upphöjda stämning, mest af fosterländsk, eller ock af allmänt human, historisk och estetisk art, som ämnet väkt hos talaren själf.

Politiska tal eller öfverhufvud tal, som skulle gått ut på att framkalla hos åhörarne beslut af praktisk art, har Cygnæus icke hållit. Hvad han talade i konstföreningen 1863 till försvar för en konstakademi och i solennitetssalen 1867, vid det stora mötet med anledning af nöden, för att förmå människorna att ändock besöka teatern, gick väl ditåt, men dessa tal återfinnas icke i samlingen. Cygnæi tal äro akademiska och närma sig katederföredraget, vare sig det gäller att upphöja en personlighet eller att fira en tilldragelse. Men talets värkan är dock icke att upplysa eller skapa en öfvertygelse på grund af meddelade sakförhållanden, som äfven i hans föreläsningar förekomma ganska sparsamt, utan att öfvertyga medels känslostämningar af ett eller annat slag, men alltid af högsinnad syftning. Han var en lyrisk ta-

lare, trots den lugna, breda formen, och som sådan var det egentligen han väkte den patriotiska stämning, som börjar märkbart utbreda sig bland ungdomen efter det Cygnæus från Fredrikshamn kommit till universitetet. Hans tal bland savolaks-karelarne om Rabbe Wrede (1838) och bland österbottningarne om Porthan (1839) äro tvänne sådana patriotiska bragder. Hvar hade man dessförinnan sett sådana vyer öppnas i vår bildningshistoria, som i det senare talet, eller hört 1808 års krig och dess män uppfattas så storsinnadt eller skildras så varmt och tacksamt, som i det förra. I jämförelse med betydenheten af de intressen han väkte betyder det mindre att Porthans bild är ganska svagt tecknad, medan Rabbe Wredes, som i värkligheten erbjöd knapt andra moment än släktnamnet, studentexamen, öfverflyttningen till Sverge, där han ingick i krigstjänst, öfversatte v. Suchtelens krigshistoria och dog ung, är tecknad med en öfverspänning, som mest blott i egna personliga tycken söker stöd för omdömet att „en härligare man sällan såg dagen i Finland“.

Öfverdriften behöfde icke minska hans makt öfver de ungas sinnen. Det ensidiga förstorandet, endast att någon idé förhärligas med detsamma, ligger tvärtom i ungdomens natur, och i det hänseendet förblef Cygnæus ung till sin lefnads slut, hvilket till en god del förklarar den ostörda sympatin emellan dem. Man eger tyvärr icke mera hans berömda tal om Finlands namn på majfesten 1848, det bäst inspirerade, säges det, af alla hans tal och som af åhörarne nästan likställdes till sin värkan med „Vårt land“, som då för första gången afsjöngs. Däremot har utgifvarn lyckats samla en stor mängd af de förtroligare, längre eller kortare andraganden Cygnæus i egenskap af kurator och professor samt sedan på sin födelsedag den 1 april såsom ett slags burspråk höll för ungdomen, då han sällan felade i att ge någon storslagen patriotisk, human eller estetisk syn på saken, hvilken den då var för tillfället. Visst är att om den, som vid början af 50-talet blef student, af föregående generation fick sig meddelad som en gängse föreställning att Porthan och hans tid, Gadd, Kalm, Samuel Chydenius, Calonius, Tengström, Franzén voro något utomordentligt, duktigt, epokgörande, att Klas Fleming var en kolossal, nästan

världshistorisk företeelse, att icke blott Runeberg, utan ock Nervander, Snellman, Castrén, Lönnrot och Cygnæus själf voro sällsynte och store män, att Kalevalas skapande var den största literära tilldragelsen under Nikolais spira, att det finska folket var icke blott vårt folk och såsom sådant ett dyrbart föremål för ynglingens kärlek, utan ock ett af jordens tappraste, trofastaste, gudfruktigaste och djupsinnigaste folk, som väl icke på grund af sitt språk, men möjligen på grund af sina andliga egenskaper kunde bevisas vara en aflägg utaf Israels tio stammar (se talet vid Bibelsällskapets sammankomst 1841), så hade dessa och dylika meningar uppkommit och spridt sig förnämligast däraf, att Cygnæus sagt eller låtit förstå det. Att småningom en nyktrare tid skulle komma, då man icke så lätt hänfördes af s. k. stora tankar och begynte pröfva i hvad mån de höga känslorna kunde vara uppblåsta medels ohållbara påståenden, låg i sakens natur; på sin tid, såsom väckelsemedel, voro de viktiga och välgörande för vår utveckling.

Mindre säker på att lyckas kunde Cygnæus känna sig vid de större tillfällen, då han hade den bildade allmänheten omkring sig, vanligen i solennitetssalen, vid Nervanders, Muncks, Reins, Franzéns åminnelsefester, icke blott för det att publiken var mera kritisk, utan ock emedan uppgiften stälde större fordringar på hans konstnärskap. Hans styrka låg i det personliga, medan lifsgärningen endast styckevis framskymtade under talet. För den firades förhållande till stat och samhälle, till literaturen och vetenskapen, för von Bonsdorffs värksamhet som kemist, Nervanders som fysiker, hade han en bristfällig måttstock, men desto bättre var hans slagruta för utfinnandet af deras personliga, isynnerhet deras ädla egenskaper. Det är emellertid svårt att numera bedöma dessa hans prestationer, emedan de dels föreligga blott i fragment — Muncks åminnelsetal blef aldrig annat — dels utgjorde utplock ur eller sedan ingått i långa biografier om 100 eller 80 trycksidor, som Nervanders eller Franzéns. De oratoriska beståndsdelarna, inmängda bland biografiska anekdoter, djupsinniga betraktelser och reflexioner, skilja sig från dessa knapt genom annat än att han vänder sig till åhörare. För öfrigt ändrade han icke framställningen mycket, när han skref ett tal eller när han skref en

uppsats. Bredden i Cygnæi tal i förening med hans lyriska subjektivism gjorde att det lätt öfvergick till ett kåserande, ett välbehagligt och förtroligt meddelande, som skänker godtgörelse för uppskattningens öfverdrift; och hvad som sist och slutligen skiljer dessa minnestal från hans öfriga uppsatser är ett sparsammare bruk af ironin, som förbjöds af det högtidligare tillfället.

En annan grupp äro de tal han höll vid medborgerliga fester, då han som landets förste talare kallades att tolka allmänhetens känslor. Ett värkligt konststycke är det han presterade i april 1854 vid festen för finska sjöekipagenas officerare, då de redde sig till strids. Enhvar, som minnes de hjältar, hvilka då stodo lifslefvande inför talarn, kan ej annat än med undran följa honom till de hägringar af fosterländska minnen, af heroiska förhoppningar, af fromma känslor, till hvilka han lyfte gubbarna upp, nolentes volentes. Talet är karaktäristiskt också för arten af Cygnæi patriotism, som likstälde fosterlandsförsvaret i forna tider med orientaliska krigets storpolitiska mål. I detta hänseende hade Cygnæi fosterländska känslor alltid, tack vare hans petersburgska hem, en större omfattning än kamraternas, såsom röjer sig redan i hans första diktförsök med anledning af Alexander I:s död och senare i hans Alexanders-tal i kadettkåren. Här vet man icke hvad man skall beundra mera, den oförskräkta idealiseringen af personerna eller den af deras förestående bragder, i efterföljande stycken, hvilka må tjäna som prof på Cygnæi retoriska form.

Vi tillhöra ett modigt folk; främmande för oss är likväl det öfvermod, som, uppstigande från kräsliga middagsbord, gycklar lättfärdigt med krigets förfärliga allvar, såsom Europa sport att våra fiender roat sig med att göra. . . . . I, stridens män, åt hvilka vår varma, aktningsfulla hyllning nu egnas, för eder blick måste den tid, till hvars möte I manligen gån, te sig såsom eder bestämmelses rätta högtidstid. Väl veta vi alla att fredens ädlaste kännetecken, bildning, vetande, humanitet, i föga vanlig grad äfven för Er ega ett högt värde och stor betydelse. Men öfvertygelsen om eder kärlek för dessa fredens företräden ökar endast vår visshet därom, att I med desto gladare mod skolen kämpa för det land, som lärt Er att skatta bildningens sak såsom sitt högsta goda, och att ej ens stridens bistraste hetsighet någonsin skall kunna hos Eder kväfva känslan däraf, att det är krigarens humanitet, som uppdrager gränsen mellan den värkliga hjälten och barbaren, huru djärf än denne må rusa mot farorna. Er tillhör

den tid som närmast stundar; och vi prisa Er lycklige, emedan tillfället ej skall länge låta vänta på sig, då det är Eder gifvet att med tappra handlingar bevisa huru väl värde I varit att åtnjuta aktning och tillgifvenhet äfven under den nu förgångna tiden, som närmast tillhörde oss, fredens män: en tid, då tänka ädelt var en ädel handling och vilja redligt en ärofull bragd. Dubbelt lycklige skatta vi Eder emedan valplatsen för edra strider utbredes af dessa vatten, dem vårt fosterland stämplat med sitt eget namn: detta Finska medelhaf, kring hvars stränder de finska folkstammarna lägrat sig såsom trogen vakt redan i tider hvilkas historia heter saga. Hvilka kämpalekar hafva ej i århundraden, ja i årtusenden rasat på samma böljor, dem i gån ut att fröjda med nya bedrifter, bättre bevarade af efterverldens beundrande minne än våra förfäders, hvilkas djärfva kämpadater tidigt försjunkit i glömskan, liksom de fåror, dem deras kölar plöjde i hafvets barm, hastigt utplånats af detta! Och klipporna på fosterlandets strand, den I gån att hägna, trofaste såsom de sjelfva, om huru mången bragd, hvartill de fordomdags varit vittnen, skulle de ej veta förtälja, ifall icke deras röst, ekot af stridernas dån, hade längesedan förklingat i förgångna sekels natt!

En högre och hållbarare ståndpunkt intog han vid sorgefesten med anledning af kejsar Nikolais frånfälle 1855, väl den svåraste uppgiften och den mest fulländade af hans oratoriska prestationer. Genomträngd af en hög känsla af historisk oväld, söker han att tränga till de väsentliga momenten af den firade monarkens lifsgärning, och de funna dragen utför han i ett värdigt och oförstäldt språk. Skuggningen syntes väl oss unge, som lifligast känt trycket af den store autokratens tvångsvälde, altför lätt, knapt märkbar, men den fans där, och när den karaktäriserade lifsgärningen nu är vorden historisk i ordets hela betydelse, kan man ej annat än egna sin beundran lika mycket åt den skickliga teckningen, som åt det skarpsinniga bedömandet. Hänförelsen för det omätliga världsväldet och den kraftfulla personligheten i dess centrum låg nu alldeles i Cygnæi skaplynne och minskades icke af något större anspråk på folkfrihet.

Ännu ett tal förtjänar framhållas, det så kallade majnatts-tal han höll 1857 vid de svenska promotionsgästernas afresa. Sådant det af Cygnæus själf, enligt egen uppgift, några månader senare upptecknades, är det visserligen menlöst nog och ett af hans svagare tal, men vid tillfället fick man intrycket att han sällan talat mera inspireradt eller med

större makt. Och att talet bevingades af en viss indignation öfver några vid ett studentbesök i Stockholm fälda ord om Finland som „ett träldomens gyllene näste“, hvilken kränkande tanke han nu tykte sig återfinna hos en af festtalarne, var likaså märkbart. Då Cygnæus eljes nog var den, som klandrade förhållandena hemma, kommer man att tänka på Runebergs ord om v. Törne: „pass! det gick an för gubben, ej för andra“. Lättbegripligt är det ock att Cygnæus, som gjort så mycket för att stegra självkänslan, höja aktningen för vår forntid och väcka förtröstan om en framtid, känt ovilja vid Carléns ofvan nämda dumma fras, den väl ingen då eller nu ville försvara, och äfven det får medges, att hvarje klagan inför de främmande var lika litet på sin plats, som Cygnæi protest var det. Men för resten stodo nog tillställarne af det svenska besöket på en något annan grund med sin patriotism, än den Cygnæus hade lagt. Elever af Nordström på närmare eller fjärmare håll, voro de icke fullt så anspråkslösa i politiskt hänseende. Censuren var icke den enda boja de kände tryckande under det Nikolaiska systemet: det konstitutionella lifvets fjättrande var en än större anledning till de unges missnöje med förhållandena, men för det konstitutionella lifvet, medborgarnes lagbeskrifna deltagande i styrelsen, såsom ock för de politiska institutionernas utvecklande, hade Cygnæus icke mycket intresse eller förstånd.

Ehuru han antyder det själf, tror jag dock icke att detta hans tal var blott en stundens ingifvelse. Om också icke uppskrifvet, hade han det nog med sig uttänkt och bevaradt i sitt goda minne. Improvisatör eller debattör var Cygnæus icke; redan i lördagskvällarnas kamratkrets visade han sig sakna denna slags fyndighet, svarslös som han alltid var vid Runebergs skämtsamma angrepp. Men han hade i hög grad förmågan att lefvandegöra sitt värk och ge det detta tycke af omedelbarhet, som är af så stor vikt för talaren. För öfrigt iakttog han icke de gamla föreskrifterna om ett lifvadt anslag i början eller klämm i slutet, ej häller tänkte han på att alt det väsentligaste skulle blifva sagdt om ämnet, nöjd om han funnit en eller annan knopp, som utvecklades under ymnigt pågjutande af de känslofulla betraktelsernas ström. Hvarför ock, när

nu talandets charm har upphört och innehållet bedömes med den eftertanke, hvartill det muntliga föredraget ej lämnar tid, det sakliga i hans tal förefaller nog magert, medan man beundrar den subjektiva rikedomen.

III.

Cygnæus som historiker och kritiker.

Långt bättre än på politik, parlamentarism och statsbyggnad förstod sig Cygnæus på ett faderligt styrelsesätt, isynnerhet af snillen, af patriotiske, genialiske, djärfve män, i all synnerhet om desse, mot den beundran han offentligen egnade dem, lånade sitt öra för hans förslag. Casimir v. Kothen och Fabian Langenskiöld voro statsmän efter hans sinne och jämte Samuel Henrik Antell de regeringsmedlemmar han på 1850-talet skattade högst. Att så noga hålla på de politiska institutionerna var för honom föga mer än en tom formalism och mycket mindre värdt än patriotiska planer och afsikter, om än vidt sväfvande och vådliga, som Sprengtportens själfständighetsplaner, eller omöjliga, som hans egen konstakademi. För alt hvad han upphöjer Finland och finnarne, faller det honom sällan in att prisa de frisinnade institutioner här införts och den folkfrihet, som i dem utvecklat sig. Jag erinrar mig blott två ställen, där detta runnit honom i hågen, i Klas Flemings samtal med Radziwill, där han uppställer folkfriheten i Finland gentemot slafveriet i Polen, och den intressanta inbjudningsskriften 1863, „Hufvuddragen af Finlands historia". Men äfven i denna afhandling, där finska folket prisas lyckligt för sin uppfostran i ett lagbundet samhälle, som stälde ingen så högt, att ej lagen stod öfver honom, fattar han knapt bärvidden af folkets delaktighet i lagstiftning och förvaltning, och skriften går slutligen ut på att med allehanda sofismer försvara januariutskottet och dess garant: voro icke Gustaf Adolfs landtdag 1616 och själfva Borgå landtdag revolutionära handlingar, och var det då skäl att göra så mycket väsen, om ock denna utskotts-landtdag icke så strikte öfverensstämde med formerna? Hade man väl sett något ondt uppstå af det projektet, och annat mer, som han med ridderligt mod kastade midt i ansiktet på den allmänna opinionen. Cygnæi känsla för det konstitutionella i historien,

liksom för det lagenliga i naturen, var lika svag, som hans känsla för det heroiska på krigets, det genialiska på literaturens alla områden var liflig och stark. För en historiker är det förra en brist, som kanske kan döljas, men icke ersättas af de ur det senare härflytande egenskaperna.

Cygnæi historiska arbeten, bland hvilka må nämnas, jämte den omförmälda inbjudningsskriften, inledningen till en „Teckning af finska kriget åren 1741 och 1742“, „Revision af allmänna meningens dom öfver general Hans Henrik Gripenberg“ samt „Joachim Zacharias Duncker och hans omgifning“, äro storartade kåserier, där egna hågkomster, sympatier och antipatier, hugskott, som icke alltid äro stjärnskott, stundom utan något sammanhang med ämnet, ingå i framställningen, om ock denna till följd af det objektivare ämnet eger en någon större sammanhållning, en bestämdare syftning, än i de literära arbetena. Endast i det förstnämnda gör han försök med att konstatera en utveckling, utvecklingen af en separatism, som kunde bilda grunden för en finsk historia före 1809. Då emellertid någon akt af politisk själfständighet, som skulle haft medhåll hos folket, icke kan uppvisas före Borgå landtdag, tvärtom författarn själf måste medge att Sprengtporten misslyckades, emedan folket fördömde hans sträfvande, så vill det vara vanskligt att göra en politisk historia åt ett land, som icke röjt lust att själft göra sig en sådan. Därmed förnekas ju icke att de politiska förhållandena stälde sig alt mer och mer hotande under 18:de århundradet eller att politikerna från svensk som från finländsk sida begynte tala om skilsmässa. Men det fräcka tal, som fördes om Finland i sekreta utskottet före kriget 1741, och den usla krigföringen finner författarn själf på intet sätt hafva rubbat trohetskänslan hos befolkningen; i hela världshistorien känner han icke maken till trofasthet; den var nästan för stark, och om teckningen af 1741—1742 års krig blifvit något af och detta hans första arbete i den fosterländska historien icke, som så många andra af hans stora föresatser afstannat vid början, skulle han i de frikårer de karelska bönderna uppsatte för att afvärja fiendens infall funnit jämväl bevis af aktivaste slag mot sin egen teori.

Bättre lyckas honom ett annat bemödande, som är den rödaste tråden i hans historiska skriftställeri, att gå till rätta med svenska regeringen för dess sätt att vårda Finlands

intressen eller, hvad som var detsamma, rikets intressen i Finland. Om det är hans förtjänst att med dessa arbeten kraftigt hafva värkat till en nationell självkänslas väckande, så måste medges att styrelsens elände under kriget 1808 och 1809, ej mindre än under de näst föregående krigen, gaf honom ymnigt vatten på kvarnen. Hans arbeten om Gripenberg och Duncker äro vältalighetsalster af en finländsk kronjurist, där ironin omväxlar med sarkasmer och invektiver, i förening med ransakningsdomarens ifriga bemödande att blottställa den skyldige. Och därvid är märkeligt att se huru Cygnæi konungskhet, som åtminstone är lika stor som patriotismen, söker hålla kungen undan, medan herrarne få hela skulden, utan någon tanke därpå, att det var konungen som satt dem till deras värf, hvarvid han dessutom ofta band deras händer. Så att om man här tillämpar ordspråket: sådan herre, sådan dräng, blir det nog herren som får bära hundhufvudet. Ända därhän drifver emellertid Cygnæus sin konungskhet, att han ej kan förlåta Adlercreutz, på hvilken han ju eljes använder sin beundrans stora uttryck, då denne i nödens sista stund bar hand på den stackars kungen. Han vill ej förneka att detta tilläfventyrs måste ske, men gärningen var så långtifrån skön, fastän Runeberg säger det, att den kunnat gärna lämnas åt Adlersparre, för hvilken den varit passande.

Utgifvaren har förenat Cygnæi literaturen och konsten rörande skrifter, där ock talen äro instälda, under titeln „Literaturhistoriska och blandade arbeten". Men några literatur*historiska* arbeten förekomma i självfva värket icke, det skulle då vara föredraget om Frese, för hvilket en god vän från Sverge anskaffat upplysning om Freses födelseår. Att framställa en historisk utveckling förutsätter äfven i literära ämnen en lag, en tanke, en hypotes eller hvad man vill kalla den konception, hvilken man tykt sig se förvärkligad genom ett fortskridande i tid och rum, men för undersökningar af sådant slag hade Cygnæus ingen håg. Hans hithörande skrifter äro kritiska och hade så bort benämnas; de gå ut på att ange värdet, det moraliska och estetiska, hos literära värk, personligheter eller hela tidsskiften. Äfven hans katederföredrag, de som mest uppmärksammades, de om Shakespeare, Lessing och Beaumarchais, voro kritiska skildringar, tablåer i Villemains manér, af hvilka ingenting står

kvar, väl därför att han höll dem fritt, med tillhjälp af sitt utmärkta minne, efter läsning af Gervinus', Hettners och De Loménies arbeten.

De större af Cygnæi kritiska skrifter, hans professorsspecimen „Konung Erik XIV såsom romantisk karaktär“, „Det tragiska elementet i Kalevala“, om Elgskyttarna, Hanna och Fänrik Ståls sägner, äro tvifvelsutan, sedan talen numera förstummats, det för eftervärlden mest fängslande af Cygnæi hela kvarlåtenskap. Mer än för de historiska var kåseriet den sannskyldiga formen för de literära ämnena, och det växlar i de mest olika tonarter, från högstämda utgjutelser till drastiskt skämt och skarp satir. Begär man blott icke en fullständig belysning eller tillförlitlig utredning, har man sin förnöjelse af att följa hans oberäkneliga evolutioner. För denna framställning var hans språk som klipt och skuret. Äfven vid talen fans dock ett nödtvång att hinna med vissa punkter, som borde beröras. Här var ingen begränsning nödig, lika litet som någon förpliktelse att följa en viss ordning. Om han alltid kände en obenägenhet för att säga saken rent ut, kunde han här göra omsvep på omsvep, liknelser på metaforer, afvikningar på grund af hugskott, infall, ordspråk, som med ämnet stå i intet samband: det ligger i kåseriets natur att sväfva omkring ämnet, och själfva det oväntade i sprången ökar behaget. Skulle tankegången stundom bli för invecklad, kastar han sig med en kvick vändning ur maskorna, och skulle han stundom rida ihjäl sitt skämt eller skulle meningen utfalla alldeles oklar, kan läsarn hoppa öfver stället, utan farhåga att tappa bevisningens tråd, ty en sådan finnes knappast mer än i de tvänne förstnämda skrifterna, där tonen ock är mera allvarlig. Äfvenså i minnesbilden af Nervander, som är att räkna hit, snarare än till talen, och som är utmärkt lika mycket genom ett sorgfälligt språk som genom en ädel uppriktighet i känslan.

Eljes utgör skämtet i form af en mer eller mindre mild ironi öfver eller kvicka utfall mot nämda och onämda vedersakare, enskilda personer eller hela samhällsklasser, isynnerhet sådana, som tykts honom ringakta hvad han skattade högst, ett viktigt medel att underhålla läsarens intresse, äfven om ironin icke sällan bidrar att göra meningen mörk. I alla fall rör sig hans skämtsamma lynne i dessa uppsatser långt friare än i dikterna, och i talen var det så

ofta förbjudet redan genom den högtidliga stämningen, i de historiska arbetena förträngdt af sarkasmen. I de många kritiska styckena af polemisk syftning, som tillsammans med uppsatser i dagens frågor om teatern, om konsten och literaturen fylla denna afdelnings fjärde band och för enhvar, som vill lefva in i dessa förhållanden från medlet af 30- till medlet af 70-talet, utgöra en särdeles intressant läsning, förekomma ställen, där ironin blir bitter nog; men är humöret godt och ämnet mera lifvande, går skämtet som en sprittande åder genom det ymniga källflödet i hans framställning. Riktigt nog skulle man på en sida kunna säga alt det sakliga han ger på tio, men framställningen vore icke då så nöjsam, och har man blott god tid, följer man med välbehag de rörelser ämnet väkt i hans håg, ungefär som de sig vidgande ringarna i vattnet, dem man följer länge sedan den fallande stenen, som förorsakat dem, försvunnit för blicken, blott att värkningarna hos honom äro långt mera brutna och oberäkneliga.

Beträffande grunden för Cygnæi kritik, är den hedrande för hans hjärtelag. Omfattande Thorilds sats att, då ett vittert arbete tillkommit för sina förtjänsters skuld, icke för sina fels, bör det ock bedömas efter de förra, icke efter de senare, vill han säga så mycket godt och så litet ondt som möjligt om det han granskar, och han är också väl medveten om denna sin humanitet. I uppsatsen om Elgskyttarne och Hanna tar han Runeberg i upptuktelse för klandret denne latit öfvergå Tegnér och Atterbom. I och för sig är dock satsen tvifvelaktig nog, då kritikens rätta grund är att uppriktigt karaktärisera saken, sådan man funnit den, enligt den uppfattning man har af hvad skönt och godt är, och mången kan tycka att Cygnæus i sin kritik aldrig varit bättre inspirerad än genom den ädla sanningskärlek, som andas ur minnesbilden af Nervander. Men också hans oförstälda glädje och beundran öfver att dikter så djupsinniga som Kullervo, så sköna och fulländade som Runebergs, kunnat uppstå hos oss, sprider värme genom hans hithörande skrifter och äro slutligen och sist det, som ännu mest värksamt fängslar läsarn.

Åtminstone har jag icke kunnat åter läsa hans kritiska uppsatser om Runeberg utan en känsla af djup beundran öfver denna oförstälda glädje, och det tyckes mig som skulle

man kunna snarare på denna hans karaktärs frihet från all afund, än på några af hans öfriga egenskaper, grunda omdömet att han var en ovanlig man. Att älska sitt fosterland och folk är då ingenting så sällsynt, och att vilja för denna sin kärleks skuld bli känd och berömd gör den icke desto rarare. Mera ovanlig förefaller mig då den slagruta han bar i sitt inre för stora tankar och upphöjda känslor, en den goda féns gåfva, som för resten medför också sina vådor; men det sällsyntaste är väl dock att den, som icke lyckats själf blifva förstådd och erkänd som skald, kan af hela sitt hjärta glädjas åt att en annan blifvit det.

C. G. Estlander.

Sverge och Ryssland under förra hälften af sjuttonde seklet.

Sverges politiska relationer till Ryssland under förgångna århundraden hafva blifvit jämförelsevis sparsamt belysta, ehuru ämnet är af stort historiskt intresse. Svårigheten för skandinaviska forskare att begagna ryska källor har varit ett ofta oöfverstigligt hinder för arbeten på detta område. Så mycket mera bör man därför taga vara på de bidrag som då och då framträda, och bland hvilka vi särskildt nu vilja fästa läsarens uppmärksamhet vid några uppsatser i Ryska folkupplysningsministeriets tidskrift, i hvilka dr *Georg Forsten* belyst Sverges politik gentemot Ryssland under förra hälften af 17:de seklet: *Sverges politik under upprorstiden* (i flere häften af nämda tidskrifts årg. 1889) och *Sverges förhållande till Ryssland under Kristinas regering* (i tidskriftens årg. 1891) [1]) Förf., som blifvit ledd in på detta forskningsfält genom sina i Finsk tidskrift förut omnämda arbeten rörande den baltiska frågans historia, [2]) har här meddelat talrika nya faktiska upplysningar. Johannes Widekindis

---

[1]) *Политика Швеціи въ смутное время*; журналъ министерства народново просвѣщенія, 1889; *Сношенія Швеціи съ Россіеи въ Царствованіе Христины*, samma tidskrift, 1891.

[2]) Finsk tidskrift XXVIII sid. 388, t. XXX sid. 245.

vidlyftiga värk „Det svenska i Ryssland tio års krigs historia“ innehåller så godt som uteslutande krigshistoriska detaljer, men förbigår de diplomatiska omständigheterna. Hallenbergs Gustaf II Adolfs historia, som sträcker sig t. o. m. 1626, är rikare på diplomatiska meddelanden, men belyser dock icke hithörande frågor i hela deras omfattning. Dr Forsten har därför kunnat hämta rikt nytt material ur Svenska riksarkivet, hvars till ämnet hörande samlingar han genomgått. Han bestyrker sin framställning genom utdrag på originalspråket ur de aktstycken han begagnat samt meddelar tillika ett antal handlingar i bilagorna. Vi skola i det följande framhålla några hufvudpunkter ur hans skildring för att gifva läsaren en öfverblick af de ifrågavarande underhandlingarnas allmänna gång. Särskildt egendomligt är att se huru Sverge med all ifver sökte draga in Ryssland i sin protestantiska stormaktspolitik, oaktadt Ryssland icke gärna kunde vara intresseradt af de religiöst politiska strider, som uppfylde det öfriga Europa.

Då de inre oroligheter, som fortgingo i Ryssland åren 1605—1613, först utbröto, var Karl IX:s hållning tveksam och afvaktande. Han visste icke rätt hvad för person den djärfva bedragaren Otrepiev var och huru han skulle förhålla sig till honom. Han ålade sina kunskapare att meddela underrättelse „hvad samme Grissha Otrop är för en och om hans lägenheter och hvart han tagit vägen“. Höfdingarna i Finland fingo befallning att noga följa med händelsernas gång i Ryssland och att om dem insända oaflåtliga rapporter. Men det dröjde icke länge, innan han var redo att ingripa i utvecklingen, och nu ådagalade han en karaktäristisk oro och otålighet att nå sina syftemål. Dr Forsten anmärker att hans ryska politik var dubbel och tvetydig, i det att han gentemot ryska folket och ryska myndigheter oaflåtligt framhöll sitt intresse för Rysslands väl och räddning, medan han å andra sidan uppmanade de svenska krigshöfdingarna att i hemlighet och med alla till buds stående medel bemäktiga sig ryska fästen, städer och landskap. Några citat ur Karl IX:s skrifvelser skola ådagalägga att detta förf:s omdöme är grundadt på faktiska vittnesbörd.

I sitt första upprop af den 3 juli 1605 „Till alla ryssar, som bo vid det novgårdske länet“, säger Karl IX sig vara

den mest oegennyttiga beskyddare af ryssarnas heligaste intressen; särskildt vill han värna den grekiska läran mot påfvens och de katolskas anfall, ty enligt hans tanke ville katolikerna framkalla oro och blodsutgjutelse i Ryssland för att slutligen utrota den ortodoxa läran därstädes. Det är kuriöst att finna huru det sistnämda motivet, den ortodoxa lärans försvar, oaflåtligt återkommer i de bref som äro skrifna för ryssarnas räkning. I bref till Vasilij Sjuiskij af den 19 juni 1606 gör han denne uppmärksam på att den tyske kejsaren, Rom och Spanien kämpade mot Ryssland bakom Polens rygg. På denna tid var den bekanta mäster Daniel Theodori Hjort Karl IX:s sändebud i Ryssland. I en instruktion för de svenska kommissarierna i Ryssland af den 22 januari 1607 ålägger han dem att för ryssarna yppa Spaniens planer mot Ryssland; för att hjälpa polackerna hade den spanske konungen beslutit att till S:t Nikolai, hvarmed förmodligen menas Nikolajevsk vid Dvina söder om Arkangel, sända en flotta för att därigenom afbryta Rysslands handelsförbindelser med det öfriga Europa, hvarefter en väpnad styrka från norden skulle rycka in i det inre Ryssland polackerna till hjälp. [1]) Endast Sverge kunde hindra katolikerna att fullfölja dessa afsikter, hvarför ett förbund med Sverge vore af största vikt för Ryssland. Ju ifrigare han inbjöd Vasilij Sjuiskij till förbund, med dess större eftertryck framhöll han de gemensamma intressen som manade till försvar mot den katolska reaktionen. I ett bref af den 1 mars 1608 heter det: „om du äfven nu tillbakavisar den hjälp som från vår sida erbjudes, så faller på dig ensam skulden till ditt rikes undergång. Alla kejsarens, spanska konungens och Polens sträfvanden gå ut på katolicismens utbredning i Ryssland och att där utrota den gamla grekiska religionen“. I ett bref till agenten Peder Nilsson af den 21 maj 1608 inskärpes detta i ännu kraftigare ordalag. Han borde underrätta ryska ståthållare därom och erbjuda svensk hjälp mot katolikerna

---

[1]) „I skole ock“, heter det, „hålla ryssarna före, hvad skade som de däraf kunne hafve, hvar dem blefve all handel och tillföring borttagen till Sanct Nicklas, som de Poler nu praktisere och hafve i sinnet med Keyseren och Kon. af Hispanien, och de sedan på denne siden kunne och icke heller någen tillföring bekomme, hvilket dem lätteligen kan förtaget blifve, hvar de icke äre i venskap med oss och Sveriges krone.“

mot framtida ersättning[1]). När sedermera det länge eftersträfvade förbundet i februari 1609 blifvit slutet, hette det fortfarande i ett upprop från Karl IX till stånden och myndigheterna i Ryssland, att Sverge och Ryssland sida vid sida skulle bekämpa Polen och därmed äfven påfvens och Spaniens intriger, ty „påfven och Spanien hafva hulpit och dageligen hjälpa honom med penningar att besolda utländskt krigsfolk, på det han kan blifva det ryske herredömet mäktig“.

Samtidigt vände sig Karl IX särskildt till Novgorods invånare, förespeglande dem återställandet af Novgorods gamla frihet och oberoende såsom belöningen för en förbindelse med Sverge. Genom svek och bedrägeri hade de kommit under moskovitisk träldom. Nu bjöd Sverge dem hjälp och bistånd, så att de kunde blifva ett fritt folk igen, vare sig under den svenske konungens styrelse eller under en egen furste[2]).

Karl IX:s bref till Arvid Tönnesson Wildeman och andra förtroendemän, som hade befäl på östra gränsen, äro däremot hållna i en annan tonart, i det att det i dem nästan oaflåtligt är fråga om att bemäktiga sig ryska områden. Den 2 september 1607 uppmanar han Arvid Tönnesson att medels mutor förmå ståthållarna i Kexholm, Nöteborg och Ivangorod att ansluta sig till Sverge. „Säger dem“, heter det här, „att ju snabbare de öfvergå till Sverige, dess frikostigare skola de belönas, så att såväl de själfva som deras barn och barnbarn skola hafva anledning att tacka den

---

[1]) „Vi förnimme och att de Papister hafve synnerlige anslag till att rote sig in uti Ryssland och anhålle hos Påfven i Rom, där till konungen i Pålen stor befordring göre, att uti Valakjen skall blifve anrättat en Malteser orden . . . . der med de mene komme Ryssland under deres våld“.

[2]) Synnerligen karaktäristiska äro de ordalag, i hvilka konungen i en skrifvelse af år 1606 föreskrifver sina sändebud i Ryssland huru de skola uttala sig gentemot novgoroderna. De borde främst väcka hos dem bittra känslor öfver den moskovitiska träldomen, hvari de råkat. „Vele de nu slå sig under deres Nådigaste Konungs regement eller hvar de begäre någon annan till deras egen regent och storfurste, som de tillförene hafve haft, så vill H. K. M. göre dem der till hjälp och bistånd och så lagn, att de blifve ett fritt folk igen och hjälpa dem emot alla deras fiender. Vid sådant sätt skole de beflite sig att de kunne få tale med Ryсserne och komme dem der till att de sloge sig till oss, eller mere oenighet måtte ibland dem blifve uppväkt till det som de allaredan hafve och man finge med det samme befästningen in“.

svenska konungen. Om själfve den moskovska tsaren vill komma till Sverige, lofve vi honom ett beredvilligt emottagande". I bref till Jakob De la Gardie manade han denne, efter det förbundet med Vasilij Sjuiskij redan blifvit uppgjordt, att bemäktiga sig Ivangorod, Kexholm och Nöteborg samt behålla dessa orter i sina händer. Kort men tydligt angifves detta i ett bref till Jakob De la Gardie af den 28 maj 1611, däri konungen säger: „Men alla edra praktiker måste gå därut på, att vi kunne få Ivangorod, Nöteborg, Jama, Coporie, Augdow och Colandsö (Kola-halfön) under Sveriges krona".

Dr Forsten säger med stöd af dessa aktstycken att „Karl IX:s politik under upprorstiden uteslutande afsåg Sverges territoriella utvidgning i öster; hans sträfvan var rent egoistisk; medlen som han använde kan man ursäkta endast med hänsyn till den tid och den epok då han lefde". Däremot kunde invändas att det egoistiska statsintresset icke blott under denna epok spelade hufvudrollen i den internationella politikens beräkningar, utan i alla tider varit bestämmande därför. Dessutom var planen om Sverges och Rysslands gemensamma uppträdande i kampen mot den katolska reaktionen ingalunda endast ett bedrägligt lockbete, som saknade alt stöd i de värkliga förhållandena. Må vi minnas att Gustaf II Adolf ännu 1626 tänkte sig möjligheten af att den stora kampen mellan katolicismen och protestantismen skulle utkämpas på Polens slätter. Hade stridens tyngdpunkt sålunda blifvit förlagd till östra Europa, skulle Ryssland varit en ovärderlig bundsförvant.

Gustaf II Adolfs ryska politik gick till en början i samma spår som faderns. Förf. anser underhandlingarna om härtig Karl Filips val till rysk tsar, hvilka han ganska vidlyftigt omtalar, hafva varit föga allvarligt menade. Äfven därunder dolde sig tanken på Sverges makttillväxt och territoriella utvidgning. Han dröjer därefter vid krigets gång efter Mikaël Romanovs val till rysk tsar 1613 och de följande fredsunderhandlingarna intill freden i Stolbova 1617 samt behandlar äfven gränsregleringen, en framställning som i flere punkter kompletterar hvad som är kändt ur Hallenbergs historia och andra, senare arbeten.

Ju mera Gustaf II Adolf sedermera vände sig västerut, dess viktigare blef det för honom att vinna den forna fiendens i öster vänskap. Han närmade sig Ryssland i hopp om att i Mikaël Romanov finna en bundsförvant mot konung Sigismund. Hans budskap till Ryssland gingo ut på att ådagalägga att hvarje framgång som Sigismund vunne gentemot Sverge måste blifva farlig för Ryssland, ty väl herre öfver Sverge skulle han ånyo vända sig mot Moskva, medan å andra sidan Sverges seger vore en fast garanti för Ryssland i dess förhållande till Polen. Det gemensamma religiösa intresset åberopades äfven nu oaflåtligt såsom det främsta föreningsbandet mellan de två makterna.

Betecknande är en instruktion af den 20 februari 1626, gifven åt Ewert von Broman och Henrik von Ungern, hvilka afsändes såsom sändebud till Moskva. Sändebuden borde „fråga storfursten huru han mår, och sedan referera honom all statum rerum, såsom och incitera honom till att understödja det gemena väsendet och hindra kejsarens samt konungens i Spanien och polackens framgång därigenom att han retraherar polacken från de andres adsistens“. Funne de nu att storfursten gärna hörde deras tal och ville „polacken i håret“, så skulle de ytterligare uppägga honom genom att för honom referera tillståndet i Tyskland och Italien samt skildra den starka korrespondens som rådde mellan kejsaren, konungen i Spanien och Polen, påfven och de katolska för att utrota alla andra religioner, isynnerhet den evangeliska och den grekiska. Enkannerligen skulle sändebuden „exaggerera“ de förföljelser som i Polen blifvit anstälda mot den grekiska religionen, hvilken man där emot alla löften och försäkringar, dels med list, dels med våld, sökte utrota. De skulle också framhålla huru de katolska „måge underlägga sig alle andre kongeriken, och huru de allaredan hafva parterat sigemellan Europa uti deras rådslag, så att det hus Österrike skulle behålla Tyskland, Italien, Frankrike, Spanien, England och Nederländerna och sedan Ungern, och att konungen i Polen och hans barn skulle intaga Ryssland, Sverige och Danmark och lägga dem under Polen, och sedan skulle de både, så det hus Österrike som Polen, antasta turken och byta hans rike sig emellan“. Sedan de utvecklat dessa motståndarenas omfattande planer, borde sändebu-

den anmärka att det visserligen vore tvifvelaktigt om de helt och hållet kunde fullborda sina afsikter, men dock skulle de otvifvelaktigt bringa öfriga makter i fara; därför borde öfriga makter förena sig och äfven storfursten på sin sida göra sitt till saken, så att man kunde bringa motståndarena på fall. Funne sändebuden emellertid storfursten mindre benägen att lyssna till dessa förslag, borde de inskränka sig till att underrätta sig om Rysslands inre förhållanden och meddela sin konung notiser därom[1]). Sändebuden emottogos välvilligt i Moskva, men affärdades med ett kortfattadt svar af den 25 april 1626, som dr Forsten meddelar efter en fransk kopia och som endast innehåller uttalanden om vänskap och fredligt tänkesätt.

På slutet af 1629 afgick ännu en svensk beskickning med Anton Monieur i spetsen till Moskva. Dr Forsten citerar trenne för Monieurs räkning affattade instruktioner af den 12 januari 1629, 13 november 1629 och 23 november 1630, hvilka alla mutatis mutandis genomgås af samma anda som den ofvannämda af 1626. Enligt det första af dessa aktstycken borde sändebudet inför storfursten framhålla att den svenska konungen slutit stilleståndet i Altmark med Polen, emedan han funnit sig fullständigt isolerad gentemot denne fiende. Ingen hade bistått honom, oaktadt kriget dock angick äfven många andra furstar, särskildt den moskovska tsaren. Ville tsaren emellertid numera börja krig med Polen, var Gustaf Adolf beredd att, efter sina krafter, medels vapen, främmande soldtrupper m. m. understödja honom. Instruktionen af den 13 november 1629 innehåller bl. a. en erinran om att påfven, kejsaren och Spanien i förbund med Polen ville bemäktiga sig östersjöhandeln. I händelse Monieur erfarit att det franska sändebudet La Haye des Cournesvins, som anländt till Ryssland, ville värka för den påfviska religionens utbredande därstädes, borde han göra tsaren uppmärksam på de fördärfliga följderna af ett sådant företag. Den sista instruktionen ålade Monieur att till tsaren framföra den svenske konungens tacksamhet för bevisade tjänster och för det intresse för Sverges krigiska framgång

[1]) Instruktionen är in extenso trykt bland bilagorna till dr Forstens afhandling.

han ådagalagt; ett icke officielt bihang innehöll löfte om att Sverge öppet skulle understödja Ryssland, i händelse det öppnade krig mot Polen.

Det hopp Gustaf Adolf hyste att i Ryssland finna en bundsförvant och att kunna drifva det till angrepp mot Polen blef emellertid besviket. Mikaël Romanov vidhöll den fredliga politik han sedan början af sin regering följt och upptog förmodligen ganska lugnt Gustaf II Adolfs förespeglingar om de faror som den katolska reaktionens växande makt innebure för Ryssland. Känslolös för den svenske hjältens vänskapsbevis var han dock icke. Han gick på hvarjehanda sätt honom till mötes, bl. a. genom att någon gång medgifva svenska undersåtar rätt att tullfritt uppköpa säd i Ryssland. Då underrättelse om segern vid Leipzig anländt till Moskva, firades där, enligt en på tyska affattad berättelse af agenten Johan Möller, dat. 14 nov. 1631, „stor, präktig triumf" med kanonsalut och tacksägelse till den Allsmäktige. Därvid rykte 13,000 musketerare och strelitzer med 48 kanoner ut på fältet utanför Moskva. Festen firades med fruktansvärdt skjutande och klockringning i alla stadens kyrkor, „dass also in ganz Musskow solche herrliche Victoria erschollen und ruchtbar worden".

Under Kristinas regering voro Sverges diplomatiska relationer till Ryssland mindre omfattande än under Karl IX:s och Gustaf II Adolfs. De mångfaldiga förvecklingar med mellersta och södra Europas makter, i hvilka Sverge råkat, drogo blickarna bort från förhållandena i öster. Men dock meddelar förf. äfven från denna epok många intressanta upplysningar.

Kriget mellan Ryssland och Polen återupplågade efter konung Sigismunds död 1632. Med anledning däraf sändes en rysk beskickning till Stockholm för att begära Sverges understöd emot Polen. Men de ryska sändebuden emottogos med frånstötande köld. Den svenska regeringen meddelade dem genom Per Banér och Åke Axelsson, att hon icke hade lust att nu bryta stilleståndet med Polen, om äfven tillräcklig orsak därtill kunde föreligga. Sverge hade ett stort krig i Tyskland, och det var svårt att lägga sig i örlog med så många potentater på en gång.

Men ehuru Sverge hvarken ville eller kunde gifva Ryssland värksamt understöd i kriget mot Polen, var dock den svenska regeringen lifligt intresserad af att kriget skulle fortgå, hvarför hon sökte motarbeta ett eventuelt fredsslut mellan de bägge makterna. Filip Scheding, Henrik Fleming och Erik Gyllenstjerna, som 1634 sändes såsom sändebud till Moskva, hade i uppdrag att värka i denna riktning. De borde för ryssarna framhålla den polska politikens altigenom fördärfliga riktning och den polska konungens oblyga djärfhet, som visade sig såväl i att han tillmätte sig titeln konung af Sverge som i andra injurier; alla deras diskurser borde gå ut på att ryssen skulle instigeras till kontinuation af kriget emot polacken. I händelse kriget fortsattes tils stilleståndet mellan Sverge och Polen af 1629 gått till ända, var Sverge redo att ingå ett anfalls- och försvarsförbund med Ryssland mot Polen, en framtidsutsikt som dock var altför aflägsen för att innebära något synnerligen lockande för Ryssland. I öfrigt erbjöd Sverge Ryssland några smärre fördelar, bl. a. rätt att uppköpa krigsammunition i Sverge, att anställa fri värfning i Tyskland på de orter som innehades af svenskar, och att, när det tyska kriget genom fred afslutats och arméerna blifvit afskedade, få emottaga 5—8,000 man svenska trupper, hvilka dock skulle underhållas på Rysslands bekostnad. Så länge det tyska kriget, som ju var viktigt äfven för Ryssland, fortfore, skulle däremot Sverge af Ryssland erhålla 150,000 rubel årligen, hvarjämte fri genomfart för svenska köpmän genom Ryssland till Persien och österlanden skulle beviljas.

Den svenska regeringen ville vid denna underhandling hafva all fördel på sin sida, medan ryssarna afspisades med innehållslösa löften. Också svarade ryssarna med att till ej ringa grämelse för den svenska regeringen i juni 1634 sluta fred med Polen. — Förf. har i sina 1889 utgifna „акты и письма къ исторіи балтійскаго вопроса" publicerat några berättelser om det rysk-polska krigets gång, som insändes till den svenska regeringen. Han refererar här ytterligare ett antal likartade rapporter, bl. a. rörande belägringen af Smolensk. Det är tydligt att man i Sverge med den största uppmärksamhet följde krigets händelser.

Efter denna tid äro de diplomatiska förbindelserna mellan de bägge länderna märkbart mindre lifliga. En svensk

agent, Peter Krusebjörn, som mot hösten 1634 afgick till Moskva, hade i uppdrag att insända notiser om förhållandena i Ryssland och värka för Sverges kommersiella intressen, men om ett förbund var icke vidare fråga. Därefter omtalas inga beskickningar under loppet af tio år.

Det var utbrottet af kriget mellan Sverge och Danmark 1643 som åter väkte de diplomatiska relationerna med Ryssland till lif. Danmark vände sig nämligen till Ryssland i hopp att i denna stat finna en bundsförvant mot Sverge, och för att påskynda närmandet mellan de bägge kronorna afreste den danska prinsen grefve Waldemar 1643 till Moskva, där han ville anknyta en giftermålsförbindelse inom den ryska härskarefamiljen. Förf. meddelar flere egendomliga detaljer om grefve Waldemars vistelse i Moskva, hvilken i Stockholm väkte så mycket större farhågor, som samtidigt en polsk beskickning infann sig i Moskva för att befordra närmandet mellan Danmark och Ryssland. Krusebjörn sändes nu ånyo 1645 för att bevaka Sverges intressen till Moskva, där han uppmärksamt gaf akt på grefve Waldemar och hans förhållanden. Han fann snart ställningen mindre farlig än man förmodat, i ty att giftermålsprojektets realisering hindrades genom grefve Waldemars vägran att öfvergå till den ryska trosläran, medan han å andra sidan så godt som fången kvarhölls i Moskva. „Vidare", skref Krusebjörn den 27 februari 1645, „gref Waldemars intentioner anlangande, så blifva de alldeles till vatn . . . Om han skall döpas, så vill han döpa sig i sitt eget blod". Sedan Mikael Romanov den 12 juli 1645 aflidit, afbröts underhandlingen helt och hållet af hans efterträdare Alexej, som gaf såväl den danska prinsen som de polska sändebuden befallning att lämna Ryssland, ty „om det som hans herr fader haft att göra med Danmark ville hans alls intet veta, ännu mindre hafva något därmed att skaffa."

Den nye tsaren hyste välvilliga känslor mot Sverge och betygade sin vänskapliga sinnesstämning genom en beskickning, som 1646 afgick till Stockholm och där rönte ett gästfritt emottagande. Artigheten besvarades från svensk sida genom att Erik Gyllenstjerna, Hans Wrangel och Lars Canthersten på sommaren 1647 afgingo till Moskva för att lyckönska Alexej till tronbestigningen. Men därvid stannade

det. Ett fast och varaktigt förbund med Ryssland tyckes man från svensk sida knapt ens numera hafva eftersträfvat. Agenten C. Pommering, som 1647 efterträdde Krusebjörn såsom svensk resident vid det ryska hofvet, hade att meddela sin regering åtskilligt om den unge tsarens ställning och om hans omgifning, men värf af större vikt synes han icke haft att handlägga. Dr Forsten slutar sin framställning med att omtala hans depescher. Det framgår att den svenska regeringen icke numera egnade samma uppmärksamhet som under århundradets början åt upprätthållandet af sina förbindelser i öster. Förbländade genom framgången, missaktade svenskarna den östra grannen, hvars krafter emellertid växte, tils slutligen den ryska örnen var mäktig att sönderslita det svenska lejonet.

M. G. Schybergson.

Ångbåtsfarten på Atlanten.

Den 23 april 1838 är en bemärkelsedag i New-Yorks, i Amerikas och noga taget i hela mänsklighetens utvecklingshistoria, ty då anlände de två första ångbåtarna från Europa till New-Yorks hamn. I motsatt riktning hade visst tvänne ångfartyg redan långt tidigare — det ena år 1819, det andra år 1831 — öfverfarit Atlanten, men hvartdera hade behöft orimligt lång tid för resan och hade kräft så mycket bränsle, att alt deras utrymme erfordrats för kol, hvarför resorna, ur praktisk affärssynpunkt betraktade, icke egde någon betydelse och ej häller upprepades.

Men „Sirius“ och „Great Western“, hvilka anlände den ofvannämda 23 april, hade icke allenast medfört last, utan äfven passagerare, och därför måste den egentliga oceantrafiken med ångare anses hafva tagit sin början med deras ankomst till Amerika. Visst hade Sirius användt hela aderton och ett halft dygn på resan mellan Queenstown och New-York och därunder bränt upp hela sitt kolförråd, så att

både reservspiror och annat löst trävirke måste anlitas för att få ångaren i hamn; men Great Western hade tillryggalagt samma sträcka på fyra dygn kortare tid och hade kol öfver vid framkomsten, hvarigenom med tillräcklig tydlighet visades att ångbåtstrafik öfver oceanen icke allenast var möjlig, utan äfven enligt all sannolikhet skulle komma att bli en god affär.

Förut hade all såväl passagerare- som annan trafik förmedlats af segelfartyg, hvaribland de präktiga, snabbseglande clippers voro de förnämsta som gjorde regelbundna turer mellan Europa och Amerika. I hufvudsak motsvarade dessa fartyg alla tidens fordringar, ja, de voro på det hela taget betydligt säkrare än de första ångbåtarna, med hvilka de beträffande utrymme och bekvämlighet för passagerarne väl kunde mäta sig. Till en början tog ångbåtstrafiken därför icke häller synnerlig fart. Great Western gjorde väl inalles trettiosju resor öfver Atlanten, men Sirius sändes efter återkomsten till England icke mera öfver oceanen, och andra ångare, som gjorde profturer till Amerika, lyckades icke tillräckligt väl för att man skulle känt sig hågad att öfvergifva clipperfartygen.

Den första regelbundna trafiken med ångare på Amerika öppnades år 1840 af ett bolag som officielt kallade sig „The North American and British Royal Mail Steam Packet Company“, men som i dagligt tal bar sin stiftares och chefs, Samuel Cunards, namn. Cunardlinjen, den första och ännu en bland de förnämsta af de transatlantiska ångbåtslinjerna, lyckades få till stånd ett kontrakt med Englands regering, som förband sig att betala bolaget en summa af sextiotusen pund sterling om året för befordran af posten till och ifrån Amerika, och stödt på detta förmånliga aftal, begynte bolaget sin värksamhet med fyra ångare, hvilka till en början en gång i månaden, men sedermera hvar fjortonde dag gjorde turer från linjens båda ändpunkter, Liverpool och New-York, med anlöpande af Halifax och Boston. Sådan var den anspråkslösa begynnelsen till den väldiga trafik med jättestora palatsångare, hvilken numera gör förbindelserna mellan de två världsdelarna så lätta och bekväma, att man hvilken dag som hälst under året kan välja mellan flera ångare, afgående från olika hamnar i Europa, och efter en knapt veckolång

färd, omgifven af den största tänkbara komfort och lyx, sätter foten i land i Amerika.

Men med ett slag har denna förändring ingalunda genomförts. De första ångarne voro mycket små i jämförelse med nutidens jättar och förde därför inga andra än salongspassagerare, medan de värkliga emigranterna fortfarande fraktades i segelfartyg. För passagerarnes bekvämlighet sörjdes så godt sig göra lät på de små fartygen, hvilka i detta afseende på intet sätt kunde jämföras med moderna ångare. Passagerarehytter och salonger voro förlagda längst akterut, där sjögången naturligtvis gör sig mest känd, och midskepps var alt utrymme upptaget af maskineri, ångpannor och kolrum, ty båtarna voro till en början alla hjulbåtar. Tolf till fjorton dagar användes vanligen för resorna, och säkerheten till lif och egendom var icke synnerligt stor, utan förekommo tvärtom olyckshändelser af svåraste slag ofta nog. Det är intet annat än den allsmäktiga konkurrensen som gjort och alt ännu gör att ångbåtsbolagen oupphörligt gå framåt, erbjudande den resande publiken ständigt större fördelar och bekvämligheter, så att oceanresor småningom blifvit ett luxuöst tidsfördrif för tusenden, som behöfva några dagars ostörd hvila från affärer, bekymmer och bråk.

Så länge Cunardbolaget var ensamt, gjordes inga framsteg på ångbåtsbyggeriets område, och under många år hade detta bolag ett faktiskt monopol på atlantertrafiken med ångare. Några försök att etablera konkurrerande linjer gjordes visst, men de utföllo alla olyckligt och öfvergåfvos innan de hunnit värka något till den resande publikens fromma. Men 1847 öppnade en amerikanare, E. K. Collins, en ny linje mellan New-York och Liverpool, stödd på ett kontrakt med Förenta Staternas regering om årlig subvention af 858,000 dollars för postbefordran, och därmed var ett uppslag till framsteg gifvet. Collins' kontrakt innehöll en bestämning att hans ångare skulle göra snabbare resor än Cunard-linjens, och för att kunna fylla detta anspråk måste fartygen vara bättre konstruerade än det gamla bolagets. För passagerarnes räkning införde Collins en mängd nyheter i inredning och utrustning af de fartyg han lät bygga, men båda dessa omständigheter i förening — ökad snabbhet samt större bekvämlighet och lyx — gjorde ångarna så kost-

samma och deras resor, för hvilka medeltiden nedsattes till elfva dagar tio timmar och tjuguen minuter, så dyra, att bolaget inom sex år var ruineradt, trots det rundliga regeringsunderstödet. I någon mån bidrog väl till detta resultat det haveri tvänne af bolagets båtar gjorde, den ena till följd af sammanstötning, den andra ute på öppna hafvet, och båda med såväl passagerare som besättning och last; men säkert är att affären i sig själf var dålig, ty i annat fall hade Collins nog anskaffat nya båtar i de förlorades ställe.

Han hade emellertid icke uppträdt förgäfves. Den lyx och komfort som rådde på Collins-linjens ångare, hvilka i alla väsentliga drag stodo betydligt framom sina samtida, hade visat den resande publiken att en hel del kunde göras för dess bekvämlighet, om blott bolagen ville. Fältet var öppnadt för nya företag, hvilka dels själfva införde en mängd förbättringar, dels tvingade de äldre linjerna att följa sitt exempel. Det första af dessa nya bolag, efter Collins-linjen, var „The Liverpool, New-York and Philadelphia Steamship Company", eller Inman-linjen, såsom bolaget ända sedan sitt stiftande, år 1850, kallats. Inman-bolaget begynte sin värksamhet med införande af tvänne nyheter i inredningen af sina fartyg, nyheter hvilka haft ett alldeles oberäkneligt stort inflytande på utvecklingen af ångbåtsbyggeriet för oceantrafik. Dess ångare inreddes — i motsats mot alla som förut plöjt Atlanten — äfven för tredjeklass- eller s. k. steeragepassagerare, och försågos med propeller i stället för hjul.

Befordrandet af tredjeklasspassagerare med ångfartyg var ett dråpslag åt clipperfartygen, hvilka varit ensamma om denna trafik, men anmärkas bör att de präktiga seglarne dogo mycket långsamt, så langsamt att ännu år 1874 några skeppslaster emigranter fördes med segelfartyg till det förlofvade landet i väster. Och hvad propellern eller skrufven beträffar, så tjänade dess införande till en början endast till att föröka oceanresornas obehag för passagerarne, ty under många år framåt bibehölls det opraktiska arrangementet att förlägga hytterna längst ute i aktern, där icke allenast sjögången utan också skakningen af propellern kändes som värst. Men ett nytt uppslag var i alla fall gifvet, och för bolaget själft visade sig de båda nyheterna så fördelaktiga,

att därefter alla nya fartyg inreddes också för steeragepassagerare samt utrustades med skruf.

Det under de följande åren ständigt stigande antalet resande till Amerika, både egentliga utvandrare och sådana som både ville och kunde betala för större komfort än steeragepassagerarne, föranledde en liflig värksamhet på ångbåtsbyggeriets område. Det ena nya bolaget efter det andra uppstod, och hvarje nytt sådant införde någon ny förbättring. Snabbheten ökades, fartygens storlek likaså och i bredd därmed utrymmet, lyxen och bekvämligheterna för passagerarne. Men först år 1870 gjordes ett afgörande framsteg. Det var „The Oceanic Steam Navigating Company“, eller White Star-linjen, som då upptog täflan med de äldre bolagen, och i dess ångare hade den stora förbättring införts, att hytter och salonger för första klassens passagerare förlagts midskepps, hvarigenom de två största olägenheterna vid oceanresor — sjösjukan samt bristen på lugn och ro — förminskades så mycket sig öfverhufvudtaget göra lät. Fördelarna af denna förändring i fartygens inredning voro så i ögonen fallande, att de äldre bolagen snart funno det nödvändigt att följa exemplet, så att därefter hvarje fartyg som ville gälla såsom en första klassens passagerareångare blef inredt efter samma princip som White Star-linjens båtar.

Under sjuttiotalet växte trafiken på Amerika ytterligare och ändå snabbare än förut. Nya bolag uppstodo, de gamla ökade oupphörligt antalet af sina fartyg, och hvarje fartyg som bygdes öfverträffade åtminstone i något afseende sina föregångare. Tiden för resorna nedbragtes så mycket, att åtta dygn från hamn till hamn icke mera var någonting ovanligt, och samtidigt dref man lyxen i inredning och utstyrsel af fartygen så långt, att de gjorde fullt skäl för benämningen „flytande palats“, men alt detta oaktadt hade ångbåtsbyggeriet ännu på långt när icke sagt sitt sista ord.

Det älsta af alla bolagen, Cunard-linjen, hade alla konkurrenter till trots velat bevara sin ställning såsom nummer ett, om också något af de nyare för någon kortare tid lyckats slå detsamma ur brädet. Men 1889 gjorde Inman-linjen en ny ansträngning genom byggandet af sina två jätteångare „City of Paris“ och „City of New-York“, hvardera om 10,500 tons, således betydligt större än någon annan ångare,

utom den misslyckade kolossen „Great Eastern“. Storleken var dock för ingen del det enda som utmärkte Inmanlinjens nya ångare framför alla äldre sådana, utan företedde de äfven i andra afseenden genomgripande afvikelser från den äldre typen. Den icke altför lång tid före deras byggande i bruk komna metoden att förse ångare med dubbla skrufvar, hvilka drifvas af skilda maskiner med till dem hörande skilda pannor och ugnar, tillämpades af Inmanbolaget för första gången på atlanterångare, och likaså afvek man vid deras byggande för första gången från det förut vanliga sättet att med dörrar förse de skott, hvilka afdelade fartyget i ett antal vattentäta rum. I de nya ångarne bygdes skotten i ett, från bottnen upp till det första däcket, hvilket naturligtvis betingade en afvikande disposition af både salonger och hytter, men därigenom ernåddes den viktiga fördelen, att aldrig någon dörr vid inträffande olycksfall kunde lämnas öppen och sålunda vattnet få tillfälle att fylla flera af de vattentäta rummen samt möjligen sänka fartyget. Utstyrseln af de båda systerfartygen var i öfrigt luxuös i förhållande till de öfriga förbättringarna, så att icke mera än en åsikt kunde råda om att Inmanbolaget tagit ett betydligt steg framför alla sina medtäflare. Ännu tydligare blef detta, då dessa „oceanens vindthundar“, såsom bolaget i sina annonser kallar dem, redan på sina första resor visade att de voro snabbare än alla andra ångare. Därmed tyktes täflingen afgjord till förmån för Inman-bolaget; men länge fick detta ingalunda behålla första platsen.

White Star-linjen var den första som upptog handsken genom byggandet af tvänne nya ångare, „Majestie“ och „Teutonie“, af i det allra närmaste samma storlek som Inman-bolagets jättar. De försågos också med dubbelskrufvar, hela skott och alla andra förbättringar som införts i „City of Paris“ och „City of New-York“, men öfverträffade dessa i antalet hästkrafter och gjorde därför ändå snabbare resor, om också skilnaden utgjorde endast en eller annan timme. Det var i alla fall ett ytterligare framsteg, som uppmuntrade till ändå större ansträngningar.

Tyskarne följde närmast efter med två jättefartyg, bygda för Hamburger-bolagets räkning, och dessa, „Augusta Victoria“ och „Fürst Bismarck“, visade sig genast vara fullt

vuxna det bästa engelsmännen åstadkommit, kanske till och med en hårsmån öfverträffande „Majestic“ och Teutonic“ i snabbhet samt i öfrigt i hvarje detalj lika väl utrustade.

Icke mindre än tre bolag hafva således öfverflyglat Cunard-linjen, men det älsta af alla atlanterbolag ämnar icke längre åtnöjas med en plats i andra ledet. Bolaget har bygt tvänne ångare, hvilka skola slå ur brädet allting som i ångbåtsväg för närvarande finnes. Den ena, Campania, är betydligt större än något fartyg som förut bygts, den numera slopade jätten „Great Eastern“ undantagen. Dess dimensioner äro: längd 620 fot, bredd 65 fot tre tum och djup från kölrummet till öfversta däcket 43 fot — tontal 12,000! Detta oerhörda skrof förses med maskiner af triple-expansion-typen, de starkaste som någonsin konstruerats och enligt kontraktet i stånd att framdrifva fartyget med en fart af tjugu knop, så att Campania komme att med ytterligare ett halft dygn eller så förkorta resan från Europa till Amerika. Inredning och utstyrsel äro naturligtvis så praktfullt luxuösa och bekväma som nutida skeppsbyggnadskonst kan göra dem. Systerskeppet kommer att bli i allo dylikt och skall byggas färdigt så fort sig göra låter.

Men därför må ingen tro att Cunardbolaget redan kan slå sig till ro i lugnt medvetande om att igen vara nummer ett. Tvärtom har redan nu White Star-bolaget kontraherat om ett nytt fartyg, hvilket är afsedt att i såväl storlek som snabbhet gå ändå ett steg längre än tillochmed Campania och dess systerskepp. Det enda man vet om detta fartyg — ty White Star-bolaget följer i motsats till alla sina konkurrenter principen att meddela inga som hälst förskottsupplysningar — är att detsamma kommer att bli fullt så stort som „Great Eastern“ och att dess fart enligt kontraktsbestämningarna skall bli större än Cunard-linjens senaste oceankapplöpare. Detta är tilsvidare det sista steget åt detta håll, men mycket troligt är att redan inom närmaste framtid utvecklingen af oceanångbåtsbyggeriet kommer att drifvas ändå längre. Det är säkert endast en tidsfråga när resorna från England till New-York bli nedbragta till fem dygn eller ändå mindre.

Denna förfärande snabbhet hos oceanångarne har alls icke visat sig medföra de vådor man till en början förut-

spådde; tvärtom har olyckshändelsernas antal varit i ständigt nedåtgående under de sista åren, trots det så betydligt ökade antalet af snabbgående fartyg. I vår tid inträffa i självfva värket långt färre olycksfall bland de hundratusental passagerare, som årligen transporteras af de stora oceanångarne, än bland ett lika antal invånare i hvilken som hälst stad — för att nu icke alls anställa några jämförelser med olyckshändelserna bland motsvarande antal passagerare på järnvägståg och i vanliga åkdon. Så alldeles oförklarligt är detta dock icke, ty dels gör denna högt uppdrifna snabbhet att fartyget och dess passagerare under kortare tid än förut äro utsatta för de faror, hvilka trots alt dock åtfölja en resa öfver oceanen, dels blir fartyget genom sin snabbhet lättare att manövrera, och slutligen gör den starka farten att de skarpt bygda och oerhördt tunga moderna passagerareångarne vid kollisioner — den numera vanligaste arten af olyckshändelser — skära tvärt igenom snart sagdt hvilket annat fartyg som hälst, utan nämnvärd risk för sig själfva.

Under de allra första åren af ångbåtstrafik på Atlanten var båtarnes antal litet, farten långsam och turerna under året få, hvarför också olyckshändelser af svårare art voro jämförelsevis sällsynta. Men från och med femtiotalet, då trafiken begynte tillväxa, vidtar en period af alt talrikare skeppsbrott, förande med sig oerhörda förluster af lif. Ångaren „City of Glasgow“ öppnade raden genom sitt sjunkande ute på hafvet med femhundra personer ombord, och något senare samma år, 1854, förliste ångaren „Arctic“ genom kollision med ett annat fartyg och sjönk jämte sina femhundrasextio passagerare. År efter år stegrades sedermera trafiken; nya ångare bygdes för att fylla dess behof, men konstruerades i hufvudsak efter gamla modeller, medan befäl och besättningar häller icke voro uppfostrade för ångbåtsfart. Därför ökades också år efter år skeppsbrottens antal, så att till år 1879 icke mindre än etthundrafyratiofyra atlanterångare förlist och med dem flera tusental människolif gått förlorade.

Alla dessa ohyggliga skeppsbrott inträffade med ångare af den äldre typen, men sedan större, snabbare och bättre utrustade ångfartyg småningom så godt som helt och hållet utträngt de äldre från hufvudtrafiken mellan Europa och

Amerika, har äfven antalet olyckshändelser aftagit så mycket, att medan tre till fyra ångare hvarje år gingo förlorade under perioden 1838—1878 (under åren 1854 till 1878 var medeltalet till och med sex), så har sedan dess icke ens en passagerareångare per år gått under och däribland ej en enda af de snabbaste. Och likaledes har det förut vanliga förhållandet att alla de ombord varande följde fartyget till botten numera ändrat sig därhän, att i regeln hvarenda själ såväl af passagerare som af besättning räddas. Därvid måste man behålla i minnet att samtidigt med aftagandet af skeppsbrottens antal och förlusterna af människolif, trafiken ökats så otroligt, att numera under en enda sommar flera personer passera Atlanten än under de första tjugufem åren af ångbåtstrafik tillsammantagna. Med sådana siffror för ögonen kan man icke låta det obestämda ordandet om de stora och talrika faror, som förmenas lura på de nyaste oceankapplöparnes passagerare, göra något annat intryck än okunnighetens vanliga lösa prat, utan i stället känna sig manad att buga sig respektfullt för mästarne i modern skeppsbyggnadskonst.

Det är dimman som numera är atlanterångarnes värsta fiende, både tjockan i närheten af kusterna och töcknet, som vanligen omsveper de i hafvet kringflytande isbärgen. Så godt som alla olyckshändelser hvilka under de senaste åren drabbat ångare, ha direkt eller indirekt orsakats af dimman, mot hvars faror intet skyddsmedel ännu uppfunnits. De stormar däremot, som vanligen hemsöka Atlanten, äro icke i stånd att sänka nutidens ångfartyg, hvilkas däck icke mera omgifvas af höga, så godt som vattentäta relingar, utan endast af lätta järnvärk, hvilka mycket hastigare än forna tiders spygatt tillåta de sjöar som spola öfverbord att rinna ut igen. Och hvad faran för sjunkande i följd af grundstötning eller kollisioner vidkommer, så har den aflägsnats genom de vattentäta skotten, som här ofvan omtalats, samt genom de dubbla bottnarna, hvilka äfven äro ett drag hos nutidens bästa oceanångare. Med hål i botten och flera än ett af skotten fylda med vatten kan därför en modern atlanterångare ännu flyta i land eller åtminstone invänta hjälp. De dubbla skrufvarna slutligen, som drifvas af skilda maskiner, råda bot på axelbristningen, som förut ofta nog gjorde

fartyg redlösa och troligen orsakat förlusten af mera än en af de ångare, hvilka försvunnit i obekanta öden ute på öppna hafvet. Lägg härtill den dubbla stäfven, som också igenfinnes hos de nyaste ångfartygen och hvilken gör att, äfven om fartyget ränner med sådan fart mot ett föremål, att dess bog krossas, vattnet dock icke kan intränga däri och sänka detsamma, så fås en föreställning om de värksamma säkerhetsåtgärder som under de senaste åren vidtagits vid byggandet af oceanångare, hvarvid dessa kommit så nära fullkomlighetens gräns som med den moderna industrins hjälpmedel är möjligt.

Medgifvas måste dock att icke allenast förbättrandet af fartygen gjort nutida oceanresor så mycket mindre farliga än förut, utan att äfven de mångfaldiga åtgärder till sjöfartens säkerställande, som vidtagits af regeringarna i de olika länder hvilkas kuster sköljas af Atlanten, i hög grad bidragit därtill. Inloppen till hamnarna såväl i Europa som i Amerika utmärkas af rader af fyrar, både på land och på fartyg, förankrade långt ute i hafvet, så att skeppen i den mörkaste natt kunna leta sig väg fram till hamnen, och då dimman gör fyrarna osynliga, ljuda mistsignalerna med korta mellanskof, vägledande lotsarne, som möta fartygen ofta flera hundratal mil från land. Stora förankrade bojar ligga långt ute i oceanen, några försedda med hvisselpipor, i hvilka hvarje våg prässar in luften, så att de med endast några sekunders mellanskof låta höra sin varning, andra med starkt tonande klockor, hvilka af vågsvallet bringas att ljuda så godt som oafbrutet.

Det gör ett ödsligt, på den ovane till och med smått hemskt intryck, då ute i öppna oceanen ljudet af en klocka eller en grof hvisselpipa plötsligt träffar örat, utan att man till en början kan göra sig reda för hvarifrån ljudet kommer. Och likaså gör det ett egendomligt intryck att efter många dygn, tillbragta på den öde vattenytan, långt i fjärran se den första, flämtande glimten af en fyrbåk, en varning för faran, som lurar i dess närhet, och tillika ett löftets tecken om lyckligt undvikande däraf. Det är de nutida ångarne som tvingat fram alla de mångfaldiga säkerhetsåtgärderna. Gammaldags sjömän ha ända till allra senaste tider betraktat alt hvad ångare heter såsom ett ondt och icke ens velat

erkänna något värkligt sjömanskap hos deras befäl eller besättningar. Fördomen har småningom besegrats, troligen icke minst genom den fullständiga omhvälfning inom skyddsväsendet för sjöfarten, som åstadkommits hufvudsakligen i följd af ångbåtstrafikens utveckling, tils numera knapt ens den mest inbitna, gamla, bussvalkande beckbyxa vägrar sitt erkännande åt den snillrika uppfinningsförmåga och sega energi, som bragt nutidens skeppsbyggeri till den höga ståndpunkt detsamma innehar. Sjöfolket har ingalunda vunnit minst därpå, ehuruväl våra dagars palatsångare bland eldare, koldragare o. s. v. hafva sina martyrer likaväl som äldre tiders träfartyg hade sina. Men dessa gammaldags sjömäns hela åskådningssätt och åsikter om hvad som värkligen är sjömannamässigt stodo i så skarp motsats mot vår tids uppfattning därom, att en rundlig tid behöfts för att modernisera dem. Alla andra ha längesedan med största intresse följt och uppriktigt fägnat sig åt hvarje framsteg på ångbåtsbyggeriets område, ty skall någonsin en värklig förbrödring af jordens folkslag ega rum, så har intet kraftigare bidragit därtill än våra dagars — och framtidens — snabba, bekväma och billiga samfärdsmedel.

Om snabbheten hos nutidens oceanångare ha vi ofvan ordat tillfylles, men detta är ingalunda deras mest utmärkande drag. Äfven beträffande bekvämlighet och, i förhållande till dessa båda egenskaper, billighet stå moderna ångare otroligt högt. Elegantare och mera komfortabla rum än hytterna på nutidens bästa ångare kan knappast något hotell uppvisa — rymligheten naturligtvis i någon mån undantagen — och hvad matsalar, salonger, rökrum o. s. v. beträffar, så äro de fullt jämförliga med det bästa som i den vägen står resande till buds på fastalandet. Bibliotek, badrum, rakstuga och flera sådana bekvämligheter erbjuda likaledes numera alla de förnämsta ångarne, och hvad köket samt vinkällaren angår, äro de bästa af dem så väl utrustade som blott någon kan önska sig. Men trots all denna lyx och komfort ha biljettprisen ingalunda stigit öfverhöfvan. Den resande befordras tvärtom i våra dagar för lägre pris än någonsin förut, så vida han nämligen icke anser det nödvändigt för sig att bebo någon af de små privatvåningar, som numera finnas att tillgå på de bästa ångarne. De äro oer-

hördt dyra, men också så utomordentligt luxuösa och komfortabla, försedda med särskilda bad- och toalettrum, präktiga sängar, eleganta möbler, mattor och draperier, att de väl äro värda skilnaden i pris för den som har råd och lust att betala för största tänkbara lyx.

De förnämsta Atlanter-linjerna för närvarande äro: Cunard-, White Star- och Inman-linjerna i England, Compagnie Générale transatlantique i Frankrike samt Norddeutsche Lloyd och Hamburg- American Packet Company i Tyskland. Liverpool, London, Havre, Bremen och Hamburg stå genom dessa linjer i regelbunden förbindelse med New-York, hvarjämte Norddeutsche Lloyd upprätthåller reguliär trafik mellan Genua och sistnämda stad. Dessa äro, såsom sagdt, de förnämsta, men jämte dem finnas åtskilliga andra ångbåtslinjer, hvilka ega åtminstone ett eller ett par fartyg af första klass. Allan-, Ancher- och Guion-linjerna i England, den nederländska linjen mellan Amsterdam och New-York, Red Star-linjen mellan Antwerpen och samma hamn samt Thingvalla-linjen, som uppehåller direkt förbindelse mellan den skandinaviska norden och Förenta Staterna, äro de mest bemärkansvärda af dessa mindre allmänt kända bolag. På alla dessa linjer reser man bekvämt, om också inte fullt så luxuöst som på de nyaste palatsångarne, och på flera af dem billigare därjämte. Den som icke är beroende af att komma fram några timmar tidigare och som hälst skonar sin kassa gör därför ovilkorligen klokast i att taga reda på dessa mindre rikt utstyrda ångares pris och andra förhållanden, innan han bestämmer sig.

Red Star-linjen från Antwerpen och Thingvalla-linjen, hvars fartyg medtaga passagerare såväl från Köpenhamn och Göteborg som från Kristiansand, ha båda befordrat många förstaklass-passagerare från Europa till Amerika och tvärtom, och enligt alt hvad vi hört, har belåtenheten med såväl kost som bekvämligheter ombord varit allmän. Det är i alla fall vanligen blott de första dagarna ombord som i följd af sjösjukan äro obehagliga, medan senare delen af resan, åtminstone under den vackra årstiden, oftast är så angenäm, att man med saknad lämnar fartyget och resebekantskaperna.

Det hvilar en viss högtidlighet öfver stunden för en af de moderna jätteångarnes afresa, men så är det ju också en hel befolkning en sådan koloss transporterar öfver oceanen, icke blott ett större eller mindre antal enskilda passagerare. Så godt som alltid finnas bland dem individer hvilka efter att hafva brutit med hela sitt föregående äro stadda på väg mot en okänd framtid, och dem följa oftast en hop vänner och släktingar, som icke vilja mista en minut af den korta sammanvara som återstår. De bilda det allvarliga elementet i den skara människor som alltid svärmar omkring på en afgående oceanångares däck. Det muntra elementet åter bildas af turisterna, de som resa blott för nöjes skull och vanligen äro altför vana vid både ocean- och andra färder samt därför också vid afsked, för att alls mera taga saken högtidligt. Resten af passagerare och afskedstagare rymmes godt mellan dessa båda kategorier, men utgör en altför brokig, orolig och blandad hop för att någon förnuftig resande ens skulle göra ett försök att orientera sig bland dem, innan fartyget väl kommit ut till sjös och enhvar slagit sig i ro.

Ofta nog är det öfver ettusen passagerare som gå ombord på en af de stora atlanterångarne, och till dem komma sedan afskedstagarena, besättningen samt skaror af stewards och annan betjäning. Alla dessa vimla om hvarandra i den brokigaste blandning: koffertar, kappsäckar, ångbåtsstolar, filtar, kuddar, hattaskar o. s. v. i otroligt antal bäras fram och tillbaka; ovana resande skynda af och till, yra i hufvudet af stojet och bråket; från bryggan ljuda då och då kommandoord; öfverstewarden står midt i stöket, dirigerande sin lilla armé af tjänsteandar, hvilka hafva sin värsta arbetstid just då passagerarne komma ombord, och är det en tysk ångare som afgår, så ljuder skeppsorkesterns mera genomträngande än smekande musik skarpt genom det öfriga larmet.

Den som förut varit med om dylika afresor och som undvikit att belamra sig med öfverflödigt bagage, kan tillbringa en rolig stund i någon lugn vrå med god utsikt, iakttagande och betraktande huru litet praktiska, huru hufvudyra, egoistiska, dumma och hänsynslösa många bland hans medpassagerare äro. De flesta ha ingen aning om hvar

deras hytter befinna sig, oaktadt de försetts med fullständiga, tydliga planer öfver fartygets inredning och haft god tid pa sig att studera dem; många ha försummat att förse sina effekter med namn eller märken och göra förgäfves de mest förtviflade försök att i en eller annan stackars stewards hjärna hamra in ett begrepp om i hvilka punkter en grå koffert skiljer sig från ett par hundra andra gråa koffertar; ännu andra ha skyndat ned i sina hytter och komma med vredgade miner tillbaka, förklarande sig hafva blifvit nedrigt behandlade och icke ha erhållit på långt när så väl belägna rum som de väntat; en har en hundracka i släptåg, en annan en papegoja, som af den allmänna villervallan piggas upp till oafbrutet snattrande; några svära, andra se andäktiga ut, som om de i minnet repeterade bönerna för dem som i sjönöd stadda äro — endast officerarne på fartyget äro orubbligt lugna, orubbligt artiga och åhöra med ett orubbligt småleende de mest vanvettiga förslag, anmärkningar och anhållanden man gärna kan föreställa sig.

Det är ingalunda svårt att i afresans stund se hvilka bland passagerarne äro vana vid sådant. De stå eller sitta här och där på promenaddäcket, betrakta med ögonskenligt nöje den galna villervallan, känna lätt igen de andra som höra till samma kategori och utbyta med dem ett eller annat smålöje, då någon mera än vanligt lustig scen utspelas. Först anghvisslans afgångsvarning åstadkommer någon förändring i oredan, ehuru vanligen till en början blott till det värre. De sista afskeden försiggå under högtryck — tårar, leenden, snyftningar hvart man än skådar; ifriga råd och uppmaningar riktas för sista gången till de afresande, ännu en omfamning, kyss eller handtryckning, så bölar hvisslan andra gången, och då skynda de följande vännerna och släktingarna undan så fort sig göra låter, innan den tredje och sista varningen ljuder. Det går som en skälfning genom det väldiga fartyget; stäfven svänger långsamt utåt, och nästa minut styr kolossen utåt hafvet, medan näsdukar och hattar svängas till ännu ett afsked, medan däckspassagerarne hurra och orkestern spelar sin mest larmande högljudda marsch.

Passagerarne försvinna från däcket för att ställa det möjligast bekvämt för sig i sina hytter och uppenbara sig igen först då gong-gongen ger signal att den första mål-

tiden ombord är serverad. I matsalongen utspelas sedan vanligen de sista scenerna af missnöje och bråk, ty mera än en är missbelåten med den plats hon eller han fått sig anvisad vid bordet. Det är ännu en het stund öfverstewarden måste genomlefva, men långvarig vana vid själfbehärskning gör det möjligt för honom att med åtminstone yttre lugn åhöra alt som säges, och resultatet är vanligen att alt förblir vid det bestämda och att de missnöjda foga sig i sitt öde.

Slutakten i arrangementerna för resan bildar letandet efter en bekväm och behaglig plats för ångbåtsstolen, en långtifrån oviktig detalj, ty i den tillbringar man ju i alla fall sin mesta tid, om sjösjuk eller icke. Det gäller att söka få angenäma grannar, ty den plats man engång utsett för sin stol får man i regeln lof att behålla till resans slut, och det nöje man har däraf beror i mycket hög grad af de personer med hvilka man kommer i närmare beröring. Innan den första dagen till sjös ännu är slut, har vanligen enhvar kommit i ordning, och då vidtar det egentliga hvardagslifvet ombord. Nu begynnes ingåendet af bekantskaper till höger och vänster. Samtal om ditt och datt och allting mellan himmel och jord fördrifva större delen af tiden, kortspel bedrifves vanligen med mycken ihärdighet i röksalongen, vadhållning idkas i stor stil, enkannerligen rörande antalet mil fartyget per dygn tillryggalagt, men också om alt möjligt annat, som blott kan bli föremål för vadhållning. Något före kl. 8 äro de flesta i regeln i rörelse på promenaddäcket för att taga någon motion före frukosten, som serveras kl. 1/2 9 och på alla linjer är amerikanskt riklig och bastant; senare på förmiddagen utför orkestern en liten friluftskonsert; unga, värksamhetslustiga passagerare spela „shuffleboards“ eller „hästbiljard“, såsom spelet också kallas, andra odla sin själ genom läsning, något som är högst ansträngande för ögonen i den salta hafsluften, ytterligare andra blunda i sina bekväma ångbåtsstolar, och de som stält det riktigt väl för sig fördrifva tiden på angenämaste sätt med en mer eller mindre skarp flirtation. Den sporten bedrifves med största eftertryck på alla ångare — och det är knappast häller att förvåna sig öfver. Isynnerhet på aftonen, då fullmånen kastar en bred, vattrad silfverstrimma öfver oceanen och framkallar så djupt svarta skuggor i en del hörn på

däcket; då fartyget blott helt sakta följer den långa dyningen åt och maskinens buller endast doft och dämpadt höres dit bort till den lugna vrån — då är flirtation så godt som oundviklig för litet hvar, som inte har bara vatten i ådrorna.

Sensationer erbjudas vanligen inga alls under en oceanresa i våra dagar; ett fartyg vid synranden är af tillräcklig vikt för att locka hela sällskapet passagerare öfver till relingen, en hvalfisk, som på afstånd sänder upp sin vattenstråle, fiskarbåtarna ute på New-Foundland-bankarna, eller om det vill sig riktigt väl, ett isbärg inom synhåll — mera är icke att hoppas på i sensationsväg. D. v. s. ända tils man börjar späja efter lotsen. Han hämtar alltid tidningar och en hop muntliga nyheter, hans ankomst är ett osvikligt tecken att resan närmar sig sitt slut, och därför är litet hvar alltid högst intresserad af honom. Och dessutom ingås vanligen de högsta vaden beträffande honom; nummern på hans båt, om han sätter högra eller vänstra foten först på däck, om han är ung eller gammal, fet eller mager — alt är föremål för vadhållning, och då vaden som oftast omsättas i champagne, vinner ju enhvar på dem, ångbåtsbolaget ingalunda undantaget.

Så snart lotsen kommit ombord, är det slut med det vanliga däckslifvet, så att tillochmed de i „flirtation“ djupast inbegripna börja kasta blickar åt det håll där den första skymten af land kan väntas blir synlig. Kaptenen och de öfriga officerarne ha bättre tid att visa sig sällskapliga, de sjösjuka, de som kroniskt lida af åkomman, repa sig med ens så snart vissheten att snart komma i land kommer deras domnade lifsförmögenheter till hjälp. Till den sista middagen ombord samlas vanligen alla utan undantag i salongen, där tal hållas, skålar utbringas och fägnaden öfver att snart vara vid målet för färden ger sig luft på mångahanda sätt.

Men när fartyget så löper in i hamnen, känner man sig smått bedröfvad öfver att färden är slut. De endast några dagar förut okända medpassagerarnes händer tryckas så varmt som vore de gamla vänners, löften om besök och återbesök utbytas — och så spridas medlemmarna af den lilla, afskilda världen på oceanangaren inom ett par timmar omkring åt olika håll, väl oftast för att aldrig träffas igen.

K. Zilliacus.

Signora Annina.

Ett minne från Toskana af

Cecilia Waern.

I.

— — — Jag såg henne när hon redan var gammal och gärna satt stilla, med de fina händerna lika ofta hvilande i knäet som sysselsatta med stickstrumpan. Jag blef då genast intagen af henne; hon hade särskildt ett leende, tjusande genom sin älsklighet, men med ett vemodigt och fint drag, som lät ana ett helt lif af stolt resignation. Hon var af gammal toskansk bärgsadel, omutligt flärdfri i uppträdande och dräkt. Men det släta svarta trikålifvet slöt sig om en späd gestalt af utsökt behag i både former och rörelser. En framtand felades; men munnens linjer och uttryck voro oförändradt ädla och värdiga.

Hälst satt hon i sitt salsfönster, blickande utåt det enda torget i den lilla fiskarbyn, där hon var 'signora'. Hon hade därvid ett sätt — lika betecknande som leendet — att låta samtalet glida ifrån sig för att halft nyfiket titta ned på hvad som månde försiggå på det lilla torget — eller för att drömmande följa med väderväxlingarna, belysningarna och de kryssande fiskarbåtarna ute på viken.

Jag hade kommit ned från bärgen för att få mig några salta bad och litet varm färg efter en månad af torr högluft och nyktra lufttoner uppe bland kastanjerna. Jag hade hört omtalas Porto Sempronio som vackert, vänligt och egendomligt, men värkligheten af naturskönhet, hjärtlighet och pittoreskt lif öfverträffade vida alla förväntningar — — —

Porto Sempronio är en gammal romersk fiskarkoloni på Monte Tendo, en bärgig halfö, som endast med ett långt smalt näs sammanhänger med fastlandet. Byn — brokigt målad i skärt citrongult och blått, så att det är en ögonfröjd att se därpå utifrån hafvet, ligger hopkörd på sluttningarna vid en djupt inskuren bukt. Hamnen är präktig. —

Strandremsan ger plats åt ett rätt ansenligt torg, sluttande nedåt vattnet och om söndagarna garneradt med uppdragna båtar, samt åt en lång, primitiv kajgata; längs denna trånga vinkrogar, höghvälfda vinkällare och sjömanskök en halftrappa upp; ett par steg ned låga, djupa diversebodar, fullhängda i taken med rep, tomater, lök och järnskrot; ett par kaféer åt de förnäma; kronans nederlag af tobak och salt; stora källarmagasin, där fisken sorteras och packas för att skickas af till Roma. Hos sjöfolket härnere finnes ett starkt neapolitanskt element, som yttrar sig i både språk och lynne, ger hvardagslifvet liflighet — men lär göra de politiska valen till fruktade utbrott af partilidelse. — Uppåt trappgränderna vidtaga vinkällarna, dit drufvorna fraktas på åsnerygg, från vingårdarna — dessa vingårdar på branten af Monte Tendo, som redan på romartiden voro bekanta för sitt sunda, starka, rentsmakande guldgula vin. Däruppe bor ock den åkerbrukande befolkningen — öfvervägande toskansk, patriarkalisk, och naturförfinad.

Det var sensommar när jag kom dit ned — lufttonerna kunde ännu vara glödande varma, men rötmånadens enformiga, blytunga förtrollning var bruten, och färgspelet öfver land och haf skiftade ständigt. Därtill detta läge, som tycktes förena alt, innefatta alla möjligheter af sydländsk landskaplig fägring. Porto Sempronio ligger vid en halfmånformig vik på Monte Tendo, afslutningen i söder af en af mellersta Italiens stora, vida bukter. Mellan Monte Tendo och landet innesluta två smala näs ett slags saltvatteninsjö, en bred, glimmande rand bakom den krökta strandremsan, som med sina piniekronor, poppelgrupper och enstaka hvita hus bildar det kraftigaste mellanplan i landskapet. Inåt land vidtager så en slätt — djup nog att ge hvila åt ögat. — Bärgskedjor infatta det hela och springa midtför Porto Sempronio fram i långa, präktiga, aflägsna uddar, omgifna här som vid Napolibukten af en hel arkipelag lösrykta öar.

Färgskiftningarna i hafvet och öfver landskapet i denna tid af häftiga väderväxlingar tyktes också förena söderns intensitet med det rika, mjuka spel af skuggor och dagrar, som man så gärna vill tro tillhöra ensamt den nordiska himlen.

Jag har aldrig sett klarare vatten i hafvet än här.

Vid stränderna är det kristalliskt som bäckar i Alperna, blott ytterst svagt spelande i grönt. Det är ett nöje att endast se det leka öfver klipporna. I solsken och ibland i regnig skymning återstrålar det ett starkt, grönblått skimmer, så att de mycket materialistiska, förargligt grälaktiga fiskarena i sina helblå kläder och brokiga hatthufvor se ut som om de vore kringflutna af romantikens trånadsfulla blå.

Jag har häller aldrig sett naturen så slösa med färg: haf i alla skiftningar, blått från djupviolett och safir till skimrande påfågelsgrönt; uddar och bärg i alla toner, purpur och grått och ibland ljusblå också de, när hafvet är violblått och en lätt aning om solrök sveper in de aflägsna seglen och drager en rand mellan vatten och land, så att det ser ut som om både uddarna och klippöarna flöte på hafvet. Ibland stryker i stället en bred, klar, ljusblågrön strimma utefter stränderna. Så kan där komma dagar, då hafvet och bärgen äro leende klarblå som hemma, tils solnedgångsbrisen kommer och sveper in alt i sitt rödgredelina flor. Andra, mulna dagar kan hafvet ligga orörligt skiffergrått, genomfåradt här och där af opakt grönt, som af en tungflytande glasmassa . . . . Så kommer hällregnet, far förbi och drager bort. En dubbel regnbåge lyser för ett ögonblick bjärt öfver Albis mörkgredelina udde. Hafvet blir friskt, vågigt, mörkblått, skiftande i olika bläckfärger, alt som molnskuggorna växla och de muntra byarna fara fram. Näset står lifligt belyst framför insjöns grågula rand. Där blir lif i hamnen och ute på viken. Uppåt kullarna står vinet intensivt gyllnegrönt, fikon och ek fristående, mörka, blänkande. Alt glittrar och jublar och får relief efter regnet. Man skyndar upp på kullarna för att få se solen sjunka i hafvet och färga hela arkipelagen i purpur. Men i stället går hon ned bakom en tät molnvägg och man vänder missnöjd hemåt på de leriga vägarna i den tilltagande skymningen. Men ett tu tre blandas denna med ett underligt, rödaktigt ljus från himlen. Det är efterglöden som kommer; utan makt att färga hafvets svala, högdragna böljor, men med ett varmt, rödbrunt skimmer öfver kullar och hus och molndiger himmel.

Till all denna växlande skönhet kom vinskörd — lif i gränder och branter af landtfolk och åsnor, som i höga

smala byttor, hvilka sågo ut som nedre hälften af ett lindebarn, fraktade drufvorna till källarna. Glänsande mörka ögon, bara, färgdrypande ben, dansande bland drufvorna, vänligt skämt och hjärtligt mottagande innanför svarta hvalfportar. Hvart man gick, uppför backar och dalgångar, färg och lif på vägar och i vingårdar — och öfveralt ett frikostigt bjudande af de vackraste klasarna, som det skulle varit ouppfostradt att afslå.

Och ingenstädes några höga, ovänliga murar. Öfveralt blott rikt tillfälle till fria utsikter och fria ströftåg; på slingrande åsnevägar inåt land; förbi hvita hus, långsträkta mörka fikonträd, enstaka fruktträd i klarröd blom i backarna; stora fläckar ljusa popplar eller höga, gulgröna rörbuskar vid källsprången, långt uppe bland vinodlingarna, där bukten i fonden af perspektivet ter sig som en flik randadt siden. Eller uppför: genom terrasserade vingårdar bort från stoj och skratt och ut på risbevuxna klinter, där man kunde sitta och drömma bort hela halfmulna eftermiddagar, då hafvet låg och dallrade grågrönt djupt nedanför buskarna, öarna voro osynliga, solstrålarna lågo som en bred strimma — matt silfver och guld och slutligen koppar — öfver vattenytan; den svagaste aning till vågrörelse mot klipporna var det enda ljud som förnams . . . . . alt var frid och skönhet . . . .

Denna brant utåt hafvet med sin stämningsfullhet och sin underbara utsikt blef min älsklingsplats, och tittut-leken med öarna fick ett slags dramatiskt intresse. Än höllo de sig onådigt borta — än lågo de hotande dystra, än leende klara — så att man tykte sig se själfva skuggorna och formationerna i de färgrika klipporna; än insvepta i ett flor af skimmer och fägring.

En kväll hade jag ströfvat upp på kullarna. Solen var redan nere, men himlen flammade röd. Monte Cristo, den yttersta udden, låg mörk, som jag väntat. Men ute i hafvet, bakom den, steg där upp en ny värld — en lång bärgskedja som jag ej sett förr — topp efter topp i de skönaste taggiga former, insvepta i ljusfulla dimmor mot en koncentrerad rosenröd gloria, som skickade band och krokar och svärd af ljus öfver himlahvalfvet.

Det var jätten som badade regn; jag kan ej uttrycka

hvilket mäktigt intryck det gjorde att se denna oväntade långa sträcka land dyka upp framför aftonhimlen. Det var som en vision, en uppenbarelse.

Medan jag satt och såg, nästan rädd, men dock fängslad, föll skymningen på, och jag hade en syn af annat slag, bokstafligen som ett af dessa landskap man ser ibland i drömmen, där hvarken belysning eller färger äro naturliga. Det var uddarna och viken; de förra djupvioletta, den senare ljust starkt grönblå i skymningen. Det var icke endast vackert — det var som en underbar sanning — —

Så tedde sig för mig Porto Sempronio.

Till Casa Bellucci, signora Annina och hennes familj hade jag introduktionskort från gemensamma bekanta och blef genast från början behandlad som en vän, hvilken man inviger i familjens och ortens krönika. De båda gifta döttrarna på besök hemma hos modern förde därvid egentligen ordet. Herrn i huset, signor Onofrio, en rödbrusig koloss med tenorstämma, syntes mycket litet till. Vanligen låg han sjuk i sängkammarn, fordrande en ständig uppassning — när han icke satt nere på kafeet eller hos aptekarn och fördref tiden med kaptenen för kustbevakningen, doktorn och byns andra små ämbetsmän. Signora Annina själf sade till en början icke mycket, men intresserade desto mera. Hvarenda anmärkning kom inifrån och gaf de fina iakttagelsernas prägel åt det hon talade om — vare sig det gälde de få böcker hvilka hittat väg hit ut till näset eller det egendomliga lifvet omkring henne. Om den lifshemlighet som låg bakom leendet och orsakade tankspriddheten talade hon aldrig. Men däremot mycket om det sällskapliga lifvet och förhållandena i hennes toskanska föräldrahem uppå bärgen, „där alt var så olikt här — vi hade så många vänner och jämlikar i trakten;“ om döttrarna och den glädje hon haft af dem, sedan de kommit hem från klostret, „ty förut var jag så ensam och kom så sällan ut“, om hennes lif här i Porto Sempronio, där man slutar med att finna något storartadt i denna enformighet och afstängdhet. — Hennes bästa tid var senhösten, ty då vistades familjen på sin landtgård, som hon icke ville kalla för villa, „det är bara ett hus och några vingårdar. Men man är sin egen herre — man är omgifven af folk man håller af — och det lig-

ger så vackert och soligt.“ Jag frågade henne om hon aldrig saknade sol om vintern i i Porto Sempronio, som ju ligger åt norr vid foten af bärget. Ånej, svarade hon, man ser solen på vattnet och på husen i Albi. Och här är alltid vackert, tillade hon med en tacksam blick utåt bukten.

Men hvilken var då hennes historia? Ju mera jag lärde känna henne, desto fastare blef jag öfvertygad om att den icke lät sig sammanfattas endast i berättelsen om ett tidigt äktenskap utan kärlek och ett långt, ensamt lif härute på näset, där kanske stoltheten, kanske bristen på tillfälle bevarat henne från att söka samma tröst som så många af hennes landsmaninnor för ett kärlekslöst äktenskap. Den resignation hvarom leendet talade var djup och äkta. Det var icke blott undergifna naturers tålamod att taga missräkningarna som om det skulle så vara. Det var hållningen hos en fin natur, som fått känna lifvet i dess sorg eller glädje, så starkt en gång, att man sedan gör upp räkningen och är tacksam för det solsken man ser från sitt fönster.

Det blef tid att bryta upp från Porto Sempronio.

När jag kom igen till stadslifvet på fastlandet, var det som om jag varit i en drömvärld och där sett denna underbara halfö, som för mig varit en uppenbarelse af naturpoesi, och denna fina gestalt, hvars långa år därute varit präglade af den mest obarmhärtiga prosa, medan hennes lif dock dolde en tragedi af vida djupare lifsinnehåll än alla nordiska natursvärmares.

Fram i april blef jag sedan — af samma vänner som introducerat mig hos signora Annina — bjuden upp till en bärgsby i hennes toskanska hembygd.

Vårt första besök gälde Poggiano och hennes fädernehem, där nu två gamla bröder höllo till. För mig var det som om jag sett altsammans förut: det egendomliga läget på en sorts halfö, kringskuren af klyftor; grottorna, de branta stigarna, busksnåren och källsprången i dessa breda klyftor; den vidsträkta högslätten; kastanjskogarna långt borta på sluttningarna af bärget; den ståtliga, aflägsna konturen af „la montagna di Santa Fiora“ — men framföralt torget tvärsöfver halfön med sina utbyggen utåt dalarna, sin

brunn, sina plataner och sina palats. Biskopshuset, f. d. borgen, på sin låga klippfot, Casa Dieri nedanför, mindre väl hållet än signora Annina beskrifvit det; Casa Pellegrini, hennes hem, midtemot, med sina järnbalkonger och väldiga porthvalf.

När mina vänner sågo mitt intresse, förde de mig till hennes gamla vänner i Poggiano. Af de ord som där fäldes om hennes ungdomshistoria stimulerades blott min nyfikenhet. Lyckan ville att den vän hos hvilken jag var gäst hade en berättargåfva som hade hon varit ättling i rätt nedstigande led af en af den toskanska medeltidens gamla krönikeskrifvare. Och så fick jag då höra signora Anninas lefnadssaga i en fyllig dramatisk form.

I det följande har jag sökt sammanfläta denna med det signoran själf berättade om sina minnen och barndomsintryck, för att i någon mån ge en helbild af de egendomliga förhållanden, under hvilka en sådan Romeo och Julia-tragedi ännu i vårt århundrade var möjlig.

II.

Annina tillhörde Casa (huset) Pellegrini, gammal sydtoskansk adel, bosatt i bärgsbyn — eller småstaden — Poggiano. Förr hade de någon gång om året visat sig vid hofvet i Firenze. Numera hade resorna blifvit dem för dyra, och de bodde året om i sitt palats vid torget i Poggiano. Fadern var vek och häftig — mest upptagen af att i småfrågor inom kommunen och i ett inveckladt nät af rättegångar om gränser och rättigheter bekriga Alzeris, sina arffiender i palatset på andra sidan torget, mellan hvilka och hans ätt där rådde ett hat, lika oförsonligt och bittert, som om det fortfarande gått löst på lifvet. Modern, en fin och driftig kvinna af gammal prästsläkt, tykte dessa gamla fäjder vara löjliga, men fäste ingen vikt därvid. För henne var det snarare välkommet att mannen hade något som upptog hans tankar, så att hon ostörd fick syssla med att hålla ihop ekonomin och halla tummen på ögat på fogde och hälftenbrukare. De hade stora, delvis skuldsatta egendomar. I huset felades aldrig något, hvarken bönor, vin, bröd, skinka, ägg eller en eller annan höna, killing eller

kalf. Men det var ondt om reda pengar, och för att barnen skulle få den uppfostran hon satt sig i sinnet att de skulle erhålla, måste hon själf taga värksam del i förvaltningen. De hade ingen villa och bodde aldrig på landet. Men det var ett patriarkaliskt lif som fördes i det gamla palatset, omgifvet af stallar och sädesmagasin. Barnen fingo ofta vara med sin mor på hennes inspektionsresor i den lilla halftäckarn, hvilka hon företog med don Anselmo, kyrkoherden, till manligt skydd, så fort mannen var lyckligt ur vägen på annat håll. Och gifvet fingo de vara med vid de stora tillfällena — dessa pittoreska landtliga bruk, som för italienska barn ha minst lika mycken tjusning som för främlingar: kastanjskörden, då man fick åka, medförande aftonvard i stora korgar, ända upp till kastanjskogen, där alla kommunens barn voro sysselsatta med att sortera den nerfallna blanka frukten i stora högar; vinskörden, då man smakade på „masto“ och fick gubbarna att berätta historier från Bonapartes tid; höstträskningen, då man var bjuden på stor middag till Santi Ghizzi, en af storbönderna-hälftenbrukarne, och den guldgula majsen mättes upp och delades i två jämna hälfter mellan patron och brukare.

Om vinterkvällarna satt man kring bokvedsbrasan i köket. Fadern sof i sin länstol, när han var hemma, modern satt och spann på sin elfenbenssländа, som hon ärft af sin mor, och talade landtbruk med Vittorio, förvaltaren, som satt och täljde leksaker åt barnen på sin bänk vid spiseln. Bäst tykte barnen om att springa bort till Ghigo, den rödskäggige getherden, som var så lustig och hade rest så mycket, sett både Roma och Livorno. Men hos honom fingo de icke vara för sin mamma, emedan han luktade så starkt get. Så fans där gamla Maddalena, som varit mammas amma, och som det var så synd om, stackars Maddalena. Hennes älskare for ifrån henne och blef skjuten i kriget, innan deras barn föddes. Mamma tykte bäst om, när man var med Vittorio. Men när mamma pratade med pappa eller don Anselmo eller Assunta, hans hushållerska, och icke såg på, hviskade Vittorio alltid med Matilde, pappas disyster, som hjälpte mamma i köket, och brydde sig icke om barnen — — — —

En stor sak var det också för barnen, när morbror

Monsignore, mammas gamle förnäme släkting, kom på besök i sin gamla vagn med sekreterare, tjänare och ståt. Han var så vacker i sina fina spetsar, med stora ringar på de hvita händerna, och likväl så vänlig. Man fick gärna se på hans snusdosa, som han fått af den Helige Fadern själf. Och där vankades alltid godt när han kom, ty han tykte om sötsaker. Och så var det så roligt att se Assunta tvätta hans fina spetssaker och höra henne berätta huru det var, när hon tjänade hos biskopen i San Quirico.

Ninas skoltid i Siena var lika lycklig som hennes barndom. Undervisningen var ej betungande: litet söm och broderi, det viktigaste af kyrkans böner och latinska liturgi samt hälgonens lefnadshistoria, innanläsning och skrifning; senare för särskilda lärare litet räkning och historia, dans, deklamation af italiensk poesi och skrifning af franska bref. Nina fick skrifva de flesta födelsedagsbrefven till föräldrar och släktingar åt de andra flickorna. Hon var bortskämd af kamraterna för sina talanger, sitt utseende och ett sätt hon hade att göra sig gällande. Nunnorna firade henne för att hon var Monsignore Lucianis nièce och sågo genom fingrarna med henne, när hon under frihetskriget påträffades med att hjälpa lärarn i italienska att smuggla in trefärgade kokarder eller med att på fristunderna deklamera Leopardis Italia.

Så kom hon då hem, när hon var sjutton år. Syskonen voro ännu kvar i skolan, men hon var nu stor och skulle vara mammas sällskap, sitta med henne i förmaket om dagarna och om eftermiddagarna taga på sin nya klädning, mantilj och hatt från Siena och gå med modern på promenad fram och tillbaka på torget — den vackra långa Piazzan i Poggiano, så olik alla andra genom sin fria utsikt och sina ståtliga „finestreni“, framspringande bröstvärn med långa stensoffor. På den ena af dessa soffor, den nära brunnen, brukade ynglingarne och byflickorna sitta och prata om kvällarna. Vid den andra, som var längre och hade två hörn, samlades herrskapen i två skarpt skilda kretsar. Den ena, som var prästerlig och ville vara vitter, kring signora Giulia, Ninas mor, den andra, som mest bestod af småfruar

och kafékunder, kring hennes rival, signora Rosa Vieri, som var för tarflig till härkomst och manér för att någonsin behålla några anhängare, som voro värda att ha. Det var synd om mannen, som onekligen var af ras — hvad man se'n annars kunde ha att säga om honom — och som dyrt fått betala sitt rika parti. Nåja, han kunde ju icke ens ha barnen hemma. De hade altifrån barndomen uppfostrats i Firenze hos aflägsna slägtingar till honom — sonen hade t. o. m. varit i Frankrike.

På resorna till landet fick icke Annina längre vara med — en ung flicka bör icke visa sig för mycket ute. I stället kom då hennes faster och hämtade henne till kvällspromenaden.

En kväll, när modern var borta och hon och fastern gingo under platanerna, fick Nina se Matilde, som nu var gift med Vittorio, och skyndade sig fram för att hälsa. Fastern blef anropad från ett fönster och kom i lifligt skvaller, medan Nina och Tilde talades vid. Tilde tog Ninas arm och förde henne framemot brunnen för att visa henne sina plantor. Vid brunnen stodo några unge män, skämtande med hvarandra, medan de försökte att dricka ur handen. Helt hastigt upphörde skämtet, och Nina märkte att deras blickar hvilade på henne. Hon var van därvid — van också att se stolt tillbaka och lära dem att en Pellegrini, som varit i klosterskola, icke är rädd för några småherrars blickar. Men det var icke de vanliga småherrarne i Poggiano. Närmast brunnen, med ena knäet ännu stödt mot stenkanten, stod en ung man, tusen gånger vackrare och ståtligare än någon af de unge Chigi eller Tolomei, som hon sett på promenaden i Siena. När hon såg upp, rätade han på sig och hälsade. Nina blef blodröd, men behöll sinnesnärvaron och hälsade ej, utan fortsatte sin väg fram till Tildes barn vid soffan. Ett ögonblick därefter kom fastern.

— Nina, Nina, har du hört nyheten, Vieris Gino är kommen.

Jaså, det var han, tänkte Nina, men sade intet, hon visste ej själf hvarför.

Sedan gick hon hem, satt tyst och ångrade att hon ej hälsat. Hvad skulle han väl tro om henne, han som därute i den stora världen hunnit glömma alla dessa småaktiga

fäjder? — Och att då så där genast, oförsonligt, ouppfostradt påminnas därom af henne — som vore hon en liten byflicka, som aldrig i sitt lif varit utanför Poggiano!

På kvällen var köket fullt af visiter. Fastern kom in och don Anselmo och Assunta samt ett par yngre präster. Man ville höra huru signoran mådde efter dagens strapatser samt dryfta den stora händelsen — Ginos hemkomst.

Nina satt tyst, medan de frågade hvarandra hvad Vieris nu tänkte göra med denne signor forestiere, denna sköna produkt af deras förvända uppfostran, som naturligtvis aldrig skulle vara nöjd med att sitta hemma i Poggiano, som far och farfar gjort före honom. Man behöfde bara se på honom och hans skjortkragar — jag skulle icke vilja tvätta dem, inföll Assunta — för att förstå att en sådan herre icke passade här.

Och det kunna *Ni* undra på, tänkte Nina, för första gången i sitt lif upprorisk mot Poggiano. Strax hon kom hem hade det varit så kärt att få reda på vänner och bekanta, att hon med begärlighet lyssnade till alt som sades i kvällskretsen. Sedan hade hon fallit in i vanan att sitta och tänka på annat, läsa poesi för sig själf eller tänka på den glimt af lifvet i Siena, som hon fått se sedan hon sluppit ur klostret. Ibland undrade hon om hon någonsin skulle få se en karneval. Med den lilla hemgift hon hade, var det icke mycket troligt. Hon försjönk dock aldrig så i drömmerier, att hon icke hade ett halft öra för hvad som sades och genast var färdig att taga del, när något kom på tal som intresserade henne.

Men i kväll var alt en plåga. Hon såg bort på sin mor; hon satt där lugn och smålog — — hur hade hon kunnat stå ut med detta i så många år?

— Märk mina ord, sade långe, magre don Filippo och slog på snusdosan, han stannar aldrig. Sor Ernestos rika messallians har hittils ej bragt honom stor välsignelse, och när nu det sista skall spelas bort på klubbarna i Firenze, så — —

— Å, sade signora Giulia med en liten axelryckning — skynda de sig bara att gifta bort honom, så stannar han nog; fadern var ju likadan i sin ungdom. De kunna ju taga Bellottis Amalia. Hon har en fet hemgift, och sora Rosa behöfver icke vara så noga på sin svärdotter.

Bellottis Amalia! Spannmålshandlarens dotter med de röda händerna! Och det kunde hon, Ninas mamma, tycka....

På promenaden nästa kväll var han ifrigt sysselsatt med damerna i sin mors krets och låtsade ej se Annina. Men när hennes mor steg upp för att gå några slag, drog han en vän med sig och gick hvisslande bortåt brunnen. Under platanerna möttes de, men modern pratade med Nina, och de gingo förbi hvarandra som främlingar. Så kom en räddande ängel i don Filippos knotiga gestalt. Medan modren besvarade hans tilltal, vågade Nina se upp ett ögonblick, bara för att skygt be om förlåtelse. Han gick långsamt förbi i detsamma — och riktade på henne en hel, full blick ur de mörka ögonen, medan hans läppar hviskade ordet „förtjusande“.

Förtjusande! — skulle hon bli ond, var det en vanlig näsvishet? — — Nej, de ögonen voro icke oförskämda. Förtjusande — var hon då förtjusande?

Hon gick hem och speglade sig. När hon sedan kom fram till fönstret i sitt lilla rum, studsade hon till, ty han stod midt i persienne-öppningen i fönstret midtemot. Hon ville draga sig tillbaka, men han hade redan sett henne, och hans ögon sade nu mycket mera än förut hans läppar.

Nästa dag stälde också hon persiennen på glänt och bad att få slippa gå ut; „hon hade inte lust“. — — Mamma, sade Nina, några dagar senare, berätta om morbror Monsignore.

Modern berättade alltid gärna, isynnerhet nu, sedan Nina kommit hem. Hon berättade då om morbror Monsignore och hans bana vid hofvet i Roma; om sin egen ungdom i San Quirico; om sin första tid såsom gift här, i svärföräldrarnes hus, där de gamla farbröderna ännu lefde.

— Nå, men tykte du aldrig, frågade Nina, som följde sin egen tankegång, att det var svårt att skiljas från de dina och komma som dotter in i ett främmande hus?

— Din farmor var icke en svärmor som det var svårt att underordna sig — och de gamla herrarna voro ju bara idel godhet. — — Och när man är ung och nygift, har man annat att tänka på.

Ja, det kan nog vara sant, tänkte Nina, men hon sade det icke.

När hon såg att modern var riktigt i tagen, frågade hon: Nå men mamma, säg mig en sak: ha Pellegrinis och Vieris alltid varit ovänner?

— Så länge de båda bott i Poggiano, mitt barn.

— Nå, men när du kom, tykte du inte — —

— När jag kom, tykte jag ingenting, ty din farmor lefde. Sedan tykte nog både morbror Monsignore och jag att det skulle vara klokt att åtminstone ej föra ett så dyrbart krig med alla dessa rättegångar. Morbror Monsignore förmedlade också en förlikning, men huru länge varade den? — — — Sex månader. Och sedan var det värre än någonsin förut. — — — Och jag måste säga att signora Rosas umgänge har jag kunnat vara förutan.

Annina teg och lät samtalet falla, medan modern satt och tänkte på signora Rosa.

Nästa dag var fest i en grannby, med kapplöpning längs landsvägen, marknad och stor tillströmning af folk från alla håll och kanter. För de unga flickorna i trakten voro dessa fester alltid efterlängtade nöjen, då man träffades alla, under skämt och skratt, ja ofta fick gå omkring ensamma utan mammor, medan fruarna hvilade sig hos den väninna som för dagen höll öppet hus.

Nina hade gladt sig så länge åt detta tillfälle att träffa alla sina barndomsvänner, att modern tillät henne att vara ensam med dem hela eftermiddagen.

— Men är detta klokt? frågade hennes moster, signora Antonia, när hon fick sin syster i enrum.

— Klokt, hvad menar du? frågade signora Giulia, men utan hetta, ty hon tålde anmärkningar från signora Antonia.

— Gino Vieri — — —

— Gino Vieri — — —! ser ju icke på henne ens, hvarken här eller hemma, det försäkrar jag dig. Jag har nog tänkt på faran och sett efter.

— Hm! — jag uppfångade nyss en blick mellan dem, när du och jag stodo och handlade.

— Du har rätt, sade signora Giulia och tänkte på Ninas frågor om arffiendskapen. Man kan aldrig vara nog försiktig. Du reser ju till San Quirico? Tag henne med! Vi

måste förstås tala om saken för vår bror, som nog skall tänka som vi. Åt Nina och andra skall jag säga att jag har så mycket att styra med nu på våren, att jag tycker att det är bättre att flickan är hos sin morbror med dig. Kom nu, så gå vi ned.

Ninas utseende bekräftade signora Antonias misstankar. Hon var tyst, färgen kom och gick, och ögonen strålade.

Signora Giulia bröt genast upp och for hem. Nina lydde och teg under hela hemfärden, men sökte ibland moderns ögon, med bedjande, stora blickar, som det gjorde henne ondt i hjärtat att se.

— Mamma — — sade Nina, så fort de blifvit ensamma, och ville kasta sig om halsen på henne.

— Nina, afbröt modern, jag frågar dig intet, jag vill intet veta. Men i morgon reser du med moster Antonia till morbror Giovanni, som längtar att få se dig.

— Det är för sent, mamma. Jag älskar Gino — och han mig.

— Dumheter! galenskaper! inbillningar, som Siena-flickorna satt i dig!

— Han har sagt mig det — — —

— *Sagt* dig det — — —!! När?

— Idag — bakom hörnet af Beppos stånd, när ingen såg oss.

— Nå, men hvad sade han då?

— Han sade — — — jag älskar dig.

— Och du?

— Svarade: — vi få ej tillhöra hvarandra. Då svarade han fort och lågt: jag svär att jag skall tvinga min far att låta biskopen begära dig af din far. Annars går jag ut i krig. — — Det var alt, men för mig är det nog. Ack, mamma, hjälp oss! Jag håller af honom — — o, så jag håller af honom.

— Ack, mitt barn, hvad kan jag göra? Det är omöjligt, omöjligt. Sirius vore en lika möjlig brudgum för dig. Äfven om alt kunde glömmas — men det kan det ej; äfven om Vieri skulle begära din hand — men det gör han aldrig —; så har du icke nog hemgift, och som en tiggerska i casa Vieri kan icke någon Pellegrini gå in. — Mitt barn, mitt barn, förlåt din mor, som ej bättre vakat öfver dig!

Nästa dag for modern med Nina till moster Antonia — men icke så tidigt, att icke de båda hunnit med en afskedshälsning bakom persiennerna, full af glöd och försäkringar.

Dagarna och veckorna i San Quirico blefvo långa, men slutligen kom där bref, och de begåfvo sig på hemväg. — Nina full af hopp, fast moster Antonia icke velat säga hvad brefvet innehöll.

Hon blef bittert besviken. — — — Det gälde ett friaranbud — men *icke* från Vieris.

— Det var det jag sade dig, sade modern. De göra det aldrig. I stället ha de fördubblat sina oförsyntheter mot oss, dina föräldrar. — De tro oss väl om att vilja tigga oss in i Casa Vieri.

— Och hör nu på din far, sade fadern — ty Nina stod formligen inför familjerådet. Om också Gino låg på sin dödsbädd och Vieri kom och tigde på sina bara knän, så skulle du aldrig få honom, hör du — aldrig. Vi ha antagit Onofrio Belluccis anbud. Hans morbror var här i går för att hämta vårt svar, och alt är afgjordt.

— Då går jag hällre i kloster — —

— En Pellegrini går icke tomhändt i kloster. Bellucci är väl icke adel, förstås, men i alla andra afseenden ett förträffligt parti, och du bör vara tacksam för att han ser genom fingrarna med den lilla hemgift som varit det enda din fars ansträngningar kunnat skaffa åt dig. Du blir genast en rik fru — utan svärmor, tänk på det — den förnämsta i Porto Sempronio.

— Mamma — — —

— Vänd dig icke till „mamma!“ Det är jag, din far, som bestämmer. Belluccis ha redan fått mitt ja. Gå nu upp på ditt rum! — —

— Mamma — mamma — det kan icke vara sant, det kan icke vara du som gått in på detta, snyftade Nina däruppe.

— Vill du veta hvad jag gjort, mitt barn? Jag har talat vid Gino! — På gamla dagar har jag haft ett hemligt möte hos Tilde med en ung man — —

— O, mamma, du är en ängel. Och han — —?

— Ack mitt barn, han är svag. Han bara grät och kyste

mina händer och bad mig hjälpa Er, ty han kunde icke lefva utan dig, och föräldrarna voro så obevekliga. Nu är han rest?

— Rest — —? när? hvart?

— Rest till Firenze för öfver en vecka sedan. Han sade Tilde att han ej stod ut längre hemma. — — Men nu måste vi gå ned på torget, ty alla veta att du är hemkommen. Låt ingen se att en Pellegrini gråtit för en ovärdig Vieris skull.

Nina följde modern ner på torget och lyckades t. o. m. skämta, medan en enda tanke brände inom henne — rest — rest — och icke till San Quirico. Hade han blott kommit dit, hade hon varit i stånd till hvad som hälst för att få tillhöra honom.

Nästa dag kom friarn och den som ledt underhandlingarna för honom, och förlofningen försiggick inför familjerådet.

Sedan reste fästmannen tillbaka till Porto Sempronio för att ställa i ordning. På släkten hade han gjort ett godt intryck. Han var stor och stark, blef genast från början passioneradt förälskad i sin späda, fina brud, som han förut blott sett en gång i Siena. — För Nina var alt likgiltigt.

Men för hvar gång han kom, medan den andre icke kom, vande hon sig mera vid honom och började sätta tro till hans hviskade löften om ömhet. — Och alt var ju bättre än att gå kvar här.

Så kom Gino Vieri hem. Nina frågade ej efter honom, gick aldrig fram till fönstret. Till modern var det gamla förtroliga förhållandet slut. Men efter några dagar märkte hon att något försiggick omkring henne — och en dag kom biskopen på besök. Nina rörde det ej längre hvem som kom på besök — eller hvad som hände, hon hade mist själfva förmågan att undra.

På eftermiddagen satt hon tigande bredvid moderns krets vid finestrine, då några kalla, skärande ord, tydligen afsedda att höras, nådde hennes öra. Det var signora Rosa som sade, med ett litet tarfligt skratt: Kära du, Casa Vieri är det icke mycket med nuförtiden, när de kunna vilja att man som en nåd skall be om att få tiggerskor i huset.

Nina brukade aldrig höra, aldrig besvara de fientliga blickar, som signora Rosa skickade henne. Nu såg hon upp på varelsen därborta, hvars skratt tystnade tvärt — steg upp och gick hem, utan att ens be modern om lof, gick upp på sitt rum och grät, grät tils hon hoppades att hon skulle gråta sig blind och slippa se folk i ansiktet efter en sådan förolämpning, nu, när hon dock var en annans trolofvade brud. Var det ej nog att ha älskat som hon, svikits och lidit som hon — försakat som hon och burit sitt hufvud högt? Skulle detta likväl drabba henne?

Modren såg på henne med ängslan, när hon kom ned. Fadern var hemma — mot sin vana — och upprymd, så att han sjöng operastumpar och skämtade med tjänarne. Efter maten ville han tala vid Nina.

— Icke i kväll, Nina mår ej bra, sade modern hastigt.

— Jo just i kväll. Det jag har att berätta skall nog göra henne frisk. Kom, lilla vän — — kom med din far!

Nina gick motvilligt in. Hvad kunde de väl berätta, som rörde henne.

Utan omsvep förkunnade fadern: din förlofning med Bellucci brytes i morgon. Jag har lofvat din hand åt Gino Vieri.

Nina grep om en stol för att icke falla. För ett ögonblick såg hon endast Ginos ögon och kände sig ryckas bort som af en strömflod af berusande lycka. Hon ville kasta sig på knä för madonnan och jubla sitt tack — hon tog ett steg för att kasta sig i sin mors armar. —

Då skar Rosas skratt åter för hennes öron, och blixtsnabt såg hon en annan Gino, den som gråtit och bedt hennes mor om hjälp, den som rest, när han fått lida för hennes skull — och icke vågat komma till San Quirico, den som varit borta, när *hon* behöft honom bäst. Hon lyfte på hufvudet och svarade, till faderns obegränsade förvåning: en Pellegrini går icke in som tiggerska i Casa Vieri.

— Men när jag gifvit mitt ord, stammade fadern ursinnig. Bellucci kunde nog vara bra som måg — men att få rätt i alla tvisterna, att få se Vieri själfvilligt afstå hedersplatserna i byn, att bli bedd, som han blifvit det i dag, vägde ännu mera, i synnerhet som man icke kunde neka till att Vieris förmögenhet var kolossal och denne bortskämde Gino,

som grät och hotade att gå i krig, när han icke fick sin vilja fram, var ende sonen och arfvingen.

— Vi ha gifvit Onofrio Bellucci vårt ord, sade Nina, och vi skola hålla det. En Pellegrini är icke en bytesvara, som man schackrar med, en trasa som man låter ligga, tils de behaga taga upp den.

Fadern lät sig icke så lätt störtas ned från tinnarna af det luftslott han redan hunnit bygga åt sig, och det häftigaste uppträde följde. Men Nina förblef obeveklig. Den kvällen grät hon länge, men det var också hennes sista tårar.

Nå, ångrade hon sig aldrig? Hvem vet? Hon talade aldrig därom, icke ens med modern. Onofrios utlofvade ömhet tog formen af en svartsjuka som icke ens tillät henne att gå ut, då han själf icke kunde vara med. Hon satt bokstafligen som fånge i sitt palats vid fiskartorget och födde barn efter barn till världen utan att ens få resa till sin mor. När hon varit gift i sex långa år, fick hon ändtligen fara hem och visa modern sina barn.

Och Gino? Gino hade ej dött, som han hotat med, men aldrig velat höra talas om att gifta sig, hvad de se'n alla sade om plikt. Icke häller reste han sin väg och spelade bort förmögenheten, som don Filippo förespått. Han gick dådlös hemma, det var hans lif — arme Romeo?

När Nina var hemma, satt han hela dagen i fönstret — icke bakom persiennerna längre — för att få se en skymt af henne eller hennes barn. Hon lyfte icke en enda gång på ögonen. Men ändå fick hon aldrig komma dit mera, icke ens sedan modern dött.

Ninas lif förflöt under dagliga omsorger, men ingen hörde henne klaga eller ens medge att hon någonsin tänkt sig en annan framtid.

I bokhandeln.

Shakespearen Dramoja, X, Myrsky; suom. *P. Cajander.* Helsingissä 1892; 85 s. 8:o. 2 mk. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 60, X).

Ehuru en af Shakespeares senaste dramer, hör Stormen likväl icke till hans förnämsta. Vid dess skapande har skalden gifvit så fria tyglar åt sin fantasi och intagit så många mytiska och mystiska element, att någon karaktärsutveckling eller ens motivering icke kan komma i fråga. I alla fall förtjänar hr P. Cajanders öfversättning till finskan att hälsas med tillfredsställelse, särskildt emedan återgifvandet röjer samma mästarehand som hans föregående Shakespeareöfversättningar. Vid läsandet af dem kommer man att tänka på romarskaldens uttryck

— ut sibi quivis
Speret idem, sudet multumque laboret
Ausus idem;

ty här flyta meter och språk så lätt, och diktionen har en så okonstlad och naturlig form, att hvem som hälst tycker sig kunna åstadkomma något dylikt, men om han vågar försöket, „får han svettas mycket“ och likväl arbeta förgäfves. Enligt vår mening har Shakespeare af hr C. blifvit så väl öfverflyttad till finskan, att detta arbete icke mera behöfver göras om. Och häri ligger en ingalunda obetydlig förtjänst: ty på samma gång det finska språket härigenom i hög grad utvecklats, har den finska literaturen riktats med de odödliga alstren af en bland världens största skalder. Då Finska Literatursällskapet vid sin senaste årsfest hade att för första gången prisbelöna „framstående nationalliteraturen höjande arbeten på finska språket“, så var det tämligen gifvet att dess första pris skulle tillfalla hr Cajander, detta naturligtvis med tanken på alla de Shakespeareöfversättningar hvilka hr C. sedan 1879 skänkt den finska literaturen. Att ett sådant erkännande synts fullt motiveradt hafva äfven vi genom detta korta omnämnande velat betona.

O. G.

Ola Hansson: Materialismen i skönlitteraturen (Populärvetenskapliga afhandlingar. 3). Sthlm 1892, Albert Bonnier; 50 s. 12:o. 50 öre.

— — *Kärlekens trångmål.* Sthlm 1892, Alb. Bonnier; 183 s. 12:o. 2 kr. 50.

— — *Ung Ofegs visor.* Sthlm 1892, Alb. Bonnier; 93 s. 12:o. 1 kr. 25.

Stanislaus Przybyszewsky: Zur Psychologie des Individuums II. *Ola Hansson.* Berlin 1892, F. Fontane & Co. 48 s. 8:o. 1 Rmk.

Ungefär samtidigt med oppositionen mot materialismen som vetenskaplig förklaringsgrund till lifvets gåtor hafva från olika håll gensagor höjts emot dess uttrycksform inom skönliteraturen, naturalismen. Ett sådant inlägg i antimaterialistisk anda är Ola Hanssons ofvananförda broskyr, hvars hufvudsakliga betydelse icke ligger i en upplysande och objektiv framställning af materialismens inflytande på literaturen, utan fastmer i dess polemiska karaktär — broskyren har också i tysk dräkt ingått i en serie „Gegen den Materialismus“.

Med alt erkännande åt den naturalistiska diktningens högt drifna teknik, särskildt den dramatiska, vill förf. äfven häri se mindre en förtjänst än ett fel. Den har neddragit diktningen till „hellmåleri och staffagekonst“, den samtida vitterheten har „levererat åskådningsmaterial till den samtida vetenskapens teser“, den „håller sig mera till de fenomen, hvilka framstå på lifvets ofvansida i det samtida vetandets fulla dagsljus, än till dem, hvilka framstå och aflöpa i människonaturens natt“. Och så har resultatet gestaltat sig till „en urvattning, en simplificering, en försimpling af lifvet“. Sin förkastelsedom mot naturalismen har förf. formulerat i följande tydliga postulat: „att den skaldiska förmögenheten ligger utanför den materialistiska världsåskådningens sfär, icke kan bo under samma tak med den och icke enligt dess formler finna sin förklaring, samt att den samtida vitterheten blott därigenom kan varda ung och framtidsdräktig, att den radikalt frigör sig från denna världsåskådning“.

Sitt starkaste angrepp riktar förf. mot läran om miliön, denna naturalismens kardinalpunkt. Det kan naturligtvis icke vara fråga om att frånkänna miliön eller „miliöerna“ all betydelse i daningen af karaktärerna, men Hansson protesterar mot den öfverdrift till hvilken naturalismen gjort sig skyldig, att nämligen personligheten kunde förklaras uteslutande ur dessas inflytanden, förutsatt att desamma vore oss fullständigt bekanta. I motsats härtill uppställer Hansson en annan faktor i individualiteten, personligheten, „som icke är omgifningen, icke arfvet, icke del af någondera och icke en blandning af bäggedera, utan ett *nytt* ämne i det kemiskas liknelse, en *ny* organisk bildning, ogripbar för sinnena, tanken, vetandet, för alt och alla, utom för den äkta

diktaren". Gentemot den materialistiskt-naturalistiska riktningens objektivism vill förf. sätta subjektivism och individualism, han vill bereda ett friare värksamhetsområde för fantasin, som icke är „polemisk och negativ", som den samtida diktningen, utan „skapande och siande".

Det har icke legat inom förf:s plan att öka deras antal som lyckliggjort sekelslutet med mer eller mindre utförliga program för den framtida diktningen, och han inskränker sig därför till några allmänna antydningar. Samtidigt med denna literärkritiska broskyr utkom emellertid äfven en samling noveller af Hansson, hvilka såsom den nyaste produkten af hans författarevärksamhet voro egnade att närmare belysa dessa antydningar.

Såsom redan titeln, *Kärlekens trångmål*, angifver, har förf. här hållit sig inom sitt specialfacks, erotikens eller rättare könspsykologins, område. Den första berättelsen, Hemlös, som tillika är den förnämsta, gör till att börja med intryck af att tillhöra miliödiktningens klass. Hjälten i berättelsen är en bondeson från Skåne, som genom uppfostran och umgänge öfverflyttats till en annan social omgifning, utan att dock här riktigt kunna rotfästa sig eller blifva sambandet med de tidigaste intrycken kvitt. Det är i skildringen af kampen mellan dessa olika inflytanden om herraväldet öfver hans personlighet som det nya systemet gör sig gällande. Hans personlighet, hans innersta jag — man kan i detta fall strängt taget icke tala om *individualitet* — delar sig i två gentemot hvarandra altmera främmande personlighetsfaser, som i synnerhet i hans förhållande till kärleken skarpt skilja sig från hvarandra. Hans ena jag älskar den landtliga, osammansatta bondflickan, det andra damen af värld med hennes skiftande känslolif — den raka linjen och den svängda linjen, såsom förf. låter hjälten karaktärisera dem. Slutligen brister sambandet mellan dessa faser helt och hållet, och i ett anfall af vansinne beröfvar han sig lifvet, det ena jaget mördar det andra. — I En sommarepisod utgöres knutpunkten af den i äkta hanssonsk stil hållna kärleksförklaring, hvari ingeniören Emil Björkman låter sin sommarkärlek kulminera för att hädanefter betrakta densamma som intet annat än „den vackraste blomman i hans minnes örtagård", under det att föremålet, Sigrid Bergdahl, ser sina förhoppningar på ett länge efterlängtadt lifsinnehåll besvikna och slutar som fanatisk „läserska". — „Hafsfåglar" handlar om två unga människor, som kommit öfverens om att tillbringa en sommar vid ett afsides fiskläge; under den ständiga samvaron utvecklas förälskelsen och växer till, tils de slutligen ingå det förbund som skall vara „så länge den skatt räcker, som de funnit". Om den sistnämda skizzen med dess sommarljus och hafssälta värkar helt friskt och behagligt, så är samlingens sista berättelse, „Hos huldran", bygd på ett rent af vämjeligt motiv. Utan att ega någon enda af de egenskaper som efter vanliga begrepp kunde värka tilldragande på en man med normalt temperament, hällre rent ut frånstötande

och vidrig, har berättelsens kvinliga hufvudperson så totalt fängslat en ung rask man i den ohöljda sinlighetens bojor, att han till slut såväl i andligt som i kroppsligt afseende går under och på sin dödsbädd låter tvinga sig att afstå all sin egendom åt „huldran“, som emellertid blifvit hans lagligen vigda hustru.

De faser af kärleken, hvilka skildras i hr Hanssons novellsamling, äro visserligen ganska olika hvarandra, men icke dess mindre äro de samtliga observerade under samma synvinkel. Förf. har i sin broskyr om materialismen i skönliteraturen uttalat sin förkastelsedom öfver naturalismens „simplificering“ af kärleken, i det man „reducerade alla kärlekens mänskliga fenomen till det ursprungliga animaliska“. Förf:s dom i den af honom valda allmängiltiga formen får naturligtvis stå för hans räkning; att den i en del fall har sin tillämpning kan emellertid icke nekas. I hr Hanssons egen diktning är kärleken visserligen icke i allmänhet taget brutal; den kan fastmer betecknas med ordet raffinerad, men icke desto mindre är dess natursida starkt betonad. Hansson nöjer sig aldrig med att framställa kärlekens „rika psykiska vegetation“, hvarom han i sin broskyr ordar, i och för sig, utan hans sträfvan går ut på att slå bryggor mellan själslifvets yttringar och människans fysiska sida. Den kärlek han känner och skildrar är därför intet annat än en nervsymfoni, den utgöres af „de nya visor, som spelas af blodets böljor och på nervernas strängar“. Det är öfverhufvudtaget karaktäristiskt för Hansson, detta ständiga och ängsliga sammanhang mellan själ och kropp, en egenhet i hans diktning, som han själf betecknat som „psykofysiologisk mystik“.

Hanssons hela stil röner inflytande af denna egenhet. Bland de talrika omdömen af den utländska kritiken, som beledsaga Kärlekens trångmål, förefinnes ett, där det heter om Hansson att „han har *något plastiskt* i sitt framställningssätt“. Under sitt sökande i de kritiska frasernas inventarieskåp har S:t Petersburger Zeitungs kritiker träffat på den som mindre än någon annan kan tillämpas på Ola Hansson. Ty Hansson lägger minst af alt an på formintryck, på plastisk åskådlighet. Hans uttryck på detta område få icke häller tagas så noga. När han t. ex. i det första stycket i Ung Ofegs visor talar om en gestalt, som reser sig upp ur Kolmårdens skogar, „högre än den högsta tallen och bred öfver axlarna som Kölens ås“ så lämnar en åskådning som strängt följer dessa anvisningar närmast bilden af en kolossal sköldpadda. Men man får icke vara småaktig när man läser Hansson, särskildt Ung Ofegs visor. — Hällre kunde man då framhålla Hanssons kolorit, men äfven detta vore ensidigt. Han vädjar öfverhufvudtaget icke till ett visst sinne, till formsinnet eller färgsinnet, hans sträfvan är att väcka en intensiv stämning, den må nu förmedlas ur hvilket sinne som hälst, och därför associeras äfven intryck från de mest olika områden med hvar-

andra, ljusintryck med hörselintryck, eller t. o. m. lukt- och smakhallucinationer.

Denna symbolism i stilen framträder särdeles tydligt i *Ung Ofegs visor*. Man bör skrida till läsningen af dessa med fördomsfritt sinne och med värklig vilja att förstå. Då skall man ej undgå att erfara ett visst kuriositetens behag, och stundom skall man träffa på bitar som äro nog allmänt mänskligt hållna för att vara fullt njutbara äfven för andra än „de nya människorna".

Samlingen innehåller 33 stycken smärre prosadikter, merendels af utprägladt satiriskt innehåll. Stundom adresserar sig satiren mot mer allmängiltiga begrepp, såsom den kristliga askesen, mot fegheten i alla dess gestalter, mot oförmågan att njuta lyckan fullt ut, mot det hotande pöbelväldet och tidens alt nivellerande tendens („Bos Humanitatis"), mot kvinnan i gemen m. m. d. Andra utgjutelser hafva inspirerats af mer personliga motiv, hvarvid förf. söker uttryck för bitterheten öfver att ej hafva blifvit förstådd och tillbörligen uppskattad. Härvid får naturligtvis förf:s hemland hårdt sitta emellan. Det mer konkreta innehållet i dessa satirer äfvensom förf:s personliga intresse ha skänkt dem ett jämförelsevis fulltonigare uttryck, och hans sarkasmer äro ofta bitande nog. I n:o 29, för resten ett af de bittraste styckena i samlingen, uttalar Hansson en varm och vacker tacksägelse till den kvinna som hjälpt honom bort „öfver det stora träsket", på hvars andra sida hans fiender stå, „i en dager, gulgrön som gallan".

Ung Ofeg har emellertid äfven visor utan satir, så t. ex. n:o 3, ett fint litet ode till Ensamheten.

Andemeningen i hr Hanssons symbolism och allegori är i det stora hela taget tydlig nog, men flere detaljer äro tämligen godtyckligt valda, utan att något motsvarande innehåll kan uppspåras. Och hans symbolism slår ofta öfver i det osmakliga; stundom fira r den värkliga orgier i det vämjeliga och äckliga. Hans ståndpunkt är för resten den öfverlägsna „öfvermänniskans", men hans öfverlägsenhet gör icke alltid intryck af att vara den medfödda förnämhetens, hällre resultatet af en reaktion mot de oförrätter ett känsligt och ömtåligt temperament fått utstå eller tror sig hafva varit utsatt för. „Jag skall sätta mig på din hud" säger förf. i n:o 19 till Bos Humanitatis, „som blindknaggen, och du skall rusa hän öfver oceanen i vanmäktigt raseri, under mina styng, liksom din broder på de vida betesfälten".

Ola Hansson klagar i sin ofvanomtalade broskyr däröfver, att den samtida literaturen „snarare består af dokument till kännedom om vår egen tid än af siarevärk som båda framtiden". Men Hansson bådar en ny framtid. Om vi få tro Ung Ofeg, så skall mänskligheten „ömsa skinn". Och hr Hanssons siareskap har icke varit förgäfves. Åtminstone påstår hr Stanislaus *Przybyszewski* efter att ha lämnat en diagnos på sitt „Ich", att han genom läsning af Hanssons Parias fått ett „intryck af en märklig visionär art". Och hans bok om Hansson går ut på att visa

hvilken betydelse denna skall hafva för literaturens utveckling. Den hanssonska diktningen är „vägvisaren i vildmarken, eldstoden i öknens natt; till Hansson skall raspsykologin taga sin tillflykt för att studera rasolikheternas hemlighet, ur hans värk skall själsstämningarnes tillkommande psykologi hämta näring, för att förklara den egendomliga färgtonen och den egna klangen hos temperamentet, lidelsen och alt det hvari människan yttrar sig, alldeles särskildt könspsykologin, som han, såsom den första och enda, har skapat, faktiskt har skapat“ (s. 37 f.). Om „Sensitiva amorosa“ heter det, s. 38: „Den är det finaste, djupaste, intimaste uttryck för den nya anden, den stora syntesen, det kainogenetiska utvecklingsstadiet: Ola Hansson“!!

Hr P:s broskyr, som ingalunda saknar fina iakttagelser, utvecklar för resten en stil som lätt kunde passera som en parodi på Hanssons egen. Men alt är tydligen fullt allvarligt menadt, och man kunde sammanfatta dess innehåll i en formel: det finnes blott en Hansson, och Stanislaus Przybyszewski är hans profet.

J. N. R.

Georges Ohnet: Esther, öfvers. Sthlm, Alb. Bonnier; 420 s. 8:o; 3 kr.

Jules Claretie: Alldeles för vacker, en tidsskildring från revolutionen. Sthlm, C. E. Fritze; 352 s. 8:o; 2 kr. 75.

Georges Ohnet bör väl betraktas som representant för den riktning inom den franska romanliteraturen, hvilken framställer det godas slutliga seger öfver det onda; det goda söker han därvid hos den arbetande borgarklassen, hvars energi och begåfning ställes som motsats till penninge- och bördsaristokraternas dryghet. Men under denna lofvärda sträfvan har förf. i „Serge Panine“, „Le maître de forges“ m. fl. visat sig vara i grunden ganska banal, en värklig idislare. Denna svaghet tyktes emellertid hålla på att försvinna i „Le docteur Rameau“, som är en skildring af värkliga människors allvarsamma konflikter i lifvet, ej af romanfigurer; men i „Esther“ gör den sig åter gällande, och denna gång i berättelsens alla delar.

Esther är en bild ur den franska miljonvärlden, men tecknad med så starka färger, att denna värld förefaller icke blott osympatisk, utan äfven simpel. Den gamle amerikanarn Nuno, lika öfverväldigande genom sin klumpighet som genom sin rikedom, råkar i händerna på den mest utstuderade, kallt beräknande kokett, medan hans dotter Esther åter är den mest förtjusande, renhjärtade unga kvinna, skildrad lika helt i hvitt som M:me del Péral är målad i svart. Som motsats till den godmodiga jätten Nuno står åter den unge ruinerade Clément de Pont-Croix, denna gång dock icke den ädle ingeniören, utan den spirituelle markisen, som naturligtvis efter många svårigheter blir Esthers lycklige make. Som synes är detta arbete en dussinroman, som där-

till i svensk öfversättning förlorat sitt största, kanske enda behag, språkets. Dylika böcker äro mer än något annat egnade att bringa hela den riktning förf. representerar i misskredit.

Äfven Clareties roman „Alldeles för vacker“ är blott en skickligt hopsatt kärleksintrig i en parisermilieu, men eger dock det stora företrädet framför Ohnets att hafva en historisk bakgrund och det en så intressant och värkningsfull som den franska revolutionen. Också följer man med spändt intresse utvecklingen af händelsernas gång, hvilken i lätthet och snabbhet ej lämnar något öfrigt att önska. Det är till god del samma scener som i Sardous „Thermidor“: de undan skräckväldet flyktande personerna i berättelsen träffas äfven här hos sufflören vid Théâtre français; Charles de la Buissière uppträder äfven här, ehuru som bifigur, med sitt så sinnrikt uttänkta räddningsmedel, och boken slutar med samma hemska schavottscen som skådespelet. Detta erkänner förf. äfven i företalet. Men detta är endast milieun, hufvudfiguren tillhör förf. hel och hållen.

Det är en ganska tilltalande karaktär, denna så sorglösa Puisjoli, den altför vackre vicomten, som, proskriberad äfven han, midt i de hetsigaste politiska strider, utan att taga den minsta notis om dem, orubbligt fullföljer sina giftermålsplaner. Under denna leende bekymmerslöshet, för att icke säga detta lättsinne, döljer sig ett varmt hjärta och ett moraliskt mod, som ej sviktar när det sättes på prof. Man är van att i revolutionens historia möta storslagenhet eller känslolös grymhet; det kan vara af intresse att för en gång äfven göra bekantskap med en hvardagsmänniska från denna tid.

—g—r.

Gerhard von Amyntor: Cis-moll-sonaten; öfvers. fr. tyskan af Hanna Kamke. Sthlm 1892, Looström & komp.; 113 s. 8:o; 1 kr.

I denna berättelse, en parallelskrift till Tolstojs „Kreutzersonaten“, angripas häftigt de åsikter Tolstoj, synnerligast i nämda romans märkvärdiga efterskrift, förfäktat. I företalet säger förf. anspråkslöst att arbetet endast vill vara en social-etisk essay i episk dräkt. Det är emellertid alls icke ett sådant tendensiöst monstrum med ståltrådsdockor, utan innehåller lif och värklighet, fint och omsorgsfullt tecknade människor, samt kan bereda värkligt nöje åt den som icke läst Kreutzersonaten. Ty först och främst har förf. begått den otroliga smaklösheten att i minsta detalj efterapa konturerna till denna roman: Cis-moll-sonaten börjar med ett allmänt samtal mellan resandena i en järnvägskupé, hvarpå en annan Posdnyscheff för förf. omtalar sin lefnads eller rättare sitt äktenskaps historia. Såsom synes af titeln, är det äfven här Beethoven som framkallar krisen, och likaså är det här hustrun som spelar piano och älskarn som vänder bladen. Man blir för-

stämd af denna torftighet i uppfinningen — eller kanske hällre detta tyska pedanteri, som ej anser sig kunna komma någon inpå lifvet utan att trampa precis i dennes fotspår, antingen sedan benen räcka till eller ej.

Dessutom har förf. riktat sin polemiska udd mot en skugga: den praktiska tillämpningen af en lära som alltid måste förbli en teori och hvars mål Tolstoj själf lyft högt som ett oupphinneligt ideal. I sin efterskrift, däri han uppställer mänsklighetens absoluta kyskhet som *en* sida af fullkomligheten, yttrar han tillika ungefär dessa ord: „hvartill gagnar oss ett ideal som vi kunna förvärkliga? Idealet måste ställas så högt, att vi icke kunna nå det“. Den vackraste protest jag sett mot denna önskan att stympa människans starkaste känsla är den unge svenske skalden Gustaf Frödings dikt „Den ryske anakoreten“. Han vänder sig här mot själfva afsikten, han säger: det är icke skönt, icke godt att vilja detta. Men von Gerhard pekar på hr den och den, som tillämpat det tolstojska receptet på sig och befunnit sig illa däraf. Tolstoj har aldrig velat draga individen i fördärfvet; det är själfva släktuppehållelsedriften han vill se förtvina. — Gerhard säger att Kreutzersonaten gjort stor skada, att den förvirrat rättsbegreppen hos dem som ha de allvarligaste, de bästa afsikter. Det är icke troligt. I Ryssland, ytterligheternas land, kan Tolstoj möjligen genom sitt snille ha hypnotiserat några fantaster, men en västeurope skall ej kunna undandraga sig de fakta sunda förnuftet håller för hans ögon: att Tolstoj är 80 år gammal och att det vid denna ålder är lätt att predika försakelser och undertrycka naturens bud. Om Tolstoj skridit förbi de flesta i tankens värld, om han redan nått ensamhetens höjder och det är dess majestät som talar ur hans läror, så är det plumpt att smäda dem.

Till Cis-moll-sonatens beröm må sägas att däröfver fallit ett stänk af den skummande harm som färgar det tolstojska föredraget.

I. L—d.

Matilde Serao: Luftslott, napolitansk sedeskildring; öfvers. fr. italienskan af *Ellen Nyblom.* Sthlm 1892, H. Geber; 321 s. 8:o; 3 kr.

Matilde Serao hör till samtidens mest begåfvade kvinliga författare. Hon utmärker sig för en kraft i framställningen, en djärfhet i analysen, en kallblodighet i demonstrerandet, som man hittils vant sig att finna nästan uteslutande hos män. Denna konstnärliga själfbehärskning, detta mod har tydligen utbildats därigenom, att hon själf nödgats bryta sin väg genom lifvet. Då „Luftslott“ är det första af hennes större arbeten som i bokform visar sig för den svenska allmänheten, kunna måhända några biografiska notiser vara på sin plats. Jag lånar dem af Schandorph, som i Tilskueren förestält henne för danska läsare.

Matilde Serao är född 1856 i Grekland, dit hennes far, en neapolitansk adelsman och journalist, nödgats fly till följd af sina

liberala åsikter, och hvarest han äktade en furstinna Scanary. Några medel att uppehålla furstekronans glans egde paret likvisst icke. Matilde förlorade tidigt sin mor, men säger sig ändock ha hennes uppfostran att tacka för mycket. Efter italienska frihetskriget återvände fadern till Neapel. Sedan Matilde genomgått La scuola normale därstädes, nödgades hon själf förskaffa sig sitt uppehälle och sökte plats på ett telegrafkontor i Rom. Literära drömmar begynte hägra för den unga flickan; under sina fristunder lärde hon sig stenografi, och inom kort fick hon arbete som tidningsreporter, lämnade telegrafen, och för att besegra de hinder hennes ungdom, hennes skönhet, hennes kön skulle ha hopat i hennes väg, klädde hon sig i mansdräkt, liksom engång George Sand. I Italien torde detta ännu i vår tid varit en nödvändighet. Vid sjutton års ålder hade hon redan skapat sig ett namn genom smärre berättelser och tidningsartiklar; 1879 utkommo de i bokform och väkte stor uppmärksamhet. Året därpå utgaf hon romanen „Fantasia“, hvilken under titeln „Väninnor“ för en tid sedan varit införd som följetong i Nya Pressen. Sedan dess ha åtskilliga större arbeten flutit ur hennes penna, bl. a. Il paese di Cuccagna, som på svenska återgifvits med Luftslott, en bred skildring af de följder med hvilka passionen för lotterispelet förpestar alla samhällsklasser. I „Fantasia“ har förf. visat hvilket mäktigt djup hon kan päjla i analysen af sinnen och känslor; hennes psykologiska skärpa är sällsynt — äfven i våra dagar, hon griper i lidelsen med en kraft, jämförlig med den Tolstoi utvecklar i „Anna Karenina“. „Hon är lika klok på män som på kvinnor„, säger Schandorph, och detta är ingalunda det minst märkvärdiga i hennes konstnärskap. Härutinnan kunde hennes nordiska systrar i Apollo ha något att lära af henne.

Några typer, jämförliga med „väninnorna“ och Andrea Lieti, finnas icke i „Luftslott“. Förf. har här gjort ett tvärsnitt genom Neapels hela befolkning: personer af alla stånd defilera. Af dem stelna åtskilliga i schabloner, och det hela är altför glättadt. Måhända är öfversättningen något för tamt hållen; hvad jag läst af M. Serao har varit djärfvare i stilen, mera personligt. Åskådligt är alt. Se t. ex. den gamle ruinerade markisen, som fördjupar sig i kabbalistiska svärmerier för att utgrunda de vinstgifvande numren på statslotteriet, dit han ger alt han får löst, och som dränker Kristusbilden då han ej vinner, som skrämmer sin unga dotter från vettet för att ur hennes syner erhålla uppenbarelsen om de riktiga numren. Se den unge burgne handlanden, som gripits af begär efter ökad lyx och hemligen spelar, spelar tils hans fickor likna danaidernas såll; se arbetaren, som tar sista skärfven af sin hustru, och den usla fabriksflickan, hvars nöd ej mera kan stegras. Alla ränna de i kapp med tungan ur halsen, ett förtvifladt, vanvettigt lopp, som trampar kärlek, heder, mänsklighet under fötterna. Äfven procentarne, som draga fördel af den härvid uppstående penningtörsten, och de sluge, som

göra i folks lättrogenhet och låta sina uppenbarelser kontant betalas — alt är väl träffadt. Matilde Serao är en stor realist, hon smugglar icke undan något, hon återger med så omutlig trohet, att hennes manér ibland påminner om fotografi och förlorar sig i minutiösa detaljer. Anmärkningsvärd är hennes förmåga att sätta massor i rörelse: man *hör* tjutet vid lottdragningen liksom jublet vid San Gennaros procession och det ångestfulla Credo, då folket väntar på undret. Gästabudet vid Angesina Fragalàs dop hade Zola icke gjort bättre.

I. L—d.

Spanskt. En samling noveller ur Spaniens nyare literatur; öfvers. från spanskan af A. H. Sthlm 1892, Fahlcrantz & C:o. 231 s.

Öfversättaren har väl icke utan afsikt gifvit första rummet åt de tre novellerna af en af Spaniens förnämligare författare, *Antoneo de Trueba,* hvilka alla utmärka sig framom de andra genom sin originalitet. I den första novellen, Soledad, ger oss förf. en fängslande skildring af spanskt folklif. Soledad själf, berättelsens hufvudperson, inger måhända dock den minsta sympatin. Hennes ytterliga känslofullhet, som slutligen lämnar henne som rof för en förförares finter, måste dock vara sannolik. En spansk bondflicka kan lida af en dylik sensibilitet med åtföljande svimningar m. m., då däremot en finsk bondjänta skulle, sålunda beskrifven, blifva en löjlig personnage. Denna berättelse är för öfrigt ett litet mästerväirk, och scenen utanför templet hör till det ypperligaste man får läsa. — Berättelsen „Fyndighet“ af samma förf. är en satir öfver inbilskhet och storskryteri. I den därpå följande berättelsen „Kompotten“, som tillredes af en i kulinarisk vetenskap inkommen drottning, hänsyftar förf. otvetydigt på vissa politiska förhållanden i sitt hemland.

„Hämnd“ af *R. Revenga* är skildrad med sydländsk glöd och är i synnerhet förtjänstfull i detaljteckningen; men slutet är tillkluddadt med tjocka färger, såsom af en ovan målares hand. För resten låter det osannolikt att en man som tillber sin hustru lämnar henne för sex hela år för att förskaffa sig inkomster i Amerika. Det låter icke „ospanskt“ att hustrun blir otrogen. Den äkta mannens hämd är onaturlig. — *Arturo A. Jiménez'* berättelse „Hvit och röd“ behandlar ett liknande ämne och är utstofferad i lika starka färger som den föregående. Naturskildringen är här bäst. — Därnäst hafva vi „De båda älskande på Cebadatorget“ af *Laureano Ordoñana.* Hufvudpersonens känslosamhet, hans tårar m. m. stå i strid med hans yrke såsom slaktarbiträde. Denne förf. tyckes ha samma estetiska uppfattning som de föregående med undantag af Trueba, nämligen att en berättelse måste sluta med en gripande knalleffekt.

Novellen „Gudabilderna ramla“ af *Juan Sevillano y Urdiga* hade förtjänat platsen efter Antoneo de Truebas Denne förf. har

lagt mindre vikt vid den yttre handlingen än vid den psykologiska skildringen. Den gamla spanska aristokratins fördomar åskådliggöras här medels de båda damerna, mor och dotter, som uppoffra välfärd och sällhet för att upprätthålla den toma klangen af ett gammalt namn. — „Lif för lif“ af *A. Sánchez Cantos*, påminner vid slutet om en scen ur Bulwers roman Zanoni, där en stor konstnär omedelbart efter sin hustrus död komponerar sitt mästerstycke. „Utan hjärta“ af *F. Moreno Godino* har tycke af fransk novellistik, med undantag af äktenskapsbrottet, som här saknas. Och i *Carlos Quevedos* novell „Frälsning“ går kameliadamen på visst sätt igen.

Så hafva vi „Musslan“ af *Juan B. Enseñat*, som gör ett behagligt, tillfredsställande intryck och upprullar taflor ur spanskt folklif, dock ej med samma talang som Antoneo de Trueba. I „Ett nöje för gudar“ af *A. Sánchez Pérez* bjudes oss ingen ädlare njutning. Fadern, som vill hämnas på sin dotters förförare, är ej annat än en vederstygglig bandit. Hans ånger hjälper ej upp det vidunderliga i hans hämd. „Den svarta ramen“ af *Luis Alfonso* är långt bättre med sin skildring ur en fattig konstnärs lif, trots det otroliga däri, att ens ett konstnärligt geni skulle kunna måla förträffligt utan att ha erhållit den minsta undervisning. — Till sist kommer Viva España! af *Juan Roa*, där förf. gör sig lustig på bekostnad af dem som lida af anglomani. Kvickheter saknas här icke, hvilka kunna aflocka läsaren ett godt skratt. Den lilla novellen är mycket naturlig och slutet förefaller att vara gripet ur värkligheten.

I öfversättningen hafva vi ej funnit något att anmärka.

L. B.

Frances Hodgson Burnett: Pikku Lordi, suomentanut *Helmi Setälä*. Helsingissä 1892, Otava. 185 s. 8:o; 2 mk. 25 p.

Pikku Lordi är en god berättelse för ungdom, innehållande en liflig skildring af en liten sjuårig i Amerika född och uppfostrad gosse, som plötsligt blir lord och presumtiv arfvinge till omätliga rikedomar i England och som genom sitt frimodiga och känslofulla uppträdande omvänder sin egennyttiga, stolta och bittra farfar till en välvillig och mot sina egna och sina underhafvande välgörande gubbe. Boken innehåller flere osannolikheter, men afväpnar all kritik genom sitt rena, sunda innehåll och sin fängslande stil. För ref. var det svårt att lägga boken ifrån sig innan den var genomläst, och den unga läsarekrets, för hvilken den egentligen är afsedd, skall helt säkert känna sig ännu mer anslagen af den lilla lordens uppträdande. Öfversättningen är gjord med omsorg och skicklighet, finskans rika språkliga ressurser äro väl begagnade, och originalets lätta stil återfinnes oförändrad i öfversättningen.

O. G.

Francis Hagerup: Den norske straffeproces paa grundlag af Juryloven. Kristiania 1890, H. Aschehoug & C:o; 1 kr.

Rip: Den norska juryn. Studiebref. Sthlm 1891, Alb. Bonnier; 50 öre.

Det arbete, som från seklets midt af dels kongliga dels parlamentariska kommissioner nedlagts på utarbetandet af en ny straffprocesslag för Norge, bar frukt den 1 juli 1887, då den af stortinget antagna „Lov om rettergangsmaaden i straffsager" vann konglig stadfästelse och promulgerades att gälla från d. 1 januari 1890. Denna lag, hvars förebilder äro de moderna lagarna i Tyskland och Österrike, har i Norges straffprocess infört en mängd nya, för densamma förut okända principer. Professor Hagerups här ofvan namda arbete är en populär, kortfattad kommentarie till den nya lagen och bör kunna väcka intresse äfven hos finske läsare; det visar med hvilken oförskräkthet och fördomsfrihet man i Norge gått till väga för att bringa den föråldrade, delvis inkvisitoriska straffprocessen i öfverensstämmelse med den moderna juridiska vetenskapens fordringar, och på samma gång i hvilken riktning sträfvandena för vår egen lagstiftnings reformerande på detta område böra gå.

En af de mest genomgripande och i principielt afseende viktigaste förändringar som den nya lagen åstadkommit i straffjusticen beror af juryinstitutionens upptagande i densamma. Lagens populära namn har därför äfven blifvit „Juryloven". Kriminaldomstolarna enligt densamma äro høiesteret, høiesterets kjaeremaalsudvalg, lagmandsretterna, meddomsretterna och forhørsretterna. Af dessa taga de tre sistnämda befattning med målen i första instans, och beror dessas fördelning mellan de särskilda domstolarna af det straff, som kan följa på den ifrågavarande förbrytelsen, sålunda att brott som kunna medföra strängare straff än 3 års straffarbete afdömas af lagmandsretterna, öfriga brott af meddomsretterna, såvida ej fullständig bekännelse af den tilltalade föreligger, i hvilket fall de afdömas af forhørsretterna. Det är vid lagmands- och meddomsretterna som juryinstitutionen har införts. De lekmän hvilka hafva säte i dessa domstolar kallas lagrettemaend och domsmaend. Lagmandsretten består af tvänne afdelningar, retten och lagretten. Retten utgöres af tre lagfarne domare och lagretten af tio lagrettemaend. Lagretten afgör skuldfrågan, uttalar sitt skyldig eller icke skyldig, och retten tillämpar strafflagens stadgande på det ifrågavarande brottet. Vid meddomsretterna, som bestå af en fackdomare och tvänne domsmaend, deltaga dessa såväl i skuld- som i straffrågans afgörande. Jurymännen väljas för två år af kommunalnämderna. Det är ett hedersuppdrag att vara juryman, och jurymännen erhålla ingen godtgörelse för utförandet af sitt värf.

En förändring af ännu större bärvidd än juryinstitutionens införande är öfvergången från skriftligt till rent muntligt förfa-

rande. Enligt juryloven får ingen dom fällas på grund af skriftliga relationer öfver förhandlingarna vid en rättegång, utan endast på grund af den uppfattning domarena under målets muntliga behandling bildat sig om detsamma. Det muntliga systemets genomförande har haft flere viktiga konsekvenser, af hvilka vi särskildt vilja påpeka större snabbhet i rättegången och en total omgestaltning af appellsystemet. Det muntliga systemet fordrar med nödvändighet en oafbruten förhandling. Lagen stadgar i detta hänseende: „Forhandlingen — — — fortsaettes saavidt muligt uden afbrydelse indtil dens endelige afslutning. I paatraengende tilfaelde kan den fortsaettes paa en hellig dag. Naar forhandlingen efter en udsaettelse atter aabnes, gjentages det allerede foretagne, forsaavidt retten finder det fornødent. Har afbrydelsen varet over 4 dage, kan ethvert af domstolens medlemmer fordre gjentagelse". Hvad appellsystemet beträffar, så funnos i Norge förut, liksom hos, oss 3 instanser. Men vid muntlig process är det omöjligt att förelägga en högre instans precis samma material som förelåg vid den nedre. Enligt jurylagen kan därför besvär aldrig grundas därpå, att underdomstolen tagit fel med hänsyn till bedömandet af bevisen. Besvär kunna endast anföras på grund af påstående om rättegångsfel eller orätt tillämpning af rättssatserna, de gå direkte till høiesteret. Däremot kunna bägge parterna fordra förnyad behandling inför lagmandsret af ett af forhørs- eller meddomsret afgjordt mål. Denna förnyade behandling kommer till användning hufvudsakligen just då underrättens bedömande af bevisen antages vara felaktigt. Då ett mål sålunda åter upptages af en lagmandsret, betraktas det såsom ett alldeles nytt mål, och samma förfarande som kommit detsamma till del vid dess första behandling iakttages äfven nu. Förnyad behandling af ett af lagmandsret afgjordt mål är ej tillåten.

Anklagelseprincipens konsekventa genomförande har gjort det nödvändigt att bilda ett särskildt ämbetsvärk, hvars uteslutande uppgift är att efterforska förbrytelser, fatta beslut om åtals anställande samt utföra desamma vid rätten och ombesörja domarnas värkställande. Detta nya ämbetsvärks tjänstemän äro riksadvokaten, statsadvokaterna och politiet.

Juryloven har gått mycket långt i sitt sträfvande att bevaka den anklagades intressen. Den anklagade har ingen skyldighet att själf bidraga till sakens upplysning. Vidare är den anklagade berättigad att närvara äfven vid förundersökningen och kan alltid betjäna sig af (en) advokat. Vid ett stort antal tillfällen — alltid vid lagmandsret och høiesteret — förses den tilltalade på statens bekostnad med rättskunnigt biträde.

Juryloven har i straffprocessen infört den fria bevisteorin.

Vi hafva i denna anmälan endast velat framhålla jurylovens viktigaste principer och hänvisa dem som önska göra sig närmare bekanta med densamma till professor Hagerups arbete, i hvilket

han på ett klart och öfverskådligt sätt redogör för hufvuddragen i Norges nya straffprocess.

Samma ämne har äfven behandlats af en svensk författare, som i studiebref till Aftonbladet i ett lifligt språk redogör för de intryck han erfarit beträffande den norska straffjusticen under besök vid flera norska domstolar, och hvilka intryck äro de fördelaktigaste.

J. G.

P. Nordmann: Lärobok i Finlands historia för folkskolor. Helsingfors 1892, Söderström & C:o.; 92 s. 8:o 1 mk.

Historien får icke vara blott konungarnas och krigens historia, såsom hon hittils varit, hon måste lägga hufvudvikten på kulturförhållandena, d. v. s. på det religiösa och borgerliga tillståndet under olika tidehvarf, på själfva folkets utveckling med hänseende till seder, bruk, lefnadssätt, konstfärdighet, kyrkliga förhållanden, m. m. Historien måste göra känslan af vårt gemensamma ansvar mot fosterlandet lefvande och inprägla forna dagars skönaste tankar och grundsatser så varmt som möjligt i våra hjärtan. Vidare måste hon lära oss akta de män och kvinnor, som i krig och fred ha bidragit till fosterlandets heder och lycka, men också att förakta och afsky alla sådana, som för egna fördelars skull velat förråda regering och fosterland samt smida sitt folk i bojor.

Det första intryck ref. erfarit vid genomläsning af ofvan nämda lärobok var att man har framför sig en författare som haft blicken öppen för nutidens fordringar på historisk undervisning. I stället för blott torra fakta, krig och landvinningar finner man här ganska intressanta upplysningar om tidens kulturförhållanden. I betraktande af det begränsade utrymmet i en lärobok för folkskolan, kan det med skäl sägas att förf:s bemödande i denna del utfallit ganska väl

Mindre lycklig anse vi däremot förf. ha varit i framställningen af våra fäders samhällsskick, hvilket är af synnerlig vikt för de unga; dessa böra lära sig inse att den grad af själfstyrelse och lagbunden frihet som vi äga icke är en gåfva af vår tid, utan att den varit våra fäders egendom från lång tid tillbaka, ett arf således, hvilket det är vår plikt att bevara och på ärligt sätt föröka. Säkert skulle det varit till stort gagn för undervisningen, om t. ex. å sid. 2—3, där det talas om samhällsutvecklingen, enkelt och klart redogjorts för huru bygder uppstodo rundt kring landet, om byns, häradets och landskapets uppkomst beskrifvits. Samhällsinrättningar hvilkas namn dagligen ligga på folkets läppar böra ställas i historisk belysning, ty endast på så sätt växer samhällsbyggnaden upp inför läsarens ögon.

Framställningssättet är enkelt, ledigt och klart. Stilen är rask, stundom till och med liflig. Denna lärobok är, trots den anmärkning vi gjort, efter vårt omdöme ett duktigt arbete, på hvilket säkert mycken möda nedlagts, en frukt af uppmärksamt gjorda iakttagelser på skolans område. Boken är en värdefull

insats i vår historiska läroboksliteratur, om den också ej uppfyller alla de fordringar på en historisk lärobok, hvilka vi ofvan uppstält.

M. Holmberg.

Ernst Lagus: Praktisk rättskrifningslära. H:fors 1893, Söderström & C:o. 70 s. 8:o. 1 mk. (Lärokurs i svenska språket och literaturen I).

Hugo grönstrand: Försök til svensk ret·stavningslèra. Helsingfors 1893, 16 s. 8:o. 50 p:i.

Oaktadt alla reformsträfvanden på språkundervisningens område, är alt fortfarande teorin och regeln det förhärskande redan i det första lärostadiet, där dock barnets förmåga af omedelbar iakttagelse och oreflekterad efterbildning borde gälla och uträtta det mesta. Så ock i modersmålets rättskrifning — här vimlar det af regler och ordramsor samt exempel, som icke äro långt bättre än ordramsor. När nu en ny rättskrifningslära på icke färre än 70 sidor uppenbarar sig, så häpnar man. Dock, denna gång är det utan skäl, då ju öfningarna upptaga större delen af boken och åtminstone en god del af dem är sammanhängande. Detta och ett jämförelsevis begränsadt urval af regler och exempel anser ref. för sin del vara det egentligen praktiska i boken. Förf:s anslutning till den freudenthalska ortografin skall säkert bidraga till bokens spridning.

Af betydelse för den ortografiska teorin och i viss mån äfven för praktiken samt för språkbildningen är det att förf. genom talrika olika öfningar klargör skilnaden mellan ljud och tecken. Dock går exercisen emellanåt nog långt — såsom i uppgifterna 11 och 12 — och här och där hade väl tabellariska sammanställningar blifvit öfversiktligare än resonnemang och regler. Öfverhufvud synas oss de typografiska anordningarna i boken icke fullt lyckade.

Till bokens företräden räkna vi vidare behandlingen af ng- och sj-ljuden samt särskiljandet af ä-ljudet och ljudet i allmän, andäktig o. s. v. (sid. 52). En brist är saknaden af innehållsförteckning, isynnerhet som förf:s uppställning icke är systematisk; jfr t. ex. 29:de kapitlet med dess grannar på hvardera sidan.

Hr Grönstrands rättskrifningslära upptager icke fullt 7 sidor. Den är radikal och genom sitt i hög grad förenklade beteckningssätt en god protest mot de radikala nystafvarena i Sverge. Förf. anser med rätta att beteckning af konsonantlängd i allmänhet är onödig, likaså skilda tecken för ä- och å-ljuden; i analogi härmed och med förf:s tecken för tj-ljud, hade väl ng (och n) samt sj varit tillräckliga för dessa ljud. Förf. har troligen med sitt lilla häfte velat vända sig blott till ett fåtal. I det hela och för publikum vore det rådligare att gifva ut läsvärd text med en eller ett par successiva förändringar för hvar publikation, börjande t. ex. med moderat konsonantförenkling.

F. G.

Öfversikt.

Bref från Sverge. Våren är konstens blomstringstid — dess relativa blomstringstid — här i Stockholm. Det är därför i sin ordning att jag redan nu till min redogörelse i aprilhäftet för hvad som passerat fogar ett tillägg om de senaste dagarnas händelser.

Jag talade bland annat i mitt förra bref om utställningen af *Ernst Josephsons* målningar och teckningar. Josephsons arbeten ha alltid varit trätofrön, och samma taflor som för ett tiotal år sedan väkte indignation och opposition ha också nu gifvit anledning till strid. Så länge utställningen pågick, var ännu alt tämligen fridsamt, man erkände från snart sagdt alla håll att det sistförflutna årtiondet öppnat våra ögon och lärt oss uppskatta ett och annat som för några år sedan syntes oss vara helt och hållet öfverflödiga och barocka nyheter. Och man erkände Josephsons konstnärskap och hans målningars förtjänster.

Men — så slutade utställningen, och så spred sig ryktet att prins Eugen, som inköpt „Strömkarlen“ — den mest debatterade af samlingens alla nummer och, enligt min åsikt, den hvari konstnären mera än i någon annan af sina taflor gifvit sig själf hel och hållen, utan minsta förbehåll, med sina förtjänster och brister — att prins Eugen erbjudit denne „Strömkarl“ till nationalmuseum, men fått ett afböjande svar från vederbörande. Kort därefter omtalade tidningarna att prinsen uppsatt ett skriftligt gåfvobref, enligt hvilket han skänkte taflan till museet med vilkor att den skulle utställas i museets samlingar.

Då detta var gjordt, begaf sig prinsen på en studieresa till Holland. Museinämden — bestående af *en* konstnär, professor Holm, af musei konstafdelnings driftige intendent, doktor Upmark, samt af tre ,högre ämbetsmän, friherre Nordenfalk, f. d. öfverintendenten v. Dardel och kanslirådet Sander — behandlade frågan och gaf ett afböjande svar.

Detta lär ha varit första gången som museet betackat sig för en gåfva till dess samlingar — det har förut mottagit såväl förtjänstfulla som afgjordt medelmåttiga målningar och hängt upp dem på väggarna — senast en underlägsen tafla af Tirén, inköpt af några riksdagsmän och af dem förärad till museet — och nu afböjde man ett arbete som åtminstone har den förtjänsten, att däri ej finnes något banalt, att det ej lämnar åskådaren liknöjd — som så beklagligt många af de svenska taflorna på museum göra. En egendomlig mständighet är också att prinsen är medlem af statens inköps-

nämd för året — museinämden anser honom sålunda, fastän medlem af nämden, inkompetent att afgöra huruvida ett konstvärk är värdigt att få plats på museet.

Hvar „Strömkarlen“ nu hamnar vet man ännu ej. Antagligen behåller den furstlige egaren den i sin konstsamling, såvida han ej skänker den till Göteborgs museum, som naturligtvis skulle taga emot den och tacka till. Göteborgs museum äger, som bekant, en vida mera representativ samling moderna svenska konstvärk än den planlöst och på måfå hopkomna samling som finnes på nationalmuseet och som ökas hvarje år utan att den blir bättre för det.

Emellertid hände sig att några dagar efter det Strömkarlen blifvit refuserad statens inköpsnämd sammanträdde. Statens nämd består af de fem medlemmarna i museets nämd och dessutom af sex män, af hvilka tre väljas af museinämden bland så kallade konstälskare och tre af konstakademien bland dess medlemmar. Statens nämd skulle nu välja bland de till inköp hembjudna konstvärken, och ett af de konstvärk som utvaldes var „Spanska smeder“ af — Josephson. „Smederna“ var en målning vida mera radikal än Strömkarlen, den hade blifvit refuserad två särskilda gånger på salongen i Paris, och den hade blifvit ansedd som en styggelse, då den år 1885 var utstäld bland pariserartisternas arbeten i Stockholm. En grofhugget skizzerad och tillyxad tafla, tämligen osäker i teckning, men full af karaktär och gladt lynne, drastiskt kraftig och lustig i presentationen i figurerna – en tafla som likväl ej kan vinna det intresse Strömkarlen faktiskt vunnit.

„Smederna“ antogs emellertid till inköp för 2000 kronor. Josephson hade dock satt som minimumpris 2500, och för sistnämda pris sålde han taflan till en privatperson. Staten gick sålunda miste också om den [1]).

Statsinköpet för året mottogs med tämligen allmän likgiltighet. Man är tillräckligt van vid att årligen se några taflor utan vidare intresse införlifvas med musei svenska afdelning för att ej lätt bli förvånad öfver inköpen. De målningar som göras och som ha någon betydelse i den svenska konstalstringen, de komma ej till museet, såvida de ej skänkas dit och i så fall ej se ut som „Strömkarlen“.

Bruno Liljefors' utmärkta tafla „Tjäderskytt“, som fans ett köpa — för 500 kronor, om jag ej missminner mig — på Konstnärsförbundets senaste utställning och som sedan vann första klassens medalj i München, den påträffas ej i museet. Ingenting fins där af Richard Bergh. Karl Nordströms bästa taflor ha hittils blifvit köpta af prins Eugen, af norska statsgalleriet, af göteborgare. Kreuger och Birger saknas på museet, liksom

[1]) Som jag nämde i mitt förra bref, har museet fått som deposition en annan af Josephsons taflor och som gåfva en af hans förträffliga kopior. Så att representerad i museet blir han i alla händelser.

Skånberg skulle saknas där, hade ej Ernst Josephson en gång skänkt dit en af dennes bilder från Venedig. Och af de yngre målare som ha taflor på museet är det mer än en, som är representerad där af något arbete som ej tillhör hans bästa.

Det är i första rummet den märkligt konsekventa inkonsekvensen i inköpsnämdens tillvägagående, den totala planlösheten i sättet att komplettera den svenska konstafdelningen, som borde utdöma den nuvarande regimen för nämdens sammansättning. Detta har flere gånger blifvit framhållet — alltid med samma påföljd: ingen. Man tycker eljes att det ej vore för mycket att Sverges konstnärer hade ett ord med att säga, då det gäller tillsättandet af den nämd som har sig anförtrodt att utvälja och köpa konstvärk för statens räkning.

I år hade nämden onekligen ett lätt gora. Det fans nämligen så ytterst få arbeten att välja emellan, få sådana som kunde komma i fråga att köpas. Det var samma förhållande i fjor, men då togo vederbörande sitt parti och köpte äfven sådana konstvärk som ej borde kommit i fråga att införlifvas med statens samlingar. De taflor som nu föreslogos till inköp voro — förutom „Smederna“ — ett stort snölandskap af *Anshelm Schultzberg*, ett stort strandmotiv från Hallands Väderö af *Vilhelm von Gegerfelt* och en liten „Elgfamilj“ af *Axel Borg*.

Schultzberg är en af akademins yngsta stipendiater, en mycket talangfull ung landskapsmålare.

Efter att under sin studietid hemma ha gjort sig bemärkt genom ovanligt friskt och direkt uppfattade landskapsstudier, erhöll han kungliga medaljen, reste utrikes, blef modernt fransk i sin teknik, försökte sig sedan på italienska stämningar, kom så hem igen, då stipendieåren voro öfver, slog sig ner i sin hemtrakt, i Dalarne, och började åter måla svensk natur.

Bland de taflor han visade oss i fjor var den ena — ett hörn af en kyrkogård med ett par grafvar i snö — kanske det allra bästa han åstadkommit. Den stannade ej på museet, men det gjorde i stället det stora snömotiv från Dalarne — snöfält i morgonsol — som han nu hembjudit. Taflan är ganska duktig, men visar ingen personlig naturiakttagelse; bredvid förtjänstfullt återgifna detaljer förekomma andra som sakna den känsla man önskade finna i ett sådant motiv, måladt af en så dugande konstnär. Det går med Schultzberg som det gick Per Ekström, Salmson, Bernt Lindholm, Nordstedt och flera — hans museitafla visar ej höjdpunkten af hans förmåga, ej ens det mest individuella i hans konstnärslynne. Däremot kan det ej bli tal om att ej Schultzberg förtjänade den uppmuntran som låg i att ett af hans större arbeten blef såldt. Nu för tiden köper ju ingen människa en tafla i Sverge — vill man känna sig som mecenat, så köper man en lott på ett konstlotteri — det är betydligt billigare — eller ropar in en tafla på auktion, hvilket ej häller ställer sig dyrbart.

Gegerfelt tillhör det gamla parisergardet. Han var samtida i Paris med Wahlberg under dennes första glansdagar och med Salmson, innan denne ännu vunnit vare sig medaljen eller den röda rosetten i knapphålet. Han var en framstående virtuos, en delikat kolorist, bemärkt såväl i Paris som i Tyskland för sin venezianska stämning och sina nordfranska landskap. Han har sedan tidtals vistats i hemlandet och målat svensk vinter till omväxling med fransk höst och norditaliensk sommar. Hans förr så sammansmältande veka färgskala har blifvit hårdare och mera bjärt, och att döma efter han senaste här utstälda arbeten, är det mindre det kärleksfulla naturstudiet än sökandet efter en vacker effekt som upptager honom.

Det strandlandskap från Väderön som museet köpte — klippstycken, lågländt strand, en strimma af hafvet, det hela i starkt solsken — är just en sådan tafla som måste slå an på massan, med klara, granna färger och effektfulla motsättningar. Men just det granna i det hela väcker misstankar, och den som af en naturstudie fordrar mera än granna färger och en uppdrifven skicklighet skall ej sätta något högre pris på Gegerfelts strandstycke. Det är däri mera tomt effektsökeri än natur.

Museet har otur — den som också har otur är „svenska konstnärernas förening". Det är altigenom sorgligt, så detta försök att åstadkomma sammanslutning de söndrade konstnärskretsarna emellan aflupit. Det var ju meningen att konstnärskåren genom stiftandet af denna förening skulle nå en solidaritet, en styrka, som skulle göra det möjligt för den att lägga sitt ord in i frågor som röra vården om konsten och konstnärernas intressen öfver hufvud. Man tykte att bildandet af denna förening var oppositionsrörelsens resultat och att detta resultat var långt ifrån att förakta.

Men den vackra tanken gick sönder, innan realiserandets stund kom. Konstnärerna kunde ej bli sams om reglementet för föreningen, och så blef det första resultatet det, att många af konstnärerna — såväl af högern som af vänstern — ej äro medlemmar i föreningen och att ingen nu tror på den eller väntar något af den. Dess enda betydelse tyckes vara den, att den har om hand de inom konstnärsförbundet och konstnärsklubben sammansparade medel, för hvilka det var meningen att bygga ett „konstnärshus" med utställnings- och klubblokal m. m., samt att den sköter konstnärernas sjuk- och understödskassa.

Svenska konstnärernas förening skall ock föranstalta en årlig utställning. Denna skulle bli Stockholms „salon", dit väntade vi få se såväl de akademiske som opponenterna lämna sina nya arbeten att utställas. Det vore ju något helt och hållet nytt att få se en utställning som gåfve en öfversikt öfver hvad som åstadkommes inom olika riktningar af vår konst och som angåfve dennas ståndpunkt. En dylik samlad utställning ha vi ej haft i Stockholm sedan 1877, då akademien för sista gången såg konstnärerna trifvas under ett och samma tak.

Men de artister som ej äro medlemmar af föreningen, de deltaga ej häller i dess utställningar. Den första, den i fjor våras, blef dålig, sorgligt dålig. Museet köpte en hel del taflor, men konstvännen fann ingen orsak att glädjas öfver totaliteten af hvad han såg. Utställningen i år är ungefär lika mycket värd intresse som den i fjor. Den är ungefär af samma art som konstföreningens perpetuella utställningar förr plägade vara. Då man finner att följande konstnärer saknas bland utställarna: Rosen, Börjeson, Wahlberg, Fagerlin, Bergh, Nordström, Kreuger, Liljefors, Salmson, Hagborg, Forsberg, Fallstedt, Hasselberg, Kr. Ericson, Ekström, Zorn, Pauli, fru Hirsch-Pauli, prins Eugen, Björck, Brambeck, Carl Larsson, Thegerström, Österlind, Krouthén, Lindman och flere, då må man fråga hvilka det är som utställa. Svaret lyder: det är hufvudsakligen en del af de efterblefne samt några af de allra yngsta. De som dominera på utställningen äro hrr Schultzberg, Kallstenius, Wallén och fru Kallstenius, född Roosval, men det är ej några vidare intresseväckande dukar de skickat dit. Utställningen är för öfrigt så torr och intetsägande, att det alls inte är lönt jag ingår på en närmare rapport om hvad där fins att se. Ett och annat gediget nummer kan ej förtaga det helas tråkighet.

Men en värkligt god idé ha vederbörande haft: de ha som filial till utställningen af målningar och skulpturer anordnat en *arkitekturafdelning*, och denna är af stort intresse. Den visar både skicklighet, djärfhet, stilsinne och fantasi hos våra unga arkitekter. Där finnas ritningar till stora byggnadsföretag, till nya operahuset af Anderberg — till konstakademiens nya hus af Lallerstedt — till nya kaserner i Stockholm och Göteborg af Erik Josephson — till en väldig byggnadskomplex för Danviks hospital, pittoreskt belägen på höjderna vid Hammarbysjö, af Aron Johanson — till privatbyggnader i Stockholm — en ytterst ståtlig komplex i gotik för Birger Jarlsgatan, hörnet af Nybron, af L. Petterson — till dekorationsarbeten för Upsala domkyrka af Aug. Lindegren. Professor Clasons små slottsbyggnader — ett i rococostil är särskildt ytterst prydligt och stilfullt såväl utan som innan — och hans ruminredningar göra en utomordentlig värkan.

Hela arkitekturutställningen gör för öfrigt åskådaren glad. Den visar hur lifligt och hur intelligent och konsekvent arbetet är inom denna konstgren. Där grälar man ej och hackar ej på hvarandra — och där får man beställningar och arbetar med andra förhoppningar än den att få behålla sitt arbete själf i all evighet.

Äfven teatersäsongen plägar bli lifligare fram på vårsidan. Utom de i hela massor oss erbjudna matinéerna för välgörande ändamål eller för privata ändamål — matinéer hvarje söndag eller hälgdag, på teatrar och i konsertsalar — pläga då utspelas

teatrarnas bästa trumfer. Säsongen var i början af vintern skäligen ointressant, den har sedan tagit upp sig och har på sista tiden bjudit på flere saker af intresse.

Bland dem kan jag tyvärr ej räkna hr August Lindbergs med sällskap uppförande af *Byggmästar Solness*, ty det var skäligen ledsamt. Var stycket mystiskt och dimmigt när man läste det, så blef det ej i allra minsta mån klarare då man såg det. Utförandet var också tämligen medelmåttigt. Hr Lindberg själf hade antagligen till följd af sina bestyr som direktör och instruktör saknat tid att studera sig in i Solness' roll. Han gjorde ingenting af den, var sig helt och hållet lik, sådan han varit många gånger förut i olika slags roller — och det värsta var att han tyktes ha återfått det i ytterlig grad affekterade spelsätt som han använde för ett tiotal år sedan och som han sedan syntes ha arbetat sig ur.

Den enda af de i Solness uppträdande som höjde sig öfver den atmosfär af tråkighet som tyngde ner det hela, var en helt ung fröken Hilda Borgström, som innehade Hildes roll. Hon kunde visserligen ej fylla den, hon fick ej fram det eldande, det soliga, dragande och lockande hos „prinsessan Hilde". men hon var i ovanlig grad frisk och ursprunglig. Hos denna unga flicka fins det anlag att taga vara på — vore våra stockholmska teatrar måna om att draga till sig de bästa bland de ungdomar som visa prof på talang, så skulle fröken Borgström redan vara fäst vid hufvudstaden.

Men till det mest intressanta som vintern medfört måste jag räkna Echegarays dram *Helgon eller vansinnig*, som uppfördes på den hvarje år återkommande föreställningen till förmån för de kungliga teatrarnas pensionskassa och som sedan införlifvades med dramatiska teaterns spellista. Stycket är, liksom Echegarays andra arbeten, späckadt med lidelse och laddadt med nervositet, det är öfverfullt af effekt, det är färgrikt, patetiskt, bredt lyriskt.

Det är en dikt om en man som är altför rättrådig — ej blott så pass redlig som världen fordrar för att man skall åtnjuta alla andra hedersmäns odelade aktning, utan så rättrådig som det egna samvetet fordrar, då detta samvete ej vet af någon den minsta jämkning med rätt och orätt. En man som står i begrepp att skänka bort sin förmögenhet, sitt aktade namn och sin ställning i samhället, därför att han funnit sig ej vara barn till dem som i hans och alla andras ögon varit ansedda som hans föräldrar. Konflikten står mellan hans plikt mot det absolut rätta och hans plikt mot sin familj, som han uppoffrar, om han fyller de ideala krafven.

Det är en följd betydligt rafflande scener som fyller de tre akterna, och slutet blir att den altför rättrådige mannen på sin kärleksfulla familjs föranstaltande föres till ett dårhus som sinnessvag — en final som för öfrigt är bra nog otrolig, *om* familjen skall anses så hederlig, så fri från alla oädla bevekelsegrunder, som författaren vill få oss att tro.

„Helgon eller vansinnig“ — det märkligaste bland de för publiken nya stycken som spelåret bjudit på — fick ett vårdadt och förtjänstfullt, om också ej mästerligt utförande. Hr Hillberg var i titelrollen kraftig och nobel, men karaktäristiken liksom spelet var hållen mindre individuelt än hvad den ofta genialiske, alltid intresseväckande skådespelaren plägar kunna åstadkomma. Fröken Ålander, dramatiska teaterns präktiga mamma och tant, hon som inom den komiska repertoaren gjort så många förträffliga roller, hade här en tragisk uppgift och fylde den på ett altigenom intelligent sätt. Bland de öfriga uppträdande är i främsta rummet att nämna fröken Janson, en helt ung dam, som gjort betydande framsteg på sista året och som visat vackra anlag för det högre skådespelet. Hennes nästa roll skall nu bli Emilia Galottis i Lessings dram.

Medan vi vänta på den, ha vi fått Molières *Den girige* med hr Knut Almlöf som Harpagon. Det är värkligt stor och genial konst hr Almlöf här gifvit — en prestation sådan som hans „Den girige“ gör ingen af de nu lefvande svenska skådespelarne efter. Hr Almlöf har under sitt gästspel — som skaffat teatern en hel följd utsålda hus — återupptagit flere af sina gamla roller, och man åserser hans „komiska gubbar“, som ej förlorat något af sin komiska kraft eller af sin konstnärliga karaktäristik, med oblandadt nöje. Efter „Klädeshandlaren“ har han uppträdt i „Herr Perrichons resa“, i enaktarne „Sparlakanslexor“, „Han är inte svartsjuk“ och „De båda döfva“, och nu senast i „Den girige“. „Advokaten Knifving“ och „Fregattkaptenen“ skola afsluta raden af Almlöfs föreställningar, hvilka alla hittils gifvits för så godt som fulla hus.

Den enda nyhet för öfrigt dramatiska teatern framfört, sedan jag skref min sista öfversikt, var ett tyskt skådespel, af Franz von Schönthan. Stycket var snarlikt de tyska familjeromanerna, ej illa hopkommet, men utan något högre värde. Spelades bra af hrr Fredrikson, Hillberg, fru Fahlman, fröken Seclig m. fl.

Vi vänta nu, förutom Emilia Galotti, Sudermanns Hemmet.

De många välgörenhetstillställningarna — än var det societetens damer som spelade „Nya garnisonen“ på operan eller små operor på Hotel Continental, än grefliga och friherrliga ungherrar och damer, som visade sig till häst och i tablåer på cirkus — medförde ingenting af egentligt konstnärligt värde. På en af dessa soareer — på operan — fick publiken återse en skådespelerska som för mer än tjugu år sedan hörde till de mest omtykta. Nu heter hon grefvinnan Taube, men då hette hon Amanda Nerman, och hon hade då i ett par år varit också helsingforspublikens gunstling.

Hon uppträdde nu jämte hr Fredrikson i proverbet „Sista hvarfvet“. Hon var ej densamma som förr, endast rösten var sig alldeles lik, mjuk och behagfull, sådan vi minnas den från gamla dagar.

G—g N.

Galileo Galilei. I artikeln Galileo Galilei (i februari-häftet sid. 85 not) omnämdes den hos flere förff. förekommande uppgiften, att Gustaf II Adolf såsom kronprins hösten 1609 skulle åhört Galileo Galilei i Padua, dock med reservation och med anförande af Hallenbergs ord, som vederlägga påståendet. Med anledning däraf har hr *Gustaf Eneström* tillsändt oss en uppsats af honom med titeln La leggenda sulla dimora del ré svedese Gustavo Adolfo II in Padova (aftr. ur Atti della v. accad. d. sc. di Padova, Nuova serie II, 1885—86, däri frågan närmare granskas. Ur framställningen framgår att den nämda uppgiften med full visshet är oriktig och endast grundar sig på en hörsägen af Galileis lärjunge V. Viviani. Möjligen beror misstaget på en förväxling mellan Gustaf II Adolf och någon af hans kusiner, prins Gustaf Eriksson eller prins Gustaf Magnusson, ehuru det bör framhållas att det dokument som tjänat till bevis för att en svensk prins Gustaf värkligen besökt Galilei (ett bref af år 1633 från den sistnämde) bevisligen är understucket.

Förklaring. Signaturen *O. G.s* anmälan af Matti Waronens „Suomen kansan muinaisia taikoja" i Finsk Tidskrifts januari-häfte innehåller några anmärkningar, hvilka fordra en närmare förklaring. Rec. beklagar att „man alls intet erfar om tiden och omfattningen af antecknarnes resor och arbeten, liksom om huru vidsträkt hvarje trollkonst är spridd, när den upptecknats, efter hvilka personers diktamen detta skett o. s. v." och tillägger att editionen af Kalevala-varianterna äfvensom af de finska folksagorna kunnat tjäna såsom goda förebilder. Vidare anser rec. att då en trollsång citeras, det hade bort antydas hvar en dylik eller motsvarande sång i „Loitsurunoja" förekommer. Slutligen frågar rec. huruvida icke en fortsättning de nu utgifna delarna är att förvänta.

Nu har emellertid författaren, såsom han äfven själf angifver, troget följt anordningen af varianterna i den först utkomna delen af de finska folksagorna — med några formella förbättringar. Utbredningen af hvarje trollkonst ses i variantförteckningen, hvilken med ortsangifning innehåller alt som hittils blifvit upptecknadt, utan förkortningar återgifvet. De personers kön och ålder, efter hvilkas diktamen uppteckningen skett, tillika med antecknarens namn och anteckningens nummer innehålla en fullt tillräcklig tidsbestämning, då samlingarna af trollkonster, utom några få i företalet omnämda, äro uteslutande från 1880-talet. Uti ifrågavarande sagosamling hafva äfven berättarne i den populära delen af publikationen namngifvits, och har detta skett mera för det estetiskt-literära nöjet, än för den rent vetenskapliga nyttan af uppgiften. Vid utgifvandet af trollkonsterna har det väl varit fråga om samma förfarande, ehuru det sedan befunnits omöjligt af rent praktiska skäl. Läsaren må själf bedöma huru ogrannlaga det varit, om några hundrade lefvande personer i vårt land blifvit brännmärkta såsom trollkunniga och vidskepliga.

Att antyda det några trollsånger tillfälligtvis ingå uti trollkonsterna, motsvarande ställen i Lönnrots „Loitsurunoja", hade varit förspild möda, då dessa äro en literär komposition i likhet med Kanteletar och en vetenskaplig publikation är att förvänta.

Svaret på rec:s sistnämda fråga finnes uti det af *O. F. Mustonen* tidigare utgifna „Taikanuotta“, ett program uppgjordt för samlare af trollkonster på grund af redan inskördadt material.

Med anledning af rec:s vänliga uppmaning att offentliggöra undertecknads folkloristiska afhandling på ett allmännare kändt europeiskt språk än — våra inhemska det äro — vill jag blott hänvisa till den tyska öfversättningen i Journal de la Société Finno-ougrienne VI (1889).

Kaarle Krohn.

Svar. Då ofvanstående förklaring kommit nog sentida, [1]) hade man kunnat vänta att den blifvit mera upplysande. Nu förklarar den flere saker — oklart.

Den värdefullaste upplysningen är att de flesta samlingar af trollkonster äro hopbragta under 1880-talet. Men om ock detta jämte angifvandet af uppteckarnes namn och ortsuppgifterna är rätt upplysande, hade det ingalunda varit ur vägen att gifva en kort historik öfver uppsamlandet, öfver hvarje uppsamlares värksamhet, lefnadsförhållanden m. m. Detsamma hade varit rätt intressant att få veta angående de förnämsta berättarne; vi kunna ej tro att vare sig dessa eller samlarena skulle genom en sådan publikation „brännmärkts såsom trollkunniga och vidskepliga“.

Att de i trollkonst-samlingen upptagna trollsångerna — ofta blott delvis återgifna med ett „o. s. v.“ — äro en „literär komposition i likhet med Kanteletar“, är ock af intresse att erfara, ehuru denna upplysning betydligt förringar de intagna sångernas värde. Det hade i så fall varit klokare att ej alls upptaga dem, men i stället hänvisa till motsvarande sånger i Loitsurunoja eller till den „vetenskapliga publikation“, som är att förvänta. Men då denna vetenskapliga publikation nu omnämts, hade man önskat med detsamma få erfara hvari den kommer att bestå, om den kommer att upptaga de ifrågavarande trollsångerna fullständigt eller behandla detta trollförfarande i sin helhet eller — något annat.

Då det är fråga om sådana samlingar hvilka äro af största vikt för den etnografiska och språkliga liksom för annan forskning, är det ej underligt, om läsaren upptändes af „håg att höra mer“. Då dessa samlingar publiceras, är det därför af stor vikt att å ena sidan alla uppgifter meddelas, som kunna bidraga till samlingarnas tillgodogörande af forskningen och att å andra sidan samlingarna utgifvas så snart som omständigheterna sådant medgifva. Då vetenskapen först sedan detta skett kan börja att med framgång bearbeta desamma, har jag ansett mig böra upprepadt framhålla dessa två omständigheter.

O. G.

[1]) Jfr. dock **Brefläda** i föregående häfte.

Den grekiska teatern enligt de nyaste gräfningarna.

På sydöstra sluttningen af Atens Akropolis ligga minnena efter världens älsta skådebana — den gamla Dionysosteatern. Själfva sluttningen bildade en naturlig, tämligen brant stigande åskådarplats, hvilken vid basen omfattade en mindre, ofvantill en större halfcirkel. I denna stigande halfcirkel finnas ännu de nästan grusade resterna af de marmorblock, som utgjorde sittplatserna i denna väldiga teater, som på sin tid kunde rymma ända till 30000 åskådare. Vid basen af denna terrass ligger den halfrunda plan — eller orkestran — på hvilken den grekiska kören uppträdde, och bakom denna ser man de hopgyttrade minnena af den grekiska scenen.

De sista årens flitiga arkeologiska gräfningar hafva för öfrigt blottat icke endast resterna af denna skådebana, utan äfven lärt oss att känna de stora grekiska teatrarna i Epidaurus, Megalopolis, Eretria m. fl. orter. Dessa gräfningar hafva företrädesvis ledts af en bland det unga Tysklands mest framstående och genialiska arkeologer, arkitekten Dörpfeld, och de upptäkter han på ort och ställe gjort hafva kommit honom att i en mängd mycket väsentliga punkter uppträda i opposition mot den gängse uppfattningen af den äldre grekiska teaterns inrättning.

Det arbete i hvilket han ämnar fullständigt framlägga sin åsikt har ännu ej utkommit, och den nya teorin är ännu blott framställd i några kritiker, gräfningsberättelser och smärre artiklar, men icke dess mindre har den framkallat stor uppmärksamhet. Ur ren arkitektsynpunkt synas ej många invändningar kunna göras, och de som komma att framställas — samt delvis redan framstälts — lära väl hufvudsakligen röra teorins förenlighet med literaturens uppgifter. Såsom icke fackman vågar jag naturligen ej uttala någon pro-

fetia om den ännu knapt började stridens utgång, men då Dörpfelds namn är en tillräcklig borgen för att den framstälda teorin ej hvilar på de lösa hugskottens osäkra mark, har jag ansett lämpligt att redan nu framlägga grundtankarna i en åsikt, som i hvarje fall äger ett stort intresse. Dessförinnan vill jag dock förutskicka några ord om det grekiska sorgespelets uppkomst och karaktär, ty då den grekiska teaterns inrättning naturligtvis betingades af detta sorgespels egendomliga skaplynne, är det för det nu afsedda syftet nödvändigt att känna åtminstone de yttersta konturerna af den grekiska tragedins historia.

Denna tragedi sammanhänger på det närmaste med grekernas dyrkan af vinguden eller Dionysos, och detta samband utplånades aldrig helt och hållet. Äfven då tragedin icke längre — såsom från början — kunde betraktas såsom en gudstjänstlig handling, såsom en del af Dionysoskulten, kvarstodo dock alltid talrika minnen från denna. Sorgespelen uppfördes icke såsom hos oss dagligen eller åtminstone flere gånger i veckan, utan endast vid de stora religiösa festerna till Dionysos ära, och hedersplatsen vid dessa representationer intogs alltid af Dionysosprästen.

Dionysos var en bland den grekiska mytologins mest tilltalande skapelser, vidt skild från den plussige och rusige Bacchus, som hos de moderna folken blifvit hans efterträdare. Han var icke blott en hänförelsens och berusningens gud, utan han var ock en lidandets. I Neapels museum finnes en bröstbild af brons, framställande guden. Den visar oss ett ädelt, något böjdt hufvud med allvarliga, sorgsna drag och ett krusigt, öfver bröstet nedfallande skägg, ett hufvud som i förvånande hög grad erinrar om kristusbilderna.

Det var gudens lidanden på jorden och hans segrar, som utgjorde innehållet i de älsta sångerna till hans ära. Dessa sånger, de s. k. dityramberna, föredrogos antagligen på följande sätt. Kring ett Dionysosaltare samlade sig en *kör* af femtio man, utklädda i bockfällar för att i denna dräkt föreställa gudens följeslagare eller satyrerna. På en ställning framför altaret — eller kanske snarare på altarets trappsteg — uppträdde en improvisatör, hvilken i ett halft reciterande föredrag, som stundom vid mera patetiska ställen höjde sig till sång, för kören skildrade gudens segrar och

lidanden. Då och då upprepade kören uti unison sång vissa af hans verser, och samtidigt sökte de satyrklädda männen att genom en högtidlig dans åskådliggöra innehållet i sången. Dityramben innefattade således dels en berättelse, föredragen af en enskild man, dels en körsång och en kördans, utförd af en samling satyrklädda Dionysosdyrkare.

Redan i denna dityramb låg ett starkt dramatiskt element, ty dessa satyrer utförde ju i själfva värket en roll: de sökte att spela eller föreställa gudens följeslagare. I denna satyrkör låg onekligen brodden till ett drama, och ett dylikt dröjde ej häller att utveckla sig ur detta groddämne. Första steget härtill var ganska naturligt och bestod däri, att icke blott kören, utan äfven den framför kören stående berättaren fick öfvertaga en roll eller framställa en personlighet inom Dionysoslegenden — närmast naturligtvis guden själf eller någon af dennes förföljare. Om sedermera denne skådespelare — ty så kunna vi ju nu kalla den forne berättaren — inlät sig i ett meningsbyte med kören, var dramat redan färdigt, ehuru det visserligen ännu blott rörde sig inom en mycket inskränkt ämneskrets, inom Dionysosmyten. Men denna brist afhjälptes snart; Dionysos var nämligen ej den enda af den grekiska mytologins hjältar, som firades af religiösa körer. I staden Sikyon t. ex. besjöngs Adrastos, en annan mytisk hjälte, af liknande körer. Det var således icke något altför brådstörtande steg i utvecklingen, då man i dityramber firade äfven dessa heroer och därigenom utvidgade kretsen af de ämnen som kunde dramatiskt behandlas. Men för dessa nya hjältar passade ej den gamla satyrkören; satyrerna passade blott i ett drama som behandlade Dionysos historia. En naturlig följd häraf var att satyrklädnaden bortlades och att den nya kören antog sådana dräkter, som passade i stycke med de myter, som nu dramatiskt framstäldes för åskådaren.

Detta älsta grekiska drama, som förmodligen bör förläggas till midten af 500-talet före Kristus, erinrar dock ej mycket om vår tids sorgespel. Handlingen, som för vårt drama har så stor betydelse, var här inskränkt till det minsta möjliga. Det hela utgjordes hufvudsakligen af växlande klagosånger mellan skådespelarn och kören, och dessa afbrötos icke för att framställa någon tilldragelse, utan endast för

att gifva skådespelaren tillfälle att infoga den för sångernas begripande nödiga berättelsen. Något mera uttrycksfullt minspel kunde man ej häller iakttaga, ty icke blott körens, utan äfven skådespelarens ansikte var täkt af en vanställande mask. Man kunde närmast tänka på att jämföra detta drama med vår opera, ty den grekiska tragedin var ju närmast ett sångspel, i hvilket särskilda körer hade stor betydelse, men en dylik sammanställning är knapt träffande, då man betänker den moderna operans växlande och rika handling. Snarare kan man då säga att denna tragedi står på gränsen mellan den moderna operan och kantaten eller oratoriet, och det intryck detta drama gjorde torde äfven bäst kunna jämföras med det allvarliga, patetiska, som t. ex. ett Messias-oratorium gör.

Denna högstämda, religiösa karaktär bibehöll tragedin under hela den grekiska poesins storhetstid. Endast i sällsynta undantagsfall nedlät sig den tragiska skalden att behandla något ämne som ej direkt föll inom guda- eller hjältemytens område, och bröt han mot denna vana och upptog ett ämne ur den värkliga historien, behandlade han detta på samma allvarligt religiösa sätt som han behandlat sitt hemlands heroiska sagohistoria.

Den grekiska tragedin är nästan ett årsbarn med Atens frihet. År 534 f. Kr. skall enligt den antika traditionen den älste tragediförfattaren Thespis hafva för första gången uppfört sina sorgespel inför en atensk publik, och icke femtio år därefter har den grekiska tragedin nått höjdpunkten af sin utveckling. Man har anfört slaget vid Salamis 480 såsom ett karaktäristiskt datum i det grekiska dramats historia. I denna kamp — som för alltid tillbakaslog asiaternas anfall mot Europa och grundade den atenska republikens välde — deltog Aeschylos, *då* Greklands störste tragiska skald, såsom en 45 års man. Sofokles, den andre af de stora tragiska skalderna, anförde kort därefter såsom en sexton års yngling den gosskör, som under dans och sång firade den nyvunna segern. Samma natt slutligen som slaget stod skall enligt en version den tredje af Hellas tragöder, Euripides, hafva födts till världen just på ön Salamis. Lång var således ej denna den grekiska tragedins blomstringstid. Den börjar med Aeschylos första framträdande på 490-talet och upphör med Euripides' död i slutet af samma århundrade.

Huru — kunna vi nu fråga — var då den scen beskaffad, på hvilken dessa mäns tragiska dikter först uppfördes? Eller med andra ord: huru såg den på sluttningen af Atens Akropolis liggande Dionysosteatern ut under det århundrade — 400-talet — till hvilket vi förlägga den tragiska diktningens glansperiod?

Man föreställer sig gärna att Perikles' samtida voro människor som vandrade kring blott i marmorpalats, och man tänker sig därför Dionysosteatern såsom en väldig, praktfullt smyckad skådebana af marmor, där skalden och skådespelaren ägde till sitt förfogande en hel följd af konstfulla och sinnrikt inrättade sceniska hjälpmedel. Åskådarplatserna, hvilka voro belägna på Akropolis' mot sydost sluttande terrass, beskrifvas såsom koncentriska halfcirklar af marmor. Vid foten af dessa marmorbänkar låg den likaledes halfcirkelformiga orkestran, på hvilken kören uppträdde. Bakom denna — i fonden skulle vi säga — höjde sig den praktfulla, af marmorkolonner smyckade scenen, på hvilken skådespelarne stodo under dramats gång. I regeln låg denna scen — så har man påstått — omkr. 10 à 12 grekiska fot högre än orkestran, och skådespelare och kör voro således under den grekiska tiden — i motsats mot bruket i våra dagar — så skilda från hvarandra, att de förra befunno sig på en omkring två manshöjder högre liggande plattform öfver de senare. Förbindelsen mellan dessa båda scener — ty så kunna vi ju kalla dem — förmedlades af trappor, som från skådespelarplatsen gingo ner i orkestran. Sådan är nu den vanliga åsikten. En egendomlighet hade man dock ej kunnat undgå att fästa sig vid — och det var den ofantliga smalheten hos denna öfre scen. Teatern i Epidaurus, som är en bland de bäst bevarade, visar att denna platform icke var fullt två och en half meter bred — en bredd som förefaller desto mera otillräcklig för en scen, då vi betänka att icke blott *flera* skådespelare här skulle uppträda, utan äfven att en del af utrymmet måste hafva afknappats genom fonddekorationer. Härtill kommer dessutom att några trappor mellan denna öfre scen och orkestran icke blott icke upptäkts i Epidaurus, utan — efter hvad Dörpfeld på grund af arkitektoniska skäl uppgifver — icke ens *kunnat* anbringas.

På denna smala scen skulle nu emellertid de skådespelare hafva uppträdt, som först för atenarne tolkade Aeschylos' och Sofokles' mästervärk, och från sina marmorbänkar skulle dessa hafva tilljublat dem sitt bifall. I bakgrunden af denna så knapt tilltagna scen reste sig den af halfkolonner och pilastrar sirade fondväggen, som genombröts af trenne praktfulla portar eller kanske rättare dörrar, genom hvilka skådespelarne trädde ut på scenen. Vid sidorna såg man de s. k. periakterna, ett slags trekantiga vridbara ställningar, som på hvarje sida visade en olika dekoration och som således möjliggjorde snabba scenförändringar. Med en annan maskin härmade man åskans dån, med särskilda flygapparater förstod man att när så behöfdes sänka eller höja en af de spelande till skyn, och ännu andra maskiner funnos, som möjliggjorde en stark scenisk illusion.

Enligt den nya åsikten tillhör denna nu beskrifna teater en långt senare tid än den, då de stora tragöderna lefde — en tid för hvilken den i egentlig mening *sceniska* konsten betydde mera än den dramatiska dikten själf och som genom en praktfull framställning af *sin* tids dramer sökte ersätta hvad som brast dem i inre halt. Den scen för hvilken Aeschylos skref var vida enklare och hade vida större kraf på åskådarens välvilliga fantasi än den nyss beskrifna. Det var en teater som ännu blott stod vid början af sin utveckling.

För att förstå denna teaters inrättning är det nödvändigt att återgå till den nyss omtalade dityramben, ur hvilken tragedin växte fram, och skärskåda det sätt på hvilket denna körsång till Dionysos ära utfördes.

Såsom jag nyss nämde, var kören i en cirkel uppstäld kring Dionysosaltaret, och framför detta befann sig berättaren eller improvisatören på en låg ställning. Dessa körer uppfördes i älsta tid på torgen, och dessa voro ofta — som vi nu genom gräfningar kunnat öfvertyga oss om — runda. Måhända var detta val af scen en af anledningarna hvarför dityrambkörerna voro s. k. rundkörer. Omkring denna rundkör togo nu åskådarna plats för att höra och åskåda körens prestationer. Men platsen var redan så till vida olämplig, som blott de närmast stående kunde se körens rörelser; för de bakomstående skymde de naturligtvis utsikten. Denna olä-

genhet kunde väl afhjälpas därigenom, att man på torget i cirkel uppstälde bänkrader bakom hvarandra på så sätt, att den bakre raden ständigt något höjde sig öfver den framför stående. Denna enkla anordning bibehölls äfven för den älsta tragedin: scenen bestod af en rund plats i midten, på hvilken både skådespelare och kör uppträdde, den förra fortfarande harangerande kören från altarets trappor eller från en träställning af ett bords höjd; åskådarne voro på träbänkar placerade i cirkel kring denna enkla scen.

Men en annan olägenhet kunde härigenom icke undvikas. Torgen behöfdes nämligen för andra ändamål, och det var därför ej lämpligt att belamra dem med dylika bänkrader. Dessutom voro dessa träställningar knapt tillräckligt bärfasta för att mottaga trycket från en större människomassa. Enligt en antik tradition skall en dylik teater äfven hafva störtat samman vid ett tillfälle, då ett af Aeschylos' älsta stycken uppfördes.

Man hade således all anledning att skaffa sig en ny scen i stället för denna provisoriska, och här kom naturen själf atenarne till hjälp. På den sydöstra sluttningen af Akropolis ägde man en ypperlig, redan af naturen danad åskådarplats, som kunde både rymma och bära nästan huru stor publik som hälst. Vid foten af kullen kunde skådespelen uppföras — och då hade man den bästa teater man kunde önska sig. Så uppstod Dionysosteatern — *när* kunna vi ej direkt säga, man antager nu 472 f. Kr. Huru såg nu denna teater ut i sin älsta gestalt, d. v. s. då Aeschylos' dramer där uppfördes?

För det första funnos här ännu inga marmorbänkar för åskådarne. En förnyad undersökning af resterna af dessa har visat att dessa sittplatser äro omkring 200 år yngre och förskrifva sig från tiden omkring 330 f. Kr. Under Aeschylos' dagar var publiken hänvisad antingen till sluttningen själf, på hvilken den fick lägra sig så godt den kunde, eller till enkla träbänkar, som till större bekvämlighet ditfördes, då så påfordrades vid Dionysos-festerna.

Nedanför kullen fans icke den praktfulla teater, om hvilken man talat, utan endast och allenast den runda dansplats som fått tjänstgöra såsom scen icke blott för dityramben, utan ock för den älsta tragedin. Denna scen saknade

ännu icke blott fond, utan öfverhufvud alla dekorationer — om man undantager dem som tillfälligtvis kunde flyttas in för att tydliggöra handlingens skådeplats. På denna runda plats eller orkestran uppträdde icke blott kören, utan äfven skådespelarne, som således icke utförde sina roller på en två manshöjder öfver kören belägen platform.

Det kan vara svårt att föreställa sig en dylik enkel scen, men det blir lättare, om man tänker att Shakspeares samtid ej häller förfogade öfver en mycket större apparat af sceniska hjälpmedel och att man *då* icke sällan lät sceneriet framgå endast af de upplysningar som de handlande själfva meddelade. Kunna vi nu antaga att publiken på Aeschylos' tid varit mera bortskämd och mindre fantasikraftig än på Shakspeares?

Undersöker man ett bland Aeschylos' älsta skådespel, „Perserna", så skall man finna att scenen dels måste tänkas föreställa en plats utanför det kungliga palatset i Susa, dels en plats framför Dareios' graf, dels en ort utanför hufvudstaden, dels slutligen en sal i rådhuset. Och scenen *kunde* föreställa alt detta, just emedan den saknade alla egentliga dekorationer. En ställning, hvilken förestälde grafven ur hvilken Dareios' ande kommer, möjligen några bänkar för att angifva en rådhussal, var troligen alt som behöfdes. Genom själfva framställningen angafs för öfrigt tillräckligt tydligt den omärkliga scenförändring som måste tänkas försiggå. I ett annat af Aeschylos' äldre stycken, „De skyddsökande", växlar äfvenledes scenen, medan de uppträdande befinna sig kvar under åskådarnes ögon. Först landa Danaiderna vid hafsstranden, därefter anlända de till en helig lund, och slutligen komma de fram till staden Argos, som hvarje grek viste vara belägen inne i landet.

Mot denna åsikt, enligt hvilken dessa stycken spelat helt och hållet på den cirkelrunda orkestran, har man anmärkt att skådespelarne då skulle skymmas för åskådarne genom den omkringstående kören. Men en dylik anmärkning kan endast äga tillämplighet vid vår tids teatrar. Hos oss befinner sig ju parterrpubliken lägre än de uppträdande och kan således endast se det som tilldrager sig längst fram på scenen. Det onaturliga har därför hos oss blifvit regel — och väcker därför ingen uppmärksamhet — att aktörerna

spela endast för publiken utan att bry sig om den i handlingen ingripande kören, som helt blygsamt får hålla sig i bakgrunden utan att taga anstöt af att hjälten, då han tilltalar sina följeslagare, helt enkelt vänder dessa ryggen. Men i den grekiska teatern var det annorlunda. Åskådaren satt där högre än de uppträdande och han såg dessa därför nästan i ett slags fågelperspektiv. Kören kunde således icke — äfven om den stod rundt omkring skådespelarne — skymma honom för publiken. Men på det att icke skådespelarne likväl skulle förblandas med körpersonalen, hade man redan tidigt tagit sin tillflykt till ett sceniskt hjälpmedel, hvilket visserligen förefaller ganska barbariskt, men som onekligen hade sin praktiska fördel. Till skilnad från kören fick nämligen skådespelaren s. k. koturner eller skor med mycket höga sulor, hvarigenom han således kom att gå på ett slags styltor. Genom den så kallade onkos — en hög peruk — skarfvades han vidare till upptill, och således blef han — just icke till fördel för sitt utseende — ett par hufvuden högre än den omgifvande kören.

Den primitiva scen, om hvilken jag nu talat, blef dock ej länge bestående, ty redan under Aeschylos' sista tid, kort efter Sofokles' framträdande såsom tragisk skald, vidtogs en viktig förändring.

I älsta tider fanns blott en skådespelare, med Aeschylos' framträdande ökades väl antalet till två, men dessa två måste hvar och en utföra flera roller i samma skådespel, hvilket möjliggjordes därigenom att endast två aktörer samtidigt fingo befinna sig på scenen. För att kunna framträda ena stunden såsom t. ex. Hephaistos och den andra såsom Okeanos, den tredje såsom Io o. s. v. var skådespelaren nödsakad att företaga talrika och snabba omklädningar. Då nu dessa ej kunde ske inför publikens ögon, måste ett omklädnadsrum befinna sig i närheten af orkestran. Älst bestod väl detta af ett enkelt tält, *skene* — vårt scen — som utvecklats till sin nuvarande betydelse på vägar för hvilka jag nu skall redogöra. Detta tält, skene, ersattes väl ganska tidigt af en för detta ändamål mera lämplig träbarack, hvilken naturligen placerades vid ena ändan af orkestran midt emot åskådarplatserna. Men i betraktande af detta läge, låg det otvifvelaktigt något lockande i att använda denna bygg-

nad såsom ett sceniskt hjälpmedel, och det dröjde ej häller länge, innan man insåg detta. Man försåg nämligen framsidan af detta skjul med en målad brädvägg, hvilken framstälde fasaden af ett hus, försedt med en dörr, genom hvilken skådespelaren kunde gå in och ut. Därmed hade man den första fonddekorationen. Skene hade fått sitt proskenion — det som ligger framför skene eller tältet — vårt proscenium. Orkestran hade därigenom för ögat fått sin naturliga begränsning, och den första grunden hade blifvit lagd till en värklig scenbyggnad. Skådespelare och kör uppträdde väl fortfarande blott på orkestran, men en ny scen hade dock på sätt och vis blifvit vunnen. Det hände ju understundom att gudar måste uppträda i stycket. Dessa kunde icke lämpligen visa sig på samma platform som de dödlige. Man lät dem därför uppträda på det smala rum, som fans emellan proskeniet eller fonden och den bakom liggande skenebyggnaden. Då nu proskeniet, som ju framstälde fasaden af ett grekiskt hus, hade ett dylikts vanliga höjd eller tio à tolf grekiska fot, kommo gudarna således att befinna sig vid pass tvänne manshöjder ofvanför de dödlige, för hvilka de uttalade sina gudabud. Det theologeion — eller gudarnes taleplats — hvarom talas i den antika literaturen, bör således enligt denna åsikt förläggas till den smala platformen ofvanför proskeniet, mellan detta och skene.

Skilnaden mellan den nya och den gamla åsikten om de grekiska teatrarnes inrättning blir således den, att enligt den gamla meningen *alla* skådespelare uppträdde på denna platform, under det att *blott* kören rörde sig i orkestran. Enligt den nya meningen uppträdde skådespelarne här *endast* såvida de förestälde gudar; eljes var såväl deras som körens plats i orkestran. Nekas kan ej att mycket enligt denna teori förklaras bättre än enligt den gamla. För gudarne är denna höga plats fullt berättigad, under det att den i vanliga fall förefaller högst besynnerlig, äfven om en dylik anordning skulle kunna historiskt förklaras. Något bredare rum behöfde naturligen ej häller dessa skådespelare, som ju icke egentligen handlade, utan endast vid något visst tillfälle uppträdde för att utan alla häftiga rörelser förkunna sina högtidliga straffdomar eller befallningar. De trädde icke i beröring med kören, och några trappor, som förbundo deras

scen med orkestran, voro således ej häller af behofvet påkallade.

Denna förändring af teatern skedde redan under tiden för Aeschylos' värksamhet och i början af Sofokles' bana såsom tragisk skald. Men vid denna enkla förändring, hvarigenom dock den gamla träteatern bibehölls, blef man länge stående i Aten, äfven efter det att andra städer, såsom t. ex. Atens egen hamnstad Piraeus, skaffat sig stenteatrar.

Först under Lykurgos' ämbetsförvaltning, omkring 330 f. Kr., skedde en förändring — således först ett århundrade efter de store tragödernas tid. Den viktigaste förvandling som teatern nu undergick var att åskådarplatserna, som ända hittils varit af trä, nu blefvo af marmor. Men äfven själfva skenebyggnaden blef en annan. I stället för den gamla träbaracken upprestes nu en stenbyggnad. Under den första tiden var denna dock ännu odekorerad, och framför densamma reste sig den målade brädväggen. Teatermåleriet, hvilket tyckes datera sig från Sofokles' tid, hade nu dock hunnit så långt, att man antagligen kunde bjuda publiken på omväxlande fonddekorationer — om på duk eller bräder veta vi ej närmare. Själfva skenebyggnaden hade formen af en smal, tämligen långsträkt rektangel med tvänne åt orkestran något framskjutande flyglar, mellan hvilka fonddekorationen bekvämligen kunde hängas upp.

Men man blef ej stående vid denna förändring. I stället för det nakna proskeniet eller fonden, som endast var afsedd att tjäna såsom stöd för dekorationer, bygde man efter någon tid ett mera praktfullt proskenion, smyckadt med vackra halfkoloneteer — således i *sten* en afbildning af en husfasad. Resterna af ett dylikt proskenion finnas ännu kvar i den jämförelsevis väl bevarade teatern i Epidaurus, som är märklig äfven därför, att den cirkelrunda orkestran här ännu är bevarad, under det att den annanstädes vanligen omändrats på ett sätt för hvilket jag strax skall redogöra.

Äfven detta stenproskenion, som i likhet med det gamla var tio à tolf fot högt, lades några meter framför skenebyggnaden, så att också här en platform uppstod mellan proskeniet och skene för de möjligen uppträdande gudarna. Då förmodligen skenebyggnadens öfver proskeniet uppskjutande framvägg ur skönhetens synpunkt äfven dekorerades

med kolonner och pilastrar, erbjöd således denna teater en ganska ståtlig anblick. Möjligen tillkommo nu de flygmaskiner, periakter och andra sceniska hjälpmedel, om hvilka jag förut talat — och så stod den grekiska teatern färdig, men färdig först vid en tid då Hellas stod inför nödvändigheten att uppgå i det romerska världsväldet.

Samtidigt med det att teatern på detta sätt alt mer och mer utvecklades ur den enkla grundstom som jag först sökt skildra, hade äfven den grekiska tragedin blifvit i viss mån en annan än den var på Aeschylos' tid. Kören hade då ännu utgjort det hufvudsakliga elementet i dramat. Hela sorgespelet var, såsom jag redan nämt, knapt annat än en ständig växling af körsånger, i förhållande till hvilka skådespelarens anföranden upptogo ett jämförelsevis obetydligt utrymme. Men så småningom utvecklades förhållandet mellan kör och skådespelare till ett alldeles motsatt mot det nu antydda. Första steget härtill bestod i ökandet af skådespelarnes antal. Älst hade det blott funnits en dylik, Aeschylos införde två, med Sofokles ökades antalet till tre, och äfven detta kunde någon gång öfverskridas. Samtidigt minskades naturligen körens betydelse. Skådespelardialogerna blefvo alt utförligare, körsångerna alt färre och kortare. Kort efter Euripides' tid hade de redan öfvergått till ett slags musikaliska mellanspel mellan de olika s. k. episoderna i dramat. De s. k. episoderna — de delar af dramat i hvilka kören ej uppträdde, utan blott skådespelarne — begränsades slutligen till fem — och här hafva vi urbilden för våra sorgespels fem akter. Kören, som nu ej mera hade något afseende på dramats handling, hade således sjunkit ned till ett slags mellanaktsmusik, och härifrån till dess fullständiga bortfallande var steget ej långt.

Man hade således kommit till ett drama som ganska mycket närmade sig det moderna. Någon kör fans icke, men däremot en samling skådespelare, hvilka framstälde en jämförelsevis liflig handling. För detta drama lämpade sig ej den stora, öppna, runda orkestran så väl, som den lämpat sig för det gamla dramat med dess kördanser. Det nya dramat fordrade så att säga en mera intim scen. Därtill kom att den nya tiden började göra anspråk på orkestran för ett annat, icke dramatiskt behof. Med de romerska vap-

nens segrar spred sig romarnes råa smak för de blodiga gladiatorsspelen, och för dessa gladiatorsspel erbjöd ju orkestran ett ypperligt rum, isynnerhet i städer som ej hade råd att för denna nya sport uppföra särskilda, ännu mera lämpliga byggnader.

Följden af detta blef ett slags boskilnad mellan gladiatorsspelen och den dramatiska konsten.

Den cirkelrunda orkestran låg fullkomligt i grad med marken och med den lägsta åskådarringens fotplats. Från den omgifvande marken skildes orkestran endast genom en särskild stenläggning, från den lägsta åskådarringen genom ett slags smal kanal, hvilken såsom ett band omgaf orkestran. Nu skar man – om man kan begagna detta uttryck — orkestran i tvänne delar, en liggande åt åskådarplatserna, en åt skene. Den förra delen, som således bildade den halfcirkelformiga basen till den likaledes halfcirkelformiga åskådarplatsen och som fullständigt omfattades af denna, sänkte man fyra à fem fot ner i marken. I denna nya halfcirkelformiga orkester hade man då fått en ganska lämplig scen för gladiatorerna, när dessa skulle uppträda, och därigenom att denna kampplats befann sig ett godt stycke under åskådarne, löpte dessa ej någon fara under det blodiga handgemäng som utkämpades nedanför deras fötter.

Den delen af orkestran som icke blifvit sänkt bildade fortfarande ett sammanhängande stycke med den omgifvande marken, och båda tillsammans utgjorde nu en rektangulär plats, som framtill begränsades af den halfcirkelformiga urhålkningen, den s. k. arenan eller karistran, baktill af proskeniet. På denna plats uppträdde fortfarande skådespelarne, och här blef nu den egentliga scenen eller, såsom denna nu kallades, logeion, taleplatsen. Den forna orkestran jämte den omgifvande marken hade således sönderfallit i två delar: arenan och logeion.

Den nu skildrade utvecklingsgången torde hafva varit den vanliga, men afvikelser finnas dock, ehuru jag för att ej grumla frågans öfverskådlighet här förbigår dessa. [1])

---

[1]) *En* afvikelse vill jag dock påpeka. I stället för att få en arena genom att *sänka* en del af orkestern, kunde man komma till samma resultat genom att framför proskeniet lägga en rektangulär platform af en fyra à fem fots höjd, d. v. s. genom att *bygga* ett logeion och låta arenan ligga kvar i samma plan som den forna orkestran.

I logeion hade man onekligen fått en mera intim scen, som bättre begränsades än den stora och öppna orkestran. En dylik mera intim scen lämpade sig också bäst för den tidens dramatiska föreställningar. Under kejsartiden, från hvilken de flesta teatrarna förskrifva sig, hade tragedin företrädesvis blifvit ett läsdrama, hvilket ytterst sällan uppfördes. De skådespel hvilka fortfarande *åsågos* voro komedier, behandlande händelser ur privatlifvet och närmast — för att välja ett modernt exempel — jämförliga med Molières stycken. Här förekommo nu inga gudar, hvilka behöfde en särskild, upphöjd taleplats, ty alt spelade här inom hvardagslifvet. Härigenom kunde ännu en förändring vidtagas i scenens anordning. Vi minnas att proskeniet eller fonden varit belägen ett stycke framför skenebyggnadens framvägg samt att ofvanpå proskeniet — mellan detta och skeneväggen — varit en platform, som begagnats såsom teologeion eller taleplats för de i tragedin uppträdande gudarna. Denna taleplats kunde nu såsom obehöflig bortfalla, och fonden kunde helt enkelt utgöras af skenebyggnadens framsida. Försåg man sedermera denna skådeplats med ett tak, hade man kommit fram till en scen som icke så mycket skilde sig från den som i våra dagar begagnas. Likheterna blefvo ändå större, då man förenade den fordom fritt liggande skenebyggnaden med den höjd på hvilken åskådarplatserna befunno sig, hvilket skedde därigenom att man gaf skenebyggningen tvänne tornliknande flyglar, som fingo stöda sig mot den halfcirkelformiga åskådarplatsens båda ändpunkter. Därigenom var teatern på alla sidor sluten och begränsad, och af tvänne fristående byggnader hade nu blifvit *en*. Mellanrummet mellan båda hade förut tjänat såsom ingångar till teatern. Genom dessa kanaler, som således å ena sidan begränsades af skenebyggnaden och å den andra af åskådarplatsen, hade fordom kören marscherat in i orkestran, och genom samma kanaler hade publiken strömmat till sina platser. Dessa öppna gångar försvunno nu, men ersattes af hvälfda passager, hvilka från det fria löpte fram under de yttersta åskådarplatserna, och genom dessa gångar hade publiken fortfarande tillträde till teatern. Kring åskådarplatsens öfversta terrass restes slutligen ett galleri med öppna arkader, som på ett värdigt sätt afslöt den stolta byggnaden.

Då man tar i betraktande teatrarnas vanligen natursköna läge, måtte särskildt denna plats hafva varit en hänförande tillflyktsort för publiken undan dagens tryckande hetta. Då man vandrar i Taorminas praktfulla arkader, hvilka ännu delvis äro bevarade, skådar man ned öfver den vidsträkta, nedanför liggande teatern och har tillika den mest praktfulla utsikt öfver det blånande Medelhafvet och Siciliens klipprika kust. En sådan syn glömmer aldrig den som en gång haft lyckan att njuta af detta storslagna skådespel.

Detta är nu innehållet i den nyaste åsikten om den grekiska teaterns inrättning. Jag har endast sökt att på ett så lättfattligt sätt som möjligt framlägga Dörpfelds grundtankar och vågar naturligen icke fälla något omdöme om dess större eller mindre berättigande. Det blir en fråga, som antagligen under många år kommer att diskuteras inom den vetenskapliga världen, och säkert komma många tungt vägande motskäl att andragas.

Såsom frågan nu står, kan jag dock ej neka att den uppstälda teorin förefaller mig mycket tilltalande, ty denna förklaring af den gekiska teaterns uppkomst och utbildning erbjuder synnerligen många likhetspunkter med den framställning som är den allmänt antagna af den moderna teaterns uppkomst och älsta historia.

Liksom den grekiska tragedin uppstod äfven det moderna skådespelet ur den religiösa kulten. Kyrkan var således den älsta kristna teatern och prästerna de älsta skådespelarne i modern tid. En i kyrkan uppstäld afbildning af en graf var alt det sceneri som under denna tid behöfdes för att dramatiskt framställa mysteriet om Kristi uppstående, och äfven andra sceniska behof fyldes lika lätt. När sedermera dessa religiösa skådespel vuxit till i omfång och flyttats ut ur kyrkan, blef väl scenen större, men i det stora hela förblef den lika primitiv som förut. På samma skådebana hade man fortfarande alla de lokaliteter angifna, som förekommo i stycket, och scenväxlingen skedde helt enkelt därigenom, att skådespelaren förflyttade sig från den ena sidan af skådebanan till den andra. För att göra den långa färden från paradiset till afgrunden behöfde han endast passera midt öfver scenen. Något särskildt rum för åskådarne fans icke, utan dessa fingo taga plats på gatan eller torget så godt de kunde.

Den skådebana öfver hvilken renässansens stora skalder förfogade var knapt bättre inrättad.

Det har blifvit sagdt att blott trenne folk ägt ett värkligt drama, nämligen greker, spanjorer och engelsmän. Den grekiska teaterns inrättning känna vi redan. Vi kunna nu kasta en flyktig blick på den spanska teatern, sådan denna var då Spaniens mest fräjdade dramatiker, Lope de Vega, lefde och värkade.

Den stom ur hvilken den spanska teatern utvecklades var den öppna gården. På denna uppslog man själfva skådebanan, som i vanliga fall var ytterst primitiv. Ännu i slutet af 1600-talet bestod den i staden San Sebastian af ett par tunnor, öfver hvilka man lagt „de bräder som skulle föreställa världen“. Några egentliga dekorationer förekommo ej och hade så mycket mindre att betyda, som en del af publiken lägrat sig på själfva scenen rundt omkring de uppträdande. Tak fans icke, utan man spelade under bar himmel. De af åskådarne som icke befunno sig på scenen stodo antingen på den öppna gården eller betraktade skådespelet från husets fönster.

Denna prototyp, den öppna gården, återfans äfven hos den förnämsta teatern i Madrid — således en öppen plats, omgifven af väggar som voro genombrutna af fönster. *Scenen* var visserligen täkt, men för öfrigt ytterst enkel. Några rundt kring sidorna upphängda enfärgade draperier fingo än föreställa en sal, än en gata, än en skog o. s. v., och åskådarnes fantasi fick här fylla ut bristerna. Behöfdes särskildt något föremål för den dramatiska handlingen, flyttades detta helt enkelt in på scenen. Scenförändringar kunde mycket väl ske utan att de spelande rörde sig ur fläcken, och detta tillkännagafs på det mest obesvärade sätt. I ett af Lopes stycken befinner sig älskaren i sin älskarinnas gemak. Men scenen måste förändras, och detta sker därigenom att älskaren helt lugnt yttrar: „här är nu palatset, och där kommer kejsar Nero ut. Skalden har gjort så och betjänat sig af detta konstgrepp, ty om kejsarn nu icke kom, så skulle man här i stället haft en lång berättelse, som ingen människa kunnat begripa“.

Af samma enkla beskaffenhet var teatermaskineriet. „Gudarna“, berättar en fransk resande, „kommo nedåkande

på en bjälke, som räkte från ena ändan af scenen till den andra, och till sol begagnades ett oljadt papper med en lampa bakom". Någon belysning af scenen förekom för öfrigt ej, utan man föredrog den billiga utvägen att spela vid dagsljus. — För denna scen skref dock Lope sina af ett så sprittande dramatiskt lif fylda stycken.

Och Shakspeares teater! Icke häller den kunde skryta af en större prakt. Då Shakspeare först kom till London, spelade han på värdshusgårdarna på en scen, hvilken förmodligen åstadkommits af ett par bockar och några bräder. Åskådarne togo sin plats antingen på den öppna gården eller i de svalgångar som löpte kring denna.

De teatrar som på hans tid började byggas i London höjde sig i scenisk utrustning föga öfver den enkla scenen på värdshusgården. Åskådarrummet utgjordes fortfarande af en öppen plats, där den mindre betalande publiken stående fick åskåda representationen. Kring denna öppna plats gingo öfver hvarandra några öppna gallerier — de forna svalgångarne — hvilka reserverats för den mera burgna delen af publiken, och slutligen hade en samling af teaterhabituer tagit plats *på* själfva scenen. Denna ägde icke några målade dekorationer; väggarna voro helt enkelt behängda med draperier, och intet talar för att dessa varit afsedda att framställa någon mot skådespelets innehåll svarande lokalitet. Ofta torde ej ens dessa draperier hafva begagnats, och den nakna brädväggen med dess dörrar fick då ohöjd framträda. Så t. ex. heter det i Shakspeares Cymbeline: „Lucius, Jachimo och den romerska kören inträda genom den ena dörren och den brittiska kören genom den andra". Man ansåg sig således ej ens behöfva de enklaste dekorativa hjälpmedel för att i detta fall underlätta fantasins värksamhet hos åskådaren, och denna fantasi var genast färdig att af de obetydligaste antydningar sluta sig till de scenförändringar som författaren behöfde. Man erinrar sig kanske den berömda scenen i Romeo och Julia, där Mercutio lämnar sin spirituella skildring af drottning Mab. Denna scen tänkes försiggå på gatan. Sedermera heter det om Mercutio och hans vänner: „De gå omkring scenen, och tjänare komma in med handkläden". Genom denna promenad och tjänarnes framträdande har Mercutio och hans sällskap helt hastigt förflyt-

tats från gatan in i Capulets bankettsal. — Mer behöfdes ej på den tiden!

Hvad lära vi häraf? — heter det i katekesen. Kanske icke mycket, men dock en sak: att den värkligt stora dramatiska konsten ej behöft några stora sceniska hjälpmedel, att literaturens yppersta skapelser sett dagen på en tid då teaterns utrustning var så godt som ingen och att slutligen dekorationsväsendets och den yttre sceniska apparatens utveckling i det hela hållit jämna steg med dramatikens förfall.

Henrik Schück.

Ur Alfred Tennysons diktning.

Ungdomsdikter: In Memoriam, The Princess, Maud, The Grandmother.

I detta realismens tidehvarf, då det gamla brytes ned eller beröfvas sitt forna poetiska skimmer, då ingenting tyckes bestå, och alt som gör anspråk på att intressera måste vara nytt och modernt och tidsenligt, värkar det som en fläkt från barndomens dar att befinna sig ansikte mot ansikte med en diktare sådan som Tennyson. Det är en känsla af att man, liksom „seglaren på världshafvet“, kommit tillbaka till sin „egen ö“, af att världen ändå icke är så ond, människorna icke så dåliga eller lifvet så bittert och sönderslitet, som nutidens författare vilja framhålla. Tennyson återger oss tro och förtröstan, han riktar våra tankar högre upp från jordelifvets äflan, och han för oss ut i naturen, men i en natur så fridfull och harmonisk, att vi draga djupa andetag af välbefinnande, som om vi blifvit förda i enslighet på landet långt undan världsbullret.

Denna välgörande harmoni, som altigenom skönjes i Tennysons diktning, är utan tvifvel en naturlig följd af de

lyckliga förhållanden, under hvilka hans långa lefnad förflöt. Ty sällan har väl en sångare strängat sin harpa under gynnsammare omständigheter. Uppväxt i ett lyckligt hem, där hans fader, dr George Clayton Tennyson, kyrkoherde i Somersby, Lincolnshire, en lärd och fint bildad man, var hans lärare och förebild, fick den unge Alfred tidigt smak för studier och äfven skicklig ledning under sina literära sträfvanden. Därjämte grundlade det friska, enkla landtlifvet den bärghälsa poeten njöt intill sin ålders höst och som tillät honom att ännu vid åttio år arbeta med oförminskade krafter. Att hans varma kärlek till naturen uppstod under ungdomstiden på landet behöfver icke framhållas, men det kan förtjäna påpekas att beskaffenheten af den natur som omgaf prästgården i Somersby, de vida slätterna i Lincolnshire, var särskildt egnad att framkalla den fina iakttagelseförmåga, hvilken senare utmärkte den store skalden. Genom bristen på en storslagen natur riktades hans uppmärksamhet på de mindre naturföreteelserna. En god uppfostran, den bästa som kan erbjudas en Albions son, och lyckliga ekonomiska förhållanden voro de ytterligare förmåner som gynnade hans skaldskap. Ostörd af yttre tvång och oberörd af jäktande omsorger för dagen, fick han egna all sin tid åt sin diktning.

Vid aderton års ålder utgaf Tennyson tillsammans med sin broder Charles, äfven han en lycklig poet, anonymt en liten samling dikter med titeln Poems by Two Brothers. Den lilla boken, som innehöll 102 dikter, väkte ej och förtjänade ej häller någon synnerlig uppmärksamhet, men är dock för dem som studera Tennyson af ganska mycket intresse. Byrons inflytande på de båda bröderna kan tydligen skönjas. De anslå hans dystra ton, imitera hans Hebrew Melodies och besjunga hans död. En senare ungdomsdikt, Timbuctoo, för hvilken Alfred 1829 i Trinity College, Cambridge, fick „the Chancellor's Prize“, lofvade mera för framtiden, och detta löfte framträdde ännu tydligare i en ny samling dikter, som med titeln Poems, chiefly Lyrical, by Alfred Tennyson utkom följande år. Dessa dikter utmärka sig visserligen icke genom något tankedjup, men visa dock redan prof på den beundransvärda makt öfver språket, den formfulländning, som senare utgjorde Tenny-

sons starka sida. I en och annan af dem finner man en djupare tanke jämte den eleganta versifikationen, t. ex. i Nothing Will Die, hvaraf några verser i svensk dräkt här må tjäna som exempel:

Ingenting dör.

När månne strömmen bli trött på att flyta
Inför min syn?
När månne stormen bli trött på att ryta
Högt under skyn?
När månne molnet bli trött på att ila?
När månne klappande hjärtat får hvila?
Kan världen dö?
Aldrig, nej aldrig, ingenting dör;
Strömmen flyter,
Stormen ryter,
Molnet ilar,
Intet hvilar,
Ingenting dör.

Den andra samlingen Poems, som utkom två år senare, innehöll dikter hvilka kunna anses fullt jämförliga med Tennysons senare alster, t. ex. The Lady of Shalott, The Sisters, The Miller's Daughter, The May Queen, Lady Clara Vere de Vere m. fl. Diktionen har vunnit i styrka och klarhet, och den yttre, nästan artificiella formen har fått lif och själ; poeten känner och lider med mänskligheten, och hans vers klingar nu med hänförande kraft. Den sistnämda dikten sjuder af ovilja öfver en högboren fröken, Lady Clara Vere de Vere, som „till tidsfördrif sökt att krossa en landtmans hjärta“. „Etthundra grefvars ättling“ får emellertid af honom höra sanningen:

Lady Clara Vere de Vere,
Du yfves för det namn du bär.
Din stolthet mäts dock ej med min,
Att akta börd för stolt jag är.
Ej krossar jag för ditt behag
Ett hjärta, som ej älskar flärd.
En ringa jungfrus ungdomsvår
Är hundra vapensköldar värd.

Den enkla landtmannen har älskat henne, men blir aldrig hennes ödmjuka slaf, ty han har lärt känna hen-

nes rätta värde. Liksom mången gång förut har hon blott velat roa sig i sitt gamla slott, där hon „af ledsnad tynar bort“. Hon får nu höra att „godhet är förmer än kronors glans, och trohet bättre än normandiskt blod“. Dikten slutar med följande strof:

Clara, Clara Vere de Vere,
Om tiden blir dig altför lång,
Fins tiggare ej vid din port?
Är till ditt visthus dörren trång?
Den faderlöse läsa lär,
Hans syster sömma lär också,
Bed om ett mänskligt hjärta, bed,
Och låt bedårad landtman gå!

Härmed hade den tjugutreårige poeten tagit ett steg på den bana, där han själf skulle visa sig som en sannskyldig riddare utan fruktan och tadel, en sagans Kung Arthur, i strid mot det usla och låga, i hvilken gestalt det än må uppenbara sig. Den ädla harm öfver en lättsinnig lek med ett människohjärta, hvilken genomgår dikten, anger den tonart, i hvilken Tennyson för framtiden skulle stämma sitt strängaspel och som aldrig öfvergick i en modern dissonans. Tennyson är en af de få diktare som bibehållit sin ungdomsentusiasm, till dess ålderns snö betäkte hans hjässa. Poetens hjärta klappar lika varmt vid sjuttio år som vid tjugo, och hans sångmö har ej endast och allenast den vanliga uppgiften att sjunga blott för sångens skull, för att hon måste sjunga, utan omedvetet har hon ett mål därvid: hon vill lära oss att besegra oss själfva, att bli bättre, renare, att „öfvervinna världen“.

I ingen af den ädle skaldens dikter framstår detta tydligare än i den han tillegnade sin aflidne ungdomsvän Arthur Hallam och som han gaf benämningen In Memoriam. Sällan, om någonsin, har väl en härligare minnesvård blifvit rest åt vänskapen. Det är ett monument af tankar och känslor så högstämda, men tillika så sant mänskliga, en dödsruna så full af ungdomlig, otröstlig sorg, att vi icke kunna annat än sörja med poeten; och vi känna därjämte att vi i en eller annan form upplefvat just detsamma. Men för att rätt förstå den i sitt slag ovanliga

dikten bör man känna några detaljer ur skaldens enskilda lif.

Bland de unga studenter som vid universitetet i Cambridge utgjorde Tennysons dagliga umgänge stod Arthur Henry Hallam, son till den berömde historieskrifvaren, honom närmast. De båda vännerna jämte Thackeray, Trench, Kinglake och några andra sedermera berömda män tillhörde en privat klubb, The Cambridge Conversazione Society, som af afundsjuka icke-medlemmar fick öknamnet Apostlarna. Klubben sammanträdde en gång i veckan till allvarlig diskussion i Trinity College, men oftare i Tennysons studentkvarter, där den unge poeten uppläste sina senaste dikter eller där hela sällskapet satt på golfvet för att desto bekvämare kunna öfverlämna sig åt ett häjdlöst skratt, då någon bland dem, vanligen Thackeray, improviserade ett komiskt tal. Hallam var så fullt öfvertygad om sin vän Alfreds stora begåfning, att han 1830 skref till Gladstone: „Jag hoppas ni köper och läser Alfred Tennysons dikter. Han lofvar att bli vår tids största skald, kanske den största under hela detta århundrade“. Hvad Tennyson tänkte om sin bäste vän säger han i In Memoriam:

Ditt sällskap tykte alla om,
Du tjusat män af mogna år;
Den svage ej i fruktan står,
Han glömt sin svaghet, när du kom.

En trofast vän vid dig höll fast,
Den stolte halft afväpnad var,
Den falske vid din sida snar
Att ge sin falska tunga rast.

Mild blef en sträng, när du var med,
En sladdrare sig tog i akt,
Den fräcke snart förstod din makt,
Men ej hvarför han ej blef vred.

Hallam, som studerade juridik, hade efter en längre tids öfveransträngning begifvit sig till kontinenten för att där söka stärka sin angripna hälsa, men afled plötsligt i Wien 1833 utan någon föregående sjukdom. Han hade hemkommit från en längre promenad, som möjligen för mycket angripit hans krafter, och hade lagt sig att hvila, då hans

omgifning öfverraskades af att se honom ligga orörlig och vid närmare undersökning fann att han var död. Hans stoft hämtades hem till England, men Tennyson var så tillintetgjord af sorg öfver den plötsliga förlusten af en sådan vän, med hvilken han hade hoppats att snart bli förenad äfven med släktskapens band — Hallam var förlofvad med Tennysons syster — att han icke ens kunde förmå sig att närvara vid begrafningen. En grafsång öfver vännen fick dock icke saknas, och den söker sin like.

„In Memoriam A. H. H. Obiit MDCCCXXXIII“ är en diktcykel som består af etthundratrettioen sånger utom inlednings- och slutsångerna. Diktade under olika tider och slutförda först 1850, stå dessa sånger icke i något särskildt sammanhang till hvarandra, utan innehålla spridda tankar och reflexioner öfver lifvet och döden, Tennysons hela lefnadsfilosofi. Därjämte skildras i flere af dem episoder ur skaldens lif, en och annan från den glada ungdomstiden, men de flesta från tiden efter Hallams död. Inledningsdikten skrefs 1849 och är en gripande bön till „Guds starke Son“, den „odödliga kärleken“, som icke vill lämna oss i stoftet:

I stoft du oss ej lämna kan,
    Du skapat mänskan, hon ej vet
    Hvarför. Att dö? Hon tror ej det —
Du, Herre, rättvis är och sann.
— — — — — — — — —
Förlåt min sorg! Hos dig han är,
    Ditt värk, som här så skönt jag fann.
    Hos Dig, hos Dig nu lefver han,
Än mera värd att hållas kär.

Till och med om årtalet 1849 icke vore angifvet, skulle man genast vid första genomögnandet af inledningsdikten inse att den är senare skrifven än alla de öfriga. Den resignation af hvilken den genomandas är tydligen tillkämpad. De första sångerna däremot vibrera af en otröstlig sorg, som skalden finner „nästan syndigt att sätta i ord“, och bittert klagar han öfver den vanliga, välbekanta trösten att „andra vänner återstå dig“.

Det oregelbundna i sångerna, som än bestå af tre strofer, än af tio, än klaga och knota, än uttrycka en vemodig

fröjd öfver det korta ägandet af en oersättlig vän, än bäfva af tvifvel på alt, än ljuda af den tro som hänger sig fast vid ett halmstrå — denna oregelbundenhet ger oss en tydlig föreställning om den själskamp som försiggår i skaldens själ. Och huru sant mänskligt är icke alt detta! Huru känner man icke igen den sorg som grubblar öfver återseendet och som hindrar en odelad fröjd öfver alt det som fordom gifvit oss anledning till glädje: naturens skönhet, julens annalkande, ett lyckligt familjelif.

Ett besök i Cambridge manar fram gamla kära minnen: kapprodd på Themsen, målskjutningstäflingar, då „mästerskytten“ klöf målskjutningstaflan itu, glada debatter, då alla lyssnade till den, hvars „anlet' sken af ett gudomligt ljus“. Så gripes skalden åter af tviflets demon, men vill icke tro att alt är slut med detta lif. Och så kommer julen. Denna emotser han med bittraste smärta, vill icke veta af sång eller lek, låter järneken stå orörd och hemmet utan prydnader; men nästan utan att han själf märker det ringa nyårsklockorna frid i hans själ:

Ring, nyårsklocka, högt mot sky,
Mot brustet moln och stjärnepell!
Det gamla året flyr i kväll;
Ring, nyårsklocka, låt det fly.

Ring ut det gamla, in ett nytt,
Ring, klocka, klart i vintersnö.
Det gamla dör; så låt det dö!
Ring sanning in, se'n falskhet flytt.

Ring ut den sorg som tär vårt sinn',
Ring ock för dem som från oss gått!
All fäjd ur koja och ur slott
Ring ut och hjälp åt alla in!

Ring ut den strid enhvar här stred,
Partiers gamla hat och kif;
Ring in ett mera ädelt lif
Med bättre lagar, bättre sed!

All oro, synd och nöd ring ut,
All trolös köld sen tid så lång;
Ring ut, ring ut min sorgesång,
En skönare ring in till slut!

Falsk stolthet öfver stånd och börd
    Ring ut; ring ut förtalets bett;
    Ring kärlek in till sant och rätt,
Ring för det goda riklig skörd!

Ring pest och farsot ur vår tid,
    Ring ut vår guldtörst utan häjd,
    Ring ut en tusenårig fäjd,
Ring in en tusenårig frid!

Ring in ett fritt och manligt mod,
    Ett större hjärta, gifmild hand;
    Ring ut alt mörker ur vårt land,
Ring Kristus in, vår Herre god!

Härmed börjar en ny tid. Det värsta är utkämpadt, skaldens intresse för den öfriga världen återvänder, främst hans forna gamla kärlek till naturen; och med vårens inträde firar han sin egen återuppståndelse:

Nu sista strimman snö förgår,
    Nu blommar alt i skog och dal,
    Och blå violer utan tal
Ren dofta ljuft, där almen står.

Nu ekar skogen dagen lång,
    I fjärran alla ljud förgå,
    Och högt ifrån det klara blå
Man hör osynlig lärkas sång.

Men icke naturen allenast, utan äfven vetenskapen ser skalden nu med andra ögon. Han har icke förgäfves „kämpat med döden som Paulus emot vilda djur“. — „Vetenskapen“, säger han, „må bevisa att vi äro ingenting annat än stoft; hvad rör mig vetenskapen? Den som tror sig vara klokare må gärna lefva och värka som en framtidsapa, jag känner mig född till något bättre“. Tviflet är försvunnet, och i sitt eget hjärta, icke i „örnens vinge eller i insektens öga eller genom människans tvistefrågor“ finner han beviset för Guds tillvara och odödlighetens hopp; hans „hjärtas värme har smält förnuftets köld“, han har „gråtit som ett barn, men som det hvilket gråtande vet att dess fader är nära“. Med den återvunna tron på ett evigt lif uppstår Tennysons graflagda vänskap; vännen får lif, och öfveralt,

i luft och sol, i bäckens sorl och blommans doft ljuder hans stämma, huru — det vet han inte själf, men

Du fjärran är, dock nära mig;
Jag glädes, ty jag har dig än;
Jag lycklig är, jag hör min vän;
Ej döden skiljer mig från dig.

I slutdikten har skalden på allvar återvändt till det praktiska lifvet och kan utan minsta bitterhet glädja sig öfver den lycka som han ser uppspira på nytt för hans syster. Hon som han „låtit dansa på sitt knä“ firar bröllop, och midt i glädjen tänker skalden på „en stilla gäst, som kanske, kanske är med och önskar lycka“. Och så sjunger han en dödsruna öfver sin egen sorg:

Min sorg är död, min kärlek mer
Än hvad i flydda år den var,
Med dessa själf jag vuxit har,
Ett högre, bättre lif jag ser.

Målet för detta högre lif är icke denna jord, där alt hvad vi tänkt och älskat och hoppats och lidit endast är ett groende frö, det är „en enda i fjärran hägrande tilldragelse, hvilken hela skapelsen går emot.“

Tre år förrän In Memoriam afslutades, utkom Tennysons första längre dikt The Princess, a Medley, ett fantastiskt epos på blank vers, hvilket oaktadt dess många yttre förtjänster, ett fulländadt språk, klingande versifikation, elegans i behandlingen o. s. v., dock i början rönte ett mycket kyligt emottagande. Förväntningarna voro högt spända, och man kände sig besviken. Ett briljant försvar på vers för kvinnans rättigheter var icke det man väntat sig. Men en senare tid har förstått uppskatta The Princess till dess fulla värde, och skaldens originella tanke att förlägga ett af nittonde seklets olösta problem till en dunkel, obestämd medeltid stöter icke oss. Af poetens rika fantasi föras vi in i en värld så lifslefvande oaktadt alla motsägelser, att vi icke reflektera eller kriticera, utan fängslas oemotståndligt af de sköna taflor han upprullar och de djupa tankar som möta oss hos diktens personligheter. Dessa

äro icke skuggor i en diktad värld, utan människor af kött och blod, hvilkas tankar och känslor äro våra. Tennysons fantastiska idé, som blifvit så strängt kriticerad, finner dessutom till någon del sin motivering i inledningen, hvilken är helt och hållet modern och hvarur handlingen framväxer på ett mycket enkelt och naturligt sätt.

Det handlar om en ung student, som är på besök hos en kamrat i dennes föräldrahem på landet och för vännens syster, Lilia, berättar „Prinsessans“ lefnadssaga, hvari han naturligtvis kan inlägga så mycken romantik han behagar. Sedan den unge studenten jämte fem kamrater från The College tagit värdens, Sir Walter Vivians, gamla egendom i skärskådande, beundrat vapensal och fornminnen, fördjupar han sig i en gammal familjekrönika, där han fängslas af legenden om en slottsfru, som tappert försvarar sin borg mot manliga fiender. Med hufvudet fullt af hvad han läst och fingret mellan bokens blad följer han halft drömmande sin vän ned till The Abbey, där godsets underhafvande njuta af en fridag och ett äkta engelskt folknöje i gröngräset. Han finner snart anledning att ur sin nyfunna skatt läsa högt för husets unga dotter, hvilken på sin broders litet föraktfulla fråga hvar det numera finnes sådana kvinnor lifligt svarar, att de nog finnas i tusental, men mötas af konventionella hinder öfveralt —

> Ett fel i uppfostran det är — blott det;
> Ni män ha gjort det; hvad jag hatar er!

utropar hon och önskar att hon vore „en stor prinsessa“; hon skulle nog bygga ett universitet, där kvinnorna skulle få lära sig alt det som männen studera. „Vi fatta dubbelt så fort som ni“, säger hon, och under skämt och glam föreslås att Lilia skall bli prinsessa, „sex fot lång, ståtlig och episk“ och krönikören (studenten) hennes prins. Men denne nödgar sina sex vänner att turvis jämte honom berätta sagan om prinsessan och damerna att sjunga en visa eller en ballad

> för att oss andrum ge emellanåt,

och så följer själfva dikten. Den är indelad i sju längre sånger, hvilka åter afbrytas af korta lyriska bitar, „damernas ballader“, däri Tennyson inlagt en odödlig poesi.

Diktens innehåll är i korthet följande:

En blåögd, nordisk prins har i sin barndom blifvit trolofvad med prinsessan från ett angränsande rike i söder, men har icke sett henne sedan dess. Det enda minne han har af trolofningen är prinsessans porträtt och en mörk hårlock, hvilka han ständigt bär på sig. Emellertid når honom ryktet om hans barndomsbruds underbara skönhet, och då tiden är inne, skickar konungen, hans fader, sändebud med skänker till hofvet i söder för att hämta prinsessan. Men dessa återvända med ett oväntadt svar. Prinsessan vill icke gifta sig, hon föredrar att lefva ensam bland sina tärnor. Häröfver blir den nordiska konungen mäkta förgrymmad och svär

Att han skall sända hundratusen män
Och hämta henne i en hvirfvelvind,

men prinsen förekommer sin fader och beger sig af med två af sina vänner, Cyril och Florian, till kung Gamas hof, där han blir vänligt emottagen, men får höra märkvärdiga nyheter. Kung Gama berättar själf hurusom tvänne enkor vid hans hof, Lady Psyche och Lady Blanche, underblåst prinsessans besynnerliga teorier i tid och otid, påstående att kvinnan vore mannens jämlike, att kunskap vore lifvets högsta goda, att de hittils varit som barn, men nu måste ikläda sig kvinnan o. s. v. Slutligen hade gamle kungen, för att få öronfred, gått in på prinsessans begäran att få använda ett af hans sommarpalats för sin egen del och där grundlägga ett universitet för kvinnor. Dit hade hon flytt, och där mottog hon inga män, icke ens sina egna bröder. Men prinsen kunde ju försöka; bref skulle han nog få till henne, men kungen trodde icke att det skulle båta till något. De tre unga männen anlita emellertid en annan utväg. Förklädda till kvinnor rida de åstad och anlända vid midnattstid till universitetet, där det första som möter dem är doft af rosor och jasmin och näktergalssång, ty i denna kvinliga universitetsvärld är alt idel skönhet. De göra sig underrättade om hvilken af professorerna är „vackrast och godmodigast", få höra att det är Lady Psyche — som för resten är syster till Florian — och prinsen anmäler sig och sina vänner i bref till Kanslern-Prinsessan som tre unga damer

ifrån norden, hvilka önska åhöra Lady Psyches föreläsningar. Vid daggryningen anländer svaret med den kvinliga universitetsvaktmästaren, som hämtar åt de blifvande studenterna „Academic silks", gredelina sidenrober med därtill hörande hufva och guldgördel. Sålunda utstyrda infinna sig nu de tre ulfvarna i fårakläder hos prinsessan, som sittande vid ett bord, öfverhöljdt af böcker och papper och med tvänne tama leoparder vid sina fötter, välkomnar dessa de första främlingarna till sin akademi. Vid den ståtliga kanslerns första fråga om kvinnorna i deras land alla äro af en så reslig längd håller Cyril, som hela tiden spelar sin roll mycket illa, redan på att förråda sig: det undfaller honom att de äro från hofvet och att prinsen tillber henne, „världens enda ros". Detta utbrott af beundran inom hennes eget område, där hon trott sig vara fredad för männens tomma smicker, öfverraskar något prinsessan, som dock i några lugna, värdiga ord förklarar att, sedan hon hängifvit sig åt sitt stora värk, hon icke ens drömt om att gifta sig och att hon skulle råda dessa sina nya lärjungar att genast vid inträdet i hennes akademi lämna åsido alt som gör kvinnan till lekboll för mannen. Hon trodde att de kommit för att söka kunskapens frukt, men ser att de icke ännu äro stort bättre än barn. Härpå föreläsas statuterna för de förbluffade ynglingarna, hvilka efter ett högstämdt hälsningstal af prinsessan retirera till Lady Psyches föreläsningssal. Här åhöra de ett föredrag i kulturhistoria, som utmynnar i förhärligandet af kvinnan i allmänhet och prinsessan i synnerhet. Men nu är det äfven slut med de unge männnens inkognito. Efter föreläsningens slut igenkänner Lady Psyche sin broder och förfäras öfver de unge männens öde, då det vid dödsstraff är förbjudet för manliga individer att beträda universitetets område. Prinsen och Cyril ge sig emellertid helt frimodigt tillkänna, och efter en kort strid mellan plikten att hålla sin universitetsed och kärleken till sin broder segrar Lady Psyches naturliga känsla, och hon lofvar att icke förråda dem, men endast med det förbehåll att de „försvinna som de kommit, i dag, i morgon, snart". Länge blir hemligheten emellertid icke bevarad, ty redan följande dag röjer olycksfågeln Cyril ohjälpligt dem alla.

Prinsessan har inbjudit nykomlingarna att jämte henne och andra unga studenter företaga en utflykt till bärgen i och för geologiska undersökningar, och sedan de unga klättrat sig trötta, slå de sig ned i ett medfördt sidentält, uppslaget vid bärgets fot, där förfriskningar intagas och där prinsessan vill höra sång. Prinsen föredrager en passionerad kärleksvisa, som emellertid endast framkallar smålöje hos de fagra åhörarinnorna, hvarefter prinsessan ber sina gäster sjunga något om sitt lands kvinnoseder. Cyril, som möjligen altför flitigt anlitat den gyllene vinkannan, stämmer nu upp en själfsvåldig dryckesvisa om „Moll och Meg", och prinsen förbättrar icke saken, då han häjdar honom med ett obetänksamt „håll upp, Sir!" Härmed är nu alt förloradt, ett obeskrifligt tumult uppstår; „till häst, till häst!" befaller prinsessan, och alla fly, men under den allmänna förvirringen snafvar hennes häst på den smala bron öfver floden, hon faller i och närmar sig altmera det dånande vattenfallet. Då störtar prinsen i floden, räddar sitt hjärtas dam, lämnar henne i de halft ihjälskrämda tärnornas vård och återvänder själf till universitetet, därifrån han dock följande dag jämte sina följeslagare bortjagas utan förskoning. Han får skatta sig lycklig att kunna undkomma med lifvet och återvänder hem med oförrättadt ärende. Konungen, hans fader, vill nu med härsmakt tvinga prinsessan att hålla sitt löfte, men prinsen, som vill vinna hennes kärlek frivilligt, ej taga hennes hand med våld, lyckas afstyra detta, och slutet blir att saken afgöres vid ett tornérspel, där prinsessans älste broder i de båda hofvens närvara möter prinsen med femtio riddare mot femtio. Prinsen faller farligt sårad, och vid hans till utseendet liflösa kropp klagar nu hans gamle fader, hvars hvita skägg är fläckadt af sonens blod. Vid denna syn röres prinsessans stolta hjärta, hon tröstar den gamle med den försäkran att sonen ej är död och att hon vill vårda den som fallit för hennes broders hand. Och nu förvandlas kvinnouniversitetet till ett hospital, där de sårade krigarne vårdas af mjuka händer, och under tysta nätters långa vaka, då den halft medvetslöse prinsen sväfvar mellan lif och död, lär sig det stolta kvinnohjärtat att älska med en kärlek som offrar alt.

Såsom synes, innehålla de yttre konturerna af dikten

ingenting nytt och originelt — tvärtom: en prinsessa som är nära att sätta lifvet till, en prins som räddar henne med fara för eget lif och som ytterligare för hennes skull riskerar det i blodig tvekamp samt till belöning härför vårdas af sin tillbedda mö, hvilken slutligen skänker honom sitt hjärta — alt detta är otvifvelaktigt ett längesedan utslitet ämne. Men det är just i behandlingen af detta utslitna ämne som Tennysons poetiska förmåga framträder tydligast, då han som genom hemliga trollmedel lyckas fängsla uppmärksamheten och bibehålla intresset hela den 3500 verser långa dikten igenom. Och trollmedlen äro äfven osvikliga: ett underbart klingande språk, poetiska stämningsbilder, fulla af harmonisk skönhet och ett ädelt sinnes högstämda tankar. Till och med då man tycker att poeten ser alt för mycket i ljusa färger, då t. ex. de kvinliga studenterna alla skildras som sköna och intagande och lifvet i denna universitetsvärld som en enda solig sommardag, förlåter man skalden detta för den sällsynta känsla af fulländning och harmoni han framkallar och framför alt för att han altigenom låter naturens röst tala. I Lady Psyches gestalt, hennes, som trots lärda föreläsningar och diskussioner vid första tillfälle förråder sitt kvinnohjärta, men ännu tydligare i prinsessans plastiska uppenbarelse lära vi känna Tennysons höga tanke om äkta kvinlighet. Denna självständigt tänkande prinsessa är, såsom prinsens fader säger,

Envis, men hon sitta kunde
Uppå en konungs högra hand i storm
Och fostra krigsmän opp.

Men i stället törstar hon efter kunskaper, dock endast som medel, icke som mål. Till de förmenta, nyanlända studenterna säger hon:

Ej mer förseglad kunskapskällan är,
Så dricken djupt ur den, tils slafvars sed
Och vana dör, all tomhets synder, groll
Och skvaller och förtal. Ty bättre är
Ej lefva alls än ej förädlad bli,

och hennes trolofvade, som vid utflykten till bärgen råkar i samspråk med prinsessan, finner snart att det ej är af kvinlig fåfänga som hans barndomsbrud öfvergifvit honom.

Hon sträfvar ej efter ära och rykte, hon lefver ej för egen vinning, hennes systrars frigörelse är hennes mål. Förgäfves framhåller prinsen att hennes lif är förfeladt, om hennes efterträdarinna „är mindre skicklig och fördärfvar alt“, och att hon emellertid går miste om det som hvarje kvinna anser som sitt privilegium, att älska, blifva maka och mor. Prinsessan svarar att hon tycker om barn, önskar att de „växte som vilda blommor öfveralt“, men „barn dö, och männen rycka dem ifrån vårt hjärta;

Det finnes ej på denna jord
Olycka större än att vara mor
Och se sin son gå vilse,

säger hon upprörd, och hon tillägger: „Men stordåd kunna icke dö“, och gärna ville hon ge sitt lif för sin idé.

Ett fint drag af skalden är det att låta denna handlingskraftiga prinsessa och med henne hela det kvinliga universitetet rysa för vivisektionen och andra anatomins skuggsidor. Själf har hon förut i „många, långa, tröttsamma månader“ studerat läkekonsten för att, om så skulle fordras, vid universitetet kunna meddela undervisning däri, „ty vetenskap är ju vetenskap“, men ingen af de kvinliga studenterna har valt denna kunskapsgren till sitt specialstudium. Utan tvifvel skall detta af mången uppfattas som småaktighet af skalden, men man bör icke glömma att vid detta hans fantasi-universitet, där alt är skönhet och harmoni, får det icke finnas dissekerknifvar, stinkande preparat och uppvikta ärmar. Att den unga „kanslern“ emellertid icke studerat sin vetenskap förgäfves bevisas af den skicklighet hvarmed hon vårdar den sårade prinsen, som redan är till hälften i dödens våld. Hängifven, tyst och tålig, sitter hon natt efter natt, vecka efter vecka vid hans läger, hans, som gifvit sitt lif för henne, och här lär hon sig nu att kärlek är högre än kunskaper. Och ur långa, dystra nätters oro, ur en faders sorg, ur ungdomsminnens dunkel och en sårads feberdrömmar om en kärlek som ej kan dö växer nu fram en blomma,

Lik alpens klocka blek, af tårar full,
Bräcklig och fin, vid glacierens is

Och omedveten, svag i början, men
Dess färger stiga högre dag för dag.
— — — — — — — — —
Och hennes falska jag, en mantel lik,
Föll af och lämnade blott kvinnan kvar —

Denna uppspirande kärlek är dock icke sådan, att den kommer prinsessan att glömma sin lifsuppgift, och hon vill ej hänge sig åt den som „föraktar att värna kvinnans rätt mot mannen och barbarers lagar“, men den man hon rykt ur dödens gap säger henne att

En hjälpare du hädanefter har,
Som vet att kvinnans sak ju mannens är.
— — — — — — — — —
Med tiden likna måste de hvarann,
Han mera kvinna bli, hon mera man,
Han mildhet vinna och moralisk höjd —
Dock musklers bruk ej glömma till försvar —
Hon andlig synvidd. Men ej glömma får
För större syften hon dock barnens vård.
Till slut med mannen hon förenar sig,
Som ren musik blir ett med ädla ord.

Full af häpnad frågar prinsessan, af hvilken kvinna han lärt sig detta, som hon så länge drömt om, och får då veta att han värkligen lärt det af en kvinna

Ej engel, men ett väsen kärare,
Med fläkt af paradis, med englainstinkt
Och mellan Gud och mannen medlare.
— — — — — — — — —
Säll är den man som äger sådan mor.

Härmed har nu Tennyson uttalat sin ståndpunkt i kvinnofrågan: bildning åt kvinnan, samma bildning som åt mannen, men icke på det hon må tysta ned kärlekens och naturens röst i sitt hjärta.

Samma år då In Memoriam afslutades (1850) utnämdes Tennyson till „Poet Laureate“ efter Wordsworth, och i denna egenskap diktade han 1852 ett ode öfver hertigens af Wellington död. Detta tilltalade lifligt den engelska nationalkänslan, men 1855, då ett nytt häfte dikter utkom, öfverraskades den engelska allmänheten af en så förkrossande dom öfver dess egna synder och tillika af en så glödande vädjan till en högre patriotism, att man var

som bedöfvad och icke viste om man hört rätt, om det var kärlekens och vänskapens skald, som nu i „Maud, a Monodrama“ ropade på krig och örlig. Att Krimkriget i visst afseende skulle ha inflytande på Tennysons nya poetiska skapelse var lätt förklarligt, men „en så vild blodtörstighet var icke patriotism“, sade man, och Maud blef föremål för den mest lidelsefulla kritik. Man hade dock totalt missuppfattat skaldens mening.

Hjälten i dikten, en cynisk misantrop, filosoferar öfver krig och fred och vill bevisa att hvad vi kalla fredens välsignelser är ingenting annat än en förbannelse. Som en ljungande blixt slungar skalden sanningen i ansiktet på sina landsmän. Han blottar deras vinningslystnad, deras falskhet och bedrägeri i handel och vandel, som icke ens tvekar att blanda den fattiges bröd med „krita och alun och murbruk“. Är detta fred, frågar han, då vitriol är ett vapen i skurkens hand, då en moder kan mörda sitt barn för vinnings skull, då de smutsiga gränderna genljuda af misshandlade hustrurs genomträngande skrik? Nej, bättre är då krig, öppet krig till lands och vatten, då skall väl ändtligen „den trubbnästa, slätrakade skälmen springa ut från sin disk och slå till, om ej med annat vapen, så åtminstone med sitt eget falska alnmått“.

Denna bitterhet hos hjälten har delvis förorsakats af personliga olyckor och oförrätter. Han misstänker att hans far begått själfmord, därtill drifven af den högädle lorden på „the Hall“, hvilken riktat sig på den ruinerade affärsmannens bekostnad, och själf har han sett sin moder tyna bort och dö af sorg. Nu är han ensam och önskar blott att bli bevarad från kärlekens grymma dårskap. Men faran är närmare än han tror. Maud, hans barndoms lekkamrat, har återvändt till „the Hall“, och bilden af hennes rena skönhet förföljer honom öfveralt. Drömmande eller vaken, ser han henne, och när han en sommarafton hör Maud „midt i sin ungdoms sol och behag“ sjunga en passionerad krigssång om döden och om den ära som ej kan dö, då är det slut med hans cynism; han gråter öfver världens och sin egen uselhet och slutar att håna. Förgäfves strider han nu mot sin gryende kärlek; den väller fram som en vårbäck, den ingenting kan häjda, och nu inser

han att han icke rätt känt den värld han så hatat, ty „lifvet är icke så bittert, att icke ett leende kunde göra det ljuft“. Hans själfviska längtan efter lycka och kärlek blir tillfredsstäld: Maud skänker honom sitt hjärta, men genom sin ogrundade svartsjuka på en förmodad rival väckes han nu på den tanken, att hans dystra sinne möjligen icke vore egnadt att göra Maud lycklig. Hennes kärlek skingrar emellertid alla tvifvel och förvandlar den grubblande cynikern till en man, som är beredd att „lefva ett sant lif och strida emot oförrätt på jorden“. Emellertid störes deras kärlek af Mauds broder, den personifierade brutala, jättelika kroppsstyrkan, som hela tiden motsatt sig förbindelsen och slutligen öfverraskar de älskande i Mauds rosengård. Han förolämpar dem båda, och så bryter det gamla hatet lös, häftiga ord växlas, en duell blir följden, och Mauds broder faller, men erkänner sin hårdhet och ber ogärningsmannen fly. Denne undkommer till Bretagne, men får vid återkomsten till London höra att Maud är död. I galningens cell, dit bullret af trafiken i den stora staden framtränger, instänges han nu och tror sig vara död och begrafven under gatans stenläggning, men icke tillräkligt djupt, så att „hästarnas hofvar, som trampa en rakt in i hjärnan“, och de dödas evinnerliga prat „kunna göra en galen“, medan Mauds bleka gestalt, „den enda som kan tiga“, är oaflåtligt vid hans sida. Och så återkommer det gamla knotet öfver den onda tiden; „ingen gör sin plikt, de kunna inte ens begrafva en människa ordentligt“, men någon vänlig själ kunde ändå komma och begrafva honom litet djupare, „bara helt litet“. — När våren kommer, återvänder förnuftet, och den olycklige ser nu Maud, men icke längre som en skrämd vålnad, utan som en ande från de saligas land, hvilken ber honom hoppas — „ty du vet att jag väntar på dig“. Och nu blir kriget för det rätta hans lefnads mål, ty penningen är icke längre brittens Gud, ej häller handeln hans alt i allo. Många skola gråta, men Guds rättvisa vrede skall drabba „jättelögnaren i norden“, mörkret skall förvandlas i ljus, och ädla tankar skola tänkas fritt. Och så må krigets åskor rulla fram, den engelska nationen har visat sig kunna lefva för en idé. Och nu är den forne cynikern förvandlad genom kärlekens renande eld, som icke kan hindras i sitt tysta arbete hvarken af sorg eller vanvett:

**Jag är ett med mitt folk, jag är ett med mitt fädernesland,
Och Guds afsikt jag ser, och mitt öde jag ger i hans hand.**

Maud är sålunda en protest emot de hemska fantom, som lura i bakgrunden af vår civilisation, och på samma gång en fast förtröstan därpå, att krigets hälsosamma stormvind skall rensa det nationella lifvet och skingra de förfärliga vålnader, som frambesvurits af en själfvisk mammonsdyrkan.[1])

I ingen af Tennysons dikter framstår hans underbara makt öfver språket och dess rytmiska välljud så tydligt som i detta „monodrama“. Att försöka återge den stämning det frambesvärjer vore ungefär detsamma som att söka fasthålla näktergalens sång eller rosens doft eller åskans dån. Af gripande värkan är i synnerhet skildringen af det bleka vansinnet med dess enstaka blixtar af ett under askan glimmande förstånd. Skaldens förmåga att rätta versformen efter den stämning han vill framkalla, är beundransvärd, man trollas in i en brusande ström af stämningar, från hvilken man knapt hunnit leta sig ut, förrän man ledes in i en ny fåra. Maud har sina brister; karaktärerna äro långtifrån tydliga, och den svaga uppränningen har ofta blifvit klandrad, men så länge en ren och varm ungdomskärlek lefver i norden, så länge ett hjärta klappar för sanning och rätt, så länge skola diktens läsare hänföras af dessa klingande sånger om den första kärlekens fröjd och ve, om ett stormande krig emot lögn och svek.

Det är emellertid ej allenast vänskap, kärlek, frihet och fosterland, som Tennyson besjunger, han låter äfven sin harpa ljuda i en mindre högstämd tonart, men alt med samma mästerskap. Han låter oss blicka in i folkets enkla hemlif med dess fröjder och sorger, såsom i The Miller's Daughter och The May Queen, och ingen poet har väl ännu såsom han förstått att måla hans hemlands natur, det saftiga, gröna, engelska landskapet. Men isynnerhet är det kvinnan af folket han skildrar i enkla, klara drag, det må sedan vara den vackra lilla majdrottningen, som spritter af glädje och lefnadslust, eller gamla farmor, som för sin sondotter berättar om sin ungdom.

---

[1]) The Quarterly Review, January 1893. The Poetry of Tennyson.

The Grandmother är en dikt som man läser nästan med andakt, så lefvande framstår den vördnadsvärda gamla, där hon sitter i sin länstol, nöjd och tacksam för alt, både glädje och sorg. Den nittioårigas minne är borta, det förflutna och det närvarande flyta ihop, och barnabarnen antaga i hennes ögon barnens gestalt, men enstaka händelser ifrån sin ungdom minnes hon tydligt och berättar för lilla Annie om sin hjärtesorg:

För sjutti år sen, min älskling, för sjutti år sen det var.

De gamlas förmåga att försänka sig i det förflutna och lefva däri har Tennyson här återgifvit fullkomligt illusoriskt. Farmor är icke ensam, hon har alla sina barn omkring sig:

Små trippande fötter jag hör, liten Ann' är det ju,
Två somrar hon var, när hon gick, just en Annie som du:
Hon trippar så nätt öfver golfvet, hon kommer och går,
Och Charlie han plöjer på åkern, och Harry han sår.

Och Harry och Charlie, jag hör dem, de-sjunga så gladt;
Till dörren de komma så ofta, de kommo i natt,
De sitta hos mig vid min stol, vid min bädd, liksom du,
Ibland jag ej vet om de dött eller lefva ännu.

Så återkommer till en del den gamlas minne. Hon påminner sig sönernas bortgång, men i nästa minut förväxlar hon åter forntid och nutid:

Och jag vet ju ändå, att ej någon mer lefver af dem;
Vid sexti gick Harry, din fader vid sextiofem,
Och Willy, min förstfödde, är icke sjuttio än,
Jag mins dem som barn, nu äro de åldrige män.

Med godmodig humor berättar gumman om sitt klena minne. Hon inser nog själf att den värld hon lefver i är en längesedan förgången tid, men hon har sin tysta glädje för sig, och hennes tro på Guds nåd är orubblig:

Nu friden har kommit, ej ofta jag sörjer mer så,
Men oftare hemma hos fader min sitter jag då.
Och grannarna komma och gå, och de prata och le;
Åt minnen som längesen flytt jag då småler som de.

Visst prästen mig säger att synden bör göra oss sorg;
Men jag litar på nåden, Gud är mig så väldig en borg.
Och Gud, icke människan, dömer oss, nådig och blid,
I Hans bok, Anna-lill', budskap fins om evinnerlig frid.

Ett år har ej förgått sedan Alfred Tennyson, efter en åttiotreårig lifstid, insomnade i den eviga hvilan. Hans död var lika lugn och harmonisk som hans långa, lyckliga lefnad. Efter endast en kort sjukdom afled han den 6 oktober 1892 med handen hvilande på Shakespeares Cymbeline, som han frågat efter. Det var grafsången i det gamla dramat han ville läsa och som han själf slagit upp. Men om han läste den vet ingen. Han talade ej mer. Och den natur han så högt älskat stod i nattens högtidsskrud, ty en flod af det klaraste månsken strömmade ned öfver skaldens hem och upplyste hans dödsläger, vid hvilket ingen lampa brann.

Anna Krook.

Salongerna i Paris våren 1893.

I.

De två stora vårsalongerna, den officiella i Palais de l'Industrie i Champs-Elysées och artisternas eller som namnet lyder: „Société nationale des Beaux-Arts“, på Champde-Mars, hafva äfven i år på sedvanligt vis öppnat sina dörrar. Den 29 april strömmade alla som kunnat skaffa sig en inbjudning till Champs-Elysées för att på vernissagedagen kasta en första blick på årets konstnärliga skörd, och den 9 maj var fest på Champ-de-Mars.

För den som på några år icke sett en parisersalong framträder ett faktum genast mycket bestämdt: nittiotalets salonger äro mycket olika åttitalets. Det som främst gaf åttitalets utställningar en bestämd prägel var naturalismen och impressionismen, som segerrikt slagit igenom, sopat bort de tunga bruna atelierskuggorna och från den enformiga atelierbelysningen fört modellen ut i fria luften, där ljuset omgaf honom på alla sidor, spelade in reflexer från den

blå himmelen, från gröna trän, från den gula sanden eller den grå asfalten, där solljuset dref sitt växlande spel med blåaktiga skuggor och granna dagrar. Det var färgen som då firade sina triumfer — ofta äfven sina orgier — men det var fröjd och fart däri som i alt ungt och segerrikt. *Manet* bröt banan, i början af åttitalet målade *Bastien Lepage* sin stora bild af Jeanne-d'Arc — bondflickan från Domrémy, som står där ute under äppleträdet, där hon ser de underbara synerna — och så fick det enkla hvardagslifvets händelser träda i de stora akademiska kompositionernas ställe. Flere af den moderna konstens bästa skapelser äro denna andas barn, t. ex. för att endast nämna en: *Chapus* Jeanne d'Arc, bondflickan omklädd i marmorns dräkt.

Friluftsmålningen var säkerligen en stor triumf för vår tids konst, den var något nytt, något som de gamle mästarene icke kände till. För dem hade landskapsfonden varit en tapet, mot hvilken figurerna, målade inne, tecknade sig i atelierbelysning. Impressionismen yrkade på studiet af valörerna, d. v. s. färgernas inbördes ljusstyrka och förhållande till hvarandra. Den moderna konsten kastade sig öfver detta studium och förfogade snart öfver den rikaste palett. Man häpnade öfver den intensitet, hvarmed ljuset och hvarje nyans däraf kan återges.

Men när målarene en gång kände sig som herrar öfver paletten, nöjde de sig icke mera med enkla ljuseffekter. De stälde upp färgproblem, modellen fick dubbel belysning, t. ex. eldsken från ena sidan och dagsljus från den andra, och ofta blef belysningen ännu mera komplicerad genom reflexer från olika föremål. I år finnes på Champ-de-Mars-utställningen en studie i naturlig storlek af en man, som tänder den gröna lyktan i en fyr och följaktligen får en stark grön reflex öfver hela ansiktet. Taflan är als icke vidare anmärkningsvärd, men karaktäristisk för hvad flere konstnärer söka.

För naturalismen var det ämne som framstäldes af jämförelsevis ringa betydelse; hvarje ämne var lika bra, blott taflan var väl målad. Framställningarna gälde mest hvardagslifvet, det som var närmast till hands och närmast för ögonen och hvars yttre aspekt man alltid var i tillfälle

att studera. Märk väl *den yttre,* ty otaliga af dessa taflor innehöllo intet annat än just detta yttre.

Reaktionen kom emellertid så mycket starkare, därför att naturalismens väg slagit så högt; man begynte ropa på själ, det var den som nu skulle målas. Helt säkert är ju endast den kropp, genom hvilken en själ lyser, värd vårt högsta intresse. Erkänna vi icke alla andens herravälde djupast, när vi stå inför en död som vi älskat? I alla tider har ju äfven målet för den högsta konstnärliga ärelystnad varit att loda själens kända djup, så det kan ju icke vara något att säga om denna den samtida konstens fordran att framställningen skall gälla själen såväl som kroppen. Men för att framställa den skall man också naturligtvis känna den, och det är det jag tviflar på att de göra, de flesta af desse modernaste konstnärer, hvilka genom sin dimdunkla symbolik föregifva sig kunna framte någon ny sida af det förborgade lifvet hos människan. Det är så lätt att inbilla den stora hopen af åskådare att det som är obegripligt också är djupsinnigt.

De egentliga symbolisterne hafva sitt hufvudkvarter på vårutställningen *Rose-Croix,* men också på de båda salongerna är genombrottet märkbart. Äfven här finnes en stor mängd af dessa mystiska kvinnofigurer, som symbolisterne företrädesvis älska och hos hvilka det själsliga ofta betecknas blott genom en otrolig magerhet eller genom några med afsikt gjorda tekniska fel. Hafva figurerna en gyllene ring kring hufvudet, föreställa de madonnan ellet något helgon, har målaren tagit en manlig modell och gjort en gloria kring hans hufvud, så är det Kristus. Alt sedan den tyske målaren *Uhde* för några år sedan väkte ett så stort uppseende med sina framställningar af Kristus i den tyske handtvärkarens skepelse, hafva kristusbilderna blifvit talrika. Han framställes i de mest olika situationer och den mest varierande belysning, från det österländska landskapets glödande solljus till månsken, skymning och eldsken, likasom klädedräkten varierar alt efter målarens nationalitet. Svallvågorna af detta Kristusmålande ha slagit ända upp till den nordiska konsten: *Edelfelt* och norrmannen *Skredsvig* ha ju målat hvar sin stora tafla med detta ämne.

Också färgen behandlas på symboliskt vis, man kan

t. ex. slå upp i årets katalog och läsa följande rubriker: „interieur bleu“, d:o „jaune“, d:o „rouge“, eller: „portrait noir“, d:o „gris“ o. s. v. Det är icke så lätt att bli riktigt klok härpå. Hvad tekniken angår, beundrar och imiterar man mycket de gamle italienarene före Rafael, isynnerhet Botticheili, och därjämte Lionardo da Vinci. En liknande återgång till de gamla mästarena har redan för omkring trettio år sedan gjort sig gällande inom det engelska måleriet. De franska symbolisterna hafva närmat sig de s. k. engelska præerafaeliterne och tvärtom. *Burne-Jones*, den engelska skolans chef, exponerar i år på Camp-de-Mars.

Om man på årets salonger ser afskyvärda saker, enkom gjorda för att slå blå dunst i ögonen på folk, att förbluffa eller åtminstone skaffa upphofsmännen förmånen att bli omnämda, så ser man emellertid framstående arbeten i denna riktning, och då ju i hvarje djuptänkt konstvärk innebor ett slags symbolik, kunna gränserna vara svåra att draga upp. Men gömmes den icke i värket självt, i känslan ur hvilken värket sprang, i konstnärens uppfattning af det lif han vill återspegla, då kan efterbildningen af alla tiders förnämsta mästare aldrig tjäna till något, allra minst om efterbildningen gäller deras tekniska egendomligheter och fel.

En jämförelse mellan årets båda salonger utfaller osvikligt till förmån för Champ-de-Mars-utställningen. Här exponera de flesta intelligenta och begåfvade konstnärer, som ännu icke stelnat i något manér, utan våga söka, våga sätta förut vunna framgångar på spel för att taga ett nytt steg framåt på den svåra vägen.

Jag skall försöka att här till först karaktärisera några af konstvärken på Champ-de-Mars-salongen, huru svagt än en sådan omskrifning i ord i självfva värket kan återgifva det intimaste af ett konstvärk.

På Champ-de-Mars-utställningen finnas icke särdeles många af dessa „grandes machines“, som alltid blifva omtalade, om icke för annat, så för formatets skull. De tvänne största äro *Puvis de Chavannes* „Hommage de Victor Hugo à la ville de Paris“, bestämd för Hôtel de ville i denna stad, samt *Rolls* stora af staten bestälda „Le centenaire“. Den senare framställer republikens hundraårsfest, då presidenten

Carnot, åtföljd af sina ministrar och öfriga dignitärer, efter slutad ceremoni går ut i trädgården i Versailles och där hälsas af folket med entusiastiska lefverop. Figurerna äro i naturlig storlek; man ser otaliga hufvud och händer, hattarna svängas, en brokig entusiasmerad folkmassa mylrar här i förgrunden, medan porträtten af Carnot, Ribot, Clemenceau m. fl. befinna sig i andra planet. Det är otvifvelaktigt ett duktigt arbete; där finnas luft och ljus i taflan. Man beundrar tekniken, men känner intet af den samhörighet som gör att vi åter och åter gå till ett konstvärk för att betrakta det, därför att detsamma hos oss berört någon sträng, som ständigt ånyo vibrerar vid dess åsyn.

Puvis de Chavannes tafla är ännu endast en teckning i brunt och hvitt; det kan väl hända att färgen skall tillföra densamma nytt lif, men nu förefaller kompositionen bra konventionell. Victor Hugo står, iklädd en antik mantel, framför en kvinlig figur, som föreställer staden Paris, omgifven af andra allegoriska figurer, representanter för literatur, vetenskap och konst. Skalden sträcker mot modern Lutecia sin lyra, medan en af genierna håller upp den gyllene lagerkrans, som skall smycka hans hufvud. Bakom honom sväfva som allegoriska kvinnogestalter les Contemplations, la Légende des Siècles och les Châtiments, och i taflans andra hörn synas några manliga figurer, hvilka egentligen äro de vackraste af alla. Ehuru Puvis de Chavanne gjort ojämförligt mycket bättre saker, imponerar han dock alltid till en viss grad genom den storslagna enkelheten i uppfattningen af människogestalten — det är hans hemlighet.

„Une fin“ af *Girardot* är en „stor maskin“ enkom gjord för att väcka sensation. Den är ohygglig. En naken kvinna i naturlig storlek ligger på golfvet. Hon har tagit lifvet af sig och blifvit hittad död af consiergen, som nu vid skenet af en lampa i den tidiga morgonstunden berättar tillgången för notarien och polisen, medan ett par nyfikna kvinnoansikten förskräkta sträcka sig fram bakom honom. Taflan är icke något konstvärk af rang, jag har endast anfört den som en af de få konstvärk på denna salong, hvilka vilja väcka intresse och reta nyfikenheten genom en berättad

anekdot. En annan stor duk är *Munos y Cuesta's* „Les dernières reserves de Saragosse“, hård och kritig i färgen.

En af de själfullaste och mest sympatiska franska konstnärer är *Dagnan—Bouveret.* Han uppenbarar väl icke på denna utställning någon ny sida af sin talang — utom att hans taflor hafva en egendomlig, gul ton som de icke haft förr — men alt det han gör präglas af en hög grad af nobless i uppfattningen och en intensiv sträfvan att troget återgifva det sedda med förakt för alt falskt effektsökeri. „Dans la forêt“ kallar han den största af sina taflor på årets utställning. Det är en samling arbetare, som slagit sig ned i skogen under hvilotimmen, i det de lyssna till en ung man, som i midten af ringen spelar fiol. De olika individernas ansiktsuttryck äro återgifna med fulländadt mästerskap, från det drömmande och besjälade i drängen-virtuosens anlete ända ned till den halft omedvetna bastanta känslan af välbehag och hvila. Hans andra tafla, „Dans la prairie“, med flickan, som vaktar en ko, är kanske ännu finare i uppfattning; det är den stora slättens och — lifvets melankoli och enslighet, som hvilar öfver taflan med kvinnan och det stora lugna ätande djuret. Porträttet af konstnärens hustru och lilla son har både i karaktäristiken och i gruppens anordning något som påminner om de gamla italienarenes madonnor, men om man bör och kan tala om imitation, så är det en intelligent sådan; själen i värket är konstnärens egen.

Den som nu för tiden skrifver en konstöfversikt behöfver icke bekymra sig om den gamla indelningen i landskaps, figur- och porträttmålare. Friluftmålningen har gjort figurmålaren till paysagiste, och landskapsmålaren studerar människokroppen både för teckningens och färgens skull. Hvad porträttet beträffar, så sysselsätta de sig alla därmed och duktiga porträttmålare äro de flesta.

Porträttmålaren par excellence *Carolus-Duran* utställer en hel serie dels helfigurer i naturlig storlek, dels hufvud, men jag har sett mycket bättre porträtt af honom förr. Hans vackra färg är banal, och hans karaktäristik är icke djup; däremot återger han med sin vanliga ofantliga virtuositet stoffen, såsom siden, sammet och pälsvärk. Såsom något intressant kan antecknas en lanskapsstudie, som han

strukit på med breda penslar. *Gervex*, *Rixens* och *Courtois* utställa förträffliga porträtt. Den sistnämde har äfven en stor tafla, kallad „Inqué'tude humaine". Det är tvänne figurer i naturlig storlek, men äfven denna lämnar, såsom nästan alltid denne målares taflor göra, åskådaren kall, endast med en känsla af respekt för de tekniska förtjänsterna. Däremot väcker *Rixens* „Chanteur populaire" det lifligaste intresse. En grupp människor har på kvällen samlat sig utanför ett kafé för att lyssna till en af dessa muntra visor, som locka fram ett smittande skratt på åhörarenas läppar. Sångaren står med ryggen vänd mot åskådaren, och eldskenet faller öfver alla dessa glada ansikten, som afspegla munterhetens olika skiftningar. Både komposition och utförande bilda här ett präktigt helt.

Det värkligt individuella i en konstnärs begåfning söker sig äfven med nödvändighet ett motsvarande individuelt uttrycksmedel, men med den utomordentligt högt drifna teknik som våra dagars konstnärer förfoga öfver är det ofta vanskligt att skilja agnarna från hvetet, att afgöra i hvilket förhållande en ofta mycket egendomlig eller rent af öfverraskande formgifning står till taflans värkliga värde. Man ser ett oroligt jäktande att finna på nya uttrycksmedel, lika godt hvilka, blott de åtminstone hafva sken af originalitet. Hos många är och förblir detta intet annat än sken, medan detta sökande hos värkligt allvarliga konstnärer kan leda till intressanta resultat.

En i hög grad individuell konstnär är *Raffaelli;* för mig har hans konst skildt varit sympatisk, emedan han söker tolka lifvet sådant det lefves af dessa hundratusental obemärkta existenser, med hvilka vi ständigt komma i beröring på gator och torg och som föra en hård kamp för tillvaron. Han har i sina skildringar icke blott sökt „le morceau de facture". Men i år förstår jag honom icke, jag förstår icke hvarför han fullkomligt förnekar färgen och ger taflor, som se ut som teckningar på duk återgifna i tjocka konturer, uppdragna med pensel och ifylda likasom med en svag undermålning.

En af de målare som på senaste tid kommit högt i ropet är *Carrière;* han har fantastiska beundrare, som höja honom till skyarna för uppfattningen i hans värk, för det

han ser värkligheten „à travers de son rêve“, såsom den tekniska termen lyder.

Jag vill gärna se konstnären tolka för oss sin dröm om lifvet. Är icke just det att han drömmer något därom en af de omständigheter som göra honom till konstnär? Men jag kan omöjligt begripa att en målning, där hvarje kontur förlorar sig i dimdunkel, där endast ögonen hafva den intensitet i färgen, som dagsljuset naturligen ger, där interiören endast är ett dimmigt brungrått kaos, i hvilket skymta några oredigа konturer af några okända föremål, att alt detta skall vara en vackrare eller djupare dröm om lifvet än t. ex. den som bäres fram af Dagnans ensamma flicka där ute på fältet, där hvarje linje, hvarje färgton har värklighetens aksent. Carrières porträtt, bland hvilka finnes ett stort familjeporträtt af en moder med en hel rad barn, se ut ungefär som om målaren med en palettknif tagit bort färgen, medan den ännu var våt och i den tunna undermålning, som återstått, gjort några kraftigare insättningar. Jag medger nog att han ger oss den väsentliga karaktären af ett ansikte. Man glömmer icke dessa ansikten efter att en gång hafva sett dem. Och jag tror äfven att figurer kunna te sig sålunda i skymningen, som summerar ihop både färger och linjer, men jag förstår icke hvarför han skulle tolka skymningens fantastiska spökrädda dröm om lifvet vid återgifvandet af all denna lefnadsfriska ungdom. Jag kan icke se häri eller i beundran härför annat än en sjukligt osund smakriktning.

„Veneyia bella regina del mare“ har *Aman-Jean* skrifvit med stora gula bokstäfver i ena hörnet af sin tafla, såsom man ser det på gamla italienska målningar. Taflan liknar en gammal sliten väfd tapet, kvinnofiguren är tecknad à la Botlichelli, och man skall ha mycken inbillningskraft för att precis kalla henne skön. Målaren är också en af dem, hvilka söka en formgifning som frapperar, han har helt visst en mängd teorier, som han vill omsätta i sina värk. Hans taflor, bland hvilka finnas flera porträtt, äro hållna i en matt dunkel färgton och han tecknar i en sträng mager silhuett såsom de gamla italienarene.

Dannat har i år kastat bort sin vackra palett för att måla underliga blåaktiga spanska danserskor och spanska

studier. *Lerolle* påminner om Carrière, *Lhermitte* skattar i sin stora tafla „la Mort et le bûcheron“ åt mysticismen, *Meunier* har några karaktäristiska figurmålningar och *Montenard* stora sydländska landskap, som dock äro något hårda i färgen. Bland alt oroligt jäktande att få fram en mer eller mindre äkta originalitet känner man sig oändligt väl till mods att stanna framför *Emile Bastien-Lepages* enkla fresker. Målaren, som är broder till den för några år sedan för tidigt bortgångne unge mästaren, utställer en större komposition „Décoration d'un porche“ och ett antal figurstudier och hufvud, alla fresker, enkelt, sundt och kraftigt målade.

Åtskilliga franska målare skulle ju ännu återstå att nämna, men då utlänningarna äro nästan lika talrika på Champ-de-Mars och godt stå sig i bredd med de franska, så går jag öfver till dem.

Af det allra bästa utställningen bjuder på äro amerikanaren *Harrisons* mariner. Jämte dem har han äfven några förträffliga „études de nu“, figurer i landskap i olika belysning, samt ett egendomligt aftonstycke, kalladt „la Solitude“. Genom ett mörkt skogssnår, som bildar likasom en svart mur i taflans bakgrund, tränga sig några bjärta gulröda strimmor af aftonhimmelens glans. De draga upp långa dallrande reflexer i en insjös mörka vattenspegel, som upptar hela förgrunden och i sin svarta skiftning nästan går till ett med bakgrunden. Midt på sjön ligger en båt, och i den står upprätt en naken man, medan några simmande näckrosblad bilda ljusare gröna fläckar i taflans ena hörn. Den gör intryck af att vara målad för några bizarra ljuseffekters skull. Af en egendomlig färgeffekt är äfven marinen, kallad „Ciel rose“. Aftonsolen har dragit sin purpur öfver himmelen, hvilken flammar och glöder och lånar sin ronsenfärg åt hafvet, som mänger däri sitt blå i egendomliga skiftningar och förtoningar. I förgrunden äro himmelens rosiga reflexer de förhärskande ända från det redan i skuggan liggande strandvattnet med skiftningar i violett, men längre ut står hafvet som ett glimmande koboldblått band, medan bakgrunden brinner i gult och rödt. Framom denna ställer jag dock de två andra taflorna „La nuit“ och „La lune“. Den förra återger hafvet, som bryter sig i långa skumkan-

tade böljor mot en sandstrand och fångar en silfverreflex af månen, hvilken själf endast synes som en återspegling på den grunda stranden. Den senare taflan är lika enkel till motivet, men ännu stämningsfullare. I ena hörnet i förgrunden synes sandstranden, mot hvilken vågorna dö bort i långa grunda dyningar. Stranden bildar en stor bukt, och i bakgrunden synes en bit af falaisen samt några stenar, som gå ut i hafvet. Himmelen har ännu en varm ton efter dagen, ett litet stycke från horisonten står månen stor, full och gul som ett guldmynt och drar upp en gyllene väg i hafvet, tils den i förgrunden kastar endast enstaka glittrande speglingar i det grunda vattnet, medan där utifrån nya vågor ständigt komma för att i sin tur fånga speglingen, bryta sig och sedan gå till ro vid stranden. Endast en stor konstnär kan med den fullkomligt illusoriska värkan — till hvilken hemligheten får sökas i den fulländade tekniken — förmäla de finaste, skäraste stämningar som naturen gömmer på. Jag tror Harrison har få sina likar i den vägen.

Det är också *stor* stil i holländaren *Mesdags* stora mariner. Färgen i dessa är väl icke så läcker som i Harrisons: den är något entonig med en dragning i elfenbenssvart; men de göra ett intryck af öfverlägsen kraft både i utförande och uppfattning.

Såsom redan förut nämdes, är med tysken *Uhdes* namn outplånligt förenad en hel riktning inom den moderna konsten. Det var han som för några år sedan genom sina utmärkta framställningar ur Jesus' lif gaf uppslaget till alla dessa mer eller mindre trovärdiga Kristusbilder, som framträdt under senaste tid. I år har han endast tvänne kraftigt målade porträtt.

Ett annat berömdt namn inom vår tids konst är engelsmannen *Burne-Jones'*, hufvudmannen för de engelska præ-rafaeliterna. Jag tror det är första gången Burne-Jones utställer här, åtminstone första gången på Champ-de-Mars. Hans konst är „un art savant", som icke är lätt att förstå. Det finnes i hans entoniga dystra färg ingen glädje öfver färgen och ljuset såsom sådana, denna glädje, denna uppfattning som strax anger *målaren;* färg och linjer äro här endast ett underordnadt medel för att tolka konstnärens

tankar och grubbel. Har man icke förut sett något af Burne-Jones, är det svårt att af dessa två taflor, „Persée“ och „Les profondeurs de la mer“, bilda sig någon föreställning om detta egendomliga konstnärstemperament. Bilden, kallad „Persée“, utgör sjunde episoden till ett stort värk i nio taflor. Här framställas tre varelser, som, sittande vid foten af ett blåaktigt bärg, öfver hvilket sväfvar några ulliga moln, lyssna till Perseus, som lutar sig fram emot dem och tyckes tala med låg röst mystiska ord. Jag vet icke i hvilken sfär eller i hvilken tid vi befinna oss, lika litet här som i „Les profondeurs de la mer“, där hafsfrun, till hälften kvinna, till hälften fisk, bär den döde mannens kropp. De hafva en hemlighetsfull svårmodig prägel dessa båda taflor, hvilka jag nästan hällre vill kalla en poets egendomliga syner och drömmar. Men jag skulle vilja se hela serien bilder för att förstå denne konstnär, som på sitt underliga konstlade språk, bildadt efter de gamla italienarenas, bär en så djupt individuell prägel, vidt skild från den ytliga flyktiga konstfärdighet, hvars främsta styrka ligger i manéret.

Det är på Champ-de-Mars de nordiska konstnärerne i år stämt möte med den franska konsten. Endast högst få exponera på den officiella salongen, då däremot här finnes en hel lång rad. Nordborna behöfva alls icke skämmas för sig; *Thaulows* och *Edelfelts* taflor äro af det bästa Champ-de-Mars har att bjuda på. Den senare är utom Wallgren den enda af våra artister som är med i år, ehuru ju motiv från Finland återfinnas både i *Sparres* interiör och *Westmans* landskap.

Edelfelt utställer en kollektion af sex bilder: två karaktäristiska kantelespelande gamla kvinnor, tvänne mindre december-landskap från Brunnsparken i Helsingfors, Borgå i solsken och en interiör med två strykerskor. Denna interiör är alldeles förträffligt målad och har blifvit mycket uppmärksammad här. — Den återger två kvinnor i strykkammaren; den gamla tjocka matronan, som kommer med en bundt linne på armen, har just berättat något roligt för den unga kvinnan, som skrattande ser upp från sitt arbete. Uttrycket i gummans ansikte är säkerligen mycket bra, men det är i alla fall icke karaktäristiken som främst sysselsatt konstnären. Det han sträfvat efter har varit den rent må-

leriska aspekten: dagern, hvilken kommer in genom fönstret och från snön där ute fångat detta egendomligt kalla blå skimmer, som faller öfver den unga strykerskan, motsatsen mellan denna och de lätta ljusfylda skuggorna i det soliga rummet och slutligen nyanserna af hvitt i alla de hvita kläderna, som hänga, ligga eller äro uppstaplade färdigstrukna på stolar och bänkar. Jag har sällan sett Edelfelts palett mera harmonisk, mera utsökt än vid återgifvandet af denna enkla scen.

Norrmannen *Thaulow*, som så förträffligt återger sitt hemlands is och snö, har i år utstält endast franska motiv: „Derrière les moulins" och icke mindre än fem Seinebilder, framställande floden under alla vintermånader från november t. o. m. mars. Bra äro de alla, men „Derrière les moulins" är alldeles utmärkt. I bakgrunden synes det drypande kvarnhjulet och några tegelstensmurar med den mögliga gröna skiftning, som åldern och fukten gifvit; i förgrunden forsar och strömmar vattnet emot oss, sedan det satt hjulet i gång. Men hvilket vatten! Det skummar, det rör sig, det fångar spegelbilderna af murarna, bryter den i sin oroliga yta och blandar dem med sin genomskinligt klara färg. Man ser icke ofta vatten måladt på detta vis.

Af skandinaverne äro eljes svenskarne de talrikaste. *Zorn* har flere taflor i olja, bland hvilka isynnerhet äro anmärkningsvärda ett porträtt i naturlig storlek af hans hustru och en scen från en bondstuga i Dalarne, „Dimanche matin". Denna är en glad tafla, som visar de utomordentliga förberedelser söndagsfirandet kräfver: en ung flicka i förgrunden tvättar sig, bakom henne står en annan, ifrigt sysselsatt med sin hårklädsel framför den lilla spegelbiten, upphängd på fönsterposten, och i bakgrunden synes en annan kvinlig gestalt, som drar på sig skorna. Figurerna äro liffulla, muntra — rörliga skulle jag nästan vilja säga — men konstnären berättar oss icke mycket om deras inre lif. Med den utomordentliga virtuositet som är honom egen svänger han penseln i långa saftiga drag, likasom när han handskas med akvareller, men han förefaller mig att gå till öfverdrift i sitt summariska sätt att behandla människan.

Salmson för sin pensel alldeles på motsatt vis. Den är beräknande, noggrann, ibland äfven torr och hård såsom

i hans porträtt. Hans „Petite suèdoise“ har däremot en ny friskhet i färgen, och hans „Robe de la mariée“ är en fin liten tafla både i utförande och uppfattning. Den är mera personlig än den större, „La fin de la journée“, som återgifver arbetarfamiljen, hvilken efter slutadt dagsvärke vandrar hem öfver fälten, där skymningen redan tecknar dem i mörka silhuetter mot aftonhimmeln.

Hagborg, August, är icke till sin fördel i år: uppfattningen i hans taflor är kall och färgen något hård. *Wahlberg* utställer flere större och mindre landskap, af hvilka isynnerhet „Soir d'octobre à Gasny“ är vacker och stämningsfull. Dansken *Viggo Johansen* har ett af sina präktiga skymningsstycken med vackert återgifvet eldsken och en skymt af dagen som flyr; dessutom har han ett förträffligt Jutlandslandskap. Hans landsman *Willumsen* utställer något, som han kallar landskap, men jag har omöjligt kunnat få klart för mig, hvad för slags landskap det skall vara; det är det rena oförnuftet.

Åtskilliga andra kända nordiska konstnärsnamn vore ju ännu att nämna, likasom en hel del taflor af andra utländingar såsom *Martens* utmärkta genrebilder, *Kuehls* förträffliga figurer och interiörer, men jag gör icke anspråk på någon fullständig uppräkning, utan medger gärna att bilden är bristfällig. Jag har endast antecknat ett eller annat värk, som frapperat mig under vandringen i dessa stora salar och en eller annan tanke som dessa arbeten väkt hos mig.

Med förbigående af „aquarelles, pastels, miniatures, émaux, porcelaines, objets d'art etc.“ bland hvilka visserligen finnas utmärkt vackra saker, stannar jag ännu ett ögonblick i skulpturen, hufvudsakligast för att där söka rätt på *Wallgrens* arbeten.

Skulpturen är icke af samma betydelse här som måleriet. Några vackra saker finnas ju alltid att annotera, såsom *Lefèvres* „Bonheur“, framställande en moder med sitt lilla barn, *Injalberts* „Eve“ i marmor, *Rodins* utmärkta porträtt af Bastien-Lepage, *Dampts'* porträttbyster och *Meuniers* reliefer i brons, isynnerhet de som behandla scener ur arbetarlifvet, men öfver hufvud taget är skulpturen på Champde-Mars medelmåttig. *Wallgrens* statyetter och askurnor

upptagas i katalogen såsom „Objets d'art", men återfinnas nere i skulpturafdelningen.

Det är en hel liten utställning *Wallgren* bjuder på af statyetter, grupper, askurnor och vaser i brons af förtjusande färg; några af statyetterna äro knappast högre än fyra tum. Och det är en utställning som både blifvit mycket uppmärksammad och som gör sin upphofsman stor heder. Såsom i den moderna franska konsten öfver hufvud, kan man också här se spår af Rodins mäktiga inflytande, likasom man väl äfven kan tala om symbolism i bästa mening. Dessa till dimensionerna små figurer bära på stora tankar. Begrunda vi icke lifvets och dödens hemligheter, när vi stå framför denna „Tombeau", med den knäböjande kvinnan, som lyfter upp urnan mot nischen, eller framför dessa „Urnes cinéraires", som äro så originella i formen med den vackra sörjande figuren där uppe; två af dem hafva vi redan sett där hemma. Känsligt uppfattade, vackra och nobla i linjen äro de alla, men företrädet skulle jag vilja gifva åt den förutnämda „Tombeau" samt gruppen, kallad „La Consolation", dessa två människor, som tätt slutna till hvarandra bilda en så stor och full grupp och som säga åskådaren så mycket om mänsklig fröjd och smärta. Jag hoppas att något af alt detta skall stanna i hemlandet.

Helena Westermarck.

En rysk statsrättslig afhandling om Finland.

Till de publikationer angående Finland och dess politiska ställning, som under de senaste åren framträdt inom den ryska literaturen, har numera anslutit sig äfven en akademisk disputation, författad af juriskandidaten N. Korkunoff, privatdocent vid Petersburgs universitet. Afhandlingen, som utgifvits för vinnande af magistergrad i stats- och folkrätt vid universitetet i Dorpat, utgör början till ett större arbete i rysk statsrätt. Den nu utkomna tomen I, omfattande 415 sidor stor oktav innehåller „inledning och allmän del". Endast en ringa del af afhandlingen eller ett tiotal sidor egnas åt frågan om Finlands politiska ställning; men icke desto mindre har det varit denna del, som dragit den ryska prässens uppmärksamhet till det ifrågavarande arbetet. För ett par år tillbaka publicerade Korkunoff några uppsatser i samma ämne i en rysk juridisk tidskrift; men först nu, då han gifvit dessa sina uttalanden plats i en diger vetenskaplig afhandling, har han skördat erkännande för dem. Delvis upprepar han sig själf i den nu utgifna afhandlingen, och han gör det ända därhän, att han anför ord för ord samma satser som tidigare i den juridiska tidskriften. Men då inhöstade de åt sin författare endast ett mer eller mindre välvilligt omnämnande i några ryska blad. Nu däremot proklamerades arbetet redan på förhand såsom synnerligen betydelsefullt.

Äfven af själfva disputationsakten väntade sig de ryska tidningarna anmärkningsvärda resultat för bedömande af den finska frågan. Men i dessa förhoppningar blefvo de dock besvikne. En af opponenterna, professorn Engelmann, hade visserligen haft anledning att bemöta Korkunoffs uttalanden i ämnet. Med framhållande af Engelmanns och en annan rysk statsrättslärares, Romanovitsch-Slavatinskis, åsikter angående Finlands ställning till kejsardömet, anmärker

nämligen Korkunoff bl. a. att desse „icke anfört de grunder, som föranledt dem att förneka ryska rikets enhet, i det de karaktärisera Ryssland såsom en sammansatt stat, bestående af kejsardömet och storfurstendömet Finland i realunion med hvarandra“. Enligt hvad tidningarna meddelat, förklarade Engelmann emellertid vid disputationsakten att han icke ville taga denna fråga till diskussion med afseende å den ryska prässens hetsiga uttalanden däri. För den opartiske, öfver dagsopinionerna höjde granskaren måste det äfven vara odiöst att fälla sitt domslut i en vetenskaplig fråga efter det de, hvilka föregifva sig representera den allmänna opinionen, redan hunnit med applåderna. Vi hafva därför gått miste om ett uttalande i ämnet af en auktoritet, sådan som Engelmann.

Det ligger icke inom syftet med denna uppsats att ingå i en granskning af afhandlingen, utom såvidt den rör sig kring den finska frågan; men så mycket kan dock redan på grund af ett flyktigt genomögnande sägas, att afhandlingen gör intrycket mer af ett kursoriskt uppräknande och refererande af literaturen i ämnet än af systematisk vetenskaplighet, hvilket äfven får sin förklaring däri, att arbetet, enligt uppgifter i ryska blad, endast utgör en reproduktion af en serie föreläsningar, som förf. hållit vid universitetet i Petersburg. Icke häller afdelningen om Finland utgör något undantag i detta hänseende. Den påminner mer om de lösligt hållna artiklar som ingått i den ryska tidningsprässen än om vetenskaplig undersökning.

Härvid framställer sig jämförelsen med Hermansons arbete om Finlands statsrättsliga ställning. Af dennes stränga systematik och orubbliga sträfvan att med omutlig vetenskaplighet undersöka hvarje spörjsmål, som kommit i hans väg, finnes hos Korkunoff icke ett spår. Han förefaller snarare såsom den, hvilken gärna ställer sitt mått af vetande och insikt till dagsopinionernas tjänst för att på sådant sätt komma i åtnjutande af ett lätt förvärfvadt erkännande.

Korkunoff börjar det kapitel, som bär öfverskriften „Storfurstendömet Finland“, med framhållande däraf, att tre olika åsikter förefinnas angående Finlands rättsliga ställning. Några, säger han, beteckna Finland såsom en suverän stat i realunion med Ryssland; andra, och i deras led ställer sig

Korkunoff själf, såsom en inkorporerad provins, åtnjutande en hög grad af autonomi; enligt en tredje åsikt slutligen är Finland en stat, men en icke-suverän stat, underordnad Ryssland och icke i union därmed.

I sin framställning åberopar sig förf. på professorn vid universitetet i Wien Jellinek, med hvars åsikter läsaren genom Danielsons och Hermansons arbeten varit i tillfälle att stifta bekantskap. Enligt Jellineks mening låter en realunion tänka sig endast mellan självständiga (suveräna) stater; och till denna uppfattning ansluter sig Korkunoff, i det han säger att unionsförhållandet får sitt uttryck endast i den gemensamme monarkens person, medan de i unionen ingående staterna i alt öfrigt blifva fullständigt främmande för hvarandra och t. o. m. kunna med hvarandra afsluta fördrag såsom lika berättigade, själfständiga stater.

Denna formulering lämpar sig väl för dem, hvilka beträffande t. ex. den statskomplex Jellinek själf tillhör, nämligen den Österrikisk-Ungerska, eller likaså i fråga om Sverige-Norge företrädesvis förfäkta de skilda delarnes själfständighet, men däremot underskatta betydelsen af de sammanhållande momenten mellan de i en realunion ingående staterna. Jellineks definition af unionsbegreppet har emellertid i hufvudsak godkänts äfven af Hermanson; och man kan icke förtänka den nyare doktrinen dess sträfvan att söka precisera begreppen. Men om ett begrepp icke vidare anses utgöra ett adekvat uttryck för en del af de företeelser, på hvilka det dittils tillämpats, måste doktrinen för dem tillskapa nya termer. Detta har Hermanson äfven försökt.*) Korkunoff vet däremot icke af andra begrepp i detta afseende än union och inkorporation, och efter att hafva eliminerat bort det förra af dem tvekar han icke att på Finlands rättsliga ställning tillämpa det senare. Genom ett slikt tillvägagående löper äfven en samvetsgrann forskare risken att i sin sträfvan att befria sig från en icke fullt adekvat term blifva föranlåten att använda en ännu mer oegentlig. Huru mycket snarare kan då icke detta inträffa med en skriftställare, hvilken i likhet med Korkunoff icke tvekar att begagna sig af alla de medel, som kunna leda honom till det mål han föresatt sig.

*) Se härom förf:s uppsats i tidskriftens januarihäfte.

Men vi skola emellertid följa Korkunoff i hans bevisföring.

Till stöd för den åsikten, att Finlands förhållande till kejsardömet icke kan betecknas såsom en realunion, åberopar han i främsta rummet utländska statsrättsliga auktoriteteter, men icke blott sådana hvilka i likhet med Jellinek uttryckligen uttalat sig i saken, utan äfven statsrättslärare, hvilka förbigått frågan; ty sådant har, enligt Korkunoffs förmenande skett, emedan de icke ens tänkt sig möjligheten af att Finland skulle kunna betraktas såsom annat än en eröfrad provins. Såsom häraf framgår, ryggar Korkunoff icke tillbaka för raska konklusioner; men mer vetenskapligt hade han förfarit, om han sökt orsaken till dessa författares tystnad däri, att den statsrättsliga vetenskapen intill senaste tid tagit endast föga notis om vår säregna politiska ställning. Korkunoff nödgas emellertid medgifva att Finland, enligt några utländska författares åsikt, befinner sig i realunion till Ryssland samt att denna uppfattning delas äfven af de ofvannämde ryska statsrättslärarne Engelmann och Romanovitsch-Slavatinski.

Hvem har rätt? frågar han sig därför. Hvilken juridisk karaktär har i själfva värket föreningen mellan Finland och Ryssland? Bör den betecknas såsom union eller inkorporation?

Korkunoff ansluter sig, såsom redan nämdes, till åsikten att inkorporation i detta fall är den riktiga termen.

Finlands särskilda lagstiftning har härvid för honom föga att betyda. Äfven i Kanada existerar, säger han, ett skildt parlament. Den af drottningen utnämde generalguvernören kan icke regera annorlunda än jämte ministrarne, hvilka åter äro ansvariga inför parlamentet. Kanada har vidare sin skilda budget, sina tullinkomster, sin statsskuld, sin myntenhet — dollarn — och sin milis, utan att någon därför talar om en realunion mellan Kanada och det öfriga riket.

Till förmån för unionsteorin vittnar, enligt Korkunoffs förmenande, icke häller de ryska grundlagarnes 4 paragraf, där det heter att med den ryska tronen äro konungariket Polens och storfurstendömet Finlands troner oskiljaktigt förenade. Korkunoff försöker icke att i likhet med hans

föregångare beteckna denna redaktion såsom felaktig eller beroende af ett förbiseende, utan han väljer den enkla utvägen att i det ifrågavarande stadgandet inlägga en mening, motsatt den, som andra trott sig finna däri. Paragrafen, säger han, skiljer icke mellan den ryska, polska och finska staten, utan hänför sig endast till deras troner samt talar därvid icke om förening, utan om oskiljaktighet. Då nu dessa troner äro oskiljaktiga, så betyder det detsamma som att de äro ett. Alt oskiljaktigt är nämligen på samma gång ett enda helt; endast det kan förenas, som är åtskildt.

Ett värdigt motstycke härtill är förf:s påstående, att senatens titel „kejserlig“ talar emot unionsteorin. Ty, säger han, om Finland tillhör Rysslands tsar blott i hans egenskap af finsk storfurste, skulle senaten icke kunna benämnas kejserlig.

Det torde emellertid böra framhållas att förf. icke lägger hufvudvikten på slikt ordrytteri, utan därpå, att Finland vid tidpunkten för föreningen med Ryssland icke var en självständig stat samt att något fördrag mellan Finland och Ryssland därför icke kunde ifrågakomma — alt reqvisita, utan hvilka en realunion enligt Korkunoffs uppfattning icke kan komma till stånd. Skulle Finland åtminstone varit en mot sin regering rebellisk provins, hade det, säger han, kunnat göra anspråk på erkännande såsom en krigförande part. Men landet förblef en den svenska regeringen undergifven provins, i afsaknad af hvarje rätt att sluta fördrag med främmande makt.

Beträffande Borgå landtdag uppställer förf. följande tvänne alternativ: antingen hade Alexander I, sedan han eröfrat landet, på grund däraf rätt att sammankalla landtdagen, men under sådan förutsättning var han redan Finlands härskare och hade ingen anledning att med landtdagen afhandla om Finlands förening med kejsardömet; eller ock var han ännu icke Finlands härskare, men i sådant fall hade han häller icke rätt att sammankalla landtdagen, och de vid landtdagen tillkomna besluten sakna hvarje juridisk betydelse. Hermanson däremot förbiser visserligen icke att ständerna måhända handlade orätt, enär de icke formelt voro lösta från sin förbindelse till Sveriges rike, men han framhåller att den brist, som i sådan händelse

vidlådde deras handling, blef helad genom fredstraktaten; ty utom att denna, liksom hvarje fredsfördrag, måste anses hafva retroaktiv kraft, löstes Finlands invånare formligen från sin trohetsplikt, jämte det akterna vid Borgå landtdag genom art. VI indirekte erkändes. Å andra sidan betonar Hermanson att Finlands ständer icke utgjorde en oordnad massa, stående under det omedelbara intrycket af hot och ett förestående yttre våld samt därför i större eller mindre mån ur stånd att betänka sig; ständerna voro fastmer folkets förtroendemän, hvilka, ehuru de befunno sig i en svår belägenhet, dock icke allenast borde, utan ock i värkligheten kunde öfverväga hvad plikten och det finska folkets uppgifter kräfde. Finland var sålunda icke rebelliskt i den mening att det, såsom Korkunoff uttrycker sig, skulle kunnat betraktas såsom en krigförande part; och ständerna leddes icke i sina handlingar af rebelliska motiv, utan endast af insikt om situationens kraf. Men efter det valen till landtdagen skett och landets representanter, såvidt i deras makt stod, sökt taga gestaltningen af landets öden i sina händer, kunde landet å andra sidan icke vidare betraktas såsom blott och bart „en lydig, svensk provins".

Man behöfver dock ingalunda tillägga föreningsakten vid Borgå landtdag rang och värdighet af ett statsfördrag. Därtill var det tryck, hvarunder ständerna befunno sig, altför starkt. I denna del råder häller icke någon meningsolikhet mellan Korkunoff och finska jurister. Men namnet gör föga till saken. En statshandlings rättsliga kraft måste bedömas oberoende däraf, och såsom Hermanson framhåller, bör det allra minst på ryskt håll förglömmas att Rysslands kejsare själf förklarat sig tillerkänna denna akt rättsligt bindande betydelse.

Det är betecknande för Korkunoff, att han helt och hållet förbigår Hermansons framställning beträffande Borgå landtdags betydelse och äfven i öfrigt icke upptager dennes arbete „Finlands statsrättsliga ställning" till bemötande *), men däremot med ostentation framhåller att Hermanson,

*) Boken torde vara öfversatt till ryska och trykt i ett mindre antal exemplar. Ehuru publikationen veterligen icke säljes i den ryska bokhandeln, har dock Korkunoff, att döma af några citat, haft tillgång till den.

hänvisande till Korkunoffs tidigare uppsatser i frågan, uttryckligen uttalar att föreningen mellan Finland och Ryssland icke är en realunion samt att den af Alexander I vid Borgå landtdag till ständerna öfverlämnade urkunden och desses ed icke utgöra ett statsfördrag.

I annat sammanhang lämnar Korkunoff för öfrigt själf ett bevis för åsikten att Finlands ställning till det ryska riket skall betraktas såsom en realunion eller icke. På tal om Polens statsrättsliga ställning fäster han nämligen särskild vikt vid en bestämning i Wienertraktaten, där enligt hans tolkning invånarene i de polska områden, som förenats med Ryssland, betecknas såsom ryska undersåtar. Union förutsätter emellertid, säger han, „särskildt undersåtareskap". Och han deducerar sig äfven på sådan grund till den åsikt, att Polen icke ens före 1830 befann sig i realunion med Ryssland. Denna fråga har visserligen, säger han, endast historisk betydelse, alldenstund efter upproret 1863 fullständig sammansmältning mellan de polska guvernementen och rikets öfriga områden ägt rum. Men han har dock ansett det icke vara öfverflödigt att uppehålla sig vid denna fråga, emedan Danielson, stödjande sig på det förra konungariket Polens ställning till kejsardömet, trott sig däri finna argument till förmån för möjligheten att erkänna en realunion mellan Finland och Ryssland. Frågan om den juridiska karaktären af det band, som förenar Finland med Ryssland, har nämligen, tillägger han, i fullt mått ögonblickets intresse, och hans egen framställning bär altigenom vittne därom, i det han behandlat sitt ämne mer såsom en modern fråga för dagen än såsom ett vetenskapligt spörjsmål.

Det „särskilda undersåtarskap", som sålunda af Korkunoff uppställes såsom förutsättning för en realunion, föreligger i självfva värket hos oss. Korkunoff själf redogör för bestämningarna om vinnande af medborgarrätt i Finland och yttrar sig med mycken ovilja om de svårigheter, som äro förenade med vinnandet af finsk medborgarrätt för rysk man. I sammanhang med realunions-spörjsmålet förbigår han emellertid detta faktum, som icke lämpar sig för hans bevisning, men begagnar sig i stället däraf, då det gäller att framhålla hurusom „ryssarne efter att hafva eröfrat

Finland och behållit det under sin monarks spira, åtminstone måste hafva rätt att icke i Finland räknas såsom främlingar“ o. s. v.

Viktigare än frågan huruvida Finlands ställning till det ryska riket bör betraktas såsom realunion eller icke är emellertid spörjsmålet huruvida Finland är en stat eller, såsom Korkunoff vill hafva det, endast en rysk provins, om ock med vidsträkt autonomi.

Då Korkunoff, åberopande sig på Jellinek, säger att realunion är en förening mellan självständiga (suveräna) stater, kan man ännu följa hans tankegång. Men då han, med omvändning af denna sats, säger att Finland icke är en stat därför, att det icke befinner sig i realunion med Ryssland, har man full rätt att fordra mera bevis. Förf. brister dock i denna bevisningsskyldighet. De exempel han åberopar från Kanada m. fl., ådagalägga visserligen att en vidsträkt autonomi kan förefinnas, utan att detta ensamt för sig bevisar att det område, som åtnjuter denna autonomi, är en stat *). Men skilnaden mellan provinsiell autonomi och den författning som Finland åtnjuter är väsentlig. Härvid bör i främsta rummet ihågkommas att Finland har en folkrepresentation, medan kejsardömet är i afsaknad däraf; att denna folkrepresentation har rätt till delaktighet i lagstiftningen, medan monarkens makt i kejsardömet är oinskränkt, samt att författningen och representationens befogenhet icke kan ändras utan att denna själf bifaller därtill. Kan Korkunoff uppvisa någonting motsvarande från de autonoma provinser, hvilka han åberopat såsom exempel, eller att provinsens befolkning har större befogenheter gentemot den värkställande myndigheten än hufvudlandets?

Huru skall för öfrigt, under förutsättning af Korkunoffs och hans meningsfränders åsikt att Finland vore endast en rysk provins, det faktum kunna förklaras att den ryska lagstiftningen och administrationen under de åtta decennier, som förflutit sedan Finlands förening med ryska riket, un-

*) Förf. åberopar för öfrigt icke blott Kanada, utan äfven Island och de holländska kolonierna Surinam och Kurao. Han kunde hafva tillagt äfven ön Jersey i engelska kanalen och Helgoland från tiden för dess förening med det britiska väldet. Men han hade då altför mycket blottat det haltande i jämförelsen

derlåtit att ingripa i storfurstendömets angelägenheter? Huru skall det kunna förklaras att t. ex. Rysslands lagkodex icke innehåller andra stadganden angående Finland än sådana, som hänföra sig till internationella arfsangelägenheter, utlevererande af brottslingar m. m.? En inkorporerad provins, hvarom rikslagstiftningen under decennier ingenting innehållit och med hvars administration riksmyndigheterna icke tagit någon befattning, är dock en altför sällsam företeelse.

Men Korkunoff tillämpar äfven i detta afseende sin vanliga metod. Han vill icke veta af mer än två alternativ, nämligen suverän stat och provins; och då Finland icke är suveränt, hvilket äfven af finska författare medgifves, återstår icke annat än att det är en provins. Den af Hermanson uppstälda termen „icke-suverän“ (autonom) stat eliminerar han med påståendet att skilnaden praktiskt taget är ringa mellan en icke-suverän stat och en autonom provins. Såsom han uppfattar begreppet icke-suverän stat, vore denna skilnad i själfva värket af föga betydelse. Om Finland är en icke-suverän stat, så är det, säger Korkunoff, icke den finska lagstiftningen som bestämmer gränserna för den ryska statsmaktens kompetens, utan tvärtom den ryska lagstiftningen, såsom suverän, hvilken fastställer måttet af de finska myndigheternas befogenhet. Vid olika mening om den suveräna och icke-suveräna statens ömsesidiga förhållanden tillhör åter, fortsätter Korkunoff, afgörandet af tvifvelsmålen den suveräna, i förevarande fall sålunda den ryska statsmakten.

Vid en jämförelse mellan detta uttalande och Hermansons åsikt om hvad en icke-suverän (autonom) stat är framgår huru olika innehåll skilda statsrättslärare gifva samma term och hurusom den statsrättsliga terminologin, innan den hunnit stadga sig, i en mindre samvetsgrann författares hand kan tjäna till att blanda bort begreppen i stället för att utreda dem.

Det återstår därför endast att gentemot Korkunoff ytterligare åberopa Hermanson, då denne i inledningen till sitt värderika och samvetsgranna arbete framhåller att, hvilka resultat doktrinen vid sina försök att karaktärisera Finlands rättsliga ställning och att utlägga hvad därtill hörer än må komma till, så äro de falska, om de stå i strid med fakta

och grundläggande urkunder samt öfver dessa afgifna förklaringar. Transponeradt för Korkunoff vill detta säga detsamma som att det icke tillkommer förste bäste akademiske skribent att med teoretiska konstruktioner och nästan halsbrytande volter i bevisföringen söka kullhäfva hvad under människoåldrar uppbygts.

E. Schybergson.

I bokhandeln.

Johannes Häyhä: Kuvaelmia Itä-Suomalaisten vanhoista tavoista; I, Joulunvietto. (Kansanvalistusseuran toimituksia LXXXI). Helsingissä 1893. 127 s. 8:o. 1 mk 25.

I detta arbete finna vi en ny sida af den utomordentligt rika finska folkloren, de urgamla folkseder, hvilka härskat bland ostfinnarne, flere sedan hedenhös, hvilka iakttagits bland dem ända till 60—70-talen af vårt århundrade, men hvilka numera till en stor del försvunnit och alt mera försvinna i följd af förändrade sociala förhållanden, förbättrade kommunikationer och stigande bildning.

Huru mången bland det nu lefvande släktet har t. ex. en föreställning om den gamla ljusstöpningen, om husbehofsbränningen och andra dylika ting, hvilka för några decennier sedan voro lika allmänna som viktiga förrättningar på landet? Ja, få känna numera ens seden „ajaa Tahvanata“ (åka på Stefanidagen) o. s. v. Och de många folklekarna, ringdanserna m. m., hvilka lefde bland folket för ej länge sedan, men nu hålla på att gå en oförtjänt död till mötes - med den kunde man kraftigt höja och förädla det folkeliga samlifvet. I det nu utkomna första häftet af de ostfinska folksederna finnas endast de upptagna, hvilka förekommo vid julens firande, men redan där finna vi bland julförberedelserna månget synnerligen karaktäristiskt och intressant drag, medan bland jullekarna förekomma flere, som helt säkert skulle bidraga till trefnaden och glädjen vid festliga tillfällen.

Hr J. Häyhä, skollärare från Rautjärvi (på Salpausselkä, emellan Saimen och Ladoga), synes länge arbetat på detta fält. Sedan barndomen fullt hemmastadd i sin hemtrakts alla folkseder, då han vuxit upp ur folkets midt, har han alt sedan 1856 till tidningar i Wiborg meddelat bidrag i hithörande ämnen. Tidigt började han äfven i afsikt att fullständiggöra sina samlingar ströfva

igenom mellersta delen af Wiborgs län, hvilka trakter ju sedan gammalt äro bekanta för ett noggrant iakttagande af gamla seder i lif, klädedräkt o. m. d. Genom alt detta har hr H. kunnat skildra dessa seder objektivt, fullständigt och sammanhängande utan att behöfva göra några tillägg ur egen fatabur.

Men dessa skildringar hafva helt säkert vunnit på att förf. gifvit dem formen af en sammanhängande berättelse. Han har grupperat dem alla kring invånarne i en fingerad by i sin hemtrakt och främst förlagt dem till en välmående, folkrik gård, Niemelä. Här ske förberedelserna till julen, här firas med tillkomna julfrämmande en stor del af högtiden, här bidrager hvar och en till iakttagandet af de gamla, nedärfda julsederna, härifrån reser man till julottan och andra gudstjänster samt till de ställen, där jullekarna gå af stapeln. Genom detta förfarande har skildringen erhållit mera konkret lif, på samma gång den väl afspeglar den lifliga, sällskapliga karelarens lynne och egendomligheter. Visserligen skall man i dessa berättelser förgäfves söka någon „spännande intrig“, och en förlofning emellan ett ungt par kommer under jullekarna på ett nog enkelt sätt till stånd; men å andra sidan hade förf. genom att endast uppräkna de vid olika tillfällen förekommande sederna uteslutande tillgodosett forskningens intresse, medan han nu gifver sina skildringar så mycket värkligt lif, att hvem som hälst och främst folket självt skall läsa dem med stort intresse.

Folkupplysningssällskapet synes sålunda hafva haft alt skäl att påbörja utgifvandet af dessa skildringar af folkets i östra Finland seder. Men lika viktigt är att utgifvandet raskt fortsättes. Det är af samma intresse att lära känna många andra folkseder, t. ex. vid andra högtider än julen, vid bröllopp, begrafningar, vid åkerns bebrukande och boskapens skötsel, vid jakt och fiske o. s. v. Att alt detta bringas i dagen och det af en så kompetent person som hr Häyhä synes vara är minst lika viktigt, som t. ex. utgifvandet af de gamla finska trollkonster, hvaraf Finska Literatursällskapet nyligen utgifvit tvänne häften. Måtte därför utgifvandet äfven af detta arbete raskt fortgå!

O. G.

J. W. Ruuth: Ranskan historia. H:fors, 1893, Folkupplysningssällskapets förlag. 457 s. 8:o. 6 mk.

D:r Ruuth har i det föreliggande arbetet velat gifva en i korthet affattad, klar och populär öfversikt af det franska folkets öden, med blicken riktad icke blott på den franska historiens politiska händelser, utan äfven på den kulturhistoriska utvecklingen. Han ansluter sig därvid, utan anspråk på djupare originalitet, till några förebilder inom den på populära historiska arbeten synnerligen rika franska historiska literaturen. Delvis följer han Alfred Rambauds väl skrifna värk „Histoire de la civilisation en France.“ Då emeller-

tid Rambaud hos sina läsare förutsätter en allmän kunskap i Frankrikes historia, hvilken vår förf:s publik saknar, har han varit tvungen att upptaga en mängd notiser, som Rambaud utlämnat, medan å andra sidan många af Rambauds kapitel i den kortfattade finska skildringen saknas. Framställningen af franska revolutionen och dess orsaker är till ej ringa del hämtad ur H. Taines „Les origines de la France contemporaine", måhända icke fullt till arbetets fördel, då Taines dogmatiska ensidighet i den starkt sammandragna framställningen nog mycket gör sig gällande.

En granskning af det sakliga innehållet kan icke vara af nöden. I förbigående vilja vi dock nämna att tempelherreordens stormästare sid. 205 benämnes Henrik Molay i st. f. Jaques Molay. Största svårigheten har förf. måhända haft vid att inom den trånga ramen utmäta tillbörlig plats åt hvarje särskild del af ämnet. I detta afseende kan anmärkas att den keltiska och romerska perioden, som knapt hör till Frankrikes historia i egentlig mening, behandlats med altför stor vidlyftighet till skada för det hela. Läsaren har genomgått 65 sidor, innan han kommit till det frankiska rikets grundläggning, medan han i Frankrikes nya tid ofta får åtnöja sig med allmänt hållna öfversikter, hvilka icke lämna mycket i behåll. Det adertonde seklets betydelsefulla literatur behandlas på endast sex sidor, och ännu knapphändigare är framställningen af utvecklingens gång efter 1815.

I stilistiskt afseende har arbetet stora förtjänster. Språket är vårdadt, enkelt och klart. Bokens värde ökas genom de ganska talrika illustrationerna, till stor del desamma, som ingå i franska historiska handböcker.

Folkupplysningssällskapet ärnar framdeles utgifva en serie likartade, för den mognare ungdomen afsedda historiska arbeten. Det har med fullt skäl synts lämpligt att göra början med Frankrike, som ju intagit en afgjordt central ställning i den västeuropeiska utvecklingen. Ett bättre sätt att sprida historiskt vetande finnes icke, och vi hoppas att det goda uppslag, som gifvits genom d:r Ruuths arbete, med framgång skall fullföljas.

M. G. S.

V. Lindman: På Åbo slott. H:fors 1892, K. E. Holm. 89 s. 8:o. 1 mk 50.

Ämnet i detta försök till en historisk roman är fosterländskt, det är härtig Johans hof på Åbo slott som framställes, och försöket är i detta hänseende särdeles berömvärdt. Tyvärr har det dock utfallit altför naivt, så till språk som till innehåll. Berättelsen om den unga fångens flykt med den vackra polska hoffrökens hjälp är gammaldags romantisk: genom en lönndörr kommer han ut ifrån fängelsets gård, en båt väntar honom vid stranden, i den finner han en anonym biljett med uppmaning att resa till Runsala, där en fiskare ger honom skydd. Så följer ett möte hos fiskarn mellan honom och hans räddarinna, som nu får

sin aning bekräftad, att han älskar en annan. När han sedan uppträder på härtig Karls sida mot härtig Johan, slår hennes melankoli öfver i vansinnets mörka natt, och hon slutar sitt lif i Auras böljor. — Därtill kommer att de historiska skildringarna äro alldeles elementära. För att skrifva historiska berättelser är det ej nog att läsa historiska kompendier, man måste gå till källorna för att söka få fatt i det som är lefvande värklighet i det förgångna. Handlingen löper emellertid raskt framåt, och då den ton som genomgår berättelsen i allo är ädel och upphöjd, kan boken i detta afseende möjligen försvara sin plats.

- g—r.

Siaren Andrew Jackson Davis och hans „Naturens principer;“ öfvers .från tyskan af C. S. Helsingfors, P. H. Beijer. 183 s. 8:o.

Sign. C. S. har redan förut gjort sig känd genom utgifvandet af skrifter af mystiskt-filosofiskt innehåll. Ofvanstående öfversättning kan säkert äfven anses värd att beaktas, i synnerhet af dem som intressera sig för liknande frågor. Siaren Andrew Jackson Davis med sitt under mesmeriskt-extatiskt tillstånd frambragta system „Naturens grundprinciper“ är ett psykologiskt fenomen, hvars utgrundande vi lämna därhän. Davis är född i staten Newyork år 1826. Hans föräldrar voro fattiga och af lägre stånd, hvarför han ej erhöll någon uppfostran. Till en början sysslade han med skomakareyrket, men lär sedermera, efter det hans system utkom, gifvit sig in på läkarebanan. Emellertid skall han under vanligt tillstånd icke ha bevisat sig äga någon synnerlig begåfning. Hans magnetisör, D:r Lyon, förmäler att han var oskicklig till att konstruera en enda mening äfvensom att han begagnade sitt modersmål oriktigt. Sina insikter erhöll han altså som magnetiserad, hvarunder han försjönk i omedelbar åskådning af naturen och världsaltet. Under dessa perioder af klarseende höll han sina föreläsningar, som tillsammans bildade hans filosofiska system. Bland hans många åhörare befunno sig vetenskapligt bildade personer, af hvilka en yttrar sig att Davis föreläsningar förrådde „fullkomligt mästerskap öfver ämnet“ och att de i sin helhet bildade „en djupt utarbetad framställning af universum filosofi“.

Förf. har indelat sitt system i tre delar, af hvilka den första, „Nyckeln“, utgör liksom basen för det hela. Denna bas synes likväl stå i nära frändskap med Schopenhauers tidigare utkomna system „Die Welt als Wille und Vorstellung“ och dessutom med Kants lära om „tinget i sig“. Emellertid hade Davis åtminstone därförinnan aldrig enligt trovärdiga personers utsago sysselsatt sig med studier i filosofi, hvarför det är otänkbart att han känt till sina föregångares teorier. Då Schopenhauer uppställer en vilja såsom hvarje organisms grundorsak och Kant ger denna grundorsak namn af „tinget i sig“, talar Davis om

„naturens grundprinciper“, hvilka han i extatiskt tillstånd åskådar. Såsom dessa filosofer ser Davis i de materiella föremålen blott öfvergående former, medan deras grundprinciper utgöra det enda bestående. Den ny-buddhistiska teosofin står på samma grund, ehuru grundpriaciperna af dennas anhängare benämnas idéer. — En dylik grundprincip skådar Davis äfven hos människan, hennes „inre väsenhet“, som är hos henne det enda reala, evigt varande. Denna människans väsenhet anser han vara en del af den „stora positiva anden“ själf, en emanation af honom, och då denna ande, alla tings grundkälla, är fullkomlig, skall människans grundprincip, denna del af honom själf, äfven slutligen uppnå fullkomlighet för att blifva värdig sitt ursprung. — Uti andra delen, „Naturens gudomliga uppenbarelser“, lämnar förf. en intressant framställning af världarnas uppkomst och det mystiska centrum, kring hvilket solsystemerna kretsa, solarnas sol, som har sin motsvarighet i sin stora, gudomliga princip. — I vårt eget solsystem påstås Davis redan i mars 1846 ha åskådat en åttonde planet, altså innan le Verriers beräkningar af Neptunus ännu kunde vara kända. Såsom vi veta, upptäktes denna planet om hösten samma år. — I sina „Teologiska spekulationer“ uppställer förf. förnuftet såsom mänsklighetens enda frälsare, hvaruti förf. dock står i strid med sina föregångare, Svedenborg, Jakob Böhme och Paracelsus, hvilka alla tillerkänt Jesus Kristus denna mission. — I tredje delen, „Tillämpningen eller ett ord åt mänskligheten“, finna vi en analys af samfundet jämte förf:s åsikter om botemedlet för det där förhärskande onda. Detta medel anser han vara „den universella associationens lag, som grundlägger harmonin och strängt förbjuder orättvisa mot alt, som den innesluter inom sitt område“. Förf. hoppas på ett kommande, allmänt brödraskap redan här på jorden, då människornas intressen icke mer skola stå i konflikt med hvarandra, utan individens väl utgöres af det „allmänna bästa.“ När detta skall låta realisera sig, lämnar förf. dock osagdt.

Om Davis vid framställandet af sitt system påvärkats af sin magnetisör, fastän det utgör ett ordnadt helt och sålunda ej gärna kunnat uppkomma af magnetisörens reminiscenser af filosofiska hypoteser och system, nödgas vi lämna detta därhän, d. v. s. åt läsarens eget domslut.

I öfversättningen förekomma språkfel; måhända kan dock ett och annat tillskrifvas korrekturläsaren.

L. B.

E. Hanslick: Ur en musikers dagbok, öfvers. från tyskan af *M. Boheman*. Sthlm 1892, Samson & Wallin. 242 s. 8:o. 2 kr. 75.

Denna samling tidningsuppsatser af den celebre wienerskriftställaren, en af århundradets mest spirituella kritiker, bör kunna påräkna intresse af fackman som dilettant öfveralt, där musik

idkas, och torde genom sin glänsande stil tillocka sig uppmärksamhet äfven af utomstående.

I nära trettio år har Hanslick varit Neue Freie Presses fruktade och beundrade musikrecensent, den mest ansedde i Wien och öfver hufvud en af de skarpaste pennor på detta område. Tid efter annan har han i bokform utgifvit sina „följetonger", af hvilka ofvannämda publikation utgör den senaste samlingen. Den inledes med en uppsats, som för nordiska läsare äger särskildt intresse, en karaktäristik af Jenny Lind, närmast föranledd af ett nyligen utkommet större biografiskt arbete öfver den stora sångerskan. Vidare innehåller boken artiklar, skrifna vid hundraårsfester, såsom Czernys och Meyerbeers, bref från Oberammergan, skildrande passionsspelen, historik öfver den musikaliska konstens utveckling i Amerika och hufvudsakligast kritiker från operan och konsertsalarna i Wien, sträckande sig bakåt i tiden till år 85, till Rubinsteins jätteföretag att i en cykel af sju kolossala konserter ge en bild af pianomusikens historiska utveckling.

Med tillfredsställelse måste man hälsa företaget att öfversätta Hanslick till svenskan — isynnerhet då denna öfversättning är så väl gjord som hr Bohemans — och önska boken största möjliga spridning. Den representerar en ståndpunkt inom musikkritiken, hvarom man i Sverge och hos oss knappast har en aning. Hanslicks utomordentligt klara, i all sin rikedom enkla stil, hans bitande sarkasm, hans utpräglade individuella åskådning, som ej besväras af hänsyn till gällande åsikter, hans stora erfarenhet och allsidiga bildning i sitt fack påminna något om nordens största kritiker, Georg Brandes. Så fördomsfri och tolerant som denne är han visserligen icke, ej häller intar han Brandes exceptionella ställning. Det torde väl vara något oerhördt att kritikern i den mening som Brandes går i spetsen för alla nya sträfvanden; vanligen representerar han den bevarande tendensen, något som äfven Hanslick gör i rikaste mått. Äfven i en annan punkt afviker hans kritiska skaplynne från Brandes' och skiljer sig häri öfver hufvud från hela den moderna kritikens väsen. Under det hos Brandes intresset för ämnet medvetet eller omedvetet stegras i den mån han fördjupar sig däri, under det skildrandet af hvarje mera framstående värk eller person antar formen af hänförelse, tyckes resultaten af Hanslicks kritiska undersökningar gå i rakt motsatt riktning. Ju längre ett ämne sysselsätter honom, desto nyktrare behandlar han det. Ju noggrannare han dissekerar en konstnärs lif och gärningar, desto skarpare instrument använder han för att sönderdela dem i så små bitar som möjligt. Han är outtröttlig i att upptäcka patalogiska brister. Äfven kompositioner, på hvilka han vid jämförelse med andra slösat ampla loford, ha blott skavanker, så snart han upptar desamma till specialbehandling (se t. ex. Berlioz' Sinfonie phantastique). Enligt modern uppfattning saknar han i många fall vilja att sätta sig in i komponistens intensioner. Icke ens hans oförlikneliga kvickhet kan öfverskyla detta.

Hanslicks ovilja mot Wagner är bekant. Nu då han ej längre kan förinta dennes betydelse som komponist, gör han hvad han kan för att åtminstone dra ned honom som människa (se art. om Meyerbeer). I denna samling ingår ingen recension om vagnerska tonvärk, men därför saknas icke hätska utfall mot desamma. Där det finnes någon möjlighet talas om wagnermusikens tyranni, om ledmotivens, den oändliga melodins och den envisa solosångens fördärfliga invärkan, och en Mascagni lyftes till skyn på Nibelungarnes bekostnad. Ännu värre far förf. fram med Berlioz och Liszt. De bli bokstafligen hudflängda, så att icke en hel fläck finnes på dem. Vid jämförelse med Liszt har Wagner talang. Ett program af lisztska kompositioner är för H. en „hård pröfning", från hvilken han flyr inpå benen skållad af det sjudande vatten, som under två timmar störtvis eller i lömska strålar regnat ned öfver honom och hvilken endast den kan uthärda som vill helt och hållet „aftjäna sin inträdesafgift." Grieg skänker H. något erkännande, likväl utan full förståelse af hans rent nordiska skaplynne. Denne komponists tilltag att sätta ackompagnemang till Mozarts sonater kritiseras med berättigad skärpa, och till en af Griegs kvartetter fogas den hvassa anmärkningen att „hvad som låter fult, blir ej bättre därigenom att det kallas norskt."

Men då ingen — ej ens den strängaste kritiker — kan lefva utan gud eller afgud, har äfven H. uppsökt åt sig en sådan i Bramhs, och hans dyrkan af denne i de flesta fall så fantasilöse, på „Erfindung" blottade komponist är ett troget uttryck för den kult wienarne egna denna sin favorit. Brahms är enlig Hanslick en annan Beethoven, blott att han går en motsatt väg: från storm till frid, från natt till ljus. Hans värk äga denna ljufva, klara mognad som endast ett fulländadt mästerskap och en harmoniskt klarad lifsåskådning förmå skänka" etc. etc. Hvar och en som något känner till brahmsska tonvärk skall åtminstone opponera sig mot „klarheten" och den „harmoniska lifsåskådningen."

I. L—d.

Öfversikt.

Musiköfversikt. Oktober 1892—maj 1893. Musiken är väl den konstart som i många år varit hufvudstadens skötebarn. Konsertväsendet har alt mer och mer utvecklats, och det kritiska sinnet hos oss är nu så pass raffineradt, att icke ens de mest framstående artister uppträda utan en viss bäfvan inför Helsingfors musikförståndiga publik. De musikaliska sträfvandena hafva småningom blifvit centraliserade: vi hafva ett musikinstitut och en

orkester, hvilka enhvar inom sitt område arbeta oförtrutet och föra musiklifvet i hufvudstaden framåt. Inhemska tonsättare, klaverspelare, sångare och sångerskor börja uppträda alt oftare och oftare. Förtröstansfullt kan man sålunda gå framtiden till möte.

Helsingfors, sade vi ofvan, är en sträng stad i fråga om musikkritik. I ett afseende förslappas dock denna skärpa hos kritiken, det är då det gäller inhemsk tonkonst och inhemska artister. Månne det icke vore på tiden att lämna bort denna protektionism? Man är öfverseende med ett barns fel och brister, men när barnet blir fullväxt, bedömes det strängare. Den finska musiken har kommit ur barnaåren, och därmed är kritikens ställning äfven förändrad.

Bland inhemska tonsättare som låtit höra af sig under senaste säsong står *Jean Sibelius* främst. Genast vid sitt första framträdande som komponist väkte han stort uppseende, och sedan dess följer man med spändt intresse utvecklingen af hans konstnärskap. Sibelius är ingen dussinmusiker. Vi äro öfvertygade om att hans kompositioner icke äro förstådda af den stora publiken. Han är en alldeles för invecklad och säregen tondiktare för att tränga in i den kompakta majoritetens sinne. Han fäster intet afseende vid allmänhetens smak, utan går sin egen väg fram mot det ideal han stält upp för sig. Ett och annat i Sibelius' kompositioner förefaller oss bizart och främmande, men alt nytt och banbrytande anses till en början vara barokt, obegripligt. För icke många tiotal år tillbaka skrattade de flesta åt Tannhäuser-ouverturen, nu vågar väl knapt någon låta bli att njuta i fulla drag, då denna komposition spelas.

Jean Sibelius' värk böra höras flere än en gång. Ju oftare man hör dem, dess mer njuter man. „En saga“ är namnet på hans senaste orkesterkomposition, utförd på sinfonikonserten i februari. I denna saga utvecklar Sibelius en den grannaste orkesterkolorit man kan tänka sig. Som instrumentatör är han mästare. Äfven vackra motiv finnas i sagan; dock saknas enligt vår åsikt den röda tråd, som skulle förena de enskilda perlorna. Det hela gör ett något oroligt, förvirradt intryck på åhöraren. Men som sagdt felet ligger kanhända hos denne senare, som ej kan följa med alla skiftningar i Sibelius' skapande fantasi. — Utom Sagan har denne komponists sinfoniska dikt „Kullervo“ utförts äfven i år några gånger under loppet af vårterminen. Den egendomliga tondikten är indelad i 5 satser: Inledning, Kullervos ungdom, Kullervo och hans syster, Kullervo tågar ut till strid och Kullervos död. I tredje och femte satsen förhöjes effekten genom manskörer. Texten är oförändrad sådan den finnes i Kalevala, musiken till körerna är skrifven unisont och gör ett ytterst egenartadt intryck, men värkar dock stämningsfullt. Äfven solopartier förekomma för sopran och bas. „Kullervo och hans syster“ är enligt vår mening den intressantaste delen af kompositionen. Början klingar ytterst måleriskt; slutet åter, Kul-

lervos klagan, är i sitt slag sublimt. Den gripande texten hade ej kunnat bli bättre återgifven i toner. Inledningen tillfredsstälde oss mindre. Däremot innehålla de öfriga delarna, särskildt Kullervos ungdom, vackra partier. Äfven i detta värk är Sibelius en präktig instrumentatör. Han förstår att sätta lif i orkestern.

Om Jean Sibelius' musik värkar närvtröttande, är det åter en fullkomlig hvila att höra *Armas Järnefelts* „Serenad“ för orkester. Hr Järnefelt debyterade i fjol med en lyrisk ouverture, som utmärkte sig för klarhet, lätt fattlig melodik och behaglig instrumentering. Samma egenskaper återfinnas i serenaden, utförd på årets sista sinfonikonsert. Visserligen bjuder denna komposition på reminiscenser från Massenet, Bizet, Mendelssohn m. fl., men dessa reminiscenser äro skickligt bearbetade och tillfredsställa alldeles säkert den stora publikens anspråk på musiknjutning, och det är ju vackert så.

Ytterligare en större orkesterkomposition af inhemsk man har blifvit utförd vid en af sinfonikonserterna, nämligen *Ilmari Krohns* suite, „Våren“. Värket är dock icke synnerligen betydande; instrumenteringen är matt och motiven vanliga. Hr Krohn är bäst lyckad som „liederkomponist“, inom hvilken branche han åstadkommit flere anslående sånger.

I fråga om inhemsk vokalmusik kan nu till ända lupna år framvisa en och annan novitet. Jean Sibelius har gifvit ut nya ytterst svårförstådda sånger. *K. Flodins* „Helena“, sångscen till ord af Goethe (Faust II), är komponerad för sopran och klavérackompagnemang. Hr Flodin visar sig i detta värk vara en rutinerad musiker, särskildt i utarbetandet af klavérstämmor som på ett utmärkt sätt återge textens olika skiftningar. Det svåra sopranpartiet utfördes med berömvärd renhet af fröken Adolfine Leander vid en af musikinstitutets musikaftnar. Äfven i balladen Luca Signorelli af hr Flodin tilldrog ackompagnemanget sig det största intresset. Denna ballad föredrogs af hr Ojanperä på Musikföreningens konsert.

Raden af inhemska artister, som under säsongen gifvit konserter i Helsingfors, öppnades af klavérspelaren *Karl Ekman*. Hr Ekman har under en följd af år studerat sin konst vid härvarande musikinstitut och haft till lärare Ferruccio Busoni och nu senast hr Dayas. Ej under således om framstegen varit stora, i synnerhet som Karl Ekman äger ovanlig naturlig begåfning jämte utpräglade anlag för det tekniska. Följde så i ordningen frk. *Maikki Pakarinens* konserter. Hon är den af våra yngre sångerskor som hunnit längst hvad koloraturen beträffar, ehuru rösten i sig själf är tunn, särskildt i de högre lägena. Frk. *Ida Morduch* gaf konsert den 26 oktober och frk. *Adolfine Leander* i mars. Den förra af dessa sistnämda sångerskor besitter en synnerdeles vacker mezzosopran. Tils vidare är frk. Morduch dock blott elev, och som sådan bör hon bedömas. Henne återstår mycket

att inhämta såväl i fråga om frasering som koloratur och intonation. I sistnämda afseende är fkr. Leanders sång utan vank; hennes styrka ligger just i den fullkomligt säkra och klara tonträffningen. Till de inhemska artisterna kan man äfven räkna fru *Dover-Backmansson*, som i februari lät höra sin vackra röst på en sinfonikonsert härstädes; kort därpå gaf hon egen konsert i Brandkårshuset. Fru Backmanssons röst är som sagdt vacker, men hennes föredrag lider ofta af tillkonstlad känsla.

Innan vi öfvergå till de utländska konstnärer som besökt hufvudstaden under senaste musikår, vilja vi nämna några ord om musikinstitutets klavérlärares, hr *Dayas'* två konserter. Vi måste uppriktigt tillstå att vi icke förstå oss på hr Dayas' spel. Hans teknik är beundransvärd, anslaget mjukt; däremot återfinnes en viss saftlöshet i alt hvad han föredrager på klavéret. Som lärare skall han vara förträfflig, hvilket äfven bevisas af de framsteg hans elever göra. Violinisten *André Spoor*, äfven han anstäld vid musikinstitutet, och klavérspelaren *H. Wefing* gåfvo hvar sin konsert med rätt stor framgång.

Utländska artister våga sig numera ganska sällan hit, och komma de, så är det blott i förbifarten som de gifva en konsert och fara vidare. Så gjorde åtminstone *Emil Sauer* och *Eugéne d'Albert* i år. Sauers program var dessutom tämligen illa hopsatt. Samma anmärkning kan äfven gälla d'Albert. Det är så mycket mer att beklaga som desse klavérvirtuoser äro konstnärer af första rang och välkända sedan tidigare besök. Man skall svårligen få höra ett briljantare, bättre nyanceradt och mer tekniskt fulländadt spel än Sauers. — Eugéne d'Alberts program var alldeles för tungsmält. Att under loppet af en afton njuta af tre svårförstådda sonater, följande så godt som efter hvarandra, förutom en mängd mindre stycken, blir dock för mycket af det goda. Visserligen äro såväl Beethovens som Chopins sonater mästervärk af odödlig skönhet — hvilket icke kan sägas om d'Alberts egen sonat — det blef ändå för tröttande för en kväll. Hvad konsertgifvarens sonat beträffar, vilja vi ytterligare tillägga att den nog kan vara intressant ur kontrapunktisk synpunkt, den innehåller äfven originella harmonier, men som helhet tagen är den föga njutbar. Eugéne d'Albert är och förblir störst som reproducerande konstnär. Hans Chopinspel öfverträffas knapt af någon. Alt igenom poetisk är hans tolkning af den polske tonskaldens inspirationer. Hvarje detalj är fint utarbetad, intet tecken till känslopjunk, — ett fel som så ofta förefinnes hos klavérspelare, till och med mycket framstående sådana. Det enda man kunde anmärka mot d'Alberts spel öfverhufvud taget är en viss enformighet i föredraget. Man hade ofta önskat få höra ett kraftfullt fortissimo, ej så att strängar brustit, hvilket hände Sauer, men i alla fall någonting starkare, än det d'Albert åstadkom. Oförlikneligt mjukt och behagligt är hans anslag, duktig hans teknik. Hela hans konstnärsnatur är mycket allvarsamt anlagd, därför passar han ej häller till Liszt-

spelare. Man fordrar mera bravur och teknisk glans hos den virtuos som skall exekvera de lisztska konststyckena, för att icke säga humbugkompositionerna. — För öfrigt hafva inga utländska artister af rang uppträdt i Helsingfors under senaste säsong.

Fru *Emmy Achté* försökte i början af höstterminen åter upplifva ett företag, som flere gånger förut sett dagen, nämligen bildandet af en finsk operatrupp. Men det är ingen lätt sak. Solister, kör, orkester och åskådare komma ej af sig själfva. Icke nog med att det torde vara rätt svårt att få ihop en fullständig personal, det gäller äfven att öfva in densamma. När man betänker att de flesta operascener utomlands göra dåliga affärer, faller det af sig själf att en sådan icke kan bära sig hos oss. I alla fall är företaget värdt alt erkännande. Mozarts Don Juan och Norma af Bellini voro de operor som kommo till utförande. Bland de mest framstående solisterna i fru Achtés sällskap voro utom fru Achté själf fröken Adolfine Leander och herr Vallenius. Kapellmästar Hrimaly anförde orkestern.

F. d. medlemmar af kören *M. M.* gåfvo i maj några konserter till förmån för en Pacius-minnesvård. Det fosterländska ändamålet jämte körens utmärkta prestationer gjorde att hufvudstadspubliken så godt som mangrant infann sig för att än en gång få höra sina gunstlingar, de muntra musikanterna.

Helsingfors musikinstitut har äfven under nu afslutade musikår med ifver och framgång arbetat på utbildande af dugliga musiker; därom vittnade de sedvanliga offentliga uppvisningarna i maj. I likhet med föregående år har institutet föranstaltat 14 musikaftnar, hvarvid många intressanta kompositioner såväl vokala som instrumentala af olika mästare kommit till utförande. Däremot lär den af direktör Wegelius så förträffligt inöfvade och ledda a-capella-kören vara upplöst, enligt hvad oss uppgifvits af brist på mansröster. Vi kunna ej annat än på det högsta beklaga detta; hufvudstaden går sålunda miste om en gedigen musiknjutning.

Sedan den Faltinska sångföreningens tider har Helsingfors varit formligen sväItfödt, hvad den orkestralvokala musiken beträffar. Emellertid har förhållandet varit annorlunda under senaste säsong. Detta sakernas bättre tillstånd äro vi landsorten och dess musikaliska bedrifter tackskyldiga, huru märkvärdigt det än kan låta. *Wasa musikaliska förening*, som existerat redan några år och bragt till utförande flere af musikliteraturens yppersta värk, besökte hufvudstaden för första gången i april 1892. Under påskveckan i år förnyades besöket med samma goda resultat som i fjol. Vasakörens konserter äro på ett uttömmande sätt behandlade i Finsk Tidskrifts aprilhäfte; vi hänvisa läsaren dit. Såsom en direkt följd af Vasa musikaliska förenings uppträdande härstädes måste uppkomsten af kapellmästar Kajanus' sångkör anses vara. Nu behöfver Helsingfors icke mera skämmas inför

landsorten. Den tid har åter randats, då vi hvarje år skola få höra åtminstone något af den stora musikens mästervärk. Härmed hafva vi kommit till årets förnämsta inlägg i tonkonstens odling och utveckling i hufvudstaden.

Sinfonikören, såsom den unga sångföreningen kallar sig, bildades våren 1892, då de personer som tagit del i utförandet af Beethovens 9:de sinfoni beslöto att utgöra en stående kör, som jämte orkester skulle öfva in och göra allmänheten bekant med det förnämsta den instrumental-vokala musiken frambragt. Kören räknar inemot ett hundratal medlemmar såväl manliga som kvinliga. Men det är icke nog med att ett större eller mindre antal röstbegåfvade individer sammansluta sig för att sjunga, det behöfves äfven en ledare som jämte varmt intresse för saken äger tillräckliga kunskaper och utbildad förmåga att få företaget i gång och se till att det hela kommer in på de rätta spåren. En sådan man är Robert Kajanus. Tack vare hans osparda möda och aldrig tröttnande energi var sinfonikören i april i stånd att utföra Beethovens Missa solennis. Redan dessförinnan lät kören höra af sig. Vid orkesterföreningens sinfonikonsert i december utgjordes hufvudnumret af Max Bruchs melodiösa ballad, Skön Ellen, för kör, soli och orkester. Sinfonikören redde sig förträffligt. Men Skön Ellen var blott en förberedelse till svårare arbete. I och med utförandet af Beethovens d-dur-messa skulle herr Kajanus' sångartrupp visa hvad den duger till, och, vi kunna genast säga det, resultatet blef öfver all förväntan godt. Detta bör dock icke uppfattas så som hade vi misstrott hr Kajanus och hans kör förmåga att lösa större musikaliska uppgifter, nej långt ifrån. Men i alla fall är nu Beethovens d-dur-messa så pass svår, att man till och med i de stora kulturländerna sällan tager i hop med värkets inöfvande, åtminstone ej i dess helhet. Därför är hedern så mycket större för den ort, där Missa solennis blir värdigt återgifven.

Under loppet af fyra år arbetade Beethoven på denna komposition. Hans konstnärskap hade vid den tiden inträdt i sista utvecklingsskedet. Ej nöjd med det han tidigare skapat, sträfvade han alt högre och högre. Förut okända regioner hade öppnat sig för hans snille, och genom det enstöringslif han förde kunde han egna hela sin tid åt förvärkligandet af sina nya konstnärsideal. Beethoven sade själf under ett samtal med en fröken d'el Rio i fråga om sina tidigare värk: „Det jag hittils gjort är intet; mig föresväfva andra ting". Den första större komposition, som uppstod ur Beethovens förändrade syn på konsten, var d-dur-messan. En från alt lågt och trångbröstadt frigjord ande talar i härliga toner ur detta värk. Många auktoriteter inom kritiken mena att Missa solennis egentligen icke är en kyrklig komposition. Vist kan man ge dem rätt i det afseende att Beethoven i detta värk på flere ställen brutit mot den katolska kyrkomusikens traditioner. Men betraktar man d-dur-messan ur rent musikalisk

synpunkt kan man icke annat än på det högsta beundra det snille, som kunnat skapa någonting så storartadt som denna lofsång till Guds ära. Utrymmet tillåter oss icke att ingå på en analys af messan, huru frestande det än vore. Den 20 april gick den första konserten af stapeln. Ytterligare tre repriser af värket gåfvos och fylde Universitetets solennitetssal hvarje gång ända till bräddarna af en andäktigt lyssnande publik. Som solister uppträdde fröknarna *Suschkoff* och *Ahnger* samt herrarna *Lody* och *Ojanperä* och bidrogo till den goda ensemblen.

Orkesterföreningens sju sinfonikonserter höra onekligen till det intressantaste året i musikaliskt afseende haft att bjuda på. Två sinfonier af Beethoven, en af Haydn och Mendelssohns Reformationssinfoni hafva programmen upptagit, således mest klassiska värk. Förutom de inhemska kompositioner som i början af denna öfversikt blifvit omnämda, har orkestern utfört flere beaktansvärda tonskapelser, såsom Saint-Saëns' pikant instrumenterade Suite algérienne och Griegs Peer Gynt suite n:o 2 med den förtjusande Solveigs sång, en af den norske tonsättarens mest poetiska inspirationer. — Äfven de fyra gånger i veckan återkommande s. k. populära konserterna i Societetshuset hafva bjudit på goda program och varit mycket gouterade nöjen. Kapellmästar Kajanus' orkester har för öfrigt aldrig tillförne varit så väl sammansatt som under senaste säsong. Särskildt gäller detta första violinstämman, hvars främste man, herr *Willy Burmester*, uppträdt om tisdagarna som solist och därvid skördat de vackraste lagrar för sitt i allo fulländade spel. Herr Burmesters teknik är fabellöst stor och föredraget fint konstnärligt. Dessutom har ifrågavarande artists repertoir varit ovanligt omfattande och värdefull.

Ett slutomdöme öfver nu tilländalupna musikår måste bli rätt fördelaktigt. Det är sannerligen icke alltid man inom samma år får höra Paradiset och Perin, Skapelsen, Cherubinis Reqiem och Beethovens Missa solennis. Men än mer glädjande är att konstatera det samtliga konserter, vid hvilka dessa tonvärk kommit till utförande, varit besökta ända till trängsel. När allmänheten visar att den känner sig solidarisk med de högsta konstnärliga sträfvanden, kan man vara nöjd och lugnt se kommande dagar an.

A. v. K.

Teater. Till följd af — ref. vore frestad att säga tack vare våra ogynnsamma kommunikationsförhållanden blef fru *Håkanssons* och hr *Svennbergs* gästspel vid vår svenska scen betydligt förlängdt utöfver den tidigare bestämda terminen, och de sista veckorna af de värderade konstnärernas vistelse här artade sig till en säsong för sig inom säsongen och en rentabel säsong. De teateraftnar voro räknade, under hvilka icke de gasterande konstnärernas krafter togos i anspråk, och under den sista veckan räkte icke ens de ordinarie representationerna till att tillgodose publi-

kens till en sällspord intensitet stegrade intresse. Förutom i reprisen af flere förut under spelåret gifna stycken, såsom Herr Derblais giftermål, Byggmästar Solness, Sylvi, Stulen lycka, beklädde fru H. och hr S. hufvudrollerna i trenne nya skådespel, hvarjämte återupptagandet af Sardous sedan gammalt kända komedi „Låtom oss skiljas“ lämnade publiken tillfälle att njuta af de nämda artisternas liffulla och tillika fint afvägda återgifvande af det äkta paret i pjesen.

Den första af de ofvan antydda noviteterna var Gerhard Hauptmanns treaktsskådespel *Ensamma människor.*

Ensamma människor är på sätt och vis ett äktenskapsdrama, ehuru den obligata otroheten här icke antar samma traditionella form som i de vanliga banala uppslagen till sådana. Dr Johannes Vockerat — eller, såsom namnet på vår scen eget nog ljöd, Bockerat — är sin unga och älskliga hustru, som för resten kort före pjesens början skänkt honom deras förstfödde, fortfarande och ända till pjesens slut uppriktigt tillgifven. Men den unga frun har aldrig förmått tillfredsställa sin mans längtan efter ett förstående deltagande i alla de vidt omfattande andliga intressen, som upptager största delen af hans lif, en längtan, som blir så mycket intensivare därigenom, att han undandragit sig alla sina fackkamraters umgänge. Fru Vockerats hela andliga habitus, hennes uppfostran, de åskådningssätt hon medfört från föräldrahemmet, ställa henne på en andlig nivå, som just jämt räcker till att beundra mannens intelligens, men ett egentligt idéutbyte kan ej komma i fråga. Halfheten i detta äktenskap gör sig sålunda snart nog kännbar. Mannen blir otålig och nervös, hustun bemöter honom med en undfallenhet, som blott ytterligare enerverar honom. Nu kommer emellertid till det Vockeratska huset en person med tillräckligt receptiv intelligens för att kunna intressera sig för Johannes' vetenskapliga forskningar, och det blir ödesdigert för den äktenskapliga sällheten att denna person är en kvinna. Ty från det att Vockerats sympatier för den ryska studentskan varit af oblandadt platonisk art, sträcka sig dessa småningom öfver hela hans personlighet, och innan han vet ordet af, är han fängslad af den trollmakt, som hon i sin egenskap af kvinligt väsen utöfvar. Detta tillgår så omärkligt, att han utan alt hyckleri försäkrar sin hustru att hennes svartsjuka är ogrundad. Den unga ryskan är emellertid bättre medveten om rätta förhållandet, och hon inser nödvändigheten af en skilsmässa. Vid hennes afresa öfverväldigas Johannes Vockerat af en tröstlös ensamhetskänsla, som drifver honom till att förkorta sitt lif.

Detta intressanta, rent psykologiska, på all sjuklig erotik blottade motiv har af förf. mycket skickligt utförts, så godt sig göra låter i dramats form. Ty utvecklingen af den känsla som uppspirar mellan Johannes och den unga ryskan kan naturligtvis endast mycket antydningsvis framställas; vi få nöja oss med resultatet. Emellertid röjer skildringen af Johannes' nya kärlek

äfvensom framställningen af dess förutsättningar en skarp psykologisk blick, ett fint öra för själslifvets mellantoner. Däremot värkar slutet något öfverraskande, ity att självmordet knappast var väl motiveradt och framför alt smakade icke så litet af teatereffekt.

Hr Svennberg gaf en fint utarbetad bild af dr Johannes, såväl då denne ansattes af sina nervösa attacker och plågades af tomheten omkring sig som då han visade ett af förtjusning strålande ansikte, då han funnit en som kunde förstå honom. Fru Håkansson hade i fruns parti en roll, som föreskref ett ytterst dämpadt spel. Att hon kan göra sådana roller utan att de förefalla flacka hafva vi förut sett, tack vare de många fina nyanser i sina uttrycksmedel som hon förfogar öfver. Fru Riégo var på samma gång frimodig och älsklig som den unga ryskan, hr Berlin återgaf mycket karaktäristiskt målaren Braun, medan hr Riégo och fru Molander på ett särdeles sympatiskt sätt utförde det gamla herrskapet Vockerats roller.

I *Hemmet* har Hermann Sudermann fortgått på den väg han från början i sina dramer inslagit. Äfven här skildrar han likasom i Äran och, om ock mindre utpräglat, i Sodoms undergång de konflikter som nödvändigt uppstå, då hvarandra diametralt motsatta åskådningssätt bringas i intim beröring med hvarandra. Å ena sidan ett omutligt fasthållande vid de plikter som stat och samhälle och ståndstraditioner, religion och moral ålägga den enskilda, ett patriarkaliskt häfdande af familjeöfverhufvudets rättigheter gentemot de öfriga medlemmarna i hemmets värld — å den andra den fullkomligaste emancipation från alla band, ett häfdande af den enskildes rätt, för så vidt man förmår göra sig gällande i den stora kampen för tillvaron. Och då bärarne af dessa olika ideal stå till hvarandra i förhållande af fader och dotter, så ligger redan häri uppslaget till en allvarsam konflikt, som får sin tragiska utgång, då fadern genom dotterns mun får höra sina dunkla misstankar bekräftade, att dottern under sin tolfåriga skilsmässa från hemmet, från hvilket hon utestängts, först emedan hon vägrat att äkta den man hennes fader bestämt till hennes make, sedermera då hon egnade sig åt sångens konst, kastat hemmets sedlighets ideal öfver bord samt dymedels dragit vanheder öfver familjen. Framställningen är präglad af stor oväld: såväl öfverstelöjtnant Schwarze som hans dotter Magda, *alias* den firade sångerskan Maddalena dall' Orto, äro tecknade med mycken sympati, och den enas fördomsfullhet liksom den andras hänsynslöshet får sin förklarande relief, medan skulden å hvardera sidan framhålles redan genom det tragiska slutet. Schwarze träffas, öfverväldigad af sinnesrörelse af ett slaganfall och dör samt hindras sålunda i sitt uppsåt att upprätta huset heder genom dotterns och sin egen död.

I yttre hänseende skiljer sig ej Hemmet betydligt från förf:s föregående skådespel, i det att den på två håll försiggående pa-

rallella utvecklingen af handlingen undvikits och i stället en strängare koncentration genomförts. Förf. har dock ej undvikit en viss banalitet i anordningen af de sceniska effekterna, hvilka därjämte stundom äro af nog drastisk art. Hvad karaktärsteckningen beträffar har ett omsorgsfullare studium användts egentligen blott på hufvudpersonerna. Särskildt är Magda Schwarze resultatet af en djupgående psykologisk analys i förening med ett icke ringa mått af fantasi. De skarpa konflikterna med fadern, de bittra erfarenheter Magda fick göra under de första åren af sitt lif ute i världen, då hon förföres och öfvergifves, får kämpa med nöd och elände för att lifnära sig och sitt barn, den upprättelse som hon genom sin egen kraft och sitt snille tum för tum tillkämpar sig, så att hon slutligen blir härskarinna i konstens rike, alt detta alstrar en högeligen sammansatt karaktär, i hvilken en viss medveten förnämhet, sådan den anstår en firad diva, förenar sig med en nästan brutal hänsynslöshet, visserligen mildrad genom flere vekare drag, som väckas till lif särskildt genom återseendet af det gamla hemmet och äfven framträda vid tanken på hennes lilla gosse. Den svåra uppgift som en sådan roll ställer på sin framställarinna löstes af fru Håkansson på ett briljant sätt. Särdeles fulltonigt kommo i hennes spel bitterheten, hånet, smärtan till uttryck, och äfvenså gaf hon en illusorisk bild af divan, hvartill hennes apparition är som klipt och skuren. — Öfverstelöjtnant Schwarze bär mer karaktären af en typ, af representanten af en samhällsklass, en typ af specifikt tysk prägel. Det ligger för resten i sakens natur att en man sådan som Schwarze icke skall kunna erbjuda den mängd af individuella drag som t. ex. hans dotter Magda, men det vore orätt att säga att han fullkomligt saknade sådana. Att typen är väl träffad kan enhvar med någon kännedom om tyska förhållanden intyga. Hr Svennberg besegrade i sin framställning af den 60-årige af sjukdom och sorger brutne mannen alla de tekniska svårigheter en sådan roll nödvändigt pålägger en jämförelsevis ung skådespelare på ett sätt som kom en att helt glömma framställaren för den framstälde, och han blef en värdig bärare af den gamla krigarens omutliga principer, utan att rollens lindriga fläkt af „Philisterthum“ gick förlorad. Af öfriga roller må här blott nämnas regeringsrådet von Keller samt pastor Hefferdingk. Den förre erhöll i hr Berlins framställning en konsekvent genomförd, men i ref:s tycke såväl till spelsätt som maskering altför torr tolkning. Det var svårt att bakom den ytterligt korrekta och ängslige ämbetsmannen ana till den lättsinnige corpsstudenten eller referendaren, som i tiden blef orsaken till Magdas olycka, då han, såsom denna säger, var ute „för att motionera sina lustar.“ Pastor Hefferdingk, Magdas tillärnade make innan hon lämnar hemmet, var en i lidandets skola luttrad personlighet, som spelar rollen af förmedlare mellan de ytterligheter som representeras af Schwarze och Magda. Hans roll återgafs sympatiskt af hr Svedberg.

I *Omvändelsen,* en äkta parisisk spirituell konversationspjes af Charles de Courcy, förekomma utom tvänne domestikroller blott tvänne personer, den sköna gräsenkan Régine de Champnolin samt hennes mans synnerliga vän, Raoul de Briche, som bjuder alt sitt till att värna den unga frun för gräsenkeståndets faror, men ingenting har emot att själf spela förledarens roll. De båda rollerna framstäldes med fransysk liflighet, esprit och elegans af fru Håkansson och hr Svennberg.

Utan de nämda artisternas medvärkan uppfördes under den tid af deras härvaro som förflutit sedan vår senaste öfversikt endast en mindre novitet, en enaktspjes, *Vid Breitenfeld,* af den kända svenska lyrikern K. A. Mellin. Det hela var nätt och fyndigt hopkommet, hvarjämte versbehandligen var tilltalande och ledig. Särskildt anslog slutet genom sin patriotiska stämning.

Under sitt långvariga gästspel här ha fru Håkansson och hr Svennberg i betydlig mån drifvit upp anspråken på scenisk framställningskonst, och det är ej lätt för någon att taga upp deras mantel. Detta fick frk. *Seelig* nogsamt erfara, då hon ett par veckor efter dessas afskedsföreställning begynte ett kortare gästspel härstädes. Efter den teaterfeber som instälde sig under den sista Håkansson—Svennbergs veckan inträdde helt naturligt en afmattning, efter hvilken publiken icke hann repa sig under den operettrepertoir — Söndagsbarnet, Stackars Jonathan, Lilla Helgonet — som nu, visligt nog, kom till heders. Ett faktum är att frk. Seelig spelade för tämligen gles salong. För öfrigt var nog konstnärinnan ej rätt väl disponerad. En envis katarr höll hennes röst så godt som hela tiden beslöjad. Också var den roll, i hvilken hon för första gången presenterade sig, nämligen Alma i Äran, icke af synnerligen sympatisk art. Redan af denna prestation såg man emellertid att frk. Seelig förfogade öfver ett lifligt temperament, men hon förmådde knappast ställa sin föregångerska i rollen, fru Bruno, i skuggan, och sådant fordrar man numera af en gäst. I *Tillfälligheter* af Benzon, som gafs som efterpjes efter Äran, föreföll frk. S. tämligen matt, hvarjämte hesheten här värkade mycket störande. Här hade dessutom frk. S. att täfla med en föregående framställarinna af samma roll, fru Hennings, och en sådan konkurrens har sina vådor.

Därnäst uppträdde frk. S. i tre för vår publik nya pjeser, af dem ett inhämskt debutarbete, *Gamla Synder*, af Adolf Paul.

De „gamla synderna“ syftar på de erfarenheter i kärleksväg, som en ung, nyförlofvad man har haft under sitt glada ungkarlslif och hvilka under förlofningstiden hart när förleda honom till ett återfall, då fästmön blir vittne till den nog ömma scenen mellan fästmannen och dennes f. d. älskarinna. Styckets tendens, ty en sådan finnes naturligtvis, ligger nu i det sätt på hvilket den häraf uppkomna konflikten med självmordsförsök från fästmöns sida, indignation från mor och tanter, blir löst. Oaktadt alla inflytanden från indignationens representanter, oaktadt den sorg och

den vämjelse hon erfor vid anblicken af sin fästmans svaghet, ger hon efter en del betänkligheter, som snart sagdt kunde kallas „sjåperi", slutligen vika för den rent känsligt suggererande makt som fästmannen gör gällande, då han beslutsamt tager henne i sina armar, och den redan brutna förlofningen är återknuten till trots af alla protester från mor och mostrar, men till stor belåtenhet för flickans far, som i pjesen tyckes föra förf:s talan.

„Gamla synder" har vissa beröringspunkter med Emma Gads tidigare på våren gifna lustspel Silfverbröllopet, i det båda beröra det redan nog utdiskuterade handske-problemet. Men under det att Emma Gads pjes utgör en godmodig satir öfver det ovisa nitet i denna sak, går Adolf Paul betydligt längre. Enligt den teori han förfäktar och som på ett för öfrigt otydligt och braskande sätt föres till torgs i företalet till den tyska bokeditionen af ifrågavarande pjes, utgör en starkt utpräglad könsinstinkt ett slags exponent på allmän duglighet i kampen för tillvaron, och att Charlotte, den unga fästmön, visar sig mottaglig för sådana argument ställer henne ofvanför den nivå af dekadensmänniskor, till hvilken hon rätteligen hör.

Stycket innehåller icke synnerligen många nya tankar, men man får dock en förnimmelse af att förf. är lifligt öfvertygad om att han kommit fram med något splitternytt. Det hvilar sålunda öfver det hela ett visst käkt drag, som ger sken af ursprunglighet, i synnerhet om spelet sker i det raska tempo som fallet var på vår scen, något som äfven hjälpte åhöraren lyckligt förbi de många ihåliga paradoxer och öfriga utgjutelser, med hvilka förf. så rikligt utrustat specielt styckets resonnör, hr Berg. Såsom en värklig förtjänst måste man räkna den lediga dialogen, som icke häller saknar sina kvicka poänger, om ock dessa delvis voro tämligen smaklösa.

Charlottes tämligen matta och otacksamma roll utfördes af frk. Seelig. Tanterna Philistine och Colombine, som voro tecknade med komisk kolorit, framstäldes af fruarna Salzenstein och Precht, den vidlyftiga fru von Hohenfels, fästmannen Frans' gamla älskarinna, återgafs af fru Bruno, fästmannen af hr Berlin och flickans fader, Berg, af hr Riégo, som sade sina repliker med god värkan.

Såsom förpjes till Gamla synder gafs ett salongslustspel *Hjärterdam* af Max Bernstein. Stycket var en tämligen osjälfständig imitation efter franska mönster, men besvärades af en tämligen stor portion långsläpighet. Den unga fru von Staff besluter att uppbjuda all sin älskvärdhet för att rädda mannen undan en rysk grefvinnas garn, och hon vinner sitt mål tack vare den oväntade hjälp hon får af hr von Belling, en rik uppkomling, som hos von Staff skryter med den uppmuntran han rönte af besagda grefvinna, som dessutom afslöjas såsom en sannskyldig äfventyrerska. Fru Ella von Staffs roll utfördes med mycket lif och känsla

af frk. Seelig, hr v. Staff af hr Castegren och hr v. Belling af hr Riégo.

Till ett äldre skede af dramatisk produktion hör *Bildhuggaren Clémenceau* af A. Dumas fils samt Armand d'Artois. Skådespelet som omfattar icke mindre än 5 akter, af hvilka den första dessutom är afdelad i två tablåer, utgör en dramatisering af Dumas' roman L'Affaire Clemenceau och bär mer än tydligt spår af sin föregående inkarnation. Hela den psykologiska utvecklingen har lämnat rum för en serie tablåer, framställande olika utvecklingsskeden hos den unga Isabella Dombronowska, från en fullständig ingénue till en cocotte af renaste vatten, som jagas af en osläcklig törst efter guld och för den skull föredrar älskare af mer eller mindre tvifvelaktig beskaffenhet framför sin make, den berömde bildhuggaren, som hon dock på sitt sätt älskar. Han å sin sida kan aldrig bli sin kärlek till henne kvitt, han söker upp henne i hennes af härtigen-älskaren möblerade eleganta budoar, besvär henne att följa sig, men då hon i stället föreslår en kompromiss, enligt hvilken mannen skulle spela en roll knappast bättre än den simplaste soutenörs, stöter han dolken i hennes bröst.

Skådespelet har i hvarje händelse förmått bevara flere intressanta drag ur Isabellas samt hennes cyniskt egoistiska moders, grefvinnan Dombronowskas karaktär, och om man undantager den första tablån, är det hela mycket spelbart. Isabellas roll låg i det hela rätt bra för frk. Seeligs framställningsgåfvor; i synnerhet aflockade hon densamma mot slutet en mängd särdeles fint utförda och intressanta drag. Fru Molander hade en tacksam uppgift som Isabellas mor, en ytterst intressant studie, hvarvid dock den ryska brytningen var något för starkt utpräglad och icke häller alltid fullt trovärdig. Titelrollen hade i hr Berlin fått en mycket sympatisk representant. Särskilda biroller utfördes af hr Svedberg (Clémenceaus vän Constantin) fru Wahlbom (Clémenceaus moder) m. fl.

Ännu återstår att nämna en af fröken Seeligs gästroller här, och det ovedersägligen den bästa, nämligen som Emma Scarli i Stulen lycka. Det var af stort intresse att kunna jämföra två i sitt slag så utmärkta framställningar i samma roll, som frk. S:s och fru Håkanssons, och konstatera den självständighet i uppfattningen som hos hvardera artisten fann sitt uttryck. Frk. Seeligs spelsätt var i allmänhet mindre dämpadt, hennes Emma var kanske mer företagsam än fru Håkanssons; hade man ej sett denna senare i detta parti, skulle man hafva haft svårt att tänka sig ett sannare återgifvande af detsamma. — I st. f. hr Svennberg hade Giulio Scarlis roll öfvertagits af hr Wahlbom.

Bland noviteter inom maj månad återstår ännu att nämna *Detektiven,* lustspel i tre akter af Per Staaff. Stycket är helt och hållet diktadt i den tyska lustspelstilen och kan godt uthärda jämförelse med sina förebilder. Genom mellankomsten af en kvasidetektiv, i självfva värket en hygglig notarie, botas icke blott en äkta man för hans svartsjuka, utan få dennes tvänne svägerskor

hvar sin tillbedjare till man, af hvilka „detektiven“ för öfrigt är den ena. Intrigen är bygd på förväxlingar af hvarjehanda slag, hvilka gifva upphof till en mängd roliga situationer, som väkte mycken munterhet. Svärfadern i stycket, fabrikör Vennergren, spelades med saftig humor af hr Riégo, hans tre döttrar af fruarna Bruno och Riégo samt frk. Holmlund, de tre mågarne, af hrr Wahlbom, Castegren (detektiven) samt Ljungberg.

Som efterpjes uppfördes en enaktare af hr Adolf Paul, benämd Hjältedrömmar. Stycket kallas af förf. till lustspel, men gör ej mycket skäl för denna beteckning. Tvänne herrar, för resten gamla bekanta och dubröder, resa tillsammans och taga in på ett hotell i en småstad, vägg i vägg med hvarandra. Hvardera skryter med sina hjältedater för att inge respekt hos hvarandra, och under det att de hysa en panisk förskräckelse för att den ene skall taga lifvet af den andra. Det hela kan ej förklaras annorlunda än att båda två lida af förföljelsemani, men behandlingen af detta motiv har fallit synnerligen ledsamt ut. Stycket gjorde komplett fiasko, oaktadt de uppträdande, hrr Castegren och Wilhelmsson, gjorde alt hvad rimligtvis begäras kunde för att göra det njutbart.

Inom maj faller äfven uppförandet af Dumanoirs och d'Ennerys kända romantiska skådespel *Don Cesar de Bazano*, som gafs som recett för hr Svedberg.

Under vårens lopp hafva dessutom svenska teaterrepresentationer gifvits af Collinska sällskapet på Alexandersteatern samt af hr Arppes trupp på Arkadiateatern, hvarjämte fru Lotten Dorsch under sin s. k. blixtturné gaf en föreställning å den förstnämda scenen samt dramatiska föreningens teaterskola å samma scen föranstaltat tvenne uppvisningar, den ena af privat natur.

Collinska sällskapets repertoar tyckes hafva varit mycket omfattande och röra sig på alla upptänkliga områden, från Kungarne på Salamis, Othello, Erik XIV till De tre musketörerna, Sodom och Gomorrha (af Antonelli), Andersson, Pettersson och Lundström m. fl. i samma eller närstående genre. En novitet af ett visst intresse bjöd sällskapet i hr K. Michaelssons nya komedi, *Ett ungkarlshem*, uti hvilket förf. visar ett nytt prof på sin hos oss redan förut kända talang som lustspelsförfattare. Hvad truppens prestationer beträffar höllo de sig till medelmåttan, hällre under än öfver.

Hr Arppes trupp gaf här endast tvänne pjeser, nämligen truppens stora clou, *Bakom Kuopio*, i hvilken hr Arppe som bekant har en dråplig roll såsom adjukten Jussilainen. Lillys roll utfördes af frk. Söderman icke utan förtjänst, om ock icke i alla afseenden tillfredsställande. Bakom Kuopio gafs här icke mindre än sex gånger. Den andra pjesen på repertoaren var Sudermanns *Hemmet* med fru Ida Brander, som under en längre tid gasterat vid truppen, som Magda. Att publiken så pass talrikt infunnit sig för att se ett stycke, som så många gånger gått öfver scenen, såväl den

svenska som den finska, är väl och hufvudsakligen att tillskrifva det tillfälle, som nu bereddes densamma att återse en af sina gamla gunstlingar. Fru Brander utvecklade ett i hög grad liffullt och intelligent spel, som skördade rättvist bifall. Skada blott att hennes motspelare, hr Arppe, rent ut sagdt misslyckades i sin framställning af öfverstelöjtnant Schwartze. Bland öfriga medspelande må nämnas hr Ahlbom, som gaf en mycket karaktäristisk bild af regeringsrådet von Keller.

Fru *Lotten Dorsch's* föreställning omfattade tvänne proverb, *Sista hvarfvet* af Julius Lehman samt *En middagsbjudning* af Christoffer Boeck äfvensom sömngångarscenen ur *Macbeth*. I den första pjesen hade fru D. helt säkert anslagit en för tung och högtidlig grundton. Att under den lekande dialogen ett djupt allvar ligger på botten bör ju nog få framskymta, men det spirituella salongskåseriet bör vara dominerande. I det andra proverbet, som tidigare gifvits på svenska teatern, var framställningen betydligt mer anslående, medan fru D. i den nämda sömngångarscenen tydligen stod helt och hållet på egen botten. Här var hennes spel värkligen gripande, med en omotståndlig illusion af somnambulism. Fru D. sekunderades mycket förtjänstfullt af hr Oskar Ekelund, hvarjämte hr Arne Edlund i de två första pjeserna utförde smärre betjäntroller.

Vid den privata uppvisning, som dramatiska föreningens teaterskola föranstaltade, uppfördes särskilda akter ur *Arbetarens hustru, Ett Dockhem* samt *Cameliadamen*, vid den offentliga åter *Bakom Kuopio*, hel och hållen. Att teaterskolans föreståndare och lärare, hr Lindfors, nedlagt ett i det hela taget framgångsrikt arbete framgick otvetydigt, särskildt ur den senare uppvisningen. I synnerhet hade eleverna bibragts ett anmärkningsvärdt ledigt sätt att föra sig på scenen, samspelet var oftast utmärkt; den värsta stötestenen tyckes ligga i språkbehandlingen, och detta är ju en mycket viktig del af den sceniska konsten. Man må emellertid komma ihåg att hr Lindfors och hans elever här arbeta på ett så godt som fullständigt obrutet fält och att han varit i afsaknad af hvarje teoretiskt hjälpmedel. Ännu kan knappast till stor del just till följd af bristen på en inhämsk svensk scen någon finländsk högsvenska med någorlunda obestridt herravälde sägas hafva utbildat sig, man har ej någon finländsk betoningslära o. s. v. Det ligger därför i sakens natur att teaterskolans första uppsättning kräfver en längre beredningstid än följande uppsättningar, då den vunna erfarenheten på alla områden kan tillgodogöras.

Finska teatern afslutade sin sejour i Helsingfors redan den 10 april för att under resten af spelåret gifva representationer i landsorten. Under den tid som förflutit sedan vår senaste öfversikt har teatern uppfört Sudermanns Heimath (*Koti*), redan den 15 mars, således nära en månad innan denna pjes gafs på svenska teatern äfvensom ett inhemskt original, *Purimossa*, af skådespelaren Kaarle Halme. Magdas roll i Koti utfördes af fru Rautio,

hvars framställning var en något vekare karaktär än fru Håkanssons, något som visserligen i en del punkter gjorde rollen mer sympatisk, men tillika sammanhängande med en viss kälkborgerlighet, som hvilade öfver spelet och som är absolut främmande för rollen. Öfverstelöjtnant Schwarze spelades värdigt af hr Leino, pastor Hefferdingk af hr Ahlberg, von Keller af hr Franck o. s. v.

Händelsen i hr Halmes skådespel tilldrager sig på medlet af 1850-talet och afser att gifva en tidsbild från tavastländskt landslif på denna tid. Intrigen skildrar huru en utsväfvande och i alla afseenden vidlyftig rustmästare vid den indelta militären, som är förmyndare för arftagerskan till Purimo gård, på det skändligaste missbrukar sin ställning gentemot sin myndling, i det han för att komma åt hennes arf förmår henne att äkta honom. Någon kärlek till sin förmyndare har hon ej hyst, och då hon upptäcker att han svekligt förfarit med hennes förmögenhet, fattas hon af afsky för honom, men anser sig dock böra fullgöra äktenskapet för att skänka en fader åt det barn, som hon väntar och hvars upphof rustmästaren blifvit, då hon en gång halft vanmäktig fallit i dennes garn. Samtidigt upptäcker hon emellertid att hon i själfva värket älskar sin frände Roope, som varit arbetsledare på gården. Äfven Roope bekänner sin kärlek, men när han erfar huru sakerna stå, besluter han lämna gården, han tager en häst ur stallet och beger sig bort för att söka sig plats annanstädes. Rustmästaren har emellertid i honom misstänkt en rival och för att göra honom oskadlig får han med tillhjälp af sin vän, länsmannen, Roope fäld för hästtjufnad och dömd till spöstraff. Samma dag som rustmästarens bröllop med Purimos unga värdinna skall äga rum, skall äfven exekutionen ske. En hel akt upptages för resten af förberedelserna till denna och slutar med att fången föres till spöpålen och begynner afkasta sina kläder. — Den unga flickan har emellertid uppstält som vilkor för äktenskapet att Roope skulle skonas, men då detta icke uppfylles, säger hon nej i brudstolen. Nu vänder sig bladet, rustmästaren måste afstå från alt, hans vinglerier bli afslöjade, och Roope är herre på täppan.

Intrigen är rätt konstrikt och skickligt hopflätad, och det hela uppbäres af en viss ursprunglig kraft, men det är den råa kraften, utan tecken till smak. Förf. opererar hufvudsakligen med det som gör effekt och ryggar icke tillbaka för ohyggligheter. Karaktärsteckningen är ytterst schablonmässig; rustmästaren är en typisk teaterbof, Roope en ädel ung bonde o. s. v. Ofta nog äro effekterna rätt naiva, hvarjämte en del öfverflödiga personer införts. I förbigående pläderas också för införande af jurydomstolar.

Spelet var öfver hufvud taget genuint och godt. Hr Ahlberg lyckades väl i sin framställning af den dryge och råa, poserande rustmästaren, fru Rautio som Hilma (Purimos värdinna), hr Weckman som Roope o. s. v.

J. N. R.

Trettiondefjärde tomens innehåll.

Uppsatser.

Vitterhet.

I Bokhandeln.

Öfversikt.

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medvärkan af

C. G. ESTLANDER,
J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, B. ESTLANDER,
E. LAGUS, MIKAEL LYBECK, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN,
E. SCHYBERGSON, R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN,
EDV. WESTERMARCK, R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Senare halfåret 1893.

Tom. XXXV.

HELSINGFORS,
J. SIMELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG, 1893.

Akademiska reformfrågor.

Reformer i universitetets organisation och arbetssätt stå på långt när icke så ofta på dagordningen som skolreformer, åtminstone icke i vårt land. Våra tidskrifter och tillochmed de dagliga tidningarna innehålla icke sällan väl motiverade yrkanden på djupgående förbättringar af undervisningsväsendet i elementarläroverken och folkskolorna. Dessas lärare sammankomma med lust och ifver till allmänna möten och använda de första dagarna af sina välförtjänta sommarferier till att genomgå eller genomlöpa ett stort och brokigt mötesprogram. Och denna sommar hafva äfven de vid de officiella skolmötena förbisedda privatläroverkens lärare sammanslutit sig till gemensamma sammankomster och till ett gemensamt företag, och detta under en berömvärd enighet, glömmande konkurrensen mellan de skolor de representera och utan afund eller ringaktning förbiseende de skilnader i yttre vilkor, som vår nuvarande skolregim hittils sökt påtrycka våra privatskolor. Och under alla dessa diskussioner, i alla dessa sträfvanden höras än svagare, än starkare röster, som föra reformernas talan och hvilka ingifva erkännande eller åtminstone aktning hos hvar och en som med allvar och sakkännedom pröfvar de svåra spörsmålen om det bästa sättet för ungdomens uppfostran och undervisning.

I bredd med vårt blomstrande skollif tar sig den akademiska didaktiken ganska anspråkslös ut. Universitetets lärare i skolämnen och andra för undervisningsväsendet viktiga grenar äro uteslutna ifrån läraremötena och deltaga högst litet i den fria diskussionen på vår pedagogiska förenings möten. Sammanslutningar emellan de akademiska lärarena med detta syftemål hafva knappast försökts, utom att på senaste tid fakulteternas samtliga lärare tillåtits att yttra sig i vissa fakultetsfrågor. De akademiska reformfrågorna hafva därför långt mindre utsikter att vinna en allsidigare behandling än den som kommer dem till del vid

fakulteternas eller konsistoriets bord med dessa kollegiers ofta förunderligt enahanda grupperingar af vota i de mest olika ärenden.

Då man för några år sedan försökte åstadkomma en reform i den mest antikverade och ensamstående af våra akademiska inrättningar, studentexamen, ledde detta icke till något synnerligt resultat. I afsikt att göra maturitetspröfningen värksammare påyrkades det att man borde lämna ansvaret för densamma åt dem det rätteligen tillbör, skolan och dess myndigheter, eller åtminstone inskränka den allmänna studentexamen till ett mera effektivt inträdesförhör vid de olika fakulteterna[1]); men härför vunnos icke många röster. Detta måste beklagas, isynnerhet i den filosofiska fakultetens intresse, då denna numera är den enda som är i afsaknad af särskilda obligatoriska preliminärer före de egentliga kunskapsprofven. När man sedan småningom tyktes komma till något slags slut i studentexamensfrågan och hade förordat några förändringar, som icke voro så alldeles radikala — afskaffandet af vitsorden i det muntliga förhöret, minskningen i dettas ämnen genom utelämnande af religion och ett af de tre främmande språken, det skriftliga latinprofvets alternativa ersättande med en öfversättning från latin till modersmålet, o. s. v. — blef tillochmed detta för riskabelt, och efter en ny längre betänketid kom man sig endast att föreslå de skriftliga profvens regelbundna afläggande två gånger om året, detta visserligen en förbättring.

Under innevarande akademiska läseår har man däremot hyst betydligt mindre betänkligheter mot akademiska reformer, ja man har nästan med en viss ungdomsfriskhet voterat förändringar i sådana, efter hvad man kunde tycka, långt ömtåligare och mer betydande frågor, som de akademiska lärarenas språkliga kompetens, kunskapsprof för juridiska och administrativa tjänstemän samt vilkoren för erhållande af venia docendi vid universitetet.

Roten och upphofvet till språkfrågans upptagande vid det akademiska rådsbordet var mycket karaktäristisk. Det var icke ett trängande behof som väkte frågan, den utgick ej från de genuint finska studenterna; utan en medicinestuderande, som flere år studerat vid universitetet och som

[1]) Jfr Finsk Tidskrift, tom. XXIII sid. 240 ff.

utan svårighet begagnat sig af svenska språket, framkommer med anspråk på att framdeles inför samma lärare, som i tidigare prof bevittnat hans insikt i svenska, få undergå förhör på finska, för hvilket ändamål ett särskildt stipendium nyligen inrättats —. Vederbörande professor, en af universitetets älsta lärare, insisterar på sin rätt — och saken är i full gång. Man antastar professorn mer än en gång i bladen och t. o. m. inför myndigheterna, men kan ej komma åt honom — studenten faller det ingen in att röra vid. Så inlämnas af ett större antal medicinestuderande en petition, ställd till universitetets Höge Kansler; på ett bevekande sätt, men också med uttryckligt framhållande af berörda, föga bevekande casus, motiveras och föreslås en statutförändring, åsyftande större kompetens i finska språket för lärare icke blott i den medicinska, utan äfven i den filosofiska fakulteten. Efter det några svaga tvifvelsmål uttalats om detta sätt att taga initiativ i akademiska författningsfrågor, remitteras petitionen af konsistorium till vederbörande fakultet och sektioner. Slutet blir ett med mycket knapp majoritet eller, om vi minnas rätt, genom rektors votum decisivum åstadkommet beslut att förorda ett författningsförslag, som skulle beröra endast och allenast finskan, icke de båda inhemska språken — såsom alla senare språkförfattningar — och gå ut därpå, att af lärare framdeles skulle fordras förmåga att i tal och skrift använda finska språket samt att handhafva undervisning och examinering på detta språk; sättet för pröfningen af sådan insikt skulle bestämmas af konsistorium, hvarjämte möjlighet till erhållande af dispens förutsättes i förslaget. När sedermera fråga väktes om redan anstälda lärares rätt till befordran vid universitetet utan nytt kunskapsprof i finskan, gaf detta anledning till svår dissensus: 15 ledamöter röstade för och 13 emot ett uttryckligt stadgande i saken. Af de 15 önskade 14 befria nuvarande lärare från nya prof, 1 önskade pålägga dem sådana; af de 13 yttrade sig 12 mer eller mindre bestämdt i sistnämda riktning, 1 uttalade sig i det justerade protokollet endast emot särskildt stadgande. Emellertid förklarades genom ny omröstning och med begagnande — äfven i detta fall — af rektors votum decisivum, att den ursprungligen af 13 ledamöter, bland dem rektor, representerade åsikten

var konsistoriets. På detta sätt var då denna sak afgjord i konsistorium, med ej mindre karaktäristiskt slut, än början varit.

Då det tages i betraktande att man hittils åtnöjt sig med att af lärare i filosofiska och medicinska fakulteterna fordra endast förmåga att förstå finska skrifters innehåll, men att enligt ifrågavarande förslag fordras förmåga att utan inskränkning handhafva akademisk undervisning på finska, ej blott examinering, så kan man lätt förstå det motstånd förslaget rönte. Minoriteten ville icke gå in på större fordringar än dem som gälla för civila tjänstemän. Som stöd härför anfördes bland annat att mera icke behöfdes, då ju studenterna från skolan medföra insikt i båda inhemska språken och i hvarje fall måste förstå det andra språket samt som blifvande tjänstemän måste lära sig båda.

Utan tvifvel vore det af stor vikt för den högre, nu alt rikligare uppspirande bildning i landet, som söker sig ett uttryck på finska språket, att så många universitetslärare som möjligt vore fullt mäktiga att meddela all akademisk undervisning på detta språk. Och det forcerade frekventeradet af finska skolor med däraf följande talrika dimissioner till universitetet af alumner med finsk skolbildning gör saken ännu mera behjärtansvärd. Men frågan är om detta sakernas tillstånd kan åstadkommas med lagbud. Det torde från finskt håll knapt kunna förnekas att ännu högst få akademiska lärare utgått från finskt hem och finsk skola och att den finska prosan — icke novellisternas språk, utan den för vetenskapliga ändamål egnade prosan — ännu på långt när icke blifvit af ett tillräckligt antal mönstergilla författare behandlad och så utvecklad, att finskans framgångsrika användning vid akademisk undervisning kunde anses säkerställd. Härtill fordras värkligen mer än en stark språkifver och en vanlig språkförmåga. En högre bildning och ett utbildadt språk skapas ej skolmässigt och ej ens på ett sekel, utan under århundraden, af genuina snillrika skriftställare, hvilkas arbeten allmänt läsas och därigenom bidraga till framalstrandet af en högre prosa. Från finskt håll framhålles gärna osäkerheten och slarfvet i svenskan hos några af våra poeter, men denna osäkerhet kan dock ej jämföras med den som ännu råder i finskan.

Men är förhållandet sådant, och om ett raskare ökande af goda finskspråkiga föreläsningar vid universitetet ännu skall låta vänta på sig, motsvarar då en allmännare fordran på förmåga att handhafva akademisk undervisning på finska språket den omutliga värkligheten? Det finnes ju en möjlighet att tillämpningen af denna fordran fortfarande blir facil — om man också skulle bibehålla det nu bestående pröfningssättet att tvinga en sökande disputera öfver en vetenskaplig specialundersökning på finska! — men redan nu har denna fordran afskräkt en och annan framstående vetenskapsidkare från att tänka på akademisk lärarebefattning. I juridiska, medicinska och filosofiska fakulteten är det förvisst icke rådligt att uppoffra en enda framstående lärare för det fåtal studenter som nuförtiden icke kan följa med undervisning på svenska språket. Mindre, men strängare fasthållna fordringar skulle hafva högre värde än de nu bestående eller föreslagna. Och en skenreform eller ett förhastande kan lätt hindra en värklig förbättring och förhållandenas sunda utveckling.

En mera otvetydig förbättring än den nu omordade innebäres i det nu för andra gången framträdande förslaget till förändrade bestämningar för examina i juridiska fakulteten, hvilket förslag så godt som enhälligt antogs af konsistorium och sålunda gick lättare af stapeln än den för några år sedan faststälda preliminärexamen vid medicinska fakulteten. Till de viktigaste momenten i det juridiska examensförslaget hör ett bestämdt särskiljande af rättsexamen, såsom en värklig domareexamen, från förvaltningsexamina, hvilka blefve tvänne, en högre och en lägre, äfvensom en ny anordning af juriskandidatexamen. För denna examen — detta är en punkt af allmännare intresse — skall enligt förslaget framdeles icke fordras filosofiekandidatexamen som preliminär, utan juridiska fakulteten har velat i detta afseende åtnöja sig med ådagaläggandet af sådana insikter i filosofi och nordisk historia, som pröfvas nödiga för grundligare studier af de till juridiska fakulteten hörande läroämnen, äfvensom erforderlig kunskap i latin och i det äldre svenska lagspråket[1]). Däremot skall i själfva juris-

[1]) I anledning af historisk-filologiska sektionens utlåtande tillades af konsistorium fordran på minst „cum-laude“-insikter i ettdera af förstnämda ämnen samt på god förmåga att i skrift behandla modersmålet.

kandidatexamen fordras en afhandling och högsta vitsordet i ett examensämne, något som hittils icke varit obligatoriskt. Afsikten är sålunda att genom det preliminära kunskapsprofvets inskränkande till det värkligen behöfliga måttet för de studerande bespara tid och kraft till djupare och mera omfattande juridiska studier.

Det vore att misskänna rätts- och statsvetenskapernas universella karaktär och innersta väsen, om man ville förneka möjligheten att genom dem gifva studenten en allmän och tillika strängt vetenskaplig bildning samt hans studier en äkta vetenskaplig halt. Vår tids historia och dess filosofi kunna icke mera ensamma för sig intaga denna alt omfattande, alt behärskande ställning som i forna dagar; de specialisera sig, de ansluta sig till andra vetenskaper. Å andra sidan söker numera rättsvetenskapen kanske än mera än någonsin ett stöd i den nyare psykologiska och historiska forskningen; deras metoder återfinnas i försöken att lösa de stats- och rättsvetenskapliga problemen. Och det finnes full vikt på båda sidor, om än juristernas ständiga beröring med praktiken något minskar antalet forskare bland dem. I den akademiska undervisningen och examineringen beror dock alt på personen, på lärarens intresse för sin sak, på hans insikt, omdöme och samvetsgrannhet. I detta afseende borde man lugnt kunna motse förvärkligandet af den redan länge sedan ifrågasatta reformen af examina i juridiska fakulteten, blott de juridiska preliminärexamina lämpligen anordnas och strängt upprätthållas.

Inom historisk-filologiska sektionen mottogs icke det juridiska förslaget med odeladt erkännande. Endast en af sektionens ledamöter ville från principiell synpunkt gå ännu längre och helt och hållet förlägga de juridiska preliminärerna till juridiska fakulteten. Enligt denna åsikt kunde filosofiska fakulteten „blott vinna på att icke göras till en obligatorisk, efter omständigheterna lifligt eller trögt trafikerad genomgång för framtida studier af annan art och med annat syftemål, än som egentligen vore förenligt med den filosofiska fakultetens karaktär“. Och tidigare började, mer direkta studier i juridik och det blifvande hufvudämnet i juriskandidatexamen vore bättre egnade att gifva näring åt den vetenskapliga hågen och medföra mera tillfredsställande re-

sultat än en mängd preliminärer, hvilka lätt fattas som tvångsläxor och som sådana behandlas och värka [1]). En annan ledamot af historisk-filologiska sektionen framhöll i tvär motsats härtill filosofiekandidatexamens ideella betydelse, ansåg densamma hafva „utan tvifvel mer än något annat befästat samkänslan hos de bildade samhällsklasserna i vårt land“ och icke ha varit utan betydelse för den allmänna bildningen och „det rent vetenskapliga intresset hos vår ämbetsmannakår“, o. s. v. För vår del hafva vi en gång förut i Finsk Tidskrift (tom. XXVII sid. 43 ff.) ifrågasatt hvarje existensberättigande för hela filosofiekandidatexamen, om det funnes en vetenskaplig (licentiat) examen och en icke mindre behöflig, i enlighet med sitt speciella ändamål inrättad skollärareexamen. Skulle åtminstone sist antydda examen och likaså en särskild teologisk preliminär komma till stånd samt filosofiekandidatexamen inskränkas till en afhandling och förhör i tre ämnen, vore mycket vunnet för enhetligheten och sammanhanget i studierna inom filosofiska fakulteten.

Finnas sålunda brister i inrättningen af examina inom filosofiska fakulteten, äro de likväl icke af den art, att de skulle förhindra lämpliga anordningar af studierna i de särskilda vetenskaperna. Lyckligtvis har äfven vårt universitet fått i detta afseende bibehålla den frihet som varit och är alla akademiers lifsluft. Tilsvidare finnes icke häller skäl att frukta någon inskränkning häri, vare sig genom yttre tvångsbestämningar eller framträdandet af uniformerande tendenser hos högskolans egna myndigheter. Från de studerandes eget håll ha visserligen på senare tid yttringar försports af en sträfvan att i viss mån reglera den akademiska studiegången, och studentafdelningarna hafva i sådan afsikt vändt sig till juridiska fakulteten och historisk-filologiska sektionen. Målet för detta sträfvande har dock icke utgjorts af en önskan att klafbinda den enskildes frihet, utan att bereda de värkligt studerande större möjlighet till

[1]) I den studiehandbok, som af Upsala-föreningen Verdandi utgifvits till de studerandes tjänst, föres i detta afseende särdeles rent språk. Det heter där (2 uppl. sid. 163; jfr. sid. 154 och angående „mediko-filen“ sid. 147): Vidare kan icke nog framhållas vikten af att man genast vid ankomsten till universitetet griper sig an med studierna, något som i hög grad gäller i fråga om juridisk preliminärexamen, där hufvudintresset snarare bör vara att så fort som möjligt aflägga examen än att skaffa sig särdeles grundliga kunskaper eller höga betyg.

ledning i studierna, en ledning så mycket mer behöflig, som den nutida skolan, med alla sina många företräden framför den gamla tidens, icke i samma mån som de forna gymnasierna förbereder ungdomen på det akademiska lifvets goda och onda. Studentafdelningarna tyckas hafva funnit studiesättet mera tillfredsställande inom teologiska och medicinska fakulteterna samt fysisk-matematiska sektionen, eftersom dessa icke ihågkommits. I de två senare nämda får i själfva värket den studerande nog länge vandra från laboratorium till laboratorium och från praktisk kurs till praktisk kurs, så att ledning icke borde fattas honom; i teologiska fakulteten åter är mer än nog sörjdt för den begynnande studentens behof genom en strängt ordnad och strängt handhafd preliminärexamen, hvilken, såsom vi antydt, säkert kunde, lämpligt anordnad, hafva sina goda värkningar äfven inom den nu starkast af alla frekventerade juridiska fakulteten.

Hvad historisk-filologiska sektionen angår, tyckas studentafdelningarna i viss mån funnit handledningen vid studierna i klassisk filologi ändamålsenliga. Vi tillåta oss därför att i korthet redogöra för desamma, med speciell hänsyn till den romerska filologin. Förutom det obligatoriska latinska skrifprofvet — hvilket professorn i ämnet förgäfves försökt få förändradt till ett prof på förmåga att väl förstå och väl öfversätta latinsk text[1] — underkastar sig fortfarande en god del studerande förhör för det lägsta vitsordet i romersk literatur. För detta erfordras främst att examinanden under minst en, men i undantagsfall ända till fyra månader deltager i muntliga och skriftliga filologiska elementaröfningar, hvilka afse förmåga att utan ledning öfversätta och likaså självständigt i språkligt och sakligt hänseende analysera lättare text — en förmåga som skolan ej alltid lyckats bibringa sina abiturienter, men som påtagligen för flertalets akademiska studier är af stor betydelse. Efter dessa öfningar kan tentamen afläggas i kursens längsta del, i hvilken fordringarna klargöras vid ett föredrag i början af hvarje hösttermin: dessutom bör examinanden samma termin han undergår publikexamen ådagalägga insikt i literaturhi-

[1] Vid de svenska universiteten förekomma numera skriftliga språkprof endast i sammanhang med examen i det språkliga ämnet.

storia och ånyo undergå prof i extempore-öfversättning. Endast de som väl genomgått hufvuddelen af approbatur-kursen tillrådas att tänka på högre vitsord, för hvilka successiva arbeten och seminarie-öfningar äro bestämda samt två nya successiva tentamina anordnats i de delar, hvilka ej presterats vid öfningar eller vid repetitioner i sammanhang med föreläsningarna. En sådan kursföljd hindrar ej friheten och självständigheten i studierna, men motarbetar planlösheten och oföretagsamheten. Liknande tentamenssätt påyrkades äfven i studentafdelningarnas skrifvelse.

De studerandes önskningsmål rörande studierna i historisk-filologiska sektionen berörde — förutom vetenskapliga termers öfversättning vid föreläsningarna äfven till det andra inhemska språket — först och främst en detaljerad plan för studierna, hälst utvecklad under en särskild föreläsningstimme, samt hänvisning till den literatur som behandlar förelästa ämnen. Då föreläsningskurser i de enskilda vetenskapernas encyklopedi och metodik hittils knapt nog förekommit hos oss, synes denna önskan ganska berättigad. De studieplaner eller rättare examensfordringar, som utgifvits af historisk-filologiska sektionen, äro ock så knapphändiga, och de privata anvisningarna kunna lätt blifva så ofullständiga, att de icke ensamma förslå, om de också ingalunda kunna undvaras, allra minst i de högre kurserna. Icke häller handböcker af det slag föreningen Verdandi i Upsala utgifvit — af dess Studiehandbok har i år redan andra upplagan utkommit — äro fullt tillräckliga; de sakna dessutom det lif och den färg läraren kan gifva en föreläsning öfver studiernas rätta art och fordringarnas värkliga innebörd.

Vidare uttalades af studentafdelningarna önskvärdheten af elementära kurser med repetitioner, hvilkas resultat borde tagas i betraktande vid tentamina, äfvensom af privatkollegier och seminarieöfningar för de mera försigkomna med ändamål att bibringa dem kännedom om den vetenskapliga forskningsmetoden samt vänja dem vid vetenskaplig diskussion och kritik. Om äfven vissa vetenskapers karaktär uppställer svårigheter i detta hänseende, kan man dock ej annat än på det lifligaste önska en utveckling af den akademiska undervisningen i denna riktning, så att vetenskapliga öf-

ningar till god del träda i stället för de offentliga föreläsningarna, liksom fallet redan länge varit i flere läroämnen, isynnerhet i de af studenternas önskningsmål icke berörda fakulteterna. Mer än fyra sekler efter boktryckerikonstens införande borde ju i alt hufvudsakligt böckerna kunna ersätta föreläsningarna, och vid vårt universitet saknas icke häller vidlyftiga kurser med ledning af trykta arbeten. Och nuförtiden börja ju tillochmed prästerna på landet något förkorta sina predikningar —. För vår del skulle vi tillochmed vilja betrakta föreläsningarna som det jämförelsevis mindre ofta förekommande, som medel att lifva studierna och framhålla vissa betydelsefullare moment i desamma. Öfningarna däremot icke blott gifva professorn det bästa tillfälle att lära känna lärjungarnas behof och pröfva deras mogenhet, utan äro tillika långt mer än föreläsningarna egnade att föra den studerande ungdomen till självständigt tänkande, de akademiska studiernas bästa och ädlaste frukt.

Behofvet af elementarkurser och vetenskapliga öfningar har fått ett bestämdt uttryck i vissa bestämningar i den för två år sedan utgifna stadgan angående filosofiekandidat- och licentiatexamina i Sverge. Enligt denna skall filosofiska fakulteten tillse att åt studerande, som hafva för afsikt att aflägga ifrågavarande examina, undervisning vid universitetet finnes att tillgå, „och böra för detta ändamål årligen i hvarje examensämne icke blott hållas vetenskapliga föreläsningar, utan äfven inrättas dels propedeutiska kurser, dels seminarie- eller öfningskurser“. Fordringarna för tillträde till dessa olika kurser bestämmas på examinatorernas förslag af fakulteten. Angående de propedeutiska kurserna stadgas dessutom att de icke i något ämne utan särskildt tillstånd af universitetets kansler få upptaga längre tid än ett läseår. Skulle i något ämne af brist på lärarekrafter eller af annan orsak alla här nämda slag af undervisning icke kunna anordnas, bör enligt den svenska stadgan fakulteten härom anmäla hos kansler, som eger förfara efter omständigheterna.

Vi hafva härmed kommit till en af kärnpunkterna för alla akademiska reformer: lärarekrafternas tillräcklighet. Om i ett omfattande läroämne endast en lärare finnes, skall han lätt nedtyngas af undervisningens och det ständiga tenterandets bördor, då ju därtill ännu i våra förhållanden administra-

tiva och andra göromål påtrugas eller tillochmed påtvingas universitetsläraren. Han kan väl något följa med sin vetenskap och upprätthålla sina åligganden; men vetenskaplig produktion vågar han knapt börja med, än mindre kan han annat än i lyckliga undantagsfall slutföra något af större betydenhet. Bokmakeriet betecknar visserligen icke i och för sig en högre vetenskaplig utveckling och äkta vetenskaplig bildning; men det måste dock medgifvas att en svagare vetenskaplig produktion i viss mån återvärkar menligt på den akademiska undervisningen och därmed äfven på tjänstemannabildningen, om man nämligen af densamma fordrar något mer än blott inpluggade kunskaper och inöfvade färdigheter.

Vid vårt universitet motsvarar emellertid antalet lärare och deras fördelning på olika ämnen alldeles icke behofvet. Ty behofvet kräfver minst en aflönad docent eller extraordinarieprofessor för så godt som hvarje läroämne, för att icke tala om de viktiga undervisningsämnen som alt fortfarande sakna fast lärostol vid vårt universitet. Det finnes knapt någon ämbetsman i vårt land af större betydenhet, som ej har vid sin sida en stab af fast aflönade tjänstemän eller tillochmed en ordinariter anstäld ställföreträdare; men denna förmån är på långt när icke förunnad universitetet, som dock skall förse alla ämbetsvärk, alla skolor, alla församlingar och läkaredistrikt med dugliga tjänare. Och likväl stå de akademiska lönerna afgjordt lägre än ungefärligen motsvarande civila ämbetsmäns.

Det nu framhållna behofvet är dock endast det oundgängligen nödvändiga. Ty förutom att utbilda och pröfva blifvande tjänstemän tillhör det universitetet att befordra vetenskapens framsteg i landet. Från denna synpunkt sedt, kan de knapt stälda extraordinarie professionernas och de nödtorftigt understödda docenturernas antal omöjligen inskränkas till en för hvarje ordinarie profession. Redan för konkurrensen vid de ordinarie ämbetenas besättande vore det oklokt att afvisa eller med tillfälliga gratifikationer afspisa begåfvade lärareaspiranter blott och bart i egenskap af dubletter. Medan i snart sagdt alla länder flere egna eller närastående grannars högskolor stå öppna för konkurrensen om ett större antal fasta lärareplatser, äro

vi i detta afseende hänvisade till betydligt mer inskränkta förhållanden, hvilka vår nationella exklusivitet försöker ännu mer inskränka.

Tager man i betraktande såväl dessa omständigheter som det ringa antal personligen anstälda professorer universitetet — delvis efter nog lång väntan — berättigats fästa vid sig, måste man medgifva att universitetets för någon tid sedan gjorda hemställan om erhållande af fyra nya docentunderstöd till de tolf nu medgifna var skäligen anspråkslös. Från docenternas eget håll har man gjort gällande att det i proportion till docenternas antal, hvilket för tillfället uppgår till 38, skulle måttligt tilltaget behöfvas 24 understöd, af dem 12 högre à 4,500 mark (i st. f. 3,500) och 12 lägre à 3,500 (i st. f. 2,500) jämte möjlighet till tillfälliga understöd. Det stöter värkligen på misère att i fysisk-matematiska sektionen de fyra älsta docenterna utan understöd i sju års tid idkat flitig lärareværksamhet endast mot tillfälliga gratifikationer från 1,400 till 2,400 mark i året. Dessutom saknas ännu docenter för åtskilliga ämnen, som äro svårare åtkomliga eller af en ytlig studieriktning aflägsnats från allfarsvägen. — Emellertid har konsistorii anhållan om fyra nya docentunderstöd tilsvidare icke bifallits, utan konsistorium har anmodats att inkomma med förslag till föreskrifter med ändamål att afhjälpa särskilda bristfälligheter, hvilka skulle förefinnas i universitetets docentinstitution med afseende å vilkoren för erhållande af venia docendi, begränsningen af tiden för docentunderstödens åtnjutande, anordnandet af docenternas lärareværksamhet, m. m.

Uppsökandet och afhjälpandet af de så blott lindrigt antydda bristerna i docentinstitutionen har från fakulteternas och konsistoriets sida bedrifvits med all önskvärd omständlighet och varsamhet. Resultatet har dock, som man kunnat vänta, icke blifvit synnerligen stort, och det främsta uttalandet har, träffande nog, föreslagits att gälla just erhållandet af flere docent understöd, då ju saknad af dessa utgjorde den förnämsta bristen i docentinstitutionen. För öfrigt har man, som det tyckes, försökt att för dessa prekära docenturers och dessa knappa docentunderstöds erhållande uttryckligen betona så många svårigheter som möjligt. Medan uttryckliga bestämningar saknas rörande beskaffenheten

af professorsspecimina, föreslås nu för docentspecimina det visserligen självfallna stadgandet, att de skola ådagalägga grundliga insikter och självständig vetenskaplig forskning: Och medan blifvande professors lärareförmåga icke behöfver särskildt styrkas, skola docentens lärareegenskaper ej blott som hittils vitsordas af enskild fakultetsledamot, utan dessutom intygas af fakulteten —'som dock ej härvid efter något bestämdt lärareprof behöfver reglera sitt tycke om sökandens egenskaper. — Det föreslogs tillochmed att aspirant till docentur borde obligatoriskt utgifva flere vetenskapliga afhandlingar, medan docentur hittils tilldelats på grund af ett godt licentiatspecimen och högre fordran icke är lag för de långt bättre stälda adjunkterna i teologiska och juridiska fakulteterna. Detta förslag, som särskildt i vissa vetenskaper och i vissa fall kunnat leda till orättvisa, vann icke pluralitet inom konsistorium. Då det äfven med nu gällande bestämningar ej blott inom fakultet, utan äfven inom konsistorium, hvars vetenskapliga pröfningsrätt numera inskränkts, kan inträffa att enskilda ledamöter utan förnyad fackgranskning företaga sig att ifrågasätta väl vitsordade licentiatspeciminas giltighet för docentur, kan man tvärtom befara att äfven den slutligen föreslagna bestämningen skall gifva rum för godtycklig pröfning; den lyder nämligen att till erhållande af docentur kan äfven utan särskild disputation för detta ändamål den licentiat förordas, som genom sin licentiatafhandling eller ock genom annan „framstående“ publikation ådagalagt sådan insikt och förmåga, som ofvan nämdes i fråga om docentspecimen. Å andra sidan är det af intet gagn, om också ej häller till egentlig skada, att till universitetet draga sådana som för dess värksamhet ej hafva fullgoda förutsättningar och ett varaktigt intresse. Detta har väl någon gång händt, men säkert icke oftare än man vid andra värk — extra eller t. o. m. ordinariter — anstält olämpliga personer, och det kan endast förekommas genom vederbörandes samvetsgranna bedömanden, men ej genom författningars ordalag eller genom kvantitativa tvångsbestämningar, som kanske just de bästa författarne minst vilja underkasta sig.

I afseende å fördelningen och bortgifvandet af docentunderstöden har konsistorium förordat bestämningar af jämförelsevis större vikt än de förut berörda. Så har man nog

starkt brutit med principen angående understödens beroende af lärarebehofvet i vissa mer studerade eller mer ledning kräfvande ämnen. Man har hållit sig till fakultetsindelningen, men mindre konsekvent borttagit de hittils reserverade understöden, nämligen i klassisk filologi, matematik och kemi. Enligt vårt förmenande borde denna fördelningsgrund tvärtom utsträckas, så att till en början åtminstone de moderna språken och filosofi skulle hafva bestämda docentunderstöd, möjligen äfven allmänna historien samt i fysisk-matematiska sektionen fysik, ehuru det förra ämnet har och det senare snart torde få en komplementär professur; vi förutsätta härvid att såväl den moderna lingvistiken som geografin dessutom skulle få hvar sin fasta lärostol.

Hvad angår bortgifvandet af docentunderstöd, betonas i konsistorii förslag att icke ancienuitet, utan större förtjänst i lärarevärksamhet och vetenskaplig forskning bör vara det bestämmande, något som äfven nu gällande författningar torde afse. Likaledes är det väl förenligt med nu gällande lagstiftning att, hvarje gång docent föreslås till erhållande af understöd, anmälan göres om huru hans värksamhet vid universitetet komme att anordnas. Detta anse vi vara den i praktiskt hänseende viktigaste punkten i hela förslaget. Ty att extra lärares skyldigheter närmare bestämmas har sin stora betydelse som ett medel att bättre än hittils taga vara på de lärarekrafter som stå universitetet till buds. Och enligt vår mening blir detta framför alt en maning att tilldela de personligt anstälda lärarne äfven lämpliga delar af examensskyldigheten, utan hvilken deras undervisning ej kommer till sin fulla rätt.

Rörande tiden för åtnjutande af docentunderstöd försspordes starka meningsbrytningar inom fakulteterna och konsistorium; slutligen förkastades det väkta förslaget att denna tid i regeln skulle inskränkas till nio år. Om bortgifvandet af ledigt docentunderstöd sker med tillräcklig urskilning, är ju hufvudsaken vunnen, och det synes icke ligga någon synnerlig vikt på att altjämt utsätta de engång remunererade docenterna för en kapplöpning med yngre, i själfva värket mindre pröfvade kamrater. Om efter nio års förlopp en docent fortfarande vill nöja sig med

ett docentunderstöd, hvilket man blott i undantagsfall kan antaga, må det billigtvis frågas om ej hans lärareerfarenhet betyder mer än de möjliga företrädena hos en yngre aspirant till understödet. Har man åter i hufvudsak misstagit sig på en docent, är det för mycket att bibehålla honom nio år och något för sent att efter nio års subventionering undandraga honom hans kanske enda lefvebröd. Strängt taget kan ju dock hans understöd hvart tredje år sättas i fråga. Mera skäl, om ock mindre praktisk betydelse, ha de af konsistorium föreslagna bestämningarna att docent efter tre års overksamhet som sådan borde afgå samt att docent endast efter konsistorii och vicekanslers pröfning kunde tillika innehafva ordinarie tjänst.

En betydande fördel skulle beredas docenterna och i viss mån äfven ämbetsvärken, om, såsom det föreslagits, docent skulle förklaras berättigad att vid ansökning af såväl civila som ecklesiastika och skolläraretjänster beräkna fulla tjänsteår för den tid han varit anställd vid universitetet i sådan egenskap, samt att tillgodoräkna sig denna tid äfven i fråga om löneförhöjning vid skolstaten och pension vid universitetet. Måtte blott denna betydande fråga, som naturligtvis icke kan afgöras utan flere olika myndigheters hörande och väl icke aflöper utan särskilda inskränkningar, i god tid frånskiljas från det öfriga förslaget rörande docentinstitutionens förändring. Ty en sådan förändring kan utan dröjsmål företagas, i sin bästa del tillochmed utan ny författning, och det är ett trängande behof för universitetet att åtminstone få de nu begärda understöden för sina många som lärare och forskare väl förtjänta docenter, hvilkas osäkra ställning länder universitetet hvarken till gagn eller heder.

Under denna vår har en enskild man med sitt föredöme visat hvad det bör göras för vetenskapens befordran i ett land som genom sin aflägsenhet från forskningens och bildningens centralhärdar lätt löper fara att isolera sig och blifva efter i de bildade nationernas rad. Det är att hoppas att den Antellska donationen till universitetet, stor 800,000 mark, skall utan småsinnad, alt riskerande vantolkning af testators storslagna afsikter uteslutande utgifvas så som han förordnat, till vetenskapliga resestipendier om

8,000 mark för året i tre års tid. Och det är att hoppas att regeringen icke för denna donations skull undandrager universitetet sitt hägn, utan att de vetenskapsidkare, som genom de Antellska — eller rättare Rosenbergska — stipendierna utan någon kostnad för staten förvärfvat sig en fullständigare vetenskaplig utbildning, skola sättas i tillfälle att i vår egen jordmån omsätta den rikare och lifskraftigare växtligheten från lyckligare lottade länders förnämsta odlingsmarker.

F. Gustafsson.

Fredssaken i skönliteraturen [1]).

I.

Bertha v. Suttners „Ned med vapnen".

I dessa dagar, då alt flere af vårt släktes adelsmänniskor flocka sig kring fredsvännernas vackra, hvita fana, då fredssaken alt mera artar sig till att blifva en lifsfråga för den europeiska kulturen, kan det ju ej förvåna att fredssträfvandet söker sig ett uttryck också inom skönliteraturen. Den österrikiska författarinnan Bertha v. Suttners ofvannämda digra roman är ett af de märkligaste arbetena i denna riktning. Med lidelsefull hängifvenhet för fredsidén förenar hon rik detaljkännedom i ämnet. Under de stora krig, som under detta århundrades senare hälft upprört mellersta Europa och ofta varit ödesdigra för hennes eget

[1]) I Finsk tidskrifts decemberhäfte 1892 ingick under titeln „Fredssaken" en uppsats om sträfvandena för världsfredens upprätthållande, sådana de framträda i våra dagars sociala och politiska lif, hvari äfven några skönliterära inlägg i frågan delvis berördes. Sedermera hafva två ärade medarbetare meddelat oss vidlyftigare redogörelser för Bertha v. Suttners, M. Bruhns och Emile Zolas hithörande skrifter, och tror sig red. böra återupptaga den betydelsefulla frågan genom att i ett sammanhang meddela deras uppsatser.

fädernesland, har hon nämligen dels själf varit vittne till, dels genom näraståendes personliga erfarenheter lärt känna de gräsligheter hon skildrar, hela detta gigantiska människolidande, som krigföringen i våra dagar innebär. Innehållet i hennes vidlyftiga arbete, hvilket framträder i själfbiografins form, är i korthet relateradt följande.

Bokens hjältinna, Martha von Althaus, tillhör en af dessa på anor och stolta minnen rika aristokratfamiljer, hvilkas „blåa blod“ utgör en så förträfflig växtplats för uråldriga fördomar och bortdöende traditioner. Hennes far, den gamle, hetlefrade generalen, har under „fader Radetzky“ kämpat i ärofulla strider, och minnena från denna tid utgöra hans lifs glanspunkter. Martha växer upp i en luft mättad med entusiasm för kriget och det militära yrket samt med en förvänd men ärlig patriotism, som i hjältedöden på slagfältet ser fosterlandskärlekens högsta och renaste uttryck. Också är det den lifliga och fantasirika lilla flickans största sorg att hon icke är en gosse och sålunda ej har mycken utsikt till att uppnå den krigiska ära som för henne utgör inbegreppet af all mänsklig storhet. När hennes stolta framtidsdrömmar taga sin högsta flykt, ser hon sig som en ny Jeanne d'Arc i spetsen för en armé bringa räddning åt det i trångmål stadda fäderneslandet. „Redan 17“, lyder Marthas korta dagboksanteckning på hennes 18:de födelsedag. Detta „redan“ är ett poem, utbrister förf. med godmodig ironi; — — förmodligen ville jag därmed säga: och ännu är ingenting gjordt för min odödlighet.

Vid 18 års ålder blir Martha gift med en ung officer, Arno Dotzky, hvars vackra ansikte och lysande husaruniform bländat henne på hennes första bal. Också för Dotzky står naturligtvis det militära yrket vida höjdt öfver alla andra lumpna, jordiska kall, och då Martha skänker honom en son, ser han i denne från första stund „fosterlandsförsvararen.“ De unga föräldrarnas högsta fröjd är att leka soldat med den lille babyn, som redan vid två månaders ålder på skämt utnämnes till korporal och sedan småningom får avancera i graderna. Marthas teoretiska krigsbeundran får emellertid en svår stöt, då hennes unga lycka hotas af den „svarta punkt“ som plötsligen uppstigit på den poli-

tiska horisonten: tvistigheterna mellan Österrike och Italien af år 1859. Dotzkys eldiga deklamationer om mannens stora och heliga plikt att draga ut till försvar för den husliga härden och den värnlösa kvinnan möta nu intet gensvar hos Martha. Hennes sunda uppfattning ligger uttrykt i orden: „Det fans ju ingen hotad härd att försvara, inga barbarhorder stodo utanför våra portar. — Det var helt enkelt en politisk spänning mellan två kabinett.“ Och hon väcker formlig skandal genom att i en krets af sin mans militära vänner antyda som en möjlighet att också Österrike skulle kunna duka under i den så ifrigt åstundade striden. Det hör ju till hvarje soldats och därför äfven till en lojal löjtnantfrus plikter att blindt tro på sin armés oöfvervinnelighet.

Kriget bryter värkligen ut, och Dotzky skyndar till krigsskådeplatsen, brinnande af dådlystnad och med sinnet fullt af äregiriga drömmar. Den unge soldaten fröjdar sig ju åt den första striden liksom en pensionsflicka åt sin första bal. Stor är Marthas sorg och ångest, men den grundar sig till en början endast på hennes kärlek till mannen och har intet att skaffa med någon afsky för kriget i och för sig. Tvärtom känner också hon sig indragen i den heroiska atmosfär som i krigstider utbreder sig samt fyller hela befolkningen med stolthet och hos hvarje enskild individ uppväcker den tanken, att han är en stor medborgare i en stor tid. Hennes klara förstånd reser sig dock snart mot de blinda öfverdrifter som prägla prässens och de politiska talarnes framställning af sakförhållandena — öfverdrifter som hafva sin rot lika mycket i en oförnuftig och föraktfull hätskhet mot fienden som i en varm och uppriktig patriotism. Hon kan ej — enligt gammal god tradition i krigstider — till den hatade motståndarens sida förlägga alla de onda lidelser som varit upphof till och nu drifva sitt spelrum uti striden; hon kan ej betrakta fiendens besegrande såsom ett moraliskt värk, en af kulturens genius utdelad aga. Och då hon ser hvilka sorger och lidanden de hvinande kulorna där nere på de norditalienska slagfälten skapa i hennes vänners och bekantas krets, gripes hon småningom af ett ångestfullt tvifvel på det berättigade i detta förfärliga människoslaktande. Trots sin faders, den gamle krigsentu-

siastens, vackra patriotiska tal och förmaningar kan hon ej för fosterlandets skull se bort från individerna; hon kan ej glömma att Österrike består af idel enskilda personer. De fördomar hon insupit med luften i föräldrahemmet hafva dock ännu så starka rötter i henne, att hon, då Dotzky stupat vid Magenta, midt under sin djupa sorg gripes af en stilla känsla af stolthet — ett medvetande af att det så att säga förestälde en militärisk värdighet att på ärans fält hafva förlorat en älskad make.

Under de år som närmast följa egnar sig Martha åt studium af den moderna naturvetenskapen och historien, och hennes förut halft tveksamma uppfattning af kriget såsom något omänskligt och oberättigadt vinner därunder i styrka och klarhet. Det är just denna känsla som knyter det första bandet mellan henne och hennes andre make, öfverstelöjtnant Tilling. Denne har som 19-årig yngling med entusiasm dragit ut till sin första strid, men den hemska värklighet han där skådat har snart bragt honom till en sannare och mänskligare åskådning, och han har sedan blott med tung undergifvenhet fylt sitt yrkes förpliktelser. Han har känt sig slagen af tidssamvetets röst och säger sig tillhöra den nya generationen, som inför hvarje yttring af mänskligt lidande i stället för att hängifva sig åt en stilla resignation bryter ut i ett tviflande: måste det så vara?

Också delar Tilling fullkomligt sin makas känslor af sorg och ädel harm, då Tyskland och Danmark 1864 drabba samman med anledning af den Schlesvig-holsteinska frågan och österrikare och preussare skynda sina betrykta tyska bröder i Schlesvig-Holstein till hjälp och undsättning, såsom termen så vackert lydde. Martha, som inför denna företeelse gripits af en indignerad smärta, hvilken innesluter vida rikare och ädlare moment än blott oron för den hotade personliga lyckan, vill lära känna den historiska rätt som hennes folk dragit att försvara, och börjar därför studera de omtvistade gränslandens gångna historia. Detta bidrager emellertid ingalunda till att försona henne med det pågående kriget, ty hon finner snart att Schlesvig-Holstein genom det ena „eviga“ fördraget efter det andra förenats än med Tyskland, än med Danmark, öfverlämnats än åt den ena, än åt den andra furstelinjen. Ordet evig spelar i po-

litiska fördrag öfver hufvud en täck roll, anmärker förf. ironiskt. Den närmaste anledningen till striden är att „Londonprotokollet måste respekteras. Men hvarför? Äro då protokoll öfver saker som absolut icke angå en så heliga, att man måste försvara dem med sina egna söners blod? Af detta protokolls upprätthållande förklarades emellertid Österrikes ära och välfärd bero. „Det var ganska svårt att tro på denna dogm, men det behöfdes ej häller, ty i politiska saker låter den stora massan nästan ännu lättare än i religiösa styra sig af quia absurdum-principen. — — Alt hvad man för öfrigt har att göra är blott att nedkalla himlens välsignelse öfver striden. Ty så mycket är säkert: det måste utan tvifvel ligga den käre Guden varmt om hjärtat att protokollet af den 8 maj upprätthålles. — — O, du dåraktiga, i ledband förda, tanklösa värld! Det var frukten af mina historiska studier!"

Mot krigets slut blir också Tillings regemente utkommenderadt; han måste begifva sig till det blodiga arbete mot hvilket alla hans ädlaste instinkter resa sig, och Martha, som just skall blifva moder, frågar sig i förtviflan huru man på grund af Augustenburgarens tvifvelaktiga arfsanspråk kan fordra sådana offer af maken, af henne själf och af otaliga andra lidande i Danmark och Preussen såväl som i hennes eget fosterland. Tillings afsky för drabbningarnas mordplikter växer alt mera under det fälttåg han nu bevistar. I hans bref till hemmet träda slagfältens skräckscener med förfärande åskådlighet fram för våra blickar; vi få bevittna blodbadets fasor, de vilda yttringarna af de hos människan lössläpta djuriska lidelserna, utbrotten af den naturliga dödsfruktan, som, då den konstlade exaltationen slappas af, tränger fram med oemotståndlig makt och ger sig luft i jämmer och suckan, i böner och förbannelser midt under stridens feberaktiga tummel. „Jag hatar kriget", skrifver Tilling till sin unga hustru. „Och om hvar och en som känner det samma som jag vågade att högt uttala det, hvilken dånande protest skulle då icke höjas mot himmelen. Alla de hurrarop som nu ljuda öfver slagfälten och alt det kanondunder som ackompanjerar dessa rop skulle då öfverröstas af den efter mänsklighet törstande mänsklighetens stridsrop, af det segervissa „krig mot kriget!"

Tilling är fast besluten att efter fredens ingående lämna den militära banan, men detta omöjliggöres genom att det unga paret förlorar hela sin förmögenhet i den ekonomiska kris hvilken nu såsom alltid följer kriget i spåren. Och några år senare ser sig Tilling ånyo försatt i den smärtsamma pliktkollision som den aktiva krigstjänsten för honom innebär. Österrike och Preussen, de båda stridskamraterna, som nyss kämpade sida vid sida under nationalitetsidéns och den oegennyttiga brödrakärlekens stolta banér, råka snart i delo om stridsbytet. Först inträder de diplomatiska förvecklingarnas tid med sin irritabla stämning och sina ständiga motsägelser och upprepningar, hvilka väl skulle kunna framkalla ett homeriskt löje, om man ej hölles tillbaka af tanken på det förfärliga som kan framgå ur denna hetsiga ordstrid om obetydligheter. Skvaller och förtal bedrifves icke ifrigare vid småstädernas kafferep än mellan stormakternas kabinett, anmärker förf. med rätta. Martha lär sig under dessa tvistigheter inse den bittra sanningen att hvarje krig — hurudan dess utgång än må blifva — innefattar i sig ovederläggligt fröet till ett följande krig, ty en våldshandling kränker alltid någons rätt. Den strid som nu bryter ut mellan Preussen och Österrike kallas det olyckligaste af alla krig, emedan här tyskar kämpa mot tyskar, „men“, säger förf., „ännu ett steg, och man skall komma därhän att anse hvarje krig — människors krig mot människor — för ett olycksdigert broderkrig.“

Med hjärtat tyngre än någonsin förr går Tilling ut att kämpa mot dem som så nyligen voro hans stridskamrater och mot det land som han genom sin härstamning till hälften tillhör. Hans stackars hustru är nära att duka under för sin oro och förtviflan, så mycket mer som hennes stämning ej möter något gensvar i hennes omgifning; hennes fader, den entusiastiske gammaldags patrioten, finner dotterns ord af afsky för krigets masselände vara opassande t. o. m. för en kvinna. När efter den stora slaktningen vid Königgrätz flere dagar förgått utan att några underrättelser från Tilling inlupit, blir Marthas ångest slutligen så stor, att hon skyndar till skådeplatsen för den nyss utkämpade striden, säker på att hon där skall finna sin make död eller sårad. Under denna färd sammanträffar hon med en del

läkare och barmhärtighetssystrar, hvilka också de ila till Königgrätz, medförande „ett lod hjälp för hundra centner nöd, ett lod kärlek där hvarest det rasat tusende centner hat.“ Dessa reskamrater meddela henne sina rika personliga erfarenheter af stridernas mångskiftande elände, och härmed hafva vi kommit till de intressantaste och mest gripande sidorna i den märkliga romanen. Ingen skall väl, utan att hjärtat skälfver af smärtfull medkänsla och ädel indignation, kunna läsa dessa med mästarhand utförda skildringar af slagfältets fasor under och än mera efter stridernas utkämpande. Vi lära oss förstå att den gräsligaste af alla dess gräsligheter ligger uttrykt i orden: de som lefva ännu lefva halfförblödda, döende utan hjälp eller lindring, nedtrampade i gytjan eller begrafna under högar af andra sårade eller döda för att kanske sedan, under det lifvet ännu pulserar genom deras stackars sargade kroppar, kastas ner i massgrafvarna af det råa slödder som ensamt kan förmås att utföra denna hemska begrafning i stort. Och under det dessa och liknande scener aflösa hvarandra på slagfältet, sjunger man i det segrande folkets kyrkor: „Nu lofven alla Gud“, och då ställer modern eller hustrun till en af dem som blifvit lefvande begrafna ett par brinnande ljus i fönstren, ty hela staden är illuminerad.

För att finna sin make börjar Martha att genomsöka de i trakten af Königgrätz liggande byar i hvilka de sårade blifvit inkvarterade, och därvid får hon i dessa helvetets filialer, såsom förf. i sorgsen förbittring kallar dem, med egna ögon skåda ett människolidande så bottenlöst, att det lockar tårar t. o. m. ur gamla, härdade läkares ögon, under det sanitetskåren i sin helhet står där vanmäktig gentemot detta eländes gigantiska dimensioner. De taflor som här följa äro utförda med målande, nästan obarmhärtig kraft. Vi tycka oss se dessa arma sårade, liggande i eländiga lador på smutsig halm, sammangyttrade, hopade på hvarandra, med halfruttnade lemmar, med ansikten som utgöra en enda lefrad blodmassa, med tusentals insekter i sina vämjeliga, stinkande sår, en krälande, kvidande, halfruttnad människokvarlefva. Det är en värklig själstortyr att följa dessa skildringar, och man får stundom ett intryck af att gräsligheternas mångfald redan är så stor, att fanta-

sin ej mäktar upptaga mera af samma slag; men i nästa ögonblick erinrar man sig med en känsla af förfäran och samvetsagg att andra människor sett sig nödsakade att *genomlefva* alt detta. Mer än en läsare skall säkerligen inför denna målning af fältlasarettens skräckscener erinra sig det uttalande som den bekante professor Billroth i Wien afgifvit angående den nu bestående ambulansens fullkomliga otillräcklighet inför ett stundande krigs jättegraf. Bertha von Suttners af lidelsefull medkänsla färgade taflor och vetenskapsmannens torra, passionsfria, på statistiska data grundade framställning tala i själfva värket ett och samma språk, ett språk som i sanning tyckes vara egnadt att väcka världen till allvarlig eftertanke. „Nästa krig“, säger med rätta Martha Althaus' gamle vän och läkare, doktor Bresser, hvilken hämtat sin dyrköpta erfarenhet från de hemska provisoriska lasaretten omkring slagfältet vid Königgrätz, „nästa krig kommer hvarken att betyda vinst för den ena eller förlust för den andra, utan *undergång för alla.*“

Efter det en vapenhvila ingåtts mellan Preussen och Österrike, återfinna vi makarna Tilling i Marthas föräldrahem, det gamla Althausska familjegodset. Kriget är afslutadt, men dess hemska värk är ej därför än fullbordadt. En koleraepidemi bryter ut vid slagfältens och militärhospitalens pesthärdar och sprider sig snabt i det olyckliga landet. Marthas båda systrar duka under för den förfärliga sjukdomen, och kort därpå bortryckes äfven brodern, den käcke, krigstörstande unge officeren, faderns stolthet och framtidshopp. Detta sista slag krossar fullkomligt den gamle general Althaus, och han, militarismens entusiastiske försvarare, dör med en förbannelse öfver kriget på sina läppar.

Tilling lämnar nu krigstjänsten för att ej mera behöfva lefva i en oafbruten lögn, och som han genom hustruns arf blifvit en oberoende man, besluter han att egna sitt återstående lif åt fredsidéns tjänst. De båda makarna begifva sig därför till Schweiz och Frankrike, där de studera allmän folkrätt och fredsfrågans utveckling samt träda i nära beröring med den nya riktningens ledare och förkämpar. Martha, för hvilken erfarenheterna från Königgrätz varit af för hela lifvet afgörande betydelse, finner under dessa resor med djup förvåning att världen redan glömt

det hjärtslitande skådespel hvartill den så nyligen varit vittne, alldeles som om det fasansfulla kanondundret på de böhmiska slagfälten icke hade inneburit något mera tragiskt än en ny Wagneropera.

Längst uppehålla sig Tilling och hans hustru i Paris, som för dem har en särskild dragningskraft, emedan de lärt känna att kejsar Napoleon svärmar för fredsidén och hyser planer att föreslå de europeiska makterna en allmän afväpning. I stället för de förebådande tecknen till en evig världsfred, hvilka Tillings afvakta, få de emellertid bevittna utbrottet af kriget mellan Frankrike och Preussen, detta krig, hvilket Napoleon enligt ordalydelsen i sin krigsförklaring börjar endast i syfte att uppnå en varaktig fred, grundad på folkens sanna intressen; „vi vilja att detta eländiga tillstånd skall upphöra, då alla nationer använda alla sina hjälpkällor endast för att beväpna sig mot hvarandra.“ När man nu, år 1892, läser dessa ord och erinrar sig hvilken rik skörd af krigshot och krigsrustningar, af nationalhat och blodig hämdtörst, 1870—1871 års fransk-tyska krig i självfva värket burit och ännu i våra dagar bär, då får man i sanning ett förfärande intryck af historiens obarmhärtiga ironi.

I följd af en mängd sammanstötande omständigheter se sig makarna Tilling nödsakade att också under stridens senare skede dröja kvar i Paris och få sålunda vara vittne till huru belägringens och hungersnödens hemska tvillingpar tager världens glada hufvudstad i besittning. Krigets oblidkeliga genius, som redan kräft så många offer af Martha, riktar nu mot henne det sista, skoningslösa slaget: under förvildningen i den belägrade staden blir Tilling tagen för en tysk spion samt enligt krigslagarna nedskjuten. Den idé åt hvilken han helt velat egna sig upptages nu emellertid med ny kraft af hans maka, som med detta syftemål för ögonen nedskrifver sitt lifs bittra erfarenheter.

Boken slutar med det tendensiösa tal som sonen Rudolf håller vid sin förstföddes dopfest och i hvilket vi se Marthas och Tillings ädlaste längtan och oegennyttigaste förhoppningar lefva upp med ny kraft. Det heter här bland annat: *„Den furste eller den statsman är kanske redan född,* som skall fullborda den handling hvilken i alla kommande

tiders historia skall gälla som den ärorikaste och mest lysande af alla bragder, nämligen genomförandet af den allmänna afväpningen. — — Vi hafva redan beträdt tröskeln till den tidsålder, då mänskligheten lyfter sig till mänsklighet, till ädel mänsklighet. — — Lefve framtiden! För att lösa *dess* uppgifter skola vi stålsätta våra krafter. Vi skola icke, såsom den gamla frasen lyder, trakta efter att göra oss värdiga våra förfäder, utan i stället våra sonsöner.“ Dessa vackra och tänkvärda ord kasta liksom ett skimmer af försoning och framtidshopp öfver den tragiska historiens slutkapitel.

Hvad beträffar själfva den form hvari Bertha von Suttner sökt gifva uttryck at den idé hon med sådan värme omfattar, tror jag de flesta läsare skola vara ense med mig om att man sällan påträffar en så ytterligt ojämn bok som den nu ifrågavarande. Här finnas taflor som genom sin varma färgton och sin liffulla värklighetsprägel för alltid rista sig in i vårt sinne, reflexioner som slå oss genom tankens originalitet och uttryckets träffsäkerhet och koncisa klarhet; men å andra sidan mötas vi ofta nog af skildringar som trötta genom sin rikedom på betydelselösa detaljer samt genom den utdragna och fadda stilen, hvilken stundom får en prägel af „echtgermanische“ sentimentalitet, hvilken värkar rent af motbjudande. Uttryck sådana som „det himmelskt klara lyckosken, som återstrålade från denna fantasibild, gjorde min olyckas helvetiskt mörka natt ännu svartare“, borde i sanning uti våra dagars skönliteratur vara belagda med böter. Ifrågavarande svaga sidor göra sig framför alt gällande vid behandlingen af den rent personliga historien i boken. Det är ögonskenligt att förf. varit så starkt gripen af den sak hvars talan hon velat föra, att i hennes tankar och sympatier ej funnits rum nog för Martha Althaus' och hennes omgifnings enskilda lefnadsöden. Men en naturlig följd häraf är gifvetvis att de schablonmässigt tecknade figurer hvarmed hennes berättelse rör sig lämna läsaren ganska oberörd. Man får ej någon djupare sympati ens för Fredrik Tilling, denne de moderna idéernas varmhjärtade förkämpe, som skulle vilja hälga sitt lif till ett enda „krig mot kriget“, men på samma gång förklarar sig vara så bunden af konventionella fördomar, att han trots

sin afsky för duellen aldrig ett ögonblick skulle tveka att mottaga utmaningen till en sådan. Det är betecknande nog för den tyska andan att förf. ej vågat sätta sin hjältes popularitet på spel genom att också på detta område göra honom till banbrytare för ett humanare och vårt århundrades kultur mera värdigt uppfattningssätt.

Trots den svaga karaktärsteckningen och den ofta nog utdragna och smaklösa stilen kan Bertha von Suttners arbete ej förfela att göra ett starkt och varaktigt intryck. För läsaren, liksom för förf. själf, träder Martha Althaus' af en sentimental erotik starkt färgade lefnadshistoria fullkomligt i bakgrunden, och hvad som upptager sinnet och fyller det med sorg och ömkan öfver mänsklig nöd och mänsklig kortsynthet, det är kriget i hela dess nakna värklighet, detta jättelidande, gentemot hvilket de politiska förvecklingar och diplomatiska ordstrider som varit dess upphof sjunka ned till den jämmerligaste betydelselöshet. Det är skildringar af dylik art som upptaga hufvudparten af den digra romanen, och det är i dem som författarinnans styrka ligger. Den djupa känsla som här genombäfvar henne drifver det bombastiska ordsvamlet på flykten; stilen får lyftning och ädel värme, och öfver de skiftande taflorna hvila ofta nog ett gripande värklighetstycke och en enkel patos, som väcker en reflex af författarinnans egen stämning i läsarens själ. Ingen skall väl t. ex. kunna följa de båda makarna Tilling på deras vallfart till Königgrätz' slagfält på „alla själars dag“ utan att känna sig gripas af samma nedtyngande sorg, samma nästan religiösa vördnad, som de erfara, då de beträda denna af mänskligt lidande hälgade mark med dess massor af grafvar och massgrafvar. Vi tycka oss liksom känna den tunga stillhet som hvilar öfver den skymmande novemberkvällen med dess klagande vind och dess sakta fallande snö. Vi tycka oss se denna mängd af svartklädda, knäböjande, dystra gestalter, som på denna de dödas minnesdag samlats här på det vida grafFältet med dess rikedom af större och mindre jordkullar samt dess enstaka enkla kors. Och huru klart framträder ej för oss hufvudpersonen i denna tafla, den högväxte mannen i generalskappan, kejsar Frans Josef, som står där i smärtuppfyld vördnad inför dödens majestät. Och liksom författa-

rinnan tycka vi oss kunna skåda in i hans själ och läsa hans tankar i denna ångerns och självpröfningens bittra stund: „Ack, om jag hade följt mitt hjärtas maning och aldrig sagt ja, då alla omkring mig ropade „krig, krig!“ Men huru skulle jag väl kunnat sätta mig till motvärn? Gud är mitt vittne att jag ej kunde det. — — Ack, om jag kunnat säga nej — — du bad mig därom, Elisabeth. Ack, om jag sagt det! — —“. Och när han slutligen, skakad i sitt innersta af den stumma anklagelse som detta hemska graffält riktar mot honom, i förfäran slår händerna för sitt ansikte och brister i gråt, förefaller oss detta som den enda naturliga afslutningen af hans tankegång.

Det är ej blott genom att väcka vår afsky för stridernas och fältlasarettens skräckscener som Bertha von Suttner kämpar sitt „krig mot kriget.“ Hon går djupare och försöker att framlägga grunden till att något så onaturligt, så upprörande omänskligt, ännu kan bestå i det 19:de århundradets kristna kulturstater. Hon visar att förklaringen ligger i den falska och svärmiska beundran för militäryrkets glans, för stridernas spännande äfventyr och hugfulla stordåd, hvilken ännu som en olycksalig tradition går i arf från generation till generation, hvilken barnet insuper under sina krigiska lekar och medan det vid moderns knän lyss till romantiska sägner om tappra hjältar och riddersmän. „Det är icke jag — icke den mogne mannen, som valt det militära yrket“, säger fredsvännen Tilling, „utan den tio- eller tolfårige lille Fritz, som vuxit upp bland tennsoldater och stridshästar af trä — — och som af sin fader, den ordenssmyckade generalen, och sin onkel, den kvinnotjusande löjtnanten, uppmuntrande tillfrågades: gosse, hvad skall du bli? Naturligtvis en riktig soldat med en riktig sabel och en lefvande häst?“ — Den sådd som hemmet nedlagt bringar sedan skolan till mognad, i det den betjänar sig af poesins och fantasins alla hjälpmedel för att insvepa stridernas råhet och förvildning i ett bländande, ovärkligt skimmer, som bedrar och lockar de unga. „I de historiska läroböckerna inpräglas i barnasinnet att härskarornas herre oupphörligt anordnar slaktningar, att dessa så att säga utgöra den vehikel på hvilken folkens historia rullar fram genom tiderna — att de äro resultaten af en oundviklig

naturlag". Och denna taktik följes ej blott vid de blifvande fosterlandsförsvararnes historiska undervisning, utan äfven i flickskolorna. „Hvilka fasansfulla bilder från alla möjliga slaktningar — — serverades ej oss späda och finkänsliga små fröknar, hvilka i alt öfrigt uppmanades till saktmod och mildhet; huru fingo vi icke se städer brinna, innevånare springa öfver klingan och de besegrade stympas och misshandlas. — — Alt som hör under rubriken krig betraktas icke längre från det mänskligas ståndpunkt och erhåller en alldeles särskild, mystisk-historisk-politisk betydelse. — — Och sålunda uppstå de spartanska mödrarna och — de talrika på officerskåren slösade kottiljongsordnarna under damernas fria val."

Bertha von Suttner har i sitt arbete sammanfört en del uttalanden som några af vår tids mest framstående skriftställare och tänkare fält om kriget. „Jag är förtviflad öfver mina landsmäns dumhet", skrifver Flaubert till George Sand strax efter det sista fransk-tyska krigets utbrott. „Mänsklighetens oförbätterliga barbari uppfyller mig med djup sorg. — — Dessa förskräckliga slag, som förberedas, sakna t. o. m. hvarje rimlig anledning. Det är begäret att slåss för att slåss. — — Tänk blott, så mycket mänskligt arbete som går förloradt. — — Ack, att jag inte kan få vistas bland beduinerna!" Och Maupassant utbrister med harmfull förvåning: „Vi ega ännu i dag — i vår tid, med vår kultur — — vi ega skolor i hvilka man lär sig att döda — att döda på långt afstånd, att döda en hel hop människor på en gång." Bland dessa citat möta oss äfven de ord som kronprins Fredrik — sedermera Fredrik „den ädle" — gaf till svar på en uttalad förmodan om att hans fosterland snart skulle blifva inveckladt i ett krig, nämligen att hvar och en, som personligen lärt känna hvad en strid innebär, måste inse och förstå att „vår *främsta plikt* är att om möjligt söka undvika kriget." Med djupt vemod läser man detta manliga och allvarliga uttalande, som erinrar om hvilken oersättlig förlust fredssaken och civilisationen i dess helhet lidit genom denne klarsynte och varmhjärtade furstes förtidiga bortgång.

Såsom ett märkligt utslag af en af tidens mäktigaste rörelser kan „Ned med vapnen" naturligtvis påräkna att

med lefvande intresse mottagas också af en finsk läsarekrets. Men å andra sidan kan det ju ej förnekas att vi här sakna en del af de viktigaste betingelserna för att till fullo förstå och uppskatta densamma: för det stora flertalet af den nu lefvande generationen i vårt land är ju kriget lyckligtvis blott och bart ett abstrakt begrepp, och vår egendomliga politiska ställning har ju dessutom till följd att fredssträfvandet hos oss måste inskränka sig nära nog uteslutande till de fromma önskningarnas passiva område. I de europeiska storstaterna däremot, hvilka också under de senaste decennierna gång på gång drabbats af krigets hemsökelser och där de militära bördorna antagit så onaturliga dimensioner, att de värka hämmande på kulturen och sätta hela samhällets lugna och harmoniska utveckling i fara — där måste ju en tendensroman, sådan som Bertha von Suttners, väcka ett ofantligt uppseende. Också förklara dess mest entusiastiska beundrare att den för krigens upphörande kommer att hafva samma genomgripande och världshistoriska betydelse som „Onkel Toms stuga“ för slafveriets upphäfvande. Detta är väl kanske att tillmäta arbetet en altför mäktig värkan, men säkerligen har man rätt att hoppas att den af en så innerlig öfvertygelse uppburna romanen fört världen ett steg närmare det efterlängtade mål hvarom fredsvännerna drömma. Ett rop, kommande från djupet af ett människohjärta som skälfver af medkänsla och ädel indignation, kan ju ej få förklinga ohördt. Detta är lika visst, som att det ligger sanning i Snoilskys vackra tanke: „Mot lidandet är satt ett annat ord — medlidande . . .“ och att det är på detta ord som världens frälsning hvilar.

Eam.

II.

M. Bruhns „Alt för fäderneslandet.“

Liksom Bertha v. Suttners nu relaterade roman, är M. Bruhns „Alt for Fædrelandet“ ett varmt inlägg i fredssakens intresse. Båda författarinnorna hafva riktat ett väl afpassadt hugg mot samma hatade fiende, kriget, men de hafva betraktat denne fiende från olika synpunkter och därför äfven begagnat sig af vidt skiljaktiga vapen. Under det den

österrikiska skriftställarinnan gång på gång för oss ansikte mot ansikte med slaktningarnas upprörande tragedier och skarpt pointerar de rent yttre lidanden och fasor som kriget drager öfver människosläktet, fäster sig M. Bruhn i främsta rummet vid de andliga missbildningar och olyckor som växa upp i dess spår, i det hon visar oss huru en känslig och rikt utrustad människosjäl dukar under för de hänsynslöshetens och brutalitetens onda makter, som gått fram ur stridernas förvildning och ur den blinda öfverskattningen af det militära modet och den patriotiska krigslystnaden.

Hjälten i denna i all sin enkelhet så gripande tragedi är i själfva värket den stackars lille Olaf Rye, gossen med den rika begåfningen och det varma, fantasifulla sinnet, han som faller offer för en tyrannisk familjetradition. Hans fader, Skjold Karlsen, tillhör en släkt hvars manliga medlemmar generation efter generation tjänat i den danska hären. Alt for Fædrelandet — så lyder det stolt klingande valspråk Skjold fått i arf efter sin fader, den varmblodige gamle invaliden, som på sin ålderdom sjunkit ned till att vara en liten småstads stående patriotiska festtalare. Detta valspråk — tolkadt ur en ensidig militärisk andas synpunkt— har varit grundtonen i Skjolds uppfostran och blir sedan rättesnöret för hela hans lif. Naturligtvis egnar han sig åt det militära yrket och kämpar tappert i 1864 års strider vid Dybböl och Als, namn som ännu i dag komma hvarje danskt hjärta att blöda. Och liksom dessa strider — för att tala med Skjold Karlsen — trots nederlagets förödmjukelse kanske en dag komma att nämnas Danmarks stoltaste saga, så står deltagandet i Dybböls försvar för Skjold själf som hans lifs rikaste och betydelsefullaste moment. Likgiltigt och mekaniskt sköter han den obetydliga lilla syssla som efter krigets slut kommit honom till del uti en sjælländsk småstad, under det alla hans tankar och all hans sträfvan kretsa kring en enda punkt: det efterlängtade revanchekrig som skall aftvå nederlagets skymf. Sönderjyllands återeröfring har för honom blifvit ett slags religion, och för denna religions kraf offrar han utan tvekan sina närmastes lugn och lycka. Han blir den i Danmark så mäktiga försvarsrörelsens främste ledare på orten; och under det han med en fantastisk patriotism, som är väl nära besläktad

med självgod egoism, egnar större delen af sin tid och en god del af sin knappa inkomst åt sin älsklingsidés befrämjande, tyckes han ej ens märka att hans stackars hustru släpar sig dödstrött för att hålla hemmet samman och få kläder och föda att räcka till för den hvarje år tillväxande barnskaran. Denna hustru — Luci — är en altigenom konsekvent hållen och värklighetstrogen figur. Hon har gift sig med Skjold medan hon ännu var blott ett sextonårigt barn, hvars svärmiska blick sökte Drömmenes Skjönhed ude i livet och hvars ord om hängifven uppoffring för det slagna och blödande fosterlandet faaet Form gjennem Ingemanns Romaner. De många barnen och det tunga arbetslifvet bryta i förtid Luci, stjäla hennes ungdom och lifsmod och förvandla henne i hennes egna ögon till et dumt, dolskt Arbejdsdyr. Hennes drömmar och illusioner brista som såpbubblor i värklighetens luft, men den vemodsfulla saknaden öfver deras förlust gömmer sig kvar djupast inne hos denna stackars utträlade husmoder och lägger en viss fin och skär stämning öfver hela hennes företeelse. Och det är just denna vemodsfulla saknad som knyter det starka bandet mellan henne och den älste sonen, Olaf Rye, i hvilken hon ser sin egen ungdoms längtan, sitt eget rika fantasilif spira upp på nytt. Alt som är fint och känsligt hos Olaf Rye söker sig in till modern, och då det brådmogna, sjukliga barnet växer upp och lär sig förstå hennes hårda, dagliga kamp för hemmets existens samt den oförrätt fadern öfvar mot henne, blandar sig snart ett ridderligt begär att hjälpa och beskydda in i gossens varma hängifvenhet för stakkels lille Mo'er.

Däremot framträder redan tidigt en nästan instinktlik antipati mellan fadern och Olaf Rye, hvilken så föga motsvarar det namn Skjold gifvit honom i fadersglädjens första berusning, ett namn som i Danmarks krigshistoria har en så stolt klang. Den starke, kraftige, dådlystne mannen erfar en nästan fysisk motvilja mot detta svaga, ömtåliga barn med det veka sinnet och den utpräglade förkärleken för böckernas och drömmarnas stilla värld. Han är emellertid fast besluten att præge Slægtemærket in i gossens själ och af honom skapa en käck fosterlandsförsvarare. Men de vilda, krigiska lekar till hvilka Skjold tvingar sonen bidraga blott till att skrämma denne bort från fadern. Olaf

Rye vil ikke være soldat — vil ikke tage tysk Fæstning — vil ikke forsvare gamle Danmark, saa der kommer Blod i Næsen", utbrister till slut en dag den utpinade lille stackaren med förtviflans trots, och från denna stund får kampen mellan fadern och honom en alt mer påfallande och medveten karaktär.

Vid 10 års ålder kommer Olaf Rye som fosterson till det gamla syskonparet Nikolajsen, som fäst sig vid den begåfvade gossen och önskar att gifva honom tillfälle att utveckla sina rika anlag. Skjold släpper honom endast motvilligt ur sina händer, ty han fruktar för att Nikolajsen, hvilken tillhör den frisinnade vänstern, skall komma att få inflytande öfver Olaf Rye, som är „en rebelsk Knægt" och därför borde hållas kvar i hemmet under den stränga faderliga myndigheten och i de Karlsenska släktidéernas rena luft. Vid detta tillfälle gå emellertid Lucis böner som segrare ur striden; Skjold värdigas erinra sig att gossen är „ogsaa hennes Barn." Och nu följer för Olaf Rye en lycklig tid. I det stilla, gamla handtvärkarhemmet växer han upp, ett föremål för sina fosterföräldrars stolthet och beundran och med full frihet att hängifva sig åt sina böcker och sina drömmar. I hvilken riktning dessa drömmar gå, det visar sig snart tydligt nog. Redan vid 14 års ålder stiftar gossen bland sina kamrater en fredsförening, hvilken framträder höljd i det hemlighetsfullas lockande dräkt och hvars medlemmar måste förpliktiga sig till att aldrig göra krigstjänst. Föreningen blir emellertid snart upptäkt och sprängd genom skolans maktspråk, men Olaf Rye söker sig då med dristigt mod ett nytt uttryck för sin älsklingsidé. Han griper sig an med att författa en „Fredshistorie", en historisk lärobok, som skall blifva af reformatorisk betydelse, i det den i stället för att förhärliga kriget skall skildra det som en neslig återstod af forna tiders barbari. Vid arbetsbordet i den tysta, lilla studerkammaren draga stolta framtidssyner genom den sextonårige gossens eldiga själ; han ser sig själf som en af mänsklighetens befriare och välgörare, en banbrytare för denna lyckliga tid, då det i sanning skall råda „frid på jorden."

Då griper fadern plötsligen med våldsam hand in i detta lyckliga drömlif. Under de korta besök Olaf Rye alt

emellanåt gjort i hemmet har förhållandet mellan Skjold och honom antagit en alt bittrare och pinsammare karaktär, och då gossen slutligen i ungdomlig uppbrusning utslungar förkastelsedomen öfver de idéer åt hvilka fadern egnat sitt lif: försvarsrörelsen och befästningssträfvandet, anser Skjold att såväl de Karlsenska traditionerna som hans plikt gentemot sonen förbinda honom till ett energiskt ingripande. Han afbryter brådstörtadt Olaf Ryes skolgång och tager honom åter till hemmet för att låta honom undergå en moralisk dressyr, som kan förkväfva och undertrycka de farliga villomeningar för hvilka han fallit offer. Skjold saknar alldeles blick för att sonens entusiasm för fredstanken i självfva värket endast är en naturlig frukt af den andliga exercis som bedrifvits med honom — ett kraftigt bakslag af gossens fina och känsliga, men på samma gång starka och energiska natur. I faderns ögon är det studierna som bära främsta skulden för Olaf Ryes förvända utveckling, och därför tages han nu bort från dem. Han sättes i lära i en handelsbutik, och hans korta fristunder egnas under Skjolds ledning åt skjutöfningar och läsning af fosterländska krigssånger. De år som nu följa äro en oafbruten andlig tortyr för den stackars Olaf Rye. Den ärelystne, varmhjärtade ynglingen, hvilken nyss drömde sig såsom historieforskare och skriftställare tjäna sin stora sak, ser sig plötsligen degraderad till rangen af lägsta biträde i en liten kryddkramhandel, där han dessutom är ett mål för sina obildade kamraters hån och gäckerier. Ännu plågsammare är för honom vistelsen i hemmet, där han lider under en oafbruten, uppfostrande kritik, ett outhärdligt andligt tvång, och där fadern och den käcke yngre brodern ständigt håna och smutskasta den idé som växer alt större och skönare i den marterade gossens ögon, men hvari de ej kunna se annat än lumpen kälkborgerlighet och föraktlig feghet. Olaf Rye låter sig emellertid ej kufvas; han betraktar sig själf som en martyr för fredssträfvandets heliga sak och finner sin tröst i moderns djupa, tysta medkänsla och i tanken på att han vid 18 års ålder blir myndig och då kan undandraga sig faderns tyranni samt återupptaga sitt ofullbordade stora värk. Men denna starka och modfulla ande bor inom en bräcklig kropp; den ständiga själstortyren och det hårda, ovana arbetet i förening

bryta ynglingens svaga fysik, och några månader innan befrielsens timme skulle slå dör Olaf Rye midt under sina ljusa drömmar om att hans hand skall få taga del i skapandet af ett nytt och lyckligare skede i mänsklighetens utveckling.

Men hans korta lif har ej varit utan sin frukt. „For alle godeTanker, de kan slet ikke do, For endnu bedre Tanker er spiret af deres Frø.“ Dessa Jakobsens härliga ord, hvilka Olaf Rye skrifvit såsom motto öfver utkastet till sin fredshistoria, skola blifva sanning just hvad detta dristiga företag beträffar. Hans gamla, sörjande fosterföräldrar besluta att ynglingens tanke ej skall få dö, utan att hela deras ganska betydande förmögenhet skall användas till att uppsöka och understödja en historiker, som kan och vill utföra det betydelsefulla arbete som Olaf Ryes djärfva barnahand påbörjat. Med detta blidt vemodiga framtidsperspektiv slutar boken.

Stilen i „Alt for Fædrelandet“ är flärdlös och sympatisk, och hela framställningen präglas af en öfvertygelsens värme och en känslans innerlighet, som ej kunna annat än tilltala. Framför alt gäller detta skildringen af det sista skedet i den pinsamma andliga tvekamp som står mellan fader och son och för hvilken Olaf Rye får plikta med sitt lif. Särskildt har förf. i scenerna från den unge martyrens dödsbädd lyckats få fram en fin och skär stämning, som fyller oss just med detta samma oändliga vemod som vi erfara, då vi i det värkliga lifvet stå inför en förtidig död, framför alt då denna död — meningslöst, såsom vi skulle vilja kalla det — drabbar en af dessa utkorade få, hvilka skulle kunnat blifva till rik välsignelse för världen.

M. Bruhns bok är såväl till plananläggning som till utförande vida anspråkslösare än hennes tyska meningssysters ofvan relaterade tendensiösa roman. Vi möta ej här samma gripande patos, samma rika detaljkännedom, samma förfärande liffulla och värklighetstrogna krigsmålningar, och ingen har väl ens kommit på den tanken att förutspå denna enkla skildring från det nutida Danmark ett lika mäktigt inflytande som „Onkel Toms stuga“ en gång utöfvade. Men hvar och en, för hvilken inga yttre fasor, intet fysiskt lidande kan mäta sig med det tragiska i att se huru en rikt

utrustad och fint kännande personlighet andligen förvränges och slutligen krossas af lifsvilkorens obarmhärtiga hårdhet, skall säkert mottaga ett djupt och varaktigt intryck af M. Bruhns lilla bok. Den griper oss emellertid ej blott med vemodets makt; den stärker och lifvar äfven vår glada tro på att den sak vid hvilken Olaf Ryes svärmiska gosshjärta hängde fast med en sådan trofast kärlek hör till de „gode Tanker“ som ej kunna dö.

Eam.

III.

Emile Zolas „Kriget“.

Zolas La débâcle är såsom konstnärlig produkt vida öfverlägsen de båda förut omtalade skildringarna, men tendensen är densamma, om ock mindre bestämdt angifven. Ämnet är det senaste fransk-tyska kriget, detta ohyggliga krig, af hvars sår ännu otaliga hjärtan blöda, hvars värkningar ännu i dag äro så kännbara för den europeiska politiken, och som för den nu uppvuxna generationen af fransmän står såsom ett brandrödt barndomsminne. Zolas framställning omfattar såväl kriget som Napoleons, kejsardömets och hela tidsskedets fall. Han vill upprulla för oss en jättebild af hela detta upplösta samhälle, af all den förvildning. och all den förödelse som föregick det moderna Frankrikes skapande. I literärt hänseende åter erbjuder boken det stora intresset att framvisa huru naturalismen uppfattar och tecknar samtidens historia.

Romanen begynner med den franska Rhenarméns nederlag. Entusiasmen hade vid underrättelsen om krigsförklaringen varit oerhörd i Paris; hvarje fransk soldat hade varit säker om segern. Det var den enklaste sak i världen: fyrahundratusen man skulle tåga öfver Rhen, innan preussarne hunno blifva färdiga, skilja norra och södra Tyskland åt genom ett kraftigt inbrott och tack vare någon lysande framgång genast tvinga Österrike och Italien att blifva Frankrikes allierade. Det skulle bli helt enkelt en krigisk promenad från Strassburg till Berlin. Men värkligheten motsvarade föga dessa drömda planer. De sju franska armékårerna skingrades utmed gränsen från Metz till

Belfort; kadrerna voro ingenstädes fullständiga; de fyrahundra och trettitusen man reducerades till tvåhundratusen på sin höjd; generalerna voro afundsjuka på hvarandra, hvar och en ville förtjäna sin marskalksstaf utan att hjälpa den andra; den förskräckligaste brist på företagsamhet lades i dagen, och mobiliseringen och koncentreringen gjordes i ett nu för att vinna tid, hvilket vållade ett trassel som ej kunde redas ut. Med ett ord, det hela blef småningom förlamadt af en vanmakt som utgick högst uppifrån, från den sjuke, till ett raskt beslut oförmögne kejsaren, och skulle sprida sig öfver hela armén, bringa den i upplösningstillstånd, tillintetgöra den och störta den i de förfärligaste olyckor, mot hvilka den ej kunde värja sig.

Zola följer på det noggrannaste tilldragelsernas gång. La débâcle är icke den historiska romanen, sådan den skrefs på Walter Scotts tid; här lämnas åt läsaren upplysningar så noggranna som i trots något historiskt värk. Vi se huru den franska armén, sedan vid dess ledning det ena misstaget efter det andra blifvit begånget, nedgöres eller tages till fånga vid Sédan, huru efter Sédan-olyckan de tyska arméernas böljor rulla mot Paris för att värkställa denna gigantiska blockering, hvilken man trott aldrig skulle kunna ega rum, huru efter hungersnöden, bombardementet och preussarnes intåg slutligen följer kommunen.

För flere år sedan sågs i Paris en utställning af taflor, som väkte ofantligt uppseende och som äfven senare gjort sin rund kring Europa. Det var en samling bataljmålningar af ryssen Wereschagin med ämnen från senaste rysk-turkiska krig. De gjorde ett outplånligt intryck, dessa dukar, på hvilka kriget blifvit framställdt såsom massmordet i staternas kamp för tillvaron. Kompositionen i den gamla bataljmålningen: porträtten af fältherren och hans generaler i förgrunden, medan massorna skymta där bakom, var här förbytt. I en af dessa taflor, framställande Skobeleff, som efter ett slag tackar trupperna, syntes generalen borta i bakgrunden af taflan galoppera framför fronten, icke just större än en tennsoldat, medan hela den stora förgrunden upptogs af det öde slagfältet med dess fasansfulla hopar af döda och sårade. I tre små bilder med den gemensamma titeln: „alt är lugnt i Schipka-passet“, gafs bilden af den

ensamme vaktposten som fryser ihjäl. Under kriget hade nämligen massor af soldater omkommit af köld, medan rapport afgick till öfverbefälhafvaren att „alt var lugnt i Schipka.“

Zolas La débâcle är samma andas barn som Wereschagins taflor. Det är naturalistisk konst båda dessa skildrare af kriget bjuda på; uppfattningssättet och metoden äro hos båda likartade, endast att ordets konst kan ge en ännu fullständigare tolkning äfven af det moraliska eländet, än den målade bilden förmår.

Den gamla bataljmålningen var aristokratisk, likasom historieskrifningen har varit det. Fältherren var hufvudpersonen på taflorna, det var samma tanke däri som i Geijers bekanta sats: svenska folkets historia är dess konungars. På samma vis som man i våra dagar skrifver folkens historia, söker strömningarna i deras lif och andliga utveckling, så har Zola likasom Wereschagin skildrat den stora massan i kriget, dessa tusenden, som skola blifva kanonmat. Och denna konst är demokratisk, har ett revolutionärt element i sig: alla de konventionella föreställningarna om tapperhet och hjälteära blekna och försvinna vid åsynen af denna fasansfulla värklighet.

Det kan säkert icke finnas mera än en mening om mästerskapet i Zolas framställning af massorna i La débâcle; han har målat dem med en så bred och djärf pensel, att läsaren rent af öfverväldigas. Zolas sätt, att hopa drag på drag, att upprepa i oändlighet samma eller nästan samma sak, värkar väl tröttande, men det står denna gång i en egendomlig öfverensstämmelse med ämnet; man får till slut en nästan illusorisk bild af de i oändlighet marscherande truppmassorna. Hans bild är tilltagen i stort, den återger icke blott den till nederlag och undergång dömda kåren, bataljfälten och drabbningarna, utan äfven städerna, byarna, den uppskrämda befolkningen, ambulanserna, sjuksalarna, det belägrade Sédan m. m., det vill säga hela krigets fysionomi. Alla dessa delar äro afpassade för hvarandra, hvar och en har fått den färgton genom hvilken den går i hop med de andra till ett stort helt. Här hafva alla de lärdomar blifvit tillgodogjorda, som den literära naturalismen dragit af den s. k. impressionismen i målarkonsten. Detta gäller egentligen bokens två första delar, som afslu-

tas med Sédan-olyckan och kapitulationen. I dess tredje del få vi skynda från den ena skräckscenen till den andra, som om förf. varit rädd att låta oss gå miste om en enda af dem, men dessa episoder ordna sig icke såsom i de förra delarna till partier af ett imponerande helt.

Ur de stora massor hvilka Zola tecknat med en djärfhet och kraft som söka sin like inom den samtida literaturen, framträda enskilda figurer. Liksom i Wereschagins taflor är det icke generalen med adjutanter som upptaga förgrunden; det är korpralen Jean Macquart och hans halftrupp. Porträttet har aldrig varit Zolas starka sida. Ser man noga efter, saknar en stor del af Zolas personer individualitet i djupare mening. Äfven i La débâcle äro personerna snarare typer och representanter för olika slags individer inom samhället än individerna själfva. Man kan genom att nämna någon eller några egenskaper gifva hela deras karaktäristik.

Så är t. ex. öfverste de Vineuil den ridderlige, högsinnade, tappre franske officeren med det högförnäma utseendet, det långa gulhyade ansiktet, likasom afskuret af ett par tjocka, hvita mustascher. Löjtnant Rochas är den franska krigsbussen, sådan han fortlefver i traditionen från Napoleon I:s och den stora arméns dagar, krigaren, som genomströfvar världen mellan sin käresta och ett godt glas vin samt eröfrar hela jorden, medan han sjunger en munter visa. Det är mannen från den världshistoriska hjältesagan. I den sjuka kejsaren ser man det döende kejsardömet och den störtade suveränen. Den tappre Weiss och gamla fru Delaherche äro gränsstädernas kloka, fosterlandsälskande inbyggare, ättlingarna af de gamla, kärnfasta borgarsläkterna vid gränsen, hvilka fordom försvarade sina städer med sådan kraft. Henriette är den sträfsamma, intelligenta franska kvinnan af medelklassen, unga fru Delaherche den lättsinniga vackra tokan o. s. v.

De här uppräknade äro personer i taflans andra och tredje plan. Förgrundsfigurerna i La débâcle äro Maurice och Jean. Maurice är den bildade unge mannen under det andra kejsardömet. Hans far var en obetydlig ämbetsman, men hans farfar hade varit en af hjältarne i Napoléons armé, och gossen hade ur hans mun med förtjusning hört

dessa krigsskildringar, dessa berättelser om Frankrikes storhet, vid hvilka en hel generation fransmän vuxit upp. Att Maurice gått ut i kriget såsom frivillig var en följd af hans utsväfvande lif i Paris den tid han där afslutade sina juridiska studier. Han hade beredt sin familj stora sorger, medan denna offrat alt för att göra honom till en fin herre. Han har en nervös natur, har lika lätt för att hoppas på det goda som att låta sig nedslås af det onda, är ädel och entusiastisk, men ryckes utan den ringaste fasthet med af hvarje vindkast.

Jean åter är den franske bonden. Han är klok, förtänksam och godmodig; när han gått ut som soldat, är han tapper, emedan detta är hans plikt. Han är stark och ofördärfvad; det är han som skall taga till hackan och murslefven, bryta upp tegen och bygga upp huset, när kriget är slut.

De allmänna karaktärsdragen äro väl betecknande nog för de samhällsklasser dessa två män representera, men det individuella hos dem, detta underbara något som är varelsen själf, finnes icke där. Tag bort det individuella hos figurerna t. ex. i de holländska mästarnes taflor eller i Titians porträttbilder, och i och med detsamma försvinner icke blott deras förnämsta konstnärliga värde, utan äfven deras utomordentliga betydelse som „documents“, för att tala med Zola, deras egenskap att representera sin samtid, den holländska medelklassen eller den italienske ädlingen. Grunden ligger i hela den naturalism Zola representerar. Människan är dock något annat än „en produkt, likasom socker eller vitriol.“ Jag tror icke att hans Maurice och Jean skola bestå såsom representanter för sin tids medelklass eller bonde.

Samma begränsning i den psykologiska analysen gör sig gällande ännu på ett annat vis i La débâcle. En fransk kritiker har framhållit att den för fransmännen i så hög grad förödmjukande sanningen om alla deras misstag, deras oenighet, svaghet och nederlag, såsom Zola framstält den, skulle varit mindre bitter att vidkännas inför utlandet, om han äfven visat den moraliska och intellektuella ståndpunkten hos den fiende som besegrade dem. Ty om ett nederlag alltid kännes bittert, så är förödmjukelsen mindre i mån af segrarens andliga öfverlägsenhet.

Man kan förebrå Zola samma okunnighet om fienden som den hvilken var en af hufvudorsakerna till arméns nederlag. Det är förvånande att han tror sig karaktärisera preussarne genom de två bilderna: „svarta myror“ och „tennsoldater.“ Såsom sådana tedde de sig för synen, när de framträdde på kullarna vid Sédan. Här strandar Zola på en rent yttre, målerisk aspekt; hvilken invärkan kunde det väl ha på nederlaget att preussarne sågo ut som svarta myror eller tennsoldater?

Det ohyggliga, det fasansfulla, det låga och gemena intaga som bekant en stor plats i Zolas diktning. Han har infört i skriftspråket ord och uttryck som icke kunna återfinnas i något lexikon och som bildade människor icke kunna förmå sig att uttala. När vi i La débâcle lyssna till Chouteaux' gemenheter eller Loubets grofva skämt, återfinna vi detta, likasom boken innehåller skräckscener där det fasansfulla är drifvet till en sådan höjd, att man knappast förmår läsa dem. Men då ju krig i och för sig är den högsta möjliga grymhet, då detsamma på alla områden åstadkommer förvildning, later djuret i människan framträda, så höra ju lågheten, gemenheten och det ohyggliga till den sfär i hvilken de här uppträda och hafva sålunda sitt konstnärliga berättigande.

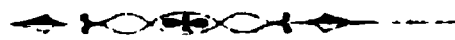
Det förefaller som skulle storheten af det ämne Zola framstält kommit förf. själf att växa. Man skall väl sällan finna en vackrare tanke än den som ligger till grund för förhållandet mellan Maurice och Jean. Denna innerliga vänskap mellan bonden och den bildade mannen, hvilka först förenas genom ömsesidigt behof af hjälp, skall slå bron öfver de klyftor samhället bildat. Med sin böjelse att förallmänliga säger Zola den vara lik „broderskapet från världens första tider.“ I en del utmärkta episoder af La débâcle slår känslan, som fans i några af förf:s vackra ungdomsnoveller, åter rik och full emot oss, t. ex. i återseendet mellan Sylvine och Honoré eller i skildringen af huru Henriette Weiss sökte sin man. Ställen finnas, som man rent af måste kalla sublima. Ett sådant är teckningen af gamla fru Delaherche och öfverste de Vineuil:

„När öfversten, som låg sårad och förtärd af feber i Sédan, fick underrättelse om kapitulationen, satte han sig

hastigt upp och tog sin värja, som låg på en stol, samt försökte bryta af den, men hans händer darrade för mycket och stålklingan var hal. Fru Delaherche tog värjan ifrån honom, men när hon såg hans förtviflan, gömde hon den ej, som hennes son bad henne göra, utan bröt af den öfver sitt knä. Han hade aldrig trott att hon hade en sådan kraft i sina gamla händer. Öfversten hade lagt sig igen, han grät och betraktade sin gamla väninna med en oändligt öm blick.“ — En annan storartad bild är den gamla kvinnan, som, när armén flyr undan den fiende man ännu icke sett, stiger ut på tröskeln till huset, som snart skall vara sköfladt, och med en vredgad åtbörd slungar ut sitt: „fega uslingar, Rhen ligger inte där . . . Rhen är därborta!“ — Är det icke som skulle man höra ett helt förtvifladt folk i de orden?

Man tycker sig se huru författaren ryckes med på svallvågen af fäderneslandets förtviflan, sorg och skam, se honom glömma sin sats: „démonter et remonter le mécanisme“, för att ropa till alla dessa olyckliga bröder: — „Åh, du förtviflans armé, du fördärfvets armé, som man skickar en säker död till mötes för att rädda en dynasti. Gå, gå utan att se dig om i regn och smuts, ila i förintelsens famn!“ —Denna stämningens värme är säkert icke det minst vackra i Zolas storartade La debâcle.

H—a.

Bellman i Banken och Stockholmslifvet 1757—1764.

En af den unge Bellmans första religiösa öfversättningar var en liten tysk bok, en kvarts-volym på sju ark, benämd *Evangeliska dödstankar*, skrifven af A. von Schweidnitz. Boken fick några erkännande ord i Lärda Tidningar, dock icke ens femtedelen af de $3^1/_2$ sidor som egnades åt hans andra, samma år skrifna värk: *Undervisning, lemnad af en fader åt sin son, som företager en lång resa, eller ett lätt sätt att anföra en ung person till allehanda dygder* etc. Originalet till denna bok — författad af *Du Jours* — hade den unge skalden erhållit af Carleson, hvilken i sin tur hemfört den från Aleppo.

Arbetet dedicerades till Karl Mikaels farbror, hvilken, såsom bekant, var konsul nere i Cadiz, och skaldens dedikation visar att konsul Bellman särskildt måtte ha egnat den unge brorsonen sitt intresse. Denne säger att snart måste han ut „i den stora världen till att söka göra mig skicklig att uppfylla det kall hvartill guds nådiga försyn mig måtte hafva ämnat, och således att äfven företaga mig en resa igenom de mångfaldiga besvärligheter hvarmed det mänskliga lefvernet är omgifvet. — Om en sådan resa är mig förelagd inom eller utom mitt fäderneslands gränser, är en sak som står i den allvetande gudens händer. Skulle sådane omständigheter framdeles yppa sig, att min välfärd äfven utom mitt fädernesland kunde efter guds skickelse blifva befrämjad, så vore jag för min del därtill hågad.“

Bellman hade sålunda börjat tänka på ett lefvebröd. De tolf barnen — 1756 föddes den yngste — gjorde det kanske nödvändigt för den älste att flyga ut; och efter hvad han antyder i den ofvannämda skrifvelsen, var han

icke så ohågad för att lämna fosterlandet. Om det nu var hans farbroders reslust som grep honom, eller om det var hoppet att genom farbrodern i Cadiz erhålla någon plats på konsulatet eller annorstädes, torde icke af oss kunna afgöras med visshet. Endast det veta vi, att Bellman måste bort och att han, då han icke fick någon kallelse till Cadiz, slutligen samma vinter hamnade i banken.

Där hade hans morfar länge varit fullmäktig. Där hade en kusin till hans far varit sekreterare. Där egde han troligen äfven andra relationer, hvilka kunde gagna honom, när han väl kommit in.

1757 blef han antagen på prof. Ett år därefter afreste han till Upsala, hvarest han icke stannade mer än 5 à 6 månader.

> Movitz tog sitt pick och pack
> och lärdomssätet flydde,

och i juli år 1759 blef han utnämd till extra ordinarie tjänsteman i Riksens Ständers Bank.

Vid 1755—56 års riksdag nådde tidens partivälde nära nog sin spets. Hattarnes förföljelser mot politiska motståndare antogo karaktären af ett politiskt skräckvälde. Ständernas kommission dömde utan nåd. Halshuggning, tortyr, fängelse och afsättning haglade öfver dem som ej hörde till partiet, och Renhorn, aktor i denna ständernas kommission, insnärjde hela Stockholm i ett nät af spioner. Öfverilade ord, tanklösa yttranden, fälda ute på kaffehusen, i krogarna eller i spiskvarteren; samtal, förtroenden hos en vän, i familjekretsen — alt kom till Renhorns och hans partivänners öron, tack vare det angifvaresystem som han infört. Man kände sig icke säker hos sin granne, i sitt hem. Lurande blickar följde en äfven där, och de maktegandes hetsjakt mot olikatänkande landsmän födde ett skrymteri, en obehaglig förställning, hvilken under ett lent skal dolde ett bittert hjärta.

I likhet med flertalet af sin tids skalder lutade unge Karl Mikael Bellman åt hattarne. Deras slöseri, deras äfventyrliga drömmar, hela den nimbus af ridderlighet och gloire hvilken — oaktadt deras missgrepp — omgaf dem, skaffade dem vänner bland de poetiska naturerna. Olof von Dalin

stod i yngre år partiet nära och var, såsom bekant, Karl XII:s beundrare. Samme kung utgjorde äfven hattarnes ideal. Dalin besjöng honom med en stolt entusiasm; Bellman hade icke häller glömt honom i sin diktning.

Vidare omtalar han 1756 hattarnes organ, Ärlig Svensk, med beundran. I Salvii Lärda Tidningar sjunger han skriftens lof. Sextonåringens utbrott af en politisk stämning förefaller betecknande för tidehvarfvets anda. Dock var det kanske lika mycket tidningen Ärlig Svensks moraliserande artiklar som tilltalade gossen. Där funnos t. ex. ganska hårdhändta angrepp mot tidens korruption, tjänstemännens befordringssätt, „friheten“ i Stockholm och det lif som där fördes. Visserligen talades politik i hans hem — hvar fans ett hus utan politik på 50-talet! Visserligen var morfadern, kyrkoherden Hermonius, en ifrig intrigör vid 40-talets riksdagar, ehuru han städse visste att hålla sig ryggen fri. Men Bellman var troligen ännu väl ung att syssla med politikens farliga och invecklade härfva. Han såg hvad som rörde sig i den värld där han lefde, människornas falskhet, egennytta och bitterhet — såg hvad Tessin anmärker i sin dagbok om 1757 års stockholmares moral: „inbördes tjänstaktighet, humanitet, vänskap och plikter, skyldskapsömhet, utvärtes anständighet, sundt tänkesätt etc., äro för de flesta människor ibland oss blotta ord; men egna afsikter, fräckhet, högmod, hårdhet m. fl. en ofostrad politiks handgrepp äro gärningar hvilka, tyvärr, dagligen utöfvas.“ För alla dessa oseder föreslår han bestraffningar. *Skvallrarne* skola bära „en liten klingande bjällra i pannan“, *Skrytarne* „en liten trumpet af träd i knapphålet“, *Bakdantarne* „en räfrumpa“, *Härmarne* „en markattsmask“, och *Lögnarne* skola „komma att roa de samkväm som sådant behagar med osanningar“.

Här är det sålunda den moraliska sidan af tidens korruption som snärtas åt och karrikeras. Och den är det som Bellman 1757 angriper i sin dikt *Konsten att upptäcka en obekant mask.* Han gör hela sin värld till en skiftande maskerad. Det fins icke en människa som är öppen och naturlig. Alla bära de mask, alla äro bedragare — smilande rapportörer, hemlige afundsmän, opålitlige vänner, skrymtare, spioner.

„En arg bedrar en afundsfull,
en mut-korf prässar dock den arga,
en listig kan dem bägge sarga,
en mäktig slår dem alla kull.

Så är nu världens maskerad,
och då man ser att lycka tryter,
man genast masken så förbyter,
att han kan göra ny parad.“

På detta sätt förberedd, kunde den unge Bellman, utsluppen i lifvet, på väg att göra sig oberoende, icke bli en ointresserad åskådare af kampen. Och hvad han än inhämtade af bankens unge tjänstemän, icke var det försonlighet mot de stridande partierna. Där gjorde han bekantskap med ett hänsynslöst partivälde. Där såg han hur tjänsterna bortgåfvos åt partivänner. Där mötte han hattarnes koryféer såsom fullmäktige.

Gyllenborg, en af deras ifrigaste „köpare“, ordförande i banken, fick 60,000 d. s. m., och fullmäktige erhöllo 36,000 d. s. m., hvilka skulle fördelas mellan åtta af de ypperste. Banken, ständernas egat värk, blef den härd dit flertalet af de lycklige inbjödos för att värma sig. Icke mindre än fjorton nye ombudsmän tillsattes, hvilka skulle bevaka bankens intressen i landsorten. Åklagare och bisittare i „Ständernas kommission“ lade genast beslag på dessa inbringande sysslor, under det att de ifrigaste partigängarne bland tjänstemännen erhöllo — exempelvis — 60,000 d. k. m., en nätt gratifikation från 1756, lämnad „såsom understöd åt en afsatt kommissarie“.

Än värre blef det under nästföljande riksdag. 1761 erhöll en kommissarie „för sitt besvär med karolininväxling“ 18,000 d. k. m., 1762 tilldelades Lundmark, bankens sekreterare, 30,000 d. k. m. — alt „för dess personliga förtjänst“, hette det, samtidigt som en otrolig massa sysslor inrättades — två sekreterare, sex à sju kommissarier, åtskillige kamrerare, ombudsmän m. m. – hvilka skulle utdelas som belöning åt hattarne. Lagmannen Reuterholm framlade en protest, men då äfven han nämdes till kommissarie med permanent tjänstledighet och bibehållande af lönen, teg han, och anmärkningen undansköts — eller glömdes. — —

Äfven under den tid Bellman låg i Upsala kände han sig på alla håll fjättrad af politiken. 1757 skrifver nämligen Gjörwell på tal om ett bekant original, professor Meldercreutz: „Hör professor M. till partiet *nattmössa,* som hans flesta kolleger i Upsala, går hatet till *hatten* långt.“ Lärarne voro ifrige politici och ränksmidare. Längre fram skrifver Gustaf III till Scheffer: „Jag vet med säkerhet att dessa herrar blott sysselsätta sig med politik och försumma ungdomens uppfostran. De förlora sin tid med att inprägla partiprinciper hos sina lärjungar.“

Återkommen till Stockholm 1759, måste han där ånyo andas bankens partiluft tillsammans med herrar Gyllenborg, Kierman och Petersen, Grill, Clason, Höpken m. fl., för att nu icke tala om alla förmännen och kamraterna. Ja, han kom t. o. m. i beröring med Renhorn, tack vare sin kunskap i musikaliska idrotter. Han blef nämligen anmodad af den grymme borgmästaren, hvilken residerade på frimurarebarnhuset, att lära en af hans döttrar, en aderton-årig ungmö, spela zittra, ett instrument som då mycket var på modet.

Bellman var visserligen hatt till sin trosbekännelse, men han var icke skapad att deltaga i striden. Hans veka, känsliga och mottagliga natur påvärkades dock af den politiska atmosfären. En obestämd harm, en viss känsla af sorg, en obehaglig förnimmelse af det orätta i kampen, en leda vid all denna politik, detta käbbel, hvilket trängde sig in på lifvets alla områden och — såsom det hette något senare i en tidning — gjorde äfven mångelskorna till Richelieu's och Mazarin's — alt detta frambragte ett själstillstånd hos Bellman, hvarutur hans satir, dikten om *Månan,* skapades.

Dikten är en skildring af den politiska ruttenhet hvilken såsom en pest utbredde sig i Stockholm, den ger oss en liten bild af tiden och tidens människor och skonar hvarken den ena eller den andra partiflocken. Främst är den naturligtvis en satir öfver de härskande, öfver deras „system“, regeringssätt och värktyg — altså en indirekt anklagelse mot banken.

Man tycker att ett poem af den beskaffenhet som *Månan* ej borde hafva gjort sin lilla rond i staden Stockholm utan att väcka ovilja och förbittring mot skalden. Något ojäfaktigt bevis att så skedde finnes ej, men dömer man efter Bellmans ringa framgång i banken, torde man kunna antaga att en del af kommissarierna, under hvilka de lägre och extra tjänstemännen sorterade, läst dikten om *Månan* och dess inbyggare med harm.

Den 26 januari 1760 — d. v. s. kort innan *Månan* utkommit — sammanträdde fullmäktige i bankens sessionssal. Presidenten baron Höpken var ordförande för dagen. Af fullmäktige infunno sig hofkanslern Carleson, kyrkoherdarne Hausswolff, Forsskål och Werander samt delegaren i växelkontoret grosshandlaren Clason. Sammankomsten öppnades, föredraganden reste sig och uppläste under penningemännens tystnad en skrift, hvilken icke som vanligt handlade om finanserna, utan var en nyårsönskan på vers till herrar fullmäktige. „Till högvälborne, högvördige och höglärde samt högädle och högaktade Riksens Ständers Bancos Herrar Fullmäktige vid nyåret 1760“, läste han, och så deklamerade han ett högtrafvande poem, hvilket hade till underskrift *Karl Mikael Bellman.*

Det vältaliga poemet hälsades med belåtenhet, „och“ — heter det i den dagens protokoll — „som hrr fullmäktige funno en god disposition till poesi (däri), så anordnades honom (extraordinarien Bellman) till uppmuntring etthundrafemtio d. k. m., hvilka befaltes att utassigneras af *dispositionsmedlen* under namn af en viss utgift, på det andra, till skaldekonsten mindre fallne extraordinarier ej måtte af denna belöning taga sig anledning att med ingifna poetiska skrifter söka discretion.“

Så egendomligt alt detta än låter, var det ej Bellman som först hittade på att göra nyårsvers inbringande. Vid 1751—52 års riksdag utdelade fru Nordenflycht en trykt gratulation, äfven den rimmad och ställd till Riksens Ständer. Följden blef en statspension på 600 d. s. m. Prästerna voro de som utvärkat pensionen, och frun skref en dikt till det högvördiga ståndet — ödmjuka tacksägelser på alexandrinsk vers.

Bellman var sålunda nu på allvar tjänsteman. Dagligen vandrade han från hemmet uppe på Söder, Hornsgatan, fram öfver slussen till växelbanken, hvarest han hade anställning som e. o. kanslist. Han arbetade där äfven några eftermiddagstimmar. Tjänstemännen i banken voro nämligen mycket upptagna — mer än deras likar i andra statens värk. De hade större lön, men egde ej, som dessa, tillfälle till sportler eller biförtjänst på annat håll. Så t. ex. utgjorde en kontorsskrifvares lön 100 riksdaler eller 900 d. k. m. En och annan uppbar ett personelt tillägg, hvilket dock icke öfversteg 25 riksdaler b:co. Bokhållarne åtnjötö endast 50 rdr mer, och kassörslönerna växlade mellan två- och trehundra. Bellman, som icke var ordinarie tjänsteman, måste därför nöja sig med vida mindre belopp — möjligen blott ett arvode på 200 d. k. m.

Ställningen var dock ingalunda bekymmersam. Flertalet af kamraterna egde välburgna föräldrar. „Större, om icke största delen af bankens betjänte“ — heter det i ett bankens protokoll från denna tid — „äro mer eller mindre hederlige mäns barn, som, torde hända, ej varit eller äro tvungna att använda lönen till det mest nödiga, nämligen födan.“ Deras inkomster gingo åt till andra ändamål — *nöjen*. „De voro ynglingar som, utan att ännu hafva något med möda förvärft, särdeles till de blifva väl lönte, snarare (voro) utsatta för frestelse för penningens missbruk, än begåfvade med den ofta hos de äldre rara egenskapen att väl använda hvad som förtjänas.“ De lockades af stockholmarnes begär efter att lefva, „särdeles i en tid, då så många lustbarheter öfvas och beskyddas, hvilka, i anseende till ungdom, ej annorlunda äro att anse, än som utstälda snaror till deras fångande och förförande.“

Samtidigt som Bellman inträdde i banken, antogos dels på prof, dels med titel „extraordinarius“ åtskilliga ynglingar till tjänstemän därstädes, hvilka, jämnåriga med skalden, blefvo hans umgänge och likasom han själf tillhörde den klass hvarom bankens protokoll hade så mycket att upplysa.

Redan efter 1742 års krig råkade både statens och de enskildes finanser i en äfven för denna tid oerhörd oreda. Förmögenhetsförhållandena rubbades i sin grund; banken utskickade en sådan mängd pappersmynt, att man, när detta

återvände till kassorna för att inlösas, erlade prisskilnad mellan redbart mynt och sedlar — d. v. s. kursen började *stiga*, sade man. Från att hafva gält endast 36 mark kopparmynt steg priset på en riksdaler banko till 47 mark. Oaktadt alla åtgärder för att hindra denna stegring bringades kursen ända till 70 och 75 mark; alla kapitalister, tjänstemän och löntagare miste på detta sätt hälften af sina inkomster. Inom kort visste icke en människa hvad hon egde.

Trots eller till följd af det ekonomiska eländet utbredde sig i Stockholm en febril njutningstörst. Hvad skulle det tjäna till att skrinlägga sina sedlar? I dag gälde de kanske dubbelt mot i morgon. I dag var man ännu rik, i morgon egde man intet. Ut medan det är tid — lef, älska och drick!

De unge männen i banken hyllade denna lära. Än foro de till *Träsket,* än till *Lorensberg,* hvars traktör, Hagel, lämnade dem kredit, och där smorde de kråset med

hjärpar och orrar och braxen och mört,
bischoff och dricka, burgunder och vört,

och där sjöngo de i kör:

Hagel, slå i,
nu drickom vi,
drickom sans mélancolie!

De jämte några äldre af kamraterna i banken deltogo i det uppblomstrande ordenslifvet i Stockholm. En och annan stiftade äfven själf ordnar, exempelvis Qvist, som 1760 tillsammans med en Sondell grundade *Amaranther-orden*, hvilken, likasom *Timmermännen,* snart gjorde sig bemärkt. 1775 skrifver Gjörwell till Warmholtz: „Timmermansorden räknar, näst frimureriet, de älsta anor. — — Jag är mästare af densamma. Omkring tjugu års ålder lär den ega i Sverge. Amaranth-orden måste jag äfven med mycket menagement omnämna, egande chevaliers-graden uti densamma. Må dock säga att jag ej haft så roligt i någon orden som i denna. Den består af bägge könen; en légère vitterhet, dans och agreable soupéer utgöra de förnämsta göromålen. — — Förnöjelsen lär vara blott tjugu-årig, och

en betydlig dess reformator var en herr Qvist, en glad och hygglig man, som hade en liten syssla i banken, men uppehåller sig nu i England. Bägge dessa ordnar hafva sina ordentliga sammankomster i ett dem tillhörigt hus eller förre Piperska trädgården på Kungsholmen. Timmermännerna gifva mask-baler, så att där går rätt animeradt till."

Slutligen uppträdde de på tidens maskerader, hvilka voro i hög grad omtykta och besökta. 1763 skrifver F. Sparre om en dylik: „Öfver 600 masker hafva varit på den sista, och 6,000 plåtar hafva dessa baler importerat direktörerna af komedien. Våra fruntimmer och våra herrar äro snart fullärda i konsten att göra sig hemmastadda med främmande länders bruk hvad kärleksunderhandlingar beträffar på dessa baler. Bengt Sparre förtrodde mig två till tre sådana intriger, som han kommit på spåren. På detta sätt upphjälpas våra seder, under det lyxen, dryckenskap och öfverdrifven dyrhet fortfarande stiga." Vidare omtalar han ett nytt drag hos människorna, hvilket mer än förr utbredde sig i Stockholm. „På kronprinsens siste födelsedag utmärkte sig Carl Jersen och Fredrik Rosen i tapperhet att tömma buteljen och i djärfhet att skryta med sitt öfverlastade tillstånd."

Bellman inkastades i hela denna hvirfvel af oroliga, lockande och bullersamma nöjen. Redan under sin vistelse i Upsala fick han smak för och kunskap om utelifvets behag i kamratkretsen — kunskap om alla dessa otaliga upptåg, hvilka han i det allvarliga hemmet saknat. Nu hade han ånyo blifvit rykt ur hemmets luft; hans veka, känsliga och lättrörliga sinne greps af den tanklösa och njutningslystna flod hvilken i alt bredare, alt mer larmande vågor strömmade genom hufvudstaden, bortförande människorna.

Nya, starka intryck trängde sig nu på honom. Psalmer, moraliska satirer och öfversättningar började lämna rum för mera världsliga ämnen. Återkommen från Bollhusets maskerad, skrifver han:

All ro man önska vill man finner här i staden,
hvem är, som ej våga vill tre plåtar på maskraden!

Han omtalar hvad han sett — alla maskerna och danserna. Han återfinner Crispin från grosshandlarens kontor i domino

och gladt svängande omkring i en angläs. Han gör sina reflexioner öfver rangskilnadens bortavaro:

Här lärs den ädla konst att tåla väl sin nästa:
Peppas döttrar dansa här i bredd med själfva Vesta;
herrn och drängen svinga sig tillsammans för en lyra,
och matronan under masken gläds åt ungdoms yra.

Han känner äfven igen en viss kokett, fru Dorilla, hvilken har *rendez-vous* med älskaren, herr Pantin.

Hon och Pantin råkas här; men hennes gamla maka
ligger hemma länge nog att fjädren af sig skaka.

Slutligen skänker han maskeradens uppfinnare en tacksamhetens suck, ty han lärde folk roa sig!

Längre fram sjunger han i en mer blaserad ton:

Du ljufva karneval,
du skingrar sorg och kval!
Med pukor och trumpeter börja vi vår bal.

Tilläggande trött och något sorgset följande:

Beau masque, comment vous va?
Passablement, la, la!
Jag är så trött, min söta mask, mår inte bra!

Han upprullar en bild af det brokiga karnevalslifvet — skämtet, sorlet, dansen, kurtisen, den franska konversationen, upptågen och ysterheten — för att, när alt närmar sig slutet, utropa:

En sådan maskerad
kan göra en mallade,
ehuru man i början synes ganska glad.

Adjö nu, all vår ro,
kom, tysta, stilla bo!
Jag tycker, huru nu min säng skall kännas go'!

Ack, eländigt
och obändigt.
Tacka vill jag hem,
Där kan man nu bota hvar uttröttad lem!

Följande dag möter han sina vänner på „torget“ — den tiden träffades man på torget utanför Riddarhuset.

Bellman har ondt i hufvudet, jämrar sig öfver natten och utbrister med förtviflan: „ma foi, jag illa mår!“ Ovan som han är, tålde han icke vinet, och med drastisk ironi skildrar han sina kval.

En annan gång följer han sina vänner till Bellsta, en gård som egdes af generalauditör Arnell, hvilken hade till sed att öfverlasta sina gäster — „att“, skrifver Engeström i en egenhändig anteckning, „supa dem fulla. De blefvo då hans barn, och ett rum var inrättadt med alt som fordrades för dem som öfverlastat sig. Det rummet kallades barnkammaren“. Bellman och hans vänner undgingo ej sitt öde. Arnell söp dem under bordet och införde dem i „barnkammaren“, hvarest de sedan tillbragte några ohyggliga timmar. Det var — skrifver Bellman i sin tacksägelseskrift till värden — den *femte* gång,

som Bacchus min patron, min segerherre blifvit.
Jag lydde glad hans båd med hjältemod tyvärr
och bär till segerlön i pannan tvänne ärr.

Äfven nu plågas han af sitt påtvingade rus. Han gråter, han suckar, han ångrar sig, vrider händerna; han ber Arnell om ursäkt; han målar äfven sitt uppvaknande. Men — skrifver han — så är världens lopp!

Så önskar jag till slut uti min djupa våda
att Bellsta paradis ännu en gång få skåda;
dess herre önskas godt, men *ett* jag ber med kval:
får jag, min nådig far, slå sönder den pokal
som tog i går mitt vett och mig i dag påminner
att ingen fröjd jag mer i krus och bålar finner!

Samtidigt som Bellman gör bekantskap med glaset, kommer han i mer intim beröring med kvinnorna. Modern är fortfarande hans kvinliga ideal. Han skrifver och imiterar en gammal visa i skillingstryck, *På Thomasmässomarknad 1756*, en sång hvilken ger oss en mycket hemsk bild af damerna, och afslutar sitt kväde med detta ohöfviska utrop: „Himlen vare lof, som mig ej sådan maka gett!“ Men han kan icke se hur de sköna stå i fönstret och hälsa honom utan att blifva angripen af en obestämd oro:

Öppna ditt fönster och ställ dig där, jag ber!
Ifrån torget går nu hem så mången sekreter.
Nig och le, min söta du, för Damon, din vän;
chapeau-bas och hvita ben — si, Damon lefver än!“

Han börjar alt mer frivolt omtala de sköna. Han skrifver till vännernas stora fröjd ett poem, skildrande hur en ung fru anhåller om skilsmässa:

Ack, de första tvänne månar,
ack, konsistorium, hvad det var sött!
Utaf ängslan jag snart dånar —
nu är min man båd' ledsen och trött.

I Strengnäs blir han „bums“ kär i Anna Maria Hjortsberg, „vacker som en dag och för hvilken hjärtat ännu klappar;“ och midt under maskeraden, där han glammar med kvinnorna, suckande, bedjande om en blick, om ett gunstbevis, otaliga gånger bortskänkande sitt hjärta, spanande efter juden som säljer kärleksrim, sjunger han:

Där ingen Iris är,
är lifvet ett besvär
en usel karneval, den inga bojor bär!

— för att i samma ögonblick tillägga melankoliskt:

Vår värld är en maskerad
där mången synes glad,
men gråter under masken. Kom min vän, slå vad!

Underströmmen är sålunda äfven här vemod. Bellman, som tidigt, knapt ännu en yngling, uppfattat och inträngt i samtidens korruption, hvilken han målat af i de tröstlösaste färger — Bellman, hvars vekhet lätt gjorde honom sårad, var redan i unga år känslomänniska *främst*. Därför fick glädjen, äfven om den var jublande, hastigt en melankolisk och sorgbunden nyans. Därför mynnade smärtan lika lätt ut i fröjd. Stämningarna skiftade såsom skyar i ett spegelglas.

Härtill kom grämelsen öfver gårdagens orgier, hvilka hos den unge, vid sådant ännu ovane, dessutom i ett strängt moraliskt hem uppfostrade och från dess pietism icke frigjorde mannen, såsom vi nyss sett, antogo dimensioner, större än de i värkligheten möjligen kunde ega.

Hvad som dock mest invärkade på Bellman och gjorde att hans fröjd icke fick vara oblandad, det var de olyckliga penningetransaktioner i hvilka både han och hans kamrater råkade.

Vid 1760—61 års riksdag sysselsatte sig ständerna framföralt med finanserna. Kommerserådet Nordencrantz framlade resultatet af de mångåriga undersökningar hvilka han hade gjort, och han trodde att orsaken till det onda *dels* låg i egennyttiga åtgärder af dem som styrde banken, *dels* i den öfverflödande mängden af bankolån, hvilka under de sista åren utlämnats åt allmänheten. Dessutom var bankoräntan lägre än den lagliga, hvilket blef ett ytterligare lockbete att låna, särdeles för dem som egde fastigheter att inteckna. Ständernas sekreta utskott ville därför att banken icke skulle få utgifva några lån på fastigheter, åtminstone icke mer än till en tredjedel af värdet. Ryktet om dessa utskottets förslag spred sig snabt och gjorde att tillströmningen af lånesökande husägare dagligen ökades i en oroande grad.

Midt i denna hop finna vi lagman Bellman. Barnskaran hade växt nästan årligen med en telning. Den sista, en son, var född 1760, och nu egde Karl Mikael sex lefvande syskon.

Småningom hade faderns lilla förmögenhet minskats. Äfven han utsattes för de tryckande konjunkturerna. Intet af hans barn kunde bidraga till sitt underhåll — icke ens unge Karl, som varit två år i banken. Karl hade icke erhållit någon tjänst med lön på stat, oaktadt hans kamrater åtnjutit befordran. Flere gånger sökte han, dock utan resultat. Kommissarierna uppförde honom aldrig på förslaget. Drifven af nödtvånget att försörja sig, skref han då i medlet af juli månad 1761 en inlaga till fullmäktige, där han gjorde sig påmint. Två år hade han „med all flit“ — säger han — arbetat i växelbanken och småsedelskontoret. Vore det icke möjligt att nu få lön på stat? Han visste att en tjänst skulle vara ledig och sökte den — icke, såsom sed var, hos bankens kommissarier, hvilka ej hade glömt hans elakheter i Månan, utan — eget nog — direkt hos herrar fullmäktige, hvilka han bad om ursäkt för sin opåkallade

djärfhet. Skrifvelsen föranledde ingen fullmäktiges åtgärd. Inkomsterna i banken ökades ej ett grand, och tjänsten blef besatt i enlighet med förslaget.

Då griper han sig an med ett literärt arbete, öfversättningen till svenska af Schmelzers tyska bearbetning af Scrivers „Sanna kristendom eller utdrag af dess själaskatt“, tillhörande den art af religiös literatur som möjligen kunde påräkna några läsare i Sverge. Boken, hela 718 sidor i oktav — utgafs på Johan Edmans förlag i Norrköping. Öfversättarens vinst var troligen icke stor. „Man ger icke numera femhundrade talenter för ett himmelsspråk som i forna tider“ — skrifver Ärlig Svensk — „sanningen är i våra dagar ej så kär eller så dyr. — — Sex styfver för ett ark är väl tilltaget.“ Och dock hade förläggaren dedicerat boken till kungahuset! — —

Fastigheten i Maria, som tillhörde lagman Bellman och var taxerad till 43,800 d. k. m., hade redan belånats för 18,000 i banken. Nu måste lagman Bellman upptaga ett nytt lån. I början af oktober 1761 var han med bland den skara af lånehungrige husegare hvilken trängde sig fram till kommissariernas skrank. Han anhöll om 14,700 d. k. m., men fick endast 11,750 daler. Fastigheten var sålunda till två tredjedelar intecknad.

Kort efter denna penningetransaktion tillslöts banken — den 1 februari 1762 — tils vidare för alla slag af utlåning åt allmänheten. Kursen hade gått upp till 108 mark från 80. Den årliga amorteringen på fastighetslån höjdes; tjänstemännens bevillning ökades nära dubbelt, och en tunna råg kostade omkring 100 d. k. m.

I oktober föll kursen ohäjdadt och onaturligt — ända till 75 och 73 mark. Värdefallet på sedlarna gjorde alt mynt begärligt. Slantarna gömdes undan eller såldes såsom en handelsvara. Köpmännen hade svårt att erhålla något skiljemynt.

Dessutom hade växelvingleriet tilltagit. Köpmännen i Stockholm råkade i förbindelse med handelshus och bankirer i Hamburg och Amsterdam. När dessa genom en omkastning i det sju-åriga kriget måste göra bankrutt, störtades äfven de svenska husen. Många blefvo tvungna att uppgifva sin ställning; andra ruinerades ohjälpligt och i

grund; andra kunde med knapp nöd rädda sig på en vrakstump.

Så följde en stockning på alla möjliga områden. Krisen gjorde ett slut på handel och industri. Fabrikerna måste stängas, arbetarne afskedas; eländet och nöden växte och växte oerhördt. 1763 antecknar Tessin: „Krediten enskilde emellan är upphäfven. — — Att måla vårt tillstånd är att beskrifva en orkan, medan den ännu påstod. — — Penningbrist, hat och bitterhet svärma. Penningådrorna synas stoppade, spanmålsbrist för handen. Lyx och laster följas i full tillväxt; handeln tvinar bort.“

Samtidigt öfversvämmades Stockholm af procentare, utsökningsadvokater uppväxte såsom svampar, gäldstugan blef öfverfull, cessioner hörde till ordningen. 1755 skrifver Ärlig Svensk: „Man får nu fritt ockra och skinna långt öfver 50 procent“. Några år senare heter det i en annan skrift: „Igenom dem (procentarne) förföras ynglingar, liderlighet uppdrifves till sitt högsta, och alla dessa tillgångar till kreditens bibehållande äro lika många genstigar till yttersta fördärf och elände.“

Procentarne, somliga äfven tjänstemän i Stockholm — särskildt omtalas t. ex. en herr Grim, kammarskrifvare i Ständernas Contoir — anlitades starkt och afskyddes ännu starkare. T. o. m. polisen kunde ej låta bli dem. I en af denna tids vittra samlingar heter det:

På Kolmåln nattetid man löper mindre fara,
än den, som ljusa da'n i Stockholm nödgas vara;
där man att fånga mynt har uttänkt alla bruk,
och röfvarn går förklädd uti rosett-peruk.

Tjänstemännen i banken undgingo icke häller att blifva skadade af den svåra finansiella oredan. Antingen gjorde fäderna konkurs och kunde ej hjälpa dem, eller måste föräldrarna inskränka deras underhåll, eller lefde de högt — öfver sina tillgångar.

Bellmans far, lagmannen, skaffade nya lån. 1762 och 1763 ökade han sin gäld med 29,000 d. k. m. Sålunda blef han skuldsatt långt öfver sina tillgångar. Också var han cessionsmässig vid sin död, två år senare.

Följderna för de unga blefvo lån och försträckningar, penningetransaktioner med kamrater och procentare, papper

på ursprungligen obetydliga summor, hvilka genom räntor och provisioner och ocker slutligen växte till ansenliga belopp. Ockrare — heter det i ett bankens protokoll — skinna gärna ungdomen, „som naturligtvis hällre emottager oskäliga vilkor än exponerar sig för tjänstens förlust.“

Bellman, som icke varit nog lycklig att befordras och hvars inkomster knapt ville räcka till, då hans far saknade medel att som förr hjälpa honom — Bellman började låna, taga och gifva borgen, och nödgades att för omsättning af sin skuld söka ockrare. Så gick han i borgen för en kontorsskrifvare Ekman å icke mindre belopp än sextonhundra d. k. m. Så fick han af en annan, kontorsskrifvaren Pfeiffer, låna först tre- och sedan fyratusen daler k. m. Han kunde icke betala hvad han förtärde på Lorensberg. Han utfärdade förskrifningar till hvem som ville hjälpa honom. Ja, äfven små utlägg för tillfälliga behof, försträckningar hvilka lämnats af en kamrat, Erik Wedenberg, gingo slutligen upp till öfver trehundra d. k. m.

Än mer, han råkade i procentarnes klor. Han anlitade Grim och en kammarskrifvare Tharmouth. Han skaffade sig penningar på det sätt, att hans borgensmän, d. v. s. kamraterna, delade hvad han lånat. Ja, han måste bryta ett dylikt aftal med sina vänner, de ofvannämda kontorsskrifvarne Wedenberg och Qvist, då Grim eller någon annan af de rofgirige herrarne innehöll öfver hälften af reversens nominalbelopp.

Härtill kom slutligen äfven växelkursens fall, hvilket hade till följd att skulderna måste afbördas i ett vida bättre mynt än låntagaren erhållit. Kort sagdt: Bellman var omgifven af björnar.

Slottskanslibetjänter uppvakta honom dagligen.

God dag, sade Sidenström, god dag, herr sekter;
jag kommer så dristigt, förlåt mig, jag ber!
Här löper och springer båd' Blomberg och jag
från morgon till kvällen hvarendaste dag.
Vi ha nu från slottskansli resolution
på herrn och hans möbler förutan pardon.

Den olycklige Bellman vill förgäfves muta dem.

Ack, Sidenström lille, ack, hvad är det åt?
Ack, håll nu till godo, herr Blomberg, en plåt!

Han visar att han ej eger mer än tofflorna och sin väst, trästolen och korgsängen i sitt rum — det är alt! Men Sidenström och herr Blomberg taga icke räson. „Vräk skrifvarn på gillstu'n!" skrika de i hans öra.

Han lefver nu i en halft dold misère, ett vagabondlif. Han kan icke gå förbi en enda människa som ej känner honom. Öfveralt möter han endast rofgirige björnar.

En hyrkusk i hvar vrå,
hvar mångelska mig känner;
de mig i rocken få:
betala kära herre!
Tag vackert myntet fram! —
Jag svarar då: dess värre,
jag har ej löst, madam!

Han vet icke till sist på hvilken krog han skall få mat. Föräldrarne hafva afflyttat till en egendom i Brännkyrka. Karl har ingen kredit, och i sin sorg sjunger han:

Hvar skall jag födan taga,
jag arme sekreter,
jag har ju dock en maga
som andra mänskor fler.
Jag hungrar och jag fryser,
jag ruskar min peruk;
fast röda kappan lyser,
så värker dock min buk.

Min taskbok ligger stilla,
jag tror hon ej är till;
min mässingsvärja lilla
är pantsatt för en sill;
briljanten på mitt finger
är redan hin i våld;
till Norge snart jag springer,
så är jag i behåld.

På detta sätt målar han — kanske öfverdrifvet — sin ställning. Ute i vänners krets döfvar han sina kval. Han dränker dem i ett glas, han gömmer dem i en sång, han insveper dem i humorns genomskinliga purpur. — —

Och — sagdt och gjordt — han flyr, han reser till Norge. Och dit komma inom kort äfven flere af kamraterna. De som stanna hemma lagsökas af björnarna. Andra ar-

resteras och insättas på gäldstugan; andra blifva stämda och kallade inför domstol.

Trångmålet blir så svårt, att alla band brista. Hvar och en måste till hvarje pris rädda sig själf. Vänskapen går i kvaf, kamratskapet är glömdt. Den ene trakasserar och lagsöker den andre; det hela urartar till en väfnad af skandal, och vederbörande i banken tvingas att gripa in.

Först hålla kommissarierna räfst med sina tjänstemän. Redan i november 1863 hade de — heter det i ett memorial till fullmäktige — fått „den obehagliga underrättelsen, att en och annan af den mindre bankens betjäning vore genom ovarsam hushållning och slösaktighet försatt i ett så gäldbundet tillstånd, att någon olägenhet i anseende till värkets kredit kunde befaras.“ Flertalet af de brottslige egde då permission. Wedenberg hade kort förut afvikit till Norge. Ekman och Gerdzlovius roade sig på gäldstugan. Martin Gaern och tillförordnade kassören A. Thorén voro lagsökta, och på lönerna hade man lagt sekvester. Kontorsskrifvaren Berselius höll sig dold för sina björnar. Salonius hade hemsökts af en förarglig rättegång. Malmberg, Bliberg och Qvist voro gäldbundna. Gustaf Reinhold Bergenschöld, bärgsrådets unge son, hade länge — klagade man — besvärat banken med „invisningar och slottskansliets sekvester på hans lön, den han lämnat andra fullmakt att i flere år härefter uppbära.“

I synnerhet voro klagomålen mot Bellman elaka. Bellman hade möjligen — yttrade kommissarierna — varit den som i detta vingleri inledt åtskillige andre betjänte, som skall kunna antagas af deras för honom på större och mindre summor tecknade borgen, hvarföre de fleste äro lidande.“ — — —

På sommaren eller hösten 1763 begaf sig den stackars skalden till Fredrikshald i Norge. Den tiden var det vanligt att bankruttörer rymde — i synnerhet till Norge — och återkommo på lejd, detta för att undgå trakasserier och bysättning. Lejden gaf dem nämligen ett slags skydd till deras person och tillät dem att i lugn göra upp med borgenärerna.

Den 14 september 1763 inlämnade Bellman, troligen genom svågern, sekreteraren och primarie kämnären i Stockholm, ekonomihofmästaren hos härtig Fredrik Adolf, den då 37-årige Claës Arrhén von Kapfelmann, till rådet en ansökning att få återkomma på lejd. Där nödgas han anmäla „hurusom jag af ungdoms oförsiktighet och åtrå att producera mig, sedan min lycka i Riks. Ständers Banco varit nog trög, hvarest jag i fem år med all flit som extra ordinarie cancellist sökt förrätta de mig anbefalte sysslor, blifvit inledd uti åtskillige omständigheter, som bragt mig att medels mot ganska dryga intressen utgifne reverser uppnegociera pänningar, hvilket haft den påföljd, att mina borgenärer börjat mig hårdeligen ansätta, och omsider måst sätta min person i säkerhet genom en resa till Friedrichshall.“ Slutligen namnger han endast två af kreditorerna, de omtalade procentarne herrar Tharmouth och Grim.

Slottskansliet, som hördes, förklarade ock att dessa två ej satte sig emot hans projekterade återkomst. Den ene måtte t. o. m. hafva fått någon slags likvid, antingen genom svågern eller fadern, lagman Bellman. Slottskansliet uppger att han afstått från alla fordringsanspråk. Kanske hade de båda blifvit mutade till tystnad. Nog af — då intet hinder fans, beslöt rådet den 28 september 1763 att meddela den lejd hvarom Bellman anhållit.

Och så kom Bellman hem och bosatte sig på Årsta, den gård i Brännkyrka där föräldrarna vistades. Tjänstgöringen i banken ville han icke återtaga. Utsikterna där voro hädanefter hopplösa, hvarför han ock i slutet af november begärde afsked. Det ligger en viss bitterhet i ansökningens ord: „som jag — — icke haft den lyckan, som andra till tjänsteåren långt yngre, hvilka icke kunna berömma sig hafva varit mera meriterade än jag, utan mindre, så vida arbetsamhet och skicklighet till sysslan, förknippade med tjensteåren, skall tagas till grund —“. Han slutar med denna antydan — eller pik åt herrar fullmäktige: „jag har bästa apparence att göra större lycka annorstädes inom vida kortare tid.“

Fullmäktige biföllo unge Bellmans ansökning, „men kunde icke bevilja honom något skriftligt afsked, såsom

ovanligt att meddela extra-ordinarier, hvilka hvarken hafva ordinarie syssla eller njuta lön på staten."

Bellman hade sålunda kommit undan räfsten, ehuru han fick en släng i det memorial som fullmäktige längre fram, i mars 1764, infordrade af understyrelsen i banken, kommissarierna. Med anledning af skandalen togo dessa i öfvervägande „huruvida den bankens betjänt, som för gäld tagit till flykten, men sedermera på lejd återkommit, må längre till tjänstgöring i banken admitteras." Fiskalerna i banken ansågo för sin del att tjänstemannen först sedan han gjort upp med borgenärerna skulle ega rättighet att återtaga sin tjänst, hvilket hade till följd att kommissarierna resolverade att „honom, som för något brott ej är anklagad, icke kan vägras att tjänsten åter tillträda, då han med behörigt bevis från Kongl. Slottskansliet fulltygar att han från bevakning och borgenärernas anspråk är fri."

Skrämd af resolutionen, skyndade sig nu Qvist att under förebärande af sjukdom anhålla om afsked. Samma dag — den 4 mars 1764 — pröfvade herrar fullmäktige de gäldbundnes sak. Och så följde bestraffningar, innehållande af löner, varningar, tillfälliga afsättningar m. m. Blott för en enda yrkade kommissarierna att han måtte för all tid utstrykas ur banken — kanske åter en följd af oviljan öfver *Månan,* ty denne ende olycklige brottsling var Bellman. Fullmäktige nödgades då upplysa dem om att Bellman „redan vid förlidet års slut på dess faders begäran blifvit från vidare uppvaktning i banken entledigad och således utur extraordinariernas lista utstruken."

Två månader senare tager Bergenschöld afsked. Snart följa äfven Ekman och Gerdzlovius exemplet. Bliberg blir häktad och rymmer ur sin arrest, och 1767 måste Salonius afsättas. Ej häller kommissarierna undgingo sin lön. Vid 1765—66 års riksdag upptäktes en hel mängd obehagliga kassabrister. Åtskilliga kassörer och kommissarier rymde. Styrelsen var med andra ord icke bättre än tjänstemännen.

Bellman hade vid Svartlösa härads vinterting anhållit dels att hans borgenärer måtte inkallas till rätten, dels äfven att åt dem få öfverlämna sin egendom. Så skedde; vid sommartinget 1764 blefvo Hagel å Lorensberg, Grim och

Tharmouth inkallade. Af skulder voro åtskilliga reverser anmälda. Pfeiffer hade två på 7,000 d. k. m., Wedenberg och Qvist tre på 6,900. För öfrigt var det räkningar, borgen m. m., det hela omkring 17,500 d. k. m. Grim, Hagel och Tharmouth läto ej höra af sig.

Inställelsedagen var den 6 juni. Hofrättsadvokaten Jonas Petter Holmberg, Wedenbergs och Qvists befullmäktigade ombud, påstod att Bellman skulle förete sitt lejdebref — *icke*, såsom han gjort, i kopia, men i hufvudskrift. Vidare att han icke hade styrkt att han anmält sig hos landshöfdingeämbetet och stälts under bevakning. Slutligen att häradsrätten icke var rätt forum. Målet borde afdömas i Stockholm, sade han.

Arrhén, hvilken uppträdde som Bellmans advokat, företedde ett intyg från kyrkoherden i Maria, som utvisade att Bellman var skrifven hos föräldrarna och nu äfven med dem afflyttat till Brännkyrka. Holmbergs besvär lämnades utan afseende, men — dömde rätten — „som Bellman icke bevist det han inom laga tid hos Konungens Befallningshafvande kungliga lejdebrefvet uppvist, och han, enligt detsammas innehåll, böra vara under bevakning, så pröfvade häradsrätten skäligt, det kronobetjänte skola taga honom under tillsyn och anständigt förvar.“

Wedenberg, Claës Qvist och Pfeiffer klagade. De anförde genom Holmberg besvär i hofrätten. De yttrade i sin skrift att „Bellman icke allenast vårdslöst försatt sina och andras, men i synnerhet våra medel, dem han sig äfven olofligen tillskansat, hvilket alt utvisar att hans sak med kreditorerna härleder sig från en förbrytelse äfvensom ock att den värkligen är ett brottmål, förknippadt med drygt ansvar och straff.“ D. v. s. de utmålade Bellman som en brottsling — Bellman, som troligen i sin svaghet och tanklöshet mer än någon annan själf blifvit bedragen!

Besvären blefvo ej fullföljda; saken tystades ned, och Bellman, som kvarstannat hos föräldrarna på Årsta, följde dem, när de kort därefter afflyttade från orten till Visbohammars sätesgärd, sju mil från Stockholm.

Här synes han egentligen icke rätt väl trifvas. Han eger icke en plåt, förtjänar icke ett öre och vet icke på hvad sätt han en gång skall få något. Sommaren går väl

an, då sol glittrar i skyn, då bonden, „den lycklige“, som icke har några sorger, plöjer sin lilla åkerlapp, „förnöjd af hjärtans grund“, först ute om morgonen, sist hemma om kvällen, öfvermåttan belåten „med en kaka och en sill“, men sommaren, den tjusande, är så kort, hösten nalkas;

bonden han tröskar, och löfven falla af;
björnen bäddar sängen, svalan dyker till sin graf;
oxen går utur det gröna, vill till sitt bås,
vargen tjuter, ugglan skriker, vintern nalkas oss!

Men Bellman är icke glad. Hans själ är sjuk och ängslig. Han går ute på landet i piskperuk och nattrock. Han suckar, han våndas, han önskar i sitt betryck:

den som vore väl i grafven och i himmelen,
eller också egde tusen plåtar kontant!

Penningen är, som sagdt, fortfarande hans mara. —
Dessutom har han tråkigt — landet är nog bra,

ägg och mjölk och fisk och våfflor, skinka och kött
vankas väl, men hela lifvet är till hälften dödt —

och hade han ej en Cloris att då och då leka med, vore han i sin egen tanke öfvermåttan beklagansvärd.

Ty kvinnor synes han icke sakna på landsbygden. „Bror må tro“ — skrifver han till registrator Jusléen i slutet af oktober 1764 —

Bror må tro, att bond-Cloris här hon hofverar,
snörper uppå sin lilla mun, proponerar
kärlekslarm och sängelag!

För öfrigt vegeterar han, röker och dricker öl, bjuder både Jusléen och en sekreterare Låstbom att komma och hälsa på honom, jaga och äta skinka. Låstbom erinrar han om samkvämen i Stockholm. Han tackar honom för sist och ber honom hälsa alla. Jusléen påminner han om aftontoddyn på Altona, efter hvilken han längtar, ju mer vintern nalkas. Slutet är en önskan att snart råkas i Stockholm. —

Tack vare en vän till hans familj, Anders Lissander, förste kommissarie i ständernas manufakturkontor, hade nämligen Bellman fått förhoppning om en syssla. Möjligen var han känd äfven af andre kommissarien, den såsom skrift-

ställare och ämbetsman aktade, bildade och begåfvade Johan Fredrik Kryger. Nog af, han anhåller om en plats såsom extra, Lissander rekommenderar honom varmt hos herrar fullmäktige, ja, han vill *specielt* taga honom om hand. Men ärendet uppskjutes, månaderna fly, och Bellman är fortfarande kvar ute på landet.

Där går han och drömmer ända in i november — stora, sköna, uppiggande lyckodrömmar:

Om jag hade sextusende daler
och en tunna guld i arf,
si, då skulle jag göra baler,
glömma bort vårt tidehvarf.

Då skulle han ha kusk, löpare och lakejer, lefva som en magnat, köpa skepp och säterier, skaffa sig en paulun med blomster och gröna fransar, därtill en liten brud, som kramade honom „ömt“ — men drömmen brister sönder, värkligheten är kvar —

men, ack, ack! Till slut med mig lider,
usla tider, usla tider!
och mitt ödes mått är fyldt!

Så sjunger han i slutet af november — den 20:e. Två dagar senare bifalles hans ansökan. Landtlifvet är förbi, sorgetiden är slut. Karl Mikael Bellman återvänder till Stockholm.

Nils Erdmann.

Ur bondens lif i den ostfinska utmarken.

Skisser från Suojärvi. [1])

I sin förtjänstfulla, för sextio år sedan publicerade skildring af förhållandena i Gamla Finland yttrar F. P. von Knorring [2]): „Religion och lagar samt tjänstemäns behandling vid deras tillämpning jämte yttre naturvilkor hafva i nära 800 år gifvit åt de gamle karelarne deras höjd af odling och riktning för deras själsanlag. Lagarne hafva bragt dem till ödmjukhet, undergifvenhet och lydnad, oftast förenade med en öfverdrifven fruktan. Religionen har ingifvit vördnad för den Högste, och nästan med samma känsla omfattar han Majestätet. De i nära sju århundraden med yttersta stränghet förda krigen, för hvilkas bitterhet invånarne alltid varit lidande föremål, hafva djupt inpräglat stämpeln af osäkerhet och förtryck, hvilka ledt till håglöshet och brist på drift. Kronobetjäningens fordna missbruk och donatariers obilliga fordringar hafva tillskapat hos bonden ett misstroende, hvilket i förening med förtviflan öfver en hårdare behandling stundom bragt honom till ett olyckligt motvärn. Några trakters otacksamma jordmån har förbytt den fordna kraften till en modlös tröghet. I förening med alla dessa omständigheter är sedligheten egentligen negativ; utan moralisk kraft, visar den sig blott i brist på större fel. Så träffas högst sällan mord, röfveri, stöld af svårare beskaffenhet och fylleri. Bonden är i allmänhet stilla och långsam i sina förrättningar, foglig med sin nästa, samt lider med blindt tålamod hvarje ödets motgång“.

---

[1]) Förf:s minnen från Suojärvi, där han, förordnad af medicinalstyrelsen, en längre tid vistats, hafva förut blifvit meddelade i tidningen Laatokka under titeln: „Tietoja Suojärven pitäjästä“ (äfven i separataftryck, 1892). På redaktionens anhållan har förf. för Finsk Tidskrift ånyo bearbetat sina anteckningar.

[2]) Gamla Finland eller Det fordna Wiborgska Gouvernementet. Åbo 1833.

Denna bild af tillståndet i Gamla Finland tjugu år efter dess genom k. förordningen af 23 december 1811 påbjudna återförening träffar ännu i dag in på den ostfinska gränsmarken. Särskilda förhållanden hade i århundraden gifvit samhällslifvet i denna landsända en egendomlig riktning. Och ehuru v. Knorring säger: „detta land är nu bebodt af ett folk, som med tacksamhet röner välgörande följder af de från yngre brödernas land hitbrutna strålar af upplysning“, så har denna strålbrytning endast dämpadt och i aftagande grad nått fram till det återförenade Finlands ostligaste trakter. Invånarne i Wiborgs läns utmarkssocknar intaga ännu i kulturelt afseende en betydligt lägre ståndpunkt än det öfriga finska folket. Att detta härrör af det aflägsna, snart sagdt isolerade läge hvari denna gränsmark befunnit sig i sekler, bevisa äfven de traditioner hvilka ända härtils bevarats i befolkningens åskådningssätt och äfven tagit form i dess lifsyttringar. Bland annat belyses detta förhållande af den benämning hvilken man stundom ännu får höra tilläggas grannsocknarna i väster och norr, nämligen benämningen „Ruotsji“ (Sverge) — altså ett föreställningssätt motsvarande förhållandena vid tiden före fredslutet i Stolbova. Den svåra ställning donationsbönderna kommo att intaga genom k. förklaringen af den 14 januari 1828 och k. förordningen af d. 7 mars 1838, hvilka stundom på ett obilligt och strängt sätt blifvit satta i värkställighet, har äfven i sin mån bidragit att fördröja odlingens gång. Den andliga förbindelsen med det öfriga landet har icke i önskvärd och tillbörlig mått ökats och stärkts. De finska gränssocknarnas bebyggare hafva i sitt lynne likasom i sitt språk lånat, vare sig litet eller mycket, af grannarne i öster, de äro „ett slags blandsädsmänniskor, med för mycket ljus att vara mörk natt och för litet solsken till en klar dag“. Sedan numera den karelska järnvägsbyggnaden brutit väg in i ödemarkerna, frågar man sig huruvida icke därefter någon, vore det så ett civilisatoriskt aktiebolag, skall taga hand om dessa andliga vildmarker för att göra dem fruktbärande?

Efterföljande utkast afse att teckna några sidor af lifvet i en af dessa gömda och försummade bygder.

Suojärvi socken, i nordöstra hörnet af Wiborgs län, öster om Salpausselkä och norr om 62:dra breddgraden, är till arealen något mindre än halfva Nylands län och har en befolkning af fyratusenfemhundra själar. Med grannarna i öster, de ortodoxa finnarna i Olonetzska guvernementet, stå Suojärviborna i följd af släkt- och affärsförbindelser ofta i beröring, liksom de på sina fraktresor till Sordavala, Joensuu och Petrosavodsk hafva tillfälle till jämförelser, hvilka dock, om de ens anställas, blifva af ytligaste art. Landskapet utgöres, såsom äfven socknenamnet antyder, af ensliga skogstrakter och kärr, omväxlande med sjöar och svedjemarker samt här och där bebodda ställen, mestadels invid sjöstränderna; mossar och träsk ligga öfveralt strödda i den ändlösa ödemarken, hvilken sträcker sig långt utöfver sockengränserna och genom hvilken man kan färdas till de mera aflägset belägna byarna endast längs slingrande gångstigar eller till häst öfver verstlånga slippriga kafvelbroar eller öfver vattnen, såvida båt finnes till hands. — För den resande framträder under en sådan färd ödemarksnaturen i sin tysta, jungfruliga storhet med en säregen tjusningskraft, som isynnerhet under de ljusa sommarnätterna med deras obeskrifligt hänförande behag mäktigt tilltalar sinnet.

Landet är jämförelsevis slätt. Endast Suojärvi sjö, två mil lång, omgifves i norr af en krans höga kullar, hvilka i någon mån lifva det enformiga landskapet. Sandåsar utgöra de vanligaste höjdsträckningarna, betäkta af riklig barr- eller löfträdsvegetation eller kala af svedjande och då knapt klädda af torftig ljung. I kärrmarkerna består jordtäcket af hvitmossa, där tranbär och hjortron frodas. De aflägsnare, mera otillgängliga markerna hysa ännu skogar af åldriga barrträn, lämnande trygga tillhåll för björnar och skogsfågel. — Jordmånen är mager, utgöres vanligen af mosand; växtmyllan förekommer endast i ytterst tunna lager; på äldre mossängar växa sträfva starrarter och snärjande dvärgbjörk. Åkrar förekomma väl, men obetydliga till arealen. „Åkerbruket är här i det största lägervall“, säger v. Knorring. „De i århundraden förda förödande krigen stämplade osäkerheten på hvarje arbete för framtiden, och ett sekel har ej förmått tillintetgöra detta intryck, inrotadt hos den råa bonden genom en ihärdigare vana. — Den dryga arvio-

hufvudsafgiften har, genom frambragt fattigdom, öfverfört en skadlig värkan på jordens odling. — Dessa jämte andra omständigheter hafva vållat ett sämre åkerbruk, och där jorden genom vanskötsel, otacksammare natur eller frost gifver en mindre äring, ser man landtbrukaren hällre hasta efter en belöning som utfaller för hvarje dags möda, än att hungrande följa plogen, för ett svagt hopp om framtida bärgning; — och då fattigdomen engång infunnit sig, bidrager densamma att ömsesidigt med ett uselt åkerbruk trycka hvarandra. De råd och efterdömen som på nästan alla orter i Nya Finland lämnas bonden af driftigare och kunnigare ståndspersoner i landthushållningen, saknas här alldeles". Det förhärskande sättet att bruka jorden är det urgamla svedjandet, hvaraf spåren kvarstå i decennier och påtrycka landskapet sin egendomliga, oftast dystra prägel.[1]) Froster äro ej sällsynta. Starkt svedjande och en befarad förestående rapid skogsafvärkning torde i framtiden icke häller blifva utan en menlig invärkan i afseende å klimatet, försåvidt därmed en väsentlig faktor för regleringen af nederbörden försvinner.

Liksom naturen här erbjuder jämförelsevis få vackra partier för turisten, så är äfven utbytet från de malmförande sjöarne fattigt för fiskaren. Floran är rikare, och för ornitologen och entomologen finnas goda fyndorter, då faunan erbjuder beröringspunkter med det angränsande Onega-området.

I en sådan natur framlefver Suojärvi-bonden sitt vegeterande lif i nästan hednisk vidskepelse. Bekännande sig till den grekisk-katolska religionen, fattar han af gudstjänsten endast de yttre formerna; och då folkskolor intill slutet af 1880-talet saknats samt folkundervisningen varit anförtrodd åt ett par ambulatoriska skolmästare, hafva äfven den elementära bildningens frukter i endast ringa mån stått folket till buds.

Denna befolkning är af karelsk härkomst; karlarne äro ofta af reslig växt, starkt bygda och härdade, kvinnorna däremot uppnå mindre ofta fulla kroppslängden, nedböjda som

[1]) Bonden söker i skogsbackarna framtvinga ett par skördar, utan att hålla sig till bestämda odlingsområden. Marken öfverlämnas sedan till skogsväxt och kan vanligen icke förrän efter tiotal år begagnas till samma ändamål. Ofta ser man en utmärglad svedjemark ännu på femte året efter sista sädet stå helt kal, utan början till skogsväxt.

de äro af tungt, ständigt kroppsarbete och i förtid åldrade. Tidiga äktenskap ingås allmänt, då därigenom hushållet tillföras nya, friska, billiga och villiga arbetskrafter. Den gifta kvinnan är gårdens främsta tjänarinna och arbetsmyra; bröllop firas därför vanligen om våren, före den bråda arbetstidens ingång. Hushållen äro ofta stora och hemmen öfverbefolkade. Enhvar af gårdens söner kan nämligen gifta sig, bilda familj och kvarbo i det gemensamma hemmet. Om stugan blir trång, tillbygges ett nytt rum med ny vägg. En sådan centralisation föranleder stundom oenighet och stridigheter, någon gång utflyttningar och uppkomsten af små gårdar med ringa odlingsbar jord och intet kapital samt däraf följande armod och ekonomiskt beroende. Besuttenhet utmärker icke sådana lägenheter.

Suojärvibon är också därför fattig, men undergifven och gästfri i all sin fattigdom. I detta beroende, denna undergifvenhet, äro de utarmade bönderna hvarken herrar eller tjänare, fria eller slafvar, alt under det att de af sina fordringsegare drifvas alt längre in på skuldsättningens väg. Egendomligt nog och högst naivt, kallas emellertid de rika och välmående magnaterna och landthandlandena „hyvälistö“ eller välgörare af sina sämre lottade „underhafvande“, hvilka sistnämda aldrig kunna lösgöra sig från de förres öfvertag.

Byggnadssättet i Suojärvi, snarare snygghetens fiende än vän och altför nära sammanförande människor och djur, afviker märkbart från det hos den finska allmogen vanliga och står tydligen i nära öfverensstämmelse med det i Ryssland brukliga. Boningshuset är nämligen under ett gemensamt tak sammanbygdt med kostallet, ofvanför hvilket höskullen är belägen med där förvarade redskap och husgeråd samt mången gång äfven — matvaror. Alla hus äro upptimrade af runda, afbarkade furustockar, utan brädbeklädnad. Deras utseende är icke tilltalande, ej häller är det sprickande, vattensugande timret i längden varaktigt. Egentlig stenfot finnes icke anlagd under husen, utan endast mullbänkar äro uppkastade, och stundom kan man få se röta angripa husknutar och väggar med en från den lodräta linjen betänkligt afvikande lutning. Taken äro utstående, brant sluttande, täkta af klufvet timmer eller bilade bräder, fönstren enkla och små och den från förstugan ledande låga dörren försedd

med hög tröskel. Stugan eller pörtet är ett merendels stort rum med till manshöjd släthyflade väggar och med en stor, hvitrappad ugn i hörnet närmast dörren. De förr allmänna rökpörtena gifva efterhand rum för stugor med murade eldstäder; i sådana äldre rökpörten, hvilka här och där ännu finnas, äro mellantaket äfvensom öfre delarna af väggarna af ett glänsande svart, lackeradt utseende och fulla af sprickor i följd af den torkande hettan, hvilken ej sällan i den rökfylda stugan öfverstiger + 30° C. Bonden är rädd om värmen i pörtet, och det tyckes vara en af hans största njutningar att vistas i en så hög rumtemperatur, att en ovan eller främmande däraf blefve allvarsamt illamående, emedan atmosfären är lika skämd som den är öfverhettad. På ugnen har husbondfolket sitt nattläger eller åtminstone gamle far sitt tillhåll; det öfriga husfolket ligger på golfvet på halmbolster, hvilka till dagen uppstaplas i förstugan. Bakugnen uppeldas tidigt på morgonen, då några stora limpor först gräddas; därefter insättas, i grytor eller stenfat, de anrättningar som skola kokas i ugnsvärme. Den massiva ugnsbyggnaden är ett värkligt värmemagasin, som under dygnets lopp mer än rikligt afgifver den i stugan nödiga värmen. Annan rumeldning förekommer icke.

Likväl nöjer Suojärvibon sig icke med denna höga dagliga temperatur, som mångengång närmar sig blodets. Den låga, rökiga, ofta dragiga badstugan med sitt jordgolf utöfvar på honom en oupphörlig dragningskraft, för hvilken han gärna gifver vika. Efter välförrättadt arbete, före och efter en resa eller ett gästbesök borta, vid full hälsa eller illamående, i början såväl som i slutet af veckan, sommar och vinter, bada stora och små, flere på engång, ofta så många som rymmas, i den lilla inrättningen. Afklädningen sker, stundom äfven vintertid, i fria luften utanför badstugan, där kläderna upphängas på yttre väggen; påklädningen försiggår likaså utanför den trånga *„kylyn“*. En förbifarande är då i tillfälle att se karlar med skinande röda kroppar, sittande på någon stockända, under den kyliga vintereftermiddagen under skämt och skratt draga på sig sina röda bomullstygs- eller grofva hvita hamptygsskjortor äfvensom underkläderna; med badkvasten i ena handen och de öfriga kläderna på andra armen samt barhufvade vandra de sedan

upp till pörtet, för att lämna rum för de efterföljande. — Badstugubad är för karelaren både ett behof och en njutning samt därtill i sjukdomsfall ett universalmedel. Gnidningar i uppvärmd badstuga användas sedan gamla tider och vid alla möjliga tillfällen. Vid svåra sjukdomsfall anlitas „*hieroja*“ eller „*tiedoiniekka*“ (gnidare eller trollkarl), hvilken egenhändigt badar och gnider patienten, därvid läsande sjukdomens ursprungsord och besvärjande densamma. Badstugan har blifvit ett hälsans tempel; till och med offer bringas ännu i en eller annan form. Så brukar man kasta den första färska badkvasten för året, efter värkstäld badning, upp på badstutaket, där sådana offerkvastar från flere föregående år kvarligga. —

Klädedräkten öfverensstämmer i mycket med den i Ryssland af allmogen brukade, såsom äfven framgår af benämningarna på de skilda klädesplaggen, och är i allmänhet grof och af okonstlad snitt. Mannens hufvudbonad har till senare tider utgjorts af den forna finska soldathatten (*schljeäppä*), men numera är *peraska*, en klädesmössa, försedd med skärm, mest i bruk. Benkläderna (*stanjit*) af vadmal upphållas med en läderrem, hvarvid är fästad en obetydlig slidknif. Kring halsen bäres en duk af bomullstyg eller yllestickad. Rocken (*kauhtana*) är vid, af grå vadmal och fasthålles likasom öfverrocken (*ärmäkkä*) kring lifvet af ett läder- eller yllebälte, däri yxan är instucken på ryggen. Strumpor eller hö utfyller de hvita eller svärtade, af björktjära doftande stöflarna, hvilka äfven begagnas af kvinnorna. Med förkärlek bäres af båda könen den kallare årstiden en lifpäls af fårskinn. Äfven minderåriga hafva hvar sin päls utanpå skjortan, ehuru de föröfrigt kunna förekomma med bara fötter ute på vägarna vintertid. — Kvinnorna, isynnerhet de ogifta, kläda sig gärna i granna färger. Hustrurna dölja sina glesa hårflätor under en röd kalott (*tsjeptsjä*), prydd med band, och bära däröfver ett hufvudkläde. —

Handslöjderna ligga alldeles nere. Alla finare lärfter och alla bomullstyger köpas, mestadels från Ryssland. Ordentliga väfstolar och spinnrockar äro sällsynta. Den traditionella sländan är alt fortfarande allmänt i bruk. Bonden är visserligen i stånd att timra upp sin gård och förse den med ugn, bord och bänk, äfvensom att bygga släde och

båt, men mycket därutöfver sträcker sig icke hans skicklighet. Särskilda snickare äro okända, smedsarbete utföres såsom bisyssla, och endast skomakaren, här som annorstädes, måste mera helt egna sig åt sitt yrke. Knifvar och yxor äro dåliga; träarbeten, rankor, fat och skedar, hämtas därför alla från Ryssland. Det böjliga näfret är det enda material som i större utsträckning finner användning vid förfärdigandet af skor, byttor, korgar och rep. —

Befolkningens föda i hvardagslag är enkel och föga omväxlande, isynnerhet under de af religionsbruket påbjudna fastorna, hvilka af den lägre befolkningen noga iakttagas. Enär de oeftergifliga fastedagarnas antal årligen uppgår till omkring etthundraåttatio och då förtärandet af kött, smör och mjölk därunder icke tillstädjes, blir matsedeln under en stor del af året nog enformig, bestående af bröd, fisk, svamp, rofvor, potatis, grynmat, piråger, linolja och fiskspad samt vattenkringlor till téet. Märkas bör dock att förråden aldrig äro stora och redan i början af en 6—7 veckors fasta kunna vara starkt anlitade och medtagna, så att allmogen slutligen ofta nog är hänvisad till att lifnära sig endast med bröd, saltfisk och svamp eller rofvor.

Brödet förtäres alltid mjukt, ofta nybakadt. Egendomliga äro de s. k. piiraat, piråger eller kakor med gryn- eller potatisfyllning. *Kurniekka* är en limpa eller piråg med innanmäte af kött och *kalakukko* en sådan med fiskfyllning. — Köttet af nötkreatur och får ätes antingen färskt eller skarpt saltadt och lufttorkadt. Blod tillgodogöres icke och korfberedning är okänd. — Fisk utgör vissa tider af året bondens dagliga föda. — Potatisskörden uppätes vanligen redan om hösten och öfverlefver sällan vintern; likasa är fallet med rofvorna. — Svamp samlas och förvaras torkad eller saltad och ätes såsom salt fisk i västra Finland eller ock med linolja eller rofvor. — Bär äro under sommarfastan en välkommen och välbehöflig tillökning i kosten. — Mjölk gifves åt spädbarnen såsom tillskott till födan under den långa amningstiden, men förtäres för öfrigt icke mycket såsom färsk, emedan sådan fastetid ej är tillåten, utan prepareras sålunda, att den får surna, hvarefter grädden kärnas till smör, medan mjölken i stenfat ställes öfver en dag i het ugn, där den stelnar till en hvit, ostlik massa, hvilken i månadtal upp-

bevaras i en tina och med tiden erhåller en alt skarpare sur smak. — Kaffe och té drickes mycket, och brännvin saknas ej häller vid festliga tillfällen. — Alla husets medlemmar äta ur samma fat, och maten upphämtas med egendomligt skurna skedar af trä. — I allmänhet äter bonden mycket och godt, där han så hafva kan, hvilket af naturliga skäl inträffar om hösten; men för den fattigare förslår ej tillgången på lifsmedel länge för ett sådant lefnadssätt, och då förstår Suojärvi-bonden bättre än allmogemannen på många andra orter att draga till svältremmen. —

Priserna å allmogeprodukter äro i allmänhet anspråkslösa — i händelse man lyckas få ett köp till stånd. Suojärvibons vana är nämligen att icke uppgifva något visst belopp, utan han öfverlämnar bestämmandet däraf åt köparen med orden: „kah mi annat“ (hvad du vill gifva). I allmänhet är prut-systemet häfdvunnet: den som icke förstår att pruta, utan genast betalar hvad som måhända begäres, får sällan tillfälle till vidare köpenskap med samme säljare, emedan denne snart nog anser sig vid transaktionen i fråga hafva begärt för litet, erhållit underpris och därigenom lidit orätt, hvarför han, följaktligen, framdeles försöker akta sig för slika förluster genom att undvika vidare affärer med sådana köpare.

Landthandeln bedrifves af några mera tilltagsna bönder i öppna butiker i ett par större, centralt belägna byar. I ett litet och mörkt rum utan eldstad utställer handelsmannen sitt kram, i fönstret metrefvar och fiskdrag och i en på disken liggande glastäkt låda subtilare föremål i all deras glans: grannlåtsaker, godtköpsbroscher, glaspärlor och blomsterkort, afsedda att locka den kvinliga kundkretsen. Från hyllorna lysa brokiga tyger och porsliner, i taket hänga järntråd, kringlor, skoplagg och utanlås och på väggen några stycken seltyg och skinn. På det smutsiga golfvet stå linoljefatet, spiklådan, saltsäcken och några kärl med gryner, en korg med skålar och skedar af trä samt en mjölmatta. I lådorna innanför disken finnes kaffe, socker och hvetemjöl, därtill på vinden fönsterglas, ljus och tändstickor — samtliga varor hämtade från Ryssland. Hvarje år reser handelsmannen ner till Petersburg och hämtar därifrån diverse nytt, tobak, tyger, tébröd och — bonbons.

Hela dagen i ända stå kunder i butiken; de röka, spotta, samtala; slutligen aflägsnar sig en och annan med ett grimskaft, litet tobak eller en bit läder. Här efterfrågas nyheter och aftalas affärer, hit samlas man, och här frestas man att inköpa ett och annat, som man godt kunde undvara.

Här fås äfven på kredit.

Det gör på främlingen ett godt intryck att höra handelsmannen på bondens eller „bobuli"-kvinnans ödmjuka begäran att mot framtida betalning få något pud mjöl eller litet gryn eller ett mått olja, fryntligt och beredvilligt svara: „a mintähbo myö emmä siul tsjottah vieris, ku moinen prauda maksaja ollet" (hvarför skulle vi icke gifva dig på räkning, då du är en god betalare). Men olycklig var den stund då den beklagansvärda beträdde skuldsättningens farliga stig. Behofvet drifver sådana kunder mycket snart att åter anlita den villigt unnade krediten: denna gång behöfves ett stycke tyg, en bunt garn eller en påse salt, en annan gång kaffe och socker. Så fortgår det någon tid, och så växer skulden, mången gång utan att den stackars kunden har så noga reda på beloppet, då ingen motbok användes, hvilken han för öfrigt icke ens skulle kunna dechiffrera. När landthandlaren anser tiden vara inne att begynna insnärja sitt offer eller annars är i behof af penningar, sänder han nämdemannen att stämma den betalningsskyldige till förstkommande häradsting. Denna åtgärd har den sistnämde gått och väntat på — ty likvid sker nästan aldrig utan en sådan föregående formalitet med därmed förenade kostnader. Betalningen såväl som fordran anses först därigenom blifva så att säga mera laglig, eljes vore „frågan för tidigt väkt". Karelaren minnes illa sina skulder och är ohågad att i tid aflägga besparingar till deras betalande. Sedan han sålunda vederbörligen fått del af stämningen („blifvit bjuden på bröllop"), begifver han sig, i regeln före tinget, till sin välgörare och gör en afbetalning — eller anhåller om anstånd och med detsamma om ytterligare varor eller till och med om en liten penningeförsträckning, hvilket alt beviljas med vilkor att han dessutom äfven köper af de förlegade öfriga handelsvarorna i butiken, någon öfverflödsartikel, en harmonika eller dylikt, alltid dyrt och alltid dåligt, och med förbindelse att genom dagsvärksarbete, om så erfordras (och naturligtvis mot lägst

beräknad dagspenning), minska skuldbördan. Därtill bifaller bonden gärna eller nödd och tvungen. I händelse handelsmannen-välgöraren sedermera behöfver en forkarl, eller när slåtter- eller skördetiden är inne och då sved skall brännas, sändes bud efter gäldenären, hvilken i så fall, ofta i brådaste tid, nödgas begifva sig från hemmet, lämnande sina egna nödiga sysslor, för att i sitt anletes svett som simpel dagakarl forsla mjölmattor eller afmäja magnatens åker eller tröska hans råg i gengäld för det bröd som han åt upp redan i fjol. Men han lyckas ändå icke arbeta sig skuldfri; småningom, under årens lopp, har han obetänksamt ökat sin gäld och skuldbördan vuxit utan hans kontroll, vuxit så att han slutligen tvingas gå från gård och grund, hvarefter han vanligen blir anstäld på samma gård såsom dräng hos den hjälpsamme affärsmannen. Äfven genom anlitande af arbetsdom kan landthandlaren hålla bondernästan i slafveri, och fall hafva inträffat, då bonden trälat sina bästa år för att jämt och nätt kunna erlägga räntorna å sin lavinartadt växande gäld, hvarefter, när krafterna på äldre dagar brutits, hans hemman obevekligen, på exekutiv auktion, för en spottstyfver tillfallit den företagsamme geschäftsmannen-possessionaten. —

„I allmänhet“, säger v. Knorring, „öfverklagas bondens sedlighet nu mer än de förra åren. Denna försämring härrör till det mesta af ett större tillfälle och ett därmed förenadt större begär efter brännvin (på 1830-talet); till någon del kan den tillskrifvas befriandet från de strängare yttre band, från hvilka bonden, ännu rå, på engång blef lössläpt genom införandet af en ny administration vid föreningen. Lagarnas nya tillämpning gaf större frihet, som efter tvånget under råheten lätt öfvergår i första början till självsvåld, men detta tillintetgöres säkert småningom genom samma orsak som åstadkommit det. — I jämförelse med bonden i Nya Finland äro dessa i allmänhet råare, okunnigare, mer slösande, misstrognare, samt mera böjda för handel, präjeri och bedrägerier, däremot fogligare och stillare“.

Detta har äfven sin tillämpning på Suojärvi-bonden. Förnöjsamhet i armodet, enkla vanor och små anspråk på lifvet, gästvänlighet och ett lätt lynne i förening med öfvertro och fatalism utmärka allmogen i östra Finland. Kare-

laren är känd att vara af naturen glad och meddelsam, välvillig, skrytsam och slug. Sådan vill äfven Suojärvibon vara. Han är ett stort barn och fattar äfven lifvet som ett barn. Van vid motgång och torftighet, äter han förnöjd sin tarfliga måltid, bestående af bröd och källans vatten, när annat ej finnes att tillgå, och lägger sig ner att hvila på golfvet, då han är trött af dagens mödor, sorglös och med längtan emotseende söndagen eller hälgdagarna och byafesterna. — Men som affärsman har han en annan moral. Att vid köpenskap och handel förskaffa sig all möjlig fördel är enda ögonmärket, annan hänsyn lämnas å sido. Då visar sig bonden' bakslug, opålitlig och ombytlig. Hans naturliga misstrogenhet bjuder honom att i affärer vara på sin vakt. Emedan hans stora okunnighet ofta låter honom falla offer för slugare affärsmän, söker han å sin sida utan förbarmande lura dem han kan öfverlista. Prutningssystemet vittnar äfven på sitt sätt om denna bondens misstro.

Okunnigheten kan knappast tänkas större. Med läs- och skrifkunnigheten är det i Suojärvi högligen illa beståldt. Af 2,177 personer mankön kunde år 1889 endast 393 eller 18 % läsa och 225 eller 10 % skrifva. — För folkundervisningens tillgodoseende finnas i denna socken sedan år 1883 två ambulatoriska och en fast småbarnsskola. Enligt senatens beslut af år 1877 hafva sedan dess två högre folkskolor varit i värksamhet. Ehuru folkskolan af regeringen hugnas med särskilda förmåner och rundliga penningeanslag, betraktas denna bildningsanstalt med likgiltighet och behandlas som ett styfbarn såväl af folket i gemen som af en del medlemmar af skoldirektionen, hvars ordförande är den ortodoxe kyrkoherden i församlingen.

Huru ringa intresset för andlig spis är på en sådan ort bevisas däraf, att år 1890 genom Suojärvi poststation prenumererades på tjugufem tidningar och tidskrifter i fyratiotvå exemplar af sjutton personer, däraf tolf voro tjänstemän eller eljes endast för en viss tid vistades på orten. En landthandlande, tillika värd å tingsstället och sakförare, var abonnent på den finska officiela tidningen, och en annan höll sig med en rysk börstidning: altså återstå tre allmogepersoner såsom prenumeranter på en befolkning af 4,362 personer. I bondens hus finnas sålunda hvarken tidningar eller andra

skrifter; alt papper förbrukas i öfrigt småningom vid tillagandet af cigarretter, hvarigenom ofta viktiga dokument, protokoll och kvitton gå upp i rök. — I ett och annat hem ser man numera bibeln eller nya testamentet på finska: det är folkskolan som skänker dem såsom premier åt sina mera framstående elever efter afslutad kurs. —

Lefnadssättet i Finlands ostligaste socken afviker i mycket från öfriga finnars, påvärkadt som det i sekler varit af grannarne i öster och modifieradt i öfverensstämmelse med den rådande religionsformens ceremonier och bruk.

„Det patriarkaliska lefnadssättet att i stora familjer bo tillsammans var fordom allmänt i Savolax och Karelen; är numera i aftagande. — De större bolagen äro väl bidragande till sedlighet och välmåga, ty en lefnad i närmare vänskapligt förhållande, under en äldre, värdig mans uppsikt, skyddar den förra, och förenade krafters ansträngning att åtsadkomma ett större gemensamt ändamål i förening med minskade kapprättigheters erläggande öka den senare, hvilket värkligen tydligen besannas genom erfarenheten; men däremot torde genom hemmanens delning landets odling tilltaga och med densamma folkökningen småningom framskrida“.[1]) (v. Knorring.)

Patriarkaliskt och i stora bolag lefver man ännu flerstädes i Suojärvi. Ett hushåll i en vanlig bondgård kan bestå af ända till halftannat dussin medlemmar. Sommartid tillkommer allehanda arbetsfolk för bygge, slåtter m. m., och då tages nattläger i allehanda uthus; ofta ligga karlarne i de på hövinden ofvan fähuset förvarade slädarna eller på höbolster på det glesa vindsgolfvet. Denna hövind är på engång foderlada, vagnslider, skräpkammare, visthus och garderob, ofta äfven barnens lekplats. Här slaktas gästabudsfåret, hvars afdragna fäll upphänges till torkning på en stång eller öfver en slädkarm, och här finnes äfven inom en enkel

[1]) En sådan hemmansdelning, om den ock förekommer, har dock icke i Suojärvi haft sådana synbara följder. Svedjebruket är och förblir härskande, och folkstocken ökas synnerligen långsamt. År 1885 utgjorde folkmängden i grekiska församlingen 4,137 personer, år 1889 hade den stigit till 4,362, eller en ökning per år af 56 personer. — Medeltalet födde per år utgör 130, däraf utom äktenskapet 1,5 %.

afskrankning gårdens cabinet particulier; och under alt detta befinner sig nötboskapens stall.

Pörtets inredning är högst enkel och utgöres förnämligast af väggfasta bänkar, ett större, hvitskuradt bord med björkskifva, några få flyttbara bänkar eller pallar och mångenstädes en säng med förhängen, i gårdar där husbondfolket icke har sitt nattläger på ugnen. Från denna paulun skötes ofta konversationen med liflighet, ty Suojärvibon hvilar sig gärna, äfven midt på dagen. Ett hälgonbildskåp är uppsatt i „stora vrån“, hörnet uppe till höger, med sina bilder af Jungfru Maria eller husets skyddshälgon och sina vaxljus samt därofvanpå förvarade hälgade bröd, palmkvistar och andra minnen från pilgrimsfärderna. I det andra gafvelhörnet taga vanligen familjens kvinliga medlemmar plats, flitigt arbetande med sländan, stickstrumpan eller t. o. m. virknålen. Här dinglar, anbragt vid taksparren eller fäst vid en böjlig stång, korgvaggan, där yngsta barnet tillbringar början af sin lefnad, omgifvet af diverse föremål, ditlagda af de något äldre syskonen. — Vid manshöjd finnes en andra étage med hyllor och å dem förvarade husgeråd, såsom knifvar och arbetsvärktyg, tédosan, salt- och sockerskålen samt hårkammar, vantar och hattar. Mellan ugnen och dörren står en hylla med kökskärl, och här gömmas äfven petroleumflaskan samt förrådet af husmedicin (terpentin och skedvatten.) Tvärsöfver stugan gå i jämhöjd med hyllorna två eller tre väldiga taksparrar. Öfver dem finnas upplagda till torkning trävirke och djurskinn; där undanställas äfven skidorna, mjölrifvan m. m. och närmare till ugnen de smorda stöflarna. Från en af sparrarna nedhänger en godtköpslampa med sotigt glas, och innanför dörren, upphängdt öfver en slaskså, anträffas det vickande „handkärlet“, därur den inträdande hämtar sköljvatten, hvarmed han sköljer sina händer, ett bruk som iakttages åtskilliga gånger om dagen. I en och annan gård, där höns hållas, är buren stäld här i närheten, på golfvet eller ofvan dörren. Ett större pörte håller sju meter i fyrkant och omkring tre meter i höjd. De fattiga i backstugor och kojor hafva dock icke sådant utrymme. Bostäder finnas om endast 300—400 kubikfots innehåll. Man kan föreställa sig hurudan atmosfären i ett sådant kyffe måste vara, då man en sommardag finner härinne en

moder sysslande med sina tre barn, af hvilka ett ligger insjuknadt i tarmkatarr, medan det lilla fönstret såväl som dörren hålles stängdt och rummet är uppfyldt af rök.

I en sådan stuga, utan andra prydnader än hälgonbildskåpet och stundom några dåliga litografier eller oljetryck, med dess varma och osunda luft, sitter bonden dygnet om utan någonting för händerna, när han ej för något göromål nödgas vistas utomhus. Hemfolket uppträder i lintygsärmarna, medan besökande icke ens aflägga sina öfverplagg.

Samspråket rör sig om allehanda hushållsangelägenheter, om grannarne och deras förhållanden, om stockkörslor, sista danstillställningen, om de ofta utspridda krigsryktena, om förmenta eller påtagliga orättvisor eller efterföljansvärda affärsknep, eller berättas skrock och vidskepliga legender, eller ock reciteras trollrunor och sagor. Man lefver för dagen och arbetar i bokstaflig mening till husbehof. Såvida ekonomin fordrar det, griper man sig an med arbete och husliga göromål, och endast då nöd hotar, brist på lifsmedel yppar sig eller utskylderna skola betalas, rör muschiken på sig och utbjuder till salu hvad han möjligtvis kan hafva att afyttra, erbjuder sina tjänster eller söker kredit. Eljes är det bondens förnämsta nöje att sysslolös sitta i ett varmt pörte och njuta af mat och sällskapligt samspråk. „Siidä hyö ollah jouten, syyväh, juuvah kaiken jytys hyvä, roata ej midä“ (där äro de lediga, äta och dricka allehanda goda saker, och intet arbete blir gjordt), heter det i en af sagorna. Anmärkningsvärd är den tröghet och likgiltighet som allmogen visar i sina bestyr, då någonting utöfver det dagliga behofvet kunde vara att förtjäna eller rädda undan förlust, en följd af det fatalistiska åskådningssättet.

Husmodern däremot har nog, och mer än nog, med arbete. Från morgon till kväll sysslar hon i hushållet, omgifven af sina små; på henne hvilar omsorgen om matens tillagande, kreaturens skötsel, väfvens färdigblifvande, bakningen och skurningen samt, först och sist, tillsynen öfver de små barnen; ännu om natten får hon vaka vid sin sistföddes vagga. Kvinnorna sitta icke med händerna i skötet; de svinga behändigt sin slända, sticka fotvantar af det grofspunna ullgarnet eller syssla med andra bestyr. Gårdens dotter eller någon af de unga sonhustrurna broderar med

rödt garn allehanda mönster på de för denna landsort egna långhanddukarna, brodyrer utmärkta därigenom, att ingen åtskilnad kan göras mellan afvig- och rätsida. [1])

Efter julfestligheterna och fastlagsnöjena vidtager åter vinterarbetet utomhus, men makligt och utan brådska. Bonden kör hem ved från skogen eller forslar grus till landsvägarnas underhåll, eller är han ute på arbetsförtjänst vid skogshyggena ända borta i grannsocknarna, där han kan dröja i veckotal, eller lifnär han sig med fraktkörslor, medan de där hemma få bärga sig bäst de kunna. Det är om sommaren som bonden har sin egentliga arbetstid. Sveden skall brännas, ny sved huggas och den lilla åkertäppan gödslas och redas för utsädet och rotfrukterna. Redskap och gärden behöfva repareras, de aflägsna ängarna skola afmäjas och höet uppläggas i stackar öfver vintern. Säden måste skördas i rätt tid och tröskas i grannens ria. Linet skall bärgas och svampar samlas, sådden bör företagas i lämplig stund, rofvor och potatis upptagas. Därtill kommer bränning af björktjära om våren äfvensom notdräkt och malmlyftning, ofta nog i brådaste bärgningstid, för erhållande af tillökning i kontanterna för skatter och utlagor. Slakten undanstökas om hösten, och kolning värkställes vintertid i ödemarkerna.

Det är naturligt att ett sådant forceradt arbete fordrar omväxling och hvila. På nöjen och hvilodagar är häller ingen brist; till och med midt i arbetsveckan förekommer, ofta nog, någon särskild kyrklig hälgdag, marknad eller annan „proasniekka“.

När om vintern utarbetet för dagen är slutfördt, tändes för en stund pärtan eller den lilla osande lampan, men något manligt handarbete förrättas vanligen icke under skymningstimmarna inomhus, emedan bonden är okunnig i all slags slöjd. Sedan aftonmåltiden är förtärd och då ämnen för kallpratet tryta, kastar han sig därför ned på sitt nattläger. Kvinnorna syssla ännu någon stund med småbestyr, men snart släcka de elden och söka sig till hvila, och redan klockan 8 på aftonen kan hela huset vintertid vara försänkt

[1]) Vid gästabud läggas par tre af dessa långdukar omkring bordet öfver gästernas knän, att begagnas såsom servietter.

i sömn, hvilken alt emellanåt störes af hundskall eller dibarnens skrik.

Sederna äro enkla och råa. Bönderna hälsa kort, utomhus med ordet „terveh“ eller „Jumal abuh“; inomhus säges „terveh taloss“ eller „terveh teille“ och vid afskedet „hyvästji“, hvartill svaras „tervennä menkää“ eller „jeä terveheks“. „Toitsji käygeä“ är en uppmaning att komma igen; äfven säges „käygeä meill“ eller „käygeä istumass“ af den som aflägsnar sig. — „Käygeä pertsjih“ eller „astukkoa sydämmeh“ heter det redan på trappan till den främmande, som kommer på besök.

Man ledsagas in i pörtet till hedersplatsen i „stora vrån“, under hälgonskåpet

högst vid bordet, där bänk med bänk i vinkel förenas.

Och så börjas konversationen. Hvem är du? Hvarifrån kommer du? Hvart är du på väg? Huru lefver världen med dig? Hvad hörs för nytt? frågar värdsfolket. Kaffet har emellertid kokats, och af den värkligt goda drycken bjudes upprepade gånger. Därefter serveras té i glas med vattenkringlor, äfvenledes ett otal gånger. Är det ett rart främmande, har värdinnan eller dottern skyndat sig att tilllaga tunna pannkakor, eller ock kommer husbonden med brännvinsflaskan och trugar att taga en *sakuska* trots alla undanflykter. Han skrattar åt den absoluta nykterheten och säger sig nog kunna förstå att människor finnas hvilka icke begagna tobak, men — människor som icke kunna taga en *rjumutsjka* (bägare), om sådan ynklighet har han aldrig hört talas; lika väl kunde man afhålla sig från förtärandet af föda eller från annan nödtorft.

Gamle far sitter på ugnen och spjälker pärtor, kvinfolket sitter på sin *kuosjali* (däri lintåtten är fästad), medan *värtsjinä* (sländan) snabt svingas af de flinka fingrarna. De unge männen äro på fraktresor, flöta stock utför forsarna eller aftjäna sin värneplikt. Gossarne leka *bapka* (ett slags kägelspel) ute på gårdsplanen, och döttrarna tvätta byke vid stranden. Älsta dottern är gift med en rysk bonde på andra sidan gränsen och har nu med sitt späda barn kommit på gästbesök på ett par veckor, därunder hon deltager i hushållsgöromålen likasom före sitt giftermål och till och med ger di åt de andra spädbarnen i vaggorna. — Efter det frå-

gor å ömse sidor gjorts och besvarats, säga vi farväl med handslag, då värdsfolket säger sitt „terveheks“ eller „toitsji käygeä“.

Då en rättrogen inträder i pörtet, vänder han sig först, blottande sitt hufvud, mot hälgonbildshörnet med en bugning och gör korstecknet två eller tre gånger med stora, bågformiga rörelser af högra armen; därefter riktar han hälsningsordet till värdsfolket, som icke dröjer att begynna raden af frågor, hvilka framställas och besvaras med synbart nöje. I allmänhet söker sig den kommande såvidt möjligt in i stugan, äfven sommartid och äfven om han redan utanför pörtet träffat gårdsfolket och uträttat sitt ärende. Han går i alla fall fram till ugnen, håller sina frusna händer emot densamma eller placerar sig midtför den strålande elden, sittande där hela timmar i samspråk, med pälsen tillknäpt, mår helt godt och aflägsnar sig icke i hast från denna sin plats.

Om bonden har ett ärende, t. ex. hos länsmannen, gör han som vanligt först korstecknet och blir därefter stående vid dörren, väntande att blifva tilltalad, och kan sålunda stå där stum en lång stund, vändande sin mössa; om det är en äldre kvinna, börjar hon med stor munvighet sitt anförande, och helt oförmodadt kastar hon sig framstupa på golfvet, krypande fram för att kyssa värdens fötter, enligt det gamla bruket att förringa sin egen person och föregifva sig vara medellös och eländig, om blott därmed någon fördel står att vinnas.

Gästvänskapen är stor och umgänget lifligt. När Suojärviborna besöka hvarandra eller sina bekanta i grannsocknarna, kvardröja de flere dagar, och visiten besvaras vanligen genast med ett motbesök, mångengång sålunda att de afresande åtföljas af sina värdar, hvilka nu i sin tur skola gästa hos dem. Om en anförvant är på besök, tillställes en *besjsjoda* eller bal, där gästerna roas med dans och förplägas med hvad huset förmår. Däremellan hållas s. k. *ketsjoi*, ett slags arbetskalas eller syförening, där fruntimren arbeta med nålen merendels hela natten. Detta praktiseras isynnerhet hos den nyförlofvade flickan, hvilken icke mycket lämnas ensam mellan förlofningen och bröllopet, utan roas på alt upptänkligt sätt, njutande barndomens fröjder, förrän hon underkastar sig det tunga arbetsoket. —

De gamla finska runosångerna hålla altmera på att falla i glömska. Endast i de aflägsnare byarna träffar man ännu på någon gammal man som minnes runorna om Wäinämöinen — eller någon kvinna, som kan rabbla upp en eller annan trollruna. De sjunga dem för det uppväxande släktet, hvilket dock icke bryr sig stort om finska runor, utan gnolar ändlösa ryska visor och slagdängor, ofta utan att däraf förstå många ord. Orsaken torde väl ligga däri, att ryskan hålles för mer än eget språk, som här får smeknamnet „lehmän kieli“. Den som gjort en resa till Petersburg — och det hafva nog många här — anses innehafva ett högre mått af bildning, erfarenhet och världsvana, hvaraf följden blir att bondspråket föraktas och vederbörande skryta med sin kunskap i kulturspråket. Endast trollrunorna ihågkommas ännu delvis — för den praktiska nytta deras användning förmenas medföra.

Äfven på musikens område håller det ryska elementet på att vinna terräng. Det gamla strängaspelet, kantele, som ännu för några decennier sedan ganska allmänt spelades, blir altmera sällsynt. Nya sådana göras visserligen, med ända till trettio strängar, men mera för kuriositetens skull, ty få äro de som numera kunna spela på kantele. Det mest spridda musikinstrumentet är nu för tiden *sjarmanka* eller *garmoni*, dragharmonikan, hvilken hvarje yngling måste ega och kunna traktera; till och med flickorna spela därpå i nödfall och med god färdighet dansmelodier.

Dansen älskas med passion; den ersätter för den unga flickan alla andra nöjen och utöfvas alla årstider, inom- och utomhus. Man samlas — sommartid — sön- och hälgdagseftermiddagar på landsvägsbron, och snart dansas vid tonerna af en sjarmanka eller under sångackompanjemang än en *lippa* eller *ristakisa,* än en *ruskoi;* i flere folkdanser utgöres den förnämsta turen af *prisjatka,* en egendomlig solodans eller täflan mellan tvänne män, med däri bland annat ingående hastigt utförda böjningar ömsevis af hvartdera knäet, medan den andra foten framsträckes. En sådan dans målar Runeberg i fjärde sången af Elgskyttarne. — *Pitkäpaaru* är ett slags polonäs, där hufvudturen väl lärer bestå uti att hvarje par går något afsides och sätter sig på en sten eller på dikeskanten, flickan i ungersvennens knä,

för att språka om hjärteangelägenheter. — Äfven på hvardagsaftnar dansas vid familjefester eller då annars anledning gifves.

Några andra vid årstiden bundna fester än de kyrkliga Jordanfesterna, *tsjirpikkäät,* skyddshälgonfesterna och de s. k. marknaderna firas veterligen icke. Vid vinter-jordan, den 6 januari g. st., upphugges i isen nära kyrkstranden en vak, därur det af prästen välsignade vattnet hämtas och hemföres och därur äfven hästarne vattnas; äfven tager sig en och annan, till största delen afklädd, däri ett välsignadt bad, hvarefter ännu gudstjänsten öfvervaras i den ouppvärmda kyrkan. Vid sommar-jordanhögtiden, den 1 augusti, uppföres i vattnet en afplankning, där ceremonin försiggår. I vattnet störta sig därefter flere, mest äldre personer, hvilka därigenom betyga sitt religiösa nit; den yngre generationen lyser genom sin frånvaro. — *Tsjirpikkäät* är ett skördekalas, som hålles då årets skörd är slutförd, hvarvid piråger anrättas och annan välfägnad bjudes alt folket. — Då icke alla byar hafva samma skyddshälgon, utan mången by eger sin särskilda *pyhimys,* har hvarje by en särskild *proasniekka,* da hälgonets och därmed byns namnsdag infaller. Byn har då hälg och ledigt, under det de öfriga byarna hafva söcken och arbetet i dem fortskrider med full fart. Till dessa byfester färdas långväga gäster, mest sådana som där hafva anhöriga eller goda bekanta eller affärsvänner; de kvardröja par tre dagar, hvarunder de undfägnas på det bästa. — Marknaderna äro äfven endast fester, ty lifsmedeltillförseln är nästan ingen; ej häller uppgöras affärer vid dessa tillfällen.

Vid alla dessa fester härskar ett rörligt lif, därvid dans och kurtis äro hufvudsak; ofta draga sig de mindre lyckade dansörerna något afsides för att försöka sin lycka med kortspel. Här och där i kotterier ser man högtidsklädda karlar, i all kärlighet pratande och kyssande hvarandra eller brännvinsflaskan; och i en vägkrök börjar en „bobuli“, som har svårt att gå stadigt och rakt, plötsligt att sparka upp med sina nya hvita stöflar, likasom för att visa dem åt vännerna, eller med händerna i sidorna huka sig ned, dansande efter en folkmelodi, som han själf någorlunda taktmässigt sjunger eller gnolar. Hvar och en vill roa sig och älska sin nästa såsom sig själf. De brokiga dräkterna, harmonikans toner

och de dansande parens rörelser förläna hela scenen en stämningsfull prägel, och ur allas ansikten lyser glädje och belåtenhet. —

Äktenskapen ingås och stadfästas under iakttagande af en mängd egna bruk och lustbarheter. En talman förbereder saken genom att begära tillåtelse att få fria; några dagar senare infinner han sig med brudgummen in spe och ett vittne, då friaren gör sitt anbud. Ungmön frestas med skänker, hvilka uppradas på bordet, mest penningar, sedlar och silfver, vidlyftigt utbredda. Om anbudet icke antages, gifvas pengarna tillbaka. Då friaren befinner sig i huset, sändes, äfven om man beslutit sig för afslag, bud till granngårdarna, och bal hålles i par dagars tid. „Sedan emellertid en friare anmält sig, vakna de öfrige unge männen och hasta att göra sitt anbud; flickan väljer, emottager skänker, återgifver dem och förenar sig dock med en annan“. Hela tiden festas och dansas. Om friaren antages, bestämmes dagen för förlofningsfesten till par veckor efter frieriet, då affalet skall stadfästas, mången gång af prästen. Vid detta tillfälle beslutes åter när lysning skall uttagas, och tre veckor efter densamma hålles bröllop. Men förrän bruden af fästmannen afhämtas och med klingande klockor åker till prästen för att vigas, sker i brudens hem „handslags“-ceremonin, därvid bruden formligen öfverlåtes till brudgummen. Han har medhämtat förplägning, och hon gör sig möda att föra de närvarande af sin släkt fram till bordet, för att de måtte erhålla sin goda del af välfägnaden. Därpå dansas, och tidigt på morgonen bär det af till vigseln, hvarefter de nygifta ledsagas till det nya hemmet af några intimare bröllopsgäster.

I Suojärvi och dess grannsocknar brukar bruden, om hon är mindre bemedlad, åtföljd af en gammal enka („lesk akka“) såsom yrkesgråterska, före bröllopet gå omkring i gårdarna, främst hos släktingarna, för att hopsamla bidrag till bosättningen. Gråterskan, med hufvudklädet draget för ansiktet, sjunger i gnällande ton en „gråtsång“, snyftande högt vid slutversen. Flickan, äfven med duk öfver ansiktet, kastar sig på knä, bugar och försöker jämväl sitt bästa att gråta i allehanda tonarter. Sedan detta egendomliga supplicerande försiggått, erhåller flickan sin tribut af silfvermynt,

tackar med stilla allvar, men knappast skamsen. Därvid riktas olika gråtsånger till de särskilda familjemedlemmarna, föräldrar, bröder o. s. v., äfvensom till tillfälligtvis närvarande eller främlingar. Uti dessa gråtrunor, hvilka utmärkas genom alliteration och parallelism samt smekfulla diminutivändelser och ett vackert, bildrikt språk, anropas såväl människor som mäktiga och saliga gudar och hälgon, hvilka bo vare sig i underjorden eller i himlen.

Under förlofningstiden är bruden i full värksamhet: alla aftnar arbetas och — dansas; däremellan går hon med gråterskan på förvärf. Hon är tvungen att förskaffa sig extraordinarie inkomster, ty det är sed att hon som ungmor i sitt nya hem, efter välkomstkaffet, framtager all sin utstyrsel, väfnader, strumpor m. m., hvaraf svärmodern eger utvälja åt sig något af det bästa. Mången gång äro flere af dessa saker lånade från väninnor och återgifvas senare, sedan emellertid den nyssgifta hustrun — för skams skull — begynt sitt nya lif med att ståta med lånta fjädrar. Ofta utsträckes detta äfven till fästmannens syskon; sålunda får — åtminstone på ryska sidan — bruden lof att, där råd finnes, skänka sina svägerskor ett klädningstyg och svågrarne ett par byxor.

I de aflägsnare byarna lärer ännu råda bruket att det nyfödda barnet hälsas välkommet eller så att säga akspeteras och introduceras i lifvet af den till stället kallade kloka gumman, hvilken badar barnet och därvid läser någon lämplig hednisk runa. För att döpas föres den lilla hem till prästen, oberoende af årstiden, i en ålder af en vecka ända till ett halft år. Vid själfva döpelseakten tillåtes modern icke att närvara, om hon icke är kyrktagen, hvilket sker i kyrkan icke förr än sex veckor efter barnsbörden. Barnet hålles af prästen med flathanden under ansiktet och ett finger i hvartdera örat, hvarpå hufvudet neddoppas i ett särskildt dopkärl trenne gånger under det dopbönerna uppläsas. Om det är ett gossebarn, håller gudfadern detsamma efter doppningen; prästen gör korstecknet, påkläder skjortan och ger därpå barnet åt gudmodern, som fortsätter påklädningen. Efter dopet föres barnet till modern, hvilken tre gånger knäfaller för gudfadern och lika många gånger för gudmodern, innan hon får mottaga sitt nu rättrogna

barn i sina armar. Klädernas sacrifikation försiggår sålunda, att vid dopaktens början, då barnet är insvept i moderns kläder, en särskild person under upprepade bugningar håller de nya präktiga barnkläderna framräkta för att af prästen välsignas.

Mödrarna amma själfva sina barn. Dessa hållas vid bröstet vanligen i två år eller längre, ty det anses skamligt att icke gifva di så länge som möjligt. Såsnart barnen lärt att gå, deltaga de redan i de äldres måltider och — fastor. Bröd och fisk, rofvor och vatten samt tidtals mjölk och potatis blir under sådana förhållanden det uppväxande släktets hufvudsakliga föda. —

Såsnart någon aflidit, förfärdigas genast en likkista, hvilken förr utgjordes af en urhålkad trädstam (ruuhi) och vid hvars förfärdigande tillses att spånorna genast uppbrännas. Ett par dagar senare föres den döde till grafven. Några egendomliga bruk, hvilka iakttagas vid dödsfall och begrafningas, torde förtjäna anföras. När en familjemedlem utandats sin sista suck, tändes ett vaxljus framför hälgonbilden, rökelse afbrännes, och de sörjande sjunga en dödssång; — vanligen utföras dessa sånger af en van gråterska. Efter midnatt sjunges en morgonsång; då liket lägges i kistan, afsjunges kistläggningssången, och slutligen följer en sång vid affärden och en vid nedsänkandet i grafven. På denna föga djupa graf formas en helt låg grafkulle, hvaröfver fordom allmänt uppfördes ett slags mausolé *(grobu)*, en öfverbyggnad af stock med sluttande tak. Någon gång finner man ännu att de förmögnare anbringa en sådan skyddsinrättning på sina anförvanters grafvar; vanligen lägges dock numera på kullen endast ett bräde, som kan användas till bord vid de minnesfester hvilka då och då firas till de aflidnes ära och åminnelse och däri dessa med gråtsånger inbjudas att deltaga.

I ödemarksbyarna händer ofta att de aflidne året om jordfästas med sådana grafläggningssånger och att prästen, då han sedan kommer till byn, afsjunger själamässan på en gång öfver dem alla. På grund af de stora afstånden och urgammal sed har nämligen nästan hvarje by haft, eller har ännu, sin egen begrafningsplats. Denna är belägen i byns omedelbara närhet, alldeles invid landsvägen eller sjöstranden, och igenkännes redan på afstånd på den lund af tätt-

stående åldriga granar, i hvilkas skugga de döde hvila i sina grafvar, öfvervuxna af högt gräs, späda björkar och rönnar och frodig epilobium samt betecknade med gamla, mosslupna grafbräden eller en och annan af tidens tand angripen „grobu“ eller ett träkors af Andreas-typen; å någon enstaka graf står endast en käpp med en vidfäst linnetrasa, ett igenkänningstecken, till fylles för den dödes anhöriga.

Å nästan hvarje begrafningsplats eller i hvarje större by finnes ett bönehus, ett helt litet kapell med ett par fönster, inuti prydt med hälgonbilder, vaxljus och rökelsekar. Ett torn med några mindre klockor fullständigar begreppet kyrka. Med dessa klockor ringes hvarje söndagsmorgon, hvilket är ett nöje för byns gossar, de där stundom med skicklighet sköta klockspelet. Här tillbringar byfolket, som kommer och går på olika tider, en andäktig stund, hvarvid korstecknet göres, något vaxljus tändes samt böner med låg stämma framsägas.

Den rådande religionen är, såsom redan blifvit framhållet, den grekisk-ortodoxa. Kristendomen lärer i dessa landsändar införts i början af 1200-talet, då storfursten Jaroslaw skall ha utsändt präster för att döpa karelarne, hvilket skedde med den framgång, att nästan hela folket omvändes till den rätta läran, till hvilken deras afkomlingar än i dag bekänna sig. Dessutom torde en mängd lutherska finnar sedermera, under tidernas lopp, antagit densamma. „Kvinnor som ingått gifte med ryssar, ungt folk, som af bristande kristendomskunskap ej blifvit admitterade, styfbarn till grekiska fäder, tjänare vid klostren, hafva öfvergått, de första genom vigsel, de senare genom en egen ceremoni“ (v. Knorring). — De flesta ortodoxa finnar hafva ryska namn, endast några hafva härtill dags bibehållit de finska namnen. Sekter finnas ej. En och annan af de äldre har anslutit sig till *starovertserna* (gammaltroende), hvilka igenkännas därpå, att korstecknet göres annorlunda än de statskyrkliges, men deras antal är ringa och i aftagande, emedan de unge förhålla sig likgiltigt till hela rörelsen.

Om den kristna tron har folket ganska orediga föreställningar. Sagor och legender, såsom Jungfru Marias sång i Kanteletar, däri kristendomens sanningar förvrängda fram-

ställas, sjungas och tros, ty af predikan, på finska, och gudstjänsten, hvilken förrättas på ryska, fås stort ingen ledning.

Arvid Genetz [1]) anför (i Koitar) ett mycket karaktäristiskt samtal med en gårdsvärdinna i Salmis härad, hvilket förtjänar att här anföras.

Huru många gudar finnas? — Mene tiijä, min verd' on jumaloi: pyhä Miikkula miilost'ivoi, Jyrgi, Sviizu, pyhä Nastassu, valgeivallassi syöttäi (Hvem vet huru mycket gudar det finnes: den helige Nikolai, almosegifvaren, Georg, den Korsfäste, [2]) Anastasius, det hvithåriga hälgonet). — Finnes det icke en Gud i himmelen? — Yksig' olloo, vai kaks, vai yheksän (En lär det vara, eller två eller nio). — Har icke Gud en son, Jesus Kristus? — Mis myö tiijämmö tuhmu rahvas! A Jumalan puoldu häin-i lienoo (Huru skulle vi veta, vi dumma människor! Af gudasläkt lär han vara). — Då ni har någon sjukdom, hjälper eder då icke den himmelske guden? — Eihäi taivas tiijä 'ni midä; tämä obraz auttaa (Icke vet himlen någonting alls; den här hälgonbilden är den som hjälper).

Förutom söndagarna förekomma ett årligen växlande antal (mellan 20 och 30) stora kyrkliga hälgdagar och många sådana af lägre rang. Arbetsdagarnas antal i året blir därigenom betydligt reduceradt för dem hvilka bekänna sig till ortodoxin. Dessa skulle väl icke häller, i följd af dieten under fastetiderna, hafva tillräcklig fysisk kraft att arbeta, i fall icke sådana hälg- och hvilodagar alt som oftast mellankomme. Därtill är ännu sed att sommartid vallfärda till hälgade ställen, framför alt till det berömda Solovetzska klostret vid Hvita hafvets kust och äfven till Walamo.

„Fördom och vidskepelse, omdömeskraftens gifter, hafva alltid med en stigande upplysning öfvergått till förgätenhet och förlorat sin kraft. En hastigare framskridande odling har betydligt tillintetgjort deras värkningar och omhöljt dem med blygsel, så att de, ehuru än kvarblifna i minnet, mödosammare framlockas. — Många vidskepelser äro af hedniskt

[1]) Denne författare, kännare af folket, dess seder och språk, har behandlat förhållandena i Salmis härad uti tidskriften Suomi, II, 8 och albumet Koitar I, 1870, ur hvilka arbeten många uppgifter här äro hämtade.

[2]) Eg. korsfästelsen l. korsets uppresande — Воздвиженіе.

ursprung, andra hafva tillkommit från Ryssland" (v. Knorring).

Några sådana vidskepliga bruk följas ännu på en del ställen. — Vid kreaturens utsläppande, St. Georgs-dagen, och vid deras intagande om hösten iakttages att värdinnan gör korstecknet i fähuset och därefter går, med en koskälla om halsen, trenne gånger omkring byggnaderna, korsande sig hvarje gång framför trappan. — Den tredje veckan i stora påskfastan, hvilken varar i sju veckor, bakas små bröd, hvilka utbytas mellan grannar och vänner, men icke förtäras, utan gömmas och ätas vid vårsådden, första såningsdagen. — Sjukdomar anses åsamkade eller pålagda, en del af Gud, andra af ett ondt väsende. De förra få ej behandlas, mot de senare bör hjälp sökas, hälst hos någon trollkarl. När t. ex. någon får ondt i ögat eller i någon annan kroppsdel, hvilket tros vara tillstäldt af skogsrået, begifver sig den sjuke med trollkarlen till skogen, där de stanna framför en myrstack. Hållande den sjuke vid handen, uttalar den vise mannen några vackra hälsningsord till det osynliga skogsfolket och läser sedan nio gånger en bön, hvari sjukdomen säges vara skogens dyrbara skatt och hälsan ens eget onda. Härigenom tros de elaka skogsandarna kunna förmås att taga bort sjukdomen och återgifva hälsan: ett byte således, då hvar och en fått sitt. — På samma sätt förfares invid ett träsk eller ett dike, när det onda, t. ex. reumatisk värk, förmenas härleda sig från vattnet, sändt af sjörået. Och om någon sårat sig med äggjärn, stillas blödningen genom att den sårade lemmen hålles upprätt en längre stund; därunder läsas järnets smädeord, hvarvid rösten vid vissa ställen antar en kraftig, vredgad ton, under det att besvärjaren spottar på såret, som slutligen aftorkas och förbindes.

Grundvalen för all trolldom är att få sjukdomens eller det ondas härkomst uppdagad, huruvida det härleder sig från luften, vattnet, skogen eller begrafningsplatsen, hvarefter orden böra lämpas. Dålig skörd, boskapssjukdomar och dylikt ansågos i äldre tider vara af Skaparen sända straff, hvilka det ej anstod någon att motsätta sig, eller ock vara påtrollade af fiender, hvilka borde bemötas på samma sätt. Man förebrådde ofta hvarandra att hafva trollat sjukliga åkommor på människor och djur, i följd hvaraf många stri-

digheter och förvecklingar uppstodo. En sådan fatalistisk åskådning är ännu förhärskande hos folket. Emedan allting anses vara af Gud förut bestämdt, finnes intet rum för ånger, sorg eller förutseende. --

Bonden i Suojärvi har sålunda altsedan Gamla Finlands återförening vegeterat och lefvat sitt torftiga lif „bakom ödemarkerna“ i afvaktan på storskiftesärendenas slutförande, då han finge en egen torfva att lifnära sig af. Han har därunder, så godt han kunnat, fullgjort sina undersåtliga plikter och erlagt sina utskylder till stat och kommun, till prästernas och kyrkornas underhåll. Det oaktadt är han politiskt omyndig: som donationslandbonde eger han icke rätt att deltaga i val af ombud till landtdagarna, och som medborgare känner han endast tryck, trycket af extra åliggan- den, sådana som underhållet af vägar inom och utom socknen under bråd arbetstid, biträde åt landtmätarne med handräckningsmanskap m. m. samt tyngst trycket af ekonomiskt beroende och usel kommunalförvaltning. Okunnighet och liknöjdhet utmärker de styrda. De styrande inom kommunen äro några landthandlande, gentemot hvilka allmogen är på alt sätt ofri och hvilka taga kassor och befattningar om hand för att därmed sköta mest sina egna intressen. Den kommunala förvaltningen är ställd på högst osäker fot; författningsenlig kontroll förekommer icke, och där någongång redovisning framlägges, visar den underbalans, som vanligen af kommunalstämman beredvilligt efterskänkes och afskrifves, o. s. v.

Af dessa anspråkslösa skildringar torde framgå att Finlands östligaste gränsbefolkning ej på långt när hållit jämna steg med dess öfriga bebyggare. Den står främmande för medborgerliga sträfvanden, har intet intresse för andlig och ekonomisk utveckling, och känslan af solidaritet med det öfriga Finland existerar alldeles icke. Orsaken till denna låga kulturståndpunkt står nog att söka i den sociala indifferentism som födts af seklerlångt lidande under det bedröfliga tillstånd hvari bönderna hållits under donationsegarnes stränga regemente, om ock andra orsaker, såsom en viss uraktlåtenhet från det allmännas sida, kunnat medvärka. Häraf följa okunnighet, håglöshet och bristande ansatser till ut-

veckling, då väckande element saknas. Och bakom alla dessa beklagliga missförhållanden står fattigdomen på samma gång som orsak och följd, såsom fallet är i så många andra af Finlands utmarker.

A. A. Branders.

Isänmaa af Arvid Järnefelt.

Herr Järnefelt har med detta sitt förstlingsarbete slagit ett betydande slag. Han har visat sig som en psykologisk iakttagare, så mångsidig och djup som ingen annan skönliterär författare på finskt språk, Juhani Aho inberäknad. Om vi till den omisskänliga psykologiska skarpblicken hos författaren lägga en bestämd tendens, en ledande princip, konstnärligt behandlad, så att denna tendens icke pluggas in i läsaren, utan genom händelsernas tvingande logik ger sig själf, så ha vi framhållit tvänne sidor hos arbetet, som allaredan de måste väcka intresse hos den uppmärksamma läsaren.

Härtill kommer ännu ett tredje företräde: valet af ämne. Berättelsens fabel berör förhållanden i vårt land som böra intressera enhvar, ja vi vore färdiga att säga det en hvar sett och upplefvat de händelser som af förf. omtalas. Boken är i korthet sagdt en kritik af den fennomanska entusiasmen under 1870-talet. Herr Järnefelt är den första finska författare som på ett allvarligt, konstnärligt och kompetent sätt tager till tals en fråga som nu i en half människoålder rört upp hela vårt samhälle. Utan tvifvel kommer detta ämne att framdeles ännu ofta behandlas i den finska skönliteraturen. Det ger nämligen tillfälle till konflikter, iakttagelser och skildringar ur nutidens lif i vårt land, väcker intresse hos hvarje medlem af de tvänne stora partier, som ännu för några år sedan delade vårt folk i tvänne skarpt begränsade läger. Att detta ämne till denna

dag icke förut upptagits af våra författare har sin orsak däri, att dessa författare dels själfva varit in mediis rebus, dels sett striden på så nära håll, att någon öfverblick af densamma icke kunnat erhållas. Sist och slutligen hade det i ett litet land som vårt, där alla känna hvarandra något så när, varit högst odiöst att medan kampen pågick som hetast, sätta sig till doms öfver partierna. Hade försöket icke utfallit alldeles glänsande, så hade den djärfve författaren antingen söndermalats i stridens hetta af hvardera parten, eller ock hade hans ord förklingat ohörda. Vi påminna i detta afseende om huru det gick med det liberala programmet under 70-talet och dess undertecknare. Nu är emellertid striden i den form den hade under denna period slut, de kämpande få tid att räkna sina fallna, sjunga sorgekväden eller dikta segersånger. Man ser det hela på håll, det ordnar sig i linjer, konturer, grupper och personnager. Enhvar kan nu efter sin ståndpunkt se och beskrifva hvad som händt i det som händt. En sådan skildring är Arvid Järnefelts Isänmaa.

Berättelsen börjar under den politiskt likasom ekonomiskt gynnsamma tid som i början på sextiotalet uppgick för vårt land. I Wuorela by på sluttningen af Honkavaara åsen föddes under denna period bokens hjälte, den blåögda Heikki, sina föräldrars enda son, gårdens framtidshopp. „Heikki barnet blickade med sina stora blå ögon allvarligt omkring sig, blickade som om han lyssnat till en underbar saga — likasom om han längtat bort — bort från en älskande moders famn“. Heikkis moder, rädd att barnet skulle vantrifvas i afsaknad af jämnåriga, tog från nabogården Niemelä till fosterdotter den vackra Liisa. När Heikki var nio och Liisa sju år, dog Wuorela värdinnan. Mellan Wuorela värden och socknens prost hade rådt en mångårig och varm vänskap. På Niemelä gård hade emellertid en uppkomling, en stockjunkare, anlagt en såg, vid fallet mellan de båda byarna. Mellan Niemelä folket, invandrarena, förfäktarena af alla nymodiga inrättningar och idéer, och Wuorela folket, det gamla bondaristokratiska elementet i socknen, rådde ett spändt förhållande, ett förhållande som, då prosten tog parti för Niemeläborna, icke kunde annat än ytterligare försämras. Också vänskapen mellan prosten och

Wuorela värden höll på att därvid lida skeppsbrott. Kort efter Wuorela värdinnans död blifva dock alla tvistigheter mellan prosten och Wuorela bilagda, och Wuorela värden besluter sig att för detta nya, som han skytt, offra det käraste han har. Han sänder sin son Heikki till Helsingfors, till den nybildade finska normalskolan, därifrån denne i sinom tid blir student, just då den nationella ifvern hos universitetets ungdom sjuder som hetast.

Här först kan man säga att boken i egentlig mening begynner. Tils nu har författaren rört sig på ett fält som för honom icke är fullt lämpligt, det summariska tecknandet i stora drag och det rent lyriska elementet. Ja, det förefaller till och med som om författaren med öfvertygelsens och inspirationens värme börjat sin bok först här samt senare utfylt och utarbetat det väsentligaste i denna inledning. Heikki blir, som sagdt, student. Han intager sin plats på den fennomanska sidan, i hvad som på sjuttiotalet ansågs vara yttersta vänstern och som småningom arbetat sig upp till centerparti inom studentvärlden. Med hela sin ungdoms värme, hela sin själs kraft, kastar sig Heikki i arbetet för finskhetens sak. Denna hans ifver öppnar åt honom, oaktadt hans ungdom, tillträdet till ledarenas krets. Att nu, just nu, när han lagt handen till plogen, vända om till fadren, som kallar honom åter till Wuorela för att taga del i arbetet på gården, det var icke möjligt. Han ber om anstånd till våren för att få vara med om den stora festen för Snellman.

Den 12 maj skulle denna stora fest firas, den måste Heikki nödvändigtvis bivista. Till den infinner sig äfven hans fader. Beskrifningen öfver Heikkis hänförelse för finskhetens sak och öfver den stora festen är helt enkelt mästerlig. Den gör ett mäktigt intryck på läsaren och blir således, hvad författaren därmed afsett, en välfunnen och riktig utgångspunkt för bedömandet af Heikkis lif och karaktär. Det är i denna hänförelsens berusning, i återglansen af denna fest hans lif sedan förflyter en lång tid framåt. Bländad af dess ljus, mättad af dess stora ord, buren af de stora idéerna, finner han lifvet på Wuorela matt och arbetet för fosterlandet, sådant det här i värkligheten ter sig, trivialt, pinande enformigt. Han har kommit hem full af eld

och lif för att taga itu med arbetet för folket. Han hade i Helsingfors bland sina meningsfränder lärt sig att använda de stora orden, att leka med de tändande tankarna — nu märker han att alt detta, som där borta höjde och lyfte sinnena, här klingar oförstådt förbi.

Och en vacker dag går det upp för Heikki att han talat ut alt hvad han hade att säga, att han är lika ensam som han är tom.

Han tager sig nu allvarligt tillsamman. Han börjar att tvifla, han börjar att blifva en man, ungdomsruset går småningom öfver. Hade han ostördt fått arbeta på att ställa sitt lif i samklang med sin omgifning, hade han utan tvifvel med resignation underkastat sig pliktens bud, men nu komma kamraten Artur och hans syster Fanny på turistfärd till Wuorela. De bringa med sig något af hufvudstadens jäktande, irriterande luft; alt hvad Heikki efter långa inre strider vunnit är i ett nu bortblåst, han reser efter många inre slitningar åter till hufvudstaden. Här möta nya intryck och nya erfarenheter. Nu börjar en annan vind, entusiasmen har svalnat i de ungas läger.

Vi stanna här med vårt korta referat. Denna del af arbetet är nämligen enligt vår åsikt bokens bästa, likasom den är ny och fullt originell i vår literatur. Den inrymmer så mycket personlig erfarenhet, så många träffsäkra omdömen om den tid den skildrar och främst om den finska bondestudenten, att de återstående fyra kapitlen med sina delvis förträffliga partier icke kunna jämföras med dessa föregående fem. Utan tvifvel har herr Järnefelt varit i tillfälle att på nära håll studera dessa från bondehem utgångna unga män, försatta i ett af de svåraste lägen i lifvet. Lösrykta ur en århundraden lång kontinuitet, oförstådda af hemmet, ha de lämnat den säkra, fasta grunden under sina fötter... I den nya värld dit de inkastats ha de å andra sidan icke häller funnit fast fot. Ständigt fruktande att „dabba“ sig, ständigt osäkra om åsikter och former i den värld där de söka inträde, där de se sina ofta underlägsna medtäflare, utgångna ur en annan samhällsklass, röra sig med säkerhet och utan oro, blir lifvet för dem ett pinsamt aktgifvande på nya tankeströmningar och obegripna bagateller. Och midt under alla dessa ansträngningar att lefva sig in i

nya förhållanden få de stora målen icke förgätas. Att vid några och tjugo år lära sig alt detta har drifvit mera än en af den första generationens män till misströstan, låtit dem spåra ur för alltid, långt förrän de hunnit målet.

Att författaren i denna del af arbetet når längst har ännu en annan orsak. Han är, som vi redan framhållit, först och främst psykolog och först i andra rummet skald. Den förra egenskapen kommer till sin fulla rätt just här i beskrifningarna af Heikkis själsstrider, hans ensamhet, hans begär efter vänskap och ömhet. Författaren är en förträfflig iakttagare af faktiska förhållanden. Och dessa förhållanden tager han med alla deras konsekvenser, allvarligt och djupt, med den varmaste medkänsla för sin hjälte. Där åter hans fantasi skall arbeta, där han skall skapa fritt som skalden, förefaller han tilsvidare matt och blek. Om han också i de veka stämningarna höjer sig högt nog, gör han dock intryck af en fint bildad eklektiker i skönliteraturen. Han rör sig med gamla, häfdvunna bilder, hans lyrik saknar intensitet och djupare originalitet. Också hans berättarekonst blir, när han skall inom ett kapitel tala om många olika och skiftande saker, mindre säker än eljes. — Vi göra därvid ett undantag för den passus i det sjätte kapitlet där Heikki friar till Fanny, en förtjusande teckning af det gamla adelshemmet, det inåtvända samlifvet mellan dess olika medlemmar. — Men i ofvan antydd mening hänvisa vi till det kapitel som skildrar besöket hos den sköna synderskan. Detta kapitel är för öfrigt en lapsus stili, det är icke blott onödigt, det är enligt vår åsikt i denna form knappast troligt och borde i en ny upplaga ovilkorligen uteslutas. I den långa räckan af orsaker som låta Heikki mogna till man ingriper denna episod icke det ringaste, och som bevisningsmaterial för vunnen själfständighet och karaktärsstyrka hos hjälten är det svagt.

Slutet af boken är något utdraget — jag menar i rent konstnärlig bemärkelse, ty man läser det med nöje. Vi se redan tidigt hvart författaren syftar, utvecklingsgången är så pass klar, att någon nödvändighet för de sista scenernas tilläggande icke egentligen förefinnes.

Några smärre anmärkningar tillåta vi oss. Är det väl troligt att Fanny, sådan hon beskrifves i boken, denna Fanny

af gammal familj, världsvan och taktfull, kan ha duat husets informator, en otymplig bondestudent? Än mindre är det troligt att hon skulle ha nedlåtit sig till att på ett så klumpigt sätt — för att icke säga mer — vilja till sig locka den engång försmådda Heikki. — Heikkis snabba förvandling från en mera än lofligt enkel student så godt som till ett hufvudstadslejon, alt utan hans egen viljas ingripande, endast tack vare Ollis machinationer, rock- och hattombyten, är osannolik, äfven om vår herre i likhet med författaren förlänat dem samma bredd öfver axlarna, samma periferi och form på hufvudskålen. — Och Olli sedan, denna dessvärre trogna naturstudie, som dyker upp vid randen af en bål på studentfesten och försvinner mot slutet af boken, drucken och ruinerad, spelar för mycket samma roll som den förtrogne i Molières och Holbergs komedier. Han kommer som en deus ex machina just då handlingen skall vändas åt ett visst håll eller då sentenser och dialoger behöfvas för att klargöra ställningen. Författaren har ovilkorligen rätt att använda en dylik bifigur, men afsikten får icke synas, han skall komma och försvinna utan att läsaren märker det. — Ännu en del andra likartade anmärkningar skulle kunna göras, utan att bokens betydande värde däraf i väsentlig mån dock förringas.

I hvarje värkligen god bok framskymtar direkte eller indirekte en författares lifsåskådning, han må sedan behandla hvilket ämne som hälst. Denna lifsåskådning utgör bokens stomme, dess bärkraft. En sådan bärkraft finnes inom nu ifrågavarande arbete, den skymtar fram på mer än ett ställe och uttryckes bäst i följande formel: lifvet, det är att göra sig nödvändig; lyckan, det är att veta det man är nödvändig. Denna lifsåskådning är riktig och ädel; med den som grundtanke kan lyckan trifvas lika väl i den fattiges enkla bostad som i de stores hem.

För flere af tidskriftens läsare är det en viktig fråga: hurudan är herr Järnefelts finska? Jag vill icke inlåta mig på något bedömande af språket i boken, utan blott säga att den är lätt läst. Äfven den i språket mindre hemmastadde skall med intresse och nöje kunna läsa Isänmaa.

Jac. Ahrenberg.

En kommunalstämma.

En scen ur vår folkskolas historia.

Det låg söndagsstämning öfver naturen. Icke en vindpust fördristade sig att oskära söndagsfriden, och björkarnas fina, utsträkta grenar slokade bladen under middagssolens bedöfvande värme. Några ystra kålfjärilar tumlade om, öfverväldigade af sommarfröjd, än sänkande sig mot kyrkbackens sparsamt uppspirande väppling, än höjande vingarna så djärft, som hade lustfärden gält de ulliga molntapparna däruppe. Långt borta vid skogsbrynet stod rönnen i blom, hvit och skär som en femtonårig nattvardsflicka, och till och med öfver den dystra barrskogen spredo de segrande solstrålarna ett leende skimmer. Men plötsligt blef det lif och lek.

Först skar ett kraxande, ett skrän, ett snattrande genom vindstillan. Ty från tornspetsen kretsade kajorna, slogo med snabba vingslag ned i det friska gräset på kyrkbacken, sökande lämpligt byggnadsmaterial till det hemlighetsfulla boet. Med det yfviga hufvudet än utsträkt till undersökning, än högtburet, vandrade skaran gravitetiskt öfver körvägen upp till kullen, hvars sluttande gräsmatta gassade sig i solstrålarnas bedöfvande famntag.

Länge rådde småprat och snack i den gråsvarta flocken, som icke ens lät störa sig af de gnäggande kyrkhästarna, bundna vid träd och gärden i halfcirkel kring landtkyrkan. Så trängde från hälgedomen därinne orgeltonerna, smekande, lockande, värmande, som bedårande röster från en okänd, efterlängtad värld. Det blef lif, det blef ljud i naturen.

En hög gran, kyrkbackens trotsiga filosof och tviflare, hade som igelkotten ruggat upp sina hvassa taggar för att skydda sig mot orgelmusikens tjusande makt eller värna sig

mot pastor Caldings teorier om tro utan gärningar. De små, röda kottarna i granens topp glimmade som bloddroppar efter en utkämpad strid, och den svartklädda hackspetten, som med häftiga näbbslag dunkade mot dess skäggiga stam, gaf med gälla skrän tillkänna sitt missnöje öfver den gamla, stränga tidens undergång och den nya tidens inbrytande seger.

Inne på grafgården doftade syrenerna på gräsbevuxna grafkullar, och halft förvittrade grafkors hviskade sin tysta saga om glömska och förgängelse. En annan grafkulle, som med färskare minnen prunkade med blomsterkransar, krukväxter och sommarblommor, tyktes i sin öfverlägsna skönhet utmana de förgätna kamraterna, som med vissnade blomsterbuketter och gulnade växter anropade likgiltiga anhöriga om några droppar vatten, då saknadens tårar ej längre vattnade dem.

En klämtning dallrade genom luften, så åter ett långt, vibrerande slag. Ännu ett, så jublande högt, att hela skaran af kajor flaxade upp mot tornet, därifrån ton på ton strömmade ut.

Gudstjänsten var slut. Kyrkdörrarna slogos upp. Människomassan böljade ut i svarta vågor, vältande, stötande, brusande, som ett haf i uppror. Gummorna lutade skrynkliga ansikten tätt tillsammans, medan tandlösa munnar dryftade grannens intimaste hemligheter. Unga, utpyntade flickor skickade spelande ögonkast ur friska anleten, inneslutna i den traditionella svarta silkesdukens ram. Småflinande ungersvenner besvarade under hattens till hälften skyddande brätten de välriktade blickarna.

Gubbarnes pergamentbruna anleten röjde en sällsam blandning af tankedjup och enfald, medan flertalet af dem stälde sina steg till det närbelägna kommunalhuset, där i dag den länge hotande skolfrågan på allmän kommunalstämma skulle behandlas.

Med dämpad röst diskuterades saken under vägen, och det med en skärpa som icke bådade godt för frågans lösning. Det var skollärarinnans konster, det där om den nya skolan, som vållade nya utgifter och blefve en ny tunga för kommunen. Hon hade beständigt löpt hos godsägaren herr Billing och talat och öfvertygat så länge, att han nu

anhållit om stämma för sakens afgörande. Att herrarna ville utsuga bönderna framgick klart och tydligt, däri höllo alla herrar ihop som ler och långhalm.

Men nu ville också gubbarne i enighet och med kraft spjärna emot de nya funderingarna. Var det icke mer än nog att kommunen hade *en* dyr och välbesökt folkskola. Under deras barndom hade man helt och hållet hjälpt sig utan en sådan lyx, och det oaktadt hade de blifvit välbärgade och aktade män. Nu ökades utgifterna med läroanstalter som kommo det uppväxande släktet att yfvas öfver sin kunskap och att införa herremannavanor i det enkla hemmet.

Att det var skolfrökens funder och konster hade Strandbergskan sagt. Hennes Eva tjänade hos herrskapet Billing, där lärarinnan löpt så länge, att fru Billing till och med beklagat sig för sina tjänsteflickor.

Med morsk uppsyn och hatten i hand stego gubbarne in i kommunalsalen, där de brunmålade, längs väggen löpande bänkarna bjödo dem föga bekväma sittplatser. Man hostade smått, nickade kort till grannar och vänner, förde benen bredt åtskils och stödde de valkade näfvarna litet utmanande mot knäet. Nu kände man sig färdig, icke att diskutera på grund af utredda fakta, utan att med förutfattad ovilja strida mot något som de flesta ej ansett värdt att spilla en tanke på och som många ej hade klart för sig. Ett förstodo de dock: herrarna buro ondt i sinnet.

Nej men se, aldrig hade man skådat maken! Där satt hon i egen person, den manhaftiga skolfröken, med en annotationsbok i handen, färdig att anteckna de ord som komme att slungas mot hennes plan.

Världen var i sanning upp och nedvänd, när en kvinna kunde glömma bibelordet så, att hon ville göra sig jämgod med mannen och blanda sig i hans allvarliga värf. Hittils hade gubbarne själfrådigt styrt sin kommun; det var en skam för dem att en kvinna tillvällat sig plats i deras krets. Kanske skulle hon, när alt gick omkring, sätta dem i bladen, låta deras svar och tal tryckas och sändas ut kring vida världen. Man kunde inte vara altför säker, ty man hade smått pratat om att hon skref, och därför gaf man henne så skarpa och vältaliga ögonkast, att de klarare än ord tydliggjorde hur litet välkommen hon var bland dem.

En skär rodnad hade lagt sig öfver lärarinnans, Lydia Hedenvalls, kinder, och glansen i hennes ögon förrådde den själsspänning som behärskade henne. Så nära målet för sin mångåriga dröm, vågade hon ej ännu hängifva sig åt hoppet att se den förvärkligad. De fem år hon varit lärarinna i kommunen hade lärt henne mycket. Erfarenheten hade gifvit henne en djupare inblick i folkets skaplynne, låtit henne se dess dåsighet och likgiltighet.

Men det var just ur likgiltigheten hon sökte väcka bygdens män och kvinnor. Den svenska allmogen måste ruffas upp ur handlingslösheten; i annat fall gick den sin undergång till mötes, försänktes småningom i en evig sömn, ur hvilken den aldrig mer kunde väckas.

Hon hade vändt sig till ortens herremän, talat, skrifvit, bönfallit, rent ut tigt hos dem att taga initiativet till flere skolors inrättande. Några bland dem hade gifvit hennes plan alt erkännande, lofvat henne sina röster vid sakens afgörande; men första steget ville de icke taga, de hade ej lust att utsätta sig för bygdemännens förbittring. Om bönderna frivilligt försummade sina barns uppfostran, så finge de bära följderna däraf.

En och annan hade häftigt afvisat henne. De blandade sig af princip icke i kommunens angelägenheter, deras lilla värld, jordlägenheten, gaf dem nog att tänka på och att sträfva för.

En annan del, och till dem hörde åtskilliga af syföreningens damer, sade sig redan hafva delgifvit fröken Hedenvall sina åsikter. Den lägre befolkningen borde förbli i det stånd vår Herre för dem bestämt; hvarje försök att intränga i ett annat var ett missgrepp, som straffade sig själft.

De arbetade, som fröken Hedenvall hade sig bekant, för afhjälpande af fattigdom och nöd, men för en ny skola gjorde de af princip inga uppoffringar. Och när Lydia förklarade att fattigdomen i de flesta fall hade sin källa i okunnigheten, gåfvo de henne en beklagande blick; de förstodo henne ej.

Herr Billing hade emellertid hjälpt och bistått henne och ändtligen drifvit frågan till behandling och afgörande.

Som kommunalstyrelsens suveräner fungerade skoldirektionens för henne så väl kända medlemmar. Här pöste

Storbackens runda person; här drog sig Zakrisons breda mun till ett konventionelt grin; här satt skoldirektionens ordförande med de nervöst upprörda dragen.

Skeppar Stark, kommunalstämmans ordförande, steg fram. Han var i de liberalare kretsarna klandrad för sina ytterligt konservativa åsikter; den viktighet han gaf sig själf kom mången att le i smyg.

— På herr Billings anhållan, började han med svag och klanglös röst, har jag efter lagligt utfärdad kungörelse sammankallat kommunens röstberättigade medlemmar för att diskutera frågan om inrättande af en ny folkskola inom vår kommun.

Herr Billing anhöll om ordet:

— I en så stor församling som denna, en församling på 5,000 personer, är en ny folkskola icke allenast en önskvärd framtidsplan, utan ett trängande nutidsbehof, som jag hoppas enhvar af de aktade församlingsmedlemmarna klart uppfattar. Frågan är blott nu, i en tid då kunskapsbegäret trängt till äfven de aflägsnaste bygderna och hungern efter vetande gör sig kännbar hos äfven de hittils oupplysta, hur det kringgripande bildningsbehofvet på billigaste och lämpligaste sätt kan tillfredsställas. Att ingen af de närvarande är nog otidsenlig att motsätta sig förslaget om den nya skolan, därom är jag förvissad, men diskussionen gäller i främsta rummet hur nämda skola ändamålsenligast bör uppställas.

Herr Billings moderna åsikter hade aldrig lyckats göra honom populär bland allmänheten. Alt sedan de heta debatterna om den första folkskolan hade man burit ett horn i sidan till honom. Han hade ofta mot sina motståndare begagnat satirens vapen, ett oklokt medel, som vanligen skadade hans goda sak icke så litet.

Utan att stiga upp tog Storbacken till ordet.

— Det syns mig klokare att invänta värkningarna af vår första skola än att påyrka en ny. Jag är ingen fiende till kunskapen, men vi äro inte lottlösa i den vägen, vi ha tre ambulatoriska och en fast skola.

Det oefterhärmliga nasalljudet och enfalden i det utsagda kommo herr Billing att glömma försiktigheten.

— De ambulatoriska skolorna äro ingenting annat än

ett underlättande af prästerskapets möda. På förståndet grundade insikter gifva de alls inte.

— Den ambulatoriska skolan lär barnet att akta Guds ord, som i den högre folkskolan underordnas det världsliga, inföll skoldirektionsordföranden med af nervositet darrande röst.

Ogillande blickar riktades mot Lydia. Var det möjligt att hon ej satte religionen främst. Gubbarne hade hittils ej velat tro det, fastän gummorna hviskat om att hon sällan besökte kyrkan och i skolan talade om gärningar såsom kännetecknet på en troende.

En röst ur hopen höjde sig:

— Utgifterna äro utom skolbördan tillräckligt stora. Kyrktaket måste omläggas, kommunalhuset tapetseras, socknemagasinen repareras.

Den rösten var signalen till flere rösters höjande.

— Hvad veta herrarne om bondens svett och möda!

— Men om skolan gör våra barn till herrar, så få de väl med tiden späckade herremannabörsar, också de.

— Knappast, vi veta nog hvilka de äro som förstå att behålla penningarna.

— Hvartill tjänar då skolan?

— Vi bygga ingen.

Det uppstod ett brus, såsom när en vårbäck afkastar sitt istäcke. Stämmans ordförande gjorde fåfänga försök att återbringa ordning. Ordet var engång löst, tystnadens band brutet, och konversationen löpte som ett yrväder, där blixtlika kvickheter växlade med förkrossande åskslag.

Storbackens feta gestalt var upplöst i ett enda skinande löje. Zakrisons skrattsalfvor ljödo som en fåles ystra gnäggningar genom salen. Skoldirektionens ordförande var den enda som genom de ofrivilligt nervösa skakningarna på hufvudet tyktes inlägga protest mot oväsendet.

Mörkröda fläckar hade uppstigit på herr Billings kinder. Han slog med sin ännu kraftiga hand ett väldigt slag i bordet. Ur hans vanligen så godmodiga ögon lyste missnöjets eld.

— Saken är af altför stor vikt att på ett så ovärdigt sätt behandlas. Förstån I då icke att det är för er skull, i ert intresse frågan blifvit väkt. Det är ju endast bön-

derna själfva som draga nyttan af folkskolan. Kunskapen är det arf vi äro pliktige lämna våra barn. Sen er omkring, kasten en blick öfver vår kommuns gränser! Man arbetar, man sträfvar; det myllrar därute af rastlöst framåtskridande. Vi vilja ju följa med strömmen, icke sofvande stanna efter. Stillastående är död, ja en evig död, och det finnes alltid dem som glädas, om vi frivilligt bädda vår graf.

Sorlet hade väl något afstannat under herr Billings tal, men det syntes altför väl att massan ej förstått honom.

— Frågan är för tidigt väkt, menade Storbacken, belåten öfver sitt påhitt att genom detta kryphål rädda sig och kommunen från nya bördor. Då vi efter några år sett värkningarna af vår första skola, upptaga vi frågan om den andra.

— Skolans nytta borde Storbacken mera än andra kunna bedöma, han som haft tre gossar i skolan.

— Om den saken kan jag säga min mening rent ut; det är klent beställdt med det mina gossar lärt sig i skolan.

— De ha altför barkadt släktläder för att någon lärdom skulle kunna bita därpå, inföll herr Billing.

En och annan fnissade. Storbackens enfald var ingen hemlighet. Stämmans ordförande ville göra ett snabt och skickligt slut på frågan.

— Förslaget om en ny folkskola har således enhälligt blifvit förkastadt.

— Ja, om den saken äro vi ense.

Man hörde ett olycksbådande buller, som förkunnade att en hop mötesmedlemmar troppade af.

— Halt, ropade herr Billing med stentorsstämma, jag fordrar omröstning. Åtskilliga fullmakter för saken hafva till ordföranden inlämnats, och bland de här samlade ser jag åtskilliga skolvänner, som ingalunda tveka att afgifva sin röst till förmån för vår lifsviktiga sak.

Ordföranden strök missmodig det yfviga skägget; så hade han ej tänkt sig saken. Långsamt och tvekande framtog han den alfabetiska förteckningen på bynamnen.

Färgen steg högre på Lydias kinder. Hon anade att hennes framtidsdröm nalkades sin vemodsfulla upplösning; hon såg det i den hotfulla stämningen, kände det i den

tryckande luften, läste det i de blickar som riktades på henne.

— Ja eller nej, ingenting annat, började skeppar Stark och uppslog folianten; Arnäsby, Uppgård och Nedergård... ingen närvarande, inte häller ombud. Brolinda, Mellangård.... ingen... Norrgård... nej! Degermo, Södergård ... nej... Storgård... nej. Elfböle, Backas... inte närvarande... Mellangård... nej. Fröbärga... ja!

Ändtligen en skolvän. Lydia steg upp för att åtminstone med blicken tacka honom, en blek ung man med blyga, nästan tafatta drag.

— Hellstad, godsegaren Billing, 60 röster... ja. Kyrkobyn... landthandlanden Zakrison. Lydia hörde först en grymtning, såg därpå en lurande sidoblick, efter en lång paus kom det afgörande... nej.

Och denne man hade i tre år suttit i skoldirektionen!

— Loböle, Södergård... nej... Västergård... nej. Gråranda, baron Brandenstjerna, 70 röster. Närvarande genom ombud.

En lång, svartmuskig karl steg fram. I skolfiendens läger röjde sig en viss oro. Denne mans jaord skulle otvifvelaktigt gifva deras parti dödsstöten. Man hostade, spottade långt öfver golfvet och utbytte vältaliga blickar.

— Då baron Brandenstjerna bemyndigat mig att understöda flertalets åsikt och jag tydligt ser församlingens motvilja för det nya företaget, så anser jag mig pliktenligt böra rösta nej.

Under svarta och bruna skägg lekte jublande löjen. Det var en opåräknad triumf i det fientliga lägret.

Herr Billing var utom sig.

— Att representanten för Gråranda är ett eko af idiotismen gör i sanning baron Brandenstjerna all heder.

Lyckligtvis förstodo den svartmuskige och större delen af mötesmedlemmarna icke herr Billings skarpa inkast, men som smicker tog man det dock icke.

Nu lästes åtskilliga „ja" ur fullmakter från aflägsna godsägare; till och med en och annan framstående bonde gaf sitt jaord.

Pastor Calding lyste genom sin frånvaro. En meningsolikhet kunde förringa hans inflytande inom församlin-

gen, hade han urskuldande sagt till Lydia, och menligt invärka på det andliga gebit som helt och fullt måste upptaga honom.

— Men måste man icke hänföra skolan till det andliga området, hade Lydia invändt; hvar förräntades de andliga punden, om icke där?

— Den enfaldiga och okunniga stod stundom Guds rike närmare är den skolbildade, hade pastorn leende svarat. Han ogillade ingalunda skolan, han önskade skolvännerna all framgång, men själf önskade han vara osynlig i den omtvistade frågan.

Vid rösternas hopsummering befans resultatet vara 638 nej mot 635 ja.

Lydia, som hittils intagit den stumma åhörarens undanskymda plats, reste sig. Kinderna, hvilkas rundning de fem åren lärarinnevärksamhet betydligt affilat, glödde. Läpparna, som något förtunnade slöto sig fastare än förr tillsammans, rykte, och ögonen, hvilkas uttryck tiden skärpt, slungade blixtar.

— Enligt min metod att addera är det ja-rösterna som med en majoritet af 3 öfverstiga nej-rösterna.

En tystnad uppstod, så djup att man skulle hört en fjärils vingslag. Det var första gången en kvinna vågat höja sin röst i angelägenheter som väl rörde kvinnan lika nära som mannen, men ännu aldrig hänskjutits till kvinnans område.

Allas ögon riktades på henne, såsom hade hon varit ett species af missbildade varelser, den någon djärf förevisare exponerade inför menigheten.

— Omräkning, sade herr Billing lugnt; denna gång själf följande siffrornas belopp.

Man räknade långsamt med vaket öga och spänd uppmärksamhet. Fröken Hedenvall hade rätt, på siffran rätt. Ordföranden bad om ursäkt; han hade så i största hast sammanräknat siffrorna, att ett misstag väl var ursäktligt. Hans afsikt hade varit att än en gång genomgå röstlängden.

Nu vaknade skoldirektionsordföranden Renström till lif. Hans hittils tyglade nervositet bröt med ens alla skrankor. Med en gosses spänstighet sprang han upp från sin plats.

— Jag förklarar stämman olaglig, bröt han ut i häftigt utstötta satser. Kungörelsen därom, som enligt kommunallagen två söndagar å rad bort afkunnas i kyrkan, har kungjorts blott en enda söndag.

Sorlet, som för en stund afstannat, växte till ånyo. det mullrade som en aflägsen åska.

— Inte häller äro alla fullmakter lagenliga. Här ha begåtts formfel som äro tillräckliga att kullhäfva hela stämman.

Hans magra gestalt skälfde, underkäken drogs i nervryckningar neråt och förlängde det förut ovala ansiktet.

Blek af harm vände sig herr Billing till kommunalstämmans ordförande.

— Jag anhöll om en *lagenlig* stämma; ett narrspel som detta fordrar upprättelse.

Skeppar Starks långa gestalt sjönk ihop som en fällknif. Han vågade icke möta herr Billings skarpa blick. Den solbrända näfven gled gång på gång öfver det gråsprängda skägget. — aldrig förr hade en anmärkning blifvit gjord öfver kommunalstämmornas bedrifvande, som tillgått alldeles på samma sätt som nu.

Hans f. d. vän, skoldirektionsordföranden, fick här en blick som icke bådade godt för vänskapen. Men vare sig att f. d. vännen ej märkte udden däri, eller att han helt och hållet behärskades af sin plan att tillintetgöra det nya skolföretaget, altnog, han fortsatte med stegrad ifver:

— Att jag inte är en skolfiende bevisas däraf, att jag i fem år suttit som ordförande i skoldirektionen. Men en brådmogen plan, utgången från personer okunniga om bondens knappa inkomster, kan jag aldrig understöda, synnerligast då man vill vända lagstridigheter till rätt.

— Att ni fortfarande kvarsitter i skoldirektionen är inte er förtjänst, utan den insiktlösa massans dumhet, som efter treårsperioden återvalde er.

Herr Zakrison, som icke blifvit återvald, gaf här till en gnäggning, som troligen betydde ett bifall till herr Billings ord. Storbackens flottiga ansikte formligen sken.

Dessa hittils skenbara vänner, som behärskades af hemlig afund, höllo blott stadigt tillhopa när det gälde att befria kommunen från nya utskylder. Däri låg ju en hel hop

människovänlighet, och det såg ut som något värkligt stort och vackert. Blott ett fåtal kände att rätta bevekelsegrunden till motståndet mot det nya och tidsenliga till största delen stod att söka i ingrodt agg till lärarinnan, som ej visat sig nog undfallande och ödmjuk inför skoldirektionens myndighet.

Att afvogheten mot herr Billing äfven spelade en stor roll vid stämmobeslutet kunde ej betviflas. Ägaren till Hellstad fick för intet pris i världen än engång vinna seger, också han måste kufvas och tillintetgöras.

Om krigsknepet, stämmans formfel, var en aftalad sak mellan de maktlystna eller värkligen ett förbiseende från skepparens sida kunde herr Billing ej afgöra, men det var med starka misstankar och bittert inre han lämnade slagfältet, där motpartiets segermummel öfveröstade de fåtaliga skolvännernas knot.

Lydia banade sig väg genom den upphetsade hopen. Det var altså för denna hop utan all högre lyftning hon arbetat. Det var att så blommor på den vissna heden, att plantera rosor på det kala bärget, att gräfva diken i stenrösen och att plöja i sandbacken.

Hon vek af på stigen som ledde till skolan. En lekfull ekorre gjorde akrobatöfningar i granen, som stänkte ett regn af vissna barr öfver henne. Hon märkte det ej; hon gick med sänkt hufvud och tankfull blick.

Stigen kantades af doftande linnea, som i blyg skönhet längtade att smeka hennes öga. Hon såg ej ens de blekröda vännerna; hennes blick skymdes af tårar.

En bofink slog sina mest bedårande drillar, just då två stora tårar silade sig utför Lydias kinder. Med susande vingslag slog en skata ned på den mossiga stenen. Den lättsinniga fågeln gaf till ett hånskratt öfver snyftningen som trängde ur vandrerskans bröst. Men hon hörde det ej.

En tordyfvel sökte i ovig flykt undkomma vid det hotande ljudet af nalkande steg. Hon såg det icke, hennes fot krossade den svarta insekten. En ödla låg inbäddad i mossan, nyfiket betraktande det sörjande människobarnet.

Och hvarför sörjde hon, hvarför grät hon? Var det icke själfviskhetens tårar öfver ett felslaget hopp.

Så lätt gick det icke att vinna en seger. Ihärdighet,

tålamod och en aldrig sviktande kamp måste slutligen leda till målet. Fem års arbete! En bråkdel af en lifslängd. Sjättedelen af den tid hon hade sig förelagd att värka i denna bygd.

Så hastigt kunde det icke gå. Blott en enda uppsättning af elever hade hon hittils utdimitterat; de hade knappast trädt ut i lifvet, ännu hade hon ingenting annat att vänta af dem; ännu voro de ingenting annat än hoppgifvande plantor, om hvilkas framtid hon ängsligt frågade sig: hvad har jag utsått, godt eller skadligt, grobart eller skämdt?

I kamp på nytt, i lång, i modig kamp!

Hon ville bilda en förening bland de unga; tala, lära, inspirera. Hon måste intressera dem för högre ämnen, för andlig sysselsättning, som kunde gå hand i hand med det kroppsliga. Hon måste samla böcker till en läsestuga, samla genom listor, genom böner och värmande ord. Hon ville börja redan i morgon.

A. W—n.

Dikter

af L. B.

Diabolus.

Bland blomsterhäckar han sig ofta döljer,
krumbuktar sig där solen vänligt leker;
i armods fjät han falsk och listig följer,
det ädla med försåtlig hand han smeker.

Då något skönt i dagen härligt träder,
i raseri han dy omkring det stänker;
han hväser, spyr ut gift och grymt sig gläder,
då skuldlös man han störta kan med ränker.

Förvisad ifrån himlens näjder ljusa,
han rastlöst, fridlöst kring på jorden drifves;

med irrbloss mänskors barn han lyckas tjusa.
Han söker brottets nästen; där han trifves;

och hvart han än må styra dystra färden,
en vänkrets finner han, ett följe troget,
som kval och splittring utsår här i världen —
ett sällskap, till hans värktyg passligt, moget.

Fins det en makt som honom kunde kedja?
Jo, en, som öfverskyggar alt och alla,
den makt som bistår, då vi ödmjukt bedja.
Högt må den maktens lof på jorden skalla.

Guds makt, hvem kan mot denna makt sig sätta?
Guds makt, tveäggadt svärd, som väldigt flammar,
Guds makt, som skydda skall det evigt rätta
mot honom, fursten, som ur afgrund stammar.

Världshärskare, din spira ligger bruten,
och dina anslag måste sönderspringa,
ty du af lifvets Herre blef förskjuten,
ditt välde under sitt han mäktar tvinga.

Gå, gör det onda, följ din vilda lystnad,
Guds makt dig bringar sist till evig tystnad.

Skogstrakt.

Igenom skogen porlar friskt en bäck,
en hängbjörk där sig lutar öfver randen,
grönt gräs i skuggan döljs för sommarbranden,
sol skimrar fram igenom yfvig häck.

Ej syns ett spår af någon mänsklig fot.
I fuktig mossa tyst en groda hoppar;
på ek och vide glindra klara droppar.
Ej glädtigt skratt här hörs, ej klagan, knot.

Här år på år förgå i tystnad blott —
hvem vet hvad stormen dock i svårmod hviskar,
när höst det blir och grymt han träden piskar
och blåa etern skyms af dimmigt grått.

Men hvad han hviskar intet öra når:
han hviskar det för skyar, dystra, mulna,
för trädens blad, som falla af och gulna,
för slokig hängbjörk, som vid bäcken står . . .

Lef väl, du trakt, af ingen annan känd,
men sedd i stjärnklar natt af drömmarns blickar.
Han, drömmarn, dig en vänlig hälsning skickar,
till gengäld milda drömmar honom sänd!

Filosofia.

All smärta djup, som stinger likt ett svärd
och lämnar hjärtat sjukt och blicken dyster,
vet, ensling, detta onda har en syster,
hon är så rik, så stolt, så vördnadsvärd.

Filosofia, hög och utan flärd,
hon ser på dig med lugnt, allvarligt öga,
från tingens yta löst, hon sväfvar i det höga;
hon vill ditt sällskap bli på lifvets färd.

Och mäktigt hon till eftertanke väcker,
hon har ej håg för list och låga finter;
till djupens under hon med dig vill dyka.

All småsinthet hon ur din själ vill stryka.
Hon lampan är i kulen, stormig vinter —
tag, ensling, mot den hand hon mildt dig räcker!

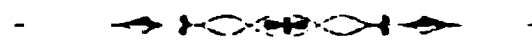
Välkommen, glädje!

Välkommen, glädje, hvem har hit dig bragt? —
Blef du af vinden sänd i morgonväkten?
Aurora nyss steg upp i purpurdräkten;
flög du i hennes spår från fjärran trakt?

Välkommen blott, men tag dig väl i akt!
Uti mitt rum än nattens skugga drömmer,
och bak min sänggardin sig ängslan gömmer,
en spindel svart sig på min kudde lagt.

Nej — jaga spindeln bort och skuggan med,
och stanna hos mig, stanna länge, länge,
kom, i min kammare en ljusning bred!

Låt ingen veta när till mig du skred;
förströ mig, hvarje sorg du uteslänge.
Välkommen, tack! Du blir min lyckas smed.

I Bokhandeln.

Folkräkningen i Helsingfors, Åbo, Tammerfors, Wiborg, Uleåborg och Björneborg den 1 december 1890. Första häftet. (Bidrag till Finlands officiela statistik, VI 20). Helsingfors 1893.

Sedan allmänheten för länge sedan hunnit förlora alt intresse för den senaste folkräkningen i landets sex största städer, uppenbarar sig omsider början af den statistiska publikationen. Under förväntan på en snar fortsättning ber jag att få underkasta planen för folkräkningen en granskning.

En och annan torde ännu erinra sig den förlägenhet i hvilken frågorna i folkräkningsformulären försatte städernas innevånare. Tyvärr synes skulden härtill långtifrån legat uteslutande å allmänhetens sida.

Hvad åsyftade man med folkräkningen? Man ville först och främst lära känna de uppräknade städernas faktiska och ekonomiska befolkning; kyrkoböckerna och mantalslängderna upplysa

oss endast om den lagliga eller rättsliga befolkningen. Men de större städernas befolkning är rörlig. Den lagliga befolkningen sammanfaller ej med den som för tillfället befinner sig inom stadens gränser, ej häller med den som plägar mer eller mindre stadigt uppehålla sig därstädes. Att förskaffa kännedom härom var folkräkningens hufvudändamål.

Låtom oss se huruvida denna uppgift är tillräckligt klart preciserad. Beträffande begreppet om den faktiska befolkningen kan intet missförstånd komma i fråga. Alla personer, som vid räknetillfället befinna sig å orten, skola räknas. Huru definierar däremot statistiska byrån den ekonomiska befolkningen? Den ekonomiska befolkningen, upplyser oss ifrågavarande publikation, „omfattar utan afseende å medborgarrätt eller legal tillhörighet, alla de personer hvilka, såsom inom orten *fast eller temporärt bosatta, hela eller större delen af sin tid uppehålla sig* därstädes samt tillföljd däraf, såsom både producenter och konsumenter eller ock såsom blott och bart det senare, företrädesvis uppbära . . . . ortens industri och handel, med ett ord dess ekonomiska betydelse". Till den ekonomiska befolkningen höra de som äro bosatta å orten, men vid folkräkningen tillfälligtvis frånvarande, däremot icke de som äro tillfälligtvis närvarande, men ej på orten bosatta.

Hvad förstår nu statistiska byrån med ordet *bosatt; sedan hvilken tid* måste en person hafva uppehållit sig å orten för att såsom sådan anses; huru skiljer den åt *temporärt bosatt* från *tillfälligtvis närvarande,* huru skiljer den åt dem som *företrädesvis* uppbära ortens industri och handel från dem som icke göra det företrädesvis? Byrån ger oss alldeles ingen upplysning härom, den låter oss ej annat tro än att den ekonomiska befolkningen är för den statistiska byrån ett likaså sväfvande begrepp som för alla andra. Denna i tanken oafgränsade befolkning vill man nu iakttaga och räkna.

Och allmänheten går genom frågeformuläret och stöter på följande kolumner som skola fyllas:

I (stadens namn)

bosatt och närvarande	icke bosatt, men tillfälligtvis närvarande	bosatt, men tillfälligtvis från orten bortrest.

Därtill ingen förklaring, än mindre ett objektivt kriterium att hålla sig till. En hvar uppdrar därför gränserna mellan kolumnerna efter sitt subjektiva godtycke. Och hvad värre är, åsikterna rörande ordet bosatt synas hos allmänheten vara helt andra än hos statistiska byrån.

Här hafva vi t. ex. en arbetare. Han har kommit från landsorten. Sedan några veckor, några månader, kanske redan

längre tid, vistas han i staden på arbetsförtjänst. Skall han anteckna sig såsom bosatt i staden eller blott såsom tillfälligtvis närvarande? Antagligen anser han sig bosatt å den ort där han är skrifven. Men icke dess mindre borde han väl åtminstone i regeln i enlighet med statistiska byråns ofvan anförda definition på den ekonomiska befolkningen räknas till denna. — En skolelev eller en student från landet anses enligt allmänna språkbruket icke hafva sin bostad i staden, utan på samma ort som föräldrarna; men enligt statistiska byråns mening måste däremot förhållandet vara det motsatta, åtminstone för dem som större delen af året uppehålla sig i staden. Men huru vill byrån att man skall förstå ordet bosatt i strid mot språkbruket, då den ej gifvit den ringaste antydan om denna nya innebörd?

Det är fara värdt att en stor del af befolkningen ej fattat frågan i den mening som vid folkräkningen afsågs. Vi kunna därför ej hysa tillit till dess uppgifter om den ekonomiska befolkningen. Dessa siffror skilja sig för öfrigt blott föga — högst med några hundraden — från uppgifterna om den faktiska befolkningen i de ifrågavarande städerna.

Den enda säkra vägen att lära känna en befolknings stabilitet är att utröna den tidslängd som innevånarena faktiskt vistats å orten. Den statistiska byrån förtjänar alt erkännande för att den vid senaste folkräkning upptagit frågan „sedan när boende i staden“. Tyvärr lämna äfven här både själfva frågan och dess förklaring, „sedan när boende i staden besvaras med året för senaste inflyttning“, rum för det missförstånd, att man vill veta året för kyrkskrifning på orten, ej det år sedan hvilket personen å orten vistas. Jag känner exempel på att sådana misstag förekommit.

Statistiska byrån medger att frågan blifvit mycket olika uppfattad. Törhända af denna orsak — eller af hvilken? — har materialet för inflyttningarna blifvit sammanstäldt klumpvis, i grupper om fem år, i stället för hvarje års inflyttade för sig. Det hade varit af vikt att de inflyttades antal angifvits ej blott för hvarje enskildt år, utan t. o. m. för hvarje månad för de personer som mindre än ett år vistats i staden.

Åtskilliga andra rubriker i frågeformulären gifva anledning till missförstånd eller äro i öfrigt olämpligt stälda. Så frågas i de utsända bostadslistorna, hvilkas resultat ännu vänta på publicering, bl. a. „huru många fönster hafva rummen åt gata? —; åt gård?“ — Har det väl undgått frågeställarne att i städerna ges en massa fönster som vetta hvarken mot gård eller gata, utan mot öppna platser, parker m. m.? Såvidt dylika fönster i följd af frågans stilisering blifvit oräknade, gifva oss siffrorna ingen upplysning om det antal fönster öfver hvilka byggnaderna faktiskt disponera. Men detta hade just varit af vikt att utröna.

Ett mera exakt svar kunna vi ej häller — åtminstone ej i Helsingfors — vänta på frågan „huru stor är eder årshyra för hela lokalen?“ Hvarje hufvudstadsbo vet att i hyresafgiften ofta

ingår betalning för ved. Det hade varit lätt att i frågeformuläret afskilja det ena fallet från det andra och sålunda möjliggöra erhållandet af exakta uppgifter om hyresbeloppen. Man hade endast haft att till ofvannämda fråga foga en annan: ingår i hushyran afgift för ved, lyse eller andra förmåner?

Personalkortets fråga „ställning i hushållet" har utan tvifvel satt en massa ensamma eller tillsammans boende ogifta personer i förlägenhet, särskildt när de begrundade den bifogade förklaringen: „ställning i hushållet betecknas med något af orden: husfader, hustru, son, dotter, fader, svärmoder, syster, tjenare, inackorderad, resande, o. s. v".

Vid frågan om „religionsbekännelse" heter det i förklaringen: „religionsbekännelsen betecknas med något af orden: lutheran, grekisk ortodox, romersk katolsk, reformert, baptist, metodist, grekisk dissident, israelit, muhamedan o. s. v". Förmodligen hade det stora publikum aldrig hört talas om att en religionsbekännelse kunde betecknas såsom luteran eller ens muhammedan. Men än betänkligare föll det sig för mången att öfverhufvud måsta på en half rad beteckna sin religionsbekännelse. Dock torde detta ej häller varit statistiska byråns mening. Åtminstone vill det så synas, när man nu i den färdiga publikationen ögnar genom rubrikerna i tabellerna öfver folkräkning „fördelad efter religionsbekännelse". Ty oaktadt i personalkortet vid folkräkningen frågades efter baptister och metodister m. fl. religionsbekännare, finna vi i tabellernas rubriker af dissenters ej ett spår, utan äro de faktiskt sammanförda med de trosbekännare till hvilkas *kyrka* de år 1890 antagligen ännu nominelt hörde. Den däremot som jämför tabellerna med frågan i personalkortet kommer lätteligen till den slutsats, att i de större städerna hvarken dissenters eller frireligiösa existerade.

Modersmål! „Med modersmål förstås det språk som utgör den i fråga varande personens bildnings-, skriftskole- eller dagliga samtalsspråk; i tvifvelaktiga fall bör kristendomsundervisningsspråket vara bestämmande". Bildnings-, skriftskole- *eller* dagliga samtalsspråket! Visserligen vill man gärna känna det s. k. modersmålet, men begreppet är så sväfvande. Angif därför det språk ni behagar; men är ni villrådig om er förkärlek, så sätt kristendomsundervisningsspråket!

Att vid en folkräkning låta allmänheten förstå med modersmål hvad den lyster, i ett land där språkfanatismen fortfarande glöder, vore blott löjligt, därest ej de oriktiga resultaten skulle användas såsom vapen i partiernas händer. Jag känner själf några exempel på personer hvilka, ehuru fullt mäktiga endast svenska språket, uppgifvit finskan såsom sitt modersmål, den ena emedan han tillfälligtvis gått i finsk skriftskola, den andra emedan han i sällskap med likasinnade kamrater har för sed att rådbråka finska språket. Men jag befarar att de som begagnat sig af de kryphål, hvilka folkräkningen sålunda öppnat, för att utbyta sitt

svenska språk mot finskan eller tvärtom finskan mot svenskan, kunna räknas i hundraden, om ej i än större antal.

Det är af jämförelsevis ringa betydelse att veta hvilket språk individerna anse såsom sitt modersmål; det är af stor betydelse att veta hvilket språk de faktiskt tala. Om de tala flere språk, så må vi veta hvilka dessa språk äro och huru många dessa mångspråkiga personer. Ty viktigare än att utröna det rangföreträde som två- eller flerspråkiga individer efter godtfinnande eller efter så oväsentliga kännetecken som kristendomsundervisningsspråket tilldela det ena eller andra tungomålet, vida viktigare är att utröna huru många individer finnas som kunna förstå både sina svenska och finskatalande landsmän. Jag ber därför att få föreslå att vid nästa folkräkning frågan efter „modersmålet" må strykas och i stället spörjas: hvilket eller hvilka språk talar ni obehindradt? Talar ni därjämte något annat språk?

J. V. Tallqvist.

Konni Zilliacus: Utvandrarehistorier. H:fors 1892, Söderström & C:o; 175 s. 8:o; 2 mk 25.

Det intressanta i hr Zilliacus' utvandrarhistorier ligger i det intryck man får af att förf. värkligen är förtrogen med de amerikanska emigrantförhållandena. Än som arbetsledare i Costa-Rica, än som tidningsreporter i Chicago eller järnvägsingeniör någonstädes i urskogarna, har förf. påträffat emigrerade landsmän af allmogeklass, hvilkas öden han i sina „historier" återger. Grundtonen däri bildas af kontrasten mellan de högt utvecklade amerikanska förhållandena och de trygga, enkla, äkta inhemska invandrarne, som utan bekantskap med språket eller förhållandena obekymrade taga sig fram i Nya världen. Det är en rätt komisk kontrast, när förf. i indianterritoriet, midt under ett af de periodiskt återkommande indiankrigen — hvilka enligt förf:s framställning bedrifvas med all den amerikanska humbug och de underslef deras ofarlighet medgifva — påträffar Enoch Muponen, med pipa i munnen sökande sin vallack, den indianerna stulit, och ingalunda förvånad att midt i Amerikas ödemarker tilltalas på finska. Och ännu roligare utvecklar sig kontrasten, då Muponen genom förf:s bemedling kommer i beröring med förenta Staternas generalstab och gör deras krigsmakt ovärderliga tjänster som späjare och kurir. — Något mattare framträder samma motsats i berättelsen „Huru Pekka fick förlåtelse för hästen", en munter historia om två finska talande torpare, som med resebiljetter hemifrån ända fram till kolgrufvorna i Montana af misstag kommit några stationshåll för långt på järnvägen och nu på egen hand få taga sig fram genom ödebygden. — I „Ett giftermål i Nya världen" representeras de amerikanska förhållandena af en redan ganska stark amerikaniserad emigrant från Finland, värdshusvärd i New-York, som lockar en österbottnisk bondflicka till sitt „hotell"

och då han ej på annat vis får flickan att stanna, lofvar gifta sig med henne.

Undantager man den dystra berättelsen om den unga emigranten som i Amerika påträffat sin fästmös förförare, mördar honom och i fängelset blir vansinnig, så låter förf. i öfrigt alla berättelser sluta lyckligt. Muponen återfinner sin vallack, Pekka och hans bror hitta fram till kolgrufvorna, och i „Ett giftermål i nya världen“ får värdshusvärden stryk, men flickan och den hederliga gamla sjömannen, som hjälpt henne, resa lyckligen till Finland. Detta kan väl vara banalt, men röjer ock en viss godhjärtenhet i lynnet. Också är det med synbar värma förf. deltager i sina emigrerade landsmäns öden och ställer till dem sina frågor, i gengäld vinnande deras förtroende. Åtminstone förefaller det för den oinvigde, som skulle förf. själf upplefvat eller hört af emigranter hvad han berättat. Ur egen uppfinning har han naturligtvis tillsatt så mycket, att berättelsen fått en akseptabel dramatisk utveckling; kanske har han ock någongång uppdiktat hela berättelsen. Dessa äro i alla fall gjorda med mycken säkerhet, så att de låta helt naturliga.

Öfverhufvudtaget måste man betona som en förtjänst hos förf. att han mestadels har en genomgående händelse, kring hvilken han knyter sin karaktärsteckning, och ej använder den psykologiska analysen, hvilken vid framställningen af så enkla människor vore ännu ledsammare än hvad den redan är i sig själf.

Därigenom blifva hr Zilliacus' karaktärstyper mera lifaktiga än eljes vore fallet, ty förf. är ej nog poet för att i dem kunna inblåsa det individuella lifvet. Men om förf. ej är poet och en viss torrhet därför ofta vidlåder hans skildringar som novellist, så är han en desto skickligare journalist. Han har sett mycket, iakttager väl och skildrar klart, ledigt och rakt på saken, egenskaper som göra utvandrarehistoriernas författare till en underhållande berättare.

B. E.

Sånger af Catullus, i modern dräkt af *Ludvig Laurén*. Åbo 1892, utgifvarens förlag. 76 s. 8:o; 1 mk 50.

Hr Lauréns fria öfversättningar af Horatius tyckas hafva blifvit väl emottagna af publiken, enär han efter en jämförelsevis kort tid utgifvit ett urval af Catullus i modern dräkt. Det ser ut som om denne skald snart skulle i den svenskspråkiga literaturen framträda lika ofta som i Englands och Tysklands vitterhet och filologiska forskning. Det är han också väl värd, såsom vi för ungefär ett år sedan haft tillfälle att framhålla i fråga om Elias Janzons fullständiga och i många stycken förträffliga öfversättning. Ej långt efter denna utgafs ej blott Johannes Paulsons af oss redan lofordade texturval med kommentar, utan ock denna finländska bearbetning, mindre betydande försök att förtiga.

Hr Lauréns styrka ligger i det lätta, lekande; det kunde

man konstatera i hans förra, horatianska samling, detsamma gäller den nu föreliggande. När han har för sig ett original af detta slag eller omdiktar det i denna tonart, då glida hans tankegång och hans diktion omärkligt in i läsarens sinne, versen löper lätt och rimmen ljuda med en viss kraft. Hör blott begynnelsestroferna af „Kärlekslycka“ (Catullus XLV):

Med sin Akme uti famnen
satt Septimius så varm
och i hennes öra jollrar,
där hon hvilar vid hans barm:

„Om jag ej af kärlek smäktar,
älskling, all min lefnads år,
må jag bistert lejon möta,
som i brännhet. öken går“.

Amor stod bredvid och hörde
hvad han sade åt sin tös.
Att bekräfta talets sanning
lille skalken hjärtligt nös.

eller början af „Än en gång!“ (Catullus L):

Licinius, vi togo
vår afton gladt i går:
vi skämtade, vi logo
och drucko tår på tår.

Vi spelade poeter
och skrefvo vers i tur
med innehåll och meter
af växlande natur.

Det är ej Catullus som talar, men det är möjligt att Catullus talat så, om han lefvat i dessa dagar. Många förtjänster ha äfven andra dikter af samma slag som de nämda, så Välkommen, Julklappar, Kom och supera, Hvar håller du hus, Häll i, Längtan, Den lyckliga poeten — en mycket fri tolkning — En narr, Hemma igen, Min jakt. Roliga äro ock förf:s vitser i „Öronpina“ och den i dikten till Cæsar: „bra karl“ och „bracka“. Början till „Brudfärden“ är ypperlig, och i „Bröllopssång“ har bibehållandet af originalmetern jämte användningen af fullständiga rim ej altför ofta föranledt mindre lyckade vändningar.

Men i cykeln „Kärlek och hat“ och i några andra dikter *graviore plectro* har förf. sällan kommit sin urbild nära. Här borde en modern efterbildare rent af skapa, skapa kraftiga, ursprungliga uttryck och använda nya, fulltonande rytmer eller rim. Dock har den sista dikten, hos Catullus den elfte, i ref:s tycke väl träffat originalets vemodiga stämning. Den långa hexametriska sången om Peleus och Thetis har vackra detaljer, men håller icke ton öfver alt, hvilket ju ock erbjuder rätt stora svårigheter.

Språket och versen äro i allmänhet oklanderliga i hr Lauréns dikter. Emellanåt markeras och fasthålles ej rytmen tillräckligt, och språkliga oaktsamheter saknas icke; till dessa räkna vi det från dagligt tal härstammande, satsfonetiska *så*, t. ex. sid. 12: „men till sällskap så skall du få“.

Vi kunna ej annat än uppmana hr Laurén till en fortsättning af sina försök i den svåra konsten att efterbilda antikens skalder. Men vi upprepa äfven här ett tidigare förslag, nämligen att författaren skulle med egna öfversättningar jämföra andras och, i de fall då dessa lyckats bättre, införlifva dem med samlingen.

F. G.

Hugo Lojander: Pharmacognostischer Atlas, Microphotogramme. Fasc. I. H:fors 1893, Waseniuska bokhandeln (G. Marklund); 6 mk.

Det har funnits en tid, då under århundraden de flesta läkemedel togos ur växt- och djurriket, isynnerhet det förra, men numera ha växtämnena, d. v. s. själfva drogerna, icke samma betydelse som förr. Fabrikmässigt framställas de värkande beståndsdelarna i form af extrakter, salter och andra föreningar i koncentrerad form, hvarigenom icke allenast transporten blifvit billigare, utan ock läkemedlen bekvämare att bereda och intaga; men framför alt har doseringen blifvit säkrare och hvilar i högre grad än förr på exakta grunder. Själfva urprodukterna ses numera sällan på våra apotek. Dock måste man af den blifvande apotekaren fordra att han skall känna ursprunget till sina läkemedel och vid emottagandet kunna pröfva sina droger genom mikroskopisk analys. För detta ändamål, för inlärande af de mikroskopiska diagnoserna af växtämnen, är ifrågavarande värk utarbetadt.

Förf. nämner visserligen icke i sitt „Vorwort“ huruvida hans opus gäller farmakognosin i dess helhet eller blott växtfarmakognosin. Af de arbeten som citeras kan man dock sluta att förf. egnat och kommer att egna sin uppmärksamhet åt detta senare område, men då borde också titeln lyda: Pflanzenpharmacognostischer Atlas.

Vid arbeten af den art som detta äro en mängd svårigheter att öfvervinna; och troligen har det icke stått i utgifvarens makt att välja de lämpligaste metoderna vid fotografering af så små föremål som här komma i fråga. Vid sådana fotograferingar plägade man först använda blott en mindre förstoring och sedan med förstoringsapparat mångfaldiga bilden. På detta sätt framträda underkonturerna långt mera tydligt än vid direkt fotografering. Det är just häri de s. k. skematiska bilderna äga företräde framför direkt fotografi. De förra afbilda på ett fält hvad en mängd olika fotografiska bilder tillsammans framställa.

Förf. har i detta häfte valt företrädesvis smådelar (papiller och körtlar, hår, resp. fjunhår, paleae, oljeceller), hvilka utgöra

de resp. drogernas nota characteristica, men framställer också transversal- och tangentialsnitt.

Betydelsen af ett arbete sådant som detta kan blott af den så att säga professionelle i yrket uppfattas. Ehuru sådana fotogram måste anses af värde, då det gäller undervisning eller diagnos af växter och växtdelar, så kan vid undervisning i farmakognosi ingen komma till rätta med blott fotogram. Snitt måste göras af läraren och af eleven och af dessa med mikroskop studeras. Gäller det dock att visa *hvad* eleven *bör* se, då äro fotogrammen väl på sin plats, ehuru de skematiska bilderna äfven då göra god tjänst. De kunna komplettera hvarandra.

Utgifvaren har på fotogrammen och för att göra användningen af desamma fullt praktisk användt mycken kostnad, mycket arbete. Huruvida hans goda afsikt i de kretsar i vårt land, hvilka borde hafva närmaste intresse af saken, skall senteras, och han sålunda uppmuntras till vidare fortsättning af de växtfarmakognostiska publikationerna, återstår att se. De vore på sin plats i apotekens bibliotek, till nytta och utbildning för den blifvande apotekaren och för apotekaren själf vid undersökning af de erhållna drogernas äkthet och ursprung. Utgifvarens ord i företalet „Dieselben sollen bei seinen Demonstrationen neben den hübsch zusammenconstruirten idealen Bildern der Atlanten und Lehrbücher dem Schüler in die Hand gegeben werden" synas tyda därpå, att han närmast velat angifva deras plats vid den farmaceutiska undervisningen. I sådant fall torde förf. dock icke kunna påräkna en särdeles stor spridning af arbetet i norden, kanske större i Tyskland. Om ock förf. icke i alla afseenden uppfylt de strängaste fordringar för ett värk af detta slag, är hans arbete dock af den art, att han i det stora hela har heder däraf. Åt hans outtröttliga nit för den farmakognostiska disciplinen i vårt land önska vi all framgång och uppmuntran, på samma gång vi rekommendera arbetet i vida kretsar.

E. E. S—k.

Fr. Howitz: Kort sundhetslära för kvinnor, öfvers. från danskan (originalets tredje upplaga) af O. H. D. Stockholm 1893 Hugo Geber; 92 s. 8:o; 1 kr. 50.

Victor Lange: Om en ofta förekommande orsak till långsam och bristfällig andlig utveckling hos barn; öfvers. fr. danskan af I. Jahn, med upplysande teckningar. Stockholm 1893, Hugo Geber; 32 s. 8:o; 50 öre.

„Kort sundhetslära för kvinnor" af professor Howitz i Köpenhamn, nordens främste gynekolog och väl känd äfven i vårt land, fyller på ett utmärkt sätt en lucka i den medicinska populära literaturen. Den rika erfarenhet förf. under sin trettioåriga värksamhet såsom kvinnoläkare förvärfvat sig har han nedlagt i arbetet, som berör det viktigaste området af den kvinliga sundhetsvården. På ett ledigt, för hvar och en lätt begripligt språk

berör förf. de förhållanden som gynna eller motvärka bibehållandet af hälsan under kvinnans barna- och uppväxande ålder, hvilka utöfva inflytande på de kroppens funktioner, hvaraf hennes förmåga att uppfylla sina plikter såsom maka och moder bero. Han genomgår flickans vård under den späda åldern, skolundervisningen, kroppsöfningar, bad, menstruationen och dess sjukliga afvikelser samt några vanliga, ofta missuppfattade sjukdomar. Han talar rent språk och skyr icke att säga sanningen, äfven om denna vore för mången mindre behaglig att höra. Då man betänker huru allmänna kvinnosjukdomarna äro i vår tid med dess i många afseenden förvända lefnadssätt, ansträngande intellektuella arbete under den växande åldern och öfverdriften i flera afseenden, bör hvarje arbete som afser ett lefnadssätt och en uppfostran enligt de af naturen anvisade lagarna vara välkommet. Den korta men innehållsrika boken kan på det bästa rekommenderas hvarje kvinna, isynnerhet hvarje moder och uppfostrarinna.

Den bekante läkaren dr Langes broskyr utgör egentligen ett föredrag, hållet i pedagogiska sällskapet i Köpenhamn 1891. Hos barn i den uppväxande åldern förekomma icke sällan sjukliga utväxter (s. k. adenoida vegetationer) i nässvalget, hvilka besvära respirationen genom näsan, förändra uttalet, förorsaka lomhördhet till växlande grad och omsider kunna förslöa barnets intelligens genom att dess förmåga att samla och fasthålla tanken vid ett visst ämne blir nedsatt. Det är denna sjukdom med alla dess menliga följder, hvilken dr Lange beskrifver, påpekande huru läkaren genom en tidig och ändamålsenlig operativ behandling kan blifva herre öfver densamma. För föräldrar och lärare är kännedom af arbetets innehåll af ganska stor vikt.

G. H.

A. F. Tigerstedt: Geologin. H:fors 1893; 367+XV+IX s. 8:o (Folkupplysningssällskapets naturvetenskapliga bibliotek II).

Likt en regelrätt lärobok i geologi innehåller Tigerstedts arbete följande hufvudafdelningar: fysisk geologi (18 s.), som behandlar jordklotets fysiska beskaffenhet och ställning i världsrymden; dynamisk geologi (96 s.), omfattande kapitlen vulkaner, jordbäfningar, bärgbildning, erosion och bärgartslära; historisk geologi (160 s.), beskrifvande de olika formationer som efter hand bildat sig på jordytan och en stor mängd af fossiler i dem. Såsom afslutning gifves en framställning af Finlands geologi (54 s.), uppgjord med hänsyn till de nyaste forskningarna på detta område. De 180 afbildningar som pryda texten äro delvis enkom gjorda för detta arbete. Den färglagda kartan, en geologisk karta öfver Finland, är utförd i en skala 1: 6 000 000, som tyvärr ej låter detaljerna framstå med önskvärd tydlighet. Boken, som i hufvudsak är ett kompilat af några moderna utländska arbeten, berör alt som man plägar finna i vanliga geologier. Utom gamla välkända fakta meddelar förf. äfven de nyaste resultaten

af den geologiska forskningen. Framställningssättet är i allmänhet riktigt i sak och redigt, om det ock ej äger den utmärkta formen hos de arbeten som lämnat förf. materialet. Emellertid lider denna geologi af ett väsentligt fel, i hög grad egnadt att minska dess användbarhet i vårt land, för hvilket den dock är afsedd, nämligen disproportion mellan de särskilda kapitlen. Stor utförlighet egnas åt bildningar och företeelser af vikt för främmande länder, medan altför ringa hänsyn tages till förhållandena hos oss. Sålunda upptages så godt som halfva boken af historisk geologi, hvaraf största delen består i uppräknandet af representanter för förgångna tiders djur- och växtvärld. Då vi emellertid icke hafva fossilförande formationer i Finland, hade den „historiska geologin“ i betraktande af arbetets begränsade utrymme kunnat inskränkas betydligt och i dess ställe större uppmärksamhet egnas åt bärgartsläran, petrografin, som nu fått nöja sig med endast 12 sidor. Petrografiska kunskaper äro nämligen grundvalen för de geologiska studierna hos oss, som lefva på en af kristalliniska bärgarter sammansatt terräng. På de 8 sidor af bärgartsläran som behandla de massformiga och kristalliniskt-skiffriga bärgarterna, har förf. ej kunnat gifva annat än en mycket ofullständig beskrifning af graniter, diabaser, gneisser, skiffrar etc., och äfven det mesta däraf blir obegripligt för de läsare som ej på annat håll inhämtat mineralogiska kunskaper. Ty uti Tigerstedts bok saknas mineralogi helt och hållet — om ej pag. 107 gör anspråk på att vara det — och detta ingalunda oviktiga ämne är ej häller upptaget i programmet för folkupplysningssällskapets naturvetenskapliga bibliotek, som dock skall erbjuda en öfversikt af naturvetenskapens olika hufvudgrenar (se omslaget). Det viktigaste af mineralogin hade synnerligen lämpligt kunnat behandlas i samband med geologin. Då mineralogin är försummad, har det naturligtvis ej varit möjligt för förf. att anföra mycket om malmförekomster och deras bildning. Spridda notiser från detta viktiga område för geologisk forskning anträffas uti den „historiska geologin“, i Finlands geologi och i kapitlet om de utjämnande krafterna på jordytan. De jämte bärgartsläran uti afdelningen dynamisk geologi ingående kapitlen om vulkaner, jordbäfningar och bärgbildning äro med rätta utförligt behandlade; man hade gärna sett att samma omsorg blifvit egnad läran om glacierer, is-erosion och istransport, som spelat en fullt ut lika viktig roll i vårt lands geologi som vulkanismen.

Ofvan anförda brister upphjälpas i någon mån genom den sista afdelningen, Finlands geologi, uppgjord med ledning af de sammanställningar af bärggrundens beskaffenhet och istidens bildningar som direktor J. Sederholm offentliggjort uti tidskriften Fennia. Denna afdelning visar emellertid huru nödvändigt det hade varit att i det föregående egna större omsorg åt bärgartsläran; läsarne af Tigerstedts bok sakna nu betingelserna för att förstå den större delen af kapitlet: den arkeiska serien.

Fel i sak äro ej många i denna geologi. Bland oriktiga uppgifter från eget land må antecknas: Kulonsuomäki järngrufva ligger ej i Vichtis, utan i Pyhäjärvi socken. Den „svarta graniten“ i Pellinge är ej en kornblendegneis, utan uralitporfyrit. — Mot förf:s framställningssätt må ett par mindre betydande anmärkningar göras. Termer sådana som kristall, mineral, malm, gångart, införas utan definition. — Af olika teorier för samma fenomen meddelar förf. vanligen endast en. I de flesta fall har hans val varit lyckligt; men då föregående teorier eller samtida teorier, som kämpa om herraväldet, ej omnämnas, framstår den meddelade lätt såsom vetenskapens oomkullrunkeliga resultat, detta så mycket mer som förf. med undantag af Immanuel Kant och Johannes Sederholm ej citerar några forskare, ej ens Werner, Lyell eller Darwin.

Illustrationerna äro merendels väl valda och väl reproducerade. Dock vill ref. göra några anmärkningar äfven mot dem. Under de talrika afbildningarna af fossil angifvas deras latinska släkt- och artnamn, originelt nog, skrifna med en svensk-fonetisk ortografi: t. ex. *Fenakodus* i st. f. *Phenacodus, Arkäopteryx* i st. f. *Archaeopteryx, heterofylla* i st. f. *heterophylla.* Lika berättigadt som det är att i svenskan skrifva t. ex. elefant med f, lika oberättigadt och i strid med den latinska nomenklaturens internationalitet är det att skrifva *Elefas primigenius* i st. f. *Elephas pr.* Den på sid. 46 meddelade profilen genom Schwarzwald och Vogeserna har en mycket öfverdrifven höjd i förhållande till sin längd. Om förf. ansett detta för mera tydligt och instruktivt än en naturlig profil, hade åtminstone förhållandet mellan höjd- och längdskalan bort angifvas. Nu saknas uppgift om både den ena och den andra af dem. „Klassisk struktur“ och „kristallinisk struktur“ skulle hafva varit bättre åskådliggjorda genom afbildningar af t. ex. ett sandstens- och ett granitsnitt, än genom de intetsägande figurerna 42 och 43 på sid. 94. Kartorna, fig. 12 och fig. 87, hade bort utföras i större skala. Den färglagda geologiska kartan öfver Finland är tyvärr ej fri från fel som det stått i förf:s makt att undvika. Man märker nämligen i sydvästra delen af densamma oriktigheter som ej finnas på den karta af Sederholm hvilken tjänat till underlag.

Tigerstedts arbete tillgodoser endast delvis behofvet af en för vårt land afpassad mindre geologi för självstudium, om det ej kompletteras med mineralogi och petrografi. Det är ledsamt, ty ett sådant tillfälle som det nu begagnade — med understöd ur Längmanska fonden — erbjudes ej så snart till författandet af en ny geologi.

Wilhelm Ramsay.

Gustaf M. Lamm: Efterlämnade dikter. Sthlm, Nordin & Josephson. 106 s. liten 8:o; 2 kr.

Gustaf Lamm har delat öde med mången annan i vår öfverarbetade tid, och hans korta lefnadsbana förtjänar därför upp-

märksamhet. Han var son till fabriksidkaren Jacques Lamm. Student i Stockholm 1873 och civilingeniör 1876, intresserade han sig lifligt för konstslöjd, en fråga som på 70-talet var på dagordningen såväl i Sverge som här. Med fin estetisk smak förenade Lamm ett utpräglad ordningssinne och stor samlarelust. I början af år 1877 reste han till Wien för att studera vid därvarande österrikiska museum och sålunda lägga grund för en ny lefnadsbana. Han hade ett känsligt, lifligt temperament och en djup känsla för betydelsen af sitt blifvande lefnadskall. Men krafterna svarade ej mot ifvern. Efter nio månaders studier i museet voro hans hjärnnerver starkt angripna, och den unge mannen blef tvungen till absolut hvila under flere års tid.

Lyckligtvis voro hans förmögenhetsförhållanden sådana, att de tilläto honom att sköta sin hälsa utan näringsbekymmer. Dels vistades han vid utländska badorter, dels sysslade han med bokbinderi eller annan praktisk värksamhet, då studier voro förbjudna; och hans vänner vittna att han hunnit långt i tålamodets svåra konst. Det gälde för honom, som han själf säger, att

Ej knota och klaga,
försjunken i lättjefull melankoli,
men käkt ta i
och till strid mot sorgerna draga.

Så förståndigt och ihärdigt skötte han sig, att han småningom kunde börja arbeta, visserligen ej på allvarsamma konststudier, dem han måste öfvergifva; men han egnade sig i stället åt praktisk affärsvärksamhet, anlade för nöjes skull konstsamlingar och blef till slut äfven en omtänksam mecenat.

Han var flärdlös, enkel och tystlåten, och blott en och annan af hans närmaste vänner visste huru mycket det kostat på honom att hafva måst öfverge den bana han en gång tänkt sig som sin.

Ännu färre voro de som visste att han i lyrisk diktning sökte sin tillfredsställelse, en afledare för den oroliga, veka känsla, som rörde sig under hans anspråkslösa och tillbakadragna yttre. När han sedan i fjol oväntadt afled i lungsjukdom, fans bland hans efterlämnade papper prydligt renskrifven och ordnad en liten samling lyriska dikter, ett strängt urval af hans talrika dikter. Deras utgifvande anförtrodde han en af sina vänner, amanuensen vid nationalmuseum i Stockholm dr Georg Göthe, ur hvars förord ofvan meddelade biografiska data hämtats.

Gustaf Lamms dikter bära en tydlig personlig prägel. Icke så som skulle han ständigt återkomma till sin sjuklighet. Det sker någon gång, som i „Vid skördetid“, „Höststormar“, „Nytändning.“ Men när man känner hans historia, märker man lätt huru de flesta af förf:s lyriska tankar stå i samband med denna. Isynnerhet är detta fallet med den första af det lilla dikthäftets tvänne afdelningar, „Inom år och dag“. Trots den sym-

pati förf:s flärdlösa personlighet inger kan man ej värja sig för ett intryck af vekhet och matthet, och altför ofta gifva dikterna i denna afdelning uttryck åt den i en sjuklings själsstämning vanliga skiftningen mellan resignation och hopp.

I den andra afdelningen, „Vid västkusten", äro dikterna mera omväxlande och friska; det är som om själfva ämnet ingifvit diktarsinnet mer styrka och motvärkat dess veka känslighet, eller kanske att dessa dikter tillkommit under intrycket af en växande hälsokraft. Här förekomma ej blott lyriska tankar och stämningar, väkta af de ständigt växlande hafsscenerierna, utan ock små, nätt afrundade och måleriska genre- och situationsbilder ur kustbons lif.

Gustaf Lamms estetiska formsinne har ej häller förnekat sig i formen hos hans dikter: den är säkert och sorgfälligt vårdad, metrerna omväxlande och fria från pedanteri, liksom diktionen från banalitet. Någon djupare originalitet bör man ej söka i dessa dikter, men i all sin anspråkslöshet torde de, som utgifvaren säger, vittna om en älskvärd och begåfvad personlighet, och läsaren skall helt säkert ej ångra bekantskapen med det vackra häftet.

B. E

Lars Kjølstad: Held og Uheld, Barnehistorier med tegninger af *Eivind Nielsen*. Kristiania og Kjøbenhavn 1892, Alb. Cammermeyer. 106 s. 4:o.

Förf. till ofvanstående barnhistorier tyckes haft till grundsats, att man icke bör uppröra barnets fantasi med tilldragelser ur den värld, där troll, spöken, gastar m. m. hafva sitt hemvist, utan att alt bör hämtas ur den hvardagliga värkligheten. I själfva värket måste dessa berättelser anses vara sunda, och då de icke äro utan sin moraliska tendens, såsom t. ex. „Langlitgutterne", borde de kunna rekommenderas barnpubliken. I Langligutterne utgör Søstuegutten och hans straff en ypperlig läxa för gossar. Søstuegutten stjäl fåglarne ur nordstuegutternas fällor, men blir slutligen tagen på bar gärning, hvarvid han likväl räddar sig från stryk med den osanningen, att han brutit af sitt ben och sålunda för tillfället undslipper för att en annan gång straffas med att värkligen bryta af sig benet.

Förf. har stält till först den värdelösaste berättelsen „Hvarfor Ole ikke blev sjømand". Den därpå följande, „Da Hans Marius kjørte till bedstemor", är bättre lyckad och illustrationen förträfflig. Med hänsyn till naturskildringen är berättelsen „Johan Peter og furuen" icke utan sitt täcka behag, men „Pa fisketur" är en något torr skildring af sillfångst. „Hvorledes bedstemor fick fisk i steden for smør" är däremot naivare och mer poetiskt framställd, om man frånser smörklimpen, som faller i ån och som den lille hjälten förtviflad söker uppfiska. I den sista historien synes förf.

ha tröttnat på att berätta för de små. Denna berättelse är blott en vanlig skizz för fullvuxna, ehuru handlande om „Tre gutter“.

I allmänhet sakna naturskildringarna i dessa berättelser icke förtjänst och äro alla fullkomligt oskadliga; men litet mer fantasi och uppfinningsförmåga hade varit af nöden för uppväckande af ett lifligare intresse hos barnavärlden. Illustrationerna äro talangfullt utförda samt förhöja ganska mycket bokens värde.

L. B.

Öfversikt.

Valen till 1894 års landtdag. Det torde icke kunna bestridas att valen till våra landtdagar i flere hänseenden bära vittne om föga utvecklade politiska förhållanden. Visserligen uppställa de olika partierna i de flesta fall sina kandidater för valet och sätta äfven stundom i gång en mer eller mindre liflig agitation till förmån för dessa. Men härtill inskränka sig ock valförberedelserna. Att en landtdagsmannakandidat skulle före valet redogöra för sina politiska åsikter i ett valtal kommer icke ens i fråga, ännu mindre naturligtvis att han skulle utveckla ett helt program för sin politiska värksamhet. Följden häraf är att den valde, om han icke vid föregående ständermöten eller på annat sätt varit i tillfälle att visa sin ståndpunkt i viktigare frågor, förblifver en okänd storhet åtminstone till landtdagens början, ja ofta ännu vida längre. I flere fall skall han ock af denna omständighet känna sig manad att taga till ordet i åtskilliga frågor, hvilket åter föranleder många onödiga andraganden. Och hvad nu blifvit sagdt om nyvalda representanter gäller i viss mån, nämligen beträffande nya frågor, som förut ej varit på dagordningen, jämväl äldre landtdagsmän.

Detta menliga förhållande förbättras icke nämnvärdt genom de sammankomster som representanterna i borgare- och isynnerhet bondeståndet *efter valet* stundom pläga hålla med sina valmän för att utröna dessas önskningar med afseende å det stundande ständermötet. Ty äfven om den valde skulle härvid redogöra för sina politiska åsikter, hvilket ganska sällan torde inträffa, så kan detta icke mer invärka på valet. Att åter valmännen vid sammanträdet skulle föreskrifva sin representant hvilken ståndpunkt han borde intaga vid landtdagen vore både obehörigt och — i fall den valde har en egen öfvertygelse — därjämte resultatlöst. Härmed förnekas icke att sådana sammankomster kunna medföra någon nytta. Men ofta är denna ganska tvifvelaktig. I de flesta fall äro de önskningsmål som af valmännen framställas af rent lokal, för att icke säga enskild, betydelse, såsom angående skolor eller kommunikationsanstalter för orten. Och då de särskilda orternas representanter vanligen äfven anse sig förpliktade att i form af petitioner frambära dessa önskningar, så gifver detta upphof åt den föga uppbyggliga strid om enskilda lokala intressen, som vid hvarje landtdag upprepats i de båda nämda stånden, särskildt under petitionstiden, och hvilken för utanför stående lätt

kunde framkalla den uppfattning, att landtdagsmännen i dessa stånd — tvärt emot grundlagens bud — betrakta sig såsom representanter icke för det finska folket, utan för särskilda städer och domsagor.

För vår del hålla vi obetingadt före att äfven hos oss de män som skola representera folket böra utses företrädesvis med hänsyn till deras ståndpunkt i allmänna, för hela landet viktiga frågor. Och, för att genast fullkomligt tydligt uttala vår mening — den för vårt land mest betydelsefulla frågan är för närvarande ingalunda den s. k. språkfrågan, utan frågan om hälgden af våra grundlagar och af den ställning vårt land på grund af dem hittils intagit.

Härvid torde kanske invändas, att i denna högviktiga fråga endast *en* åsikt är i landet rådande och att till följd häraf någon särskild uppmärksamhet icke behöfver fästas vid de uppstälda kandidaternas ståndpunkt i sagda fråga. Sant är ock att här endast finnes en mening i själfva hufvudfrågan, d. ä. om giltigheten och betydelsen af våra grundlagar samt af de öfriga garantierna för vårt lands politiska ställning. Men beträffande frågan huru denna ställning, såvidt på oss själfva och särskildt på landtdagen ankommer, bör bevaras och försvaras, synes full samstämmighet icke råda. Väl intogo landets senast församlade Ständer jämväl i detta afseende utan skiljaktighet i sak en i allo värdig ståndpunkt. Denna kunde måhända karaktäriseras sålunda: å ena sidan leddes Ständerna af den obrottsliga trohet gentemot Monarken och riket samt den beredvillighet att såvidt möjligt tillmötesgå alla från rysk sida framstälda fordringar, som, efter hvad vi tro, förefinnes hos hvarje finsk medborgare; å andra sidan utmärktes deras ståndpunkt af den patriotism och laglydnad, som aldrig kan samtycka, än mindre medvärka till en kränkning af högtidligt bekräftade grundlagar och hvilken ser en bestämd gräns för eftergifterna från finsk sida i sådana förändringar, som innebure en afvikelse från de år 1809 faststälda grunderna för Finlands statliga autonomi. Då Ständerna lagligen representera Finlands folk, står det således inför historien fast att denna ståndpunkt hittils äfven varit hela folkets.

Emellertid saknas icke tecken, hvilka tyda på att jämte denna uppfattning en annan förekommer, enligt hvilken sådana eftergifter som nyss antyddes i vissa fall kunde vara nödvändiga för att rädda en del eller det mesta i en tid då alt tyckes vara hotadt. Ehuru en dylik dagtingande opportunism, såsom redan nämdes, vid senaste landtdag egentligen icke framträdde för offentligheten, sökte den redan då på flere sätt göra sig gällande, dels inom vissa utskott, dels vid enskilda öfverläggningar. Bekant är vidare att landets inhemska styrelse i en mängd frågor, hvaribland särskildt en af stor politisk bärvidd, stält sig på en annan ståndpunkt än senast församlade Ständer. Och att olika riktningar i detta afseende kunna förekomma äfven bland allmän-

heten, därpå hafva vi ett bevis i den tidningspolemik som under senaste vår ägde rum i tullfrågan och däri den ena parten, såsom det synes, sig själf ovetande, uttalade en helt annan uppfattning i sagda fråga än Ständerna vid 1891 års landtdag. Af betydelse är härvid att denna olikhet i åsikter, såsom vid senaste landtdag nogsamt visade sig, ingalunda sammanfaller med partigrupperingen i språkfrågan, utan hvardera riktningen har sina anhängare inom båda språkpartierna. Dock torde inom det finska partiet åsikterna i de stora politiska frågorna hufvudsakligen gruppera sig enligt skilnaden mellan s. k. ungfennomaner och gammalfennomaner.

Med afseende å de företeelser hvarom nu varit fråga, och då dessutom hos oss liksom öfveralt äfven finnas personer hvilkas ståndpunkt bestämmes af privata och rent personliga synpunkter eller hvilka icke känna sig tilltalade af en principfast opposition, utan hällre låta sig ledas af en omanlig resignation, framställer sig själfmant frågan: skall 1894 års landtdag bevara traditionerna från 1891, eller skall den glida in på opportunismens sluttande plan? På denna fråga skola landets valmän inom närmaste framtid afgifva svaret. Det kan fördenskull icke vara obehörigt att vid denna viktiga tidpunkt uttala den önskan, att vid de stundande valen hänsyn måtte tagas icke blott eller företrädesvis till språkfrågan och ännu mindre till hvarjehanda lokala intressen, utan i främsta rummet till den fråga som för vårt folks hela existens är den viktigaste. En särskild maning till detta uttalande hafva vi funnit i det ihärdiga upphetsningsarbete som det gammalfinska partiets hufvudorgan under den senaste tiden drifvit och hvars värkan, om det medför någon sådan, endast kan vara att under en tid, då enighet mer än någonsin vore af nöden, uppväcka och föröka tvedräkten mellan de olika folkgrupperna i landet samt för blicken undanskymma den fråga, som nu borde påkalla den största uppmärksamhet af alla medborgare. I motsats härtill hafva vi önskat framhålla denna *gemensamma* angelägenhet såsom för närvarande vida mer maktpåliggande än alla inre divergenser.

Måtte därför valmännen i vårt land, ehvad de äro af svensk eller finsk stam, i främsta rummet göra sig reda för hvad de tänka i denna fråga, och må de till ombud vid landtdagen utse män, om hvilka de kunna vara förvissade att de dela samma åsikter samt äga det mod och den själfständighet, att de oberoende af alla sidoinflytelser skola följa endast sin öfvertygelse. Och må de framför alt minnas att den ståndpunkt, som 1891 års Ständer intogo, är ej blott den enda i längden hållbara, utan ock mest öfverensstämmande med landets värkliga fördel, hvilken nu såsom alltid på det närmaste beror däraf, att dess medborgare, isynnerhet de som äga någon talan i offentliga angelägenheter, under alla förhållanden strängt fasthålla vid lag och rätt.

R. A. W.

Allmänna skollärarемötet i Helsingfors 1893. Det nyss försiggångna allmänna skolläraremötet emottogs måhända med mindre lifliga förhoppningar än dess föregångare af 1890, hvars förhandlingar äro refererade i Finsk tidskrift tom. XXVIII s. 471. Saken var då ny. Lärarena vid landets elementarlärovärk hade icke förut sammanträdt till sådana af styrelsen anordnade allmänna möten, hvilkas yttranden, såsom man kunde hoppas, borde hafva någon auktoritet. Också förelågo frågor af stor praktisk bärvidd. Numera, tre år senare, tykte man sig emellertid hafva funnit att det förra läraremötets yttranden haft ringa påföljd. Det kunde knapt förmodas att 1893 års läraremöte skulle leda till mera direkta resultat, och man frågade sig om det under sådana förhållanden vore mödan värdt att sammanträda och diskutera. Självfva mötestiden, som med afseende å terminens förlängning i hufvudstaden var förlagd till 19—22 juni, syntes äfven mindre lämplig, då ju dagarna närmast före midsommar hälst tillbringas på sommarnöjen i familjernas sköte. Men oaktadt sådana ogynnsamma omständigheter hade lärare och lärarinnor till stort antal, omkr. 200, infunnit sig från olika delar af landet, hvilket bådar godt för dessa mötens framtid.

Mötet öppnades af ordföranden, statsrådet L. Lindelöf, med ett tal, däri han framhöll att arbetet på elementarskolans fält sedan det senaste skolläraremötet fortgått lugnt och ostördt. Bland förändringar som inträffat framhölls att ett antal nya lärovärk med finskt undervisningsspråk blifvit inrättade och att realundervisningen, som vid senaste läraremöte var på dagordningen, gjort betydande framsteg. Flere nya reallyceer hade blifvit inrättade, och äfven de klassiska lyceernas läroplan hade undergått betydande förändringar i real riktning. Med rätta anmärkte talaren att denna pågående revolution betingats af de nyare språkens oafvisliga kraf på större rum i läroplanen. Önskningarna om bottenklasser vid lyceerna hade föranledt en nyligen utfärdad förordning om att undervisningen å de fem lägsta klasserna af reallyceum skall bilda en afslutad kurs, afsedd för elever som därefter vilja öfvergå till praktiska lefnadsbanor eller fackskolor. Talaren uppehöll sig äfven vid den numera införda anordningen, att undervisningen i en del ämnen å de högre klasserna meddelas på det andra inhemska språket. Han betonade att ett betydelsefullt fosterländskt motiv föranledt denna på ständernas yrkande införda bestämning. Man hade åsyftat „att ur våra skolor med tiden skall utgå en bildad klass, som behärskar landets båda språk och lärt sig att värdera dem samt därigenom kan utgöra en föreningslänk mellan de båda nationaliteter som bygga och bo vid sidan af hvarandra i vårt land."

Ordförandens sistnämda ord hänförde sig till den 22:a af de på mötesprogrammet upptagna frågorna, den om det andra inhemska språkets användande såsom undervisningsspråk. Läraremötets svar afgafs icke i plenum, i det att frågan hänsköts till

särskilda sektioner, men dessas yttranden voro så enstämmiga, att intet tvifvel kan föreligga om att lärarekåren anser olägenheterna vid den nämda anordningen vara så betydande, att de icke uppvägas af den fosterländska vinning som kan skördas. Teologiska sektionen, där frågan refererades af rektor Kihlman, ansåg enhälligt att undervisningen i kyrkohistoria, där detta ämne lärts på det andra inhemska språket, lidit, utan att elevernas färdighet att använda språket synnerligen märkbart ökats. Lärarena hade haft oöfverstigliga hinder att öfvervinna, hvarför bestämningen så snart som möjligt borde bortfalla. Historiska sektionen var af samma mening. Bl. a. upplystes att undervisningen i fäderneslandets historia, bedrifven på det andra inhemska språket, fortskridit så långsamt, att man i flere lärovärk sett sig tvungen att begagna folkskolornas kortfattade läroböcker för att kunna slutföra kursen. Dock trodde några talare att olägenheterna kunde minskas, om antalet lärotimmar blefve ökadt. Frågan förekom äfven i sektionen för de inhemska språken, som ansåg att den afsedda förmågan att begagna det andra inhemska språket med nu använda praktiska undervisningsmetoder kunde vinnas oafsedt den ifrågavarande bestämningen. Då sålunda lärarenas erfarenhet otvetydigt gifvit sig tillkänna, kan man väl hoppas att vederbörande myndigheter skola skrida till pröfning af frågan. Så vidt vi veta, har intet privat lärovärk i denna punkt fullständigt följt statslärovärken i spåren, oaktadt äfven i dem undervisningen i det andra inhemska språket med stor omsorg handhafves.

Om mötet häri visade en böjelse till opposition mot gällande anordningar, vittnade dock förhandlingarna i öfrigt om god kordialitet mellan skolmännen och deras närmaste öfverordnade. Mötet hade icke en oppositionell, men snarare en ungdomligt entusiastisk karaktär, i det att majoriteten visade en ej ringa benägenhet att följa ideelt storslagna synpunkter, utan att rätt betänka huruvida förhållandena hos oss äro lämpliga för deras genomförande. Vi syfta därmed närmast på diskussionen af programmets första punkt, om folkskolan såsom allmän bottenskola, den mest omfattande och betydelsefulla af alla mötets frågor. Frågan refererades af rektor H. Melander, som från socialt-fosterländsk synpunkt påyrkade en reform i syfte att göra folkskolan till allmän bottenskola för elementarlärovärken. Endast genom en sådan gemensam bottenskola för hela landets ungdom, för grefvens barn liksom för torparens, skulle ståndsfördomarna kunna skingras och en gemensamhetskänsla uppväxa, hvilken vore af oberäknelig nytta för landets framtid. För att möjliggöra reformen borde de hinder som försvåra öfvergången från folkskolan till den lärda skolan undanrödjas och åldersmaximum för inträde i den lärda skolan framskjutas. Ett stort antal talare yttrade sig i samma riktning, bland dem öfverinspektor A. Streng, — som från många håll hade erfarit att de högre skolorna från

folkskolorna fått emottaga bättre förberedda och mera utvecklade elever än från särskildt inrättade förberedande skolor, — prof. W. Ruin, som framhöll att redan Comenius länkat tanken på folkskolans betydelse såsom allmän bottenskola, och d:r Johnsson, som påpekade Förenta staternas exempel såsom förebild. Däremot voro meningarna delade om sättet för idéns genomförande. Några talare ansågo smärre modifikationer i läroplanerna vara tillräckliga för ändamålet, medan d:r Johnsson radikalt yrkade att de två lägsta klasserna skulle bortfalla från den lärda skolan och öfvergången från folkskolans högsta klass ske direkte till den högre skolans n. v. tredje klass. Endast några få talare yttrade tvifvelsmål om reformens genomförbarhet. D:r A. W. Jahnsson invände att folkskolans läroplan i afseende å språkundervisningen svårligen kunde utvidgas till hvad den högre skolan i våra egendomliga förhållanden måste kräfva, och lektor Malin d. y. ifrågasatte huruvida folkskolans förvandling till allmän bottenskola komme att utöfva någon väsentlig inverkan på de sociala förhållandena. Då saken i ingen händelse kunde anses i detalj utredd, beslöt mötet på förslag af prof. Ruin att tillsätta ett utskott, som till följande läraremöte skulle utreda frågan. Vi föreställa oss att svårigheterna skola blifva stora, måhända oöfverstigliga, då man skrider till idéns praktiska genomförande. Också gestaltar sig saken olika på skilda orter, bl. a. i afseende å de förberedande skolornas förmåga att meddela en duglig primärundervisning.

En annan ganska omfattande reform innebar frågan om valfrihet i skolorna. Referenten, lektor B. F. Godenhjelm, ville göra ett ej ringa antal ämnen valbara i alla statens skolor, för hvilket ändamål han föreslog en ganska vidsträkt fördelning af ämnena på skilda linjer, i de klassiska lyceerna en språklig och en matematisk, i reallyceerna en humanistisk och en matematisk o. s. v.; därigenom komme det med skäl öfverklagade mångläseriet att motvärkas. I likhet med referenten ansågo de flesta talare en större valfrihet önskvärd, hvarvid äfven de privata lärovärkens föredöme åberopades. För vidare detaljgranskning öfverlämnades saken till diskussion inom de särskilda pedagogiska föreningarna i landet.

I fråga om terminsafgifterna var man allmänt ense om att de nu gällande bestämningarna äro olämpliga; mötet uttalade sig för att afgifterna i flickskolorna skulle nedsättas till samma belopp som i gosskolorna och att befrielse från afgifter äfven å skolans lägsta stadier borde medgifvas.

På rektor Kihlmans förslag förenade sig mötet om önskligheten af att årsförhöret vid läseårets slut bortfölle, ett uttalande hvars genomförande förmodligen icke skall stöta på större svårigheter.

Studentexamen var äfven denna gång föremål för kritik, dock utan att någon resolution egde rum. Med anledning af

referentens, öfverläraren E. J. Mellbergs, klagan öfver bristande samvärkan mellan studentexamensutskottet och lärarena, ville vi anmärka att lärarena genom att själfva åhöra examineringen vid det muntliga förhöret kunde värka för en lifligare beröring mellen examinatorerna och lärarekåren. Hittils hafva lärarena endast ytterst sällan begagnat sig af sin rättighet att öfvervara det muntliga förhöret.

Jämte dessa organisationsfrågor förelågo flera diskussionsämnen af allmänt pedagogisk natur rörande det inre lifvet i skolan och de grundsatser som borde följas för främjande af skolans trefnad och skolarbetets lyckliga fortgång. De föredrag som i sådana frågor höllos af referenterna voro altigenom sakrika och gåfvo delvis anledning till intressanta debatter. Vi erinra om rektorn frih. Ad. v. Bonsdorffs uttalande om åtgärder för skolhygienins förbättrande, som gaf en fullständig öfverblick af de yrkanden hvilka hos oss, enligt andra länders exempel, framträdt på anställande af skolläkare. — Rektor A. V. Streng egnade en skarp kritik åt den nuvarande splittringen i undervisningen, yrkade på åtgärder för ernående af en större samvärkan i undervisningen i skilda läroämnen. — Rektor Strömborg talade i allvarliga ordalag om skolans uppfostrande värksamhet, hvartill d:r Aug. Ramsays yttrande om samvärkan mellan skolan och hemmet anslöt sig. — Lektor Rosenqvist uttalade sig för bibehållande af det nuvarande systemet för lärarenas praktiska utbildning, dock med några modifikationer. — Lektor O. Grotenfelt yttrade sig varmt för befordrandet af skollärarenas literära produktivitet genom att bereda vidsträktare tillfälle än hittils att i skolprogrammen införa vetenskapliga och praktiskt pedagogiska uppsatser. — Af större omedelbart praktisk betydelse var rektor Hackzells referat om kvarsittningsstraffet, för hvars missbruk genom ständig upprepning han varnade. Äfven i denna punkt ansågs diskussionen innebära tillräckligt svar på frågan. Det är utan tvifvel lämpligt att frågor af denna art upprätthållas på mötenas program, som genom dem få en mera omfattande karaktär, än om man endast hölle sig till organisationsfrågor och pedagogiska detaljfrågor.

De punkter i programmet som gälde det pedagogiska förfarandet i de särskilda läroämnena, remitterades liksom vid mötet 1890 till sektionerna, hvilka äfven granskade de läroböcker som vid undervisningen begagnas. Sektionernas betänkanden kunde för bristande tid icke uppläsas eller diskuteras vid mötets allmänna sammanträden, hvarför en närmare kännedom om dem vinnes först då de trykta förhandlingarna utkomma. Dock kunde man märka att läroplanerna, som grundligt granskades vid det föregående mötet, denna gång i allmänhet voro föremål för debatt i mindre utsträckning. Vidlyftigast torde läroplanen blifvit behandlad i sektionen för moderna språk (ref. d:r Söderhjelm), där bl. a. grammatikens ställning vid språkundervisningen

å högre klasser fixerades, hvarjämte högre kompetensvilkor vid besättandet af lärareplatser påyrkades. Sektionen för klassiska språk uttalade sig efter omröstning för latinskrifningens oförändrade bibehållande vid maturitetsprofven, men medgaf att grammatikkursen kunde minskas, hvarför en ny lärobok borde utarbetas. Sektionen för de inhemska språken påyrkade literaturläsningens bedrifvande i ökadt omfång vid undervisningen i modersmålet. Matematiska sektionen förordade matematikkursens minskning i de klassiska lyceerna. I naturvetenskapliga sektionen var det fråga om hemortsstudiets betydelse.

Af större allmän betydelse voro öfverläggningarna i fruntimmersskolssektionen. Alla närvarande voro ense om att fruntimmersskolorna och de med dem förenade fortbildningslärovärken äro för knapt organiserade. Men en ganska skarp meningsskiljaktighet märktes rörande syftemålet med en framtida utvidgning af dessa lärovärk. Medan några (föreståndarinnan E. Blomqvist) påyrkade fruntimmersskolornas ombildning till likhet med statens reallyceer, hvarvid studentexamen komme att vara slutmålet, förkastade den mera konservativa majoriteten denna tanke såsom ledande kvinnobildningen i oriktigt spår. Slutligen stannade man vid att yrka på utvidgandet af såväl fruntimmersskolorna som fortbildningslärovärken med en klass, utan att närmare angifva huru de nu gällande läroplanerna därvid komme att förändras. Det vore mycket vunnet, om detta berättigade önskningsmål blefve förvärkligadt.

Det fans endast en tanke om att skolläraremötena värka lifvande på lärarekåren och att de därför regelbundet böra återkomma. Dock gjorde sig vid behandlingen af den sista frågan: Hvilka önskningar finnas rörande läraremötena? några reformyrkanden gällande. Med fullt skäl framhölls t. ex. att diskussionerna skulle vinna i sakrikhet, om frågorna i god tid blefve fastställda och publicerade samt referat redan före mötesdagarna blefve trykta. Man och man emellan var man dessutom missnöjd öfver att talarena ej sällan i mångordiga andraganden upprepade hvad redan förut blifvit sagdt, hvarigenom den knappa mötestiden onödigtvis förspildes. Hade icke ordföranden med synnerlig takt och säkerhet ledt förhandlingarna, skulle mötet långt ifrån så fullständigt, som nu skedde, hunnit genomgå sitt program. Men om äfven någon brist på parlamentarisk vana visade sig, bör det å andra sidan erkännas att diskussionerna altigenom ådagalade stort intresse för lärarekallet och en hög uppfattning af skolmannens plikter.

M. G. Schybergson.

Finska konstföreningens historiska porträttutställning. Man hade väl knappast väntat att vårt land skulle äga så pass mycket i porträttväg af intresse, som man i vår fick se samladt i

Helsingfors Ateneum, då man betänker vår till ordspråk vordna fattigdom, vår brist på aristokrati och isynnerhet på konstnärer under .äldre tider. Visserligen voro, om man frånräknar den moderna afdelningen, de flesta bilder af ringa konstvärde, och äfven hvad antalet af historiskt betydelsefulla personer beträffar tålde expositionen självfallet alls ingen jämförelse med hvad man i utlandet är van att få se vid dylika tillfällen. Men vi äro kanske altför mycket benägna att underskatta Finlands resurser under gångna tider, och därför innebar utställningen något ganska öfverraskande äfven för „kännare."

Bland de äldre taflorna framstodo genom sina artistiska företräden ett porträtt af flamländaren David Beck — elev som det uppgifves af van Dyck — föreställande rikskanslern Axel Oxenstjerna vid 71 års ålder, tre små miniatyrbilder af Elias Brenner, baron Klinkowström af Roslin, Gustaf III af Breda (från Rilaks), Angelica Kauffmanns bild af Thomas Brooke och det universitetet tillhöriga stora porträttet af Alexander I, måladt af Gérard. Det förstnämda, utmärkt genom flärdfri nobless i karaktäristiken och sann konstnärlighet i utförandet, är tyvärr blott på ett besök i vårt land — det äges nämligen af svensk-norska generalkonsuln, grefve Björnstjerna. I sin koloristiska bravur och skizzerande lekfullhet ger oss Bredas värk en bild af tjusarkungen, sådan man är van att föreställa sig honom. Gėrards duk är präktig och monumental, men likväl endast ett dussinarbete af en stor artist.

Mot slutet af förra och i början af detta sekel stiger det konstnärliga genomsnittsvärdet af porträtten betydligt, men det mesta af det vackra är i alla fall utländsk vara. De svenska porträttörerna Roslin, Wertmüller, Breda, Krafft o. a. äro talrikt representerade; ungraren Lampi framstår genom ett porträtt af Paul I:s gemål och en baron Nicolai (båda porträtten från Monrepos); Grassys härtiginna af Sagan är tjusande redan genom modellens förföriska behag. Ett vackert, af okänd konstnär i Dresden måladt porträtt af Gustaf Mauritz Armfelt skildrar för oss nordens Alkibiades som en melankolisk Adonis. De båda sistnämda äro hemmahörande på Wiurila.

Men utställningens största betydelse bestod ingalunda i dess konstnärligt bästa arbeten.

I fall man hade haft mera tid på sig, skulle det troligtvis varit möjligt att hopsamla flere porträtt af fosterländskt intresse. Men äfven sådan expositionen nu tedde sig, gaf den mången värderik illustration till Finlands historia. Där såg man den finska häfdeforskningens fader Johannes Messenius (porträtt från år 1611 tillhörigt Uleåborgs kyrka), Åbo akademis förste kansler biskop Rothovius, ett synnerligen karaktäristiskt konterfej i hel figur och naturlig storlek af tolfte Karl, den tappre Karl Armfelt från stora ofredens tid, Augustin Ehrensvärd, Gustaf Mauritz Armfelt i flere bilder från olika tider, Göran Magnus Sprengtporten från

Gustaf III:s dagar och såsom rysk general, Klingspor som ung, miniaturporträtt af Wibelius och Malm — det sistnämda i synnerhet fint och ädelt, Franzén, ärkebiskop Tengström, Porthan, Calonius och många andra som väkte minnen ur vår historia.

Men det viktigaste resultatet af utställningen var väl dock det bidrag den lämnade till belysande af konstförhållandena i Finland från äldre tider intill våra dagar. Själfporträttet af prosten i Storkyro Isak Brenner har väl blott det kuriositetsvärde att vara ett exempel på finsk dilettantism från sjuttonde seklet (signeradt 1661). Men det redan nämda porträttet af Rothovius ger oss i sin primitiva ofullkomlighet en talande bild af konstens ståndpunkt i Finland under Sverges stormaktsdagar. Bilderna af filosofieadjunkten vid akademin i Åbo Johan Wassenius, adlad Lagermarck (född 1620) och hans maka bevisade emellertid att äfven Finland fick sin del af tillströmningen af konstnärliga krafter från utlandet. Dessa taflor tillskrifvas med en viss sannolikhet *Jockim Lang,* ett af de första konstnärsnamn vår historia antecknat.

Men nu uppväxer plötsligt i våra bygder, hvilka knappast ännu voro mogna för att nära en exotisk planta af en Jockim Langs sällsynthet, en konstnär af hög rang i den nämde Storkyro-prostens son, den lika mycket som arkeolog och numismatiker berömde *Elias Brenner* (född 1647 † 1717), hvars rykte som svenska hofvets miniaturmålare spridde sig vida utöfver Sverges rikes landamären. Och hans små porträtt på utställningen (tillhöriga professor E. Aspelin) rättfärdiga till fullo detta rykte.

Men Elias Brenner var en anakronism i vår konsthistoria, en sporadisk företeelse utan föregångare och utan efterföljare hos oss, och kan såsom artist knapt räknas till de våra. Den ringa efterfrågan tillgodosågs fortfarande af högst medelmåttiga utländska förmågor, sådana som *Schillmark* och *Geitel,* hvilka voro ganska talrikt representerade på expositionen. De stigande fordringarna började under senare hälften af adertonde seklet i Sverge uppsöka redan nämda artister, hvilka stodo på höjden af sin tids konstnärliga bildning och hvilkas arbeten hörde till utställningens förnämsta prydnader.

Under sådana förhållanden kunde det likväl icke dröja länge, innan Finland självt började fostra konstnärer, och *Lauræi* exempel skulle troligtvis vunnit starkare efterföljd, om icke det ödesdigra kriget och den därpå följande afmattningen kommit emellan. Lauræus († 1823) gick genom sin öfverflyttning till Sverge förlorad för oss, och utställningen hade blott ett porträtt af honom, det af hans fader — en bröstbild med bredd och kraft. Talrikare var *Finnberg* († 1833) representerad; i hans bilder framträdde både hans talang, hans rent artistiska lynne och de gränser bristen på konstnärlig lifsluft i Finland på den tiden satte för hans utveckling. Hans porträtt af professorerna Bonsdorff och Wallenius må nämnas såsom de intressantaste utstälda profven.

Högst karaktäristisk för konstförhållandena i Finland under förra hälften af vårt århundrade är den kohort af „konstnomader" från främmande land, hvilken genomströfvade våra bygder, efterlämnande en massa porträtt, hvilkas värde sällan öfversteg det anspråkslösa priset. *Johan Erik Lindh* († 1865) var den sannskyldiga typen för dem alla, och väl må vi vara den hederlige konterfejaren tacksamme för att han bevarat oss våra fäders drag på sina färgglatta dukar — så mycket hällre som för honom suttit mången märkelig man. Jag nämner endast ärkebiskop Tengström, Carl Ludvig Engel och Robert Henrik Rehbinder. Men till samma kategori som Lindh höra många andra, såsom *Thelning, Mazir, Le Moine* m. fl., ja hit bör äfven räknas tysken *Reinhold* († 1892), hvars vistelse hos oss de flesta finska konstälskare säkerligen ännu ha i ganska färskt minne.

Betecknande är äfven den roll miniaturmålningen spelade i början af seklet. Svenskarne *Gillberg, Le Moine, Hofling* och andra uppträdde på expositionen med en hel massa småsaker, af hvilka visserligen få höjde sig öfver det nätta.

Den sista representanten för den urgamla kyrkomålningen i Finland, *Mikael Toppelius* från Uleåborg († 1821), farfader till skalden, hade af en lycklig händelse kommit med. Hans med barnslig tafatthet målade akvarellporträtt af Mathesius — prosten i „Döbeln vid Juutas" — med familj hörde till utställningens sällsyntaste kuriositeter. Liksom Brenner var Toppelius en anakronism, men i motsatt mening, i alla fall en högst märkelig företeelse i vår konsthistoria.

I bjärt kontrast till denna gamla mästare, nedfallen likasom från en annan värld, står fröken *Mathilda Wilhelmina Rotkirch* (född 1813 † 1842) som representant för ungdomen och den nyare tiden, om också icke i talang, så åtminstone i konstnärlig skolning. I alla fall var hon en intressant bekantskap att göra i egenskap af Finlands första målarinna af någon betydenhet, synnerligast då nästan alla hennes arbeten äro gömda för världen på det Rotkirchska stamgodset Stensböle invid Borgå. Äro Lauræus och Finnberg endast enstaka förposter, så bildar fröken Rotkirch tillsammans med Ekman och den af sin tid högt uppskattade Godenhjelm förtruppen af de finska artisternas kår, hvilka från medlet af seklet börja uppträda i ständigt tätnande leder. Så vidt de utmärkt sig på porträttgebitet, voro de alla samlade i Ateneum. Det kan dock icke vara min uppgift att utsträcka denna korta öfversikt äfven till dem. Jag har endast velat fästa läsarens uppmärksamhet vid det historiska utbytet af expositionen, hvilket emellertid är betydelsefullt nog för att tillförsäkra henne en minnesvärd plats bland våra konstutställningar.

Såsom kändt väktes idén därtill af arkitekten J. Ahrenberg, som äfven blef dess kommissarie. Utställningen försiggick från den 7 maj till och med den 4 juni under lifligt deltagande från allmänhetens sida.

J. J. T.

Liszt som skriftställare. Flere af århundradets store musiker hafva fört pennan med glänsande skicklighet. Mendelssohn skref de mest intagande bref. Spohr har efterlämnat en intressant autobiografi. Wagner blef sina teoriers glödande förfäktare. Äfven Liszt grep ofta pennan, sedan han funnit ro vid musernas forna hof i Weimar, och med sin världsmannabildnings rika skatter tedde han sig som en tapper kämpe, hvilken ej utan framgång försvarade den romantiska skolans mest framskridna ideer. Sex band har mästaren efterlämnat; ursprungligen affattade på franska språket, ha de af tvänne beundrarinnor öfverflyttats till tyskan. Men det stora publikum känner dem ej, och endast någongång bläddrar en nyfiken eller en literaturvän i boken om Chopin, i hvilken Liszt rest sin vän en värdig minnesvård. Om ock dessa skrifter ej komma upp mot Wagners, erbjuda de dock ett bestående intresse, vore det äfven blott som utflöden af en glänsande naturel, utan hvilken ett väsentligt drag skulle felas i århundradets fysionomi. Man måste läsa dem på franska för att erhålla det bästa intrycket. Liszt, den geniale världsmannen, är i både god och ond mening ett barn af den franska romantiken, hvilket han själf i flere yttranden tillstår. Väl stod han som mogen man sympatisk gentemot den germaniska kulturen, men ett mera betydande inflytande utöfvade den icke på honom.

Då Liszt kom till Frankrike, begynte romantismen därstädes sin förbittrade kamp för tillvaron. Liszt hade icke fått någon vetenskaplig uppfostran; han var ett underbarn, som hänrykte de förnämas salonger och under pauserna i sitt spel blef kyst och öfverhopad med sötsaker af adelsdamerna i Faubourg St. Germain. Ynglingen lärde tidigt i dessa kretsar de fina umgängesformer som under hela hans lif utmärkte honom. En ungdomskärlek till grefvens af St. Crig dotter drog honom än djupare in i detta glänsande lif.

Här, i dessa aristokratiska salonger, genomgick Liszt den skola för lifvet ur hvilken han trädde som den glänsande världsman, hvars personlighet utöfvade en oförklarlig trollmakt öfver alla hans samtida, såväl män som kvinnor, synnerligast de senare. Damerna i dessa kretsar liknade alldeles icke den nutida världsdamen, som företrädesvis är en produkt af rikedomen. De voro fromma, spirituella, arroganta, värkliga drottningar, som präktigt förstodo att behärska sig och med svartsjuk uppmärksamhet öfvervakade hvarandra. De egde åtminstone den bildning som tillåter den andligt öfverlägsne mannen att visa sina färdigheter; de utgjorde den skönaste blomman i en societet som nyss återvändt ur främmande land, som litet lärt och intet glömt, öfver hvilken ännu låg reflexen från ett århundrade som förstått konsten att lefva på höjderna utan att ega den blick för djupen som förbittrar eller omöjliggör njutningen. Adeln, hvars lefnadssätt fördelaktigt stuckit af mot vimlet vid den store Napoleons lysande hof, intog alldeles icke en fientlig hållning gentemot ro-

mantismen, ty öfver denna låg från början ett katolskt skimmer: medeltiden, eller snarare dess lefnadsformer, voro för ögonblicket på modet, Lamartine skref sina religiösa sånger, Victor Hugo sina oder. Då därför Liszts ungdomskärlek fick ett olyckligt slut, behöfde han alldeles icke afsäga sig sina förnäma lefnadsvanor för att i främmande kretsar börja ett nytt andligt lif, som skulle döfva hans kärlekssmärta.

Den unga konstnären, lyckans gunstling, var dåförtiden rörande okunnig. Man berättar en anekdot, som, likt alla anekdoter, ger en lifligare bild än en lång, omsorgsfull skildring. I ett sällskap störtade Liszt fram till den bekante advokaten Crémieux och utbrast: „Herr Crémieux, lär mig hela franska literaturen!“ hvarpå advokaten svarade att „i den unge mannens hjärna tyktes härska stor förvirring.“ Advokaten hade, åtminstone på den tiden, icke orätt. Liszt greps af en väldig törst efter vetande. Romantismen hade nu upprullat den literära revolutionens fana, och de unge kämparne motsågo seger. Victor Hugo förde sina hjältar, folkets geniala, misskända söner, fram på scenen, visserligen endast i spansk dräkt; Alfred de Musset sjöng sina första sånger, Balzac begynte sina storartade skildringar af det sjuka sociala lifvet; George Sand skref sina första noveller; Saint-simonisterna samlade kring sig ett antal hänförde anhängare, och några svärmiska andar motsågo en världsföryngring, synnerligast sedan julirevolutionen framvältat en ny tid, och det hette att först nu hade revolutionens arftagare tillträdt sitt arf. Denna epok var ovanligt rik på stora andar; Frankrike nådde höjdpunkten af sin andliga utveckling i detta århundrade.

Liszt räknade omkring tjugu år, en ålder då lifliga, begåfvade naturer mottaga sina starkaste intryck. Den unge konstnären fråssade vid andens gudataffel. Han hängaf sig åt de mest olika riktningar. Likt Heine, som då kom till Paris, besökte han Saint-simonisternas församlingar, dock utan att såsom denne helt hänge sig däråt. Om ock en smula komprometterad, kunde Liszt draga sig tillbaka, då profetens uppförande blef altför besynnerligt. Liszt var i grunden den sällsammaste blandning af världsbarn och mystiker, och han har öst lika djupt ur sin naturs bägge sidor. Först flöt han på den konstnärliga entusiasmens böljor öfver hela Europa, och sedan, då han njutit lifvets innehåll så som sällan en dödlig, kastade han sig i armarna på det skapande arbetet och katolicismen, glad att vara af med de gnagande tviflen. Han var, hvad hans skrifter utvisa, icke någon djup, men väl en glänsande natur, hans förmåga var den begåfvade världsmannens skicklighet att som profiterande grandseigneur i småmynt ge ut de ideer han upptagit och blända enklare, ofta äfven djupare naturer. Liszt stod i liflig beröring med sina mest betydande samtida; redan nu kände han Berlioz, hvars geniale interpret och förkunnare han blef, och Berlioz gnistrade af snille; hans själslif behärskades då ännu ej af den vreda bitterhet som

utmärkte hans sista lefnadsår. Balzac egnade den himmelsstormande konstnären på sitt pratsamma sätt en af sina mest karaktäristiska noveller; hos alla dessa betydande andar gälde virtuosen för ett snille. Man var den tiden upplagd för svärmeri, och vänskapen antog lätt denna karaktär, men i hjärtat glödde ock denna ursprungliga hänförelse, ur hvilken lifskraftiga arbeten framträdde, likt Minerva och Zeus' hufvud.

Liszt följde de mest olika strömningar med sorglösheten hos en begåfvad man, som känner sig andligen rik nog att behärska alt och förena det till en inre värld. Till Victor Hugo och Musset kände han sig mindre dragen; de voro för nationella, för specifikt galliska i sina värk. Väl växte romantismen i Frankrike stor under främmande inflytande, men i regeln öfverdrifver man dess betydelse. I själfva värket bär den franska romantismen altigenom en nationell prägel; trots all — ofta blott altför ytlig — spiritualism lutar den romantiska diktningen mot en välskapad materialism. Romantikerna voro förträffliga formkonstnärer, äfven Musset, som fasttrollade den ännu ej anfrätta pariserkulturens gratie i sina verser, hvilka storma fram likt barfotade grekiska gudar. Visserligen var romantismen en fantasins orgie, sådan endast ungdomliga naturer kunna fira, men den var aldrig formlös. Liszt, som under skapandets period skref musik till sådana af Hugos dikter som Mazeppa, egde en tämligen formlös fantasi. Till en början slöt han sig till George Sands själsriktning, som ledde sitt ursprung från Rousseau, delvis från Chateaubriand. Liszt, som i sin barndom icke underkastats något skoltvång, fann sig väl i denna idékrets; som äkta barn af sin tid förnam han ej det löjliga i de deklamationer den emanciperade Lelia-Sand då utslungade mot publiken. Chopin var genom böjelse fäst vid den berömda skriftställarinnan. Och hon egde en kvinligt fin uppfattning af alla snillets yttringar; hon förstod äfven musik. Liszt kände sig hemmastadd i George Sands krets. Hon, nämligen den första epokens George Sand, hvars själslif ännu var fullt af Sturm und Drang, har utöfvat stort inflytande på hans stil. Grefvinnan d'Agoult var i grunden endast en kopia af sin mer begåfvade syster, en af dessa „femmes-copies", för att bruka ett stendhalskt uttryck. Likt George Sand skref Liszt resebref; han för en spetsig världsmannapenna och ser tingen sådana de äro och sådana man dåförtiden såg dem. Någon större betydelse ega dessa utgjutelser af en tonkonstens baccalaureus icke. Ur de präktiga fraserna talar en smidig urbanitet; umgänget mellan honom och George Sand är burschikost, man duar hvarandra och hyser ett utprägladt förakt för filistrarna, sådant det en gång för alla var sed bland romantikerna.

Med hvilken träffsäkerhet Liszt förstod att svara fick Heine erfara. Skalden hade i sina musikaliska rapporter från Paris gifvit en träffande karaktäristik af Liszt, men därvid äfven berört saker som icke behagade konstnären. Det heter hos Heine: „Högst

egendomliga äro hans själsriktningar. Han har stora anlag för spekulation, och än högre än hans konst intressera honom forskningarna i de olika skolor som sysselsätta sig med lösningen af de stora, himmel och jord omfattande problemen. Han hänfördes länge af den sköna Saint-simonistiska världsåskådningen, senare omslöts han af Ballanches spiritualistiska dimbilder, för närvarande svärmar han för de republikanskt-katolska läror hvilka utgå från en Lamennais som hängt jakobinermössan på korset. Himlen vete i hvilket stall han skall finna sin nästa pegas. Lofvärd synes mig dock denna osläckliga törst efter ljus och gudom, den vittnar om hans håg för det heliga, för religionen." Liszt svarar i ett bref från Venedig: „Om jag ej misstar mig, såg jag, den tid jag jämte många andra åhörde Saint-simonisternas predikningar, på afstånd äfven Eder, den berömde skalden, såg Eder framtränga ända in i sanktuariet, hvilket Ni äfven sedermera utan fruktan bekände i det Ni „au père Enfantin" dedicerade en vacker bok med anhållan att han genom tid och rum ville träda i förbindelse med Eder. Något senare tillät mig Mr Ballanches älskvärdhet ett möte med Eder i hans hus och gjorde mig några gånger till ett ödmjukt eko af de beundrande utgjutelser, hvilka från Edra läppar endast kunde smickra honom. Det är sant att Ni bättre än jag kunde undvara korset på Golgatha, och dock tillbakavisade Ni med energi beskyllningen att ha hört till dem som rest det för Världens Frälsare. Och hvad säger Ni om jakobinermössan? Skulle den värkligen icke mera finnas ibland Eder garderobe, ifall Ni såge noga efter?"

Man ser med hvilken säker världsmannaironi Liszt svarar på skaldens korrespondens. Huru djupt denne likväl blickat in i konstnärens naturel bevisar ett annat ställe i hans rapporter, hvarest han förutsäger att Liszt skall hamna i katolicismen. Heine egde icke blott i politiska saker profetisk blick. Då Liszt begynte sin lysande bana som virtuos, var han en andligt mogen man, som med sin konst och sin själfullhet skulle hänföra den efter andlig äggelse trängtande världen. Ej blott hans spel, men hela hans väsen var i hög grad romantiskt. Han var en af de första andliga kosmopoliterna, som endast i en mångfaldigt upprörd omgifning kunna helt utveckla sig, som äro hemmastadda i alla Europas salonger och liksom föra en andlig atmosfär med sig. Den bekante musikskriftställaren Heinrich Ehrlich berättar att det väkte allmänt uppseende då konstnären i Wien ifrån instrumentet vände sig till en krets förnäma damer och inledde den mest otvungna konversation. Konstnärerna visste mycket väl att Liszt från dem eröfrade en af de första platserna i sällskapslifvet. Det länder till bevis för hans naturs storslagenhet att han på sina vandringar ej förödde sitt guld, sin själ och det beundrarne kallade hans snille, utan under weimarlifvets lediga stunder sökte tillgodose sin andes djupare kraf, behofvet af skapande värksamhet.

Liszt hade undflytt den franska romantiken, Chopin var död, förhållandet till grefvinnan d'Agoult var upplöst, februarirevolutionen ref fullständigt bron bakom honom. Liszt var altigenom aristokrat i ordets bästa mening, och en ny värld hade uppstått i Frankrike, hans andliga hemland. I Weimar trädde han i närmare beröring med Tysklands andliga lif, arfvet efter den germaniska kulturens heroer, men såsom redan nämdt, den egentliga kärnan i hans väsen blef i hufvudsak oberörd däraf. Dock vidgade sig konstnärens blick; han var utan fördomar, och ehuru katolik, tillegnade han sig de friaste värken i den tyska diktkonsten och citerar Kant som en tysk skald eller tänkare. För att meddela sig med världen begagnar han sig af franska språket, och detta förblir sig hos honom likt, ehuru det i Frankrike småningom förändras, blir mera plastiskt och torrare, tils naturalisterna därur skapa ett oförlikneligt instrument för sina skildringar.

Det mest betydande arbete som flutit ur Liszts penna är biografin öfver hans vän **Chopin.** Den är värd att läsas äfven af andra än konstnärer och utgör såväl ett monument till den store komponistens ära som ett tidsdokument. Liszt har däri gifvit världen nyckeln till Chopins genius, och detta var nödvändigt för den generation konstnärer som ej själf kunnat höra mästaren, utan erhållit traditionen bruten genom de mest olikartade individualiteter. Hela boken är framsprungen ur en konstnärlig medkänsla hos en oomvänd romantiker, som var djupt öfvertygad om konstnärsståndets adel och som upptagit och smakat världens hyllningar likt en skyldig tribut. Alla de originella iakttagelser angående lefvande konstnärer som han i sina tidigare artiklar och i sina resebref strött omkring sig, sammanfattar han i denna bok. Biografin är intet mönster för detta slags arbeten, som framställa en personlighet enligt bestämda källor, som sorgfälligt mäta och fördela ljus och skuggor i lefnadsteckningen, i de omgifvande förhållandena, i hela epoken. Den är ett storartadt capriccio, som en diktarkomponist med kärlek konciperat, och hvilket dock ger oss en betydelsefull bild, emedan förf. skrifver ut ur sin tids åskådning och personlighetens tjuskraft sväfvar öfver hela framställningen. Och just denna personlighetens tjuskraft kan ej ersättas ens af det omsorgsfullast afvägda kritiska utlåtande. Om ett biografiskt mästerdåd är det visserligen icke fråga.

Boken, som af La Mara öfversatts till tyskan, börjar med dessa ord: „Chopin, milde, harmoniske genius! Hvem af dem, som varit hans förtrogne eller hvilkas hjärta han varit dyrbar, erfar icke en hemlig rysning vid detta namn, såsom vid tanken på ett högre väsen, af hvars bekantskap han erfarit lyckan?" Chopin är för Liszt polacken par excellence, äkta son af sitt fosterland, hvilket under hans korta lifs missräkningar och lidanden var och förblef hans högsta, heligaste musa. Kärleken till Polen talar ur

alla arbeten af denne komponist, som endast skenbart var kosmopolit och trots kärleken till en af tidens ledande andar, George Sand, till följd af en något sjuklig själsaristokrati höll sig fjärran från dagens lidelser och en framstormande generations lockande partibildning. Bakgrunden i Chopins tonskapelser är ett utpräglad nationelt lif, hvilket dock numera endast i sångarens erinring rör sig i hela sin rika, öfverlastade fullhet, med sin egenartade tankevärld, sina martialiska gestalter och sin asiatiska prakt.

Liszts uppfattning af musiken kommer här biografen till godo. Chopins värk äro tondikter; också Liszt komponerade med poetiska element, och hans fantasi skådar vid hvarje ton den motsvarande bilden, hvilken naturligtvis enligt musikens natur för hvarje åhörare är en annan. Det behöfdes en förare genom Chopins värk, som afhöljde deras trollmakt och förklarade hvilka bilder som föresväfvat deras skapare, då han komponerat dessa elegiska, minnestyngda tonvärk, i hvilka ett folks smärta gråter och dess erinringar jubla så som endast ett vekt, hypersensitivt hjärta kunnat förnimma det. Chopin var ingen kraftnatur, så storartade än flere af hans skapelser äro. Han var sjuk och kunde ej njuta lifvet så som hans vän, ej häller gladde honom massans bifall, emedan hans poetiska bilder ej imponerade på densamma. Begränsningen till det nationella elementet, som länder honom till högsta ära, kunde delvis vara skuld härtill. Med den finaste insikt påvisar Liszt huru högt Chopin gjort sig förtjänt om sin konst, huru han genom sin tonsättning uppnådde vissa värkningar, som tidigare endast åstadkommits med stor orkester, huru han med riktig kännedom om sin talang endast skref för pianot, huru han som stillsam, men öfvertygad banbrytare skapade sina underbara harmoniska sviter, medan hans vänner kämpade med ord.

Den andra af bokens åtta afdelningar handlar om den polske mästarens polonäser, och här blir Liszt skald. Minnet af Polens forna ära har i dessa heroiska tondikter funnit sitt smärtsamma uttryck. Denna nationaldans tillät en full utveckling af ståten hos en praktälskande nation.

„Höra vi någon af Chopins polonäser, tro vi oss förnimma de mer än fasta, tunga stegen af män som med dristig tapperhet träda fram mot alt hvad ödet håller i beredskap af glans eller ofärd. Ibland tyckas präktiga grupper, sådana Paolo Veronese målat, skrida förbi. Inbillningen klär dem i gångna århundradens rika dräkter: tung guldbrokad, venetiansk sammet, atlasdamast, mjuka sobelpälsar, hvilkas ärmar strukits tillbaka öfver skuldran, damascerade sablar, bländande juveler, arabesksirade turkoser, blodröda eller gullgula fotklädnader — eller med kyska slöjor, flandriska spetsar, frasande släp, vajande fjädrar, ädelstensmyckade koaffyrer, små, med bärnsten broderade skor, handskar som dofta af seraljens vällukter. Dessa grupper lösa sig från samma tiders färglösa bakgrund, omgifna af kostbara persiska mattor, af pärlemoinlagda möbler från Smyrna, af konstantino-

politanska guldsmedsarbeten, af all den slösande yppigheten hos dessa magnater, som i kostbara silfverbägare skänkte tokayern ur konstgjorda fontäner — som, då de intågade i en främmande stad, skodde sina springare med silfver för att folket skulle häpna öfver deras furstliga frikostighet i händelse skorna fölle längs vägen.“

Endast hos få framställa sig bilderna med sådan klarhet vid åhörandet af de härliga melodierna. Liszt hör till fantasifråssarne, sådana isynnerhet den franska romantiken frambrägte dem; han dröjer vid fantasibilden, njuter den rika färgsymfonin i alla enskildheter. Stället ger tillika ett prof på Liszts stil. Att denna ej kunde vara enkel är självfallet; äfven här bekräftas satsen: le style, c’est l’homme. Liszt var ingen enkel natur. Hans stil är fastmer öfverlastad, han liknar en barbar som höljer sig i smycken från en äldre kulturepok. För ett ögonblick kunde denna skrifart gälla som mönster, men den är icke fransk; beundrarne af Liszts personlighet må vara aldrig så öfvertygade om dess förträfflighet och hålla på att Liszt skrifvit bättre än Voltaire, eller för att nämna en kolorist, Chateaubriand. Nej, detta är icke fallet. Le génie de la langue française est la clarté! Idén liknar hos Liszt ofta en stackars skönhet som nästan tryckes till marken af allsköns dyrbarheter. Uttryckets plastiska skärpa felas Liszt absolut, han är icke engång kolorist, sådana de moderna fransmännen, de stora romantikernas arftagare, blifvit det; han är en kvarsittare från George Sands kraftperiod, som därtill nödgas ge uttryck åt ideer hvilka icke smakat gallisk tukt.

Frånsedt dessa anmärkningar, är kapitlet om polonäsen en praktfull poetisk målning. Vi skåda tåget af män och kvinnor, hvilkas klädnad ofvan skildrats, som med värdiga steg rör sig genom de lysande gemaken; kvinnorna skrida fram med slavisk gratie, ädelstenarna blixtra i kroksablarna, tåget svallar rytmiskt genom palatsen, smäktande klingar musiken än nära, än fjärmare, och plötsligt smattra fanfarer i det jublande vimlet. Polonäsens, nationaldansens, korta historia är icke mindre förträffligt berättad.

Och icke mindre poetiskt inviger oss Liszt i mazurkans hemlighet, dessa bekännelser af en aristokratisk själ, som var innerligt förtrogen med kvinnans väsen. Dessa dansmelodier äro för honom en mångfald af äfventyr, ur tonväfven framskymta hemlighetsfullt leende kvinnoansikten, ett lustigt bal-infall blomstrar upp till en känsla, som lyckliggör för en timme; ett samspråk i en vrå af salongen slutar sorgligt. Musikens formalister må ifra emot en sådan uppfattning af dessa luftiga tonbilder, men de kunna ej förbjuda skalden att vid åhörandet fråssa i fantasier, och Heines läsare påminna sig nog med hvilken hänryckning den romantiske skalden lyssnade till Chopins spel och huru han såg ljufva gestalter skymta förbi sina lyssnande sinnen.

Ännu en punkt berör den egendomliga boken: de stora konstnärernas förhållande till salongernas fina värld. Här kunde Liszt tala af egen erfarenhet. Han hade njutit salongstriumferna

till dräggen. Han var måhända den första konstnär som känt sig fullt hemmastadd äfven på det förnämaste parkettgolf. Och dock måste han tillstå att alla dessa beundrande herrar och damer använde konstnären till ett slags ädlare leksak, som förmedlade vackra intryck och måhända erbjöd tillfälle till sentimentala äfventyr eller till experiment. Måhända var just afsmaken för dessa toma triumfer orsaken till den högsinnade beslutsamhet hvarmed Liszt trädde inom skrankorna för de konstnärer som i samhällsställning stodo djupt under honom, och till den nästan prästerliga uppfattning af tonkonsten som han i talrika smärre skrifter lade i dagen. Liszt var främmande för afunden, gentemot de nyaste riktningarna var han evigt yngling, och detta karaktärsdrag utgör det bästa beviset för hans själs adel. I boken om Chopin har han uttalat sin dom öfver den njutningslystna societeten, och den har ej utfallit gynnsamt; han såg på sin vän att snille ej är nog, att skådespelarens konst, l'art de se faire valoir, spelar en hufvudroll i konstnärens umgänge med sin publik. Känslan af hans andliga öfverlägsenhet bland världsmänniskorna, hvilka han öfverglänste ej blott i egenskap af konstnär af guds nåde, men äfven som gnistrande världsman, kunde väl i samvarons äggande ögonblick bereda honom en viss njutning, men förvandlades i den trötte virtuosens erinring till bitterhet. Visserligen ger han endast allmänna drag af den förnäma societet som hans demoniska personlighet behärskade, och som tidsdokument har skizzen intet värde; i stället eger den allmängiltighet. Liszts aristokratiska sinnelag har här tagit sig mångfaldiga uttryck: han önskar en åhörarkrets af upplyste patricier. Han citerar den geniale men reaktionäre statsmannen Jos. de Maîtres uttryck: „Det sköna är det som behagar den upplyste patriciern.“ Och Liszt ger utkast till en bild af en ideal aristokrat, sådan hvarje konstnär drömmer sig honom, men sådan nutiden ej mera frambringar. Man förnimmer i dessa utlåtanden bitterheten hos en man som ville vara något mera än den bländande virtuosen, särskildt då han talar om förhållandet mellan publiken och hans vän, hvilken han kallar en spiritualismens epikuré. Ett sinnrikt uttryck! I sanning, spiritualismens epikuréer äro icke så sällsynta i vårt århundrade, om de ock till antalet stå tillbaka för epikuréerna i Horatii stil och till följd af sitt anspråkslösa stilleben knappast göra sig bemärkta.

I det omdöme Liszt afger öfver Chopins förhållande till George Sand äro hans sympatier på konstnärens sida. Trots all sin hänförelse, som efterhand sträkte sig öfver de mest olika gebit: poesi, musik, politik, religion, var George Sand en stor realist, som aldrig länge begret en svunnen illusion; hon var i grund och botten en hjärtegod kvinna och ofta en tankens marketenterska, som tappert marscherade med i framtidskämparnes något oordnade bataljon; hon var hvad fransmännen kalla en

nature-peuple, och Liszt liksom Chopin var idealist, något som hos en komponist egentligen förstås af sig själft [1]).

Liszts förtjänster om Wagner äro allmänt uppskattade. Broskyren öfver Lohengrin och Tannhäuser innehåller en klar analys af bägge dessa operor och lägger i dagen en underbar förståelse på en tid då kritiken stod liksom förstockad inför de storartade skönheterna i Wagners värk. För oss innehåller den ej längre något nytt, vi äro längesedan genom Wagners skrifter invigda i mästarens ideer, och partikifvet har förstummats inför en allmän beundran. Också här står Liszt som skald gentemot musiken och dömer som sådan. Om förspelet till Lohengrin skrifver han:

„Denna inledning omfattar och uppenbarar ett mystiskt element, allestädes närvarande och dock städse förborgadt i detta värk — en gudomlig hemlighet, en öfvernaturlig kraft, en högsta lag för personernas öden och den följd af händelser som skall utveckla sig inför oss. För att lära oss känna denna hemlighets makt visar oss Wagner först hälgedomens outsägliga skönhet. Den bebos af en Gud, som hämnas de förtrykte och af sina trogna fordrar intet annat än kärlek och tro. Wagner för oss in i den heliga Gral — för vår fantasi framstår detta tempel, hvilket skalden skådat likt en byggnad af oförmultneligt trä med ljuft doftande väggar och gyllne portar, med trösklar af asbest, kolonner af opal, fönsterkarmar af onyx, ädelstensmyckade förgårdar — prakthallar som endast de våga närma sig, hvilkas hjärtan äro upphöjda, hvilkas händer äro rena. Wagner låter oss ej skåda detta tempel i dess värkliga, öfverväldigande storhet; likasom om han ville skona våra svaga sinnen, visar han det endast i återskenet från asurvågorna, reflekteradt af irisfärgade moln. Melodin sänker sig ned, bred, drömmande; en lätt eter omger den

[1]) Några af Liszts yttranden angående de andliga företeelserna i Tyskland efter händelserna år 1848 bevisa huru djupt den geniale mannens blick trängde. I sin skrift öfver Göthe-stiftelsen säger han: „I Tyskland synes nu en påtaglig förfallsperiod inträda efter ett halft århundrades blomstring. Saften sjunker från grenarna och drar sig ned i den gamla germaniska stammens rötter, i denna underjordiska region, hvarest den genom ofattbara och obeskrifliga processer föryngras för att åter skjuta upp i topparna och på nytt kläda dem med löf, bland hvilka jämte oljeträdets, enligt hvad vi hoppas, äfven lagerns, palmens — och rosens skola prunka."

Äfven en iakttagelse öfver de bildades förhållande till musiken är af intresse: „Dessa högtbildade tillägga poesin, arkitekturen, skulpturen och isynnerhet måleriet högre betydelse än musiken, emedan dessa konster gifva deras tanke näring och denna tankevärksamhet i deras ögon förädlas och rättfärdigar den sinnenas njutning hvarmed den är förbunden. Därtill kommer att de lagar som äro bestämmande för dessa konster läras vida allmännare och kännedomen om dem kostar mindre möda än inhämtandet af en öfversikt, ett begrepp om den musikaliska kompositionens form och medel." Denna anmärkning är synnerligen träffande, men eger ej numera, sedan musiken blifvit modets konst, samma allmängiltighet som förut.

heliga bild som skall uppenbara sig för oss — det är inledningens början. Värkan åstadkommes helt och hållet af violinerna, som äro fördelade på åtta särskilda stämmor och efter några takter med harmoniska toner fortfara i de högsta registren. Motivet upptages därefter af de vekaste blåsinstrumenten; horn och fagotter falla in och förbereda inträdet af trumpeter och basuner, hvilka för fjärde gången, med bländande glans i koloriten, upprepa melodin. I detta enda ögonblick tyckes den heliga byggnaden i hela sin lysande, strålande prakt framskimra för våra bländade ögon. Men den lifliga gnisteld som gradvis svälde ut till denna klarhets soliga glans slocknar snabt som en meteor. Det genomskinliga molnet sluter sig, visionen försvinner efterhand i samma skimrande eter i hvilken den uppstått, och stycket slutar med de första sex takterna, denna gång än mer eteriska. Karaktären af ideal mysticism framstår synnerligast genom orkesterns ihållande pianissimo, som knappast afbrytes det korta ögonblick då bleckinstrumenten låta de underbara linjerna af inledningens motiv framblixtra. Detta är den bild som det sublima adagiot framställer för våra upprörda sinnen.“

Det är intressant att härmed jämföra Wagners utläggning af detta härliga förspel och de intryck det gjort på en framstående skald. Baudelaire, en af de få förnuftige fransmän som med hänförelse mottogo Wagner, anför i sin förträffliga broskyr öfver Tannhäuser — enligt Wagner själf det bästa som någonsin skrifvits om denna opera — det program som Wagner lät utdela i Théâtre lyrique, då han i en konsert gaf parisarne fragment af detta värk. Där heter det:

„Genast vid de första takterna uppdyker den fromme eremitens själ i den oändliga rymden. Han afvaktar den heliga Grals ankomst och ser huru efterhand en främmande uppenbarelse antar gestalt. Alt tydligare blir synen, han skådar underbara änglaskaror, som midt ibland sig bära den heliga bägaren. Det himmelska tåget närmar sig; den af Gud utvaldes hjärta sväller af hänryckning, en outsäglig längtan vaknar inom honom, han öfverlämnar sig åt en känsla af växande salighet. Alt närmare kommer den lysande synen, och då till slut den heliga Gral själf uppenbarar sig i midten af tåget, försjunker han i exstatisk tillbedjan, som om hela världen plötsligt störtat samman under honom. Därunder utgjuter den heliga Gral sina välsignelser öfver det bedjande hälgonet och viger honom till sin riddare. Så mildras facklornas bländande klarhet, änglaskaran skyndar, leende mot jorden, till de himmelska höjderna. Den har lämnat den heliga Gral i de rene männens förvar, i hvilkas hjärtan gudomlig vätska gjutits, och försvinner i rymdens djup så som den kommit.“

Äfven Baudelaire tyckes förspelet uttrycka en djup salighet i den oändliga rymden, i hvilken själen vaggas medvetet lycklig.

Liszt har äfven här förblifvit trogen sin uppfattning af mu-

siken, hvilken för honom är en konst som förmår framkalla bestämda bilder; han vill vara tonskald och sträfvar att med de gamla medlen utvidga sin konsts gränser.

Då vi betrakta en stor konstnärs värksamhet, uppställer sig framför alt frågan: huru har han förhållit sig till de båda stormakterna natur och konst? Gentemot konsten står Liszt som fullblodsromantiker. Medan hans bok om Chopin ger oss en inblick i ett rörligt, rikt utveckladt andligt och socialt lif och framför alt visar oss världsmannen, till hvilken praktfulla tankar ymnigt flöda ur minnets källa, som än inflätar en sinnrik anmärkning, än med en tankeblixt belyser samhälleliga förhållanden, låter oss hans bok *Om zigenarne och deras musik* blicka djupt i Liszts förhållande till naturen. Liszt hade ej varit romantiker och en frihetsälskande natur, om han ej funnit behag i zigenarstammens vandrande och lefvande problem. Därtill var han ungrare, barndomsminnena äro fulla af ljufva lockelser, och zigenarne äro naturmusiker. Boken är en storartad fantasi öfver temat zigenare. I arbetet om Chopin gälde det att behandla reala omständigheter från en alldeles speciell epok, och genom de personliga minnena erhöll boken, trots den öfverlastade teckningen, ett realistiskt drag, som värkar högligen angenämt. Liszt är ej i stånd att framställa tanken i enkel, naken skönhet, han smyckar ut honom, som om det gälde att föra honom in i en salong eller, än mera, göra honom genial. Han förstår ej att den högsta genialitet är parad med högsta enkelhet. Vi återfinna i „Zigenarne“ det spekulativa draget hos Liszt; han älskar kategorier, hans fantasi dröjer vid de olika världstillstånd som blott bilda bakgrunden till den vandrande stammens skiftande öden. Dess enda epos är musiken, som än skildrar ett sjudande haf af smärta, än glädjens böljor, lätt krusade af den friska morgonvinden. Denna traditionens enda egendom, detta smärtsamma arf, har Liszt uppfattat med musikerns medkänsla och sitt lättrörliga skaldetemperament. Men bakgrunden till detta lif, den källa ur hvilken den gåtfulla stammens stormupprörda och elegiska melodier flödat, är här naturen och en alldeles särskild natur, nämligen Ungerns. Liszt, som engång velat lyckliggöra en zigenargosse med civilisationens välsignelser i form af en pariseruppfostran, men därvid ernått ett olyckligt resultat, var omtykt, ja populär bland zigenarne. Då han skildrar ett besök hos en af deras horder, blir han naturmålare. Se här en lägerscen:

„Bisvärmar, lockade af den friska hödoften, flögo ur sina bon, spridda i omnäjdens gamla trädstammar; i hvete- och rågfälten skreko syrsorna. Bålgetingar och andra inbilska insekter af samma släkte brummade sin alt, trollsländornas frasande taftvingar surrade i flykten, vaktlar och lärkor slogo sina drillar, skrämda sparfvar upphofvo lätta skrik, de små smaragdgrodorna öfverröstade med sitt kväkande bäckens brus, och en hel hord af insekter, som genom gräsets afmäjande blifvit husvilla, brummade monotona klagovisor; alla dessa ljud bildade i sin symfo-

niska harmoni en eterisk musik, full af pikanta intervaller och med ett smorzando som Berlioz utan tvifvel hörde då han skref sin Danse des sylphes.

Natten infann sig före tröttheten. För att skingra mörkret illuminerade man vårt skogsglad med ett dussin beckfacklor. Likt cylindrar af glödande järn uppstego flammorna, icke en fläkt rörde den tunga luften, som sugit sig mätt af dofter och hetta, som i sig upptagit alt det osynliga, aromatiska blodet från det på morgonen slagna gräset. För halfslutna ögon tyktes facklorna vara kolonner, som uppburo det mörka himlahvalfvet. Röken böljade långsamt uppåt, än täckande, än afhöljande det gyllne stjärnhafvet. Mörkret låg likt en ogenomtränglig vall kring det fantastiska skogsslottet, och bizart svängda kvistar, knotiga grenar, stucko fram som skulpturer. Barnen sprungo omkring likt gnomer och sleto i buskarna. Anblicken blef alt mera drömlik och osammanhängande. Kvinnorna syntes spöklika, då de framträdde ur en dunkel vrå med ögon glödande likt kol, med kärleksvinkande, besvärjelsekunnig hand, för att profetera god lycka. En aftcn lik denna kunde attributet ej gälla för lögnaktigt."

Teckningen är mästerlig. Men för att visa hur Liszt öfverlämnar sig åt sin fantasi, må anföras ett ställe där han karaktäriserar zigenarmusiken, icke i egenskap af musiker, som affärdar sin publik med tekniska termer, utan lik någon slags genial impressionist, som eger förmåga att skildra sina inre syner.

„I denna tonernas yppiga blomsterprakt", skrifver han, „har melodin liksom erhållit rollen af ledande tråd, osynlig bak behagfulla blomkronor, glänsande bladvärk, knippen af ståndare, hvilka följa dess rörelser och sluta sig samman till ett brokigt lysande följe. Ofta kan man endast gissa sig till hufvudfrasen, som framskymtar likt ett féansikte bak en skummande kaskads prismatiska hölje eller lik en leende sultaninna bak sin glitterströdda slöja. Temats öfverdrifna uttänjande för tanken på dessa målare, hvilka ibland för ro skull, utgående från några gifna punkter, utan att deras ritstift lämnar pappret teckna ett helt landskap fullt af täcka oregelbundenheter, uttänjande, förlängande, böjande samma linje, tils den bildar konturerna af täta ekar, yfviga hasselbuskar, slingrande bäckar, så att man tycker sig höra suset af sefirvinden och vattnets melodiska sorl, dess blygsamma hviskande, dess vreda frusande. — Dessa fiorityrer fladdra och tumla om likt fjärilar; man hör deras ojämt ryckande vingslag. deras rörelser, lifliga, snabba, muntra som en dansarinnas språng, ilande genom rummet, än beskrifvande en afmätt och monoton, än en smärtsamt upprörd melodi. De äro som klingande blomsterknippen, nedfallande från ett öfverfullt ymnighetshorn; som myriader stjärnformade solstoftkorn; som lätt frömjöl, kringyrande i luften; som välluktspridande, irisfärgadt regn, hvilket, omvandladt i en molnstod, sveper oss i doftande hölje; som det snölika, glänsande skummet på en våg, hvilken höjer sig likt en förälskad najad för att invid vårt hjärta fördunsta under ljufva kyssar; som ett pärlbands plötsliga fall i en skål af opal, däri hvarje pärla hundra gånger studsar tillbaka, väcker tusen växlande ekon, bryter det prismatiska ljuset i tusen strålar, medan dess blifvande återsken utbreder sig; som suset från en skara sylfider och älfvor, hvilka i en lång spiral sväfva uppåt från liljornas bänk till stjärnbilderna; som svanduns fallande, som en kull unga järnsparfvar, som lämnar sitt bo."

Ett ändlöst hopande af bilder, sådant man icke finner det hos någon tysk skriftställare! En skald hade mera koncist sam

manfattat sina intryck. Det är som om en lysande, präktigt brokig såpbubbla brustit i tusen smärre klot. I stället för ett omdöme, som klart uttrykte zigenarmelodiernas nyckfulla, arabeskartade karaktär, hafva vi här en rad bilder, som väl kunna värka angenämt lifvande på poetiskt anlagda sinnen, men icke tillfredsställa musikens torra formalister.

I Liszts ögon är det Wagners största förtjänst att ha flyttat musiken från det obestämdt rörandes område och till detta hennes forna behag ha fogat andens förnöjelse. En sluten världsåskådning omfattar äfven med nödvändighet bestämda konstprinciper. Som alla moderna konstnärer förstod Liszt att utveckla sina teorier, men han var ingen systematisk ande. Ett betydelsefullt inflytande utöfvade på honom den berömde abbé Lamennais, som, efter att ha varit den franska reaktionens stödjepelare, blef demokratins glödande försvarare och i sin bok Paroles d'un croyant utslungade eldiga profetior. Abbéns konståskådning kan sammanfattas ungefär på följande sätt: han lutade mot ett slags platonism. Konstnären borde ge form åt præexisterande ideer, menade han. Gud själf är en konstnär, som manifesterar sig i formerna. Dessa former förbinda sig oupphörligt med hvarandra, och därigenom möjliggöres ett framåtskridande inom konsten in infinitum. Konsten kan icke vara själfändamål, hon har en mission, nämligen att fullkomna människorna. Konsten uttrycker Gud.

Här är icke stället att leverera en kritik öfver dessa delvis angripliga åsikter. Liszt upptog några af dessa ideer, som dock icke utöfvade djupare inflytande på hans natur; man kan ha falska teorier i musiken och dock utföra förträffligt arbete. De få allmänna ideer som likt ledfyrar i alla händelser inkastade något ljus i ett stormigt själslif, utgjorde på sätt och vis näringen för den hänförelse som yttrade sig såsom deklamation i tidens stil. Liszt drömde om en ny musik, en art demokratisk massmusik, som skulle flöda ur hänförelsen för Gud och folket. Han kallade den musique humanitaire; den skulle sammansmälta tempel och teater, vara dramatisk och helig, praktfull och enkel, eldig och otyglad, stormande och lugn, klar och innerlig, förena alla klasser i en religiös, storslagen, upphöjd känsla af samhörighet. Här ha vi altså musiken som demokratins konst. Senare har Liszt insett omöjligheten af detta slags musik och begynt sträfva för den katolska kyrkomusikens förnyande. Alla hans spekulationer uppstodo egentligen ur hans religiösa behof, som ständigt växlade och slutligen manade honom åter till hans ungdomsstämning. —

Ett totalomdöme om Liszts skriftställarvärksamhet kan sammanfattas på ungefär följande sätt. Liszt tillhör utan tvifvel århundradets inflytelserikaste män. Utmärkande för honom är framför alt en exempellös brist på afund, ett erkännande af alla nya sträfvanden, hvilka han oförtrutet bisprang, därvid sättande in hela sin glänsande personlighet. Stående på höjden af ett obestridt europeiskt rykte, grep han aldrig pennan för att försvara sina egna värk, ehuru han, då han anfölls, visade sig rätt väl

förstå polemikens konst. Outtröttligt kämpade han för konstnärernas ställning. I hans salongsmässigt bildade personlighet egde de en högtstående förebild, en lysande representant, som höll konstnärernas värdighet i sikte nästan framom konstens. Hans skrifter äro egentligen tillfällighetsskrifter och ega dessa produkters lifligare behag, men sakna äkta konstvärks fruktbärande egenskaper. Liszt kände ingen missunnsamhet; därför kämpade han så modigt, en konstens grandseigneur, utan att någonsin känna behof att afhölja de brister som vidlåda hvarje mänskoväirk. Han nöjde sig aldrig med att i en torr, höglärd ton rikta teknisk undervisning till en gifven publik, hvars beundran gälde lika mycket den store konstnären som den bländande kåsören; han härmade icke Mr Fétis, som under hans utvecklingsår i Paris förde den kritiska bödelsyxan i Frankrike och Belgien, utan talade alltid till ett kosmopolitiskt auditorium, som uppmärksamt lyssnade till honom. Hans karaktär, sådan den visar sig i hans brefväxling med Wagner och i umgänget med hans talrika lärjungar, står högre än hans värk. Dessa påminna, i sitt förhållande till förf.s karaktär, mången gång om skrifterna af de förnäme världsmännen från föregående århundrade, som skrefvo en så förträfflig stil och räknade sig till ära att dela skriftställarnamnet med roturiers. Äfven i Tyskland finnas liknande fenomen, om de också genom olikheterna i det högre sällskapslifvets äggelser och åsikter äro och skola förbli betydligt sällsyntare.

Enligt utsago af alla ögonvittnen och lärjungar, som visserligen med blind entusiasm mottogo hvarje ord från den åldrige konstnären såsom yttranden af ett väsen af annan art, är man berättigad till antagandet att hans konversation stod öfver hans skrifter. Äfven detta antyder den skrifvande världsmannen, som dömer med ädel mildhet, ehuru han i de franska salongernas skola lärt sig handhafva skämt och ironi. Om ock Liszts skrifter ej ega det inre värde, som bär dem lefvande genom århundraden, skall man dock nödgas läsa dem, om man vill skrifva musikens historia i detta århundrade, och kritikern skattar sig därtill lycklig att ha fått stifta bekantskap med en praktfull, bländande natur.

Efter **W. Weigand** af *I. L—d.*

Från Stockholms musiklif. År 1893 begynte ogynnsamt för Mälardrottningens musiklif. Två af de förnämsta sångerskorna hade med det förflutna året lämnat Stockholms opera, och de nya krafter som skulle intaga de platser de förra lämnat vakanta räkte dessvärre icke till att utfylla de tomrum fruarna Edlings och Östbergs bortgång framkallat. Man släpade sig fram så godt man kunde med plockprogram och bjöd på en massa debuter, där den ena novisen efter den andra emottog rampdopet. Goda ansatser spårades hos en del, andra voro hvarken öfver eller under medelmåttornas vidsträkta nivå.

Så annonserades en vacker dag Trubaduren med icke mindre än två nya rollinnehafvare, Louise Pyk som Leonora och Otto

Wallenius som grefve Luna. Fru Pyk har varit en stor sångerska, men hennes tid är förgången; och om hennes sångkonst än är densamma, är hennes röst mycket förändrad: „tidens frätande tand har tärt på fraicheurn och renheten af den skönaste röst som efter Michaelis tid ljudit från kungliga operans scen." Herr Wallenius som grefve Luna redde sig rätt bra. Frånsedt en viss poserad hållning, som värkade onaturligt, var hans framställning rätt plausibel och öfverflyglade i hvarje fall hr Lundmarks reproduktion af Manrico.

Det förgick en tid, hvarunder intet af speciellt musikaliskt intresse tilldrog sig. Symfonikonserterna gifvas i Stockholm, i likhet med hvad förhållandet är i Berlin, på operan. Det stora utrymmet i dessa lokaler tillåter en fri placering af orkesterstämmorna på scenen, och detta arrangement värkar ytterst gynnsamt såväl på utförandet som — och ej minst — på de utförande. Stockholms opera har den sällsynta förmånen att ega en utmärkt orkester. „Hofkapellet" har anor ifrån Gustaf den tredjes tid, och medan de agerande artisterna faktiskt i virrvarret af nymodiga metoder glömt alla traditioner och tappat tråden till både sång och spel, har Apollos fallna mantel med varsamma händer uppfångats af de ackompagnerande artisterna, hvilka alt fortfarande föra sina runor med den äran. Kapellmästar Nordqvist är Stockholms förnämsta orkesterdirigent, och hans ersättande denna säsong med åtskilliga andra orkesterledare blott bekräftar denna åsikt. Nordqvist började sin bana såsom trumslagarpojke; han hade tidigt „tatt" pinnarne i sina händer, och om äfven icke i den lille pojkens rensel låg ämnet till en marskalkstaf, är det ett faktum att trumpinnen förvandlats till den „taktstock" som nu dirigerar K. Majestäts hofkapell.

En storhet ifrån operans glansdagar, Matilda Grabow, numera grefvinna Taube, gaf på vårvintern konsert i Musikaliska akademiens stora hörsal. Hofkapellet ackompagnerade, och sångerskan, som var vid briljant röst, sjöng med utmärkt känsla och smak. En nyhet af tämligen aktuelt intresse framfördes på denna konsert. i det Ballad för sopran och orkester af Logo för första gången sjöngs offentligt. — Riturnellen begynner, i starkt synkoperade tonsteg inledes visan. Erik Bögh har skrifvit texten, och „Logos" musik är mycket lyckligt funnen. Stämningen är väl bibehållen, och melodin sluter sig så innerligt till orden, att man snarare tror de senare skrifna för att i ord tolka hvad den förra målar i toner, än tvärtom. Logos ballad blef lifligt applåderad, och musikvännerna inregistrerade ännu ett plus i den meritlista som uppförts till Logos favör.

Hvem är Logo? Logo är ett nom d'artiste och den pseudonym som döljer Sverges skickligaste kvinliga komponist, professorskan Laura Netzel. Egentligen kan Finland enrollera Logo bland sina musici, ty hon är född i Finland af finska föräldrar, och hennes i dopet erhållna namn är Laura Pistolekors. – Numera har Logo vunnit namn i Paris, London och Kristiania; i

Stockholm är hon populär genom sina hvarje lördag återkommande musikaftnar för arbetare, där dessa för en ringa afgift (25 öre) få höra ett godt urval af goda musiknummer utföras af musikidkare som beredvilligt uppoffra sig för ändamålet. Logos musikaliska värksamhet är ganska vidsträkt, och hon förtjänar att genom många af sina välgjorda kompositioner blifva känd äfven hos oss i Finland.

Wagnerkonserter med ett utvaldt program hafva gifvits under vårterminen; med stort nöje hördes Lundqvists mäktiga stämma i ett parti som synes liksom enkom komponeradt för densamma, Wolfram i Tannhäuser.

Operans omtykte primo amoroso Arvid Ödmann firade i vintras sitt tjugu års jubileum vid kungliga operan. Hr Ödmann hyllades med lagerkransar och storartade ovationer af den tacksamma publik som han tjusat med sina klingande, friska toner. — Ödmanns yngre kollega, hr Lemon, är en homo novus på teatertiljorna. Han är tenorist och ser rätt bra ut. Lemons röst är visserligen icke stor, men den har obestridligt välljud, och man kan icke frånkänna honom anlag för dramatisk aktion. Det är påtagligt att han i Arvid Ödmann sett en förebild, frestande att efterlikna och lätt att manierera. En följd häraf är att hvad som hos den senare är natur hos den förre värkar såsom imitation. Men märk väl, skuggorna skönjas tydligare på kopian än i originalet, där personligheten gör sitt till att utjämna öfvergångarna. Dock, hr Lemon är som sagdt ung, och på ingen bana märkes det förtidiga framträdandet lättare än på den som bär till Thalias tempel. — En väsentlig orsak till bristen på värkligt goda sångkonstnärer numera är utan tvifvel den stora hast hvarmed de unga konstadepterna idka sina studier. I våra dagar, i amerikanismens decennium, gäller för de allra flesta att komma först fram. Nåväl, följden visar sig: man sporrar sin pegas, och antingen det gäller sport, literatur eller konst, utvisar resultatet att den pointhöjd som i första instans kan vinnas kontinuerligen minskas; maskineriet kan ej leverera tillräcklig fart alt framgent, pannan ej ånga, därför att kolförrådet varit för knapt tilltaget. Och så står man sedan där, visserligen med ett rekord på fickan, men utan de viktigaste förutsättningarna för att kunna fullfölja detsamma. Men andra, som gjort bättre förberedelser, tagit längre tid på sig, gå stadigt fram, steg för steg befästande sin position.

Operasäsongen slöt på ett i allo lysande sätt med signor Francesco d'Andrades gästspel. Den utmärkte artisten kom efterlängtad och blef varmt emottagen af den publik som behållit honom i kärt minne från nästföregående säsongs gästuppträdande. Representationerna inleddes nu som då med Mozarts Don Juan, och d'Andrades utsökt konstnärliga utförande af hufvudrollen förfelade icke häller nu att entusiasmera allmänheten. Efter Don Juan följde Barberaren i Sevilla; här ännu mera än i föregående roll i tillfälle att glänsa med sydländsk brio, gjorde d'Andrade en

den mest uppsluppet liffulla urtyp för Andalusiens solmättade bohème. Hur han sjöng, denne Figaro, hur han barberade, agerade och manifesterade, kan ej beskrifvas. det måste ses och framföralt höras, ty „det låter höra sig.“ — Dessutom debuterade d'Andrade i Stockholm, värkligt debuterade med en uppgift som han instuderat i Sverge, nämligen Jago i Othello. Att debutanten föreföll ovanligt scenvan förhöjde så mycket mer intresset, och d'Andrades „röda spetsbof“ gjorde succès. En mönstergill framställning af lyrisk-scenisk konst utgjorde d'Andrades Wilhelm Tell. Artisten nådde med denna roll en triumf som var desto mer berättigad som den var höjden af hvad han visat i de andra uppgifterna. Om en konstnär betalas efter förtjänst, bör d'Andrades förtjänst, d. v. s. graden af hans konstnärskap, anses mycket stor, ty det arvode den portugisiske gästen uppbar var det högsta Stockholms kungliga opera gifvit ut, nämligen 1,500 kronor för afton. — Såsom signor d'Andrades motspelerska uppträdde fröken Selma Ek efter fyra års hvila från scenen. Som Desdemona i Othello vann hon en fullständig seger, och obestridligt är att skulle frk. Ek vara lika begåfvad med afseende på röstmedel som hon är det vis à vis framställningskonst, skulle hon utan tvifvel nu vara en världs-celebritet.

I Musikaliska akademien har under vintern utförts ett nytt värk af Gluntarnes skald och kompositör, Gunnar Wennerberg: Stabat mater för soli, kör och orkester är en synnerligen intressant komposition af en af samtidens mest musikaliske musiker, hvars originalitet sökt sig ett så melodiskt uttryck uti hans evigt unga duetter för baryton och bas.

Upsala studentsångkör gaf under sin skicklige dirigent, Ivar Hedenblad, konserter i Maria kyrka. Man beundrade den utmärkta ensemble som låg till grund för dessa prestationer; men finnarnes, M. M:s, samklang saknades, och ej häller gick den förra körens frasering upp emot den senares, hvars uppträdande i Sverge kvarlämnat de bästa minnen.

Felix Lindberg.

Bref från Sverge. *Teatersäsongen* i Stockholm slutade lika storartadt som dess början var tom och intresselös. Under maj månad var det en uppsjö på sceniska prestationer, sådan att publiken till slut ej räkte till ens för det i allo förtjänstfulla. Fyra program, allesamman nog att hvar för sig ge fullt hus, kunde förekomma på en och samma kväll: exempelvis signor d'Andrade på operan (Don Juan, Wilhelm Tell, Barberaren i Sevilla), Knut Almlöf på dramatiska teatern, Södra teaterns roliga pjes „Det förlofvade landet“ och på Vasateatern Lindbergska sällskapet med fru Håkanson som gäst. Och då räknar jag ej med de nöjen som på vårsidan, när kvällarna bli ljusare och de öppna spårvagnarna börjat sina turer till Djurgården, locka största antalet stockholmare till cirkus och sommarvarietéerna.

Dramatiska teatern interfolierade de gamla Almlöfs-pjeserna

med Emilia Galotti, som fick ett tämligen ointressant utförande — teaterns förnämsta krafter voro denna gång ej med. Titelrollen gafs af fröken Janson, vårdadt och kraftigt, ett godt elevprof snarare än en självständig konstskapelse. Att stycket med dess nuvarande uppsättning ej väkte någon vidare uppmärksamhet är mindre att undra på; det kom också fram på en olämplig tidpunkt.

Dramatiska teatern saknar en primadonna, det är en sanning som blifvit uttalad så många gånger, att den helt och hållet förlorat nyhetens behag. Åtskilliga stycken har man ej kunnat upptaga i saknad af primadonnan, andra ha fått ett underlägset utförande, då krafterna ej räkt till. Primadonnan fins — hon heter Julia Håkanson — men hon tillhör ej dramatiska teatern. Hon har engång varit erbjuden engagement där, men ville då ej antaga det. Att teatern vore att lyckönska, om så väl hon som hr Svennberg kunde vinnas för densamma, är självklart.

Fru Håkansons uppträdande här i Kung Midas blef en afgjord triumf, en fullständig triumf. Vi äro nu för tiden ej så vana vid fullödiga konstprestationer, att vi kunde se fru Håkansons Anna Hjelm med likgiltighet. Hon lade publiken för sina fötter och tvang kritiken att tappa glasögonen och deltaga i bifallsjublet. Det var tyvärr endast under en fransysk visit fru Håkanson visade sig på scenen, några gånger i Kung Midas och en enda gång i Stulen lycka. Men hennes uppträdande blef i alla händelser säsongens evenemang, och vi ha endast att afundas Helsingfors, som fått rå om denna artist af rang hela vintern.

Lindbergska truppen har för öfrigt gifvit ett för stockholmaren nytt stycke, Tatlows hemlighet, ett melodramatiskt folkskådespel af det gamla patenterade slaget. Hr Lindberg gjorde där en altigenom förträfflig typ, fullt värdig hans rykte som karaktärsskådespelare.

Den senare hälften af säsongen har utmärkt sig genom de många extra föreställningar som blifvit anordnade än på den ena, än på den andra scenen. Än var det fru Dorsch, med sällskap, som uppförde Claudes hustru af Dumas på Sveateatern, än hr Hillberg med benäget biträde, som lät oss se Helgon eller vansinnig på operascenen, än hade fru Littmarck med biträde instuderat Syrsan och framförde den gamla romantiska dramen på dramatiska teatern, än var det hr och fru Engelbrecht, som hyrt Vasateatern för att där gifva Strindbergs Fadern, och än var det hr och fru Linden, som gåfvo den spirituella pantomimen Den förlorade sonen på dramatiska teatern — mycket förtjänstfullt, fastän ej att jämföra med det utförande samma pantomim förra sommarn fick af det kringresande franska sällskapet. Tidningsreferenterna ha haft ett jämt knog att hålla reda på alla extrarepresentationer vid sidan af de ordinarie teaternöjena, som ej alla varit af oblandadt nöjsam art.

Djurgårdsteatern har bland sina nyheter haft Gustav Esmanns kjöbenhavnska folkskådespel Magdalene, som väkte blandade

känslor, men på det hela taget kan sägas ha slagit an. Det var likväl altför allvarligt och för upprörande för en sommarteater. Revyn „Spökerierna vid slottet“ med dess visor och allusioner på stockholmska förhållanden och personligheter kommer att få en framgång af helt annan art.

Konstvärlden har bjudit på en utställning af målningar af äldre tiders mästare, samlade ur privatgallerier inom Sverge. För nio år sedan väkte en utställning af samma slag mycket uppseende här. Nu har man samlat ett hundratal dukar af dem som då ej kommo med.

Det är märkligt att så mycket och så mycket godt af gammal konst hunnit skrapas tillsammans. Utställningens mest uppmärksammade nummer äro ett porträtt af Rembrandt, en väldig och figurrik komposition, Petrus och skattepenningen af Jordaens, två porträtt af Frans Hals, en Caritas af Lucas Cranach, ett par utsökta stilleben af Jan Davidsz de Heem och Coosemann, två utmärkta djurstycken af Snijders, en liten Greuze. Dessutom märkas saker af Jan Breughel den äldre, van Goijen, Pieter de Molijn, v. d. Neer, Ostade, Ruijsdael, Teniers d. y., Per Borch, v. d. Werff, Wouwermann och flera. Det är Ny illustrerad tidnings redaktör, hr O. Granberg, som har äran af denna vackra utställning.

Vägg i vägg med den upptages Konstföreningens lokal af en i dagarna öppnad utställning af danska målningar och teckningar, ett par hundra af hvartdera slaget. De flesta samtida danska målare äro här bra representerade — från Ring och Exner till paret Slott-Möller, som i denna samling representera den yttersta vänstern. Villumsen har ej kommit med. Mycket gediget och godt, fint uppfattadt och med smak och omsorg måladt, mycket friskt och käkt, ett och annat extravagant och fantastiskt, finnes i den intressanta utställningen. Resande böra ej försumma att se den.

Så har akademin firat sin årsdag med utställning af elevernas arbeten, en duktig och glädjande utställning — för så vidt man anser det glädjande att massor af unga män och unga damer gifva sig in på en bana som längesedan är öfverfyld och där de skola bli hänvisade till att äta upp hvarandra, de som ej ha kapital att äta på eller som ej ha utpräugladt småländskt födgeni.

Styrkan och intresset hos denna utställning af den nästa konstnärsgenerationens ungdomsförsök ligger i den djärfhet akademien nu tillåter eleverna att visa, den käckhet, frihet och själfständighet i uppslagen den ej motarbetar, utan tvärtom uppskattar. Visserligen hände det nu, hvad som händt mer än en gång förut, att de med högsta utmärkelsen belönade knappast synas vara de som visat mesta geniet. Hr Gunnar Åberg, som erhöll kungliga medaljen, hade en samling mycket korrekta, men totalt intresselösa dukar, som knappast visa annat än att han är en flitig man. Med större skäl gafs ett annat exemplar af den kungliga medaljen åt hr Österman, som tagit sig före att måla Fersens

mord och gjort det på ett sätt som hedrar en elev. Större intresse vunno likväl ett par andra af de unga, hr Valdemar Nyström, som i dristig färgskala framstält en kyrka med kyrkobesökare i snö med skarpt solljus och som i stora skizzer från Capri och Napolitrakten visat sig äga de mest brinnande och larmande färger på sin palett — osofrade, men friska —, hr D. Lindberg, som gjort fantastiska kompositioner i färg af ett utprägladt personligt lynne — tvifvelsutan de mest löftesrika bland alla målningarna på utställningen — och äfven hr Bengt Hedberg, som i ett svenskt landskap sökt ett dekorativt behandlingssätt, hvilket lofvar godt för framtiden, blott tekniken först blir vunnen. Inom skulpturafdelningen — ganska riklig, också den — märktes i främsta rummet en gubbstaty, Ålderdomen kallad, af hr Elmqvist.

Det är helt andra principer rådande inom akademin nu än för tio, femton år sedan. Det personliga lynnet hos eleven har nu vida större spelrum, han är vida mindre bunden af doktriner, traditioner, uppgifna ämnen. Han arbetar på det han har största lusten för och utför det på hvilket sätt han behagar. Akademin söker, hvad dess skolundervisning vidkommer, på allvar följa med sin tid.

Och det är ett glädjande drag att ämnena för nästa års pristäflan blifvit hållna inom den dekorativa konsten: för målarne dekoration af det nya akademihusets förstuga, för skulptörer ett för trappuppgången afsedt monument öfver Gerhard Meyer, han som skänkte den gamla byggnaden till akademin. Valet af dessa ämnen utgör en tydlig fingervisning till ungdomen åt hvilket håll den bör vända sig för att kunna motse en framtid för sin värksamhet inom Sverges gränser.

G—g N.

Humoristisk literatur. För några år sedan sågo vi en af Sverges mera kända kritiker beklaga sig öfver att *Sigurd* splittrade sin talang på småbitar, men ej producerade något större helt. Det ser ut som om Sigurd lyssnat härtill. Årligen har han nu i spetsen för sin sedvanliga samling stält en längre historia. Dumt nog, ty Sigurds hela styrka ligger i ett skarpt aktgifvande och ett fyndigt återgifvande af enskildheter, dessa enkla åskådningar, stämningar och små tillfälligheter, som hos alla dödliga spela en stor roll och hos många äro det enda värkliga. Att karaktärisera Sigurd genom att anföra stommen till hans skizzer är lika befängdt som att beskrifva ett mänskligt utseende genom att visa ett benrangel. Sigurd gör icke i dunkla problem och djupa analyser, som ju ock endast de stora snillena förstå att med konstnärlig framgång behandla; men Sigurd kommer dock ofta samhället och människorna nära in på lifvet genom att framhålla och gissla de svaga sidorna i vanliga lynnen och karaktärer. Han är därför ett nödvändigt komplement till dessa väl konstruerade, men benhårda och saftlösa nutidsnoveller, hvilka snart bli de enda som en

enögd nutidskritik med sitt cyklopiska dunkande vill puffa ut i bokmarknaden.

Sigurds berättelse *Jonas Durmans testamente*, efter hvilken den nya samlingen har sitt namn, har ju en originell början: testamentet och skogskolonin för förolyckadt folk; men tråden löper tämligen hit och dit, och personerna äro gamla bekanta, t. ex. den i lifvet ensamma arbetshjälten, likaså de blifvande äkta makarna: sångerskan och landtmannen, de länge väntande, herrgårdsfröken och landtprästen o. s. v. Också i de mindre skizzerna träffa vi på mycket gammalt gods, men också godbitar, såsom Stora syster, Vackra Anna, herrskapsamman, som mister sitt eget barn — ett problem, som en af våra större donatorer sökt lösa — Hur själar säljas, I folkhögskolan — båda ett varmt försvar för stora framtidstankar — och andra allmogeskildringar, på hvilka man känner igen Sigurd från hans bästa tider. Satiren är däremot tyvärr svagare representerad, hjärtnupenheten åter starkare än man vill fördraga i våra dagar, då de naturligaste känslor förslöas eller missriktas af en literatur-grupp som naivt nog tilldelar sig hufvudrollen. För vår del tro vi att de känslor Sigurd anslår och till god del också de åskådningar på hvilka han bygger alls icke spelat ut sin roll i den literatur som vill lefva hos ett folk och värka något stort. Men visserligen behöfves därtill en större konstnärlig fulländning, framför alt mera koncentrering på det nya, som Sigurd ej hinner bestå sig eller ej vill lära sig i det motsatta lägret.

Äfven *Chicot* framträder med en längre berättelse, *Schappad* — många roliga situationer, många skarpa observationer och några „skojfriska“ uttryck. Men trafikchefens fördärfliga vrede — som förf. själf sid. 298 förvånar sig öfver — och de flesta andra ledmotiv för händelsernas utveckling kan ref. ej tro på. Samma förf:s *Konstiga kroppar* innehålla kortare stycken med flere roliga uppslag, men besväras, liksom „Schappad“, af longörer. — *John Johnssons* samling *Lätt gods* uppträder själf med mycket små anspråk och fyller dem. Några skizzer beröra skuggsidor af lifvet, såsom Johannes, Ärret, Den första tåren; men på en tragisk utgång är förf. altför beskedlig att tänka. — I *Karl Petterssons* Öden och missöden är det mycket svårt att få tag i något humoristiskt korn; men ref. måste bekänna att han ej läst mer än några enformiga bref af samlingens tio.

Af öfversättningsliteratur ha vi mottagit *En hvardagsmänniskas dagbok* af G. och W. Grossmith, öfvers. af Alb. Montgomery, hvilken ingått i Punch och är en med engelsk anspråkslöshet gjord, ganska njutbar skildring af småfolkets hemlif. — *Förbjudna frukter,* „humoristisk berättelse“ af Nataly von Eschstruth, öfversatt af M. Boheman, är en i alla afseenden vanlig historia, i intet olik förf:s förut till svenskan öfversatta produkter.

W—r.

Ortodox språkforskning vid Åbo akademi.

Åbo akademi öppnades på en för den fria forskningen i hög grad ogynnsam tid. Ortodoxins stridsfrågor koncentrerade kring sig ett alt lifligare vetenskapligt intresse; men ej nog därmed, det teologiska systemet tvang alla andra vetenskaper i sina bojor, och dessa voro ej det förnuftiga systemets milda tvång, utan onaturliga tumskrufvar på hvarje friare tankerörelse. Philosophia utendum est, non fruendum, profana vetenskaper böra ej fritt studeras, utan i teologins tjänst användas — sådan var tidens lösen.

Ortodoxins förnämste kämpe i vårt land var Enevald Svenonius. Förrän han blef professor i teologi, i hvilken egenskap han vann stor namnkunnighet både inom och utom riket, beklädde han under åren 1654—1660 professionen i vältalighet, det vill säga, enligt nutida beteckningssätt, professionen i romerska språket och literaturen. Såsom innehafvare af detta ämbete kände han sig manad att för vårt lands behof formulera och fastställa den ortodoxa läran angående språkens ursprung, släktskap och nytta.

Sina åsikter i detta ämne hade han inhämtat under en treårig studieresa i Tyskland, där han gjorde bekantskap med tidens mest betydande ortodoxer och vid särskilda tillfällen uppträdde i katedern med disputationer i ortodox anda. En literaturhistoriker yttrar därom följande: „Svenonius var en lutheranismens viking, som vid en mängd högskolor gjort strandhugg på hvarje mindre lutherskt uttryck. Hugfull och välrustad, vandrade han omkring och satte sig i oppositionsbänken i lärosalarna för att försvara den konfession för hvars frihet Gustaf II Adolf nyss gjutit sitt blod. Om han hörde att en jesuit ville förfäkta katolska läran i Schweiz, så vandrade han dit från Wittenberg, och sporde han i Schweiz att en kalvinist vid Odern ville förfäkta den reformerta kyrkans konfession, så ilade han dit.“

Sådan var hans förberedelse, då han tillträdde eloquentie-professionen.

Det arbete, hvari han framställer sina åsikter om språken, bär titeln *Gymnasium capiendae rationis humanae,* hvilket ungefärligen betyder: Öfningsskola för tillfångatagande af det mänskliga förnuftet. Titeln är omfattande, men arbetet — 343 kvartsidor — innehåller i själfva värket en encyklopedisk öfversikt af alla icke-teologiska kunskapsgrenar, som för en blifvande teolog ansågos nödvändiga. Närmast hänför det sig dock till språkstudiet, och äfven vid detta skulle, såsom titeln anger, det mänskliga förnuftet ej fritt brukas, utan tillfångatagas.

Ett utförligare referat af arbetets innehåll kan ej här ifrågakomma. Endast några punkter, hvilka kunna göra anspråk på allmännare intresse, må i en lättare form framhållas till riktningens karaktäriserande.

Om nu för tiden en medborgare hos oss får lof att stifta bekantskap med en betydande mängd olika språk, voro de ej färre, som då fordrades af en blifvande teolog, det vill säga, på den tiden, hvarje studerad, bildad man, ty teologisk var grundbeståndsdelen i all lärdom. Svenonius uppräknar såsom nödiga eller nyttiga språk: finska, svenska, tyska, latin, grekiska, hebreiska, kaldeiska, syriska och arabiska. Af dessa lästes latin, grekiska och hebreiska i skolorna; latinet var såsom undervisningsspråket bekant för alla. Ganska klent var det däremot beständt med insikten i grekiska och hebreiska, för att ej tala om de andra orientaliska språken, som blott en eller annan lärd något bättre kände till. Svenonius själf har skrifvit vers på alla dessa språk.

Vår författare genomgår hvart och ett af de nämda språken för sig, visar i hvilken mån de äro nödvändiga och huru och hvar kunskap i dem bäst kunde inhämtas. Till de inhemska språken räknar han den nordiska stormaktens, Sverges rikes, språk: finska, svenska och tyska. I dessa behöfde man dock ej eftersträfva poetiska floskler eller fraser på modet, utan renhet, klarhet och anständig prydnad.

Det visar en sund uppfattning att Svenonius lade stor vikt på ett riktigt uttal. En fråga som nu för tiden är under liflig debatt bland vetenskapsmän och bland den stora

allmänheten, är: *hvar* talas ett språk bäst, efter hvilken orts uttal bör man rätta sig? Det undgick ej Svenonius att detta var ett betydelsefullt spörsmål. Med afseende å finskan uttalade han sig för hufvudstaden Åbo, ty „där lefver språkets renaste odling“. Detta uttalande till förmån för den västfinska dialekten har af den senare utvecklingen vunnit stöd.

Många personer i våra dagar anse att blott stockholmskan är den svenska som duger. Den som ej talar stockholmska talar ej svenska. Redan på Svenonii tid tyckes rikshufvudstaden framträdt med detta anspråk, men liksom mången nu, som ej haft förmånen växa upp i Stockholm, dock tror sig tala svenska, så är ej häller Svenonius — själf Smålandsbo — fullt benägen att låta detta anspråk gälla. Liksom man nu i Sverge ofta håller på Mälarlandskapens språk, säger vår professor att Uppland och Södermanland täfla om företrädet. Och hvad som är ännu märkligare: af Södermanlands städer framhåller man nu för tiden särskildt Nyköping som orten för den renaste svenskan. Och en sådan uppgift finner man äfven hos Svenonius: han har den af biskopen i Åbo Isak Rothovius, hvilken, betecknande nog, 23 år tjänstgjort som kyrkoherde i Nyköping och därför antagligen själf talade Nyköpings-svenska. Svenonius åter är böjd för att ge företräde åt Upsala, där landets ungdom sammanströmmar från olika håll, där praktik och teori förena sig till språkets rykt och utbildning.

Hvad tyskan beträffar, var det förr vanligt, är det kanske ännu, att personer resa till Dresden för att där lära sig den bästa tyska. Den som har en sådan åsikt om tyskan har stöd i Svenonius, ty äfven han ansåg att den renaste tyska talades i Leipzig och Dresden. — Jämte underrättelser om uttalet meddelar eloquentieprofessorn vidare hvilken literatur och hvilka grammatikaliska arbeten böra användas för inhämtande af de nu nämda inhemska språken. Därtill fogar han ännu några upplysningar om estniskan och lapskan, som äfven funnos inom Sverges välde, och vidare anser han det viktigt att teologer skulle lära sig moskovitiska språket för att, såsom han uttrycker sig, kristendomen äfven måtte utbreda sig i dessa länder.

Men med sådana praktiska anvisningar nöjer han sig

ej. Han vill äfven utreda *språkens ursprung* och släktskapsförhållanden — ett spörsmål som först en senare tids forskning med mycken möda lyckats lösa. Förut gjorde man sig saken bekvämare genom fantasirika etymologier, som blott hade det felet, att de kunde vederläggas genom andra, lika djärfva kombinationer. — Noachs sonson Magog var den förste konung i det europeiska Skytien, som nu kallas Finland. En af hans efterträdare hette *Sumble*. Af denne har Suomblenmaa eller Suomänmaa sitt namn, hällre än från verbet *suoda*, unna, vilja väl (som vore användt med afseende å folkets välvilja) eller från *suomus*, fjäll (användt med afseende å landets rikedom på fjällfisk). Namnet Finland bör, säger Svenonius, ej härledas från *fin* (= ett fint land) utan från *finna*, emedan svenskarna under konung Erik Segersäll funno landet och bosatte sig längs kusten. Dessa etymologier ha af många författare upprepats. Af än större betydelse blef Svenonii anvisning — den första som gafs — att söka de finska ordens ursprung i skriftens heliga språk, grekiskan och hebreiskan. Några exempel: det grekiska *aion* (eon, tid) återfinnes i det finska *ainia*, *leicho*, slicka = *leikkaa* (skära), *makros* lång = *makkara* (korf), *choiros* gris = finska *koira* (hund). Från hebreiskan: *avah* han ville = *ovi* (dörr), som på en vink öppnar sig, *chamal* (mild) = *kamala* (hemsk, beundransvärd), ty Guds mildhet förtjänar beundran; *raah* (se) = *raha* (pengar), hvarmed någon förser sig med något. — Svenonius anför blott omkring 40 dylika härledningar, men hans tanke anslog, och vid slutet af 1700-talet hade man redan lyckats uppdrifva antalet af de finska ord, som härstammade från grekiskan och hebreiskan, till flere hundra och dessutom trott sig kunna konstatera en nära släktskap mellan finnarna och israeliterna.

Svenskarna härstamma, säger Svenonius, från Noachs sonsons-son Sveno; svenskans och det därmed besläktade tyska språkets ord härleda sig från latinet, grekiskan och hebreiskan. Omkring 400 härledningar anför Svenonius från ett hvart af dessa språk, så att ganska få primitiva återstodo, som kunde betecknas såsom rent svenska. Härvid anföras om hvart annat ord som äro tydliga lån, såsom diamant från grekiskans (författaren säger latinets)

adamas, beest från *bestia,* ängel från *angelos,* disk från *discus,* och så vidare, samt ord som äro gemensamt arf från den tid, då germaner, greker och italer lefde i samma urhem, såsom *auris,* öra, *aro,* ärja, *jugum,* ok, *agros* åker med flera, men jämte dessa förekomma sådana härledningar som svenska *båt,* farkost, från *beatus* (lycklig), emedan vi med en båt pläga bååta, det vill säga göra vinst och bli lyckliga; svenska *fin* från latinska *finis* (slut), ty öfverhufvud är slutet godt eller fint; *enkling* från grekiska *anche* (arm) ty en enkling är utan armar; från hebreiska *abbir* (tjur, stark) härledes det tyska *bier,* en stark dryck; *naavah* (han åstundade) = *näfve.* ty vid åstundan plägar handen sammandragas till näfve.

Om ock de inhemska språken sålunda hafva höga anor, kunna de dock ej likställas med de primära. Språken äro nämligen antingen primära eller sekundära. Till de förra höra hebreiskan eller själfva ursprungsspråket och dess släktspråk, grekiskan och latinet. Dessa äro allmänna och kända öfver hela världen. Inskriften på frälsarens kors var affattad på dessa tre språk, hela världen undervisas genom dessa språk, de förnämsta heliga och profana skrifter äro på dem affattade. Alla kunna de därför, om ock med olika rätt, göra anspråk på att kallas kardinalspråk. *Latinets* rätt till denna höga ställning grundade sig på dess historiska betydelse; men sitt ursprung leder det från grekiskan och hebreiskan. Den nu följande utförliga framställningen om de latinska ordens härledning, om latinska språkets författare, om de bästa metoderna att lära detta språk — hvarvid bland annat redogöres för den metod som framstäldes af Comenius — alt detta förbigår jag, för att nämna några ord om den ortodoxa åsikten angående grekiskan.

Det var egentligen blott Nya Testamentets grekiska man under detta tidehvarf hyste intresse för. Fint bildade humanister med grundliga studier i den klassiska grekiskan hade tagit anstöt af det föga konstnärliga, från det attiska uttrycket något afvikande språk, som användes af Nya Testamentets författare. Nya Testamentets språk lider af barbarismer och språkfel! Sådant var humanisternas djärfva och, om man ställer sig på en exklusivt klassisk ståndpunkt, fullt berättigade påstående. Huru, genmäler härtill Sve-

nonius, huru kan man beskylla för barbarism och felaktighet det språk, hvars konstnär och styresman är den helige Ande? Skriften är till ord och tanke af Gud inspirerad. Låt vara att de heliga skriftställarne afveko från filosofernas språkregler, de gjorde dock ingen afvikelse från den helige Andes grammatik. I denna krassa form bibehöll sig inspirationsläran under mer än ett sekel.

Nu sist några ord om hebreiskan. Hebreiskan är det första och ursprungliga språket, modern för alla språk. Det är det språk, som Gud själf lärde våra första föräldrar och som han använde, då han meddelade sig med dem. Vid den babyloniska språkförbistringen uppkommo de andra språken ur hebreiskan, men hebreiskan själf bibehöll sig oförändrad. Svenonius antyder äfven att Gud själf lärt människorna den hebreiska bokstafsskriften.[1] Detta blir i magister-disputationer från de följande årtiondena i Svenonii anda utveckladt på följande sätt: Eftersom Adam kände ord, kände han äfven ordens element, bokstäfverna. Den betydelsefulla bokstafsskriften kan ej ha varit för människorna obekant i fullkomlighetens tillstånd. Adam fick sålunda af Gud mottaga jämte språket äfven den hebreiska bokstafsskriften. Och än vidare i samma stil: Det säges i skriften att de saliga skola lofprisa Gud. Hvilket språk skola de därvid använda? Helt säkert det fullkomligaste af alla språk, Guds eget språk, det af förbistringen obefläckade hebreiska språket. Det språk, som talades i det jordiska paradiset, skall äfven ljuda i det himmelska.

Först vid seklets slut begynte vid Åbo akademi förnimmas försiktiga tvifvelsmål huruvida man med säkerhet kunde bevisa något angående de saligas språk. Ända till följande århundrades slut dröjde det, innan man vågade förfäkta den åsikten, att intet bestämdt språk finge betraktas såsom ursprungligt och moderspråk för alla andra. I vår tid har den etymologiska forskningen, sedan den begynt drifvas efter hållbara principer, kommit till resultat, genom hvilka det 17:de seklets ortodoxa läror om språken, till hvilkas försvar Enevald Svenonius uppträdde med hela styrkan af sin lärdom och sin imponerande personlighet, ohjälpligen blifvit kastade öfver ända.

I. A. Heikel.

Carl Wilhelm Scheele.

Efterlemnade bref och anteckningar, utgifna af *A. E. Nordenskiöld.* Stockholm 1892.

De trenne sista decennierna af senast förgångna sekel omfatta den viktigaste perioden i kemins utvecklingshistoria. De stora upptäkter som då gjordes, nämligen af syre, väte, kväfve, klor, luftens och vattnets sammansättning med mera, åstadkommo en omgestaltning af hela det kemiska åskådningssättet, en omgestaltning hvilken sträkte sig till alla med kemin sammanhängande vetenskaper och af densamma beroende näringar. Scheele tillhörde denna period. Han äfvensom Priestley, Cavendish och Lavoisier voro de förnämsta banbrytarena för den nya tid som då grydde. Såsom experimentator och upptäckare af nya viktiga företeelser intager bland dessa Scheele främsta rummet.

Född 1742 i Stralsund i svenska Pommern, kom Carl Wilhelm Scheele redan vid 14 års ålder öfver till Sverge, där han sedan stannade hela sitt lif. Detta land har således med fullt skäl kunnat inregistrera honom bland sina store män, ehuru man visserligen äfven i Tyskland velat betrakta honom som landsman.

Sverge har icke häller försummat att hedra hans minne. Sedan 1827 har ett monument öfver Scheele varit upprest i Köpings kyrka, den ort där han vistades under de senare åren af sitt lif. Och år 1872 väktes inom svenska apotekaresocieteten förslag om uppresande af en minnesstod öfver denne den mest ryktbare bland apotekare som funnits och väl äfven bland dem som komma att finnas. De erforderliga medlen insamlades genom frivilliga bidrag, och den 9 december 1892, 150-årsdagen af Scheeles födelse, invigdes i Stockholm i Humlegården hans af Börjeson modellerade staty.

Till samma tillfälle utkom äfven det stora praktvärk, hvars titel ofvan läses. Vår fräjdade landsman friherre

A. E. Nordenskiöld, hvars intresse för Scheele redan tidigt blifvit väkt icke blott under hans kemiska och mineralogiska studier, utan äfven och särskildt genom hans fader, bärgsrådet Nils Nordenskiöld, hvilken personligen sammanträffat med Gahn och andra Scheele närastående forskare, betroddes af apotekaresocieteten med det svåra och mödosamma uppdraget att genomgå och utgifva Scheeles i Svenska Vetenskapsakademins förvar befintliga bref och kemiska anteckningar, hvilka hittils varit obegagnade och till sitt innehåll så godt som okända. Detta arbete har utgifvaren värkstält med synnerlig omsorg och pietet. De nu offentliggjorda manuskripten visa sig oväntadt värdefulla och utgöra synnerligen viktiga källor för en karaktäristik af Scheele såsom forskare och en rätt uppskattning af hans vetenskapliga värksamhet. Nordenskiölds publikation är måhända det viktigaste och mest omfattande nya bidrag till kemins historia som på länge sett dagen. Det riktar i hög grad vår kunskap om kemins utveckling under slutet af senaste sekel.

De i arbetet aftrykta brefven äro till docenten, sedermera professorn Anders Johan Retzius, årsbarn med Scheele och hans förste gynnare och vän, skrifna åren 1767—1768 under Scheeles vistelse i Malmö; till den bekante kemisten och bärgsmannen J. G. Gahn från åren 1770—1775, då Scheele hade anställning vid apotek i Stockholm och Upsala; till professor T. G. Bergius i Stockholm 1774—1775; till kemie-professor Torbern Bergman i Upsala från åren 1776—1784, då Scheele var bosatt i Köping; till mineralogen och kemisten T. J. Hjelm i Stockholm 1775—1786, äfvensom ett bref till den då, 1787, femtonårige W. Hising (Hisinger) och ett till Lavoisier år 1774.

Dessutom innehåller samlingen Scheeles laboratorii-anteckningar från tiden före 1768 samt från den tid han uppehöll sig i Stockholm och de första åren af hans vistelse i Upsala till år 1772, hvilkas tolkande varit förenadt med stora svårigheter, äfvensom några bland Gahns papper funna otrykta uppsatser af Scheele och anteckningar af den förstnämde, gjorda efter muntliga meddelanden af Scheele.

Dessa bref och anteckningar lämna en fullständigare och klarare föreställning om Scheeles utomordentligt talrika

experimentala undersökningar och upptäkter än man ur hans trykta skrifter kunnat erhålla, samt hvilket är af särskild vikt — tillåta ett ganska noggrant bestämmande af tiden då de utförts.

Den första af Scheele offentliggjorda afhandling (om flusspaten och dess syra) utkom 1771. Tvänne afhandlingar, hvilka han tidigare inlämnat till Vetenskapsakademin, hade refuserats. Ur hans laboratorii-anteckningar och bref till Retzius framgår emellertid att han redan före 1768 — såsom helt ung farmacie studiosus — hade gjort en mängd viktiga upptäkter, till exempel af salpetersyrlighet, svafvelväte och dess förmåga att fälla metallösningen, blodlutsalt, cyanväte, boraxens sammansättning med flera, hvilka upptäkter ensamma hade tillförsäkrat honom en bemärkt plats i kemins historia. Öfverhufvud egde Scheele prioritet till flere betydelsefulla rön och iakttagelser, angående hvilka han antingen alls icke offentliggjort något eller först sedan de äfven af andra blifvit gjorda och meddelade. Till insikt om metallernas olika oxidationsgrader (eller olika halt af flogiston) hade han kommit redan tio år förrän Lavoisier härom gjorde sitt första meddelande.

Scheele har med engelsmannen Priestley delat äran af syrgasens upptäkt, ehuru den senare ansetts hafva iakttagit denna gas ett år före Scheele och således egt prioritet till denna den viktigaste och den största bärvidd egande upptäkt som någonsin gjorts inom kemin. Manuskriptet till sin stora afhandling „Von der Luft und dem Feuer“ hade Scheele nämligen inlämnat till tryckning år 1775, ehuru den utkom först tvänne år senare. Priestley hade iakttagit „eldsluften“ år 1774. Ur Scheeles anteckningar och bref framgår nu emellertid att han redan år 1771 eller 1772 isolerade syrgasen, hvilken han kallade *aer vitrioliens.* Han hade erhållit densamma af kvicksilfveroxid, af silfverkarbonat, af magnesiumnitrat, af salpeter och af arseniksyra med brunsten. Han kände redan då dess förmåga att lifligt underhålla förbränningen och viste att den ingick såsom en beståndsdel i den atmosfäriska luften. *Prioriteten af syrgasens upptäkt tillkommer således Scheele,* och denna upptäkt har han sannolikt gjort under sin vistelse i Upsala.

Äfven flere andra viktiga gaser, såsom kväfve, ammo-

niak, kväfoxid, klorväte, hade Scheele redan vid denna tid och således långt före Priestley ganska ingående undersökt. Icke minst vid dessa gaskemiska arbeten måste man beundra den utomordentliga experimentala skicklighet och iakttagelseförmåga han redan vid så unga år lade i dagen, då man därtill betänker att han måste komma till rätta med de enklaste möjliga apparater och icke hade något ordentligt laboratorium till sitt förfogande, utan måste utföra sina försök i apotekens fönstersmygar och skrubbar, i uthus och på andra tillfälliga arbetsplatser. Ett eget laboratorium inredde han sig först i Köping år 1782.

Scheeles betydelse för den analytiska kemin har väl alltid skattats högt, men att han utarbetat eller lagt grunden till särskilda viktiga kvantitativa skiljemetoder, därom har man hittils icke haft en aning. Många af de förtjänster som just i detta afseende tillagts Bergman, torde i själfva värket tillkomma Scheele.

Tyvärr saknas laboratoriiantecknignarna från tiden efter 1772, men ur Scheeles till Bergman riktade bref, 53 till antalet, kunna många värdefulla upplysningar angående hans forskning under de senare åren af hans lif erhållas.

Bergman dog redan 1784, och kort tid därefter afklippes äfven Scheeles lifstråd, den 21 maj 1786, då han uppnått en ålder af endast 43 år.

Scheele var helt och hållet autodidakt, han hade ingen akademisk bildning och saknade en omfattande lärdom. På de lediga stunder han såsom apotekselev kunde förskaffa sig och genom studium af den literatur han tillfälligtvis öfverkom hade han inhämtat sina kunskaper, och på egen hand begynte och fortsatte han sitt experimenterande. „Han var“ säger Retzius, „utan det man kallar underbyggnad och ingen älskare af systematici, utan sysselsatte sig hufvudsakligen med experimenter. Han hade i flere år, ända från sin lärotid i Göteborg, experimenterat utan ordning eller annat föremål än blott se utslagen, dem han förträffligt väl mindes. — — — Han gjorde försök, som man säger, likt och olikt; därigenom hade han lärt, hvad mången systematicus aldrig kunde lära; ty som han icke arbetade efter vidtagna principer, så fick han se mycket och upptäcka mycket, som en systematicus höll för omöjligt, därför att det var stri-

dande mot principer.“ Då Retzius såg Scheeles dagbok, föll han i „förundran öfver experimenternas myckenhet och hans besynnerliga geni i experimenterande.“ Scheeles förmåga i detta afseende och mängden af de undersökningar han under sin korta lifstid utfört framstå i själfva värket såsom någonting alldeles fenomenalt. Under de senare åren af Scheeles forskarevärksamhet framträda hans undersökningar mera vetenskapligt-metodiska, hvarför han väl närmast har att tacka Bergmans inflytande. Å andra sidan torde denne haft sin mesta praktisk-kemiska kunskap af Scheele.

Retzius yttrar vidare om Scheele „att hans geni var helt och hållet danadt åt fysiska vetenskaper, andra hade han alls ingen håg för“. Också finner man — hvilket är påfallande nog — i hans nu offentliggjorda talrika bref knappast några andra frågor berörda än rent kemiska och sådana som stodo i direkt sammanhang med hans forskningsområde. Icke ens åt sina privata angelägenheter offrar han många ord. Forskningen var för honom en „njutning, hvarvid hjärtat ler“, och han önskade intet annat än att ostördt få syssla med sina retorter och deglar och i dem undersöka alt som kom i hans väg, icke för att därigenom vinna ära och ryktbarhet, utan för forskningens egen skull. Han stannade äfven i sin lugna vrå i den lilla staden Köping, där hans apotek beredde honom en säker, om ock ej synnerligen riklig bärgning, och afslog alla anbud om en mera framskjuten ställning i samhället och den lärda världen, som gjordes honom både från eget land och från utlandet. Endast en gång (1777) lämnade han sitt hemvist för att — för första och enda gången — i Stockholm närvara vid ett af akademins sammanträden samt för att aflägga apotekareexamen, en formalitet hvilken för honom gestaltade sig till en hyllningsfest. Scheele var, säger Nordenskiöld „helt och hållet fri från den fåfänga och den egenkärlek, som biografen så ofta med sorg nödgas konstatera hos de största tänkare.“

Talrika biografier öfver Scheele hafva sett dagen såväl kort efter hans död som senare, såväl i Sverge som i utlandet. Den lefnadsteckning, hvarmed Nordenskiöld inleder föreliggande arbete, erbjuder icke dess mindre synnerligt intresse, i följd af de nya källor han anlitat och den i flere

afseenden klarare belysning Scheeles forskareverksamhet äfvensom hans person och förhållanden i öfrigt genom dem erhållit. Den af varmaste pietet för ämnet genomandade teckningen är egnad att sporra läsarens lust att taga närmare kännedom om de i arbetet aftrykta vid första påseendet torra och aforistiskt affattade dokumenten.

Utom en förteckning öfver Scheeles samtliga i tryck utgifna skrifter och de viktigaste biografier öfver honom, finnas till arbetet bifogade facsimile af några blad ur Scheeles laboratorianteckningar äfvensom ett bref till Retzius, vidare förteckning öfver de kemiska tecken Scheele begagnade, förklaring af i manuskripten använda latinska termer samt ett fullständigt och förträffligt register. — I typografiskt afseende utgör arbetet ett mästerverk.

På ett vackrare och värdigare sätt än genom detta betydande och värdefulla kemisk-historiska verk har den store Scheeles minne icke kunnat hedras.

Edv. Hjelt.

Kampen om historieundervisningen i den tyska skolan.

Det ligger nära till hands för en politisk riktning, som kraftfullt och segrande arbetar sig fram, att söka befästa sitt inflytande för framtiden genom att bemäktiga sig ungdomen och redan i skolan förmå densamma att ansluta sig till det uppfattningssätt, som besjälar de ledande statsmännen. Isynnerhet är det fara värdt att historieundervisningen begagnas såsom medel för detta ändamål. Det är ju lätt för en historielärare, som vill drifva en politisk opinion, att inför sin klass framhålla hurusom den härskande politiska riktningen har gamla anor, huru den redan under förgångna århundraden uppburits af betydande personligheter och huru fäderneslandets lyckliga framtid måste vara beroende af dess energiska fullföljande. Tillika skildras förvändheten i andra, motsatta sträfvanden och det själfviska i de motiv som framkallat dem. Där undervisningen göres till vehikel för politiken, betänker man icke att det historiska studiet genom ett sådant förfarande förfelar sin uppgift att leda barnen till kunskap om förgångna tiders lif, att göra dem förtrogna med mänsklighetens olyckor, strider och segrar samt att objektivt och utan på förhand faststälda synpunkter lära dem huru den bestående civilisationen framgått såsom resultatet af förgångna släktens arbete.

En sträfvan att draga nytta af historien för politiska ändamål har senast gjort sig gällande i den tyska och framför alt i den preussiska skolan. Den unga preussiska ämbetsmanna- och militärstaten, som segerrikt kämpat för Tysklands enhet, har i all sin glans och storhet mäktiga motståndare att bekämpa. Socialisterna uppställa ett program, som hotar att fullkomligt tillintetgöra de bestående statsinstitutionerna. Partikularisterna förfäkta gentemot den tyska och preussiska enhetstanken de enskilda småstaternas rätt och intressen. Och de liberala anse militärmo-

narkin såsom en börda, hvilken hämmar utvecklingen af folkets andliga och materiella lif. Under kampen mot dessa fiender har man vändt sig till skolorna i hopp om att där kunna upprycka det onda med rötterna genom att forma de unga sinnena i enlighet med de bestående styrelseprinciperna.

Redan kort efter sin tronbestigning framlade kejsar Wilhelm II i särskilda tal sina tankar om den offentliga uppfostran och skolundervisningen. Skolorna väkte, enligt hans mening, icke i tillräcklig mån fosterlandskärleken till lif hos sina elever; ungdomen lärde sig icke att betrakta uppoffringen och arbetet för fäderneslandets och statens stora intressen såsom lifvets hufvuduppgift. Isynnerhet var historieundervisningen bristfällig, bl. a. genom att den sysselsatte sig med händelser och personer från länge sedan förgångna tider, medan sådant som direkt invärkat på nutiden lämnades åsido.

Dessa monarkens i allmänna ordalag uttalade tankar formulerades närmare i förbindelse med ett förslag till allmän reform af det högre preussiska skolväsendet, för hvars behandling en kommission af sakförståndiga år 1889 sammanträdde i Berlin. Genom en kabinettsorder af den 1 maj 1889 faststäldes såsom skolans uppgift att motarbeta „utbredandet af socialistiska och kommunistiska idéer, hvilket isynnerhet borde ske genom religions- och historieundervisningen“. Den sistnämda skulle uppvisa „huru Preussens monarker af gammalt hafva betraktat såsom sin särskilda uppgift att låta den till kroppsarbete hänvisade befolkningen åtnjuta ett landsfaderligt skydd och höja dess kroppsliga och andliga ståndpunkt, och huru äfven i framtiden arbetarena kunna vänta sig rättssäkerhet och trygghet i sin näring endast genom att skyddas och värnas af en konung som står i spetsen för en ordnad stat“. „Isynnerhet från det nyttigas ståndpunkt“, hette det vidare, „skola nödvändigheten af monarkiska institutioner för den enskildes förkofran och outförbarheten samt det afskräckande i de demokratiska idealen klargöras för ungdomen“.

På grund af denna kabinettsorder uppstälde det preussiska statsministeriet i ett betänkande af den 27 juli 1889 bestämda förslag, hvilka den 30 augusti vunno kungligt godkännande. Värkställandet öfverlämnades åt kultusministern.

Förordningen af 30 augusti 1889 fastställer för de lägre preussiska skolorna bl. a. att undervisningen i fäderneslandets historia skall föras fram ända till den nuvarande kejsarens tronbestigning och att på högre afdelningen de preussiska konungarnes förtjänster om folkets väl särskildt böra framhållas. I samma anda fastställas för de högre skolorna följande hufvudpunkter: 1. Undervisningen i fäderneslandets historia bör fortgå ända till kejsar Wilhelm II:s tronbestigning och från den store kurfurstens tid utvidgas till större omfång än förut varit fallet. 2. De viktigare fakta böra upptagas på de högre läroanstalternas mellanklasser. 3. Utvecklingen af Preussens sociala och ekonomiska förhållanden från början af vårt århundrade till utgifvandet af de senaste socialpolitiska lagarna (särskildt ålders- och olycksfallsförsäkringslagen af 1889) bör isynnerhet framhållas. 4. Denna undervisning bör drifvas i större omfattning på de fullständiga lärovärkens högsta klass. Socialdemokratins fördärflighet bör därvid inskärpas med stöd af det sunda människoförståndet, utan granskning af de socialistiska teorierna. Omöjligheten af de socialdemokratiska sträfvandena bör uppvisas genom framhållande af socialdemokratins positiva syften, hvarigenom saken kan göras fattlig för ungdomliga sinnen. 5. Med hänsyn till denna utvidgning af historieundervisningen förminskas det historiska undervisningsmaterialet i motsvarande grad på andra områden. 6. De historiska läro- och läseböckerna böra kompletteras af kompetenta skolmän och lärda genom upptagande af motsvarande undervisningsmaterial.

I vissa delar gingo dessa bestämningar önskningar till mötes, som redan länge hade uttalats af framstående tyska skolmän, t. ex. i fråga om kursens utsträckning intill nyaste tider. Själfva syftet med reformen och dess förknippande med en helt och hållet politisk uppgift gåfvo däremot anledning till mångfaldiga betänkligheter. Man framhöll huru skadligt det måste vara att begagna sig af skolan såsom medel till bekämpande af en viss politisk riktning, hvarigenom lärarena komme att stå i bitter motsats till en del af eleverna och till deras föräldrar. Ej mindre opedagogiskt syntes det vara att tvinga lärarena att kämpa för åsikter, som mången måhända funne stridande mot sin egen öfvertygelse.

Men framför alt gjordes från historiskt-vetenskaplig ståndpunkt invändningar mot att historieläraren icke såsom förut finge uteslutande taga hänsyn till förgångna epokers egendomliga förhållanden, utan vore bunden vid en bestämd, på förhand gifven uppfattning af de historiska fakta och tvungen att tendensiöst tillspetsa sin framställning med hänsyn till ett utom saken liggande mål. Hufvudvilkoret för en god historisk undervisning hade hittils varit att läraren skulle iakttaga största möjliga objektivitet i återgifvandet af det faktiska innehållet och att han i formelt afseende, med bibehållande af all önsklig värme i föredraget, dock skulle afhålla sig från att framlägga en af dagens frågor färgad subjektiv uppfattning. Skulle man nu med ens kasta öfver bord hvad som låg i själfva sakens natur och genom långvarig erfarenhet visat sig vara det riktiga?

En reform är emellertid, isynnerhet på skolans gebit, icke så lätt genomförd i praktiken som utkastad på pappret, och den preussiska skolförvaltningen torde stött på många hinder vid fullföljandet af planen. Kurserna måste omstöpas, lärarne kunde eller ville icke i sin undervisning inblåsa den öfverhetligen stadfästa andan, och slutligen saknades läroböcker, som kunde läggas till grund för den nya undervisningen. Vid talrika skolkonferenser var saken under debatt, med den påföljd, att regeringen delvis måste modifiera sina yrkanden, dock utan att afstå från sin grunduppfattning.

En på sitt sätt anmärkningsvärd produkt af den högvederbörligen stadfästa planen för historieundervisningen i de preussiska skolorna är en af tre lärare vid kungliga kadettkåren utarbetad lärobok, som 1891 utkom i Berlin med titeln „Historisk läro- och läsebok från nutiden ända till Karl den store, för de högre lärovärkens lägre klasser“. [1])

Boken, som afser att grundlägga en rätt patriotisk uppfattning hos den tyska ungdomen redan vid 11—13 års ålder, börjar med en för cl. sexta afsedd afdelning: „Der

[1]) *Lehr- und Lesebuch der Geschichte von der Gegenwart bis auf Kaiser Karl den Grossen* für die unteren Klassen höherer Lehranstalten bearbeitet von D:r Rudolf Stentzler, Prof. am Königl. Kadetten-Corps, D:r Franz Lindner, Oberlehrer am Königl. Kadetten-Corps und D:r Hugo Landwehr, etatsmässiger wissensch. Lehrer am Königl. Kadetten-Corps. Berlin 1891, Ernst Siegfried Mittler & Sohn.

Hohenzollern Thaten und Leben in den letzten fünfhundert Jahren“ af D:r Rudolf Stenzler, 60 sid. För att det nuvarande Preussens storhet och glans i främsta rummet må inpräglas i elevernas minne går framställningen i retrograd tidsföljd från den nuvarande kejsaren Wilhelm II ända till den förste hohenzollerske kurfursten af Brandenburg (1415). Framställningens ton framgår nogsamt ur de två första styckena: „Fröjda dig, tyska ungdom, fröjda dig tacksamt öfver ditt fädernesland! Ty dig är beskärdt hvad som länge, länge var fädrens fromma, varma önskan: ett *tyskt rike*, enigt och dock mångggestaltadt i sitt inre, mäktigt utåt, ett värn för fred och sedlig bildning hos jordens folk! — Från Alperna till Belt, från Memelfloden till höjderna af Wasgau, i fjärran Afrika och öfver australiska öar susa Hohenzollerörnens vingar, och rikets banér håller i stark hand *Wilhelm II,* den tredje tyska kejsaren (I = Imperator), den nionde konungen af Preussen (R = Rex), den tjugonde i raden af den upphöjda släkt, som nu sedan nära fem århundraden härskar i Brandenburg“. — Efter denna pompösa början faller förf. in i ren hvardagsprosa, ty om kejsar Wilhelm II:s värksamhet har han icke mycket att säga. Bland kejsarens förtjänster anföres, för att gifva socialisterna nödig fingervisning, stats- och -katedersocialismens pièce de resistance: den redan nämda ålderdoms- och olycksfallsförsäkringslagen af 1889, hvars hufvudinnehåll t. o. m. i korthet angifves, säkert till föga glädje för de elfvaåriga läsarena. Sedan förf. försäkrat att kejsaren, „full af ungdomlig kraft själf skulle vilja se och höra alt, själf efter stora anors föredöme i rastlöst arbete vara sin stats förste tjänare, en befordrare af tysk tukt och sed“, öfvergår skildringen till hans barndom och uppfostran, hvarvid bl. a. geheimerådet Hinzpeter får sin tillbörliga plats. Sådana fakta anföras som: “Under vintern bebor vår kejsare *slottet i Berlin*, under sommaren *det nya palatset i Potsdam*“. Slutligen tillönskas härskaren gudomligt beskydd, hvarefter förf. går att „tränga in i förgångna tiders jordlager för att söka hvar de starka träd rota, hvilka i dag gifva oss frukt och välsignelse, och utforska hvilka de män varit, som planterat och närt dem“. Sedan följa kapitel om kejsar Fredrik III och hans föregångare.

Den tillbakagående tidsföljden i berättelsen gör oafvisligt intryck af att förf. vill bygga takresningen och öfversta våningen till sitt hus, innan han börjat med grundvalen och de nedre våningarna. Eleven kan omöjligen fatta betydelsen af senaste tiders lagar, regeringsåtgärder och historiska personligheter, innan han ens fått en aning om den tidigare utveckling, som ligger till grund för dessa företeelser. Den kronologiska förvirring, som därvid uppkommer, är påfallande. Sedan en furstes lefnadslopp blifvit genomgånget, hoppar berättelsen 20—30 år tillbaka till den närmaste föregångaren, och sålunda fortgår framställningen genom oaflåtliga språng bakåt och därpå följande små vägstycken framåt. Eleven saknar här helt och hållet den goda ledtråd, som den själffallna progressiva tidsföljden gifver. Hvad som dock framför alt väcker afsmak är den svulstiga stilen, den till en kolossal höjd drifna preussiska patriotismen och den inskränkthet i uppfattningen, inför hvilken alt synes obetydligt, jämfördt med den brandenburgsk-preussiska statens utveckling och öden. Hos de hohenzollerska furstarna ser förf. ingen brist eller svaghet. „Såsom tappra krigare, skickliga statsmän, sparsamma hushållare, rättvisa domare, fromma och milda fredsfurstar hafva de i full känsla af sin härskarepliikt under århundraden arbetat och kämpat för vårt fäderneslands enighet och makt, för vårt folks välstånd och förkofran“.

Den följande, för cl. qvinta afsedda afdelningen af arbetet, „Lebensbilder aus der deutschen Geschichte von 1415 bis auf die Karolinger“ (sid. 63—107), förf. af D:r Franz Lindner, är hållen i nyktrare ton, men lider äfven den genom den kronologiskt tillbakagående uppställningen, som t. ex. låter Karl den store följa efter de saxiska kejsarena, utan att läsaren fått någon kunskap om folkvandringen eller det frankiska väldets föregående historia. — Den tredje och sista, för cl. qvarta afsedda afdelningen, förf. af D:r Hugo Landwehr, bär titeln: „Bilder aus der Geschichte der europäischen Reiche seit dem Zeitalter der Entdeckungen“ (sid. 112—179). Här är den retrograda tidsföljden öfvergifven, kanske emedan man funnit det omöjligt att konsekvent genomföra detta system. I sammanträngd form, med hufvudsakligen biografiskt syfte, meddelas det hufvudsakliga ur Nya

tidens historia, från upptäktsfärderna till kejsar Wilhelm II. Det kan dock äfven här ifrågasättas huruvida en elev, som känner intet om Gamla tidens historia och endast de tyska kejsarenas samt Hohenzollrarnas öden ur Medeltidens historia, rätt kan fatta utvecklingsgången under Nya tiden.

I ett „Vorrede", som afslutar arbetet, försvara sig författarena mot sina kritiker, särskildt i fråga om den retrograda kronologin. „Äfven historieundervisningen kan", säga de, „utgå från åskådning, från förklarandet af hvad som dagligen och stundligen träder för barnets ögon och invärkar på dess och dess anhörigas öden". „Man kan", tillägga de, „rätt väl gifva en härskares lefnadsbild, en skildring från nutiden eller hvilken tid som hälst, åt en människa som icke känner de föregående tiderna". Dessa satser hvila emellertid på en oriktig uppfattning af barnets själslif. Barnet kan svårligen fatta det moderna statslifvet med dess invecklade förhållanden, medan däremot hjältesagans och den äldre historiens gestalter blifva ett värkligt åskådningsmaterial för dess fantasi.

Vi hafva uppehållit oss vid detta arbete, emedan det torde vara det enda försöket att fullt konsekvent i läroboksform genomföra det nya preussiska systemet för historieundervisningen. Senare har man utgifvit historiska läroböcker, som utgöras af endast ett kort och knapt uppräknande af fakta, utan vidare utläggning, måhända för att läraren skall vara oförhindrad att inlägga den politiska teori som är honom anbefald.

Dessa reformplaner väkte så mycket större oro, som vissa tecken tydde på att man ville fastkedja äfven den historiska literaturen vid det officielt erkända åskådningssättet. Prässprocesser förekommo mot författare, som ställdes till rätta endast därför att de ifrågasatt den hohenzollerska dynastins förtjänster. Det syntes vara hart när att den tyska historieskrifningen, om dessa sträfvanden ohäjdadt fortginge, skulle förlora den karaktär af objektiv sanningskärlek, som med skäl varit de tyska häfdatecknarenas stolthet. I Tyskland stå universitetslärarena skolan vida närmare än hos oss. Det torde också varit från dem som förslaget närmast utgick att sammankalla en kongress af tyska historiker, där, förutom andra spörsmål, i främsta

rummet frågan om den historiska undervisningens förhållande till de politiska opinionerna skulle diskuteras. Denna „Die erste Versammlung deutscher Historiker“ skulle först hållas i München i september 1892, men uppsköts af fruktan för koleran till följande vår och sammanträdde slutligen i München 5—8 april 1893. Förhandlingarna äro återgifna i „Allgemeine Zeitung“ (München) 5—8 april och i Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft“ herausg. von L. Qvidde (Jahrg. 1893 h. 1 sid. 155—165), hvilken sistnämda tidskrift uppmärksamt och från frisinnad ståndpunkt följt med den preussiska skolpolitikens utveckling i fråga om historieundervisningen. Församlingen sysselsatte sig med några frågor som icke höra till vårt ämne, såsom om lämpligaste inrättningen af seminarier för den historiska universitetsundervisningen och om vilkoren för begagnande af arkiv och handskriftssamlingar, men hufvudintresset koncentrerade sig dock kring den främst på mötesprogrammet upptagna frågan om „historieundervisningens bedrifvande i de högre skolorna“. Vi skola återgifva hufvuddragen af den diskussion, som fördes i denna punkt.

Till församlingen hade infunnit sig icke mindre än 107 deltagare, bland dem flere af Tysklands främsta historiska författare. Dock märktes att Nordtyskland och isynnerhet de nordtyska universiteten voro mindre talrikt representerade, kanske emedan man anade att förhandlingarna skulle vända sig emot den preussiska skolpolitiken. För hufvudfrågan funnos icke mindre än tre referenter, nämligen gymnasialdirektorn *R. Martens* från Elbing såsom hufvudreferent, samt prof. *A. Dove* från München och den kände skriftställaren prof. *G. Kaufmann* från Breslau, bägge såsom medreferenter. Frågan var fördelad i två punkter: a) I hvad mån har historieundervisningen att tjäna såsom förberedelse till deltagande i de uppgifter, som nutidens offentliga lif ålägger hvarje bildad person? — b) Huru bör historieundervisningen med afseende därå bedrifvas? Hufvudreferenten, direktor Martens, som redan i en under hösten 1892 utgifven skrift „Om historieundervisningens omorganisation i de högre läroanstalterna“ framträdt såsom en ifrig anhängare af den nya preussiska riktningen, framlade nu sin mening i

för mötets räkning affattade teser, hvilkas hufvudinnehåll sammanfattades i följande två satser: 1. Historieundervisningen motsvarar sin uppgift att förbereda för det offentliga lifvet, om det lyckas henne att lära och såsom omistlig besittning hos den enskilde befästa statsmedvetandet såsom känslan af den altbehärskande, ansvarsfulla plikten mot staten. 2. Denna historieundervisningens allmänna uppgift bör fullföljas i två riktningar: förståndet bör uppodlas, så att det vinner de för ernående och upprätthållande af statsmedvetandet nödiga historiska kunskaperna och förmågan att begagna dem för det angifna ändamålet (historiskt sinne); i hjärtat och känslolifvet böra ingjutas kraft och beredvillighet att handla i enlighet med den förvärfvade kunskapen. Talaren, som sade sig vara en anhängare af ett starkt konungadöme i motsats till en parlamentarisk regering, betonade särskildt att det icke vore nog att hos ungdomen framkalla kärlek till fäderneslandet; man borde sträfva till „statsmedvetandet", som innebure icke blott en passiv känsla, utan äfven en hela lifvet genomgående förmåga att värka för statens bästa; därvid skulle de bildade klasserna mera än förut dragas in i det offentliga lifvet, för hvilket de altför mycket hållit sig främmande. I motsats därtill ansåg medreferenten, prof. Dove, att den historiska undervisningen tillräckligt tjänar det offentliga lifvet genom att lösa sin egen uppgift, d. v. s. genom att lägga grunden till den enskildes historiska bildning. Historieundervisningen är så mycket fullkomligare, ju mera uteslutande den tjänar detta ändamål. Han sade sig icke underskatta de moraliska och etiska momenten i historieundervisningen och var alls icke en anhängare af likgiltigheten för statens ändamål, men om man begagnade dessa moment såsom yttre skylt för historieundervisningen, så vore det en återgång till de tider, då historien var endast en handelsvara och man vid hvarje bok frågade hvartill den var nyttig. Den andra medreferenten, prof. Kaufmann, stod i princip på Doves ståndpunkt, dock med någon modifikation i fråga om fosterlandskärlekens väckande genom historieundervisningen. Äfven han yrkade med bestämdhet att från historieundervisningen hvarje försök borde aflägsnas att uppfostra ungdomen till bestämda åsikter i politiska, kyrkliga och sociala frågor,

hvarför det vore ett hufvudvilkor för all duglig historieundervisning att läraren icke skulle stå under något tryck från politiska och sociala myndigheter. Ej häller finge historieundervisningen underordnas konfessionella ändamål. Under lifligt bifall af församlingen uttalade han sig särskildt för att historieundervisningen alls icke finge tagas i anspråk såsom hjälp i kampen mot socialdemokratin. Läraren borde förblifva opartisk och afhålla sig från att bekransa monarkernas hufvud med falska lagerkransar.

Diskussionen, som, om det också icke öppet utsades, närmast gälde de i Preussen införda förändringarna i den historiska undervisningsplanen, fördes med stor liflighet. De flesta talare, isynnerhet från södra Tyskland, bekämpade de åsikter som direktor Martens framlagt och vunno därvid lifligt bifall i församlingen. Den bekante professor Prutz från Königsberg förklarade sig vara emot hvarje införande af partitendenser på skolans heliga område. Skolans uppgift är icke att uppfostra till uppfyllandet af statsborgerliga åligganden, utan att arbeta för ungdomens bildning. — Professor Kropatschek från Berlin ådrog sig uppmärksamhet genom ett andragande, i hvilket han sade sig vara en reaktionär af renaste vatten och således såsom politiker stå på referentens sida, hvilket dock icke hindrade honom att i den föreliggande frågan ansluta sig till dennes motståndare. Skolan borde i främsta rummet undervisa. — Professor Grauert vände sig från en annan ståndpunkt emot det ensidiga betonandet af statsmedvetandet. Han ville att historieläraren skulle framhålla det obeständiga i politiska förhållanden, men vid sidan af denna obeständighet äfven det eviga i historien, människans värde och bestämmelse. För plikterna mot staten finge samvetsplikterna och plikterna mot Gud icke förgätas. — I allmänhet framgingo ur diskussionen två mot hufvudreferentens uppfattning stridande hufvudsynpunkter, nämligen att hvarje utifrån uppstäld uppgift medför fara för den objektiva historiska sanningen, som i undervisningen bör stå öfver all annan hänsyn, och för lärarens subjektivt sanna hållning, samt att inläggandet af en tendens är i pedagogiskt hänseende förkastligt, då ju däraf hos en del elever motsägelse måste framkallas, hvaraf följden blir en värkan motsatt den

som varit afsedd, hvarförutom äfven i en del fall konflikter mellan skolan och hemmet måste föranledas.

Under diskussionens vidare förlopp återtog direktor Martens sina teser, hvarefter församlingen antog följande resolution: „Historieundervisningen kan och får icke i den mening tjäna såsom förberedelse till uppfyllandet af det offentliga lifvets uppgifter, att hon förbereder därtill systematiskt och med syfte att framkalla en bestämd sinnesriktning; hon har snarare att med afseende å det ifrågasatta ändamålet endast meddela de historiska kunskaper, hvilka gifva förmåga att senare deltaga i det offentliga lifvet och att lifva böjelsen för sådant deltagande“. Detta af prof. Stieve väkta resolutionsförslag hade ursprungligen äfven innehållit en sats om väckandet af „fosterlandskärleken och ett strängt pliktmedvetande gentemot staten“, men genom att, efter omröstning, utesluta dessa sistnämda ord angaf församlingen sin med Doves och Kaufmanns öfverenstämmande uppfattning. Endast uttryckssättet modifierades af hänsyn till direktor Martens.

I samma anda fäldes under mötets följande debatter yttranden emot att undervisningen skulle afse bekämpandet af de socialdemokratiska idéerna, medan å andra sidan flere talare önskade att samhällsförfattningen i rent saklig form skulle upptagas såsom läroämne i förbindelse med det historiska studiet.

Stämningen vid mötet var, att döma af referaten, frisinnad och förhoppningsfull. Gentemot det politiska trycket och däraf framkallad nedslagenhet framträdde en glad ifver att „värka för hvad man ansåg vara historikerns höga kallelse“. „Det fans“, säger referenten i Qviddes tidskrift, „ögonblick, då församlingen, så nyktert man än i allmänhet affattade sina yttranden, genomgicks af en sådan upphöjd stämning, som visar sig då man är besluten att gemensamt kämpa för ett ideelt intresse“.

Huruvida församlingens hållning och uttalanden skola komma att invärka på frågans vidare utveckling är naturligtvis osäkert. Dock kan man hoppas att vederbörande icke lämna åsikter, uttalade af ett stort antal af Tysklands främsta fackmän på det historiska området, obeaktade. I Tyskland finnas i öfrigt altför gamla traditioner, en altför

mognad folkopinion till förmån för den historiska undervisningens och den historiska forskningens frihet, för att denna skulle kunna förkväfvas genom en politisk vind, som visserligen blåser från samhällets höjder, men dock torde vara öfvergående.

Dessa företeelser ur det tyska kulturlifvet innebära emellertid en varning för andra länder. Må man icke under fosterlandskärlekens och de medborgerliga intressenas skenfagra täckmantel låta leda sig ifrån det rena sanningssökande, som ger all historisk undervisning dess bestående värde.

M. G. Schybergson.

Salongerna i Paris våren 1893.

II.

Salongen i Champs-Elysées vittnar på ett vältaligt vis om det stillastående som för närvarande råder inom den franska konsten. Oaktadt de förut omnämda framstående arbetena på Champ-de-Mars-utställningen, varsnades äfven där i det stora hela afmattning: ingen värkligt ny energisk insats, intet egentligt nytt uppslag gjorde genombrott. Det som där var nytt utvisade mest förkonstling och onatur, och det som var godt kunde knappast kallas nytt. En betydande insats — kanske den friskaste — hade dessutom utlänningarne gjort, men för att vara rättvis skall man icke förgäta att dessa samma utlänningar gått i skola här, åtminstone de flesta.

På den officiella salongen i Champs-Elysées exponera flere af Frankrikes mest kända artister. Slår man upp utställningskatalogen, finner man där en hel hop gamla bepröfvade konstnärsnamn med europeisk klang, och ser man på taflornas ramar, möter ögat öfveralt namn med de två betydelsefulla bokstäfverna „H. C.“ (hors concours) fogade efter, ehuru man vid åsynen af själfva taflan nästan lika ofta förvånar sig öfver att dess upphofsman någonsin blif-

vit „hors concours“. Jag vill icke neka till att på denna salong finnas förträffliga saker, att man under vandringen genom dessa ändlösa salar kan stanna med utropet: hvilken förträfflig tafla, hvilket utmärkt porträtt! Men öfverhufvudtaget är det medelmåttan som här segerrikt regerar. Vid anblicken af dessa tusentals taflor inser man tydligare än någonsin att det icke blott kommer an på att skickligt kunna föra en pensel eller teckna någorlunda korrekt, för att frambringa ett konstvärk. Ty skickligheten dödar mången gång det som är finast och bäst, det som är mest personligt, mest artistiskt i ett konstvärk. Ofta kan en ännu bristfällig formgifning för oss uppenbara någon ny sida af naturens oändliga mångfald; vi se, oaktadt den ännu icke fullt behärskade formen, ett konstnärstemperament, hvars finaste strängar vibrerat vid dessa nya upptäkter, och den omedelbara innerligheten i teckning eller färg öfverför dessa intryck till åskådaren. Har icke ett sådant värk ett oändligt mycket högre värde än den korrekta, skickligt utförda tafla, som lämnar oss kall? Det är härmed icke min mening att förneka teknikens ofantliga betydelse; formen är det ju som måste bära fram konstvärket genom tiderna, men våra dagars stora utställningar visa just huru mycket som går under namn af konst, ehuru det endast är skicklighet. Det är jämförelsevis lätt att nu för tiden förvärfva en stor teknisk färdighet, men det är och förblir alltid sällsynt att vara en äkta konstnär. Man kan återgifva den yttre aspekten utan vank och lyten och ändå bjuda stenar i stället för bröd.

Hedersmedaljens bortgifvande i år åt *Roybet* för hans „Propos galants“ tyckes mig bekräfta denna åsikt. Taflan är stor, figurerna äro i naturlig storlek och ämnet muntert och litet ekivåkt — med ett ord, den är en riktig „clou“ för den stora publiken. Den stora, glada, fylliga kvinnan i taflans ena hörn upphör ett ögonblick med sitt arbete att plocka fågel och lyssnar skrattande, liksom endast med ena örat, till det lockande förslag som göres af den ståtliga trumpetaren, hvilken lutar sig fram öfver bordet mot henne, i det han upptar taflans förgrund. Äfven Rubens har ju målat köttets förnöjelse, men han präglade framställningen med sin mäktiga individualitets och sin tids och renässan-

sens omisskänneliga stämpel; hans taflor föra oss tillbaka till naturens mäktiga, otamda kraft, medan Roybets kvinna med det muntra ansiktet och de robusta skuldrorna samt hans stora trumpetare i sextonhundratalets pittoreska dräkt, kragstöflarna och den mjuka grå filthatten, som böjer sig så naturligt i hans hand, föra oss tillbaka till — Frans Hals, Terburg o. a. och till det lif som dessa tolkade bättre, därför att de stodo midt i det. Jag vill icke förneka att „Propos galants“ är ett duktigt „morceau de facture“, men tror häller icke att det är något annat.

Roybet har äfven en annan stor tafla på utställningen. Den står som introduktion till salongen ute i vestibylen och upptar med sin väldiga yta en stor vägg. Vid dess första åsyn får man en konfys anblick af döda och lefvande människofigurer, förvridna ställningar, armar, ben, hästar, blanka vapen, rustningar och granna dräkter, hvilket alt framträder i den skarpa motsättningen af mörka skuggor och starka dagrar. „Charles-le-Téméraire à Nesles“, säger katalogen. Scenen försiggår i den stora katedralen, i hvilken den grymme härskaren trängt in, sittande till häst samt omgifven af sitt folk. Massakern har börjat; kvinnor, barn, gubbar, prelater, alla nedhuggas af de ursinniga krigarne, andra åter nedstörtas från läktarena och synas i bakgrunden, sväfvande i luften. Som komposition har taflan det stora felet, att ingen episod är nog förhärskande för att genast fängsla åskådarens blick och leda honom in i handlingen.

En ännu större duk än denna är *Munkacsys* jättemålning „Arpad, fondateur de la Hongrie, reçoit la soumission des peuples conquis de 885 à 906“. Taflan, som är femton meter lång och fem meter hög samt beständ till det ungerska parlamentshuset, framställer egentligen icke någon historisk tilldragelse, utan är ett slags symbolisk resumé af Ungerns eröfring, i det målaren här sammanfört representanter för de olika stammarna, hvilka bringa eröfraren sin hyllning. Hvilket oerhördt studium af dräkter och typer i denna jättetafla och — hvilken tråkig officiell prägel! Medan man bugar sig af aktning för arbetet att täcka denna femtonmeters duk, tänker man med saknad på den väldiga inspiration, den mäktiga känsla, den glöd och eld i färgen, som för alltid präglade samme målares Kristus inför Pilatus i åskådaren minne.

Huru svårt det emellertid är att förblifva sig själf trogen visa äfven flere af de öfriga konstnärerna på denna utställning. Man kan visserligen tycka att *Henner* är mera Henner än någonsin i sin „Dormeuse“, kvinnan med det röda håret och den bländande hudfärgen, hvilken såsom effenben står mot den tunga, mörka fonden, medan endast en hårfin kontur någon gång begränsar kroppens fina, fulla modellering. Man kan på långt håll känna igen *Bonnats* porträtter på den något rödbruna hudfärgen, den kraftiga utmodelleringen och den luftlösa, bruna fonden; likaså har *Bouguereau* i sin „Offrande à l'amour“ bibehållit sitt vanliga mytologiska ämne, sin gamla banala färg med dragning i rosenrödt och sitt alltid fulländade utförande. Sådana har man sett dessa artister i många år. Men är icke just detta den svaga punkten? En konstnär kan icke ständigt och under alla förhållanden se naturen på samma vis, utan att upprepa sig själf. Gör han det, så blir det framställningssätt, hvilket en gång troget följde hans intentioner i spåren, ett manér, och konstnären lefver på förut vunna segrar. Det är öfverhufvudtaget denna förebråelse som kan riktas mot hela salongen i Champs-Elysées. Häri ligger dess svaghet, och häraf kommer dess allmänna karaktär af stillastående.

Påståendet att fransmännens starka sida är porträttet bekräftas äfven af denna salong. De lägga i sina porträtt den fina esprit, den klara logiska uppfattning, som äro utmärkande för deras ras, och de få härigenom, ofta på ett synnerligen skarpsinnigt och intelligent vis, fram temperamentet hos den person framställningen gäller, så mycket mera som paletten knappast tyckes ega några hemligheter för flere af dessa artister. Några af salongens bästa nummer äro äfven porträtt. Ett af de främsta är *Cormons* utmärkta stora helfigur af „Père Didon“. Den vältalige predikanten från Notre Dame de Paris är afbildad stående i sin cell, iklädd dominikanerns hvita kåpa. Den fylda bokhyllan i taflans ena hörn anger studierummet; eljes koncentreras åskådarens hela intresse på det energiska, intelligenta ansiktet med de bruna ögonen, den uttrycksfulla munnen och den kraftfulla hakan med dess blåaktiga skäggbotten samt den undersätsiga figuren med talargesten. Detta porträtt ger intryck af storslagen samlad kraft, såväl hos målare som hos modell.

Lika förträfflig, ehuru i vissa afseenden dess fullständiga motsats, är *Aimé Morots* bild af en äldre man. Hvarje linje i det fina, bleka, utlefvade ansiktet, med det väl ansade kindskägget och de smala, välvårdade händerna, angifver världsmannen, och detta har artisten tolkat genom en utsökt penselföring och sin diskreta samt på samma gång klara färg. Sin vackra färg visar han äfven i en stor historisk komposition: „La retraite de S:t-Jean-d'Acre, prairial an VII". Utförd i ett litet format — figurerna äro ungefär af samma storlek som Meissonier brukade använda — framställer taflan Napoleons och hans armés återtåg genom öknen. Med anförarne i spetsen ringlar sig tåget, likt en lång, färgrik orm, öfver den oändliga gula sandslätten. Taflan, med dess starka värkan af sol och ljus, erbjuder ett måleröga stor förnöjelse.

Det har också varit färgen som lockat *Benjamin-Constant* att framställa hennes majestät Victorias sändebud i Paris, lord Dufferin, med den röda, hermelinkantade pairsmanteln öfver en svart frack samt utstyrd i en mängd kraschaner och ordnar. Af samma orsak har artisten målat lady Hélène Vincent i hel figur naturlig storlek såsom en ung gudinna, sittande i en antik gyllene stol med en liten bronsstatyett i handen, samt draperad i något slags antik dräkt, under hvilken de bara fötterna sticka fram. Oaktadt all färgprakt, lämna dessa porträtt åskådaren likgiltig, emedan Constant i dem gifvit föga af den värkligt intima karaktäristik, som utgör ett porträtts bästa egenskap.

Jules Lefèbvre har ett duktigt, ehuru något hårdt måladt porträtt af M:me V:ve Emile Raspail. *Baschet* har gjort sin bild af „Francisque Sarcey chez sa fille, M:me A. Brisson", till en genretafla i naturlig storlek, i det han framstält den berömde kritikern helt fredligt i en bekväm stol vid tebordet tillsammans med barn och barnabarn. Ryssen *Pochwalski* visar sig i sina två mansporträtt från en utmärkt sida och likaså ungerskan *Vilma Parlaghy*. Äfven ett annat porträtt af kvinnohand, *M:lle Beaury-Saurels* bild af den bekanta journalisten M:me Séverine, visar förtjänster i utförandet, medan däremot *M:me Achille-Foulds* porträtt af Rosa Bonheur, sittande vid sitt staffli iklädd mansdräkt, endast tilldrar sig uppmärksamhet genom den framstälda personen.

Af salongens öfriga förträffliga porträtt vill jag endast nämna *Alma-Tademas* fina, intressanta hufvud af pianisten Paderewski, för att med samma konstnärs andra tafla, „Les roses d'Héliogabale", gå öfver till historie- och genrebilden. Det är ett egendomligt ämne Alma-Tadema denna gång valt för en af sina framställningar ur antikens lif. — Som kändt, återföra hans taflor oss ständigt till denna förgångna värld. I taflans andra plan vid det kejserliga bordet synes Heliogabalus med några af sina gunstlingar. Den kejserlige vällustingen blickar triumferande ned på gästerna i salen, för hvilka han tillredt ett underligt gästabud. Medan de ännu ligga till bords, alla dessa hofmän, poeter och kurtisaner, halft rusiga efter den läckra måltiden, har velum fallit, och ett regn af blommor begynner sänka sig ned öfver dem. Efter det första behaget följer förvirring, oro, ängslan, som stegras till ångest, ty alt tätare falla rosorna och skola slutligen kväfva dem i en döfvande omfamning. Hela taflans förgrund är fyld af dessa rosor i otaliga färger och nyanser, och ur blomstertäcket sticka fram förvånade, förskräkta ansikten, armar, händer, delar af det festligt dukade bordet, eller teckna sig därunder konturerna af någon vacker människokropp. Denna egendomliga scen, hvilken ger målaren tillfälle att slösa med alla palettens färger, är utförd med den utsökta elegans i penselföringen, som kännetecknar Alma-Tadema. Den literära och arkeologiska beståndsdelen har emellertid likasom bundit framställningen vid en måttfullhet, som just genom kontrasten med det fantastiska i själfva ämnet ger taflan ett alldeles egendomligt behag.

En annan originell rekonstruktion af förgångna tider erbjuder *J. P. Laurens* „S:t Jean Chrysostôme". Den helige mannen håller, hänförd af vrede och tro, en straffpredikan för den lättsinniga kejsarinnan Eudoxia, hvilken blek, stående på läktaren i något byzantinskt tempel, åhör de djärfva ord, som slungas mot henne: „Herodias dotter dansar och begär Johannes hufvud" etc. Med ytterlig djärfhet i kompositionen har Laurens gjort sin Chrysostomos, iklädd en hvit kappa och stående i predikstolen midt emot läktaren, till taflans enda förgrundsfigur samt svängt honom med ryggen mot åskådaren. Om målaren kunnat förläna denna

sanningens apostel en sådan höghet, som situationen hade fordrat, så skulle den ensamma figuren i den toma förgrunden varit ett öfvermåttan djärft grepp, man skulle tykt sig höra de hänsynslösa orden, slungade ut i de vidsträkta hvalfven till den häpnande lyssnande hop, som man tänker sig nedanför predikstolen. Men nu värkar denna skelettlika, rasande figur med den krampaktiga gesten samt den skalliga nacken till en viss grad såsom en karrikatyr, och äfven den stela kejsarinnan kvarlämnar endast ett blekt intryck. Målarens andra tafla, „La petite Bonchamps“, intresserar främst genom den historiska anekdoten, ehuru äfven karaktäristiken af flere figurer där är ganska lyckligt funnen. Det han här berättar är historien om general Bonchamps' lilla dotter, som under revolutionen blifvit sänd till la Comité du Salut publique för att afhämta sin mors benådningsbref. Domarena bedja barnet först sjunga en visa, och stående på knä på en stol, sjunger hon för dem en girondistsång, som slutar med refrängen: „à bas la republique!“ Afväpnade af denna oskuld, låta de henne få moderns frigifningsorder. Laurens bibehåller i båda dessa taflor sin kraftiga, något mörka färg och sin stränga teckning.

Rochegrosse visar i sin „Pillage d'une villa gallo-romaine par les Huns“ egendomliga främmande typer, medan *Maurice Orange* i sin „Défenseurs de Saragosse“ och *Schommer* i sin stora „Voyage de M:r le Président de la République à Boulogne-sur-Mer“ föra oss till mera bekanta områden i tid och rum. Den sistnämda taflan är en af dessa årligen återkommande „grandes machînes“ hvilka förhärliga M:r le Président. Jag undrar alltid vid deras åsyn med hvilka blickar framtiden skall se på dessa stora officiella bilder, och frågar tvekande om kommande generationer af dem skola få någon annan upplysning om vår tids sträfvanden, än att vi sysselsatte oss med färgproblem — och kanske skall icke ens detta framgå, ty i dessa industrialismens tider blir ofta färgen inom tio år oigenkännelig, medan mången gammal tafla segerrikt gått genom seklerna och bibehållit färgen så frisk, som skulle den blifvit pålagd igår.

Såsom redan framgår af denna korta redogörelse, har historiemålningen anmärkningsvärda representanter på denna

salong. Det religiösa måleriet åter ger en hufvudsumma af symbolism och mysticism. Öfverhufvudtaget skilja sig dessa asketiska Kristusfigurer i dimdunkla landskap och dessa kvinnor med gyllene ringar kring hufvudet icke på något vis från dem som voro utstälda på Champ-de-Mars, och ehuru jag ingalunda vill förneka att sann känsla och ärliga sträfvanden *kunna* finnas i dessa målningar, så tyckes mig likväl deras dom läsas däri, att på ingendera salongen något af dessa värk gjort genombrott. En af de anmärkningsvärdaste är „Le soir du sixième jour„ af en helt ung artist, Gutherz. Ehuru hans bild väl mycket återför tanken på den primitive mästaren Beato Angelico, visar den likvisst en sällsynt liflig fantasi i skildringen af de himmelska härskarorna, medan färgen är klar och ljus. Det är något friskt och ungt i den taflan, äfven om man kan tala om imitation.

Genomträngd af symbolism är likaledes *Henri Martins* stora målning „Les troubadours“. Han har funnit de tre stora italienska poeterna i en underbar skog, de hafva lika litet utseende af vanliga dödliga, som skogen liknar en vanlig skog, eller det klara skenet, som mellan trädstammarna faller på sångens mystiska genier, hvilka sväfva där uppe, är vanligt dagsljus. Det är, som skulle konstnären sökt tolka för oss de impressioner han haft af den store florentinarens värk, men åskådaren står förbryllad af denna egendomliga teckning, denna matta färg, och undrar om färg och linjer varit det riktigaste uttrycksmedlet härför. En annan tafla, ett kvinnohufvud, visar huru upptagen denne framstående målare för närvarande tyckes vara af att söka en originell stil. *Rafaël Collins* tvänne allegoriska kvinnofigurer „La poésie“ och „Le sommeil“ äro icke lika svåra att förstå. Däremot saknas hos dem något af det skära behag som tjusat åskådaren i denne artists förra nakna gestalter.

Genrebilden med ämne hämtadt från hvardagslifvet är nu som alltid talrikt representerad. *Jules Breton* har två små dukar „La dinde de Noël“ och „Le chemin du pardon“, hvilka dock knappast kunna anses för några af hans bättre arbeten. Utförandet har intet anmärkningsvärdt, och ämnet hade nästan bättre passat för någon af de älskvärda

skildringar denne målarepoet brukar göra med bläck och penna.

Geoffroys „La prière des humbles“, som visar en vrå af en kyrka, är en känsligt målad tafla, hållen i en enkel, enformig ton, hvilken väl går ihop med ämnet. Belgiern *Mertens* två taflor ur kroppsarbetarens lif tolka med en skarp uppfattning värkligheten på ett ovanligt personligt vis, likasom *Herkomers* „Notre village“, med personer i landskap, har en egendomlig, intressant aksent. *Loir* ger i sin „Impression crépusculaire“ en alldeles utmärkt bild af grå vinterskymning, då lyktorna tändas vid den insnöade järnvägsstationen, där en hel skara uniformklädda män väntar på det fördröjda tågets ankomst. Och de små intima, utsökt fina bitarna „Dimanche“ af *Gilbert* och *Lecomtes* „La lingère“ väcka stämning från den anspråkslösa vindskupan med dess slit, arbete och nattvak, medan eldskenseffekten erbjuder penseln en frestande uppgift.

Af djurmålare skall jag endast nämna *Bonnefoy*, som i sin „Retard“ förträffligt återgifvit en hel flock får. Jämte den duktiga karaktäristiken, har han äfven tillgodosett det rent pittoreska elementet, genom att låta stallet, där djuren vänta på att komma ut, upplysas af en solstråle, hvilken gör de uppstående genomskinliga öronen rosenröda och mänger blåaktiga reflexer i ryggarnas tjocka, gulaktiga ull.

Landskapet är på denna salong äfven representeradt mera af berömda namn än af särskildt anmärkningsvärda arbeten. Här finnas landskap af *Harpigny*, hvars teckning är intressantare än hans färg, af *Français*, af *Quignon*, i hvars stora åkerfält den röda vallmon lyser upp förgrunden. *Pointelin* förlorar sig i sin „Lever de lune“ och ännu mera i sin „Côtes du Jura“ i stämning och drömmar, så att han fullkomligt förnekar form och färg och lämnar åt åskådaren att undrande söka artistens intentioner i den brungråa färgmassan. Bland de högst få skandinaverna på denna salong märkes den norska målaren *Normann*, som utställer två kraftiga fjordbilder. För dekorativt ändamål har *Escalier* lyckligt ombildat landskapet i ett par stora, ljusa, glada panneau'er.

Flere af de ändlösa salarna i Palais de l'Industrie äro upplåtna åt gravyren, pastellen, akvarellen, teckningen etc.,

likasom skulpturen såsom vanligt återfinnes i den stora vackra trädgården därnere. Den enda af våra konstnärer, som i år exponerar på denna salong, se vi här. Det är Valter Runeberg, som utställer sin fina, känsligt återgifna byst af Jonas Lie. Ehuru upptagande ett mycket större antal nummer och säkert mera betydande än skulpturen på Champ de Mars, förefaller dock äfven denna afdelning af salongen i Champs-Elysées att i många afseenden lefva på gamla traditioner; här återfinnas „La République“, „l'Aurore“, „l'Amour“, „Jeanne d'Arc“, „la Poésie“ m. fl. gamla bekanta. Man häpnar öfver *Charpentiers* oförvägna „Lutteurs“, hvilka eröfrat hedersmedaljen, man förvånas öfver en oändlig teknisk skicklighet, och ändock gripes man här, liksom i målningssalarna, af en egendomlig känsla af tomhet. Här, som på Champ de Mars, bugar man sig för denna ofantliga summa af arbete, möda och färdighet, representerad af dessa tusentals värk, men förblir kall inför de flesta, hvilka altför tydligt präglas af tidens industrialism. Och inför det återstående mindretal, som på ett eller annat vis berör åskådaren, frågar man sig tvekande huruvida ens detta visar en sådan lifskraft, att det ger något löfte om kommande skördar, eller om pånyttfödelsen måste väntas från något annat håll.

Helena Westermarck.

Universitetets utvidgning i England och Amerika.

Ur de reformsträfvanden som på 1850-talet pågingo inom Englands universitet, särskildt det i Oxford, utvecklade sig helt naturligt idén om „university extension", universitetets utvidgning. Man började med att nedrifva de skrankor som utestängde de mindre bemedlade klasserna och nonkonformisterna (de som ej bekände sig till engelska statskyrkan) från universitetet, och kom så småningom till insikt om att universitetet borde göra något för nationen i dess *helhet*, för den stora massan af bildningssökande: „universitetet borde komma till dem som icke kunde komma till universitetet."

Det första steget i denna riktning togs genom inrättandet af de s. k. local examinations. Examina anordnades af universitetet i samvärkan med lokalkomitéer i olika delar af landet „för att pröfva kunskapsmåttet och ägga till studier" såväl skolornas lärjungar som studerande på ett högre stadium.

Man må nu hysa hvilka åsikter som hälst om lämpligheten af examina, bestridas kan icke att de i England motsvara ett kändt behof och att de där kraftigt bidragit till höjandet af den allmänna bildningens nivå. De äro icke häller af svårare art, än att vanlig begåfning och vanliga kunskaper räcka till för att i en dylik examen godkännas. För att vinna särskild utmärkelse fordras naturligtvis större kurser och betygsantal.

Men det var icke blott examina man önskade; man ville äfven hafva undervisning. Öfver hela landet visade sig tecken till en alt lifligare törst efter kunskaper och en ifver att erhålla sådana ur de bästa händer. Så tillkommo, på initiativ af enskilda och uppmuntran från universitetets sida, de s. k. *local lectures*, universitetskurserna.

Äran att hafva bragt dessa å bane tillkommer professor Stuart från universitetet i Cambridge.

På anmodan af några för saken intresserade damer gaf prof. Stuart under år 1867 föreläsningskurser i Leeds, Liverpool, Manchester och Sheffield. Dessa kurser voro talrikt besökta, men endast af kvinnor. Det dröjde emellertid icke länge, förrän universitetskurserna räknade bland sina deltagare såväl män som kvinnor. Särskilda kurser för arbetare anordnades äfven, dels af arbetsgifvarne, dels af arbetareföreningar och andra sällskap.

Professor Stuart har med skäl blifvit kallad extensionsystemets fader. Ifrig motståndare till enstaka föreläsningar utan något inre samband med hvarandra, införde han kurser eller serier af föreläsningar öfver ett och samma ämne. Vidare gaf han åt systemet dess mest karaktäristiska drag: den s. k. föreläsningsplanen och den hvarje vecka återkommande skriftliga uppsatsen.

Föreläsningsplanen (eng. syllabus) utgöres af en öfversikt af hufvudpunkterna i föreläsnings-serien och bildar benstommen så att säga, hvilken föreläsaren sedan skall förse med kött och blod.

Denna plan tryckes och tillhandahålles allmänheten vid kursens början för ett pris af 2, 4 eller 6 pence (20, 40 eller 60 penni) och är af stor nytta såväl under föreläsningen som efter densamma. Den innehåller jämte de viktigaste fakta, som i minnet skola inpräglas, äfven en lista på uppslags-böcker och auktoriteter i ämnet samt diverse citat och sifferuppgifter. Slutligen är den i och för sig ett förträffligt undervisningsmaterial, åskådliggörande huru en god plan till en uppsats bör utarbetas och förnuftiga anteckningar göras.

Uppsatserna skulle helt enkelt vara skriftliga redogörelser för det genomgångna, men därjämte naturligtvis också en rent formell öfning i konsten att behandla modersmålet.

Också gaf prof. Stuart upphofvet till den s. k. „klassen“ eller lektionen. Efter föreläsningens slut stannade de som så önskade kvar för att få tillfälle att fråga om ett och annat, som under föreläsningens lopp synts dem dunkelt. Föreläsaren kunde då ingå i närmare detaljer, och frågandet och svarandet var snart i full gång.

Denna „klass“, som alt sedan prof. Stuarts tid bibehållits i extension-systemet, har så småningom kommit att

omfatta de bästa eleverna i kursen och utgör ännu i dag kärntruppen i „extensionisternas“ här.

Den privata företagsamheten hade nu drifvit saken framåt med sådan fart, att en fast organisation blef nödvändig. Universitetet hade redan åtagit sig att förse de olika lokalkomitéerna för de offentliga examina med examinatorer — hvarför skulle det ej lika väl anskaffa föreläsare?

Om, sade man, universitetet värkligen är en fosterländsk institution, bör det taga sådana mått och steg, att något af hvad det erbjuder skall vara åtkomligt för alla.

En skrifvelse, som prof. Stuart med anledning häraf tillstälde universitetet i Cambridge, hade till följd att en komité år 1872 tillsattes för att undersöka behofvet af de ofvannämda universitetskurserna. Följande år utkom komiténs betänkande, hvilket uttalade sig för ett antagande af förslaget, tils vidare dock endast som experiment samt med det vilkor, att de lokala myndigheterna själfva skulle ikläda sig det pekuniära ansvaret. „University extension“ blef sålunda ett officielt faktum, och universitetet i Cambridge började sina föreläsningskurser efter det nya systemet samt fem år senare universitetet i Oxford.

Äfven i London hade något gjorts för saken. År 1876 bildades där „London University Extension Society“ under ordförande af Mr Goschen. De tre universiteten Oxford, Cambridge och London utsågo ett gemensamt undervisningsråd, hvilket skulle hafva till uppgift att studera frågor som rörde uppfostran och undervisning, för att med råd och dåd bistå sällskapet i dess värksamhet.

De nya åsikterna hade nu vunnit officielt erkännande, och grunden var lagd till framtidens folkhögskola.

För att rätt kunna åskådliggöra dess ställning till det gamla universitetet, skulle jag vilja betjäna mig af en bild och hänvisa till hjärtats värksamhet i människokroppen.

Hjärtats regelmässiga slag sätta blodet, lifssaften, i rörelse. Blodet ilar genom ett nät af ådror eller kanaler till alla kroppens olika delar, äfven till de från hjärtat mest aflägsna, medförande ny näring åt de arbetande lemmarna och bortförande hvad som ej längre kan tjäna som sådan.

På samma sätt skulle det gamla universitetet fort-

farande vara drifkraften i samhällets andliga lif, men från detsamma ett nät af kanaler utgå åt alla håll, så att ingen ens den minsta del af det hela skulle dömas att andligen dö af svält. Den näring, som på detta vis tillfördes de olika samhällsmedlemmarne, blefve hvad kvaliteten beträffade densamma för alla; kvantiteten däremot måste ju växla i mån af behof och smältningsförmåga.

Denna folkets högskola skulle framför alt vara en lefvande institution, och hennes yttre former borde därför utmärka sig genom en viss elasticitet, så att hon lätt skulle kunna lämpas efter olika lokala förhållanden. Hon borde icke blott utveckla nationen, utan ock utvecklas med henne. Det återstår oss slutligen att omnämna två af extensionsystemets viktigaste faktorer: de s. k. *flyttande lånbiblioteken* och *sommarmötena i Oxford.*

När föreläsaren fick resa omkring från den ena staden till den andra, så räsonnerade man, hvarför skulle icke en packlår med böcker kunna göra sammaledes?

För många af deltagarne i dessa kurser var det en stor svårighet att få tillgång till de böcker, som voro nödvändiga för studierna under kursen. Ett lämpligt urval af dylika böcker anskaffades därför och flyttade med föreläsaren från ett centrum till ett annat.

Idén till ett allmänt möte af extensionister hade man fått från Amerika, från sommarmötena i Chautauqua i Förenta Staterna. „Idén att föra universitetet till folket är engelsk, idén att sammanföra folket till ett universitet under ferierna, en ferieskola, är amerikansk.“ Det stora framsteg extension-rörelsen gjort i England under de sista fem åren är utan tvifvel till stor del en följd af att man där förstått tillgodogöra sig båda.

I Amerika fick extension-systemet först insteg i staten New York, där Chautauqua-universitetet är beläget.

Det första sällskapet för spridande af de nya idéerna stiftades i Brooklyn under namn af „University and School Extension.“

I juni 1890 grundades „Philadelphia Society for the extension of university teaching“ (= Ph.-sällskapet för universitetsbildningens spridande), och sällskapets sekreterare sändes genast att studera systemet, sådant det var organise-

radt i Oxford, Cambridge och London. Redan i november samma år gaf sällskapet sin första föreläsningskurs, och från november 1890 till maj 1891 gåfvos öfver 40 dylika kurser för ett antal åhörare, inalles uppgående till nära 60,000.

Philadelphia-sällskapet blef från och med december 1890 endast en gren af ett större sällskap: „American Society for the extension of university teaching“, som då grundades. Det senare hade till uppgift att öfver hela Amerika sprida de erfarenheter som Philadelphia-sällskapet samlat direkt från England, samt att underhålla förbindelsen mellan de olika lokalföreningarna eller lokal-centra.

Den 1 juli 1891 utkom det första numret af sällskapets månatliga tidskrift „University Extension“.

Under senare hälften af 1891 hafva extension-sällskap stiftats i de flesta af Amerikas stora städer och extension-byråer upprättats vid åtskilliga af nya världens universitet.

Rörelsen för folkbildningens höjande genom universitetets utvidgning har i Amerika liksom i moderlandet stadigt gått framåt, fastän den naturligtvis hos två nationer med så olika statsliga institutioner som den engelska och den amerikanska ofta måst på skilda vägar nå fram till samma mål.

För extension-systemet, detta „universitet utan undervisningslokaler, utan lärare med fast aflöning, utan fonder, kort sagdt, utan alt som kan garantera varaktighet,“ hafva examina mer än för andra lärdomsinstitutioner varit nödvändiga. De hafva, så att säga, varit den offentliga revision som universitetet underkastat föreläsarnes räkenskaper, för att tillfredsställa allmänhetens „rättsmedvetande“ och gifva saken en officiell prägel.

Endast de af kursdeltagarne som hafva bevistat minst två tredjedelar eller tre fjärdedelar af föreläsningarna och lektionerna samt skrifvit uppsatser i samma proportion, äro berättigade att undergå examen, hvilken hålles på platsen för föreläsningskursen och af universitetsmyndigheterna.

Såväl föreläsare som examinatorer anskaffas af de s. k. „centralbyråerna“, hvilka i England äro fyra: universitetet i Oxford, universitetet i Cambridge, London-Sällskapet för universitetsbildningens spridande och Victoria-universitetet (omfattande Owens College i Manchester, University College i Liverpool och Yorkshire College i Leeds).

I februari 1890 utkom London-sällskapets tidskrift „University Extension Journal“ och i augusti samma år „Oxford University Extension Gazette“.

Rörande arten af de föreläsningskurser som under vintern 1890 gifvits i olika lokalcentra upplyser nedanstående tabell.

	Historia och nationalekonomi	Literatur och konst	Naturvetenskap
Oxford	95	33	64
Cambridge	33	32	70
London	31	39	57
	159	104	191

Dessutom tre kurser i filosofi af London-sällskapet.

Oxford visade sålunda en bestämd öfvervikt åt den s. k. humanistiska sidan, och äfven London lutade mer åt det hållet. Cambridge däremot hade hållit sig företrädesvis till de exakta vetenskaperna.

Centralbyråernas arbete för folkbildningens höjande har under de tre sista åren kraftigt understödts af de lokala representativa församlingarna, hvilka i mindre städer och större byar anordnat föreläsningar, särskildt lämpade för folkskolelärare och behandlande sådana ämnen som elementär kemi, mekanik, geologi, fysiologi m. m. med tillämpning på åkerbruk, bärgsbruk och landthushållning i allmänhet.

För öfrigt hafva alla samhällsklasser begagnat sig af universitets-kurserna. Vid den slutliga examen hafva folkskolelärare, grufarbetare, juris studerande etc. samt kvinnor af alla stånd och yrken täflat om högsta betygen. Här löser sig den sociala frågan af sig själf, och den enda möjliga aristokratin är den samma förtjänstens.

Genom sina s. k. affilierings-statut (Statutes of affiliation) vilja universiteten uppmuntra till större planmässighet och grundlighet i studierna. Enligt dessa stadganden kunna universiteten med sig införlifva (*affiliera,* göra till filial) hvarje föreläsnings-centrum som uppfyller vissa gifna vilkor. Den viktigaste förmånsrätt som tillkommer studerande i ett

dyligt centrum är att de hvilka sedan önska taga någon universitets-examen få räkna sig sina studier inom det affilierade centrum till godo, så att vanligen ett år af akademiska studier efterskänkes.

Det första vilkoret för erhållande af affilieringsrätt är anordnandet af längre och mera omfattande studiekurser än de inom extension-systemet vanliga.

För det stora flertalet extensionister hafva däremot kurser på sex à tolf föreläsningar hittils visat sig vara det mest praktiska.

För att University-extension-idén vunnit insteg i andra europeiska länder och kunnat tränga fram ända till oss i „ultima Thule“, för det har man närmast att tacka sommarmötena i Oxford, hvilka äfven för extension-rörelsens framsteg inom England varit af stor betydelse. Dessa möten äro icke blott möten i vanlig mening med diskussioner, sammanträden, komitéer o. d., utan äfven feriekurser med arbete i två à fyra veckors tid.

Mötet sommaren 1892, det femte i ordningen, var i alla afseenden det märkligaste. Antalet deltagare var större än det varit något föregående år: 1250 personer bevistade den första afdelningen af mötet (29 juli — 9 aug.) och 450 den andra (9 aug. — 26 aug.), eller jämt så många som kunde mottagas. Då de sista veckorna af mötet uteslutande skulle egnas åt studier, hade maximum af antalet deltagare med afsikt satts jämförelsevis lågt.

Programmet för de första tolf dagarna upptog, utom föreläsningarna, äfven sammanträden och diskussioner, utflykter till lands och vatten, besök i colleges (universitetsbyggningarna), bibliotek, muséer och andra samlingar, s. k. „conversaziones“ eller aftonsamkväm med instrumentalmusik, utställning af taflor och andra konstföremål, illustrerade föredrag etc. samt slutligen konserter för både kyrko- och kammarmusik. Det faller af sig själft, då det gäller brittiskt sällskapslif, att man i ett dylikt program skulle fästa tillbörligt afseende vid sporten. För tennis, cricket, rodd, velociped-åkning, bad o. d. hade man på förhand vidtagit anordningar för att ställa alt så billigt och bekvämt som möjligt för mötesdeltagarne.

Afgiften för hela mötet (29 juli—26 aug.) var 1 £

10 sh. eller ungefär 38 mark. Den berättigade till deltagande i de flesta föreläsningskurserna, alla möten och samkväm som af komiterade anordnades samt till nedsättning i pris för utflykter och andra nöjen som kunde ifrågakomma.

Äfven icke extensionister egde tillträde till detta möte, och bland främlingarna voro Sverge, Norge, Danmark, Frankrike, Schweiz, Österrike och — last but not least — Amerika representerade.

Det stora flertalet föreläsningskurser var af allmänt mänskligt intresse och behandlade renässansens tidehvarf — ett under alla förhållanden fängslande ämne, som för extensionisterna borde hafva en alldeles särskild dragningskraft. Ty hvad är väl extension-rörelsen annat än en yttring af den pånyttfödelsens anda som besjälade det 15:de århundradet?

Också var entusiasmen under mötet i ständigt stigande. Lika outtröttliga som deltagarne voro att bevista föreläsningar, sammanträden och diskussioner af alla slag, lika outtröttliga voro föreläsare och komiterade att tillhandagå med upplysningar och råd för alla möjliga eventualiteter samt att visa främlingarne stadens sevärdheter. Hvar och en som bevistat mötet återvände därifrån med godt hopp om university-extension-rörelsens framtid.

Helene Philipson.

Poesins vandring.

Till Carl Snoilsky.

Från rymd till rymd af snabba vingar buren,
kom fantasin, en skaparkraftig gud,
igen en gång till jorden, när naturen
i all sin skönhet klädde sig till brud.

Det var en sommarnatt; den återväkta
och vilda lidelsen tog ut sin rätt.
Om våren föddes poesin — en äkta
och dock naturlig dotter af sin ätt.

Som barn hon jollrade med ovan tunga
i lekfull oskuld vid sin moders bröst,
tils af sig själf hon lärde sig att sjunga
och stor och härlig växte hennes röst.

Om sagolika upptäktsfärder drömde
hon redan då med obekymrad min,
men dock sitt lugna hem hon aldrig glömde
för fadersarfvets skatter, fantasin.

Så smög hon sig en morgon, före dager,
ur skogens djup, med lyran på sin arm;
kring pannan bar hon minnets friska lager
och diktens blåa blomma vid sin barm.

Hon rodnade, af vandringslust betagen,
gick gladt sin egen väg från trakt till trakt,
och inom kort var hela världen slagen
af häpen undran öfver sångens makt.

Då hörde plötsligt hon ett nödrop . . . hörde
hur för ett folk den sista timmen slog
i alt det larm, som tidens stormar förde —
och rodnaden på hennes kinder dog.

Från underbara solskensland mot norden
hon ilade med orons snabba steg.
En maning ljöd — man lyssnade till orden
som aldrig förr, ehuru hoppet teg:

„Jag är den röst, som i förtviflans stunder,
i dödens närhet lifvets löften ger.
Den mörka natten måste duka under
för ljusets vapen, som jag bringar er.

Mer arbetsmod! De ungas känslor döfvas
af själfvisk njutning, som gör hjärtat kallt.
När farans skuggor falla, män behöfvas,
som älska fosterlandet framför alt.

Jag står ej främmande för lifvets strider
och ej af dödens ångest oberörd.
Nej, oförsagdt jag bär för alla tider
om evig rätt och sanning vittnesbörd“.

Hon tystnade. — Förtryckets vakter sände
den djärfva sierskan en hatfull blick.
Men sången ljusets segerfacklor tände,
och folkets mörka olycksnatt förgick.

Mikael Lybeck.

Tre dikter

af Michael Lermontoff.

Den döende gladiatorn.

I see before me the gladiator lie . . .

Byron.

I hedniskt Roma fest . . . En jublande applåd
sin åska rullar fram utöfver vid arena. —
Förgäfves tigger än hans blick, den skumma, nåd,
och uppå blodad sand de skälfva, trötta knäna,
där genomborrad, stum, han segnat ner till slut.
Af uppblåst gunstling nu och smickrande senator
vigs skam vid segern, som man vunnit nyss förut.
Bryr någon väl sig om en fallen gladiator!
Han är föraktad, glömd — aktörn, som hvisslats ut!
Och blodet väller fram — där skymta ren hans sista
minuter — då uti medvetandet en gnista
tänds upp — och för hans själ i blomsterskrud sig ter
de fries bygd — hans land! — Och Donau han ser . . .
De sina varsnar han. Han lämnat dem, de kära,
när han i härnad drog att skatter få och ära.
Två armar sträckas fram, halft domnade — hans far,
som kallar klagande sitt stöd på gamla dar.
Och alla hoppas de han ej skall länge dröja — —
Lik skogens vilda djur han föll, en ömklig träl,
att en minut ett pack, ett känslolöst, förnöja . . .
— „Farväl, du svarta Rom! — Min fosterbygd, farväl!“

Därför —

Nåväl . . . jag sorgsen är — för att jag älskar dig!
Jag vet ju, jag, att ej din ungdoms blomsterstig
af illslugt jäktande förtal en gång skall skonas,
att hvarje solig dag, hvar ljuf sekund skall sonas
med tårar och med kval — vårt ödes gamla lag!
Du är så glad, så glad — och därför sörjer jag!

— ———

Profeten.

Sen af den Evige jag fick
profetens siareförmåga,
jag läser i hvar mänskoblick
det onda, lastbara och låga.

Jag ville en apostel bli
för kärleks, sannings läror rena.
Och uti enigt raseri
försökte genast man mig stena.

Jag strödde aska i mitt hår,
jag flydde tomhändt stadens vimmel,
och bor i öknen, år för år,
lik fågeln under Herrans himmel.

Hvart väsen, enligt skaparns bud,
är där mig underdånigt gärna,
och skimrande i stråleskrud,
gladt lyssnar till mig hvarje stjärna.

Men när jag hastar nu och då
igenom sta'n, den bullersamma,
då säga fädren till de små
och le helt själfkärt i detsamma:

„Sen! Dennes lott er något lär:
han stolt sig öfver oss förhäfde
och sökte få oss tro — den där —
att i hans tal Guds sanning lefde.

Ja, barn, på honom gifven akt!
Sen hur han trasig är och mager,
hur blek och dyster kring han drager,
bemött af alla med förakt!“

Georg Procopé.

Scener ur Eddan.

Af Emil v. Qvanten.

I.

Sigurds son mördas.

Öde skogstrakt i månsken. En tjärn, öfver hvilken mossbelupna, gamla träd luta. Två af konung Gunnars kämpar framträda mellan träden.

FÖRSTA KÄMPEN.

Vi stanna här!

ANDRA KÄMPEN.

I skogens rum —

FÖRSTA KÄMPEN, *pekande mot vattnet.*

Vi dröja där!

ANDRA KÄMPEN.

Vid bölja skum —

FÖRSTA KÄMPEN.

Hon gapar stum,
af ingen mätt,
som Helhems pöl,

som Nåstrands göl
mot Nidhuggs ätt.

ANDRA KÄMPEN, *framtager under sin kappa ett spädt barn, på hvars ansikte falla några månstrålar. Betraktande barnet.*

Som vänligt kyst
af moders mun,
han slumrar tyst
i ljuflig blund.

FÖRSTA KÄMPEN.

En orm — god' vän —
som listigt höljs
i skalet än,
att gadden döljs.

ANDRA KÄMPEN.

Hur skön, hur huld,
med kinden röd
af lifvets glöd,
med lock af guld!

FÖRSTA KÄMPEN.

En gnista vild,
i ljungen spild,
en drake späd,
som krupit fram
från giftig säd
ur multnad stam.

ANDRA KÄMPEN.

Nej se, hur täkt
han knyter käkt
sin lilla hand!
I drömmens land
han växer ren
och är ej sen.
Han griper fatt
i Fåfnes skatt,
han svingar svärd
till blodig färd,

han ger ej fred,
den ättling god
af Völsungs blod —

FÖRSTA KÄMPEN, *hånfullt.*

Och Gjukes hus
han störtar ned
i natt och grus.
Rätt så, var snar,
du sonen ung
af Sigurd kung!
Ej hämden spar
för mördad far.
Gör all din flit
för en minut —
Räcker fram båda armarna.
Gif pilten hit!
Han lefvat ut,
hans dröm är slut.

ANDRA KÄMPEN.

Han hotfullt ler,
hans dröm ej stör!

FÖRSTA KÄMPEN.

Ej natten ser,
ej skogen hör.

ANDRA KÄMPEN, *ser sig skygt omkring.*

Hvem vet!

FÖRSTA KÄMPEN.

Din narr!
Blott blad och barr
i ändlös ring
oss famna kring.
Vår färd vi sträkt
till dyster sal
i järnskog sval,
där dagens ljus

är ständigt släkt
och vindens sus
dör bort förskräkt.
Här ges ej spår,
ej växer ljud —

ANDRA KÄMPEN.

Men här han går,
den Tyste gud,
som minnes svårt
och hämnas hårdt.
Hans skuggan är
i hvalfven här,
hans är den makt,
som fur och lind
och yster vind
i stumhet bragt.
Han ser, han hör
och aldrig dör.

FÖRSTA KÄMPEN.

Ej skuggors dom,
ej tystnad tom
jag bäfvar för.
För Åsars ätt,
för Valhalls lag
ej böjer jag
min egen stig.
Ej dem jag sett,
ej nånsin mig
de tecken gett.
När jag var ung,
för Gjuke kung
jag stred, ty njugg
ej fursten var
på guld och hugg
i kraftens dar.
Hans mörke son,
kung Gunnar, jag

ej viker från.
Det är min lag.

Drager hastigt svärdet, genomstinger barnet och kastar kroppen ut i vattnet.

ANDRA KÄMPEN.

Det är förbi!

FÖRSTA KÄMPEN.

Ej minsta skri!

ANDRA KÄMPEN, *lyssnande.*

Ts dock!

FÖRSTA KÄMPEN.

Ett sorl
jag hör, ett porl
ur skuggans bädd
i vassens brädd.

ANDRA KÄMPEN, *ifrigt.*

En månlyst rand —
en liten hand —

FÖRSTA KÄMPEN.

Den vinkar matt,
den ryckes ner
i djupets natt,
och syns ej mer!

ANDRA KÄMPEN.

Ve nattens dåd!

FÖRSTA KÄMPEN.

Hell kungens råd!

ANDRA KÄMPEN.

Ve modrens sorg!

FÖRSTA KÄMPEN.

Hell Gjukes borg!
Ej Sigurds död
skall bringa nöd.
ej Völsungs saft
skall samla kraft,
ej drakeblod
skall gå igen
och hota män
i öfvermod.

ANDRA KÄMPEN, *häftigt pekande mot vattnet.*

En syn, en syn!

FÖRSTA KÄMPEN.

Du skådar skyn,
som skugga ger
i vattnet ner.

ANDRA KÄMPEN.

Jag ser en kropp,
en luftig hamn,
som sväfvar opp
ur böljans famn!

FÖRSTA KÄMPEN.

Jag dimman ser,
som höjs. Ej mer.

ANDRA KÄMPEN.

En varsel!

FÖRSTA KÄMPEN.

Skrock,
åt barn till gagn!

ANDRA KÄMPEN.

Nej, nej, se dock!
Mot Odins vagn,

mot Friggas rock
hon blixtsnabt svingar,
och blod hon droppar
kring skogens toppar
från jättevingar.
Hon månen räcker,
med natt betäcker —

FÖRSTA KÄMPEN.

En fläkt, en pust —
strax blef det ljust.
Stå på dig karl!
En dunst du sett.

ANDRA KÄMPEN.

Det fylgjan var
i Völsungs ätt.
Till Lidskälf klar
hon sig begett.
Hon var ej blid.
Det bådar strid,
det bådar kval.

FÖRSTA KÄMPEN.

Du yrar. Kom!
Till borgens sal
vi vända om.

ANDRA KÄMPEN.

Ja, låt oss gå.

FÖRSTA KÄMPEN.

Stig själf blott på!

De försvinna mellan träden.

II.

Gudruns sorg.

Hos konung Alf i Danmark. Tora, hans dotter, sitter i jungfrustugan och sömmar guld i silke. Bredvid henne Gudrun, Sigurd Fåfnesbanes enka, med nedsänkt hufvud och stirrande blick. Det lider på natten. Brinnande facklor kasta ett mörkrödt sken.

TORA.

Valfaders öga
i hvila slutits.
Rimfaxe ren
den kalla daggen
i dalar sänker.
Men Gjukes dotter
i drömmar vakar.

GUDRUN, *sakta för sig.*

År förflutit!

TORA.

Vi suttit troget
som systrar samman,
sköldungafränka.
Vi tecknat taflor
och sömmat borgar
i silket mjuka,
och kämpars fröjder
och hjältars öden
i guld vi sydde.

GUDRUN, *såsom förut.*

År jag väntat!

TORA.

Se hit, o Gudrun!
Valkyriors valhär,
enhärjars hjälmhär
i väfven glimma.
Guldtyngd gångare
Sigurd bär.

GUDRUN, *utan att ge akt på Tora.*

Hel kring heden
dödsdager bredde,
gråhästen hängde
i blodiga spåren,
då hemåt Gunnar
med Högne vände.
Från granens grenar
kraxar likfrätarn:
ve dem som löften
och eder brutit;
ve dem som svikit
furstars Balder!

TORA.

Hon hör mig icke.

GUDRUN, *med stigande häftighet.*

Nu brinner bålet,
där Völsungahjälten
dödsskrudad ligger.
Med segerjubel
Brynhild bestiger
brudbädden röda.
Hon fursten famnar
till Valhallafärd.
Flammorna stiga,
högt gnäggar Grane.
Smälta guldet
från bålets bränder
glödhett droppar
på Gudruns hjärta.

TORA.

Gudrun, Gudrun!

GUDRUN, *med framåt sträkt hufvud.*

Tyst!

TORA.

Hvad ser du?

GUDRUN, *hviskande.*

Kvällsol sjunkit
i blodig sky.
Skymning grå
kring högen sveper
kappa kall.
Hvem nalkas hemligt?
Hvem rider allena
från Valhalls portar,
längs stjärnestigar,
på töcknig spökhäst
till jorden ned?
Fursten!

TORA.

Drakdödarn?

GUDRUN.

I öppnade högen
han stämmer nattligt
med makan möte.
Ej flyr mig modet!

TORA, *rysande.*

Du gångar ensam
till andehuset?

GUDRUN, *sträcker ut sina båda händer.*

Välkommen, Sigurd,
välkommen, konung!
Men hvad, du dyre?
Stel är din hand,
frostkall din mun,
helt af dödsdagg
slagen din kropp.
Hur skall för slikt jag
skaffa dig bot?

TORA.

Arma Gudrun!

GUDRUN.

Hvad bjuder fursten?
Får Gudrun aldrig
gråta mer?
Vållar dig Gudrun
dödens smärta,
när i sorgregn
hon tröstlös sitter?

TORA.

Arma drottning!

GUDRUN, *med stigande hänförelse.*

Nu gläds så hjärtligt
åt gengångarns möte,
som Odins korpar
åt varma spisen,
när val de veta,
eller daggstänkte
dagbrynet skåda.
Brudsäng bäddar jag
här i grafven
att hvila njuta
dig i famnen.
Ro fick du, hjälte,
förr i min.

TORA.

Otroligt intet
må längre sägas,
då du, den lefvande,
hos den döde
i högen sofver.

GUDRUN, *ömt bevekande.*

Slumra stilla
vid Gudruns hjärta!
Än icke rodna
morgonens vägar,
än är ej tid att

bleka hästen
luftstigen trampar,
än ej rör sig
i asken örnen.

Efter ett plötsligt afbrott.

Ve mig!

TORA.

Hvad spör du!

GUDRUN, *med en lyssnande åtbörd.*

Ve mig!

TORA.

Hvad hör du?

GUDRUN.

Där uppe ropar
valkyrian vreda
och väcker Odin
och segerfolket,
förr'n dager bräcker.
Bort flyktar fursten
till Brynhilds bänkar.
Jag honom skådar
aldrig mer.

TORA.

Ögat brinner,
men snö är kinden.

GUDRUN, *bittert klagande.*

Ve, ve!
Det kvider i skogen,
det snyftar i vinden.
En liten fågel
sjunger i linden:
min far de slogo
med mördarhand,
hans son de dränkte
på sjöastrand,

min mor sitter ensam
i främmande land.

TORA.

En fristad fann du
hos Sigurds fader.

GUDRUN.

Blott halft hans fader.

TORA.

Ömt älskas Gudrun
af Sigurds syster.

GUDRUN.

Blott halft hans syster.

TORA.

Du rasar, Gudrun!

GUDRUN, *vildt uppfarande.*

De komma, de komma,
dödsjungfrurnas skaror!
Ur molnen de sväfva,
likväfven de väfva,
det dånar som svärdsklang,
det brusar som vågor,
de nalkas alt närmre
som sprakande lågor,
de sväfva omkring mig
med blickar som glöda,
i blixtrande brynjor
på gångarne röda,
eld flammar i håren,
blod sprutar i spåren.

Faller med vidöppna ögon tillbaka på bänken.

TORA.

Vid Sigurds minne,
dig sansa, Gudrun!

GUDRUN, *uppvaknande.*

Hvem nämner Sigurd?
Hvad lider tiden?

TORA.

Nu natten rår.

GUDRUN.

Mig tycks jag drömde,
att Högnes hjärta
och Gunnars lefver
och Atles hufvud
i hand jag hade.

TORA.

Du drömmer gräsligt.

GUDRUN.

Som nornan bjöd mig.

TORA.

När skall du glömma?

GUDRUN.

När natten flyktat.

TORA.

Och när skall natten
för Gudrun flykta?

GUDRUN.

När Odins öga
i mörker brustit
och evigt slumra
å blodig valbädd
valkyriors skaror,
då skall det ljusna
för Gudruns blickar.
När sotsvart hane,
som Hel har fostrat,

i Valhall galar,
när samman störtat
åsyniors salar
och blod och lågor
kring världen strömma,
då skall Gudrun
sin sorg förglömma.

— —×— —

I Bokhandeln.

Axel Lundegård: Titania, en kärlekssaga. Sthlm 1892, Alb. Bonnier; 413 s. 8:o. 4 kr. 50.

Axel Lundegård: Stormfågeln, en historisk silhuett med bakgrund och ram. Sthlm 1893, A. Bonnier; 186 s. 8:o. 3 kr.

Förf. till Röde prinsen och La Mouche har äfven i Finland förvärfvat sig många vänner, som med intresse och sympati följa hans diktarvärksamhet. Bägge dessa arbeten äro egnade att spänna förväntningarna högt på ofvannämda stora roman. Att man under en tête-à-tête på 400 sidor med en så utvecklad intelligens som hr L:s skall få åtskilligt i utbyte, är självfallet; emellertid kännes boken i några afseenden som en missräkning.

Röde prinsen är ännu i färskt minne: de geniala kantigheterna i hans figur, den heta oppositionen i hans sinnelag, som kom honom att spruta etter öfver all konventionell låghet, det dräpande föraktet för profanum vulgus, för hvarje andens simpelhet, gjorde honom kär för alla. Materialet var visserligen hopsamladt från landets alla hörn, stilen, som var tung af bilder, bar ibland på en osmaklighet, men där var fart i skildringen, den fick ingenstädes tid att slå sig i ro till longörer, i hvarje kapitel glödde en underström af lidelse, hvarje sida brann. — Titania är altigenom elegiskt stämd; tonen slår ändå icke sällan öfver i sentimentalitet. Det tyckes som om förf. bytt temperament: kolerikern har blifvit smäktande melankolisk. Redan La Mouche bar elegins prägel, men den lidande minen klädde henne så väl, och de mästerliga Heine-öfversättningarna skulle redan i och för sig ha tillförsäkrat boken högt konstvärde. Jag tror icke att någon på svenska återgifvit Heine så som hr Lundegård. Att en eller annan versfot fick sitta emellan betydde rakt intet vid sidan af den öfverlägsna uppfattningen, det poesifulla språket och en så stor förmåga att öfverflytta själfva själen i dikterna.

Grundidén i Titania är vacker och djup; man ser att diktaren velat stort. Den är en tillämpning af kärntanken i Shakespeares Midsommarnattsdröm: lyckan består ej i det man värkligen får här i lifvet, utan i det man tror sig få. „All lycka är med illusion förbunden — just såsom ljus med färgers glans“, säger en spansk skaldinna. Men skildringen är alldeles för utdragen. Det behof att glida hän i stämningar, som redan visade sig i La Mouche, har här urartat till en värklig svaghet. Förf. egnar sin största omsorg åt drömmerierna; det är som skulle dessa stunder af uppgörelse med lifvet för honom utgöra det egentliga lifvet.

Äfven Röde prinsen inleddes med en vidlyftig genealogisk apparat, men denna stod dock i förhållande till arbetets dimensioner. Titanias ättledning upptar största delen af första bandet, en tydlig disproportion. Mot inledningen, skildringen af ett gammalt skånskt herresäte med dess uråldriga sägner, dess familjeporträtt och historia, är väl intet egentligt att invända, den är väl och omsorgsfullt gjord — men oombedd inställer sig jämförelsen med Drachmanns *Vandenes Datter*, där också en mäktig riddarborg från medeltiden är den första bild som framställes för läsaren. Och denna jämförelse utfaller icke till Lundegårds förmån. Rätt lefvande äro ej häller godsets ägare under innevarande århundrades början och midt; de äro liksom tecknade efter gamla porträtt, bleka, glatta målningar på elfenben, fina och aristokratiska, men blodlösa. Hela detta band kunde reduceras till något tiotal sidor. Särskildt är grefvinnan Alfhild Lindenows lefnadshistoria altför vidlyftig; man är redan öfvertygad om att hon är hufvudpersonen — då man i slutet af första volymen tvingas att börja intressera sig för den egentliga hjältinnan, hennes dotter Maria. Skildringen af dennas barndom och uppväxtår är svag, hennes och väninnans bref från utlandet så torftiga, att det värkligen är ledsamt att knoga igenom dem. Man ser sig förvånad om efter den kräsne diktaren, för hvilken trivialitet var synonymt med dödssynd. Först då Maria kommer hem till Skåne, känner man igen Lundegård i ögonblicksvyn i järnvägskupén och de själfulla naturmålningarna. Här börjar också det egentliga psykologiska arbetet; altigenom förträfflig är skildringen af förhållandet mellan den till smak och känslor förfinade Maria och hennes klumpige make, själsplebejen, som vunnit henne endast emedan han funnits tillhands. Ända tils deras äktenskap brytes af döden, smyckar hennes tanke honom med alt hvad den önskar finna hos den man hon valt, genom sin kärlek delar hon med sig af sin andes skatter, lefver i öfvertygelsen att det är han som skänkt henne den lycka i hvars solsken hennes lif förflyter. En genial man, frände till henne, ser med grämelse detta samlif, som i hans ögon är ett missförhållande, och då han är skald, känner han behof att ge symboliskt uttryck åt sina känslor, en dikt formar sig inom honom:

hon är Titania, som ger sig åt en raggig faun, en åsna, under det Oberons, hennes konungs, hjärta genomstinges, hans längtans toner förklinga ohörda. Skälmen Puck visar paret åt Oberon, och det han härvid yttrar utgör diktvärkets centrala tanke:

Hon är ju lycklig, herre.
Det skimrar af lycka rundt om hennes drag!
För henne är åsnan snillrik
och vacker som en dag!

Hvad gör det hvem man skänker
sitt hjärta! Känslans egen halt
bestämmer måttet af lycka.
Att älska — det rymmer ju alt!

Hade ej Marias mor och mormor skildrats så vidlyftigt, kunde hennes fina, ädla konturer ha gjort större värkan; som det nu är, ser man tre nästan identiska gestalter dyka upp efter hvarandra, hvilket icke bidrar att höja intresset för den sista i raden. Äfven andra bandet innehåller longörer — man kunde slippa bevista så många herdestunder med idioten — men det innehåller äfven anmärkningsvärdt djupa psykologiska rön, en känslans skärhet, en medveten adel i uppfattningen, som äro rent individuella. Det är och förblir på reflexionens fält hr L. skär sina lagrar; skildrandet i sig själft, fröjden i berättandet, detta något som diktaren måste ega af den bildande konstnärens formgåfva — det är icke hans sak. Häraf de affekterade tonfall som någongång ljuda ur stilen. I „Titania“ är stilen eljes särdeles vackert utarbetad, ej så extraktlik som i Röde prinsen eller så forcerad som här och hvar i La Mouche. Och oaktadt man ännu märker jäktandet efter nybildningar, ger den ett sällsamt fint och glänsande intryck: ett skimrande hölje kring Titanias fé-gestalt.

De dikter som ingå i berättelsen äro till sitt värde mycket olika. Balladen om fru Anna gör ett tämligen matt intryck. „Natt“ är en vacker, luftigt-poetisk syn, likaså första och specielt andra afdelningen af diktcykeln „Titania“, med hvilken boken afslutas. Frånsedt öfverloppsgärningen att vilja binda i strofer alldeles samma saga som förf. nyss med så mycket bättre lycka skildrat i obunden form, är „Titania“ delvis mycket intagande, innehåller äfven rytmiskt vackra ställen, såsom första diktens början: Kärlekens vilkor bestämmas vid lottning: — Eros är grym och hård och blind! m. m., och den andra i sin helhet, där de trokeiska dipodierna äro synnerligen välljudande. De öfriga dikterna äro däremot under all kritik i formelt hänseende, i synnerhet „Vinter“, hvars materiella skönhet sticker af mot de dåliga verserna, och tredje dikten i Titania, där linjerna ragla så att de värka rent parodiskt.

„Stormfågeln“ står hvad formen beträffar öfver Titania; stilen är knappare och skildringen ej så uttänjd, och den är fri

från denna bismak af sentimentalitet, som vidlåter den senare och som eljes är förf. främmande. I stället lider „Stormfågeln“ af en betänklig brist på inre enhet. Flere motiv äro stälda löst invid hvarandra, utan något försök till sammanbindning, och huru förträffliga än några af episoderna äro, kunna de ej öfverskyla det ologiska i grupperingen.

Till en början bli vi förestälda för en ung svensk, en doktor Andersson, som af hälsoskäl vistas vid en tysk badort. Han är en af dessa idealistiskt anlagda naturer, som hr L. så ofta med kärlek och förståelse skildrat, känslo-aristokraten, för hvilken hvarje intimare beröring med värkligheten i form af en eller annan „nature-peuple“ blir ödesdiger. — Som grundläggare af ett tidningsföretag, „Arbetets ära“, i en svensk landsortsstad, har han praktiskt genomfört socialismens läror om kapitalets fördelning, i det han gjort sina abonnenter, arbetarne, till delägare i affären. Till en början har han naturligtvis med acklamation af bolaget blifvit vald till tidningens redaktör. Men känslan af äganderätt steg snart de nybakade intressenterna åt hufvudet, särskildt den praktiske faktorn vid tryckeriet, som efter någon agitation lyckades få doktorn afsatt från redaktörsplatsen för att själf intaga den. Någon återbetalning af det kapital den förre nedlagt i företaget kom naturligtvis ej ifråga. Doktorn hade ju själf insatt bolagsmännen i deras rättigheter, han hade således intet att beklaga sig öfver. Han hade endast att draga sig undan och, så godt görligt var, för åtlöje och medlidande dölja det sår honom tillfogats. På en gång blyg och stolt, skygg och högdragen, hjärtegod och sträng i kraf-ven på sig själf och andra, är han en af dem om hvilka hvardagsmänniskan halft föraktfullt, halft med vördnad säger att de äro för goda för denna världen, en af dessa svärmare, som i sin själ äga en altför stark fond af kärlek för att icke gripa efter lifvet, men som alltid med blodiga händer nödgas draga sig tillbaka — en andlig halfbror till Pontoppidans präst i „Muld“. Denne sväljer sin bittra missräkning och ackommoderar sig. — Hvad doktor Andersson kommer att göra, det få vi ej veta; ty efter en detaljerad redogörelse för hans uppväxtår och värksamhet i mannaåldern, lämnar förf. honom plötsligt i Nauheim och — börjar berätta om revolutionen i Wien år 1848. Sammanställningen är något egen, det kan ej nekas. Ett ögonvittne, en gammal förnäm dam, relaterar för dr A. om sina personliga minnen från det märkvärdiga året, hvilka så öfverväldiga honom, att han blir sittande att fantisera natten om vid fönstret i sitt rum. Måhända kommer han aldrig längre. — Apropos revolutionsåret, kommer förf. att tänka på den norska frågan, hvarvid han stundom hänger sig åt rätt sällsamma fantasier. En sådan är den nästan skolpojksaktiga idén att Norge och Finland geografiskt kunde byta plats. Det ges antaganden som t. o. m. i drömmen äro altför vågade, emedan de äro meningslösa. Också talar denna tanke fördelaktigare om förf:s sympati och medkänsla för vårt land än om hans historiska och politiska urskilning.

Hvad angår den personlighet efter hvilken boken fått sin titel, dr Anton Schütte, agitatorn, som förutspådde revolutionen och sökte leda dess spår, en af de förnämste frihetsmännen från detta år, är det sätt på hvilket förf. föreställer honom icke egnadt att framkalla ett djupt och helt intryck. I den orienterande historiska öfversikt som hr Lundegård förutskickar och som är bokens bästa parti, stundom utmärkt genom imponerande patos, lämnas de knappa konturer till hans gestalt dem historien känner. I baronessans romantiska berättelse utgör han hufvudpersonen; men i stället för att fylla luckorna i den historiska teckningen breder hon ideligen på de samma linjerna, hvarigenom dessa endast förlora i tydlighet och glida längre ut. Endast skaldefantasin i stånd att förfullständiga en dylik bild; med blotta intelligensen kan den aldrig skapas.

Den gamla baronessans egen person är i stället så mycket omedelbarare och mera intagande; liksom Andersson är hon en äkta lundegårdsk figur, väl icke så mycket kött och blod, men så mycket mera tanke och förfinad känsla. Trots alla de små deklamatoriska utbrotten i hennes tal och de något reaktionära tendenser hon förfäktar, står det en doft om hennes gestalt och hennes skildring, som endast en värkligt poetisk uppfattning förmått förläna. Blott att hennes något gulnade världsåskådning, hennes trötta reflexioner, hennes genomträngande, ehuru milda skepsis segra öfver den mogna mannens tro på lifvet — detta ger boken en modlös prägel, påtrycker den en förstämning, som ej gör den skickad att intaga ett rum bland den literatur som anger tonen i tidens orkester.

I. L—d.

Tor Hedberg: En vinter i södern, reseminnen. Sthlm 1893, Alb. Bonnier; 2 kr. 25.

Det är i vår tid ett mycket svårt och otacksamt arbete att skrifva reseskildringar, i hvilken form och med hvilka anspråk de än må framträda. Måste man nödvändigt göra det, hvilket jag emellertid icke kan tänka mig, så bör det väl ske med lätt hand och med en raskhet, hvarom Tor Hedberg denna gång ingalunda bär vittne. Jag tror att många af hans månads-intryck (från november till april och från Innsbruck till Arles) förut varit synliga i tryck, i tidskrifts- och tidningsspalter; för att reproduceras i bokform äro de icke tillräckligt ovanliga. Det ligger en underlig tyngd öfver dem, äfven där de äro som glädtigast — en tyngd som gör stilen ansträngd och läsaren kall; detta trots detalj-iakttagelsernas stundom väl afvägda nyansering. Men vi ha rätt till högre anspråk. Vill någon kollationera sina egna italienska minnen med författarens — nåväl, då är här ett godt tillfälle. Därmed är allting sagdt om boken.

M. L.

Frans Hedberg: Från skärgården och fastlandet, verklighetsbilder och historier. Sthlm 1893, Albert Bonnier; 267 s. 8:o. 3 kr.

I detta arbete få vi göra bekantskap med naturtrogna typer af Sverges allmoge, deras språk och enkla seder äro realistiskt återgifna, fastän förf. icke tycks hysa den moderna benägenheten att sänka dem i lastens dy. Tvärtom. I de flesta af berättelserna förekommer en och annan vacker handling, ett och annat vackert drag, som, utan att bära prägeln af en idealistisk friluftsmålning, likväl låter oss veta att det goda och ädla rätt ofta står att uppsöka äfven hos dem som stå naturen närmast. Till dessa stycken hör „Huru det bar sig att Olle blef sjöman"; en ung man ur folkets led uppskjuter med förvärkligandet af sin egen sällhet för att åtaga sig sin döde broders barn, arbeta för dem och sålunda rädda dem från elände. I berättelsen „Johans julafton" beskyddar en god och välmenande poliskonstapel en stackars liten skomakargosse. Samma berättelse är för resten mycket rörande och vittnar om förf:s varma känsla för de små, de fattiga och de öfvergifna.

Den första berättelsen, „Hero och Leander", förtjänar äfven erkännande. Man återfinner där förf:s kända talang i tecknandet af genrebilder och scener ur folklifvet. Men det bästa lofordet borde måhända dock tillfalla berättelsen „Fastlänningen", hvari förf. i försvarslöse karlen Pålsons person skildrar en på engång originell, plikttrogen och ädel karaktär. Berättelsen aflöper i full stämning från början ända till slutet. — För landtfolket i våra bygder vore äfven något att lära af Fastlänningen — ja, för alla dem som önska utbyta det sunda arbetet i skog och mark emot dåligt aflönade befattningar i hufvudstadens kvalm.

Hvad man likväl måste anmärka mot dessa berättelser är att förf. följer de tyska skriftställarnes något knaggliga sätt att göra detaljteckningen så minutiös som möjligt. — Miner och åtbörder beskrifvas på det noggrannaste, hvarvid man dock måste tillerkänna förf. ett ganska godt mått af fantasi. Hans bilder äro hvarken dunkla eller dimomhöljda, utan hvarje person framträder klart, och det hela är åskådligt och lefvande, men de så ofta upprepade beskrifningarna göra dock den eljes flytande dialogen något tung.

Så snart förf. låter en af sina personer utsäga en mening, tillfogar han äfven vanligen genast en ny detalj. Detta blir emellanåt tröttande. Äfven naturskildringarna, som på sina ställen äro vackra och målande, äro ofta för omständliga och långt uttänjda, liksom beskrifningarna på ortslägen, hvilka förf. emellanåt egnar en hel skild afdelning, vanligtvis i berättelsens början. Härtill kommer att några af berättelserna, såsom t. ex. Lill-Anna, I backstugan m. fl., äro mera korta och skizzartade.

L. B.

Finska kvinnor på olika arbetsområden. Biografiskt album utg. af *Finsk kvinnoförening.* Helsingfors 1892, förlagsaktiebolaget Otava. 255 sid. 8:o; med flere porträtt.

Det är en vacker tanke som legat till grund för denna publikation, hvilken förut blifvit omnämd i Finsk tidskrifts julöfversikt 1892, men förtjänar att ytterligare beröras. Kvinnans värksamhet bör ju, så vidt den går in på det offentliga lifvets område, lika väl som mannens hedras och komma till sin rätt.

Ref. ville dock ifrågasätta huruvida det varit skäl att upptaga ett större antal biografier öfver personer som ännu med full kraft värka på de arbetsfält de valt sig. Lefvande män och kvinnor skildras bäst i illustrerade tidningar, hvilka vilja meddela endast några karaktäristiska drag, eller i den biografiska handbokens sammanträngda form. Det egentliga omdömet bör däremot sparas till framtidens säkra och oväldiga granskning. I mera än ett fall tyckes skildraren här stå den skildrade nära och därför vara bunden af hvarjehanda hänsyn.

Bland de öfriga uppsatserna framstår Alexandra Gripenbergs om Fredrika Runeberg såsom den vidlyftigaste och genom sitt ämne märkligaste. Förf. har till sitt förfogande haft fru Runebergs bref till prostinnan A. Wallenius, f. Lundahl, hvilka innehålla åtskilliga karaktäristiska yttranden, men dock kunnat begagnas med större försiktighet. Tillfälliga yttranden i bref, som skrifvits midt under löpande bestyr, böra, om de alls skola framhållas, icke få en betydelse utöfver hvad som tillskrifves det dagliga samtalets obevakade ord. Allraminst få de utplockas för att gifva en tendensiös färg åt taflan. För förf. har Fredrika Runeberg tett sig såsom det lidande kvinnokönets förespråkarinna och i viss mån martyr, och hon har valt utdragen med afseende därå. Fru Runebergs korrespondens torde dock innehålla vittnesbörd äfven om andra och motsatta känslostämningar.

J. R. Aspelins uppsats om sångerskan Johanna v. Schoultz (sedermera fru Brand) gifver oss en med omsorg sammanstäld bild af en nobelt anlagd personlighet, som i konstens hufvudorter på 1830-talet skördade stort erkännande, men slutligen dog bortglömd i Helsingfors.

I händelse företaget, såsom företalet antyder, kommer att fortsättas, skola karaktäristiker från äldre tider, som här saknas, infogas.

M. G. S.

Parasken runot, kokoeli ja toimitti *Ad. Neovius.* 1 vihko. Borgå 1893, W. Söderström; 96 s. 8:o. 1 m. 75 p.

För fem år sedan utkom på Finska Literatursällskapets föranstaltande första häftet af Kalevalas varianter, och vi gjorde för någon tid sedan tidskriftens läsare uppmärksamma på detta företags betydelse. Medan emellertid detta arbete af flere vi-

driga öden fördröjts, har senaste vår på enskildt initiativ begynt utgifvas en samling runor, hvilka också de kunna anses höra till det material, hvaraf de finska folkdiktsamlingarna hopbragts. I Sakkola socken, i sydöstra hörnet af vårt land, påträffade nämligen pastor Ad. Neovius för några år sedan under tjänsteutöfning en runosångerska, hvilken synes känna de flesta runor som där ännu lefva på folkets läppar. Det är hennes runor han nu börjat utgifva i en samling, som bevisar huru lifskraftig den gamla runosången ännu lefver hos folket och tillika huru otroligt mycket en enda människa kan sammanhålla i sitt minne, blott det behörigen uppöfvas.

Vi vilja visserligen icke gå så långt som de ärade vetenskapsmän, hvilka skrifvit företalet till ifrågavarande samling och som påstå att sydöstra Finland och Ingermanland skulle utgöra det enda område, där den finska runopoesin numera är lifskraftig. Det är ju kändt att också i Nordkarelen de episka runorna ännu i våra dagar medvetet och afsiktligt kombineras till längre, sammanhängande sångcykler, hvilket väl är ett bevis på att den gamla runopoesin äfven i dessa trakter ännu har kraft att lefva. Ett sådant lifstecken anträffas icke i Sydkarelen, där de episka runorna synas vara jämförelsevis mindre talrika. Och å andra sidan visa Paraskes runor inga tecken på att någon egentlig tilldiktning skulle på länge kommit i fråga här, lika litet som i Nordkarelen.

Detta inses redan af den snart sagdt otroligt stora mängd runor som hon känner. Hr Neovius säger sig hafva efter hennes sång upptecknade 1152 runor (förutom ordspråk och gåtor), och deras verstal uppgår till 32,676 — medan Kalevala-upplagan omfattar blott 22,805 versrader. Märkelig är vidare den säkerhet, hvarmed Paraske i minnet bevarar sina runor, oaktadt — eller kanske just emedan — hon ända till senaste tider icke kunnat läsa, än mindre skrifva. Hon återger alltid samma runa på samma sätt, och hon minnes ännu en runa, hvilken hon såsom 4 år gammal hörde på ett bröllop; det var år 1837!

Härvid understödes denna runosångerska visserligen i betydlig grad af sitt underbart säkra öra för versens byggnad. När hon reciterar en vers utan sång, vilja egenheterna i hennes hembygds talspråk ofta invärka på den metriska formen; men man behöfver blott bedja henne sjunga versen i dess sammanhang för att få veta dess rätta metriska byggnad. Visserligen förmärker man äfven då dialektismer; men dessa kunna alltid lätt återföras till en form som noga öfverensstämmer med det af Lönnrot konstaterade runospråket.

En egenhet, i afseende å hvilken den sydkarelska dialekten synes vilja taga ut sin rätt framför runospråket, är den strängt fordrade sammandragningen af kontrahibla stafvelser och diftonger. I följd häraf komma långa stafvelser att stå på ställen där endast korta borde förekomma; och man måste i versen inskjuta

tilläggsord (*on, mie, hän, en*, o. dyl.). En annan metrisk egenhet i denna trakts sångsätt är den, att man låter verserna i allmänhet utgå på vokal. I följd häraf ändras ofta i versslutet former hvilka utgå på konsonant, och då här äfven ofta sammandragning förekommer, är man, för att få versen fullständig, i slutet nödsakad att vidhänga stafvelsen *ni (ne)*. Sålunda komma orden ofta i versslutet att låta helt annorlunda än inuti versen.

Dessa lokala egenheter har utgifvaren i allmänhet ändrat till öfverensstämmelse med det af alla bildade kända runospråket, en åtgärd som är fullt att gillas. Likväl hade det för dialekt- och runoforskningen varit af stor vikt, om hälst ett tiotal dikter återgifvits diplomatiskt noggrant, så som de utgått ur sångerskans mun. Enligt hvad vi erfarit, har utg. haft en sådan afsikt, ehuru han senare afstått därifrån. Likväl kunna vi ej undertrycka den förhoppning, att det skall blifva möjligt att i ett följande häfte, måhända det sista, införa några runor i denna form.

Svårigheterna vid transponerandet af Paraskes runospråk till det vanliga äro troligen orsaken till att häftet företer flere språkliga och metriska inkonsekvenser. Än hafva dialektegenheter bibehållits, ett mindretal nästan alltid och med afsikt; än har versen eller ordet återgifvits i enlighet med Kalevalas språk; än hafva mellanformer användts, som höra till intetdera språket, t. ex. *nakroi* (Kal. spr. *nauroi*, sydkar. *nakro)*; emellanåt hafva hvartderas former inkommit i samma vers, t. ex. *Seppyein on selvyeni* sid. 23 (men rätt sid. 86); *Tulin toiseen mie talohon.* Någon gång hafva verserna blifvit ometriska, sådana de icke kunnat sjungas, t. ex. *Yhen vyön vyötännällä; Riunan vaan rikkahan tytär; Sitä mie iäin itken.* Dessa oegentligheter anse vi i alla fall vara obetydliga; i ett följande häfte skola de helt säkert efter vunnen större vana kunna undvikas.

Om vi nu kasta en blick på innehållet i dessa runor, så träffa vi på många omständigheter af stort intresse, i synnerhet när vi tillika taga notis om de förklaringar utgifvaren fogat till hvarje sång — hvilka bäst skulle placerats under texten. — Hr Neovius besitter, upptecknade efter Paraskes sång, så episka som lyriska sånger och dessutom bröllopssånger, trollsånger och de för Ingermanland egendomliga gråtsångerna. Att döma af det nu utgifna häftet, synas de lyriska sångerna betydligt öfverväga de fornepiska och trollsångerna. I en beaktansvärd trollsång finna vi namnen *Tapiola* och *Mielola*, hvilka genom sin form, likasom äfven sångens ofullständighet i öfrigt, visa huru dylika sånger i dessa trakter hålla på att försvinna ur folkmedvetandet. I en dombok från 1687, som innehåller ett trollerimål från dessa trakter, återgifves emellertid en del af denna samma sång märkvärdigt nog alldeles sådan som Paraske sjunger den, endast med riktiga namnformer. Denna sång har sålunda existerat på samma ort i två sekler, och vi se huru segt folktraditionen bevarar dylikt utan att något väsentligt bortglömmes eller förändras.

Folket, som sjunger sångerna, känner naturligtvis ingenting om specifikt episka och lyriska eller trollrunor, utan indelar sina sånger efter de olika tillfällen, där de sjungas, hvarför äfven utg. af Paraskes sånger försett dem med de ofvanskrifter, hvarmed de af sångerskan själf betecknats. Af synnerligt intresse äro de notiser utg., mestadels efter Paraskes egen diktamen, meddelar oss om dessa olika slag af sånger och huru de utföras. Sålunda hafva vi *tantsuvirsiä,* sånger som utföras vid danstillfällen, om söndagsaftnar, vid förlofningskalas (s. k. tupakaiset), vid bröllop m. m. Men vid dessa tillfällen dansade man i Paraskes ungdom vanligen icke alla eller i ring, ej häller efter något instrument, utan kvinnorna sutto i bakre delen af stugan, männen vid dörrväggen, och alla sjöngo, medan endast ett ungt par dansade mot hvarandra midt på golfvet. En annan egenhet vid detta slags sånger är att de hafva en „laaritus“ eller refräng, som upprepades efter hvarje versrad; efter de olika refrängerna benämdes de olika melodierna till dessa sånger.

Ett annat och lika allmänt slag voro *liekkuvirret,* sånger vid gungan. Gungandet synes varit allmän sed i dessa trakter och idkats hela sommarn igenom, så inom som utomhus. Härvid förekommo mest sånger med episkt innehåll, *suuret virret, mökälaulut;* de sjöngos *korkealla, suurella nuotilla,* med hög ton och i långsam, högtidlig takt, utan refräng, som blott förekom i sånger med *pieni nuotti.* Om trollsångerna märkes att de bland folket icke sjungas; *sopotetaan, lomitetaan,* d. v. s. de framhviskas eller mumlas med låg röst samtidigt med utförandet af själfva trollkonsterna. De äro ock därför vanligen mera fördärfvade i metriskt afseende. Vidare utgöra *rekivirret,* slädsångerna, ett skildt slag; dock närma de sig dans- och bröllopssångerna så väl däri, att de sjungas med *pieni nuotti,* som ock enligt Paraskes uttryckliga förklaring däri, att i dem alla indrages ur förut hörda sånger alt som rinner en i hågen och tyckes passa för tillfället; sålunda fortsättes sången ad infinitum. Vid sådana tillfällen skall det ofta hända att förrådet hos försångaren, *edeslaulaja,* blir slut, då en annan sångare genast tager vid; härigenom uppstår lätt en sångartäflan *(lauletaan uhmallaan),* hvarvid den hålles för segrare, som håller längst ut. Dylika täflingar, som äfven förekomma i Nordkarelen och hvilkas sångare af Lönnrot jämföras med tuppkycklingar, som gala i kapp, skola lätt urarta till *konkkavirsiä,* eller sådana i hvilka sångarne fara ut mot hvarandra i smädelser.

Angående den princip, efter hvilken utg. ordnat sin samling, kan ref. icke vara ense med honom. Hr Neovius har nämligen uppstält sångerna efter det förhållande de hafva till Kalevala, så att till dennas första runa hänföras alla de af Paraskes sånger, hvilka hafva någon gemenskap med denna runa, o. s. v. Skulle här, i likhet med de ofvannämda Kalevala-varianterna — såsom ref. först fattade saken — varit fråga endast om innehållet, så att en värklig sydkarelsk variantsamling till Kalevala fåtts till

stånd, så hade häremot varit ingenting att anmärka. Men nu har utg. fäst sig nästan uteslutande vid enskilda uttryck, så att han sammanfört t. ex. sånger som haft blott en enda vers gemensam med stället i Kalevala. Med större skäl hafva såsom varianter upptagits sånger som hafva ingen vers gemensam med Kalevalas text, men där innehållet dock syftar åt samma håll, t. ex. i en sång, där det i likhet med Kalevalas inledningsverser nämnes om upprepandet af hvarje vers, eller där det är fråga om rikligheten af sånger, som sångaren säger sig äga. I alla fall måste det fasthållas att grunden för ordnandet af ifrågavarande sånger är i hög grad arbiträr. Och dock har såsom motsvarighet till Kalevalas II runa icke ur Paraskes samling kunnat anföras annat än ett ordspråk och 4 lyriska runor, hvilkas motsvarigheter i Kanteletar utgifvaren själf angifvit. Vi tro därför att någon lämpligare grund för ordnandet af samlingen hade bort kunna påfinnas.

Om vi ock sett oss föranledda att göra några anmärkningar mot det påbörjade arbetsdryga företaget, ville vi ingalunda att det skulle afstanna eller numera ens undergå större förändringar. Det är också möjligt att den hufvudsakligaste udden i våra anmärkningar brytes af de följande häftena. Särskildt hoppas vi på goda episka varianter till Kullervorunorna, som ju hufvudsakligast förekomma i Sydkarelen. Dessutom gifva de etnografiska och andra notiser, som framgå ur detta arbete, åt detsamma ett högt vetenskapligt värde, och detta utgör äfven utgifvarens stadiga ögnamärke. Då det därför är af stor vikt att samlingens utgifvande fortsättes, uppmana vi allmänheten att understöda företaget samt utg. och förläggaren att raskt fortgå på den så framgångsrikt beträdda vägen.

O. G.

J. A. Lundell: Reformstavning, Svensk ordlista. Sthlm 1893, Hugo Geber. 384 s. 8:o; 4 kr. 25.

Reformstafning! Sådant menar allmänheten sig redan ha nog af och skänker arbetet ej vidare uppmärksamhet. Men detta vore stor skada, ty här är ej fråga om ett hastigt och lustigt värkställdt aftryck af redan förefintliga ordförteckningar med uteslutningar och naturligtvis förändring af stafsättet enligt förf:s eller någon auktoritets rättstafningsregler. Professor Lundell har ej gjort sig saken så lätt. Hans ordlista upptager flere ord än alla hittils existerande svenska ordböcker och ordförteckningar, med undantag af Dalins, och innehåller omkring 12,000 ord, som icke finnas i de fullständigaste hittils trykta svenska ordsamlingar, ej ens i sistnämda arbete. Då man fått veta huru förf. gått till väga, kan man trygt påstå att hans arbete lämnar den bästa bilden af det i svenskan använda ordförrådet under det 19:de århundradets senare hälft. Se här några prof på hvad

han genomgått för vinnande af sitt material: ordböcker; i de allmänna lärovärken använda läroböcker i samtliga undervisningsämnen; facklärovärkens arbeten i jordbrukslära, mejerihantering, ångmaskinlära, fältbefästning o. s. v., o. s. v.; Nya testamentet i den nya, i Sverge antagna öfversättningen; en massa nya lagar och förordningar; kokböcker; priskuranter; annonser; massor af såväl hufvudstads- som landsortstidningar, både text och annonser; och naturligtvis skönliteratur.

Hvad som särskildt bör intressera oss och som vi måste vara tacksamma för, ju mindre det plägat iakttagas, är att äfven det i Finlands svenska literatur förekommande ordförrådet räknas till riksspråket och förtecknas. Prof. Lundell har redan förut mer än någon annan betonat att den finländska svenskan äfven bör tagas med i räkningen, då det är fråga om svenskt språk. Han har läst vittra författare af finländsk börd och finländska tidningar samt användt i Finland utgifna ordböcker (och skolböcker) samt den officiella förteckningen på finska lag- och kurialtermer. Alla från dessa källor hämtade ord ha blifvit försedda med ett särskildt märke. Bland vittra författare, som prof. Lundell genomgått och som han säger vara af mycket olika språkligt och konstnärligt värde, af första t. o. m. tionde rangen, förekomma följande finländare: Ahrenberg, Allardt, Hertzberg, Lybeck, Runeberg och Tavaststjerna. Att samtliga hos oss gängse ord ej kommit med finner man dock lätt nog. För att nämna några, som tillfälligtvis erbjudit sig, saknas: finngubbe, frisinthet, gubbelin, rant, segeltur, stula, stritta, klippingen (sätta klippingen till), rojvare, verbet räka. Svenska landsmålsföreningens i Helsingfors i våras företagna samling af finlandismer torde kunna lämna rika bidrag. Om vi sålunda från våra landamären sakna ett och annat, bör man ihågkomma att vårt språk hittils nästan alls ej varit föremål för behandling, allra minst i lexikaliskt afseende. Å andra sidan har det ej legat i ordlistans plan att upptaga alt som anträffats. Sådant som vittnar om okunnighet och oförmåga af språkbehandling, självsvåldiga sammansättningar och tillfälliga bildningar — en mycket diskutabel punkt! — samt mycket kortlifvade ord m. m. äro afsiktligt utelämnade. Men däremot har förf. riktat ordlistan med allmännare ord från folkmålen efter stränga och sunda principer: äfven det hvardagliga talspråket och slangspråkets uttryck äro inregistrerade. Om vi ännu tillägga att ordlistan skildt upptager ord hvilka förekomma endast i senare led af sammansättning, samt flere hundra dopnamn — de kunde väl från Finland förökas — torde vi i hufvudsak ha antydt hvilka rika förråder här äro samlade.

Sedan läsaren sålunda kunnat förvissa sig om arbetets stora värde, oberoende af dess ståndpunkt i rättstafningsfrågan, våga vi oss på att äfven redogöra för denna. Det reformförslag, som i ordlistan framlägges, öfverensstämmer med det af 10:de allmänna svenska publicistmötet i Göteborg antagna. Utöfver de

ändringar, som hos oss äro kända och i stor utsträckning tilllämpade på grund af prof. Freudenthals rättstafningslära, finna vi här ytterligare: *dt* utbytt mot *t* eller *tt*, t. ex. *hantera*, en hastig *ritt*, ett *målat* bord, ett *rött* hus; *h* struket före *v* och *j*, t. ex. *vilken*, *jässa*; i st. f. *och* skrifves *ock*; *v*-ljudet tecknas med blott *v* i st. f. med *f* och *fv*, t. ex. *skriva*, *livskraft*; att ett *ä* användes som tecken för *e* i alla formelt svenska ord, på få undantag när, kunna vi ej anse lyckligt, hälst förf. medger att *e*- och *ä*-ljudens beteckning hör till de tvistiga frågorna. *E* såsom ett vida bekvämare tecken borde föredragas, om en gång en grundligare förändring skall ske; dock tror ref. ej att man kan gå så långt som doc. H. Pipping och helt och hållet utmönstra *ä*; men för kort ä-ljud kan *e* utan svårighet användas, då *ä* däremot skulle bibehållas för det långa ä-ljudet (så t. ex. *ära*, *läsa*, men *helst*, *egg*, *ekta*, *eng*). Beklagligt är äfven att svenska akademins opraktiska och inkonsekventa konsonantfördubbling antagits. Äfven här borde man sträfva till en förenkling. Ref. tillåter sig att hänvisa till sin uppsats i Läroverkets för gossar och flickor program 1891. — Där det antagna skrifsättet bestämdt afviker från uttalet, är detta senare i ordlistan skildt angifvet. — Vi kunna ej annat än på det varmaste förorda att prof. Lundells stafsätt, där det innebär en afgjord förenkling, måtte vinna efterföljd, och öfverhufvud vilja vi rekommendera hans vackra och intressanta arbete till språkvänners och allmänhetens beaktande och begagnande.

I. A. H.

Esaias Tegnér: *Om genus i svenskan*. Sthlm 1892, P. A. Norstedt & söner. 257 s. 8:o. (Aftryck ur Svenska akademiens handlingar).

Valda stycken af svenska författare 1526—1732, med anmärkningar och ordlista utgifna af *Ad. Noreen* och *E. Meyer*. Upsala 1893, Akademiska bokhdln. 301 s. 8:o; 4 kr. 75.

Dessa båda arbeten skulle det i främsta rummet tillhöra en specialist att uppskatta till deras fulla värde, men de hafva tillika sin stora betydelse för alla den svenska literaturens och det svenska språkets vänner, liksom de i hög grad förtjäna att bli allmännare kända.

Professor *Es. Tegnérs* afhandling behandlar ju ett benigt och kvistigt ämne, men gör det på ett sätt som om det gälde den saftigaste sak i världen. Hvar än en lekman bläddrar i boken, möter honom ett märkligt citat, ett intressant faktum, en öfverraskande förklaring eller åtminstone en pikant vändning i framställningen eller uttryckssättet, så att den nyktre betraktaren emellanåt bländas af alla dessa glanspunkter, hvilka låta blicken glida bort från hufvudsaken. I det hela träder dock förf:s antigrammatiska genus-uppfattning tydligt och fullt öfvertygande fram, såväl i sin historiska och teoretiska grundläggning som i

sin praktiska konsekvens, hvilken går ut på en snar undergång åt det blott grammatiska maskulinum och femininum i svenskan, såsom en olägenhet, ett gagulöst tvång både i praktiskt hänseende och i det poetiska uttryckssättets intresse.

Träffande för hela frågan anföres i början af undersökningen att Runeberg i Fänrik Ståls sägner har blott 4 exempel på grammatiskt *han* eller *hon* gentemot öfver 100 på *den*. Och då Runeberg säger *han* om en fågel, karaktäriserar förf. därmed användningen af animelt eller lifbetecknande genus till åtskilnad från det rent sexuella. Att Runeberg ofta fattade djuren som väsenden, ja nästan som personer, framgår bland annat däraf, att i de första trycken af hans dikter djurs namn stundom skrifvas med stor initial, det kunde tilläggas. — I kapitlet om animelt genus behandlar hr Tegnér särskildt djurs namn och namn på supranaturalistiska väsenden, i hvilka senare den sexuella åtskilnaden specielt försvagats. I fråga om *idol* (sid. 58) och några andra ord kunde anmärkas att de troligen kommit till oss från franskan och därför tappat bort sitt rätta genus. Detsamma gäller väl franska tygsorter, maträtter o. s. v. (sid. 103 ff.). Möjligen hade lånordens genus behöft en särskild sammanfattande framställning, utförligare än den som finnes å sid. 242 ff.

Mycket lärorikt för poeter och kritiker är också kapitlet om poetiskt genus. Men hufvuddelen är dock den som handlar om grammatiskt genus jämte därmed sammanhängande undersökningar, såsom angående artikeln och den sexuella adjektivböjningen samt bruket af *den* för *han* och *hon*, hvilka alla äro af stor vikt för språkets nutida användning i tal och skrift — något som för öfrigt i föga mindre grad gäller de flesta afdelningar af arbetet. — Förf:s förklaring af uppkomsten af *den* förefaller högst plausibel, likaså hans åsikt (sid. 226) om det indo-europeiska neutret, hvilken åsikt äfven ref. i sina föreläsningar öfver latinsk grammatik uttalat rörande *o*-stammarna.

Vi hoppas att förf. skall blifva i tillfälle att fullständigt utföra och meddela sina genus-undersökningar i det stora ordboksarbete, i hvilket han tager en så värksam del, och att detta icke skall hindra honom att då och då, liksom med detta arbete, lifva allmänheten för språkliga betraktelser. Sådana borde ju ligga en och hvar lika nära som t. ex. detaljer och kuriositeter från historiens och geografins område eller naturens värld.

Hrr *Ad. Noreen* och *E. Meyer*, den ene hörande till nutidens yppersta lingvister, den andre känd som literaturforskare, kunna vi lyckönska till ett förträffligt och äfven i vidare kretsar njutbart urval af svenska författare från de äldre, altför mycket försummade periodernas literatur och språk, i literärt hänseende ett utmärkt komplement till den värderade samlingen Svenska parnassen. Vi finna här allvarligare saker af intressanta författare, Olavus Petri — bl. a. den drastiska skildringen af

Stockholms blodbad,[1]) — Messenius, Forsius, Gustaf II Adolf — bl. a. den strängt didaktiska visan, „gjordh“ på Kymmene-gård, „Mädan man leffuer i wärlden här“ —, Stiernhielm, Urban Hiärne, Columbus, Rudbeck — Atlantica —, Spegel, Arrhenius, Frese, Kolmodin o. a., läkekonst af Erik XIV:s och Johan III:s lifmedikus, m. m.; men äfven den lättare och gladare vitterheten är representerad genom flere folkliga dikter och kända diktares stycken, några af högt poetiskt värde. Här är värkligen en grufva för literaturvänner utan undantag.

De literära förklaringarna och de språkliga noterna jämte ordlistan — de båda senare af prof. Noreen — äro fullt tillräckliga för förståendet; ja, utan dem löper det mesta undan af sig själft, äfven för icke-filologer. Dock hade man gärna önskat alla anmärkningar i sammanhang med texten och bland dem något flere sakliga förklaringar; nu finnas dessutom de literära och språkliga noterna på skilda ställen — så att t. ex. till sid. 57 *Karick* och *Glorela* förklaras dubbelt. Den nuvarande anordningen synes oss lämplig blott för examensbruk, men därför finnes väl annan råd. Huruvida det varit riktigt att utelämna originalens interpunktion vedervåga vi ej att afgöra, i synnerhet som det skett till förmån för vår nutida, föga mindre naturliga och åtminstone långt ifrån fonetiska kommatering.

Säkert skall denna bok, frukten af mycken möda och ytterlig noggrannhet, i enlighet med sitt hufvudmål gagna de språkliga och literaturhistoriska studierna, men den skall lika säkert hos en större allmänhet befästa kärleken till den svenska vitterhetens ärorika minnen.

F. G.

Forhandlinger paa det fjerde nordiske filologmøde i København den 18—21 Juli 1892, udg. af *C. Jørgensen*, jämte *Berättelse om förhandlingarna vid det tredje nordiska filologmötet* i Stockholm 10 13 augusti 1886 af *N. Linder*. København 1893, Gyldendalske boghandel. LXXVIII + 274 s. stor 8:o.

Det är den danska regeringen vi synas ha att tacka för det af ekonomiska skäl redan uppgifna framträdandet af en berättelse om filologmötets i Stockholm 1886 förhandlingar. Allmännare intresse i desamma tilldrager sig sektionen för pedagogik, närmast språkundervisning, fastän dock i mera negativ riktning. Ty det förnämsta resultatet, åtminstone enligt vår mening, af eller i följd af sektionens förhandlingar, sådana de nu offentliggöras, var bildandet af föreningen Quousquetandem, som redan uträttat så mycket för en förbättrad språkundervisning och hvars skrifter äfven

[1]) Då det här, sid. 21, 16, säges om Vincentius att han „ropadhe *honom* vnder öghonen och sadhe, at *han* icke sadhe sanningen, vtan hans konung“ etc., bör väl *honom* hänföras till Nils Lycka, som befann sig i burspråket, icke till konungen.

af oss vid särskilda tillfällen framhållits. I berättelsen refereras numera alls icke eller helt kort de också delvis annorstädes publicerade föredragen af C. Synnerberg om den vetenskapliga skolgrammatiken, A. Drake om språkundervisningens metod, H. F. Hult om skolans förhållande till lifvet (en varning mot utilitarism) samt A. Klint om några franska lärovärk. Angående interpunktionens reformerande uttalade R. Flo några beaktansvärda synpunkter, hvilka, oberoende häraf, till stor del tillgodogjorts i en del literära alster och äfven i Finsk tidskrift.

Under de didaktiska förhandlingarna vid förra årets möte i Köpenhamn talade den bekante P. Passy på norska för bruket af fonetisk transskription vid språkundervisningen samt J. Schiøtt och E. Freudenthal för åskådningsundervisning i främmande språk. Deras åsikter och yrkanden godkändes helt och hållet eller i hufvudsak af A. Western, O. Jespersen, Feilberg och A. Wallensköld, men icke af A. Møller och C. A. Nissen. En förmedlande position, särskildt i frågan om grammatikens roll vid språkundervisningen, också den begynnande, försökte A. Drake i ett längre föredrag klargöra, i hvilket afseende han motsades af Schiøtt och Western, men mer eller mindre understöddes af K. Feilberg, S. Sørensen, A. Wallensköld, Wied och Fr. Wulff, den sistnämde emellertid den ende som försvarade latinet som s. k. grundläggande språk. Ref. hoppas att reformvännernas på egen erfarenhet grundade och delvis slående framställningar vid detta möte hos flere af de talrikt församlade språklärarne och hos förhandlingarnas läsare skola bära önskad frukt. För egen del föreslår ref. att de „nya“, om det blir möjligt, till ett följande möte anordna mönsterlektioner — dels begynnande t. ex. med folkskoleelever, dels med egna mera framskridna elever — för några eller flere delegerade från de konservativa grupperna.

Vid de rent filologiska förhandlingarna på dessa två möten höllos många föredrag af allmännare intresse af flere bland nordens främsta filologer, såsom Wimmer, Bugge, Joh. Storm (i Köpenhamn om den musikaliska tonen, specielt i kinesiskan), Gust. Storm (i Stockholm om nordiska ortsnamn i Normandiet), Gertz (i Köpenhamn om Andr. Suneson), H. Almkvist (i Stockholm om rötter), Ussing (i Köpenhamn om teaterbyggnaden hos grekerna), Vilh. Thomsen, A. Noreen, A. Kock. Bland de vetenskapliga föredragen, som refereras i förhandlingarna, nämna vi för öfrigt: i Stockholm, Arabernas Kendskab til Norden af H. V. Lund samt om skjaldepoesien af F. Jonsson; i Köpenhamn: om „den ziirlige Stiil“ af V. Andersen, om Sprogets Oprindelse af O. Jespersen, om franska växtnamn af P. A. Geijer, om vulgärlatinet af J. Vising, om rytmicitet i vers af Fr. Wulff, om den nordiska mytologins källor af F. Jonsson. Två finländska fackföredrag vilja vi slutligen anteckna: af I. A. Heikel om omvänd ordföljd i grekiskan och af F. Gustafsson de *ut* particula.

Endast två resolutioner fattades vid mötet på förslag af prof.

Wulff, som formulerade dem på svenska och danska samt på begäran och under munterhet äfven på norska; filologmötet uttalade med stor pluralitet som sin mening: att uttalsläran med hänsyn så väl till modersmålet som till de främmande språken bör vid all språklig undervisning komma till sin rätt, och att det vore önskvärdt att härefter vid hvarje allmänt nordiskt filologmöte skulle fås till stånd en redogörelse för de viktigaste framsteg, som i ortografiskt hänseende vunnits efter nästföregående möte.

För öfrigt måste vi hänvisa läsaren till de båda mötenas förhandlingar, hvilka äro försedda med en fullständig och öfversiktlig innehållsförteckning af den om mötet i Köpenhamn högt förtjänte generalsekreteraren, d:r Jørgensen.

F. G.

Vincenzo Cozzolino: Om örats vård i friskt och sjukt tillstånd, öfvers. och bearb. af *Key-Åberg.* Sthlm 1892. 80 s. 8.

Hos vårt folk, liksom väl öfveralt annorstädes i större eller mindre grad, existerar en märkvärdig fatalism, då det gäller öronsjukdomar. Icke allenast i de djupare lagren, utan t. o. m. hos „bildade" personer finnes den åsikten sedan hedenhös rotfästad, att en kronisk flytning från örat snarast vore gagnelig för barnet, i det att sjukdomsanlag (skrofulos) sålunda aflägsnas från kroppen. Och dock är vanligen en sådan flytning ett naturens „gif akt". Förstöring af någon del af det inre örat eller början de sådan har flytningen att förkunna, hvarjämte som följd förr eller senare nog nedsatt hörsel eller döfhet skall iakttagas.

Man kan med rätta påstå att hörseln är det viktigaste sinnesorganet och att i och med hörseln äfven främsta vilkoret och medlet för inhämtande af vetande och utbildning af de viktigaste själsförmögenheterna är förloradt. Förstöres detta sinne tidigt, blir barnet döfstumt; med förlorad hörsel glömmes småningom det redan delvis inlärda talandet, och blott med stor möda kan sedermera ett mekaniskt tal utan aksentuering, påminnande om ett djurs läte, inläras. Hvem känner ej till den döfstummas oroliga, späjande och skygga väsen? — Ett barn beskylles af sin lärare och sina föräldrar för håglöshet och ouppmärksamhet, har väl ock sedan lång tid fått gälla för familjens rötägg; har man, innan barnasinnet kränkes genom sådana tillvitelser, noggrant undersökt huruvida icke helt enkelt en kronisk snufva med åtföljande öronåkomma och hörselsvaghet ligger till grund för barnets oförmåga att lära? Ty sådana åkommor värka i längden förslöande på själsfunktionerna och försena dessas utveckling. Sådana olyckliga barn måste egnas en särskild, deras utveckling och fattningsgåfvor motsvarande undervisning.

I de vanliga barnsjukdomarna (skarlakansfeber, difterit, mässling, koppor, påssjuka) hafva vi de vanligaste orsakerna till barns öronåkommor, liksom influensan i många fall har liknande följder

för ung och gammal. En snufva af längre och kanske intensivare karaktär än den vanliga är ofta orsaken till akut, sedan kroniskt öronlidande, slutligen döfhet. Och denna art af öronsjukdom förlöper oftast i sin lindrigare form så utan hvarje symptom, att det är blott den höggradiga döfheten, iakttagen af omgifningen eller af patienten själf, som slutligen låter förmoda ett djupare lidande. Sjukdomen är så mycket mer förrädisk, som den dessutom en lång tid döljes därigenom, att de öfriga sinnena inträda vikarierande och skärpas i desto högre grad, ju mera hörseln aftager. Detta gäller framför alt synen.

De kunna i allmänhet anses lyckligare lottade, som i sin barndom blifvit beröfvade hörseln, än de hvilka som äldre, redan vuxna, förlorat densamma. De förra hafva intet minne af någon lyckligare period af sitt lif, något som däremot ständigt hägrar för den senare och fördystrar hans dagar. Småningom öfvergifven af äfven de närmaste bland sina forna vänner, för hvilka den döfves talförhet och svårighet att göra sig förstådd äro ett obehag, öfverlämnas den döfve åt sig själf, blir alt mera inbunden och misstänksam äfven gentemot sina egna anhöriga. En uppsluppen glädjeyttring i sällskapet, hvilken den döfve icke begriper och hvarvid kanske en i sällskapet råkar kasta en blick på denne, uppfattar han som skedd på hans bekostnad. En tillvaro, olycklig äfven om han själf är högt uppburen i samhället, bringar honom till förtviflan, ja självmord. Dock har man nog tillräckligt många exempel på undantag, där den döfva fadren eller modren i en kärleksfull familj njutit det lugnaste, sorglösaste lif.

Själffallet kan i en populär skrift, såsom den ifrågavarande af Cozzolino, icke blifva fråga om egentliga terapeutiska råd, hvilka i den okunniges okvalda besittning kunna hafva farliga följder, utan blott om allmänna regler, dels för att förebygga, dels för att hindra en möjlig försämring, till dess läkare kan rådfrågas. Förf. genomgår de faror som hota den späda åldern genom de vanliga barnsjukdomarna, fortsätter med barnaåldern och den vuxna personen. Han visar bland annat att hafsbad (sjöbad) ingalunda, såsom många, ja de flesta, anse det, äro ett specifikum emot gamla öronkatarrer och öronsjukdomar i allmänhet, utan tvärtom en farlig lek, om de utan kritik användas.

Vi kunna blott hoppas att Cozzolinos bok skall vinna en talrik läsarekrets och att genom den en mängd farliga fördomar skola omintetgöras. Läsaren skall finna att boken bäst för sin egen talan, och man måste erkänna att dess författare dokumenterat sig som en om den speciella fackhygienin högt förtjänt man.

E. E. S—k.

Öfversikt.

Två privatskolors tioårs-berättelser. För en längre tid sedan uttalade vi oss i Finsk Tidskrift, mars 1882, till förmån för de då alt starkare framträdande sträfvandena till likställighet mellan de båda könen i afseende å förvärfvandet af den elementära bildning, som de allmänna lärovärken kunde meddela, hvilken enligt vår mening icke kunde utan fara för öfverdrifven specialisering vara olika för kvinliga och manliga elever i skolåldern. Vi hyste då den om ock ovissa förhoppning, att samundervisning eller rättare samuppfostran skulle införas i det nyss inrättade Nya svenska lärovärket, och vi tviflade icke på att i hvarje fall denna uppfostringsprincip, så lämplig för våra förhållanden, framdeles skulle få ett visst inflytande äfven på våra statsskolors organisation och dislokation. Samundervisningen infördes icke i Nya svenska lärovärket, men idén har slagit djupa rötter i vårt skolväsende. Tillochmed vissa stats- (eller stads-) skolor hafva nu adopterat detta system, och vi ha i vårt land redan sju privata samskolor med fullständigt program, fem svenska, två finska; det älsta af dem, Lärovärket för gossar och flickor, har redan värkstält flere dimissioner och utsänder nu sin tioårs-berättelse, ett år efter Nya svenska lärovärket. Då dessa två sistnämda privatskolor höra till de mest frekventerade i landet, torde en öfverblick af deras värksamhet icke sakna intresse, oberoende af samskolefrågan.

Orsaken till uppkomsten af ett nytt privatlyceum i hufvudstaden 1882 var i främsta rummet önskan att erhålla en skola, motsvarande en då redan ganska allmänt utbredd åsikt om de olika ämnenas, särskildt språkens, plats i undervisningsplanen. I öfverensstämmelse härmed borde på skolans lägsta stadier af språk endast de båda inhemska och den i afseende å den högre bildningen oss närmast stående tyskan förekomma. En icke mindre viktig och, om man undantager en privatskola i Fredrikshamn, ny princip rörde skolans konstitution: den borde icke egas och bero af en privatperson, utan af en talrik förening medborgare. På dessa grundvalar har såväl Nya svenska lärovärket som flere senare inrättade privatskolor i landet konstituerat sig.

De pedagoger, som kanske värksammast deltogo i Nya svenska lärovärkets stiftande 1882, hoppades att den nya skolan ej blott i dessa hänseenden, utan också i afseende å metoderna för skoluppfostran och undervisningen skulle bli en framtidsskola. I en viktig punkt hade de missräknat sig. Då under första året fråga väktes om samuppfostrans införande i skolan, förordades visserligen detta, om ock med betydlig inskränkning, af skolans direktion, och det utan någon reservation; på direktionens upp-

maning blefvo också kvinliga elever eventuelt anmälda. Men bland garanterna voro åsikterna tämligen jämt delade, och förslaget, äfven i dess af direktionen förordade form, förföll, ehuru mot pluralitetens mening. Frågan var ju också ny, och tillochmed ännu tio år senare tyckes n. v. föreståndaren anse att den „hotade helt och hållet omhvälfva planen för den ännu icke ettåriga skolan", medan å motsatta sidan uttalades att just skolans ungdom, liksom dess plan, motiverade kvinliga elevers inträde eller åtminstone gjorde det ofarligt.

En schism blef oundviklig, och Lärovärket för gossar och flickor inrättades 1883. Till denna skola öfvergingo d. v. föreståndaren och en direktionsmedlem, senare en annan. Man hörde dem som med oblida ögon åsett skolans grundläggning förutspå hvardera skolans fall. Men utgången blef den motsatta: både den ena och den andra skolan uppblomstrade, och troligen är man nu på hvartdera hållet belåten med söndringen. Vid sidan af Nya svenska läroverket, som njutit ett i redogörelsen särskildt betonadt lugn, och delvis ur samma kretsar har en ny svensk flickskola framträdt; vid sidan af Läroverket för gossar och flickor ha två konkurrerande svenska samskolor och en finsk uppstått i hufvudstaden — något som likaledes först tyddes som ett svaghetstecken, men nu blott bevisat samundervisningens styrka. Vid det första decenniets slut räknade Nya svenska läroverket 283, Läroverket för gossar och flickor 324 elever, hvartdera på nio klasser. I båda läroverken har elevantalet småningom ökats, i det att det under de två första åren uppgick till endast 15,7—18,7 i medeltal per klass emot 31,4—36 vid decenniets slut — ett bevis på att förtroendet till de nya skolorna stigit på grund af erfarenhet och icke härflutit af nyhetens behag, såsom motståndarne försökt göra troligt. Elevantalets stigande har varit jämt, i synnerhet i Läroverket för gossar och flickor, som väl i detta afseende uppnått ett maximum. De manliga elevernas antal har där likaså jämt stigit; senast utgjorde det 147 gentemot 177 flickor. På 3 klasser (II, IV, VII) utgjorde gossarna flertalet, på en (I) var deras antal lika med flickornas.

Ehuru elevafgifterna äro ungefär desamma i båda skolorna — i gossläroverket 125 mk, i samskolan 120 mk för läsetermin på klasserna II—IX — har dock ekonomin i den förra skolan stält sig betydligt gynnsammare. Detta har främst berott därpå, att denna skola vid första begäran erhöll ett statsunderstöd, som nu uppgår till 18,000 mark för år, medan åt samskolan slutligen beviljades endast 6,000 mk [1]). Större uppoffringar från samskolevännernas sida och behållningen från en större tillställning i hufvudstaden ha till en del utjämnat differensen. Nämnas må vidare att Nya svenska läroverket innehar en af ett eget skolbygg-

[1]) Numera har denna samskola erhållit en dubbelt högre statssubvention.

nadsbolag på tjugu år upphyrd lokal nära Kaisaniemi park, medan åt samskolan af Helsingfors stadsfullmäktige i år voterats en tomt.

De båda skolorna öfvertogos först af garantiföreningar, hvilka sedermera ombildades till aktiebolag, som dock icke afse utdelning. Hvarderas direktion består af 9 medlemmar, af hvilka i samskolan dock 3 äro suppleanter. Under en längre tid ha i Nya svenska lärovärkets direktion suttit tre läkare, en professor i historia, en f. d. pedagog, en präst, två ingeniörer, en f. d. högre militär, två högre tjänstemän; i nio, nu tio år har d:r A. Ramsay varit skolans föreståndare, prof. M. G. Schybergson ordförande i direktionen. Till Lärovärkets för gossar och flickor direktion ha under en längre tid hört en läkare, två professorer i filologi, tre pedagoger, två f. d. lärare, fem familjemödrar; skolan har under decenniet förestätts af pastor K. T. Broberg med biträde af en föreståndarinna, nu fröken H. Kullhem, ordförande i direktionen har under längre tid varit prof. F. Gustafsson. I skolornas administration består den konstitutionella olikhet, att i den förra föreståndaren med eller utan lärarena har större befogenhet, t. ex. i afseende å metoder och kurser samt läroböcker; i samskolan besluter direktionen såväl i dessa afseenden som i viss mån äfven rörande elevers intagning till de högsta klasserna. I hvardera skolan deltager föreståndaren, i samskolan äfven föreståndarinnan, i direktionens öfverläggningar.

Vid hvardera skolan är en läkare anstäld, och särskild vikt lägges vid hälsotillståndet hos eleverna, vid hemarbetets moderering o. s. v. Mot samundervisningen hör man icke sällan farhågor för flickornas hälsa framhållas. Och ännu helt nyligen ha därvid på fullt allvar åberopats t. o. m. sådana omständigheter, som strängt taget skulle för kvinliga elever och kvinnor under större delen af deras lif göra hvarje regelbunden skolgång och sysselsättning omöjlig. Det torde därför ej vara ur vägen att anföra följande uttalande i tioårs-berättelsen om hälsotillståndet i samskolan af dess läkare, d:r V. Sucksdorff, hälst som flere kvinliga elever från lärovärket med utmärkta vitsord undergått studentexamen. Det lyder i sin helhet:

Om man bortser från de talrika fall af influenza, som vid slutet af höstterminen år 1889 och äfven senare, ehuru i ringare antal, under vårvintern 1892 förekommo bland skolans elever, har, med undantag af vid rådande epidemier af skarlakansfeber, mässling m. fl. uppträdande enstaka fall af dessa sjukdomar, hälsotillståndet bland eleverna under den tid skolan varit inrymd i sin nuvarande lokal i det stora hela varit ganska tillfredsställande. Att märka är dock, såsom redan i de föregående årens program framhållits, att flickorna i något högre grad än gossarne varit besvärade af hufvudvärk, trötthet och näsblod samt att därjämte bland dem ryggradskrökningar af olika slag förekommit långt oftare än bland gossarne. Dock äro påtagligen de egentliga orsakerna härtill mindre att söka i förhållandena, sådana de betingas af skolan, än i flickornas öfver hufvud mer stillasittande och tillräckliga muskelöfningar saknande lefnadssätt jämte deras af naturen svagare ben- och muskelsystem, omständigheter som göra det nödvändigt att skolan ägnar en om möjligt

ännu noggrannare uppmärksamhet åt deras hälsotillstånd och fysiska utveckling än åt gossarnas. Med frånseende af deras olikheter, hafva eleverna af hvartdera könet i öfverhufvudtaget lika grad visat sig förmögna att utan mer påfallande olikheter i sanitärt afseende fullgöra det arbete, som undervisningen i skolan pålagt dem.

Erfarenheten från andra länder med samskolor och högre kvinlig bildning har alldeles icke visat att regelbundet bokligt arbete skulle skada de unga kvinnornas hälsa. De enstaka påståenden, t. ex. af amerikanaren Clarke, som hörts i motsatt riktning, gå visserligen oupphörligt igen, men hafva öfverbevisats med fakta [1]). Men väl måste det medgifvas att flickornas uppfostran i de bildade hemmen vändes för mycket inåt: till stillasittande vid det för alla obligatoriska pianot, den för alla obligatoriska virkningen o. s. v., medan å andra sidan altför litet göres för en rationell klädedräkt åt flickorna, för deras deltagande i det mera rörliga hushållslifvet, i praktiska sysselsättningar och lekar i det fria.

I detta sammanhang vilja vi omnämna en viktig, från statsskolesystemet afvikande bestämning i samskolans läroplan, nämligen den att elev på anhållan af målsman kan befrias från undervisningen i ett eller flere läroämnen. Af denna rättighet ha ock flere såväl manliga som kvinliga elever, isynnerhet på högre klasser, begagnat sig; och i visst sammanhang härmed står den omständighet, att af 76 elever, som under de senaste åren afgått från samskolans två högsta klasser, 33 icke eftersträfvat dimission till universitetet. Enahanda bestämning förekom åtminstone i början äfven i Nya svenska läroverket, och äfven fortfarande torde befrielse från undervisningen i något ämne medgifvas af rektor. I samskolan har denna frihet icke medfört några olägenheter i afseende å disciplinen eller undervisningen, och det vore i flere hänseenden af stor vikt att liknande bestämmelser skulle införas äfven i statsskolorna, något som äfven af statsskolelärare påyrkats.

Hvad för öfrigt de afgångna eleverna beträffar, framhållas i Läroverkets för gossar och flickor berättelse med detaljerade vitsordsuppgifter dimissionernas goda resultat i studentexamen. Detta kan förklaras som en vederläggning af det någon gång hörda påståendet att samundervisningen icke skulle blifva tillräckligt grundlig o. s. v. Af större intresse äro de uppgifter som i den

[1]) Jfr hos oss docenten M. Johnssons uttalanden i ämnet och Finsk Tidskrift, tom. XXVI sid. 153 ff. Af direkt betydelse för våra faktiska skolförhållanden vore en jämförelse mellan hälsotillståndet hos eleverna i våra samskolor och flickskolor. I Amerika har jämförelsen utfallit till förmån för de förra. Hos oss kunna i detta afseende fullständiga uppgifter icke åstadkommas, redan därför att skolläkare icke anstälts vid flickskolorna, liksom vid samskolorna. Det enda man kan hålla sig till äro de nyligen af prof. A. Palmberg publicerade uppgifterna om befrielserna från gymnastikundervisningen i elfva af Helsingfors skolor. I fruntimmersskolorna äro af hela antalet elever (528) 12,88 procent och med afräknande af de ofärdiga 11,74 befriade från skolgymnastik; för 409 flickor i samskolor äro procenttalen lägre: 10,02 och 9,53.

andra skolans redogörelse sammanstälts rörande afgångna elevers nuvarande sysselsättning, ehuru de äro för fåtaliga för att medgifva några slutledningar. Detsamma gäller några andra statistiska sammanställningar i samma berättelse, såsom den angående lärarne.

Af lärarne är det stora flertalet nominelt anstäldt för år, om ock årligt förnyande af engagementet torde vara regel. I Nya svenska läroverket äro enligt redogörelsen för det närvarande 8 lärare uttryckligen fästade vid skolan för längre tid, i samskolan föreståndaren och föreståndarinnan. Bland den förra skolans vordne eller nuvarande lärare märkas 4 docenter, 4 licentierade, 28 med kandidatgrad; bland samskolans 4 n. v. professorer, 3 docenter, 6 licentierade, 15 med kandidatgrad; vid denna skola finnas betydligt flere lärarinnor än i den andra. På hvartdera hållet ha lärarena varit flitiga med att pryda årsprogrammen och tioårs-redogörelsen med uppsatser af vetenskapligt och pedagogiskt innehåll, de flesta med lättfattlig framställning.

Karaktären af den egentligen uppfostrande värksamheten i hvardera skolan framgår naturligtvis föga ur redogörelserna. Vi nämna blott att i dem båda betonas betydelsen af ferievandringar och af elevkonventen jämte elevbibliotek; i samskolan framhållas dessutom lärarenas medvärkan vid konventet samt skolfester äfvensom möten på skolan af föräldrar och lärare samt af de senare för sig, hvarvid bl. a. frågan om koncentration af undervisningen i språk och öfriga ämnen behandlats.

I afseende å undervisningen framträda i de två skolorna vissa beaktansvärda omständigheter och några olikheter, hvilka vi så kort som möjligt skola framställa med ledning af redogörelserna, af hvilka dock samskolans i detta hänseende är betydligt utförligare.

Vid religionsundervisningen förekommer i Lärovärket för gossar och flickor mer bibelläsning. I historia genomgås i hvardera skolan å kl. II en kort kurs i fäderneslandets historia, kl. III—IV en förberedande kurs i allmän historia, V—VII en längre dylik, kl. VIII fäderneslandets historia, kl. IX det hela repetitionsvis; vid samskolan betonas — alt enligt redogörelserna — självständig framställning från elevernas sida i form af föredrag, specielt å kl. VIII, samt användning af åskådningsmaterial, i den andra skolan specielt den historiska geografin och de politiska gränsernas klargörande. I geografi förekommer hos båda kartritning; Nya svenska lärovärket har på kl. IX en säkert högst nyttig, om ock kort kompletterande repetitionskurs. I afseende å naturvetenskap jämte hälsolära inskränka vi oss till att nämna det samskolan har en skild kurs och lärare (skolläkaren) i hälsolära, den andra skolan en kort kurs i kemi. I afseende å matematiken vedervågar icke häller ref. att framhålla några speciella drag; möjligen betonas i Nya svenska lärovärket mer den praktiska tillämpningen.

I språkundervisningen tyckes en mera bestämd skilnad förefinnas. I Nya svenska lärovärkets redogörelse framhålles nog

mycket kunskapen i allmän grammatik och de särskilda språkens teori; så begynner grammatikundervisningen i modersmålet redan på första klassen, i samskolan den tredje terminen. I samskolans redogörelse för undervisningen i modersmålet, liksom i tyska och delvis finska, lägges stor vikt vid muntliga öfningar och fri produktion af olika slag; vidare fästes synnerligt afseende vid tillegnandet af innehållet i språkmaterialet. Äfven Nya svenska lärovärket ställer dock det omedelbara, praktiska tillegnandet af finskan främst på det lägsta stadiet. Men i främmande språk skall i Nya svenska lärovärket „det första språkmaterialet inhämtas i en inledande elementarkurs, uppbygd på grammatisk grund, och därefter vidtager läsning af sammanhängande text.“ Bl. a. sträfvas till „att gifva en systematisk, fullständig och afslutad framställning af språklagarna, afseende att utgöra en fast grund för vidare praktisk öfning i eller teoretiskt studium af språket.“ Vid undervisningen i tyska, som i denna skola spelar en mera central roll, betonas särskildt det skriftliga öfversättningsprofvet i studentexamen. I samskolans tyska kurs framhålles åter nödvändigheten af att främst väcka elevernas intresse för ämnet genom den mest åskådliga delen af läromaterialet; i början uteslutes så mycket som möjligt modersmålet. Först bedrifves undervisningen utan bok; ur bok läses i början endast sammanhängande text. Med tredje året bedrifves grammatikundervisningen systematiskt, men vid öfversättningar stå fortfarande under en tid läsning och språkets fria behandling i förgrunden. I ryska och franska, hvilka inträda på något högre klasser, synas dessa olikheter i de båda skolorna mindre framträda. För öfrigt har franskan något mindre (15), tyskan mer (24) timmar i Nya svenska lärovärket; i samskolan äro de i detta hänseende nästan likstälda (20, 21). Vidare har samskolan en alternativ kurs i engelska och en likaså alternativ kurs i latin, hvilka Nya svenska lärovärket saknar. Denna skola var ursprungligen afsedd att omfatta äfven en antik linje, hvilken dock af brist på elever afskaffades. En privat kurs i latin lär dock senare hafva inrättats.

Som ett bidrag till latinfrågan, af hvilken våra klassiska lyceer troligen ej länge mera kunna förbli oberörda, meddela vi här det hufvudsakliga af samskolans latinkurs enligt redogörelsen.

Lärovärkets för gossar och flickor latinundervisning har till ändamål att komplettera elevernas kunskap om en af världshistoriens märkligaste och för nutidens kultur betydelsefullaste epoker, genom att gifva eleverna en inblick i några af den romerska literaturens förnämsta alster samt bibringa dem en nöjaktig insikt i latinska språket. I sistnämda hänseende fullföljer skolans latinkurs tillika ett specielt didaktiskt syftemål, i det att i och med den på ett högre stadium begynnande undervisningen i latinska grammatiken elevernas allmänna språkkunskap utvidgas och fördjupas.

Därjämte vill den i skolan förvärfvade latinkunskapen för eleverna medföra praktisk nytta, såtillvida som ådagaläggande af kännedom i latinska språket fortfarande utgör en obligatorisk fordran vid en betydande del af de akademiska studierna och examina, nämligen i historisk-filologiska sektionen och teologiska fakulteten, samt delvis äfven i juridiska och medicinska fakulteterna.

Då latinet i vår tid endast undantagsvis användes i tal och skrift, riktar sig undervisningen hufvudsakligen på läsningen af romersk literatur jämte bibringande af förmåga att förstå densamma såväl i sakligt som i språkligt hänseende. Enskilda elever hafva dessutom enligt egen önskan handledts i latinskrifning och däri förvärfvat sådan öfning, att de bestått det skriftliga latinprofvet i studentexamen.

Kursen, som upptager 4 × 4 timmar å kl. VI—IX, omfattar jämte grammatik och öfningar en kort elementarbok med sammanhängande text, 6 biografier af Cornelius Nepos (ed. Synnerberg), 3 à 4 böcker Caesar, 4 kortare tal af Cicero eller valda episoder ur Livius samt något poesi. Det är så mycket latin som flertalet studenter dels måste besitta, dels kan med mycken fördel använda.

I afseende å de s. k. öfningsämnena råder äfven en skilnad mellan de båda skolorna, i det att de i Lärovärket för gossar och flickor invärka på elevs uppflyttning till högre klass samt delvis hafva ett något större timantal (teckning och sång resp. 14 och 10 mot 11 och 7 i den andra skolan). Dessutom tillkomma i samskolan unison sång för alla skolelever samt stenografi och framför alt slöjd och handarbete, hvartdera för såväl gossar som flickor.

Vi ha åtnöjt oss med att så kort och objektivt som möjligt referera grunddragen af de båda skolornas inrättning och värksamhet under deras första decennium utan att därmed vilja gifva en uttömmande redogörelse för de båda af föreståndarne utgifna berättelsernas rika innehåll. Ehuru ref. kan anses som part i afseende å den ena skolan och i viss mån äfven den andra, tvekar han dock icke att uttala att bådas arbete varit värdefullt för den fosterländska bildningen och är ett betydande inlägg i våra privatskolors utveckling och i vårt lands skolhistoria. Låtom oss hoppas att hvardera skolan äfven framdeles går framåt, lugnt och stadigt, men framför alt stadigt framåt. Utan denna ideala lifsprincip kan intet uppfostringsvärk länge blomstra och bära frukt.

F. G.

Rättelser till juli-augusti häftet

Sid.	44,	rad.	11	uppifr.	läs:	*Du Fours.*
„	45,	„	2	„	„	*farfaders.*
„	45,	„	17	„	„	*juni.*
„	52,	„	6	„	„	*nu ock buler.*
„	52,	„	20	„	„	*Carl Fersen.*
„	58,	„	24	„	„	*poesin.*
„	60,	„	2	„	„	*länstolen.*
„	73,	„	19	„	„	*furuska.*
„	78,	„	24	„	„	*1887.*
„	125,	„	4	„	„	*hornblendegneis.*
„	125,	„	29	„	„	*Klastisk.*
„	142,	„	7	„	„	*ur Zeus' hufvud.*
„	143,	„	6	nedifr.	„	*åt dem eröfrade.*

Gustaf Adolf Avellan

såsom nyfilolog, öfversättare och diktare.

I.

De bildningsfrön, hvilka under tiden för vår första andliga storhetsperiod, i slutet af senaste och början af detta sekel, utsåddes af män sådana som Porthan, Franzén, Calonius m. fl., föllo i en jordmån, hvilken från oländig, stenbunden mark småningom gjorts bördig och brukbar. Påvärkade af dem fortsatte många af deras elever på ett mer eller mindre framgångsrikt, mer eller mindre framstående sätt, det arbete lärarn påbörjat: att i alla dess grenar föra den inhemska vetenskapliga och literära odlingen framåt, med det öfriga Europas ståndpunkt som eftersträfvansvärdt mål. En af dem hvilka, utgångna ur de nämda lärarnas skola, värksamt och intresseradt arbetat i denna riktning är Gustaf Adolf Avellan. Utan att vid högskolan eller i samhället för öfrigt ha intagit någon ställning, som direkt skulle påkallat hans ingripande i tidens kultursträfvanden, har han, med naturlig fallenhet, personligt intresse och ideell nitälskan mer än de flesta af hans samtida, sträfvat att uppehålla förbindelsen med de stora kulturländernas språk och literatur.

Hans namn, bekant på den finska språkforskningens och literaturens område, [1]) förtjänar därför att räddas från

[1]) Hans arbeten på detta område äro: Bedömande af Uudet Suomalaiset Kirkkovirret, Joita Uuden Ruotsalainen Wirsikirjan jälkeen ulosantanut on Carl Helenius, kirkkoherra Pöytyällä, Turussa 1826; Försök till jambisk meter i Finska Psalmer; kritik af Uusia Suomalaisia Kirkkovirsia, ulosant. Bengt Jakob Ignatius, 1824; af Muutamia Kristillisiä Wirsiä, kokoonpannut Johan Frosterus, Turussa 1826; I anl. af öfvers. af D:r M. Luthers kyrkopostilla på finska, 1846; Om herr Warelii metod att utmärka aspiration i ändan af Finska ord; Ännu något om tecknet för Slutaspiration i finska ord; Försök till omdöme öfver grundlagen till finsk

glömska äfven i andra afseenden. Utom att han genom författande af den tidigaste vetenskapliga afhandling öfver modern lingvistik, som ingår i universitetets Fennica-samling, framstår såsom Finlands första nyfilolog, har han gjort sig bemärkt som flitig och talangfull öfversättare från tyskan och engelskan och såsom en ofta lyckad originaldiktare.

Några anteckningar [1]) rörande Avellans värksamhet på dessa områden skola måhända kunna räkna på intresse; ty om också ej banbrytande, om ock i det stora hela blott inskränkande sig till ansatser, förtjänar hans arbete dock att i vår odlings häfder antecknas.

Gustaf Adolf Avellan föddes på Kumo prästgård den 20 maj 1785. Hans föräldrar voro prosten Gustaf Adolf Avellan och dennes hustru Lovisa Fredrika Brander. Vid nyss fylda 14 år blef han student i Åbo med vitsordet „optimae spei". I afsikt att egna sig åt juridiska studier afhörde han Calonii föreläsningar, men därjämte äfven Porthan, dennes efterträdare Wallenius samt Franzén. 1805 undergick han juridisk examen och inskrefs året därpå som auskultant i Wasa hofrätt. Efter att en kortare tid hafva biträdt domare på landet, öfvergaf han, delvis på grund af sjuklighet, en bana som så litet öfverensstämde med hans smak och sinnesriktning samt slog sig ned hos sin far på Kumo prästgård. Redan såsom student hade han, så mycket hans tid det tillät, arbetat på att lära sig tyska och franska — i skolan hade han blott läst latin. Nu återtog han dessa studier med förnyad ifver samt förvärfvade sig dessutom en grundlig kännedom af engelskan, hvilket språk

---

Formlära, utg. af Gymn. adj. mag. Eurén, 1826; Om Finsk Språkriktighet; Kritik öfver sättet att i Finskan uttrycka begr. om tid; Om sättet att i Finska periodbyggnader uttr. negativa begrepp; Om dialekten i Ulfsby, Kumo och Hvittis; Om singularis och pluralis i Finskan; Om Svenska språkets inflytande i Finskan; samt flere skrifter med religiöst innehåll. Dessutom finnas i Finska Littskpts arkiv några otrykta uppsatser och utkast.

[1]) Ursprungligen tillkomna för ett föredrag i Nyfilologiska föreningen i Helsingfors, stöda de sig, förutom på Avellans skrifter på följande källor; „Kumo socken uti historiskt hänseende" af J. A. Lindström i Suomi 1860; J. R. Aspelins uppsats i Biografinen nimikirja; äfvensom upplysningar, hvilka godhetsfullt meddelats af G. A. Avellans son, kommunalrådet Edvin Avellan, genom hvars tillmötesgående jag äfven blifvit i tillfälle att se G. A. A:s efterlämnade papper.

sedermera mest intresserade honom. Omkring år 1809 synes han hafva begynt öfversätta och författa för tidningar och tidskrifter, hvarvid han för poetiska alster använde signaturen —ll— samt för filologiska och andra uppsatser pseudonymerna „Språkforskare“, „Landtbo“ o. a. Men vid sidan af dessa sysselsättningar togo äfven mera praktiska frågor hans uppmärksamhet i anspråk. År 1819 skref han sålunda svar å en af Finska hushållningssällskapet framstäld täflingsfråga om brännvins-bränningens följder och huru brännvinskonsumtionen bäst kunde stäfjas. För denna skrift erhöll han tvänne silfvermedaljer [1]).

Sistnämda år, 1819, utkom första häftet af Mnemosyne. Såsom i anmälan säges, var dess ändamål att bl. a. befordra en inhemsk literär produktion samt „arbeta för spridandet af kunskapen om den nya literatur som uppblomstrat särskildt i Tyskland och som kan anses utmärka begynnelsen af ett nytt bildningsskede i mänsklighetens utveckling“. Detta skulle ske förmedels intagandet af smärre originaluppsatser, öfversättningar och recensioner. Avellan fann sig synnerligen tilltalad af denna tanke. Med den omfattande literaturkännedom han förvärfvat sig, med sitt varma intresse för literaturen, särskildt poesin, och sin förmåga att behärska formen, var han väl kvalificerad för att värksamt bidraga till realiserandet af denna plan. I de två första årgångarna arbetar han ock ifrigt med: där förekomma tidt och ofta af hans hand antingen öfversättningar från Schiller, Schlegel, Moore, m. fl. eller originaldikter. Uti årgången 1820 ingår dessutom af honom en synnerligen detaljerad kritik öfver pastor Engelbert Ranckens öfversättning af Goethes Torqvato Tasso. Denna recension invecklade honom i en polemik med professor Linsén, från dennes sida hållen i en synnerligen skarp och uppretad ton, ofta blott på grund af missförstånd. Några år senare, då prof. Linsén träffats af svåra olyckor, eldsvåda, förlust af barn o. dyl., lät Avellan i Mnemosyne anonymt införa ett poem till denne. Linsén erhöll dock från tryckeriet uppgift på författaren samt skref till Avellan ett bref, däri han gjorde full

[1]) J. R. Aspelin omnämner i Biografinen nimikirja att Finska hush. sällsk. åt Avellan erbjudit sekreterarebefattningen vid sällskapet.

rättvisa åt dennes ovanliga förmåga att skilja sak från person.

För att emellertid i praktiken genomföra de teorier han i sin ofvannämda recension förfäktat, företog sig Avellan att öfversätta Goethes „Die natürliche Tochter“, hvilken öfversättning dock tryktes först 1851.

Från 1821 till 1828 tyckes Avellan helt och hållet ha öfvergifvit skönliteraturen; åtminstone förekommer under denna tid hvarken i tidningar eller tidskrifter någonting af hans hand, ej häller bära hans efterlämnade papper något datum från denna period. Desto ifrigare synes han hafva egnat sig åt studiet af moderna språk, särskildt engelskan, så att han, då läraretjänsten i detta språk vid Åbo universitet år. 1827 blef ledig, sökte densamma och fördenskull utgaf förut omnämda dissertation. Åbo brand fördröjde dock disputationens utgifvande, så att densamma kunde ventileras först den 29 maj 1828. Tvänne dagar därefter återtog han emellertid ansökningen, af orsak att universitetet skulle flyttas till Helsingfors.

Sommaren därpå gifte han sig med Callista Fredrika Tennberg, dotter till prosten i Kangasala, Johan Tennberg, och flyttade med sin hustru till Kjellfjärd i Ulfsby. Han fullföljde där sina literära och språkvetenskapliga sträfvanden, sysselsatte sig med jordbruk samt idkade dessutom en pedagogisk värksamhet af egendomlig art. Han samlade nämligen omkring sig unga elever, både manliga och kvinliga, främst till släkten hörande, men äfven utanför stående, hvilka han meddelade undervisning, särskildt i tyska, franska och engelska språken.

Efter det han i Helsingfors Tidningar och Åbo Morgonblad under åren 1828—30 offentliggjort en mängd poetiska öfversättningar och originaldikter, öfvergaf Avellan detta område af literaturen för att egna sin lediga tid åt en vidlyftig korrespondens med finska psalmbokskomitén samt recensioner af särskilda finska psalmboksförlag, samlingar af andliga sånger och andra uppbyggelseskrifter. Dessa publikationer kriticerade han icke allenast från estetisk, utan ock från rent filologisk synpunkt, afslöjande den obekantskap med finska språkets genius flertalet af dem förrådde. I tidskriften Suomi utredde han några frågor,

hvilka blifvit felaktigt behandlade i förhandenvarande finska grammatiker samt meddelade i åtskilliga artiklar sina språkvetenskapliga iakttagelser beträffande finska språket, med hvilket han från barndomen var förtrogen. Under 1856 tog han del i revisionen af finska bibeln. Såsom frukt af detta arbete skref han någon tid före sin död: "Betänkande öfver Finska Bibelns revision i anledning af anställd analys af språket".

Nästan under hela sin lefnad hade Avellan lidit af mjältsjuka, hvilken i förening med bröstlidande slutligen förde honom i grafven. Den 20 december 1857 slöt han sitt lif på Kjellfjärd, där han i nära 30 års tid, en arbetare i det tysta, värkat ej blott för de sina, utan, i mån af krafter, för det fosterland hans hela sträfvan gått ut på att gagna. En grundlig och omfattande allmän bildning i förening med ett klart förstånd, en sund uppfattning och ett lifligt intresse gjorde honom till en bärare af ideella och intellektuella sträfvanden på den undanskymda ort, dit han dragit sig från allfarvägens äflan och larm. Af naturen begåfvad med ett jämt och saktmodigt lynne, besjälades han af en sann humanitetskänsla, hvilken hjälpte honom att i sina skrifter och handlingar träffa det rätta, där af sjuklighet försvagade och förfinade nerver möjligen kunnat missleda hans uppfattning. Redlighet och uppoffrande tillmötesgående i förening med en oskrymtad gudsfruktan utmärkte honom under alla förhållanden i lifvet.

Den förutnämda, i och för erhållande af läraretjänst vid universitetet år 1828 utgifna afhandlingen öfver engelska språket, bär titeln: Reflexioner öfver Engelska språkets upphof och bildning samt förhållande till andra europeiska tungomål. Del I. — I öfverensstämmelse med en sed, som ännu på Avellans tid ofta följdes, men visserligen förefaller en modern läsare nog egendomlig, inledes denna vetenskapliga afhandling af ett poem. Liksom mycket af hvad Avellan själfständigt diktat, präglas detta stycke af en viss flykt i fantasin, af rytmiskt välljud och klang i diktionen. Dikten bär titeln „Till Aura“ och behandlar branden samt afslutas med följande strofer.

Ren skall på en af Ehrnsvärd hälgad kust
En Hesperidisk trädgård huldt beredas,
Som Österns blida Sol vill se med lust,
Där skola blomstren för hvar våda fredas,
Och sånggudinnorna för hvar förlust.

Där skall hvar gullfrukt knyta sig så skönt,
Af höga Makters milda solblick fägnad,
Hvar redlig odlare bli rikt belönt
För snillets kraft, åt alt det sköna egnad,
Och hvarje ung förhoppning lagerkrönt.

Men du, som gömmer stum ditt hjärtas sår,
O Aura; du som till din brända öcken
Ett sparsamt ljus af spridda stjärnor får
Igenom horisontens dystra töcken,
Dröm nu om sälla — evigt flydda år.

Afhandlingen själf bär såsom motto ett citat från Murray: Etymology, when it is guided by judgment and proper limits are set to it, certainly merits great attention. Språkets etymologi, huru det tillkommit och utbildat sig till sitt nuvarande skick samt huru det förhåller sig till andra europeiska tungomål, utgör det nog vidlyftigt tilltagna ämnet för Avellans undersökning, hvilken troget håller sig inom de af Murray angifna lämpliga gränserna, som ett sundt och praktisk förstånd utstakar. I den historik öfver språkets tillkomst, som upptager de första 15 sidorna af den 48 pagina omfattande skriften, ges en kort öfversikt af de brittiska folkstammarnas historia, så vidt den kunnat hafva något inflytande på språkets utveckling. Genom de omgestaltningar landet undergått i socialt och politiskt afseende: invasioner, kolonisation o. dyl., har engelskan tillegnat sig en mängd olika språkelement, hvarigenom dess märkvärdiga lätthet att upptaga och med sig assimilera främmande ord utvecklats. Lärda, poeter, konstnärer, den bildade klassen i allmänhet, som ytterligare ökat och fortfarande ökar detta förråd, behöfver ej ens till utseendet omskapa de införda främlingarna på grund af den oböjlighet, som utmärker orden i det engelska språket.

Efter den historiska öfversikten skärskådas de olika element, som bilda den nuvarande engelskan. För detta ändamål indelas de i två grupper: den söderländska och den

nordiska. Med det nordiska elementet menas: „hvad språkforskare kalla Götiska eller Teutonska och som ej blott innefattar de Germaniska, utan ock de Skandinaviska tungomålen. Det söderländska språkelementet åter är Latinet jämte Fransyskan, Italienskan och deras syskon, så vidt dessa tungomål alstrats af det Romerska språket“.

I särskilda förteckningar upptagas sedan i tur och ordning ord, som tillhöra det germaniska och ord, som höra till det romaniska elementet. Såsom samgermaniska anföras artiklarna — a, an, the — komparationsorden more och most, prepositioner och konjunktioner m. m. Flere ord från anglosaxiskan, engelskans stammoder, återfinnas nästan oförändrade i det moderna språket. Den kontingent de skandinaviska språken — särskildt isländskan — lämnat är betydlig. Svenskan, norskan och danskan, såsom uppväxta ur isländskan, äga redan på grund däraf gemenskap med engelskan; dock anföras från alla tre språken en mängd ord. hvilka tydligen inkommit, sedan de utbildat sig till särskilda idiom. En omständighet, som Avellan påpekar, är att dalskan, hvilken han anser vara den dialekt, där det gamla nordiska språket renast fortlefver, i fonetiskt afseende står i närmaste öfverensstämmelse med engelskan. Eljes finner han i plattyskan och holländskan den fonetiska öfvergången från de öfriga germaniska språken till engelskan.

Med afseende å det andra elementet för engelska språkets bildning förutskickas en kort historik öfver de romaniska språkens utveckling. Liksom det världsbehärskande romerska riket delades dess språk, latinet, emellan de underkufvande barbarfolken, hvilka använde sitt rof hvart och ett efter sina språkorgan och sin upplysning. „De folkslag, som öfversvämmade Italien, Portugal och Spanien, bemäktigade sig, så till sägandes, Latinska språket helt och hållet. De förändrade blott ordens ändelser, försummade de nominala böjningarna och tillade, för att utmärka kasus och komparationsgrader, artiklar och prepositioner, af hvilka de förra i moderspråket varit alldeles okända och de senare, i anseende till dess omväxlande slutformer, ofta umbärliga. Nästan på samma sätt förhåller det sig med det språk frankerna skapade i Gallien; ehuru fransyskan synes hafva inblandat flere främmande elementer uti de latinska ordens

förråd. Engelskan däremot är i grunden ett nordiskt tungomål. Det har endast riktat sig med byte från Latinet; och äfven detta byte har förut merendels blifvit omgjutet af fransoserna". Ofta är det svårt att säga, huruvida orden med romaniskt ursprung inkommit medelbart genom franskan till följd af den oupphörliga, än vänskapliga än fientliga förbindelsen mellan England och Frankrike, eller omedelbart från latinet genom den latinska gudstjänsten och andra inflytelser. Af ord med romaniskt ursprung jämte motsvarande franska och latinska former upptagas därefter en mängd exempel, likaså af ord hvilka inkommit genom spanskan eller italienskan. De språkdelar som leda sitt ursprung från de romaniska idiomen äro öfverhufvudtaget bestämda, begränsade termer, hvilka tjäna vetenskap, konst och industri, medan de i dagligt tal förekommande orden, särskildt verb, pronominer och i allmänhet bindeord, hafva germaniskt ursprung.

Med anledning af de båda element, som sålunda bilda det engelska språket, anföres att „ehuru engelskan, som ofvanföre är förklaradt, icke likt de nyare tungomålen i Söder uppväxt ur den latinska moderns sköte, har hon genom denna moder och dess döttrar till den grad riktat sig, att det söderländska elementet nu utgör den största och bästa del af hennes massa. Väl hafva äfven andra götiska tungomål begagnat friheten att med söderländska språkmaterialier öka sitt förråd. Men hos dem få de införda latinska eller fransyska orden icke så lätt ett fosterländskt utseende, utan stå merendels såsom främmande trupper i de skriftställares tjänst, hvilka påkallat dem. Ja, de blifva tidtals förafskedade, och deras inträde bestrides alltid af män, hvilka med förtrytelse se den brokiga blandningen af inhemska och utländska språk-elementer trängas om hvarandra i samma land, med samma språk och samma politiska författning. Dessa tungomål hafva således ej vunnit något särdeles större omfång genom främlingarnas svaga och ovaraktiga biträde. Engelskan däremot, som bragt de latinska språkfragmenterna under sin evärdeliga besittning, har därjämte liksom förmält dem med de inhemska språkdelarna till närmaste enhet. Ty icke allenast stå där tvänne ord af nordisk och söderländsk härkomst fredligt tillsam-

mans i en enda fras, såsom: good offices, mortal wound, cordial-hearted, to consume away, utan de sammansmälta ock till ett enda ord, såsom: cauliflower (af Sv. kål och Lat. flos), blomkål; prithee (af Fr. prier och Eng. thee), jag ber dig käre; to partake (af Fr. part och Isl. taka), deltaga. Denna frihet vid de engelska ordens bildning röjer sig förnämligast i afseende å prefixer och ändelseformer. Man ser nämligen öfveralt en nordisk prefix stå framför ord af latinsk eller fransk härkomst, äfvensom en latinsk prefix, ehuru mera sällan, fästes vid götiska ord. Likaså kunna slutformerna vara af annat element än orden självfva".

Anmärkningen är riktig, för så vidt den påpekar, hvilken integrerande del det romaniska elementet utgör af det engelska språket och huru det sammansmält med det germaniska elementet; men hvad som, med stöd af Hume o. a., säges om att detta element utgör dess hufvudsakliga, största och viktigaste del, bevisar en oriktig uppfattning af språket möjligen något slags lärd gallomani.

Efter det Avellan anfört en mängd ord, hvilka äro härledda från samma stam, men i de olika språken fått väsentligen olika betydelse, kommer han till de i engelskan kanske talrikare än i andra språk förekommande synonyma orden. Denna för ett språk så viktiga fördel, att ega ord, hvilka under olika modifikationer uttrycka samma grundbegrepp, anser han just vara betingad af de i engelskan så starkt representerade olika språkelementen.

Till slut beröres det sätt, på hvilket nya ord bildas inom språket, hvilket sker, icke medelst sammansättning, som i tyskan och svenskan, utan genom sammandragning och afnötning från början eller slutet, så att orden öfvergått till sådan korthet att hos poeterna flere vers med endast enstafviga ord förekomma, hvarpå Moore citeras som bevis.

Såsom af ofvanstående korta resumé och af de anförda citaten framgår, är afhandlingen populärt och allmänfattligt hållen. Affattad i en i stilistiskt hänseende anmärkningsvärdt vårdad och flytande form, ger den, utan att vara särdeles djupgående, en klar och hufvudsakligen riktig öfverblick af det engelska språkets historiska utveckling. Dess författare framlägger visserligen icke några prof på själfständig vetenskaplig forskning, men visar i alla fall att han

i hög grad behärskar det vidsträkta lexikaliska materialet och att han med stor möda excerperat detsamma. Likaså synes han vara fullständigt inkommen i den vetenskapliga literaturen på sitt område. Hans afhandling bygger i själfva värket på de för hans tid nyaste och bästa arbetena öfver det engelska folkets, den engelska literaturens och det engelska språkets historia: han följer Humes, Robertsons och Pelloutiers arbeten öfver Englands, Skottlands och kelternas historia (Humes första del utk. 1822), Wartons berömda The History of English Poetry, Johnsons engelska språkhistoria med Todd's tillägg samt hans ordbok (hvaraf första delen utkom 1818); han citerar den intelligente och framsynte lingvisten Hickes, som han dock troligen blott känner i andra hand, och Murrays engelska grammatik, hvilken utkom endast fyra år tidigare än Avellans afhandling. Han är icke främmande för den jämförande indoeuropeiska lingvistikens resultat, utan känner Fr. Schlegel och Bopp; bland nordiska språkforskare anför han Ihre och lexikografen Serenius. Men framför alt stöder kan sig på två arbeten af den vidtseende danske språkforskaren Rasmus Rask: Vejledning (utkom 1811) och Angelsaxisk Sproglere (utk. 1817). Dessas åsikter har han emellertid själfständigt öfvertänkt och pröfvat. Betraktelser och reflexioner öfver ett ämne sådant som det föreliggande kunde hos en, som icke i egentlig mening är vetenskapsman, lätt löpa ut i tomma spekulationer och på lösan sand bygda teorier; hos Avellan hålla de sig alltid inom gränserna för det besinningsfulla och förnuftiga. I frågor af omtvistad natur väger han noga skälen för och emot samt kommer till sin slutliga ståndpunkt förmedels en kedja af logiskt riktiga deduktioner. Stundom visar han prof på en sund vetenskaplig kritik: när han exempelvis citerar ord i skotskan, hvilka äga stor likhet med de skandinaviska språken, men icke förekomma i engelskan, och däraf sluter till de nordiska folkens lifligare umgänge med Skottland än med England, skyndar han sig att tillägga, att många af dessa ord likasåväl kunna härledas från anglosaxiskan eller andra germaniska språk, ehuru de i engelskan, tillika med många andra anglosaxiska element gått förlorade. Af skenbart lockande fakta låter han således icke, utan att allsidigt pröfva dem, förleda sig till för hans än-

damål gynnsamma konklusioner. Där han har egna studier att stöda sig på, opponerar han mot andra författare sakrikt och bevisande. Då sålunda Rask påstår att de nordiska språken karaktäriseras af konsonantrikedom i motsats till de söderländska språkens vokalrikedom, fäster Avellan uppmärksamhet vid *finskan*, kanske det mest vokalrika af alla språk på jorden och vid de skandinaviska språken, hvilka icke äro mycket mera sibilerande än italienskan, men äga större omväxling af vokaler, samt påvisar med stöd häraf, att äfven de nordiska språken kännetecknas af vokalrikedom, medan från öster till väster af Europa löper en sträcka af land, där sibilerande, konsonantrika tungomål härska. Till och med mot Rask uppträder han en gång „med all vördnad för dennes djupa språkkunskap". Gentemot dennes åsikt, att danskarnas härtåg i England icke hade något synnerligt inflytande på det anglosaxiska tungomålet, utan att detta fastmer värkade tillbaka på det nordiska språket, som sedan småningom förändrade sig till danska, norska och svenska, invänder Avellan att, ehuru värkan af danskarnas tungomål icke genast gjorde sig gällande, ett bestämdt inflytande dock röjes genom den mängd af ord, hvilka förekomma i den nuvarande engelskan och vida mera närma sig isländskan, danskan och svenskan än tyskan, anglosaxiskans egentliga frändspråk. — Men där han icke utbildat sig en själfständig åsikt, nöjer han sig med att anföra olika språkforskares tankar med det försiktiga tillägget: „Huru härmed förhåller sig lämnar jag åt de lärde att afgöra".

Naturligt är att en granskning af alla de enskilda etymologierna i Avellans dissertation kunde, särskildt från den nuvarande forskningens synpunkt, gifva anledning till anmärkningar och korrektioner. Men därpå har det ej ankommit för Avellan; hans mål har varit mycket allmännare, och detta mål har han på ett för språkvetenskapens ståndpunkt vid hans tid förträffligt sätt uppnått. Den vidsträkta lingvistiska bildning han ger prof på, den omständigheten, att han har ett skarpt öga för den roll språkets historia samt kännedomen om de källor, från hvilka det har sina förråd, vid en rätt uppfattning af språkets väsen och lagar spela, äfvensom den exakta, från tomt teoretiserande fria framställningen — alt detta bevisar att Avellan besatt värk-

liga förutsättningar för att på det språkvetenskapliga området blifva en lycklig forskare. Hans afhandling, märklig redan för att den till sitt ämne är så unik i vår kulturs häfder, vinner också genom ofvan antydda egenskaper ett intresse som står vida öfver kuriositetens.

Med odeladt nöje läser en filolog de utläggningar Avellan år 1809 gjort öfver vissa punkter i den svenska grammatiken. Oaktadt meningarna kunna vara delade angående flere af de anförda bevisens riktighet, äro dock de ledande principerna, åskådningen och uppfattningen af grammatiken fullkomligt riktiga. I sina förklaringar står han t. o. m. ofta på en betydligt modernare, framskridnare och logiskt riktigare ståndpunkt än mången af vår tids grammatiker.

Det lilla handskrifna häfte, som innehåller dessa „Anteckningar öfver vissa delar af Svenska Grammatiken, gjorda på Kumo prästgård år 1809 af G. A. A-n“, inledes med en uppsats behandlande det passiva participets böjning af betala, omtala, o. dyl. verb. Stödande sig på Sahlstedts svenska grammatik, konstaterar Avellan att dessa verb „i högtidlig och vårdad stil böjas efter första konjugationen, men vanligen gå efter tredje“, d. v. s., enligt den moderna indelningen, efter 2 konjugationens 2 klass med tempustecknet *t*. Mot det i skriftspråket öfverhandtagande bruket att i st. f. *betalade*, *betalad* eller *betalte*, *betalt* i participium perfektum använda formen *betald*, neutr. *betaldt*, och sålunda böja verbet efter 2 konj:s 1 klass med tempustecknet *d*, drager Avellan i härnad och påstår att ingen skulle falla på idén att säga: *dagsvärkaren har blifvit betald*, „emedan uttalet vore altför obekvämt“. Denna form har antagligen inkommit i skriftspråket sålunda, att om det grammatikaliskt riktiga okunniga personer, i analogi med t. ex. *förmäla*, bildat formen *betald*, hvarefter andra, med falskt begrepp om grammatikalisk riktighet, strax däri trott sig se participets generiska skilnad iakttagen och ansett *betald* vara en maskulin och feminin form, *betalt* däremot en neutral samt slutligen, i analogi med andra participier på *d*, fogat neutraländelsen *t* till den maskulina formen och skrifvit *betaldt*, *omtaldt*.

Den andra artikeln behandlar det oriktiga bruket att lägga adjektivets definita ändelse *a* till den neutrala formen

af part. perf. af verbet *fastställa,* hvilket således komme att heta *fastställdta.* Tillkomsten af en sådan form förklaras mycket riktigt bero därpå, att mången i dagligt tal i imp. böjer fastställa efter 2 konj:s 2 klass och med stöd häraf äfven part. perf. Språkmedvetandet har i de två formerna *ställd* och *ställt* tykt sig finna skilnaden emellan participiets genera uttrykt, hvarefter auktorer „gått så långt i grammatisk spitsfundighet“, att de tvärtemot all analogi deklinerat participiet af *fastställa* i mask. och fem. *fastställda,* i neutrum *fastställta* och ytterligare på grund af formell kontamination *fastställdta.*

Den tredje artikeln är, liksom de öfriga, påbörjad 1809, men den afslutas med ett tillägg 1851. Ett i sanning talande bevis på intresse och håg för självständiga observationer i grammatik, då en fråga, som sysselsatt studenten vid 24 år, ännu fängslar den 66-åriga gubben!

I denna artikel klandras det logiskt oriktiga bruket att tala om *en* slags fågel i st. f. *ett* slags fågel, då naturligtvis artikeln eller räkneordet har afseende å den partitiva genetiven *slags,* som är neutral. Detta bruk förklaras mycket riktigt bero på en kontamination med det följande maskulinet: fågel. Däremot förefaller den i tillägget af 1851 gjorda utredningen af orsakerna till denna kontamination något sökt och konstruerad. Bruket förklaras nämligen sålunda, att den indefinita artikeln *ett,* på grund af att den saknar genetivtecken, ej ansetts höra till det i oblik kasus stående *slags,* utan till den därpåföljande oböjda nominativen. En naturligare och närmare till hands liggande förklaring är däremot, att det obetonade *slags* för språkmedvetandet förlorat sin karaktär af substantiv i genetivus och betraktas som ett slags adverb, hvarigenom artikeln nödvändigtvis kommer att hänföra sig till det följande substantivet.

Den sista artikeln behandlar bruket af adverben *ja* och *jo.* Därom säger Sundén i sin Svenska grammatik för elementarläroverken: „*Ja* bejakar en fråga som icke innehåller ett nekningsord, *jo* däremot en fråga som innehåller ett sådant“. Jämför man härmed de regler, enligt hvilka Avellan fastställer de båda adverbens bruk, finner man huru mycket finare och riktigare han motiverar och definierar de-

samma. Han säger nämligen att skilnaden emellan de båda adverben, såsom de nu begagnas i högsvenskan, består i att *ja* är bekräftande, *jo* upplysande, — d. v. s. *ja* bifaller en åsikt hos den talande, *jo* häfver en obekantskap med något, hvilken denne genom frågan ådagalagt: „Om den frågande väntar sig ett jakande svar, om hans sätt att framställa frågan, själfva tonen hvarmed han uttalar den, tydligen utvisa det han är säker därom att vi skola bifalla till hans tanke; så böra vi nödvändigt svara med *ja*. Men ifall hans fråga är alldeles obestämd; ifall han förut ingen kunskap, intet begrepp har om det som han vill veta; ifall man af hans uttryck, hans ton, finner att han är alldeles osäker om han får ett positift eller negatift svar på den förestälda frågan: så bör man svara med *jo*". Sålunda beror användandet af *ja* och *jo* ingalunda på, om i frågan förekommer något icke eller något ej, utan, såsom Avellan mycket riktigt anmärker, på det sätt hvarmed en fråga framställes och tonen hvarmed den uttalas. Adverbet *icke* i frågor fordrar tvärtom ofta adv. *ja*, beroende på om det är betonadt och som sådant till sin funktion nekande, eller obetonadt, i hvilket fall det förlorat sin negativa betydelse och blott antyder den talande personens väntan att den tilltalade skall bekräfta den åsikt han hyser. På frågan: Äger ni icke 5000 Rdr? blir svaret: ja — emedan den frågande blott önskar få något bekräftadt, hvilket han redan så godt som känner; däremot blir svaret på frågorna: Äger ni 5000 Rdr.? eller: Äger ni *icke* (med tonvikt) 5000 Rdr.? — jo, emedan den frågande sväfvar i ovisshet om svaret. På samma sätt förklaras det retoriska bruket af *ja* t. ex. i: han gick, ja sprang, då den senare delen blott förstärker hvad man redan vet — och bruket af *jo* såsom inledande ett svar å en retorisk fråga t. ex. Hvad tröstar den olycklige? Jo hoppet om, etc., då läsaren ju ej kan veta hurudant svaret skall bli. I detta sistnämda språkbruk synes Avellans regel hafva ett godt stöd.

Såsom öfversättare och diktare har Avellan, under de tre olika perioder, i hvilka hans värksamhet å dessa områden, såsom ofvan påpekats, kan indelas, publicerat ganska mycket i flere tidskrifter och tidningar, främst i de två för-

sta årgångarna af Mnemosyne 1819—1820 — och i Helsingfors Tidningar för 1829—30 och 31.

Hans öfversättningar, särskildt efter nyare tyska skalder och den engelska poeten Thomas Moore, ge visserligen anledning till anmärkningar, men kunna öfverhufvudtaget anses som både lyckade och värdefulla omplanteringar af diktens blommor i en främmande jordmån. I detta afseende äro de i allmänhet fullt jämförliga med, men öfverträffa ofta alster af samtida i den periodiska literaturen framträdande öfversättare, bland hvilka den flitigaste var A. G. Sjöström. Med förkärlek har Avellan gjort öfversättningar efter Schiller. I Mnemosyne för 1819 ingå: „Barnamörderskan“, „Min antipati“, „Den lekande gossen“, „Kvinnans makt“, „Könen“, „Till Minna“, „Till en ung vän, då han egnade sig åt filosofin“, „Dansen“ och Laura-sångerna: „Förtjusningen“ samt „Fantasi“; i Helsingfors Tidningar för år 1829: „Till Emma“; slutligen i Åbo Tidningar: „Idealerna“ och „Kvinnans värde“. I Mnemosyne ingå vidare efter Schlegel: „Tro“ och „De fångna sångarene“, af Kosegarten: „Till Alma“, af Hölty: „Lugnet“ och „Längtan“, af Mathisson: „Grafsång“, af Novalis: „Sång ur Heinrich von Ofterdingen“, af Saalis-Sevis: „Den digifvande modern“. I Helsingfors och Åbo Tidningar är, af engelska skalder, Moore representerad genom några små dikter: „Till ***“, „Till ***, då hon sågs med ett hvitt flor och en praktfull gördel“, „Till Nea“, „Lögnerna“, och „Kvinnan“, Wordsworth genom odet „Till skyns lärka“; dessutom ingår där en öfversättning ur Ackermanns „Repositions“: „Männens kärlek som Aprill-väder“. Öfversättningar från finska runor äro: „Vaggsång“ i Helsingfors Tidningar för 1829, „Aftonstjärnan“ och „Tröst“ i samma tidnings årgångar för 1830 och 1846.

Det till omfång och värde betydelsefullaste af hvad Avellan på detta område åstadkommit är emellertid „Hertigens dotter“, skådespel i 4 akter efter Goethes „Die natürliche Tochter“. Öfversättningen gjordes redan 1821 — den närmaste anledningen härtill har tidigare omnämts — men låg i manuskript ända till år 1851, då den reviderades och på öfversättarens eget förlag utgafs i bokform. Uppmärksammad och högst fördelaktigt kritiserad — bl. a. i Literaturbladet omnämd såsom ett mönster af öfversättnings-

konst — är Hertigens dotter värkligen ett framstående prof på öfversättaretalang. De få och obetydliga fel en detaljerad granskning kan utleta bero på Avellans sträfvan att återge originalet så noggrant som möjligt, hvilken sträfvan ibland urartar till ett ängsligt försök att följa urtexten med uppgifvande af versens lätta behandling. Sådana fel äro: användandet af antibaccherna „framställa“, „undfägna“ etc. i jambiskt versmått, den misslyckade jambiska metern — eller snarare frånvaran af all poetisk meter — exempelvis i: „Ljuf lindring i en faslig olycka“, germanismer som: „O nybegär“ etc. Ett råd som Avellan i sin recension ger alla öfversättare, att hällre uppoffra en bild än göra två dunkla, följer han själf icke alltid, så att periodbyggnaden därigenom någongång blir tvungen. Men, som sagdt, öfversättningen är mycket god och vida mera flytande än Sjöströms ungefär samtidigt offentliggjorda försvenskning af Hermann und Dorothea äfvensom Ranckens version af Torqvato Tasso. Valet af ämne för öfversättning har däremot ej utfallit lika lyckligt, då man ju måste anse att stycket — skrifvet närmast för den hertigliga amatörteatern i Weimar — ej hör till de värdefullaste af Goethes dramer och ligger under nivån för hans snille. — För öfrigt bevisar detta arbete en noggrann kännedom af de båda idiomen och Avellans förmåga att göra fina språkliga distinktioner. Dess icke minsta förtjänst ligger i diktionens jämnhet.

Avellans verskonst gör sig ej mindre fördelaktigt gällande i öfversättningarna efter Schiller. Dikterna „Barnamörderskan“, „Till Emma“ och „Till en ung vän“ ge ej anledning till en enda anmärkning. Ovilkorligen tvingas man att beundra en språktalang, hvilken så kan finna öfverensstämmelserna mellan de båda germaniska idiomen, att en öfversättning rad för rad, nästan ord för ord, kan följa originalet och dock vara ledig, formskön svensk vers. Såsom prof på Avellans förmåga i detta afseende kan följande lilla dikt tjäna.

Den lekande gossen.	**Der spielende Knabe.**
Lek i din moders famn, o barn! På heliga holmen Finner ej sorgens moln, finner bekymret dig ej.	Spiele Kind, in der Mutter Schoss! Auf der heiligen Insel Findet der trübe Gram, findet die Sorge dich nicht.

Älskande hålla dig möderne-armarna öfver en afgrund,
Menlös, leende mildt, blickar du ner i dess våg.
Lek, du behagliga oskuld! Än är Arkadien kring dig.
Och din fria natur följer sin glädtiga drift,
Yppiga kraften ännu blott skapar sig diktade skrankor,
Modet, så villigt det är, saknar än plikter och mål.
Lek, ty snart skall arbetet komma, det magra, det trumpna,
Och till hvar bjudande plikt felas då lust eller mod.

Liebend halten die Arme der Mutter dich über den Abgrund.
Und in das flutende Grab lächelst du schuldlos hinab.
Spiele, liebliche Unschuld, noch ist Arkadien um dich,
Und die freie Natur folgt dem fröhlichen Trieb,
Noch erschafft sich die üppige Kraft erdichtete Schranken,
Und dem willigen Mut fehlt noch die Pflicht und der Zweck.
Spiele, bald wird die Arbeit kommen, die hagre, die ernste,
Und der gebietenden Pflicht mangeln die Lust und der Mut.

Dikten „Kvinnans värde“ åtföljes af en anmärkning: „Detta poem är förut öfversatt af D:r Franzén — genialt, såsom detta namn ger tillkänna. — Af samma skaldestycke lämnas här en efterbildning, som endast vågar göra anspråk på trohet“. Vid en jämförelse visar det sig emellertid att Avellan i öfverförandet af den tyska dikten till svenska lyckats bättre än Franzén, hvilkens version man lämpligast kunde karaktärisera såsom en franzénsk dikt efter Schiller. Den tyska skaldens granna, storslagna språk har bibehållits af Avellan, men af Franzén utbytts mot det honom egna, lyriska, man kunde nästan säga familjära uttryckssättet, hvilket icke rätt väl lämpar sig för den höga flykten i Schillers fantasi. Dessutom följer Avellan trognare originalet, och hans reproduktion blir därigenom såsom öfversättning värdefullare. Så lyder t. ex. originalets tredje vers:

Aber mit zauberisch fesselndem Blicke
Winken die Frauen den Flüchtling zurücke
Warnend zurück in der Gegenwart Spur

hvilken af Franzén återges med

Dock af en moder, en syster, en maka
Vinkar en blick den förflugne tillbaka
Fäster hans känsla vid hem och vid nu

medan samma vers hos Avellan lyder:

Men honom kvinnorna huldrikt bevaka
Locka med trollblick den flydde tillbaka
Varnande hem till det värkligas spår.

Slutligen är sista versen hos Avellan mycket bättre än hos Franzén, hvars afvikelse är högst misslyckad. Originalet lyder:

Aber mitt sanft überredender Bitte
Führen die Frauen den Zepter der Sitte,
Löschen die Zwietracht die tobend entglüht,
Lehren die Kräfte die feindlich sich hassen,
Sich in der lieblichen Form zu umfassen
Und vereinen was ewig sich flieht.

Franzén:

Men med en ljuft öfvertalande stämma
Kastar sig kvinnan att blodbadet hämma
Mellan de stridandes ljungande spjut.
Där af en fader och här af en maka
Fattar hon handen, och bägge försaka
Hämden för evigt, en släkt blott till slut.

Avellan:

Men med sin mildhet en kvinna blott bjuder
Seder åt hjärtan, där upproret sjuder,
Släcker den låga, som stormen har väkt,
Öfvar de krafter som hata hvarandra,
Att till gemensamma syftemål vandra,
Gör af de skilda en älskande släkt.

Öfverhufvud äro de öfversättningar som ingå i Mnemosyne gjorda med stor omsorg. En bland de bästa är Körners „Vaggsång“, af hvilken de fyra sista verserna lyda:

Trenne gånger ödet sig förbarmar;
Mänskans frid tre gånger är så stor
Att hon, värmd i kärleks guda-armar,
Uppå lifvets högre tydning tror.

Kärlek henne första kyssen skickar,
Barnet blomstrar opp vid glädjens röst,
Allting ler emot dess friska blickar,
Kärlek håller det vid modersbröst.

När sen himlens skönhet vill försvinna,
Och det mörknar kring en ynglings lopp,
Då tar kärleken som älskarinna,
Honom än i sina armar opp.

Men i stormen brister blommans stängel,
Och i stormen mänskans hjärta dör.

Då syns kärleken som Dödens engel
Och med fröjd till himlen henne för.

Öfversättningarna från engelskan ha ej utfallit lika bra som de från tyskan. Det intryck man får af dem är att den sista retoucheringen försummats. Små otympligheter i språk och versbehandling, som med lätthet hade kunnat undvikas, förekomma isynnerhet i det berömda odet af Wordsworth: „Till skyns lärka“, det minst lyckade af alt hvad Avellan på detta område producerat.

I försvenskningen af runorna är den finska poesins elegiska, något tunga stämning väl återgifven. Vaggvisan är underlägsen de andra därigenom att parallelismerna, såsom en not i mariginalen anger, „då de för svenska skaldekonsten äro af mindre värde, ej så noga blifvit bibehållna“, utan ersatts af slutrimmet. Härigenom har dock öfversättningen beröfvats den finska runans egendomliga karaktär. Avellan måtte själf hafva kommit till samma slutsats, emedan meningsrimmet i de senare öfversättningarna bibehållits.

Avellans grundliga språkkunskap gör sig bemärkt genom en korrekt uppfattning af originalen och ett omsorgsfullt val af motsvarande ord i öfversättningen. Likvisst hafva icke alla svårigheter härutinnan öfvervunnits, så att flere dikter, särskildt från senare datum, gifva tillfälle till anmärkningar. Så t. ex. ha första versraderna af Moores „Till * * *, då hon sågs med hvitt flor och en praktfull gördel“, öfversatts:

Lägg bort din vestaliska slöja — dock nej,
Låt sörjande änglar den skåda

medan originalets mening återges af:

Lägg bort din vestaliska slöja — o låt
Ej gråtande änglar den skåda.

där en missuppfattning af adverbet „nor“ tydligen orsakat afvikelsen från originalet. I epigrammet „Min antipati“ är originalets skarpaste spets afbruten. Öfversättningen anger blott författarens önskan att alla må öfva dygd, men ingen tala därom, medan originalets djupare mening är att dygden, om alla öfvade den, blefve något så vanligt, att ingen mera skulle tala därom, medan tvärtom nu människorna

genom sitt pladder om dygd bevisa dess sällsynthet. I de flesta fall äro dock felen obetydliga.

Äfven i återgifvandet af bilder har Avellan på sina ställen lyckats rätt illa. Så öfversättes: „Und teilend meine Flammentriebe“, med: „Och delande min kärleks råga“ — en metafor, som hvad elegans beträffar lämnar åtskilligt öfrigt att önska, „die drehende Schöpfung“ med: „den snurrande skapelsen“, där attributet fullkomligt förstör den bild af graciös, böljande rörelse som dikten „Dansen“ bibringat; vidare finna vi „granar tjusta hoppa efter dig“, „hvarest vår och kärlek smila“ och några andra mindre oegentligheter. Periodbyggnaden utmärker sig genom klarhet och enkelhet. Dunkelhet i detta afseende företer blott sista versen af „Idealerna“.

Du värklighet, som väl till fjällar
Ej sandkorn höjt från grandets form,
Men outtröttligt armen lånar
Till evighetens byggnad dock.

hvilken, äfven hvad uttrycken beträffa, icke tillfredsställer de anspråk på klarhet, som originalet berättigar till.

De svårigheter som meter och rim erbjuda öfvervinner Avellan i regeln med ganska stor lätthet. Likvist flyta för honom de rimfria femfotade jamberna och hexametern lättast. De engelska originalen till „Kvinnan“ och „Till * * *, då hon sågs med hvitt flor och en praktfull gördel“, äro affattade i fyrafotade jamber, men återges i öfversättningen med fyrafotade daktyler. I den sistnämda dikten förefaller detta emellertid som en förtjänst, emedan det flytande och mjuka, som utmärker originalet, genom användandet af daktyliskt versmått bättre framträder i den svenska versionen, hvaremot jamberna i „Kvinnan“ nödvändigtvis bort bibehållas. Daktylerna beröfva denna dikt en stor del af originalets kraft och passion. — Valet af rimord lämnar ibland, särskildt i öfversättningarna från engelskan, öfrigt att önska; användandet af nej: o säj tyder afgjordt på rimnöd — likaså rodnar: förvånar och några andra.

Trots dessa och dylika anmärkningar blir emellertid det slutliga omdömet om Avellans öfversättningar att de hos sin upphofsman röja en framstående reproduktions-

talang, understödd af ett synnerligen erkännansvärdt intresse för att bekantgöra den främmande literaturen. I en följande uppsats skola hans svenska originaldikter beröras.

Hanna Lindberg.

Drag ur döfstumundervisningens historia.

För något mera än ett år tillbaka utfärdades kungörelse angående särskilda förändringar i organisationen af undervisningsanstalterna för döfstumma och blinda i Finland samt inrättande af nya sådana skolor. En länge önskad och länge förberedd sak gick sålunda sin fullbordan till möte. Man kan trygt säga att abnormskolesaken i Finland altför länge stått på föråldrad ståndpunkt, att den icke, såsom önskligt hade varit, utvecklat sig i tidsenlig riktning, utan, illa organiserad och styfmoderligt omfattad, nära nog varit oberörd af de moderna principer, som på samma område utomlands redan länge med framgång följts. Särskildt gäller detta döfstumskolan hos oss. I tron att några drag ur döfstumundervisningens historia såväl i utlandet som i Finland samt några ord om tal- och språkundervisningen i döfstumskolan kunna intressera tidskriftens läsare, vilja vi i korthet lämna några uppgifter därom.

Benediktinermunken Pedro Ponce de Leon i Spanien, död 1584, var den förste som sysslade med att lära döfstumma tala. I 17:de århundradet fick denne man flere efterföljare, såsom Bonet och de Carrion, af hvilka den förre författat ett arbete om döfstumundervisningen, hvilket länge såväl i teori som i praxis förblef ett mönsterarbete. Konsten att undervisa döfstumma, som sålunda i 16:de århundradet uppfans i Spanien och här, enligt samtida skriftställares vittnesbörd, inom kort uppnådde en stor fullkomning, upptäktes ånyo och förbättrades i följande århundrade. Ryktet om en

för religionen och samhället så värdefull upptäkt utbredde sig kring Europa, tilldrog sig lärdes och skrifställares uppmärksamhet samt gaf upphof till särskilda specialarbeten.

Under det 17:de århundradet utmärkte sig engelsmannen John Wallis och den holländska läkaren Johan Conrad Amman genom sina försök att undervisa döfstumma och genom sina offentliggjorda arbeten häröfver.' Ammans framsteg i döfstumundervisningen och hans arbeten „Surdus loquens" samt „Dissertatio de loquela" från åren 1692 och 1700 väkte småningom sympati för de döfstumma och föranledde särskilda unga män att egna sig åt denna branche af undervisning. Emellertid voro de hittils gjorda försöken enstaka. Inga skolor hade funnits eller uppstodo i något af de ofvannämda landen, lika litet som i Frankrike och Tyskland, förr än under senare hälften af det 18:de seklet. År 1755 öppnade Abbé de l'Epée, den s. k. teckenmetodens uppfinnare och ifriga förkämpe i Paris, och år 1778 Heinicke i Leipzig de första offentliga anstalterna för döfstumma barns undervisning och uppfostran. Heinicke var en flitig arbetare och intresserad lärare. Hans ihärdighet och hans öfvertygelse om talmetodens förträfflighet, hans snille hafva vi att tacka för att talmetoden en gång fick fast fot och framtid för sig, först i Tyskland, därifrån densamma, förbättrad och utvecklad, småningom under namn af tyska metoden segerrikt utbredt sig.

Det var klart att två hvarandra så olika metoder som teckenmetoden med sitt fingeralfabet och den rena talmetoden skulle drabba samman. Det uppstod också en långvarig strid dem emellan, hvilken strid, sedan Heinicke gått bort, syntes ojämn för talmetoden. Men kraftigare män än Heinickes närmaste efterföljare i Tyskland förstodo icke blott att där värna sina åsikter, utan äfven att med öfvertygelse sprida dem kring andra länder med den påföljd, att sedan kampen mellan tal- och den s. k. teckenmetoden, mellan den tyska och franska metoden, förts såväl i Europa som i Amerika, den förra segrande gått ur striden. I Frankrike hafva numera äfven de sista teckenskolorna upphört att existera. Numera intaga de båda undervisningsmetoderna följande ställning. I Tyskland med i det närmaste 100 anstalter, i Schweiz, Holland, Österrike-Ungern, Italien med

44 och i Frankrike med omkring 70 skolor användes uteslutande talmetoden. I Danmark, Sverge, Norge och Belgien undervisas 70 % af de döfstumma enligt samma metod. Teckenmetoden bibehåller sig delvis, utom i de nordiska landen i Europa, äfven i England och Amerika, ehuru äfven i sistnämda länder starka röster höjas för talmetodens allmänna införande. Emellertid äro fördomarna mot talmetoden ännu tyvärr mångenstädes stora. Åsikter, sådana som att det rent af är synd att lära döfstumma tala, att detta strider emot de döfstummas natur och att de endast genom tvång och pinsamma åtgärder kunna undervisas till att tala, förspörjas ständigt och jämt, och detta, oaktadt tydliga exempel dagligen bevisa att talundervisningen framgångsrikt och lyckligt fört de döfstumma från djup slöhet, ovetenhet och stumhet till kunskaper och talförmåga. En mera än sekellång erfarenhet har ådagalagt att synen och känseln i förening kunna användas i stället för hörseln till ljudens uppfattande, och engång uppfattade på detta sätt, kunna de af döfstumma med normala talorgan och normalt förstånd äfven frambringas. Andra väsentliga faktorer till en framgångsrik talundervisning äro friska nerver hos eleverna, tidig undervisning, med metoden och språket fullt förtrogna, hängifna lärare, kärlek till arbetet m. m.

Äfven i Finland uppfans talmetoden för döfstumma tidigt. Märkligt är, att fem år efter det den ofvannämde skaparen af talmetoden i Tyskland, Heinicke, begynt sin undervisning, äfven en man hos oss, direktören för salpetersjuderierna i Österbotten, Abraham Argillander, begynte lära enligt liknande metod. Omkring år 1760 undervisade denne man nämligen sin döfstumma svåger, Wolfgang Henricus Helsingius så, att han — enligt Argillanders egen afgifna berättelse om undervisningens gång och resultat — lärde sig läsa samt någorlunda tydligt och klart tala äfvensom afläsa och förstå andra människors tal. Man kunde antaga att Argillander lärt sig talmetoden utifrån. Men att så icke är fallet framgår af hans egna ord i den af kongl. vetenskapsakademin i Stockholm publicerade skriften, „Försökt sätt at Lära Dumbar Läsa och Tala“ af år 1762, däri han säger om de första utländska döfstumlärares skrifter, att de äro

„isynnerhet på landsbygden ganska sällsynta hos oss, så att jag, oaktadt alt mitt bemödande, ej kunnat få se någon af dem“.

Abr. Argillander föddes d. 27 sept. 1722 i Kuopio, blef student i Åbo 1740 och säges äfven i Upsala varit lärjunge till Linné. Sedermera blef han salpetersjuderidirektör i Österbotten samt sysslade därunder såväl med döfstumundervisning som med geografiska och andra naturvetenskapliga studier. Han dog i Mäntyharju år 1800. Påtagligen är Argillander den förste som i Finland sysslat med att lära en döfstum läsa och tala. Huru döfstumundervisningen sedan denna tid fortskridit och utvecklat sig hos oss är kändt genom aflidne biskop Alopaei historik öfver abnormskoleväsendet i Finland, hvarur några korta drag här må meddelas.

Ehuru Finland, säger han, ungefär samma tid som de utmärkte männen Abbé de l'Epée i Frankrike och Heinicke i Tyskland uppträdde såsom döfstumundervisningens grundläggare, ehuru hvardera enligt sin särskilda metod fingo fröjda sig af en begynnelse till ifrågavarande undervisning, fortgick nära ett århundrade, innan densamma efter Argillanders tid åter upptogs. Dess andra grundläggare blef döfstumme Karl Oskar Malm. År 1845 lämnade Malm Manilla döfstuminstitut med ovanliga insikter i svenska språket, svensk och allmän historia och geografi, aritmetik, geometri, populär naturkunnighet — synnerligen astronomi, hans älsklingsstudium — äfvensom religionens heliga sanningar“. Följande år öppnade Malm i Borgå en privatskola för döfstumma, hvilken dock besöktes af ett ringa antal elever. Emellertid fann H. K. Majestät godt att i nåder bifalla till underdåniga ansökningar, att en anstalt för döfstumma skulle inrättas i Åbo, och sålunda uppstod läroanstalten därstädes, hvilken invigdes i januari 1860 och hvars första ordinarie föreståndare och lärare, kollegan, sedermera biskopen i Borgå stift C. H. Alopaeus blef. Äfven Malm flyttade öfver till Åbo skola. — Skolan i Borgå dog likväl icke ut, tack vare dess synnerligen varma och nitiska gynnares, prosten A. F. Borenius' omsorg och ansträngningar. Hösten 1862 ingick Borgå domkapitel till H. K. M. med underdånig anhållan om statsanslag för inrättningen, hvaraf

följden blef dess upphöjande till statsanstalt, nu den fjärde i ordningen af landets döfstumskolor, alldenstund, utom döfstumskolan i Åbo, tvänne dylika, den ena i Kuopio, den andra i Pedersöre, under tiden uppstått. „Borgå skolas invigning skedde den 29 april 1863, vår dåvarande monarks födelsedag, hvilken dag till invigningen valdes, alldenstund under högstdensammes regering ifrågavarande fyra statsanstalter uppstått, samt de abnorma barnens rätt att åtnjuta offentlig undervisning af landets regering blifvit erkänd". —

Äfven i Kuopio hade intresset för döfstumundervisningen vaknat. Till Kuopiobornas anhållan om en läroanstalt för ifrågavarande vanlottade bifölls, och skolans första föreståndarinna blef fröken E. Kjöllerfeldt, efter hvilkens afgång t. f. föreståndaren, magister G. Hendell, 1874 öfvertog ledningen till sin fyra år därefter timade död samt utbytte den i anstalten rådande teckenmetoden mot talmetoden, hvilken fortfarande bibehållits, under det i landets öfriga anstalter teckenmetoden fortfor att vara härskande.

Grundläggarinnan af Pedersöre döfstumanstalt är fröken Anna Heikel, som å sin dåvarande hemort 1861 begynte undervisa döfstumma. Till en hemställan om statsanslag bifölls, hvilket möjliggjorde skolans fortfarande existens. År 1887 flyttades skolan till Jakobstad.

Endast en privat döfstumskola finnes i landet. Den är sedan sin grundläggning år 1883 belägen i Hvittis socken. Fröken Helene Ingelius var den uppoffrande och för de döfstummas väl ömmande lärarinna, som då öppnade sin skola „Hefata" därstädes. Hefata, som numera har statsanslag, är hufvudsakligast afsedd för öfveråriga döfstumma, hvadan undervisningen med treårig kurs äfven är beräknad för dessas konfirmation och nattvardsgång, hvarefter de lämna anstalten.

Under de sista 10 åren har uppmärksamheten i högre grad än förut länkats på utländska döfstumskoleförhållanden. Enligt utländskt mönster uppgjordes slutligen för några år sedan af en komité, bestående af abnormskolelärare och abnormskolevänner, med aflidne biskop Alopaeus såsom ordförande, fullständigt förslag till förordning angående abnormskoleundervisningens ordnande i Finland. Såsom en följd af nämda komités arbeten kan den i början af vår uppsats

omnämda kungörelsen af den 30 juni 1892 anses. Enligt denna blifva finska talskolorna i Åbo och Kuopio 8- klassiga, för 85 à 90 döfstumma hvardera, samt svenska talskolan i Borgå 4-klassig med 8-årig kurs, för 45 à 50 elever. Utom dessa nu redan med resp. 2, 7 och 1 klass i värksamhet varande talskolor, har en sjuklassig finsk skrifteckenskola påbörjat sin värksamhet med en klass i S:t Michel, och ordnandet af Jakobstad döfstumskola till en svenskspråkig anstalt med undervisning enligt teckenmetoden begynt. För Finlands talrika öfveråriga döfstumma från finska talande hem skall särskild skola inrättas i Jyväskylä stad och för dylika abnorma från svenska hem en treårig kurs vid Jakobstads skola anordnas. Sammanlagda årsstaterna för ofvanuppräknade anstalter såsom fullt organiserade belöpa sig till circa 200,000 mark.

Vi finna att om ock organisationen af Finlands döfstumskoleväsende genom ofvannämda kungörelses utfärdande väsentligen förbättrats, detsamma likväl icke stälts på fullt modern ståndpunkt. Teckenmetoden, som i det öfriga Europa i det närmaste utdömts, skall ännu hos oss bibehållas i halfva antalet skolor eller enligt kungörelsens ordalydelse för barn, „hvilka pröfvats icke kunna lära sig tala eller med fördel enligt talmetoden undervisas“. Europas förnämsta nu lefvande döfstumpedagoger yttra likväl, att enligt deras erfarenhet och öfvertygelse 80—90 % af alla döfstumma med framgång kunna och böra undervisas medels talmetoden.

Bland dessa pedagoger må nämnas Engelke, Walther och Vatter i Tyskland, Hirsch i Holland, Schibel i Schweiz m. fl. Sverges mest framstående döfstumlärare, direktor Blomkvist i Örebro säger: „hvad talundervisningens framtid angår, erfordras det visserligen ingen stor siareförmåga för att förutsäga, huru den kommer att gestalta sig. Det finnes tydliga tecken till att talmetoden till sitt inre, om jag så får säga, skall utbildas och fullkomnas alt mer och mer och till det yttre småningom så undantränga andra metoder, att den varder nästan ensam rådande öfveralt; den skall komma att användas icke blott för de godt, utan äfven för de medelmåttigt och svagt begåfvade barnen, och de procent som blifva öfver för undervisning efter andra metoder skola förnämligast utgöras af sådana döfstumma

barn, som äro i saknad af normalt förstånd eller normala talorgan m. m.“

Finlands döfstumskola har stått och kommer, trots dess omorganisation, till följe af teckenmetodens bibehållande vid halfva antalet af landets döfstumskolor, att fortfarande stå på en antikverad ståndpunkt!

Att gifva en utförlig framställning af den s. k. talmetoden ligger icke innanför ramen af denna korta uppsats. Må det blott sägas att den är en fullt konsekvent genomförd ljudmetod, hvilken, så mycket sig göra låter, försöker tillämpa fonetikens lagar. Det första en tallärare har att göra är att börja med föröfningar till artikulationsundervisningen. Dessa bestå i allehanda sådana öfningar, som afse väckandet och befordrandet af elevernas uppmärksamhet, såsom t. ex. olika rörelser med händer, armar, ben, mun och tunga samt respirationsöfningar, lätta turnöfningar, arrangemang af vanliga barnlekar m. m. sådant, som icke blott roar och upplifvar barnen, utan fastmera utvecklar taktkänslan, väcker och skärper iakttagelse- och efterhärmningsförmågan samt öfverhufvud lär barnen att ständigt vara uppmärksamma på läraren. Förberedda på sådant vis, äro de döfstumma barnen småningom i stånd till att börja deltaga i den egentliga artikulationsundervisningen.

Härvid följes grundsatsen: från det lätta till det svåra. De ljud, som med tillhjälp af de döfstummas syn och känsel lättast uppfattas, klargöras och frambringas naturligen först. Kännedomen af ljudlärans fysiologi sätter läraren i stånd till att bestämma hvilken ljudserie han lättast kan bibringa sina elever. Då emellertid åsikterna i detta afseende äro divergerande, är det nära nog omöjligt att angifva någon ordningsföljd, antaglig af alla lärare.

Ett exempel ur artikulationsläran. Det enklaste och för de döfstumma lättaste språkljud är obestridligt h-ljudet. De döfstumma *se* härvid att munnen något öppnas och att tungan hvilar slapp i munhålan; vidare att bröstkorgen vid inandningen utvidgas och höjer sig samt vid utandningen sänker sig; de *känna* den varma luftström som vid expirationen mot ryggsidan af deras hand utströmmar. De begripa altså snart gången af h-ljudets artikulation, och det är dem icke svårt att göra efter samma sak.

Lika viktigt som det är att lära döfstumma tala, är det att lära dem efter läpparnas rörelser afläsa hvad andra säga. De döfstummas vanligen skarpa syn, uppöfvade iakttagelseförmåga och ett tydligt, för döfstumma lämpadt uttal af orden underlättar denna svåra konst.

Och resultaten af hela döfstumundervisningen, hurudana äro dessa? frågar måhända någon. Kunskapsmåttet är i det närmaste lika stort som en elevs, hvilken genomgått folkskolan; tal- och afläsningsförmågan sådan, att de döfstumma på egen hand kunna taga sig fram. — Man har sagt, med skäl eller icke, att ett folks kulturståndpunkt kan mätas efter de åtgärder, som detsamma vidtagit på abnormskolans område. Säkert är att, sedan Finlands många döfstumma genom uppfostran och undervisning skapats till dugliga och nyttiga samhällsmedlemmar, vårt land tagit ett stort steg framåt på vägen till en högre civilisation.

Ossian Wichmann.

Fru Recamier [1].

Fru Recamier! Redan detta namn framkallar hos oss bilden af ett skönt, behagfullt och anderikt förgånget, något som för ett ögonblick låter vår blick under tidens många fläckar och lyten hvila ut vid betraktandet af en helgjuten, en fin och behaglig tafla ur förgångna tiders lif. Fru Recamier, är icke detta namn för oss lika bekant som fru Staël-Holstein, Georges Sand och så många andra genom sina arbeten berömda kvinnor? Och dock, hvad har denna kvinna, om hvilken man talat så mycket och som ännu icke

[1]) Vi hänvisa till Souvenirs et correspondence de M:me Recamier, publiés par sa nièce M:me Lenormant. Les memoires d'outre Tombe de Chateaubriand. Etudes sur M:me Recamier par Guizot, Lamartine, d'Haussonville etc.

sjunkit i den stora glömskan, hvad har hon lämnat efter sig? Hvad har hon skrifvit? Intet, utom några bref, stälda till hennes vänner, bref som med hänsyn och ifver samlats af hennes adoptiv-dotter. Hvad har hon gjort? Hvem var hon? Svaret på dessa berättigade frågor blir för mången en öfverraskning: hon var kvinna och intet annat än kvinna, kvinna i sin skönhet och sitt behag, i sin finkänslighet, sin ömhet och sin trofasthet, kvinna i sitt fina, men aldrig trolösa koketteri, kvinna äfven genom det ljufva och välgörande inflytande hon har utöfvat öfver en hel generation af män, män berömda genom sitt snille och sin samhällsställning. Hon var kvinna slutligen äfven därutinnan, att hon ända till tröskeln af sin graf, hos alla som nalkades henne väkte en lidelsefull beundran, fängslade deras smak, tvang dem med mild makt att söka hennes sällskap, hennes konversation och hennes trofasta vänskap. Kvinnor och män, främlingar såväl som landsmän, furstar, borgare, filosofer, artister, ja till och med hennes rivaler, alla ha underkastat sig hennes kungliga skönhet, hennes andliga öfverlägsenhet och hennes hjärta.

Om vi låta hennes lif och hela denna lysande kohort af hennes beundrare passera förbi oss, så skola vi för visso finna, att hon med denna titel — kvinna — har gjort mera, såsom fransmännen säga *pour les progrés de l'esprit,* än otaliga andra kvinnor, hvilka sedan ett halft sekel strö ut sina mer eller mindre paradoxa ideer i världen.

Juliette Recamier, före sitt giftermål Juliette Bernard, föddes i Lyon den 4 nov. 1777. Hennes föräldrar voro af god, borgerlig familj. Fadern, en hedersman, var advokat, i omnäjden bekant för sin manliga skönhet likasom för sin redbarhet.

Om hennes moder, som till karaktären var ytlig, sades det att hon var af en hänförande skönhet. Hon tyckes ha varit medveten därom, ty hon värderade själf högst af alt endast yttre skönhet. Plågad af en smärtsam sjukdom, som långsamt tärde henne, tillbragte hon långa timmar af sin dag utsträkt på sin hvilsoffa och sysselsatt med att sammanställa och pröfva effekten af olika toiletter för sig och sin dotter. Detta arbete, om vi så våga kalla det, tyktes till Juliettes stora förtviflan förläna modern ett synnerligt nöje. Juliette

hade fått en grundlig afsmak för dessa toilett-föreställningar, under hvilka hon i långa timmar tvangs att passera mellan sin mors och kammarjungfruns händer. Med alt detta var den goda fru Bernard därutinnan en äkta fransyska, att hon icke lät denna kult för sin och sin dotters skönhet upptaga tiden så, att hon skulle ha försummat den praktiska delen af familjens existens. Fåfäng, ytlig, men begåfvad med ett godt förstånd och en snabb uppfattning, förstod hon att i flykten fånga alla möjligheter för att låta husets ekonomi blomstra upp. Hon bedref så väl sitt spel att hennes man, oaktadt sin obetydliga titel, 1784 blef utnämnd till hvad som då för tiden kallades skatteemottagare — receveur des finances — i Paris. Ännu må vi tillägga att hon ingenting sparde för att utbilda hjärta och förstånd hos denna dotter som hon afgudade. Stolt öfver den skönhet, som hon redan förutsåg hos barnet, ville hon vara stolt äfven öfver hennes talanger, hennes förstånd och hjärta. Hon anstälde i detta syfte för Juliettes uppfostran hufvudstadens mest berömda lärare och ville framför alt att hon skulle lära sig det som tillät henne att en dag lysa i den stora världen, för hvilken hon insåg att dottern var bestämd. I detta afseende må vi endast nämna att Boieldieu blef hennes lärare i sång.

Herr och fru Bernard, en gång installerade i Paris, ansågo sin nya ställning kräfva att de sågo mycket folk hos sig. De öppnade således en salong, uti hvilken alt hvad Paris ägde af intelligens, andlig odling och rikedom snart nog stämde möte. Långt ifrån att följa parvenyns exempel glömde M:r och M:me Bernard aldrig sin enkla härkomst. Lyonesarna voro särskildt alltid välkomna hos dem; också såg man många af dem i det Bernardska huset. En bland de enträgnaste gästerna var den rika bankiren Recamier, en af tidens celebraste finansmän, af borgerlig härkomst äfven han, men begåfvad med en sällsynt intelligens och ett än mera sällsynt hjärta. Alltid färdig att gifva, tjänstvillig till det yttersta, var han „god kamrat“, alt för god understundom, ty hans seder ansågos vara lätta. Han var optimist till det yttersta, förtroendefull ända till oklokhet, redbar och loyal. M:r Recamier besatt den utsökta höflighet, den utmärkta förbindlighet, som var egen för mannen från

slutet af det 18:de seklet. Kort om godt en älskvärd man, men icke mera ung, han var nämligen vid denna tid 42 år. Och dock, oaktadt sina år, hyste han icke betänkligheter att begära Juliettes hand. Denna Juliette, hvars hänförande skönhet han likasom hela världen beundrade, var nu femton år! Och hon, utan fruktan, med fullt förtroende och af fri vilja emottog hon bankirens anbud. Hennes mor gjorde väl alla de betänkligheter gällande, som hennes plikt, hennes förstånd och hjärta ingåfvo, men Juliette kände sedan länge M:r Recamier; han hade alltid varit så god mot henne; af alla husets vänner var det han som skämde bort henne mest. Hon tog honom utan den minsta oro till man eller rättare beskyddare. Ty det må genast sägas: Recamier blef aldrig annat än den bästa, den mest hängifna vän till sin unga hustru. Han behandlade henne aldrig annorlunda än som en älskad dotter, hvars skönhet hänförde hans ögon, hvars esprit och glädtighet förtjuste hans få lediga stunder och hvars ryktbarhet smickrade hans fåfänga. De gifte sig i Paris den 24 april 1793, det vill säga midt i terrorismens mest bloddrypande epok, samma år då konungen och drottningen måste bestiga schavotten.

Juliette Recamier stod främmande för konventets och direktoriets bedröfliga värld. Hennes finkänsliga och upphöjda sinne gjorde att hon ständigt tog sig i akt vid umgänget med de kvinnor som voro tidehvarfvets ledande andar. I afskildhet från världen förflöt hennes tid under de närmaste åren efter äktenskapet uti en behaglig ensamhet och tystnad, hvarunder hon utvidgade sin smak för konst och sitt vetande. Hennes angenämaste sysselsättning var att hängifva sig åt dessa studier, hvilka, när åldern en gång gör sig hemmastadd vid den husliga härden, utgöra dess största behag. Stundom omgifven af förtrogna och jämnåriga, hängaf hon sig åt lustiga upptåg, åt dessa uppsluppna lekar, som utgöra unga flickors glädje. Redan då hade man hos denna unga kvinna om femton år kunnat märka denna fria och snabba iakttagelseförmåga, som i flykten fångar det löjliga och som utan att såra skämtar därmed. Isynnerhet märktes hos henne redan då denna utsökta känsla för alt som är behagligt, denna fina smak, som gaf hen-

nes skönhet en alldeles särskild prägel af förnämhet, som var henne och ensamt henne egen.

Det är midt i en utvald societet, en societet som längtar efter ordning, längtar att åter blifva anständig och regelrätt, som fru Recamier knappast nittonårig och redan ryktbar för sin skönhet går att intaga sin plats och lysa. Och hon gjorde sitt inträde i denna nya societet i ett celebert sällskap. Det var den tionde december 1797; direktoriet gaf denna dag en fest för triumfatorn från Italien. Denna fest firades i palatset Luxembourgs cour d'honneur. Man hade på ett altare upprest en staty af frihetens gudinna, vid hvars fötter de fem direktörerna, klädda i sina romerska dräkter, omgifna af ministrar, ambassadörer, statens högsta funktionärer rörde sig med mycken värdighet. Alla väntade med otålighet segrarens ankomst. Det är att märka att alla fönster längs Luxembourg-palatsets fasad voro upptagna af den fina världen, att massan upptog gården, trädgården och alla angränsande gator. Fru Recamier tog jämte sin mor plats på de reserverade stolarna; hon hade aldrig sett general Bonaparte, men hon delade det oaktadt den allmänna hänförelsen.

Omsider syntes han, dagens hjälte, omgifven af generaler och adjutanter, i stor uniform och hälsades af massan med frenetiska hedersbetygelser. Fru Recamier, som från sin plats icke väl kunde urskilja Bonapartes drag, reser sig för att bättre kunna se hjälten, och för ett ögonblick blef nu hela hennes personlighet synlig. Det behöfdes icke mer; allas ögon vände sig mot henne; ett sorl af beundran hälsade henne; man tränges mot hennes balkong — segraren är förgäten; man ser icke mera någon annan än fru Recamier. Denna hyllning undgick icke Bonaparte; häftigt vände han sig åt det håll, dit allas blickar riktades, för att se hvem och hvad som i ett ögonblick som detta kunde intressera denna massa, hvars herre han ensam var. Han såg en förtjusande ung kvinna, klädd i hvitt; han gaf henne en blick så sträng, att den lilla stackarn genast satte sig ned. Var detta hennes första triumf? Nej, några månader förut bad man fru Recamier insamla kollekt i kyrkan S:t Roch för något välgörande ändamål. Hon samtykte därtill med den välvilja som utmärkte henne vid hvarje tillfälle. Vid tiden för insamlingen befans kyrkans stora skepp alt för litet för den

människomassa, som trängde sig fram, man klef upp på bänkarna, på pelarna, ja på själfva altaret. Man knuffades, man skrek, man ropade. Gud blef glömd, men ej de fattiga. Kollekten inbragte 20,000 mark. De sällsynta besök hon gjorde på teatern eller på något af världstadens mera besökta ställen voro värkliga evenementer. Om hon promenerade vid sin mans arm, var han i bryderi för den beundran och den uppmärksamhet hon ådrog sig.

Nu stå vi vid den tidpunkt, då den förtjusande kvinnan började att väcka värklig passion. Under loppet af sommaren 1799 lät Lucien Bonaparte, för tillfället inrikesminister, presentera sig för fru Recamier, och vid detta första sammanträffande beslöt han att göra sig älskad af henne. Han var en mycket begåfvad man, hade därtill en lättlöpande tunga och frivola åsikter. Han ansåg sig troligen så oemotståndlig, att föremålet för hans ömma låga borde vid första ord falla i hans armar. Han trodde henne lika sentimental som vacker, sände henne en lågande epistel undertecknad: Romeo, sedan en andra, en tredje och slutligen en hel störtflod af bref. Olyckligt nog för den förälskade mannen hade fru Recamier tre fel: hon var mycket kall eller ansågs åtminstone för sådan, — men lika oåtkomlig som hon under hela sitt lif var för kärleken, lika innerligt öfverlämnade hon sig åt den varmaste vänskap; för det andra afskydde hon alt själfkärt prat och falska känsloutgjutelser, och för det tredje var hon en hederlig kvinna.

Hon återsände till Romeo hans glödande bref. Äggad af leken skref Lucien nu i sitt eget namn. Denna gång öfverlämnade fru Recamier brefven åt sin man, som endast skrattade däråt samt bad sin hustru att fortfarande mottaga general Bonapartes broder. Följande vinter, på bal hos samma Lucien Bonaparte, såg Napoleon fru Recamier; han beundrade henne uppriktigt denna gång och värdigades till och med sända Fouché att säga henne det han fann henne förtjusande. Fru Recamier förstod icke eller ville icke förstå det förste konsuln, när han, blefven kejsare, hade i sinnet att bilda ett hof värdigt hans lysande rykte, behöfde glansen af hennes skönhet. Fouché hade i detta syfte tagit sina mått och steg, men fru Recamier undvek att svara. Fouché blef ännu tydligare; han erbjöd

henne en post vid hofvet. Hon nekade. Han skildrade nu med den cynism, hvartill endast han var i stånd, det intryck hon gjort på Napoleons hjärta. Hon afslog ifrigare än någonsin. Napoleon glömde aldrig det förakt hon visade honom, och vi skola senare finna att han till hämd därför på de ömkligaste skäl förbjöd henne att nalkas Paris på 40 lieues omkrets. Vid sidan af denna flyktiga lidelse hade fru Recamier lika mycket genom sin onekliga begåfning som genom sin skönhet väkt ädlare böjelser. Trenne medlemmar af den celebra ätten Montmorency egnade henne en hänsynsfull beundran. Mathieu de Montmorencys tillgifvenhet varade i tjugosex år; han blef för henne den mest hängifna vän och mentor. Adrien de Montmorency, son till hertigen de Laval, dog ung, utan att hafva vågat förklara den rena och varma kärlek han i många år egnat henne. Dessa trenne ädlingar öppnade för henne alla dörrar i det ännu vid denna tid för bourgeoisin så otillgängliga S:t Germain.

Vid denna tid, då hon öfver Napoleon och Montmorency öfvade sin milda makt, ingick hon ett vänskapens förbund med en kvinna, ett förbund som för visso dementerar det franska ordspråket: kvinnovänskap — Judasvänskap.

Fru Recamier berättar själf om sitt första sammanträffande med denna kvinna, som skulle blifva hennes rådgifvare, hennes käraste väninna, följande.

„En dag“, säger hon, „och denna dag bildar en epok i mitt lif, kom M:r Recamier till Clichy med en dam, hvars namn han icke nämnde och hvilken han lämnade ensam med mig i salongen. Denna dam kom för att tala om försäljning och inköp af ett hus. Hennes toalett var besynnerlig. Jag tog henne för en utlänning. Jag blef slagen af hennes ögons skönhet och hennes blick. Jag kunde icke göra klart för mig själf hvad jag erfor i hennes närvara. Säkert är dock att jag tänkte mera på att studera henne, än att ställa till henne den sedvanliga första frågan, då hon med ett lifligt vinnande behag sade att hon var förtjust öfver att göra min bekantskap, att hennes far herr Necker ... Vid dessa ord igenkände jag fru Staël! Jag uttrykte då, mera med ögonen än med ord, hvad jag erfor, ty hon drog mig till sig på samma gång hon gjorde mig förvirrad. Man kände ögonblickligt att hon var en lika enkel och naturlig

som öfverlägsen personlighet .... Hon var då visserligen endast en flyktig uppenbarelse i mitt lif, men intrycket af henne blef lifligt. Jag tänkte icke på annat än på fru Staël.“

Detta intryck tyckes ha varit ömsesidigt, ty de tvänne unga kvinnorna slöto sig senare till hvarandra i ett innerligt vänskapsförbund, som bestod i alla lifvets stormar. Ifrån denna tid var alt gemensamt för dem, deras glädje likasom deras sorg! Ingenting kunde skilja dem åt, icke ens rivaliteten, denna klippa mot hvilken kvinnovänskapen nästan alltid lider skeppsbrott. Benjamin Constant[1]) bröt de band, som länge kedjat honom vid fru Staël, för att böja sig för fru Recamiers milda makt, men icke ens detta kunde skilja dem åt. Att tala godt för den ena om den andra var det bästa sättet att behaga dem. För öfrigt var fru Staël icke hennes enda vän. Drottning Carolina, drottning Hortense behedrade henne hvardera med sin vänskap, en vänskap, till hvilken fru Recamier trofast höll sig, isynnerhet när pröfningens timmar slogo för dessa båda drottningar. Hertiginnan de Chevreuse var stolt öfver den intimitet som rådde mellan henne och fru Recamier. Denna hertiginna, förvisad till Lyon, därför att hon stolt vägrade att taga del i kejsarens hofcirkel, skrifver till fru Recamier ord, fulla af öm sorgbundenhet och djup saknad: „Förtjusande skönhet! Jag har sett Eder för tidigt utan att känna Eder, och jag har lärt känna Eder altför sent.“ Fru Bernadotte tog del i alla madame Recamiers mottagningar, och senare, när hon blifvit drottning af Sverge, kom hon aldrig till Frankrike utan att gifva den största delen af sin tid åt denna sin sköna vän. Bland antalet af de många utlänningar, som sökte fru Recamiers vänskap, må vi nämna hertiginnan af Devonshire, fru Krüdener, den stora mystikern, samt fru Sveschine, en grande-dame, till börden ryska. Den sistnämda var intagen af de största fördomar mot fru Recamier, fördomar som alla föllo till föga, så snart hon gjort hennes bekantskap, och utbyttes mot den varmaste sympati. Detta finner man bland annat i ett bref, skrifvet någon tid ef-

[1]) Benjamin Constant, ryktbar skriftställare och statsman, föddes i Lausanne 1776, dog i Paris 1830.

ter deras bekantskap, hvari hon bland annat säger: „Vårt närmande, edra så snabba intryck, min glädje, min oro, allt det där förefaller mig såsom en dröm. Jag vet endast att jag ville alltid hafva drömt. Jag har känt mig bunden, förr än jag tänkte på att försvara mig. Jag har gifvit vika för det mäktiga, obeskrifliga behag, som bringar äfven dem, som ni icke bryr eder om, under edert välde.“

I hennes salonger armbågades nästan vänskapligt de ifrigaste medlemmar af de olika politiska partierna. Hon var så förtjusande, så behagligt spirituell, att man, för att få se, få tala med henne, gärna vid porten till hennes hotell lämnade alt partihat, alla tvistigheter, för att loyalt räcka handen åt hvarandra. I själfva värket sammanträffade hos henne en Montmorency, en Sobran, en Luynes, de mest illustra representanterna för den gamla aristokratin, med revolutionens generaler, sådana som Massena, Moreau, Bernadotte.

Konst och vetenskap voro hos henne värdigt representerade genom en Sismondi, Benjamin Constant, Ballanche m. fl. Europa företräddes af prinsarna af Oranien, af Bayern och Wales, flere andra att förtiga. Korteligen, dragningskraften var sådan, att själfva kejsarens ministrar icke kunde motstå den. Alla eller nästan alla möttes de och gåfvo möten i denna salong. Bonaparte, afundsjuk på alla framgångar, äfven en kvinnas, skall ha vredgad frågat: „sedan när sammanträder statsrådet hos fru Recamier?“ Aldrig har väl lifvet gestaltat sig mer afundsvärdt för någon, än fru Recamiers intill denna tidpunkt. Rik genom sin man, skön så att änglarna kunde fälla tårar af afund och en Canova lägga ned sin mäjsel i förtviflan, afgudad af män af alla partier och alla kretsar, beundrad af kvinnorna, ända därhän att de glömde sina nederlag, afundad af Europas härskare, ända därhän att hon mer än en gång såg sig behedrad med landsflykt, kunde och borde väl fru Recamier känna sig lycklig. — — Och dock, hon var det icke. Hon var icke maka, icke mor, icke älskarinna. Hennes hjärta var en öken, och dock, under denna synbara köld dolde hon en själ, girig efter ömhet och hängifvenhet! Hon hade behof af att älska och utfylde detta behof, denna tomhet i sin själ genom hvad man på franska

säger „les raffinements de la coquetterie les plus savants“. Icke kännande kärlek, hämnade hon sig eller tröstade sig, om man så vill, genom att tända hjärtan i brand, tjusa sitt öra med lidelsens språk. Då hon gaf sig till detta koketteri, mera af längtan att känna sig älskad än af begär att behaga, och då hon framför alt alltid var god och enkel, gjorde hon dem, som voro mest förälskade i henne,till sina trognaste vänner: så gick det med de tre Montmorency, Ballanche, prins August af Preussen och slutligen Chateaubriand.

Emellertid hade altför djärfva spekulationer år 1805 fullständigt ruinerat herr Recamier. Då denna motgång på intet vis förminskade, utan tvärtom förökade det allmänna intresset för fru Recamier, beslöt hon utan saknad att lefva i enklare förhållanden. Fru Staël drog då sin vän till Coppet. Det är från denna tid som prinsens af Preussen ridderliga hängifvenhet för henne räknar sin uppkomst. Denna prins stannade på sin resa till Italien i Coppet; här såg han fru Recamier och blef „éperdument“ förälskad i henne. Prinsen gick ända därhän att han bad henne genom skilsmässa bryta förbindelserna med sin man för att blifva prinsessa af Preussen. Tacksam, smickrad och rörd, tvekade fru Recamier, kämpade med alt större svaghet mot prinsens förslag och slutade med att skrifva till herr Recamier, hvilken tyktes vara beredd att samtycka till skilsmässa, men icke utan att till henne frambära några kloka och väl genomtänkta råd. Fru Recamier tog dessa råd till vara; hon lämnade Coppet, men utan att drifva prinsen till förtviflan, ty naivt lekte hon med detta hjärta under loppet af fyra år, innan hon betog det alt hopp. Han begärde dock ännu efter denna tid ett möte med henne i Schaffhausen, hon lofvade — men när han kom dit, fann han sig ensam där. Ännu i det sista ögonblicket hade hennes förnuft talat högre än hennes hjärta. Det var grymt, må det medges. Dock, oaktadt alt detta — döm om denna kvinnas välde öfver människors hjärtan — ännu trettio år efter dessa missräkningar och kärlekssorger skref prinsen till henne ett bref endast tre månader före sin död, i hvilket bref han säger: „den kärlek som ni ingifvit mig skall följa mig till min graf“.

1812 begaf sig fru Recamier till Coppet för att se sin hängifna vän fördrifven från sitt land, tack vare Napoleons despotism. För detta vänskapsbevis blef hon själf straffad med samma lidande som hon velat förmildra. Hon ålades „40 lieues påbudet“, d. v. s. hon fick icke nalkas Paris på 40 lieues omkrets. Efter en några månaders vistelse i sin födelsebygd i Lyon och i Coppet, begaf hon sig till Italien, hvarest hon blef emottagen af den berömda skulptören Canova, hvilken emottog henne som om han emottagit en skön antik staty, sänd af Frankrike till museet i Capitolium. Han stälde till hennes förfogande sitt hus i Albano, som han själf bebodde. Med det behag, som hon inlade i alt, förestod hon hans hus och blef hans vän. Den stora konstnären, hvilken var lika känslig för umgängets behag som för skönhetens makt, blef betagen af enkelheten och det naturliga, klara förståndet hos sin gäst och visade henne en djup och trogen vänskap. När fru Recamier året efter det hon lämnat Rom återvände dit, inbjöd Canova henne att i hans atelier beskåda hans senaste arbeten. Hon emottog denna inbjudning med varmaste tack. Efter att hafva sett alt, beundrat och berömt alt, var hon på väg att lämna ateliern, då Canova med en hemlighetsfull min inbjöd henne att träda in i sin ateliers heligaste, där han ensam plägade arbeta. De satte sig ned här. Medan de samtalade ifrigast, drog konstnären plötsligt undan ett förhänge, och tvänne byster af en kvinna blefvo synliga, den ena beslöjad. Lycklig och rörd utbrast Canova: *se själf om jag tänkt på Er.* Den ena som den andra bysten förestälde fru Recamier. Vid denna oförberedda syn kunde fru Recamier icke återhålla en rörelse af missräkning. Hon viste att hon var skön, men hon hade speglat sig ofta nog för att veta det hennes skönhet icke hade något klassiskt, icke kunde annat än förlora sig i marmor. Hennes kvinliga fåfänga var icke tillfredsstäld af konstnärens arbete, och konstnärens fåfänga kände sig sårad öfver att det icke blef uppskattadt till sitt fulla värde. Senare ville fru Recamier godtgöra det fel hon begått: hon frågade då Canova hvad det blifvit af bysten; mästaren svarade: „den har icke behagat eder, och jag har däraf gjort en Beatrice“.

Efter Napoleons första tronafsägelse återvände fru Re-

camier till Frankrike. Det var vid denna tid hon lade Benjamin Constants hjärta i sina bojor, detta hjärta som så länge hade fjättrats af fru Staël. Må vi genast tillägga, för att ursäkta fru Recamier, att brytningen mellan de tvänne älskande försiggått redan långt därförinnan. I detta fall visade sig fru Recamier i självfva värket kokett ända till grymhet. Hon gaf utan uppehåll möten åt denna stackars fjäril, hänförde honom och band honom vid sin person — för att, när hon kände sig fullt säker i sitt välde öfver honom, blifva kall, likgiltig som förut, nöjande sig med att kasta Benjamin Constant, som i politiken var en makt, in i det parti, som arbetade för Bourbonernas återkomst; ty själf var hon intresserad af detta partis framgång.

Emellertid blef det ekonomiska läget alt mer och mer prekärt för henne; hon blef tvungen att afsäga sig alla resor och alt som kunde kallas öfverflöd. Stark genom den vänskap och sympati hon vunnit öfveralt, beslöt hon sig för att nöjd med sin lott lefva med sina vänner, isynnerhet med den väninna som under pröfningens svåra tider visat henne så mycket tillmötesgående. Dock den obevekliga döden kallade fru Staël hädan under året 1816. Vi skola icke försöka att måla fru Recamiers smärta: den var djup och våldsam. Ända till sin lefnads slut egnade hon minnet af denna hädangångna vän en värklig kult. Det var vid fru Staëls sjukbädd och endast några månader före hennes död som fru Recamier återsåg Chateaubriand, hvilken hon träffat 12 år förut.

Bland alla de ryktbara män, som mer eller mindre hänfört fru Recamier och som hon i sin tur hänförde och samlade omkring sig, eröfrade och bevarade Chateaubriand den första platsen. Tvänne år efter deras sammanträffande vid den döende väninnans sjukbädd blef Chateaubriand en trägen gäst hos henne. Hon var då fyratioett och han femtio år. Men de sent väkta känslorna äro icke därför de minst mäktiga. Den förtrolighet, hvilken nu uppstod mellan dessa mäktiga andar, blef icke fri från stormar och smärtsamma slitningar. Chateaubriand visade sig ofta som egoist, fordrande och isynnerhet fåfäng. Där ingick för visso mycken kärlek i hans känslor för fru Recamier, men äfven en stor del egenkärlek. Fru Recamier besvarade dessa stora

fordringar med en djup ömhet och varm tillgifvenhet, men äfven med en värdighet som bevarade henne själf och isynnerhet bevarade deras inbördes känslovärld. Tack vare denna värdighet, godhet och sinnesstyrka, öfverlefde den känsla de hyste för hvarandra lidelsernas stormar.

Chateaubriand uttrycker själf sina känslor sålunda: „Då jag närmar mig min lefnads slut, har det synts mig att alt som är mig kärt har varit mig kärt i fru Recamier och att hon var källan till alla mina sinnesrörelser. Mina minnen från olika tider, minnena af mina drömmar liksom af hvad jag värkligt genomlefvat, hafva sammangått och blandat sig för att blifva ett helt af behag och ljufva lidanden, för hvilka hon blifvit den synliga formen.“ Efter fru de Chateaubriands död besvor Chateaubriand fru Recamier att gifta sig med honom: „låtom oss förena våra lefnadsöden, våra själar äro det redan sedan länge“. Men hon hade det goda förståndet att afslå detta anbud, och för alla hans böner blef hon obeveklig. Hon höll mycket på Chateaubriands vänskap, men ännu mera på sin oberoende ställning. Med en så småsint och fåfäng man som Chateaubriand hade äktenskapet utan tvifvel blifvit döden för den förtrolighet, som nu förskönade bådas ålderdom.

Mer och mer pröfvad af ödet såg sig fru Recamier tvungen att draga sig tillbaka till ett kloster Abbaye aux Bois, som, fordom knapt kändt, numera är ryktbart, tack vare hennes långvariga vistelse där, tack vare det rum hon där bebodde, dit världens aktning följde henne.

Detta lilla rum såg inom sig samlade alla fru Recamiers gamla vänner, både franska och utländska. Här träffade man hertiginnan af Devonshire, hertigen af Hamilton, grefven af Bristol, Alexander Humboldt m. fl. Hvarje år förde hit nya element af denna societet, som rekryterade sig bland samtidens yppersta, frånsedt till hvilket parti de hörde. Vi nämna de Keratry, Chateaubriand, som besökte henne hvarje dag, Benjamin Constant, David d'Angers, Aug. Périer samt senare de Villemaine, grefve de Montalembert, de Tocqueville, de Salvandy, Thierry, Saint Beuve, Meri-

[1]) Herr Recamier som sedan sitt ekonomiska obestånd bott hos sin nièce M:me Lenormant — hustru till den celebre arkeologen, lät döende gi bära shit och dog här 1830 omgifven af sina närmaste.

mée, Lamartine m. fl. Den berömda fysikern Ampère var 23 år, när han åtnjöt äran att blifva presenterad för den älskvärda drottningen i denna krets. Hon uppskattade den unge mannen från deras första bekantskap och fäste sig vid honom med en vänskap, som sedan aldrig förnekade sig. Hon följde hans lefnadslopp med en väns och en moders omsorg och ömhet. Fattigdom och ålderdom lade ned sina vapen för fru Recamier; de förjagade hvarken det smickrande erkännandet eller den oföränderliga vänskapen, icke ens hvad fransmannen kallar: les joies mondaines. — Den som en gång hade varit den sköna fru Recamier viste nu så väl att vara den goda, den anderika. Det var icke nu mera hennes skönhet, som sammanband den krets som omgaf henne; det var hennes själ. Hon, den kära, gamla, hade trösterika ord för hvarje sorg, magiska ord för alla smärtor, balsam för alla sår och denna beundransvärda esprit, denna andliga mottaglighet för alla tidens ideer och tankar, sådana de uppburos af dess främsta, dess mest framsynta andar. Här i detta anspråkslösa rum i klostret, liksom fordom då hon bebodde slottet Clichy eller sitt lilla lysande hotell, lämnades alt hat, alla politiska machinationer utanför; här satt förenad kring denna välgörande fé eliten af Frankrikes män. Här utbytte de sina ideer, diskuterade utan hat, utan vrede de stora politiska och literära frågor, som så starkt upprörde samtidens lif. Hit kommo tidens största skalder för att läsa sina verser. Här reciterade Chateaubriand sina memoirer „d' Outre Tombe“; här läste Lamartine upp sina första Méditations, och Chateaubriand berättade för Benjamin Constant om det unga Amerikas glans; hit kom fru Bernadotte, Sverges drottning, för att uppfriska sin själ vid urkällan till fransk esprit, det var hit Sainte Beuve, den mest poetiska bland våra drömmare, den mest skeptiska bland kritiker, kom för att öfva sitt poetiska och kritiska kall. Här i detta kloster Abbaye aux Bois begret fru Recamier sin käraste vän Chateaubriand, när han 1848 bortröfvades af döden. Det var slutligen här som koleran den 10 maj 1849 tillintetgjorde ett lif så innehållsrikt, så poetiskt vackert, en tillvara, som omfattade Frankrikes hela eleganta aristokratiska förgångna.

Nu först upphörde det egendomliga, tjusande välde, som fru Recamier utöfvade öfver alla hjärtan och alla andar under hennes tidehvarf, detta välde som blef henne möjligt genom några, endast i sällsynta fall hos en person förenade goda och stora egenskaper. Med orubbad enhet och värdighet i karaktär och lif, jämvikt och moderation, oväld och trofasthet, hade hon behof af att behaga, dock icke genom ett trolöst koketteri, utan genom den öppenhet och den okonstlade medkänsla, som hon visade mot en hvar. I väsentlig mån bidrog naturligtvis till befästande af detta hennes erkända välde hennes goda hjärta, som bland annat visade sig däri, att hon aldrig glömde det enkla borgerliga hemmet, aldrig sina barndomsvänner, än mindre sina fattiga släktingar. Hon bevisade de sistnämda samma uppmärksamhet, som hon lät denna världens mäktige komma till del. Hon var med andra ord, hvad jag redan sagt i början af denna lilla artikel — en värklig kvinna. Hon har sin plats markerad i den franska civilisationens historia; hon har nämligen i sin mån mäktigt bidragit till de andens rika frukter hennes samtid sett uppspira, genom att omkring sig gruppera dessa personer, som utgöra Frankrikes ära, genom att oberoende af hvilket parti de tillhörde ha förenat dem, ha sammanfört dem, ha äggat deras andliga kraft, väkt hos dem höga ideer och stora tankar.

Marie de Verneuil.

Att dö.

Han satt vid sängen, där hon låg, och betraktade henne.

Hon sof -- en orolig tung sömn eller dvala, orsakad af det morfin läkaren gifvit henne.

Och medan han satt där, tänkte han på alt det som förbundit honom med denna döende kvinna, som snart skulle tagas ifrån honom.

Ty han viste ju att hon skulle dö. De hade vetat det länge båda, och de hade ofta talat därom — lugnt och öppet, utan fruktan eller sorg. Hvad skulle de frukta eller sörja? Enligt den öfvertygelse han omfattade var ju saken så enkel och klar. Då den mekanism, som uppehöll kroppen, var utsliten och förbrukad, upphörde den att göra tjänst, och värket föll sönder till stoft. Ingen makt kunde upplifva det på nytt; det var var förbi, förbi för alltid. Det hade haft sin tid, lång eller kort, men då den var slut, hade det skattat åt förgängelsen – oåterkalleligt och fullkomligt. Alt annat var illusion, toma drömmar och inbillningar. Men detta var sanningen, den enkla sanningen.

Var detta något att frukta för? Nej, och åter nej. Lika litet som för att om aftonen lägga sig i sin mjuka bädd och försjunka i en djup, drömfri, medvetslös sömn. Skilnaden var endast den, att denna sömn varade för alltid, att natten aldrig tog slut, att man aldrig mera vaknade till medvetande, grubbel, oro och lidande.

Och sorg. Hvarför skulle man sörja? Den som gått bort var för alltid skyddad mot hvarje möjlighet till kroppslig plåga eller själslidande. Och om detta medvetande för den kvarlefvande var nog att trösta honom i den tomhet, som otvifvelaktigt skulle uppstå, så viste han ju att om några korta dagar eller år måhända dörren skulle öppnas

äfven för honom — ja det stod ju i hans makt att göra det själf hvilken minut som hälst. Från sorg och smärta och tomhet kunde han, när han blott själf ville, stiga ned till den mest fullkomliga ro, en ro, som intet någonsin kunde störa.

De hade talat om alt detta många gånger isynnerhet på senare tider, då det blifvit alt tydligare för dem båda, att den sjukdom hon bar på kanske hastigt nog skulle slutas med döden, och han hade alltid funnit henne fullt beredd att möta det oundvikliga med den lugna resignationen hos den som icke har något att hoppas eller frukta.

Ty i detta fall delade hon fullkomligt hans åsikter. Mången gång, då plågorna häftigare ansatt henne, hade hon sagt att hon längtade efter det ögonblick, då hon för alltid skulle upphöra att lida, och att döden för henne vore en välkommen befriare från ett lif, hvari hon funnit så föga värdt att taga vara på, men där hon ofta lidit så mycket — ett lif, där hennes enda sanna tillfredsställelse varit det förhållande, hvari de stått till hvarandra.

Ja, detta egendomliga förhållande, som under fem år förenat dem så fast, så nära och innerligt, att det icke funnits en tanke eller känsla, som icke varit gemensam för dem båda och som de ej diskuterat, pröfvat och skärskådat tillsamman för att se, om den höll profvet inför den gudomlighet de båda lidelsefullt dyrkade — sanningen!

Hur väl han mindes deras första sammanträffande.

Det hade varit strax efter det han återvändt från sin orientaliska resa. Han hade varit på besök hos en vän, dit samma kväll några gemensamma bekanta blifvit inbjudna för att få råka honom och höra honom berätta om sina resor. Han hade genast tagits i beslag af några vetenskapsmän och blifvit så upptagen af att besvara deras ifriga, intresserade frågor och anmärkningar, att han icke haft tid att närmare ge akt på det öfriga sällskapet. Han hade denna afton varit medelpunkten för allas uppmärksamhet, och han blef alltid vältalig och intressant, då det var fråga om ämnen som intresserade honom. Under kvällens lopp hade han råkat i dispyt angående en åsikt, om hvilken han stått ensam gentemot de öfriga herrarna. Debatten hade fortgått länge och blifvit ytterst liflig, men till slut hade de öfriga tvungits medgifva att han hade rätt; den ena efter

den andra hade tystnat, finnande sina skäl vederlagda, och hans åsikt hade framgått segrande ur striden.

Då hade han bakom sig hört en låg, sonor kvinnoröst.

— Ursäkta, herr professor, att jag blandar mig i samtalet, men den åsikt ni nyss på ett så glänsande sätt försvarat är icke allmängiltig, lika litet som de öfriga herrarnas. Ni betraktar saken uteslutande från manlig synpunkt. Om satsen skall vara sann, måste den betraktas från rent mänsklig, och då bör den kvinliga uppfattningen äfven tagas med i räkningen.

Han hade förvånad vändt sig om och mött ett blekt ansikte med ett par kloka, bruna ögon, som allvarligt sågo upp till honom.

Han hade smålett en smula ironiskt. Han hade ingen hög tanke om kvinnor i allmänhet, och det hade ännu aldrig fallit honom in att taga den kvinliga uppfattningen med i räkningen, då han grubblat öfver lösningen af något tankeproblem.

— Jag trodde icke att dylika saker intresserade damerna eller att de bemödade sig om en själfständig uppfattning af frågor som denna.

Hon hade förblifvit fullkomligt oberörd af det lätta hånet i hans ton och ord.

— Kanske inte i allmänhet. Men det är ju intet skäl att därför helt och hållet förbise åsikten hos dem som göra det.

Det hade slagit honom hur intelligent hennes föga vackra ansikte var, och dessutom hade han inom sig genast medgifvit att hon hade rätt. Att inse det rätta och handla i öfverensstämmelse därmed var för honom alltid samma sak. Han hade svarat i en allvarlig, aktningsfull ton.

— Ni har fullkomligt rätt, min — han hade tvekat ett ögonblick — fröken, och jag vore er tacksam, om ni ville låta mig höra er uppfattning som kvinna af den sak vi diskuterat.

— Jag skall försöka. Och med ögonen allvarligt och oafvändt fästa på honom hade hon börjat tala, utan affektation eller tillgjord blygsamhet — lugnt, behärskadt och lidelsefritt.

Medan hon talade, hade han undrande betraktat henne. Hon tyktes vara omkring trettio år, liten och späd med ett blekt, obetydligt ansikte, åt hvilket ögonen ensam gåfvo lif — de bruna ögonen, så kloka, djupa och skiftande i sitt uttryck. Det mörka slätkammade håret var fäst i en knut i nacken, och den mörkgrå yllekladningen var så enkel till sin snitt, så utan hvarje skymt af garnityr, att man såg det man hade framför sig en kvinna, som icke egnade minsta intresse åt sin toilett. Det var dock ingenting manligt eller emanciperadt hos henne; tvärtom, hon var fullkomligt kvinlig, men så enkel, naturlig och sann — kanske en smula kärf — att man icke hos henne kunde spåra ens skymten af kvinligt koketteri, småaktighet och förställning.

Den återstående delen af kvällen hade han egnat mest åt henne. De lärde hade förlorat betydligt i intresse i jämförelse med denna kvinna, som var så olik alla de kvinnor han känt eller trott sig känna.

Då de togo afsked af hvarandra, hade han frågat:

— Får jag besöka er ibland? Det vore nyttigt för oss båda, tror jag, att lära känna hvarandra närmare.

Och hon hade svarat:

— Gärna. Det gläder mig att ni vill komma.

Och så hade han kommit — en gång, flere gånger, alt oftare och oftare och slutligen hvarje dag. Och ju mer han lärt känna henne, dess mer hade han fängslats och intresserats af henne, tils de slutligen blifvit oumbärliga för hvarandra.

Hur intelligent hon var! Han hade stundom nästan häpnat öfver skärpan och klarheten i hennes förstånd. Hvilket nöje att med henne utbyta åsikter och ideer; han hade aldrig tröttnat därpå. Och hans forna ensamma studier hade synts honom torra och ofruktbara, jämförda med det att studera tillsamman med henne.

Man hade mycket sysselsatt sig med deras förhållande till hvarandra, ty det var ingen som förstod det. Alla ville de tro på ett erotiskt element däri, som icke fans, och man ansåg det för omoraliskt och tadelvärdt af dem att icke gifta sig, då de ändå beständigt voro tillsamman.

Hvarför de icke gjort det?

Därför att de icke varit det minsta förälskade i hvar-

andra. Det fans icke någon erotik i deras förhållande. De hade varit mer förtroliga, sanna och öppna mot hvarandra än vänner vanligtvis äro, men hvarje tanke på kärlek hade ju stått fullkomligt främmande för dem båda. Han fann sig obeskrifligt tilltalad af denna enkla, sanna, kloka och fördomsfria kvinna. Han beundrade hennes godhet och upphöjda karaktär, men det fans hos henne intet som kom hans blod att flyta hastigare och hans pulsar att slå snabbare i hennes närhet. Och ehuru de i fem års tid nästan dagligen varit tillsamman, hade de aldrig växlat en smekning eller tilltalat hvarandra med ett tonfall af ömhet. — Det rent intellektuella intresse de kände för hvarandra hade folk ej kunnat förstå.

I detta ögonblick var det ej lidelsefull sorg han kände, där han satt vid hennes sida och så tydligt såg dödens insegel på hennes panna. Hans hjärta var tungt och beklämdt inför det slag af ödet som länge hotat honom och nu var i begrepp att falla. Han hade känt det så, altsedan han på förmiddagen fått hennes biljett, så otydlig och knapt läslig — alldeles olik hennes eljes så vackra stil.

„Natten har varit mycket svår. Doktorn säger att det lider. Kom så fort du kan.“

Han hade knapt fattat meningen af dessa rader, innan han redan var utom dörren på väg till henne. Men då han kommit, hade hon just fallit i sömn, och han hade satt sig ned att vänta, tils hon vaknade.

Ju mer han betraktade henne, desto tydligare blef det för honom att hon icke hade många timmar kvar. De hade ofta talat om just denna stund, och båda hade de önskat att då få vara tillsamman. De hade förestält sig de känslor som skulle fylla själen, då lifvet med sin oro och äflan altmer drar sig tillbaka och döden i sitt allvarliga majestät skrider alt närmare för att slutligen med sin iskalla hand hämma hjärtats sista matta slag och komma hvarje droppe blod att stelna. Och nu var detta ögonblick nära.

Plötsligt slog hon upp ögonen. De irrade oroligt och sökande omkring, men då de föllo på honom, antogo de ett lugnare uttryck. Hon räkte honom handen.

— Jag är glad att du kommit. Nu skall du ej lämna mig mer.

Han lutade sig ned till henne.

— Hvad säger doktorn?

Hon log matt.

— Ingenting som jag ej viste förut. Det är slut för mig snart.

En känsla af ångest steg upp inom honom och lade sig tryckande öfver hans bröst. — Var det värkligen slut för henne — slut med alt hvad de haft gemensamt? Skulle han aldrig mer höra hennes röst. Det var som om han nu först förstått hvad döden innebar. Han sökte något att säga henne, men han fann intet.

Hon blickade tigande framför sig. Plötsligt såg hon åter upp på honom. Hennes ögon glänste oroligt.

— Jag är så rädd.

Han stirrade bestört på henne.

— Rädd?

Det låg ett uttryck af gränslös undran i hans röst, och det undgick henne icke.

— Jag viste ju att du icke skulle förstå det, jag förstår det knapt själf. Men det är sant i alla fall. Jag är rädd att dö.

— Men hvarför, jag förstår icke. För hvad är du rädd?

— Jag vet icke för altsammans, för tomheten, mörkret, ovissheten — för döden.

Han var ytterligt förvånad. Detta kunde han icke fatta. Hon rädd att dö, hon, som alltid talat så lugnt om detta.

Han betraktade henne, där hon låg, och det slog honom hur förändradt hennes utseende och uttrycket i hennes ansikte var. Man hade under hennes sjukdom afklipt det mörka håret, och det föll nu en smula vågigt ned öfver pannan. Detta gaf hennes ansikte något ungt och nästan barnsligt, som ytterligare förhöjdes af den oroliga, ängsliga blicken i de annars så lugna bruna ögonen. Det föreföll honom nästan som såge han henne nu för första gången, eller som vore hon en annan person än den han hittils känt. En egendomlig känsla af medlidsam ömhet, sådan han aldrig erfarit gentemot henne, kom öfver honom. Men han försökte lugna henne.

— Det fins ju ingenting att frukta för, sade han lugnt. Du vet ju att det som säges om att stiga ner i grafvens mörker och dylikt är blott ett tomt talesätt. Då lifvet flytt, har du intet medvetande om det som följer. Alt är slut, du har för alltid upphört att vara till, och det fins intet för dig att frukta mer.

Hon ryste.

— Men det är just det som är det fruktansvärda, att gå bort för alltid, spårlöst försvinna, plånas ut och aldrig, aldrig mer kunna komma igen. Ja, du förstår det inte. Du lefver och är frisk och ser det på afstånd, så som jag sett det ända till i natt, då jag icke trodde jag skulle lefva till morgonen. Då först förstod jag hvad det är att dö — att alt det som ännu i denna stund är jag, hela mitt själs- och tankelif, alt, inom ett ögonblick skall upphöra att vara till, såsom om det aldrig funnits, och att af den varelse, som under så många år utgjort en liten värld för sig med fröjder och sorger, lidanden och förhoppningar, arbeten och planer, icke skall återstå så mycket som ett stoftgrand en gång. Det är hemskt att så fullkomligt förintas.

Medan hon talade, rörde hon hufvudet oroligt af och an på dynan, och händerna knäptes och öppnades oupphörligt som i ångest.

Han såg sig hjälplös omkring. Hur skulle han trösta och lugna henne? Alt hvad han sade tyktes maktlöst gentemot den ångest som plötsligt fått makt med henne. En tanke uppdök hastigt hos honom, men han förkastade den genast. Han ville göra ännu ett försök att tala till hennes förnuft. Åter lutade han sig ned till henne, och hans röst ljöd fast och bestämd.

— Du är uppskakad och nervös nu, och därför ser du den enkla saken att dö på ett sätt som du icke skulle göra vid lugnare besinning. Det är din uppjagade fantasi som talar, ej din öfvertygelse och ditt förnuft. Då du var frisk och din hjärna klar och normal, hade du ju den sanna och lugnande vissheten att alt är slut med döden. Låt ej dina sjuka nerver beröfva dig en öfvertygelse, som du funnit trygg och säker under hälsans dagar, då du kunde tänka skarpt och klart.

Hon såg upp, och hennes ögon fingo ett nästan fientligt uttryck.

— Kunde tänka skarpt och klart — ja, vi ha trott så. Trott att våra tankar voro så korrekta, så sanna och djupsinniga. Kanske de varit det, men de ha i alla fall varit blott tankar, och det fins andra som tänkt lika mycket som vi öfver dessa frågor, men som kommit till alldeles motsatta resultat. Vi tänka och tala hit och dit om allting mellan himmel och jord, och till slut vet den största tänkare icke med visshet mer än den mest okunnige och olärde, som aldrig grubblat öfver lösningen af lifvets gåtor.

Han satt tyst. Kanske hade hon rätt. Åtminstone var det något som han icke kunde disputera med henne om, ty när alt gick omkring, hvem viste något med säkerhet, alt var endast antaganden, förmodanden, tankar om tingen.

Och åter flög samma tanke som nyss genom hans hjärna, och motvilligt gaf han den ord.

— Du vet ju att de finnas som säga sig vara säkra om det som följer efter döden. Prästerna — han höll upp ett ögonblick och fortfor sedan med tilltagande motvilja för sina egna ord — kanske skulle du vilja — om det skulle lugna dig. — —

Hon betraktade honom förundrad.

— De säga — han talade långsamt, som om hvarje ord kostat honom ansträngning — att religionen förklarar alt och löser alla gåtor — — Huru som hälst, det är en blid tro, med himmel och änglar och ljus och fröjd utan ända, och många ha omfattat den på sitt sista.

Det gick som en ljusning öfver hennes ansikte, medan han talade. Hon låg länge tyst.

— Min mor dog i denna tro, sade hon sakta.

— Ja — hans röst ljöd tung och osäker. Den pinade honom så gränslöst den tanken, att också hon på det sista skulle fegt vända sig från det som var sant, att hon med den sista ansträngningen af tanke och känsla skulle haka sig fast vid en illusion för att med dess tillhjälp dikta bort dödens fasa.

Det blef åter en lång tystnad. De tyktes hvardera på sitt håll försjunka i tankar.

— Nej, sade hon långsamt — jag kan ju ändå inte — —

— Hvad kan du inte?

— Tro dem — prästerna — och det du talade om — om himlen och alt det andra — —

Han drog ett djupt andetag af lättnad. Det var som om en sten fallit från hans bröst. Han kände sig nästan tacksam mot henne. Och under inflytande af denna känsla tog han hennes hand och behöll den sluten i sin.

Hennes ögon slötos för några minuter, hon var tydligen mycket utmattad. Men därpå öppnades de åter, stora och glänsande, och det oroliga uttrycket återkom i hennes ansikte. Plötsligt brast hon ut i krampaktig gråt, och mellan snyftningarna trängde ett ord öfver hennes läppar —

— Mamma — —

Rådlös lutade han sig ned till henne. Det var första gången han såg henne gråta, och det rörde honom djupt. Åter greps han, starkare än förr, af en känsla af ömhet och innerligt medlidande.

— Kan jag icke göra något för dig, min vän? — Jag ville så gärna se dig lugn och tröstad. Fins det ingenting som jag kan göra?

— Jag är så ensam, snyftade hon — så ensam, nu när jag skall gå ut i det stora mörkret. Då jag var liten och var rädd för något, mins jag att mamma brukade taga mig i sin famn och smeka mig och tala lugnande till mig — och jag vet ej hur det kom sig, men min rädsla försvann alltid. Hon förstod så väl hvad hon skulle säga, ty hon älskade mig. Sen dess har ingen gjort det — -- Åh, om hon vore här och kunde tala till mig och smeka mig som hon brukade — jag skulle inte vara rädd då. — Nu har jag ingen som bryr sig om mig. — Det är tungt att vara så ensam, då man måste dö.

— Du är icke ensam, sade han mildt, du har ju mig.

Hennes tårar upphörde, och åter kom en fientlig blixt i hennes ögon.

— Dig — hvad har jag varit för dig? En kvinlig intelligens, ingenting annat.

— En kvinlig intelligens, sade han dröjande. Ja, det var sant — just det hade hon varit. Det var i dag första gången, nu när hon skulle dö, som det gått upp för

honom att hon kanske kunnat vara något annat och mer, om han sett henne förr såsom i dag, och nu var det för sent. — Men hvad hade han då varit för henne?

— Likasom jag varit endast en manlig intelligens för dig, sade han en smula bittert.

Skuggan af en rodnad uppsteg långsamt på hennes bleka kind.

— Ja, det blef ju så, sade hon sakta.

Blef så — En plötslig hjärtklappning kom öfver honom. Hade det då funnits en tid, då det varit annorlunda för henne, och hade hon bedragit honom, då hon låtit honom tro att hennes intresse för honom var af samma rent intellektuella art som hans för henne? Han måste veta det.

— Blef så, säger du. Var det då inte så från början?

Hon såg länge på honom, som om hon riktigt sökt minnas alt. Hennes svar kom långsamt och dröjande, som om hon skådat långt tillbaka i tiden.

— Jag tror att det fans en tid, då det berodde endast på dig att göra vårt förhållande till ett annat än det sedan blef. — En mycket kort tid kanske — ty jag såg ju att ingen tanke på dylikt någonsin uppstod hos dig — men jag tror att den funnits för mig — och den var kanske den lyckligaste. Den är som en otydlig dröm nu och har knapt någonsin varit mera — och sedan länge — sedan många år har jag icke ens önskat att det blifvit annorlunda mellan oss. Det har varit bäst som det varit — och jag har alltid tänkt så — ända till i natt —

— Till i natt?

— Ja — Alt är så annorlunda, då man skall dö. Det är som skulle jag se alt på ett annat sätt nu — jag vet nog att du inte kan förstå det. Men det är så tungt att gå bort och veta att det fins ingen som sörjer en, då man ej mera fins — Jag hade inte tänkt på det förut — men nu — —

Hennes röst skälfde i smärta.

— Det är att fullkomligt förintas. — Andra lefva ännu och ha en eftervärld i deras sorg och saknad som älskat dem. Jag har ingen. Jag skall gå bort så spårlöst som en af de miljoner vågor som födas och dö därute på hafvet.

Det var något i de stilla, sorgsna orden, som grep honom djupt. En känsla som af saknad efter något som han

försummat eller för alltid förlorat kom öfver honom och fylde hans ögon med tårar — för första gången på långa år.

— Säg inte så, sade han med bruten röst, jag —

Hon skakade sakta sitt hufvud.

— Nej, inte du — — Jo, du skall sakna mig och du skall kanske aldrig finna någon som fullt ersätter mig — åtminstone inte på länge. Saknad och tomhet, det skall du känna, det vet jag — men inte sorg. — Man sörjer endast dem som stått ens hjärta nära.

En snyftning frambröt oemotståndligt ur hans bröst, och han dolde ansiktet i sina händer.

Hon såg upp.

— Hvad är det?

— Du får inte tala så som du gör — om att ingen skall sörja dig. Det plågar mig att du skall tänka på detta sätt — och jag tror att det kunnat vara annorlunda mellan oss, om jag sett dig förr sådan som i dag.

Ett egendomligt förväntansfullt uttryck flög öfver hennes ansikte och återljöd i hennes svaga röst.

— Hur menar du?

Han behärskade med ansträngning sin ovana rörelse, men hans röst var ännu bruten och ostadig.

— Du var alltid så lugn, så korrekt och behärskad. — Det föll mig aldrig in att tänka på dig på det sättet — du tyktes så uteslutande uppgå i intellektuella intressen.

— Och ville du inte hälst ha det så? Hvilken annan dragningskraft skulle jag haft för dig utom min intelligens?

— Ja, jag tykte ju bäst om det — det var ju det som fängslade mig vid dig. — Men ändå, jag vet inte själf — i dag har jag sett dig från en ny sida, så barnsligt rädd, så kvinligt ologisk i din oförståndiga fruktan och ångest. — Och — ja, jag förstår det inte als, men jag har i dag för första gången känt det såsom jag aldrig förr känt. — Och jag tror — nej, jag vet att jag skall sörja dig, då du är borta.

Hon drog djupt efter andan, och där lade sig som ett leende kring hennes bleka mun. Hon slöt ögonen och låg länge tyst.

Han hade tagit hennes hand i sina och smekte den

sakta och ovant. Hon låg så stilla som om hon sofvit, och uttrycket i hennes ansikte blef altmer ljust och fridfullt.

Men plötsligt såg han en förändring gå öfver hennes ansikte. Ögonen öppnades och liksom vidgades af förfäran.

— Nu kommer det öfver mig igen — som i natt — jag känner det — doktorn sade då att det är slut för mig med nästa anfall. — Hjälp mig — du måste hjälpa mig — —

Nu var det öfver henne, och han såg henne vrida sig som en mask under plågorna, medan kallsvetten frambröt på hennes bleka panna och en jämrande klagan stötvis trängde öfver hennes sammanprässade läppar.

Han hade aldrig förr sett något af hennes svårare anfall, och han var utom sig af fasa. Hur länge det varade viste han icke. Minuterna tyktes honom evighetslånga, da han stod lutad öfver henne med iskalla händer och badande i ångestsvett, medan hennes hjärtslitande rop om hjälp oupphörligt ljödo i hans öron.

Han hade genast sändt bud efter hennes läkare, men minut efter minut förgick, utan att någon kom. Och då budet slutligen återvände med besked att läkaren ej kunnat anträffas, var det värsta öfver, och hon låg skälfvande efter de förfärliga plågorna med ögonen grumliga och redan till hälften brustna.

Han fuktade hennes läppar med vin och gned tinningar och pulsar med eau de cologne, och ännu en gång tyktes för en flyktig stund en sista skymt af lif återkomma. Hon grep i krampaktig ångest hans hand.

— Det är slut — nu kommer det stora mörkret — och jag måste ensam ditin — Hvarför säger du ingenting? Om du håller af mig, så måste du kunna hjälpa mig —

En vanmäktig förtviflan kom öfver honom. Hvarför fann han ingenting att säga henne? Han hade gjort hvad han kunnat, men alt hade varit förgäfves. Hvar fans nu hela den stolta, logiska, konsekvent genomförda tankebyggnad, som de med sådan hänförelse omfattat i lifvet och som nu visade sig vanmäktig att trösta, nu då det gälde att dö, värkligen dö.

Och åter ljöd hennes slocknande röst med en sista förtviflad bön om hjälp och tröst.

— Kan du inte hjälpa mig —

Det brusade och sjöd i hans hjärna. Han tykte att han ville gifva alt hvad han ägde för att finna det ord, som kunde lugna henne i detta sista ögonblick. Och plötsligt genom ett hvirflande kaos af tankar dök där upp ett minne — minnet af det sista arbete de läst tillsamman — Peer Gynt.

De hade talat mycket om den scen som skildrar Aases död, om hur sonen för henne diktar bort all dess fasa och bitterhet, då han låtsar köra henne fram till himmelens port och låter Gud fader befalla Sant Petrus att släppa henne in: „Mor Aase skal slippe frit“. Han hade ogillat det kärleksfulla bedrägeriet och låtit undfalla sig något om den feghet som ej har mod att se sanningen i ansiktet; men — hon hade tankfullt yttrat:

— Jag ställer sanningen lika högt som du, men jag tror att få skulle ha detta brutala mod, då det gäller att trösta en älskad person i dess sista ögonblick. Och jag vet ej ens om det vore rätt att i dödsnöd och dödsångest så obevekligt fasthålla endast den nakna sanningen.

Nej, han hade icke detta mod. Han som med sin naturs enda lidelse var hängifven det han ansåg för sanning, han gick nu på ackord med den, då det gälde henne.

Han lyfte mildt upp hennes tunga hufvud och lade det på sin arm. Därpå lutade han sig ned öfver henne, och hans röst fick ett ömt, nästan smekande tonfall:

— Var inte rädd för mörkret, kära lilla barn, du skall inte vara ensam där. Din mor, som du så mycket älskade, har gått före dig dit in — och jag tror att hon skall möta dig och vara med dig därborta.

— Tror du — det kom som en fläkt öfver hennes läppar.

— Jag är säker därpå, sade han bestämdt, ehuru hans hjärta klappade våldsamt. Känslan är evig, och en moders kärlek kan aldrig dö. Hon som tog dig i sin famn, då du var ett litet barn, och smekte bort din rädsla, hon kan icke låta dig vara ensam nu i det stora mörkret. Ser du ej hur det ljusnar omkring dig. — Din moders ögon stråla emot dig, och hennes leende hälsar dig välkommen. — Kan du frukta ännu i din moders famn?

Det förfärade uttrycket vek under hans ord altmer

från den döendes ansikte, och där gled som ett leende öfver hennes läppar. Hennes hufvud blef alt tyngre på hans arm, och hon drog ett djupt andedrag.

— Det är inte mörkt mer. Du ser din moder, och hon breder sina armar emot dig. Ännu ett ögonblick, och du skall slutas i dem för alltid.

Uttrycket i hennes ansikte blef alt ljusare, nästan strålande. Hennes hufvud böjdes en smula åt sidan, och ett rosslande andedrag höjde hennes bröst. Hon var död.

Han lade sakta ner hennes hufvud på dynan och kvarstod sedan orörlig, lutad öfver henne — fängslad oemotståndligt af den prägel af leende lugn och lycka, som hvilade öfver hennes drag.

Och medan han stod där ensam med den döda, uppstego tunga tankar inom honom, och alla mynnade de ytterst ut i en halft bitter, halft sorgsen undran öfver lifvets och tillvarans många gåtor.

Hon, som låg där, hade älskat och aktat sanningen högre än alt annat, och likväl hade hon gått bort i hvad han måste anse för en lögn. Och denna lögn hade haft förmåga att fylla henne med en känsla af lycka, sådan hon kanske aldrig förr erfarit — en lycka, hvaraf återskenet ännu öfvergöt det stelnade ansiktet med ett skimmer af förklaring — medan sanningen, som hon älskat, vållat henne endast smärta och förskräckelse.

Och han själf, han hade för den varelse han aktat högst af alla, för henne, som stått honom närmare än någon annan, i sista stunden ljugit fram ett tröstande hopp, som han viste var en lögn — ljugit henne ut ur lifvet. — Hvilken bitter ironi låg ej i alt detta!

Ångrade han sig? — Ja och nej. Han viste att, om det erbjödes honom tillfälle att ännu en gång välja, skulle han under samma omständigheter handla på samma sätt som han gjort. Men han erfor en känsla som af blygsel, och han sörjde öfver människonaturens inkonsekvens och brist på mod, då det gälde.

Han reste sig långsamt för att gå. Det låg något tungt och tryckande öfver honom som efter en förlust som han kände, men ännu icke fullt kunde fatta. Det var något mer än blott förlusten af henne, som låg där — något bru-

tet och osäkert — en känsla af att han svikit sig själf. Han erfor en plötslig förnimmelse af annalkande ålderdom, ensamhet och hjälplöshet, och det var med den han tillslöt dörren om den döda och begaf sig ut på gatan — på väg till sitt ensliga hem.

Olga Torckell.

Gladt!

Flygeldörrarna slås upp: en liten bugande ceremonimästare i puderperuk, knäbyxor och skor hälsar mig välkommen i det lilla förmaket och anvisar mig plats vid ett stort rundt bord, väntansfullt täkt med en hvit duk. Däromkring sitta flere bekanta damer, afvaktande hedersgästens ankomst. Några förfrågningar hvar hon månde dröja, gemensam undran huru de ännu uteblifna värdinnorna så kunnat försinka sig, ett hemlighetsfullt löje af den lille tjocke, för tillfället manligblifne ceremonimästaren — och dörrarna slås åter upp.

Där står hon, vår forna väninna, för hvars skull vi alla samlats här i kväll, glada att åter en stund få se henne i den krets hon sedan några år ej mera tillhört. Lång, smärt, elegant som vanligt, stiger hon in; ceremonimästarn öfverräcker henne en blomsterkvast, och i det hans åsyn aflockar henne det halft spefulla, halft öfverdådiga löje vi alla känna så väl, glider hennes elastiska gestalt hälsande från den ena till den andra.

De flesta af oss ha ej sett henne på åratal, och vi välkomna henne som den spetsfundigaste och mest uppsluppna, då det gäller uddigt skämt och flertydiga vändningar. De stora mandelformiga ögonen ha ej förlorat något i själfullhet och dolskt behag — ser man noga in i dem, finner man iris mörkt hafsgrön och pupillerna starkt vidgade som hos kattor i mörkret — den smala, fina näsan med sina vibrerande vingar klyfver luften lika dristigt som förr, en mycket kort öfverläpp är alt ännu lätt uppdragen som af smärta eller hån, och det förunderligt smala, lång-

sträkta ansiktet, upptill beskuggadt af en lätt frisyr, nedtill något aftärdt, frestar fortfarande som en gåta. Då det är i hvila, blicka ögonen drömmande, rufvande som öfver något hemligt ondt, och munnen sluter sig sakta, visande läpparnas smidiga krökning. Är minspelet i gång, glimma och spraka ögonen åt alla håll, ena mungipan höjer sig listigt medgifvande, och ur den andra halkar en speglosa. Stämman böjlig, låg, i fulländad harmoni med hela gestalten.

Nu höjas rop efter Hanna, Ellen, Marie och andra. *Gabrielle* ser sig frågande om; ceremonimästarn bjuder henne armen. Vi öfriga tåga efter dem genom några smärre rum och stanna slutligen framför en dörr med tillbakaslagna portierer.

I det lilla kabinettet innanför sitta kring ett kaffebord fyra i framtidskostymer utpyntade gummor med tungor och händer i liflig rörelse. Det är de saknade damerna, Gabrielles fyra intimaste väninnor, som henne till ära utföra denna lilla skvallerkvartett, behandlande framtidsvyer ur hennes familjelif. Till höger den feta rådmanskan i egendomlig kostym, nedtill kvinlig, upptill manlig, „nyaste amerikanska mod“; i soffan Marie, adelsdamen, som självskrifvet representerar den rest af aristokrati hon antar skola existera efter tjugu år; bredvid henne Ellen, grånad, stammande, halfkväfd af dämpadt skratt, med kaffebruna ögon, som midt i ålderdomen lysa af ungdom och självsvåld, till vänster Hanna, en fet pendant till matronan i amerikanskt snitt.

Introducerande hälsningsverser deklameras bakom scenen. Därefter börjar den mest fantastiska diskussion som någonsin förts på öfverdådiga läppar. Marie spelar förträffligt „hög“, och på Hannas rödletta ansikte glänser ett borgerligt återsken af skrymtande värdighet. Pratet rör sig mest kring Gabrielle och hennes familj, men kastar sig äfven då och då in på halsbrytande afvägar alt efter de spelandes nycker.

Ack ett sådant omotståndligt, häjdlöst skratt! Hvad det gör luften ren! Då man mist andan däraf och är så utmattad, att man knapt hålles på benen, kännes det som om bloden förnyats i ådrorna, genom hela kroppen smyger en frisk kraft, en lifslust som trotsar hela hopen af ängslan och

vedermöda. — Gabrielle står lutad mot en dörrpost; hon har roligt, hennes strupe är hopsnörd af skratt, hon applåderar, hela hennes kropp vrider sig af munterhet. Men från den korta öfverläppen försvinner icke den nervöst smärtsamma dragningen — ett spår som temperamentet gräft in i hennes rörliga mimik.

Då man antar henne ha nog af uppträdet, sluta de fyra häxorna sina bizarrerier, ceremonimästaren bjuder åter Gabrielle armen och för henne tillbaka till det första rummet, där en bål med tillbehör klär den hvita bordduken. — Efter skålar, tacksägelser, kallprat sjunker Gabrielle i ett soffhörn, och ett utrop af välbehag undslipper henne:

„Hvad jag är glad att åter vara bland eder! Om I visten huru litet jag trifves där borta, där mitt hem nu är“.

Och hon börjar redogöra för sin nya omgifning, sitt umgänge i den stad, dit hennes mans befordran flyttat familjen. Karaktäristikerna bildas af sig själfva genom väninnornas frågor; öfver Gabrielles läppar glider färdigspetsad den ena repliken efter den andra, illustrerad af munvinklarnas ironiskt mjuka smil, och hennes kolglänsande ögon fördjupas af hemlighetsfull melankoli. Det vore svårt att bestämma dessa ögons färg — om dagen tyckas de icke ha någon alls, men vid eldsken flamma de upp i dunkel glans.

Samspråket går småningom rallentando och hotar bli elegiskt. Då flyga plötsligt debattangerna till salen upp, en stormande mazurka brusar in, och fyra par i de mest outrerade kostymer ses svänga om i gladaste stoj, bland dem Marie, i ett nu blifven kavaljer med uppsluppna later. Dansen antar snart de mest fantastiska former; åtta hjärnor med improvisatorisk talang variera tempo och attityder, och åskådarne stå ej länge sysslolösa. Ett allmänt huller om buller inträder, Marie slår sig ned vid pianot för att sjunga muntra visor — hennes specialitet — och det glammande öfverdådet stäckes först då kyparne bära in vår sexa. Salongen är notabene tillika matsal. Då flere af oss äro iklädda manliga dräkter och vår munterhets kvicksilfverpelare gått något för mycket i höjden, gäller det att i hast iakttaga decorum för att ej den lilla skvallerstaden, i hvars midt

vi befinna oss, skall bli altför rikligt serverad med underhållningsmaterial.

Efter sexan skiljas vi åt; det är redan långt lidet på natten. Gabrielle tackar alla med stora fuktiga ögon. Vi känna att hon nog ännu då och då skall återkomma till oss, om ock blott på en dag, för att få gäckas och le så som hon ännu icke kan det i någon annan krets än vår. Spe och skälmeri äro för henne lifsbehof.

I den hjärtligaste stämning går en hvar från den glada sammankomsten, dit ej en manlig gäst satt sin fot. Också kvinnor kunna roa sig i hvarandras sällskap — förstås ifall de hemma äro väntade af sina män.

I. L—d.

I Bokhandeln.

Herman Råbergh: Teologins historia vid Åbo universitet. Förra delen. 1640—1713. (= Åbo Universitets lärdomshistoria. 4 Teologin). Helsingfors 1893. Svenska literatursällskapets i Finland förlag. 190 s. 8:o. 3 mk.

En ny del af Åbo universitets lärdomshistoria, en af de viktigaste, har härmed utkommit. Teologins förhärskande ställning under akademins första sekel frambragte en literatur så omfattande, att förf. tilsvidare, på de nära tvåhundra sidor arbetet innehåller, ej hunnit längre än till stora ofredens tider. Och dock har han begränsat sitt ämne så strängt man knapt önskat det. Med den framstående talang biskop Råbergh äger för historiskt skriftställeri, hade han gjort forskningen en stor tjänst, om han ej inskränkt sin framställning till hufvudsakligen den vetenskapliga literatur, som inom teologiska fakulteten utgafs, utan äfven egnat uppmärksamhet åt den teologiska bildningen och skriftställeriet öfverhufvud inom landet, på den tid arbetet omfattar, och gifvit det biografiskt karaktärstecknande elementet större utrymme. Men vi medge, att därmed arbetet öfverskridit de närmaste af programmet stälda gränserna och vuxit i en sådan proportion, att den af mångfaldiga göromål upptagna teologiska läraren och numera stiftsbiskopen ej kunnat så snart bringa det samma till önskvärdt slut.

En och annan ny biografisk detalj, men framförallt en ingående granskning af tidehvarfvets teologiska literatur är i ren forskningsväg det nya arbetet erbjuder. Men detta är ej det för-

nämsta. Det nyförvärfvade materialet liksom äldre förut förefintligt har blifvit med stor skicklighet användt till karaktäriserande af de härskande läroriktningarna; kända personligheter framträda med skarpare konturer än förr, och flere förut blodlösa namn ha fått lif.

Inledningsvis lämnas en kort redogörelse för teologin i landet före universitetets grundläggning, hvarvid förf. uppehåller sig bl. a. vid munken Jöns Budde, reformatorerna Agricola och Juusten samt biskop Ericus Erici. Angående Buddes versioner af bibliska böcker må anmärkas, att de ej äro parafraser, utan värkliga öfversättningar. Reformationstidens literatur hade en praktiskt religiös karaktär, men hvilade på vetenskaplig basis och var jämförelsevis själfständig. I fråga om den lärde biskop Ericus torde man med fullt skäl få antaga, att hans insats vid arbetet för bibelns öfversättning till finskan icke varit ringa, hvilket kunnat nämnas.

Då förf. därefter öfvergår till sitt egentliga ämne, lämnar han först en intressant bild af studiernas allmänna skaplynne under 16:hundratalets senare hälft, enkanneligen af teologins predominerande, alt omfattande ställning. Någon öfverdrift ligger kanske i det yttrandet, att de filologiska och filosofiska vetenskaperna under detta tidehvarf icke hade någon ens närmelsevis själfständig uppgift. Under de första decennierna af akademins tillvara var det visserligen så, men senare visa sig tydliga spår till en emancipation. Icke häller voro de arbeten som publicerades inom filosofiska fakulteten, äfven då de stå teologin nära, i den mening teologiska, som de hvilka publicerades inom den teologiska fakulteten. Dessa voro nästan utan undantag dogmatiska. Hårklyfvande definitioner och ofruktbara ordaträtor, detta är utmärkande för periodens ortodoxa teologiska literatur. Förf. betonar skarpt denna sida, men framhåller tillika, att de våras ortodoxi ej var så exklusiv, som merendels de tyska teologernas; de hade äfven intresse för det personligt religiösa lifvet. Hos någon framträder den praktiska tendensen tydligare, hos andra är den mera undanskymd; reaktionen mot den formella ortodoxin framkallade slutligen den pietistiska riktningen, och äfven synkretismen hade en representant i vårt land. Det var tvifvelsutan ett lyckligt grepp af författaren att med hänsyn härtill fördela teologins representanter på tre kategorier, den ortodoxa, den bibliskt-praktiska och den synkretistiska: därigenom har öfversiktligheten och klarheten vunnit och tidens skaplynne framträder tydligare.

Förf:s referat af de teologiska arbetena äro — det ligger i sakens natur — mången gång så speciella, att endast teologer af facket skola finna dem njutbara; men därjämte framhållas äfven drag, som lämna allmännare kulturbilder. Vi skola dröja vid ett och annat. Bland ortodoxins män utgör Enevald Svenonius (icke: Svennonius) den mäktigaste gestalten: lärd, oförskräkt, skarpsinnig, till sina yttersta fibrer ortodox, var det han

som hufvudsakligen behärskade det teologiska studiet vid akademin; han åtnjöt anseende som hela nordens förnämsta teolog I sitt första större arbete framstälde han filosofins, d. v. s. alla den filosofiska fakultetens läroämnens rätta bruk, huru de skulle tjäna teologin. Hans följande arbeten voro riktade mot papister, calvinister och synkretister. Om papismen säger han, att den är skild hvarken från hedendom, turcism eller sekterism. Med sanna kristna hafva de påfviske gemensamt endast dopet i den heliga treenighetens namn. Denna horiska kristendoms actus och effectus är ett oerhördt missfoster, ohyggligt att se och förskräckligt att höra. Om calvinisterna heter det: huru kunna väl de vara våra bröder, som h. o. h. vanhälga vår broders och herres Jesu Kristi testamente. Huru kan väl den vara min broder, som smädar min herre? Vid framställandet af synkretismens, den till försoning mellan kyrkorna sträfvande riktningens historia går Svenonius tillbaka ända till paradiset, till Evas förhållande vid frestelsen!

Ortodoxins mest originella representant var Petrus Bång, som märkeligt nog främst var kyrkohistoriker. Hans storartadt fantastiska hypoteser och deduktioner ha sitt motstycke endast hos Rudbeck, med hvilken förf. med alt skäl sammanställer honom: första delen af Rudbecks Atlantica utkom samma år som Bångs Svenska kyrkohistoria. Bångs kyrkohistoria går ej längre upp än till Ansgarius, men Bång har dock en lång tiderymd att behandla, ty han lyckas bevisa att Adam varit i Sverge, varit dess förste biskop och då grundat en blomstrande kristen församling. Äfven Pauli värksamhet sträkte sig till Sverge, ty enligt Chrysostomus hade han „under loppet af knapt 30 år bragt hela mänskligheten under Kristi ok“ — sålunda äfven Sveogotherna. — Med alla dessa besynnerliga åsikter var Bång en grundlärd teolog och nitälskade äfven för kristligt lif.

Såsom karaktärer stå dessa två högt, men ortodoxin hade äfven sina enfants perdus, en Anders Petræus, som i hög grad försummade sina föreläsningar och på fyra år ej suttit mer än en gång med i teologiska fakulteten, en Anders Hasselqvist, den mest renlärige bland renlärige, en sträng botpredikant, men lastbar i sitt lefverne. Ortodoxin var till lära och lif stadd på förfall.

Inom den bibliskt-praktiska riktningen möter oss först den lärde, renhjärtade, fromme biskop Eskil Petræus, känd genom sina förtjänstfulla predikoutkast eller textutläggningar och sitt arbete för finska bibelöfversättningen. Väsentligen samma ståndpunkt intogs af biskoparne Gezelius, far och son; deras förnämsta literära förtjänster ligga äfven åt samma håll: predikans och skrifttolkningens; ur deras arbete framgick det berömda Gezelianska bibelvärket såsom periodens förnämsta arbete på det teologiska området. Den äldre Gezelius var i många stycken småsinnad och trångbröstad. Hvad hans befordran af humanistiska studier beträffar, voro hans vyer härvid så teologiskt begränsade,

att man t. o. m. kan säga, att han sökte motarbeta hvarje inflytande af den humanistiska andan — sådan modifikation af förf:s uttryck skulle vi här tillåta oss. Att Gezelius ej höll sig fri från skolastiska spetsfundigheter och frågvishet påpekar förf. genom anförande af följande spörsmål i Gezelii öfverhufvud så förtjänstfulla och vackra teologiska Breviarium: „Är en droppe af Kristi blod tillräcklig att återlösa hela världen„ — frågan besvaras nekande; „har Kristi vid lidandet utgjutna blod öfvergått till förruttnelse“ — nej, ty Kristi blod var oförgängligt, därför har det ej förruttnat, utan har återupptagits af Jesus och blifvit jämte hela hans lekamen infördt i himmelen. I samma arbete bekänner Gezelius sig fullt och fast till tidens vidskepliga tro på häxor och spöken: „Häxorna kunna framkalla storm, hemligen borttaga mjölken från kvinnornas bröst och boskapens spenar“. „Häxor och trollkarlar böra brännas“. Hans ställning till judarna visar tidens hårdaste ofördragsamhet: judar måste tolereras inom det kristna samhället, emedan de under en kristen öfverhet icke så fritt kunna smäda Kristus såsom under en turkisk, men blott på följande vilkor: att de ej öppna sin mun till smädelse, att de behandlas såsom tjänares tjänare, emedan de äro ett högfärdigt och skrytsamt släkte, att deras sammankomster böra hindras, likasom de böra förmås att bevista vår gudstjänst och rätt undervisas om Messias; deras ocker bör ej tillåtas. — Sonen, Gezelius d. y., var en man med djup och vidsträkt lärdom och i följd däraf ej så ortodoxt ensidig, som många hans samtida. Till sin religiösa åskådning stod han pietismen nära; men under den senare delen af sitt lif, säger förf., då han såsom prokansler och biskop af Åbo stift kom i beröring med ur pietismen framvuxna separatistiska rörelser, intog han till dessa en af hans ämbetsställning betingad afvog ståndpunkt.

Till samma krets med mera innerlig religiositet hörde äfven flere af akademins professorer, såsom den lärde Laurbecchius — hvars förtjänster förf. dock synes mig anslå något för högt — den ödmjuke och grundlige Rungius, den milde, samvetsgranne och insiktsfulle David Lund, samt den separatistikt orolige och häftige Isak Laurbecchius, som blef från sin tjänst afsatt.

Den synkretiska eller frisinnadt förmedlande riktningen inom tidehvarfvets teologi hade blott en representant vid universitetet, men denne var en af akademins mest lärde och begåfvade män, energisk, ja hänsynslös, professorn, sedermera biskop Terserus. Några satser i hans för prästerskapets behof utgifna kateketiska arbete blefvo närmaste anledning till hans afsättning från biskopsämbetet. Bland annat bestred han att det apostoliska symbolum vore sammanfattadt af apostlarne, ehuru det innehöll deras läror; i afseende å söndagens hälgande säger han, att i nya testamentet bör den ena dagen hållas lika helig som den andra. Söndagen i sig anser han icke heligare än andra dagar. Dess användande till hvilodag är vilkorligt, äfven måndag eller annan dag kunde

användas till gudstjänstens förrättande, men emedan söndagen är därtill af fäderna förordnad, bör han ock helighållas, så att man intet försummar kyrkan och gudstjänsten; men sedan gudstjänsten förrättad är, är af öfverheten intet förbjudet att hvar och en då går till sina sysslor och arbete, som hvar och ens stånd och kallelse kräfver. — Bland satser som ansågos förgripliga var ock den, att papister, calvinister och vederdöpare behålla grunden till tron och saligheten, hvilket ansågs „osant och förfärligt". Terserus står ensam, men förf. tror dock att hans uppträdande i någon mån bidragit till att ett något tolerantare åskådningssätt senare gjorde sig gällande bland Åbo teologer.

Att ej blott den teologiska forskningens historia, utan äfven kännedomen om tidens allmänna åskådningssätt blifvit genom biskop Råberghs arbete befordrad, är af det ofvanstående klart. Förf:s syn på tingen är historiskt frigjord, så att de olika riktningarnas berättigande bedömes med hänsyn till tidsförhållandena. Arbetets förtjänst förhöjes af att förf. behandlar svenska språket med ovanlig lätthet, äfven i öfversättningarna från latinet. — Måtte biskop Råbergh snart bli i tillfälle att utgifva arbetets senare afdelning.

I. A. H.

Carl v. Bonsdorff: *De finska städernas representation intill frihetstiden.* H:fors 1893.

Som öfvertryck ur Historiallinen Arkisto XIII har utkommit ett litet häfte på en 70 sidor, behandlande ofvanangifna ämne och utgörande ursprungligen ett föredrag, hållet på Historiska samfundets årsmöte i fjol. Ämnet är ganska intressant och har tils dato veterligen ej blifvit utförligare behandladt. Dr Bonsdorff, som genom sina forskningar ledts in på stadshistoriens område och där redan hunnit framlägga talrika frukter af sitt arbete, har genom nämda undersökning gifvit ett nytt prof på sin kännedom af de finska städernas förhållanden under gångna tider. Så upplysande det än varit att erhålla en jämförande framställning af samtliga ståndens representation vid herredagar och utskottsmöten, har detta dock varit ogörligt, emedan riksdagsakterna beklagligtvis ej äro i tryck utgifna längre än till år 1571. Materialet till den framställning förf. nu gifvit af det finska borgarståndets deltagande i det parlamentariska lifvet intill frihetstiden har han därför nödgats hämta ur otrykta urkunder både i Sverge och eget land. Det ansenliga arbete den till pagina-antalet obetydliga uppsatsen sålunda kräft har dock ej varit fåfängt, i ty att förf. i de arkivaliska källor han för ändamålet anlitat lyckats finna åtskilligt nytt och af rätt stort intresse. Den läsvärda uppsatsen afslutas med en värdefull förteckning öfver herredagsmän från Finlands städer under åren 1531—1713.

Torsten Hartman.

B. Estlander: Allmänna historien i berättelser för skolans lägre klasser. I. Gamla tiden. H:fors 1893, Söderström & C:o. 213 s. 8:o.

I flere af våra privata lärovärk har den historiska undervisningen på goda grunder fördelats på två kurser, af hvilka den tidigare gör eleven bekant med historiens mest betydande personligheter, medan den senare ger en djupare inblick i den allmänna utvecklingsgången. För den tidigare kursen har lämplig lärobok saknats, ty Grubes berättelser äro altför vidlyftiga och i många hänseenden föråldrade, medan Pallins lärobok för mellanklasserna, som äfven användts, är altför torftig och kortfattad. Det arbete, hvars första del här föreligger, är afsedt att fylla denna lucka i vår läroboksliteratur.

De gamla folkens sagohäfder meddelas i så pass stor omfattning, att läraren i läroboken bör hafva fullt stöd för sin framställning. Berättelserna ur den egentliga historien grupperas kring de mest framstående personligheterna. Undvikande sammanbindande öfversikter har förf. disponerat materialet så, att den historiska följden af sig själf framgår ur framställningen, som kontinuerligt fortlöper med upptagande af alla hufvudsakliga omständigheter. Arbetet tjänar således på en gång såsom läsebok och lärobok. Urvalet är öfverhufvud godt och skildringarna lämna i afseende å saklig riktighet intet öfrigt att önska. Det hade dock varit lämpligt, att förf., isynnerhet i berättelserna från Roms äldre historia, angifvit hvad som bör anses såsom hjältesaga, hvad såsom värklig historia, ty svårligen kan eleven själf bilda sig en föreställning därom.

I formelt hänseende har arbetet stora företräden. Berättelsen är med riktig takt öfveralt anknuten vid en hufvudhändelse, som blir kärnpunkten, kring hvilken biomständigheterna grupperas. Intet öfverflödigt stör läsningen; inga sväfvande och intetsägande fraser och reflexioner förekomma. Språket är i hög grad enkelt och väl afpassadt för den afsedda åldern om 10—11 år. Dock märkes någon gång att förf. i sin sträfvan efter lättfattlighet afviker från det i språkligt afseende fullt korrekta uttryckssättet.

Förf. har vid slutet af hvarje afdelning tillagt en „återblick", som i frågeform upptager de hufvudsakliga, i det föregående omtalade sakförhållandena. Det synes ref. vara tvifvelaktigt, huruvida denna anordning är lämplig. Det är knapt troligt att eleven, såsom förf. förmodligen afsett, på egen hand skall finna korrekta svar på dessa frågor. Vi befara att de flesta lärare skola finna dessa öfversikter föga användbara.

En annan anmärkning, som förf. själf i företalet upptagit, gäller arbetets vidlyftighet. Om fortsättningen skall stå i någon proportion till början, kommer det att gå vida utöfver det omfång, som på två mellanklasser kan medhinnas. Förf. har i innehållsförteckningen med asterisk utmärkt de stycken, som utan

störing kunna bortlämnas, men denna utväg är väl föga tillfredsställande. Hällre kunde i ett arbete af denna art ett motsatt förfarande inslås, så att händelsernas följd mindre strängt upprätthölles, hvaremot läraren genom muntligt föredrag finge komplettera luckorna.

Efter det nu utgifna häftet skall, såsom förf. i företalet utlofvar, Medeltiden följa nyåret 1894 och Nya tiden under loppet af därpå följande läseår. Vi få således tillfälle att återkomma till arbetet, men uttala nu redan det hopp att det skall lända den historiska undervisningen i våra skolor till värklig nytta.

M. G. S.

Öfverste Mikael Anckarsvärds Minnen från åren 1788—1790. Sthlm 1892, P. A. Norstedt & söner. 168 s. 8:o. 2 kr. 50.

När Jakob Magnus Sprengtporten 1772 i Finland skulle göra klart för den af konung Gustaf förberedda statskuppen, skyddes icke här och där användandet af både våld och list, när så behöfdes. Bland annat gälde det att oskadliggöra en af riksdagsregementets ifrigaste koryfeer, den gamle illsluge mösschefven friherre Esbjörn Kristian Reuterholm, som för tiden befann sig på sitt gods Svidja i Sjundeå. Till den ändan sände man en ung fänrik, Mikael Cosswa, förklädd till estgubbe, på en skuta till Pikkala hamn för att bjuda ut säd åt riksrådet. Hans excellens, som var mån om sina oeconomica, lät den gången märkvärdigt nog lura sig och gick ombord på galejan, som emellertid genast lättade ankar och for af med sin dyrbara last till Sveaborg, rikens maktägande ständer, gud bättre, till stor prejudice. Fänriken: hvars familj var af franskt ursprung och egentligen hette Couchois — vann på bedriften adelskap och det sedan så ryktbara namnet Anckarsvärd. Hans lysande bana som sjömilitär är känd: han slutade som generallöjtnant, grefve och serafimerriddare, samt var landtmarskalk vid 1809 års betydelsefulla riksdag.

Dåvarande öfversten Mikael Anckarsvärd skildrar i sina minnen från åren 1788—1790 på ett om lugn objektivitet vittnande sätt det med så otroligt lättsinne iscensatta kriget i Finland och blottar en del af det intrigfylda spel, som slutligen nådde sin spets i Anjalamännens förräderi. Dessa uppteckningar lämna i många afseenden både nya och viktiga synpunkter för bedömande och förklaring af samtidens personligheter och förhållanden. Särdeles slående karaktäriserade, ehuru genom enskildheter, framstå konungen, hertig Carl, de båda Armfeltarne, Munck, Hastpher, Jägerhorn och Klingsporre, äfven Ehrenström. . Också det dåtida societetslifvet i Finland, särskildt i Helsingfors, belyses genom flere drag, och personförteckningen innesluter en hel mängd kända finska namn.

Från början hade Anckarsvärd, som stod i spetsen för arméns flotta, förhållit sig afrådande gentemot krigsplanerna, och

äfven inför konungen, som önskade kriget för att därigenom kunna draga både sina egna och statens intrasslade affärer undan kontrollen, hade han käkt trädt upp med sin mening. Detta gaf ett välkommet grepp åt hans många afundsmän. Förtalet låg redan i tidsandan, „alltid förräderi, alltid calomnier och skugga på hederlige och förtjänte officerare“. Konungen, som slutligen misstrodde alt och alla, lät förleda sig att afsätta och fängsla Anckarsvärd, hvilken omedelbart öfver den frusna Kvarken i mars 1789 sändes till Sverge, där han under bevakning af de uppbådade Dalkarlarne på Drottningholm länge nog fick bida ransakningen. Ehuru man sedan icke fann någon sak med honom och konungen med tårar i ögonen bad honom glömma det förflutna, kom han icke vidare att spela någon rol i det ännu fortgående kriget. Kort före arresteringen beskrifver han ställningen den 5 jan. 1789 på följande sätt: „Nu gör mig penningebristen alldeles rådlös, jag ser på ena sidan det ansvar jag mig underkastar medelst bristernas ännu längre döljande, och å andra sidan, huru deras anmälande torde illa uttydas. Officerarne lida värklig nöd, underofficerarne äro uti elände; gemene man både frys och svälter. — Till de senares aflönande har jag lånat, så länge det varit möjligt; officerare och underofficerare ha fått intet, alt sedan de från sjön hemkommo. Båtsmännen hade bort få deras släpkläder, men sakna dem ännu. Sjöartilleriet var nakot, då det från den sena campagnen återkom; skor, strumpor och skjortor, som dem varit lofvade, fås intet, och just häri ligger orsaken, att folket sjuknar och dör, och om man fortfar att soignera dem på detta viset, så lärer icke många göra nästa års campagne. — Nu skall jag föda folket med proviant; inga spislar, inga kittlar att koka uti, inga flaskor, ingen ved, alt felar med ett ord“. Man har all anledning tro att intet i denna bedröfliga tafla är öfverdrifvet.

Anckarsvärds minnen hafva visserligen förut varit kända och begagnade, men äro nu första gången trykta. De utgöra första häftet af skrifter utgifna af svenska Historiska föreningen och föregås främst af en reproduktion af författarens porträtt som landtmarskalk.

George Granfelt.

Lujo Brentano: Arbetslönens och arbetstidens förhållande till arbetsprestationen. Öfvers. från originalets 2:dra upplaga, utg. af *S. A. Andrée.* Sthlm 1893. 1 kr. 25.

Arbetarena organisera sig och fordra med stöd af förenade krafter högre lön och kortare arbetstid. Den moderna arbetareskyddslagstiftningen leder mot samma mål. Hvilket inflytande utöfva stegringen i lön och minskningen i arbetstid på produktionen? Se där de sociala frågornas A och O. Produktionens kostnader stegras, ropa arbetsgifvarena, konkurrensen på världsmarknaden försvåras, den nationella industrin ruineras. Andra

förfäkta motsatsen. Det är denna fråga Brentano vill underkasta en granskning.

Gammal sedvänja reglerade yrkesarbetarenas lif, deras arbete och behof i de tider, då den moderna storindustrin ännu ej uppstått. Tradition samt frånvara af behof bestämma ännu i våra dagar landtarbetarenas hushållning i mera aflägsna trakter. Så har ock alltid förhållandet varit hos orientens folk. Öka arbetslönerna. Hvad följer? Behofven förblifva de samma som förut. Arbetaren tager sig en extra fridag i veckan. Minska arbetstiden, och arbetaren anstränger sig ej därför dess mera. I proportion till löneförhöjningen och den minskade arbetstiden står minskningen i arbetsprestation.

Helt annat är förhållandet i ett mera framskridet kulturstadium, där det personliga intressets drifkraft har vaknat och konkurrensens tryck tvingar arbetaren att spänna alla sina krafter. Arbetstiden i England, i Amerika, i Australien är kortare än på den europeiska kontinenten. Den engelska arbetaren förtjänar betydligt mera än den tyska och franska, den amerikanska och australiska arbetaren mer än den engelska. Icke dess mindre producerar den amerikanska industrin i regeln sina varor billigare än den engelska, den engelska vida billigare än den tyska. De engelska bomulls-spinnarena arbeta 9 timmar dagligen, de tyska 11—11 $^1/_2$, arbetslönerna äro nästan dubbelt så höga, och likväl äro arbetskostnaderna per skålpund för garn afgjordt billigare i England än i Tyskland. Tyske arbetare som förfärdigade järnbjälkar, hvilka användas vid byggnader, förtjäna 3 mark om dagen, de amerikanska arbetarne 3 dollars; järnbjälkarna kosta i Tyskland 9 cents skålpundet, i Amerika 3 $^3/_4$ cents. Med ett ord, länder med lägsta löner och längsta arbetstid producera dyrast, ju högre lönen är, ju kortare arbetstiden, dess lägre äro kostnaderna för arbetet i de särskilda länderna.

Huru förklara detta egendomliga förhållande?

Arbetslönen stiger, arbetstimmarna minskas. En transformation inträder småningom i arbetarens lif. Nya medel, nya behof framkalla en högre standard of life, ökade krafter och ökade ansträngningar. Den välaflönade och välfödde arbetaren, som är sysselsatt allenast åtta timmar om dagen, har förmåga att förrätta ett vida intensivare arbete än den svältlönade arbetaren, som anstränger sig tio, tolf eller fjorton timmar. Han sköter „med lust och glädje“ maskiner hvilka icke kunde anförtros åt den på en lägre ståndpunkt stående arbetaren, hvilka den arbetssvaga, obildade arbetaren icke häller skulle kunna hantera. De förmånliga arbetsvilkoren sporra arbetarens energi till det yttersta. Den ökade lönen äggar till ökade ansträngningar, ty den inger arbetaren hopp om att kunna uppnå en god och sorgfri ställning. Den förminskade arbetsdagen drifver likaså till ökad prestation, ty större behof vid kortare arbetstid tvinga till ökad flit.

Arbetsgifvarena å sin sida sitta ej med händerna i kors. Arbetslönerna stiga. Nå väl, låtom oss såvidt möjligt ersätta arbetskraften med maskiner. Så efterföljas stegringar i arbetslöner och minskningen i arbetstid troget af tekniska framsteg i produktionen. Antingen göras nya uppfinningar, eller ock blir tillämpningen af tidigare uppfinningar först nu „ekonomiskt och fysiskt“ möjlig. Vi bevittna äfven förbättringar i arbetets ekonomiska organisation, vi se fabrikerna koncentrera sig på alt mera inskränkta områden, egna sig en hvar åt sin specialitet o. s. v. — idel reformer hvilka uteblifva där denna anledning i de förändrade arbetsvilkoren ej förefinnes.

På kontinenten framhärdar man i den tron, att de låga lönerna och den långa arbetstiden allena möjliggöra konkurrensen med England. Ingen opinion är mera bakvänd. Det är just kontinentens dåliga arbetsvilkor som äro orsaken till dess efterblifvande. Ty likasom i krig segern tillfaller den nation som skickar i fält de dugligaste och med de bästa vapen utrustade soldaterna, så bero på världsmarknaden seger och nederlag därpå, „om arbetet är utrustadt med alla förbättringar och uppfinningar eller icke, om arbetaren är väl hållen och har god föda eller är underbetalad och utarbetad“.

Man skall med intresse läsa den celebre professorns ledigt skrifna och omsorgsfullt öfversatta skrift, äfven om man i mångt och mycket icke finner bevisföringen tillräckligt bindande för att kunna förena sig om förf:s optimistiska slutledningar.

J. V. T.

A. Klinckowström: Sägner och sånger, Sthlm. 1893. 152 s. 8:o. Trykt i 150 exemplar.

Våra dagars lyror klinga i andra ackord än svunna tiders; åskådningssätt och känslolif söka sig vidt skilda uttryck vid århundradets början och seklets slut. Den väna, tjusande lyriken har förbytts i mystik, känslan snöres i formfulländade band, och romantiken tänjes ut, så långt tankens trånande trängtan hinner. Det är rätt intressant att bevittna de otvetydiga kursförändringar som nutid inslagit mot tid som varit. Af det *unga* Sverges skalder, bland dess lyriska vitterhetsidkare, äro i synnerhet tvänne intressanta på grund af det eklatanta bevis deras diktning utgör för ofvanuttalade sats. Den ene är känd, erkänd och uppskattad, den andre har många förutsättningar att blifva det. Bägges genre är individualitetens och deras form originell. Werner von Heidenstams alstring var altför epokgörande för att icke finna efterföljare, och uppsjön af mer eller mindre lyckade imitationer af hans framställningskonst bevisar blott bristen på värklig originalitet hos det döende århundradets poetiska koryfeer. Man tvingar tanken i bunden form, och följden blir att det prosaiskt välartade fostret i denna tvångströja blir en vrångbild, där af-

stympade meningar och sökta uttryck skola ersätta de poetiskt enkla ordvändningar, som aldrig kunna fostras ensamt af reflexion och beräkning. Känslan, sann och osökt, har irrat hemlös och oförstådd, och de som velat binda henne hafva icke alltid förstått grundvilkoret för hennes bofasthet. Heidenstam fångade henne, i sina „vallfarts och vandringssår“, därför värkade hans dikter likt en oas i öknen. Nu senast hafva Klinckowströms Sägner och sånger dikterats af hennes ingifvelse.

I dessa dikter finner läsaren mycket af värde och intresse. Inledningspoemet, „Sången“, börjar ovanligt och originelt med en åkallan, hvars första strof här aftryckes, såsom karaktäristisk för författarens stil.

Kom heliga fåle, kom Helikons son!
Af hofvarnes dunder, af vingarnes dån
ren ljuder den nattliga rymd.
Om blicken af töcken och dimmor var skymd,
om löften jag brutit, om eder jag svek,
bland ljungande stormarnes brusande lek
du förde mig fordom från ånger och kval
på mäktiga vingar till gudarnes sal. —

Den stora sångcykeln „Arernas tåg“ förråder en fantasirikedom och en beläsenhet af mindre vanlig art, ehuruväl den något kaotiska kompositionen förlorat i homogenitet, betraktad såsom en hel, episk dikt. Som motto har förf. användt följande språk ur Rigveda: „Aham bumim adadam Aryaya“ (jorden har jag gifvit åt ariern), och det är denna abstrakta idé som förf. gifvit dess generellaste tolkning, i en dikt som än dväljes vid Skandiens bärg och fjordar, än åter vid Ganges floder och lundar. Sammanfattningen utmynnar i Aztekernas sista kamp mot eröfrarne, upptäckarne. — Skildringens spridda konturer, altför lösrykta för att utgöra en uttömmande skildring af det bålstora ämnet, sammanfogas i fyra rader, den sangviniska siarestrofen —

Först då Arers folk omsider
slutit ringen kring sin moderjord,
skola dagas nya tider,
bli ett slut på brodermord.

Klinckowströms herravälde öfver formen är mycket stort, och han tyglar sin pegas på ett originelt sätt, som dock inom sig innefattar tillräckligt pli för att vara njutbart. „Hjörunga mål“, „Gudatinget“, och „Lokes vad“ äro formliga arkeologier, ett fornnordiskt mytologiskt panoptikon i abstrakt, ideel form. — Dikterna förutsätta grundlig kännedom af det behandlade ämnet, och materialets lokalton är ytterst väl funnen. Det dånar af brynjestål och svärdsklang i de kraftfulla stanzerna. Stroferna börja märgfullt och mana fram hjälte- och gudasagornas mystèr.

Fram öfver fästet skuggorna flyga,
bort öfver jorden i ljungande fart.
Hän öfver gudarnes grönskande näjder
glida de bleka mot glänsande Gjöll. —

Håkonar-mål är en öfversättning af Eyvindr Skåldaspillirs dikt med samma namn. På ståtlig drottvers och i klingande språk beskrifves forntida holmgång och envig. Som prof på den skimrande sköna formbehandlingen kan slutstrofen tjäna.

Förr Fenris fjättrar i stycken falla
än jämngod hjälte skall Midgard gästa,
Nu dö hans fränder, hans gård förfaller;
snart öde ligga båd, land och län.
Sen Hakon dragit till hedna gudar, är mörkt för mången.

Klinckowström behandlar con amore stora ämnen, då han får använda rik apparat. — Af hans smärre dikter äro Aftondröm och Rendez-vous små lyriska bitar, bäddade i en daggstänkt romantik af säregen trolsk stämning. Den som läst Klinckowströms sägner och sånger väntar med intresse på fortsättningen af hans diktning.

Felix Lindberg.

Emil Kléen: Helg och söcken, dikter. Sthlm 1893, Alb. Bonnier. 78 s. liten 8:o. 1 kr. 25.

Det blir ibland svårt att ur dessa små dikthäften, som årligen tillsändas tidskriften från Sverge, få ut något som kunde karaktärisera deras resp. författare. Gemensamt för dem alla är en vårdad och väl nyanserad form — i det afseendet stiger den allmänna nivån oafbrutet; men tyvärr är ock bristen på poetiska tankar och poetisk originalitet för de flesta lika gemensam. Hr Kléen undandrager sig ej denna allmänna regel. Hvad som gör hans diktsamling mindre sympatisk än andra dylika är den altför direkta och på sak gående erotiken. Den Venus han dyrkar är af tvänne slag: Venus rustica i bländande hvitt linne, med bara armar och gullgult hår, frisk och bredskuldrad, arbetar i hvardagslag på höängen och i logen, men vid större hälg, särskildt pingstnätterna, svärmar hon på ett misstänkligt sätt med förf. omkring i skogen, och på söndagskvällarna, då han lystet tråder dansen i byn, ger förf:s handlingssätt ännu mera anledning till klander.

När solens sista glöd förbrunnen
i västerns matta rodnad dör,

försvinner han nämligen med det oftanämda fruntimret längs en dunkel skogsstig; han antyder i en del dikter fortsättningen på den lilla idyllen blott med tre punkter eller fyra. Men om en i slika saker oerfaren läsare låter sig däraf lugnas, får han snart i andra dikter de mest noggranna och exakta uppgifter om hvad som sedermera försiggår och kan slutligen ej betvifla hurudan den fortsättning på idyllen är, som döljer sig under de tre punkterna. Förf. har gjort fruktansvärda erfarenheter i landlifvets mysterier: en senhöstnatt hör han kring sin hembygd en hel kör af blifvande barnamörderskor gråta och kvida öfver naturens obarmhärtiga konsekvenser.

Det andra slaget af Venus bor i Stockholm i gränderna ruckel, och åt henne har förf. egnat en särskild afdelning dikter, som han kallar „Pariassånger“. När den friska och ofördärfvade landsflickan kommer till staden, förföres hon ögonblickligen af en tillhandsvarande ung elegant af Arias härskarstam. Någon gång, om hon kommer som fjortonårig blomsterflicka, kan hon skonas till fylda sjutton, men då är det ock förbi: den unga eleganten, som nyss köpte hennes blommor för att kasta bort dem, så snart de vissnat, är åter till hands för att köpa förstlingarna af hennes ungdomsfägring och kasta dem bort, när den första friskheten förgått. Hon blir nu demonisk och ställer som sin uppgift att taga hämd på Arias-klassen, hvars veklingar hennes skönhet berusar och förstör.

Och stolt hon skrider, obarmhärtigt skön,
en sorgens dotter, vorden glädjens nymf,
att under hånskratt gälda skymf med skymf.

Ibland dör hon i sin gränd midt i det rastlösa arbetet för denna behjärtansvärda uppgift, ibland sviker hon den, blir intagen i ett Magdalenahem och finner tröst i religionen.

Af vissa uttryck i dessa dikter tyckes framgå, att förf. är socialrevolutionär. Han fäller hotande ord om „Parias revolt“,

då lyftes dagslönarns lia
och smedens släggа, stridrop skria
ur mörka, hotfullt slutna led.

Men i andra dikter skär han alla samtidens sträfvanden öfver en kam; spåjar förgäfves efter något nytt, som skulle väcka krafter och sopa luften klar. Snoilskys Svenska bilder besjunga blott den kvalmiga sarkofagen från den utnötta svenska krigarärans tid (En syn), Ibsens fantomdramer äro ej det som vi behöfva (Byggmästar Solness), darvinismens evolutionsteori är frånstötande och hjärtlös (En episod); hvar fins då det nya?

— — Ej där man med hånets ord
på småfolkets rättskraf svarar,
ej där man sjunger om fädrens jord,
ej där man stödd på tribunens bord
mot samhället krig förklarar.

(En nyårshymn.)

Sin enda tröst tyckes förf. finna i att återkalla sin barndoms stämningar (En julafton) eller med den gamla excellensen strö omkring sig frihetsfraser från seklets början (Excellensen drömmer, Excellensen skrifver) eller att återvända till sin moders sköte och bedja sin moder tälja sagan om Försonaren, hvilken han ej längre tror på (Påskvaka).

Att döma således af hr Kléens dikter tyckes det vara dåligt beställdt med det andliga lifvet i hans fosterland, och icke minst utnötta äro hans egna tankar och ämnen. Det vore dock orätt att ej i förf:s form särskildt i de erotiska dikterna erkänna

— man kan ej säga en lidelse, ty det är ett för ädelt ord — men dock en viss glöd och fart, en viss kraft i den uppgrumlade känslan. Hvarför förf. kallat sin diktsamling Hälg och söcken är svårt att förstå, om det ej skett med tanken på ofvan skildrade pingstnätter och söndagskvällar. I så fall hade förf. bort skrifva något mindre om sina hälgdagsförrättningar och mera om söckendagarna, ifall han då möjligen har något annat för sig. Som samlingen nu föreligger, hade förf. gärna kunnat lämna bort accenten och det dubbla éet och skrifva sig klen rätt och slätt, i enlighet med sanna förhållandet.

B. Estlander.

Bibliotek för jägare samt jakt- och skjutkonstens vänner. Stockholm 1893. Fr. Skoglund.

Af denna för våra sportsmän helt säkert välkomna samling hafva tillsvidare utkommit tvänne mindre häften, *Konsten att skjuta* af *Charles Lancaster,* öfversättning af E. Sgr., samt *Stöfvaren* af *O. B. R.* Lancaster, äfven känd såsom synnerligen framstående gevärsfabrikant, har fattat sin uppgift från den rent praktiska sidan: lämnande åsido alt teoretiserande, leder han läsaren direkt på frågans kardinalpunkt: konsten att vid olika tillfällen finna den rätta siktpunkten. För detta ändamål har boken försetts med ett antal ypperliga illustrationer, hvilka dessutom kompletteras af korta, men synnerligen redigt framstälda förklaringar. En särskild mention förtjänar Lancaster för de detaljerade råden till undvikande af vådaskott, dessa så sorgliga följder af bristande sportsmässig uppfostran hos jägaren. Måtte denna ypperliga bok råka i händerna på hvarje blifvande skytt hos oss; skytteväsendet och den värkliga jakten kunna ej annat än vinna därpå.

O. B. R. är en signatur, som man ofta påträffar inom den svenska periodiska sportliteraturen, inom hvilken hans flitiga penna behandlar kynologiska frågor på ett framstående sätt. Lång erfarenhet, förvärfvad på jaktstigen såväl som vid uppfödning af jakthundar, berättigar förf. att anses såsom en auktoritet i alla hithörande frågor.

Med ett ord, vi tveka ej att beteckna dessa böcker såsom ganska värdefulla, hvar i sitt slag.

A—1—.

Öfversikt.

Literatur i kulturfrågor. Medan å ena sidan anarkins och massväldets tyranni hotar det nuvarande samhällets bestånd och å andra sidan reaktionen ifrigt uppsätter sina svaga stöttor mot murkna nedfallande gärden och skrankor kring olika kulturområden, finnes det ett tredje sträfvande, som öfveralt inom de båda andras gränser murar upp sina fasta grundvalar och reser sin höga borg, utan att grannarne våga eller förmå hindra det — tvärtom försöka alla för sina ändamål så mycket som möjligt tillgodogöra detta i grunden neutrala befästningsarbete: bildningens utbredande. En särskild form af detta sträfvande har under de allra senaste åren framträdt i den s. k. university extension. Rörelsen i denna riktning är af långt äldre datum icke blott i England, utan äfven i Skandinavien. Så t. ex. föranstaltades i Göteborg redan för femtio år sedan offentliga föreläsningar med syfte att väcka ett allmännare intresse för vetenskapliga ämnen och utbreda nyttiga kunskaper. Och i detta samma samhälle hafva småningom de sålunda väkta vetenskapliga sträfvandena ledt till ett värkligt fritt universitet med akademiska examina, *Göteborgs högskola,* som för några år sedan utsände sin första intressanta redogörelse, afgifven af dess rektor, prof. Hj. Edgren. I motsats till sin äldre syster, Stockholms högskola, har, märkligt nog, den i Göteborg från början vinnlagt sig om inrättandet af professurer i humanistiska ämnen: filosofi, estetik, historia, klassisk filologi, sanskrit, nyeuropeisk lingvistik, nordiska språk.

Äfven i dess modernaste mening och med dess modernaste afsikt, den att gripa hela massor för ett grundligare vetandes intressen och att inskärpa den vetenskapliga tanketuktens betydelse, har *university extension* gjort sitt intåg i Sverge. Saken inleddes af prof. J. A. Lundell med en broschyr, Universitetsbildning och folkbildning, hvilka snart åtföljdes af prof. H. Hjärnes skrift, Universitetens folkbildningsarbete i England. Då Finsk Tidskrifts senaste häfte innehöll en uppsats i frågan, kunna vi här inskränka oss till det första stora praktiska inlägget i densamma: *sommarkurserna i Upsala* detta år. Då ref. i Oxford sommaren 1892 såg de stora skarorna af flitiga deltagare och deltagarinnor i dylika kurser, kunde han icke betvifla deras ändamålsenlighet äfven i de nordiska landen, om också prof. Hjärne har rätt, då han säger att man här långt mer än i England finner anhängare af kortleken och glaset samt hyser den föreställningen, att den bildade människan är fullfärdig efter slutad skolgång. Sommarkurserna i Upsala

ha lyckats utmärkt, därpå lyda alla tecken, särskildt en rad af detaljskildringar i Svensk läraretidning. Bland deltagarne, som voro icke färre än 331, 197 män och 134 kvinnor, utgöres det stora antalet af folkskolelärare, flere från rätt aflägna orter; andra lärare samt utöfvare af praktiska yrken saknas dock icke. Programmet upptog inalles 66 föreläsningar i humanistiska ämnen — Israels älsta historia från den kritiska forskningens ståndpunkt, Buddhismen i Indien, Lutherska reformationens grundtankar, Folksagorna, De nyaste gräfningarna å klassisk mark, Upsala domkyrka, Inledning till Skandinaviens historia, Sverges statsskick under reformationstidehvarfvet, Inledning till modersmålets grammatik, Språkljudens bildande, Minnets psykologi — och 41 naturvetenskapliga — Fixstjärnorna, Solen, De yngste skedena af jordens utveckling, Stenkol, Drag ur växternas lif, Däggdjuren, Synsinnet. De flesta kurser höllos af universitetsprofessorer; en del voro åtföljda af diskussioner. Till flere kurser ha vi sett trykta grundlinjer, från 9 till 63 sidor långa; de upptagas i detta häftes literaturförteckning. De flesta äro för en och hvar njutbara i sig och nyttiga, specielt genom sina literaturanvisningar. Då utöfver den egentliga undervisningen såväl den enskilda som festliga samvaran under de två veckor af sensommaren kurserna varade gaf goda impulser och dessutom det hela genom särskilda praktiska anordningar aflopp helt billigt, kan man vara förvissad om en god fortsättning ett annat år. Huruvida företaget vinner på att bli officielt akademiskt, såsom man efter Englands föredöme velat ha det, och ej ett statsunderstöd vore tillräckligt, tillåta vi oss ifrågasätta. Vi ha anledning till det hopp, att äfven hos oss akademiska privatkurser skola försökas; äfven föreläsningar utom universitetsstaden borde då komma ifråga, t. ex. vid årets början.

Tilsvidare har i vårt land folkbildningsarbetet utöfver skolstadiet koncentrerat sig på *folkhögskolorna.* En inblick i dessas värksamhet vinner man lätt ur Lilla folkhögskolebibliotekets häften, särskildt ur J. Klockars bidrag och tvänne detaljerade redogörelser från Mellersta Nylands folkhögskola af R. Rostedt. Det lyser värkligen här igenom något af sol och värme, icke blott ett konventionelt inlärande af allehanda kunskaper, utan framför alt bibringande af självständig uppfattning af det för medborgaren nödvändiga, ett af varm fosterlandskärlek genomträngdt och adladt landtmannaarbete. I detta tecken skall folkhögskolan segra.

I sin tidigare nämda broskyr framhåller prof. J. A. Lundell vikten af vetenskaplig literatur i små häften. På dessa arbetsfält kunna vi hälsa en ny förening *Heimdal* i Upsala, hvars folkskrifter lyckligt täfla med Svenska spörsmål och Verdandis skrifter, hvilka senares antal redan i det närmaste uppgår till ett halft hundrade. I tidskriftens literaturförteckning ha vi noggrant upptagit all denna literatur liksom ock de oss tillsända skrifterna af vårt inhemska sällskap Svenska folkskolans vänner.

Liksom våra dagars folkundervisning rycker folket alt närmare in på lifvet, vill den ock i sina ämnen direkt invärka på lefnaden. En värklig medborgarebok sakna vi tilsvidare helt och hållet, och en antropologi för ungdomen — ingalunda en omöjlig uppgift — ha vi ej häller. Men synnerligen karaktäristisk är emellertid den betydelse, som redan i folkskolan och fortsättningsskolan tillmätes den första grundvalen till självkännedom, undervisningen i *hälsolära*. Rörande detta ämne och dess ändamålsenliga behandling i folkskolan har inspektorn för Åbo folkskolor W. Weckman publicerat ett väl utarbetadt föredrag, däri tillika redogöres för de viktigaste momenten af hälsovården inom skolans väggar.

En afgörande betydelse tillmätes den individuella hygienin äfven i en intressant, i Tyskland prisbelönad och utgifven täflingsskrift af *Max Seiling*, lärare vid Helsingfors Polytekniska institut, med titeln Die Regeneration des Menschengeschlechts (trykt i samlingen Münchener Flugschriften och jämte en annan prisskrift utgifven af den bekanta M. G. Conrad). Förf., som tidigare utgifvit filosofiska och socialpolitiska skrifter, utgår från nutidens dekadenselände och kommer först och sist in på det enskilda lefnadssättets förbättring i princip och i detalj. I saknad af medicinska insikter kunna vi icke bedöma förf:s långt gående fordringar i detta hänseende. En allmänt utredd åsikt uttalar förf. i sin fordran på intensivare hygienisk, profylaktisk värksamhet från läkareståndets sida, i hvilket afseende han påyrkar fasta statslöner i motsats till det nu brukliga honoraret för sjukdomskurser. Till förmån för äktenskapet förfäktas större möjlighet till dess ingående, men äfven till äktenskapsskilnad samt högre bildning och större oafhängighet för kvinnan. En grundlig reform fordrar förf. äfven på skoluppfostrans fält. I den sociala frågan ansluter han sig närmast till Henry Georges, Flürscheim o. a. i det han söker grunden till det onda i en minoritets öfverdrifna riktande på massans bekostnad samt vill finna botemedlet i statens öfvertagande af äganderätten till jorden.

Med den ekonomiska frågan sysselsätter sig äfven *Ignatius Donelly* i sin fantasiskiss, Den gyllene flaskan (Sthlm 1893, Looström & komp.) hvars innehåll är följande. Ephraim Benezet är nära det djupaste elände, exekutionsbetjänterna ha redan ena foten i hans faders farm. Men då erbjudes honom en underbar hjälp. Guds barmhärtighet kommer och gifver honom den gyllene flaskan, som förvandlar alt hvad han vill och huru mycket han vill till det finaste guld. Från en usel stackare blir han med ens halfgud Han besluter lyckliggöra världen. Först frälsar han alla betrykta farmare genom att låna dem pengar mot 2 procent, endast 2 procent. Kapitalisterna rasa förgäfves mot honom, han undkommer deras och sin egen faders intriger: man hade ju en dårhuscell i ordning för honom. Han köper människor, han köper tidningar för sina ideer. Han köper lös sin Sophie, som

genom sin dygd störtats i fängelse; han köper straff åt hennes förföljare. Han gifter sig, och hans Sophie befriar de kvinliga arbetarena genom association af dem själfva och deras kunder. Nu skall Ephraim befria industrins manliga proletärer — alt går väl med pengar och 2 procent. Slutligen köper han sig till majoritet i Washington. Han blir president; han fortsätter sitt värk. Canada, Irland och hela Britannien falla utan blod i hans händer. Tyskland besegras genom Sophies tapperhet och fältherretalang och därigenom att folket också här ansluter sig till befriaren. Ty i Tyskland „har hvarje arbetare burit en soldat på ryggen, som har räkt sig ned och tagit brödet från hans tallrik“. Ephraim tågar nu vidare mot öster, och Sophie besegrar här den värsta fienden till friheten —. Den europeiska republiken och med detsamma världsrepubliken grundas. Kristendomen blir en enda kristendom, gemensam för alla folk. Kvinnan får öfveralt täfla med mannen. Alla undervisas, alla rösta, alla ha religionen fri; jordegendomen begränsas, beskattningen blir starkt progressiv; alt slags mutande straffas med döden. Alt är väl.

Men då vaknar Ephe — och alt är försvunnet.

Den gyllene flaskan representerar regeringens makt att skapa pengar: hon skall ge ut pappersmynt, och alla skulder skola försvinna; världen är blott arbete, och människorna skola i den äga rum blott som arbetare, och det förnämsta arbetet är människotankens arbete för människornas väl.

Vi veta ej om vi lyckats ge en föreställning om det drastiska innehållet; det drastiska i stilen vilja vi ej ens försöka att beskrifva. Här röras känslor och här gäckas känslor, alt till det yttersta, för det stora målets, den goda sakens skull. Det är värkligen, som den i boken instrukna röda puffen säger, ett jättepanorama; men det kan ej nekas att musiken, som följer med panoramat, också låter nästan som panoramamusik hur mycket hade ej kunnat göras t. ex. af Ephes förhållande till Sophie. Men hvad man ej får se på annat sätt, kan man ju skåda i ett panorama — oaktadt ackompagnementet.

Om hundra år är titeln på *Ch. Richets* sannolikhetsberäkningar om nationernas framtida utveckling (Sthlm 1893, Alb. Bonnier). Richet har redan som utgifvare af Revue scientifique haft godt tillfälle att följa med samtidens utveckling och kan väl bättre än någon annan draga sina konklusioner gentemot framtiden. Och äfven det i hans beräkningar, som ej stöder sig på statistik, har så litet tycke af fantasifoster, att man nästan vill ta det för banko, fastän ett och annat blott ser ut som förf:s pia desideria.

Richet gör början med folkmängden. År 1992 skall Ryssland ha 750, Förenta staterna 400 miljoner, de skola lämna alla andra framtidsstater långt bakom sig. Det allmännaste språket blir engelskan. Språken fortbestå, äfven små folks, men med

assimileringar; ett konstgjordt världsspråk går ej. Elsass-Lothringer blir fritt — därtill kommer Richet med ett lätt hopp från befolkningsstatistiken — Österrike delas; Östersjöprovinserna, där „den egentliga befolkningen i grund och botten är rysk“ (sic), förbli under Ryssland; detta rike, som tyckes ha en stor framtid, om också med långsam skridt, skall med England dela nästan hela Asien; Egypten blir fritt; Marokko blir kanske franskt; Italien och Spanien, kanske t. o. m. Tyskland bli republiker o. s. v.

Rörande krigens försvinnande bjuder förf. på flere och utförligare grunder än i de rent politiska frågorna. Han tror på freden, han tror på en starkt ökad samfärdsel — en regelbunden tåghastighet af 100 km i timmen — han tror på flygmaskiner, på frihandelns seger, oaktadt det nuvarande sakläget, m. m. Våra barnbarns barn skola sannolikt upplefva en parlamentarisk demokrati med „en viss lutning åt ett visst slags socialism“ — närmare gissar förf. icke. Vi få mycket mer tidningar, vi få en starkt progressiv skatt, penningevärdet stiger, räntan sjunker, de stora kapitalen minskas och fördelas jämnare, arbetarne få pluralitet, politiska intriger tilltaga, men i det hela måster egeringarna „handla utan altför mycken oredlighet och söka tillfredsställa folkets kraf“. Religionen består som „förståndig och resonerande“; altruismen blir den moraliska principen, brotten minskas, om ock alldeles för litet — i denna punkt bygger förf. på statistiken och står således i strid med vissa yrkesprofeter hos oss —. På lifsmedel och kol blir det ingen brist och inte häller på de mest storartade uppfinningar. Industri och handel gå blott i stort, kooperativa företag, också af arbetare, bli väl då lösen.

Poesin, hvarmed förf. menar den i bunden form, går ej framåt — klassikerna ha redan gjort det bästa — ej häller tragedin; men romanen utvecklas och likaså komedin. I afseende å vetenskaperna yttrar sig Richet, märkligt nog, ganska klent om matematiken, som han i det närmaste betraktar med samma blickar som klokt folk numera anser metafysiken. Mycket hoppas han af meteorologin och de experimentala naturvetenskaperna, t. o. m. korrespondens utom vårt klot och märkvärdiga upptäkter i occult psykologi. Också hygieniker och absolutister ger han godt hopp, men — men självmorden skola hällre ökas än minskas. Och människorna skola åtminstone ej med säkerhet bli lyckligare. Längst bort vid horisonten ser förf. uppfinnandet af en högre moralisk lära, „någonting i samma väg som den kristna barmhärtighetsläran, men utvidgad och förbättrad“ — och hans i hvarje fall vackra slutsats är: laboremus! låtom oss arbeta!

Medan vi här se en viss reell förtröstan på en långsamt fortskridande förbättring, påminnas vi om tidens ondska i en skrift af *Z. Yrjö-Koskinen,* Kristin uskon asema ja perustus (Borgå 1893, W. Söderström). En kulturfråga berör egentligen blott den förra delen af skriften, som begynner med det pikanta påståendet att vår tid med god fart (hyvää vauhtia) fortskrider emot

hedendomen. Det är emellertid först nödvändigt att se till hvad förf. menar med kristendom, och detta finner man i skriftens senare del, som handlar om Kristi person. Utan att antyda sin ståndpunkt i bibelkritiken och i frågan om inspirationen söker förf. med en mängd bibelcitat ådagalägga att Kristus, hvars uppträdande och samtida kraftigt skildras, framstälde sig som Gud och just därmed stötte på det svåraste motstånd. Förf. erkänner också den ideella betydelsen af människans lifgemenskap med Kristus och Gud; men att just läran om människans gudalikhet anförts som bevis mot Kristi väsensolikhet med människan, detta beröres icke i denna skrift. Förf. betonar med synbar förkärlek att Jesus skulle hafva uteslutit hvarje tanke på försoning med sina motståndares uppfattning. Vidare framställes vikten af undervärken och af sakramenten, icke i dessas symboliska mening utan rent substantielt; likaså läran om människans uppståndelse med själ och (en andlig) kropp — i hvilket sistnämda afseende förf. jämför den moderna atomläran, om ock på behörigt afstånd. Denna stränga uppfattning af sakramenten ställes i närmaste samband med föreningen af gud och människa i Kristi person, som skall vara den kristna lärans kärnpunkt (ydinkohta); en afvikelse härifrån skall innebära ett aflägsnande från kristendomen.

Om nu väl ock alla, som icke erkänna detta, äro hedningar, tror sig dock förf. finna krassare drag af hedendom i vår tid. Utan att ur värkligheten framdraga särdeles slående exempel, som ju dock kunde finnas, jämför förf. vår tid med romerska kejsartiden — medan å andra sidan just den tidens statsreligion jämförts med våra dagars och den tidens fariseer och skriftlärde jämförts med nutidens. Förf. betonar starkt nödvändigheten af kristendomens *makt* i afseende å „det mänskliga samhällets andliga ledning“ och nödvändigheten af strid mot „hedendomen“. Hedendomen är visst tolerant, då den är svag; men som mäktig, påstår han, är den nog så intolerant. I detta afseende åberopas från vår tid franska republikens åtgärder mot — troligen politiserande — barmhärtighetssystrar o. m. d. Kristendomens fortfarande inflytande förklaras bl. a. genom dess värde för „alla dem, som i samhället ha de största fördelar att bevaka“, dess fasta kult och dess gudadyrkan som ett behof för mänsklighetens flertal. Med exempel ur franska revolutionens historia belyser förf. denna åsikt. På den kristna lärans gudomliga sanning beror dock ytterst dess framtida seger, om hvilken förf. ej misströstar.

Samtidigt med detta slags utläggning af den lära, hvars rike icke ville vara af denna världen, fingo vi del af ett sakrikt och i hög grad beaktansvärdt uttalande – af helt annan art — om den *kyrkliga indifferentismen* (Svensk tidskrift 1893 sid. 257 –278). Förf. som kallar sig Teodor Frid, framdrager flere exempel på okunnighet och likgiltighet i kyrkliga frågor hos de högst bil-

dade; med rätta framhåller han det betänkliga häri [1]). Men orsaken härtill synes förf. söka hos vår tids kyrka. „Om kristendomen skall eröfra världen", säger han, „måste den blifva mer kristen". „Centralpunkten i Kristi lära är kärleksbudet, och likväl hafva kyrkorna i Kristi namn förföljt och med eld och svärd utrotat olika tänkande. Anti-Krist själf skulle ej förmått göra kristendomen större afbräck än några af dessa s. k. kristna kyrkor, som genom sitt odium theologicum vanryktat Frälsarens världsförlösande lära. Att Kristi sanna efterföljare inom de olika bekännelserna ej mäktat afstyra slika odåd, visar hur litet kristendomens surdeg förmått genomtränga nationerna, och att kulturen trots sitt namn af kristen dock i grunden är hednisk. — Att vilja förskjuta t. ex. den Kristus hängifna unitarien eller medlemmen af Protestantföreningen, därför att den förre ej uppfattar dogmen om Kristi guddom såsom kyrkorna, och den senare förnekar undervärken, det är okristligt".

Förf. visar att statskyrkans fruktan för sekterna är öfverdrifven och skyr ej att framdraga exempel på ofördragsamhet och maktbegär från statskyrkans sida samt fientlighet mot reformer, som ej utgå från prästerskapet. Angående frälsningsarmén t. ex., hvars öde i vårt land är altför bekant, menar förf. att kyrkan bör uppmärksamma ej blott slagget, utan äfven guldet som medföljer en så stor rörelse. „Med afseende på kvinnofrågan", säger förf., „gå kyrkans sträfvanden i en alldeles motsatt riktning mot den, som på grund af kristendomens principer altmer gjort sig gällande under de sista 300 åren". Som exempel på kyrkliga missriktningar anföres bl. a. det starka betonandet af den andra trosartikeln i förhållande till den första, den vikt som tillmätes sakramenten, bekännelsen och kyrkan som sådan, hvarigenom *kyrka* och *kristendom* blifvit synonyma begrepp. — Denna författares praktiska slutresultat är att det är samhällsledarnes och medborgarnes skyldighet att öfvervaka statskyrkan för att förebygga missriktningar, hvilka under lutherdomens mask närma oss den katolska världsuppfattningen. Det är svårt att förutse om vår nuvarande kyrkopolitik och våra politiserande clerici länge skola kunna i sitt ledband kvarhålla en god del af vårt folk. I hvarje fall har vår statskyrkas lif fortfarande betydelsen af en kulturfråga för dagen och för den närmaste framtiden.

F. G.

[1]) Redan från literär synpunkt kan man ju med förf. klandra att förslag till nya kyrkliga böcker icke granskas i tidskrifterna; men det kan också anmärkas att de kyrkliga myndigheterna, tvärtemot många värdsliga, intet göra för att fästa tidskrifters uppmärksamhet på sina publikationer.

En ny nationalekonomisk skola.

Nationalekonomin är en af de yngsta vetenskaperna; det var år 1776 som Adam Smith, „nationalekonomins fader“, utgaf sin bok om nationernas välstånd. Att under den jämförelsevis korta tidrymd, som ligger emellan sagda år och den dag som är, många af de problem som denna vetenskap uppställer, ja måhända flertalet icke blifvit lösta, att på detta kunskapsområde ännu finnes mycken obruten mark, många obanade stigar, kan icke väcka förundran hos den som känner beskaffenheten af ifrågavarande problem. Handelns och industrins uppblomstring samt kommunikationernas enorma utveckling i vårt århundrade ha bidragit att göra samhällsmaskineriet i så hög grad inveckladt, att nationalekonomen blott med möda kan utforska huru kugghjulen ingripa i hvarandra, hvar vi hafva att söka orsak och hvar värkan på det ekonomiska samhällslifvets gebit. Om det moderna näringslifvets storartade utveckling sålunda ökat de svårigheter forskaren har att öfvervinna, måste det å andra sidan medgifvas att de krafter, som numera arbeta uti den nationalekonomiska forskningens tjänst, äro flere och utrustade med bättre hjälpmedel än förut. Forskarna sönderfalla emellertid i flere grupper, hvilka följa vidt skilda metoder och förfäkta ofta nog diametralt motsatta läror. Vi skola här meddela en något utförligare redogörelse för den lärobyggnad, som blifvit grundad af Carl Menger, professor vid universitetet i Wien, och under de senaste tjugo åren utbildad hufvudsakligen af dennes lärjungar. Menger, som år 1871 utgaf en förträfflig framställning af nationalekonomins grunder, har sedan dess småningom bildat en skola, hvars förnämste representanter äro österrikare. Inom denna grupp af vetenskapsmän märkas, näst Menger själf, Eugen von Böhm-Bawerk, förut professor vid universitetet i Innsbruck, numera professor vid högskolan i Wien och därjämte

sektionschef vid österrikiska finansministerium, vidare professorerne Friedrich von Wieser och Emil Sax, bägge i Prag, Victor Mataja, hvilken nyligen blifvit utnämd till chef för statistiska afdelningen af österrikiska handelsministerium, äfvensom Eugen von Philippovich, professor vid universitetet i Wien.[1])

Den af Smith och dennes efterföljare framstälda teorin kallas vanligen den klassiska eller ortodoxa nationalekonomin. Liksom den klassiska bildhuggarekonsten har den klassiska nationalekonomin skapat en abstrakt eller ideal-människa, som icke har sin motsvarighet i värkligheten, en människa frigjord från alla de egendomligheter, som härröra däraf att människorna tillhöra olika yrken, samhällsklasser, olika nationalitet och religion samt befinna sig på olika kulturstadier. Den klassiska nationalekonomin uppställer fullkomligt abstrakta satser; den skiljer icke bonden från köpmannen, icke den obildade proletärens instinkter från yttringarna af den förfinade kulturmänniskans tanke- och känslolif, och ännu mindre tager den hänsyn till de stora olikheterna inom den arbetande klassen. Bärarne af denna riktning inom nationalekonomin utgå från den psykologiska förutsättningen, att det endast finnes två driffjädrar som invärka på människans ekonomiska handlingssätt, nämligen vinstbegäret och könsdriften. Väl insåg Smith och hans skola att äfven sympatin utgör en drifkraft uti de sociala företeelsernas värld, men de uppmärksammade densamma endast i etiken och förbiságo helt och hållet dess ekonomiska betydelse. De klassiska nationalekonomerna äro till sin världsåskådning optimister: de anse att det helas väl bäst befordras genom de enskilda förvärfsbegärens fria spel, att den enskildes ekonomiska fördel sammanfaller med sam-

[1]) Deras förnämsta arbeten äro: Menger, Grundsätze der Volkswirthschaftslehre, Wien 1871, samt Untersuchungen über die Methode der Socialwissenschaften und der politischen Oekonomie insbesondere, Leipzig 1883; Böhm-Bawerk, Kapital und Kapitalzins, Innsbruck 1884 & 1889; Wieser, Ueber den Ursprung und die Hauptgesetze des wirthschaftlichen Werthes, Wien 1884, samt Der natürliche Werth, Wien 1889; Sax, Das Wesen und die Aufgaben der Nationalökonomie, Wien 1884, samt Grundlegung der theoretischen Staatswirthschaft, Wien 1887; Mataja, Der Unternehmergewinn, Wien 1884, äfvensom Philippovich, Grundriss der politischen Oekonomie, Freiburg & Leipzig 1893.

hällets. De krafter som värka på det ekonomiska området anses af ifrågavarande skola vara underkastade eviga, oföränderliga lagar, hvilka reglera de nationalekonomiska företeelserna efter en lika orubblig ordning som den, enligt hvilken naturlagarna styra den organiska och oorganiska världens fenomen.

Stödjande sig på Smiths och Ricardos auktoritet, räknar den klassiska nationalekonomin ännu i våra dagar mer eller mindre afgjorda anhängare. Desses leder ha dock under senare hälften af innevarande århundrade märkbart glesnat. Den vetenskapliga kritiken har skoningslöst blottat de för visso icke få svaga punkterna uti detta nationalekonomiska system, hvars akilleshäl utgjordes af dess underskattande af statens betydelse för folkhushållningens utveckling. Närmast föranledda af de praktiska konsekvenser, hvartill Smiths individualistisk-atomistiska grundåskådning oundvikligen leder, ha socialistiska och katedersocialistiska författare angripit den klassiska nationalekonomin. Därvid ha angriparne erhållit värksamt understöd af den s. k. historiska skolan. För ett halft sekel tillbaka grundad af Roscher, Hildebrand och Knies, intager den historiska skolan för närvarande en dominerande ställning vid de flesta tyska universitet och har vunnit talrik anslutning äfven uti flere andra länder. Den historiska skolans uppfattning är analog med den riktning, som på det rättsvetenskapliga området gjordes gällande af Savigny. Hvardera tillämpar vid sina forskningar den historiska metoden, betraktar alla sociala företeelser, äfven de ekonomiska, såsom stadda uti en evigt fortgående utveckling under inbördes växelvärkan och anser att det närvarande blott kan förklaras ur det förflutna. De ekonomiska företeelserna uppvisa växlande gestalter alt efter folkets kulturstadium, nationalitet, geografiska läge m. fl. individuella egendomligheter, och kunna icke vara underkastade absoluta, oföränderliga lagar. Den klassiska nationalekonomin har icke, mena historikerna, löst sin uppgift, då densamma ej förmått lämna en tillfredsställande förklaring af värkligheten. De klassiska nationalekonomerna utgingo nämligen från förutsättningar, som aldrig slogo in i värkligheten, t. ex. beträffande den rol egennyttan spelar på det ekonomiska området samt vidkommande de ekonomiska kraf-

ternas absoluta rörlighet, likasom de äfven ovedersägligen öfverskattade den enskildes förmåga att rätt bedöma sin ekonomiska fördel. I motsats därtill betonade den historiska skolans målsmän vanans och sedvänjans ekonomiska betydelse samt framhöllo med ej mindre eftertryck att den enskilde ingalunda alltid kan bilda sig en klar föreställning om sin värkliga ekonomiska situation, hvarjämte de påpekade den tröghetslag, som enligt hvad erfarenheten gifver vid handen ofta nog tyckes göra den fria konkurrensen illusorisk. Då såväl utgångspunkten som metoden var oriktig, kunde den klassiska nationalekonomin — detta var den historiska skolans tanke — icke komma till andra än felaktiga resultat eller på sin höjd till slutsatser, de där äga endast relativ giltighet. Sistnämda skola förebrådde Adam Smith och dennes efterföljare att de gjort sig skyldiga till „absolutism“ vid försöket att lösa de praktiska socialpolitiska frågorna, d. v. s. att de trott sig vara i stånd att uppställa gemensamma grundsatser för alla tiders och alla folks ekonomiska politik. Betonande det sedliga elementet i nationalekonomin, har den historiska skolans nuvarande främste banérförare Gustaf Schmoller, professor vid universitetet i Berlin, gifvit denna skolas läror en synnerligen skarp och konsekvent formulering. Enligt honom är det fåvitskt att ännu åtminstone försöka uti nationalekonomin uppställa lagar, utan borde nationalekonomerna inskränka sig till iakttagelser och beskrifningar af ekonomiska fakta, sådana dessa framträda i värkligheten. Ur historiens schakter må vi först, menar Schmoller, upphämta det material, hvilket, sedan detsamma blifvit ordnadt och sofradt, må uti en aflägsen framtid tillgodogöras af den nationalekonomiska forskningen, då det gäller att utröna sambandet mellan orsaker och värkningar på det ekonomiska området. Den yttersta källan till den klassiska nationalekonomins villfarelser anse historikerna utgöras af den falska, altför abstrakta metod de följde.

Så hälsosam den historiska skolans reaktion mot den klassiska nationalekonomins ohistoriska betraktelsesätt än var, kan det likväl icke jäfvas att icke förstnämda skola gjort sig skyldig till åtskilliga missgrepp och öfverdrifter. Med sin fordran på en solidare historisk och statistisk grundval för nationalekonomin intog den historiska skolan en afvi-

sande hållning mot all abstraktion, mot alt generaliserande af det ekonomiska lifvets fakta, en hållning, som tyvärr var egnad att gifva stöd åt det icke sällan försporda förnekandet af nationalekonomins karaktär af en självständig vetenskap. Hvad uti de till denna skola hörande författarnes arbeten var af vetenskapligt värde föll mer inom den historiska vetenskapens gebit; resten utgjordes af idel fakta, som icke voro ordnade till något sammanhängande helt och förty als icke utgjorde några vetenskapliga sanningar, utan endast råmaterialet, hvarur sådana möjligen kunde framdragas. Den historiska skolans likgiltighet för de problem som den teoretiska nationalekonomin uppställer, dess försumlighet att klargöra kausalsammanhanget mellan de ekonomiska fakta, d. v. s. att uppdaga de lagar som reglera dessa och att utbilda den ekonomiska vetenskapens system, kunde icke undgå att å sin sida framkalla opposition. Det dröjde icke länge, innan en och annan forskare kom till insikt af att hopandet af det historiska och statistiska material, hvarpå den historiska skolan lade den största vikten, icke kunde tillfredsställa vetenskapens kraf. I spetsen för oppositionen mot den historiska skolan trädde Menger och den skola som småningom uppvuxit kring honom. Det uppstod en literär polemik mellan ledarne för de bägge skolorna, Schmoller och Menger, och i stridens hetta har wienerprofessorn, sekunderad af sina lärjungar, riktat månget skarpt hugg mot sin lärde motståndare i Berlin, som icke häller underlåtit att gifva svar på tal. En opartisk åskådare kan svårligen förneka att icke striden i det stora hela utfallit till wienerskolans förmån. Österrike synes för närvarande intaga samma ledande ställning på nationalekonomins område som England tillförene. Då Ingram [1]) anser Menger och Sax representera en reaktionär rörelse till förmån för den äldre (klassiska) skolan, far han helt säkert vilse. Ehuru de österrikiska nationalekonomerna på samma sätt som de brittiska häfdat den teoretiska forskningens och den abstraherande metodens betydelse på det ekonomiska gebitet, hafva de ett öppet öga för den klassiska nationalekonomins brister. Den Mengerska riktningen åsyftar icke någon återgång till den gamla skolans ståndpunkt, utan snarare en

[1]) Nationalekonomins historia, öfversatt af R. Rudbeck, Stockholm 1892.

renässans, en pånyttfödelse af vetenskapen om folkhushållningen. Särskildt vinnlägga sig österrikarne om en noggrann observation samt en uttömmande beskrifning af det sociala lifvets fakta. Det praktiska lifvet gifver dem impulser till ekonomiska undersökningar och erbjuder tillika pröfvostenen för hållbarheten af deras teorier. Därjämte sträfva Menger och hans lärjungar efter en fastare grund för sina teorier än den, hvarpå den äldre doktrinen uppfört sin lärobyggnad. Skolade under den historiska nationalekonomins kritiska ferla, inse de till fullo ohållbarheten af det mekaniska betraktelsesätt, som låg till grund för den klassiska nationalekonomin. Sålunda uppfattas de ekonomiska problemen af dem såsom hänförande sig i främsta rummet till människan, till hennes görande och låtande, och såsom oskiljaktigt förknippade med hennes motiv och böjelser. Dessa problem anse Menger och de andre österrikiska lärde vara i främsta rummet af psykologisk beskaffenhet. Utan att därför förväxla nationalekonomins och psykologins uppgifter, stödja sig dessa forskare på en solidare psykologisk grund än de brittiska nationalekonomerna. Med afseende därå kallar Sax [1]) nationalekonomin tillämpad psykologi, och Böhm-Bawerk säger, att det icke vore underligt om den riktning inom nationalekonomin, som uppbäres af den österrikiska skolans män, erhölle namnet den psykologiska skolan i nationalekonomin [2]). Den utveckling läran om folkhushållningen i följd af denna skolas bemödanden synes gå till mötes påminner å ena sidan om den nyare filosofins och å andra sidan om naturvetenskapernas historia. Liksom den filosofiska kunskapsläran uppnådde sin fulla utbildning först sedan den subjektiva naturen af rummet, tiden och kausaliteten blifvit upptäkt, har den af den österrikiska skolan fullföljda psykologiska analysen af de ekonomiska grundbegreppen blifvit af den största betydelse för nationalekonomin. Och liksom fysikerna, från att företrädesvis ha sysselsatt sig med lagarna för himlakropparnas rörelser, numera i främsta rummet studera molekyl- och atomteorierna, har den

[1]) Die neuesten Fortschritte der nationalökonomischen Theorie. Leipzig 1889.

[2]) Hildebrand-Conrads Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik. Jena 1890.

österrikiska nationalekonomiska skolan med framgång ådagalagt att äfven på det ekonomiska gebitet de skenbart enklaste elementerna förtjäna en noggrann analys och att endast därigenom en fullständig insikt uti folkhushållningen står att vinna.

Hvarje nationalekonomisk undersökning måste för att leda till riktigt resultat ske efter en rätt metod. Diskussionen om den metod nationalekonomin har att följa är därför, änskönt det ekonomiska kunskapsområdet därigenom icke utvidgas, af synnerlig betydelse. Det är visserligen sant ej mindre att vetenskaper blifvit skapade, än att revolutioner inom dem blifvit åvägabragta af män, som icke skulle ha kunnat analysera sin egen forskningsmetod. Framgången af desse vetenskapsmäns sträfvanden måste likväl tillskrifvas den omständigheten att de, om ock omedvetet, instinktmässigt tillämpat en riktig metod. Öfvertygelsen om de metodologiska forskningarnas vikt och betydelse har föranledt den österrikiska skolan att egna hithörande spörsmål en ingående pröfning. Det torde knappast kunna bestridas att icke målsmännen för denna skola och främst bland dem Menger på detta område skurit lagrar, som sent skola vissna. Mengers mönstergilla undersökning af socialvetenskapernas, särskildt den politiska ekonomins metod ha tillvunnit sig erkännande äfven af forskare, som icke anslutit sig till den vetenskapliga rörelse, hvartill Menger gifvit upphof.

Den klassiska nationalekonomin använde hufvudsakligen ett deduktivt förfaringssätt; endast då och då togo dess representanter, efter Adam Smiths föredöme, sin tillflykt till induktionen. Därigenom förlorade deras teorier i betänklig mån fotfäste i värkligheten och kommo så att säga att sväfva i luften. Till sin fulla rätt kom den induktiva metoden först genom den historiska skolan, som likväl uti sin reaktion mot den klassiska nationalekonomins oempiriska forskningssätt gick för långt. Ytterlighetsmännen af den historiska skolan förnekade rent ut den deduktiva forskningsmetodens förmåga att utvidga vårt nationalekonomiska vetande, och misstron mot denna metod genomgår alla uti denna skolas anda författade skrifter. I motsats härtill har Menger, under fullt erkännande af de

historisk-statistiska undersökningarnas betydelse, brutit lans för deduktionens berättigande uti nationalekonomin, särskildt inom dess teoretiska del. Han kallar sitt vetenskapliga förfaringssätt den exakta metoden; Böhm-Bawerk benämner detsamma den isolerande. Inom nationalekonomin särskiljer Menger tre vetenskapsgrupper, nämligen historiska vetenskaper (historia och statistik), hvilka hafva att utforska och framställa de nationalekonomiska företeelsernas individuella väsen och individuella sammanhang, den teoretiska nationalekonomin, som åter har till föremål dessa företeelsers generella väsen och generella sammanhang eller de lagar, som reglera desamma, äfvensom den praktiska nationalekonomin, som har att framställa grundsatserna för ett ändamålsenligt ekonomiskt handlande; till sistnämnda grupp höra folkhushållningspolitiken och finansvetenskapen. Denna indelning anses af den historiska skolan för fullkomligt förfelad. Det ekonomiska lifvets fakta betraktas af denna skola ur synpunkten af en ständigt framåtskridande utveckling: hvad som i dag är en värklighet var i går endast en möjlighet och ett mål för vår sträfvan och skall åter i morgon försvinna för att lämna rum för en ny fas uti en evigt fortgående evolution. Lika omöjligt som det är att hålla i sär vattenpartiklarna uti en ström är det ock, enligt denna uppfattning, att skärskåda det ekonomiska lifvets fakta ur de olika synpunkter, som den Mengerska indelningen förutsätter. Visserligen förnekar den historiska skolans nuvarande banérförare Schmoller icke möjligheten att någon gång uti en aflägsen framtid uppbygga en nationalekonomisk teori, men han anser den af Menger inslagna riktningen icke leda till målet, ty Schmoller förvisar den exakta metoden och de därigenom vunna resultaten till en undangömd vrå af nationalekonomins stora byggnad, förklarande att den stundande nydaningen af denna vetenskaps teori möjliggöres blott genom anlitande af hela det historisk-deskriptiva material, som den historiska skolan nu bemödar sig att hopsamla. Hvad tjänar det till, frågar Schmoller, att vi ännu ytterligare upptaga de hundra gånger förut af de klassiska nationalekonomerna omtuggade abstrakta satserna? Är icke den klassiska nationalekonomins skeppsbrott ett talande bevis på omöjligheten att på den deduktiva vägen söka uppnå

det framtidsideal som hägrar äfven för den historiska skolan: vinnandet af en teori, som förklarar kausalsammanhanget i den ekonomiska världen[1]? Nej, svarar den österrikiska skolan, så förhåller det sig icke; att den klassiska nationalekonomin icke lyckades bättre berodde icke därpå att metoden i och för sig skulle varit oriktig, utan därpå att metoden blef oriktigt tillämpad.

Läran om folkhushållningen är icke att förlikna vid ett bärgvärk, ur hvars schakter all råmalm redan vore upphämtad och tillgodogjord; det finnes ännu mycket material kvar i schakterna, material som det åligger den historiska och statistiska forskningen att framdraga. Men där ligger ock redan i dagsljuset mycken råmalm, hvarur genom lämplig behandling månget guldkorn står att vinna; och härvid kommer för visso den deduktiva metoden till heders. Låt vara att nationalekonomin är en erfarenhetsvetenskap och såsom sådan hänvisad till värkligheten såsom utgångspunkt; men använda icke andra erfarenhetsvetenskaper med stor framgång den deduktiva metoden? Ofta kommer nationalekonomen på induktiv väg till ett så kompliceradt faktum, att han icke kan skönja, i hvilken ordning länkarna i kausalkedjan följa på hvarandra, och då kommer han vanligen på rätta spår genom användande af deduktion. Enligt Menger och hans skola är ingen metod allena saliggörande, utan hvarje metod, som uti det konkreta fallet leder till målet, måste vinna erkännande. Alt efter den olika beskaffenheten af de nationalekonomiska problemen kommer än den ena och än den andra metoden till användning. Det är i synnerhet af en ändamålsenlig samvärkan emellan olika metoder som den österrikiska skolan väntar mycken vinning för vetenskapen.

Enligt sin allmänna tendens, att i främsta rummet vilja uppsöka de psykologiska motiven för människornas ekonomiska handlingar, ha de österrikiska nationalekonomerna egnat läran om de mänskliga behofven samt de till grund för desamma liggande sensationerna en ingående undersökning. Från denna nationalekonomins gränsmark komma de sedan in på läran om nyttigheterna, d. v. s. medlen för dessa be-

[1] G. Schmoller, Zur Litteraturgeschichte der Staats- und Socialwissenschaften. Leipzig 1888.

hofs tillfredsställande, samt sysselsätta sig hufvudsakligen med de ekonomiska nyttigheterna, som bilda motsatsen till de fria nyttigheterna, med hvilka man har att förstå sådana nyttiga ting, hvilka uti en till alla tänkbara mänskliga behof obegränsad mängd fritt stå människan till buds och följaktligen icke kunna utgöra föremål för ekonomisk värksamhet. Tyngdpunkten uti den österrikiska skolans ekonomiska system utgöres dock af dess värdelära, hvars viktigaste grundtankar i största korthet här skola antydas. I motsats till de flesta äldre nationalekonomer utgå de österrikiska forskarne från förutsättningen att nyttigheternas värden på något sätt måste vara afhängiga af de behof, som med dem kunna tillgodoses. Bland våra behof kunna vi särskilja flere olika arter; den största vikten fästa vi vid de behof, hvilka måste tillfredsställas, om vi skola kunna uppehålla lifvet; dessa behof kan man benämna existensbehof. Lägst ställa vi åter sådana behof, hvilkas bristande tillfredsställande medför ett blott ringa obehag eller innebär försakandet af en blott obetydlig njutning. Mellan dessa bägge arter gruppera sig de öfriga behofven uti en efter olika anlag, bildningsgrad och olika individuella förhållanden något varierande rangskala. De flesta sådana grupper kunna åter indelas uti ett större eller mindre antal konkreta behof eller delbehof af olika intensitet i mån af olika grad af tillfredsställelse. Nu gäller det att afgöra, hvilkendera behofsskalan man tager hänsyn till vid bestämmandet af nyttigheternas värde: behofsarternas eller de konkreta behofvens. Den äldre teorin, för så vidt den öfverhufvud tog hänsyn till de mänskliga behofven, hade uteslutande de förra i sikte och skulle, konsekvent genomförd, följaktligen kommit till det resultat att brödet, som tillfredsställer ett mycket viktigt behof, har ett högt värde och diamanten åter ett ringa. Vid uppskattandet af nyttigheternas värden taga vi emellertid faktiskt hänsyn icke blott till behofsarterna, utan äfven till de konkreta behofven. Äro en människas alla behof i minsta möjliga mån tillfredsstälda, sträfvar hon visserligen i främsta rummet att tillgodose det viktigaste slaget af förefintliga behof och tillmäter följaktligen härvid användbara nyttigheter det största värdet, men alt efter som behofvets mättande fortgår, träder detta behof uti intensitet tillbaka för andra till arten

mindre viktiga, dittils als icke eller blott i mindre grad tillfredsstälda konkreta behof; och därigenom vinna nyttigheter, egnade att tillfredsställa sistnämda behof, för subjektet större betydelse, högre värde[1]). Den vikt, som af subjektet tillägges ett visst slag af behof, bestämmer egentligen endast maximalgränsen för den nyttighets värde, hvilken är afsedd att tillfredsställa behofvet; men själfva detta värde bestämmes af den plats, som på behofvens rangskala intages af det konkreta behof, hvars tillfredsställelse anses afhängigt af att subjektet kan förfoga öfver denna nyttighet. Om ett subjekt kan förfoga öfver flere exemplar af en nyttighet, som kan användas för så många olika behof att det gifna antalet exemplar icke räcker till för alla dessa, uteslutes från tillfredsställandet det eller de minst viktiga konkreta behof, som skulle kunna tillgodoses genom nyttigheter af samma slag. Går ett exemplar förloradt, så uteslutes nu åter det minst viktiga af de behof som med det förra antalet kunnat tillfredsställas; kommer åter ett nyttighetsexemplar till, så användes detta för tillgodoseende af det viktigaste af de behof, som förut icke kunnat tillfredsställas. För att klargöra detta anför Böhm-Bawerk ett exempel. En kolonist, som bor så långt från afsättningsorten att han i regeln icke kan sälja någon spannmål, har skördat fem säckar säd. En säck däraf behöfver han ovilkorligen för att uppehålla lifvet till nästa skörd. En annan tänker han använda till att göra måltiderna rikligare, en tredje till föda åt nyttigt fjäderfä, af en fjärde ämnar han bereda brännvin; för den sista säcken har han ingen viktigare användning än att därmed föda papegojor, som han underhåller för sitt nöje. Hvilken betydelse eller hvilket värde tilllägger kolonisten en säck spannmål? Klart är att han skulle afstå från papegojorna, i fall han förlorade en säck spannmål, och därför är det den vikt han tillägger behofvet af sådana som uti anförda fall är bestämmande för värdet af hvarje säck. Skulle han skörda endast fyra säckar, så skulle det vara alkoholbehofvets tillfredsställande som skulle vara beroende af besittningen af en säck spannmål, och i sådant fall skulle detta behof vara bestämmande för värdet af hvarje säck.

[1]) Exempel belysande det sistsagda finnas anförda af G. F. Steffen i Finsk tidskrift, tom XXIX.

Om han åter innehade endast tre säckar säd, vore behofvet af ägg och kött det bestämmande; och förfogade han endast öfver en säck, så vore denna för honom af ett oskattbart värde, ty dess innehafvande skulle i slikt fall rädda honom från att dö af hunger. En nyttighets värde är altså beroende af det viktigaste konkreta behof, som icke skulle blifva tillfredsstäldt, såvida subjektet icke skulle kunna förfoga öfver ifrågavarande nyttighet, eller annorlunda uttrykt, af det minst viktiga behof som kan tillgodoses, om eller emedan subjektet har denna nyttighet till sitt förfogande. Detta vid gränsen för förnuftsenlig möjlighet af tillfredsställelse liggande behof är det således som är bestämmande för nyttighetens värde. Benämna vi efter Wieser den nytta som enligt subjektets uppfattning vinnes genom tillfredsställandet af sagda behof gränsnytta, så kunna vi formulera värdelagen kort och godt sålunda: en nyttighets värde bestämmes af gränsnyttan.

Karaktäristisk för den österrikiska skolan är den användning densamma gifvit denna gränsnyttans lag. Dess sträfvan går nämligen ut på att inom folkhushållningens alla gebit uppvisa, hvilken utomordentligt viktig rol sagda lag spelar. Teorin om gränsnyttan är den röda tråd som genomgår alla delar af skolans nationalekonomiska system. Det är denna teori, som sammanhåller hela den nationalekonomiska lärobyggnaden, det är denna teori som ger oss nyckeln till de mest svårlösta ekonomiska problem.

Hvad säga de österrikiska nationalekonomerna om den af den klassiska nationalekonomin förfäktade läran att värdet bestämmes af produktionskostnaderna? Såsom bekant utgör detta innebörden äfven af den värdeteori, som ligger till grund för den vetenskapliga socialismen och som i själfva värket blott är den klassiska värdelärans moderna afläggare. Utgående från skilnaden emellan nyttigheter, som omedelbart kunna användas för tillfredsställandet af mänskliga behof, njutningsmedlen, och sådana förnödenheter, som endast medelbart äro härtill användbara, produktionsmedlen, hvilka motsvara hvad den äldre teorin kallade produktionskostnader, framhålla de österrikiska ekonomisterna att man i öfverensstämmelse med gränsnyttans lag måste uppställa den allmänna regel att, enär det är ett visst mänskligt behof,

som genom produktionen skall tillgodoses, så rättar sig produktionsmedlens värde i sista hand efter det ur dem framgående njutningsmedlets gränsnytta. Produktionsmedlens eller de s. k. produktionskostnadernas värde beror således af produkternas värde. Källan till nyttighetsvärdet är således att söka, icke på produktionens gebit, såsom den klassiska skolan och den vetenskapliga socialismen påstå, utan på konsumtionens, på de genom njutningsmedlen tillfredsstälda behofvens område. För öfrigt anmärka de österrikiska nationalekonomerna, att om det ock i allmänhet slår in att nyttighetsvärdet sammanfaller med eller åtminstone graviterar åt produktionskostnaderna, det dock icke går an att uppställa denna sats såsom en allmän lag, då densamma, såsom ock numera på de flesta håll medges, saknar allmängiltighet. Den s. k. kostnadslagen gäller nämligen endast för sådana nyttigheter, som obegränsadt kunna mångfaldigas, reproduceras. Men oafsedt detta är det väl obestridligt att den österrikiska skolan har rätt uti påståendet, att produktionskostnaderna icke äro bestämmande för produkternas värde, utan tvärtom bestämmas däraf. Tokayervinet är icke värdefullt, emedan vinbärgen vid Tokay hafva värde, utan tvärtom besitta dessa sitt värde, emedan de frambringa värdefullt vin.

Äfven utom den teoretiska nationalekonomins område har den österrikiska skolan åstadkommit betydande arbeten. Många af de spörsmål, som falla inom den praktiska folkhushållningslärans gebit, ha genom densamma erhållit en förtjänstfull belysning.

Den historiska skolans öfverdrifter föranledde denna skolas uppkomst, och däri har man att söka orsaken, hvarför hon till en början riktade sina ansträngningar hufvudsakligen på uppförandet af nationalekonomins teoretiska lärobyggnad. Det var således icke bristande fallenhet för behandlingen af det ekonomiska lifvets praktiska uppgifter, icke häller oförmåga att förena teori med praktik som gjorde att den österrikiska skolan i början försummade den praktiska nationalekonomin. På de senaste åren har det försummade dock till en god del tagits igen, och att döma af alla tecken komma skolans prestationer på detta område icke att blifva underlägsna dess teoretiska arbeten.

Hvad särskildt beträffar arbetarefrågan, vår tids mest brännande sociala spörsmål, har från den historiska skolans sida den beskyllning blifvit framkastad, att den österrikiska skolan skulle anse alt vara i sin ordning uti den ekonomiska världen, att det icke finnes annan än självförvållad nöd och att några sådana sociala missförhållanden icke förefinnas, som skulle påkalla ett inskridande från det allmännas sida [1]. Däremot har Böhm-Bawerk aktat nödigt inlägga en uttrycklig gensaga [2]. Laisser-faire, laisser-passer är icke den österrikiska skolans lösen; tvärtom synas dess målsmän vara mycket gynnsamt stämda mot tidsenliga sociala reformer. Så mycket är emellertid uppenbart, att denna skola för statens ingripande uti näringslifvet söker uppdraga trängre gränser än flertalet af den historiska skolans anhängare, hvilka merendels luta åt katedersocialismen. Menger anser statens inskridande till förmån för arbetareklassen böra vara endast temporärt, det bör blott afse att bibringa denna klass förmåga att med egna krafter tillvaratага sina intressen [3].

Särskildt inom den del af den praktiska nationalekonomin, som handlar om statens hushållning, finansläran, har den österrikiska skolan gifvit nya uppslag. Förut befann sig den viktigaste delen af denna gren utaf den politiska ekonomin, skatteteorin, nästan på samma ståndpunkt som på Adam Smiths tid. Skatten ansågs grunda sig på individens sedliga plikt att ställa till statens förfogande de medel, hvaraf densamma för fullföljandet af sina ändamål var i behof; skatterna skulle af staten påläggas och uppbäras i enlighet med den rättvisa grundsats, att en hvar medborgare skulle skatta efter sin förmåga att deltaga uti de offentliga utgifterna. Andra författare ville reglera skatteväsendet enligt vissa socialpolitiska synpunkter, ansågo skatterna böra lämpas efter något socialpolitiskt ideal, medan ultrarealisterna höllo före att endast de politiska maktförhållandena äro bestämmande för skatternas art och storlek.

---

[1]) L. Brentano, Ueber die Ursachen der heutigen socialen Noth. Leipzig 1889.

[2]) Hildebrand-Conrads Jahrbücher 1890.

[3]) H. S:t Marc, Étude sur l'enseignement de l'économie politique dans les universités d'Allemagne et d'Autriche. Paris 1892.

Sålunda hänvisade den äldre finansdoktrinen till vissa etiska eller politiska principer, då det gälde att förklara sådana ekonomiska företeelser som skatterna, men underlät att lämna någon ekonomisk förklaring. Så stodo sakerna, tils en af den österrikiska skolans främste män, professor Sax, grep sig an med finansvetenskapens hufvudfrågor, hvilka han uti sitt stora arbete „Grundlegung der theoretischen Staatswirthschaft“ egnade en grundlig behandling. I detta arbete påvisar Sax huru föga tillfyllesgörande de äldre finansteorierna äro och angifver tillika riktningen, i hvilken den finansvetenskapliga forskningen bör fortgå för att vinna en tillfredsställande lösning af de problem som sysselsätta densamma. Karaktäristiskt nog för den skola, till hvilken Sax anslutit sig, utgår han från läran om behofven, bland hvilka han särskiljer emellan individualbehof och samhällsbehof; dessa senare äro för samhällets medlemmar gemensamma behof, som de materiella medel hvilka stå individerna till buds skola tjäna, lika väl som de tjäna desses enskilda behof. På samma sätt som vid individernas enskilda hushållning nyttigheternas värde är bestämmande för nyttigheternas öfvergång från det ena subjektet till det andra, är det, enligt Sax, äfven värdet som behärskar nyttigheternas öfverflyttning från de enskildes värjo till statens. Den psykiska företeelse vi benämna värde utgör måttstocken för den ekonomiskt riktiga mängd af nyttigheter som genom beskattningen bör ställas till statens disposition. Hvarje öfverföring af nyttigheter från de enskilda hushållen till staten, alla slags afgifter för begagnandet af offentliga anstalter, m. fl. offentliga afgifter, äfvensom alla skatter bestämmas till sitt rätta belopp af nyttigheternas värde för de enskilda. Genom värdelagen vinna vi beträffande de offentliga afgifterna och skatterna lika exakta lagar som vi erhålla beträffande priserna. Värdeuppskattningens fenomen gör sig lika väl gällande på statshushållningens område som på öfriga gebit af det ekonomiska lifvet. Därigenom har man funnit en enhetlig förklaring för såväl statens (och öfriga offentliga samfunds) som de enskilda samhällsmedlemmarnas ekonomi. Likasom gravitationslagen förklarar lika väl tyngdkraftens fenomen som himlakropparnas attraktion, lika väl äpplets fallande från trädet som stjärnornas krets-

gång, så synes äfven värdelagen böra tillmätas universell giltighet, den gör sig lika väl gällande uti den obetydligaste privata ekonomi som uti millionstaternas hushållning. Gränsnyttan synes följaktligen förtjäna att upphöjas till den centrala principen i nationalekonomin, det band som sammanhåller dess enskilda, i många afseenden olikartade delar till ett helt. Med afseende å det nära sammanhang, hvaruti skatteläran sålunda kommer med öfriga delar af den nationalekonomiska vetenskapen, benämner Sax sin teori den ekonomiska skatteteorin.

Många äldre finansteoretiker ha helt och hållet utdömt de moderna staternas skattesystem, emedan detta är bygdt på en mångfald af skatter. Likasom den fysiokratiska skolan i förra seklet uppträdde med fordran på en enda skatt, som skulle hvila på jorden, har man under detta århundrade gjort propaganda för en enda skatt, den allmänna inkomstskatten, hvilken vore att betrakta såsom ett ideal, dit beskattningen borde sträfva. I motsats därtill framhåller Sax hurusom olika förvärfs- och besittningsförhållanden påkalla olikartade åtgärder för erhållande af den för samhällsbehofvens tillgodoseende erforderliga nyttighetsmängden. I enlighet härmed bör beskattningen utbilda sig till ett system af olikartade skatter, hvilka lämpa sig efter de skattdragandes växlande lefnadsförhållanden. Det moderna skatteväsendet med dess mångfald af offentliga pålagor finner Sax därför vara fullkomligt principenligt. Det gäller blott att tillse att totalvärkan af detta månghöfdade system står i öfverensstämmelse med medborgarnes skatteförmåga. Och vid bedömandet af de enskilda skatterna bör man städse komma i håg, att hvarje sådan utgör en länk uti ett helt system och att dess lämplighet kan skärskådas endast i sammanhang med hela detta system. Skulle de äldre finansteoretikerna haft en klar insikt uti detta sakförhållande, att man icke kan bedöma en enskild skatt efter de allmänna skatteprincipernas måttstock, skulle de besparat sig mycken möda, mången onyttig kontrovers.

Vi afsluta härmed vår karaktäristik af den österrikiska skolan. Dess läror medföra icke någon revolution inom nationalekonomin. Den österrikiska skolans nationalekonomiska teori utgör endast ett supplement till den förut före-

fintliga nationalekonomiska lärobyggnaden, hvars grundstenar blifvit lagda redan af fysiokraterna och Adam Smith. Den österrikiska skolans betydelse består hufvudsakligen däri, att den klarare framhållit några omständigheter af vikt, öfver hvilka den äldre teorin icke förmått sprida ljus, att den betonat värdets betydelse såsom den genomgående principen i nationalekonomin och särskildt däri, att densamma gentemot den historiska skolans trånga uppfattning häfdat den teoretiska forskningens berättigande på det ekonomiska området. Under den korta tid den österrikiska skolan funnits till, har den visserligen ännu icke hunnit afsluta alla de undersökningar, hvarmed den gripit sig an, och mycket återstår ännu att göra, innan nationalekonomin fyller de vetenskapliga anspråk, som wienerskolans män främst bland alla anse sig böra ställa därpå, och innan densamma åt den praktiske affärsmannen och statsmannen erbjuder den ledtråd som desse anse sig kunna vänta af vetenskapen om lagarne för rikedomens uppkomst, fördelning och användning. Resultatet af de från wienerskolans sida hittils gjorda ansträngningarna för vinnandet af detta mål är likväl egnadt att ingifva skolans anhängare tillförsikt beträffande framtiden. Detta så mycket mer som den österrikiska skolans vetenskapliga sträfvanden vunnit stor anslutning uti nästan alla länder, hvarest nationalekonomisk forskning idkas. Uti Nordamerika, England, Italien, Frankrike, Nederländerna, Danmark och Sverge räknar skolan redan många anhängare förnämligast bland universitetslärarne, och den har på de senaste åren äfven i Tyskland, trots alt motstånd från den historiska skolans sida, vunnit mången inflytelserik position. Är det väl möjligt att en strömning som visat sig kunna utöfva en så stor dragningskraft vore egnad att, såsom den historiska skolans koryféer påstå, föra vetenskapen på afvägar? Nej, för visso icke! Den österrikiska skolans lärobyggnad hvilar på en fast grund och är till väsentlig del af solid beskaffenhet, om också en och annan detalj i byggnadens utrustning ännu icke blifvit på ett tillfredsställande sätt ordnad.

Karl Willgren.

Gustaf Adolf Avellan
såsom nyfilolog, öfversättare och diktare.

II.

Avellans originaldikter härstamma från en senare period än flertalet af hans öfversättningar. Undantag gör blott en dikt, „Vintersång i Finland“, undertecknad „. . .ll.n!“, som ingår i Åbo Tidningar för år 1814 och hvilken på grund af signaturen måste tillskrifvas honom. Genomgående af lyrisk art hänföra de sig för det mesta till poesin för stunden, tillfällighetsdiktningen. De flesta ingå i Helsingfors Tidningar för åren 1829—30 och 31, nämligen: „Till A(nders) W(ilhelm) T(ennberg)“; „Till ***“; „På C. J. A(manda) G(rönholm)s begrafningsdag“; „Raumo den 24 Mars 1826“; „Till prosten Homén med anledning af dess sons död“; „Liljan“; „Till Franzén, vid hans makas graf“; „Förgät mig ej“; „Till ***, Elegi öfver en f. d. flamma, som förf. aldrig fått äga“; I Åbo Tidning för år 1827: „Färgerna, Till ett ungt fruntimmer vid uppsättningen af en väf“, och för år 1828 „Eken“. Dessutom ingå i ofvannämda tidningar en mängd ofta kvicka och väl funna charader. Opublicerade förvaras bland hans efterlämnade papper „På Fredriksdag vid Raumo hälsobrunn“; „Minnessånger öfver Johan Parmen Timm“, daterade 1835, samt några rätt lyckade smärre tillfällighetspoem och charader.

Grundtonen i hans diktning är svärmande, elegisk, någon gång sentimental eller lutande åt det mystiska; ett visst lugn — återsken af en inre harmoni — ligger utbredt öfver det hela och värkar tilldragande. En mjuk musikalisk ton bidrager ofta att höja den fina och milda stämningen och att smälta ihop den med versens melodiska klang till vackra mollackord. Diktionen är för öfrigt flytande och vårdad.

Dikterna äro af olika värde, men röja dock mest alltid smak och poetisk känsla hos sin upphofsman. Som prof på Avellans självständiga diktning må först anföras:

Till * * *

Elegi öfver en f. d. flamma, som förf. aldrig fått äga.

1. En älskad stjärna för mitt öga
Ren hade sjunkit blek och matt;
En annan uppgick på det höga,
Och stod så ljus i sorgens natt.
Men ej mot mig hon ville skrida,
Ty mörkret tillhör dem som lida.

2. Och morgonrodnan mer ej bådar
En gyllne dag från himlens rand,
Skeppsbruten, öfvergifven skådar
Min sällhet sig på öde strand.
Åt henne där mitt hjärta bjuder
Farväl! — Farväl! än eko ljuder.

— — — — — — — — —

5. Nu sedan långsamt åren skridit,
Än i mitt hjärtas dunkla natt,
Där utan vittnen jag har lidit,
Jag ser den himlaburna skatt,
Som en gång ljuft min känsla rörde,
Men aldrig, aldrig mig tillhörde.

6. Och lika skön skall bilden sväfva
I minnets troll-lanterna jämt,
Och lika högt mitt bröst skall bäfva,
Af ödets hand till vemod stämdt,
Tils stjärnan bakom grafvens töcken
Går ner i evighetens öcken.

Utmärkande för Avellans formtalang liksom intressant genom den därmed förbundna episoden är följande dikt, tillegnad professor Linsén — anledningen har förut omnämts.

Eken.

Stolt stod en ek i sin ungdoms-prakt,
Trogen soldat i naturens vakt,
Vinträ't sin ranka,
Huld som den tanka
Bruden förskönar, kring stammen lagt.

Många af plantorna ödet fält
Just vid den stam där de växte sällt.
Världen till nytta,
Ville det flytta
Andra till främmande länders fält.

Lyckligt förenta, båda
Stodo i lugn, i våda —
Skönt för hvar sol att skåda.
Lofvande plantor i syskonring
Talrikt där spirade upp omkring,
Trygga för vilda orkanens makt.

Eken man redan dock gammal ser:
Rankan dess kraft icke famnar mer;
Sänd af naturen
Snöiga skuren
Trykte den milda till jorden ner.
Maken sig sakta böjde;
Lutad likväl han röjde
Att han var fast och höjde
Åter sin hjässa i skakad lund.
Äfven i härjande stormens stund
Manliga eken sin styrka ter.

Solen, hvar gång han hinner
Dit, där han klarast brinner,
Några allenast finner
Vinka i skuggan af ekens topp.
Huru de böjas, är deras hopp
Än på den åldriges lif dock ställdt.

Skona då öde! i många år
Eken, som hög bland de unga står
Åskan ej skrälle!
Molnet ej hälle
Floder med härjning i blixtens spår!
Isiga vindar! biden
Senaste vintertiden,
Förrän I våldsamt spriden
Vissnade löf från den gamles topp.
Ungdomen skådar i väntan opp:
Åldriga eken dess hyllning får.

Tillfällighetsdikterna, mest grafsånger, äro uttryck af en varm medkänsla, en på egen erfarenhet grundad uppfattning af lidande och sorg, en stilla undergifven resignation. Särskildt anslående är dikten:

Till Franzén, vid hans makas graf.

den 1 Nov. 1829.

Himlen de sina har kär — på jorden kallas de stundom
Offer för härjarens hand; älsklingar kallar dem Gud.
Vakande följer hans blick de valdes vandring i tiden
Och, då han älskar dem mest, tar han dem hastigt till sig.
„Värdig att lefva hon var" — så fåviskt mänskorna tala,
Änglarna hviska i skyn: „Nej hon var värdig att dö!"
Nämn dess dygder ej ens, o Sångmö! Rykte förtig dem!
Hennes charitiska bild skulle än rodna därvid,
Om bland den sorlande mängd ett prisande offer man skänkte
Åt dess gömda förtjänst, döljande sig för sig själf.
Pärlan af morgonens dagg, som näjdens blommor förfriskar,
Smyger sig in i sitt blad, när af en stråle hon rörs,
Så dess värde försvara för tidens blickar och dagens,
Endast för dig var det till, älskande, saknande man!
Nedböjd, ger du åt jorden den skatt som dig himmelen skänkte,
Ger hvad han skönast dig gaf, — men du ej klagar likväl.
„Herren gaf och han tog, Hans namn oss vare välsignadt",

Så du med tröstande ord läser i sorgernas hem,
Och för dig har den lärdomen tröst, ty den går ur ditt hjärta,
Rent är hvart ord på din läpp, rent som på sanningens själf.
Lefnadens ängel hon länge dig var, och ännu hon är det;
Dödlig, hon älskar dig än, älskar dig än som seraf.
När det stundar till höst och aftonens skuggor förlängas,
Lyser från himmelens hvalf ännu en stjärna din stig.
När det stundar till vår och blommorna växa på grafven,
Syr hon med älskande hand kärlekens blommor därpå.
Ack, för er alla hon ännu har tröst, den tröstande ängeln!
Sprides en känsla af lugn, enslige far! i ditt bröst,
Vaknar en känsla af dygd, förtröstan och människokärlek,
Blomstrande Små! i er barm, budskap från henne det är.
Hemligt, som månan med dagg upplifvar den tynande plantan,
Nära, ur andarnas värld, strålar det växlande hopp.
När på det mörknade hvalf som det evigas tysta profeter
Stjärnorna 'börja sitt tåg, fatta din lyra igen.
Förr hon din sångmö var, och hon skulle det ännu ej vara!
Lyssnande står hon, var viss! än bland de vingades chor,
Sänker sitt hufvud mot skyn att förnimma den älskade stämman
Slumrande eko däraf, vakna på nytt i dess bröst.
Han ock blande sin ton däruti, den befryndade sångarn,
Som mot enklingens bröst lutar sitt hufvud i dag.
Fordom, som lärkor i skyn, nu näktergalar vid grafven,
Smälte de rösterna hop; natten besvarar dem nu.
Lyssnande, kring dem i ring, som liljor stälda kring griften,
När i en enslig cypress ljuft Philomele slår an,
Stå där de sörjande små, med tårarna stänkta på kinden,
Blicka mot stjärnorna opp, dit den förklarade for.
Men när den kallnande Tid strör årens snö kring din panna,
Stämman blir rörande mer, lik den försilfrade svan's,
Och på den ensliga bädd, där lyran vid hufvudet hänger,
Sakta i natten hon rörs, klingar som änglarnas röst,
Och du i gryningen ser, att gyllene strängarna sprungit:
Gläds! — den du sörjer i dag räcker dig henne igen!

I samma tonart, ehuru formelt olika, går en annan af de bästa minnessångerna, hvaraf de sista verserna må anföras.

Ej mer dock ses den ädla Linden,
Där hon stod förr på skummig strand.
På öde platsen klagar vinden,
Och solen flytt bak molnets rand.
Ej plantorna af moderstammen
Ha mera stöd i sluten grupp;
Najaden sorgsen svarar amen,
Sen stormens dödssång hörer upp.

Och du som fordom plägat ila
Med kärlek uti Lindens skygd,
När dagen vaknat, när till hvila
Han sjunkit trött i kvällens bygd;
Till stället, där din älskling fäste
En tryggad rot, du ilar än,
Likt fågeln, som till plundradt näste
Jämt kommer sörjande igen.

Att Avellan dock någon gång äfven stämde sin lyra i dur och anslog kraftigare toner framgår af dikten: „På Fredriksdag vid Raumo hälsobrunn, till v. W—R— v. B. S.“, hvilken påtagligen är adresserad till några högt stälda personer och hvilken, såsom otrykt, kan här meddelas.

Ej blott kring Thules runohällar
Den gamla kraften fullväxt går,
Till redligheten den sig sällar
Jämväl hos oss; den ock är vår.
Och Finlands julle, plötsligt sliten
Från väldigt skepp med fräjdadt namn,
Fick skydd mot stormen och mot spliten,
Ehuru i en annan hamn.

Och samma haf sin bölja skickar
Till Finlands klippbeströdda kust,
Och samma polens stjärna blickar
I vinterns natt på oss med lust.
Vi ock ha män, som stödja tronen,
Den tron som står i Österns glans.
De hägna blomman af nationen,
Och bära skönt sin eklöfskrans.

Rättvisan har sitt ena öga
I Wasas stad vid polens rand,
Det andra ser emot det höga
Vid Auras lagerkrönta strand;
Och ljusets strålar sig förena
Till härlig bild vid Ehr'nsvärd's borg,
Som står där än med drag så rena,
Och glömmer långsamt bort sin sorg.

Men I, som lagens vågskål bären,
I höge män i Themis lund,
Som pelare i templet ären
Och stödjen dômens blanka rund;
Till eder skåda Finlands söner,
Till eder skåda de med hopp;
För eder sällhet deras böner
Gå från de varma hjärtan opp.

Må Hygieias källa gjuta
Ny kraft i eder blod och märg!
Må sent I eder bana sluta,
Likt sommarns sol på nordens bärg!
I edert ljus uppspire dygder!
Igenom er må rätt och lag
För alla inom Finlands bygder
Stå öppna liksom himlens dag!

Avellans dikter bevisa, trots deras ovedersägliga förtjänster, att han icke var skald i ordets fulla bemärkelse, men väl en varmt kännande och tänkande människa, hvilken i poesin fann en omklädnad för den sträfvan efter idealet som han bar inom sig. Han synes väl ej trängt in i det allra heligaste af poesins tempel, men skenet af den inre härligheten har dock äfven inom dess förgård upplyst och värmt honom samt kastat en reflex öfver hans diktning. Egentligen är det ej häller inspirationen som tvungit honom till poetisk diktning, men väl har han ledts därtill af sin höga uppfattning om poesin såsom den högsta uppenbarelse-

formen af det sköna och den estetiska njutning han fann af att inkarnera sina idealaste förnimmelser i dess egendomliga form, den han med uppodlad talang behärskade.

I sin diktning är han på intet sätt originell, hvarken hvad val och behandling af ämnen eller versifikationskonst beträffar. Af hvem han specielt rönt invärkan är svårt att säga; de dikter hvilka han öfversatt ge visserligen en antydan om hans literära smak, men endast till ett par enskilda dikter kunna förebilder uppletas. „Formaliteterna“ är påtagligen skrifven efter mönstret af Schillers epigram „Min Antipati“, och „Liljan“ är ett motstycke till „Liljan och Spindelnätet“ af Euphrosyne. För öfrigt tyckas i Avellans poesi flere olika riktningar liksom flyta tillsammans. Sättet att icke gripa sitt ämne direkt, så att säga på bar gärning, utan att förläna det en omklädnad, som påtrycker lyriken en objektiv prägel, för oss tillbaka till Schiller och den äldre riktningen i svenska literaturen; om det gustavianska tidehvarfvets poesi påminner stundom Avellans diktion genom sitt öfverflöd på allegorier och bilder, sina cirklade vändningar och sina reminiscenser från den antika mytologin, medan i andra fall en anslutning till den tyska nyromantiken gör sig märkbar och stundom, ehuru sällan, fosforisternas bildspråk lämnat en liten kontingent till hans poetiska form. Nyromantiker i egentlig mening är Avellan dock ingalunda; studiet af Schiller och den äldre literaturen öfverhufvud, måhända ock den literära uppfostran han i Åbo erhöll, ha i detta afseende gifvit honom en sundare uppfattning. Anmärkningsvärdt är, hurusom ofvannämda olika elementer i Avellans literära bildning och smak förena sig om att en och annan gång frambringa dikter, i hvilka röjes liksom en förklang af den riktning som skulle komma att besegra fosforisterna: den ofvan citerade sången vid Franzéns makas död påminner med sina distika, sin fina stämning och sitt mjuka språk om B. E. Malmströms elegier.

I viss mån motsägande de nyromantiska åsikterna, men betecknande för Avellans egen uppfattning af skaldens förhållande till sitt ämne är en uppsats med titeln „Erinran“, hvilken han publicerade i Åbo Tidningar för år 1828, med anledning af att den rätta innebörden af några offentliggjorda poem ej uppfattats. Han säger: „Alt måste i poesin,

om den skall få detta namn, föreställas idealiskt, alt vara höjdt öfver värklighetens låga ståndpunkt — —. Man misstar sig oändligen, om man tror att skalden i hvart poem af lyrisk art målar sin egen känsla, sina egna tänkesätt. Sådant skulle motsäga sig själf. Än klagar han öfver en förlorad älskarinna, än prisar han kärlekens milda sol, som värmer hjärtat. Ibland far han med högsta bitterhet ut emot det vackra könet, ibland åter framställer han de sköna samt och synnerligen som änglar. Det vore likväl högst enfaldigt att anse skalden hafva i själfva värket utstått all denna nöd, njutit all denna sällhet, att anse hans karaktär omväxla af så olika tänkesätt. Icke är han såsom människa en mångskiftande kameleont. I de oder han författar visar han ofta endast huru sinnesrörelsen eller passionen uttrycker sig. Han skildrar människan i hennes olika lägen. Men hans framställning blir så mycket mera åskådlig, då han för en stund lånar sitt eget namn åt den bittert angripande eller ända till dårskap älskande personen. I alla fall är han blott aktören som spelar en roll — — — —".

Denna åsikt om skalden, „som författar oder för att visa huru sinnesrörelsen eller passionen uttrycker sig", är mycket betecknande för Avellans något teoretiserande naturel och belyser hans förkärlek för den objektiva, mediterande poesin hos Schiller, hvilken såsom lyriker blir framstående blott genom sin starkt utvecklade observationsförmåga i förening med en glänsande formtalang, så att hans bästa dikter, i motsats till alt som förstås under begreppet lyrik, äro skrifna om diktade personer i diktade situationer.

Af öfriga prosauppsatser på svenska ingå i de förutnämda tidningarna flere kritiker öfver finska psalmboksförslag. Poesin såsom prisande och förhärligande det ideella fann Avellan nå sin högsta potens af upphöjdhet i den andliga diktningen. Också röja hans recensioner stora och stränga fordringar på kyrkosången, fordringar som blott altför sällan tillfredsställdes. I dessa, liksom öfverhufvudtaget i alla frågor dem han behandlar, göra sig samvetsgrant arbete och grundliga insikter gällande: bland annat ger uppställandet af hebreernas poesi såsom mönster för andlig diktning vid handen att Avellan känt Herders uppsatser: „Von dem

Geiste der hebräischen Poesie“ och „Die älteste Urkunde des Menschengeschlechts“.

Sina självständiga tankar öfver den dittils föga uppodlade finska prosodin nedlade han, utom i ofvannämda recensioner, äfven i ett par andra artiklar. Anmälan af Torqvato Tasso, hvilken redan omnämts, förfäktar riktiga principer, men visar liksom flere af Avellans kritiker benägenhet att från noggrannhet gå öfver till pedanteri och bli för lång. Detta medger han själf i polemiken med professor Linsén, men motiverar sitt ingående i detaljer genom det intresse en sådan raritet som ett i Finland utkommande skönliterärt arbete naturligen uppväcker och den vikt kritiken bör fästa vid att en rätt väg genast från början inslås. För öfrigt äro hans recensioner såväl som genmälen hållna i en synnerligen hofsam och undfallande ton och skulle i våra dagar ingalunda ge anledning till något slags opinionsyttring från publikens sida. — Af de få svenska uppsatserna återstår slutligen blott att omnämna den sympatiska monografi som Avellan skref öfver sin ungdomsvän August Mathias Myrberg, en af hjältarna i grekiska frihetskriget, samt satiren „Toffeln“, (i Helsingfors Tidningar för år 1829). Hans genius låg ingalunda åt det satiriska hållet — därtill var han altför fridsam och känslig —, men i sistnämda artikel försvarar han med kvick ironi dem som sägas „stå under toffeln“. Såsom språkforskare har han försökt utleta betydelsen af denna fras och därvid, bland annat, gjort följande rön:

Den som näst vården om sitt ämbete anser omsorgen om sin familj heligast för sitt hjärta; han står under toffeln.

Den som i all enfald menar sig ha någon förbindelse till sin maka, för det hon utan förbehåll öfverlämnat sig åt hans tro och redlighet, för det hennes lif blifvit ett med hans; han står under toffeln.

Den som af tillgifvenhet för en sådan person icke vill störa hennes ro, därigenom att han sent på natten halfrusig kommer hem; han står under toffeln.

Den som vill skona sin hustru för plågande bekymmer, i ty att han på en resa ej utan nödvändighet dröjer utöfver den termin han utsatt för sin hemkomst; han står under toffeln.

Den som på spel ej vill beröfva andra deras egendom, emedan han anser sådant för oädelt, eller förlora sin egen, för det han och hans familj icke utan värkligt lidande kunna sakna den; han står under toffeln.

Det återstår att nämna, att i några nummer af Mnemosyne för år 1819 förekomma ett antal öfversättningar jämte ett par originaldikter, signerade —f—n. och sannolikt härrörande från Avellans hand. Öfversättningarna äro i regeln gjorda efter samma original som Avellans, nämligen Schiller, Hölty, Matthison, Kosegarten etc., men till större delen i formelt afseende sämre än de flesta med —ll— signerade. En af dem är gjord från spanskan, hvilket språk Avellan annars ej visat sig behärska. Af —f—n's två originalpoesier är den ena, „Vårsång“, hvad formen beträffar sämre än Avellans dikter och hållen i en muntrare ton än den han vanligen plägar inslå; den andra, „Till fosterbygden“, står högre, men innehåller en tanke hvilken icke skulle tyda på Avellan som författare, nämligen klagan öfver ödet, som skilt förf. från den näjd, där han som barn var lycklig — i händelse man ej ville antaga att Avellan här velat tillämpa den i hans ofvannämda prosauppsats framstälda teorin, att skalden bevisar sitt snille därigenom att han, utan att själf ha erfarit en känsla, kan anticipera densamma,

De mera vägande skälen synas mig ligga åt att identifiera Avellan äfven med signaturen —f—n. Han har måhända användt den, emedan dessa alster i ett eller annat hänseende afveko från dem hvilka publiken genast kunde igenkänna som hans. Emellertid är ingenting härom säkert, hvarför ett närmare ingående på dessa dikter ej varit på sin plats. Äro de, såsom jag tror, af Avellan, förändra de i alla fall ej det allmänna omdömet om hans öfversättningskonst och diktning.

Hanna Lindberg.

Gunnar Wennerberg, Gluntarnes skald.

Viele Boten gehn und gingen
Zwischen Erd' und Himmelsluft:
Solchen Gruss kan keiner bringen,
Als ein Lied aus frischer Brust.
Joseph v. Eichendorff.

Ett halft sekel har förgått, sedan Gunnar Wennerberg i Upsala 1843 började skrifva texten och komponera musiken till sina evigt unga studentsånger. Lika ursprungsfriska som då, lika välljudsfulla och känslomättade tala dessa skaldenkomponistens tvillingsbarn sitt målande språk för nutid som dåtid. „Våren är flydd, men med glödande runor hela dess härliga saga fins kvar", sjunger den 20-årige magistern, och sjuttioåringen instämmer med oförminskad tjusning och oförvillad håg.

I Gunnar Wennerbergs skaplynne hafva nordens skuggor och dagrar redt sitt bo. Den sunda, ärliga blicken, skämtet med sin bottensats af allvar och sin underström af lefvande sann känsla alstras ej af den sol som blott glöder, men aldrig lyser kall. Lifsglädjen söker sig motsatta uttryck vid Mälarens stränder och Rivierans. Låt vara att den i södern är bedårande, berusande; hvad kan ersätta nordens midsommarsol och nordens hemlif. Söderns sånger äro guldklang och rosendoft; nordens visor ljuda likt furusus och talltrastlåt. Det är Neckens polska som i utlandet skapade Kristina Nilsons succès som Ofelia, och Jenny Lind sjöng intet så skönt som sitt hemlands aldrig nog hörda folkvisor.

Gunnar Wennerberg föddes i Lidköping den 2 oktober 1817. Modern var musikalisk och i hemmet gjordes mycket musik. Om denna tid berättar han bland annat följande: „Jag gick i skola i Skara, och redan där vaknade mitt musikaliska gry. Vi voro fyra syskon, två flickor och

två gossar. En gammal organist bibragte mig musikens grunder. Vi sjöngo ofta inom hemmet i stämmor, och det var med anledning häraf som mina första kompositioner sökte sig uttryck. Det var trefvande ansatser, dessa uttryck, och i mina kompositioner låg första basen ofta öfver första sopran! Nå ja, det var naturligtvis skrifvet emot all rim och reson, men hur det nu var, så klingade det för örat — och våra kvartetter fingo erkännande".

Efter afslutade skolstudier och väl tagen studentexamen begaf sig Wennerberg 1837 till Upsala. Där fann han i Elias Fries en varmt intresserad, välvillig gynnare. Genom Fries' försorg erhöll Wennerberg en utmärkt kondition hos baron v. Essen. Friherinnan var, säger Wennerberg, en mycket skicklig pianist, och hon spelade för mig alla Beethowens sonater. I Essenska huset hade Wennerberg tillfälle att utveckla sina inneboende musikaliska anlag. Han spelade violoncell, och på tal om den tiden vill Wennerberg uttryckligen framhålla att violoncellisten Wennerbergs konstnärliga nivå var under all betydenhet, men af icke så oväsentlig nytta för den blifvande komponisten Wennerberg, som tillsammans med friherinnan v. Essen studerade igenom de flesta klassikers arbeten för piano och violoncell. „Jag var alt utom skicklig på mitt instrument, men friherinnan v. Essen var däremot en utmärkt pianist, och säkert är att våra musikaftnar lände mig till värkligt gagn", berättar han.

1841 finna vi Wennerberg i Upsala; violoncellen lades nu å sido tilsvidare, och det musikaliska intresset blef produktivt från att en tid hafva varit reproducerande. Nu sågo i en oafbruten följd efter hvarandra Wennerbergs ungdomsfriskaste tonskapelser dagen. Studentsångerna, skrifna för 4 stämmor, bland dem den härliga „Hör oss, Svea, moder för oss alla", den mäktiga hymnen „O Gud som styrer folkets öden" samt den sköna sången „Stå stark du ljusets riddarvakt", skrefvos och väkte stormande hänförelse i den ungdomliga kretsen af sångare, som hittils mest sjungit bearbetningar från tyska kompositörer, såsom Kreutzer et consortes. Kvartettsångerna efterföljdes af de i sin genre ojämförliga buffatriorna och de melodiska serenaderna.

Mot slutet af 1846 uppstod hos Wennerberg idén till de sånger, som främst skulle bära hans rykte kring Skandina-

viens landamären, öfveralt emottagna som de blefvo med en entusiasm som ännu 50 år efter deras tillkomst i oförminskad styrka bibehållit sig. — Gluntarne sågo dagen.

Sverges vittra areopog tillämpade på dessa sånger Kellgrens yttrande om Bellmans tondiktning: Tonkonst och dikt hafva så iklädt hvarandras behag, så sammansmält till en skönhet, att man föga kan se hvilken mest skulle sakna den andra för sin fullkomlighet, versen att rätt fattas, eller musiken att rätt höras. Det vissa är att Gluntarne måste höras med musik; att endast deklamera texten eller att enbart föredraga musiken vore tvifvelsutan att beröfva Wennerbergs inkommensurabla kompositioner de viktigaste betingelserna för deras tjuskraft. Wennerberg nämner, i sin mästerligt välskrifna inledning, angående den milieu i hvilken Gluntarne utkommo[1]): „Under det närmare umgänget med Juvenalerna hade det blifvit mig altmera klart, att den bjärt framträdande olikhet i tycken och sätt, stämning och hållning, hvilken utmärkte och skilde dem från de fleste andra studenter, ingalunda var af en väsentligare art, utan fastmer berodde på ett för mycket eller för litet af någon hos ungdomen vanligt förekommande egenskap, samt att däremot den mindre i ögonen fallande likhet, hvilken förenade och jämstälde dem med ynglingar i allmänhet, just utgjorde märgen i deras personligheter, utan hvilken den egendomliga olikheten skulle snart hafva förfallit till onatur eller förkonstling. De förlorade väl härvid mycket af den dem tillmätta särskilda betydelse såsom Juvenaler i den mening som detta namn ursprungligen måhända åsyftade att framhålla och som det sedan, trots dess ensidighet, till rättvist straff fick behålla, men vunno i stället långt mera af den dem värkligen tillkommande allmänna betydelsen såsom studenter; liksom ock deras sällskap, från att betraktas såsom ett kotteri med dess åtföljande många och småaktiga begränsningar, i mina ögon förvandlades till en visserligen liten, men mångsidig representation af ett universitets eviga ungdom“. Sin uppfattning af Gluntarnes personer klargör Wennerberg ytterligare i

---

[1]) Se den historiska inledningen till det 1882 utkomna andra bandet af Wennerbergs samlade skrifter.

följande ord: Studenter borde de naturligtvis vara båda, men den ene dock mera „gammal och van“ än den andre, för att de, äfven med skilda karaktärer, icke skulle förefalla alt för lika hvarandra i erfarenhet och omdöme. Skulle samtalet dem emellan blifva naturligt och få önskad fart i sig, borde också det språk användas, som var deras vanliga. Då ett användande af „den höga koturnen“ altså här lika litet kunde komma i fråga, som ett dundrande på de storslagna frasernas resonansbotten, så var också alt ängsligt ordval och hvarje sökt uttryck här allra minst på sin plats. Det gälde tvärtom och främst att okonstladt „kläcka ur sig rätta ordet“. Om instrumenteringen fortsätter han: Olämpligheten af något annat instrument såsom stöd för sången än det lättast åtkomliga och skötta var snart insedd; och med nödigt afseende på den då befintliga tillgången på röster skrefvos altså de nya sångerna såsom „duetter för baryton och bas med accompagnement af piano“. — „Jämte denna mer tillfälliga utstyrsel voro nu ock såväl det väsentliga af innehåll och form som anden i ord och musik någorlunda klart gifna; och snart framkom den ena Glunten efter den andra och presenterades vederbörligen för sina farbröder, Juvenalerna, hvilka sig städse lika visade långt större månhet om deras fördelaktiga utseende, än deras stådade uppförande“.

Om huru sångerna fingo det numera fräjdade namn de bära berättar Wennerberg, att den ene af de Juvenaler som sjöngo duetterna, medan de ännu lågo i linda, han som så att säga kreerade dem (Otto Beronius), af kamraterna erhållit namnet Glunten. Studenthumorn döpte sångerna efter den populära sångaren och namnet blef „Gluntarne“. Utan att fråga faderns mening i saken fick sålunda hans barn den benämning som blef deras ryktbara „nom de guerre“. Wennerberg biktar sig också tragikomiskt med anledning häraf i det han säger: „De (duetterna) utkommo häftesvis under åren 1849—51 under namnet Gluntarne, ett namn som hittils fått passera, men som nästan var en plåga att se trykt Det var ju för de fleste obegripligt och ägde åtminstone i mina öron en löjligt trivial klang. Men hvad var att göra? Att hitta på ett prydligare eller skickligare namn hade väl icke varit omöjligt, men detta hade då tro-

ligen fått spela rollen af en stum person gentemot det gamla, under hvilket de redan före utgifvandet gingo och gälde. Var det då mödan värdt att söka presentera dem under ett annat?“ „Mot min vilja, mot mitt ja fingo de det jag icke ville ha“. Och han slutar med att utropa: „måhända det var det rätta“.

Den 30 numror upptagande samlingen af Gluntarne bildar en i sitt slag unik sångcykel. Ursprungliga som endast snilleglimtar äro det, bära Wennerbergs gluntar otvetydigt prägeln af sitt upphof. De hafva födts i en krets, som tagit det harmlöst anakreontiska skämtets växelsång som sitt uteslutande prerogativ. Se där, hvarför Gluntarne hafva ett rent historiskt intresse af lika aktuell art som Bellmans i sin genre likartade Fredmans epistlar. Det är uppsvenskt studentlif sådant det tedde sig på 40-talet, och tidskoloriten är så träffande angifven, att stämningen af sig själf utfyller de rum, hvilka komponistens rika fantasi användt såsom lättad barlast. I likhet med många af Bellmans sånger frappera Gluntarne genom det kynne som satt färg på dikt och melodi. I motsats till Bellmans musik är Wennerbergs mera konciperad och framför alt originellare. Detta gäller i synnerhet om den del af de till Bellmans sånger hörande melodier som otvetydigt ljudit förr vid Seinens och Loires stränder, innan Bellman i svensk dräkt omplanterade dem under Djurgårdens ekar och Hagas lindar. En närmare jämförelse omöjliggöres dock ej minst därigenom, att Bellmans sånger skrifvits för soloröst, hvaremot hela den tre tiotal upptagande gluntsamlingen endast innehåller en enda solosång — den i sällsynt stiltrogen stämning såväl skrifna som komponerade „Magisterns monolog“. Men det är dock klart att bägge hafva samma grundton; det är samma tjusande behag i melodiföringen och samma sällsynt sammansmältande textunderlag till de sjungna melodierna.

Med Bellman äger Wennerberg en särskild stående likhet gemensam: tonmålning och målning i dikt. De naturscenerier som bägge upprulla i sina sånger bära omisskänneliga tecken af att vara friluftsbilder, och den entusiasm, hvarmed de kläda sina känslor och sin uppfattning i ord, låta ana hjärtan som klappa varmt för enhvar

af vårens minsta blomster — för hvarje af Sylvias enklaste natursångare, som jublar sin lofsång i konstlöst framkvittrade toner [1]).

Schlaft ein Lied in allen Dingen,
Die da träumen fort und fort,
Und die Welt treibt an zu singen,
Triffst du nur das Zauberwort

sjöng Gunnar Wennerbergs lyriska själsfrände, den schlesiske skalden Josef v. Eichendorff, hvilken i sin tjusningsfullt stämningsmättade poesi och i sina målande skildringar af det ungdomliga kynnet i den lyriska cykeln *Frühling und Liebe* i Tyskland var banerförare för samma tanke som diktat text till Gunnar Wennerbergs Gluntar. Wennerberg har funnit trollformeln; mytens trolska ursprungsruna har hviskat i hans öra, och klangsköna melodier hafva sjungit sånger, till hvilka hans tanke funnit orden. Hvar och en af de 30 sångerna är ett ytterst tacksamt bravournummer för de sångare, hvilka rätt förstått och uppfattat skalden-kompositörens mening med sina duetter för baryton och bas. Hvarje Glunt skildrar en episod ur studentlifvet, och tillsammans bilda Gluntarne en hel serie bilder ur det akademiska lifvet uti lärdomsstaden vid Fyrisåns stränder, tecknande i raska drag skuggor och dagrar ur studentens glada dagar. Gluntarne äro den akademiska ungdomens älsklingssånger, den återfinner i dem sina egna stämningar, tankar och uttryck. Därför är äfven Gluntarnes tondiktare införlifvad uti detta sekels akademiska literaturhistoria. Wennerberg är ungdomens skald, som målar i toner, och hans färger äro sammanblandade med en naturlig savoir faire just lagom för att Gluntarne, trots sin ursprunglighet, likväl i musikaliskt hänseende icke skola sakna det teoretiska underlag, utan hvilket deras värde hade blifvit efemärt. Det hvilar en egen charme öfver dessa duetter för två mansröster; de inrymma de mest skiftande tonfall för alla sinnestämningar från pessimistiskt kontemplativa intill de mest sangvinskt sorglösa. Musiken

---

[1]) Se därom äfven C. G. Estlanders uppsats *Gluntarnes Uppkomst* i Finsk Tidskrift t. XV h. 2 (augusti 1883.)

är på samma gång så enkelt funnen, så melodiskön och så fulländadt konciperad, att dessa Gluntar i musikliteraturen förgäfves söka sitt motstycke inom sin genre. Ehuru det förefaller som om det gåfves blott ett sätt att exekvera Gluntarne, ges det väl knappast några andra sånger som så diametralt olika blifvit uppfattade och återgifna. Martialis säger: „Quem recitas, meus est, o Fidentine, libellus; sed male cum recitas, incipit esse tuus“ [1]), och den spirituelle epigrammatikerns latinska distikon har af Gunnar Wennerberg anbragts såsom motto till Gluntarne. De sångare hvilka utföra duetterna böra därför framföralt bemöda sig om att återgifva det som Wennerberg skrifvit och komponerat i samma anda och riktning, i hvilken det blifvit gjordt; annars förlora Gluntarne sin ursprungliga karaktär, sin omedelbara, stämningsfulla kolorit, och blifva i stället något smaklöst mixtum compositum som komponisten sist af alt ämnat och afsett. Wennerberg säger själf angående denna sak: „Af alt misslyckadt föredrag finnes helt visst intet som är så plågsamt att åhöra som det hvilket åsyftar att vara roligt och icke är det? Om nu Gluntarne gifva en skälig anledning till ett sådant syfte, så är också fruktan för utgången lika skälig. De äro hvarken passande för sångare, som vilja låta höra sina vackra röster och därvid behandla orden såsom blotta artikulationsmedel, eller för deklamatörer, hvilka obesväradt våldföra musiken för nöjet att få grimasera eller rätt tydligt krysta ur sig någon favoritfras. De äro små själfva och fordra altså hvarken stora stämmor eller stora åthäfvor. Hvad de fordra för att vara hvad de vilja vara är känslans och uttryckets sanning, sådan denna älskar att visa sig i hvardagslag bland förtroliga vänner. Denna fordran är visserligen icke liten, men orimligt stor torde den ej häller vara. Jag har ofta hört Gluntarne sjungas väl, om än oftare illa; och det har varit vid dessa senare tillfällen som jag tröstat mig med mottot och sökt göra mig urarfva i boet“.

En kort öfverblick skall vara egnad att i läsarens minne återkalla Gluntarnes mångskiftande innehåll och rika melodier.

---

[1]) Min är den bok, som du uppläser, Fidentinus; men då du läser illa, börjar den blifva din.

Man kan betrakta de tre första Gluntarne: N:o 1, I anledning af Magisterns och Gluntens första bekantskap, N:o 2, Glunten blir Juvenal, och N:o 3, Upsala är bäst, såsom en ouverture, där alla de i följande numror upprullade stämningarna och situationerna introduceras: „Våren är flydd, men med glödande runor hela dess härliga saga fins kvar“ börjar Magistern, och Glunten fyller i „Skrifven i hjärtats djup, ack, med en rosentagg,“ hvarpå bägge gifva luft åt sina förhoppningar i orden „Ja, skål för de kommande år, och så till slut för en evig vår! — Gutår!“ — (N:o 2) Sången löser tungans band, Glunten blir meddelsam och biktar sig — Weltschmerz flyter öfverst och pessimism lyser fram i „Bleknad ros blir mer ej röd, och för mig är glädjen död“. Så klagar glunten, magistern framhåller „I en casus så fatal återstår ej annat val: kära bror, blif Juvenal!“ Glunten ser ingen annan utväg att bli kvitt sin elegiskt sorgtyngda lifserfarenhet; han inser „vid närmare besinnande, af vissa skäl, att magisterns råd är det bästa“, och han slutar med att, „trots alt förtal“, — bli Juvenal. I glädjen öfver det fattade beslutet sjunga de bägge en duett, hvartill deras gemensamhetskänsla inspirerat samma ord. I fjärran hägrar för deras tjusta blickar nytt lif och nya fröjder. Förhoppningarnas ljusa skimmer har besegrat gluntens pessimistiska betänkligheter; i fulltonig harmoni utropa de: „Ren han nalkas glädjens gud. När han andas, doftar ljuflig vår, torkas ögats tår, läkas hjärtats sår!“ och fulltbelåtna sluta de: „Hvad den guden är charmant! Gutår!“ (N:o 3.) I den kordiala stämning hvari Gluntarne nu inkommit finna de status qvo värdt alt beröm, och när magistern frågar: „Är inte Upsala märkvärdigt bra, bättre än alla andra städer här i Norden? har gluntens dystra svårmod så lyckligt skingrats, att han utan tvekan svarar: „Upsala är bäst, bäst af alt som fins på denna sidan solen, och maken till den sta'n fins ej, ta mig fan, letar du också från ekvatorn alt till polen“, och båda uttrycka sina hjärtans innersta mening, sitt glada välbehag och sin obundna frihetskänsla, i det de unisont uppstämma:

Ingenstädes i vida världen fins en vrå,
Där man hela dygnet om kan lefva så
Utan risque och bara immerbadd gå på
Just som turkar och få heta folk ändå.

N:o 4, En månskensnatt på Slottsbacken, är en melodisk, harmoniskt skön landskapsvy à la Munsterhjelm. Den strålande hemisfären aflockar Gluntarne beundrande utrop, och gemensamt sjunga de: „Där flammar Sirius, där Orion, Där plaskar Svanen i eterns bad. Herre min Gud, hvad den månen lyser, se hvilken glans utöfver land och stad!" — Glunten blir svärmisk; hans tanke tumlar om ins blaue hinein; fantasin får vingar, och i landskapets tysta månskensstämning placerar han staffage. „Tänk dig vid tornet en prins med luta, fladdrande lockar och charmanta ben!" Magistern elektriseras af gluntens frambesvurna tankesyner, och unisont uppstämma Gluntarne: „Och i ett fönster Cecilia Wasa, bländande skön uti månens sken!" — Fantasin vidgas, skymningen framkallar än flere syner. Den gamla lärdomsstadens alla remarkabla punkter framlocka fraser af undran och beundran, och fullt ense sluta de:

> Hvar fins en punkt uti Sverges rike,
> Där man om natten har så lycklig lott?

En ytterst rolig situation i en akt är (N:o 5) Glunten på föreläsning, annars en af de obetydligare numrorna till sin musikaliska halt, där ett tämligen banalt musikaliskt motiv icke vinner mera intresse genom att upprepas i oändlighet utan modulering. Utomordentligt älskligt diktad och komponerad är (N:o 6) En solnedgång i Eklundshofsskogen. Musiken höjer sig till hög rang och ansluter sig harmoniskt till den ursprungsköna, poetiskt vällyckade texten. Det är en förtjusande idyll, i mystisk, skymmande dager. Man erinras om en af August Malmströms subtilaste målningar:

> Under en himmel blå, blå som en ängels öga,
> Vårliga skyar gå, hvita som lamm och små.
> Högt öfver gräs och strå furornas eko susar,
> Och vid dess fötter stå sippor och höra på.
> — — — — — — — — — — — — — — —
> Och på hvar tufva trår älfvornas gille dansen
> Och uti skogens snår trasten melodiskt slår. —

N:o 7, Harpospelet på Schylla, är en frisk genremålning à la Wallander. Teckningen af de land och rike kringstrykande „Singmädschens" är alldeles öfverdådigt väl gjord, och de

rader med hvilka glunten och magistern unisont parodiera tyskarnes Liebesgesang äro ett mästerstycke:

> O, gieb uns auch immer du blühende du
> Viel heitere Tage und Blumen dazu;
> Und sag'es dem Sommer, bald ist er ja da,
> Wir bitten um Rosen und Kirschen, ja ja!

En af de mest melodiösa och kontrapunktiskt bäst tillgodosedda är den vackra sången N:o 13 med sitt om bofinkskvitter påminnande friska vårmotiv och sin flytande vers. Den musikaliska stegringen är utmärkt genomförd och lika utmärkt upplöst. Melodiken är lika känslig som välljudande, och detta nummer „Huru gluntens svårmod på Äplet skingras af Magisterns vårfantasier“ är en af de äkta pärlorna i den dyrbara samlingen. Det är en hel rapsodi, där sentiment och bohemekynne förtroligt växla liksom turerna i en kadrilj, i hvilka nya facer följa hvarann lika snabt som synerna i ett kaleidoskop. Se här ett prof bland många. Glunten proponerar hvast, prosaiskt: „Inlagd sill, Holländsk sill, Norges sill i papper, sillsallat. . . . Usel mat! Aldrig mer attrapper.“ Magistern är mer idealisk, och poetiskt fantiserar han: „Solen med lågande kyssar ren väcker jorden, sin unga, sin slumrande brud“. N:o 14, Gluntens vigilance, är dramatiskt liffull och värkar såsom sådan äfven genom den värkningsfullt arrangerade musiken. N:o 15, På flustret en söndagseftermiddag under rötmånaden, är en solmättad genremålning, där rötmånsstämningen är illusoriskt apterad.

> Se hur dödt på hvarje skuta! Se hvar vimpel hänger matt!
> Blott i skeppar Fröjds kajuta solar sig en grågul katt.

Utomordentligt harmonirik är N:o 16, Vid brasan på Magisterns kammare, efter en stor middagsbjudning. Tvåstämmigt begynner melodin i klangskönt andante, och intermezzot, magisterns solo, värkar behagligt afbrytande mot den soutenerade duetten. Bohemen talar ur strofen:

> Det är skönt att sträcka benen upp på bordet
> Och i ro få kläcka ur sig rätta ordet.

Glunten smittas af samma brist på urbanitet, och vräkningslustigt infaller han:

I som Gudsbeläte fängslen, kröken ryggen, böjen nackar,
Viken hädan! Bort med hängslen, bort med halsdukar och frackar!

I full samstämmighet sluta de bägge

Ja! jordens kungar sku' abdikera
Och ministrarne resignera,
Om de kunde, som vi, jouera
Af sig själfva — och litet mera. —

N:o 17 är en melodisk idyll i barcarole-styl, där den välljudsfulla musiken och den formsköna texten harmoniskt sammansmultit till ett musikaliskt helt af gripande sentiment som bedårande ljuder ur den klassisk vordna strofen:

Bröt jag kanske emot gudars lagar,
Ack! emot mänskors bröt jag ej!

Diametralt olika till art och innehåll är den följande sången N:o 17, Gluntens flamma. Musiken är äfven här särdeles melodiös, omväxlande och klangskön, men sångens kynne har helt olika färg mot den föregående nummern, Magisterns flamma. En af de vackraste duetterna heter En kväll på kyrkogården, i samlingen är den N:o 19 i ordningsföljd och innehåller, i vemodigt stilfulla stanzer, en karaktäristik af den genomsnittsmänskliga karaktären, praktfullt uppfattad och träffsäkert återgifven: „Ack fåfängt vi söka i norr och i söder en sådan kamrat. — De klaga så och dystra stå och tycka lifvet öde. De skiljas åt, gå hvar sin stråt, kanske vid tårars flöde. — — De träffas sen, vid lampors sken och minnas knapt den döde.“ — Hvilket utomordentligt roligt impromptu är ej Mötet i domtrappan (N:o 20). Scenen är burleskt uppfattad och återgifven med en färgmättad kolorit i melodik och textunderlag, som illusoriskt värkar med dramatisk liffullhet. Magistern proponerar åt glunten en frukost, som den senare blott altför gärna ville antaga i fall han kunde. Nu gör han invändningar emot hvarje Magisterns projekt. Glunten är n. b. skyldig på hvarje krog, och det är därför som han hesiterar. Magistern blir otålig och säger till sist: „Mina förslager jämt du kuggar; säg något själf då, om du kan“, hvarpå glunten ångerköpt replikerar: „Nå, så må gjordt! — Sju helvetesgluggar — Tror du ej det till

slut går an?“ — Slutligen enas de om att „Vissa lokaler äro bra infama!“ Genomkomisk, farceartad är (N:o 21) Gluntens misstag:

> **En slags concert var arrangerad**
> **A la Musard en söndagskväll. –**
> **Parken kring Flustret eklärerad**
> **Gjorde hvar piga till mamsell.**

Impromptubalen (N:o 26) är den mest uppsluppet ystra genrebild som gluntarne framvisa. Den starkt synkoperade, scherzoartade melodin karaktäriserar utmärkt tidskoloriten, och det dråpliga texunderlaget tecknar i saftiga, drastiskt komiska drag en rustik Fredmansk folklifsbild — liffull och oemotståndligt skrattretande. N:o 27 är en bedårande stämningsbit, lika homogen som en af Albert Lindholms luftmättade landskapsvyer. Malmtonernas ljudvibrationer skälfva i etervågornas domnande ljusknippen, och „Slottsklockan“ är ett förtjusande „Angelus“ i mörk, stilfull ram. Till buffabitarna hör afgjordt (N:o 28) „Gluntens reskassa“ med det kostliga slutresonnementet. Afskedet på Slottsund står näst sist i samligen och är i musikaliskt hänseende kanske den yppersta. Märk den inledande cantilenen med sin veka melodi och sin känslomättade lyrik. Duetten är ett praktnummer af skönhet och välljud. — Den sista Glunten (N:o 30) i samlingen är Magisterns monolog efter gluntens afresa. Sången är vemodigt melodiös, och stämningen är konsekvent genomförd. Den filosofiska tendens, som uppbär texten, är så ursprungssann och naturlig, att den för alla tiders alla förhållanden har aktuell bärvidd:

> **Men i mitt hjärta jag gråter**
> **Bittrare tårar än ögat förmår,**
> **Ty jag vet och förstår**
> **Att den vännen, som går,**
> **Är ej lik sig, då han kommer åter. —**

Vid ett sammanträffande med Gluntarnes skald bad jag, då samtalet föll på det sätt hvarpå Gluntarne komponerats, kompnisten meddela mig huru han gått till väga. Se här en episod som han berättade mig. „Ifrån Skara reste jag på såkallad rapphöna till Lidköping för att hälsa på mina föräldrar. Nåväl, i den skarpa skakningen uppfångade jag en bestämd

rytm, som hamrade och dunkade ända in i hjärnan; taktslagen framkallade en melodi, till hvilken orden föddes i samma ögonblick. När jag kom fram till Lidköping, var jag färdig med ord och melodi, det blef en glunt, som i samlingen återfinnes under namnet *Upsala är bäst.*“ Måhända har mången annan melodi sprungit fram på samma sätt. Gunnar Wennerbergs favoritinstrument är klaveret, favoritkomponisten är Händel och favoritoperan Carmen.

Gluntarne utkommo i tryck första gången år 1848—1851 på A. Hirsch' förlag, och altsedan dess har nämda firma alltid haft dem till salu. Något förbud mot deras försäljning har Wennerberg i motsats till ett en tid allmänt utbredt rykte aldrig utfärdat. Emellertid kan följande episod tjäna till belysning af huru ryktet om att han ogillat sina Gluntar och förbjudit deras försäljning uppkommit. Den f. d. glada Juvenalen lämnade lärdomsstaden, där han emottagit sin akademiska lager och där hans populäraste sånger sett dagen. Magistern inträdde i statstjänst och löjet förbyttes uti allvar. „Tiderna växla och vi med dem.“ Personligheten — karaktären var densamma, fastän milieun för värksamheten och värksamheten själf var en annan. En dag ringer en kvinna på hos expeditionssekreteraren i ecklesiastikdepartementet. Hon vill tala med herrn själf, och hon håller i handen ett paket som hon nu lösgör ur sitt omhölje. Expeditionssekreteraren tar emot henne; hvad önskar hon? Jo, goa söta snälla expeditionssektern, jag är en utfattig enka med en hel hop barn, och nu står jag värnlös, min man är död, han sjöng så rysligt gärna Gluntarne så, och ännu i sistones så var det hans älsklingssång; nu är han död, och jag ville fråga om inte expeditionssektern ville hjälpa mig stackars enka, och eftersom expeditionssektern ändå nu är gudfruktig och inte ville att de där visorna ska sjungas, så ville jag fråga om inte expeditionssektern ville köpa noterna. — Expeditionssektern betalar enkan ett rundligt pris och tröstar sig med att hafva gjort en god gärning. Några dagar senare ringer det åter på; nu är det en sörjande syster som förlorat sin bror; hon och han sjöngo dagligen Gluntarne, nu är han död och hon står värnlös i lifvet. — Hon har hört att expeditionssekreteraren ogillar att Gluntarne utkommit och att expeditionssekreteraren uppköper alla exemplar som han kan

komma öfver; nu ville hon sälja sitt enda minne från hennes bror, det käraste som hon har kvar. Expeditionssekreteraren röres af så mycken olycka och en sådan heroisk uppoffring. Han svarar att han aldrig ogillat Gluntarne och ännu mindre köper upp några exemplar, men eftersom hon är fattig och han kan hjälpa henne, ger han henne en sedel och ber henne taga noterna hem såsom ett minne af den bror som hon så bittert begråter. En vecka har knappast förflutit, förr än en likartad scen återigen utspelas. Nu är det någon släkting som dyrkat Gluntarne och dött och lämnat blott ett exemplar af sångerna efter sig. Detta bjuds nu till salu åt komponisten som „ju köper upp alla exemplar af Gluntarne som han kan komma öfver". — När expeditionssekreteraren granskar den utbjudna boken, finner han, horribile dictu, att det är precis samma exemplar som den sörjande systern bjöd ut och fick tillbaka såsom minne af den „dyre brodern". Sedan den dagen fick komponisten ögonen öppna för bedrägeriet och det geschäft som bedrefs med ocker på hans medlidande. Så hade den åsikten blifvit spridd att Gluntarnes skapare köpte upp alla exemplar som erbjödos honom „för nu fann han att dom var så syndiga att han ångrade att han hade skrifvit dom". För en tid framåt blef expeditionssekreterarens tamburdörr belägrad af en hop mänskor, som begagnade hvilka medel som hälst såsom födkrok. Men expeditionssekreteraren föranstaltade samtidigt om Gluntarnes vidsträktare spridning, i det en godtköpsupplaga snart utkom i handeln. Så kan „af en fjäder blifva fem höns". Gunnar Wennerberg har angifvit sin åsikt i frågan, i det han sagt: „Jag är altför god protestant för att hålla på att hvarje prosa skall vara en predikan, hvarje poesi en psalm."

Intimt förbundna som Gluntarne äro med tidigare tiders sångarlif, erbjuda de för en senare tid en rik fond af intresse; och de hafva så mycket mindre mistat sin aktualitet, som de händelser de alludera på öfveralt hafva sin synonyma motsvarighet, om än uttryckena skulle förändras genom den alt omgestaltande tidsströmmen. Huru än kommande tiders åskådningssätt kommer att ställa sig gentemot vår tids alstring, aldrig kunna spekulationsifvern och sonderingsmanin kväfva all romantik i den mänskliga lifsåskåd-

ningen. Alltid skall så mycken idealitet blifva bofast, att Apollos gudagåfva, sången finner rum. Aldrig skall den uppdrifna artificiella konstarten, den fulländade tekniken, virtuositeten, så suveränt triumfera, att icke rum skall finnas för den sunda känslan och smaken, hvarhälst och i hvilken genre de än visa sig.

Felix Lindberg.

Våra artisters senaste utställning.

I höstdunklet har den finska konsten framburit frukterna af årets arbete, af den kraft, den tro, den värme och det ljus, som mognat hennes skördar. Att de kunnat blifva så rika, fastän Runeberg och Vallgren voro frånvarande, Edelfelts här icke exponerade vinterlandskap hamnat i Luxembourg-museet i Paris, hans „stykerskor“ ännu befinna sig på utrikesresor, samt Munsterhjelm och Stigell i år uppträdde med idel bagateller, det är åter ett tecken på den finska konstens lifskraft, likasom hon nu, kanske mer öfvertygande än någonsin, visade sig ha vuxit fast i hemlandets mark och därur hämtat sin näring.

Till sin ålder ännu ett barn — ty ett halfsekel är blott en kort episod i ett folks lefnad — har den finska konsten utvecklat sig med förvånande fart. Ständigt se vi nya förmågar stiga fram i artisternas växande led, och produktionen har svält ut till den grad, att rum, beräknade för decennier, inom få år blifvit för trånga. Uppfostrad i främmande skola, har den finska konsten hastigt inhämtat det som i konsten öfverhufvud kan inläras, och, i sin tur uppfostrad af henne, är den finska publiken ej mera såsom förr beredd att taga viljan för värket. Just detta den finska konstens förhållande till allmänheten har varit en oskattbar betingelse för hennes själfständighet. Ty då det i hufvudsak varit hon, som kanske mer än någon annorstäds fått

bestämma publikens smak, och icke tvärtom, har hon fritt kunnat följa sin öfvertygelse.

Det är nämligen icke de tekniska framstegen, så högt de än må skattas, som böra vara och äro det rätta vittnesbördet för den finska konstens mognad. Med en ungdomlig djärfhet och tillförsikt förenar hon ett drag af manligt allvar och förakt för flärden, ett meningsdjup som kanske slutligen dock mera är känslans än snillets. Hon har ju själf helt nyss — i Runebergs Lux och Patria-grupper — medvetet och entusiastiskt tillika uttalat tron på sin kallelse och angifvit målet för sin sträfvan: Finland, det kulna, vårt torftiga, gömda, heliga fädernesland.

Om genom ett trollslag utställningen i Ateneum, och vi med den, skulle förflyttats till någon af de internationella expositionerna i utlandets konsthärdar — låt oss till exempel antaga till glaspalatset i München, så tror jag därför att den skulle i högre grad än månget annat litet lands årskontingent bevara sin egendomlighet i den brokiga massan. För min del ville jag knappast ens utmönstra en bristfälligt gods, som vittnar om vår jurys öfverseende välvilja mot de unga, som ute i större förhållanden få vänta, tils de lärt sig åtskilligt mer. Ty i sammanhang med det öfriga kunde äfven det bidraga till karaktäristiken.

Vi få väl antaga att gurmanderna bland konstens älskare likgiltigt skulle skynda igenom vår sal, ty här finnas inga sensationsstycken att reta nyfikenheten med, inga af bravurens mästervärk, intet forceradt genialiserande, ingen hysterisk mysticism, i allmänhet föga vid första ögonkastet öfverraskande, likasom mycket litet beräknadt på den stora publikens banala smak för det söta, rörande och granna. Besökarne skulle knappast häller trängas i vår afdelning, och kanske skulle vi äfven själfva finna att för den finska konsten i sin helhet ännu återstår ett drygt arbete, innan hon i behärskningen af konstens språk når upp till de gamla kulturländernas medelnivå.

Men om än vår unga konst gått i skola hos äldre systrar och helt visst alt fortfarande måste göra det, och om hon än blygsamt får träda i skuggan för dessas mäktiga glans, så har hon likväl från sitt fattiga hem fört med sig en god gåfva, som hon bevarat och vårdat så, att hon ej

behöfver frukta att beskyllas för att vara endast en svag och ofri efterhärmning af främmande mönster. Hon vågar uppträda osminkad och i hemlandsdräkt; den finska konsten har förblifvit finsk eller, kanske rättare, hon har blifvit det altmer, ju mer hennes krafter vuxit.

I detta hänseende tror jag att Järnefelts stora Sved ej blott är expositionens, utan äfven ett af den finska konstens mest representativa värk. Jag vill icke tala om det gedigna arbete som utmärker bilden i dess helhet liksom i hvarje dess detalj. Mästerskapet är icke här blott en skänk af en gifmild natur, ett äpple som fullmoget fallit från grenen; det är frukten af långa mödor, af en hård kamp med uttrycket, för att tvinga det att återgifva hvad konstnären menat. Det ligger därför en viss tyngd öfver det hela, som knappast värkar befriande, i alla fall icke bedårande.

Men huru väl harmonierar ej just detta med stämningen i taflan, — denna stämning af dystert allvar, hvilken utbreder sig öfver ödemarken, som i oändlig vidsträkthet blånar i bakgrunden och hvilken besjälar dessa i trasor höljda, trälande människor i förgrunden! När lifvet som bäst varit hafver, så har det möda och arbete varit. Huru en konstnär kan blifva skald, då han endast som trognast synes kopiera, det säger oss den sotiga flickan, ur hvars ögon lyser den trötta resignation, som icke ens känner barndomens sorglösa glädje. Det är en kulturbild ur det finska folkets lif, det klingar däri en gripande ton ur dess bröst.

Gallén har ibland, till exempel i sin „middagsrast i pörtet“ och i „Sårfeber“, låtit oss höra liknande toner, ehuru mera skärande, försmående att, liksom Järnefelt, genom uppfattningens finkänslighet försona ämnets dissonanser. Han är emellertid, jämte denne, den främste representanten för den eminent nationella riktningen inom vår konst och otvifvelaktigt en framtidens man. Rikt begåfvad, originell, fantasifull, känslig för intryck och ideer, söker han hälst summariskt, med ett slag, djärft och hänsynslöst träffa sin mening. Han är liksom skapad för att inspireras af Kalevalas fantastiska romantik. Och man hade nästan på förhand kunnat säga att han skulle lyckas bättre med Ilmarinens smedja, än i sitt försök att på duken fånga Ainosagans ömtåliga skärhet. Väl får man intet intryck af Sampo-

mytens symboliska mening, ja man vore frestad att på skämt, efter mönstret af de tyska vexirbilderna, kalla taflan: „hvar är Ilmarinen?“, ty åskådaren känner sig alt annat än benägen att se den fräjdade smeden och hjälten i den halfnakna, rödskäggyfvige Ontrus, som förväntansfullt stirrar in i den flammande äsjan. För en konstnär med Galléns personliga skaplynne är det alldeles främmande att fatta sina ämnen objektivt. Han ser dem blott från *en* sida, hvilken sällan är den allmängiltiga, men han tvingar oss genom kraften af sin skildring att, om än motsträfvigt, följa sig. Och här hade han just hvad han behöfde: den vilda skogen, primära, groft tillyxade kulturförhållanden och en eruptiv naturkraft i mäktig färgkontrast mot den inbrytande dagen. Det sagolika urtidstycket har han i alla fall präktigt fått fram, om också icke det heroiska och djuptänkta i myten.

Må vi hälsa med glädje det återvaknade intresset hos vår konst för folkets gamla myter och sägner, så fulla af originell poesi och så helt det finska folkets egendom! Hvem om icke våra egna konstnärer vore skapad att framställa dem, hvar om icke där och i Finlands folklif och natur ha de den outtömliga källan till ämnen och inspiration? blott de icke, såsom Ekman, stanna vid en retorisk parafrasering af dikten, blott de såsom Gallén förstå att gifva en personligt eldad tolkning, en omdiktning i konstens språk af det gifna motivet.

I detta hänseende har folkets mytskatt ett afgjordt företräde framför Runebergs konstdiktning, så åskådlig, så fosterländsk och så rik på hänförelse den än är. Ty här är allting färdigt, alt fastslaget, — intet annat än den historiska kostymen öfverlämnadt åt målaren, som lätt sjunker ned till illustratör, då han borde höja sig till fritt skapande. Men samma sak låter knappast lika väl uttrycka sig i tvänne olika konstformer, och illustratören, liksom öfversättaren, löper faran att gifva blott skalet af originaldiktens själfulla skönhet. Huru Edelfelt genom sin beundransvärda konst förstått att öfvervinna denna svårighet, det bevisar hans lilla grisaille-målning Wilhelm von Schwerin. Men för min del känner jag mig dock mera gripen af hans Paraske, den gamla, finska sierskan med den mystiska glöden

i de insjunkna ögonen, uråldrig som hon är, besynnerlig som en gestalt från hedenhös. Med bevarande af sitt konstnärskaps hela finhet och nobless har Edelfelt i den sköna taflan inlagt mer af hjärtats värme och deltagande, än i de flesta af sina tidigare folklifsbilder.

Men jag tror att äfven landskapsmålningen vunnit i konstnärlig betydelse genom en fördjupad uppfattning af det egendomliga i den finska naturen. Det tyckes mig anmärkningsvärdt att utsikten i fågelperspektiv öfver oändliga skogar och speglande sjöar, som är så karaktäristisk för det finska landskapet och som fattades så redan af Magnus von Wright, åter mera tyckes komma till heders. Gallén har på utställningen en af sina ödemarksvyer af detta slag, hvari spillkråkan är det enda lefvande väsen. Men Gallén porträtterar icke landskapet, som Wright gjorde; hvad han vill ha fram är ödemarkens majestät, den oändliga enslighetens melankoli.

Det vore intressant att till jämförelse med Järnefelts vinterbilder på utställningen hafva här några af norrmännens, till exempel en Thaulows snöstycken. Säkert torde dock vara att ingen finsk målare hittils så som Järnefelt i dessa taflor träffat stämningen i en klar, nordisk vinterdag, himmelns intensiva blå, snöns förföriska mjukhet och kalla glans, de fint förtonande skuggorna på drifvan och den aflägsna skogens mörker. De elementära naturkrafterna tyckas fira sin triumf öfver det under bårtäcket slumrande lifvet. Och likväl tror jag att Järnefelt nästa gång skall lyckas ännu bättre i en enda bild förena dessa nu på de tre dukarna något ojämt fördelade förtjänster. Hittils har hans utveckling skett i ständiga och säkra framsteg.

Slutligen hör ännu den fåtaligt representerade skulpturens pièce de résistance på artisternas årsutställning, Vikströms skizz till ständerhusets gafvelfält, afgjordt till den rent fosterländska riktningen inom vår konst, ej blott genom det ämne den behandlar, utan äfven och framför alt genom den konstnärliga uppfattning hvaraf den besjälas. Vikström har hittils gjort sig känd för sina grundliga studier och sin oförskräkta realism. Men han hade ännu ej hunnit göra något som berättigade till förväntan att han skulle vara uppgiften vuxen att förvandla en abstrakt tanke

— Borgå landtdag förklarad i dess följder — till lefvande historie och utan öfverskott eller brist, liksom utan tvång, fylla den svåraste af alla ytor — det grekiska tympanonfältets triangel. Odeladt bifall hälsade därför den lyckliga lösningen af det dubbla problemet, och vi hoppas en gång få se hans värk intaga sin rätta plats i hållbart material och monumental gestalt.

Jag ärnar här, lika litet som i det föregående, anmärka brister, hvilka väl kunde tåla korrigering. Utkastet måste ju också först genomgå den förnyade pröfningens skärseld, innan arbetet, luttradt och fullödigt, gjutes i sin definitiva form.

Jag ville dock påpeka, på hvilket sätt konstnären förstått sammansmälta allegori och värklighet, historie och symbolik. Omgifven af Borgå landtdags representanter, de fyra ståndens talmän samt personifikationerna för den urgamla samhällsordning och den tro, som vid detta tillfälle fingo den nye monarkens högtidliga stadfästelse, stiger Alexander den förste ett steg ned från tronen emot det folk han går att upphöja bland nationernas antal. Om i historien en högsint tanke burit välsignelsens frukter, så är det helt visst den kejserliga segrarens afsikt med det finska folket. Den fred han skänkte läkte hastigt krigets sår, den religion han lofvade att skydda har varit det finska folkets tröst i alla pröfningar, dess styrka i hårda tider, det samhällsskick han befästade har varit den fasta grundvalen för hela dess utveckling, det nationella självmedvetande, som nu väktes till lif och snart satte våra ädlaste sinnen i brand, det har fostrat det bästa den finska kulturen födt. Aldrig har väl detta stått så klart för hvarje tänkande finne som nu, då dessa förutsättningar för vårt folks självständiga tillvara tyckas hotade, — och det är denna tanke Vikström förklarat i konstnärlig form.

Näst till höger rasar ännu kriget. Gafvelfältets yttersta hörn upptages af en stupad krigare, medan näst intill en annan höjer bajonetten mot en fallen motståndares bröst. Men ju närmare kompositionens midt, dess kraftigare betonas försoningen. En sårad krigare förbindes, medan folket från stridens fasor i andakt vänder sig till religionen. Det motsatta hörnet upptages åter af en kantelespelande bonde,

representanten för folkets ursprungliga kultur, hvilken kultur under lagens skydd genom arbetets skilda arter ses utveckla sig till en högre, allmänt mänsklig bildning. Det ligger sålunda i tankegången en rörelse, som från kompositionens yttersta spetsar fortskrider mot midten och här får sin förklaring. Och denna inre utveckling ger sig äfven i det yttre ett motsvarande uttryck. Ty medan de yttersta figurerna ännu alls icke tyckas veta af hvad som försiggår i centrum, så vända sig de inre alt bestämdare mot midtelgruppen, med hvilken de uttryckligen förenas å ena sidan genom en gosse som lämnat sitt arbete, å andra sidan genom en gubbe som af sonen ledes fram för att lyssna till de ord som ljuda från tronen. Men tillika är skildringen så lefvande, som skulle figurerna vara alldeles omedvetna om att de egentligen blott representera tankar. Det är beviset för, att konstnären icke hopsatt sin komposition på grund af ett på förhand uttänkt program, utan vid sitt skapande blifvit ledd af en säker takt, en konstnärlig instinkt, hvilken man plägar benämna: inspiration.

Då det alls icke varit min afsikt att skrifva en recension öfver artisternas utställning, så har jag hållit mig blott till de arbeten som tyckas mig särskildt väl åskådliggöra egendomligheten i den finska konsten på dess närvarande ståndpunkt. Dess fosterländskhet består, Gudi lof, ej i deklamation med patetiska åthäfvor, ej i det etnografiskt nationella, ej i en salongmässig uppsnyggning af bonden, för att göra honom presentabel inför en finare publik, utan i känslans värme för det som är vårt, i den förklarande poesi denna kärlek kastar till och med öfver det torftiga och förbisedda. Emellertid är jag långt ifrån af den trångbröstade mening, att det rent inhemska borde vara konstens uteslutande tema. Att vilja inskränka henne till denna trånga krets vore detsamma som att vilja utestänga henne från mänsklighetens högsta, gemensamma uppgifter. Och jag tror tvärtom för visst att en konstnär aldrig skall förneka sitt land, så länge han ej förnekar sig själf, så länge han bekänner sig till satsen, att det är hjärtat, ej handen, till slut dock som kraften ger. Renässansens stora mästare

förblefvo öfveralt i djupaste mening sin nationalitet trogna, fastän de sällan behandlade „nationella“ ämnen.

Men så sant än detta är, så är det äfven lika säkert att ingen konst vuxit stor och svingat sig upp till allmänt mänsklig betydelse, som icke närts af sitt folks bästa lifskrafter, som ej i grunden på något sätt återspeglat dess väsen, dess egendomliga åskådningssätt. Och just emedan ett litet lands konst så lätt löper faran att förlora sin själfständighet för öfvermäktiga impulser från ledande konstcentra, så är den fosterländska riktningen inom den finska konsten en så mycket viktigare borgen får dess framtid.

I detta tecken skall hon segra!

J. J. Tikkanen.

Hemkomsten.

Redaktionen har satts i tillfälle att meddela detta kapitel ur Jac. Ahrenbergs väntade berättelse ***Familjen på Haapakoski.*** **Öfverste Erik Horn har i fyra år vistats i Moskva, återvänder nu hem med sin hustru Helena Nikolajevna Hamitoff**

Gamla baron Alexander Horn var en rikshushållare. Han viste hvilken oerhörd möda det kostade att ur den finska jorden draga ut hvad en jorddrott, en godsägande aristokrat behöfde för att lefva som en hög herre. Han vände därför på styfvern många gånger, innan han gaf ut den till något som icke hade att göra med trieurer, vändplogar, mejerikärl och rasdjur. Alt detta var hos honom i mönstergill ordning, men alt det andra, det var lyx, på det sparade han. Särskildt hade han sparat på stallyxen: år ut och år in hade han åkt i en högrest, mångbuktig och ytterst omodern vagn. När han nu skulle sända denna Noaks ark, som hans grannar skämtande brukade kalla den, till stationen efter sonen och sonhustrun, slog han ut med handen och sade betänksamt: mja — vacker är den inte, men hvad är att göra; en ny

vagn kan jag ju inte köpa nu med detsamma. — Kusken Gabriel och den nya betjänten Larsson — en halfelegant, som djupast i sitt inre gick och bar på en passionerad kärlek till teater och sorgespel och som tjänstgjort i egenskap af statist vid finska teatern — fingo därför fara i väg till stationen.

Erik Horn och hans unga fru hade stannat vid K. station. Erik kände genast igen Haapakoski riksbekanta åkdon. Han var något generad för Helena, som för alt hvad ekipager hette hade ett ytterst skarpt och uppöfvadt öga. Men där var intet att göra; han anvisade henne vagnen. Skrattande steg hon upp, och det bar af i långsamt traf.

Huru vacker var icke vägen, där den krökte sig mellan furornas stammar. Huru skogarna voro djupa och hemlighetsfulla. Deras stammar sågo ut som idel pelarrader, hvilka långt långt borta förlorade sig i en bakgrund af skimrande ljus. Huru himlen var blå och luften lätt att andas. Ängarna prunkade i sin skönaste skrud, svalorna flögo med jubelskri under de hvita molnen och hvilade sig sida vid sida, par vid par längs den ändlösa telegrafträden. Helenas hjärta svälde af lycka, af glädje, icke högt och stormande, nej det slog så sakta som fjäriln slog sina vingar där borta, där han i sommarens soliga dag hängde på nyponrosens kalk.

— Erik! sade hon sakta, tog hans bruna hand, trykte den emot sina ögon och läppar och såg hänrykt upp mot honom. — Erik, det är skönt, det är skönt; ditt land är vackert, här väntar oss lyckan.

Den reslige mannen såg ned på henne; hans ansikte log icke, det lyste af hälsa, af lycka och sällhet. — Helena! sade han liksom med ansträngning, och hans hjärta dallrade som en sträng, när han uttalade hennes namn. Han var upprörd, vek, innerlig: alla hans barndoms och ungdoms minnen stormade öfver honom, när han nu vid hennes sida for fram denna väg, där han farit så ofta. Hans bröst häfde sig af höghjärtade känslors svall, och han gjorde inom sig ett löfte att dessa fält, som hans förfäder sen sekler odlat upp, skulle i honom finna en efterföljare, lika trofast i arbetet som de. —

Det blef för de unga tu dock icke tillfälle till vidare svärmerier, ty den romantiska betjänten passade på att i

hvart ögonblick vända sig till dem med förklaringar och tal, som trygt kunde rubriceras under titeln öfverdrifvet tjänstenit.

Nu körde vagnen upp i en allé af vanvårdade björkar, aspar och rönnar. Helena sökte ifrigt med blickarna „slottet". Hon såg där borta ett hvitmenadt hus med brutet svart tak och låga gaflar; ofvan taket sökte hon majoratets torn och spiror, ty ett hundraårigt herresäte kunde dock icke . . . .

I detsamma stannade vagnen framför den låga hvitmenade byggnaden, och Helena erfor ett intryck af armod och litenhet, ett af de intryck, som för alltid gräfva sig in i ens minne, efter hvilka man i hela sitt lif dömer och bedömer. På trappan stodo gamla baron och fröken Hanna och togo emot de unga utan någon öfversvallande glädje, men vänligt, tyst, med en handtryckning och ett famntag som tyktes säga: Helena, vi taga emot dig utan förbehåll i den uppriktiga afsikten att hålla af dig, att trifvas med dig — lyckas det ej, så skyll dig själf! En viss tillsats af ridderlighet och en synbar beundran af svärdotterns ovanliga fägring värmde hos den gamle i någon mån upp det kyliga i hälsningen.

Den enda som på ett stormande sätt tog emot sin unga herre var Rob Roy, hans åldriga jaktkamrat; men då han icke numera med muntra hopp och högljudt skällande kunde gifva sin glädje till känna, lade han sig ned för Eriks fötter och endast gnälde och kved — något som hos den främmande och vidskepliga unga kvinnan väkte en pinsam känsla.

I tamburen återupprepades välkomsthälsningarna, och nu begåfvo sig de unga tu upp till det rum som fröken Hanna gjort i ordning för dem. Detta rymliga och soliga rum, i strid mot nutidens brokiga och mångskiftande smak, enkelt, men kokett möbleradt, låg åt trädgården. Fönstren stodo öppna, ett guldskimrande grönt ljus strömmade in. En varm sommarvind lyfte sakta de hvita gardinerna: de svälde som segel, höjde sig, sänkte sig åter och viftade, tyktes det Helena, ett friskt, ett svalt välkommen. Rummet doftade af blommor och af snygghet. Dånet från forsen fylde det med ett enformigt, söfvande sus.

Knappast hade Erik stängt dörren efter dem, innan Helena med ett uttryck af ångest föll honom om halsen: Erik, Erik! jag är rädd här. Man håller inte af mig, jag är ovälkommen för din syster Hanna. Jag känner det, jag känner det inom mig, det tjänar intet till att du försöker att öfvertyga mig om motsatsen.

— Lugna dig, min älskling, — men lugna dig; du misstar dig. Min syster är en sval natur, det är så hennes sätt, utan att hon menar något ondt. För öfrigt, alt kommer an på huru du förstår att taga dem i dag — behärska dig. Om — jag säger om — där finnes något som icke är helt oss emellan, så gäller det mig, icke dig. Min far och troligen äfven Hanna äro missnöjda med att vi gift oss så hastigt — men du vet, älskade, du vet hvad som tvang oss därtill.

— Ack ja, men du Erik — du lämnar mig ju aldrig. —

Med ett högtidligt, nästan strängt uttryck i sitt anlete sade Erik: Aldrig, Helena — jag svär dig det. Hans allvar kufvade hennes oro: hon kände sig lugnad, men långt ifrån säker. Helena skyndade att göra sin toalett, en enkel toalett, så enkel hon det kunde.

Nu ringde klockan till middagen. Erik och Helena, den senare med högt klappande hjärta, stego ned till matsalen. Vid måltiden förorsakade språket dem allvarsamma olägenheter. Ingen utom de nygifta talade ryska. Fröken Hanna talade flytande franska, men gamla baron rörde sig endast med svårighet på detta tungomål. Man måste tillgripa tyskan. Det berättas om kejsar Carl den V att han sagt: jag talar spanska med min gud, franska med damerna och tyska med mina lakejer — om spanskan bytes ut mot ryska, så gäller detta yttrande än i dag bland ryska dignitärer. För Helena var det i högsta grad pinsamt att tala tyska med en person i den ställning som hennes svärfar; därtill kom att hon talade tyska ytterst illa. Samtalet spans därför ut till det tunnaste hvardagstal och hotade tidtals att totalt afstanna, tils den gamle resolut grep till svenskan.

Baron Alexander var glad och stolt öfver sin son, han blef ifrig i sina frågor och glömde nästan bort Helena. Helena var djupt upprörd, men kämpade tappert emot sin rörelse. Det föreföll henne som en ohöflighet, detta främmande tal i hennes närvara, ehuru hon nog insåg det berättigade i

att den gamle med sin son talade det språk som för honom var hjärtats, de fina känslornas tungomål.

Alla melankoliska lynnen röna en känsla af sorgsenhet, då de byta om vistelseort. De oförvägna, sangviniska naturerna veta ej af detta intryck. De glädja sig, då det alldagliga i deras lif afbrytes. Helena hörde till de förra. Så länge hon och Erik voro ensamma, hade hon icke skänkt en tanke åt alla de svårigheter som hon nu gick till mötes; men nu, nu kom alt detta öfver henne. Hon sökte sin tillflykt hos Hanna. Men Hanna, som med själ och hjärta var med i faderns och Eriks ifriga samtal, gaf endast förströdda svar. Och Helena blef lämnad ensam för sig — mera än hvad någon af hennes närmaste velat det.

Då och då riktade baronen några ord till henne, drack henne till, hälsade henne välkommen i en liten toast, men så slog samtalet åter om till detta familjens frimureri, till hvilket hon — hon kände det med smärta — icke hade klafven. Hon var en börda för dem, hon hindrade dem att fritt, otvunget hänge sig åt hvarandra och åt glädjen. Hon var en främling här, hon kände det med djup misströstan. Ur denna misströstan utgingo sedan tusen trådar, hvilka slöto sig samman om henne, fina, lätta, oslitbara trådar, sammansatta af ängslan, bitterhet, ovilja, svartsjuka, bildande ett nät som omslöt hennes hjärta och hjärna. — Ack, om middagen vore slut, om den ville taga en ända, tänkte hon för sig själf och sväljde med möda ned sina tårar.

Och middagen var slut. Erik trykte uppmuntrande sin hustrus hand; man gick till gårdsverandan för att dricka kaffet, Erik hann hviska några varma kärleksfulla ord i sin hustrus öra, då betjänten anmälde att en resande åkte upp för allén.

Nyfiken som man är på landet, lutade sig Hanna ut öfver barrieren och blickade ut mot vägen. Plötsligt sade hon med ett uttryck af glad öfverraskning: det är Lilly, Lilly, min bästa vän.

Erik höll just på att föra kaffekoppen till munnen; vid detta utrop stannade koppen dock halfvägs, och en lindrig skiftning for öfver hans anlete, en skiftning, som icke undgick Helena, ehuru hon tyktes inbegripen i samtal med sin svärfar. — Främmande nu! hvem kunde denna

Lilly vara, som var taktlös nog att i dag, då hon var första dagen i det nya hemmet, komma hit för att störa dem?

Lilly körde i sin ensitsiga schäs fram till trappan, lämnade tömmarna åt skjutskarlen och hoppade vigt ned.

Lilly och Hanna omfamnade och hälsade hjärtligt hvarandra. När Lilly såg Erik uppe på trappan och blef presenterad för husets unga, sköna svärdotter, rodnade hon starkt och bad tusen gånger om ursäkt för att hon stört familjen; men hon hade ingen aning haft om vare sig förlofning, bröllop eller hemkomstöl. Hon skulle genast vända om, blott hennes häst hvilat ut sig, hon ville visst inte störa.

Det ville icke Hanna höra talas om; hon var så ifrig att få Lilly att stanna, att det nästan såg ut som om hon i henne velat ha en afledare för den trykta stämningen i hemmet. Hon presenterade Lilly som sin bästa vän för Helena, som å sin sida kände sig starkt slagen af det egendomliga i Lillys utseende.

Lilly var icke vacker, men i hvilket sällskap som hälst hade hon blifvit bemärkt. Hon hade något af Leonardo da Vincis kvinnotyper, något af detta inåtvända, djupa inre lif som doldes bakom ett lugnt och måttfullt väsen, men detta lif, tykte man, kunde när som hälst explodera i ett behagligt skratt, i tårlös sorg, i bedårande förbindlighet. Hon tiger så uttrycksfullt, att man frågar sig själf om hon alls behöfver talets gåfva. Det släta askblonda håret, den fint bildade munnen, kring hvilken lifvet spelade i hvarje nerv, i hvarje liten muskel liksom i de små groparna på kinden och hakan, och den klara blicken, som såg så rakt ut i världen, som om den velat taga mått på alt hvad den såg — och oaktadt all denna klarhet outgrundlig, skiftande som hafvet — alt gaf hela hennes utseende och uppträdande ett obestridt välde öfver enhvar som hon värkligen ville tjusa.

— Välkommen, Öfverstinna, välkommen, måtte ni trifvas i vårt land, säger hon med en behaglig dämpad röst, med ett leende som lofvar så mycket. Och nu går samtalet, så länge bundet och kallt, löst på allvar. Lilly är som det med elektricitet mättade föremålet: man behöfver endast röra det, och det gnistrar, det kastar lågor omkring sig. Och samtalet börjar på franska, går öfver till tyska och svenska och åter till franska, för att till sist hufvudstupa

störta sig i svenskan, hvilken som en brusande ström drager till sig alla små obetydliga bifloder af franska, tyska och ryska. Och där sitter hon åter ensam, den stackars Helena, och hör på detta främmande entoniga språk, dessa ljud som hon icke kan finna sköna. Hon ser huru Erik blir ifrig, huru svägerskan Hanna, kall och klok som den gamle, blandar sig i samtalet, huru denna Lilly flammar till. Och dessa ögon, detta bedårande löje väkte hos henne aningen att där fordom varit något förhållande mellan hennes man och denna Lilly. Lillys mun skvallrar om huru upprörd hon är, när hon ser Erik. Hennes ögon gifva honom en blick, så sorgsen att det slår som en blixt i Helenas sinne, en blixt som med ens lyser upp för henne det förgångna. — Men herre Gud, hon älskar ju honom, och han — — en gång i tiden har han älskat henne.

Helena har lurat ut Lillys hemlighet, hemligheten i detta talande anlete. Hon känner det plötsligt som om hon funnit Aladdins underbara lampa, och vid dess trolljus känner hon igen alt, läser hela hennes kärlekssaga, ja förstår detta afskyvärda språk. Och med ett förtvifladt tag kramar svartsjukan plötsligt, med ens sönder hennes lyckas skimrande bubbla. Hon är en främling här, hon skall aldrig vinna insteg inom denna familj, i detta land. Som en oöfverstiglig mur skola de alla sluta sig samman kring sin härd, denna härd, där hon aldrig skall finna en obestridd plats. Också han, hennes Erik skall icke kunna skaffa henne denna plats. Hennes intryck bli henne öfvermäktiga. Hon kände det som när vattnet plötsligt går öfver i fast is. Hon stiger upp och säger kallt, lugnt, att hon skall gå upp på sitt rum.

— Jag kommer genast efter, svarar Erik med en förströdd min och blick.

Hon kände icke till husets inredning, hon gick in i matsalen, därifrån till salongen, kom ut till trädgårdsverandan. Hon ville icke vända om och fråga efter trappan till öfra våningen — hvarför skulle hon störa dem som efter många år åter träffades, dem för hvilka hon ensam var en främling, ett tvång, en börda. En rak, bred gång, kantad af blomsterrabatter, gick igenom trädgården. Bitter och nedslagen gick Helena ned för gången. Då hör hon plötsligt

ett mäktigt sus. Hon vandrar vidare. Ju längre hon kom från byggnaden, dess mera tog suset till. Nu tykte hon sig midt i det allmänna bruset höra några enskilda väldiga bastoner rulla fram likt åskan. Hon steg ned för en brant trappa af grofhuggen granit, och just då hon vände om till vänster på det sista trapplanet, såg hon Haapakoski, skummande, brusande omsluta en af täta granar bevuxen holme. Först blef hon rädd: hon hade där borta på den ryska slätten aldrig sett något dylikt; hon var på väg att fly. Men med en egendomlig tjuskraft bands hon af suset, af färgspelet, af den våldsamma striden där nere djupt under henne, så att hon icke fick styrka att röra sig ur stället. Hon tykte rent af att en underlig, hemsk, magnetisk kraft drog henne dit ned mot fallet, och häftigt tog hon ett tag i trappans barrier. Först när hon kände det fasta stödet under sina händer, blef hon lugn och började med alt intensivare intresse betrakta vattnets vilda lek. Hon såg den blågröna grundfärgen växla i hvarje minut mellan svartblått och gulbrunt. Där de tvänne strömmarna i ursinnig vrede störtade tillsamman, bekämpande hvarandra, kastade de sig högt upp i luften och förbyttes i det hvitaste skum. Skummet löstes upp i miljoner vattendroppar, i hvilka regnbåge öfver regnbåge väfde in sina strålknippen, lysande, gnistrande, — en väf hvars färgprakt ingen dödlig, icke Salomo i all sin härlighet efterbildat. Helena stod ett ögonblick liksom förstenad vid denna naturmakternas vilda strid; hon mindes versen i Puschkins dikt Kopparryttaren:

Alt värre stormen vågen bryter.
Nu sväller Nevan upp och ryter,
Den kokar, frustar, vill bli fri,
Och som ett djur i raseri
Den plötsligt sig på staden kastar.

Och när hon fick versmåttet klart för sig, tykte hon att forsens och flodens brus gick i samma rytmiska takt, att den sjöng, att den brusade ständigt, ständigt i samma meter, med samma omsägningar. Och då ju den yttre naturen ter sig för oss så, som våra själssträngar äro stämda för stunden, ljöd forsens sång för henne djupt vemodig, sorgsen. — Du är en främling här! Dig älskar ingen här! det var sångens A och O. Och djupt förkrossad af sin sorg, af

naturens väldiga fruktansvärda stämma, som aldrig talat så hårdt, så sträft, så våldsamt till henne, af svartsjukans kval, af alla de starka intryck och känslor hon senast varit underkastad, sjönk hon ned på trappan, och en våldsam gråt skakade hela hennes varelse.

Också detta intryck af forsens vilda, sträfva, våldsamma sång blef för henne ett af de beståndande, ett af dem som gräfva sig in i en människas själ, som aldrig förgätas.

Nu hörde hon sin man med ängslan och oro ropa hennes namn. Han kom närmare, det kändes som en tillfredsställelse för henne att af röstens klang förnimma huru orolig han var. Skulle hon svara eller ej; hon stred med sig själf. Till slut svarade hon ett kort tvärt: här — och i nästa minut sprang Erik ned för trappan, slöt henne i sin famn, kyste hennes ögon, gång på gång. — Huru i Herrans namn har du kommit hit ned — hvad jag varit orolig, och hvarför gråter du, säg, älskade, hvarför? Men hon kunde intet svara på länge. Till sist kom det fram. En hel ström af bittra ord, af lösa hugskott, af vilda fantasier, alla bygda på svartsjukans kval, bröt fram öfver hennes vackra läppar. Alt hvad hon, under den halftimme hon tillbragt ensam med sina sorgsna, hetsiga tankar fantiserat, alt slungade hon öfver hans värnlösa hufvud.

Till en början blef Erik djupt sårad öfver hennes ord och måttlösa beskyllningar, och han ville börja med att försvara, rättfärdiga sig inför henne. Men då han såg huru djupt olycklig hon var och betänkte att motsägelsen endast skulle reta henne, började han trösta henne. Han satte sig vid hennes sida och talade som till ett sjukt barn, vänligt och ömt. Hennes tårar, hennes snyftningar stannade af, och i nästa ögonblick var hon mot honom dubbelt så öm och erkände sitt fel i så ångerfulla ord, att Erik djupast inom sig tykte att det var för mycket.

För att blanda bort hennes intryck, få henne att glömma den svåra stund hon upplefvat, sade han: se huru vacker forsen är. Se det rosenröda molnet som en mussla på himlen, den gula klara himlen, den mörka furuskogen och den hvita forsen. Se huru ljuset mellan granarna strömmar som smält guld öfver vattnet, säg, är det icke skönt. Här har jag som gosse sommar ut och sommar in beundrat denna utsikt.

Hon såg kisande på landskapet. Till sist smög hon sig till honom — förlåt älskade, sade hon, men jag är rädd, jag förstår icke denna utsikt. Suset kommer mitt hufvud att svindla, bråddjupet förskräcker mig, våldsamheten visar mig tillbaka. Jag älskar en flod, när den som Rysslands floder makligt flyter, som ett blått vattradt band, mellan rika fält och mjuka ekdungar, jag . . . . . .

Kom, Helena, sade han, sårad i sin själ. Man väntar oss med teet.

Hon såg förvånad på honom, men sade intet. Att en man kunde vara svartsjuk om sitt land, det hade hon ingen aning om. — — —

I Bokhandeln.

Sonja Kovalevsky: Efterskörd. Sthlm 1893, Alb. Bonnier. 77 s. 8:o. 1 kr. 25.

Efterskörd ur Sonja Kovalevskys papper är egentligen ett postskriptum, fogadt till andra upplagan af Vera Worontzoff och utgifvet i separattryck för dem som äga den första upplagan. Prof. Alexander Kovalevsky, som redigerat de ryska manuskripten af Sonja Kovalevskys efterlämnade arbeten, hade tagit dessa fyra stycken med, och därför har man äfven velat bjuda dem åt svenska läsare. Utgifvarinnan, fröken Ellen Key, säger om dem mycket riktigt att „de ej öka, men ej häller förringa författarinnans literära betydelse". Likasom yttranden eller handlingar, vid hvilka vi kanske eljes icke skulle fäst någon skild betydelse, få ett ökadt värde, när vi veta att rösten som yttrade dem aldrig skall tala till oss mera, eller samma hand aldrig mera utföra något nytt värk, så är det ock med fragmenten af vitter kvarlåtenskap. Vi kunna njuta ännu af de sista smulorna, därför att vi i dem återfinna drag eller åtminstone antydningar af de egenskaper hos författaren, som i föregående fullgjorda arbeten skildt talat till vår känsla eller vårt förstånd. Ty hvarje diktare eller konstnär har — om han förtjänar detta namn — sitt individuella sätt att beröra sin läsare eller åskådare, och det är denna individualitets minsta spår vi älska att noggrannare än eljes söka i efterlämnade arbeten. De många som haft glädje af Sonja Kovalevskys vittra arbeten kunna häller icke vara likgiltiga för dessa sista fragment.

H—a.

Anthero de Quental: Dikter, öfvers. af *Göran Björkman*. Upsala 1892, Lundeqvistska bokhandeln. 57 s. 4:o. 2 kr. 50 öre.

M. D. d'Almeida: Henrik Navigator, stanser, öfvers. af *Göran Björkman*. Upsala 1892, Lundeqvistska bokhandeln. 1 kr.

Genljud från Hesperien. Dikter af samtida spanska skalder, öfvers. af *Göran Björkman*. Upsala 1892, Lundeqvistska bokhandeln; 2 kr.

Hr Björkman har med dessa tre häften ökat samlingen af sina intressanta metriska öfversättningar från samtida skalder söder om Pyreneerna. Den svenska allmänheten erbjudes här tillfalle att stifta bekantskap med flere framstående diktare, hvilkas alster af en skicklig hand klädts i svensk dräkt. Säkert skola dessa prof på Spaniens och Portugals af oss så litet kända skaldekonst hos mången väcka förvåning öfver de lyriska skatter den innehåller.

Främst bland dessa senaste häften stå *de Quentals* dikter, så hvad öfversättningens konstrikt sirade form beträffar som innehållets tankedjup. I öfvervägande antal härskar här sonetten (af 40 dikter 37 sonetter), denna den reflekterande lyrikens förnämsta form. Och så förträffligt har öfversättaren tvungit diktarens tanke in i detta för vårt språk något styfva halskrås, så väl har han anbragt alla de metriska prydnader här stå till buds, såsom koriamber, växlande manliga och kvinliga rim samt olika rimställning, att läsaren utan märkbar svårighet står ut med den enformiga 5-fotade versen. — I inledningsdikten, ett dödskväde öfver den aflidne Anthero de Quental utaf en annan portugisisk skald, J. de Aranjo, har hr B. fått fram en dystert mättad stämning, en storslagen mystik, som gestaltar denna liksång till ett praktfullt nattstycke, en värdig portal framför den allvarliga byggnadskomplexen. Skada att för rimmets skull här insmugit sig ett trivialt uttryck: ensling som *att dö sig lagar*, hvilket, då det upprepas tre gånger, skämmer tre strofer. Med hr B:s välde öfver språket hade bland de högpatetiska verserna en så fatal rad bort kunna undvikas.

I denna diktsamling, som bär titeln Evighetslängtan, möter man en grubblande ande, hvars djupt religiösa skaplynne likväl lämnar rum för tvifvel i modern mening, en sökande, kämpande själ, ibland nedtyngd af lifvets vidrigheter, ibland uppfyld af segerrik förtröstan på ljusa makter, alltid förande sanning och rätt i skölden, „en riddare af Sankt Graal, som klarögd rider genom lifvets dal“, såsom de Aranjo säger. Hans dikter äro för det mesta af sublimt innehåll, hymner till gudomen, till de eviga makter som styra naturen och människoanden, storartade allegorier af medeltidsfärg, betydelsefullt symboliska dikter, såsom Fångarne, ett af de skönaste kväden modern skepsis frambragt; men äfven förtäffliga sonetter med profant innehåll finnas, såsom Österländsk dröm, en vision af underbar klarhet. Ett par ero-

tiska dikter äro af mindre värde; skaldens lyra har en altför sträng klang för att lämpa sig för Eros glada toner.

Fastmer låter han den ljuda till Allkärlekens lof. „Jag till samlif trår med kärleks väsen hvaraf världar bäras — och i dess glöd vill jag engång förtäras“. Kärleken är ryttarn på den svarta gångare som slår världen med fasa: döden; och då skalden pekar på lifvets öken, på askan och stoftet han vadat igenom, höres hjärtat, „som fostrats af marter utan ända och fått en styrka underbar“ svara honom: se kärleken, så länge han finnes, kan vårt lif ej kallas fåfängt, om ock dess besvikelser varit än flere. — Allegoriskt prisas döden, „en riddare med later underbara, en hjälte båld som kolsvart pansar bär“. „Låten till mig dem komma som fått kämpa, låten till mig dem komma som nu lida — —. Jag är friheten, fast Dödens namn jag bär“. — Allegoriskt skildras äfven den timliga lyckans intighet och skaldens egen kamp: han är en vandrande riddare, den Irrande, som dag och natt går genom öknar och uppbjuder all sin kraft för att nå Lyckans borg. Han klappar slutligen på hennes guldport: „öppna för en som döpts med smärtans dop!“ Men ve, då porten slås upp, står hans hjärta stilla: där råder blott tystnad och mörker. — Alla de tvifvel som stundtals plågat skalden lösas slutligen i den gamla formeln: i Guds högra hand finner hans trötta hjärta ro; där skall det slumra i evig tid. Hans tro är upphöjd och frigjord: „Sanningens tempel, Paradisets ängd, — o världar, solsystem i otald mängd, ingen bland eder i sitt sköte hyser“. Idén, det högsta goda, tingens väsen, lyser under en annan himmel: samvetets. —

Ett motstycke till de båda spanska skalderna Balaguers och Valeras dikter vid Columbusjubileet bilda *d'Almeidas* högstämda stanser till minne af prins Henrik af Portugal, Sjöfararen. Denne furste hvars skepp under en lång rad af år utforskade den dittils „mörka“ oceanen och följde Afrikas okända västkust ända till Guinea, grundläggaren af Portugals välde till sjös, den som gaf första uppslaget till att det lilla landet under tvåhundra år höjde sig till en stormakt af första rangen, denne outtröttlige lärdes namn är väl äfven ett af de stoltaste minnen en portugis kan frammana. Måhända är förf. en ättling af de d'Almeidas, far och son, hvilkas namn stå bland de främste i den lysande raden af 1500-talets portugisiske sjöhjältar, Indiens upptäckare och eröfrare. — I denna dikt har öfversättaren begagnat sig af så invecklade perioder, att det kostar värklig möda att reda ut dem. Meningarna, som ibland sträcka sig öfver fyra (4) hela stanser, äro afgjordt för långa. Här framträder äfven skarpare än eljes en metrisk öfvordrift som hr B. i alla sina öfversättningar gör sig skyldig till. För att få omväxling i de eviga 5-fotade jamberna, ersätter han versens första dipodi med en koriamb. Denna metriska prydnad återkommer emellertid så ofta — här i 4 à 5 verser af strofens 8 — att rytmen störes och hela versmåttet hotar att vändas upp och

ned. Detta särskildt af den orsak att dessa koriamber ofta äro felaktiga. Koriamben (— ◡ ◡ —) består, såsom den danske metrikern E. v. der Recke visar, till sin inre struktur af en arsisstafvelse och en anapest och uppnår sin högsta värkan då den uppträder som sluten helhet. Men äfven om dess andra arsis griper in i ett flerstafvigt ord, kan den bäras upp af stigande rytm, såframt dess mellanstafvelser med detta ord utgöra en logisk jamb eller anapest. Bildar man däremot koriamben af en ordfotsdaktyl och en ordfotstroké, hvilket hr B. ständigt gör, t. ex. vandrande riddarn, kärlekens kämpe, etc., tenderar den altför mycket mot sjunkande rytm för att kunna placeras i spetsen framför jamber.

I genljud från Hesperien äro särskildt Canovas del Castillos dikter anmärkningsvärda — lyriska pärlor af sällsynt glans. Äfven af Balaguer, de Arce, Valera, kända hos oss genom hr B:s tidigare öfversättningar, ingå vackra stycken. Af Campoamor finnes en förtjusande dialog, af de Saavedra en intressant dikt med samma motiv som Snoilskys sonett Bältespännarne. Vidare ingå dikter af Zorilla och del Palacio samt några obetydliga bitar af en spansk infantinna. — En numera sällan använd metrisk prydnad i dessa dikter förtjänar omnämnas, nämligen de vokala slutrimmen, hvilka hr B. med stor konstfärdighet stundom spänner öfver flere sidor, i Saavedras dikt öfver hela 15 strofer! De äro därtill mestadels kvinliga, altså bindande för tvänne vokaler. Emellertid kunna de på sin höjd tjäna till att fägna ögat; örat uppfångar dem icke, då de ej äro stälda parvis, utan öfveralt uppträda som korsrim. Äfven ögat upptäcker dem ofta blott af en händelse; de lägga således endast onödigtvis kapson på diktaren. Till följd af hr B:s vana språkbehandling föranledes man dock aldrig af någon styfhet i formen att upptäcka dem.

I typografiskt hänseende äro dessa häften lika vackert utstyrda som de föregående; redan denna fina klädnad värkar stämningsfullt. En vignett med Henrik Sjöfararens bild pryder stanserna om denne furste.

I. L—d.

Karl af Geijerstam: Leo Tolstoy, en psykologisk studie, Sthlm 1893, Alb. Bonnier. 130 s. 8:o. 1 kr. 50.

Med stöd dels af Tolstoys egna arbeten som förf. tyckes känna ganska noga, dels af den tyska kritikern R. Löwenfeldts arbete om Tolstoy och troligen äfven af andra källor, ger förf. utkastet till en psykologisk analys af den berömda ryska diktaren och samhällsreformatorn. Han framhåller de två skedena i Tolstoys författareskap: det ena under hvilket skalden var intensivt och omedelbart upptagen af sinnesintrycken från den yttre världen, „berusad af lifvet“ som förf. uttrycker sig, den tid då Tolstoy skref de stora romaner som grundlagt hans världsrykte; det andra,

då samhällsfrågorna, askesen och tviflet trädde i förgrunden. Både genom biografiska drag och analys af de typer, som i skaldens romaner närmast representera honom själf, påvisar hr Geijerstam hurusom en underström af tvifvel och oroligt själsarbete genomgått Tolstoys lif ända från hans tidigaste ungdom, ehuru dämpad af „lifsberusningen", tils den slutligen i skaldens fyrtionde år bryter fram desto våldsammare och oemotståndligare.

Åt analysen af Tolstoys själsutveckling under detta senare skede har förf. egnat större delen af sitt lilla arbete, medan porträttet af Tolstoy som diktare är ganska löst skizzeradt. Förf. underkastar Tolstoys socialfilosofiska och religiösa teorier en ingående kritik. „Tolstoy resonerar icke som de västerländska filosoferna steg för steg, obekymrad om hvart det bär; han ledes af förutfattade meningar, sympatier och antipatier, och hvad han tänker, har han hämtat upp ur sin dunkla känslas djup; kanske är det just känslan som för honom ytterst är sanningskriteriet." Förf. uppvisar hos Tolstoy åtskilliga fall af haltande bevisning och brist på logik och tankeskärpa. Men liksom redan i det förra utvecklingsskedet grubblaren skymtade fram, så förnekar sig ej häller under det senare poeten. Tolstoys varma känsla, hans brinnande öfvertygelse, hans beundransvärda förmåga att skildra själstillstånd är det som ger hans filosofiska och religiösa skrifter deras värde.

I det sista kapitlet ger förf. en intressant sammanfattning af Tolstoys nuvarande ståndpunkt. Tolstoy bekämpar individualiteten på alla områden och förkastar alla uttryck för individens starka lifskänsla såsom mer eller mindre förtäkta former af själfviskhet: konst, skönhetsdrift, äganderätt och förvärfsbegär, könskärlek, kärlek till familj och vänner, patriotism; han förkastar alla band af samhälle, stat och kyrka, han ser i förintelsen af det personliga jaget människosläktets mål. Den yttersta konsekvensen af denna tanke utdrager Tolstoy i sin Efterskrift till den svenska upplagan af „Kreutzersonaten", hvilken ref. i en tidigare uppsats behandlat i Tidskriften. Könsdriften, menar Tolstoy, bör undertryckas både inom och utom äktenskapet; den är den starkaste af de personliga lidelserna, och har människan engång öfvervunnit den, så har hon säkerligen ock i öfriga afseenden genomfört jag'ets och själfviskhetens förintelse; hon har nått sitt mål och är färdig att utdö.

Den personliga självförintelsen är en gammal asiatisk tanke, som återfinnes i hinduernas Nirvana, och ehuru Tolstoy till stöd för sina läror anför Nya testamentet, närma de sig dock mycket mera, såsom förf. äfven visar, till Buddha än Kristus. Som motsats till Tolstoy uppställer förf. den tyska filosofen Nietsche, jagförgudningens profet. Träffande yttrar förf.: „Tolstoy och buddhismen säga: du skall älska blott din nästa; Nietsche: du skall älska blott dig själf. Det rätta torde vara att icke gifva mer åt sig själf än åt andra, men ej häller mindre".

Ehuru hr Geijerstam ej kan sägas i sin afhandling gifva någon ny uppfattning af Tolstoy, är den dock intressant för den mängd af smådrag, sammanställningar och utredningar, hvarmed förf. på ett klart och enkelt sätt belyser den ryske skriftställarens betydelsefulla lefnadslopp.

B. E.

O. W. *Ålund:* *Gladstone,* ett biografiskt utkast, med porträtt. Sthlm 1893, Alb. Bonnier. 78 s. 12:o. 1 kr. (Ur det moderna samhällslifvet, 14).

Vår kännedom om främmande, äfven större rikens politik är oftast bristfällig; den inhämtas vanligen ur en eller annan tidning, som i sin tur vanligen öser ur ett enda utländskt blad, ett partis ensidiga organ. I viss mån måste man säga detsamma om den bekanta svenska skriftställarens broskyr öfver the grand old man; den har i det stora hela blifvit en panegyrik, kanske sann, men möjligen också blott till hälften sann. Så t. ex. blir det Gladstone som i främsta rummet möjliggjort Bulgariens frihet; han skulle ha varit nära att börja krig med Ryssland i Afganistan; hans åtgärder eller rättare brist på åtgärd gentemot Gordons läge halkas öfver; Irländarne bli fullständiga mönster i förf:s framställning o. s. v.

Vi tro att förf:s bok haft en bättre värkan i åsyftad riktning, om den åtminstone i hufvudpunkterna varit något utförligare. Nu blir icke ens förf:s skildring af Gladstone som finansman — hans erkändt starkaste sida — hvilken affärdas på fem sidor, tillräckligt öfvertygande och klar. Hvad däremot hr Ålund med känd förmåga gifvit oss, det är en liffull och anslående bild af den uppburne statsmannen, sådan han ter sig för sitt eget partis blickar, nu då han, redan i en ålder af 83 år, icke tvekat att i en kritisk period taga om hand styrelsen af det brittiska riket, ehuru han i dess kärna, England och Skottland, icke har pluraliteten för sig.

F. G.

— -×- —

Öfversikt.

Hvad kräfver det nuvarande sakläget? Den programskrift, som under denna rubrik i början af senaste landtdag vid ett fennomanskt partimöte utdelades till partiets medlemmar, blef inom kort i afskrifter tillgänglig äfven för motpartiet. Men ehuru tendensen i detta sekreta aktstycke icke kunde undgå att omedelbart göras till föremål för strängt ogillande, blef skriften i dess helhet dock icke publicerad innan den tidning, som står programmets författare närmast, nyligen gaf det offentlighet. Under den polemik, som följde omedelbart på publikationen, har samma tidningsorgan uttalat önskvärdheten af att äfven andra än de som hittils tagit del i denna polemik måtte uttala sig i frågan. Det är sålunda icke opåkalladt vi nu i denna tidskrifts spalter taga den till tals.

Man har bemödat sig att frånkänna det ifrågavarande aktstycket betydelsen af annat än ett privat uttalande, ett „diktamen" af en „gammal finskt-sinnad man", och det fennomanska partiet synes äfven vara i sin fulla rätt att desavouera programmets författare.

Huru stark solidariteten än är inom ett parti, bör dock detta i dess helhet icke tillerkännas hvad enskilda dess medlemmar göra eller låta. Det har därför äfven varit egnadt att väcka förvåning, då man på samma håll, där man fritagit det fennomanska partiet från all skuld för programmet, däremot gör det svenska partiet ansvarigt för enskilda uttryck vid politiska möten eller i broskyrer, bl. a. äfven sådana, om hvilkas författare det dock borde vara kändt att de, för att begagna programmets egna ord, „svara endast för sig själfva".

Men vi vilja icke begagna oss af inkonsekvensen i en sådan bevisföring, utan erkänna billigt att det fennomanska partiet i dess helhet icke bär ansvaret för programmets innehåll, än mindre då för dess hänsynslösa form. Kändt är äfven att detsamma redan under landtdagen var föremål för klander inom partiet; och nu har det ogillats af de finskspråkiga tidningarna nästan utan undantag.

Däremot kan partiets chef och hans närmaste män inom partiledningen icke undandraga sig ansvaret för skriften. Ty hvem än författaren är, antingen han står att sökas inom deras eget led eller icke, har programmets framträdande, så väl disciplineradt som det fennomanska partiet är, icke kunnat äga rum utan desse mäns vetskap och samtycke.

Det är bittra ord som fälts under den polemik, hvartill programmets publikation, som sagdt, gifvit anledning. Några af particheferna på det ena hållet hafva till och med funnit lämpligt att med utsättandet af sina namn stämpla beskyllningarna från det andra såsom „smädelser". De hafva därjämte, äfven de, offrat åt den antydda benägenheten att låta alla svara för en och icke blott för innehållet i polemiken, utan äfven för dess form, ja för enskilda uttalanden däri sökt sak såväl med vederbörande tidningsredaktör, hvars namn för större högtidlighets skull affischerats, som med hela den allmänhet, af hvilken den nämda redaktörens blad uppbäres. Bland protestens underskrifvare, fem till antalet, fans äfven en, hr A. M., som uti sin kända publicistiska värksamhet nog icke stält sig främmande för tonen och skärpan i våra tidningars polemik. Protesten kunde redan därför icke göra det intryck som därmed afsetts.

Partilifvet är tyvärr sådant, att man icke alltid tänker och allra minst skrifver godt om motpartiet och dess män. Men vi måste dock taga hvarandra sådana vi äro och, synnerligast under en brydsam tid, söka i möjligaste mån samarbeta samt för öfrigt trösta oss med att vi måhända dock icke äro fullt sådana som vi af våra motståndare utmålas.

Det gammal-fennomanska partiets ledare hafva ju därtill ännu den trösten att de äro vid makten; och dock är detta, vi medgifva det, i närvarande förhållanden en klen tröst. I sin sträfvan att bibehållas vid makten hafva de nämligen efterhand, måhända utan att ens själfva märka det eller utan att åtminstone vilja gifva akt därpå, tvungits att blifva flere af de ideer otrogna, hvilka varit deras ledstjärna då de från representationen inträdt i regeringen och tagit statsskeppets roder i sina händer[1]).

Så länge styrelsesystemet och representationens önskningsmål, såsom ännu i början af senaste årtionde, icke i altför hög grad gingo åtskils, var ett samarbete mellan medlemmar af regeringen och enskilda grupper inom representationen både möjligt och önskvärdt. Med tillfredsställelse emottogs därför äfven vid 1882 års landtdag underrättelsen att de liberala och fennomanska partiernas främste män inkallats i regeringen och, med användande af parlamentarisk terminologi, talade man till och med om en koalitionsministär. Men det töfvade icke länge, innan de forne liberala partiledarne funno sig vara partichefer utan parti; och dock voro anledningarna till konflikter då ännu få och obetydliga. Men alt sedan 1890 och med den regim, som därefter inträdt,

---

[1]) Macaulay säger i History of England, att ärelystnaden, som „in good times and in good minds" är nästan en dygd, däremot då den icke uppbäres af en upphöjd, human åskådning blir endast ett själfviskt begär. På ett annat ställe i samma arbete yttrar Macaulay: One who, in such an age, is determined to attain civil greatness must renounce on thought of consistency.

blir det för hvarje dag alt mer ogörligt att förena ställningen af partichef och regeringsmedlem.

Vi ha haft män från Nikolais autokratiska skola, hvilka förvärfvat sig ett aktadt namn i våra häfder; vi hafva andra hvilka äro att betrakta såsom den mest fullmogna frukten af de senaste decenniernas parlamentarism och hvilka göra alt för att förstöra sin föregående historia. Det är karaktären som adlar mannen, icke det rådande systemet eller tidsförhållandena. Byråkraten lika väl som parlamentarikern kan, beroende af personliga kvalifikationer, räkna på erkännande för hvad han gjort till sitt lands båtnad.

Men att under en sådan tid som den närvarande söka förena bägge dessa egenskaper, att vara på en gång parlamentariker och byråkrat, hör till dessa konststycken som slutligen måste misslyckas äfven för den mest habile ekvilibrist på politikens område. Det är äfven på detta fält i längden ogörligt att tjäna två herrar. Endera eller bägge måste känna sig besvikne.

Det gammal-fennomanska partiet eller, hvilket är detsamma, ett konservativt fennomanskt parti har alt fortfarande de nödvändiga betingelserna för sin existens. Huru mycket man än sympatiserar med de yngres frisinnade åsikter och unnar dem framgång, måste man dock erkänna att betydande delar af vår befolkning, i synnerhet på landsbygden, mer eller mindre medvetet hyllar den konservativa, för att icke säga reaktionära åskådning, till hvars tolk det gammal-fennomanska partiet gjort sig. Men det unga finska partiet har den stora fördelen framom det gamla, att vara själfständigt, att icke såsom de gamla gå i regeringens ledband. Regeringens tillvägagående kan visserligen äfven i de fall, då det rönt ogillande, försvaras eller åtminstone förklaras under hänvisande till förhållandenas tryck. Enskilda dess tillgöranden skola måhända i en framtid godkännas eller åtminstone vitsordas såsom bevis på politisk klokskap eller såsom prof på det slags politik som gör en dygd af nödvändigheten. Men ett politiskt parti som i likhet med det gammal-fennomanska t. ex. anslutit sig till senaste landtdags petition i postfrågan, men dock såsom sina ledare fortfarande hyllar personer hvilka på högsta ort afstyrkt denna petition — andra enahanda anledningar till konflikter att förtiga — ett sådant parti kommer ohjälpligen in på ett sluttande plan; och insnärjdt i en högre politiks garn, kan det icke vidare lägga i dagen den frihet från hvarje mäklande med den värkliga öfvertygelsen, den öppenhet som ensam förmår inge förtroende i de djupa leden. Dem får man allra minst förbise nu, då förhållandena göra det till en plikt äfven för den obetydligaste att icke viljelöst följa med, utan söka bilda sig en själfständig öfvertygelse i fosterlandets vitala frågor.

Sådan som den politiska ställningen nu är, behöfva vi icke inom representationen ett regeringsparti som efter „diktamen“ af en „gammal finsk-sinnad man“ söker drifva partihatet och parti-

tekniken till sin spets; utan, om ock åskådning och intressen inom de skilda partierna äro altför olikartade för att en försoning mellan dem skulle vara tänkbar, göres oss behof af ett fruktbringande samarbete under den känsla af aktning och förtroende som oppositionspartier kunna hysa för hvarandra, äfven då åsikterna divergera.

Det är detta det nuvarande sakläget kräfver.

S. c.

Literatur i teologiska ämnen. I den gamla universitetsstaden vid Fyris å firades denna höst en högtidlig fest, i hvilken också representanter för Finland deltogo, till minne af Upsala möte 1593. Detta betydelsefulla trehundraårsminne har gifvit anledning till fyra oss tillsända skrifter, hvilka redogöra för reformationsarbetets allmänna utveckling i norden och särskildt för dess viktigaste företeelse, Upsala möte. *Henrik Schück* har skrifvit en varmt hållen lefnadsteckning öfver Olavus Petri, protestantismens första banerförare i Sverge, som äfven i öfrigt banade väg för en modernare och friare världsåskådning. Två punkter i arbetet af skriften förtjäna särskildt beaktande. Förf. anser, med afvikelse från den allmänna meningen, att icke Laurentius Andreæ, utan Olavus Petri till först öfversatte Nya testamentet på svenska. Vidare låter han denne vara född icke år 1497, utan 1493. Därför kallar han också sitt arbete „ett fyrahundraårsminne". Det slutar med ett upprop att på Stockholms stortorg resa Olavus Petrii staty och åtföljes af ett förslag härtill, utfördt af T. Lundberg. — Schücks bok förfullständigas af professor *Harald Hjärne,* som i sjunde häftet af Svenska spörsmål gifver en tämligen utförlig redogörelse för reformationsriksdagen i Vesterås. Förf. inflätar i sin talangfulla framställning talrika utdrag ur dåtida urkunder, såsom Peder Svarts krönika, hvars kärnfulla språk och egendomliga uttryckssätt icke minst bidraga att läsaren får en rätt lefvande föreställning om den för Sverges statsutveckling och kyrka lika viktiga händelsen. Förf. ådagalägger också tillfylles hvilken politisk blick konung Gustaf Vasa hade och stärker vår beundran för den store konungen. — „Upsala möte 1593, ett trehundraårsminne", tecknadt af filosofie kandidaten *Karl Hildebrand,* bildar fjärde häftet af studentföreningen Heimdalls folkskrifter. Sedan förf. redogjort för den liturgiska stridens historiska sammanhang, skildrar han rätt utförligt själfva gången af Upsala möte, till stor del efter otrykta källor. — Allmännare hållen och mindre i detalj gående är biskop *Herman Råberghs* teckning af den evangelisk-lutherska bekännelsens införande i Finlands kyrka genom Upsala kyrkomöte. Förra delen af häftet egnas åt reformationsarbetet i norden intill Upsala möte, hvarpå i korthet själfva mötet skildras. Äntligen meddelas „Decretum Upsaliense eller beslut som i det allmänna concilio och möte i Upsala vardt

samtykt och underskrifvet“. Ett didaktiskt religiöst syftemål gör sig gällande genom hela häftet och stör något den historiska framställningen. — Slutligen har tidskriften Ord och bild egnat Upsalaminnet ett prydligt extrahäfte, hvars rika innehåll allaredan upptagits i Finsk Tidskrifts literaturförteckning.

Ännu en gång återkallas i vårt minne reformationens dagar genom Aonio Paleario og bogen om Kristi velgjerning, af *Vilhelm Sommerfelt.* Förf. kastar en återblick på den i allmänhet föga beaktade invärkan den lutherska reformationen utöfvade i själfva påfvedömets hemland, Italien. Därpå redogör han för framträdandet af och innehållet i Il beneficio di Giesu Cristo. Denna lilla anonymt utkomna bok, som var skrifven i protestantisk anda och tillskref rättfärdiggörelsen för Gud och syndernas förlåtelse tron på den gudomliga nåden allena, spriddes inom några få år i flere tiotusental exemplar öfver hela Italien samt öfversattes till flere främmande språk. Den ådrog sig naturligtvis kyrkans förbittring och upptogs redan i dess första Index librorum prohibitorum af 1549. Hela bål brändes på denna enda bok, och så grundligt bedrefvo inkvisitionens spårhundar sitt värk, att boken ända till medlet af detta århundrade ansågs fullkomligt förlorad. Då påträffades helt oväntadt ett italienskt exemplar i Cambridge. Förf. söker utreda hvem den märkliga bokens författare var och stannar för den ädla humanisten Aonio Paleario hvilken värkade som författare, vältalare och lärare vid flere italienska universitet. Man läser med största intresse om denna mans lif, som var en fortsatt kamp mot den romerska kyrkans och inkvisitionens förföljelser, en kamp som ändades med martyrdöden år 1570.

Ett hittils föga beaktadt, ja så godt som okändt parti af nordens kyrkohistoria har *Otto Nordberg* gjort till föremål för en på omfattande källstudier grundad vidlyftig framställning i sitt som akademisk afhandling utgifna arbete om den svenska kyrkans mission vid Delaware. Hvad man hade sig bekant om den svenska kyrkans missionsvärksamhet i den svenska kolonin Nya Sverge i Nord-Amerika inskränkte sig nästan uteslutande till Israel Acrelius' år 1759 i Stockholm utgifna beskrifning. Man måste därför vara författaren tacksam för att han åtagit sig det mödosamma värfvet att ur spridda källor samla notiser om det aflägsna nybygget, där så många af Sverges och Finlands män värkat och dött. Efter att hafva framstält den svenska kolonins yttre historia, gifver förf. en teckning af dess förnämsta ledande personligheter och skildrar församlingens inre tillstånd och utveckling. Arbetet prydes af flere illustrationer och är försedt med en karta.

Till kyrkohistorien hör äfven *Nath. Söderbloms* Om kristendomen och Rom. I detta bidrag till förföljelsernas historia och Uppenbarelsebokens tolkning vill förf. icke så mycket skildra händelsernas gång och deras art, som undersöka deras väsentliga karaktär och grundorsaker. Hans innehållsrika, något

sammanträngda framställning med dess lärda citat och noter fordrar sålunda vissa förutsättningar hos läsaren, men skall åt den kunskapssökande gifva så mycket mer i utbyte. Förf. ställer sig afgjordt, men utan sensationella öfverdrifter på de kristnes sida; dock förbiser han ej de svårigheter som uppväxte för kyrkan genom dess senare förbindelse med staten, „svårigheter som ännu äro långt från sin lösning“. Den riktiga utgångspunkten för bedömande af kyrkans ställning till staten ligger blott hos den kristendom som bygger sin enhet på religiösa ting, ej på yttre rättsordning.

Af samlingen „I religiösa och kyrkliga frågor“ hafva tre häften tillkommit sedan senaste öfversikt, alla öfversättningar från tyskan af Fredrik Fehr. Svaret på dr Cremers stridsskrift „Till striden om apostolikum“ af *Adolf Harnack* är, såsom redan titeln ger vid handen, riktad mot en af teologieprofessorn i Greifswald Cremer utgifven broskyr, i hvilken denne liksom en mängd andra författare bemött Harnacks af våra läsare kända framställning af den apostoliska trosbekännelsen. Vi vilja afstå från att relatera stridsskriftens innehåll, så mycket hällre som Cremers skrift i öfversättning af Hj. Danell under titeln Bidrag till striden om den apostoliska trosbekännelsen finnes tillgänglig för svenska läsare. — *Hans Heinrich Wendt* undersöker den äkta kristendomens norm. Han uppvisar den evangeliska skriftprincipens svårigheter med afseende å den riktiga uppfattningen af bibelordet, framställer olika kyrkors och tiders försök att lösa svårigheterna och finner slutligen den enda normen för fastställandet af den kristna religionens äkta väsen i dess stiftares Jesu Kristi religiösa lära. — Ett varmt inlägg till förmån för Gamla testamentets rätt till större beaktande såsom en helig skrift för kristenheten gör *Hermann Schulz,* teologieprofessor i Göttingen, med uppsatsen Det Gamla testamentet och den evangeliska kyrkan. Förf. redogör för Gamla testamentets olika ställning inom den reformerta och lutherska kyrkan. Han pointerar eftertryckligt att Gamla testamentet bör läsas och studeras som helig skrift, men på annat sätt än de gamla tidernas evangeliska fromhet har gjort det och än den nutida anglosachsiska bibelfromhetens vana fordrar det. Det bör fattas historiskt. En sådan uppfattning skall med nödvändighet föra till en fri, historisk och framtidsrik uppfattning äfven af det Nya testamentet.

In i dogmatikens svårfattligaste mysterier för oss *O. F. Myrbergs* bok om den bibliska teologin och hennes motståndare. Det är en polemisk svarsskrift, riktad mot prosten E. T. Gestrins i senaste öfversikt anmälda Rechtfertigungslehre, hvilken utomlands väkt en viss uppmärksamhet, enligt Myrbergs åsikt mindre på grund af sitt innehåll i öfrigt, än det ljus som den ansetts sprida öfver våra nordiska förhållanden i kyrkligt och teologiskt vetenskapligt afseende. Professor Myrbergs skrift belyser bl. a. samma förhållande som Harnacks ofvanberörda svar, det nämligen att

i skötet af den protestantiska kyrkan uppspirar en ny katolicism i form af en stockkonservativ kyrklighet som altmera aflägsnar sig från den af Luther och protestantismen proklamerade grundåskådningen beträffande auktoritetstro. Enligt prof. Myrberg tillkommer hos prosten Gestrin grof okunnighet om Luthers egna skrifter. — Egnadt att belysa en af dogmatikens tvistepunkter är också det af sign. *A. R.* i Helsingfors utgifna häftet om nådevalet; hvilket innehåller en förkortad öfversättning af prof. J. T. Becks förklaring till Romarbrefvets nionde kapitel. Förklaringen föregås af ett af biskop Gustaf Johansson författadt förord, som i sin mån klargör bibelns lära om det gudomliga nådevalets förhållande till människan.

I samlingen Svenska spörsmål innehålla häftena 5, 8 och 9 tre uppsatser af teologielektorn *L. Bergström.* I broskyren om moseböckernas uppkomst ger förf. en sammanträngd framställning af den s. k. pentateuchkritikens uppkomst, utveckling och nuvarande ståndpunkt. Det vore önskligt att denna klara och öfversiktliga redogörelse skulle finna rätt talrika läsare äfven hos oss. Mindre tilltalande förefaller oss redogörelsen för moseböckernas värde i historiskt, naturvetenskapligt och religiöst afseende. Denna uppsats saknar den värme för ämnet som kunde förmå lifva läsaren. Slutligen redogör samma förf. för det inbördes förhållandet mellan kristendom och socialism. I den korta framställningen finner man icke utan förvåning att förf. ett par gånger inblandar sig själf.

Reseliteraturen om det heliga landet har i allmänhet haft stor benägenhet att frodas, t. o. m. i vårt kyliga luftstreck. Den yppiga vegetationen alstrar dock icke alltid goda och smakliga frukter. Den österländska frukt, som vår senaste resande i det heliga landet serverat allmänheten, ansågs just icke aptitlig. Med så mycket större misstroende ser man därför marknaden åter riktad med minnen från en resa genom Palestina. Det måste dock genast och utan förbehåll medgifvas att Upsala-docenten *Erik Staves* reseskildringar från orienten höja sig långt öfver medelnivån. Förf. har icke blott rest med vaket sinne och öppen blick. Han har studerat alt som rör de trakter genom hvilka han färdas. Hans skildring är därför icke turistens ytliga framställning eller pilgrim-resenärens salvelsefulla patos. Det är den sansade vetenskapsmannen som aflägger vitnesbörd om det han med egna sinnen erfarit, om det han redan förut genom studier kände. Det enda man kan anmärka är, att exegeten ex professo stundom träder för mycket i förgrunden. Det förträffliga arbetet har då detta lämnas till tryck redan fullständigt utkommit; det illustreras af Fischer-Guthes utmärkta karta öfver Palestina. — I detta sammanhang kunna vi nämna professor *J. K. Ingrahams* Tulipatsas eli Israelin lapset orjuudessa, hvilket på finska utkommer i omkring 10 häften à 3 tryckark. Boken utgöres af en samling fingerade bref från foinikiska prinsen Sesostris till hans moder Epi-

fania „från den tiden då Moses var prins af Egypten“. Dessa bref redogöra vidlyftigt för alt hvad den foinikiska prinsen såg vid sitt besök i Egypten, däri inberäknadt Israels träldom. Den som har utomordentlig fallenhet för arkeologi skall möjligtvis orka genom dessa föreläsningar i egyptisk forntidskunskap. Huru de öfverensstämma med den vetenskapliga forskningens resultat kunna vi icke afgöra. Säkert är att åtminstone brefstilen icke är de tiders stil brefven skildra.

Henri Drummonds Staden utan tempel är ett föredrag i praktisk kristendom, som ansluter sig till Johannis uppenbarelse om det nya Jerusalem, i hvilket intet tempel fans. Den kristnas tempel är icke den ena eller andra riktningens kyrka, utan hans eget hjärta. Hans religion är icke iakttagandet af den eller den kyrkans rituella former, utan bör visa sig i ett värksamt kristligt lif bland medmänniskor midt i hvardagslifvets hårda allvar. Se där grundtanken i denna kraftiga vädjan till individen. — Af professorn i logik och metafysik *Alfr. Williams Momerie* hafva vi redan förut haft tillfälle att anmäla ett varmt skrifvet uttalande om bristerna i vår tids kristendom. De föredrag i andliga ämnen vi nu presentera läsaren utmärka sig genom samma logiska, klara och flärdfria stil vi förut beundrat hos denna författare. De af honom uttalade tankarna om lidandets problem, karaktärens bildning, självförnekelse, självutveckling m. m. äro ovanligt tilldragande, stämningsfulla och tankedigra. Hvad förf. i slutkapitlet säger om vetenskapen och religionen är otvifvelaktigt bland det bästa som står läsaren till buds på detta område.

En uppbyggelseskrift eller snarare en straffpredikan, tillegnad prästerskapet i gemen, utgör Sananen sokeille papeille. Det är *en ängslig ordets hörare,* som håller en sträng räfst med de blinda prästerna, deras predikan som framvefvas längs mallarnas gängor och söfver värre än den bästa vaggsång, deras ämbetsgöromål, deras arbete för folkbildningen och deras ställning som värkställare af Frälsarens testamente.

För skolundervisningens behof har *M. Wolanen* sammanstält ett antal bibelspråk i anslutning till Waaranens bibliska historia, och *K. Ervast* utgifvit Raamatun historia kansakouluille.

K. L. T.

Bref från Sverge. Säsongen har börjat, och som vanligt på hösten, hoppets årstid, väntar man sig ett tillfredsställande konstnärligt utbyte af densamma. Hufvudstadens två förnämsta teatrar, operan och dramatiska teatern, ha under den närmast förflutna tiden rätt ofta fått höra, att de ej längre äro hvad de varit, att man måste sänka sina pretentioner, när man går dit, att traditionerna från bättre tider ej hållas uppe som önskligt varit etc. Operan har haft betänkliga kriser att genomgå, stående i samband med det förhastade och oförsiktiga nedrifvandet af det gamla

operahuset; dramatiska teatern har lefvat ett lugnare lif och har gjort goda affärer, men har ej gått fri från en opposition som i ett och annat afseende varit ganska berättigad, om den ock ibland tagit sig ett ensidigt och orättvist uttryck.

Båda scenerna ha förlorat flere af sina omtykta och pålitliga förmågor: operan fruarna Östberg och Edling, den dramatiska scenen hrr Elmlund, Hedin och Norrby. Operan gjorde nu i somras en kraftansträngning och engagerade en hel rad af yngre förmågor, engagerade rent af alla sångare och sångerskor som anställas kunde: fru Jungstedt-Linden, hrr Lemon, Söderman, Bratbost, Wallenius samt den italienska sångerskan signora Fausta Labia, en ung dam som scenen kan vänta rätt mycket af. Dramatiska teatern däremot synes ha ansett sin trupp fullgod sådan den var — en åsikt som knappast torde delas af andra än teaterns egna associerade — och engagerade ingen. Trion Elmlund-Hedin-Norrby har ej blifvit ersatt annat än af herr Gründer, och de uppenbara luckorna i personalen ha ej blifvit fylda. En stockholmstidning som nyligen tog teatern i försvar gent emot de angrepp, för hvilka den varit utsatt på alla håll i prässen, tog sig på samma gång friheten påpeka att dramatiska teatern saknade „en tragedienne, en första karaktärsskådespelerska, ja till och med en ingenue och en soubrette". Man kunde tillägga att den saknar en förste älskare och en *ung* karaktärsskådespelare. Vi ha i sommar, då herr Albert Ranfts sällskap uppträdt på Djurgårdsteatern och där gifvit äfven ganska svårspelade stycken, sådana som Sodoms undergång och Magdalena, sett resonörsroller liksom komiska roller utföras förträffligt af herr Eliasson och karaktärsroller utmärkt af herr Anders de Wahl, en helt ung man, som bland Sverges yngre skådespelare synes ha de allra största förutsättningar — han var senast rent af mästerlig som Kramer i Sudermanns sodomsdrama, liksom han stod öfver all kritik som den unge arbetaren i Tofslärkan. På dramatiska teatern är det sämst ställdt med de unga herr-rollerna, ett par unga damer finnas däremot, som med god ledning borde kunna gå framåt och som redan gjort rätt aktningsvärda framsteg.

Men äfven då teatern släpper fram sina bästa krafter, så är det knappast flera än hrr Hillberg, Fredriksson, Personne och Bæckström samt fröken Åhlander, fru Seelig-Lundberg och ibland fru Fahlman, som kunna väcka värkligt intresse genom ett *personligt* uppträdande. Nu kommer fru Hartman tillbaka för att till en början under november och december månad gifva några gästroller — en nyhet som teatervännen har skäl att hälsa med glädje, då fru Hartman faktiskt ej blifvit ersatt under de två spelår hon varit borta från Stockholm. Den som kanske skulle kunna ersätta henne vore fröken Widell vid Södra teatern — hon har ett lynne lika friskt och uppsluppet som fru Hartman visade i sina bästa uppgifter, men hon är vida mera ojämn och mindre skolad. Fröken Widell har under den korta tid hon va-

rit stockholmsbo varit den af våra yngre skådespelerskor som varit roligast att se — särskildt hennes olika varianter af pigor, både eleganta stadsjungfrur och oförfalskadt landtliga jäntor, ha uppenbarat en ovanligt frisk karaktäriseringsförmåga inom den groteska genren, och som ung flicka i den finare komedin har hon visat både fin uppfattning och poetisk känsla.

Fru Hartman kommer att spela ett par primadonnaroller — Frou-Frou och La petite marquise samt kammarjungfruns roll i Shakspeares Hvad ni vill.

Men om dramatiska teatern aktade sig för att släppa in några unga viljor bland den fixa personalen, så ser det ut som om den i stället hyste den berömvärda föresatsen att förbättra sin repertoar, hvilken under fjoråret var skäligen svag och som då också ådrog teatern rätt mycken smälek. Det lär ha varit ondt om goda stycken inom den kontinentala dramatiken, och en hvar inser att det ej alltid är lika lätt att mata sin teater med gedigen föda, men inte var det väl därför nödvändigt att hedra *så* dåliga franska och tyska stycken, som vi i fjor fingo se på dramatiska teatern, med att uppföras därstädes. Att fjorårets nya svenska originalstycken ej voro af särdeles lifvande art är ej teaterns fel, och man har ej rätt att förebrå den att den upptog dem, då den inhemska literaturen naturligtvis *bör* stödjas. Men inte behöfver en svensk teater af rang stödja Georges Ohnet, Moser och Kadelburg och hvad de heta, de utländska fournissörerna af godtköpsdramer och farser.

I år har dramatiska teatern på sin spellista åtskilligt som ger goda löften: Vasantasera och Shakspeares Hvad ni vill i främsta rummet. Spelåret inleddes — då de första, åt den resande publiken hälgade veckorna voro öfverstökade — af ett skådespel som i Italien blifvit ett stående repertoarstycke, Bersezios Le miserie del signor Travetti, här kalladt *Kronans kaka.* Stycket är både underhållande och intressant i sin satir af byråkrattyper — ett och annat däri väkte minnet af det finländska lustspelet Utskott, som Arppeska sällskapet uppförde här — och i sin interiör af en liten ämbetsmans hemlif. Såväl detta som lifvet på ämbetsrummet målades i en följd scener, mindre rika på dramatisk handling än på inre innehåll, men fulla af lif och kraft och på sina ställen tämligen blodiga i sin satir — det hela hållet i folkskådespelens starka och bestämda färger, ibland karrikeradt, någon gång rent af farsmessigt, ibland med imponerande styrka, ibland — i slutet — tämligen lättvindigt, för att slutet skulle bli godt och allting godt.

Utförandet gaf just ingenting att ihågkomma — med undantag af herr Personnes utmärkta byråchef, en spirituelt karaktäriserad och på samma gång lika måttfullt som glupskt roligt hållen byråkrattyp. Herr Personne har på senaste tiden varit den af dramatiska teaterns personal, som visat den största lifaktighet, den största spänstighet och det gladaste lynne. Hans Scapin i

fjor — i Molières Scapins skälmstycken — och nu senast denna hans byråchef i Kronans kaka voro prestationer af värkligt hög rang.

På Bersezios folklustspel följde Sudermanns *Hemmet*, som blifvit liggande sedan förra spelåret. För den finska publiken är stycket en gammal bekant — jag behöfver således ej uppehålla mig vid dess innehåll. Det mottogs tämligen kallsinnigt vid dess första uppförande, fast fru Fahlman gaf hufvudrollen på ett förtjänstfullt sätt och herr Hillberg gjorde en karaktärsfull typ af den bräcklige och oböjligt enfaldige fadern. Det förtjänstfulla i stycket, skildringen af det tyska militäriska småstadshemmet och dess typer, blef kanske ej senteradt så som det var värdt att uppskattas. Och de sista akterna äro ju tämligen ihåliga och alt för mycket „teater", personerna förlora sitt intresse, man sitter och är förvånad öfver deras handlingssätt, och man tycker att detta är anordnadt mera så som författaren velat ha det, än som vore mest naturligt och följdriktigt.

Stycket har likväl visat sig gå bättre, än man efter den första föreställningen kunnat hoppas. Det har hittils gifvit mer än ett dussin fulla eller åtminstone mycket goda hus och är ännu alls ej slutspeladt.

Spelårets första svenska originalpjes var *Kusin Jacques*, komedi i 4 akter af Ernst Lundqvist. Stycket är en behaglig och älskvärd familjeinteriör, som visar huru en slarf utvecklar sig till en stadig medborgare, tack vare hans släktingars ingripande, men i första rummet tack vare kärleken och ett stort arf, som kommer i rätta stunden. Karaktäristiken af styckets personer är ej synnerligt originell eller djupgående, men den är fin och älskvärd. Det är en behaglig ton öfver hela stycket, de däri uppträdande äro älskvärda och snälla människor, som man riktigt kan trifvas med och som man måste önska alt godt. En kvick, men likväl alls ej ansträngd dialog, men ett väl tunnt ämne och väl obetydlig handling. Styckets egentliga fel tyckes mig vara att det blifvit utdraget till fyra ganska långa akter i stället för att hålla sig inom tre korta.

Herr Fredriksson spelade titelrollen och gaf med små och diskreta medel en mycket karaktäristisk bild af den hjärtegoda slarfven Jacques.

Småteatrarna ha för tillfället slagit sig på operetter. Södra teatern, som hade rätt god framgång med ett medelgodt, men ganska harmlöst lustigt tyskt lustspel, Ljusa pojkar kalladt, har sedan återupptagit operetten Farinelli med en lofvande och med röst begåfvad debutant, herr Svensson, i titelrollen. Vasateatern har sin dragningskraft i paret Castegren, som alltid ses med nöje. Bådas spel i Lilla hälgonet, herr C:s i Stackars Jonathan och fru C:s i Lili har blifvit hälsadt med rättvist bifall.

Med musikvärlden har jag ej sysselsatt mig i mina rapporter till Finsk tidskrift — vill endast för fullständighetens skull

nämna att Marcella Sombrich konserterar här för närvarande och väcker förtjusning samt att Madame Melba är i antågande.

Hvad skall jag säga om konstlifvet i Stockholm?

Att här inte fins något konstlif för närvarande. Året 1893 tyckes bli en helt och hållet död tid för vår konst. I Chicago ha visserligen en mängd af våra konstnärer utstält, men det har säkert varit hufvudsakligast äldre arbeten de skickat dit — det nya som kanske fins där ha vi åtminstone ej fått se hemma.

I Stockholm har man återigen stält upp en ny staty — Nils Ericson, de svenska järnvägarnas *ena* fader, den andra, som fått fadersskapet sig pålagdt, är grefve Adolf Eugen von Rosen, — och nu skall det väl dröja några månader åtminstone, innan nästa bronsgubbe uppställes. Ericsonsstoden — af professor Börjeson, som förut är representerad af Axel Oxenstjerna och Schéele i Stockholm — är värdig och full af karaktär — att kolossalstoder af herrar i bonjourer och moderna byxor ej ha mycket för skönhetssinnet tilltalande, rår ej Börjeson för. Det är i alla händelser ett förtjänstfullt arbete han åstadkommit.

Men för öfrigt har man på länge ej hört talas om något lif inom den svenska konsten. Det skulle inte förundra mig, om målare blefve slappa — det är i själfva värket ett tämligen lönlöst göra att måla en hop taflor för att hänga upp dem i sin egen atelier, ty inte kan man hoppas att få sälja några taflor nu för tiden, så trykta som konjunkturerna äro och så föga intresse som fins i vårt land för det icke materiella, för annat än pansarbåtar, norska frågan, koleran och andra olyckor. En målare har varit afundsvärd nog att få marknad i Berlin, en annan har seglat upp med sina samlade arbeten till en stad i Norrbotten och stält till auktion där på altihop. Ett par ha varit praktiska nog att slå sig på kyrkomåleri, och de ha det säkert relativt fett — nu då det är modernt att måla alla kyrkmurar och hvalf fulla med blommor och slingor, äpplen och päron och gröna blad, änglar och apostlar, så behöfs det konsterfarna händer att utföra alt detta. Mycket däraf är förstås rent handtvärk och målas af i sin branche skickliga „jannar“, men *figurerna* fordra en konstnärligt förd pensel och Agi Lindegren — arkitekten, hvars fack blifvit dekorering af kyrkor, sedan han först öfvat sig på att dekorera förstugor och bierstugor — räcker ej till att göra skizzer till restaurering af *alla* de kyrkor, som vederbörande täfla om att restaurera, innan det hinner att bli omodernt att restaurera gamla byggnader. Af Lindegren är utkastet till dekoreringen af Upsala domkyrka, af Johannes, Jakobs, Östermalms, Katarina och Gustaf Adolfs-kyrkorna i Stockholm. Som kyrkomålare har en ung artist, C. Althin, utfört stilfulla figurer — i Upsala m. fl. kyrkor. Också Ache Andersson — som af naturen är humorist, men som af ödet blifvit ledd till kyrklig konst — har gjort ett par vägg-

målningar i den gamla dômen. Till Norrköpings domkyrka har Axel Jungstedt utfört en del målningar på duk.

Några utställningar, af svenska konstvärk af intresse ha vi ej fått se på mycket länge — den i våras af svenska konstnärernas förening anordnade s. k. salongen är längesedan „ur ögat, ur minnet“. Under sommaren har en ganska stor och rätt intressant utställning af *danska* målningar och teckningar varit anordnad i konstföreningens lokal, men den var ytterst föga besökt, och den i tidningarna synliga notisen att inkomsten af densamma varit tio gånger så stor som utgifterna var helt och hållet gripen ur luften. Inkomsten betäkte transportkostnaderna, men ej fullt hyran för lokalen. Nationalmuseet köpte från denna utställning fyra taflor, ett duktigt och ärligt gubbporträtt af Knud Larsen, en liten bokstudie af äkta danskt lynne af Shovgaard samt två föga betydande dukar. Eljes såldes ej ett enda nummer på hela utställningen.

Då mitt bref är färdigt att afsändas, öppnas värkligen en liten utställning här, anordnad af Alf Wallander och grefvinnan Maria Wrangel. Den förstnämde utställer en serie raskt och liffullt gjorda målningar och pasteller, flertalet med venezianska motiv, den senare porträtt och landskap. Också en förtjänstfull staty af Axel Ebbe, en ung skåning, som vunnit „mention“ i Paris, har dykt upp på de senaste dagarne.

En händelse inom den literära världen, som möjligen kan få följder af betydelse, åtminstone för författarne, är bildandet af *svenska författarföreningen.* Önskvärdheten af en dylik förening har flere gånger varit påpekad, och vid mer än ett tillfälle har man måst sakna den. Nu i våras utlystes på initiativ af sju författare — hrr Geijerstam, Hedberg, Heidenstam, Levertin, Nordensvan, Staaff och Tigerschiöld — ett möte, hvarvid diskuterades det blifvande samfundets hufvuduppgift och föreslogos stadgar, hvarefter föreningen bildades. Ett hundratal svenska författare och författarinnor ha blifvit kallade till medlemmar, och första sammankomsten — under grefve Snoilskys ordförandeskap — är utlyst till en af de närmaste dagarne.

Föreningen har till ändamål att söka åstadkomma en sammanslutning författarne emellan, att bringa till stång en understöds- och sjukkassa, att genom ett juridiskt ombud bevaka författarnes intressen, då så behöfs, att värka för den internationella äganderättens införande i svensk lag etc.

Det är onekligen ett och annat att uträtta på det område, dit denna förening är att räkna. Särskildt vore det väl, om den kunde genomföra den internationella literära äganderättsprincipen äfven i Sverge. Vårt land får, som det nu är ställdt, rätt ofta skämmas inför utlänningen, franska förläggare trycka i sina böcker ett specielt förbud för svenska och norska förläggare att utan föregående öfverenskommelse öfversätta deras böcker, och mellan

Sverge och Tyskland härskar ett fullständigt literärt röfvarsystem. För ej länge sedan började en stockholmstidning införa Strindbergs En dåres dröm som följetong i öfversättning från den tyska upplagan och trots Strindbergs protest, och helt nyligen har en företagsam geschäftsman börjat utgifva en svensk upplaga af Fliegende Blätter — texten öfversatt, teckningarna fotograferade och etsade efter originalen, altihop i trots af tidningens ägares protester mot detta ingrepp i hans äganderätt. Då ingen öfverenskommelse fins de olika länderna emellan, kan lagen ej åtkomma tjuftryckare — detta afvita förhållande har gång på gång blifvit påpekadt, men har likväl fått fortvara. Kunde författarföreningen få till stånd Sverges anslutning till Bernerkonventionen, så skulle den göra en god gärning. Men ännu äro vi inte så långt komna.

Det är för öfrigt ganska stillsamt också inom den literära världen — inte i bokhandelsvärlden, ty fast det klagas öfver att konjunkturerna på detta område nu äro ännu sämre än vanligt, så utkomma nya böcker i hela lass. Förläggarnes håg att öfversätta är fullt ut lika storslagen som någonsin — vi öfversätta likt och olikt, godt och dåligt, sensationelt och betydelselöst. Hvart de nya böckerna taga vägen förblir en olöst gåta — alla kunna ju inte säljas på bokauktionerna i landsorten.

Åtskilliga af de svenska författarne ha likväl arbeten i görningen. Nya dramatiska stycken ha vi liggande af Knut Michaelsen, af Frans Hedberg, enaktsstycken af Tor Hedberg, Rust Roest m. fl. Man saknar likväl flere namn bland de författare som nu ha nyheter att framlägga. Heidenstam har endast skrifvit småbitar, sedan han afslutade Hans Alienus. Tor Hedbergs sista roman utkom 1890 på hösten. Levertin har skrifvit åtskilligt i bunden form, men har ej utgifvit det och är hufvudsakligen sysselsatt med sina föreläsningar i Stockholms högskola om äldre fransk literatur. De mest produktive roman- och novellförfattarne äro för närvarande Frans Hedberg, som ständigt har nya skådespel och berättelser på stapeln, och Axel Lundegård, som är de vidlyftiga romanernas man. Han kommer nu till julen med en skildring i två delar, Prometheus. Fru Amanda Kerfstedt kommer med en roman; den i ett par af Stockholms tidningar värksamma pseudonymen René har nyligen utgifvit „en berättelse om fruntimmer“; och Anna Wahlenberg har färdig en roman som dock ej utkommer i år. Mathilda Roos, som varit sjuklig den senaste tiden, har länge haft under arbete en berättelse från Delsbo i norra Helsingland.

Dessutom väntas hela två debuter af unga försökare. Den ena kommer nu till julen; det är en psykologisk skildring med titeln Det röda håret — författaren heter Bjarcke, är skåning och är eller har varit målare samt har i flere år vistats utomlands, i Tyskland och Italien. Den andra debuten får ännu ej omtalas.

Till julen väntas för öfrigt en poemsamling af C. D. af Wirsén; en ny bok af Sigurd; Anne-Charlotte Leffler-Cajanellos

efterlämnade skrifter — trykta och otrykta — och antagligen en hel del s. k. julböcker, som lefva dagsländans lif och därefter försvinna ur marknaden och ur minnet. Nu väntas ock praktvärket „Vårt folk", hvartill såväl literära bidrag som illustrationer hopsamlades redan 1885. Bidragen ha sålunda fått ligga nära nog de horatianska nio åren, innan de stå upp, förevigade af trycksvärtan — måtte de också ha legat till sig under den tiden, så att deras upphofsmän ej bli altför öfverraskade, då de få återse sina så länge innestängda barn!

G—g N.

Svenska teatern. I vår svenska teater hafva med ingången af detta spelår stora förändringar försiggått. Teatern har öfvertagits af en ny garantiförening, den gamla direktionen har efterträdts af en ny, som på sitt program upptagit i hufvudsak de sträfvanden hvilka för något öfver ett år sedan gåfvo upphof till Dramatiska föreningen och hvilka gingo ut på utbildandet af en värkligen inhemsk dramatisk konst. I sammanhang med dessa sträfvanden stod äfven ombytet i teaterns närmaste ledning, i det att i stället för hr H. Molander, som i sju års tid fungerat som teaterns intendent, engagerades hr August Lindberg. Äfven i skådespelarpersonalens sammansättning hafva rätt betydande förändringar ägt rum. Bland de krafter hvilka icke mer tillhöra truppen må vi nämna herr och fru Castegrén — hvilkas användning genom operettens uteslutande från programmet för teaterns värksamhet blifvit i väsentlig mån inskränkt — äfvensom herr och fru Wahlbom. I stället hafva nya skådespelare och skådespelerskor engagerats från Sverge, hvarjämte det inhemska elementet nu är något starkare representeradt än förut. — Huruvida denna nya regim emellertid innebär något mer än en del personförändringar återstår ännu att se. Den korta tid af omkring en och en half månad som teatern, då detta skrifves, varit i värksamhet i Helsingfors tillåter ej ännu något tillräckligt grundadt omdöme i detta afseende.

Svenska teaterns säsong härstädes vidtog i år något senare än vanligt, eller först den 17 september; dessförinnan uppträdde teatertruppen under en månads tid i Åbo. Valet af repertoar här tyckes till icke ringa del hafva dikterats af en önskan att nu till att börja med låta publiken stifta bekantskap med truppens nya krafter. Man har därför tagit upp en mängd härstädes förut spelade stycken, i hvilka dessa tidigare uppträdt, hvaremot sträfvandet efter dramatiska noviteter tilsvidare fått träda i bakgrunden. Vi ha sålunda sett Krig i fred, Tatlows hemlighet, af H. A. Jones, förut gifvet här under namnet Underklass, fängelsescenen i Faust, De unges förbund, Ett handelshus (Björnsons En fallit), François Coppées enaktsdram Pater noster. Sedan Molières Den inbillade sjuke samt Shakespeares Hamlet uppförts, hafva resp. 25

och 19 år förflutit, så att en repris af dessa hade betydelsen af en nyhet.

Vi vilja i det följande till att börja med i korthet karaktärisera teaterns nyförvärfvade krafter, sådana de tilsvidare framstått. I säsongens första stycke, Krig i fred, fäste man sig främst vid den kvinliga hufvudrollens framställarinna, frk Hilda Borgström. Frk Borgström, som är en ännu helt ung skådespelerska, torde först hafva väkt större uppmärksamhet genom sin framställning af Hilde Vangel i Byggmästar Solness. Ilka Etvös är nu als icke en uppgift af samma betydenhet, men icke dess mindre visade sig frk Borgström äga mycket godt gry: hon förlänade sprittande lif och temperament åt den ungerska hjältinnan i det Moser-Schönthanska lustspelet. Att hon äfven förmår uppbära uppgifter af annan art, där det forceradt otämda får gifva vika för lugn behärskning, visar frk B. i Mary Blenkarns blida roll i Tatlows hemlighet och som Thora Brattsberg i De ungas förbund samt i sin framställning af Signe Tjälde i Ett handelshus, en roll som står på gränsen till ingénuefacket. Af de nu uppräknade uppgifterna äfvensom af de frk B. beklädt i de skådespel för hvilka längre fram skall redogöras framgår, att frk B. förfogar öfver en mångsidig talang, som med stor fördel kan användas i rätt olika roller. — Frk Svea Gradin — Nancy Blenkarn i Tatlows hemlighet och Ragna Månsen i De ungas förbund — tyckes hafva ett mindre smidigt temperament: hennes spel röjer en i många afseenden omogen uppfattning, men hon har utvecklingen framför sig. — Hr Hultmans fack är komiken, och han har utan tvifvel anlag åt detta håll, men han bör taga sig till vara för att altför mycket skatta åt det burleska, såsom fallet var t. ex. i kalefaktorn Frans' roll i Krig i fred, där hans faxer ofta öfverskredo måttet. Framför alt bör han gifva akt på sin mimik, hvilken visserligen är liflig nog, men icke alltid motiverad. Hans Jemmy Pegg och Bastian Månsen voro föröfrigt icke utan förtjänst. — En slående motsats till hr Hultman bildar hr Södergren, hvars prestationer uteslutande tillhöra den seriösa genren. Med sin ståtliga apparition tyckes han lämpa sig för hjälteroller, i synnerhet som han tyckes hafva böjelse för det patetiska. Denna patos gër honom emellertid mindre akseptabel i moderna stycken; hans sceniska uttrycksmedel äro af mycket konventionell art och han saknar förmåga att individualisera. Hr S. har uppträdt som stabsläkaren Schäfer i Krig i fred, kapten Julian Chandler i Tatlows hemlighet samt Erik Brattsberg i De ungas förbund.

Fru Augusta Lindberg har i de stycken, om hvilka nu är fråga, utfört så olikartade uppgifter som Margareta (fängelsescenen i Faust), Valborg Tjälde (Ett handelshus) och Rose Morel (Pater noster) och härvid dokumenterat sig som en skådespelerska af rang. Fru L. har en klar, sonor stämma, som villigt lyder hennes konstnärliga intentioner; hennes spelsätt är behärskadt och distingueradt. Särdeles vackert framträdde hennes talang i Rose

Morels roll, hvaraf hon gaf en mycket poetisk tolkning, i synnerhet af de vekare partierna, som återgåfvos med stor innerlighet. — I detta sammanhang nämna vi äfven fru Siri von Essens gästuppträdande i sistnämda roll. Fru v. E. äger icke den förras röstmedel, hvarför ock rösten vid starkare utbrott af lidelse stundom svek henne, men hennes utförande var dock icke desto mindre af stort intresse. Hon betonade mer rollens bittra element, och hennes framställning blef ej så idealiseradt vacker; men den värkade sant och den utvisade i flere smådrag en själfständig och intelligent uppfattning. — I en annan af fru Lindbergs roller, Valborg Tjälde, alternerade frk Anna Loenbom. Hennes framställning var i det hela korrekt, men hon hade påtagligen icke kunnat frigöra sig från en viss ängslan, hvilket gjorde att en del värkningsfulla repliker icke gjorde sig tillbörligt gällande. I en annan roll i samma stycke, bokhållaren Sannäs, som under de två första aftnarna tolkades af herr Svedberg, gjorde en inhemsk konstadept, hr Lange, sin andra debyt. Sannäs' blyga tafatthet blef tillbörligt framhållen, den uppbragta scenen med Valborg lyckades äfven rätt väl, men hela framställningen värkade något tort och bidrog ej att förklara Valborgs omsider väkta kärlek.

Så återstår än att nämna — last not least — hr August Lindberg som, utom i de stycken som längre fram skola behandlas, uppträdt i Cyrus Blenkarns, Mefistofeles', Stensgårds och advokaten Berendts roller. Hr Lindberg, som med afseende å sina naturliga resurser haft stora svårigheter att bekämpa, har tack vare sin djupt intelligenta uppfattning drifvit individualiseringen mycket långt, hvarför hans skapelser framstå med klara konturer, utan fara att sammanfalla i hvarandra. Hans mest helgjutna skapelse var utan tvifvel Berendt, den lugne, kalle, beräknande advokaten, bakom hvars ytterligt korrekta yta man dock glimtvis får se hjärtat lysa fram. Vi skola längre fram, på tal om Hamlet, återkomma till hr L:s konstnärsskap.

I Molières satiriska komedi *Den inbillade sjuke* hade titelrollen tilldelats hr Riégo, hvars välkända individualiseringstalang samt fint detaljerade spel icke här förnekade sig. Dock kunde anmärkas att sjukdomens inbillade art icke tillräckligt betonades, hvilket dock bort ske genom Argans häftiga vredesutbrott, då han glömmer sig och sin sjukdom. Hr R. hade visserligen icke helt och hållet försummat detta moment, men han hade icke utfört det tillräckligt prononceradt. Toinettes roll utfördes friskt och hurtigt, något själfsvåldigt af frk Borgström, hvars skälmskhet icke sällan direkt vädjade till publiken. Argans dotter Angelique fick i frk Gradin en rätt näpen framställarinna; hennes något hårda röst störde emellertid stundom illusionen, i synnerhet i vekare partier. Fru Molander återgaf förträffligt Béline's roll, ehuru den hycklande ömheten hos Argans snikna andra hustru nästan för starkt framhölls. Med god komisk värkan utfördes läkaren Diafoirus' roll af hr Linderos, medan Thomas Diaforus

framstäldes i något för hurtigt tempo af hr Hultman. Andra roller bekläddes af hrr Berlin (Cléante), Malmström (Béralde, Argans bror), Larsson (doktor Purgon) etc.; Louison, Argans lilla dotter, spelades af frk Lihr.

Efter Molières komedi upptogs *Hamlet* å repertoaren. Hr *August Lindberg* har genom sin öfveralt i Skandinavien utförda framställning af hufvudrollen inristat sitt namn bland nordens främste Hamlettolkare. Den väldiga uppgift som denna Shakespeares djupaste karaktärsstudie pålägger sin framställare är egnad att i högre grad än något annat låta en skådespelares konstnärskynne framstå i dess högsta potens. Hr Lindbergs tolkning af Hamlet framter därför hans egendomligheter skarpast utpräglade. Den vädjar, likasom öfverhufvudtaget hvad Lindberg framställer, främst till förståndet, den njutning den skänker är af väsentligen intellektuell art; den värkar som en djuptgående psykologisk analys, som måste intressera, äfven om en eller annan detalj icke obetingadt godkännes. Genom denna analys lider emellertid den konstnärliga helgjutenheten, hvarför äfven framställningen icke gör ett omedelbart, direkt till känslan gående intryck.

Näst Hamlet intresserade denna gång specielt Ofelia, i hvilken roll en ung skådespelerska, som fortfarande är elev vid Dramatiska föreningens teaterskola, frk Agnes Gerasimovitsch debyterade. Frk G., som instuderat sin debytroll under hr Adolf Lindfors' insiktsfulla ledning, löste uppgiften på ett öfverhufvudtaget tillfredsställande sätt, i synnerhet om man tager i betraktande de svårigheter rollen erbjuder äfvensom debytantens ungdom. Det brast dock mycket i uppfattningens djup, och framställningen blef något ensidig, hvilket till någon del berodde på det genomgående höga röstläget hos debytanten. Med större omfång i registret skulle rollen hafva vunnit i fulltonighet. Mimiken var rätt fattig, ehuru äfven goda ansatser, särskildt ögonens uttryck i vansinnighetsscenen, kunde påvisas. — Claudius. Hamlets farbror och konung af Danmark, framstäldes med lyckad maskering och riktigt betonande af rollens mest framträdande karaktärsdrag af hr Svedberg. Fru Brander tyckes icke hafva fattat något lefvande intresse för sin uppgift som drottningen, hvarför Gertruds roll hölls i nog konventionella drag. Hr Riégo hade som Polonius väl afvägt proportionerna mellan hofmannens smidighet och den omedvetna narraktigheten. Polonius' son och Ofelias broder, Laertes, återgafs af herr Södergren, med afseende å hvars framställning man främst kunde rikta en anmärkning mot det otydliga uttalet i lidelsefulla repliker. Hr Albert Enberg, likasom frk Gerasimovitsch elev vid teaterskolan, uppträdde i hofmannen Gyldensterns samt vakten Bernardos roller. Hr E., som uppträdt äfven tidigare på hösten i en icke utan framgång utförd roll i Ett handelshus, talade isynnerhet på premièren altför suddigt, ett fel som emellertid vid en senare föreställning något bättrat sig. För öfrigt var hans sätt att föra sig rätt ledigt. Rätt myc-

ken styfhet i tal och åthäfvor vidlåder ännu hr Wetzer (Rosenkranz). Dock må här anmärkas att hr W. under hösten haft ett par roller (specielt som doktor Fjeldbo i De ungas förbund) där han tagit sig betydligt bättre fram. Med bred humor återgaf hr Wilhelmsson den torrolige dödgräfvaren. Bland andra roller må ännu nämnas Horatio (hr Berlin), Vålnaden af Hamlets fader (hr Malmström), en skådespelare (hr Olander).

De för teatern nya styckena hafva icke varit många och ej häller af synnerlig betydenhet. Främst med afseende å tiden samt konstnärlig halt kommer *Damernas vän,* komedi i fem akter af Alexandre Dumas d. y. Hufvudrollen, hr de Ryons, framställes som en man af värld, hvilken gjort till sin specialitet att studera kvinnorna och som gärna blir allas förtrogne, utan att själf låta fånga sig; som gärna hjälper dem som han anser vara värdiga och som strör omkring sig en mängd sinnrika sentenser gående ut på att visa hans stora kvinnokännedom. Hans uppgift i handlingens gång är för resten att återförena hr och fru de Simerose, som lefvat åtskilda, sedan fru de S., tack vare sin långt drifna sensitivanatur, någon månad efter bröllopet stött sin make ifrån sig. Hr Lindberg framsade de Ryons' repliker med mycken träffsäkerhet, fru Lindberg återgaf distingueradt fru de Simerose' parti, medan hr Svedberg mycket sympatiskt spelade hr de Simerose' roll.

Den andra noviteten, *Ett godt hem* af den danske förf. Christofer Boeck, lokaliseradt efter Stockholms förhållanden, behandlar temat: en slösande, fåfäng maka och moder, en svag och konfys äkta man och bortskämda barn. Lustspelet hotar att sluta med en ganska sorglig vändning, i det att Cecilias, husets 20-åriga dotters, rättänkande och noble fästman säger sin ytliga brud farväl, hvilket emellertid tyckes väcka den unga damen till besinning, så att utsikt finnes att alt åter skall bli bra och bättre än någonsin förr. — Bland de uppträdande märkas hr Riégo, som gaf en ypperlig bild af byråchefen Videmans konfyse figur, fru Molander, hvars fru Videman var en förträffligt studerad typ, frk Lihr, som lyckades väl i den tillgjorda koketten Cecilias roll. Frk Gradin hade en mycket tilltalande och täkt genomförd uppgift som den 14-åriga Agnes, och fru Brander skördade mycket bifall i sin framställning af friherrinnan Ringhjelm. Hr Berlin hade en otacksam uppgift som den ädle, men tämligen tråkige och docerande fästmannen. Hr Hultmans Julius var tillbörligt örfilstäck. Andra biroller utfördes förtjänstfullt af fru Salzenstein (sömmerskan), frk Granqvist (Mary Johansson), hr Malmström (vaktmästaren) o. s. v.

Nästa program var sammansatt af tvänne stycken, det första ett tyskt lustspel af Ernst Wichert, benämdt Älste kaptenen, det senare af spanskt ursprung, Domarens hatt, skämt i tre akter af Vital Aza.

Älste kaptenen, en skäligen tråkig enaktspjes, minst en half akt för lång, behandlar bl. a. en gammal militärs svärmeri för sin nièce och huru han blir botad för dessa äfvensom andra griller, främst i befordringsväg. Det hela är af altför specifikt tysk lokalfärg för att kunna af oss senteras, och behandlingen är långtrådig, men stycket erbjuder några rätt lifliga scener, i hvilka frk Borgström som den lefnadsglada niècen hade tillfälle att visa sig från en mycket god sida. De öfriga rollerna utfördes öfverhufvudtaget mycket väl af hrr Svedberg (kaptenen) och Malmström (fältväbeln) samt fru Precht (kaptenens gråtmilda syster Elvira).

Domarens hatt hör till det mest burleska som gifvits å Svenska teatern. Stycket är ett konglomerat af förväxlingar och öfverraskande situationer som samtliga stå i ett mer eller mindre nära samband med en äkta mans snedsprång. Det utförande som kom stycket till del hade varit värdt en bättre sak. De förnämsta rollerna innehades af hrr Svedberg, Riégo, Salzenstein, Wilhelmsson och Hultman, fruarna Bruno och Molander samt frk Borgström.

J. N. R.

MIKAEL SPERANSKI.

Mikael Speranski.

I.

Det är icke svårt att finna, hvarför Mikael Speranski, som dock var en af Rysslands mest betydande och med afseende å sina lefnadsöden intressantaste statsmän från förra hälften af vårt århundrade, länge förblef en för den stora allmänheten såväl utom som inom Ryssland så godt som okänd personlighet. Hans fall och förvisning, hvilka händelser utgöra den centrala delen af hans lefnadshistoria, voro förbundna med så ömtåliga och säregna omständigheter, att man icke ville eller vågade behandla dem, så länge ett afgjordt reaktionärt system härskade i styrelsen. Ännu i sin 1871 i Russki Archiv publicerade uppsats om Speranski upptager historieskrifvaren Pogodin i främsta rummet frågan, om man kunde fritt yttra sig om Korffs bok om Speranski, en bok, i hvilken kejsar Alexander I spelar en hufvudroll och som rör sig kring politiska ämnen af den största betydelse. Under årtionden var därför Speranski ihågkommen endast såsom den högt stälde ämbetsmannen, samlaren och ordnaren af de ryska lagarna från början af kejsar Nikolajs regering. Det var först under en ny, mera frisinnad tid som ett rikare ljus föll på hans skiftesrika lefnadslopp. Nu utgaf baron M. Korff år 1861 sitt arbete Grefve Speranskis lif[1]), hvarom Pogodin säger: „det utgör en prydnad för den historiska literaturen, och icke en enda publikation af detta slag har under de senare åren utkommit, som därmed kunde jämföras. På en sådan noggrannhet i samlandet af upplysningar finnes icke ett annat exempel i den ryska literaturen. Om man kan anmärka att ingen kunde äga sådana utvägar för ändamålet som baron Korff, så måste man

[1]) Жизнь графа Сперанскаво.

tillägga att ingen kunde bättre begagna dem“. Baron Korffs höga ställning i den ryska ämbetsmannavärlden, hans nära bekantskap med Speranski under dennes senare år och hans stora literära talang gifva värket en varaktig betydelse. Men så försiktig är han i sin framställning, isynnerhet i frågan om Speranskis fall, att han icke ens anger namnen på de personer som spelade hufvudrollen i intrigen mot honom, ja till och med tyckes underlåtit att framhålla en eller annan omständighet som kunnat belysa frågan. Pogodins ofvannämda uppsats om baron Korffs bok författades kort efter dess framträdande, men publicerades af hänsyn till prässförhållandena först tio år senare. Pogodin har här underkastat frågan om Speranskis fall och förvisning en omfattande kritisk undersökning, bl. a. med stöd af skriftliga anmärkningar till Korffs arbete, som han fått af sin vän Jakob de Saint Glin, hvilken såsom chef för hemliga polisen hade del i Speranskis öde och bl. a. den minnesvärda natten $^{17}/_{29}$ mars 1812 förseglade hans papper. I samma årgång af Russki Archiv ingå några anteckningar af J. Grot „Till historien om Speranskis fall“. En vacker hedersbevisning egnade det kejserliga offentliga biblioteket i Petersburg den bortgångne statsmannen genom att hundra år efter hans födelse utgifva en prydlig volym med titeln „Till minne af grefve Mikael Mikailovitsch Speranski, 1772—1872“[1]), innehållande en samling bref från och till Speranski jämte utdrag ur hans skrifter, till hvilken samling materialet hämtats ur de papper som hans dotter, Elisabeth Froloff-Bagrejeff, tidigare förärat åt biblioteket. Ehuru vidlyftig, 855 sidor, är denna kollektion icke fullständig, men lämnar dock goda bidrag till hans biografi. Speranskis ingripande i Finlands angelägenheter år 1809 har från ryskt håll blifvit behandladt i K. Ordins bekanta arbete Finlands eröfring. Ordins kända tendens gör sig nogsamt gällande i hans uttalanden om Speranski, som för honom framstår nära nog såsom en förrädare mot Rysslands heligaste intressen. Dock meddelas här några faktiska upplysningar, isynnerhet i bilagorna, som innehålla flere bref från Speranski till finska statsmän och ämbetsmän.

Въ память графа Сцеранскаво.

I Finland var Speranski ännu mera glömd än i Ryssland, oaktadt han i en af vår historias mest kritiska tidpunkter gjort vårt land ovärderliga tjänster. Att det akademiska konsistoriet lät måla universitetets vordne kanslers porträtt är den enda hedersgärd som bevisades hans minne, tils blickarna, efter det representativa lifvets återuppvaknande i början af 1860-talet, ånyo började vända sig till honom. Rob. Castrén nämner honom ofta i „Skildringar ur Finlands nyare historia“, men synes icke haft närmare kunskap om hans ställning och förhållanden i Ryssland. Finsk tidskrift har i tidigare årgångar sökt bidraga till att väcka intresse för denna den ende bland Rysslands statsmän som värksamt bidragit till att grundlägga och befästa Finlands själfstyrelse. Prof. A. Fr. Nordqvist publicerade såsom ett sista alster af sin författarevärksamhet i juni- och julihäftena af årg. 1889 (T. XXVI—XXVII) en uppsats „Speranskis fall, episod ur Alexander I:s historia“, hvilken, med ledning isynnerhet af S:t Glins i Russkaja Starina åren 1882 och 1883 publicerade memoarer, ger en god inblick i orsakerna till Speranskis fall, så vidt de äro bekanta för eftervärlden. Förf. till dessa rader har berört Speranskis förhållande till G. M. Sprengtporten, särskildt med hänsyn till den sistnämdes afgång från generalguvernörsämbetet i Finland, i uppsatserna „Göran Magnus Sprengtporten och Mikael Speranski 1809“ (februari 1889) och „Göran Magnus Sprengtportens afgång från generalguvernörsämbetet i Finland 1809“ (mars 1891). Det har emellertid synts önskligt att gifva läsaren en mera omfattande bild af Speranskis hela personlighet och värksamhet, än hvad dessa spridda uppsatser kunnat meddela, och jag skall därför i detta och några följande af tidskriftens häften teckna hufvuddragen af hans lif. Originalitet vare sig i afseende å material eller uppfattning kan själffallet därvid icke åsyftas. Korffs arbete måste i alt hufvudsakligt anlitas. Men jag hoppas dock kunna göra läsaren uppmärksam på intressanta sakförhållanden, som för vår allmänhet förblifvit obekanta eller endast ganska flyktigt kända.

Det var intet i de yttre förhållanden, som omgåfvo Mikael Speranski under hans barndom och tidigare ungdom, som förebådade en betydande framtid. Han föddes den $^{1}/_{12}$ januari 1772 i byn Tjerkutino i det öster om Moskva belägna guvernementet Wladimir. Fadern, Mikael Vasiljevitsch, var en anspråkslös bypräst, som lefde i fattiga yttre omständigheter och icke förvärfvat sig en högre bildning. Modern var en enkel rysk husmoder, värksam i hushållet och nitisk att uppfylla religionens föreskrifter, men i saknad af blick för alt som gick utöfver hvardagslifvets små förhållanden. Gossen visade emellertid redan tidigt anlag som senare skulle höja honom vida utöfver de ursprungliga familjeförhållandenas trånga krets. Han var tankfull, höll sig afskild från de öfriga barnen, undflydde deras tidsfördrif och syssatte sig, sedan han lärt läsa, uteslutande med böcker. Hvad han blott kom öfver, trykt eller skrifvet, läste han med förvånande vetgirighet. Måhända var det denna tidigt framträdande läslust som förmådde fadern att sända den sjuårige Mikael till ett andligt seminarium i staden Wladimir, där han under några nära anförvandters ledning och skydd inhämtade de för en blifvande prästman nödiga förkunskaperna. Här fick han tillnamnet *Speranski,* den hoppgifvande (af det latinska „spero" = jag hoppas), förmodligen med afseende å den stora begåfning för studier, hvarpå han gaf prof. Under den senare delen af sin skoltid var han dagligt biträde hos rektorn vid seminariet, Eugenius, hvarigenom han fick åtnjuta denne bildade mans sällskap och begagna sig af hans för tidens förhållanden rika bibliotek. Ännu senare, då Speranski var en inflytelserik statsman, medan Eugenius blifvit upphöjd till biskop, gaf han i bref till den forne läraren uttryck åt en liflig tacksamhet.

Ehuru Speranski var den främste bland seminariets elever, kunde ingen ännu förutse att hans bana skulle blifva en annan än en vanlig prästmans, då en omständighet inträffade som gaf hans lif en förändrad riktning och öppnade nya utsikter för honom. Seminariet i Wladimir förlades 1788 till den närbelägna staden Susdal, där det sammanslogs med två andra likartade läroinrättningar; men knapt hade Speranski öfvergått till den utvidgade andliga skolan i Susdal innan det samma år, genom kejserligt för-

ordnande befaldes att ett öfverseminarium, kalladt *Alexander-Nevski seminariet*, skulle inrättas i Petersburg och att till detsamma skulle sändas sådana elever från öfriga seminarier, som framstående genom godt uppförande, kunskaper och begåfning gåfvo hopp om att kunna utbildas till lärare på högre klasser. I Susdal var det ingen tvekan om att Speranski i främsta rummet skulle väljas att inträda i den nya, högre läroinrättningen. Hans grundliga kunskaper och hans redan framträdande förmåga att uttrycka sig vackert och kraftfullt gjorde honom berättigad därtill. I januari 1790 sändes han med två kamrater till Petersburg, där han såsom elev i det nya seminariet så mycket sorgfriare kunde egna sig åt fortsatta studier, som hans underhåll bekostades af statsvärket.

Den unge Mikael gjorde sig ej mindre vid seminariet än förut i hemorten bemärkt genom sin snabba uppfattning och sina förvånande framsteg. Matematiken var på denna tid hans älsklingsstudium, men äfven om vältalighet, filosofi och språk beflitade han sig med framgång. Då han någon gång uppträdde såsom andlig talare, rykte han åhörarne oemotståndligt med sig genom stämmans melodiska klang och mästerlig behandling af språket. Hans egenskaper syntes metropoliten i Petersburg och Novgorod Gabriel, som åhört honom, så betydande, att han beslöt att som lärare fästa honom vid seminariet, hvars ledning låg i metropolitens hand, och genom denna beskyddares åtgärd utnämdes den tjuguårige Speranski 1792 till lärare i matematik, fysik och vältalighet vid öfverseminariet. „Den högvördige Gabriel", sade Speranski senare, „älskade mig mycket och befalde mig därför att undervisa andra, medan jag själf ännu behöfde lära mig". Han visade sig emellertid så egnad för denna värksamhet, att han snart vann vidare befordran vid seminariet. Redan 1795 utnämdes han till lärare i filosofi och prefekt vid seminariet, i hvilken sistnämda egenskap han hade seminariets disciplinära ledning om händer. Den fattige prästsonen från Tjerkutino hade genom godt uppförande, flit och begåfning nått en ställning som visserligen icke gaf honom synnerligen betydande inkomster, men dock tillförsäkrade honom nödig bärgning, en nyttig värksamhet och tillfälle till vidare utbildning. Från denna tid

har man några lärda afhandlingar af Speranskis hand, hvilka förblefvo otrykta, men som vittna om stor skarpsinnighet och tankekraft. Främst anmärkningsvärd är en skrift, benämd Regler i den högre vältaligheten, hvarom baron Korff säger, att däri framträder en vidsträkt beläsenhet, en nära bekantskap med den klassiska forntidens skriftställare samt en själfständig uppfattning, som icke är tillfreds med att följa den allmänt härskande meningen.

Såsom prefekt för Alexandersseminariet lydde Speranski fortfarande under kyrklig öfverhöghet; men det dröjde icke länge, innan han öfvergick till ett nytt värksamhetsområde och beträdde en bana såsom tjänsteman inom Rysslands världsliga förvaltning. Några tillfälliga omständigheter kommo honom därvid till hjälp. Furst Alexej Kurakin, som på slutet af kejsarinnan Katarina II:s regering innehade en hög ställning inom Rysslands finansförvaltning, behöfde en sekreterare och blef af en vän till Speranski vid namn Ivanoff uppmärksamgjord på denne. På försök kallades den unge Speranski en gång kl. 8 på aftonen till fursten, som bad honom författa aderton bref till skilda personer, hvarvid Kurakin använde ungefär en timme till att muntligen angifva hvad som borde sägas i hvarje bref. Speranski stannade, af fruktan att förlora tid genom att återvända till det aflägsna seminariet, för natten hos den närboende Ivanoff och författade där omedelbart alla de aderton brefven, så att de redan kl. 6 följande morgon lågo på furst Kurakins bord. Fursten ville först icke tro sina ögon, men blef ännu mera förvånad, när han genomläst brefven och funnit dem förträffligt affattade. Han kyste Speranski och tog honom i sin tjänst. Speranski öfverflyttade med metropoliten Gabriels tillåtelse till furst Kurakins hus, men förblef dock tilsvidare värksam äfven såsom lärare vid seminariet.

En privat sekreterare, om äfven hos en så betydande man som furst Kurakin, hade icke någon framstående ställning vare sig inom ämbetsmannavärlden eller inom sällskapslifvet, men den plats Speranski sålunda vunnit blef dock utgångspunkten, från hvilken han med stor ihärdighet arbetade sig fram till en alt mera omfattande värksamhet inom Rysslands civila förvaltning. Han inhämtade här den kunskap om Rysslands bestående förhållanden, som var för honom nöd-

vändig, och furst Kurakins gunst underlättade för honom öfvervinnandet af de första svårigheterna. Det var äfven under denna tid som han lärde sig franska, hvilket språk han sedermera med lätthet begagnade såväl i tal som i skrift. Efter kejsarinnan Katarina II:s död, 1796, var furst Alexej Kurakin under början af kejsar Pauls regering Rysslands inflytelserikaste personlighet. Han utnämdes till generalprokurator och hade såsom sådan riksstyrelsens alla viktiga angelägenheter om händer samt öfverhopades i öfrigt af kejsaren med hvarjehanda ynnestbevis. Det var på den mäktiga mannens uppmaning som Speranski numera beslöt att taga det afgörande steget i den riktning han redan förut inslagit, att nämligen öfvergå från kyrklig tjänst till världslig befattning. Han inlämnade till metropoliten Gabriel sin anhållan om entledigande från befattningen vid Alexanderseminariet, hvilken begäran efter något dröjsmål och icke utan missnöje från metropolitens sida beviljades. Den 24 december (g. st.) 1796 fick Speranski afsked från det andliga seminariet och den $^{12}/_{24}$ januari erhöll han fast anställning i statstjänst såsom ämbetsman vid det under furst Kurakins ledning stående generalprokuratorskansliet, med titel af titulärråd.

Den första perioden af Speranskis lif var därmed afslutad. Ung, ärelysten och full af förtroende till egen kraft, började han numera arbeta på att vinna en inflytelserik ställning i Rysslands offentliga lif. Hans förhoppningar växte så mycket mera som han med ovanlig snabbhet befordrades. Efter knapt mera än ett halft års förlopp var han kollegieråd och innehafvare af en viktig befattning såsom expeditör vid generalprokuratorskansliet.

Om man med skäl kunde tillskrifva denna Speranskis framgång den gunst han åtnjöt hos furst Kurakin, fick han dock snart tillfälle att visa att han oberoende af enskild välvilja kunde göra sig gällande. Furst Kurakin erfor inom kort huru föga varaktig kejsar Pauls ynnest var. Han afskedades 1798, och efter honom innehade ännu tvänne gunstlingar under kejsar Pauls korta regering generalprokuratorsämbetet. Men alla dessa bibehöllo Speranski och visade honom en fortsatt välvilja. Af särskild betydelse för honom var att han i december 1799 blef upphöjd till statsråd, hvar-

jämte han, med bibehållande af sin förra plats, utnämdes till kanslidirektör vid den kommission som skulle förse hufvudstaden Petersburg med lifsmedel. Hans inkomster ökades därvid i betydlig mån, hvarutom han vann ett själfständigt värksamhetsfält. Kommissionen ansågs så viktig, att dess åtgärder stadfästes genom kejsarens omedelbara beslut, och ordförandeskapet var öfverlämnadt åt tronföljaren Alexander, inför hvilken den unge ämbetsmannen här först fick tillfälle att framträda. Ännu under det sista året af kejsar Pauls regering belönades han med utmärkelser och löneförhöjningar. Hans ovanliga förmåga såsom ämbetsman var allmänt erkänd; men afundsmän saknades icke, hvilka ansågo de ynnestbevis han emottog vara orättvisa. Grefve Pahlen, som var viceordförande i lifsmedelskommissionen, gaf en af dem som yttrade sitt missnöje däröfver svaret: „försök vara en sådan *örn* som han är, och det skall gå Eder liksom honom“.

Innan vi gå vidare, böra vi dröja vid hans enskilda lif och husliga förhållanden. En kort tids lycka vid en älskad makas sida, men därpå följande olycka, sorg och ensamhet, detta är i korthet hvad vi därom hafva att förtälja. Han gjorde vid en soiré hos en umgängesvän bekantskap med en sjuttonårig engelska vid namn *Elisabeth Stiven*, hvars skönhet och behag på honom utöfvade ett oemotståndligt intryck. Han berättade senare om detta första möte i följande ordalag: Mig syntes att jag nu första gången i lifvet rönte intryck af skönhet. Flickan talade med ett vid hennes sida sittande fruntimmer på engelska,[1]) och hennes underbart harmoniska stämma fulländade den värkan som hennes yttre utöfvat på mig. Jag tänkte att endast ett ädelt sinne kunde frambringa sådana ljud, och om hon blott framsade ett ord på ett för mig kändt språk, så måste detta älskvärda väsen blifva min hustru. Aldrig i lifvet befann jag mig i en sådan spänning och oro att veta mitt öde, tils flickan rodnande besvarade en fråga, som gjordes af någon af sällskapet på franska, likaledes på franska, med en visserligen märkbar engelsk aksent, men riktigt och fritt. Från denna minut var mitt

---

[1]) Speranski var obekant med engelskan, som han dock snart därefter lärde sig.

öde afgjordt och, utan att känna flickans ställning och förhållanden eller ens hennes namn, förlofvade jag mig omedelbart i tankarna med henne. Sedermera fick jag genom förfrågningar veta hvem det var, som jag i hemlighet gjort till min fästmö och äfven att hon icke ägde något; följaktligen blef det nödvändigt att främst öfverväga hvilka möjligheter för framtiden vi kunde hafva och hvilka medel att komma till rätta. Jag lät presentera mig för modern, lyckades väcka böjelse hos dottern och blef om ett år, då det syntes mig att vi skulle äga nog att lefva tillsamman, den lyckligaste af makar. — Bröllopet firades den $^{3}/_{15}$ november 1798.

Speranskis unga lycka gick öfver alla gränser. Makarna hyrde sig ett litet kvarter och inrättade sig där enkelt, men angenämt. Speranski bemödade sig att bereda sin hustru hvarjehanda behaglig komfort i det dagliga lifvet, men hon föredrog att ställa hushållet på en ganska anspråkslös fot. Då några nära vänner voro inbjudna till söndagsmiddagen, förfärdigade den unga värdinnan själf enligt engelskt bruk den förnämsta läckerheten: puddingen. En dotters födelse ökade den husliga lyckan. Men denna blef föga varaktig. Elisabeth Speranski hade länge tärts af ett bröstlidande, som efter dotterns födelse omärkligt tog öfverhanden, dock utan att hon eller hennes man anade huru farligt hennes tillstånd var. Ett plötsligt anfall gjorde efter 11 månaders äktenskap slut på hennes lif. Speranski befann sig, då hon uppgaf sin sista suck, ute i staden i tjänsteangelägenheter, och endast en väninna, fru Weikardt, stod henne bi under hennes sista kamp. Då han återvände, fann han henne död, och så oförberedd som han var på slaget, hade han icke kraft att motstå detsamma. Han kvarlämnade på dotterns hufvudkudde ett bref, hvari han efter modern gaf henne namnet Elisabeth samt tillade några rader till fru Weikardt, med bön att man ingenstädes skulle söka honom — och därefter försvann han. Följande dag på morgonen visade han sig med tofvigt hår och förändrade anletsdrag i sin bostad, kyste den döda och försvann ånyo. Så gjorde han upprepade gånger, så länge hon befann sig ofvan jord. I begrafningen deltog han icke, och efter densamma återvände han icke mera hem samt förblef osynlig såväl i

tjänsten som hos sina vänner. Efter några veckor fann man honom slutligen fjärran på en af Nevans öar, helt och hållet försänkt i sin sorg. Ett bref, som han från sin tillflyktsort skref till en nära förtrogen vän, bär, äfven det, vittnesbörd om hans förkrossade sinnesstämning. „Icke ens tiden“, heter det här, „bereder mig vederkvickelse. Tredje veckan förgår, sedan jag senast sof, och min sorg växer för hvarje dag, ju mera jag fattar det förskräckliga i min ställning. Förgäfves söker jag återkomma till förnuft; förståndet har flytt från mig; endast inbillningskraftens foster sysselsätta min tanke“. „Endast genom min dotter“, skref han i ett senare bref, „är jag numera bunden vid det jordiska“, och omsorgerna om dottern samt ledningen af hennes uppfostran voro från denna tid hans käraste sysselsättning. Då hon växte upp, beredde hon honom i någon mån ersättning för den husliga sällhet han förlorat.

Tiden läker äfven de bittraste sår, och de världsliga omsorger, som ingen kan undandraga sig, bidrogo i sin mån till att förströ sinnet och skänka det glömskans läkande balsam. Vi finna icke att den olycka, som ödelagt Speranskis husliga härd, för en längre tid skulle minskat hans arbetskraft och förmåga att fullgöra hvad hans ställning kräfde. I sin svärmoder, som liksom dottern och dotterdottern bar namnet Elisabeth, fann han en vårdarinna af sitt hus, och tåligt underkastade han sig för sin lilla flickas skull hennes nycker och besynnerliga lynne. Några nära vänner, med hvilka Speranski umgicks på fullkomligt obesvärad fot, slöto sig till den enkla husliga kretsen. Bland dem var en ung ämbetsman vid namn Tsejer, som sedermera förblef honom trogen i alla växlande skiften. Han flyttade på denna tid till Speranski såsom hans medhjälpare och handsekreterare i löpande ärenden.

Med kejsar Pauls död (d. $^{12}/_{24}$ mars 1801) och hans son Alexander I:s tronbestigning begynte en epok af betydande reformer i Rysslands offentliga lif. Den unge kejsaren var lifligt upptagen af planer för sitt folks framtida lycka och trygghet och behöfde rådgifvare som kunde bistå honom i hans företag. Under sådana förhållanden kunde en man med Speranskis klara blick och stora arbetsförmåga lätt göra sig gällande, och det dröjde i själfva värket icke

många år, innan han innehade en ställning såsom den mest inflytelserike och mest betrodde af Alexander I:s ministrar. Jag skall här i korthet redogöra för de omständigheter under hvilka hans bana tog en sådan riktning.

Kejsar Alexanders främsta medarbetare och gunstling var till en början Dmitri Torschtinski; men denne, som fann sin egen förmåga otillräcklig för de uppdrag som ålades honom, behöfde vid sin sida en man med hufvud och penna, skicklig att affatta de berättelser som skulle framläggas inför härskaren. Man nämde för honom Speranski såsom lämplig därtill, och följden blef att denne redan en vecka efter Alexanders tronbestigning ombetroddes med nya åligganden. I en kejserlig befallning af d. $^{19}/_{31}$ mars 1801 hette det: „Allernådigst befalla vi statsrådet Speranski att vara hos vårt geheimeråd Torschtinski, för värkställande af de uppdrag som genom vårt förtroende äro honom anförtrodda, i egenskap af vår statssekreterare och med 2,000 rub. om året i lön från vårt kabinett; därjämte tillkommer honom såsom kansliföreståndare vid kommissionen för att förse hufvudstaden med lifsmedel en lön af 2,000 rub. om året att tillfalla honom såsom pension till hans död“. Några månader senare fick han titel af värkligt statsråd. Hans egentliga åliggande bestod i att affatta de manifest och förordningar som till stort antal utkommo under början af denna regering, hvarvid han hade ett godt tillfälle att utvidga sin ämbetsmannaerfarenhet, att arbeta sig in i de viktigaste frågor, som förelågo i afseende å riksstyrelsens ordnande, samt att lära känna Rysslands dåvarande statsmän. En ledande plats fick han dock först genom den omorganisation af de kejserliga ministerierna, som skedde i september 1801, då de forna högsta ämbetsvärken, de s. k. kollegierna, som bestått sedan Peter d. stores tid, afskaffades och styrelsens skilda grenar i stället anförtroddes åt ministrar med betydande maktfullkomlighet. Torschtinski, som motsatt sig denna reform, tog kort därefter afsked, men en af de nya ministrarna, Kotjubei, som utnämdes till minister för inrikesärenden, beredde Speranski en betydande plats i den nya styrelseorganisationen. Han förordnades den $^{8}/_{20}$ september 1802 att vara ministern för inrikesärendena till biträde.

Den nämda Kotjubei var en af de lysande stjärnorna vid Alexander I:s hof, rikt begåfvad, väl uppfostrad, med intagande väsende och de bästa afsikter samt sin monark uppriktigt tillgifven, men han saknade praktisk statsmannaerfarenhet och kunskap om Rysslands förhållanden. Trenne andra inflytelserika män, hvilka af allmänheten skämtsamt kallades triumviratet, delade makten med Kotjubei: Novosiltsoff, som länge lefvat i England och var nära bekant med de engelska styrelseinrättningarna, polacken furst Czartoryski, hvars mål var Polens återupprättande ur dess förfall, samt furst Stroganoff, en fint bildad man, men med ringa praktisk erfarenhet. Alla desse trodde i likhet med den franska revolutionens män, att gamla former och inrättningar med lätthet kunde skjutas å sido och nya banor för en nations lif och utveckling utan svårigheter öppnas, när blott den riktiga tanken var funnen. Speranski, som började sin statsmannabana i denna krets, var dem alla öfverlägsen i skarpsinnighet, arbetsförmåga och viljestyrka, men rönte dock ej ringa inflytande af det uppfattningssätt som bland dem var förhärskande. Äfven han såg sakerna från den ungdomliga entusiasmens synpunkt; äfven han underskattade i ifvern att skapa nya, bättre förhållanden de svårigheter som stodo hindrande i vägen. Däri låg, såsom vi snart skola finna, hans styrka, men äfven hans svaghet.

Såsom inrikesministerns biträde förordnades Speranski till chef för inrikesministeriets andra expedition, som hade att öfvervaka den inre ordningen i riket, men i själfva värket blef han den ledande själen i hela ministeriet. Inrikesministeriet var hufvudhärden för den nyorganiserade styrelsens arbete. Där utsåddes frön till nya skördar; därifrån utgingo nya tankar, som icke alltid voro fullt mogna, men dock framkallade ny värksamhet och ökad rörlighet på olika håll. Alla förslag till nya författningar, som utgingo från detta departement, voro Speranskis värk, och i klarhet och sakrikhet voro de betänkanden han affattade vida öfverlägsna alt som skrefs i denna tids ryska ämbetsvärk, ja de omtalas ännu i dag såsom mönster. Det må ytterligare nämnas att inrikesministeriet utgaf en officiell tidning, innehållande meddelanden om förvaltningsangelägenheter, men delvis äfven lärda uppsatser. Speranskis värksamhet i inrikes-

ministeriet har blifvit kallad våren i hans statsmannabana, rik på förhoppningar och uppspirande krafter, men ännu icke egnad att frambringa mogna skördar.

Kotjubei och triumvirerna, hvilkas uppfattningssätt till ej ringa del hade varit bestämdt af beundran för de engelska institutionerna, bibehöllo icke länge Alexander I:s fulla förtroende. Under intryck af Napoleon I:s oaflåtliga segrar och mäktiga snille drog sig den ryske härskaren småningom tillbaka från förbindelsen med hafvets mäktiga härskarinna och började i stället närma sig till den franska revolutionens jättelika kämpe. Åren 1806 och 1807 voro tidpunkten för denna omkastning, som fullt trädde i dagen efter fredsslutet i Tilsit i juli 1807, hvilket grundlade ett nära vänskapsförbund mellan Frankrikes och Rysslands härskare. Medan man förut i Petersburg prisat Englands frihet och dess på samvärkan mellan regenten och folkrepresentationen grundade statslif, ansåg man numera den fasthet, med hvilken Napoleon samlat alla Frankrikes krafter i sin hand, såsom i främsta rummet mönstergiltig. Speranski, som var en grundlig kännare af Frankrikes literatur, språk och förhållanden, delade sin monarks nya synpunkter och vann därigenom i alt högre grad hans förtroende, medan de gunstlingar, som ännu några år tidigare varit allsmäktiga, småningom drogo sig tillbaka.

Under loppet af år 1806 föredrog Speranski ofta inrikesministeriets ärenden inför kejsaren i stället för den ej sällan genom sjukdom hindrade Kotjubei. Hans förträffliga framställning, hans förmåga att skickligt och riktigt affatta gifna befallningar, hans snabbhet att i flykten uppfånga och gissa hvarje ord, väkte från första början kejsarens beundran. Då kejsaren i oktober 1807 begaf sig till Witebsk för en armémönstring, tog han Speranski med sig, hvilket naturligtvis ledde till ännu större närmande emellan monarken och den unga ämbetsmannen. Slutligen blef Speranski genom en kejserlig befallning af den $^{19}/_{31}$ oktober 1807 befriad från sin värksamhet i inrikesministeriet „med“, såsom det hette, „bibehållande af sina öfriga åligganden i egenskap af statssekreterare“. Detta innebar ingenting mindre än en ställning såsom Alexander I:s personliga sekreterare, hvilken oaflåtligt ägde tillträde till monarken, med honom öfverlade

om alla riksstyrelsens viktiga angelägenheter och därvid utöfvade ett afgörande inflytande på händelsernas gång. Samtidigt vann han erkännande i form af utmärkelsetecken och penningebelöningar. Han hade ernått hvad hans unga ärelystnad drömt sig, och uppmuntrad af kejsarens gunst hoppades han att kunna förvärkliga sina planer för sitt fäderneslands framtida lycka.

På hösten 1808 sammanträffade Alexander I med Napoleon I i Erfurt, ett möte som i hög grad bidrog till att stärka och befästa Alexanders beundran för Napoleon och för de statsinrättningar som framgått ur den franska revolutionen. Ett förnyadt förbund mellan Ryssland och Frankrike var den yttre, synliga frukten af de båda härskarenas sammanvaro. Speranski åtföljde vid detta tillfälle Alexander I såsom medlem af hans svit och berättas hafva ådragit sig en särskild uppmärksamhet från Napoleons sida. Något personligt närmande mellan den franske kejsaren och den ryske statssekreteraren skedde dock icke; men väl knöt Speranski bekantskap med andra franska statsmän, framför alt med den ryktbare Talleyrand, som meddelade honom uppgifter om de stora lagstiftningsarbeten hvilka under Napoleons styrelse blifvit slutförda i Frankrike. Mötet i Erfurt blef af afgörande betydelse för hans följande statsmannavärksamhet. Jämfördt med västra Europas förhållanden och isynnerhet med Frankrikes inrättningar, syntes honom numera alt ryskt dåligt; alt borde göras om utan skonsamhet. Det berättas att kejsar Alexander under mötet i Erfurt frågade sin statssekreterare: huru behagar dig utlandet, hvartill denne svarade: hos oss äro människorna bättre, men här finnas bättre inrättningar; kejsaren tillade: det är äfven min tanke; vi skola närmare tala därom efter återkomsten. Huruvida detta samtal värkligen ägt rum kan vara tvifvelaktigt, men de nämda orden äro i alla fall betecknande för den uppfattning som numera behärskade kejsaren och hans rådgifvare.

Efter mötet i Erfurt var kejsaren lifligt upptagen af tanken att genomföra en omorganisation af riksstyrelsen i dess helhet; han öfverlämnade åt Speranski särskilda projekt därtill och öfverlade ofta långt in på nätterna med honom därom. Speranski kastade sig å sin sida in i detta nya ar-

bete med hela en eldig reformators ifver, litande på sin skarpa blick och sina vidsträkta kunskaper. Han affattade en omfattande skriftlig plan, nästan en hel bok, om rikslagarna och deras tillämpning i riksförvaltningen, som, såsom han själf sade, afsåg „att på lagarnas fasta grundval stödja regeringsmakten och just därigenom gifva dess värksamhet mera värdighet och sannskyldig kraft". Därmed förband han ett förslag till omorganisation af förvaltningen i alla dess delar, från härskarens kabinett ända till distriktstyrelsen. Redan i oktober 1809 låg hela arbetet färdigt på kejsarens bord. Speranski hade arbetat med oerhörd raskhet, och måhända aldrig hade hans snille visat sig så värksamt som vid uppgörandet af denna storartade reformplan; men han saknade tillräcklig erfarenhet för att inse att en sådan omorganisation svårligen kan genomföras till värklig och varaktig nytta, om icke sinnena äro väl förberedda. En föregående uppfostran af folket i sedligt, rättsligt och politiskt hänseende hade fordrats för att göra det emottagligt för de välgärningar monarken och hans ministrar ville skänka detsamma. Därvid bör dock ihågkommas att Speranski endast fullgjorde sin härskares befallning. Också skola de frisinnade och omfattande synpunkter som genomgingo förslaget alltid lända honom till heder. Dess syfte var ytterst att stärka styrelsen genom att framkalla en ökad ansvarighetskänsla hos alla dess organer samt att öppna förbindelser mellan de styrande och folket, hvars önskningar mer än förut skulle kunna göra sig gällande.

Oktober och november månader 1809 åtgingo till noggrann granskning af alla det stora förslagets delar, hvarvid kejsaren gjorde sina egenhändiga tillägg och anmärkningar. Slutligen skulle det bringas till värkställighet. Men nu visade sig kejsaren obeslutsam. Ehuru Speranski föreslog en gradvis skeende öfvergång till de nya inrättningarna och äfven ville möjliggöra en återgång till de gamla, blef den storartade planen, på hvilken nedlagts så mycket snille, kunskaper och oförtruten möda och som var afsedd att inleda Ryssland på nya banor, till största delen outförd. Ingenstädes, icke ens hos baron Korff, finnes en redogörelse för densamma i dess helhet. Kejsar Alexander föredrog att välja delar af det hela, hvilka genom särskilda förordningar

bragtes till värkställighet, medan det öfriga blef hvilande först tilsvidare och sedan för alltid. Speranski framhöll själf sedermera att man icke kunde sluta till syftet och karaktären af den byggnad han ämnat uppföra, då endast spridda partier kommit till utförande.

Äfven de utbrutna styckena vittna dock om huru hög och stor Speranski tänkt sig sin nya samhällsbyggnad. Vi skola i en följande uppsats teckna hufvuddragen af hans åtgärder för organisation af rikskonseljen, ministerierna och senaten, af hans bemödande för reform af ämbetsmannaväsendet samt af hans förslag till civillag och finansväsendets ordnande. Hans värksamhet för organisationen af Finlands nya styrelse utgör en särskild episod vid sidan af dessa hans arbeten.

M. G. Schybergson.

De indoeuropeiska folkens urhem.

Kan frågan om den indoeuropeiska folkstammens urhem anses definitivt besvarad? Vi tveka icke att inleda vår lilla uppsats med denna fråga, hvars besvarande ju borde framgå som ett resultat ur densamma. Detta svar måste utfalla nekande. I den dag som är hafva forskarne icke kommit till samstämmighet; fastmer divergera åsikterna om det indoeuropeiska urfolkets tidigaste hemland nu i lika hög grad som någonsin förr. Nya hypoteser framkastas och en mängd bevismaterial hopas, men hypoteserna hafva tilsvidare förblifvit hypoteser, och det slutliga bindande beviset låter ännu vänta på sig. Hvad vi i det följande åsyfta, är att gifva läsaren en om ock knapp föreställning om de förmodanden som framstälts och framför alt om den metod som ledt forskaren på detta svårtillgängliga och dunkla område.

En folkstams urhistoria kan behandlas från olika synpunkter. Antropologen undersöker de fysiska egendomligheterna hos människor från särskilda trakter på jorden och

lyckas genom öfverensstämmelser däri ofta uppvisa ursprunglig släktskap mellan stammar, som nu bo långt från hvarandra, åtskilda af främmande folk. Han söker att fastställa vissa raskaraktärer och bestämma den trakt där dessa med nödvändighet bort utveckla sig. En dylik raskaraktär fordrar naturligtvis årtusenden för att fullständigt utbildas; antropologen för oss därför tillbaka till en tid, dit den historiska forskningen i egentlig mening icke nått och aldrig kommer att nå.

Vårt problem kan dock äfven betraktas ur en annan synpunkt. Då vi tala om indoeuropeiska folk, är det icke så mycket rasegendomligheter vi hafva i sinnet, som fastmer etnografiska och främst språkliga karaktäristika. Indoeuropé är den som talar ett till den indoeuropeiska språkfamiljen hörande' tungomål, vare sig att hans förfäder under hundrade släktled alla tillhört samma ras eller att i hans ådror blandats särskilda rasers blod. Då det låter sig historiskt bevisa att folkstammar uppgifvit sitt eget språk och antagit ett främmande — vi behöfva blott tänka på Frankrikes romaniserade kelter — så inse vi att problemet från språkvetenskaplig ståndpunkt blir ett helt annat än från antropologisk. Och det är från språkvetenskaplig ståndpunkt vi här gå att betrakta det. Frågan gestaltar sig då på följande sätt: hvar bodde den folkstam som talade det indoeuropeiska urspråket, på den tid som närmast föregick detta språks splittring i de hufvuddialekter, ur hvilka de indoeuropeiska språken, d. v. s. de indiska, persiska, armeniska, grekiska, italiska, keltiska, germaniska och baltisk-slaviska språken, utvecklat sig? Om detta urfolk utgjorde en enhetlig ras, eller om det i sig upptagit ursprungligen skilda element, tillhör icke språkvetenskapen att utreda. Men äfven under den jämförelsevis inskränkta form problemet antager för lingvisten är det på en gång svårt och intressant.

Det har i allmänhet gält nästan som ett axiom att människan och de särskilda människostammarna hafva sitt urhem i Asien. På senare tid hafva dock alt oftare stämmor höjts för antagandet af ett europeiskt ursprung för de indoeuropeiska folken. Vi tänka härvid främst på Otto Schraders kända arbete Sprachvergleichung und Urgeschichte. I första upplagan af detta värk (1883) vågar Schrader icke

ännu uttala sig med bestämdhet, men tyckes dock luta åt antagandet af ett urhem i Europa; i andra upplagan (1890) tvekar han icke längre: han anser det i högsta grad sannolikt att detta urhem bör sökas på stepperna på hvardera sidan om Volga. Där lefde det indoeuropeiska folket ett herde- och nomadlif. Boskapsskötseln var dess hufvudnäring, kanske till och med dess enda näring. Därför äro en mängd ord som beteckna husdjur gemensamma för alla indoeuropeiska folk från Indien ända till västra Europa. Däremot saknas gemensamma benämningar på sädesslag och öfverhufvud på föremål som hänföra sig till jordbruket; i hvarje händelse äro de etymologier, som man velat uppställa för att bevisa urindoeuropeiskt ursprung för hithörande ord, ytterst osäkra. Schrader drager därur den slutsatsen att det indoeuropeiska folket splittrats i en östlig och en västlig grupp på en tid, då åkerbruket ännu var en främmande näring eller åtminstone låg i sin linda.

Den östliga grenen af indoeuropeerna bestod af de nuvarande indiska och iranska folken. De rykte småningom österut, utbredde sig öfver främre Asiens stepper och nådde slutligen Indien. För Vedatidens inder är ännu Indus hufvudfloden; först senare koncentreras intresset kring Ganges. De näjder, där indoiranerna tågade fram, voro icke egnade för jordbruk; också se vi ur Rigveda att boskapsskötseln fortfar att vara en hufvudnäring för europeernas östra stamförvandter. Under den långa gemensamma vandringstiden genomgick bl. a. indernas och iranernas språk flere gemensamma förändringar, som karaktärisera det gentemot de europeiska språken. Egendomlig är t. ex. de indiskt-iranska språkens förkärlek för *a*-ljudet. Begrepp, som i det ursprungliga hemmet i södra Ryssland varit dem förtrogna, förblekna småningom. Framför alt ådrager sig det faktum uppmärksamhet, att sanskritspråket förlorat det urindoeuropeiska ordet för haf (lat. *mare*, tyska *Meer*), ett faktum som utan svårighet förklaras af den långa vistelsen i det inre Asiens vattenfattiga steppland.

Betrakta vi å andra sidan de europeiska språken, så finna vi där en stor mängd gemensamma kulturord som afse jordbruket och därmed sammanhängande förhållanden. Begrepp sådana som plog, plöja, åker, så, frö, mäja, mala,

ax, korn, hvete, hafva i Europas indoeuropeiska språk namn, härstammande ur samma urkälla. Likaså öfverensstämma, såsom Schrader framhåller, benämningarna på flere europeiska trädslag. Han sluter af alt detta att europeerna efter skilsmässan från indoiranerna ännu en tid lefvat som ett enhetligt folk samt därunder småningom dragit sig västerut till trakten mellan Karpaterna och Svarta hafvet, där de af naturen själf snart leddes till åkerbruk: däraf det stora antalet gemensamma åkerbrukstermer, som de under sin vidare utbredning öfver vår världsdel bevarade och utvecklade enligt sina särskilda språks egendomliga lagar.

I skarp motsats mot Schrader uppträdde den kände språkforskaren, Berlinerprofessorn Johannes Schmidt vid orientalistkongressen i Stockholm med ett föredrag, sedermera utgifvet i tryck (1890) under titeln Die Urheimat der Indogermanen und das europäische Zahlensystem, däri han försvarar hypotesen om ett asiatiskt urhem för de indoeuropeiska folken. Schrader söker grunda sina påståenden på naturhistoriska och ekonomiska begrepp i språken; Schmidt baserar sin hypotes på de matematiska grundbegreppen, på talen. — Det indoeuropeiska talsystemet var, såsom ur samtliga till stammen hörande språk nogsamt framgår, dekadiskt. Men i några europeiska språk korsas detta dekadsystem af ett talsystem med 12 såsom bas. Detta visar sig främt i de germaniska språken, där 11 och 12 äro bildade på ett från 13 etc. afvikande sätt; jfr tyska *elf, zwölf, dreizehn, vierzehn* o. s. v. och på samma sätt svenska *elfva, tolf, tretton, fjorton* etc. I gotiskan heter 11 *ainlif*, 12 *twalif*, de följande talen bildas genom sammansättning af 3 + 10, 4 + 10 o. s. v. Likaså bildas i gotiskan tiotalen till och med 60 på ett annat sätt än 70 och följande. Slutligen är det bekant, att hos de germaniska folken det s. k. storhundradet, d. v. s. 120, spelade en viktig roll. Äfven i latinet och grekiskan framträder 60 såsom ett slags gränspunkt. T. o. m. 60 bildas tiotalen genom ett kardinaltal, t. ex. *τριάκοντα, πεντήκοντα*; *triginta, sexaginta*; från och med 70 genom (delvis i följd af analogibildningar förändrade) ordinaltal, t. ex. *ἑβδομήκοντα, ὀγδοήκοντα; septuaginta, nonaginta.* I latinet användas såväl *sexaginta*, som *sescenti* såsom runda tal för att uttrycka en obestämd

myckenhet. Med ett ord, tolf och dess mångfalder äga i flere europeiska språk en betydelse, som låter sig förklaras endast om man antager att ett främmande duodecimalsystem störande invärkat på de indoeuropeiska folkens traditionella decimalsystem. Framför alt måste den viktiga plats, som talet sextio intager i talsystemet, tilldraga sig uppmärksamhet.

Schmidt finner förklaringen för nämda förhållande ligga nära till hands. Hos babylonierna var 60 ett tal af utomordentlig betydelse. Solåret, som hos dem räknade 360 dagar, framställdes under formen af en cirkel. Med radien som korda låter cirkelperiferien sig delas i sex lika stora delar. På hvarje sjättedel af året föllo sextio dagar. Däraf talets betydelse. Det är från babylonierna som denna föreställning kommit till europeerna. Häraf sluter Schmidt att de europeiska folken i en aflägsen forntid varit grannar till babylonierna, hvaraf följer att indoeuropeernas urhem bör sökas i Asien.

Det nyaste mera betydande inlägget i den fråga vi behandla har gjorts af den unge språkforskaren H. Hirt, i första bandet af tidskriften Indogermanische Forschungen, utgifven af K. Brugmann och Wilh. Streitberg (1892). Uppsatsen bär titeln Die Urheimat der Indogermanen. Hirt kritiserar däri Schmidts och Schraders hvarandra motsatta hypoteser. Hvad först Schmidts uppsats vidkommer, bestrider Hirt ingalunda det skarpsinniga i hans undersökning af talsystemet och det tänkbara och möjliga i hans påstående att ett babyloniskt inflytande här skulle föreligga. Däremot opponerar han sig på det bestämdaste mot de slutsatser som Schmidt drager ur dessa och dylika fakta. Att börja med är det, säger Hirt, högst egendomligt, att de asiatiska indoeuropeerna, indoiranerna, icke rönt något inflytande af det babyloniska 60-systemet, ehuru de i historisk tid varit babyloniernas närmaste grannar. Schmidt har icke lyckats uppvisa, hvar europeerna vistades på den tid då den babyloniska påvärkan gjorde sig gällande. Att desses föreställningssätt kunnat nå dem äfven på långa distanser, därför hafva vi ett bevis i det faktum, att syrjänerna i det nordligaste Europa och kineserna känna till 60-talets betydelse i fullkomlig öfverensstämmelse med babylonierna. Vi

kunna följaktligen icke ur 60-systemets förekomst hos några europeiska folk draga någon slutsats beträffande dessa folks urhem.

Därtill kommer att spåren af ett duodecimalsystem i Europa mycket väl kunna förklaras utan antagande af ett babyloniskt inflytande. Schmidt fäster sig framför alt vid 60-talets betydelse. Hirt åter riktar uppmärksamheten på 12-talet, hvars viktiga roll Schmidt förklarar endast ur dess egenskap att utgöra femtedelen af 60. Man vet hvilken betydelse månen ägde för de indoeuropeiska folkens tidräkning. Tolf månader bildade ett månår; då man snart nog märkte att ett sådant år var för kort, begynte man vid dess slut tillfoga tolf dygn. Dessa tolf dagar vid vintersolståndstiden voro särskildt för germanerna en helig tid, som firades under mångahanda religiösa ceremonier. Och endast hos germanerna anser Hirt att spåren af duodecimalsystemet äro höjda öfver alt tvifvel. De af Schmidt påpekade egendomligheterna i grekiskans och latinets räkneord förklarar Hirt genom antagandet af rent språkliga analogibildningar, på hvilka vi här icke närmare ingå.

Slutligen är det historiskt bevisadt att hos de gamla etruskerna, detta egendomliga och intressanta folk, hvars språk och härkomst ännu äro ett olöst problem, 12-talet framträder såsom ett tal af utomordentlig betydelse. Det egentliga Etrurien räknade tolf folkstammar (duodecim populi), Poslätten och Campanien hade hvardera sitt förbund af tolf städer; etruskernas olymp räknade tolf gudar. Man kan därför med lika mycket skäl påstå att duodecimalräkningen utgått från etruskerna, som att man däri skulle ha att spåra inflytelser från Babylon. På anförda grunder anser Hirt — och tyckes det oss med fullt skäl — att Schmidts spekulationer öfver talsystemet icke gifva något stöd åt antagandet af ett asiatiskt urhem för den indoeuropeiska folkstammen.

Hirt öfvergår därpå till granskningen af Schraders Sprachvergleichung und Urgeschichte. Likasom denne är han böjd att söka det indoeuropeiska urhemmet i Europa, men tror att Schrader misstagit sig då han förlägger det till Rysslands steppmarker. Hirt fäster en stor vikt vid de trädnamn som äro gemensamma för de indoeuropeiska språ-

ken. En ny näring såsom åkerbruket kan uppstå på ett begränsadt område och därifrån raskt breda ut sig, och med själfva föremålen och förrättningarna vandra deras namn från folk till folk. Därpå hafva vi ju det bästa exempel i våra dagar, då produkter från tropikerna dagligen komma i bruk och deras exotiska namn tränga ned till de lägsta folklagren. Däremot kan man ej lätt föreställa sig att namn på trädslag utan särskild kulturbetydelse skulle kunna utbreda sig vida omkring i trakter, där dessa träd äro helt och hållet okända. Om därför hos en vidt utgrenad och spridd folkstam namnen på flere träd äro gemensamma, ehuru några af dessa folk i historisk tid icke varit i tillfälle att se dylika träd, så måste detta bero uppå att folkens förfäder bebott näjder där dessa träd förekomma och att namnen fortlefvat i språken äfven sedan själfva föremålen blifvit främmande. Och lyckas det att uppvisa flere gemensamma trädnamn och att begränsa den trakt på jordklotet där dessa träd samtliga äro inhemska, så ha vi, säger Hirt, ett mäktigt skäl att förlägga folkstammens urhem just till denna trakt.

Hvilka äro då de träd, hvilkas namn äro gemensamma för alla eller för de flesta indoeuropeiska språk?

Ett sådant träd är björken. Det svenska *björk*, det tyska *Birke*, motsvaras i litauiskan af *béržas*, i ryskan af *берёза*, i sanskrit af *bhûrja*. I södra Europa, där trädet saknas, har namnet gått förloradt. Dock är det sannolikt att det latinska *fraxinus* sammanhänger därmed, ehuru namnet tillagts ett annat träd, asken. Det är ingalunda exempellöst att ett namn öfverflyttas från ett träd till ett annat. — Urindoeuropeiskt är namnet på videbusken. Namnet *vide* motsvarar det grek. *ἰτέα*, lat. *vitex*, och återfinnes i det forniraniska *vaeti* och det nypersiska *bīd*.

En i de indoeuropeiska språken mycket utbredd ordstam är *dru*. Denna stam uppträdde redan i gamla tider med den allmänna betydelsen „trä“ (Holz), t. ex. i det gotiska *triu*, kyrkoslavonska *drěvo*, ryska *дерево*. Men undersöka vi närmare de särskilda språk där ordet förekommer, så finna vi snart att denna allmänna betydelse utvecklat sig ur en speciellare, att ordet ursprungligen betecknat ett bestämdt trädslag. I fornnordiskan påträffa vi ordet under

formen *tyrr*, fura, hvaraf härledes det fornnord. *tjara*, det svenska *tjära*. Samma betydelse har det litauiska *dervà;* lat. *larix* (urspr. *darix*) är namnet på lärkträdet, och i sanskrit anträffa vi benämningarna *dēva-dāru* och *pītu-dāru* för tvänne i Himalayas högre regioner växande furuarter. Äfven förekommer *dāru*, ehuru jämförelsevis sällan, såsom enkelt ord, i betydelsen fura. Häraf drager Hirt slutsatsen, att furan var det träd som för urindoeuropéen framstått som trädet par préférence. Att grekiskan afviker och låter δρῦς blifva ett namn för eken är af mindre vikt, emedan detta språk i allmänhet visat sig föga konservativt i bevarandet af trädnamn.

På samma sätt opererar Hirt med några andra trädnamn. Då hans metod tillräckligt framgår ur det redan anförda, följa vi honom icke vidare i hans etymologiska kombinationer, utan inskränka oss till att sammanfattande nämna, att han till det indoeuropeiska urspråket hänför benämningarna på björken, videbusken, furan och eken. Det indoeuropeiska urfolket kände följaktligen dessa träd. Ett säkert faktum anser han det äfven vara att detta folk icke var främmande för hafvet.

I ett skogrikt land, icke långt från hafvet, låg altså den indoeuropeiska stammens urhem. Därmed faller såväl den gamla föreställningen att det inre Asien varit dess vagga, som Schraders hypotes att den utbredt sig från södra Rysslands stepper. Återstår att se sig om i Europas vidsträkta skogsmarker efter en näjd, där våra fyra trädslag trifvas sida vid sida.

Björken växer icke i Sydeuropa; Grekland och Italien kunna därför icke komma i betraktande. Det haf, som låg de gamla indoeuropeerna närmast, kan icke hafva varit Kaspiska eller Svarta hafvet, som ju till största delen omgifvas af steppmarker. Vi måste därför rikta våra blickar mot norr, till Östersjöns kuster. Alla kulturhistoriska fakta, säger Hirt, låta sig förenas med antagandet att det indoeuropeiska urhemmet låg vid detta haf. Ännu i dag bo björnen och vargen i dessa näjder, och dessa djur voro, såsom den etymologiska forskningen ger vid handen, välbekanta för de gamla indoeuropeerna. Här växa björken och furan, den smidiga videbusken och den väldiga eken; här

utbildade sig plägseden att i skogarnas djupa stillhet dyrka naturens mäktiga gudomligheter. Märkligt är slutligen att det litauiska språket, som talas i dessa trakter, bevarat en ytterst ålderdomlig karaktär. Man kunde häri se ett bevis på att det folk, som talar detta språk, under oändliga tidrymder ostördt bebott den mark som var de gamla indoeuropeernas ursprungliga hem.

Detta är i korthet Hirts hypotes. Den är, tyckes det oss, lika så god som någon annan, och enhvar torde skänka sitt erkännande åt det skarpsinne och, tillägga vi, den rika fantasi som Hirt lägger i dagen vid sina etymologiskt-kulturhistoriska spekulationer. Och dock, huru många inkast kunde icke göras mot hans metod och hans slutsatser! Det kan med fullt skäl förefalla mången altför djärft att grunda ett så vidtgående kulturhistoriskt resonemang på öfverensstämmelse mellan särskilda språks namn för träd. Mången torde ogärna lämna den gamla, till dogm vordna föreställningen om ett urhem i Asien, förrän mera öfvertygande grunder förebragts för en motsatt hypotes. Framtidens vetenskap kommer väl att mera än en gång upptaga till diskussion frågan om de indoeuropeiska folkens urhem. Skall ett rikare bevismaterial gifva ett definitivt svar på frågan? Eller skall den räknas till de problem, hvilkas olöslighet under tidernas lopp framstår desto klarare, ju mer möda och skarpsinne nedlagts på deras lösning?

Uno Lindelöf.

Guy de Maupassant.

I anledning af Guy de Maupassants frånfälle under senaste sommar har hr Tor Hedberg sammanstält och i öfversättning utgifvit en samling af hans berättelser och skizzer. Öfversättaren tyckes med en viss förkärlek hållit sig till Guy de Maupassants berättelser från den tid, då hans fantasi redan var sjuklig och mysticerande, medan de obesvärade, friska och muntra äro sämre representerade. Samlingen fyller i alla fall en lucka i den svenska öfversättningsliteraturen. Ty medan af Maupassants romaner åtminstone *Une Vie* och *Pierre et Jean* äro tidigare öfversatta, föreligger här på svenska veterligen för första gången en samling af hans „contes“, genom hvilka dock Maupassant vunnit sin egentliga ryktbarhet inom den franska literaturen. Samlingen föregås af ett porträtt af Maupassant och en inledning om hans författarskap. Finsk tidskrift, som blott sällan i sina bokanmälningar haft anledning att beröra Maupassants arbeten, har så mycket större skyldighet att begagna detta tillfälle efter den snillrika författarens död.

I.

Guy de Maupassant föddes den 5 augusti 1850 på slottet Miromesnil i Normandie. Han tillhörde en gammal adelsläkt från Lothringen; i hans föräldrahem rådde ett visst välstånd. Fadern var jordbrukare och delägare i en växelaffär i Paris. Hans hustru sökte redan tidigt skilsmässa, men på ett vänskapligt sätt, så att hon till och med en gång inbjöd sin frånskilda man att tillbringa några lediga dagar hos sig. Sönerna, Guy och Hervé, uppfostrades dels i Yvetot, dels i Rouen, där Guy slutade sin skolgång. Vid fransk-tyska krigets utbrott hösten 1870 var Guy de Maupassant

nyss fylda tjugu år; han afbröt sina universitetsstudier och ingick i armén som simpel soldat. Efter kriget var han anstäld vid marinministeriet i Paris och något senare vid cabinet de l'instruction publique, men lämnade snart ämbetsmannabanan för att egna sig åt det fria skriftställeriet.

Från sin tidigaste ungdom stod Maupassant i ett nästan sonligt förhållande till Gustave Flaubert, Madame Bovarys ryktbare författare. Flaubert hade nämligen uppfostrats tillsammans med Guy de Maupassants mor och sedermera för henne bevarat en broderlig vänskap, som han öfverflyttade på hennes son. Säkerligen har detta förhållande varit af betydelse för Maupassants literära utveckling. Det var den tid då den naturalistiska riktningen bröt sig väg, och genom Flaubert gjorde Maupassant bekantskap med dess förkämpar i Paris. I sin första större roman *Une vie* röjer han tydligen den flaubertska naturalismens sträfvan att bevisa, det lifvet och människorna äro dumma, platta och gemena. Han skildrar en svag och osjälfständig stackars kvinnas olyckliga lif och hopar med tydlig afsiktlighet gemenhet på gemenhet. Hon gifter sig, på franskt vis utan kärlek, med en man som strax därpå visar sig vara brutal och lågsinnad; kammarflickan, som han förfört, framföder sitt barn i hennes närvara; slutligen omkommer hennes man jämte sin nya älskarinna, denna gång en grefvinna, i ett utför bärget rullande herdeskjul; hennes son växer emellertid upp till en slyngel och råkar på förfall tillsammans med en offentlig kvinna i Paris; genom dessa och andra gemenheter har författaren ändtligen fått den stackars kvinnan nog förödmjukad, för att hon skall söka sin tröst och sitt stöd i den ofvannämda kammarflickan, med hvilken hon lefver på resterna af sin förmögenhet. Maupassant hade som motto på sin bok satt orden: „l'humble vérité", och en personlig vän till honom har försäkrat, att de enskilda händelserna äro upptecknade efter lifvet: man får således ej draga i tvifvelsmål dessa otäckheters värklighet. Men att de alla sammanstälts inom en bok i den tydliga afsikten att bevisa, att lifvet är platt och gement, det är författarens egen uppfinning och ingen sanning, utan en förvrängning däraf, så mycket mera motbjudande, som i

Une vie alldeles saknas den fläkt af satir och förakt som ger relief åt Flauberts naturalism.

II.

Doktriner af hvad slag som hälst voro dock ej Maupassants sak, allra minst så ledsamma doktriner som naturalismens; och ehuru han förblef naturalist i konsten, emedan han var det i lifvet, såsom hr Hedberg i sin inledning träffande säger, gick han dock i ledband hvarken efter Zola eller Flaubert. Maupassant återupptog „le conte“, denna specifikt franska literaturart, som påträffas beständigt i Frankrikes literaturhistoria, än löpande utanför literaturen, än ryckande in i densamma och där försvarande sin plats, medan den återspeglar för hvarje släkte dess lynne och tycken. Från 1879 utgaf Maupassant med en förvånande produktivitet den ena samlingen „contes“ efter den andra, *Boule de Suif, la Maison Tellier, Mademoiselle Fifi, Miss Harriet,* m. fl. små eleganta illustrerade upplagor på tiotaltusen exemplar.

Man fann i den unga författaren en berättare med outtömlig friskhet i fantasin, sund, obesvärad och lefnadsglad, en gengångare från forna dagars glada Frankrike. Han var då en ung man vid ännu ej fylda trettio år, „en gourmand på lifvet“, som han själf säger. Zola skildrar honom som en satt, kraftfull man, hällre liten än stor, med ett par yfviga friserade mustascher, säker blick, på engång iakttagande och orolig, tjokt hår, bred panna, och, tillägger Flaubert, med ett ansikte som en liten bretagnesisk tjur. Han omtalades som en „joli garçon“, en stor älskare af sport, särskildt flodsporten, och en stor beundrare af kvinnan. Och sådan han var i lifvet, sådan fann man honom ock i konsten. „I en tid“, säger den bekante pariserkritikern Jules Lemaitre, „då vår literatur tyktes föråldrad och bjöd blott på de mest konstigt sammansatta drycker, lyste Maupassants berättarsnille som ett vackert källsprång af förvånande klarhet.“ Man fann hos honom ingenting af Flauberts plågsamma pessimism eller Daudets nervösa känslighet; han samlade inga „dokument“, som bröderna Goncourt, att lämnas obeaktade af psykologin eller kulturhistorien; man be-

höfde ej i hans berättelser dragas med Zolas långtrådiga ärftlighetsteorier och tunga vetenskaplighet: inga förutfattade meningar, goda eller onda, förvredo hans framställning. Hvad han såg „med sina sinnen, de sunda fem", det grep han direkte ur lifvet och berättade det obesväradt och naturligt, men tillika med en fängslande framställningskonst.

Maupassant undviker långa skildringar, ett af den naturalistiska framställningskonstens svåraste fel, och den skildring, hvarmed hans berättelse vanligen inledes, afser blott att sätta läsarn in i förhållandena eller den rätta stämningen. Men snart öfvergår han till själfva den händelse han vill berätta, och så fint förstår han att komponera sin berättelse, så skickligt att hushålla med drag och färger, att han kan vara säker på att fängsla sin läsare, hvilken bagatell det än må gälla. Han karaktäriserar nästan aldrig med psykologisk analys, såsom P. Bourget, utan endast med drag ur den yttre värkligheten, händelser, gester och samtal. För öfrigt lägger han mindre vikt vid karaktärsteckningen, mera vid målningen af själfva händelsen. Det ligger i hans språk något fint, älskvärdt, genombildadt, något äkta franskt. Han är enkel och klar utan att vara torr, lätt och dock aldrig vårdslös, genomtänkt och dock alltid berättande liksom på måfå, full af friskhet och lif och med en slående personlig prägel. Det är dessa egenskaper fransmännen värdera hos en „conteur" och som i Guy de Maupassants hemland förskaffat honom större popularitet än både Zola och Daudet, hvarför ock de franska kritikerna äro ense om att förklara honom för en klassiker af bestående värde inom denna specifikt franska literaturgren.

Såsom Maupassant i allmänhet ej är besvärad af fördomar, så är han det allra minst i fråga om anständighet. Hans kärleksideal, om man hos Maupassant öfverhufvudtaget kan tala om ideal — är *Marroca* i berättelsen af samma namn, där den kroppsliga sinneskärleken sorglös och naken firar sina triumfer på takplatformen under Afrikas varma natthimmel. Och likväl afväpnade han, så godt som från sin första samling „contes", äfven stränge sededomare. Man fann hos honom ingenting af Zolas tunga, buttra, medvetna sensualism, hvari alltid blandade sig en känsla af det förbjudna och en tro på det syndiga. Maupassant för sin del

trodde ej därpå. Hans historier om flickor från gatan voro visserligen groft oanständiga; men man förutsätter ej de vanliga sedlighetsbegreppen hos detta slags fruntimmer, och de gåfvo dessutom hos Maupassant stoff till komiska situationer, hvarigenom det gröfsta materiella förflyktigades, medan den sanna naturalisten aldrig skulle på detta sätt förgripit sig på värklighetsskildringens vetenskapliga hälgd. Maupassant för sin del lade aldrig an på retande skildringar; han hade helt enkelt ingen sedlighetskänsla, som kunde kränkas, och gick man en gång in på hans uppfattning, så blefvo de vådligaste saker enkla och naturliga som i den antika hedendomen eller som hos människan före syndafallet. Det var detta som afväpnade oviljan.

III.

Detta är emellertid blott den ljusare sidan af saken. Betraktar man den närmare, skall man ej undgå att finna, hurusom genom det ständiga sysslandet med dylika ämnen Maupassants fantasi stundtals nedtryckes och fördärfvas. Läs exempelvis en sådan novell som *Fou?* i *M:lle Fifi*, där han skildrar en på vanlig kärleksnjutning blaserad demimondekvinnas kärlek till — sin ridhäst, en eldig hingst, som hon ännu efter ridten betraktar med ett smeksamt öga, medan stallknekten leder det af svett skummande djuret tillbaka till stallet. Det är mycket litet af paradisets oskuld i denna skildring, som ej är enastående.

I sitt förhållande till damerna af värld är Maupassant en frivol natur, för hvilken äktenskapet blott har den yttre formens hälgd. Den bedragna äkta mannen ger honom föga hufvudbry. „Hennes man“, skrifver han om Marroca, „har något slags ämbete i koloniförvaltningen. Alt hvad jag om honom vet är att han är mycket upptagen, ofta äfven nattetid, hvilket också är alt hvad jag behöfver veta“. Svårare är det när mannen är en nära bekant, och sin bästa väns hustru vill han i alla fall ej röra, ehuru det visserligen, såsom framgår af novellen *la Buche*, i hr Hedbergs samling *Eldbranden*, behöfves en ur kaminen fallande eldbrand och mannens oväntade hemkomst för att ej äfven hederskänslan skall försvinna jämte sedlighetskänslan.

Till ytterlighet sensuel, är Maupassant äfven till ytterlighet brutal; han berättar, isynnerhet i bondehistorierna, med tydlig afsiktlighet drag af den gemenaste råhet. Läs t. ex. ***Histoire d'une fille de ferme,*** eller ***Coco,*** eller i hr Hedbergs samling ***En tågstump.*** Kan man tänka sig något gemenare än torparpojken, som af pur elakhet mot den gamla utdömda hästen, som ägaren ej vill klubba, håller den natt och dag tjudrad på samma plats i den gröna skogen, tils slutligen den gamla kraken dör af svält. Maupassants bourgeois' äro väl ej så råa, men desto enfaldigare. Hr Hedberg har i sin samling i berättelsen ***Familjelif*** ett praktexempel i den feta hr Caravan, förste skrifvaren i marindepartementet i Paris, som i ena stunden ömkeligt begråter sin gamla döda mor, för att i den andra på sin hustrus kommando lyfta undan en del af bohaget efter gumman i skydd för de öfriga arfvingarna; tyvärr är gumman blott skendöd, så att det hela hade kunnat blifva en förträfflig humoresk, om ej Maupassant hade företrädesvis velat visa upp dumheten och plattheten hos städernas småfolk.

En sådan sensualism, en sådan råhet och en sådan platthet kunna naturligtvis förekomma i värkligheten, men det beklagliga är att Maupassant knapt ser i lifvet något annat, som med större rätt kunde förtjäna att framställas. Med all sin skarpa iakttagelseförmåga får han sikte blott på tingens yttersida, på det materiella och det konkreta, medan de andliga krafter och ideer, som värka bakom ytan, äro för honom fördolda. Han ser ingenting som kunde göra lifvet värdt att lefva, inga ideal, inga allmännyttiga sträfvanden, inga upphöjda känslor, ingenting som förädlar. Han ser i bönderna fän, i bourgeois' idioter, i kärleken blott en fysisk njutning. Han ser i människornas handlingar ej yttringar af fri vilja eller arbete i ideala syften, utan blott det mekaniska resultatet af yttre tillfälligheter samt själfviska drifter och impulser. Människan är för Maupassant blott en med tankeförmåga begåfvad materie, en klumpig och tillfälligt ihopkommen mekanism, och den mänskliga komedin, som är resultatet af dessa materieindividers rörelse, företrädesvis en sammansättning af snusk och plumphet. I Flauberts ***Madame Bovary*** äro alla de uppträdande personerna lågsinnade, medan man hos Maupassant nu och då träffar

på älskvärda karaktärer. Men medan i Flauberts medvetande finnes en föreställning om huru lifvet borde vara, hvilken, kanske utan författarens afsikt, värkar som en satirisk kontrast mot den skildrade låga värkligheten och därigenom inför åtminstone en fläkt af idealism i hans diktning, så tyckes Maupassant befinna sig nog så bra i den låga värld han skildrar. Äro människorna djur, så är han det äfven själf och tillgodogör sig tillvaran så djuraktigt som möjligt. För öfrigt har lifvet ingen mening, om ej någon gång den, att ironisera dumheten. Anmärkningsvärdt är också att Maupassant, så öfverlägsen än hans framställningskonst är, när det gäller det konkreta, vid abstrakta ämnen ofta blir osäker och banal.

Det enda, som i all denna rudimentära materialism gifver ett ideelt innehåll åt Maupassants diktning, är patriotismen i de skildringar från fransk-tyska kriget, särskildt från Paris belägring, som förekomma här och där i de olika samlingarna. Och denna patriotism värkar desto kraftigare, som den framkommer utan den minsta idealisering, osökt, naturligt och öfvertygande. Det är en sann konst, som i dessa enkla, hvardagliga, ja äfven låga människor gör lefvande en sådan anda af patriotism, att till och med en flicka från gatan som Rachel i *M:lle Fifi* kan genom den blifva en hjältinna. Det är blott att beklaga det sådana noveller i hans samlingar äro ganska tunnsådda.

IV.

Maupassants bana blef kort. Det torde vara orätt att söka orsaken till hans sinnessjukdom i öfveransträngande själsarbete, i öfverdrifven sport eller öfverdrifna utsväfningar. Utan tvifvel fans i hans familj ärftlig disposition för galenskap. Hans mor, af hvilken han ärft sin öfverlägsna intelligens, har hela sitt lif lidit af en nevrose, som dock, oaktadt flere farliga kriser, låtit henne öfverlefva sina bägge söner. De första symptomerna af Guy de Maupassants sjukdom gå långt tillbaka, och hans lefnadssätt var naturligtvis ej egnadt att motarbeta den. „Det är egendomligt“, har han själf skrifvit, „att ett illamående, en störing i blodomloppet, en nervtråds retning, en helt liten rubbning i vår

känsliga och ofullkomliga lifsmekanism, kan göra den gladaste af människor till en melankoliker.“ Hans lynne fördystrades, hans oro växte, han undvek människor och kunde tidtals känna en dödlig afsky för hela tillvaran. Ibland åter fattas han af en rasande njutningslust: han önskar sig lifskraften hos ett helt släkte, tusen existenser i reserv, och ehuru redan förmögen genom sitt skriftställeri, skulle han vilja vara rik för att kunna tillgodogöra sig alt hvad lifvet bjuder.

Hans yngre broders död värkade starkt på hans irriterade själstillstånd. Liksom han mot sin mor var en god son, full af hänsyn och öm oro, så var han mot sin yngre broder, en godmodig dagdrifvare, i hög grad frikostig; han satte honom i spetsen för ett stort trädgårdsföretag, hvars kostnader han bestred, och då brodern slutligen träffades af en allmän paralysi, bekostade han, ehuru utan framgång, de dyraste kurer.

Redan tidigt ser man i hans arbeten spår af hans egen själssjukdom, men med tydlighet röjde den sig först för fem år sedan i *Sur l'eau,* en serie melankoliska reflexioner och stämningsbilder under en segelfärd vid Medelhafskusten, där han ställvis finner gripande uttryck för en djup förtviflan. Värst var att han på sitt eget själstillstånd tillämpade sin skarpa observationsförmåga och steg för steg på sig själf konstaterade sjukdomens tillväxt, med galenskapens fantom oaflåtligen för sina ögon. Af de noveller där han skildrar en ångest, som gränsar till galenskap, är den mest betecknande *le Horla,* som äfven finnes i hr Hedbergs samling. Det är dagboksanteckningar af en person, som fattas af den fixa idén om en osynlig varelse, som om natten rider honom som en mara, följer honom om dagen, bespäjar och behärskar honom och sätter sig alt fastare i besittning af hans vilja. De första indicier, som leda honom till denna fixa idé, finna ännu en naturlig förklaringsgrund, såsom maran om nätterna, eller den förfärliga ångest som ensamheten inger. Men så kommer den under natten tömda vattenkarafinen och dito mjölkkannan, bladen i boken, som om kvällen vända sig af sig själfva utan ett luftdrag i rummet, blomman, som afbryts bredvid honom och sväfvar i luften, indicier af öfvernaturlig art, öfver hvilka den sjuke reso-

nerar med naturvetenskaplig klarhet och säkerhet. Hans enda förklaring är, efter en jämförelse med de hypnotiska företeelserna, att en ny, för människoögat osynlig varelse, Horlan, som efter människan skall taga väldet på jorden, har kommit för att sätta sig i besittning af honom. Han skaffar sig järngaller för dörr och fönster och lyckas en natt stänga in den okända samt tänder eld på sin villa, osäker dock huruvida plågoanden därvid omkommit.

Det är svårt att ur poetisk synpunkt tillmäta *le Horla* den betydelse, som hr Hedberg ger den, då han kallar den „en af de mest geniala och storslagna studier öfver det börjande vansinnet literaturen har att uppvisa.“ Åtminstone kan den ej mäta sig med Edgar Allan Poes upprörda fantasis dikter. Men den är i alla fall intressant, emedan det utan tvifvel är på sig själf Maupassant gjort dessa eller liknande iakttagelser. Maran och ångesten har han som kändt lidit af, och det ljuder som ett nödrop ur hans eget bröst, när den ännu icke sinnesrubbade utbrister: „Åh min Gud, min Gud! Om du finnes, så befria mig, rädda mig, bistå mig! Förlåtelse, barmhärtighet, nåd! Åh hvilket lidande, hvilka kval, hvilken fasa!“

Liksom dagboksförfattarn i *le Horla* genom resor sökte undkomma sin plågoande, så försvann äfven Maupassant alt som oftast ur sällskapslifvet, ofta för flere månader, utan att låta någon höra af sig, än till sjös på sin eleganta lustjakt vid Rivieran, än på resa i landsbygden. Eller återgick han till ett enkelt lif, helt och hållet fysiskt eller animaliskt, för att, när han plötsligen åter uppenbarar sig bland sina bekanta, nästan feberaktigt hängifva sig åt kulturlifvets nöjen och förströelser. Han kunde då arrangera „fester“, hälst något brutala, och gick till värket med mycken energi och ett allvar som om dessa saker hade varit långt viktigare än hans författarskap; men undantagandes minuterna för själfva arrangementen, visade han midt under festen ett likgiltigt och själsfrånvarande ansikte, som hade han varit med sina tankar långt borta.

Under slutet af sitt lif tyckes han hafva sökt lugn i några exklusivt aristokratiska salonger, hvilkas damer omhuldade sjuklingen: en prinsessa åkte med honom i sin vagn, och en grefvinna skickade honom läkemedel som hon egen-

händigt beredt. Själf höll han sig med en majestätisk kammartjänare, som förstod att med den rätta aristokratiska hållningen slå upp döbattangerna och anmäla besökande.

V.

Det är gripande att se Maupassant sålunda krampaktigt klamra sig fast vid lifvets chimärer, vid denna samma yttre värklighet, denna samma materie, hvars förgänglighet och bristfällighet han blott altför noggrant på sig själf konstaterar. Hans intelligens tyckes hafva varit altför skeptiskt anlagd, för att han skulle hafva kunnat bilda sig en annan lifsuppfattning, något säkrare att trygga sig vid, än den materialism från hvilken han utgått. Emellertid undergick hans författarskap en betydlig förändring, säkerligen under inflytande af hans sjukdom. Han har lidit själf och känner med dem som lida. Han betraktar ej längre lifvet med likgiltighet eller ironi. De personer han skildrar omfattar han med deltagande, med värme, ja med kärlek. Och hans uppfattning af kärleken, huru är den icke förändrad! Man skall finna detta i alla hans senare utkomna romaner: *Mont Oriol, Pierre et Jean, Fort comme la mort, Notre coeur,* som var hans sista betydande arbete.

Hvilken fin teckning ger han ej i *Pierre et Jean* af deras mor, fru Roland, som går i sitt hem så mild och lugn, tils olyckan bryter in öfver den lilla kretsen. Det sätt på hvilket modern inför Jean, frukten af hennes felsteg, förklarar och försvarar sitt äktenskapsbrott, förtjänar anmärkas. Hon har i själfva värket aldrig älskat den man hon varit gift med, utan den andra har varit hennes rätte man inför Gud, och hennes kärlek till honom har varit hennes lifs innehåll och lycka. Det är ett långt steg ifrån sinnesberusningen i *Marroca* till denna allvarliga och djupa uppfattning af kärlekens natur. Med en rörande finkänslighet äro de scener tecknade, där modern biktar sig för sin son, och med värklig medkänsla skildras Pierres själslidande, då han, liksom drifven af en fix idé, steg för steg upptäcker moderns hemlighet, en teckning som Maupassant tvifvelsutan hämtat ur sitt eget lidande. Men därjämte står han dock fortfarande på naturalistisk botten. Han tillämpar gärna på andliga förhållanden liknelser tagna från det animala lifvet och kan, vid afskedet

mellan Pierre och hans mor, då hon för första gången på länge ser upp till honom, förlikna det sorgsna och bönfallande uttrycket i hennes ögon vid det hos „en hund som fått stryk och ber om förlåtelse.“ I *Fort comme la mort* är förbindelsen mellan bankirens fru och den uppburne genremålaren ett parisiskt äktenskapsbrott, men förädladt med åren till ett fint, förandligadt förhållande, hvars fysiska sida förf. med synbar sorgfällighet undviker att beröra. Och när sedan artistens kärlek omärkligt öfvergår från mor till dotter, förbjuda heder och sedlighet all tanke på dess förvärkligande, en sorglig konflikt, som ej lät sig lösas enligt Maupassants forna moral och nu finner sin lösning blott i ett olycksfall med dödlig påföljd. Samma finare känsla genomgår Maupassants sista roman, den för par år sedan utkomna *Notre coeur,* en fängslande teckning af en modern parisisk världsdam, hvars koketteri, ytlighet och inre torrhet med fin konst äro stälda som motsats till den ödmjuka och naiva kärleken hos en tjänsteflicka.

Det var Maupassants sista roman som bragte hans anseende till dess höjd. Man såg honom, berättar en vän till honom i en artikel i Journal des Débats, hvarur en del af de meddelade biografiska uppgifterna hämtats, ännu engång lycklig öfver denna nya framgång, och han hade ännu nog munterhet att skämta med allehanda gissningar angående modellerna till romanen. Kort därpå bröt vansinnet ut. Den hjärna, som med en så beundransvärd säkerhet återgaf det yttre lifvets färger och drag, mottog nu blott brutna och osammanhängande intryck, tils efter halftannat års lidanden på dårhus och i tvångströja döden ändtligen kom den 6 juli 1893.

Det är en anmärkningsvärd utveckling Guy de Maupassant genomgått, från *Maison Tellier* till *Notre coeur;* ur bottnen af den rudimentära naturalism, från hvilken han utgick, hade en högre och mänskligare värld uppstigit i hans diktning, då samma sjukdom, som troligen väkt hans tanke på materialismens otillräcklighet, plötsligt afbröt all vidare utveckling, prisgifvande honom åt tillfälligheten och svagheten i denna samma materie, som spelat en altför stor rol i hans egen diktning.

B. Estlander.

Viken.

Öfversättning efter Matsalsky af **J. L. Runeberg.**

Till min disposition ha stälts några dagböcker, berättelser i original och öfversättningar från franska, tyska och ryska språken, gjorda af lagmannen Karl Samuel Forssman, i tiden chef för första expeditionen i generalguvernörens kansli och slutligen allmän referendariesekreterare i senaten.

Dagböckerna innehålla en del notiser af allmänt intresse. Bland annat beskrifves en originell disputationsakt öfver theser ventilerade 1818 på Björkö prästgård med kaplan A. Hagert och comministern And. Sælan. Vi skola må hända en annan gång i tidskriften publicera theserna och förhandlingarna vid denna disputationsakt.

Bland dagböckerna fans följande poem, enligt anteckning öfversatt af mag. doc. Runeberg. Öfversättningen är icke dagtecknad, men tyckes af alt att döma vara allaredan från 1826—27. Lagman Forssman har försett poemet med följande:

„N. B. Öfversättningen gjord efter en ordagrann tolkning af originalet utaf mig.“

Poemet kan utan tvifvel för Runeberg-forskarena erbjuda något intresse, hvarför det här med bibehållande af originalets ortografi meddelas. J. A.

Solen sjönk. Sitt klara öga
Ned på viken, från det höga,
Sänkte qvällens stjerna ren.
Purprad lyste himlaranden
Böljans yta, långt från stranden,
Lik en gyllne väfnad sken.

Gossen hastar i sin julle;
Duken segel vara skulle
Och en qvist af pil han skär,
Fäster den som mast i båten,
Fattar åran, pröfvar stråten
Och ren långt på fjärden är.

Mer och mer från stranden skriden,
Såg han hur kring rymden spriden
Ljusets gullflod, rik och klar,
Spred på sjön i fjerran lägen,
Medan kring hans julle vägen
Mörk och djup som grafven var.

O, välan, jag dit då ilar,
Der i böljan ljuset hvilar,
Tänkte åter gossen då,
Och med kraft han åran lyfte.
Stranden flydde; men hans syfte
Var ej närmare ändå.

Hoppet än hans längtan tänder,
Åran höjs med matta händer;
Men mot målet ögat ser,
Fjerran än dock vågen glimmar,
Medan, der hans julle simmar,
Djupet mörknar mer och mer.

Natten himlahvalfvet höljde,
Bortom sjön sig ljuset döljde.
Tröttad och med brutet hopp
Väcktes seglarn ur sin villa;
Lyckligt var dock böljan stilla,
Och mot land drefs båtens lopp.

Öfver lifvets haf vi fara,
Fjerran syns vår lycka vara,
Långt på sjön ett purpursken.
Detta sken blott himlen speglar;
Fåfängt dödliga du seglar,
Ljus är himmelen allen.

Kapten Puffs sista humoresk.

Skizz af **Georg Nordensvan.**

Kapten Puff var den utan all jämförelse mest populäre bland de svenska författarne.

Han hade börjat sin literära bana på 1860-talet med att anonymt skrifva små satiriska infall och utfall i tidningen med samma namn. När tidningen upphörde, dök pseudonymen Kapten Puff upp på annat håll i prässen, blef synlig på småteatrarnas affischer och på omslaget till små julkalendrar. Det blef snart nog en känd hemlighet, att under detta märke dolde sig, ej som en och annan till en början tagit för afgjordt, det omtykta veckobladets redaktör, ej häller den gamle finske författare och journalist som valt samma *nom de guerre*, utan en förut föga uppmärksammad medarbetare i C. H. Rydbergs tidning.

Kapten Puff blef sedan en flitig och högt skattad författare, som aldrig behöfde klaga öfver allmänhetens likgiltighet. Hans publik utgjordes af de breda lagren af de läskunnige, af dem som fordrade hvarken djup eller särdeles mycken känslighet och finhet hos författaren, men som helt enkelt ville få skratta åt det de läste. Och kaptenen lät dem skratta åt sina hvardagshistorier och små äfventyr, åt sina orädda hugg och satiriska snärtar, åt politici, kommunalmän, åt kända konstnärer, åt de högsta liksom de lägsta i samhället. Kapten Puff behandlade alla människor, från Moses och påfven till norska statsministern och Stockholms stadsfullmäktige, som vore han van att klappa dem på magen hvar enda en och kalla dem „gamle skämtare“ öfver lag.

Han hade aldrig satt ut sitt borgerliga namn på en bok eller på en teateraffisch, men hans porträtt hade passerat igenom den illustrerade prässen, och han var känd af hvarje stockholmare. Ej mindre populär var han i landsorts-

städerna, där han hållit sina alltid omtykta och dragande humoristiska föreläsningar.

Nu var han en sextioårs man, såg ut som en gammal officer eller hofstallmästare, var högväxt och fetlagd, hade frisk rödlätt hy, vackert lockigt hår och mera vördnadsbjudande ryttmästarmustascher än mången ryttmästare med kunglig fullmakt kunde vara stolt öfver. Han såg ut som alt annat än en literatör och tyktes ej häller i någon mån anse sig solidarisk med sina yrkesbröder.

Han kunde icke tåla de yngre riktningarna inom literaturen. Han sökte förlöjliga dem vid hvarje tillfälle och snärtade gärna till de författare som ej ville taga lifvets missförhållanden uteslutande från den glada sidan och som vågade uppträda med anspråk på att göra psykologiska studier. „Glasögonspojkar“ var hans stående slagord för alt hvad yngre författare hette. Han skar dem alla öfver en kam. Ett par af dem hade varit nog fräcka att lägga den moderna kritiska måttstocken på hans arbeten efter de lagar — som stiftats i nåder af herr Taine och herr Brandes och hvad de hette, dessa skränlockar — och de hade kommit till det resultat att Kapten Puffs alster saknade all literär betydelse. Naturligtvis hade han stukat pojkarna till lön för deras oförskämdhet; Taine och Brandes hade också fått sina fiskar varma.

Numera — då de literära striderna från början af 80-talet lagt sig och alt blifvit lugnt och lojt igen — var det för öfrigt ingen som uppträdde emot honom. Det var ett faktum att han narrade sina läsare att skratta, och det var i själfva värket lika ensidigt att förakta skämtaren, om hans humor också ej var så särdeles djup, som från skämtarens sida att se ned på allarmsmännen som trodde sig kunna reformera samhället, äfven om deras allarmsminer föreföllo en smula lillgamla. Kapten Puff hade sin stora publik och fick behålla den, om de också funnos som skrattade smått åt hans obesvärade sätt att behandla själslifvet, när han undantagsvis förirrade sig in på detta område. Han såg människan så att säga ur lustspelssynpunkt, så som hon uppträder i tyska farser, och affärdade själslifvet med ett slagord — han gaf sin publik precis hvad den ville ha, och

det var hans svaghet, men det var också orsaken till hans popularitet.

De personliga anfallen hade han ledsnat på, sedan han i stockholmslifvet kommit i personlig beröring med vederbörande. Hans åsikter från ungdomstiden och från hans första uppträdande inom prässen — på den tiden, då han ej hade några betänkligheter, utan sköt sina spetskulor åt höger och vänster med ungdomlig stridslust och gladt lynne — hade blifvit betydligt modifierade med åren. Han hörde nu till den gamla stammen, såg med sorg tidens gång, de nedbrytande tendensernas utveckling och den goda smakens förskämning. När man frågade honom — och det hände ofta att han blef tillfrågad härom — om han äfven i år skulle glädja sina landsmän med ett nytt arbete, hände det att han med bekymrad min skakade sitt grålockiga hufvud och sade att det vore på tiden att han lade ned sin penna. För att nu bli räknad som författare, måste man draga ner fosterland, religion, moral och predika upplösning af alla band, som af gammalt äro heliga. En och annan liten satir öfver det moderna lifvet skulle han väl ändå kunna åstadkomma. Det fins ämnen nog i lifvet rundt omkring oss, fast de tyvärr ej äro att räkna till de uppiggande. I förtroende sagdt funderade han smått på att skrifva några små humoresker om moderna äktenskap.

Och han började tala om dessa moderna äktenskap och blef snart fryntlig och glad, som han alltid blef, då han talade om hvardagslifvets händelser och förhållanden med någon som hörde på uppmärksamt och som det roade honom att tala med. Ty han var ganska nyckfull ute i sällskapslifvet, hade lagt sig till med en utveckladt aristokratisk smak i fråga om sitt umgänge och generade sig ej att vända ryggen till dem som ej hörde till de rättänkande.

„Han skämtar aldrig“ brukade man säga om Kapten Puff, sådan han uppträdde i sällskapslifvet. Det var endast i en liten krets af vänner han kunde bli munter och släppa lös sitt glada lynne från ungdomen, sjunga kupletter ur sina vaudeviller eller berätta lustiga historier.

Hemma hos sig var han alt igenom allvarlig.

Han var enkling sedan trettio år tillbaka. Hans hustrus porträtt och dotterns vid olika åldrar, som liten flicka

och medelstor och stor flicka, syntes litet öfver alt på väggar och bord i hans hem. När han hade sina små spelpartier, var dottern den mest förekommande värdinna, och han hade alltid en vänlig nick och ett ömt ord åt henne som spred värme och solsken i hans ensliga hem.

„Tant“, som skötte hushållet och var van att anspråkslöst hålla sig i skuggan, blinkade inte, när hon hörde hans ömma ord till dottern varieras inför de högt aktade gästerna. Tant var inte vidare förtjust i fröken Beatrice, och Beatrice kunde inte tåla tant — ett gammalt spöke som ständigt ansåg sig förorättad och förbisedd och som trodde sig samla glödande kol på svågerns och Beatrices hufvud genom att göra allting obehagligt för sig själf. Hon beröfvade sig med största nöje all trefnad, blott hon kunde visa svåger och flickungen att man inte kunde ha det annat än odrägligt i deras sällskap.

Svåger kunde man för resten lirka med, om man förstod att taga honom från den rätta sidan, men flickan — „Trissan“, som hon kallades förr, den tiden hon var liten och söt, och som tant ännu kallade henne, när hon ville vara förarglig — hade tusen nycker och blef aldrig nöjd. Stackarn hade förstås inte haft någon mor, men så hade hon inte häller blifvit folk. Pappa hade låtit henne få alt hvad hon ville, för att *han* skulle få vara i fred och sköta sitt — ty minst af alt var han despot, så öfversittare han än visade sig, när han fick pennan i hand — och hon var helt och hållet ovan vid att något gick henne emot. Tant sade, när hon kände sig försonligt och välvilligt stämd, att flickan var lika 'sensibel' som modern varit, men modern hade varit mild och undfallande; hon hade varit altför god och snäll för att få lefva; dottern däremot var argsint, och det var en förbaskad skilnad. Alt efter som hon växte till — „växte *ifrån sig,* borde man säga“ — så blef hon alt mera 'sensibel' och nu, när hon var inne på trettitalet, hade hon mångårig vana i att draga nytta af sin nervositet. „Alldeles som om någon brydde sig om *mina* nerver“, sade tant, „jag får ha dem jag, och ingen människa frågar efter dem“. Men tack vare sina nerver hade Trissan gjort två resor till Paris, tack vare hennes sensibla 'konstruktion' — tanten ville säkert säga 'konstitution', men hon tog ibland

miste på orden — dansade hon på alla gillebaler i Stockholm under säsongen och hvilade sig sedan genom att dansa i Marstrand så lång som sommaren var, och tack vare samma 'konstruktion' var det alltid *hon* som hade rätt och allting skulle ske som hon ville.

Men hon hade likväl en viss förmåga att befalla öfver sina nerver, ty så snart tamburklockan hördes ringa, var nervanfallet öfver, och ett främmande ansikte hade en ögonblickligt lugnande invärkan och framkallade som genom ett trollslag det mest älskvärda välkomnande leende på hennes läppar och den vänligaste blick i hennes ögon.

När det var någon herre inne hos pappa, hände det att fröken Beatrice slog upp dörren och kom insättande med en vas med blommor för hans divansbord eller med en halsduk eller ett par af hans handskar i handen — „nu har jag lagat dem åt dig, pappa“ — och hon blef mycket brydd och häpen, när hon fick se att där var främmande, och hon ville sjunka genom golfvet; men så tog hon sitt parti och skrattade i stället, fick en klapp på kinden af pappa och försvann ögonblickligen, lämnande efter sig intrycket af en uppenbarelse af flitens och den husliga älskvärdhetens fé.

„Det kära barnet!“ sade då pappa Puff med en blick på dörren, där uppenbarelsen försvunnit. Och därpå skämtsamt till gästen:

„Herre, tag inte henne ifrån mig, hör ni det?“

Fröken Beatrice var ett stycke öfver de trettio, och ingen hade tagit henne från sin pappa. Hon ämnade inte gifta sig, hon ämnade hushålla för pappa. „Han får min själ dras me' na“, muttrade tant, som hade sina åsikter för sig och som var oförsonlig just den dagen, ty jungfrun hade vid middagen burit in fisken på en tallrik, för fröken hade slagit fiskfatet i väggen i köket, därför att hon blef ilsken öfver att jungfrun nekade att köpa igen en karott, som hon råkat slå sönder. När middagen kom och fröken fick se gäddan på tallrik, fick hon ondt och måste gå sin väg, och när då tant med en mycket sägande blick på husfadern sade sitt retsamma „jaha ja“ — hvilka ord i hennes mun voro lika mångtydiga som hennes „jaså“ —, då blef också han ond och glodde tillbaka på tant och sade att det blir

aldrig folk af fruntimmer, om de inte gifta sig, och att Beatrice skulle, ta' mig katten, giftas och det bums! Sedan han sagt det, åt han upp gäddan ensam.

„Det var dalern!“ tänkte tant, som ej väntat en så glädjande upplösning på denna lilla detalj af familjens husliga lif på tu man hand. Hon såg i andanom ett framtida paradis, befolkadt af henne själf och svåger, men *inte* af Trissan — Trissan var borta och lyckliggjorde nu en annan — det vore för öfrigt inte gärna möjligt, en sådan lycka på gamla da'r!

Så kom sommaren, Marstrand låg kvar på sin gamla plats, och fröken Beatrice var också kvar på *sin* plats i dansen.

Hon fick i sommar en uppvaktande kavaljer i konsul Schön, hemma i Malmö. Han var elegant och salongskavaljer, fast ej i sin första ungdom, var rödlätt, konversabel och akseptabel. Kapten Puff hade känt gamle Schön, konsulns fader, och omfattade „gossen“ — en tämligen bedagad gosse — med faderlig värme. Och Beatrice var älskvärd och barnslig och outtröttlig i dans och lek. Lawntenniskostymen klädde henne förträffligt, springandet efter bållarna likaså — allra bäst klädde henne de 100,000 hennes pappa händelsevis råkat omnämna en gång då han kommit att tala med konsuln om sitt anspråkslösa författarskap.

Det blef en månad af väntan och spänning å ömse håll. Fröken Beatrice ämnade fortfarande aldrig gifta sig, men afgjordt yngre blef hon för hvar dag, och sina nerver hade hon inte tagit med sig till Marstrand. Hennes far gick omkring med ett litet leende under de vördnadsbjudande mustascherna, liksom då han höll på att sätta ihop en lustig historia. Han hade den vanan att, innan han skref ner dem, berätta dem högt för sig själf för att höra hur de „gjorde sig“ — nu gick han och tänkte tyst på den historia han själf gifvit klafven till och som utvecklade sig under hans egna ögon, och han småskrattade belåtet och sade högt till sig själf:

„Gamle Kapten Puff, det här blir också en humoresk.“

Att *skrifva* några skizzer nu, kom naturligtvis inte i

fråga. De moderna äktenskapen han ämnat skildra till julen fingo ligga till sig så länge.

Så randades den sista dagen i Marstrand, och då eklaterades förlofningen mellan konsul Schön och fröken som aldrig skulle gifta sig. Kaptenen gaf en liten, men utsökt middag på Alphyddan, och alla voro belåtna.

Men den som hade betänkligheter, det var tant, när familjen åter kommit till Stockholm och hon fick höra hvad som passerat.

— Hur menar svåger att det här skall gå? var det första hon sade, när hon fick kaptenen mellan fyra ögon.

Men han var nyter och munter och föryngrad, han också. Det skulle gå alldeles förträffligt.

— Jaha ja, sade tant. Men då måste vi åtminstone vara försiktiga och laga att parterna inte träffas under förlofningstiden. För eljes bär det åt skogen.

— Hvad behagas? Ska de unga tu inte få träffas? Prata persilja! Klaes kommer hit upp på nyåret, skall jag tala om.

— Ja, då får svåger se efter barnen — eljes går det aldrig väl.

Barnen? Hon är tokig!

När Klaes kom — elegant och soignerad och blänkande af belåtenhet — var den lyckliga fästmön idel solsken och sötma. Hon hade fortfarande inga nerver, och kapten Puff gaf katten att skrifva några noveller. Nu hade man andra och viktigare saker att tänka på.

Så randades en vårafton, då Beatrice uppträdde i Grands festvåning som sedig, blyg och lagom upprörd brud. Bland gästerna märktes en mängd representanter för hufvudstadens ekonomiska och politiska värld och naturligtvis också representanter för prässen. Det var ett i allo korrekt och värdigt bröllop med sittande supé och både allvarliga och skämtsamma skålar. Och korrekt ledsagades de unga tu ombord på Æolus, som förde dem till deras nya hem i Malmö. Att Klaes hade en liten ungkarlslägenhet i det glada Kjöbenhavn och att han glömt att säga upp den, nu när han skulle bli stadig, glömde han att tala om för sin fru.

Emellertid befans han tvungen att litet emellan göra en affärstripp öfver sundet. Hans älskade Bitrix — han kal-

lade henne alltid Bitrix — skulle inte trötta sig genom att följa med, och inte kunde hans affärer vara något nöje för henne. Hemma hade hon för öfrigt sällskap af sin svärmor.

Ty konsul Schön hade nämligen en urgammal mamma, som bodde hemma hos honom. Mamman var märkvärdigt kry för sina år, men behöfde mycken uppassning och var van vid uppmärksamhet. Hon var i öfrigt så snäll och trifdes så bra i sällskap med ungdom, så att hon och Bitrix skulle komma att ha det utomordentligt tillsamman. I bref till svärfar förklarade Klaes, att de lefde i ett litet himmelrike på tre man hand. Beatrice skref ingenting om svärmor annat, än att hon *trodde* att hon var snäll.

I Stockholm väntade publiken förgäfves på kapten Puffs sedan i fjor bebådade satirer öfver moderna äktenskap. Men kaptenen var alls ej upplagd att skrifva. Han gick fortfarande och diktade vidare på den historia han själf satt i scen, han såg den som en humoresk och hade roligt åt de historier han *skref*. Inte ville han Klaes något ondt, men hade han gift sig, så finge han reda sig bäst han kunde, det hade ingen bedt honom precis. Klaes var för öfrigt ingen dufunge, och hans urgamla mamma var ändå mindre någon dufunge, Beatrice skulle nog bli lycklig, om det också tog emot litet i början.

I kapten Puffs hem härskade nu för tiden idel fred och endräkt. Pappa slutade upp med att, som han förut hade för vana, dricka sitt eftermiddagskaffe på d'Angleterre. Han trifdes förträffligt med tant, skrattade godt åt hennes infall, tog fram af sitt gamla vin — Beatrice hade varit *väl* sparsam — och lofvade henne i ett humoristiskt skåltal, att hon skulle få vara med som stående typ i alla hans historier hädanefter. Tant var vid briljant lynne hela vintern igenom, och jungfrun, som naturligtvis skulle ha flyttat och som redan fått sitt betyg, hade stannat kvar och befans vara ett mönster för tjänarinnor.

Men också denna idealiska vinter tog slut. I början af våren kom det telegram om en välskapad dotter, och pappa — morfar, jag ber — köpte en bägare och en silfversked, knif och gaffel, och reste ned till dopet.

Nu hade han nöjet göra svärmors personliga bekant-

skap, och hon väkte hans beundran. Det var katten till gumma! Hon var så stillsam och blid, där hon tronade i sin gamla prydliga länstol med en ringklocka fästad vid armstödet, — en märkvärdigt gäll och befallande klocka — så att man inte skulle tro henne i stånd att göra en katt för när, men gud nåde den som inte kom och gick vid hennes appell och lydde henne utan invändningar och utan dröjsmål. Hon var något döf och hörde aldrig mer än hon fann sig hågad för att höra, var för öfrigt helt och hållet osårbar och styrde enväldigt.

Kaptenen hade aldrig förr sett en sådan vilja. „Det var mig en dundergumma!“ Utan att veta hur det gick till, blef han hennes lakej från första stunden. Också Beatrice hade tydligen låtit sig öfverrumplas — tacka för det den sediga och husliga Beatrice! Hon var otroligt spak och undergifven, hon var just sådan som de sant kvinliga hustrurna i kapten Puffs noveller. Hon talade bara om hur *Klaes* ville ha det, hvilket var liktydigt med hur *mor* ville ha det, själf tyktes hon nu för tiden inte als vilja ha det som hon förut velat ha det. Hennes pappa började till slut undra om dottern blifvit bortbytt.

Altihop var förstås mycket glädjande, men . . .

Det stod sannerligen aldrig rätt till; Beatrice var inte frisk, hon var sig inte lik, hvarför kaptenen bjöd sin dotter och måg på en sejour i Marstrand.

Klaes tackade nog på allas vägnar — leende, förbindlig och ogenomtränglig var han som alltid. Han hade trängande affärer och kunde inte resa så långt bort. Och hvad Bitrix beträffade, så behöfde mor henne, så hon kunde nog inte begagna sig af svärfars frikostiga anbud.

Beatrice böjde sitt hufvud och såg madonnalik ut. Men kaptenen hade aldrig i sitt lif haft så stora ögon.

„Det var f-n!“ sade han rent ut, han som eljes aldrig svor.

Och om det var meningen att han skulle bjuda gumman också, så bedyrade han inom sig, att *det* skulle då aldrig i lifvet hända. Han ryste vid blotta tanken på en Marstrandsvistelse i *hennes* sällskap. Hällre hvad som hälst än att ha henne i sitt hus.

Så for han ensam.

Men när han varit i Marstrand i fjorton dagar, kom det bref från dottern. Mor hade sagt att hon skulle försöka reda sig utan hennes hjälp, och nu skulle hon komma endera dagen med sin lilla raring och stanna hos morfar hela sommaren.

„Det är i alla fall något storslaget hos den dundergumman!“ utbrast morfar, då han läst brefvet. „Hon har min djupaste vördnad — på afstånd, på behörigt afstånd.“ Han frös vid blotta tanken på att ha den gamla tyrannens gälla ringklocka i sin dagliga närhet.

„Barnen“ kommo, Beatrice och den lilla med sköterska, barnvagn och koffertar i oändlighet. Och då fick pappa ögonen öppna för mors storslagenhet.

Lillan hade nämligen den älskvärda vanan att hålla sig vaken om nätterna. Sofva gjorde hon om dagen, då morfar var utom hörhåll. Men när morfar just skulle till att sofva, då blef ungen pigg och ville bli buren omkring i rummen, och då gallskrek hon, *äfven* om man bar henne, men allra värst, om man gjorde ett försök att lägga ner henne i vagnen. Under dessa förhållanden förstod kaptenen så väl att mor ville försöka reda sig utan sondottern.

Första natten steg han upp, trodde att barnet höll på att dö och var med om att hjälpa Beatrice och barnjungfrun att höra på sångnumren. Andra natten låg han och undrade om svärmor inte hade den turen att vara döf äfven om nätterna och om hon inte slet ondt nu, så ensam som hon var. Tredje natten var han ursinnig.

Hela sommarn fyldes af en oafbruten förargelse öfver den välsignade ungen. Nu var det hela ingen humoresk längre. Kaptenen blef mager och nervös af att aldrig få en lugn natt — något som naturligtvis inte hindrade att han om dagarna var en stolt och lycklig morfar.

Innan sommaren var öfverstökad, anlände Klaes, lika treflig och elegant som alltid och förtjust öfver att få rå om de sina. För att inte falla besvärlig för svärfar, bodde han på hotellet, men hvarje morgon kom han på visit, utsöfd och strålande af välmåga. När då hans svärfar yttrade att den lilla söta flickan var något högljudd nattetid, förklarade den lycklige fadern att det är just hälsan för

små barn att få skrika och att det är ett osvikligt tecken till sjukdom, om de *inte* skrika. Och svärfar, som var en stor humorist, tog naturligtvis också detta drag ur lifvets komedi från den glada sidan.

Svärfar nickade och höll god min. Naturligtvis — det hela var förstås bara ett skämt af den lilla — det är för att göra oss ett nöje som det söta barnet sjunger så vackert.

Det som Klaes säkert såg från den mest glada sidan, det var affärerna. Då han nu en gång kommit hit, ville han passa på och tala med sin värderade svärfar om de obehagliga affärerna. Den vinst han räknat på lät nämligen vänta på sig. Beatrices pengar voro nedlagda i affären, men den behöfde större kapital, och därför vände han sig nu till sin käre svärfar.

Denne hade inte på länge varit så upprörd som han nu blef. Beatrices pengar voro slut, det som han arbetat i hop med svett och möda, han som var stolt öfver att ha samlat en förmögenhet på sin penna, på sina små pjeser, som blifvit så populära, och på sina föreläsningar, han som lefvat så indraget och som så konsekvent aktat sig för alt hvad affärer och affärsmän heter — ända till för ett par år sedan — när hans dotter ändtligen . . . när hans dotter valt sig en följeslagare genom lifvet. Det kunde inte vara Klaes' allvar att Beatrices 100,000 . . .

Men Klaes bibehöll sitt lugn, han var fullt säker på sin affärs framtid; denna var ej minsta tvifvel underkastad. Och så fick han pengar.

Det var den första åderlåtningen. Vid nyårstid inföll den andra, och i den undersköna månaden maj slog konsul Schön vantarna i bordet, och det befans vara en ganska näpen konkurs. Kort därefter kommo hans fru och herrskapets lilla dotter resande upp till pappa och blefvo installerade i det gamla hemmet.

Den lilla hade nu blifvit så snäll och rar. „Ett förtjusande barn“, sade kaptenen till sina vänner. „Jag uppgår helt och hållet i mina familjeplikter“, skämtade han och såg så hjärtans belåten ut.

Men i hans hem härskade nu en ständig oro. När den förtjusande lilla ej fick som hon ville, gaf hon hals och

skrek sig halfdöd. Om natten utvecklade hon fortfarande hela sin lifsglädje och sin förargelse, i fall man ej respekterade hennes märkligt utvecklade frihetsbegär. Mamma var vettskrämd, pappa var förtviflad, läkarne, som eftertelefonerades litet emellan, voro utledsna, i synnerhet som det inte behagade den lilla fröken med den utpräglade viljan att följa deras ordinationer — och tant sade högt att ungen var på väg att bli lika 'sensibel' som hennes kära mamma och förordade dask på stjärten, en oförskämdhet, som gjorde fru Beatrice utom sig. Hon hade inte annat att göra än att foga sig och att leka med ungen så lång som natten var — om dagen däremot sof den lilla sött och ihärdigt med den allra mest fromma och beskedliga uppsyn.

Det kunde inte gå på det sättet i längden, här behöfdes erfarna människors hjälp. Beatrice skref och bad sin svärmor om råd; svärmor hade bättre än någon annan förstått sig på lillan, fast hon inte tykte om att höra henne skrika.

På brefvet svarade svärmor med ett telegram: „Anländer i morgon bitti. Möt med täkt vagn."

Hon föll som en bomb ner i kaptenens hem och installerade sig utan vidare i salongen. Det befans vara alldeles otroligt snält af henne, vid hennes ålder och skröplig som hon var — hon hade inte varit utom sin dörr någon vinter på tio år, och fast man var inne i juni, var det ingen sommar ännu — att uppoffra sin bekvämlighet och resa den långa vägen upp till Stockholm. Men det var för det kära barnet; den gamla var fästad vid den lilla och hade längtat så innerligt efter den kära skatten.

„Jaha ja!" mumlade tant, som alltid var misstrogen.

„Ja, det var alldeles *för* snält och vänligt", sade kaptenen i sin mest förbindliga ton.

Från Klaes kunde svärmor hälsa. Klaes hade i dagarna anträdt en affärsresa till utlandet. Han hade haft så brådt, så att ingen hade hunnit få veta af att han reste eller hvart han reste, förr än han redan var borta. Han skulle skrifva till dem alla; han var så öm om sina närmaste, den käre gossen.

Beatrice hörde på med sin vanliga undergifna min och

utan att säga ett ord. Men tant frågade helt högt: „Har han schappat, så att säga?“

Lyckligtvis hörde ingen på henne.

Men när svärmor lagt sig ett sofva middag på salongssoffan — „i mitt rum“, hade hon redan uttrykt sig, och här hade hon bundit sin ringklocka, den där befallande ringklockan, vid armstödet på kaptenens bekväma hvilstol — och Beatrice satt sig bredvid korgvagnen, rädd att göra det minsta buller, som kunde väcka barnet, och ännu mera rädd att gå ut ur rummet, ty då skulle den lilla alldeles säkert vakna, då kunde inte herrn i huset tiga längre, utan han höll ett tal för tant och sade som följer:

„Den där lilla damen som är orsaken till alt det här, hon har min allra största högaktning. Hon har lyckats hvad hvarken far eller mor förmått; att bli herre öfver min kära dotter. Det är karaktär på den ungen — sanna mina ord att den kommer att gå långt“.

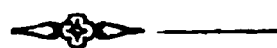
„Jaha ja“, sade tant. „Men inte är hon angenäm att ha i rum. Det var en liten nätt tillökning i hushållet, det här? Skall gamla frun bo i salongen? Efter som unga frun tagit svågers sängkammare? Eller ska vi hyra en ny våning — det fins en ledig i hörnhuset — fjorton rum, passar det? Och madrasserade dörrar skall väl svåger skaffa sig, om svåger ämnar författa hädanefter?“

Han såg efter henne med stora ögon, då hon med öfverlägsen satirisk hållning seglade ut genom dörren.

„Si på tusan, nu börjar också hon strama upp sig! Det fattas bara att hon börjar gasta om nätterna, hon också! — Författa, sa' hon. Hm, mitt moderna äktenskap har jag sannerligen helt och hållet glömt bort.“

Nu storskrek den lilla, husets härskarinna, inne i sängkammaren. Och kapten Puff skrattade till — men det var ett tämligen tort skratt utan den gamla godmodiga klangen:

„Nej, det här blir nog min sista humoresk“.

Hjältarne på Hirschgasse.

„Auf' die Mensur!“ „Fertig!“ „Los!“ ljuder käkt kommandot. Midt i en stor sal stå emot hvarandra tvänne kämpar med dragna sablar. Högra armen, halsen och kroppen äro omlindade med stoppade täcken; ögonen äro skyddade medels metallnät. Vänstra armen hålles omsorgsfullt dragen bakom kroppen, men hufvudet är bart och ansiktet för öfrigt oskyddadt. Den ena är liten till växten och smärt, ansiktet blekt, läpparne ihopknipna, den andra öfver medellängd, väl bygd, med vänstra kinden betydligt rispad. Nu och då ser man ett leende å någonderas läppar, men det förefaller tvunget. Vid kommandot „Los!“ följa huggen snabt. De flesta pareras, och man förnimmer klangen af stål mot stål, men rätt som det är, ljuder det som om man sloge med en käpp på en mjölsäck. I samma ögonblick höres från sekundanterna „Halt!“ Med sina sabelklingor häjda de samtidigt slagen af duellanternas sablar. Vi fixera kämparne, ej en min har förändrats, icke en rörelse har förmärkts, annat än af armen och handleden. Hvem fick hugget? Intet spår däraf förnimmes. Jo! den enas sabelklinga är röd. Det är altså den lille mannen som erhållit hugget, men hvar finnes såret. Doktorn begynner vrida på hans hufvud och söka i håret. Slutligen har såret blifvit upptäkt och tillstoppadt med ett stycke antiseptisk bomull.

Blodet har torkats från sabeln. Duellanterna stå åter två steg från hvarann, högra armen med sabeln rätt uppåt riktad. På hvardera sidan stå sekundanterna med blottade svärd och färdiga att afbryta en förnyad attack. I salen råder absolut tystnad. Den sakförståndiga igenkänner guestphalerna i sina gröna mössor, saxo-borusserna i hvita, vandalerna i röda, sveverna i svarta samt rhenanerna i blåa hufvudbonader.

Men hvadan kommer att åtskilliga andra corpsmössor synas? Heidelbergs universitet har dock ej för närvarande mer än fem corpser? Hvarför slåss man med så stor högtidlighet i dag? Vi höra att ej mindre än sju par skola gjuta hvarandras blod, innan solen gått ned. Jo! Heidelbergs corpsstudenter hafva förolämpat Tübingens corpsstudenter, och nu äro dessa sistnämnda hitkomna för att bevisa det Heidelbergs studenter hafva orätt, och detta sker i blod och öl.

Åter ljuder kommandot „Auf die Mensur!“ — „Fertig!“ — „Los!“ Ånyo hördes den snabba klangen af stål mot stål, men äfven förnimmes det dofva ljudet som tillkännager att ett slag träffat. „Halt!“ Den långe tübingaren har åter blodig klinga. Slaget har träffat motståndarns hjässa, som hastigt prydes med en ny bomullstapp. Svärdet aftorkas klart och i ett nu är man redo till en ny sats. „Los!“ — „Halt!“ Det räcker ungefär 5—6 sekunder, men hvardera kämpen hinner på den tiden med 7 à 10 hugg. Denna gång hade bägge parerat väl; ingen träff var att annotera, men en man står dock och antecknar resultatet af hvarje rund. Det går lös igen för fjärde gången. Åter erhöll heidelbergaren en skråma på hjässan och tog sig helt originell ut, koifferad med sina tre bomullstappar, men blodet sipprade dock fram och rann på hans axlar. „Auf die Mensur!“ „Fertig!“ „Los!“ ljuder det ånyo — „Halt!“ Heidelbergarens klinga dryper af blod; tübingaren har vid vänstra tinningen ett långt gapande sår, därifrån blodet forsande rinner utför hans ansikte och öfver ögat. Men ej en ryckning tillkännager att han märkt det. Man trycker bomulln emot sårkanten och försöker hämma flödet, men hugget var för djupt. Doktorn förklarar att duellanten kan sluta med räddad krigsära, men det vill han icke. Man låter några minuter fortgå och uppsuger blodet bäst man kan i stora bomullsstoppor. Nu menar sig tübingaren kunna gå på igen. „Auf die Mensur!“ „Fertig!“ „Los!“ Ännu synas huggen falla med oförminskad kraft. Men pareringen har varit lycklig å hvardera sidan. Vid denna rund förnam man alls ej ljudet af käppen på mjölsäcken. Vid kommandot „Halt!“ måste den långes ansikte åter aftorkas, och så länge stilleståndet varade, hölls bomulln trykt emot hans sår. Men

åter går det lös; åter har tübingaren fått sig en minnesbeta. Hans arm griper ej mera så stadigt i svärdet; man kan observera ofrivilliga sviktningar. Blodförlusten gör honom mattare.

Han kan ej mera korrekt bedöma afstånden och huggen, ty blodet flyter öfver hans vänstra öga. Det är tydligt att heidelbergaren skall behålla öfvertaget, men om och om igen pröfvas krafterna. Ännu ett lindrigt sår får den mindre på kinden, men tübingaren emottager det ena svåra hugget efter det andra, och efter tolfte runden ledes han bort. På hvar sin stora zinkbricka står en trästol. Här placeras kämparne nu, och doktorn begynner sy och lappa, under det blodet flyter ned på brickan. Inom en knapp halftimme är det nödiga undanstökadt, och det följande paret träder upp på Mensuren [1]), och så går det undan för undan i salen å den sekler gamla restaurationen på Hirschgasse.

Enligt regel samlas corpsstudenterna två gånger i veckan härsammastädes för detta egendomliga tidsfördrif. De föreningar vid Heidelbergs universitet, hvilka existera under benämningen Burschenschaften, äro mindre stridslystna och samlas blott engång i veckan för att på Hirschgasse reglera sina små tvistigheter enligt häfdvunnen sed och Commentets [2]) föreskrifter. Flertalet studenter står emellertid utom all organisation och benämnes „vildar“ eller „kaffrer.“

Då vanliga hamnbusar råka i delo, så slutas det med ett eller par svarta ögon, som förvärfvas alldeles utan formaliteter och vanligen skänka större ära åt den artist, som förmått framställa dem, än åt bäraren af denna prydnad. Dock förstår man ej rätt väl, hvarför ej hamnbusen *från sin synpunkt sedt* borde kunna känna sig lika stolt öfver ett väl färgadt öga som corpsstudenten öfver skråman därunder. Bägge äro ju bevis på att vederbörande fått på fracken. Såsom tecken på att man haft mod att vara med, där blod flutit, är emellertid det färgade ögat ej så lämpligt, ty det varar blott en kort tid, under det skråman för hela ens lifstid utmärker äfven den ofrälse så-

[1]) Mensur benämdes ursprungligen en på golfvet dragen cirkel, på hvars periferi hvardera duellanten bör hålla ena foten.

[2]) Comment benämnes corpsstudenternas lagkodex.

som till hälften en adelsman, ja nästan likställer honom med en officer! Så hafva vi åtminstone hört uppges — om det nu ej är en öfverdrift.

Så föga tilltalande sådana uppträden än äro, måste det dock erkännas att duellen bland de tyska corpsstudenterna sker med en viss formfulländning och med system, på samma gång som den icke är lifsfarlig eller fördärflig för de stridande. Om ock en eller annans vänstra kind blir lik en väl hackad biffstek, så anses detta af mången och framför alt af dem själfva såsom en prydnad.

Det berättas visserligen att för ett antal år sedan en student i Heidelberg blef kroppsligen förstörd genom en duell, men detta torde berott på att såret af läkaren behandlats med orena instrument. Detta är dock ett sällsynt undantag.

Mensuren har ännu i dag vänner bland Tysklands mest framstående män. Moltke förklarade att det värkar uppfriskande på en nation att få slåss en smula. Det är nyttigt att upprätthålla en krigisk anda hos nationen, och därför bör duellen uppmuntras. Att en sådan åsikt föga öfverensstämmer med en human bildnings kraf på milda seder, barmhärtighet och människokärlek, bekymrar därvid icke.

På kvällen en stor Bierhock på Hirschgasse! Nu gäller det att se hvem som kan stå längst och hvem som faller först vid dryckeslaget. I rikt broderade olika färgade rockar och dito mössor samlas hjältarna åter mellan 9—10 på aftonen. Vid långa bord sitter man med en mugg öl framför sig, och under afsjungandet af Scheffels

Alt Heidelberg, Du feine
Du Stadt an Ehren reich — etc.

So leben wir alle Tage

och andra patriotiska sånger öppnas kampanjen. Äfvenledes låter musiken höra Finska rytteriets marsch, som i Tyskland vunnit stor popularitet. Med beundran omtalas en Burschenchaftstudent, som bragt det därhän, att

han hvarje dag intog 72 Schoppen öl, och till minnet af den store hofnarren Perkeo, som drack 15 à 16 flaskor renskt vin om dagen, rifves en Salamander.[1])

Stackars Perkeo, där står han ännu in effigie med glaset i hand i slottskällaren vid det stora vinfatet, som skall kunna rymma 280,000 flaskor. Men fatet är tomt och glaset är tomt. Salamandern rör honom ej.

Så går det i lust och gamman, tils en efter annan kroknar. Men ännu kl. 4 à 5 på morgonen streta en del uppför de altför breda gatorna för att uppsöka sina hem. Kanhända anställa de ännu ett förfärligt larm utanför polismästarens bostad för att få honom vaken och sedan med den höfligaste bugning meddela att de endast ville underrätta honom om att klockan var fem slagen.

Vi tvifla ej uppå att några af deltagarena äfven fingo sin lilla uppsträckning och hamnade i karcer, men vistelsen där synes ej vara särdeles afskräckande. Där har själfva furst Bismark suttit, medan han var student i Heidelberg, och ristat sitt historiska namn på väggen.

R. R.

[1]) Ett larmande sätt att dricka en skål.

I Bokhandeln.

Gustaf v. Numers: Striden vid Tuukkala. 164 s. 8:o. H:fors 1893. Söderström & C:o. 2 mk.

Det är ett i sanning sällsamt förhållande, att vår nu lefvande förnämsta dramatiska diktare på svenska språket — och det är G. v. Numers otvifvelaktigt — har blifvit känd hos oss hufvudsakligen endast genom finska teatern och de finska öfversättningarna af två af hans mest betydande dramer Erik Puke och Striden vid Tuukkala. Komedin Bakom Kuopio, den enda som utkommit på svenska och uppförts på svensk scen, är i all sin ursprunglighet och friskhet dock af mindre betydelse i jämförelse med Numers sorgespel. Det var därför med oblandad tillfredsställelse man erfor att en af Numers anmärkningsvärdaste dramer, Striden vid Tuukkala, som redan år 1889 tryktes i finsk öfversättning, nu ändtligen utkommit i original.

Vi tveka ej att anse detta skådespel såsom den förnämsta dram som på svenska språket sett dagen hos oss efter Daniel Hjort, trots dess lätt märkbara brister. Författaren själf tyckes hafva haft en känsla af bristen på enhetlighet i kompositionen, då han delat sitt drama i två afdelningar, af hvilka den förra behandlar karelarflickan Irjas bortröfvande af tavastländingen Tuukka, den senare den däraf uppkomna striden mellan karelarne och tavasterne. I den förra hälften träder Irjas far, den gamle girigbuken Hanka, som vill bortauktionera sitt barn åt den mestbjudande, i främsta planet, i den senare åter samlas intresset kring det förhållande hvari de båda bröderna Tuukka och Orvo stå till Irja. Den fiendskap som småningom uppstår mellan bröderna har dock intet inflytande på slutkatastrofen, som föranledes af karelarnes plötsliga anfall. Det hela värkar genom denna splittring af intresset något episodiskt.

Med alt detta uppbäres dock stycket af en dramatisk spänning och nerv af sällspord styrka. Man fängslas reflexionslöst af dessa energiskt och säkert tecknade scener från en förhistorisk tidsålder, då lidelserna, primitiva, råa och obändiga som en naturkraft, ännu ej kufvats af lagbunden ordning. Striden vid Tuukkala är, såsom sedeskildring från en tid, då kulturen ännu låg i sin linda alldeles ypperlig. Genom att låta stamhatet mellan karelarne, hos hvilka döttrarna af fadern såldes åt den mestbjudande, och tavasterne, som redan höjt sig till ett humanare åskådningssätt, ytterst bero på olika kulturutveckling, har åt dramat förlänats den djupare innebörd som är ett nödvändigt vilkor för hvarje historiskt diktvärk.

Såsom ofvan anfördes, kunna anmärkningar göras mot styckets komposition, hvilket dock ingalunda hindrar att det är i hög grad värkningsfullt. Detta beror på att handlingen i så godt som hvarje af styckets åtta tablåer är synnerligen väl pointerad och i regeln af stor dramatisk effekt. Bland styckets många förträffliga scener må framhållas den dråpliga frieriscenen mellan den tafatte, fåordige Tuukka och den om sin kärlek ännu omedvetna, barnsliga Irja, scenen då Hanka bjuder ut sin dotter åt de båda friarena samt Tuukkas därpå följande kvinnorof, de fint tecknade situationerna i Tuukkas hem, då Irja, lycklig i de nya förhållanden i hvilka hon kommit, knappast vet hvilkendera af bröderna hon mer håller af, medan dessas moder, Elkka, hätsk mot den unga karelska svärdottern, söker förtala henne hos Tuukka för att om möjligt bibehålla sitt inflytande öfver honom samt sist den storslagna slutscenen mellan Elkka och Irja, då hela Tuukkasläkten blifvit utrotad.

Ehuru konflikten i stycket framkallas af den olika ställning kvinnan intog hos de båda finska folkstammarna, har Numers med god takt undvikit alt som stöter på tendensdiktning. Då karelarflickan Irja ger sin kärlek åt sin släkts stamfiende, ledes hon mer af en medveten reflexion än af en aningsfull känsla, att hennes läge hos honom blir bättre än hos en stamförvandt. Hvad Numers enligt vår uppfattning velat ge är, utom den historiska tidsstämningen, en bild af allmänt mänskliga lidelser utan någon som hälst tendensiös färg. Det berättas, att Numers fått uppslaget till Striden vid Tuukkala af en tidningsnotis, som omtalade ett fornfynd af människoskelett och uråldriga vapen någonstädes i det inre af landet. I notisen förmodades att man här hade att göra med ett gammalt slagfält. Om berättelsen är sann, fattar man lätt att det var ur föreställningen om striden som dramat utvecklade sig i skaldens fantasi. Det var i främsta rummet de enkla, våldsamma drifter, passioner och konflikter som framkallat striden, hvilka intresserade honom. Den omedelbara lidelsen såsom sådan erbjöd tillräckligt stoff för hans fantasi, utan att han behöfde i den inlägga något symboliskt eller gåtfullt för att göra den intressantare. I detta fall liknar han förgångna tiders stora dramaturger, likasom äfven däri, att hans karaktärer genom författarens frihet från tendens äga en allmängiltighet och enkelhet, som omedelbart kan åskådas och förstås.

En modern författare är Numers i sin sträfvan efter skarp individualisering af karaktärerna, och i karaktärsteckningen har han otvifvelaktigt sin förnämsta styrka. Med öfvertygande säkerhet träda dramats personer för oss, konsekventa och sig själfva i det sista. Striden vid Tuukkala erbjuder ett helt galleri liffulla, ursprungliga karaktärer, från den realistiskt och dock så poetiskt fint tecknade hufvudpersonen, karelarflickan Irja, hos hvilken känslan af hennes människovärde med kärleken vaknar till lif, till hennes ondskefulla svärmoder, Elkka, som förföljer henne, afund-

sjuk öfver att hon ser sin makt öfver sonen glida sig ur händerna genom sonhustrun, från de båda råa karelarne, Usu, för hvilken Irja är en blott handelsvara, värd på sin höjd tio får, och hennes late broder Ennu, hvars enda lidelse är hatet mot tavasterne, till de båda tavastländska bröderna, den i all sin flegma så imposanta Tuukka, som i ett djärft tag bortröfvar Irja och i sin hederlighet ej har en blick för moderns ränker, samt den liflige Orvo, som ärft sitt eldiga, företagsamma sinne från den vikingasläkt, från hvilken bröderna på mödernet härstamma, från Irjas och Ennus far, Hanka, en af styckets mest energiskt tecknade personer, hos hvilken girigheten blifvit en alt behärskande lidelse, till hans gamla lapska trälinna Vaina, den sista kvarlefvan af näjdens urbefolkning, som i tavasternas och karelarenas blodiga utrotningskrig mot hvarandra ser en rättvis hämd för det hennes stam genom dem gått under.

En särskild uppmärksamhet förtjänar dialogen. Replikerna äro i regeln korta, tvära och ytterst pregnanta, alt efter situationerna och karaktärerna ägande än en fin, lyrisk stämning, än en tragisk kraft, än en naturalistisk råhet, som visserligen saknar sitt motstycke i vår literatur. Hvad den sistnämda egenskapen beträffar, måste påpekas att råheten är af rent yttre art, ligger blott i orden och i högsta grad bidrager såväl att karaktärisera personer och situationer som att ge den riktiga tidsstämningen. Det är en råhet af samma naiva, ursprungliga art som den hvilken ofta möter oss i t. ex. Holbergs och Shakespeares dialoger och som är vida skild från den raffinerade cynism i innehållet, som så väl låter sig förlikas med en sirlig och i utvärtes måtto anständig språkform. I öfrigt ådagalägger dialogen i Striden vid Tuukkala att vår finländska svenskas egendomligheter, t. o. m. då de äro af mycket vulgär natur, kunna, om de användas med takt, vara af i högsta grad slående värkan. Försöker man att ersätta dylika språkligt vågade repliker med grammatikaliskt och lexikaliskt korrektare uttryck, kommer man snart under fund med att mycket af det karaktäristiska och kraftiga går förloradt.

Slutomdömet blir att Striden vid Tuukkala hör till de mest betydande skönliterära alster som under de sista decennierna sett dagen hos oss. Det är blott att hoppas att bannet öfver de dramer af Numers, som redan föreligga färdiga, snart måtte lösas, så att de må kunna införlifvas med vår literatur, samt att han måtte få tid och krafter att fullborda nya arbeten.

A. Lbk.

Adolf Paul: Herr Ludvigs, Helsingfors 1893, Söderström & C:o. 178 s. 8:o. 3 mark.

Med denna novell har hr Paul tagit ett stort steg framåt, såväl i stilistiskt afseende som i valet af motiv. Ty om man äfven håller fast vid satsen att det i konsten ej gäller *hvad,* utan *huru,* gifvas likväl ämnen hvilkas detaljerade behandling knappast

hör hemma i skönliteraturen och hvilka allraminst lämpa sig för ett gulnäbbigt framställningssätt.

Det hufvudsakliga felet såväl hos „En bok om en människa“ som hos „The Ripper“ var väl oklarhet, omogenhet. Den första innehöll en ganska stor portion ungdomspigghet, dess oppositionella ton var klar och hög, fastän en smula gäll; stilen var påvärkad af en del främmande inflytande (Strindberg, H. Bang m. fl.) Bakom den affekterade titeln dolde sig den vanliga historien om ett misskändt konstnärsgeni — ett försök till apologi eller åtminstone till kollekt af sympatier för „offret“. Skildringen var behäftad med två väsentliga fel: mannens i fråga lämplighet för konstnärskallet var ingenstädes uppvisad och hans glidande utför det sluttande planet ej tillräckligt motiveradt. Den bedröfliga historien var föredragen staccatissimo, i ett slags kort galopp, som värkade högst irriterande. Satsbindning och fogning var ej fråga om, af skiljetecken syntes endast de stora. Detta „punkteringsmanér“ fortfor ännu i The Ripper. — I företalet till denna bok säger förf.: „Några aktade medborgare hade tagit anstöt af att ett visst „ömtåligt“ ämne ej undvikits i den första boken, med den ängsliga omsorg deras goda samvetslugn tarfvar. Just med anledning af dessa aktade medborgares välfödda pretentioner på sinnesro och lifsglädje har denna bok kommit till. Och just om detta ömtåliga ämne, som de anse så ängsligt böra undvikas“. För dessa ord känner man sig i stånd att förlåta hr Paul åtskilligt. Om ock dikterade af en något skolpojksaktig motsägelselust, visa de likväl ett gry som man icke hittar alla dagar. Man kan sannerligen icke förtänka förf. att han retats af det skenheliga pryderiet, och med de mildaste känslor begynner man läsningen af denna „svarta“ bok. Långt kommer man dock icke, innan man erinrar sig en viss framtidssiares ord „att författarne inom kort skulle komma att sitta och spy öfver sina egna manuskript“. Detta är icke blott en önskan att kasta dagsljus öfver vrår som böra rensas, det är ett begär att dröja vid det gemena. Jag erinrar endast om allusionen på The Ripper och om den berättelse hvars titel utgöres af den felaktiga metaforen „Oedipus i norden“. Denna brottmålshistoria, som med synbart välbehag uppehåller sig vid ett förhållande, sådant att knappast Gamla testamentet har att uppvisa vämjeligare, tillegnad ungdomen! Den altför naiva dedikationen blef, som kändt, förhindrad.

Det är i betraktande häraf jag kallar valet af motiv i „Herr Ludvigs“ ett framsteg. Det blir troligen äfven en ekonomisk vinst för förf. — Om äfven icke utmärkt af någon djupare originalitet, visar denna bok dock en frisk humoristisk åder, en hurtighet i tonen, en duktig satir och en själfständig uppfattning, som äro värda att tagas vara på. De tidigare novellernas afklipta meningar äro här utbytta mot en angenäm, lätt löpande stil, som tager orden där den finner dem, icke väjande för slang-

språk, blott karaktäristiska uttryck vinnas. Det är en skildring från affärsvärlden förf. denna gång rycker fram med, interiörer från brännvinsaktiebolaget Turkus förvaltning. Bolagsidén tyckes ha ådragit sig hr P:s synnerliga onåd, ty hans sträfvan går ut på att visa att i dess hägn endast skurkstreck kunna trifvas. „Den faktiska afsikten med bolagsidén är egentligen endast att paralysera den starkare, så att han ej äter upp den svagare i konkurrensen. — I stället för att modigt gifva sig i kampen och vara den starkare eller svagare, segra eller gå under, sluta affärsmän denna äkta kälkborgerliga kompromiss som heter aktiebolag och låta då alla gemensamt äta upp sig af detta opartiska, opersonliga fantom, som kallas bolag, genom disponenten eller den för hvilken han är bulvan“, säger bokens skeptiker, den försupne Hamrin, på den bjudning där Turkus aktionärer och disponent föreställas för läsaren.

Handlingens gång illustrerar denna teori. Den „uppätne“ blir bokens ende hederlige karl, Ekman, förunderligt nog, bolagets största aktionär, tillika arrendator af ett filialbränneri i landsorten. Då Turkus disponent, svenske skojaren Ludvigs, behändigt sticker nettovinsten i egen ficka, finnes intet öfver till dividendutdelning, hvarför Ekman, som gjort stora förluster på borgensförbindelser, trots antalet af sina aktier, häftar i skuld till bolaget för arrendet af filialen. I alla fall märkvärdigt medgörlige aktieägare, som i tiotal år nöja sig utan dividend och likväl icke yrka på grundlig revision! För resten äro här tio år som en dag, ty i bokens början kommer Ludvigs öfver från Sverge med två toma händer, och i II säges att han på tio år svingat sig upp till en faktor i samhället. Mellan I och II måste således en sådan tidrymd tänkas förfluten, ehuru intet annat anger detta. Äfven under händelsernas vidare afveckling kunde tidsförhållandena klarare angifvits. — På en bolagsstämma — mycket roligt skildrad, om ock starkt karrikerad — söker Ekman stöta Ludvigs ur sadeln; men oaktadt han faktiskt disponerar öfver de flesta rösterna, måste han vika för en paragraf i bolagsordningen, som stadgar att „bolagsman ej äger rätt föra talan för mera än en femtedel af vid stämman representerade aktier“, och Ludvigs sitter fastare än någonsin. Ekman kan ej mera reda sina intrasslade affärer, ger tapt och dör den rättfärdiges död, efterlämnande boet i konkurstillstånd. Länge får Ludvigs dock ej fröjda sig öfver segern, innan den store affärsmannen Andersson, som håller trådarna till alla ortens företag, således äfven Turkus, i sin hand, finner honom mogen för skörd. Denne har sett genom fingrarna med Ludvigs bedrägerier, emedan han stått i maskopi med denne och fått slumpa produkten — alt Turkus brännvin — till underpris. Det förefaller likväl sällsamt att direktion, revisorer och öfriga aktionärer under så lång tid kunnat blunda för de grofva felen i förvaltningen.

Vyerna från Åbo stad och omnäjd, förf:s hemort, hvilka här och hvar äro inströdda i berättelsen, förtjäna alt erkännande, synnerligast panoramat från Observatoriibacken, hvilken storartade utsikt lifligt framkallas i minnet genom Ekmans och Ludvigs besök däruppe.

Hr Paul har en viss förkärlek för det drastiska, som icke häller förnekar sig i denna novell. Det fordras mycken kvickhet för att i våra dagar bära uppe denna böjelse, ty — är det icke roligt, så är det rått! Flere smådrag af sistnämda art kunde framdragas ur Herr Ludvigs, drag utan annan betydelse än att lägga i dagen brist på hyfsning. Skildringen af eldsvådan vid Västra långgatan är till öfverlopps; den är hvarken rolig eller intressant, som de tre lätt tillfredsstälda herrarna finna den, eller af minsta betydelse för bokens handling. Ej häller kan man värja sig för en viss otålighet öfver de ständiga gemenheter hr P. har till specialitet att gräfva fram. Ej nog med att man föres in i ett sällskap af de mest durkdrifna skojare, från hvilka endast Ekman och Hamrin göra undantag — kommer man på Åbo torg, talas om huru bonden lägger stenar i höet han säljer; beskrifves en bod, är det främst fråga om bedrägeri med vågen etc. Väl motsvarar den finska ärligheten långt ifrån sitt rykte, men regel äro sådana skändligheter dock icke. — Bokens omslag är rätt originelt. Öfver titelbladet viker sig en växelblankett: utställare A. Paul, acceptant p. p. brännvinsaktiebolaget Turku, Ludvigs.

I. L—d.

August Bondeson: I Glimminge och Kröplinge, historier. Sthlm 1892. Alb. Bonnier. 187 s. 8:o. 2 kr. 50.

August Bondeson har förut utgifvit flere samlingar allmogehistorier, som äfven varit omnämda i denna tidskrift. „I Glimminge och Kröplinge“ kallar han tretton mindre berättelser, hvilkas innehåll kort om godt angifves vara: „Höns och käringar, Skräddare, Skomakare, Båtsmän, Rackare, Eldvapen, Lergökar, Kältringar och brännevin“ m. m. Bondeson berättar här på ett raskt och muntert vis en massa smådrag ur allmogens hvardagslif. De figurer han framställer äro ganska karaktäristiska samt gjorda utan några biafsikter. Där är Börta i Hanspärsgård, som icke vill nöja sig med vanliga bondhöns, utan skaffar sig stora rara tyska höns, hvilka emellertid göra slut på all grannsämja mellan de två familjerna i Hanspärsgården; där är skräddaren Tratta-Lars, som hämtas från krogen i skottkärra af sin manhaftiga hustru; där är Anna Katarina, som vinner processen och får sin Kristian; där är Rackare-Nils, som finner „alt brännevin godt“, o. s. v.

Förf. framställer sina figurer hälst i komisk belysning, läsaren skrattar åt dem, men icke med den öfverlägsenhet, som

ser ned på människorna, ty förf. har känt deltagande för alla dessa obetydliga tilldragelser, som ju utgöra en del af lifvet, han har gjort sig förtrogen med dessa människors sätt att tänka och känna, såväl som med deras sätt att uttrycka dessa tankar och känslor. Denna omedelbarhet gör att läsaren kan glömma att ett och annat af det framstälda är nog banalt. Bondeson berättar på bygdemål, hvilket såsom konstnärligt uttrycksmedel är af förträfflig effekt; dess värde i lingvistiskt afseende kan ref. icke bedöma. I konstnärligt hänseende ligger fördelen förnämligast i att vid dialog icke behöfva omskrifva de ofta i hög grad slående och för personligheten särdeles karaktäristiska uttryckssätt och ord, som folkspråket erbjuder. Den som är trött på att lösa problem eller utgrunda mer eller mindre dunkla symboler finner Bondesons folkhistorier roligt berättade.

H—a.

Gustaf Schröder: *Örjan Kajland och hans pojkar*, skildringar från svenska finnarnes lif och jakter i Wermlands och Dalarnes skogsbygder; med 4 teckningar af *August Malmström*. 260 s. 8:o. Sthlm 1893, Albert Bonnier. 3 kr. 75.

Detta arbete inledes af förf. med en historik öfver finnarnes invandring till Sverges skogsbygder och de växlande öden de där hade att utstå. Förf. redogör i korthet äfven för Gottlunds värksamhet bland dessa finnar och skildrar invandringen till Norge och bosättningen i kolonin nya Amerika. Därefter öfvergår han till framställningen af sin egen bekantskap med finnarne, hvilken, påbörjad redan 1830, fortsättes under den följd af år, då han som jägare och skogsafvärkare vistas i Wermland och Dalarne. I den romantiserade berättelsen, som sedan vidtar, låter han läsaren lära känna de öden och äfventyr en finsk familj har att utstå från det den år 1597 lämnar sin hemsjös strand, tils den omsider slår sig ned i Wermland. Med förkärlek upprepar förf. jaktäfventyr; man får gång på gång veta huru det går till att jaga björn, älg, mård, utter, varg, lo, bäfver, skogsfågel m. m. Men därjämte inflätas beskrifningar öfver svenskarnes och finnarnes blodiga strider. Förf:s varma sympati för de senare framträder nästan på hvarje sida i boken. Någon mera på djupet gående karaktäristik har han dock icke lyckats åstadkomma. Man bör likväl gifva honom det erkännandet, att han genom sitt arbete sökt göra den stora allmänheten bekant med dessa bortglömda skogsfinnar, hvilka gjort en icke alldeles obetydlig insats i kolonisationen af mellersta Sverges västra skogsbygder. Då förf. i slutorden af boken inlägger ett halft löfte om att fortsätta sina skildringar, vore det skäl att, innan dessa gåfves ut i tryck, någon med finska förtrogen person skulle rätta namn och uttryck, hämtade från detta språk. Att förf., som i ett företal uppger att historiken förnämligast grundar sig på undertecknads licentiatafhandling, kallar mig Norman må gärna ursäktas; men knappast kan detsamma sägas, då han

uppger att nuija sota (klubbekriget) på svenska skulle tolkas med orden *elaka landshöfdingen!* De finska egennamnen äro ock i regel orätt skrifna; för läsare i Sverge anteckna vi blott att bokens hjältar ej böra kallas Örjan Kajland, Pecka och Anti, utan Yrjö Kailanen, Pekka och Antti.

P. Nordmann.

Gerda Meyersson: *Port-Stina*. Sthlm 1893. Alb. Bonnier. 183 s. 8. 2 kr.

Port-Stina är en berättelse af enklaste slag, sådan hvarje bildad och beläst person med eftertanke och energi skall kunna sammanskrifva. Fullständigt tom på orignalitet, behandlar den hvardagliga saker och ting på ett hvardagligt sätt. Port-Stina är en ung flicka som hos en rik grosshandlare Björk gör tjänst som adjoint hos sin moster, portvakterskan. Så får hon plats som hårfrisös, upplefver i denna anställning några hvardagliga lefnadsöden, utan att hennes moral och hennes hjärtelag taga skada däraf. Så blir hon husmamsell hos grosshandlar Björk, kommer, efter en romantisk platonisk kärlek till sonen i huset och efter att ha gift sig med en hygglig snickare Bengtson, tillbaka i samma hus där hon vuxit upp och blir åter Port-Stina.

Historien är korrekt komponerad och berättad med färdighet, iakttagelserna — så när som på Port-Stinas underbart oskuldsfulla observationer vis à vis sin kvinliga omgifning, — öfverhufvudtaget riktiga. Det hela skäligen anemiskt, i bleka färger. Bland de tecknade karaktärerna är fröken Elin Björks den som utfallit bäst.

J. A.

Hugo Falk: Krigarlif i sommartid. Sthlm 1892. Albert Bonnier. 1 kr. 25.

Litet men godt, vore man frestad att säga om denna lilla bok. Ty med undantag af någon enda berättelse — t. ex. den sista i samlingen — äro de öfriga för det mesta skrifna med en mindre vanlig talang, så enkla de än äro såväl till anläggning som till utförande. Det är den svenska indelta militären förf. här skildrar med sprittande humor. Under den lekande ytan städse förnimmer man dock hans varma medkänsla för sina likars sorger och lidanden, såsom t. ex. i „Han förstod icke bättre“ och „Uppvisning“.

A—1—

Alfred Jensen: *På fjärran stig*. Göteborg 1890. 135 s. 8:o. 2 kr.

Bernhard Risberg: Dikter. Göteborg 1893. 122 s. 2 kr.

Alfred Jensen kallar med rätta sin diktsamling poetiska resebilder. Det är stämningar och isynnerhet ögonblicksfotografier

från författarens resor bland de slaviska folken och hans studier i deras literatur. Och de äro värkligen till god del poetiska hans lediga verser; de hafva nyhetens behag, flere af dessa gestalter från stränderna af den breda Moldau eller på de hvita stepperna: den heliga Nepomuk, den resliga magra popen vid sin lilla ödsliga kyrka, fångarna på Volga-båten, den djäfve Leka, hvars minne, liksom hans lik, flyter bort med Dunavs ström. Anslående äro också konturbilderna af tsigenaren med sin fiol och tsigenerskan, den vilda ungen så spotsk och trygg.

I de längre styckena innästlar sig lättare hos förf. en eller annan trivial vändning; men äfven bland dessa finnas sådana, hvilkas totalvärkan icke rättvisligen kan anses förfelad, så Omers och Merimas naiva kärlekstragedi, Bondakungen — en historisk dikt — och isynnerhet Margherita Spoletana, den mörka vågens dotter, som en natt förgås under en af sina täta simfärder till den älskade munkens möte. Bland öfversättningarna erinra vi om en nattlig syn af Ivan Vazov och Alexej Tolstojs Den blinde skalden. Det sistnämda ämnet är visserligen nästan banalt, men får här en värkningsfull omklädnad. Den gamle blinde barden lämnas, utan att veta det, ensam af den furstliga jaktskara som önskat höra hans sång, och ensam i skogen sjunger han sitt högstämda kväde. Men då han märker detta, klagar han icke, utan slutar med att prisa den okufliga makten hos sången, än ljuf som nattdaggens tår, än häftig som forsarnes flöden, än varm som våren, än härlig som solen, som stormen så svår, än grym som den plötsliga döden. Den som får njuta af diktningens tröst, han mäktar ej styra sitt sinne, han *måste* förkunna de känslor som röra sig därinne i hans lågande bröst. Så tackar den gamle naturen, som hört honom, och önskar äfven fursten och de öfvermodige bojarerne, hvilka gäckat hans sångargåfva, sällhet och frid.

I några af resebilderna behandlar förf. sociala ämnen, utan att dock med sina hvässade pilar lyckas tränga till hjärtat; på sin höjd kan den epigrammatiska kortheten i Lustgarten anses träffande.

Bernh. Risberg, som redan på ett annat område förtjänat sina sporrar med den äran, åtnjuter i sina nu utgifna dikter icke samma förmån som hr Jensen att ha hämtat sina intryck under upptäktsresor i främmande land; hans välvårdade vers och någon gång högeligen granna diktion lyckas därför icke rätt väcka intresse. Om en af Ahos täckaste „spånor" påminner oss Venus på skäret, genomhygglig föröfrigt som alt af förf.; men här störas vi af en reflexion, visserligen i hufvudsak riktig, men i sin nuvarande form blott en dissonans i den landtliga idyllen; den lyder utan versindelning som följer: Och ofta jag sport mig: är detta kif, denna rastlöst bråda tankeäflan, denna hjärtlösa, hetsande, blodiga täflan, dessa själlösa, hetsande tidsfördrif, är sådant pris ej för hög betalning ändock för „vårt högre andliga lif"? Är den som ger det ej en galning?

W—r.

A. L.: Tro, hopp och kärlek, en liten diktsamling. Hfors 1892. P. H. Beijer. 1 mk 25.

Ref. är skyldig författarinnan, som döljer sig under ofvanskrifna initialer, en ursäkt för sin sentida anmälan af hennes lilla diktsamling. Kanske förf. äfven själf har någon skuld till dröjsmålet, ty hennes poesier ha ej tillräckligt fläkt och intresse, för att bringa en referent ur hans vana att aldrig uppskjuta till morgondagen, hvad som kan bli till öfvermorgonen.

Det är i anspråkslösa kretsar förf. rör sig, och de ämnen hon ur dem kan hämta, äro ej särdeles omväxlande: bilder från barndomstiden, då hon växte upp i föräldrahemmet på prostgården; ur hvardagslifvet: förlofningar, besök, bröllopp och sjukdomsfall, eller drag ur förf.s värksamhet som skollärarinna, men främst religiösa betraktelser. Att ur så enkla ämnen hämta stoff till värklig poesi är naturligtvis ingenting omöjligt; men därtill behöfves ingifvelse, som förf. i de flesta dikter saknar. Ej häller har hon tillräcklig vitter beläsenhet för att kunna med en vacker form skyla bristerna i innehållet. Förf. synes hafva mycket lätt för att skrifva vers, men hennes diktion är full af prosaiska hvardagsvändningar och metern ej alltid korrekt. Hvad som är mest tilltalande i den lilla samlingen är den vackra grundåskådning, hvartill förf. kommit under ett af försakelser och arbete uppfyldt lif, att man ej bör sträfva efter egen njutning och för egen räkning ställa höga anspråk på lifvet:

Själfviskhet är död för hjärtat.
Sök den sanna lyckan finna
i ett värksamt lif för andra;
kärlek, frid du då skall vinna.

Öfverhufvud äro de religiösa dikterna bäst lyckade; både formen och tanken ge sig naturligast på detta område, inom hvilket ock förf., såsom redan titeln anger, för det mesta hållit sin anspråkslösa diktning.

B. E.

Aina: Vid aftonlampan. Nya skizzer och noveller. H:fors 1893. Söderström & C:o. 216 s. 8:o.

I den längsta af sina nya noveller, På landet, har förf. slagit sig på ett ämne, däri hon är hemmastadd, hvarför berättelsen äfven är ganska treflig och på ett angenämt sätt utvecklar, isynnerhet i början, landtlifvets små behag, så prosaiska som poetiska. På landet är en hel liten roman, icke så utan ett visst släkttycke med de s. k. missromanerna, men dock mindre sentimental i afseende å kärleksförhållandet emellan hjälten och hjältinnan. I den förre, Doktor Lind, tecknar förf. snarare en småstadsborgare än en man på lärda banan, och i den senare förmodligen det kvinliga ideal hon uppstält inom sig. Helene Löfving är en tärna, stel, precis och kylig som en porslinsblomma, men utrustad med

alla kvinliga dygder, till och med den största af alla: att kunna afslå en aktningsvärd mans hand af orsak att hans religiösa åsikter icke öfverensstämma med hennes. Denna berättelse har sina sidor af friskhet, och den emanciperade folkskolelärarinnan är en fotografi ur vår tid. Däremot är familjen Löfvings sorg vid dottern Adas död liksom fröken Helenes, något öfverdrifvet eller åtminstone teatraliskt skildrad, likaså nämda frökens gudsfruktan, som vanligen ger sig luft i emfatiska uttryck. En liknande emfatisk religiositet uppenbarar sig flerstädes i förf:s berättelser: där är en gudsfruktan, men en som lämnar läsaren kall, icke en som har förmågan att värma och tända. Men man märker att förf:s afsikt är god. Hennes berättelser hafva af princip en viss religiös tendens, och detta är ett af skälen, hvarför hennes arbeten icke häller härefter torde bli förbisedda, åtminstone af de mera tänkande i våra bygder.

„Från Parkumäki by“ innehåller tre ofullbordade skizzer. De öfriga af dessa berättelser vittna icke om synnerlig talang. Personerna som uppträda i dessa äro snarare automater än lefvande människor: de röra sig, tala och handla stelt och afmätt, alt eftersom förf. ställer maskineriet. Detta gäller isynnerhet „Utan ansvar“ och „Det var engång“. Men i psykologiskt hänseende vore dock „Pliktens väg“ värd erkännande. Edla, hufvudpersonen i denna berättelse, är en lefvande varelse, utrustad med ett rikt hjärta, som både kan älska och lida. Hennes kärlek till fästmannen är det enda lilla solskenet i hennes eljes så bedröfliga lif. Hennes känsla för honom och hennes uppoffring skildrar förf. sant och naturligt. Äfven brodern, ehuru blott en biperson, är en icke mindre sann psykologisk företeelse.

För att erhålla en mera ledig och otvungen stil borde förf. studera franska författare.

L. B.

Gustaf Schröder: En timmermärkares minnen. Sthlm 1893. Alb. Bonnier. 264 s. 8:o. 3 kr. 50.

Då den åldrige författaren ånyo framträder på literaturens skådebana, hälsa vi honom välkommen; ty genast igenkänna vi den från „En bruksbokhållares minnen“ välbekanta friska fläkten från Wermlands och Dalarnes skogar, som strömmar oss till mötes. Vi få en förnimmelse af värklighet, vi känna att förf. lefvat folkets enkla lif, förstått de känslor som rört sig under bondejackan och med lefvande intresse omfattat det sträfsamma, under försakelser kämpande folket.

När man genomläst „En timmermärkares minnen“, tycker man sig hafva vandrat genom ett intressant museum, där förfädrens klädedräkt, husgeråd, seder och bruk öfveralt mött blicken. Men här se vi icke den liflösa mannekinen, här känna vi icke den unkna lukten från maskstungna dräkter, utan vi se lefvande

gestalter och åldmors tröja och åldfars jacka, målade i träffande ord. Det är icke häller de stelt uppstälda, med rep afspärrade bygdestugorna, som här väcka vår uppmärksamhet, utan ett inbjudande bondehem, timradt af minnet och intresset. Önskligt vore att äfven i vårt land de försvinnande eller redan försvunna nationaldräkterna af någon intresserad skriftställare på samma fängslande och lediga sätt bevarades för kommande tider.

En lätt och osökt ton genomgår hr Schröders raska skildringar. Karaktärstecknare är däremot förf. icke, gör ej ens anspråk på att så anses, det är icke till själens dolda djup han söker tränga; men det oaktadt lyckas han uppvaska icke så litet guld ur de mer eller mindre originella personer han för fram för oss. För många tiotal år tillbaka har hans skarpa öga uppfångat och fixerat egendomligheterna hos flere bland de personer som på hans mångskiftande bana trädt i hans väg. Väl förefaller det t. ex. som hade patron G. i „Ett original“ blifvit tecknad med nog djärfva penndrag, om man också ej vill förneka all möjlighet att en dylik person haft sin motsvarighet i värkligheten. Som tidsmålning ställa vi „Vandrande dalfolk“ ganska högt.

I ingen af dessa småbitar se vi lifsledans svarta spöke smyga fram; äfven genom de mörkare teckningarna drar en kåre af friskhet, och denna till hälften af vemod, till hälften af humor präglade grundton hos folket ur de lägre lagren återgifves af förf. med slående sanning.

A. W—n.

George R. Sims: *En svärmors memoarer;* öfvers. från engelskan af *M. Boheman.* Sthlm 1893, Looström & komp. 241 s. 8: o. 2. kr. 25.

Titelbladets plansch föreställer en välmående, reskládd matrona med pincenez och något trivial uppsyn. Hon skådar med kritisk blick ut öfver lifvets väg. Saker af vikt sysselsätta hennes sinne: sönernas och döttrarnas giftermålspartier och det ännu intressantare köksdepartementet, där hon med händerna i sidorna härskar såsom general en chef.

Hvarför vill förf. i sin berätterska framställa en äldre gift kvinna så utan all intellektuell betydelse? Sant är att hon icke är lärd och att hon ej erhållit någon synnerlig uppfostran, hvilket äfven observeras af hennes desultoriska sätt att gå tillväga vid berättandet af memoarerna; men hon kunde ju dock stå något öfver en pladdrande papegoja, där hon nu rabblar upp en hop nonsens ur sin egen och barnens lefnad.

Det blir sålunda icke mycket att säga om innehållet i denna bok. Memoarerna sväfva planlöst hit och dit som en fladdrande vindflöjel om hösten. När berätterskan hunnit till O, börjar hon åter ifrån A; bäst hon förtäljer om sina barn såsom fullvuxna och i egna bon, återvänder hon igen till deras barndom, och på

samma vaggande sätt omtalar hon sin egen äktenskapliga historia. Dessa resultatlösa uppteckningar kunna knapt skänka läsaren något intresse, om man undantager en viss torrolighet, som förf. synes kunna uppväcka genom sina påhitt; det mest lyckade af dessa är svärsonen Franks uppfinningsmani och hans proberande af sjamponeringsapparaten, hvilken i stället för att skölja uppfinnarens hår utsprutar två hvarandra korsande vattenstrålar ut öfver rummet.

Företaget att öfversätta memoarerna till svenskan kan troligtvis tillskrifvas förf:s lätta och lediga stil, hvilken äfven öfversättaren uppnått.

L. B.

Hugo Bergstedt: Striden om Homer, försök till framställning af den homeriska frågan. Norrköping 1893. M. W. Wallberg. 163 s. 8:o. 2 kr. 75.

Det är visserligen så, att skaldekonstens fader nu för tiden hör till de författare hvilka mera berömmas än läsas, men det torde dock t. o. m. för den stora allmänheten vara af ett visst intresse att veta, huruvida en Homeros funnits eller icke, om de dikter, som berömmas såsom det högsta mönstret för episk poesi, hafva en eller flere författare, om dikterna från början varit skriftligen affattade eller blott muntligt fortplantade, om de böra betraktas såsom folkpoesi eller konstdiktning, om de äro enhetliga konstvärk utan vank eller en samling af löst hopfogade berättelser och skildringar utan enhetlig idé. I hvarje händelse möter den homeriska frågan enhvar som historiskt vill förstå den mänskliga kulturens utveckling, ej blott estetikern, utan äfven arkeologen, historikern, mytologen och språkforskaren, andra att förtiga.

Man har nu under mer än ett århundrade användt lärdom, skarpsinne och äfven mycket fantasteri för utredandet af det stora problemet vid världsliteraturens början: de homeriska dikternas uppkomst och rätta natur. Frågan är icke löst, men åtminstone på vissa punkter negativt begränsad: de homeriska dikterna äro icke det och det; de äro t. ex. icke folkpoesi i den mening som det finska Kalevala. Den hos oss så mycket omhuldade sammanställningen af Homeros och Kalevala, ehuru till en viss grad berättigad — den djupa, klara floden, som vältar sitt vatten, än stridare än långsammare, mot ett bestämdt mål, och det stillastående skogsträsket låta ju jämföra sig — har framkallat en skef föreställning om det grekiska epos; man har bedömt Homeros, som man ej läst, efter Kalevala, som man åtminstone gjort någon bekantskap med.

Det fordras år att ordentligt arbeta sig in i den literatur, som lagrat sig kring namnet Homeros. Man är därför tacksam, om man under en kunnig och samvetsgrann förares ledning får ori-

entera sig på detta område. Dessa egenskaper tillkomma författaren af arbetet Striden om Homer. Hans framställning är klar och enkel, såvida de delvis svåra och detaljerade frågorna medgifva det, hans objektivitet står öfver alt beröm — något på detta forskningsområde rätt ovanligt, där resp. författares egen åsikt ofta vållar att de afvikande meningarna ej framträda i riktig dager. Han refererar med god urskilning, och i de fall, där undertecknad steg för steg följt honom i spåren, jämförande originalskrifterna, har hans framställning visat sig fullt riktig och träffande. — Visserligen kunde man på ett och annat sätt göra några invändningar mot förf:s uppfattningssätt, men det lönar ej mödan att här dröja vid dessa. Vi uppmana hällre dem som äga håg och förmåga därtill — utan någon direkt kännedom af det grekiska originalet går det knappast — att med förf. genomgå frågans förhistoria och sedan taga i öfvervägande, om de tro sig böra anse världens förnämsta epos vara ett oorganiskt lappvärk eller såsom förf. vilja antaga att en eller tvänne värkliga skalder på en tid, då literär äganderätt ej fans och ej skyddades, med begagnande af tidigare diktskatter konstnärligt komponerat och skriftligen upptecknat Iliaden och Odyssén, sådana de i hufvudsak gått till eftervärlden.

I. A. H.

Öfversikt.

Finsk belletristik. Då jag nu efter en oförsvarligt lång mellantid är i färd med att för Finsk Tidskrifts läsare gifva en kortfattad öfversikt af den finskspråkiga belletristiken hos oss, har all utlofvad julliteratur ännu ej hunnit utkomma, så att min redogörelse redan därför måste bli något bristfällig. Ej häller anser jag mig inom den trånga ramen af denna öfversikt kunna inlåta mig på någon utförligare kritik af några senaste vår publicerade, digra arbeten, hvilka för resten redan delvis blifvit behandlade i Tidskriften.

Jag tänker härvid närmast på två ytterst värdefulla literära produkter, som i vår utgåfvos, den ena af vår bekanta lyriska skald *J. H. Erkko*, den andra af en nykomling på skönliteraturens område, hr *Arvid Järnefelt*.

Den förres *Aino* är enligt förf:s egen benämning en dikt i 5 akter och har på vår finska scen upplefvat tiotal föreställnin-

gar, alla för en värmd och entusiasmerad publik. Stycket är ett lyckligt grepp i vår Kalevalamyt samt framställer den af ödet så hårdt drabbade unga flickan på ett lika poetiskt fint som psykologiskt riktigt sätt. Förf., hvars hela begåfning i grund och botten är lyrisk, har naturligtvis lyckats lika litet här som i sitt första djuptänkta, men dunkla skådespel Siaren (Tietäjä) åstadkomma något spännande och dramatiskt värkningsfullt stycke, i modern stil. Därtill är handlingen för fattig och långdragen samt dialogen för lugn och retorisk. Men utan sina dramatiska effekter är Ainodikten likväl icke, och ser man den på scenen med den originella etnografiskt och kulturhistoriskt pietetfulla uppsättning, hvarmed den på vår finska teater gifvits, så kan man njuta af det hela i fulla drag och blunda för sådana operamässiga situationer som sångarstriden mellan Väinämöinen och Joukahainen. Man bör dessutom ihågkomma att skalden försökt hålla sig så mycket som möjligt till Ainocykeln i Kalevala. Häri har han enligt min uppfattning, fullkomligt rätt; han har icke gjort, såsom man vetat berätta att en af våra dramatiska författare ämnar förfara, nämligen låta sin Aino vara en mogen kvinna, som medvetet kämpar för sina rättigheter, en licentia poetica, som i högsta grad chokerar hvar och en som känner till Kalevalas fina, nästan skära skildring af denna veka, naiva, bräckliga flicka, som stilla förgås under sina lidanden, tils hon i ett anfall af något drömlikt vansinne räddar sig undan sin gamle, envise friare genom att kasta sig bland böljorna.

Hr Erkko har med en finkänslig lyrisk poets instinkt ännu yttermera adlat denna blida och veka kvinnoskepnad, i det han gjort henne till en drömmande skaldinna ,hvars härliga naturs kildringar och fina känsloskiftningar utgöra äkta pärlor i det finska folkets vackra radband af lyrisk poesi. Dessutom är språket så fulltonigt och musikaliskt vackert — hr Erkko har skrifvit sin dikt på ett själffunnet flytande versmått, som baserar sig på Kalevalametern, men tillåter åtskilliga friheter — att man vid läsningen ovilkorligen tänker på musikackompangemang. Som melodram eller opera skulle Aino-dikten onekligen lyckas bäst, ty endast i musik kan hon målas i så skära färger, som skalden tänkt sig henne.

Hr *Arvid Järnefelt* tillhör en hos oss mycket känd, artistiskt anlagd släkt, hvars alla medlemmar med själ och hjärta omfattat den finska kulturkampen och deltagit i den nationella rörelsen. Redan i hemmet har han varit i tillfälle att utveckla sin konstnärliga syn på tingen, och sedermera har han under fortsatta studier yttermera mognat, så att han nu vid sitt första framträdande frapperar oss genom såväl sin djupa uppfattning af våra sociala förhållanden som det afrundade, konstnärliga sätt, hvarpå han återger sina tankar.

Hr Järnefelt skildrar i sin bok Isänmaa (Fosterland) en begåfvad bondestudent från fennomanins genombrottstid, som med ungdomlig värme hängifver sig åt studentperiodens ädla, men ofta toma och ännu oftare opraktiska entusiasm, tils han inser detta,

återvänder till sin hemort, arbetar där tillsammans med bönder och så småningom lär att uppskatta dessa såsom individer, lär att älska dem och att förstå, det lifvets lycka ej består i att mottaga kärlek, utan i att gifva. — Detta är med ett par ord sagdt innehållet i denna närmare 300 sidor omfattande roman, ett af de i psykologiskt hänseende djupaste och konstnärligt mognaste arbeten som under de senaste tider hos oss publicerats. Visserligen kunde man påpeka åtskilliga ojämnheter och tillochmed direkta fel i utförandet, men romanens planläggning är i alla fall så storslagen, dess fond — den nationella rörelsens uppvaknande — så djup och betydelsefull, personernas psykiska lif så väl markeradt och framställningen ofta så varm, att man glömmer arbetets små brister i jämförelse med dess stora förtjänster.

Eljes är det ej någon svår sak att finna den yttersta grunden till hr J:s världsåskådning: det är den tolstoiska altruismen, omplanterad på finsk mark. Att han värkligen intresserar sig både för Tolstoys arbeten, åsikter och lif, det har hr Järnefelt visat genom att i varmt skrifna tidskriftsuppsatser taga sin mästare i försvar och proklamera hans läror samt genom att i det dagliga lifvet efter bästa förmåga imitera honom. Jag vill ingalunda inlåta mig på någon kritik af den fräjdade ryske kärleksaposteln och hans genomdiskuterade åsikter; lika så skall jag lämna hr Järnefelts tolstoism i fred. Hvar och en har ju sin frihet att välja sina förebilder efter sin natur och sina böjelser. Hr Järnefelt synes åtminstone tilsvidare visa afgjorda anlag åt detta håll. Och ger han oss flere sådana varmt kända böcker som Isänmaa, så bevisar han att han behållit det bästa i tolstoismen: en varm kärlek till medmänniskan, isynnerhet till kroppsarbetarne; finna vi denna grundton äfven i hans framtida produktion, så ha vi i sanning ingenting att klaga, tvärtom.

Efter att ha redogjort för dessa två förnämsta finskspråkiga literaturalster från senaste vår, kunna vi gärna taga i tu med den egentliga julliteraturen.

Dess förnämsta prydnad är utan tvifvel *Juhani Ahos* sista arbete, *Papin rouva,* som i dagarna torde utkomma äfven i svensk dräkt. Sedan sin Yksin har Aho ej gifvit oss någon längre berättelse, men väl i dess ställe sina båda samlingar Spånor, hvilka säkerligen gjort den unga begåfvade skaldens namn omtykt och älskadt i flere hem, där man ej ville veta något af Yksin. Vi känna alla dessa Spånor, vi ha njutit af deras gedigna halt, beundrat deras formskönhet och den konstnärliga koncentration förf. här lägger i dagen. Men det oaktadt väntade vi någon vidlyftigare skildring, någon mera enhetlig uppgift för hans stora talang; man inbillar sig ej så ofta få mera i kvalitativt hänseende, när man får ett digrare arbete. Och dessutom hade ju förf. i sitt företal till första samlingen Spånor antydt att han höll på med något större ämne. Emellertid begaf han sig ut på sin italienska resa, och så ha vi fått vänta på det stora tils nu.

För par veckor tillbaka utkom Papin rouva, med hvars hufvudpersoner vi gjort bekantskap redan i förf:s år 1885 utgifna Papin tytär, som äfven den för några dagar sedan kommit ut i svensk öfversättning, så att hans arbeten nu småningom alla borde vara tillgängliga för svenska talande. Under loppet af 10 år har hr Aho utgifvit icke mindre än 9 skilda band, och med hvart och ett af dessa har han utvidgat kretsen af sina vänner och beundrare. Jag kommer så väl i håg med hvilken förtjusning jag läste hans ypperliga folkskildring, Järnvägen, som säkerligen kommer att räknas till vår klassiska prosa. Sedermera har Aho öfvergifvit denna folkklass, måhända därför att han märkte, med hvilken framgång folkskalderna själfva begynte skildra sin omgifning och dess åskådningar — Kauppis-Heikki, Alkio o. a.

I sin bok om Prästens dotter målade Aho för oss den psykologiska utvecklingen hos en ung och liflig flicka, hvars håg alltid brann för frihet och sökte vida vyer, ehuru hon af förhållandena kvarhölls i ett strängt religiöst hem, tils hon slutligen låter öfvertala sig till ett giftermål med sin fars enfaldiga och plumpa adjunkt. Hon gör det mot sin vilja, ty på djupet af sitt hjärta bär hon bilden af en rask och kraftig student, som på genomresa vistats några dagar på prostgården och sedan försvunnit för alltid.

Dock nej, sedan hon varit, ‚prästfru" i fem, sex års tid, återuppdyker f. d. studenten, numera filofiemagistern och estetikern Olof Kalm, inom hennes horisont.

Pastor Aarnio, Ellis man, har då en egen församling och bor på sitt natursköna, fredliga Tyynelä bortom världens buller. Men så får han en vacker dag ett bref af sin forne skolkamrat och vän Kalm, däri denne utan omsvep förklarar att han endera dagen skall infinna sig på Tyynelä för att stanna där och slutföra sin estetiska afhandling. Pastorn jublar och tycker att det här skall bli roligt, och Elli stackare, som under dessa långa år gått och drömt om sin ungdomskärlek, blir så öfverväldigad af sin lycka att hon — förblir stum af glädje. Såsom en sluten bok har hennes själslif varit, fastfjättrad som hon varit vid en ointelligent hvardagsmänniska, som hon näppeligen tolererat, men aldrig älskat. Att rycka sig lös från detta apatiska förnedringstillstånd, därtill var hon en för passiv och vek natur. Hon föredrog att lida, hoppas och drömma.

Och så kom han, hennes drömmars brudgum, en vacker, fin och intelligent man. Är det att undra på att mellan dessa tu uppstår ett visst förhållande, en andlig sympati, som från hennes sida växer till en helig psykisk hängifning, å hans igen förblir en bildad, egoistisk världmans makliga sommartycke. Magister Kalm stannar på Tyynelä ungefär blott en månad, och denna korta tid är det förf. på dessa 244 sidor företagit sig att skildra. Där omväxla de härligaste naturbilder, soliga, saftiga sommarlandskap med fina psykologiska analyser, poetiska tête-à-tête stämningar och — banala hvardagsbestyr och dito dialoger.

Hilda Vangel i Byggmäster Solness skulle säkert ej tycka om Ahos romaner i allmänhet och i synnerhet icke om Prästfrun: där saknas nämligen nästan totolt det „spennende“ elementet. Skildringen flyter lugnt och behagfullt, utan brådska, utan större stötestenar. Språket är poetiskt, sonort, rytmiskt, ordrikt, alltid målande. Bipersoner finnas så få som möjligt, och äfven dessa expedieras tämmeligen kort. Det är endast vid skildringen af sommarnaturen och af hufvudpersonens psykologi som Aho målar „med den brede Pensel“; då är han minutiös och breder ut sig så makligt, som om något sådant som brådska als ej skulle finnas till för honom.

Eljes är det intressant att jämföra Ahos fint kända och väl återgifna Elli med t. ex. Björnsons Ragni eller Axel Lundegårds poetiska kvinnoskapelser. Ahos poetiska gestalter, också de finaste och andligaste, hafva alltid en sådan portion sund realism, att de aldrig förekomma oss som sköna drömfigurer och blotta foster af skaldens fantasi, utan de äga alla värklighetens doft och bära dess stämpel. Denna Elli t. ex. hon går där och förrättar alla sina hvardagligaste värdinne-bestyr, midt under det hon drömmer om den andligaste lycka och konverserar i alla möjliga högtrafvande frågor. Denna värklighetsdoft gör det, att man känner värklig sympati för denna kvinna, hvars lif varit så glädjelöst och hvars framtid efter några veckors sällhet — blir kanske ännu tomare och dystrare. Magister Kalm öfverger nämligen henne, så snart förhållandet ej mera börjar öfverensstämma med hans maklighets principer. Det är historien om ett finskt äktenskapsbrott, ett brott, som egentligen sker i tankar, men knapt i handling. Hufvudpersonen Elli är väl tecknad, finska i alt hvad hon gör och låter. Däremot är hr Kalm en mindre lyckad typ af en egoistisk världsman: en självsäker och mångbepröfvad herre med hans parisiska erfarenheter bör ej visa sig så osäker och tafatt, när det gäller en dylik landtlig eröfring, som för resten knapt kan kallas en sådan. — Pastorn är tecknad med få, kraftiga drag och står lifslefvande för oss.

Båda våra förnämsta folkskalder, *Kauppis-Heikki* och *Alkio*, hafva till julen utsändt hvar sin bok. Eller egentligen har hr *Alkio* blott påbörjat utgifvandet af en längre serie „berättelser från näfrättens tider“. Arbetet, som utkommer häftesvis — en ovana som hr W. Söderström tyckes ha tagit monopol på — kommer att omfatta 8 häften à 2 ark och heter *Puukkojunkkarit.* Då det tilsvidare är fullkomligt omöjligt att uttala sig i någon riktning angående romanen, få vi åtnöja oss med följande utdrag, hvari förf. redogör för sina afsikter med serien:

Redan för många år tillbaka uppstod hos mig tanken på att försöka skildra sydösterbottniska befolkningens lefnadshistoria ända från de beryktade „puukkojunkarenes“ tider i medlet på detta århundrade. Denna befolknings karaktär har nämligen i så väsentlig mån förändrats, att detta är värdt all uppmärksamhet. För att närmare taga reda på förhållandena, företog jag senaste sommar en studieresa till Kauhava och Härmä. — —

Så beslöt jag att såsom skilda arbeten publicera min „historia". I första delen skulle „puukkojunkkarit" skildras, i de följande de organiserade röfvarbanden och huru grunderna för alt samhällslif där börja vackla i anledning af sedernas förvildning; därefter huru pietismens mäktiga motvikt, kronans hand och nödåren småningom förmildra råheten. Sedan skulle följa en skildring af folkets kamp mot den orättvisa byråkratin, af lidandena under „hårda tider", och slutligen vår tid med sin upplysning."

Om hr Alkio mera är en skildrare af folkets seder, i det hans hjältar äro att betrakta såsom exponenter för de rådande bruken och det förvildade umgängeslifvet, är däremot hans ostfinska pendant *Kauppis-Heikki* mera psykolog: han försöker tränga in i sina personers själslif och blotta de innersta känslorna och de dolda passionerna. Alkio är mera tendensiös, och om också hans framställningssätt i allmänhet är objektivt, så visar sig hans världsförbättrareifver i val af ämne, i företal, stridslust o. s. v. Kauppis-Heikki är frisinnad äfven han och en varm vän af upplysning, men vi märka aldrig i hans böcker någon genomgående tendens, som han direkt skulle förfäkta och bevisa. Han har en värklig konstnärsförståelse vis-à-vis olika karaktärer, och väljer han ut ett ämne, så gör han det för att det är ett psykologiskt intressant spörsmål. Naturligtvis kommer äfven han att vid skildrandet af den miliö, i hvilken hufvudpersonerna existera och handla, gifva oss bilder af folkseder, men detta gifves då blott som ram till de uppträdande personernas bild. Mest påminner Kauppis-Heikkis naturel om Juhani Ahos, ehuru han saknar dennes nästan öfver alt skönjbara melankoli. Olika kvinliga allmogetyper synas framför alt intressera honom, och jag måste genast gifva honom det erkännande att han förstår sig på dem kanske bättre än någon af våra andra författare. Detta har han ådagalagt såväl genom sin tidigare psykologiska novell Viija (Sofia) som genom sin nyssutkomna bok *Laara.*

Det är en berätttelse på 144 sidor om en ung, fattig österbottnisk flicka, som beger sig långt bort till Savolaks för att där finna sin utkomst och om möjligt en äkta man. Mycken smälek och mycket elände får hon lida under denna sin jakt efter lyckan, ty en kringvandrande flicka ser ingen vidare blidt på. Men hon är en energisk kvinna som med alla medel kämpar för att nå målet, söker de förmögnare gårdsflickornas sällskap, tillegnar sig deras mera hyfsade sätt och öfverglänser dem alla i beräknande klokhet. Hon vill bli värdinna och ej någon torparehustru, ty hennes håg törstar efter rikedom och makt, för att hon sedan skall kunna med stolthet och hån bemöta dem som föraktat henne i hennes fattigdom.

Och hon vinner sitt mål, ty hon är vacker och hänsynslös. När hon ej lyckas få en ung man, gifter hon sig med en gammal gubbe, som hon kujonerar bäst hon vill. Och i det hela taget är hon nöjd med detta parti, nu behöfver hon ej lyda någon. Att gubben är orkeslös, oroar henne ej vidare; hon vet att roa sig än med sin ståtlige dräng, än med någon annan. Gubben tyckes ana sitt förhållande till „sina" tre barn, men vid graf-

vens rand vill han ej ställa till skandal, utan uppmanar sin son att uppfostra dem, i fall han faller bort.

Så dör gubben, och Laara tager till husbondsdräng en af sina förre beundrare, som förut försmått henne för hennes fattigdoms skull, men numera blifvit utfattig själf. Detta gör hon för att få tillfälle att hämnas genom att visa honom hans underordnade ställning. Men när hon anser sig ha förödmjukat honom tillräckligt, låter hon honom veta att det möjligen kunde blifva giftermål dem emellan. Bröllopet firas, men äktenskapet blir olyckligt; mannen visar sig vara en obotlig suput, som hon får springa efter och leda hem på kvällarna. Under en båtfärd sent en höstafton falla de båda i vattnet, blifva räddade, men Laara ådrager sig lunginflammation och dör sörjd och saknad af — ingen.

Stilen är flytande, språket naturligtvis genuint och karaktärsteckningen ovanligt säker, isynnerhet hvad hufvudpersonen beträffar. Såsom fel kunde antecknas, att framställningen nu och då besväras af luckor och att vissa detaljer ibland svälla till på bekostnad af andra viktigare episoder, som i stället endast skizzeras. Vi hoppas att den obestridligt begåfvade förf. måtte mera utbilda sin blick för de konstnärliga proportionerna, hvilkas åsidosättande alltid hämnar sig.

Signaturen *K. A. Järvi*, f. n. redaktör för ett landsortsblad, är ej alldeles obekant för den finska publiken. Utom sin fleråriga publicistiska värksamhet och en mängd småberättelser af underhaltigare art, har han för ett par år tillbaka utgifvit novellen Työmiehiä (Arbetsfolk), som är en allvarsamt menad, realistiskt utförd och med en journalists flytande penna skrifven skildring ur stadsarbetarenes lif. Det är denna klass hr Järvi tyckes bäst känna, och därför göra hans skildringar intryck af med känsla återgifven värklighet. Till denna sfär hör på sätt och vis äfven hans novell *Peräkartanon ylioppilas* (Studenten från bakgården), som nyligen utkommit i bokhandeln.

Förf. skildrar där huru tjänsteflickan Anna Tihinens son — fadern är en rik köpmannason — genom de brokigaste och mest förödmjukande skiften arbetar sig fram till student, men sedan i brist på pengar och föraktad af alla råkar på villovägar, gör sin mor ansvarig för alt och blir en rant. — Berättelsen synes mig vara gjord efter värkligheten och skrifven okonstladt och ledigt. Den stackars modern är väl tecknad och väcker ovilkorligen vårt deltagande i lika hög grad som studenten, hvars ynkliga skoltid skildras omständligt och med sakkännedom.

Santeri *Ingman* har ej utgifvit någonting till denna jul. Men han har fått en ny skaldebroder, hvars gåfvor synas peka åt samma lediga, välmenta humor, som kännetecknar den nyssnämde. Det är *Otto Tuomi*, som genom sina *Pieniä kertomuksia* (Småberättelser) dokumenterar sig såsom en lifskraftig talang med en viss skärpa för lifvets olika företeelser. Hans novellsamling

omfattar 16 korta berättelser. Utan att vilja inlåta mig på någon detaljerad kritik, vill jag blott omnämna en sida hos hr Tuomi, som jag skildt fäst mig vid. Undantager jag Juhani Ahos sorgliga berättelse om en harunge, har jag knapt läst på finska några lika trefliga och välskrifna skildringar ur djurens lif som hr Tuomis Miisu, namnet på en katt, och Muukalaista verta (Främmande blod), där förf. beskrifver den för byns bondprissar oangenäma öfverraskningen, när de en vacker dag se att stora främmande rashundar anländt till orten. Eljes har hr Tuomi valt sina ämnen från de mest olika områden. Af de humoristiska styckena må särskildt nämnas de pigt och med van hand skrifna novelletterna He olivat lapsia, Vanhan paketti och Maksettu asia, i hvilka det savolaksiska godmodiga skämtlynnet kanske bäst framträder. Anmärkningsvärd som prof på författarens sentimentalitet är berättelsen om kaptenen, som måste öfverlämna sin gamla vän, ångbåten Kullervo, i främmande händer. En viss originalitet spåras äfven i skildringen om lokomotivföraren, som hade ett oemotståndligt begär att öfverköra kor och hästar, hvilka råkade i hans väg.

I stilistiskt hänseende måste vi dock anmärka mot flere af hr Tuomis novelletter, att de förråda en märkbar brist på koncentration, ity att han ofta upprepar samma sak, hvarigenom stilen förefaller nog pleonastisk och sålunda ej åstadkommer den åsyftade värkan. Återstår blott att se om icke hr Tuomis konstnärliga blick skall märka dessa svagheter och han härefter vinnlägga sig om att afhjälpa dem.

En fullkomligt obekant nykomling på den finskspråkiga literaturens område är hr *Matti Rinta*, som i Otavas godtköpsbibliotek publicerat *Kertomuksia Etälä pohjanmaalta* (Berättelser från Syd-Österbotten). Förf. till dessa små skizzer synes tydligen vara påvärkad af Alkios skildringar från samma trakter. Äfven han beskrifver den sydösterbottniska befolkningens lif och tecknar för oss en mängd karaktäristiska drag, isynnerhet råhet i sederna, missbruk af alkohol och emigrationsifvern. Något nytt innehålla hr Rintas små berättelser icke, men hans lediga och lätta framställningssätt gör dem till en njutbar läsning.

Vi skulle ännu hafva en hel mängd julliteratur, såväl original, arbeten som öfversättningar, att anmäla, men då de blifvit oss tillsända i sista minuten, se vi oss nödsakade att spara dem till härnäst.

Kasimir L.

Julöfversikt [1]. Öfverst på vårt julbord ligger denna gång af flere skäl *Finland i det 19:de seklet*, hvilket redan hunnit vägen till de aflägsnaste bygder och redan bereder sig till färden utom vårt lands gränser. Vi hoppas snart få tillfälle att fullständigare yttra oss om detta betydande värk. — Fyra hörnstenar under bok-

[1]) Afslutad den 12 december.

stapeln framför oss utgöra de hittils utkomna respektabla häftena af *J. V. Snellmans samlade arbeten,* hvilkas tid väl kommer, då man börjar gå till grunden med det mesta som behärskar föreställningssättet hos oss och som utgjort drifvande krafter i vårt offentliga lif.

Jac. Ahrenberg har i sin nyaste bok, *Familjen på Haapakoski,* framför alt valt ett tidsenligt ämne: den finske ädlingen som med de bästa föregåenden och förutsättningar och föresatser att träda i illustra fäders fotspår emellertid genom sitt giftermål med en rysk skönhet altmer drages från sitt fosterland. Vi behöfva icke säga att fina, skära stämningar i detta arbete omväxla med raska skildringar från eget land och kejsarriket. Man har något svårt att förlika sig med hjältens snabba metamorfos; men hans Helena, den lockande sirenen, är en helgjuten bild, som visserligen icke tilltalar vår patriotism, men så mycket mer ett ärligt konstsinne.

Af *Karl A. Tavaststjerna* hafva vi erhållit hans redan mycket omtalade Korta bref från en lång bröllopsresa. För dem som ögon hafva till att se inrymma de icke så litet finhet i den psykologiska utvecklingen af ett förhållande, smekmånadens uppgående i värkligheten, hvilket visserligen här framträder på samma singuliära och i viss mån litet tillkrystade sätt som det mesta hos Tavaststjerna, men lika fullt erbjuder ett stort allmängiltigt intresse. Svårare blir det för oss att ge detta erkännande åt samme förf:s *I förbund med döden,* ehuru ingalunda häller här hans förmåga att skildra på en gång glänsande och djupgående förnekar sig.

Allas vår Margit af *Mikael Lybeck* är en i hufvudsak mycket tilltalande skildring af en ung flickas första lärospån på Astrilds vädjobana. Det finnes här knapt något spår af denna författares tidigare på förkonstling så rika prosastil: den unga Margit skulle, tro vi, själf kunna läsa sin saga utan att ofta behöfva stanna och fråga sig hvad det och det egentligen månde betyda. — För *Gustaf von Numers* och *Adolf Paul* hänvisa vi till de två första recensionerna i häftet. Vi kunna säga att våra mera kända författare på svenska hedrat sig till denna jul.

I afseende å öfversättningarna från finskan kunna vi i anslutning till hvad tidskriften redan nämt om originalen yttra oss helt kort. *Juhani Ahos Till Helsingfors* skall väl numera vacka mindre betänkligheter än i tiden originalet; icke häller öfversättningen anse vi så klandervärd som den i några blad utskrikits — men bokens utstyrsel motsvarar icke dess pris. *S. Ingmans Från Reservkasärnen* har erhållit en „kongenial" öfversättare och skall helt visst roa äfven i sin svenska dräkt. Då detta skrifves, hämtas oss *Prästens dotter* af Juhani Aho, och man väntar på dess fortsättning, liksom på öfversättningen af *Arv. Järnefelts Isänmaa.*

Det *Album* som utgifvits från vårt svenska fortbildningslärovärk har ett synnerligen rikt och omväxlande innehåll, som synes af vår literaturförteckning. Med skäl rör det sig till god del

kring läroanstalten, dess lärarinnor, lärare och bortgångna elever, särskildt fröknarna Elisabeth och Anna Blomqvist. Af den förras hand ingår ett i hög grad beaktansvärdt program för flickskolornas reform i närmaste framtid. Z. Topelius har bidragit med tre sonnetter till lärarinnan, där blott det skälmska (?) uttrycket „apor" om hennes elever nästan ser ut som en lapsus calami. Skulle vi i öfrigt för de synbarligen strängt valda belletristiska bidragen ha ett pris att bortgifva, skulle det tillfalla den oss okända förf. till Ett bref. De beskrifvande uppsatserna vittna alla att de forna eleverna rört sig ute i den stora kulturvärlden och att de värkligen ha något att berätta.

Till skönliteraturen på finska kunna vi här blott tillägga titeln på *Kasimir Leinos* länge bebådade diktsamling: Väljemmillä vesillä, hvilken tyvärr ännu ej kommit oss tillhanda.

Bland öfversättningar till finskan anteckna vi här *Jon. Lies* Pahuuden voimia öfv. af I. K. Inha, *Ch. Dickens'* Jouluilta och *Edm. de Amicis* Kansakouluopettajan nuoruuden vaiheet samt den estländska förf. *L. Suburgs* Liina, alt erkändt goda literaturalster.

Bland julliteraturen från **Sverge** nämna vi utan att därmed etablera någon rangordning främst *A. Lundegårds* Prometeus, en roman i två delar; i den ena äger eller rättare bortkastar hjälten en falsk juvel, i den andra vinner han en äkta pärla. Då denna senare tillika blir hans äkta maka och den förra extra flinkt tröstar sig, äro konflikterna ganska oblodiga; men de blotta dock ej så litet af hjälten-skulptörens själslif och sträfvanden — liksom de föra med sig några intressanta bifigurer. Vi hoppas senare få tillfälle att återkomma till denne författare, hvars arbeten tidskriften äfven förut haft anledning att särskildt uppmärksamma.

En med intresse motsedd publikation är *Anna Charlotta Lefflers* Efterlämnade skrifter. Huru olik är icke den fru Leffler, som möter oss här, henne som framträdde med de första samlingarna „Ur lifvet". Samma hand, hvilken där liksom sökte kalkera ut för oss värkligheten för att med sällspord kraft peka ut missförhållanden i lifvet, har i „Sanningens vägar" gifvit ett sagospel, däri hvarje person ända till namnet är en symbol. Denna djuptänkta symbolik af människoandens rastlösa sträfvan är emellertid icke dimdunkel, gestalterna hafva en viss fasthet i konturen, de äro likvisst släkt med bilderna i „Ur lifvet", likasom de äfven otvetydigt vittna om djupa intryck af Italiens literatur och bildande konst. Det sistnämda gäller ock de „Napolitanska bilderna". De äro små teckningar af italienskt folklif, natur, seder och bruk, alt återgifvet med fasta bestämda linjer, i allmänhet mera teckning än färg; den sydländska naturens oändliga skönhet likasom säkert äfven personliga erfarenheter ha tillfört dem ett gemensamt drag af harmoni, som aldrig fans i teckningarna „Ur lifvet", men i djup kunna de icke mäta sig med de sistnämda. De Napolitanska bilderna äro dock turistens och främlingens intryck, så underhållande de än äro skrifna och så betecknande

de, såväl som „Sanningens vägar“, äro för författarinnans utvecling. Det andra bandet ha vi först då detta skrifves erhållit.

Fru *Amanda Kerfstedt* har till julen utgifvit en större roman, *Holger Vide.* De förtjänster och brister som utmärkt denna författarinnas tidigare arbeten återfinnas i väsentlig mån här: den klara blicken, det goda hjärtat som ibland löser konflikter på sannolikhetens bekostnad, den nyktra stilen som egentligen icke har en fläkt af konstnärlighet öfver sig och det moraliskt fasta botten som aldrig sviktar. Vid läsningen af fru K:s arbeten kan stundom hos en uppdyka ett sakta tvifvel om tendensliteraturens absoluta förkastlighet. I en tid då estetiskt intresse och förståelse sprides i alt vidare kretsar, då massorna altmer vänjas att se lifvet med målare- och skaldeögon, och ett uppdrifvande af de intellektuella förmögenheterna möjliggör en mångsidighet i lifsuppfattningen, som försvårar fastslåendet af gränsen mellan rätt och orätt, och därigenom i sin mån kan värka upplösande på karaktärerna — är en bok sådan som Holger Vide icke utan all betydelse. Ehuru i saknad af yttre fägring, gör den ett visst intryck, beroende på den innerlighet hvarmed förf. fattat sin uppgift. Det är en äktenskapshistoria, psykologiskt rikare än fru K:s tidigare arbeten, men likväl tämligen besvärad af hjärtnupenhet och mycket tarfliga bipersoner, hvilkas öden med onödig vidlyftighet relateras. Oaktadt hustrun här från början står iklädd tragisk skuld, då hon, trots fästmannens ärliga försäkran att han upphört älska henne, tvingat honom att hålla sitt äktenskapslöfte, kan hennes självfoffrande, hennes plikttrohet i det yttersta icke förfela att göra sin värkan, emedan de tala om förf:s bärgfasta tro på ståndaktighetens och försakelsens alt skymmande storhet.

Om *Aug. Strindbergs Dramatik* och hans på tyska utgifna dramatiska stycken samt *L. Josephsons* skådespel inskränka vi oss till en påminnelse vid detta tillfälle.

Elias Sehlstedts sångmö uppträder rikt utstofferad i C. Snoilskys af C. Larsson illustrerade praktupplaga, men ändock har man, sanningen att säga, redan länge börjat längta till slutet på dessa många häften. Vi måste bedja vännerna och de kanske ännu flere väninnorna af *C. D. af Wirséns* lyra eller rättare harpa om ursäkt för att vi låta honom följa efter Sehlstedt. Dessa nya *Toner och sägner* äro utvärtes hållna i ljust rosenrödt och invärtes lika hvitmenade och vackra som alt af C. D. af W.; man skall här finna nya sägner och äfven några nya toner, om också tonarten är densamma som förr. Kärnan i den längsta bland dikterna, Svensksund, är fast och märgfull — för att icke här ingå på flere detaljer. — Af *G. Björkmans* framstående öfversättningar har, efter vår senaste granskning, åter ett elegant häfte utkommit: Fallna blad, madrigaler af A. Teijo — en kärlekshistoria utan synnerligt djup och utan ett högre innehåll, men med glöd och färg i skildringen. — *Johan Lindström* (Saxon) utsänder ett litet dikthäfte, Där hemma i socknen, några väl funna och

raskt hållna folkmotiv, men äfven trivialt dragande på harmonikan däribland.

Kärlek är titeln på en afhandling i dramatisk form om äktenskapet och det sedliga lifvet af Erna Carlmin: en hustru lämnar sin man för en rival, som i högre mening kan bli hans maka, och det sedligt rätta i detta idealistiska förfarande utlägges konsekvent och åskådligt som i en platonsk dialog. *Det röda håret* af F. C. Bjarke skildrar åter hustruns förtidiga bortgång med döden från ett inkongruent äktenskap, ett tema som på ett mera realistiskt, men föga sannolikare sätt konstituerar hufvudpersonen i *Lena,* en bok om fruntimmer, af sign. René. Lättare är konflikten och mindre behållningen af Carl Nissens *Älfvalek,* som åtföljes af tre mindre berättelser. — *Freja von Gruus,* dram af Hj. —el, sätter däremot kärleken i andra rummet och det sociala tartyfferiet i första planet; det hela förefaller hvad man kallar blandigt.

Af *Sigurd* är det nog att anteckna hans senaste samling, Fröken Jennys konditioner, och af *Henrik Wranér* hans Helgdagsbilder och hvardagshistorier. *N. Ödman* har sändt ut ett digert häfte, Växlande bilder, mest från resor i eget och främmande land. — *Math. Langlets* „Fin de siècle“ innehåller mycket allvarliga betraktelser för sex aftnar och en förlofning, som borde kunnat åstadkommas med litet mindre resonemang — en nyttig bok för resten. — För *julkalendrarna* m. m. d. redogöra vi med vanlig utförlighet i tidskriftens literaturförteckning.

Två af de märkligaste böcker på öfversättningsliteraturens område äro *Emile Zolas* Doktor Pascal och *Paul Bourgets* Det förlofvade landet. De kunna betraktas till en viss grad såsom hvarandras motsättning. Zola afslutar med Doktor Pascal sin stora romancykel Familjen Rougon Macquart, denna jättelika sedeskildring, som vill omfatta ett helt tidsskede af Frankrikes historia. Doktor Pascal liknar ett bokslut. Zola framställer däri de resultat, till hvilka han kommit vid genomförande i romanen af sin naturalistiska metod, och slutsumman blir ett konstaterande af den lefvande naturens oaflåtliga segrande arbete. Kanhända tydligare än i någon af cykelns föregående delar framträder emellertid i denna roman metodens svagheter. Bourgets Det förlofvade landet hör åter till de analytiska romanerna, i hvilka sönderdelningen af det moraliska lifvets och känslolifvets fenomen utgör hufvudsak. Denna roman har gamla traditioner inom den franska literaturen, och Bourget har tagit upp dessa på ett glänsande vis. Det problem han uppstält hör till den sorgliga värkligheten i det dagliga lifvet: han vill utreda till hvilken grad det faktum att frivilligt hafva gifvit lifvet åt en annan lefvande varelse ålägger oss förpliktelser gent emot denna. Boken är en af de finaste, mest genomförda skildringar af ett i sig själf mycket enkelt grundtema.

Den återger de ömtåligaste af känslans skiftningar samt är bygd på den etiska grundsats, att våra gärningar äro våra domare och vi måste försona hvad vi brutit, oberoende af det öfverseende en slapp samhällsmoral kan hafva tillhands. Boken är af det mest läsvärda som nyligen kommit ut. Af ett visst värde är ock Bourgets *Cosmopolis*, om ock i sin hufvuddel rörande sig inom pariserlifvets kvalmigare atmosferer. — *Lemaitres* bok *Kungarne*, som numera dramatiserats, skär med dissekerknifven i den monarkiska ärftlighetstanken med ett altför vådligt grepp för att värka konstnärligt, värklighetstroget, oaktadt alla anspelningar på passerade hofskandaler. — „När kärleken slocknar“ af *G. Ohnet* är en skickligt hopsatt kokotthistoria eller rättare en kokotthjältes tröstlösa historia, knapt något mera.

Hög och allvarlig med all sin icke så alldeles ringa sensualism framträder däremot *Mathilda Serao* i sin roman *Straff*. — Öfver den polska författarestorheten *J. L. Kraszcevski* och hans först till svenskan öfversatta Resurrecturi, Adelskronan, skola vi snart offentliggöra en uppsats.

Bland den engelska öfversättningsliteraturen är David Grieves historia af M:rs *Humphry Ward* särdeles kraftfullt skrifven, med mycket dramatiskt lif i en del scener; men trebandsformatet, som är det traditionella inom den engelska romanliteraturen, har kommit skildringen att dragas altför långt ut. Romanen saknar nödig koncentrering, och slutet tyckes hafva kommit till mera för att tjäna förf:s moraliserande syfte, än såsom en naturlig följd af det helas utveckling. — *Bret Hartes* Herrskapet Harkutt är historien om en familj, som kommer sig upp i Californien. Bret Harte kan uti sina skildringar framställa och bibehålla det äfventyrliga och sagolika som man blifvit van att förbinda med blotta namnet af den yttersta amerikanska västern. I det han tager till hjälp alla de oförutsedda öfverraskningar, som vildmarken och de föga ordnade samfundsförhållandena erbjuda, håller han läsaren i spänning. Om psykologin icke blir så särdeles djup, kan han i stället gifva förtjusande skildringar af ödemarkens oberörda natur. — Anna Geetes öfversättning af *Mark Twains* Huckleberry Finn kommer oss nu först tillhanda, hvarför vi måste inskränka oss till ett omnämnande af denna i original och i den första svenska upplagan så omtykta bok.

Om man ville vara elak, kunde man säga att *Friska tag* af R. L. Stevenson och Lloyd Osbourne är en kombination af skeppar- och röfvarhistoria, men hällre kan man berömma de raska skildringarna af den ofta grymma guldjakten på hafvet och i den nya världens hamnstäder, uppblandade med några svaga ansatser till högre sträfvanden. — I *Conan Doyles* bok Min vän privatdetektivens äfventyr (The adventures of Sherlock Holmes) höja förf:s skarpsinniga iakttagelser honom öfver kriminalnovellens nivå, om ock å andra sidan skildringen emellanåt är litet för bred i de båda ganska digra serierna. De små uteslutningar öfversättaren

gjort har man därför ingenting att anmärka emot. — *Donovan* af Edna Lyell, som tyckes ha vunnit en kolossal spridning i original, har visserligen de vanliga ingredienserna i engelska romaner: utdragna skildringar af obetydligheter, fromma betraktelser, stora kapital, undanhållna arf, en deciderad hjälte o. s. v. men man följer dock med ett visst intresse den varma skildringen af Donovans förändring från en egensinnig ateist och passionerad spelare till en förträfflig och troende äkta man.

Vi hafva äfven denna gång att anteckna den sedvanliga tributen till bokmarknaden af Nataly v. Eschstruth — Komedi, 400 sidor till förmån för förtjänstens adelskap —, H. Schobert — Markisinnan Rose, — förf. till Molly Bawn — Ett naturbarn.

Dock det är tid på att lämna den „lösare maten" och komma till den rena värklighetens kraftiga spis. Af inhemska arbeten hafva vi här att anteckna W. Lübkes *Taiteen historia* pääpiirteissään, öfvers. af K. Forsman, med hvars sista häfte Finska literatursällskapet har afslutat ett af sina icke minst betydande arbeten. — *C. F. Nordlunds* lilla bok „Skolförhållandena i äldre tider" innehåller skildringar och minnen, som ej sakna kulturhistoriskt värde och som dessutom kunna rekommenderas såsom en intressant läsning för dem som vilja upplifva gamla skolminnen. Till och med de som nu intaga skolbänkarna skola säkert med nöje taga kännedom om huru det gick till i den gamla skolan. Ett slags akademisk pendant till rektor Nordlunds bok äro *Studentminnen* från 40-talet, upptecknade af en gammal Lundensare.

Fru Cecilia Bååth-Holmbergs väl illustrerade ljusbild af *Carl XV*, hvilken redan granskats i tidskriften, sprides numera äfven som godtköpsupplaga om 15 häften à 25 öre.

Från franska revolutionens dagar har Magnus Höjer offentliggjort fyra med porträtt illustrerade uppsatser: Ludvig XVI och Marie Antoinette, Mirabeau, Barnave och Girondisterna, alla i en klar och öfvertygande framställning. — Paul Gaulots historiska skildring af Axel Fersen och den olyckliga drottningen, likaledes med porträtt, är mera genreartad, men icke därför mindre läsvärd, den bär titeln *Drottningens vän* och är öfversatt af Elina Bay.

För den mognare ungdomen, för studenterna och de bildade hemmen skall *En bok om Sverige* (Fahlcrantz & C:o) erbjuda en utmärkt lektyr. Väl valda skildringar af Sverges och nordens natur omväxla med bilder af märkligare orter eller ock byggnader, såsom Stockholms och Gripsholms slott, Upsala domkyrka o. a. I den historiska delen ingå likaså icke blott resonerande öfversikter, utan ock detaljskildringar från den svenska historiens alla områden, då och då afbrutna med ett skaldestycke. Vid valet hafva utgifvarne, R. Bergström och O. A. Stridsberg, synbarligen fäst afseende icke blott vid författarnes berömda namn och

vetenskapliga gedigenhet, utan ock vid framställningssättet. — I större format och med större pretensioner uppträder *Vårt folk* (C. E. Fritze, Sthlm), hvaraf dock endast ett ståtligt häfte hunnit fram till oss, då detta skrifves. — *Ätten Bernadotte* är framför alt en illustrerad uppslagsbok, i hvilken alt som sagts och skrifvits om ätten Bernadotte dels rekapitulerats, dels i korthet angifvits med nödiga hänvisningar till originalurkunder. Alt detta är gjordt med synbarlig omsorg, minutiöst och noggrant. De regerande medlemmarnes historia är berättad i korthet och sålunda, att personen, människan karaktäriseras — med andra ord herr Joh:s Almén är biograf, icke historieskrifvare. På sid. 18—20 karaktäriseras ätten Bernadottes uppfattning af „den finska frågan". Typografiskt hör boken till det bästa som gjorts i Sverge. — *Knut L. Tallqvists* „Kulturkampen mellan semiter och indoeuropeer" är den första skrift af finländsk författare, som ingår bland studentföreningen Verdandis småskrifter. Vi få här, skrifver till oss en meddelare, göra bekantskap med en intressant kulturskildring, som sträcker sig öfver tre årtusenden. Förf:s behärskning af materialet, den klara stilen, fria uppfattningen och varma känslan för ämnet jämte dettas egen betydelse skall säkert skaffa skriften stor spridning vid sidan af samlingens öfriga afhandlingar.

Ett utmärkt arbete i sitt slag är Gustaf F. Steffens skildringar *Från det moderna England*, både till text och i illustrationer vida öfverträffande hvad vi i den vägen fått till lifs, t. ex. ur Paris, och endast jämförligt med det stora värket *Världens hufvudstäder*, hvilket efter senaste jul slutförts. Likaså är den ovanligt billiga nya upplagan af Ernst von Hesse Warteggs *Nord Amerika* numera i det närmaste fullständig.

Den sociala frågan af J. Hurlet, öfvers. af O. H. Dumrath, är långt ifrån en systematisk utredning af ämnet, utan innehåller 22 synnerligen väl skrifna korta interviewer af representanter för de mest olika ställningar och åsikter i socialt hänseende; endast en af skildringarna, I Ryssland, upptager 20 sidor, också de fylda med drastiska personliga erfarenheter. Hurlets bok är dock naturligtvis ej blott underhållande, den ger mycket att tänka på, och läsaren förvärfvar här en icke ringa inblick i det sociala problemets natur.

Af C. Flammarion hafva vi två böcker, den ena *Vår himmel*, rent instruktiv, den andra *Världens undergång*, mera fantasirik, båda illustrerade. — För sakrikedom utmärka sig de båda naturvetenskapliga illustrerade sammelvärken *Hvarför och huru?* och *Ihmeitten maailma*, intetdera okändt för tidskriftens läsare. — Ett klassiskt arbete på sitt fält är det ganska uttömmande urval R. Bergström gjort ur *Jägarförbundets gamla tidsskrift* och utgifvit under titeln Ur Tidskrift för jägare och naturforskare. — På den finländska sportliteraturens mark ha vi nöjet annotera forstmästaren *H. R. Sandbergs* Den finska skidan, öfvers. af Oss. Reuter. — Med *Svenska slöjdföreningens* intressanta meddelanden följa

detta år sex planscher i folio med afbildningar från svenska utställningen i Chicago: kyrkliga föremål, möbler, husgerådssaker, bokband o. m. d., alt utsökt och elegant. Vi kunna icke för ofta uppmana äfven den finländska allmänheten att göra bekantskap med denna förenings publikationer.

Bland **böcker för folket och för ungdomen** upptaga vi främst den nya öfversättningen af *Onkel Toms stuga* med teckningar af *Jenny Nyström* och *A. H. Fogowitz'* bearbetning af boken, till finskan öfversatt af Aatto S. — „Om Sven som kom i folkhögskolan och Nils som blef hemma" karaktäriserar sig redan genom titeln, likasom G. A. Hentys *Kelpo poika* tahi kuinka Yrjö Andrews maailmassa menestyy.

Af det nyttiga, med talrika afbildningar försedda, men likväl billiga arbetet *Enhvar sin egen lärare,* ha, då detta skrifves, 20 häften utkommit, en god bok lika väl på autodidaktens hylla som på den vetgiriga skolelevens. — *Samlingarnas bok* af den för ungdomen väl bekanta D. S. Hector bör bli särdeles välkommen för de längre hunna äfven i vårt land, ehuru en bearbetning med hänsyn till våra förhållanden vore ännu bättre. Ganska utförligt genomgås här naturens alla riken, och delvis färglagda illustrationer underlätta textens förstående. Ungdomen lär sig att särskilja samt framför alt samla och konservera hela mängder af olika arter mineral, „blommor", ormbunkar, mossor, lafvar, alger, svampar och blad, skalbaggar, fjärilar och andra insekter. Här läses om snäckor, om kranier, om djurs uppstoppning, om akvarier, terrarier och insektarier. Och från naturens mumier kommer man till andens: sigill, mynt, autografer, porträtt och det sista, men ej sämsta: frimärkena.

Det ypperliga temat, *Mexikon valloitus* har T. Hagman bearbetat i en billig, men tarfligt utstyrd bok. — Medan de romantiska medeltidssagorna rätt ofta i olika former återkomma t. ex. i den franska ungdomsliteraturen, finna vi dem knapt någonsin i vår egen. Med skäl har därför professor H. Schück för barn eller rättare för ungdom utgifvit *Svenska medeltidssagor* med ett kort företal om deras öden. Hvarför skulle de unga ej tycka lika mycket om t. ex. Flores och Blanzaflor som åtskilliga af de vanliga folksagofigurerna? — *Gånge Rolfs* historiska diktcykel *Klubbekriget* har, tro vi, många betingelser för sig som en bok för ungdomen. — Bertha von Suttners i tidskriften förut omtalade fredsroman *Ned med vapnen* uppträder nu med förf:s tillstånd bearbetad för ungdomen med känd och säker hand af *Toini Topelius.* — De amerikanska böckerna äro i allmänhet icke af den art, att man i Europa skulle taga dem på allvar. De läsas mest som kuriosa, som produkter af en vild, underlig fantasi och på samma gång af en nykter kälkborgerlig syn på tingen. Vi påminna om Potters romaner, Mark Twain m. fl. *Två små hemlösa,*

af *K. D. Wiggin* göra på visst sätt undantag från den vanliga amerikanska schablonen. Det är en frisk och varmhjärtad historia, visserligen mycket lagad i detaljerna, men väl lagad. Den skall utan tvifvel läsas med mycket nöje af vår ungdom om 15, 16 år. — Evelyn Ever. Greens *Syskonkärlek,* öfvers. af Martina Browall, börjar visst med detta tema och genomgås af detsamma, men slutar som en engelsk flickroman egnar och anstår, med ännu ömmare känslor och bröllopp. — Rätt hårresande äro däremot *Två svenska gossars äfventyr bland människoätare,* af C. Fristedt, och likaså några af de goda illustrationerna; alt slutas dock äfven här godt och väl. — Stryk o. s. v. vankas äfven i *Chicots* värklighetstrogna skildring I skansen, men tonen är god och moralen hedervärd.

En ny samling Sagor af *Albr. Segerstedt* är alltid hälgdagsmat för de unga och äfven för de gamla. Än är det vackra idyller ur naturens och människornas lif, såsom i denna samling Det varma solskenet, Hvad trasten sjöng, Vindfället, Det gamla lokomotivet; än anslående allegorier, såsom Kålhufvudet och linnean, Hvem är hon, Vattendroppen; än är skämtet framme, såsom i skildringen af Per Larssons jakt och Dräng-Pers prof-predikan; än anslår förf. i högstämda skildringar de ungas fosterländska känslor — Hvad lilla Karl såg och hörde — eller deras sinne för framåtskridandets sak — Bevarad eller Liten blef stor. — Och det hela genomgås af en värme och enkelhet, som är värd alt beröm. Af teckningarna har tyvärr en (sid. 24) utfallit nästan som en misslyckad amatörfotografi, men de flesta försvara sin plats bland de ypperliga sagorna. — *Svenska folksagor* har Johan Nordlander, en af de mest kompetente på folkloristikens område, utgifvit i en synnerligen vacker, af Jenny Nyström väl illustrerad upplaga, afsedd enligt företalet för hemmen och äfven för skolorna. Vi återfinna här några gamla bekanta, såsom Tummeliten, men äfven nya, för ungdomen icke förut bearbetade sagor. Många af de inalles 21 styckena äro rätt lämpliga för sitt ändamål, roliga och tillika med en lätt åtkomlig kärna; de flesta lämpa sig för de yngre barnen, såsom Den underbara tån, Fördelaktigt byte, Yngsta dotterns kärlek, Trogen och Otrogen, Gumman som längtade efter kohjärna o. a. Men några äro altför grofkorniga för nutidens seder och delvis också af tvifvelaktigt värde för de unga, t. ex. Den trolltagna prinsessan, Lille Knös och Gäcka hvar man. Vi kunna fullt förstå specialistens intresse och sympati för det egna folkets alster, men å andra sidan befara vi att folksagans, liksom mytens, bildningsvärde betydligt öfverskattats. För den skull ville vi icke, i likhet med utg. i förordet, fästa ringare vikt vid främmande folks sagor för uppfostrande ändamål, detta så mycket mindre som sagornas vandringar ju icke alltid låta oss säga hvar det egna börjar, det främmande slutar. En sådan samling t. ex. som *Rich. Bergströms* senaste, tredje, „Ur folksagans rosengårdar", tveka vi ej att tilldela ett högt värde, ehuru den just består af „ingenting

annat än långods från flere främmande folk". Detta anföra vi ej för att förringa föreliggande samling af hr Nordlander, utan blott för att gifva enhvar hvad honom tillhör. — Af *Andersenin* sadut ja tarinat i Suonios öfversättning har under året en ny illustrerad samling utkommit.

En gammal god bekant återse vi i *Onkel Adams Linnea*, nu fjärde boken, med dess rikligt omväxlande historiska och geografiska skildringar, berättelser och poem, alt i njutbar form. Af *Lekkamraten* få vi redan elfte och tolfte boken, i hvilka illustrationerna anslagit oss nästan mer än det visserligen mångsidiga innehållet. — *Ingeborg Zethelius'* Barndomsminnen och sagor, illustrerade af A. Sjöberg, äro af olika värde, men innehålla flere värkliga godbitar. För de små är troligen också *Amy Palms* synnerligen värklighetstrogna och småtrefliga berättelse „Barnen på Broby" ämnad, och den prydes med flere lyckade teckningar af Ottilia Adelborg; men frågan är om „intrigen" förmår hålla intresset uppe från början till slut.

Små visor med bilder, text af *E. Malm*, teckningar af *Sol dan-Brofeldt*, är en redan något gammal, men god julklapp. Fru Brofeldts teckningar äro bättre än, så vidt vi erinra oss, några af dem vi hos oss sett utgifna af inhemska artister för barnens räkning. Här och där tycka vi dock att den snöhvita färgen kunnat få någon schattering. Orden till visorna äro enkla och raska och röra sig kring vår och grönska, skrinnskoåkning, kuddor, hästar och annat som bildar den solida bakgrunden i hvarje sund barnafantasi. — A. Nissinens *Palleroisille iloksi*, andra boken, innehåller en mängd små illustrationer, verser och prosabitar, väl lämpade för abc-darierna. Detta är tyvärr alldeles icke fallet med den minst sagdt oursäktligt ofullständiga notisen, att den stora familj, som bebor Finland, har finskan till sitt sköna och dyra modersmål — men det är så att yksi-kieli-manin fortfarande tyckes frodas i alla former. — Det dugliga, goda innehållet af årets *Joulusanoma lapsille* och *Snöflingan* upptaga vi i literaturförteckningen. — Af *T. Hagmans* högst underhållande och alltid lärorika Satuja ja runoja lapsille har en femte samling just utkommit.

Bland Skitzer för Börn af *K. J. Nörlund*, illustrerade af Niels Wievel (Alb. Cammermeyer) är en och den bästa J. Ahos Sorgliga saga om en harunge. Omöjligt att ange för hvilken ålder de oskyldiga, färglösa, men tekniskt väl berättade skizzerna äro ämnade. Från Norge (Alb. Cammermeyer) hafva vi ännu icke fått *Barnens Juletrae* för detta år, men vi ha icke häller haft tillfälle att rätt framhålla det förträffliga numret från föregående år. Redigeradt af Nordahl Rolfsen, innehåller det flere gladt och hurtigt hållna uppsatser i bredd med bilder af vekare stämningar, alt i en enkel och åskådlig stilart, dock lämpligare för de något mer försigkomna barnen till att läsa, men säkert icke utan sin värkan äfven på mindre åhörare. Bland författarne minnas vi särskildt, förutom utg., Fr. Nansen, Bernt Lie och Thomas Krog.

De många stora teckningarna äro goda, och till utklipp medföljer dessutom en äkta norsk stafkyrka.

Med hänseende till den **religiösa literaturen** hänvisa vi till öfversikten i novemberhäftet. Sedan dess har kalendern *Korsblomman* utsändt sin 29:de årgång, hvars innehåll vi redan upptagit i nämda häftes literaturförteckning. Af biskop *G. Johanssons* predikosamling har tilsvidare två finskspråkiga häften utkommit.

Bland literär-kritiska arbeten från **Norge** och **Danmark** må främst nämnas *Georg Brandes'* nya bok *Fremmede Egne og Personligheder,* mer än 400 sidor stark. Den innehåller en mängd resebilder från europeiska länder, essays öfver G. de Maupassant samt andra franska skriftställare, vidare granskning af några framstående, allmänt kända romaner, bland dem Kreutzersonaten. — På Aschehoug & C:os förlag i Kristiania har utkommit *Tolke og Seere,* en samling kritiska essays af *Ola Hansson.* Förf. skildrar här sex personligheter, företrädesvis såsom bärare af representativa ideer, „personligblifna grunddrag i nutidens kultur". Dessa sex äro: Poe, Garschin, den tyske filosofen Max Stirner — en Nietzsche i århundradets början, hvars värk ådraga sig alt större uppmärksamhet och hvars lefnad först nu gjorts till föremål för efterforskning — Bourget, „Rembrandt als Erzieher" — 1890 utgifven af anonym tysk författare, som på epokgörande sätt behandlar Tysklands samtida kultur — samt målaren Böcklin. De tvänne första uppsatserna ha tidigare varit synliga i prässen. Hanssons framställning är ofta paradoxal, hans åskådning ibland bländad af ett altför ensidigt ljus, men i alla hans arbeten råder ett intensivt andligt lif, i hög grad egnadt att ägga och väcka, en geist som ingen med likgiltighet förbigår. Därtill är han företrädesvis kritiskt anlagd. Det är att hoppas att dessa intressanta essays äfven hos oss skola vinna spridning; åtminstone kan knutpatriotismen ha åtskilligt att lära af dem. Boken har samtidigt utkommit i Berlin under titeln *Seher und Deuter.* I Norge utgifves äfven Hanssons roman *Fru Ester Bruce.* Intetdera arbetet tryckes på svenska. — *Hulda Garborg* har till norskan öfversatt en omfångsrik kritisk framställning *Henrik Ibsens Kvindeskikkelser:* från Nora till Hilde, af en tysk skriftställarinna, fru *Andreas-Salomé.* Förf., enligt Arne Garborg, som försett den svenska upplagan med ett företal, en af det moderna Tysklands själfullaste kvinnor, skall vara en mångårig väninna till Nietzsche, och om denne skall hon snart gifva ut ett arbete, som motses med stort intresse.

Jonas Lies nya roman *Niobe,* hvilken skalden själf lärer anse som sitt lifs största arbete, är, då detta skrifves, ännu under prässen. I anledning af hans 60:de födelsedag skall Arne Garborg utsända en festskrift. Af *Knut Hamsun,* „Sults" geniala författ-

tare, hvars anseende inom den literära världen torde rubbats något genom hans föreläsningar i Köpenhamn senaste vår, hvilkas oförskämdheter fullkomligt sköto öfver målet, har nyligen utkommit *Redaktör Lynge.* Boken hämtar sitt stoff ur publicistvärlden och är förf:s mognaste arbete, altså en novitet som torde kunna betecknas som en literär godbit. Från Mons Litleré i Bergen har kommit en längre roman, *Guds finger* af en yngre författare, *Teodor Madsen* och några smärre novellsamlingar på bergensisk dialekt af *K. Koll* och *J. Tvedt* samt *Smaastubbar,* humoresker af olika skriftställare. Madsens bok är en skäligen obehaglig historia om en skribent på förfall och en dito modist — afvigsidor af Kristianialifvet. Förf. har en viss skicklighet som fotograf, hans bilder äro klara och skarpa men torra, trovärdiga men utan vidare intresse. På samma förlag har i dagarna utkommit J. Tvedts *Godmenne,* en längre talangfullt skrifven berättelse ur folklifvet. — Till julen väntas noveller af Poulsen, Kinch, Bernt Lie, Alvilde Prydtz m. fl.

På Gyldendalske Boghandels förlag har under årets lopp utgifvits en *fjärde* folkupplaga af *Björnstjerne Björnsons* bondenoveller, 8 häften à 50 öre, åtföljda af skaldens porträtt. Af denna upplaga ha tidigare utgått 30,000 exemplar. Äfven af *J. P. Jacobsens* samlade arbeten har en *andra* folkupplaga utkommit, i alt lik den år 1888 utgifna, 10 häften à 50 öre, också den försedd med skaldens porträtt i träsnitt. *Drachmans* folkskådespel *Ön i Sydhavet,* som i år uppförts i Köpenhamn, har icke blifvit tillgängligt i bokform; *Bonifacius-Skjæret* och den nyss fullbordade dramen *Göglere* ha icke häller kommit oss tillhanda. Äfven af *Gjellerup* ha tvänne dramer under årets lopp utgifvits, *Wuthhorn* och *Kong Hjärne Skjald.* Den förra är ett sorgespel i fem akter, som fått sin titel af den schweitziska bärgstoppen, i hvars omnäjd handlingen försiggår. Ehuru stycket är förlagdt på utländsk botten, äro dess hufvudpersoner danska; deras lifsåskådning har rot i danska förhållanden.

En publikation af nymodigaste slag är *Johannes Jörgensens* tidskrift *Tårnet,* hvars första, i typografiskt afseende alldeles charmant utstyrda häfte nu föreligger. Dess uppgift är att vara organ för den yngsta skaldegenerationen i Danmark, för den grupp som med ett gemensamt namn kalla sig symbolister efter sina franska förebilder. Profeten heter J. K. Huysmans. Äfven till Danmark hafva nu nått böljeslagen af de tvänne nyaste stilriktningarna inom måleriet: japaneseriet och prerafaelismen, och „Tårnet“ vill vara också dessas målsman. En af gruppens koryféer presenteras: den unge målaren L. Find, som i höst första gången exponerar en större samling bilder. De afbildningar af hans taflor som ingå i häftet äro synnerligen intressanta; det måste erkännas att om detta är efterbildning i manér, är det äkta konstnärlig sådan. Porträttet af den unge mannen i slängkappa är väl närmast en gammal florentinsk målning. Den talang här spåras

kan aldrig förfela att göra värkan, men den *afsiktliga* arkaismen i figuren och än mer i omgifningen åstadkommer dock förstämning. I illustrationen till en folkvisa retar den krystadt föråldrade formen däremot skrattmusklerna; man minnes ovilkorligen Max Nordaus yttrande om det hysteriska i vår tids konst. — Ej häller den literära delen af Tårnet är fri från hysteri; hvilken diktning med Huysmans som förebild kunde väl vara det? Den sundaste är väl hr J. Jörgensen själf, men han får också i en kritik af hr S. Claussen uppbära förebråelser för realism, för sitt altför goda minne, som ej tillåter hans fantasi att „helt lämna värkligheten", att undertrycka de „banala hågkomster" som störa hans stil, som hindra den att höja sig till „suggestiv" konst. Den radikalaste är hr Simon Koch, Tårnets konstkritiker, som efter R. de Gourmont delar konstnärerne i tvänne grupper: de som ha talang — symbolisterne, och de som icke ha det — de andra. Denne kritiker är en ypperlig stilist; likt de fleste af symbolisterne är han kolorist: hans artikel om Find lyser af färgglädje. I sina prosadikter visar han sig som dekadent af renaste vatten. För öfrigt frodas åtskillig talang i detta häfte; nämnas må endast Ove Rodes dikter, som kunna kallas värkligt god lyrik, och Jörgensens och Claussens i flere än ett afseende intressanta kritiker.

Trettiondefemte tomens innehåll.

Uppsatser.

Vitterhet.

I bokhandeln.

Öfversikt.

NY ILLUSTRERAD TIDNING,

som härmed anmäles till prenumeration för 1894, då tidningen börjar sin 30:de årgång, har från och med den 1 Oktober 1893 utvidgat sitt format från 8-sidigt till 10-sidigt och kommer, därest denna förändring visar sig af allmänheten uppskattas, att under 1894 ytterligare utvidgas.

☞ Talrikare och bättre illustrationer än någonsin förr!

☞ Rikhaltigare, mer omväxlande och värdefullare text än under de närmast föregående åren!

☞ Prenumera hos Finlands bokhandlare eller å postkontor!

☞ Prenumerationspris för år: 12 (tolf) kronor.

